LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ՆԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 1 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933
1 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2280 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԿԵՌ ԽԱՉԸ՝ ՎԻԷՆՆԱՅԻ ԳԼԽՈՒՆ

Իր վեցամսեայ իշխանութեան ընթացքին, Հիթլերականութիւնը աչքը միշտ սուր պահեց հարեւան Աւստրիոյ վրայ:

Աչքին յաջորդեց բռունցքը՝ ընդդէմ օրուան իշխանութեան, որ կը յաւակնի անխախտ պահել Աւստրիոյ անկախութիւնը:

Հիթլերականութիւնը չէր կրնար հակառակ ըլլալ «անշլուս»ին:

Ընդհակառակն: Թունդ ցեղապաշտ եւ աւելի անհամբեր, ան միայն մեթոտները փոխեց: Ուզեց բերդը ներսէն գրաւել:

Եւ ահաւասիկ, մանաւանդ վերջին երկու – երեք ամիսներու ընթացքին, ամէն օր աւստրիական պատմութիւն ունինք:

Բերդը ներսէն գրաւելու համար, անհրաժեշտ էր հիթլերական բջիջներ ստեղծել Աւստրիոյ մէջ:

Այդպէս ալ ըրին: «Նացի»ները աճեցան և տարածուեցան ամէն կողմ, մանաւանդ սահմանամերձ շրջաններու մէջ:

Գերման եւ Աւստրիացի հիթլերականներուն համար ջուրի ճամբայ է դարձած Ինսպրուքը (աւստրիական Թիրոլ), որ կ'առաջնորդէ դէպի Պաւարիա: Կուգան ու կ'երթան, կը դառնեն ու կը փախչին:

Այստեղ է գլխաւոր կայանը՝ նացիներու դաւադրական գործունէութեան: Այս ճամբով կը ներածուին արգիլեալ գրականութիւնը, զէնքերը, պայթուցիկները: Գործիչներն ու գործիքները:

Վերջերս, ոչ միայն դաւադիրները, այլ եւ պատասխանատու մարդիկ պայքարը կը վարեն նորագոյն մեթոտներով:

Անոնք, վարկաբեկիչ, ամբոխավարական թռուցիկներ կը ցրուեն Աւստրիոյ ներկայ իշխանութեան դէմ՝ օդանաւեր թողնելով:

Յետոյ, միեւնոյն պայքարը կը մղեն բանիւ բերանոյ, լարելով ձայնասփիւռ գործիքները, Միւնիխի թէ Պերլինի մէջ:

Երեւութապէս՝ անմեղ քարոզութիւն է այս,— պրոպագանտ: Իսկ իրականին մէջ՝ ամէնէն վտանգաւոր ռազմախաղը, թունաւորելու համար Աւստրիոյ հանրային կարծիքը:

Մանաւանդ որ, հիթլերական ճարտասանութիւնը դաժան է եւ կտրուկ՝ իր բոլոր արտայայտութեանց մէջ: Ցորդահոսան, հրաշունչ եւ պայթուցիկ:

Օրուան կացութիւնն ալ չափազանց նպաստաւոր է, այս պայքարին համար:

Աւստրիան կը տքայ օտար դրամատիրութեան լուծին տակ: Անոր բարեհաճութեան շնորհիւ է որ կանգուն կը մնայ:

Պատերազմէն յետոյ զրկուած՝ իր հարստութեան կենսական երակներէն, խեղդուած՝ արուեստակեալ սահմաններու մէջ, Աւստրիան կը շնչէ փոխառութիւններով եւ ներարկումներով:

Երկիրը ծիւրած է ինքն իր մէջ, եւ պարապ տեղը չէ որ շատ շատերը, նոյն իսկ ընկերվարականները տարիներէ ի վեր կը տեսնեն միայն մէկ ելք — միանալ Գերմանիոյ (անշլուս):

Այս ծրագիրը հասունցած էր միտքերու մէջ, եւ աստիճանաբար ձեւ ու մարմին կ'առնէր, երբ, մաքսային միութեան մը փորձին առթիւ, վէթօ դրին յաղթականները:

Այնուհետեւ մարդիկ ստիպուեցան լռութիւն պահել, մինչեւ որ եկաւ հիթլերականութիւնը, վերիվայր շրջելու համար ամէն բան:

Անոր ամեհի դրոհին առջեւ, «անշլուս»ի գաղափարն ալ տեղի տուաւ:

Այսինքն, անոնք որ կուսակից էին Աւստրիոյ եւ Գերմանիոյ միացման, մանաւանդ ընկերվարականները, սկսան խրտչիլ:

Այլ եւս երկրորդական կը համարուէր միացումը, երբ աչքի առջեւ ունէին նոր վտանգը,— հիթլերականութիւնը՝ իր կեռ խաչով:

Իբրեւ թունդ ցեղապաշտ, հիթլերականութիւնը կ'ուզէ միացումը գլուխ հանել ամէն գնով: Բայց, առանց խոշոր ցնցումներու, եւ ճարպիկ ռազմավարութեամբ մը:

Ան կը փորձէ «նացիացնել» Աւստրիան, տապալել օրուան իշխանութիւնը եւ դարձնել ազգային – ընկերվարական: Եւ յետոյ, անոր բերնով, հռչակել միացում:

Անշուշտ յաղթականները նորէն կը հսկեն: Եւ այս անգամ աւելի արթուն:

Արդէն իսկ արտօնած են որ Աւստրիան օժանդակ բանակ մը կազմէ, 30,000ի բարձրացնելով իր զինուորներուն թիւը: Տուած են նաեւ ուրիշ հաւաստիքներ:

Բայց, Հիթլէրը նոր չէ որ պիտի սորվի թէ՝ քաղաքական կեանքի մէջ արժէք ունի միայն կատարուած իրողութիւնը:

Հիթլերականները կ'ուզեն Աւստրիան ձեռք անցընել ճիշդ այնպէս ինչպէս Բագուի մէջ կազմուած Ռեւկոմը (յեղ. կոմիտէ) փորձեց Հայաստանի հանդէպ, դեռ 1920 մայիսին եւ աշնան:

Կը բաւէր արշաւ մը սարքել մինչեւ Իջեւան,— եւ յայտարարել թէ Հայաստանի բանուորներն ու գիւղացիները ապստամբեցան:

Չէ՞ որ Բագուի մէջ կազմ եւ պատրաստ կը սպասէր 11րդ զօրաբանակը . . .

Հակառակ բոլոր զգուշութեանց, կասկած չկայ թէ հիթլերականութիւնը պիտի շարունակէ անընդհատ փորել Տոլֆիւսի կառավարութեան հիմերը:

Դաւադիրները կը գործեն հազար ուղղութեամբ, օգտագործելով բոլոր սահմանագլուխները,— գերմանական, հունգարական, չեխական, իտալական, զուիցերիական եւ սերպիական: Բուն աւստրիացի հիթլերականները հազարներով ապաստանած են Գերմանիա եւ կը մարզուին զինուորապէս: Իսկ երկրին մէջ մնացողները կը շարունակեն խռովարար աշխատանքներ կատարել:

Կեռ խաչը ցցուած է Աւստրիոյ գլխուն, եւ դժուար է նախատեսել հետեւանքները:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ...

— օ —

Լոնտոնի մէջ, երբեմն ամիս բանտարկութեան դատապարտուեցան երեք իրեայ երիտասարդներ, որոնք փախչելով Գերմանիայէն, գաղտագողի մտեր էին Անգլիա:

Պատիժը լրացնելէ յետոյ, երենք ալ պիտի արտաքսուին:

Արդարամի՞տ եւ մարդասէ՞ր Ալպիոնի դատաւորը հետեւեալ խօսքը կարդաց, այս առթիւ.

— «Ինչպէս կ'երեւայ, պարկեշտ մարդիկ են այս փախստականները: Եւ սակայն, արդար չէ որ օտարականներ գան այստեղ ապրին ի հաշիւ անգլիացի հարկատուին, պարզապէս անոր համար որ իրենց կառավարութիւնը կը հալածէ զիրենք»:

Դատապարտուած Հրեաները անշուշտ չեն գիտեր որ, այս միեւնոյն կառավարութիւնը օրերով Կիպրոսի առջեւ սպասցուց հազարաւոր հայ փախստականներ, ձգեց զանոնք փոթորիկին եւ ալեկոծութեան քմահաճոյքներուն, մինչեւ որ կարելի եղաւ Սուրիա փոխադրել զանոնք:

Այս բշուառները կը փախչէին դաշնակիցներու գրաւած կիլիկիայէն:

Ու կը փախչէին ոչ թէ պատահական հալածանքէ մը, ոչ թէ գաղտագողի, այլ օրը ցերեկով, զուռնազուռնով, ամէն բան երեսի վրայ ձգած եւ խուճապահար: Ահաբեկ՝ թրքական ջարդի սարսափներէն...

ՎԱՀԷ

ԳՐԱՇԱՐՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

— օ —

Պէյրութի գրաշարները գործադուլ հռչակեցին Օգոստոս 21ին: *Լ'Օրիան* թերթը համակերպած չըլլալով տրուած որոշման, բանւորները գացին տպարան եւ առաջարկեցին դադրեցնել աշխատանքը: Սակայն աշխատաւորներ ուզեցին շարունակել իրենց աշխատանքը: Այդ միջոցին, յարձակող աշխատաւորները տակն ու վրայ ըրին շարուած էջերը, տառերու սնտուկները շրջեցին եւ խանգարեցին տպագրական մեծ մեքենան, պատճառելով կարեւոր վնաս մը:

Յարձակող աշխատաւորները մեկնեցան տակն ու վրայ ընելէ վերջ *Լ'Օրիան*ի տպարանը: Երբ «Լիսան իլ Հալ»ի խմբագրութիւնը կ'առնէ լուրը, իսկոյն կը հեռաձայնէ ոստիկանութեան եւ օգնութիւն կը խնդրէ: Ոստիկաններ կը հասնին եւ կ'արգիլեն հաւանական յարձակում մը:

Կառավարութիւնը *Լ'Օրիան*ի վրայ կատարուած յարձակման լուրը իմանալուն պէս, կը հրահանգէ ձերբակալել յարձակողները եւ պաշտպանութեան տակ առնել բոլոր տպարանները: Կը ձերբակալուին մօտ 15 հոգի, որոնց մէկ մասը կ'արձակուի հետեւեալ օր: Այժմ բանտ կը մնան հինգ հոգի, որոնք կ'ամբաստանուին *Լ'Օրիան*ի վրայ տեղի ունեցած յարձակման յանցանքով:

Շնորհիւ ոստիկանական հսկողութեան մի միայն «Լիսան իլ հալ» թերթը լոյս տեսաւ: Գործադուլ գրաշարները յարձակեցան ցրուիչներուն վրայ եւ ուզեցին պատռել թերթերը: Սակայն ոստիկաններ հասան եւ ձերբակալեցին յարձակողները:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻՆ ԿԱԼՈՒԱԾԱՏՈՒՐՔԸ

— օ —

Շէնքերու արժէքին նոր գնահատումով՝ Պոլսոյ Պատրիարքարանի կալուածատուրքը կրկնապատկուած է:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԻՃԱԿԱԽԱՂԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԲԱԺԻՆԸ

Նկատի առնելով որ մեծ հետաքրքրութիւն կը տիրէ Ֆրանսայի ազգ. վիճակախաղի մասին, կազմակերպիչ յանձնախումբը որոշեց սեպտ. 20էն շրջաբերութեան հանել նաեւ վիճակախաղին երկրորդ բաժինը, նոյնպէս 200 միլիոն ֆրանք = 2 միլիոն տոմսակ: Երկու բաժինները իրարմէ պիտի տարբերին միայն տոմսակներու գոյնով: Վիճակահանութիւնը տեղի պիտի ունենայ նոյեմբեր 5ին եւ 30ին:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԸ

100,000 ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ ԲԱՆԱԿ ԴՐԱԾ ԵՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԻ ՄԸ ՇՈՒՐՋԸ

Օգոստոս 30ին, Նիւրընպէրկ պատմական քաղաքին մէջ բացուեցաւ նացիներու ընդհ. ժողովը — ամենամեծը ամբողջ աշխարհի մէջ, ինչպէս կ'ըսեն իրենք: Հազարաւոր հիթլերական դրօշներ կը ծածանին քաղաքին վրայ, եւ կեռ խաչը կը փայլի ամէն կողմ: Բոլոր հանրային շէնքերուն ճակատը արձանագրուած է.— «Ազգին միութեան համար: Պետութեան ուժին համար»:

Նիւրընպէրկի արուարձանները ընդարձակ զօրանոցներու կը նմանին: Մօտ հարիւր հազար նացի զինուորներ վրան տնկած են: Իրիկուան ժամը 8—8.30 քաղաքին բոլոր եկեղեցիներուն կոչնակները սկսան հնչել ուժգնօրէն, աւետելու համար ժողովին բացումը, մինչ անհամար բազմութիւն մը Հիթլէրի կը սպասէր քաղաքապետարանին առջեւ: Ժամը 8.30ին ձայն մը աւետեց.— «Առաջնորդը կուգայ»: Քաղաքապետարանի պատմական դահլիճին մէջ, որ անփոփոխ կը մնայ վեց հարիւր տարիէ ի վեր եւ որ լուսաւորուած էր աշտանակներով, հաւաքուեցան քաղաքին իշխանաւորները, ազգային – ընկերվարական կուսակցութեան պետերը եւ հիթլերական մարտական խումբերը: Փողը հնչեց, աւետելու համար թէ «Առաջնորդ»ը անցած է քաղաքապետարանի սեմէն: Երգչախումբը թնդացուց ազգային քայլերգը:

Քաղաքապետը բարի գալուստ մաղթելէ յետոյ, Հիթլէրի յանձնեց Տիւրէրի մէկ նկարին պատճէնը: Այս նկարը շինուած է 1513ին. անունը՝ «Ասպետը, Մահը եւ Սատանան»: Իբրեւ յիշատակ յանձնելով այս նուէրը, քաղաքապետը ըսաւ թէ ան ձօնուած է «անվեհեր եւ անբասիր ասպետին»: Երգչախումբը հնչեցուց «Գերմանիա ամէն բանէ վեր»: Յետոյ Հիթլէր կարճ բանախօսութիւն մը ըրաւ, յայտնելով թէ այսուհետեւ իր կուսակցութեան բոլոր ընդհ. ժողովները պիտի գումարուին Նիւրընպէրկի մէջ: Եւ շեշտեց.

— «Մեր շարժումը ուրիշ բան չէ բայց եթէ ոչ միայն շարունակութիւնը Գերմանիոյ մեծութեան, այլեւ անոր պատմութեան եւ գեղարուեստական աւանդութեանց:

250 ԿԱԹՍԱՅ, 500,000 ՍԵՂԱՆԱԿԻՑ

Տնտեսական տագնապէն ի վեր, այսքան փայլուն եւ արտակարգ վիճակ տեսած չէր Նիւրընպէրկ քաղաքը: Մէկ հատիկ սենեակ չկայ պանդոկներուն մէջ: Մասնաւոր միջոցներ ձեռք առնուած են, կերակրելու համար 500,000 հոգի որ պիտի մասնակցին համագումարի ճաշին: 250 վիթխարի կաթսաներ պիտի եռան, եղան միս եփելու համար բրինձով: Բաժինը մէկ մարքի պիտի ծախուի: 30,000 պահեստի բաժին պիտի պատրաստուի, որպէսզի ոչ ոք անօթի չմնայ: Անոնք որ չաբաթներէ ի վեր կը բանին այս համագումարին պատրաստութեան համար, մօտ հազար հեռախօսի գիծ հաստատած են, յաւելուածաբար: 300 մասնաւոր խումբեր շարժման մէջ դրուած են, ապահովելու համար ժողովականներուն պարենաւորումը եւ փոխադրութիւնը: Քաղաքը, որ ընդհանրապէս 400,000 բնակիչ ունի, մէկ միլիոնէն աւելի կը համրէ այժմ:

Այն սրահը ուր կը գումարուի ընդհ. ժողովը, կրնայ առնել 30,000 մարդ: Քսան հազար մեդր կերպաս գործուած է զարդարելու համար, ինչպէս եւ 15 վակոն ծաղիկ: 80 ձայնարձակներ զետեղուած են, ճառերը տարածելու համար: Այս առթիւ կազմակերպուած է հրախաղութիւն մը որ մէկ հատիկ է իր տեսակին մէջ: 300,000 տոմս ծախուած է արդէն: Հրախաղութիւնը պիտի տարածուի 18 քիլոմեդր երկայնութեան վրայ եւ 70,000 պայթուցիկներ պիտի արձակուին մէկ ժամուան մէջ:

Հիթլէրականները աւստրիական բանտէ մը փախցուցին խենց գործիչը

Չորեքշաբթի օր, ծպտեալ հիթլերականներ մտնելով Ինսպրուքի (Աւստրիա) բանտը, փախցուցին Թիրոլի շրջանային գործիչը, Ֆրանց Հօֆէր, որ բանտարկուած է յուլիս 12էն ի վեր: Ահա թէ ինչպէս տեղի ունեցաւ դէպքը.— Առտուն ժամը 1ին, ինքնաշարժ մը կեցաւ բանտին առջեւ եւ վար իջան ոստիկանական համազգեստ հագած երկու պարոններ եւ քաղաքացի մը: Երկու «ոստիկանները» ըսին թէ քաղաքացին ոճիր մը գործած ըլլալով, կ'ուզեն բանտարկել: Բանտապահը առանց վարանելու բացաւ դուռը: Այդ պահուն իսկ հարուած մը իջեցուցին գլխուն եւ քլորոֆորմ արձակեցին քթին: Երկրորդ բանտապահ մը, որ օգնութեան կը փութար, նոյն վիճակին ենթարկուեցաւ: Դաւադիրները բանալիները գրաւելով, բացին Ֆրանց Հօֆէրի խցիկը եւ արձակեցին բանտարկեալը: Բայց, չկրցան դուրս հանել, որովհետեւ երկրորդ բանտապահը արթնցած եւ ահազանգ հնչեցուցած ըլլալով, դուռները փակուած էին:

Ասոր վրայ, դաւադիրները ուղղուեցան բանտապետին սենեակը, բայց մարդը բացակայ էր: Կինը սարսափահար սպառնալիքին տակ յանձնեց ելքի դուռներէն մէկուն բանալին: Դաւադիրները այսպէս կրցան դուրս ելլել, ինքնաշարժ նստիլ եւ անհետանալ: Քանի մը ժամ յետոյ փախստականներուն ինքնաշարժը գտնուեցաւ իտալական սահմանագլուխին վրայ:

Կառավարութիւնը անմիջապէս արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ, փակելով Ինսպրուքի սահմանագլուխը: Հարիւրի չափ նացիներ ձերբակալուեցան կասկածի վրայ: Միեւնոյն ատեն կը խորհուի կեդրոնացման բանակատեղիներ հաստատել, արգելափակելու համար Աւստրիոյ նացիները:

Աւստրիոյ բանակը պիտի զօրանայ

Վերջապէս համաձայնութիւն գոյացաւ, 30,000ի բարձրացնելու համար Աւստրիոյ բանակին թիւը:

Սէն Ժէրմէնի դաշնագրով, Աւստրիա իրաւունք ունի 30,000 զինուոր պահելու, բայց հազիւ 20 — 22,000 կը համրէ: Նկատի առնելով հիթլերականներու կասկածելի ձեռնարկները, այժմ պիտի կազմուի 8 – 10,000նոց օժանդակ ուժ մը, վեց ամսուան մարզանքով եւ առժամապէս: Շաբաթներէ ի վեր այս մասին բանակցութիւններ կը կատարուէին Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ փոքր Համաձայնութեան միջեւ: Այս մասին կարծիք չէ հարցուած Գերմանիոյ, թէեւ մաս կը կազմէ չորսերու համաձայնութեան: Ուշագրաւ է որ Իտալիան ալ առանց վերապահութեան տուաւ իր հաւանութիւնը:

Հայրապալան աղջիկը

ԱՄԷՆ ԱՆԳԱՄ 100–150 ՖՐԱՆՔ ԿՈՒՏԱՐ ԻՐ ՍԻՐԱՀԱՐԻՆ

— օ —

Տեղական բոլոր թերթերը ամբողջ սիւնակներ կը յատկացնեն Օր. Վիոլէթ Նօզիէռի, թունաւորիչ աղջկան: Թերթ կայ որ իր խմբագիրներէն եւ լրաբերներէն 8 — 10 շարժման մէջ դրած է յատկապէս այս գործին համար: Ի՞նչ կը հետաքրքրուին քաղաքական լուրերով կամ... Ասորիներու ջարդով:

Ոստիկանութիւնը քանի կը պրպտէ, այնքան մթին ծալքեր երեւան կը հանէ:

Առջի օր հարցաքննեց ուսանող մը, Ժան Տապէն, որ խոստովանեցաւ թէ օրական 100 — 200 ֆրանք կը ստանար Օր. Վիոլէթէն:

Անշուշտ այս ալ «ուսանողական» արհեստ մըն է: (Ուս. Միութիւնը փութաց դատապարտել այս տղան):

Ահա իր պատմութիւնը.

— Վիոլէթ Նօզիէռը ճանչցայ Քառթիէ Լաթէնի մէջ, անցեալ յունիսին: Մէկ կապեցինք եւ ութ օր յետոյ սենեակ մը վարձեցինք Վիքթոր Քուզէն փողոցին մէջ: Այս տեղ կուտայինք ժամադրութիւնները: Երկու ամսուան ընթացքին հինգ — վեց անգամ հանդիպեցայ Նօզիէռի: Կուգար ժամը 9ին, ըսելով թէ ազատ չէ այդ ժամէն առաջ, եւ կը բաժնուէր ժամը 11ին, յայտնելով թէ չի կրնար աւելի երկար մնալ: Միասին կը ճաշէինք թաղին մէկ ճաշարանին մէջ եւ երբ օր մը դիտել տուի թէ այս ծախքերը ծանր են իմ վտիտ քսակիս համար, ամէն հանդիպումիս 100 — 150 ֆրանք կուտար: Այս ծախքերը ծանր չէին իրենհամար: Կը պատմէր թէ մայրը լաւ կը շահի կարուձեւի տան մը մէջ, թէ հայրն ալ նարտարագէտ է եւ 180 — 200,000 ֆրանք դրամագլուխ դրած է այդ նոյն տան մէջ, թէ ինք ամսական 2 — 3000 ֆրանք կը ստանայ իր ծնողքէն եւայլն: Նոյնիսկ մօրքուրի մը պատմութիւնը հնարած էր, ըսելով թէ անէն այցելութեան 1000 — 1500 ֆրանք կը ստանայ անկէ:

Ժան Տապէն անբաւական համբելով այս հանդիպումները, առաջարկած էր ամբողջ գիշեր մը իրեն հետ անցընել: Վիոլէթ առոր ալ միջոցը գտած էր: Յետոյ, յուլիսի վերջը, որոշեցին արձակուրդը միասին անցընել Սապլը տ'Օլոնի մէջ, օրօ մը գնել 10,000 ֆրանքի եւն.: Բոլորը ջուրը ինկան, եւ Ժան Տապէն նեղը մնալով, 350 ֆր. փոխ ուզեց ընկերոջմէ մը: Այս վերջինը հաւանեցաւ, պայմանաւ որ Օր. Վիոլէթ երաշխաւոր ըլլայ եւ վճարէ: Վիոլէթ Նօզիէռ չմերժեց եւ օգոստոս 21ին — ոճիրին օրը — նամակ մը գրեց, յայտնելով թէ 400 ֆրանք պիտի ղրկէ, 350ը՝ իրեն, 50ն ալ ուրիշ ընկերոջ մը համար:

⁂ Բանտին մէջ ալ, հայրսպանը կը շարունակէ իր անզգայ եւ դէզ երեւոյթը: Առջի օր երբ ներկայացաւ փաստաբանը, յայտարարեց.

— Ի՞նչ համարձակութիւն է այս, հանեցին սեւ հագուստս եւ հագցուցին սա խայտառակ մոխրագոյն տարազը: Շատ բարկացած եմ, որովհետեւ այստեղ միայն իմ գլուխս եկաւ այս փորձանքը: Միւս կալանաւորները պահած են իրենց հագած հագուստը:

Առանց մանրամասնութեանց մէջ մտնելու, օր. Նօզիէռ կրկնեց հօրը դէմ ըսած ամբաստանութիւնները: Երբ խօսք ըրին Ժան Տապէնի մասին, կարծես ոգեւորուեցաւ.

— Կը սիրեմ, շատ ազնիւ է: Ան երբեք տեղեկութիւն չէ ունեցած իմ ծրագիրներուս մասին: Ըսէք իրեն որ եթէ ուրիշ տարփածուներ ունիմ, իրենց դրամին համար է եւ թէ միայն զինքը կը սիրեմ:

Յետոյ փափաք յայտնեց որ մայրը գնէ եւ հարցուց.

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ ապագաս . . .

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ

Անշուշտ, երկար պիտի ըլլար հոս մի առ մի թուել արտասանուած ճառերը։ Սակայն, քանի մը ճառեր անհրաժեշտ կը գտնենք «Յառաջ»ի ընթերցողներուն սեփականութիւն դարձնել։

Ֆրանսական ընկերվարութեան Ռընոտէլի խմբակը կանխօրօք թռուցիկ մը ցրուեց պատգամաւորներուն պարզելով իր տեսակէտները։ Այդ թռուցիկին տակ ստորագրած էին 54 երեսփոխաններ եւ 8 ծերակուտականներ։

Անոնք ձաղկելով իրենց հասցէին ուղղուած մեղադրանքները կ'ըսէին.

— «Մենք ոչ բարենորոգչականներ ենք, ոչ նոր ընկերվարականներ եւ ոչ ալ ազգային ընկերվարականներ, այլ սոսկ ընկերվարականներ։

Ժողովրդավար կարգերը ամրապնդելու համար մենք նուազ կարեւորութիւն կ'ընծայենք չինծու յեղափոխութեանց։ Մենք կ'ուզենք վերանորոգել պետութիւնը, թարմացնել սահմանադրական եւ խորհրդարանական կարգերը, օգտագործել արհեստակցական գործունէութիւնն ու աշխատանքի կազմակերպութիւնը ամէնօրեայ ճիգերով ու աշխատակցութեամբ։ Այս աշխատանքը կատարելու համար մենք պէտք չունինք ստեղծելու ոչ նոր ընկերվարութիւն մը եւ ոչ ալ մեր սիրտը տրամադրելու փաշականութեան։

Ազգութիւնը իրողութիւն է։ Այդ իրողութեան դէմ մենք չենք կրնար երթալ։ Բոլոր ազգերն ալ կը քաշուին իրենց պատեաններուն մէջ։ Մեր խորհրդարանական ամբողջ հատուածը մի՞թէ մասնակցութիւն չունի, երբ ընդառաջ կ'երթայ եւ կը քուէարկէ հողագործական եւ ճարտարարուեստական կարգ մը միջոցներ ազգային արտադրութեան պաշտպանութեան համար։

Ամէնքն ալ տնտեսական խորհրդաժողովի ձախողութեան հետեւանքներն են։ Ազգերը տակաւին ստիպուած են պաշտպանողական միջոցներու դիմելու, որքան ատեն որ միջազգային իրաւարարութիւնը, զինաթափութեան կազմակերպումը միջազգային ընդունելի եւ պարտադիր ձեւեր ստացած չեն։

Մենք կ'ուզենք պաշտպան կանգնիլ արհեստակցական գետնի վրայ կազմակերպուած միութեանց, գիւղացիութեան, բանուորութեան, միջին դասակարգին եւ այն մտաւորականութեան, որ խեղդուող դրամատիրութեան դէմ կը ծառանայ ընկերվարական կուսակցութեանց հետ, որ գրեթէ կառավարական կուսակցութիւն է, հետապնդելու եւ իրականացնելու ազգային շրջանակի մէջ։

Մենք կը ջատագովենք Միջազգայինը եւ կ'ուզենք կողք կողքի ծառանալ Փաշական բոլոր տեսակի բռնութեանց դէմ։ Եւ ատոր համար մենք կ'ըսենք,

Կարգ՝ դրամատիրական անկարգութեան եւ դիկտատորական բռնութեան դէմ.

Կազմակերպուած ժողովրդապետութեամբ եւ ընկերվարութեամբ՝ ազգերու փրկութիւն։

Ազգութեան միջոցով դէպի միջազգային համագործակցութիւն եւ խաղաղութիւն»։

Ռընոտէլ եւս խորհրդաժողովի բեմէն՝ ընդարձակելով իր խմբակի միտքերը յայտարարեց համարձակ եւ յանդուգն կերպով.

— «Անտարակոյս մենք պէտք է պաշտպանենք ժողովրդապետութիւնը։ Եւ ես զանազանութիւն չեմ դներ քաղքենի ժողովրդապետութեան եւ ընկերվարական ժողովրդապետութեան միջեւ, ինչպէս չեմ դներ քաղքենի ազգային պաշտպանութեան եւ ընկերվարական ազգային պաշտպանութեան միջեւ։ Եւ կ'ըսեմ.— Այն երկիրներու մէջ ուր ազատութիւն երբեք գոյութիւն չէ ունեցած, պէտք է նուաճել։ Այն երկիրներուն մէջ, ուր ազատութիւնը խորտակուած է պէտք է վերահաստատել։ Եւ այն երկիրներուն մէջ, ուր ազատութիւնը պահուած է պէտք է պահպանել։ Մեզ ազգայնական կոչեցին, որովհետեւ ըսինք թէ ընկերվարութիւնը չի կրնար անջատուիլ ազգէն»։

Եւ անդրադառնալով ազգային պաշտպանութեան՝ շեշտեց.

— «Ընկերվարութիւնը չի կրնար խուսափիլ ազգային պաշտպանութեան հարցէն։ Երբ միջազգային կազմակերպութիւն մը հաստատէ թէ իմ երկիրս ինքնապաշտպանութեան դերին մէջ կը գտնուի եւ ուրիշ մըն է նախայարձակը, այդ պարագային իմ պարտականութիւնս է պաշտպանել իմ երկիրը, ոչ թէ քաղքենի դասի փրկութեան, այլ բանուորութեան վայելած ազատութեան պաշտպանութեան համար։ Եթէ այսպէս խօսիլ կը նշանակէ փաշական ըլլալ, թող ըլլամ, բայց ընդհակառակն, այսպէս դնել հարցը կը նշանակէ փաշականութեան դէմ մաքառիլ»։

Անոնցմէ ետք խօսեցան Տալթըն (Մեծն Բրիտանիա), Ալթէր (լեհական հրէական «Պունտ»), եւ Օթթօ Վէլս, գերման սոց. դէմոկրատիայի նախագահը։

Վէլսի ճառը մասնաւոր արժէք եւ կշիռ ունէր, որովհետեւ պատգամաւորներէն ոմանք գերման սոց. դէմոկրատիայի քայքայումը կը վերագրէին ղեկավարութեան, թուլութեան եւ անձեռնհասութեան։

— «Մենք գիտէինք, ըսաւ Վէլս, որ խիստ քննադատութեան պիտի ենթարկուէինք, քննադատութիւն որ կը բխէր աւելի շուտ դառնութեան եւ ընկերականութեան զգացումէն։

Տասնըհինգ տարուան դէպքերը լաւագոյն կերպով «Քամրֆ»ի մէջ բացատրուած են Օթթօ Պաուէրի կողմէ։

Վերսայլի խաղաղութեան դաշնագիրը կնքուեցաւ, երբ մենք տակաւին իշխանութեան գլուխ անցած չէինք։ Կը համարձակիմ ըսելու թէ աւելի 15 տարի առաջ եթէ գերման երիտասարդ հանրապետութիւնը հաւասարութեան իրաւունքի վրայ դրուէր եւ նկատուէր ազգարարը եւրոպական ազգերու պատմական ընտանիքին մէկ նոր փուլին, կարելի էր ենթադրել որ շատերաներ բոլորովին ուրիշ կերպ պիտի ըլլային։ Մեզի պարտադրեցին դաշնագիր մը եւ այդ պարտադրութենէն ծնաւ դիկտատոր մը։

Ապագայ պատմիչը թող քննէ թէ ինչպէս 1914 – 1933, իր գոյութեան համար պայքարող ժողովուրդ մը ինքզինք ծանր և անսահելի դժուարութեան ենթարկուեցաւ։ Չորս տարի ու կէս տեւող համաշխարհային պատերազմը թէ նիւթապէս եւ բարոյապէս քայքայեց գերման ժողովուրդը։ Աշխարհի ամենահզօր զինուորականութիւնը խորտակուեցաւ եւ սոց. դէմոկրատիան եկաւ իշխելու անոր ձըգած աւերակներուն վրայ։ 1923ին կայունացուցինք մարքը եւ 1924էն 1928 Գերմանիան տնտեսական բարգաւաճ վիճակի մէջ մտաւ։ 1928 – 1929ին վրայ հասաւ համաշխարհային տնտեսական տագնապը եւ չորս տարուան ընթացքին բանուոր դասակարգը դարձուց պայքարի անընդունակ եւ քաշուեցաւ հանրապետութիւնը պաշտպանելու մարտի թատերաբեմէն։

Սէվէրինկը երբ հանրապետութեան պաշտպանութեան համար ոստիկանական ջոկատներ ուզեց կազմել, դեսպաններու խորհուրդը արգիլեց։ Հոս այս խորհրդաժողովին մէջ իմ վրայ ոչ մէկ բան այնքան խոր տպաւորութիւն ձգեց, որքան այն հռետորներու խօսքերը որոնք իրենց երկրի առանձնայատուկ պայմանները շեշտեցին։ Գերման սոց. դէմոկրատիան խիստ քննադատութեան ենթարկուեցաւ ճիշդ ատոր համար, որ մենք մեր գործունէութիւնը պատշաճեցուցինք մեր երկրի տուեալ պայմաններուն։ Մենք նոյն իսկ պաշտպանեցինք Հինտէնպուրկի ընտրութիւնը, որովհետեւ համայնավարներու վարած ընտրական քաղաքականութիւնը պիտի առաջնորդէր Հիթլէրը մինչեւ նախագահութիւն։ Մինչեւ այսօր, տակաւին համայնավարները ամենայոռի պայքարն է որ կը մղեն մեզի դէմ եւ կը կարծեն թէ պոլշեւիզմի ճամբան փաշականութեան վրայէն կ'անցնի։

Մենք Պրիւնինկի դահլիճի օրով չենք մոռնար մեր գործած սխալները։ Ժողովրդապետութեան հիմերը սարսած էին։ Միջին դասակարգը դիկտատոր մը կ'աղաղակէր։ Եւ ես Մաքտէպուրկի մեր ընդհ. ժողովին ըսի.— Եթէ անհրաժեշտ է դիկտատոր մը, աւելի լաւ է ատիկա ըլլայ մեր կուսակցութեան եւ արհեստակցական միութեան դիկտատուրան։ Այս միջոցով մենք վերստին կը գտնէինք ժողովրդապետութեան ճամբան եւ կրնայինք այդ կարգերը պաշտպանել։

Այն վայրկեանին, երբ բանուորութեան սիրտը կը լեցուի միութեան զգացումով, համայնավարները հիթլէրական Գերմանիոյ մէջ կը թունաւորեն մեր գաղտնի աշխատանքները։

Հիթլէր իր տրականական միջոցներով կ'ուզէ խեղդել երկրորդ յեղափոխութեան ձայնը, սակայն ես համոզուած եմ որ Գերմանիան Եւրոպայի մէջ առաջինը պիտի իրականացնէ ընկերվարական յեղափոխութիւնը։

Լէօն Պլումի արտասանած ճառին վրայ չպիտի երկար կանգ առնենք, որովհետեւ անիկա «Փօփիւլէռ»ի մէջ 30 յօդուածներով արդէն արծարծած էր նոյն միտքերը։ Ան կը գտնէ, որ փաշականութիւնը ծնունդն է ներկայ տնտեսական տագնապին։ Տնտեսական տագնապին դէմ մաքառելով Եւրոպայի «Փաշական կղզեակներ»ու ուժը չէզոքացուած կ'ըլլայ։ Ատոր ջատագովելով, հակառակ կատարուած փորձերուն, վերսկսիլ բանակցութիւնները Գ. Միջազգայինի հետ, արհեստակցական կազմակերպութեան հետ միասին եւ ստեղծել միջազգային գետնի վրայ բանուորական միացեալ ճակատը։

Ամերիկայի ընկերվարական ներկայացուցիչ Քրէօժէր եւս խօսեցաւ Միջազգայինի գաղափարական եւ թաքթիքի վերաքննութեան շուրջ եւ պահանջեց որ Միջազգայինը արձագանգ տայ արդի պայմաններուն եւ փոխէ իր գործունէութեան եղանակները։

Յաջորդով կը խօսինք քուէարկուած բանաձեւերու մասին։

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

7.- Սոքոլականները (Սոքոլովնա)

ԽՄԲ.— Նախորդ յօդուածին մէջ, (25 օգոստ.) երկրորդ խորագիրը կարդալ ՀԻՄՆԱԿԱՆ (ոչ թէ Գերմանական) ՈԳԻՆ։

Ինչպէս որ ատեն մը, հայ յետին գիւղն ու աւանն իր եկեղեցիին կողքին դպրոց մը ունէր, այնպէս ալ Չեխօսլովաքիոյ ամենչափ գիւղն իսկ իր սոքոլարանն ունի։ Այս շէնքը, մանաւանդ ձմեռ ատեն կը դառնայ կեդրոն բոյնը իւրաքանչիւր միութեան ուր անդամները կը հաւաքուին, կը մարզուին, կը հաղորդուին։ Անդամներու փոքր թիւ մը ունեցող կամ շատ աղքատ միութիւններէ զատ գրեթէ ամէն միութիւն իր սոքոլարանը, իր բոյնն ունի։ Յաճախ ալ անոր քով ու լրացուցիչ, ամառնային բացօթեայ սոքոլական մարզարան — խաղարանը։

Վիճակագրական թիւերու անցնելու ատեն գաղափար պիտի կազմուի անոնց համրանքին վրայ։ Ինչ որ սակայն պէտք է ըսել այն է, թէ այս շէնքերը բարձրացած են, ու կը շարունակուին բարձրանալ, միշտ միութեան անդամներու ուղղակի աշխատանքովն ու մասնակցութեամբը։ Յաճախ հողն է որ միայն գնուած կ'ըլլայ։

Շատ են սոքոլարաններ, որու հողը անդամի մը նուէրն է, յատակագիծը սոքոլ ճարտարապետի մը գործը, նիւթերն ուրիշ սոքոլներու ինքնաբեր նպաստը, ու պատ ու տանիք բարձրացած են բանուոր սոքոլներու աշխատանքովը։ Յիշեցի Ա. սոքոլարանը որ այսօր կը ծառայէ իբր կեդրոն Փրակայի սոքոլին։ Մինչդեռ իբր սոքոլական համայնքին ընդհ. կեդրոն բոյն, հինգ տարի առաջ բարձրացաւ «Թիրշի Տուն»ը, հիմնադիրին անունով։ Փրակայի ամէն մէկ թաղամաս ունի իր սոքոլարանը՝ բացի կեդրոնական ու. սոքոլավայրէն։ Նորերը կը կառուցուին՝ քանի քաղաքը կը տարածուի, կը մեծնայ։

Սոքոլարանը նախ սոքոլական միութեան վարչական պաշտօնատեղին է։ Հոն է որ կը կատարուի անդամագրութիւնը, թղթակցութիւնը, նիստ, հաւաքոյթ եւն.։ Միաժամանակ անիկա մարզարան է մասնաւորապէս ձմեռ ատեն։ Հոն է սոքոլական դրադարանը։ Յաճախ սրահ մը՝ հանդէսի ու ներկայացումի, բանախօսութեան կամ սինէմայի ծառայելու հաւասարապէս յարմար։ Ինչոր անպակաս է սոքոլավայրէն, մարզարանն է, մարզասրահը իր արդիական բոլոր տեսակի մարզանքներու յատուկ սարքուածքով, լուացարաններով ու «տուշ»երով։ Հոն է իր պարտադիր դրադարանը։ Հոն են նաեւ մարզիչ պատրաստող դպրոցները։ Ասկէ զատ իւրաքանչիւր սոքոլարան հազարումէկ ձեւերով ծառայութիւն կը մատուցանէ հանրութեան։ Իր սրահները կը տրամադրէ ամէն օգտակար ձեռնարկի, բանախօսութիւն, ժողով, ներկայացում։ Նոյն սրահները կը դառնան գիշերելիք հիւրանոց ուրիշ տեղերէ եկող սոքոլներու, խումբերու, դպրոցականներու որոնք ուսումնասիրական կամ կամ պարզ շրջագայութեան եկած են։ Իր ընթերցարանն ու դրադարանը բաց կը պահէ բոլորին առջեւ անխտիր։ Առէք օր. դպրոցի մը ուսումնասիրական ճամբորդութիւնը դէպի հեռաւոր պատմական վայր մը. կրնաք չափել թէ որքան մեծ դիւրութիւն է 30–40 կամ աւելի հոգինոց խմբի մը, երբ կրնայ այդ ուսումնասիրութեան երթալ առանց պանդոկի խոշոր ծախքին։ Յաճախ ձրի գիշերում մը ապահովուած կ'ըլլայ այդ վայրի սոքոլարանին մէջ, կամ շատ շատ մարդ գլուխ մէկ քուրոն կամ մէկ Ֆր. վճարումով մը։ Անշուշտ որ սոքոլները կը գիշերեն ամէնուրեք իրենց բոյներուն մէջ, երբ այսպէս արշաւի ու պտոյտի կ'ելլեն։ Պզտիկ գործնական կէտ մը. բայց որքան կը դիւրացնէ երկրին աշխարհագրութեան, պատմութեան, ազգագրութեան անմիջական ու իրական ճանաչումը։ Վերջը պիտի տեսնենք որ սոքոլարանը մեծ բարիք մըն է տղոց ու պատանիներու՝ որոնք հոն թէ զբօսանք կը գտնեն, թէ կը թրծուին ազգային ինքնաճանաչումով եւ սոքոլարաններու այս զետեղումէն, այս թրծումէն կ'անցնի մանկութիւնը ամբողջ երկրին։ Անդամի եւ ոչ անդամի համեմատութիւնը կը կորսնցնէ իր կարեւորութիւնը, զուտ ձեւական հանգամանք առնելով։

Սոքոլարան շէնքերուն չափ կարեւոր են բացօթեայ սոքոլարանները, հաստատուած խճուղիի ու փողոցի փոշիին տարողութենէն հեռու, յաճախ այս անտառածածուկ երկրին հրապուրիչ անկիւնները, ծառի ու կանանչի մէջ. շատ անգամ, ուր որ կարելի է, միաժամանակ գետերու ու լճերու ափին, շրջափակ, ազատ ամէն վտանգէ։ Անոնք նախ օրհնութիւն մըն են սոքոլ թէ ոչ սոքոլ տղոց, որոնք հոն առաւօտէ մինչեւ իրիկուն կը թաւալին արեւին համբոյրին, մաքուր օդի շոյանքին ու կանանչի գգուանքին մէջ։

Հոս ալ, ինչպէս ձմեռնային սոքոլարանը, անպակաս է սարքը մարզանքի միջոցներու եւ գործիքներու, ու եթէ ջրափին չէ, նաեւ շարքը «տուշ»երու եւ լուացարաններու։ Չափահասները հոս մտքի ու մարմնի խոնջէնքը կը մոռնան մէկը ազատ օդին մէջ առողջարար շարժումով, միւսը լողանքով։ Այս մարզարանները ամէն կիրակի ու տօնօր, բազմութիւններ կը քաշեն դուրս բնութեան, մարզական մրցահանդէսներով, բացօթեայ գեղարուեստական ներկայացումներով, տղոց համար կրթիչ, զուարճալի խաղերով, պարով, նուագով, ամբողջական պատարագ մը՝ առողջութեան ու գեղեցկութեան տարածոյն, ու այդ բոլորը զուտ ազգային, գիտակցօրէն ապրած ազգայնական շունչով եւ արտայայտութեամբ։

Ի հարկէ տակաւին շատ են այն միութիւնները որ մինակ շէնք — սոքոլարան ունին, առանց բացօթեայ մարզարանին, ուրիշներ, որ երկրորդն ունին, առանց առաջինին, ու շատ մը միութիւններ ալ, որոնք ոչ շէնք ոչ ալ բացօթեայ բոյն ունին։

Այս պարագային, շատ տեղեր դպրոցն է որ կը հասնի անոնց օգնութեան. այս երկրին մէջ՝ տղաք մինչեւ կէսօրէ ետք ժամը մէկ կամ 2 կ'ուսանին։ Դպրոցը արձակուելէ ետք՝ մէկ կամ երկու կամ աւելի սրահներ, յետմիջօրէին կը դառնան սոքոլարան։ Կուգայ միութեան մարզիչը, միութեան կին մարզիչը, կամ մարզիչները, կը բերուին գործիքները, կը կատարուի մարզանքը, խաղը, լիւղին, ամենաբծախնդիր կարգապահութեամբ ու հոգածութեամբ, ապա ներկայ անդամները իրենց ձեռքով գործիքները կը տանին կը զետեղեն պատկան տեղը, պահարանը, ու այսպէս ամէն օր իրիկունը՝ նոյն դասարան — սրահները կը ծառայեն իբր դպրոց, կամ դասարան, սոքոլական մտաւոր մարզանքին, մշակումին։

Հոն ուր դպրոցը զուտ գործնական պատճառներով չի կրնար այս օգնութիւնը ընծայել, կը հասնի այսպէս կոչուած Ազգային Տունը (Նարոտնի Դում)։ Այս վերջին հաստատութեան մասին առանձինն պիտի խօսիմ «Յառաջ»ի մէջ։ Ու եթէ չկայ նաեւ Ազգային Տուն մը օգնութեան կարելիութիւնը, այդ պարագային սոքոլը կը վարձէ նպատակայարմար սրահ մը, պանդոկ մը, ճաշարանէ մը, կամ որ եւ է ուրիշ մասնաւոր հաստատութենէ, հոն կը պահէ իր գրքերն ու թղթերը, գործիքներն ու իրերը ու կը կատարէ իր ձմեռնային մարզանքը, մշակումը, աշխատանքը։ Ամառն արդէն բնութիւնը իր գիրկը կը բանայ։

1933 թուականը սոքոլական համայնքին համար շինութեան թուական կարելի է կոչել, որովհետեւ սոքոլ մամուլը լեցուն է լուրերով՝ երկրին ամէն կողմէ սկսած սեփական սոքոլարաններու շինութեանց կամ եղածներուն լրացումին։

Սոքոլական սլէթներու ատեն, սոքոլարանները կը դառնան չեխօսլովաք ասպնջականութեան սրտագրաւ կոթողներ։ Արդարեւ, երբ տասնեակ հազարներով ուրիշ սլաւ երկիրներէ սոքոլներ, սոքոլ կիներ, հանդիսատեսներ, հետաքրքիրներ կը լեցուին Փրակա, այդ բազմահազար Պուլկարներուն, Սերպերուն, Լեհերուն, Խրուաթներուն, Սլովէններուն կ'ապահովուի բնակութիւն սոքոլարաններու մէջ, անբաւական եղած պարագային դպրոցները, ու նաեւ կը բաշխուին սոքոլ ընտանիքներու մէջ։ Այդ տարիներուն երբ պանդոկ կամ հիւրանոց թէ սուղ եւ թէ խճողուած կ'ըլլան, կրնաք դատել թէ բարոյական ինչ մեծ արժէք կը ստանայ այդ սրտաբուխ հիւրասիրումը, հոգ չէ թէ չոր խոտէ օթոցներու վրայ։ Միաժամանակ ինչ մեծ խնայողութիւն է ան հեռուներէն եկող սոքոլին կամ հանդիսատեսին համար։

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ռուսները Սան-Ստեֆանօ կը հասնին.- Ներսէս պատրիարքի միջնորդը սպարապետին մօտ.- Պատրիա՞րք թէ բիւզանդական կայսր

(«Միլլիէթ»ի պալատական Յուշերէն)

Մասնաւորապէս 19րդ դարուն եւրոպացիները իրենք իրենց տուած էին Արեւելքի մէջ քրիստոնէութեան պաշտպանութեան եւ կամ քաղաքակրթութեան ծաւալման դիմակը եւ այդ բանը պատրուակ բռնելով իրենց մասնաւոր շահերը կը հետապնդէին։

Ապտիւլ Մէճիտի օրով, Ռուսիոյ ծովային նախարար իշխան Մէնշիքօվ 1853ին Պոլիս եկաւ իբր արտակարգ պատուիրակ, եւ գանգատեցաւ թէ Երուսաղէմի եւ Ս. Տեղեաց մէջ օրթոտոքսները դժուարութեանց կ'ենթարկուին Թուրքերու կողմէ, մինչ կաթոլիկներու հանդէպ աւելի թոյլատու են եւն.։ Բ. Դուռը ի զուր փաստեց որ կրօնքի ազատութիւնը կատարեալ էր երկրին ամէն կողմը։ Իշխանը չուզեց լսել եւ մեկնելով պայթեցաւ 1854ի պատերազմը։

Նոյնը պատահեցաւ Ապտիւլ Համիտի օրով ալ։

Քրիստոնեաները ոչ միայն Թուրքիոյ մէջ ազատօրէն կը պահպանէին իրենց կրօնքը, լեզուն եւ աւանդութիւնները, այլ յաջողած էին Պատրիարքարաններու առանձնաշնորհումները ձեռք բերել ինչ որ պետական իրաւասութեանց հակառակ էր եւ ոչ մէկ երկրի մէջ գոյութիւն ունէր։ Այսպէս ըլլալով հանդերձ ոչ – իսլամները միշտ կը գանգատէին եւ իրենց հարկին, նոյն իսկ կը դաւաճանէին։ Ոչ – իսլամ նախարարներ, պաշտօնատարներ, դեսպաններ, դատաւորներ կային, պետութիւնը իր գաղտնիքներով կը վստահէր, միշտ պատիւներ ու պարգեւներ կուտար անոնց, բժիշկները, դեղագործները, վաճառականները անոնք էին եւ սակայն միշտ ալ տժգոհ էին անոնք։ Ասիկա օսմ. կառավարութեան սխալն էր, պէտք չէր այդ թոյլտուութիւնները կատարէր։

1293ի (1877) ռուսական պատերազմը Թուրքիոյ համար կատարեալ աղէտ մը եղաւ։ Թուրք բանակը ամէն ճակատի վրայ կը պարտուէր, գերի կ'իյնար, կը նահանջէր։ Պալատին միջամտութիւնը պատերազմական գործերու մէջ այս պարտութիւնը փութացուց։ Պատուով դիմադրող Բլէվնան կար մինակ, ան ալ վերջապէս անձնատուր եղաւ։ Ռուս բանակը կը քալէր, վտանգը արգիլել կարելի չէր։ Պալատն ու Բ. Դուռը շշմած էին։ Ազգին սիրտը արիւն կուլար։

Բայց այս բանէն ուրախացողներ կային, Պատրիարքարաններն ու իրենց հպատակները...

Ռուս բանակը Այ – Ստեֆանոս մըտած եւ ընդհ. հրամանատար Մեծ – դուքս Նիքոլա իր բանակատեղը հաստատած էր (հայ) վաճառականներուն նշանաւոր ապարանքին մէջ։

Պատրիարքարաններուն օրը ծագած էր. իրենց միջեւ այն ատեն ցոյց տըւած վերապահութիւնը մէկ կողմ դըրած էին։ Ներսէս պատրիարքին նախագահութեամբ հայ պատուիրակութիւն մը երթալով մեծ – դուքսին մօտ շնորհաւորեց իրենց պատկանած պետութեան պարտութիւնը եւ խնդրեց որ հաշտութեան պահուն Հայոց պահանջներն ալ նկատի ունենան։ Պատրիարքը յաջորդ օր Պատրիարքարան հրաւիրելով հայ երեւելիները, անոնց հաղորդեց մեծ – դուքսին խոստումները։

Աւելին կայ. քանի մը օր ետք, Պատրիարքը խնդրի մը համար չի քաշուեցաւ Բ. Դուռ, եպարքոս Ահմէտ Վէֆիք փաշային դիմել։ Փաշան զայն կ'ընդունի եւ լաւ մը կը յանդիմանէ Ռուսներուն մօտ ըրած դիմումին համար։

Ներսէս պատրիարք անակնկալ կուգայ, կը շուարի նախ, բայց յետոյ շունչը պալատ առնելով կը գանգատի թէ եպարքոսը զինքը նախատած է։ Խորհիլ որ փոքրամասնութեան հոգեւոր պետը շնորհաւորել կ'երթայ թշնամին, այս ընթացքը նկատի չառնելով Բ. Դուռ կը դիմէ, եւ երբ յանդիմանուի, աղմուկ կը յարուցանէ թէ նախատուած է։ Սուլթանը խնդիր հանել չէր ուզեր սիրալիր խօսքերով ճամբել կուտայ Պատրիարքը ու իր մօտ կանչելով Եպարքոսը հաղորդէ պատրիարքին գանգատը։ Ահմէտ Վէֆիք փաշա որ արժէքաւոր եւ մեծամիտ Թուրք մըն էր, շատ ... դուելով, ըսաւ.

— Վեհափա՛ռ, իր պատկանելութեան երկրին դէմ թշնամիին առջեւ գանգատող մարդու մը հանդէպ ըրած ... թացքս կը ցաւիմ որ չէք գնահատեր։ Կը խնդրեմ որ ընդունիք հրաժարականս։

Թագաւորը կարգ մը խօսքերով ... համոզէ փաշան եւ կը մերժէ հրաժարականը։

Յունաց պատրիարքն ալ իր կարգին պատուիրակութիւն ղրկեց Այ – Ստեֆանոս, եւ ռուս սպաներու այցելութեան առթիւ Ֆէնէրի Պատրիարքարանին մէջ շքեղ արարողութիւն կատարեց։

Պատրիարքարանները այսպէս ... թշնամական ընթացք մը ունէին իրենց ապրած երկրին հանդէպ եւ ... պատահած ամէն դժբախտութիւն կ'ուրախացնէր զանոնք։ Ի՞նչ հեռուն երթալու։ Զինադադարի Ֆէնէրի պատրիարքը իր ինքնաշարժին վրայ սեւ արծիւով կարմիր բիւզ... դական դրօշը պարզած չէ՞ր։ Պատ... Հոգեւոր պե՞տ մըն էր արդեօք բիւզանդական կայսրներուն յաջորդ...

Այս բոլոր սեւ օրերը անցան եւ ... րախ ենք որ Թուրքը այսօր իր ... տարեալ ազատութեամբ իր հայրենիքը կը կառավարէ։

×

Զաթիկէն վերջ Պոլսոյ Յունաց ... րիարքարանը մնացած էր իբր ... րուն հոգեւոր եւ այլ գործերուն ... տօնատունը, պահելով հին Բիւզ... դիոնէն ժառանգած կարգ մը ... նաշնորհները։ Կրօնական ու ընկեր... յին գետնի վրայ իր տուած որոշ... ները գործադրել յանձն ... օսմ. կառավարութիւնը։ Յոյն օր... տօքսները կը վայելէին համ... Ռուսներուն պաշտպանութիւնը, ... պէս որ մեծ սխալով մը, Եգիպ... գրաւումէն յետոյ կնքուած ... գրին մէջ ալ Ֆրանսան ճանչց... իբր արեւելքի կաթոլիկներուն ... պան։ Պատրիարքարանները իր... ունէին ամուսնութիւն կնքել ... լու, պարէնագին որոշելու, ... զութեան, կտակի, նուէրի խնդ... րը կարգադրելու եւ տուրքեր ... լու իբր ծախք։ Այս առանձնա... հումները դժբախտաբար կարելի ... զաւ ջնջել ոչ Թանզիմաթով եւ ոչ ... սահմանադրութեան հռչակու... վախնալով օտար պետութեանց մի... մտութենէն։ Միայն վերջին ... րը, Բ. Դուռը տեսնելով որ ... կալուածներ յանիրաւի Յունաց ... րիարքարանին կը փոխանցեն, ... մանագրով մը հաղորդեց որ կալ... ծական փոխանցումները օրին... չպիտի նկատուին մինչեւ որ ... կանաւոր պետական պաշտօնա... չկատարուին գործողութիւնները։

Ֆէնէրի Պատրիարքարանը ... եւ երբ լուր չեղաւ ամփոփելով ... եկեղեցիները եւ պատրիարք ... քաշուեցաւ իր Մաքրիգիւղի ... րանը։ Ասիկա կառավարութեան ... ըմբոստական ցոյց մըն էր։ ... Համիտ թէեւ կը նեղուէր

[illegible] ...ներու հետ համաձայնութեամբ վերջացնել խնդիրը:

Սուլթանը եւ Բ. Դուռը տեղի չտուին եւ կալուածական ու ժառանգական խնդիրներու մասին պատրիարքարանի իրաւասութիւնները չափաւորուեցան:

Խ. Ս. Հ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՎԸ ԿԸ ՀՆՁԷ

— о —

Անօրինակ սովը, որ կը տիրէ Ռուսիոյ մէջ եւ կը հնձէ գիւղերու եւ քաղաքներու բնակչութիւնը, առաւելապէս կեդրոնացած է Ուկրայնայի մէջ:

Ուկրայինա ունի 680,000 քառ. քիլոմէթր տարածութիւն, (բաղդատութեան մը համար՝ Ֆրանսայի տարածութիւնն է 542,000): Բնակչութեան թիւն է 31 միլիոն: Ուկրայինա աշխարհի ամէնէն հարուստ երկիրներէն մէկն է: Ոչ միայն հողին մակերեսը, այլ եւ ենթահողը առասպելական չափով հարստութիւն կը պարունակէ:

Հողը կ'արտադրէ ցորեն, խաղող, շաքար, ինչպէս նաեւ ծխախոտ: Ցարական բանակը ունէր չորս միլիոն ուկրայնացի զինուոր:

Ահա այս երկիրն է որ, անցեալ աշունէն ի վեր անթիւ զոհեր կուտայ անօթութեան:

Երէկ տուեր էինք պատկեր մը այդ ահաւոր կացութենէն, մեր տեղեկութիւնները քաղելով ամերիկացի կնոջ մը, որ իբրեւ հին Ուկրայնացի, այցելութեան գացեր էր իր ծննդավայրը:

Նոյն տիկինն է, որ կը պատմէ թէ երկրին բնակչութիւնը կը հեծէ բազմազան տուրքերու ծանրութեան տակ: Աւելցուցէք այս պատկերին վրայ հողերուն համայնացումը,— այլ խօսքով գիւղացիներու սեփականազրկումը,— եւ ինքնին հասկնալի կը դառնայ սովը: Կառավարութիւնը «պետութեան սեփականութիւն» կը հռչակէ ցորենը որ կը հանէ գիւղացիին քրտինքով: Եւ այժմ սովը այնքան սարսափելի է դարձած, որ գիւղացիները ոչ կատու կը թողուն, ոչ ալ շուն, կը բռնեն ու կ'ուտեն:

Ձիերն ալ վերջերս սկսան սատկիլ, կառավարութիւնը, համաճարակ մը կանխելու համար, կը հրամայէ կտոր կտոր ընել սատկած ձիերը, յետոյ փէճոլի եւ կիրի մէջ թաթխել եւ այնպէս թաղել: Հազիւ թաղուած, գիւղացիները գիշերանց կ'երթան կը փորեն եւ դուրս կը հանեն թաղուած ձիերը: Ջուրի մէջ կը պահեն պահ մը մսի կտորները, յետոյ կը չորցնեն ու կ'ուտեն:

Յաճախ այդ սատկած ձիերն ալ չեն գտներ: Երբ ուտելիք բան չէ մնացած գիւղերուն մէջ, բնակչութիւնը հետզհետէ կը հալի, կը հիւծի, կը շիջի: Գիւղեր կան, որոնց տուներու տանիքներուն վրայ դուք կը տեսնէք սեւ դրօշներ: Այդ սեւ դրօշները կը նշանակեն, որ գիւղը ... պարապ է, բոլորը մեռած են:

Այս տեղեկութիւնները կը հաստատուին զանազան աղբիւրներէ: Այսպէս ուսմէն մամուլը արձագանգ կուտար վերջերս չեխ բանուորներու վկայութիւններուն: Այս չեխ բանուորները կը վերադառնային Ռուսիայէն: Անոնք կը պատմէին թէ սովը ահաւոր չափերու հասած է Կիեւի մէջ: Փողոցներուն մէջ կը տեսնէք մարդիկ, որ նստած են մայթին վրայ եւ չեն շարժիր իրենց տեղէն: Ոմանք պահածոյի տուփերով ջուր կը խմեն երբեմն երբեմն: Շարժելու կարողութիւն չունին անոնք: Կիեւի շուկային հրապարակին վրայ, ամէն գիշեր 7–8 դիակ: Առտուն կանուխ կառքերով թաղելու կը տարուին այդ դիակները: Թրամվէյներուն մէջ ոչ պակաս են մահուան դէպքեր: Քաղաքին աչքէ դուրս ինկած փողոցներուն մէջ դիակները այնքան երկար կը մնան, որ կը կազմալուծուին եւ կը հոտին: Գլխաւոր փողոցներուն մէջ, դռներուն բերանը կը հանդիպիք պատանիներու, որ պատառ մը հաց կը մուրան:

Պերլինեան թերթ մը եւս կը գրէ թէ սովը մեծ էր 1921ին, բայց ներկայ ահաւոր սովին հետ համեմատել իսկ կարելի չէ: Գիւղեր կան, որոնց բնակչութեան հարիւրին 50ը փճացած է: Փրոֆ. Աւշակէն կը գրէ թէ Ուկրայնայի եւ Հիւս. Կովկասը այս տարուան սովը աւելի սարսափելի է քան 1921ի սովը: Խարկովի մէջ դիակները կը մնան մայթերու վրայ: Տագանրոգի մէջ կին մը կը սպաննէ իր երեք զաւակները՝ ուտելու համար: Կրիվոբեայի մէջ կին մը ձերբակալուեցաւ, որովհետեւ սպաննած էր իր ամուսինը ուտելու համար: Սոտեւկայի մէջ, Ստավրոպոլի շրջանէն, գիւղացիներու գրեթէ կէսը մեռած է անօթի:

Տօքթ. Շիլլէր, որ նոր է վերադարձած Հիւս. Կովկասէն, կը վկայէ որ անցեալ աշնան եղանակէն ի վեր սովը կը հնձէ: Բնակչութիւնը կը նուաղի, որովհետեւ ոմանք կը գաղթեն, իսկ շատեր անօթի կը մեռնին: Մարդակերութեան դէպքեր անպակաս են: Այս աշնան մահերու թիւը պիտի շատնայ դեռ աւելի: Ոչ ոք կը մտածէ օգնութեան մասին: 1921ի սովին ընթացքին մեռան հինգ միլիոն հոգի, այս տարուան սովը աւելին կը հնձէ: Եւ խորհիլ որ բոլոր այս զոհերը պիտի փրկուէին, եթէ կառավարութիւնը ձեռքը դրած չըլլար երկրին ցորենին վրայ արտածելու համար:

Վիեննայի կարդինալը Ռայխսփոսթի մէջ կոչ մը հրատարակելով կը հրաւիրէ օգնութիւն կազմակերպել սովահարներուն համար:

Սթոքհոլմի մէկ թերթը, իր կարգին կը գրէ. «Հասկնալի է այլեւս թէ ինչու Մոսկուայի կառավարութիւնը օտար թերթերու թղթակիցներուն արգիլեց հեռանալ մայրաքաղաքէն: Կը վախցուի որ ըմբոստութիւն մը ծագի սովին վտանգին ենթակայ շրջաններու մէջ կամ անօթի ժողովուրդը յարձակի «պետական ցորենին» վրայ: Երկաթուղին պաշտպանուած է կարմիր զինուորներու ջոկատներով: Շոգեկառքերը լեցուն են զինուորներով, որոնք կը ղրկուին «վտանգուած» շրջանները: Մանրամասնութիւնները կը պակսին թէ ինչ խռովութիւններ ծագած են սովահար շրջաններու մէջ:

Կը նախատեսուին ծանր դէպքեր:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ ՄԷՋ

— о —

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սէնթ Անթուան Մարսիլիոյ հեռաւոր արուարձաններէն մէկն է, քաղաքէն ութը քիլոմեթր հեռու, մէջտեղը՝ Էքսի եւ Մարսիլիոյ: Օժտուած է շքեղ անտառներով, մաքուր օդով եւ գեղեցիկ ծովեզերքներով: Բնակչութիւնը կը բաղկանայ Հայերէ, Ֆրանսացիներէ եւ Իտալացիներէ, որոնք գրեթէ հաւասար թիւեր կը ներկայացնեն: Հայերու յարաբերութիւնը իր դրացիներուն հետ ընդհանրապէս բարեկամական է:

Արուարձանը բաժնուած է չորս գլխաւոր մասերու,— Գամբանեը Փերիէ, Գամփանեը Ֆրէզ, Գամփանեը Պուլվառ եւ Ալավիստ: Այս չորս բաժանումները ունին իրենց թաղ. խորհուրդները, որոնք երբեմն կը կատարեն միջթաղային խորհրդակցութիւններ միշտ բարեկամական շունչով: Առաջին երկուքը օժտուած են մսուր-մանկապարտէզներով, իսկ վերջին երկուքը՝ լոկ մանկապարտէզներով: Չորսին մէջէն միայն Գամփանեը Ֆրէզն է որ 12 հազարի մօտ պարտք մը ունի իր մսուր-մանկապարտէզի շինութիւններուն համար, միւսները իրենց պարտքի հաշիւները փակած են արդէն, եւ սակայն, տնտեսական տագնապի հետեւանքով, պէտք է ըսել որ՝ իրենց թաղային պիւտճէները բացեր ունին:

Սէնթ Անթուանի հայ բնակչութիւնը 2500 է, որ ունի 500 աշակերտ: Բնակչութեան կէսը իր սեփական տունն ու տեղը ունի: Կան 15է աւելի հայ խանութպաններ, իսկ աշխատաւորներու կէսը գրեթէ անգործ է ներկայիս:

Սէնթ Անթուանի հայ բնակչութեան գլխաւոր մասը կեդրոնացած է Գամփանեը Փերիէի մէջ, որ ժամանակի ընթացքին ցոյց տուած է ամէնէն աւելի հաշտ ու զոհաբերող ոգին: Իր զոհողութեամբ շինած է մսուր-մանկապարտէզ մը 70,000 Ֆր. արժողութեամբ: Այս թաղն ունի 200 աշակերտ, որուն բնակչութիւնը ընդհանրապէս բարեկեցիկ է: Իր ազգային կեանքը, ընդհանրապէս եղած է գործօն ու խաղաղ, եթէ չհաշուենք վերջին տարին, որու ընթացքին, ի խնդիր ուսուցչական հարցի մը, երկու եսապաշտ թափթփուքներ, ուզեցին ամբողջ թաղը գաւաթ մը ջուրի մէջ նաւաբեկել: Ներկայիս թէեւ կիրքերը որոշ չափով հանդարտած են, սակայն վէճը արծարծողները չեն պակսիր:

Գամփանեը Փերիէի մէջ կը գործեն վեց Հայր. Միութիւններ,— Թաշխան, Թոմարզա, Սեբաստիա, Մուրատ Չայ, Զաթ, Ճիւճիւն, որոնց մէջէն երկուքը իրենց վրայ առած են նաեւ «վերաշինաց» մակդիրը: Թոմարզա եւ Թաշխան ամէնէն բազմանդամ եւ գործօն միութիւնները կը ներկայացնեն, մանաւանդ Թաշխան, որ ունի իր սեփական գրադարանակումբը, 200 հատոր գիրքերով օժտուած, ուր տեղի կ'ունենան վիճաբանական եւ դասախօսական հաւաքոյթներ: Այս միութիւնը կը բաղկանայ ընդհանրապէս երիտասարդ, կորովի ու լուսամիտ անդամներէ:

Այս Հայր. Միութիւնն էր որ 27 օգոստ. կիրակի կէսօրէ յետոյ Մատամ Ժօստանի օդասուն պարտէզին մէջ կազմակերպած էր հանդէս — ներկայացում մը՝ խուռն բազմութեան մը ներկայութեան: Տեղի ունեցան արտասանութիւններ, մեներգներ, բանախօսութիւն, զաւեշտ մը («Թորոս ծառայ») եւ լուրջ բեմադրութիւն մը («Անձնուէր ընկերը կամ գաղտնի ոստիկանը»), որոնց բոլորն ալ արժանացան ընդհանուր գնահատանքի:

Ներկայացման մէկ միջնարարին, ուլ մը աճուրդի դրուեցաւ Պ. Ա. Յակոբեանի ղեկավարութեամբ, եւ կարճ ժամանակի մէջ գոյացաւ 520 Ֆր.: Ուլը շահողն եղաւ Թոմարզայի Հայր. Միութիւնը իր լայն մասնակցութեամբ: Իր կարգին, օրուան բանախօսն ալ Պ. Ա. Յակոբեան խանդավառեց ներկաները իր յուսատու խօսքերով որ այսպէս կը վերջանար.

— «Հայը շինարար է, լուսաբաղձ է, ստեղծագործող է, բայց իր մեծագոյն ողբերգութիւնը հոն է որ իր շինածը եւ իր ստեղծածը պահել ու պահպանել չի գիտեր: Հայ գաղթական, տունդ շինէ, բայց նախ զայն պահել գիտցիր»:

Հանդէսը փակուեցաւ իրիկունը, ուշ ատեն, խանդավառ տպաւորութեան տակ:

Անցորդ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ԱՐՇԱՒՆԵՐԷՆ

— о —

ՍԷՆ ԺՈՐԻԷԶ, 28 օգոստ. (Յառաջ).— Որոշում մը բոլորիս սրտերը կը հրճուեցնէ եւ մեկնումի պատրաստութիւններ կը տեսնենք:

10 հոգի թուցիկ խումբով Կրընոպլը կը մեկնինք: Պուրժէի ջինջ լիճը եւ Ալպեան լեռնաշղթան եւ բնութեան բոլոր հրաշալիքները փոխն ի փոխ մեր մտածումները կը յափշտակեն վերջապէս մեզ հասցնելով Կրընոպլի «Հայաստան»ը:

Ո՜հ, հայ տոհմականութիւն, ի՜նչ լաւ որ դեռ չես մեռած: Ի՜նչ ոգեւորութիւն ստեղծուեցաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներուն առջեւ: Հին Հայաստանեան յիշատակներ արթնցան բոլորին մէջ: Տեղւոյն Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարչական կազմակերպութեան գործերը կանոնաւոր են, չկան կիրքեր: Գործ մը կայ նուիրական,— Հայ պատանեկութեան փրկութիւնը: Բոլորը կը խոստանան լուրջ աշխատանք:

Գիշերը բանակումի կրակ ունինք: Ինչ հաճելի ժամանց: Մեծ մայրերը կ'օրհնեն մեզ: Մի ըսէք թէ մեռնելու ազգ ենք: Աւանդական հիւրասիրութեամբ կը բերեն խաղող, խնձոր, սեխ: Կ'ուտենք մեծ ախորժակով: Յաջորդ առաւօտ կը մեկնինք կեցցէներով եւ հուռաներով:

Նոյն տեսարանները եւ նոյն ոգեւորութիւնը մեզ Վալանս կը հասցնէ: Երկար փնտռելու հարկ չկայ: Բոլոր տեղացիներէն սիրուած եւ յարգուած է Հայը: Հայ գաղութը 3500ի մօտ: Մարք տէփօզէ սեւ աչքերով: Ոստիկանը մեզի «Հա՞յ էք» կը հարցնէ եւ Հայերու թաղը կ'ուղարկէ: Իրարանցում: Բոլորը մեզ շրջապատած են:

Տեղացիներէն սիրուած Օր. Տիգրանուհի Տուրպախ մեզի կը տրամադրէ 10 հեծելանիւ: Կը պտըտինք շրջակայ հայ գիւղերը եւ Քիւրասի հնութիւնները: Քանի մը վայրկեանէն 25ի մօտ պատանիներ կ'արձանագրուին: Ուրիշներ ալ կը խոստանան մասնակցիլ առաջին արշաւին: Ահա Բիւ Պուֆիէ հասած ենք, Վալանսի «Հայաստան»ը: Բոլոր տուները Հայերու կը պատկանին: Բոլորն ալ կոկիկ գիրքերու տիրացած են եւ ուրախալին այն է որ իրար կը հասկնան, ինքնագիտակից եւ բարեացակամ: Յաջողութիւն կը մաղթենք: Առաւօտուն կը հիւրասիրուինք ճոխ սեղանով մը: Դժուարաւ կը բաժնուինք այս պայծառ եւ հաճելի քաղաքէն: Եւ ահա Վիէն: Ի՜նչ ընդունելութիւն: Տեղւոյն Հ. Մ. Ը. Մ.ը իր 7րդ ողիմպիականը կը պատրաստէ: Կան բաւականաչափ սկաուտներ, որոնց թիւը աւելցնելու խօսք կուտայ տեղւոյն խմբ. Շահմուրատեան իր օգնականներով եւ մասնաւորապէս խմբապետուհի Օր. Գարակէօզեանի միջոցաւ: Կը հիւրասիրուինք տեղւոյն Հ. Մ. Ը. Մ.ի կողմէ, ճաշելով հայ ճաշարանի մը մէջ: Բոլոր յաճախորդները Հայեր են: Կը խօսինք: Շատեր իրարու բարեկամ կը դառնան: Կ'այցելենք տեղւոյն Էթապլիսման Փէլլէի գործարանը, որուն գործաւորներուն հարիւրին 90ը Հայեր են: Մեզի կ'ընկերակցի հայ քոնթրը մէթր մը, բացատրելով կօշիկ շինելու գործին բոլոր մասերը: Յետոյ կ'այցելենք տեղւոյն Թանգարանը: Կը դիտենք մեր Հեթում եւ Լեւոն Թագաւորներուն դրամները (1236—1416): Ժամանակը սուղ է, պէտք է հասնինք Լիոն: Ահա Բիւ Բասլէի հայաշատ պողոտան եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ականները ուրիշ հետաքրքիրներու հետ ողողած են սրճարանը: Սիրալիր տեսակցութիւն մը կ'ունենանք տեղւոյն Արենուշներու եւ հայ արիներու խմբապետներուն հետ եւ կը մեկնինք Տէսին, մեր վերջին հանգրուանը: Կարօ Օհանեան մեզ կ'ընդունի, մեր այցելութեան տեղեկացած ըլլալով «Յառաջ»ի միջոցաւ: Վրանները զարնուած են, հայկական եւ ֆրանսական դրօշները կը պարզուին Հայու մը դարպասին: Այս տեղ ամէն բան հայ է, հողը Հայու, տունը Հայու, խանութները Հայու, յամառ աշխատութեան եւ բնածին ճարպիկութեան արդիւնք: Մաուչէն Հայեր է որ կը կատարեն: Կը գուշակեմ որ բոլորն ալ լաւ գիրքեր ունին:

Սկաուտները, գայլիկները մեզ շրջապատած են: Երեկոյեան խարոյկ կայ: «Պիտի գա՞ս, Վրէժ, Անդրանիկ»: «Հարկաւ, միսը խորովեցաւ, լաւ ուտելու է այս կեանքին դէմ դնելու համար»: Հիմա որ կուշտ ենք, կը սկսինք երգել և պարել: Ի՜նչ գեղեցիկ է տեսնել պզտիկները: Կրակը շատ յաջող անցաւ: Մեր նպատակը ժողովուրդին սրտին շատ մօտիկ է: Գալ տարի մեր տղոց թիւը պիտի կրկնապատկուի կ'ըսեն, եւ կ'ուզեն որ քանի մը օր ալ մնանք:

Բայց դեռ գործ ունինք լմնցնելիք: Կը մեկնինք, առաւօտեան, լաւ տպաւորութեան տակ, սկսելու համար մեր թէքնիք աշխատութիւնները Սէն Ժօրիէզի կեդր. բանակատեղին մէջ:

Աւա՜ղ, որ ժամանակը շատ արագ կ'ընթանայ եւ պէտք է մեկնինք շուրջերթի: Ի՜նչ փոյթ սակայն, քանի որ բոլորս ալ կազդուրուած ենք հոգեպէս եւ մարմնապէս շնորհիւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի:

Վահրամ Խանճեան

ՄԱՄՈՒԼ

ԿՈԿՈՐԴԻԼՈՍԵԱՆ ԱՐՑՈՒՆՔՆԵՐ

— :-: —

Աթէնքի «Նոր Օր»ը դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (27 օգոստ.).

— Գաղութներու մէջ երբեմն դէպքեր եւ սպանութիւններ կը պատահին անհատական ու կուսակցական շարժառիթներով, որոնք յոռի տպաւորութիւն կը ձգեն հանրային կարծիքին վրայ: Այսպէս, Պէյրութի մէջ, դաւադիրներու զոհ գնաց դաշնակցական Վարդապետեանը, Աթէնքի Ֆիքս գաղթակայանին մէջ Դարբինեանը (դաշնակցական) եւ ուրիշ մը՝ որ դեռ վերջերս Ֆրանսայի մէջ ծանրապէս վիրաւորուեցաւ հակադաշնակցականներու կողմէ:

Զանազան գաղութներու մէջ, մեր ընկերներու դէմ յարձակումներ միշտ անպակաս են եղած: Այլեւս խօսք չենք ըներ ոստիկանութիւններու արուած տեղեկագիրներուն, զրպարտական գրութիւններուն եւ ցուցմունքներուն, Դաշնակցութիւնը յաչս օտարներուն ներկայացնելու իբր քոմիթաճիական, ահաբեկչական եւ խռովարարական կազմակերպութիւն. թեթեւութեամբ կ'անցնինք նաեւ հակադաշնակցական մամուլին սիւնակները զարդարող հայհոյութիւններուն, վատաբանութիւններուն եւ զռեհիկ սուտերուն վրայէն, որոնց հաւատացող միամիտներու թիւը շատ քիչցած է մեր օրերուն:

Այս բոլորը՝ անոր համար որ հակադաշնակցականներուն սխրագործութիւնները միշտ վարագուրուած, անոնց գործած բարոյական ոճիրները չերեւան աչքի եւ եղծուորը հանրութեան ներկայանայ գառնուկի անմեղութեամբ:

Երբ ցաւալի դէպք մը կը պատահի գաղութներու մէջ, հակադաշնակցական գրչակները կը սկսին միաբերան վայել, ողբ ու կոծ արձակել ու կոկորդիլոսեան արցունքներ թափել: Եւ այս կատակերգութիւնը կը խաղցուի կատարեալ վարպետութեամբ ու դերասանական արուեստով:

Մեր հակառակորդները եթէ իսկապէս անկեղծ են իրենց ողբ ու կոծին մէջ եւ զանօրէն կ'ազդուին գաղութներու մէջ պատահած դէպքերէն, ինչո՞ւ ոչ իսկ ցաւ չեն յայտներ Հայաստանի մէջ տեղի ունեցող գնդակահարութիւններու, աքսորներու եւ անիրաւ բանտարկութիւններու մասին: Տասը տարուան ընթացքին չգտնուեցաւ ռամկավար խմբագիր մը կամ գործիչ մը, որ հրապարակաւ բողոքէր Չեկայի կազմակերպած դաւերուն դէմ եւ յարգանքի երկու բառ ըսէր զոհերու յիշատակին:

Առանց չափազանցութեան, կրնանք ըսել որ Հայաստանի մէջ խորհրդային կարգերու հաստատումէն ի վեր անյայտացած, գնդակահարուած, խեղդամահ ու կացինահար եղած Հայերու թիւը կը հանի հազարներու»:

«ԱՐԺԱՆԸՆՏԻՐ» ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

ԽՄԲ.— Սոֆիայի «Մեղու»էն կ'արտատպենք հետեւեալ գրութիւնը կարգ մը յապաւումներով (20 օգոստոս).—

1915ի եղեռնի օրերուն էր, ուրիշ փախստականներու կարգին, Խարբերդի առաջնորդ Դուրեան Ղեւոնդն ալ ապաստաներ էր Պուլկարիա եւ տզրուկի նման փակեր ջոջ ազաներու մարմինին, այն յոյսով թէ մեծահարուստները պիտի կարողանան պաշտպանել զինքը Թուրքիոյ հալածանքներուն դէմ:

Թուրքերը, որպէս զինակից Պուլկարներուն, պահանջած էին որ Ղեւոնդը Էտիրնէ վերադարձուի: Առաջնորդը, որ իջեւանած էր Սոֆիայի ամէնէն շքեղ պանդոկներէն մէկը, եւ շռայլ կեանք մը կ'ապրէր այնտեղ, ենթարկ կ'առնուի հսկողութեան տակ եւ 24 ժամ պայմանաժամ կը տրուի իրեն Թուրքիա վերադառնալու համար: Ղեւոնդը անակնկալի եկած այս անսպասելի հրամանէն, օգնութիւն կը խնդրէ զինքը փառաբանող թմբկահարներէն, որոնք ծախմուտ եղած էին վտանգի պահուն:

Լուր կը տրուի Դաշնակցութեան Կ. Կ.ին, որ հակառակ առաջնորդի կարգ մը չարաշահութիւններուն եւ ըրած կարգ մը աղտոտ էնթրիկներուն, նկատի ունենալով հայ կղերականի հանգամանքը եւ անոր անձին սպառնացող վտանգը, պաշտօն կուտայ իր ընկերներէն Տիգրան Խաչիկեանի (Արգումանի), Ղուկաս Մինասեանին եւ այս տողերը ստորագրող ծառայականիս, որ միջամտենք ոստիկանութեան մօտ եւ ազատենք սրբազանը, որպէս զի այսօր ան ամերիկահայ բեմերուն վրայ անարգէ մեր դրօշակը:

Այժմ խօսքս քեզի է, սրբազան:

Մոռցա՞ր այն զարհուրելի գիշերը, ուր «Պուլկարիա» պանդոկին մէջ ոստիկանական հսկողութեան տակ ժամերդ կը համրէիր եւ աչքդ դրան ուղղած օգնութեան հասնող անհատ դաշնակներու գալուն կը սպասէիր:

Կը յիշե՞ս ոստիկանապետին պանդոկ գալը եւ ձեզմէ ներողութիւն խնդրելը:

Մոռցա՞ր դրան առջեւ հսկողութիւն կատարող պահակին ազդարարութիւնը՝

— 12 ժամդ մնաց, պատրաստուէ:

Կը յիշե՞ս սրբազան, որ յոյժ կտրած քեզ պաշտպանող մեծ ազաներէն լուր ղրկած էիր մեղաւոր Դաշնակցութեան՝

— Աման եա ձեզ մեղայ, ի սէր Աստուծոյ կեանքս փրկեցէք եւ դեռ կարգ մը աղերսանքներդ:

Ու արցունքներդ:

Մոռցա՞ր սրբազան, որ վերը յիշուած երեք Դաշնակները առաջնորդութեամբ պուլկար մեծ յեղափոխական Պ. Լիափովի, գիշեր ժամանակ «Պուլկարիա» պանդոկը հասան եւ անմիջապէս վերցնել տուին ոստիկանական հսկողութիւնը:

Կը յիշե՞ս հեռաձայնով Պ. Լիափովի խօսակցութիւնը վարչապետին հետ եւ անոր խիստ ազդարարութիւնը հայ կղերական մը սահմանէն դուրս հանել տալու որոշումին:

Մոռցա՞ր սրբազան, որ երբ ոստիկանապետին կողմէ ըսուեցաւ ձեզի թէ «շնորհիւ այս բարեկամներու միջնորդութեան դուք այլեւս ազատ էք Պուլկարիա մնալու», դուն անոր ներկայութեան ծունկի եկար մեր առջեւ համբուրելու համար ազատարարներուդ ոտքերը:

Կը յիշե՞ս Արգումանին ազդարարութիւնը.

— Մի սարկանար, սրբազան, ոտքի ել եւ վերջ տուր դերասանական ձեւերուդ: Մենք մեր պարտականութիւնը կատարեցինք: Այսօրուան դէպքը թող պատճառ ըլլայ որ դուք խելքի գաք:

Այդ օրուան դիմում կատարողներէն երկուքը մեռած են, Պ. Լիափովը կ'ապրի դեռ, ծառայականդ մեռնողներու յիշատակը յարգելու համար կ'ըսէ քեզի:

— Երէկ ծնրադիր մեր ոտքերը համբուրող վարդապետ, այսօր մեր դրօշա՞կը կ'անարգես: Երէկ կեանքդ փրկեցինք որ այսօր նման քաջագործութիւ՞ններ ընես, ամօթ, հազար ամօ՜թ, հարամ ըլլայ քեզի մեր աշխատանքը:

Մոռցա՞ր, սրբազան, որ վիզդ պարարտացնելու, մարմինդ հանգստացնելու համար օթէլ «Պուլկարիա»ի մէջ ունեցած պարտքերուդ փոխարէն գրաւ ձգուած եպիսկոպոսական մատանիդ, լանջախաչդ եւ առաջնորդական ասադ վաճառքի պիտի հանուէր պանդոկի տնօրէնութեան կողմէ, եթէ այսօրուան անարգած Դաշնակցականներդ չվճարէին պարտքերդ եւ չազատէին քեզ խայտառակուելէ:

— «Կեանքս եւ պատիւս ձեզի կը պարտիմ եւ մինչեւ գերեզման երախտապարտ պիտի մնամ հայ ժողովուրդի միակ կուսակցութեան»: Ասոնք քու խօսքերդ են: Հայ սրբութիւնները անարգելո՞վ է որ երախտագէտ կ'ըլլաս Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

Կը յիշե՞ս Ղեւոնդ, որ գրաւի դրուած առարկաներդ ազատել յետոյ, քեզ փոխադրեցինք Ալափինսկա փողոց հունգարացիի մը տունը եւ թելադրեցինք որ չափաւորես առաջնորդի մը անվայել ընթացքդ, կրկին գրաւ չձգելու համար մատանիդ ու լանջախաչդ: Բայց դուն հազիւ ազատուած այդ նեղութիւններէդ կրկին սկսար «բէզիկ»ութիւններու: Վստահ եմ որ շատ լաւ կը յիշես հունգար տանտիրուհիիդ ներկայացուցած հաշուեկշիռը, ուր արձանագրուած էր ուտելիքներու կարգին վառեակներու հաշիւներ, քիլօներով չօքօլա եւ օտը քօլօնեը, ազնուական ըմպելիներ «պէնէտիքտին» եւն: Եւ այս բոլորը վասն մարմնի հանգստութեան ու ժողովուրդին սէնթերովը:

Կը յիշե՞ս սրբազան, կրկին վճարելով հունգարացի կնոջ ներկայացուցած հաշուեցուցակը, փոխադրեցինք քեզ Լօմսքա փողոցի այն տունը, ուր տեղի ունեցաւ մեր դարաւոր ազգային իրաւունքները պուլկար կառավարութեան ծախելու դաւադրական ծրագիրիդ մերկացումը, ցկեանս աքսորական աթոռ մը եւ լաւ վճարուած ամսական մը ապահովելու համար եւ ուր պատռեցինք դիմակդ ու արգիլեցինք քեզ եկեղեցի այցելել:

Կը յիշե՞ս չէ, Աւագ Շաբթուն էր ու եկեղեցիին դուռը գոցուեցաւ երեսիդ, մինչեւ որ խելքի եկար ու հեռացար մեր քաղաքէն:

Այժմ երբ կը լսեմ Ամերիկայի մէջ կատարած նորքաջագործութիւններդ, հազար կը ցաւիմ քեզ համար կատարուած նիւթական ու բարոյական զոհողութիւններուն:

Փ. Ց.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

Ց. Հ. Դ.

Փարիզ եւ գաւառներ

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻ բոլոր ընկերները վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 51, rue de Rivoli, Café Samaritainի ներքնայարկը՝ Մէթրօ՝ Շաթըլէ: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն:

ԱՆԻԷՌ Պուա-Քոլօնպի «Վիշապ» Կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այսօր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պէքօնի կայարանին դիմացի սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց 11րդ Շրջ. ժողովի մասին:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Սարգիս Մինասեան» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Հայ Ակումբին մէջ: Զեկոյց պատգամաւորի կողմէ 11րդ Շրջ. ժողովի մասին:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Կոմիտէն ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» Գրադարանը: Օրակարգ՝ Զեկոյց, համարատուութիւն եւ նոր Կոմիտէի ընտրութիւն:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕԻ (Մարսէյլ) Վռամեան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Գայլ Վահան, Մուրատ եւ Կայծակ խումբերու բոլոր ընկերները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 5ին սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ Թ' ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» Կոմիտէի ընդհ. ժողովը վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Դուրեան» Գրադարանին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷՆ ժողովի կը հրաւիրէ հետեւեալ ենթակոմիտէները եւ խումբերը՝ օրակարգ՝ զեկոյց 11րդ Շրջ. ժողովի:

Վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ռոստոմ եւ Քրիստափոր, Պատանեկան Միութեան Գրադարանին մէջ:

Վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Սէն Լու եւ Սէն Մարկրիթի խումբերը, սովորական ժողովատեղիին մէջ:

Վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Սէն Թ Անթուանի ընկերները, սովորական ժողովատեղին:

Այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Աղբիւր Սերոբ եւ Իշխան խումբերը, Պատանեկան Միութեան Գրադարանին մէջ:

Այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 5ին Պուլվար Օտտօի եւԱւստօ խումբի ընկերները իրենց սովորական ժողովատեղին:

Այս Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Սէն Ժէրոմի ընկերները սովորական ժողովատեղին:

Այս Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Պոմոն, Սէն-Ժիւլիէնի ընկերները, սովորական ժողովատեղին:

Այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին կարտանի ընկերները, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ:

ՍԻՓԱՆ երգչախումբի պարահանդէսը ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 11ին, ՇԱԲԱԹ իրիկուն: կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Սիփան երգչախումբի առաջին փորձը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 253 ժան ժագ Ռուսօ, Իսի լէ Մուլինօ: Փ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին անդամներուն եւ անդամուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Այն երիտասարդները եւ երիտասարդուհիները որոնք կը փափաքին մասնակցիլ Սիփան երգչախումբին, կը հրաւիրուին ներկայ ըլլալ որոշեալ ժամուն:

ԿԱՐԵՒՈՐ

Ծանօթ Օրիորդ մը կը ստանձնէ ֆրանսերէնի, անգլերէնի, գերմաներէնի եւ հայերէնի դասեր տալ տուներու մէջ: դիմել Յառաջի վարչութեան:

Դաշտապարահանդէս Նիսի մէջ

կազմակերպուած ՆԻՍԻ Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ «Bouche de Loup»ի Ծովեզերեայ ընդարձակ մարգագետնին վրայ

Կը նախագահէ՝ Պ. Գ. ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

կը մասնակցի Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Հայկական պարեր եւ երգեր, մեներգ, տրամախօսութիւն, նուագ եւ սկաուտական մարզանքներ:

Ճոխ պիւֆէ, զովացուցիչ ըմպելիներ՝ ժողովրդական գիներով: Հայրենակիցներէ կը խնդրուի չծանրաբեռնուիլ աւելորդ ուտելիքներով:

Օթօքարի մասնաւոր սպասարկութիւն: Հանդիսականներու հանգստութիւնը ապահովուած է:

Հայրենակիցնե՛ր, օգտուեցէք առիթէն ընտանեկան հաճելի ժամանց մը վայելելու: Փութացէք ապահովել ձեր երթուդարձի տոմսակները, որ կը ծախուին Հ. Կ. Խաչի անդամուհիներու մօտ:

Օթօքարը կը մեկնի կիրակի առաւօտ ժամը ճիշտ 8ին Մատլէնի Թաղէն: կը խնդրուի ներկայ ըլլալ որոշեալ ժամուն: Ուշացողներու համար պատասխանատուութիւն չենք վերցներ:

Հայկական ողիմպիական Մարսէյլի մէջ

կազմակերպուած՝ Հ. Մ. Ը. Մ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Նախագահութեամբ Ligue d'Athlétisme du Littoralի նախագահ J. BLANCի

Այս կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Stade Jean-Bouinի մէջ

Կը մասնակցին Հ. Մ. Ը. Մ.ի Մարսէյլի եւ Շրջանի բոլոր մարզիկներն եւ սկաուտները, ինչպէս նաեւ «Նորք», «Արծիւ» եւ «Արաքս» Մարզական Միութիւնները:

վազք, ցատկել, գունդ եւ սկաւառակ նետել, սկաուտական սարզանքներ, խաղեր, բուրգեր:

Հաղորդ. միջոց.— Առնել 44 թիւ հանրակառքը Place de la Bourseէն եւ իջնել թէրսինիւս: 23 թիւ հանրակառք Préfectureէն եւ իջնել Chemin de Montredon, ուր սկաուտներ ցոյց պիտի տան մրցավայրը:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՍԹԱՆՈՋԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Նախագահութեամբ ՍԹԱՆՈՋԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

3 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԻՐԻԿՈՒՆ

ՄԷՕՏՕՆԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ, «ՊԱՂ ԱՂԲԻՒՐ»ԻՆ ՄՕՏ

Կը խօսի՝ ԱՐԱՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Բանախօսութիւն, խմբերգ, արտասանութիւն: Հայկ. եւ եւրոպ. պարեր:

կը նուագէ ԵՓՐԱՏ նուագախումբը ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆի:

Ամենաընտիր օդի: Մասնաւոր խնամքով պատրաստուած ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով: Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի:

7րդ ողիմպիական

կազմակերպուած ՎԻԷՆԻ Հ. Մ. Ը. Մ.ի ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ Հ. Մ. Ը. Մ.ի ԾԱՆՕԹ ՄԱՐԶԱԴԱՇՏԻՆ ՎՐԱՅ

տեղի պիտի ունենան նաեւ գնդակի եւ հեծելանիւի մրցումներ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ (18), Օր. Պետ.— 70 ֆրանք:
ԼԱՆՍԷՅ, Ս. Փափ.— 105:
ՕՊԸՆԱ, Բիւզ.— 70:
ԹԱՐԱՐ, Լ. Քէշ.— 175:
ԼԻՈՆ, Ե. Պ.— 70:
ՍԷՎՐԱՆ, Պօղ.— 70:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ.— 955:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ս.Ա.(գործ. միջ.)—100:
ՄԷՕՏՕՆ, Ց. Ս.— 70:
ՎԻԼՖՐԱՆՇ ՍԻՒՐ ՄԷՐ, Մ. Չ.— 50:
ՊԷՐԻ ՏՈՒԻ, Մ. Կ.— 190: Կարգադրեցինք:
ԼԻՈՆ, Գործ.— 700:
ՍՈՒՔ ԱՀՐԱՍ, Էք.— 70:
ՇԱԹՈՒ, Զէն.— 70:
ԼԱ ՓԷԱԺ, Թաշ.— 35:
ՎԱՐՇԱՒԻԱ, Գ. Մ.— 100:

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

ՔԱՆ, Մ. Տ.— Սկսանք ղրկել Օգոստ. 23էն:
ԿՐԱՍ, Գ. Փ.— Սկսանք ղրկել Օգ. 20էն:
ՓԷԱԺ ՏԸ ՌՈՒՍԻՅԵՈՆ, Սկսանք ղրկել Օգ. 20էն:
ԱՌՆՈՒՎԻԼ, Գ. Ղազար.— Սկսանք ղրկել Օգ. 20էն:
ԱՌՆՈՒՎԻԼ, Օ. Ե.— Սկսանք ղրկել Օգոստոս 18էն:

— o —

ԼՈՆՏՈՆ, Թղթակից.— Անմիջապէս ղրկել թարգմանութիւնը կամ գիրքը:

ՄԱՐՍԷՅԼ, Լ. Տ. Բ.— Չենք ուզեր նախընթաց ստեղծել:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (49)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ԵՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ԾՈՎԱԿԱԼ ԴՈՒԲԱՍՈՎԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Մեր կատարած հսկողութեան տուեալներուն համաձայն, կրկնեցի իրեն թէ Դուբասով շատ անկանոն կ'ելլէր Պալատէն, թէ ձախողեցան մեր բազմաթիւ փորձերը՝ զայն սպաննելու կայարանէն պալատ տանող ճամբուն վրայ, թէեւ, հակառակ այս ձախողութիւններուն, Մարտական Մարմնին բոլոր անդամները յոյս ունէին յաջողելու եւ պատրաստ էին ձեռք առնելու ամէն միջոց, նոյնիսկ ամէնէն վտանգաւոր միջոցները, փութացնելու համար մահափորձը, բայց Կեդր. Կոմիտէին կողմէ տրուած պայմանաժամը — սպաննել Դումային գումարումէն առաջ — լրանալու մօտ էր:

Ուստի առաջարկեցի իրեն Դուբասովը սպաննել այն օրը, երբ անպայման դուրս պիտի ելլէր իր բնակարանէն,— Աւագ Շաբաթ, երբ Կրեմլինի մէջ պատարագ պիտի մատուցուէր: Ըսի թէ կրնայինք «բռնել» Կրեմլինի երեք դուռները: Ու կը հարցնէի թէ կ'ընդունէ՞ր մեր այս ծրագիրը: Ազեւ համաձայն գտնուեցաւ:

Վերադարձայ Մոսկուա: Մարմնի անդամ ընկերներս ալ միաձայնութեամբ ընդունեցին ծրագիրս: Սկսանք պատրաստուիլ մահափորձին: Բորիս Վոյնարովսկի հանեց սպայի իր համազգեստը եւ կեղծ անունով մը գնաց բնակիլ պանդոկ մը, Տվէրսկայա փողոցին վրայ: Զորեքշաբթի օր իրար գտանք Միջազգային ճաշարանին մէջ, Տվէրսկոյի ծառուղիին վրայ:

Մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին երկու երիտասարդներ, որոնք կ'աշխատէին ականջ դնել մեր խօսակցութեան: Երբ փողոց ելանք, անոնք ըսկսան հետապնդել մեզ: Յաջորդ օրը, Հինգշաբթի, Շիլկէրով մեզ տեղեկացուց թէ մէկը կը հետապնդէր զինք: Ես ալ իմ պանդոկիս շուրջ լրտեսներ նշմարեցի: Այսուհանդերձ չէինք յուսահատած: Չէինք գիտեր սակայն թէ ինչ տեսակի հետապնդումներ էին ատոնք, եւ ո եւ է պատճառ չտեսնելով՝ այդ հետապնդումները վերագրեցինք պարզապէս արկածի: Աւագ ուրբաթ, երեկոյեան, ճաշարանի մը մէջ հանդիպեցայ Բորիս Վոյնարովսկիի եւ Ռաքէլ Լուրէի: Յաջորդ առաւօտ ժամադրուած էի Վլատիմիր Վոյնարովսկիի, Սիմոն Սիմոնովիչի եւ Շիլկէրովի հետ: Ծոմապահութեան օր ըլլալով, ճաշարանը գրեթէ պարապ էր: Բայց չուշտով նշմարեցինք, որ ճաշարանը սկսաւ լեցուիլ: Յաճախորդները կուգային մէկիկ մէկիկ: Ոմանք երիտասարդներ, ոմանք տարեցներ, բոլորն ալ այնպէս մը կը տեղաւորուէին որ տեսնեն մեզ: Այն ատեն մենք ալ հեռացանք ճաշարանէն:

Առաջինը ես ելայ դուրս: Տեսայ որ ետեւէս դուրս ելան Վոյնարովսկի եւ Ռաքէլ Լուրէ: Կառք մը նստան: Աչքիս տակ, երկու կառքեր բաժնուեցան կառքերու կայքէն, իսրաքանչիւր կառքի մէջ երեք լրտես: Երկար դիտեցի կառքը, որով սլացան մեկնեցան Վոյնարովսկի եւ Ռաքէլ, իրենց ետեւէն՝ լրտեսներու կառքերը: Համոզուած որ իրիկունը պիտի ձերբակալուէի, պանդոկ վերադարձայ եւ հանուեցայ քնացայ: Ռաքէլ եւ Վոյնարովսկի ամբողջ գիշերը անցուցին աշխատելով կորսնցնել իրենց հետքը: Արշալոյսին՝ փրկուած էին: Վոյնարովսկիի խորհուրդով, Ռաքէլ պանդոկ չվերադարձաւ: Ուժանակը մնաց պանդոկը: Սպասուհին, տեսնելով որ չի վերադառնար Ռաքէլ, ուժանակը եւ բեռները իջեցուց նկուղը: Այդտեղ, քանի մը ամիս վերջ, ուժանակը պայթեցաւ, մօտը դրուած ըլլալով ջեռարձակին: Բարեբախտաբար այս պայթումը որ եւ է արկածի տեղի չըտուաւ, այլ միայն քիչ մը վնասեց նկուղին պատին:

Աւագ Շաբաթ, առաւօտուն, Սիուի չաքարեղէնի խանութին մէջ, իրար գտանք ես, Շիլկէրովը եւ Սիմոն Սիմոնովիչը: Ցետոյ առաջին անգամ ես ելայ խանութէն: Ու տեսայ որ երկու ընկերներս կը հետապնդուին լրտեսներու կողմէ: Այլեւս ոչ մէկ կասկած: Մեր կազմակերպութիւնը կը գտնուէր աղէտի մը նախօրեակին: Այն ատեն նոր հարց մը կը ծագէր: Այլեւս պէտք չէր զբաղիլ Դուբասովի մահափորձով, այլ կազմակերպութեան փրկութեան գործով: Ալպեան Վարդ սրճարանին մէջ ժամը 5ին ժամադրութիւն մը ունէի Բորիս Վոյնարովսկիի հետ: Կ'ուզէի իր կարծիքն ստանալ: Կրցայ աւելի կանուխ լուր տալ Վլատիմիր Վոյնարովսկիի, որ, իբրեւ կառապան, կէս օրէն յետոյ ժամը 1ին ինծի կը սպասէր Դոլգորուկովսկի փոքրիկ փողոցին մէջ: Շուրջս նայեցայ: Ամէն կողմէ լրտեսները կը յայտնուէին: Թիւով շատ էին: Եւ ինչպէս կը տեսնուէր, յարձակողական դիրք մը բռնած էին: Հասկցայ որ հրաման ունէին զիս ձերբակալելու: Կէս օր էր: Կը յուսայի, որ եթէ չձերբակալէին զիս անմիջապէս, ժամանակ կ'ունենայի նետուելու Վլատիմիր Վոյնարովսկիի կառքին մէջ եւ փախչելու: Այդպէս ալ եղաւ: Կէս օրէն ետքը, ժամը 1ին, հեռուէն Դոլգորուկովսկի փոքրիկ փողոցին մէջ տեսայ ճերմակ ձին, զոր լաւ կը ճանչնայի, ինչպէս կառապանը իր կարճահասակ եւ բարեմիտ դէմքով: Ցատկեցի կառքը եւ ետ դարձայ: Տեսայ որ լրտեսները աջ ու ձախ կը վազեն,— բարեբախտաբար իրենց տեսները ոչ մէկ կառք կար:

Ըսի Վլատիմիր Վոյնարովսկիի ծախէ ձին եւ կառքը եւ մեկնի Հելսինգֆորս: Բացատրեցի թէ սպառնալիքի տակ էինք: Ինծի դիմելու որ հետապնդումի նշան չէր տեսած ենք:

Բորիս Վոյնարովսկի ինծի կը սպասէր Ալպեան Վարդ ճաշարանը: Ամէնուն ծանօթ մը այնքան անցընելէ, աջ ու ձախ սովորականէն զգէւ յետոյ, ան հանդարտ էր եւ խաղաղ: Իր դէմքին վրայ յուզումի եւ խռովքի ոչ հետք նշմարեցի: Լուիկ մունջ ըսի եւ դարձեալ լուիկ՝ համաձայնեցաւ ինծի թէ անկարելի էր այլեւս շարունակել գործը, թէ Մարտական Մարմնին փրկութեան համար իր բոլոր անդամները պարտաւոր էին անմիջապէս մեկնիլ Ֆինլանտա: Այս ամէնը անպայման ըսելէ յետոյ, սա ցուցմն ըրաւ ինծի.

(Շարունակելի)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 2 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933
2 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2281 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՇԽԱՏԱՆՔ ՄԸ ԹՈՒԱՆՇԱՆՆԵՐՈՎ

Նոր ստացանք Ամերիկայի Հ. Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութեան տեղեկագիրը, (1932 — 1933), որ միեւնոյն ատեն կը պարունակէ 6թ. պատգ. Ժողովին որոշումները:

Մէկդի դնելով սովորական մասերը,— որոշում, բանաձեւ, «նկատելով որ» եւայլն, փորձենք այս ժողովրդական կազմակերպութեան իրական արժէքը երեւան հանել թուանշաններով:

Ամէնէն առաջ, կազմակերպական ոգին է որ աչքի կը զարնէ:

Տեղեկագիրը կը ցուցնէ 66 մասնաճիւղ, 1932 — 33 տարեշրջանին համար: Իւրաքանչիւր մասնաճիւղի դիմացը նշանակուած են «քոթա»ներ (ինչո՞ւ չըսել «սակ»):

Կազմակերպութեան եկամուտի հիմնական աղբիւրը կը կազմեն այս համեմատական սակերը:

Տեղէ տեղ եւ մէկ տարիէն միւսը՝ ուշագրաւ ելեւէջներ կը ցուցնէ այս նախահաշիւը: Մանաւանդ որ, տոլարն ալ չունի նախկին ուժը:

Եւ սակայն, նորէն կազդուրիչ է պատկերը:

Սակերու գանձումը երեք – չորրորդով իրականացած է նոյն իսկ 1932 — 33ին, երբ սաստկագոյն տագնապին հասած էր տնտեսական տագնապը:

Քանի մը թուանշաններ՝ բաղդատութեան համար:

Մասնաճիւղի մը գլխուն տուրք նշանակուած է 125 տոլար: Վճարած է՝ 110: Ուրիշի մը՝ 100 տոլար: Վճարած է՝ 111: Երրորդի մը՝ 150. վճարած է՝ 100: Չորրորդի մը՝ 350. վճարած՝ 315: Հինգերորդի մը՝ 650. վճարած է՝ 717: Վեցերորդի մը՝ 400. վճ. 390 են.:

Կան ճիշդ ու ճիշդ վճարողներ ալ, ինչպէս եւ սահմանուած սակէն շատ վար մնացողներ:

Օրինակ, մասնաճիւղ որ սահմանած էր 200, վճարած է միայն 50, ուրիշ մը՝ 170, փոխանակ 500ի, երրորդ մը կէսը կամ մէկ երրորդը են.:

Հարցը այն է որ, հաստատապէս հիմ բռնած է տուրքի դրութիւնը: Մէկ մասը թոյլ, միւսները եռանդուն, բոլոր մասնաճիւղերը լրացուցած են պակասը, եւ Կ. Խաչը կրցած է մուտք արձանագրել 10,793 տոլար. (ելքը՝ 9470):

Զանցառելի՞ է այս գումարը, ներկայ պայմաններուն մէջ:

Ընդհակառակն: Ամէնէն փայլուն շրջանին Կ. Խաչը չէ յաջողած իր նախահաշիւը բարձրացնել 13 – 15,000էն անդին:

Ուրիշ վկայութիւն մը, նորէն թուաբանական դետնի վրայ,— Հին Ցունաստանի շրջանը տեղական միջոցներով արտադրած է 111,994 տրախմի հասոյթ:

Անշուշտ, եթէ տոլարի կամ ֆրանքի վերածուի, կը կծկուի այս գումարը: (Մօտ 15,000 Ֆր.):

Բայց, անարդար է այդպէս հաշուել:

Դուք այդ գումարը պէտք հաշուէք այնպէս ինչպէս ձեր տեղական դրամը: Այստեղ ֆրանք, այնտեղ տրախմի:

Ուրեմն, պարծենալու իրաւունք ունի այս շրջանը, որուն բուն խարիսխը կը կազմեն Աթէնքի չորս գաղթակայանները:

Տարօրինակ է որ, այս բոլորին մէջ աչքի կը զարնէ Ֆրանսայի շրջանին թուլութիւնը:

Պուլկարահայ Կ. Խաչը (Գթ. Խաչ) որ վերջնական ձեւ առաւ 1930ին, արդէն կը հաշուէ հազար անդամ: 1932 – 33ին ունեցեր է 179 նոր անդամներ (14 մասնաճիւղ):

Այնինչ Ֆրանսահայ Կ. Խաչը կը հաշուէ միայն 605 անդամ (15 մասնաճիւղ):

Նիւթական տեսակէտով ալ, տժգոյն է Ֆրանս. Կ. Խաչին բաժինը: Անցեալ շրջանին մուտք ունեցած է 17,450 Ֆրանք, իսկ նոր շրջանին համար կը նախատեսէ միայն 15,000 Ֆրանք:

Մինչդեռ, նոյնքան եւ աւելի ծանր հոգեր ունինք այս երկրին մէջ:

Եւ յետոյ, տխուր բան պիտի ըլլար, եթէ Ֆրանսայի շրջանը գոհանար միայն տեղական պահանջներով:

Ֆրանսան ամէն յարմարութիւն ունի դառնալու երկրորդ Ամերիկա մը, առ նուազն Կ. Խաչի կեդրոնին աջ բազուկը:

Ի՞նչն է որ կը դժուարացնէ ծաւալումն ու զօրացումը:

Տնտեսական տագնա՞պը,— բայց ո՞ւր չկայ:

Զանազան կազմակերպութեանց խաչաձեւո՞ւմը:— Ամերիկայի մէջ երկու մրցակից ունի ժողովրդական Կ. Խաչը, մէկը՝ «պետական», միւսը՝ ռամկավար:

Ժողովո՞ւրդը,— բայց Պուլկարիան 30,000 է, իսկ Ֆրանսան՝ 60,000 եւ աւելի:

Կը թուի թէ մեր գաղութին մէջ տակաւին ժողովրդականացած չէ Կ. Խաչի նպատակը եւ կը շփոթուի հասարակ բարեգործութեան հետ:

Քանի կ'երկարին մեր պանդխտութեան տարիները, այնքան կը բարդանայ նա՛եւ այս կազմակերպութեան պատասխանատուութիւնը:

Միայն նոր սերունդի փրկութեան հոգը, միայն թոքախտաւոր երիտասարդներու եւ առ հասարակ անտէր հիւանդներու խնամատարութիւնը կը պահանջեն յարաճուն եռանդ եւ դրամ, դրա՛մ:

Ի՞նչպէս կարելի է դիմանալ այս հոգերուն, առանց բազմապատկելու անդամներն ու անդամավճարները:

Ի՞նչով աւելի բախտաւոր են Ամերիկայի մայրերն ու աղջիկները, երբ կրնան առ նուազն տասը հազար տոլար արտադրել ամէն տարի, եւ վարկ բանալ բոլոր կարօտ գաղութներուն:

Նոյն իսկ բնակչութիւնը հիմ բռնելով, նորէն չի կրնար չքմեղանալ մեր գաղութը:

Ամերիկայի համրանքը 120,000 է, մերինը՝ 60,000:

Արդ, այս հաշիւը կրնա՞յ լուսաբանել տարեկան 10,000 տոլարի եւ 15,000 ֆրանքի հակասութիւնը ...

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի՞ՆՉ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ Է ԱՅՍ...

Զրսի՞ թէ Պոլսոյ թերթերը մեզմէ աւելի բան գիտեն Փարիզի եւ Մարսէյլի, նոյնիսկ Առնուվիլի եւ Ալֆորվիլի մասին:

Ահա նորագոյն ապացոյցը:

« Նոր Լուր »ը (23 օգոստ.) կը հրատարակէ թղթակցութիւն մը՝ Փարիզէն: Խորագիրը՝ « Նոր յայտնութիւններ Դպրոցասէրի շուրջը.— Անտեսապետուհին ինչո՞ւ հրաժարեցաւ »:

Թղթակցութիւնը պատասխան մըն է պոլսական ուրիշ թերթի մը կողմէ եղած մեղադրանքներու եւ պաշտպանողականը՝ Տիկին Անայիսի (Ե. Աւետիսեան, տնտեսապետուհի խնամակալութեան):

Քանի մը հատուածներ.—

— « Տիկին Ե. Աւետիսեան երբեք ամսական 1500 ֆրանք ստացած չէ: Ան իբրեւ « էնտամնիթէ » հազար ֆրանք միայն առած է ամիսը, որուն կրկինը, երկու հազար ֆրանք ամիսը կը ստանայ Տիկին Ակիւլինէ Պօյաճեան: Տիկին Աւետիսեանի առած գումարը գրեթէ կը հաւասարի այն գումարին զոր Դպրոցասէրը տարիներով ղրկած է Նիւ Եորք բնակող տիկնոջ մը, իբրեւ վաղեմի խնամակալուհի. կան նաեւ ուրիշներ որ նոյն չափով ամսական կ'առնեն »:

Ինչպէս կը տեսնէք, երկու կողմերէն ոչ մէկը կ'ուզէ խօսքի տակ մնալ:

Այս դեռ ոչինչ:

Թղթակիցը, որ երեւի շատ մը բաներ գիտէ, մէջտեղ կը նետէ աւելի ծանրակշիռ պատմութիւն մը:

— « Դպրոցասէրի ղեկավարներէն մին, որ սովորութիւն ունի ինքնագլուխ եւ անխորհուրդ գործելու, երեք տարի առաջ համաձայնութեան կուգայ, յանուն Դպրոցասէրի, Փարիզի տնտեսականներէն մէկուն հետ, շաքարի գործի մը մասին, որմէ դպրոցը տարեկան մէկ – երկու հարիւր հազար ֆրանք պիտի ստանար: Այս խնդիրը գաղտնի կը պահուի շատերէն, մանաւանդ խորհրդականներէն.

... Երեք տարի յետոյ միայն, երբ որ եւ է գումար չեն ստանար, գործը մէջտեղ կը հանեն եւ տեղեկութիւն կուտան խորհրդականներուն »:

Թղթակիցը կ'ըսէ թէ այս յայտնութեան վրայ է որ խորհրդականները կը հրաժարին:

Եւ, իբրեւ ճարպիկ տեղեկատու, « Յ. Գ. » մըն ալ կը կցէ թղթակցութեան.

— « Վերջին պահուն իմացայ թէ հարիւր հազարներու գայթակղալից գործը կը վերաբերի խաղամեքենաներու »:

Չէ՞իք ուզեր հարցնել.

— Ո՞ւր պիտի յանգի այս փոխադարձ փփսուքը, շրջանակէ շրջանակ եւ թերթէ թերթ:

Ինչո՞ւ ճակատաբաց մէջտեղ չեն ելլեր,—ղեկավար, խնամակալ, խորհրդական, իրազեկ, բարեկամ թէ բարե[illegible]:

ԱՐՇԱԻՐ

ԿԱՐԵՒՈՐ ՆՈՒԷՐ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ

Նիւ Եորք հաստատուած բնիկ կեսարացի ծանօթ ելեկտրաբոյժ –բժիշկ Տօքթ. Սեփոնիկ Նշանեան վերջերս Հայաստանի համալսարանին նուէր ըրած է ելեկտրա – բժշկական վեց կարեւոր գործիքներ որոնց մէջ կան Ք. ճառագայթներու, ելեկտրաբուժութեան, գերմանիշակագոյնի, տաքութեան վերաբերեալ կատարեալ եւ ամբողջական կազմածներ, նաեւ գործողութեան սեղան մը, մանրադէտ մը եւ 30 բժշկական հատորներ:

Այս բոլոր նուէրները 30 սնտուկներու մէջ զետեղուած, օգոստոս 22ին նաւ դրուած են Հայաստան ղրկուելու համար:

Նուիրատուութեան համագումար արժէքն է 8500 տոլար (շուրջ 170,000 ֆրանք):

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՍՈՐԻՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ

ԽՆԴԻՐԸ ՊԻՏԻ ՔՆՆՈՒԻ ՍԵՊՏ. 22ԻՆ

Ժընեւէն կը գրեն.— Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին նոր նստաշրջանը կը սկսի սեպտ. 22ին: Շատ հաւանական է որ այս առթիւ զբաղի ասորական հարցով, ինչպէս ըրաւ 1932 դեկտեմբերին: Խնդիրը չերեւար օրակարգին մէջ, բայց արձանագրութիւնը վերջնական չէ: Արդէն իսկ առեւտրական գերաքննութեան որոշում տրուած է երկու աղերսագիրներու մասին որոնք ներկայացուած են Ասորի երեւելիներու կողմէ:

Ամէն պարագայի մէջ, կարելի չէ աւելի երկար ձգձգել այս խնդիրը:

Իրաքի ներկայացուցիչները կը ջանան արդարացնել իրենց կառավարութեան դիրքը, պնդելով թէ ապստամբութիւն ծագած էր եւ հարկ եղաւ զսպել:

Ազգերու Դաշնակցութիւնը չի կրնար անտարբեր ձեւանալ այս հարցին մէջ, որովհետեւ հոգատարութեանց յանձնաժողովը թելադրած էր Ասորիներուն չնորհել համախումբ տեղաւորուելու իրաւունքը: Քանի որ անգլիական հոգատարութիւնը վերջացաւ, այս թելադրութեան իրագործումը կ'իյնար Ազգերու Դաշնակցութեան վրայ:

Իրաքի ներկայացուցիչը պատասխանեց թէ կարելի է որոշ չափով գոհացում տալ, եթէ Ասորիները հրաժարին Մուսուլի հիւսիսային շրջանին մէջ տեղաւորուելու կամքէն: Կար նաեւ ուրիշ հաւանականութիւն մը,— Ասորիները վերադարձնել իր նախկին բնակավայրը, Հէքեարի, որ Թուրքիոյ կը պատկանի:

Այս բանակցութիւններէն վերջն էր որ, 1932 դեկտ. 15ին, Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը մէկդի դրաւ Ասորիներու վարչական ինքնավարութեան ծրագիրը եւ բաւական սեպեց Իրաքի կառավարութեան որոշումը՝ օտար խորհրդականի մը աջակցութեամբ տեղաւորելու Ասորիները « պատշաճ պայմաններով եւ կարելի եղածին չափ համախումբ »:

Մնացեալը գիտենք. Ասորիներու պատրիարքը չհամակերպեցաւ (գէթ այդպէս կը պատմեն) եւ գործը յանգեցաւ արիւնահեղութեան:

Նոր դաշնագիր Մոսկուայի եւ Հռոմի միջեւ

Իրազեկներ կը յայտնեն թէ այսօր իսկ, շաբաթ, պիտի ստորագրուի Խ. Միութեան եւ Իտալիոյ միջեւ կնքուած նոր դաշնագիրը:

Այս դաշնագիրը քաղաքական հանգամանք ունի եւ յարմարցուած է չորսերու դաշինքին: Իտալիա միշտ այն կարծիքն ունեցած է թէ կարելի չէ վերակազմել Եւրոպայի քաղաքական եւ տնտեսական կեանքը, առանց խորհրդային իշխանութեան մասնակցութեան: Այս դաշնագրին եւ միւսներուն տարբերութիւն այն է որ, ուրիշները Ռուսիոյ հետ յեղու գտնելով, կ'ուզէին վերջ տալ տիրող լարուած վիճակին, մինչդեռ Իտալիան իր նոր դաշնագրով կ'ամրապնդէ երկար ատենէ ի վեր հաստատուած բարեկամական յարաբերութիւնները:

Այս դաշնագիրն ալ, ինչպէս միւսները, ընդհանուր հանգամանք ունի եւ մասնաւոր այս կամ այն խնդիրը չի շօշափեր: Դաշնագրին մէջ նախատեսած են բոլոր հարցերը.— ոչ – յարձակում, չէզոքութիւն՝ ուրիշ պետութեան մը հետ վէճ ծագած ատեն, իրաւարարութիւն եւն.: Իտալական թերթերը ո՛ր եւ է արգելք չեն տեսներ երկու երկիրներու քաղաքական վարչաձեւերու հակադրութեան մէջ:

Գործազրկութիւնը յամրաբար կը նուազի

Օգոստոս 26ին ամբողջ Ֆրանսայի մէջ նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 235,850, այսինքն 2140 հոգի պակաս անցեալ շաբթուան վրայ: Բաղդատելով 1932ի համապատասխան շաբթուան հետ, նուազումը եղած է 28,403 հոգի, այսինքն հարիւրին 10.7: Պէտք է նկատի ունենալ որ անցեալ տարի նըպաստի սնտուկներուն թիւն էր 593, մինչդեռ այսօր 610ի կը հասնի:

Թերթերը կը գրեն թէ 15րդ շաբաթն է որ գործազրկութեան նուազում կ'արձանագրուի անցեալ տարուան վրայ: Նախապէս, տագնապին սկիզբէն, այսինքն 1930 հոկտեմբերէն ի վեր, նպաստընկալ գործազուրկներու թիւը շաբուանէ յաւելում կը ցուցնէր նախընթաց տարուան վրայ:

Ամերիկան կը մեղմանա՞յ

Նիւ Եորքէն դէպի Եւրոպա ճամբայ ելաւ Պ. Նորման Տէյվիս, զինաթափութեան խորհրդաժողովի ամերիկեան պատուիրակութեան նախագահը, որ նոր հրահանգներ ստացած է նախագահ Րուզվէլթէն: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ բարենշան են այդ հրահանգները, եւ մեծապէս պիտի թեթեւցնեն միջազգային մթնոլորտը, մանաւանդ պատերազմական պարտքերու մասին:

Համաձայն այդ լուրերուն, Պ. Տէյվիս արտօնուած է յայտարարելու թէ Մ. Նահանգները այլեւս չպիտի պահանջեն կրճատել ազգային պաշտպանութեանց վարկերը, իբրեւ պայման պատերազմական պարտքերու կրճատման: Պ. Տէյվիս ուրախութեամբ հասկցուցած է այս պարագան, օգտակար համարելով երկու խնդիրներուն անջատումը:

Ամերիկեան պատուիրակը մէկ շաբաթ պիտի մնայ Լոնտոն, յետոյ պիտի գայ Փարիզ, տեղին վրայ խորհրդակցելու եւ Ժընեւ երթալու համար:

Նացիներու Ընդհանուր Ժողովը

ՀԻԹԼԷՐ ԵՐԵՔ ՃԱՌ ՊԱՏՐԱՍՏԱԾ Է

Պ. Ատոլֆ Հիթլէր երէկ Նիւրընպէրկի մէջ խօսեցաւ իր երեք ճառերէն մէկը, նացիներու ընդհ. ժողովին բացման առթիւ:

Ինչպէս գրած էինք երէկ, ահագին պատրաստութիւններ տեսնուած են այս ընդհ. ժողովին համար, որ կը համարուի աննախընթաց:

Ամբողջ քաղաքը կերպարանափոխուած է: Անհամար վրաններ, մարտական խումբեր ու թափօրներ, տեղատարափ՝ ծաղիկներու եւն.: Խոհանոցները կէս ժամուան մէջ 50,000 ճաշ կը հասցնեն միայն մէկ շրջանի համար: 1800 մեղր երկայնութեամբ խողովակներ շինուած են, ջուր հասցնելու համար վիթխարի կաթսաներու որոնց ամէնէն փոքրը երեք մեղր բարձրութիւն ունի եւ 5000 լիտր ջուր կ'առնէ: Քաղաքին մօտակայ անտառը բոլորովին կերպարանափոխուած է Հիթլէրի հրամանով, անհետացած են աւազաններ, աղբիւրներ, յիշատակարաններ, որպէսզի լայն ասպարէզ բացուի թափօրներու համար: Հարիւրաւոր ծառեր կտրուած են անխնայ: Այս կրկէսը պիտի զարդարուի 8000 դրօշ–

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԻՊՐՈՍԻ ՄԷՋ

— o —

« ՄԵՌԱ՛ՆՔ – ԿՈՐԱՆՔ »

Կիպրոսի « Մասում միլլէթ » «Անմեղ Ազգ») թերթը կը գրէ.

— « Թուրքիոյ մամուլը, գիտնալով հանդերձ որ տարիներէ ի վեր մեր ցաւերը կուլանք եւ դարման կը փընտռենք, չի շահագրգռուիր մեզմով, ինչ որ շատ կը յուսահատեցնէ մեզ:

Կիպրոսի Թուրքերը միշտ իրենց արտասահմանի եղբայրներուն գիրքերը կարդացած են, անոնց լեզուն խօսած են, անոնց հետ լացած ու խնդացած են, նոյն զգացումները սնուցած են, եւ առանց հողային տարբերութիւնը նկատի առնելու, թրքութիւնը մէկ ընտանիք համարած են:

Պէտք է ընդունինք թէ ամէն ազգ երբեմն դժուարութեանց կը բախի իր քաղաքական կեանքին մէջ, վնասի կ'ենթարկուի, բայց չի մեռնիր եւ նորէն կ'ապրի: Բայց մեր անցուցած շրջանը անցողակի չէ, այլ սպանիչ հանգամանք մը ունի: Որովհետեւ մեր թշնամիները մեր ցեղէն են, ներսէն են:

Այսպէս, Թուրքին վնասէն օգտըւողներուն ձեռքով, վերջին ութը տարուան մէջ քանդեցին եւ անարգեցին մեր բոլոր սրբութիւնները, մեր բանաւոր հօտը առանց հովիւի (միւֆթիի) թողուցին, մեր ընտանեկան իրաւունքներու օրէնքը մէկ կողմ նետեցին՝ առարկելով թէ չէրիաթի դէմ է, եւ մեր մասին գործադրեցին երկու չափ երկու կշիռի դրութիւնը: Միւս ազգերէն տարբեր վերաբերումի ենթարկուեցանք, մեր ազգային արժանապատուութիւնը միշտ կոտրուեցաւ եւ ներկայիս կը կոտրտուի նորէն:

Այս կացութեան պատճառը այն է որ, Լօզանի հաշտութեան ժամանակ, հաւատացինք անգլիացի պատուիրակին բերանացի հաւատիքներուն, եւ պէտք չտեսնուեցաւ Կիպրոսի Թուրքերու իրաւունքներու մասին յօդուածներ դնելու դաշնագրին մէջ:

Միշտ կը տեսնենք որ Յունաստանի, Եգիպտոսի եւ նոյնիսկ Ամերիկայի յոյն թերթերը կըհետաքրքրուին այստեղի մեր յոյն հայրենակիցներով, աշխարհի կը հաղորդեն անոնց զըրկանքները, եւ կը յաջողին աշխարհի հանրային կարծիքը շահիլ:

Մեր կացութիւնը ահաւոր է: Անտիճանաբար կը հալինք, եւ շատ տարակուսելի է որ երկար ատեն կարենանք ապրիլ այս պայմաններուն մէջ: Ստիպողաբար պէտք ունինք Թուրքիոյ մամուլի բարոյական աջակցութեան, եւ կը վախնանք որ, այս աջակցութեան զլացման պարագային, շատ մօտ ատենէն ստիպուինք նիւթապէս բեռ ըլլալ անոնց վրայ եւ զիրենք անհանգիստ ընել »:

ՌՈՒԶՎԷԼԹ ԵՒ ՖՈՐՏ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ

Պ. Ֆորտ, ինքնաշարժի հռչակաւոր գործարանատէրը, մինչեւ այսօր չէ ընդունած նախագահ Րուզվէլթի աշխատանքի պայմանագիրը: Պ. Րուզվէլթ ամէն միջոցի դիմեց, բայց Ֆորտ չուզեր տեղի տալ: Նախագահը չուզեր բռնութեան դիմել, բայց ուրիշ ելք չկայ: Զօր. Ճոնսըն, տնտեսական վերակազմութեան պայքարի լիազօրը, կը կարծէ թէ յաճախորդները այլեւս չպիտի գնեն Ֆորտի ինքնաշարժները, նախընտրելով անոնք որ կապոյտ արծիւ նշանը կը կրեն, այսինքն շինուած են համաձայն նոր օրէնքին:

ՍԻՈՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Օգոստոս 30ին վերջացաւ Սիոնական համագումարը, Փրակայի մէջ: Այս առթիւ առաջարկուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ տանիլ Գերմանիոյ Հրեաներու խնդիրը: Յաջորդ օրը բացուեցաւ Հրէական Գործակալութեան համագումարը, որուն կը մասնակցին 200 պատգամաւորներ: Այս միութիւնը հրեայ ժողովուրդը կը ներկայացնէ Անգլիոյ առջեւ, համաձայն Պաղեստինի հոգատարութեան:

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆԸ ՉՊԻՏԻ ՅԱՆՁՆՈՒԻ

Թիրոլի (Աւստրիա) նացիներու վարիչը, որ փախցուած էր բանտէն, Իտալիա հասած է իր մեղսակիցներուն հետ: Քաղաքական յանցաւոր համարուելով, չպիտի յանձնուի:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

ՀԱՄԱՏԱՐԱԾ ԱՐՏԱԳԱՂԹ ԵՒ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆ

Նոր սարսափներ եւ «Տորգսին»ի կեղեքումները

Այս տարուայ գարնան սկիզբէն վերստին ծայր էր առած փախուստը Խ. Միութենէն եւ Խ. Հայաստանէն: Մերթ պատկառելի խումբերով, մերթ հատ ու կենտ անհատներ հեւ ի հեւ եւ սարսափահար կը մտնէին Թաւրիզ: Մենք, հակառակ հանրային պահանջին դրելու փախուստի դէպքերը եւ տալու ի հրապարակութիւն, կը լռէինք քար դնելով մեր սրտի վրայ: Կ'անտեսէինք թշուառ փախստականներու կրած բոլոր տառապանքները, յաճախ եւ կ'ունենայինք անպատկառ յանդգնութիւնը կշտամբելու զանոնք իրենց «դասալքութեան» համար: «Պետականօրէն» կը մտածէինք, երբ այսպէս դիրք կը բռնէինք, որպէսզի չվնասէինք ներգաղթին:

Սակայն, որքան «պետականօրէն» մտածեցինք, այնչափ փախուստը ծաւալեցաւ եւ հիմա արդէն հասած է անհրեւակայելի քանակի: 27,000 (քսանըեօթ հազարնոց) գորշ ամբոխ մը կը ծփայ Պարսից Ատրպատականի քաղաքին մէջ: Հեռուէն դիտողը կը կարծէ թէ հսկայ բանակ մըն է, որ վրան է զարկած Պարսից մարդասէր կառավարութեան հողին վրայ:

Հայ, թաթար, վրացի, հրեայ, ռուս, կոմսոմոլ, կարմիր բանակային, զառամեալ ծերունի, հայր, աղջիկ, տղայ, կին, այր — մարդկային ինչ գոյն որ կ'ուզէք կը փայլի այդ ամբոխին մէջ: «Բոլշեւիկեան ինտէրնասիոնալ» որ մեր լեզուով կը կոչուի Բաբելոն կամ լաբիւրինթոս:

Փախուստ չէ այս, այլ կատարեալ արտագաղթ: Թաթարները ճողոպրած են ամբողջ գիւղերով, զինուորները փախած են իրենց զէնքերով, կանայք եկած են իրենց ծծկեր մանուկներով, ուսանողներ իրենց թղթերով: Տարբեր ազգութեան պատկանող մարդիկ, տարբեր խառնուածքի, տարբեր նկարագրի արտայայտութիւններով, տարբեր արիւնով, սրտով եւ հոգով, սակայն բոլորն ալ միեւնոյնն են, գրեթէ նոյն արտայայտութիւնն ունին արտաքուստ: Բոլորն ալ մերկ են ու քաղցած, ուժասպառ են ու տկարացած, կենդանի ուրուականներ, փոսացած աչքերով, տժգոյն եւ դալուկ դէմքերով: Կարճ՝ կենդանի մեռելներ:

Ձենք հարցներ թէ ինչու են փախած: Գիտենք ամէն բան: Գիտենք նաեւ որ յոգնած են եւ սարսափահար:

Բարի մարդիկ սպիտակ հաց կը բերեն այս եղերաբախտ ամբոխին: Անոնք կը տեսնեն ու չեն հաւատար իրենց աչքերուն:

— Մի՞թէ, կը բացագանչէ մէկը, — տակաւին սպիտակ հաց գոյութիւն ունի աշխարհի վրայ:

Կը նային խանութներուն, կը նային մարդկային անվերջ եռուզեռին, կը նային մեզ եւ ապուշ կը կտրին: Ոմանք նոյն իսկ չեն հաւատար իրենց աչքերուն եւ կը կարծեն թէ երազի մէջ կը գտնուին:

Ձենք ուզեր մեր ներկայութեամբ խռովել անոնց ալեկոծ հոգին:

Կ'իմանանք որ ուրիշ կարաւան մը կը գտնուի Հայոց Գերեզմանատան մէջ: Ձենք աճապարեր մեր տարաբախտ հայրենակիցները տեսնելու, վասնզի առանց տեսնելու ալ գիտենք անոնց վիճակը եւ տարաբախտաբար ի վիճակի չենք եղբայրական օգնութեան ձեռք կարկառելու: Այսուհանդերձ կ'որոշենք երթալ և երբ կը հասնինք Գերեզմաննոցը, մեր աչքին առջեւ կը բացուի սահմռկեցուցիչ տեսարան մը:

Քառասուն եւ չորս հոգի, բոլորն ալ Հայեր, կին, այր, ծերունի երիտասարդ, մանուկ, ծծկեր եւ նորածին, պառկած են մերկ յատակին:

— Այս ծծկեր մանուկը կը տեսնէ՞ք, կ'ըսէ կին մը, ասիկա մեր փախուստի ճամբուն վրայ ծնաւ, երբ մենք, փառք Աստծու, ողջ գետն անցած էինք:

— Քանի՞ ընտանիք էք:

— Ինը: Հինգ ընտանիք անցեալ տարի Ցունաստանէն գաղթած էր Հայաստան, իսկ չորսը Պուլկարիայէն: Տարի մը չկրցանք ապրիլ այդ տավարիշչներուն Հայաստանը:

Ահա ուրիշ փախստական մը Երեւանի բարձրագոյն դպրոցի ուսանողներէն: Անիկա փախուստի ճամբան բռնած է հեռաւոր Սիպերիոյ խորքերէն, ուր աքսորի էր դատապարտուած իբրեւ «հակայեղափոխական»:

— Արտագաղթի աննախընթաց աճումը, բացատրեց ինձ նրանով, որ սով արքան է տիրողը, բովանդակ Խ. Միութեան մէջ: Բայց, այդ նորութիւն չէ, այլ նորութիւն է կենտրոնակոմի ծածկագիր դեկրէտը, ըստ որում կոլխոզնիկ գիւղացիները կարող էին այսպէս կոչուած «ֆոնտային հողեր»ը մշակել իրենց սեփական կարիքների համար: Սրան զուգընթաց, ի հարկէ, մշակելու էին նաեւ կոլխոզային ցանքերը: «Ֆոնտային հողեր»ը ցանուեցան կայծակի արագութեամբ եւ երբ բերքն ստանալու օրերը մօտեցան, միեւնոյն Կենդրոնկոմը Ստալինի մատի մի շարժումով «պետական սուրբ սեփականութիւն» հռչակեց ֆոնտային հողերը: Այսպիսով գիւղացիները դարձեալ մնացին, բերանը քամու տուած: Սրա մասին խորհրդային մամուլը, ինչպէս միշտ այս անգամ էլ, խորհրդաւոր լռութիւն պահեց: Սահմանամերձ Թաթար գիւղերը, տեսնելով կառավարութեան վայրագ ընթացքը, լքեցին իրենց գիւղերը եւ անցան Պարսից երկիրը: Իսկ Բոռչալուում եւ մի քանի ուրիշ վայրերում նորէն ծայր առան գիւղացիական լեռնային ապստամբութիւններ: Կատաղի եւ արիւնոտ մի կռիւ շարունակւում էր չեկայական զինուորների եւ գիւղացիների միջեւ, երբ մենք փախուստի ճամբան բռնեցինք, որպէս փրկութեան առժամեայ յոյս..

— Երեւանում, կը պատմէ մէկ ուրիշ երիտասարդ փախստական, որ ճողոպրած է իր աքսորավայրէն, այս տարի գոյութիւն ունէին բազմաթիւ միջնակարգ դպրոցներ, որտեղ ուսանում էին, ինստիտուտների ուսանողներն էլ հետը հաշուած 16,000 ուսանող — ուսանողուհիներ: 6000 ուսանող — ուսանողուհիներ վտարուեցին դպրոցներից թոշակ եւ սնունդ չլինելու պատճառով:

Վտարեալների ջախջախիչ մեծամասնութիւնը անկուսակցական ուսանողութիւնն է, որի դէմ ուղղուած է խաչակրութեան գլխաւոր նիզակը, որովհետեւ այդ ուսանողութիւնը միանգամայն ատելի է տիրող ռէժիմի համար, որպէս «նացիոնալիզմի վերտանդաւոր թոյնով վարակուած»:

Դժնդակ է նաեւ բանուորութեան վիճակը ընդհանրապէս եւ Երեւանի պահածոների (կոնսերվ) եւ մետաքսի գործարանի բանուորներու վիճակը մասնաւորապէս: Դրակոնեան օրէնքներ կը խեղդեն բանուորը: Հինգ րոպէ աշխատանքէն ուշացող բանուորը նախ կը բարձրանայ բոլշեւիկեան «սեւ տախտակ»ի վրայ, որպէս «լոդըր» կամ «պրոգուլշչիկ», յետոյ կ'ենթարկուի «հանրային պարսաւանքի» որպէս «սիմուլեանտ» եւ ի վերջոյ, կը հեռացուի աշխատանքէն որպէս «պըրաւլնիկ»: (Բոլշեւիկեան այս «գմայլելի»հայերէնը դժբախտաբար չեմ կըրնար թարգմանել):

Աշխատանքի ընթացքին աղատ չունեցող բանուոր մը, նորէն պիտի դամուի սեւ տախտակի վրայ, որպէս «աշխատանքի դիսցիպլինան խախտող», յետոյ կը տարուի գործարանին կից գաղտնի բաժին (Կէփէուի մասնաճիւղ) ուր կը հարցաքննուի եւ անունը կ'անցնի սեւ ցուցակին մէջ: Եթէ երկրորդ անգամ նոյն դէպքը կրկնուի «մեխանիկօրէն» (ինքնաբերաբար) կը վռնտուի գործարանէն եւ հացի ու պարէնի դրքոյկներն ալ կը խլուին ձեռքէն: Ընդհակառակն, կը վարձատրեն հարուածային կոմսոմոլները, որոնք օրն ի բուն ուրիշ ընելիք մը չունին, բայց եթէ ցերեկները գործարանները չափչփելով մատնութիւններ կատարել, իսկ գիշերները հարուածային ընկերուհիներու հետ նոր «սօցիալիստականներունդ» արտադրել:

Երեւանի կոնսերվի եւ մետաքսի գործարաններէն կը վտարեն 900 բանուորուհիներ: Պարէնի դրքոյկները կը խլեն եւ խեղճերը կը նետեն փողոց: Եւ այս՝ այն առեն երբ Խ. Միութեան մէջ, ինչպէս կը ջանան հաւատացնել արտաքին աշխարհի կարմիր ասպետները, աշխատաւոր ձեռքի վիթխարի կարիք կայ:

Վտարեալ 900 բանուորուհիներու փոխարէն «գաղտնի բաժնի» կարգադրութեամբ սովետները գործարանները կը լեցնեն կոնսերվի փաբրզաուչի անչափահաս մանուկներով, որոնք ի փոխարէն իրենց ծանր աշխատանքի կը ստանան քառասուն ռուբլի չէին գումար մը, ան ալ ոչ իբրեւ աշխատավարձ, այլ որպէս «թոշակ» կամ «պարգեւ»:

⁂ Ինչպէս կը վկայեն բազմաթիւ ականատեսներ, որոնք Տորգսինի շէմքը մաշած են, Տորգսինը ամենակուլ հրէշ մըն է:

Վերջերս Տորգսինի առաջարկով Երեւանի Կէփէուն կը ձերբակալէ տասն եւ մէկ «չարամիտ ոսկեկուլախ»ներ, որոնք քանի մը անգամ գնումներ են կատարած Տորգսինէն եւ ի վերջոյ, դադարեցուցած են գնումները, ամենայն հաւանականութեամբ ոսկու կամ տոլարի սպառումի պատճառով:

Կէփէուի լիազոր քննիչը զանոնք կանչելով կ'ըսէ.

— Կը տեսնէ՞ք այս աղիւսը, (որ դրուած էր սեղանի վրայ), սրա միջից մենք ոսկի հանեցինք: Մի քանի չարամիտ «վալիւտչիկ»ներ աշխատում էին խաբել պետքաղվարչութեան (Ձեկայի նոր անունը): Նրանք «ապլխօզ» եղան, դէհ թող հիմի էլ խաբեն: Առանց երկար ու բարակ ակէրակրական ալէւրոնայի, իսկոյն ձեր թաքցրած ոսկու տեղն ասէք, թէ չէ աւտօները (ինքնաշարժ) պատրաստ են:

— Մենք ոսկի չունինք, կը պատասխանեն տասնեւմէկ «ոսկեկուլախ»ները:

— Սրիկաներ, կը գոռայ չէկիստը, եթէ ոսկի չունէիք ապա ինչո՞ւ օրական հարիւր անգամ մտնում էիք Տորգսինը:

— Ընկեր կարմիր բանակայիններ, տարէք էս սրիկայ աֆերիստ ռեցիդիւիստներին օղին օչկա (Ձեկայի մութ զնդան) գցէք, որ իմանան, թէ պետքաղվարչութեան հետ կատակ չի կարելի անել:

Հրամանն իսկոյն կը կատարուի, եւ երբ բանտարկեալներն իրենց աչքերը կը բանան, իրենց կը տեսնեն մինչեւ կոկորդը թաղուած ջուրի մէջ:

Ցաջորդ գիշեր նորէն կը կանչեն քննութեան եւ իսկոյն մերկացնելով, ձեռքերը, ոտքերը կը կապեն եւ դնելով ինքնաշարժերու մէջ կը տանեն «ապլխօզ» ընելու: Կանգնեցնելով իւրաքանչիւր մահապարտին իր գերեզմանի առջեւ, չեկիստ դահճապետը կը գոռայ.

— Մահ կամ ոսկի, ո՞րն էք ուզում:

Տասը բանտարկեալներ կը խոստանան իրենց կանանց ականջի օղերը եւ ոսկէ գդալները յանձնել Տորգսինին, որով կ'ազատուին մահուան վերահաս վտանգէն: Իսկ տասնեւմէկերորդին նորէն կը վերադարձնեն Ձեկա:

Ձեկիստ դահճապետը գնդակահարութեամբ կը սպառնայ, այդ դատապարտեալներուն, եթէ դէպքի մասին շշուկ մը հանեն: Բանտարկեալները կը խոստանան անվերապահ հնազանդութիւն:

Ձեկիստ լիազորը կը ստիպէ անոնց, որ նամակ գրեն Ամերիկա իրենց բարեկամներուն՝ տոլար ստանալու համար:

Բանտարկեալները կը յայտնեն թէ իրենց բարեկամը, ի վիճակի չէ տոլար ուղարկելու, սակայն ատրճանակի սպառնալիքի տակ, ի վերջոյ, կը հարկադրուի նամակ գրել Ամերիկա:

Ձեկիստը նամակը կը կարդայ եւ անմիջապէս կը յղէ ուր որ անկ է: Այս արիւնոտ արկածն իր բոլոր ծալքերով միեւնոյն գիշերը կը կրկնուի Դրասնոյարի Ձեկային մէջ, կամենդանտ Արլօվի գլխաւորութեամբ:

Վաղարշապատի եւ Էջմիածնի մէջ ալ բացուած են նոր Տորգսիններ, որոնք արդէն սկսած են ընդհանուր աւարի: Վաղը ուրիշ Տորգսին մըն ալ պիտի բացուի Նոր — Բայազէտի մէջ, որ, ինչպէս յայտնի է, օտարի մասին գաղափար անգամ չունի, քանզի Հայաստանի ամէնէն յետամնաց շրջանն է:

ԿԻՊԱՐԵԱՆ

Հրէական երաժշտութիւն
ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Օգոստոսին Երեւան հասաւ Ուկրայինայի Հրէական պետական երգչախումբը, որ ունի 30 երգիչ — երգչուհիներ: Այս երգչախումբը առաջին եղած է Ուկրայնական երաժշտական ողիմպիականին մէջ: Իր երգացանկին մէջ ունի ժողովրդական ու բանուորական երգեր հրէական, վրացական, հայկական, թրքական, ուկրայնական եւ ռուսական:

Հետաքրքրականն այն է որ երգչախումբը Պախի եւ Պեթհովէնի գործիական ստեղծագործութիւնները կ'աշխատի խմբական երգեցողութեան վերածել:

⁂ Երեւան այցելեց նաեւ Ուկրայինայի պետական թատրոնը, որ Երեւանի բանուորական թատրոնին մէջ պիտի տայ ութ ներկայացումներ, յիշենք մէկ քանին, — Կատերինա, Սաբոչինսկայա, Եարմարկայա, Սկորոպադշչինա, Նատալկա — Պոլդավկա, Եներադրենիէ Մարոֆ, Շրջաններ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ

ՖԱՇԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԾԱՒԱԼՈՒՄԸ

«Հաւատա, հնազանդի՛ր, մարտնչի՛ր»

Դժուար է քանի մը բառերու մէջ ամփոփել Ֆաշական կուսակցութեան յառաջ բերած արմատական յեղաշրջումները, որոնք այսօր ոչ միայն իտալական ժողովուրդի կերպարանքը փոխած են, այլ եւ արեւմտեան միւս երկիրներու ու ազգերու մէջ ալ, հոգեկան զարթում յառաջ բերած են: Ամէն կողմ մարտնչելու եւ ազգային հեղինակաւոր, զանգուածային, միաձոյլ կազմակերպութեանց տենչն է որ կը տիրէ: Ֆաշականութիւնը ծնաւ ու բուռն կերպով գործեց Իտալիոյ մէջ, ան հաւատարիմ իր սկզբունքներուն, յամառ մաքառումներով տասը տարուան ընթացքին աշխատեցաւ ու տարաւ իր յաղթանակի պսակը: Ինչ որ այդ ժամանակաշրջանին հիմնուած, կատարուած ու իրագործուած է Իտալիոյ մէջ, հրաշքի մը տպաւորութիւնը կը թողու մեր վրայ: Այժմ, Իտալիոյ կառավարութեան եւ Ֆաշական կուսակցութեան միջեւ ոչ մէկ տարբերութիւն կարելի է տեսնել: Իտալիոյ բոլոր ժողովուրդը Ֆաշականացած է ու Ֆաշականութեան հայրը, Մուսոլինի այսօր Իտալիոյ ժողովուրդին հայրը դարձած է: Բոլոր զանգուածներու սիրտն ու յարգանքը դէպի իր Առաջնորդը աննկարագրելի է. բոլորն ալ կ'ըմբռնեն ու կը հաւատան որ Մուսոլինի կը գործէ անշահախնդրութեամբ իր երկրին, իր հողին ու իր ցեղին բարելաւման համար: Մուսոլինի առիթով մը կ'ըսէր.

— Ինծ պէտք է միշտ հաւատալ, մանաւանդ երբ կը խօսիմ ժողովուրդին, ուղիղ նայելով իր աչքերուն մէջ ու մօտիկ ընելով իր մեծ սրտի զարկերուն:

Եւ ժողովուրդը կը տարուի իրմով ու անսանձելի ազդակներով միաձայն զայն «դուչէ, դուչէ» (Առաջնորդ) կը կոչէ, երբ ան մոռցած այլ եւս ամէն ձեւակերպութիւն, պարզ կ'արտայայտուի իր սիրած ժողովուրդին.

— Տասնեւչորս տարիներու յամառ աշխատանքներ, որ մեզ հին կուսակցութիւններու պատրաստած են ամէն փորձերու ու ծնունդ տուած նոր սերունդներու, կազմած են մարդկային մէկ զանգուած, միացած, խառնուած ու համերաշխ, այնպէս որ ոչ մէկ պատճառ պիտի կրնայ մազի չափ խանգարել: Ահա այս է Ֆաշական Իտալիան որ կը ներկայանայ քսաներորդ դարու միջօրէին, որպէս միակ ազգը որ ազատութեան ու կեանքի վարդապետութեան նոր բառ մը ունի տալու միւս բոլոր քաղաքակիրթ երկիրներու ժողովուրդներուն:

Հայրենիքի սէրը խորապէս կը տիրէ իտալական բոլոր զանգուածներուն հոգւոյն մէջ, ըլլան ուսանողական, աշխատաւորական, արուեստական միութիւններ: Ու բոլորը պատրաստ անոր կանչին՝ կը յառաջանան երիտասարդական նախանձելի եռանդով: Ցեղափոխական կամ ազգային զանազան տօներու ժամանակ յուզումնալից է, ու միեւնոյն ժամանակ նշանակալից, տեսնել մանուկներ, երիտասարդներ ու ծերեր, բոլորն ալ, առանց սեռի խտրութեան վեր բարձրացուցած իրենց ձեռքերը՝ հռոմէական եղանակով բարեւ կը կանգնին իրենց յաղթական դրօշներուն ու կարգապետներուն: Ժողովրդի հոգեբանութիւնը հիմնովին, արմատապէս փոխուած է, երիտասարդական նոր շունչ մը կայ որ բոլորը յառաջ կը մղէ առնականօրէն մարտնչելու կեանքի դժուարութեանց դէմ ու անոնց յաղթելու: Հայրենիքի սիրոյ գաղափարը փոքրիկ Պալիլլայէն միակ հոգեկան գանձն է ու ան այսօր, հպարտօրէն, կատարեալ զինուորի մը նման հրացանը ձեռքը կը պատրաստուի ամէն գնով իր այնքան սիրած ու պաշտած հողը պաշտպանելու: Այս բոլորը՝ հոգեկան մարզին մէջ: Քաղաքական, տնտեսական, ճարտարարուեստական եւ. մարզերուն մէջ ալ Իտալիան հսկայաքայլ կը յառաջանայ:

Եւրոպան քաղաքական տեսակէտով իր աչքը Հռոմ ուղղած է: Հոն է որ կը խմորուին ու կը շաղուին նոր, կայտառ ու երիտասարդ կեանքի մը ու վարդապետութեան մը առողջ սկզբունքները: Տնտեսական կեանքին մէջ վերջերս տեսանք թէ իտալական լիրէթի արժէքը որքան բարձրացաւ: Սոյն կէտի մասին ահա թէ ինչպէս կ'արտայայտուէր Մուսոլինի 1926ին.

— «... Կ'ուզեմ ձեզ ըսել որ ես իտալական լիրան պիտի պաշտպանեմ մինչեւ իմ վերջին շունչը, մինչեւ իմ արեան վերջին կաթիլը: Երբեք պիտի չթողում որ Իտալիոյ այս սքանչելի ժողովուրդը, — որ ահա չորս տարի է որ կ'աշխատի ճգնաւորական կարգապահութեամբ եւ պատրաստ է ալ աւելի մեծ զոհողութեանց — կրէ բարոյական նախատինքը եւ լիրայի սնանկութեամբ յառաջ եկած տնտեսական աղէտը: Լիրան որ մեր տնտեսութեան միակ նշանն է ու մեր երկար զոհողութեանց ու յամառ աշխատանքի խորհուրդը, պէտք է պաշտպանուի, ու ամէն գնով հաստատապէս պիտի պաշտպանուի»:

Իտալիոյ ժողովուրդը կարծես ելեկտրականացած հլու ու հնազանդ, բայց հպարտօրէն կը հետեւի իր Առաջնորդին ցոյց տուած ճամբուն: Մուսոլինի այս քաղաքական բանաձեւը տուած է ժողովուրդին — «հաւատա, հնազանդի՛ր, մարտնչի՛ր» ու Իտալիոյ ժողովուրդը կը հաւատայ իր «Դուչէ»ին, կը հնազանդի անոր եւ մարտնչելով պատրաստ է իր արիւնը տալու: Ահա թէ ինչպէս կ'արտայայտուէր այժմ օդի մարաջախտ Պալպօ, երբ առաջնորդին կը ներկայացնէր Ատլանտեանը անցնող իր զինուորները.

— «Դուչէ՛, պատիւ ունիմ ձեզ ներկայացնելու Ատլանտեանը սաւառնող երկրորդ նաւատորմիղը: Այն բոլորէն յետոյ ինչ որ մեզ համար ըրիք, կը յուսամ որ օր մը պատիւը պիտի ընէք մեզ մեր կեանքը պահանջելու»:

Ֆաշականութիւնը արմատ կը բռնէ նաեւ Իտալիոյ սահմաններէն դուրս:

Ահա Գերմանիան: Ան այլեւս նախատուած ու անարգուած Գերմանիան չէ, այլ ազգային բացարձակ անկախութեան եւ ուժի գաղափարով տոգորուած նոր պետութիւն: Գերմանիոյ հիթլէրական թուխ — շապիկաւորներէն յետոյ ահա Իրլանտայի կապոյտ — շապիկաւորները որոնք կազմակերպուած զօրաւոր Օ Տըֆֆի ձեռքին տակ, կ'ուզեն իրենց երկրին տալ զօրաւոր ու հեղինակաւոր կառավարութիւն մը: Անգլիոյ մէջ իսկ կազմուած է Ֆաշական կուսակցութիւն մը: Ֆրանսայի մէջ երիտասարդական խլրտումներ կը լսուի: Այսպէս եւ Հոլանտայի, Պելճիքայի, Հար. Ամերիկայի զանազան պետութեանց մէջ կազմուած են խումբեր ու միութիւններ, բոլորն ալ Ֆաշական ուղղութեամբ եւ գործելակերպով:

Զանազան երկիրներու այս կազմակերպութեանց մէջ յատկանշական կէտ մը կայ, կուսակցութեան փաղանգներ եւ հետեւորդները բոլորն ալ երիտասարդներ են: Ու մենք շատ լաւ գիտենք որ վաղուան քաղաքակրթութիւնը կախուած է այսօրուան երիտասարդութեան ստացած քաղաքական ուղղութիւններէն:

Արդ, այս երիտասարդական խմորումները ու շարժումը նկատի առնելէ յետոյ, ի՞նչ կը մնայ մեզ, հայ նոր սերունդին որ ցրուած է սփիւռս աշխարհի, ականատես ենք սոյն յեղաշրջումներուն:

Դժուար է մեր դիրքը, մանաւանդ անոր համար որ մեր մէջ հոսանքներն ալ չափազանց բաժնուած են: Մեզ կը մնայ մէկ ուղիղ ճամբայ, — Մնալ անխախտ ու յամառ պաշտպանները մեր լեզուին ու ազգային բոլոր յատկանշական բարքերուն ու աւանդութիւններուն: Սակայն պէտք չէ կուրօրէն կառչիլ պառաւական ու վարդապետական նախապաշարումներու, այլ պահել ինչ որ զուտ ազգային է եւ տալով անոնց նոր շունչ, աւելի արծարծել հայրենիքի սէրը մեր մէջ: Կաշմրուն բազուկներով ազգային այդ սրբազան աւանդները սեղմել ուժգին մեր կրծքին ու խիզախօրէն դէմ՝ կենալ այլասերման ու օտարացման վտանգներուն:

Այդ աւանդներուն ամենասուրբն է հատուցումը թափուած արիւնին:

Պէտք է կազմել երիտասարդական նոր խումբեր ու միութիւններ, տոգորուած հայրենիքի սիրով անշահախնդրօրէն ու հաւատարմաբար ծառայել մեր նուիրական դատին: Մենք դեռ երիտասարդներ ենք ու մեր սրտի ուժգին ձայնին մօտիկ ընելով կըզգանք որ մեր դամբարանները այս երկիրներուն մէջ չեն կրնար ըլլալ: Մենք մեր սեփական հողը ունինք, մեր հայրենի հողը: Ան մեզ կը պատկանի Հայ հայրենիքը սիրող ժողովուրդին: Մենք օր մը հոն պիտի դառնանք, այս մեր անխախտ իրաւունքն է:

Այստեղ կ'ուզեմ մէջ բերել Մուսո լինիի մէկ խօսքը որ ամէնէն մեզ կը պատշաճի.

— «... Ձեզ կ'ուզեմ ըսել, միջոցաւ իմ խօսքը կ'ուզեմ բոլոր ժողովուրդին, որ մարդկ այս ծանօթ վեց հազար տարեկ պատմութիւնը մեզ յստակ ցո կուտայ: Պէտք է ուժեղ ըլլալ: գաղութեան ժամանակ ուժեղ ժ վուրդները մօտակայ ու հեռաւոր րեկամներ ունին, իսկ պատերա ժամանակ վախ կ'ազդեն: Մի տկար ժողովուրդները խաղալիք ժամանակ առանձին են ու մէկ կ ձգուած, մինչ պատերազմի ժ նակ կործանումի վտանգին տակ գտնուին: Ամէն բանէ առաջ պէ ուժեղ ըլլալ թուով, որովհետեւ օրրանները պարապ են, ազգը կը բանայ ու կը մաշի: Ուժեղ պէտք լալ քաջութեան մէջ, ու որոշում տալէ յետոյ երբեք ետ չնայիլ, միշտ յառաջ երթալ: Պէտք է ըլլալ բնաւորութեամբ, որպէսզի ազգը փառքի արեւով լուսաւոր եւ կամ ճակատագրի դառն ու ա ժան հարուածներէն զարնուած մեր ներքին հաւասարակշռութի չխանգարուի»:

Դարերու ընթացքին քաղաք թութեան ջահն ենք եղած առաջ Ասիոյ մէջ, ո՞վ կրնայ ժխտ վաղը հայ գաղթականութեան վ դարձով մեզի չպիտի վիճակի կա րել աւելի վճռական դեր մը:

Միայն թէ, — անհրաժեշտ է ըլլալ:

ԲԱԳԱՐԱՏ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԻՃԱԿ ՀԱ ՈՒԹԻ

«Ցառաջ»ի մէջ բաւական ընդար կօրէն բացատրուած էր ազգային ճակահանութեան կարեւոր խնդիր

Ցայտնի է որ սոյն վիճակահան թիւնը, խորապէս ուսումնասիր եւ ամենապարզ ձեւին վերածու պիտի ունենայ աննախընթաց ըն նելութիւն մը, ինչպէս կը գրեն բանական թերթերը: Պէտք է ու յերս ալ օգտուինք առիէ: Բայց քան տոմսակ գնելը, մարդ կատարելապէս հասկնալ վիճակ նութեան մեթոտն ու հաշիւ-գծ տաբար «Ցառաջ»ի բացատրութ մէջ սպրդած են քանի մը սխալ որոնք անհասկնալի կը դարձնեն շատ օգտակար ձեռնարկը պարզ րագ ընթերցումով մը, ուստի ւոր կը համարեմ նախ անոնց ուղ ղութիւնը:

Գրուած էր թէ «Առաջին վիճակ հանութեան պիտի գրուի երկու լիոն փրանք, իւրաքանչիւր վիճակ տոմս 100 փրանք»:

Պէտք է ըլլայ հետեւեալ կերպով

Առաջին վիճակահանութեան պ գրուի երկու հարիւր միլիոն փր այսինքն՝ իւրաքանչիւր վիճակա 100 փրանք ըլլալու պայմանաւ, կու միլիոն վիճակատոմս:

Դարձեալ գրուած էր.

«Ասոր դիմաց, տոմս գնողները տի շահին 2 միլիոն փրանք, հաշւով մը՝ պիտի շահին 120 մի տոմսեր:

Պէտք է ըլլայ.

Ասոր դիմաց, տոմս գնողները տի շահին 120 միլիոն փրանք, րիշ հաշւով մը՝ պիտի շահին 20 տոմսեր:

Քիչ մը աւելի վար գրուած էր. «Երեք թիւ պիտի քաշուի փր. շահողները նշանակելու (1000 թիւ») :Այս հազարը պէտք լայ 2000:

Նոյնպէս «4 թիւերը ցոյց 100,000ական փր. շահողները», է աւելցնել նաեւ 50,000 փր. ները:

Այս սրբագրութիւնները ընե վիճակահանութիւնը իր ամենա ձեւին վերածելով կ'ունենանք հ եալ հասկնալի պատկերը՝

Վիճակատոմս

1 պիտի շահի 5
= 5,000,000

15 » իւրաքանչիւրը 1
= 15,000,000

20 » 500
= 10,000,000

200 » 100
= 20,000,000

200 » 50,
= 10,000,000

2000 » 10,
= 20,000,000

200,000 » 2
= 40,000,000

202,243վիճակատոմսեր պիտի շահին 120,000,000 փրանք:

Բիչ մը աւելի մանրամասնութեանց մտնենք:

Ա.— Միասոր թիւ մը պիտի քաշուի, ըսենք քաշուեցաւ 5, այն ատեն բոլոր 5 վերջաւորող թիւերը 200ական փր. պիտի շահին :(5,15,25,35, եւն.), այսինքն 2,000,000 տոմսակներու մէջ կը գտնուին միայն 200,000 հատ 5 վերջաւորող թիւեր, որոնք պիտի շահին 200ական փրանք:

Բ.— 3 թիւ պիտի քաշուի, ըսենք քաշուեցաւ 117: 2,000,000 տոմսակներու մէջ կը գտնուին միայն 2000 հատ 117 վերջաւորող թիւեր, (117, 1117, 2117, 3117, եւն.), որոնք պիտի շահին 10,000ական փրանք:

Գ.— 4 թիւ պիտի քաշուի, ըսենք եղաւ 1268: 2,000,000 տոմսակներու մէջ 200 թիւեր կան 1268 վերջաւորող (1268, 11,268, 21,268, 31,268 եւն.), պիտի շահին 50,000ական փր. Ասոնք պիտի հաշուին՝ 200 թիւեր ալ պիտի շահին 100,000ական փր.:

Դ.— 5 թիւ պիտի քաշուի, ըսենք քաշուեցաւ 14578: 2,000,000 տոմսակներու մէջ միայն 20 թիւեր կան 14,578 վերջաւորող (14578, 114,578, 214,578, եւն.), որոնք պիտի շահին 500,000ական փրանք:

Մէկ միլիոն շահող 15 թիւերուն եւ հինգ միլիոն շահող 1 թիւին հաշիւը մէկ ակնարկով կը հասկցուի:

Բոլոր այն 15 տոմսերը, որ մէկ մէկ միլիոն պիտի շահին, ցոյց պիտի տրուին քաշուած 5 թիւերով եւ չորքին ամբողջին տառով: Այն բախտաւոր տոմսը, որ պիտի շահի 5 միլիոն, ցոյց պիտի տրուի քաշելով մէկ թիւ եւ մէկ տառ»:

* *

Կեանքի մէջ մենք շատ մը գործերու կը ձեռնարկենք, յաջողութիւնը հաւանական ենթադրելով, սակայն կը պատահի որ շատ անգամ ալ կը վնասենք, եւ այդ վնասը կ'ազդէ մեր ապագային վրայ ալ երկար ատեն: Ահա գործ մը, ձեռնարկ մը, որ յաջողութեան աւելի հաւանականութիւն ունի՝ քան անյաջողութեան, տրուած ըլլալով որ հարիւրին 60ը կը շահի, ու եթէ անբախտ ըլլանք, մեր ապագային վրայ ազդող վնաս մը չենք կրեր. 100 փրանք տալով հաւանականութիւն կայ շահ ընելու 200էն մինչեւ 500,000 փրանք (ձգենք միլիոնները):

Բանի մը հոգի միասին կրնան 10 տոմս գնել, որոնց մէջէն մէկ թիւ անպատճառ պիտի շահի արդէն 200 փր. առանց զրկուելու աւելի խոշորները շահելու հաւանականութենէն: Այսպէս հայրենակցական կամ այլ միութիւններ կրնան գնել 10ական տոմսակ:

Աւելի լաւ կ'ըլլայ անշուշտ, որ նմանապէս տոմսակ գնողները ուխտ ընեն իրենց շահածին հարիւրին 20ը նուիրելու հայ ազգօգուտ նպատակի մը:

ՓԱՐՈՑՐ

ՏԵՍԱՅԱՆՔ

ՄԻՐԵՐ ՔԱՂՔԷՆ, վէպ, հեղինակ՝ Տ. Գեղարքունի, վեցերորդ հրատարակութիւն Հրանտ — Սամուէլ գրատուն, 127 էջ, Փարիզ 1933: Գին 10 փրանք:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Նոր բժիշկներ

— o —

Երեւանի բժշկականվարժարանի այս տարուան շրջանաւարտներն են Արէլեան Միքայէլ, Աղաբաբեան Աննիկ, Առաքելեան Արաքսիա, Աւետիսեան Շողիկ, Մխիթարեան Ռոզա, Նուրիջանեան Արշալոյս, Պօղոսեան Խորեյան, Սարգսեան Նինա, Վարդանեան Էմմա, Տէր Յակոբեան Քնարիկ, Զթչեան Շողիկ, Գէորգեան Հրանուշ, որոնց պաշտօն տրուած է գործելու զանազան հաստատութիւններու մէջ: Նկատելով որ բժշկական վարժարանի այս տարուան շրջանաւարտներէն Սիմոնեան Գոհար եւ Ջաղինեան Բագրատ առանց յարգելի պատճառի եւ «չարամտօրէն» հրաժարած են առողջապահական գործավարութեան կողմէ իրենց տրուած մնայուն աշխատանքէն, յայտարարուած են դասալիք: Գործավարութիւնը հրամայած է առնմէ զանձել այն բոլոր ծախքերը, որ եղած են իրենց համար բժշկական ուսանողութեան ընթացքին:

Լենինականի

ԿԱԹՆԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆԸ

— :-: —

Լէնինականի կաթնատնտեսութեան կայանը, որ անցեալ տարուընէ ի վեր համամիութենական կայան մը կը համարուի, կը սպասարկէ Վրաստանի, Ադրբէջանի, Հայաստանի, Հիւսիսկովկասի եւ Միջին Ասիոյ:

Յուլիս ամսուան մէջ, Լէնինականի կաթնատնտեսութեան կայանը մասնակցեցաւ Մոսկուա գումարուած կաթնատնտեսական կայաններու եւ վարժարաններու համաժողովին:

Լէնինականի կաթնատնտեսութեան կայանի զեկոյցը մեծ ուշադրութեամբ լսուեցաւ նաեւ խորհրդային Միութեան մատակարարման գործավարութեան ,ինչպէսնաեւ Իւղի արդիւնաբերութեան կեդր. վարչութեան մէջ: Իւղի արդիւնաբերութեան կեդր. վարչութիւնը վարձատրեց Լէնինականի կաթնատնտեսութեան կայանը եւ տրուաւ բեռնատար մեքենայ մը:

Մատակարարման գործավարութեան կաթնատնտես 105 կայաններէն 12ը կապուեցան ուղղակի գործավարութեան, այդ կայաններուն մէջ է նաեւ Լէնինականի կաթնատնտեսութեան կայանը:

Լէնինականի կաթնատնտեսութեան կայանը ունի սեփական ճաշարան, ուսանողական խանութ, վարսավիրանոց, նուագախումբ, բժշկական սպասարկութիւն:

Որոշուած է շինել երկու հաւաքատուն, մէկ դպրոց եւ մէկ ճաշարան: Առաջին հաւաքատունը պատրաստ կ'ըլլայ դեկտեմբերին: Խորհրդային Միութեան մատակարարման գործավարութիւնը այս շինութիւններուն յատկացուցած է 329,000 ռուբլի, իսկ Իւղի արդիւնաբերութեան կեդր. վարչութիւնը՝ 100,000 ռուբլի:

Կայանին վարչութիւնը ներկայիս կ'աշխատի շէնքերը եւ գոյքերը վերանորոգման ենթարկելու, ճաշարանին պարէնը ապահովելու, ուսանողութեան եւ ուսուցչութեան տնտեսական կացութիւնը բարելաւելու:

ՏԱՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— o —

Հայաստանի մէջ եւս սաստիկ տաք կ'ընէր օգոստոսի մէջ: Այսպէս օգոստոս 8ի արձանագրութեան համաձայն ջերմաչափը շուքի մէջ 36,3 ցոյց կուտար Երեւանի մէջ, Վեդիի մէջ՝ 37, Լէնինականի մէջ՝ 29, Ղուրդուղուլիի մէջ՝ 34, Մեղրիի մէջ՝ 33, Մարտունիի մէջ՝ 30:

ՊՂԻՆՁԻ ՆՈՐ ՀԱՆՔԵՐ

Վերջերս Ալլահվերդիի պղինձի հանքերուն մասին զանազան զրոյցներ եղան: Ոմանք կը պնդէին թէ պղինձի պաշարը սպառելու մօտ է: Այս մասին եղան վիճաբանութիւններ ու քննութիւններ: Կատարուեցան նաեւ հանքախուզական արշաւներ: Հին հանքագործ մը, Սահակ Բաբայեան, իբրեւ փաստ թէ Հայաստանի հողը դեռ շատ հարուստ է պղինձի հանքերով, երեւան հանեց պղինձի նոր հանքեր: Այդ հանքերը 8 առ հարիւր համեմատութեամբ պղինձ կը պարունակեն:

Միւս կողմէ Ալլահվերդի այցելեց երկրաբաններու յանձնախումբ մը, որուն մէջ՝ Կարապետեան, Գարունիա, Կոնիուշեւսկի, Գրուեչվոյ, Գորբանով: Այս յանձնախումբը հաստատեց թէ անսպառ է Ալլահվերդիի պղինձի հանքերու պաշարը:

Եւ դեռ նոր արշաւախումբեր պիտի կազմուին, երեւան հանելու համար նոր հանքեր: Հանքերու վարչութիւնն ալ ծրագրած է փորել 90 մեթր խոր գրէյզինգ մը (ուղղահայեաց հանքահոր), որուն ամէն մէկ 10 մեթրին վրայ պիտի բացուին հորիզոնական խոռոչներ: Այս տարի կատարուած են 1500 մեթր հանքախուզութիւն, գալ տարի՝ 3000 մեթր:

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ի պատիւ Խ. Անդրանիկի

—.—

ՄԱՐՍԷՅԼ, (Յառաջ).— Օգոստոս 20ին Հ. Յ. Դ. Սէն – Մարկրիթի Համազասպ ենթակոմիտէն նախաձեռնութեամբ եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէի առաջին անգամ ըլլալով մեծ խանդավառութեամբ տօնեցինք Խանասորի 36րդ տարեդարձը, ազգային դպրոցի պարտէզին մէջ: Հակառակ օրուան տաքին եւ պարտէզին աննպաստ դիրքին, որուն հետեւանքով ժամէն առաջ պարտէզին մէջ երթեւեկը կանգ առած էր, տեղի չգոյութեան պատճառաւ:

Օրուան նախագահ ընկ. Մ. Ասատուրեան համառօտակի պարզեց Խանասորի արշաւանքին պատճառները եւ հանդիսականները մէկ վայրկեան ոտքի կեցան ի յարգանս զոհերուն: Հայկական եռագոյնը ֆրանսականին հետ կը ծածանէր բարձրէն, իսկ բեմին ճիշդ մէջտեղը պարզուած էր Հ. Յ. Դ. դրօշը: Օրուան բանախօս ընկերներն էին Խաչիկ Մկրտչեան, Փարիզէն եւ ընկեր Ազգին, որոնք մանրամասնօրէն նկարագրեցին արշաւանքին ռազմական արժէքը:

Հանդէսը ունէր նաեւ գեղարուեստական ճոխ բաժին մը: Մասնակցողները բոլորն ալ ջերմ ծափերու արժանացան ինչպէս նաեւ զաւեշտին հերոսները, մասնաւորապէս ընկ. Կ. Տօնապետեանը: Այս առթիւ ըսենք դրօշամարտի այն ողորմելի հերոսներուն որ դաս առնեն հայերէն չգիտցող հայրենակիցներէն, որոնք նախ եռագոյնին բարեւ կուտային ապա կը մեկնէին:

* * Սէնթ Անթուանի «Ընկեր Կարօ» խումբն ալ սարքած էր երեկոյթ պարահանդէս մը Խանասորի 36րդ տարեդարձին առթիւ,, հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէի, շաբաթ իրիկուն Ալա վիսթ էրմիթաժի օդասուն պարտէզին մէջ: Ժամանակէն շատ առաջ այնքան խուռներամ բազմութիւն մը եկած էր որ, մեր ընկերները ստիպուեցան երկու մանկապարտէզի նստարանները եւս ուսերով տանիլ հանդիսավայրը: (Այս առթիւ իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն հոգաբարձութեան):

Աննախընթաց երեւոյթ էր այս :Մօտ ութ տարի է գոյութիւն ունի Սէնթ-Անթուանի հայ գաղութը որ միշտ ալ կազմակերպած է հանդէսներ, դաշնակցական թէ հակադաշնակցական, բայց այս անգամուանը կարծես գիտակցութեան բերած էր Սէնթ – Անթուանի գաղութը, որ եկած էր իր յարգանքի բաժինը մատուցանելու հայկական ազատամարտի հերոսներուն:

Օրուան նախագահը, ընկերուհի Տիկ. Քիպրիթճեան հանդէսը բացաւ «Մեր հայրենիք»ով որ յոտնկայս երգուեցաւ ամբողջ հանդիսականներու կողմէ: Ցետոյ փառաբանեց յեղափոխական ոգին:

Ազգային յեղափոխական երգերէ եւ արտասանութիւններէ յետոյ որոնց ընթացքին մասնաւորապէս գնահատուեցան ընկերներ Գ. Քէնտիրեան, Ա. Աւետեան եւ օր. Հերանուշ Սրգօեան, բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, Տիկին Էլէն Բիւզանդ: Ընկերուհին կուռ ճառով մը նկարագրեց Հայոց հին փառքը եւ հինգ դարերու ստրկական վիճակը: «Հայրենակիցներ, հայ քաջը, հայ հայդուկը նաեւ ասպետ է: Ահա քանի մը օրինակ ձեզի: Երբ կարգը եկած էր Սասնոյ Դաւիթին որ երեք զարկ ունէր տալու Մսրայ Մելիքին ու երբ կը պատրաստուէր առաջին զարկը տալու, Մելիքին քոյրը Դաւիթին ոտքերը կ'իյնայ, աղաչելով, «Դաւիթ ջան, այս մէկը զարկ իմ կրծքին, խնայէ եղբօրս» :Եւ Դաւիթ ասպետ էր, իր առաջին զարկը այդ աղջկան կը բաշխէ, նոյնպէս երկրորդ զարկը Մելիքի մօրը ու կ'ըսէ — Ֆոնէ երրորդին կին մը չելլէր առջեւս եւ իր երեք զաւկին ուժը միացնելով, կուտայ մէկ եւ վերջին զարկը ու Մելիք կ'ըլլայ երկու կէս: Տարօնցի թաթար մը երբ պատերազմէն վիրաւոր ու դասալիք հօրենական տունը կը հասնի գիշերով, դուռը բանալու կուգայ իր հայրը եւ ձայն կուտայ.— Ո՞վ ես դուն :— Ես եմ, վիրաւոր եմ եւ յոգնած:

— Պատերազմը վերջացա՞ւ, յաղթանակո՞վ վերջացաւ:

— Ոչ հայր, պատերազմը կը շարունակուի եւ ահռելի է, մենք պիտի յաղթուինք:

— Գնա՛, դասալիք, էտ գնա, դուն վատ ես, դուն սրիկայ ես, դու չուն ես, դուն Հայ ես:

Ահա սիրելի հայրենակիցներ, օտարները ամէնէն անարդական տեղը տուած էին Հային, ինչպէս Թուրքերը: Բայց կայծ մը կար, Հայոց հինաւուրց ռազմաշունչ կայծը որ անթեղուած էր մոխիրի տակ եւ ուժ մը պէտք էր մոխիրը արծարծելու համար: Այդ բրաւ յեղափոխութիւնը,— Արմենականները, Հնչակեանները, եւ մասնաւորապէս Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը :Ու ինչո՞ւ կը տօնենք Խանասորը, որովհետեւ Խանասորի դաշնակցական ֆէտային կուգար հին օրերու Արամներու, Տիգրաններու, Դաւիթներու ոգիովը ներշնչուած, ցոյց տալու աշխարհի վատերուն, հայ թէ օտար ,թէ Հայն ալ գիտէ կռուիլ եւ ասպետօրէն վարուիլ: Դուք բոլորդ լաւ գիտէք երբ Խանասորի դաշտի վրայ ֆէտային վրէ՛ժ, վրէ՛ժ կը գոռար, Մազրիկուհին երախան կրծքին սեղմած կ'ըսէր. — Եաման սատուած, ֆէտան եկաւ, ո՞ւր փախչինք» :Իսկ դիմացէն ֆէտային կը պատասխանէր.— «Մի վախենար պաճի ջան, կանանց երբեք ձեռք տալու չէ վրիժառու հայ ֆիտան»:

Հանդէսի գեղարուեստական բաժնէն վերջ մինչեւ լոյս տեղի ունեցան հայկական եւ եւրոպական պարեր :Կը նուագէր Զ.Ո.Մ.ի Վահագնեան նուագախումբը, սիրայօժար մասնակցութեամբ: Մթնոլորտը համակուած էր մտերմական ջերմութեամբ :Լուսաբացէն յետոյ ժողովուրդը բաժնուեցաւ դժուարութեամբ, միասին տանելով անցեալի յիշատակը եւ վաղուան յոյսը:

Արամ Արամդանեան

ՄԱՄՈՒԼ

ԻՐԱԿԱՆ ՆԵՐԳԱՂԹԸ

— o —

Պուքրէշի « Արազ »ը դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (27 օգոստոս).

— « Վերջերս նոր թափ մը առած է արտասահմանեան Թուրքերը Թուրքիա փոխադրելու աշխատանքը:

Տօպրուճան որ Ռումանիոյ Թուրքերու մեծամասնութեան օրրանն է եւ ուր թրքական անուններու կը հանդիպիք իւրաքանչիւր քայլափոխի, հետզհետէ կը պարպուի Թուրքերէն, ըստ ռումէն մամուլի տեղեկութեանց:

Այս գաղթը անկասկածօրէն արդիւնքը չէ Տօպրուճայի Թուրքերուն վրայ գործուած ոեւէ ճնշումի, որովհետեւ ռումէն իշխանութիւնները հըռչակաւոր ամէն դիւրութիւն ընծայած են անոնց, որպէսզի խաղաղօրէն պարգանեն իրենց տնտեսական եւ մշակութային պահանջները: Ռումէն իշխանութեանց բարեացակամութիւնը դէպի այս տարրը հասկնալի է մանաւանդ այն պատճառով որ սահմանամերձ այս նահանգին մէջ, նշանակելի թուական համրանք ունեցող այս տարրերը իրենց բնակած հողամասերուն վրայ քաղաքական ո եւ է ցանկութիւն չեն սնուցաներ եւ խաղաղ քաղաքացիներ ըլլալու բոլոր պատճառները ունին:

Եւ սակայն մեզ չիչահագրգռեր անշուշտ հարցին այս երեսը: Փաստը այն է որ թրքական գործակալներ նիւթապէս եւ բարոյապէս կը քաջալերեն Տօպրուճայի թրքութիւնը ձգել դարերու իրենց տնտեսութիւնը եւ երթալ հաստատուիլ Անատոլուի հեռաւոր մասերուն մէջ:

Թուրք կառավարութիւնը արեւելեան Անատոլուի թուրք բնակչութիւնը խտացնելու սիսթէմաթիք քաղաքականութիւնն է որ առաջ կը տանի: Թէ ներգաղթողներէն ի՞նչ համեմատութիւն մը կրնայ համնիլ հեռաւոր Անատոլուի լեռնային շրջանները եւ ինչքա՞նը կը դիմանայ անոնցմէ այդ շրջաններու կլիմայականխստութիւններուն տարբեր խնդիր է, բայց փաստ է որ Թուրք կառավարութիւնը հսկայական գումարներ կը տրամադրէ իր թիւը խտացնելու գործին: Ներգաղթի գործը Թուրք կառավարութեան համար հիմնական ազգային քաղաքականութեան մը մէկ շղթան է եւ սու-սիկ փուսիկ, առանց աղմկարարութեան իր գործը կը վարէ:

Այս իրականութիւնը կրկնապէս խորհրդածելի կը դառնայ մեզի համար երբ աչքի առջեւ կ'ունենանք այն պարագան որ, մինչ մեր թշնամին տարիներու տեւեսութիւններ քանդելու գնով օտարերկրեայ իր ցեղակիցները կը հաւաքէ, Հայաստանի այսօրուան իշխանաւորները գաղթականներու թշուառութեան մրուրը քամող Հայերն անգամ երկրէն ներս առնելու գործը ոչ թէ ազգային քաղաքականութեան հարց են դարձուցած այլ պարզապէս ցուցարարութեան եւ քաղաքական փրոփականտի:

Տարիներ շարունակ Հայաստանի սահմանները չինական պարիսպներով շրջապատելէ յետոյ, վերջին քանի մը տարուան ընթացքին ներգաղթի քանի մը աննշան փորձեր կատարուեցան, միակ մտահոգութեան առանցք դարձնելով ոչ թէ արտասահմանի աշխատաւորութիւնը երկիր հաւաքելու գերագանցապէս ազգային մտահոգութիւնը, այլ պարզապէս ներգաղթի յանկերգով գաղութներու մէջ հակամարտութիւնները սրելու, կիրքերը հրահրելու ներքին թելադրանքը:

Ու ահա մինչդեռ Թուրքը ներգաղթի գործը դարձուցած է իր ազգային քաղաքականութեան խարիսխը, համայնավար վարիչները՝ արտասահմանեան իրենց բախտախնդիր ու պատեհապաշտ վարիչներով այդ գործը դարձուցին գաղութահայութիւնը օրօրելու եւ պառակտելու միջոց »:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՀԵԾԵԼԱՆԻՒԻ ՄՐՑՈՒՄ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարչութիւնը գեղեցիկ գաղափար մը յղացաւ այս տարի, 3 սեպտ. իր տալիք ողիմպիականին հետ կազմակերպել հեծելանիւի մրցում, («Լիսանսիէ» կամ ոչ) եւ այսպէս կապ մը ստեղծել բոլոր հայ հեծելանւորդներուն միջեւ: Արդէն ձեռնարկած է կազմելու հեծելանիւի միութիւն մը, ենթակայ Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարչութեան:

Շարժումին գլուխը կը գտնուին Մարսէյլի մարզական շրջանակներուն մէջ սիրուած երկու հայ հեծելանւորդներ, Տիգրան Աբրահամեան եւ Գ. Արաղեան:

Ս. Ա.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ԽԱՆԴԱՎԱՌ ՀԱՒԱՔՈՅԹԻ ՄԸ ՈՒԹԻՆ

Քիչ անգամ հանդիպած եմ երիտասարդական այնպիսի խանդավառ, հայաշունչ երեւոյթի մը՝ որքան օգոստ. 27ին:

Կ'ակնարկեմ Պուլվար Օտտոյի Հայ Երիտ. «Արծիւ» Միութեան դաշտահանդէսին:

Առաւօտեան ժամը տասը:

Ներկայ եմ մասնաւոր հրաւէրով: Ինչ յուզիչ ու գրաւիչ շնչառով մը գրուած էր այդ հրաւիրագիրը: Շնորհակալութեան խօսքեր, ուղղուած «Յառաջ»ին եւ ինծի, մեր ընձեռած բարոյական ու քաջալերական օգնութեան առթիւ...

Մեծ պարտէզ մըխիտ ծառերով :Մուտքի մեծ դրան վրան ֆրանսական դրօշին հետ, կը ծածանի մեր տարագիր եռագոյնը: Իսկ ներսը պարտէզին մէջ, բազմութիւն մը խռներամ: Ամէն տարիքէ ու դասակարգէ: Ու երախանե՛ր, երախանե՛ր, թռթռկող ու անուշ նայուածքներով: Կէս օր է: «Պուլ»ի մրցումը վերջացած է արդէն: Յաղթականները հպարտ են իրենց յաղթութեամբ:

Ծառերու շուքին տակ, հոս հոն ժողովուրդը կը ճաշէ: Ու մեզ կը հրաւիրեն սեղանի մը:

Լուսաւոր սրահ մը: Մաքո՛ւր սեղաններ, անթերի եւ նոյնքան մաքուր սպասարկութեամբ:

Վաթսուն հոգիի մօտ: Տասը – տասնըհինգ հրաւիրեալներ ու իրենց հիւրերը, իսկ մնացեալը իրենց անդամները:

Հիւրերուն մէջ կային չատերու կարգին Տիկ. Էլէն Բիւզանդ, Տիկ. Քիպրիթճեան եւն ֆրանսացի օգնական խմբագիրներէն մէկը:

Երիտասարդ ջութակահարի մը գլխաւորութեամբ, կը նուագուի «Բամ Փորոտան» եւ ապա ֆրանսական ազգ. երգը: Ոտքի վրայ են բոլորը: Գոհունակութեան շեշտ մը կայ բոլորին աչքերուն մէջ: Ապա որոտընդոստ ծափեր ու բացագանչութիւններ ֆրանսերէն լեզուով:

Ֆրանսացի լրագրողը գոհ կ'երեւի այս բոլորէն: Ու չի կրնար զսպել իր ուրախութիւնը:

Խոր լռութեան մէջ ոտքի կ'ելլէ Տիկ. Էլէն Բիւզանդ: Չէի ճանչնար զինքը անձամբ: Բայց այն տպաւորութիւնը զոր ստացած էի իր յօդուածներէն, հաստատեց թէ կը գտնուինք որքան գրողի, նոյնքան եւ թեբեւս աւելի հռետորի մը առջեւ:

Խանդավա՛ռ եւ յուզիչ ճառ մը խօսեցաւ:

Փառաբանեց Փիլիքեան, եւ նոյնքան բարոյական ու հայեցի դաստիարակութեան պէտքը մեր տղոց համար:

Փառաբանեց մեր նախահայրերը, անոնց առնական գեղեցկութիւնն ու ձեռներէցութիւնը: Փառաբանեց հայրենի բնաշխարհը իր արեւով ու օդով, իր բարձրաբերձ լեռներով, ու անոնց անմերձենալի կատարներուն թառած, բոյն շինած ,Հայոց աշխարհի յաղթակա՛ն, հպա՛րտ արծիւներով:

Ու յորդորեց պատանիները, ըլլալ լաւ Հայեր, հպարտ իրենց տառապանքով ու յաղթութիւններով, հաստատ եւ ճիշդ դատող, ինչպէս մեր լեռներուն վերեւ յաղթականօրէն իրենց թեւերը թափահարող արծիւները...

Խանդավառ մթնոլորտի մէջ վերջացած է հացկերոյթը: Ժամը երկուքն է արդէն: Դուրսը ծառերուն տակ, բեմին առջեւը տեղ գրաւած ենք, ընկերակցութեամբ ֆրանսացիլրագրողին: Տեղեկութիւններ կ'ուզէ ինծմէ, մեր բնաշխարհի, պատմութեան, գրականութեան, մեր փառքին ու անկումին մասին:

Եւ նաեւ մեր դրօշին, անոր գոյներուն նշանակութեան: Եւ մեր ազգ. քայլերգէն կ'ուզէ որ տուն մը թարգմանեմ իրեն: Կը գոհացնեմ.—

Ամենայն տեղ մահը մի է
Մարդ մի անգամ կը մեռնի
Բայց երանի, որ իւր ազգին
Ազատութեան կը զոհուի:

Բեմը կը բացուի: Գնդակախաղի իրենց առաջին, երկրորդ եւ երրորդ խումբերը կը ցուցադրեն, եռագոյն շապիկներով:

Կարգով տեղի կ'ունենան, ըմբշամարտի, պօքսի ցուցադրութիւններ: Ռուսական եւ հայկական պարեր: Արտասանութիւններ:

Ու ապա բեմի վրան է, օրուան բանախօսուհին Տիկ. Քիպրիթճեան :Մէկը մեր սակաւաթիւ կին գործիչներէն:

Փառաբանեց մարզանքը: Հայեցի դաստիարակութիւնը հայ նոր սերունդին:

Զաղկեց անխնայ, արճարաններուն անկիւնը նստած, քամուած երիտասարդութիւնը, իրենց խաթարուած հոգեբանութեամբ: Խարազանեց վարձու պարձերու ապականութեան նըւիրուած ուշակորոյս եւ ուղեկորոյս կեանքերը: Եւ ապա դառնալով բեմին ու սեղանին վրայ փռուած եռագոյն դրօշին, այպանեց բոլոր վատերը, բոլոր այլասերածները, բոլոր մեռասաներորդ ժամու իմաստակները, որոնք խայտառակօրէն կ'անպատուեն անոր սրբազան վեհութիւնը:

Ցետ բանախօսութեան տեղի ունեցաւ ներկայացում մը: Եւ եւրոպական պարերու մրցում: Մինչեւ երեկոյ ուշ ատեն: Յ. Անտիլեանը լիառատ բացաւ իր քսակը, ի քաջալերութիւն այս տղոց, մասնակցելով աճուրդին, ուրկէ գոյացաւ 1160 փրանքի եկամուտ մը:

Վերջացուցի տպաւորութիւններս:

Ու ակամայ յիշողութեանս մէջ կը վերակենդանանայ հին պատկեր մը: Նախապատմական:

Կ'ըսեն թէ օր մը, երբ հռչակաւոր յոյն կոփամարտիկ Եւրիդիմաս կը մրցէր վտանգաւոր հակառակորդի մը հետ, բռունցքի այնպիսի զօրաւոր հարուած մը կը ստանայ, որ տասը տասներկու ակռաները բերանը կը թափին:

Բայց որպէսզի հակառակորդը չի կռահէ այս, եւ ուժ չառնէ, Եւրիդիմաս կուլ կուտայ իր արիւնոտ ակռաները, եւ խթանուած իր զգացած ցաւէն կը զգետնէ իր հակառակորդը, զարմանալի յանդգնութեամբ մը:

Յիշեցի այս ակամայ:

Եւ բաղդատելով այս պատկերը, մեր այս ափ մը տղոց կեանքին հետ, պահելով բոլորհամեմատութիւնները, կը տեսնենք թէ ոչ միայն իրենց ակռաները, այլ ամբողջ կեանքը եղած է համակ զրկանք, վիշտ, տառապանք ու արիւն:

Եւ անոնց ամէն մէկը, իրենց վիպային ողբերգութեամբ, իրենց ողխաականով հազար Եւրիդիմասներ կ'արժեն:

Միայն սա կ'ակնկալենք այս տղոցմէն, որ իրենց ցաւին, տառապանքին զուգընթաց, ունենան, նոյն ինքն ցաւէն ծնած սրբազան ցասումն ու յանդգնութիւնը: Եւ այն ժամանակ իրենց է յաղթանակը: Փրկութիւնը:

Երիտասարդ բարեկամներ, գիտցէ՛ք գիտցէք մեծ ու խորհրդաւոր գեղեցկութիւնը ձեր ցաւին, ձեր տառապանքին:

Մենք ձեզի հետ ենք, եւ ձեզի հետ պիտի մնանք: Հ. ՏԷՐ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

ներով: Վիթխարի ամպիոն մը շինուած է Հիթլէրի ճառախօսութեան համար, զարդարուած՝ 120 դրօշակներով: Տեղ պատրաստուած է 50,000ունկնդիրներու համար:

Ժողովասրահը կ'առնէ աւելի քան 30,000 մարդ: Սրահը զարդարող ժապաւէնները եւ դրասանգները քիլոմեդրներով կը հաշուեն: Ութսուն ձայնարձակներ դրուած են, որպէսզի ամէն կողմէ լսուին ճառերը:

Պատմական հրախաղութիւնը տեղի պիտի ունենայ այսօր: Առաջին օրն իսկ 300,000 քարդեր ծախուած էին: Հանդիսականներու թիւը կը նախատեսեն մինչեւ մէկ միլիոն: Հրթիռներ կան որ 70 քիլօ կը կշռեն:

⁂ Այս առթիւ, հարիւրապետ Կէօրինկ, Փրուսիոյ վարչապետը պատուակալ զօրավարի աստիճան ստացաւ, զինուորական համազգեստ հագնելու իրաւունքով: Միեւնոյն ատեն Պալարիոյ կառավարութիւնը 10,000քառ. մեդր հող յատկացուց Զօր. Կէօրինկի, որպէսզի բնակարան մը շինէ իրեն համար:

Փախած էր, բայց գտան եւ սպաննեցին

Մարիէնպատի մէջ (Չեխիա) սպաննուեցաւ հրէածին փրօֆ. Լէսինկ, որ փախած էր Գերմանիայէն:

Փրօֆէսէօրը գիրք մը կը կարդար իրիկուան դէմ: Կինն ալ նստած էր քիչ անդին: Յանկարծ ատրճանակի երկու գնդակներ սուրացին պատուհանէն: Փրօֆէսէօրը գետին փռուեցաւ, զարնուած ըլլալով գլուխէն, իսկ տիկինը մարեցաւ: Վիրաւորը հիւանդանոց փոխադրուելով, մեռաւ գիշերը: Քննութենէն հաստատուեցաւ թէ մարդասպանները երկու հոգի էին եւ թէ չարժական սանդուղ մը գործածեր էին, առաջին յարկի պատուհանը հասնելու համար:

Այս սպանութիւնը մեծ յուզում պատճառեց գերման փախստականներուն մէջ:

Փրօֆ. Թէոտոր Լէսինկ փիլիսոփայութեան ուսուցչապետ էր Համպուրկի արհեստագիտական բարձրագոյն վարժարանին մէջ: Կը հետապնդուէր երկար ատենէ ի վեր, բայց կարեւորութիւն չէր տուած:

ԻՆՉՈ՞Ի ՍԻՐԵՑԻՐ ՀՐԵԱՆ...

Հիթլէրական զինուորներ Քասէլի փողոցներուն մէջ ցուցադրեցին հրեայ երիտասարդ մը, որ զաւակն է գործարանի մը տնօրէնին: Ցանցանքը այն էր որ սիրած էր քրիստոնեայ աղջիկ մը: Իրեն հետ միեւնոյն ատեն ցուցադրուեցան նաեւ աղջիկը եւ անոր մայրը: Տեղական թերթը կ'ըսէ թէ այս հրապարակային նուաստացումը անհրաժեշտ էր, որովհետեւ մանկամարդուհին յայտարարած էր թէ կառավարութիւնը իրաւունք չունի խառնուելու ի սիրածին: Մայրն ալ պատժուեցաւ, որովհետեւ թոյլ տուած էր այս հակագերման սիրահարութիւնը:

Միեւնոյն պատճառներով քրիստոնեայ աղջիկ մը ցուցադրուած է Մարպուրկի մէջ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Գէորգ Միրոյեան, Տէր եւ Տիկին Ս. Աղամեան, Տէր եւ Տիկին Լ. Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Թաթուլեան խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեն Տարօն-Տուրուբերանի Հայր. Միութեան և ամէն անոնց, որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին փոքրիկն ԶԱՒԷՆ ՄԻՐՈՅԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէօսիմի Տարօն - Տուրուբերանի Հայր. Միութիւնը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իր հայրենակից Գ. Միրոյեանի, իր որդւոյն դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԷՆ ԺՈՐԻՕԶ, Գավ.— 140 փրանք:
ԿԱՐՏԱՆ, Գործ.— 64:
ՆԻՇԱՊՈՒՐ, Ռ. Յար.— 200:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ.— 1000:

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, Հ. Համ.— Սկըսանք ղրկել սեպտ. 1էն:
ՊԻՒՐԶԷ, Պատ.—Սկսանք ղրկել սեպտեմբեր 1էն:
ԱՊԱՏԱՆ, Պ. Ա.— Սկսանք ղրկել օգ. 30էն:
ԱՊԱՏԱՆ, Մ. Մ.— Սկսանք ղրկել օգոստ. 30էն:

Փարիզ եւ արուարձաններ

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻ բոլոր ընկերները այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 51, rue de Rivoli, Café Samaritainի ներքնայարկը: Մէթրօ՝ Շաթըլէ: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Վարդան կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Յաւրոս, Հրայր եւ Ռազմիկ խումբերու բոլոր ընկերները այսօր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Առնուվիլ-լէ-Կոնէսի ծանօթ սրճարանին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Կոմիտէն ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» Գրադարանը: Օրակարգ՝ Զեկոյց, համարատուութիւն եւ նոր Կոմիտէի ընտրութիւն:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕԻ (Մարսէյլ) Վռամեան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Գայլ Վահան, Մուրատ եւ Կայծակ խումբերու բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 5ին սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ Թ' ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» Կոմիտէի ընդհ. ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Դուրեան» Գրադարանին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷՆ ժողովի կը հրաւիրէ հետեւեալ ենթակոմիտէները եւ խումբերը: օրակարգ՝ զեկոյց 11րդ Շրջ. Ժողովի:

Այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ռոստոմ եւ Քրիստափոր, Պատանեկան Միութեան Գրադարանին մէջ:

Այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ՍԷՆ Լու եւ ՍԷՆ Մարկրիթի խումբերը, սովորական ժողովատեղիին մէջ:

Այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ՍԷՆԹ ԱՆԹուանի ընկերները, սովորական ժողովատեղին:

Վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Աղբիւր Սերոբ եւ Իշխան խումբերը, Պատանեկան Միութեան Գրադարանին մէջ:

Վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 5ին Պուլվար Օտտօի եւԱւտօ խումբի ընկերները իրենց սովորական ժողովատեղին:

Վաղը Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին ՍԷՆ Ժէրոմի ընկերները սովորական ժողովատեղին:

Վաղը Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Պոմոն, ՍԷՆ-Ժիւլիէնի ընկերները, սովորական ժողովատեղին:

Վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին Կարտանի ընկերները, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (50)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ԵՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ԾՈՎԱԿԱԼ ԴՈՒԲԱՍՈՎԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

— Հապա Ռաքէլի ուժանա՞կը:

— Ո՞ր ուժանակը:

— Այն որ մնաց պանդոկը:

— Ի՞նչ ընենք:

— Երթամ առնեմ:

Զարմացած երեսը նայեցայ:

— Մտիկ ըրէք, ապահովաբար ձերբակալուիք...

Ժպտեցաւ:

— Ինչո՞ւ ապահովաբար, կարելի է միշտ փորձել:

Յաջողեցայ զինք համոզել, որ չընէ այդ փորձը: Նոյն օրը, մեր որոշումը հաղորդեցի նաեւ Շիլկէրովի եւ Սէմէն Սէմէնովիչի: Իսկ Բորիս Վոյնարովսկի որոշումը հաղորդեց Ռաքէլի: Քանի մը օր ետքը, բոլորս իրար գըտանք Հէլսինգֆորսի մէջ:

Ազեւի պատմեցի թէ ինչ անցած դարձած էր Մոսկուայի մէջ եւ պարզեցի այն պատճառները, որ մեզ մղեցին դադրեցնել, մեր ձեռնարկը, դէթ առժամապէս:

Ազեւ չհաւտաց:

— Կ'ըսես թէ, բասւ, ձեզ կը հետապնդէին: Թերեւս ձեզի այնպէս թուեցաւ թէ ձեզ կը հետապնդեն: Որովհետեւ եթէ ձեզ հետապնդէին, անպայման ձեզ կը ձերբակալէին: Շատ աճապարեր ես հեռանալով Մոսկուայէն:

Նովոյէ Վրէմիա թերթը այդ օրերուն քանի մը տող հրատարակեց, յայտնելով թէ չարագործներու խումբ մը մահափորձ մը կը պատրաստէր ծովակալ Դուբասովի դէմ: Թէ ոստիկանութիւնը յաջողեցաւ ժամանակին երեւան հանել չարագործներու այդ կազմակերպութիւնը, բայց չարագործները կրցան փախչիլ:

Այդ տողերը ցոյց տուի Ազեւի:

Սիկարին ծուխը փչելով օդին մէջ, եւ, ինչպէս միշտ, բերնէն ծուլաբար թափելով իր խօսքերը, Ազեւ ըսաւ.

— Ճիշդ է եղեր ուրեմն: Լաւ, ըսպասեցէք քանի մը օր եւ նորէն վերադարձէք Մոսկուա: Պէտք է սպաննել Դուբասովը:

Պատասխանեցի թէ զիս Մոսկուա ղրկել, կը նշանակէ ծանր վտանգի մը մատնել քաղաքին կազմակերպութիւնը: Եթէ կարելի էր զիս փոխարինել, պէտք էր կատարել այդ: Այդ շրջանին Ազեւ դէթ մէկ անգամ ոտք դրած չըլլալով Մոսկուայի մէջ, ոչ ոք կը ճանչնար զինք այնտեղ: Հետեւաբար տրամաբանական էր, որ ինք երթար Մոսկուա:

Ազեւ ըսաւ.

— Ոչ, դուն գնա: Ընկերները քեզի վարժուած են եւ քեզ կը ճանչնան: Դու աւելի օգտակար կրնաս ըլլալ, քան ես:

Դիտել տուի, որ խելացութիւն չէր փորձել վտանգը: Գէթ պէտք էր փոխել այն ընկերները, որոնք աշխատած էին Մոսկուայի մէջ, եւ որոնց փոխարինումը կարելի էր: Եթէ Վոյնարովսկի եղբայրները եւ Շիլկէրով պարտաւոր էին վերադառնալ Մոսկուա՝ անոր համար որ մինակ անոնք կը ճանչնային ծովակալ Դուբասովի դէմքը, պէտք չէ ղրկել Ռաքէլը, զոր շատ դիւրաւ կրնար փոխարինել Բենեւսկայա: Սէմէն Սէմէնովիչ եկած չէր Հէլսինգֆորս, պահուըտած էր Մոսկուայի շրջակայքը: Առաջարկեցի զայն ալ փոխարինել:

Ազեւ մտիկ կ'ընէր ուշադիր, յետոյ ըսաւ.

— Լաւ, ես կ'երթամ Մոսկուա:

Որոշուեցաւ, որ Շիլկէրով եւ Բենեւսկայա վարձեն բնակարան մը Մոսկուայի մէջ, կեդրոնէն հեռու թաղ մը, Զամոսկվորէցչիա: Այդ շրջանին մէջ շատ քիչ անգամ տեսնուած էինք: Իրենց բնակարանին մէջ վարձու սենեակ մը պիտի տային Վլադիմիր Վոյնարովսկիի: Իսկ Բորիս Վոյնարովսկի առեւտրական անացդրով մը պիտի բնակէր քաղաքին նոյն թաղամասին մէջ: Ազեւ Մոսկուա պիտի գար, երբ աւարտէին բոլոր պատրաստութիւնները:

Ապրիլի առաջին կիսուն, վերը յիշուած մեր բոլոր ընկերները, Ազեւէն զատ, վերադարձան Մոսկուա: Սիլբերբերգ ռումբերը լեցնելու վերջին դաս մըն ալ տուաւ Բենեւսկայայի եւ, Ազեւի առաջարկով, Բորիս Վոյնարովսկիի յանձնեց լեցուած ռումբ մը: Դուբասով այդ շրջանին կը գտնուէր Պետերսբուրգի մէջ: Մէկ օրէն միւսը կը սպասուէր Մոսկուա: Վոյնարովսկի կրնար անոր հանդիպիլ Պետերսբուրգ – Մոսկուա ճեպընթացին մէջ: Ես դէմ էի այդ ծրագրին, շատ վտանգաւոր համարելով: Պարզ անզգուշութիւնով մը կրնար ռումբը պայթիլ ճեպընթացին մէջ եւ սպաննել անմեղ մարդիկ: Ազեւ պնդեց: Այն պարագային երբ Վոյնարովսկի ճեպընթացին մէջ չհանդիպէր Դուբասովի, Բենեւսկայա ռումբը պիտի պարպէր Մոսկուայի մէջ:

Առեւտրական Գրարէ Լուրկովսկի անունով, Շիլկէրով 10 Ապրիլին վարձեց բնակարան մը, որ 3 սենեակ ունէր: Հինգ օր ետքը, Շիլկէրով բացակայութեանը, Բենեւսկայա, Վոյնարովսկիի բերած ռումբը պարպած ատեն, կոտրեց փողրակը: Ռումբը պայթեցաւ, խլելով իր ձախ ձեռքը եւ աջ ձեռքին մատները: Առատ արիւն կորսնցնելով հանդերձ, քաջութիւնն ունեցաւ վար իջնել տունէն եւ երթալ հիւանդանոց: Շիլկէրով անմ... Ֆինլանտա դարձաւ եւ գտաւ ...

Բազմաթիւ անգամներ, մեր ... բեկչական կազմակերպութեան ... Շիլկէրով ցոյց տուաւ օրինակ... ջութիւն եւ արթնութիւն: Իր ... թիւնները մեզի կը հայթայթէին ... կազին եւ ստոյգ տեղեկութիւն... Մարտ ամսուն մէջ, ձախողած ... հափորձներուն իր մասնակցութ... մէկ կասկած կը ձգէր ... թեան իր ընդունակութիւններուն ... սին: Բնակարանը լքել ու ... անչուշտ ցաւալի բան մըն էր, ... հետեւ բնակարանին մէջ կը ... Դուբասովի լուսանկարը: Այս ... սանկարը մեծ չափով ծանրացուց ... նեւսկայայի խնդիրը, որովհետեւ ... տիկա փաստ մըն էր թէ կը պատ... տուէր մասնակցելու Դուբասովի ... մահափորձին:

(Շարունակելի)

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. — Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 3 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933
3 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2282

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԼՊՐԾՈՒՆ ՃԱՄԲՈՒ ՎՐԱՅ

Քանի կը վերլուծենք հայկական գաղութներու ներկայ պատկերը, այնքան աւելի կը համոզուինք թէ՝ խսկապէս քէն կապեր ենք մեր պատմութեան հետ։

Ամպ մը իջեր է մեր հանրային կեանքին վրայ։ Մշուշ մը հաստատուած եւ անթափանցելի, որ կը թանձրանայ օրէ օր։

Եւ ամպոտած են աչքերն ու միտքերը։

Մարդիկ իրար չեն հասկնար նոյն իսկ ամէնէն տարրական հարցերու մասին։

Ո՛ր եւ է բանաւէճ՝ կը դառնայ կռուախնձոր։ Ո՛ր եւ է անկախ տեսակէտ կը յանգի նոր ճեղքի մը։

Կը թուի թէ՝ պանդխտութեան առաջին տասը տարիները ծառայեցին ոչ թէ կանխակալ կարծիքները հարթելու, ասխական կիրքերը հալեցնելու եւ գոնէ հիմնական խնդիրները բիւրեղացնելու, այլ ճիշդ հակառակ ելքին յանգելու։

Եւ ահաւասիկ անխչխանութիւն մը, քաոս մը որ իր նմանը չունի մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ։

Ոչ ոք յանցաւոր կը համարէ ինքզինք։ Մեղաւորը միշտ ուրիշն է, դիմացինը։

Ներկայ պարագային,— Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Եւ արդէն յարդարուած է ճակատը,— համատարած արշաւ՝ Դաշնակցութեան դէմ։

Աղմկարարներուն մէջ կան տարրեր որ խծնէ կ՚ատեն Դաշնակցութիւնը։

Անոնց համար հարսնիք է այսօր։

Կան ուրիշներ ալ որ չեն կրնար շնչել առանց աքլորամարտի։

Անոնք ալ ամսեղուկ ծիծաղներ կ՚արձակեն իրենց քթին տակէն։

Կան, վերջապէս, արհեստով խառնակիչները, պղտոր ջուրի փարպետները, կարմիր – կանանչ ագռաւները։

Բարեմիտներ ալ չեն պակսիր անշուշտ։ Այսինքն մարդիկ որ կ՚ուզեն «բարեփոխուած» տեսնել Դաշնակցութիւնը, ժպտելով մէկ աջ, մէկ ձախ...

Իսկ այս բոլորին վրայ թեւատարած կը սաւառնի գարշելի խուժանավարութիւն մը, որ կը ծառայէ միայն կիրք յարուցանելու եւ գրուած հարցերը մոռացութեան տալու։

Այս է պատկերը ամէն գաղութի մէջ, աւելի կամ պակաս չափով։

Ինչ որ կը տեսնենք Ամերիկայի, Եգիպտոսի կամ Պուլկարիոյ մէջ, ախտանշաններն են աւելի ծանր հիւանդութեան մը,—ընդհանուր կազմալուծման։

Մարդիկ սրբազան պատերազմ են հռչակած ո՛ր եւ է սրբութեան դէմ որ ուղղակի կամ անուղղակի կապ ունի Դաշնակցութեան հետ։

Անոնք ասպարէզ նետուած են խելագար թափով մը, եւ կը կոխկրտեն նոյն իսկ համազգային արժէքներ։

Օրինակ,— Մայիս 28ը։

Ազգային փերեզակները կը մոռնան թէ՝ Մայիս 28ին յանգող կռիւներուն մէջ, 12,000 հայ զինուորներ հերոսաբար մարտնչեցան 30 – 35,000 Թուրքի դէմ, եւ այդ 12,000ին մէջ Դաշնակցականներուն թիւը թերեւս հազարի ալ չէր հասներ...

Ուրեմն, իրենց հարուածը կը հասնի ոչ թէ Դաշնակցութեան, այլ հայ ժողովուրդին, անոր արի զաւակներուն։

Մնաց որ, պատերազմի դաշտին վրայ ինկած մէկ հատիկ զինուոր, ի՛նչ հոսանքի կամ դաւանանքի ալ պատկանի, կը թելադրէ յարգանք, միայն յարգանք, եւ ոչ թէ խտրութիւն հրէի եւ հեթանոսի։

Մենք պատահաբար յիշեցինք այս օրինակը, ապացուցանելու համար թէ մարդիկ տէր չեն ըլլար նոյն իսկ համազգային սրբութեանց, երբ հարցը կը վերաբերի Դաշնակցութիւնը հարուածելու։

Նոյն ցաւագար հոգեբանութիւնն է որ այլասերման հասցուց դրօշամարտը։

Եզրակացնենք,— Աւելի քան տխուր է հեռանկարը յառաջիկային համար։ (Խօսքը գաղութներու մասին է)։

Արդէն իսկ անկերպարան կացութեան մը վրայ բարդուելով հակադաշնակցական արշաւը, որ հետզհետէ խելագար թափեր կը առնայ, կը վերահաստատուի 1912 – 14ի շրջանը։

Այն ատեն ալ, դաս մը խմբակներու համար, ազգային պարտականութիւն կը համարուէր բութ սլաքներ արձակել Դաշնակցութեան դէմ, վիրաւորել, սեւցնել, ծայրայեղութեանց մղել։

Եւ եկաւ պատերազմը, բոլորին ճակատագիրը միացնելով հաւաքինջ սարսափներու փոթորիկին մէջ։

Պատերազմի վախ չունինք այսօր։ Բայց, ինչ որ տեղի կ՚ունենայ մեր աչքին առջեւ, կը յիշեցնէ նոյն լպրծուն ճամբան։

Բնական օրէնք է,— յարձակումը հակյարձակում յառաջ կը բերէ, ճեղքերը աւելի կը բացուին, աչքերը աւելի կը մթագնին։

Ո՞վ կը շահի այս բոլորէն։

Կա՞յ ուեւէ ըմբռնում, որ բարիք սպասէ այսպիսի կացութենէ մը։

Իսկ եթէ չափուելու խնդիր է,— հայ ժողովուրդի ոխերիմ թշնամի մը միայն կրնար մաղթել այդ օրը։ Ո՛ր եւ է ատեն։ Ո՛ր եւ է գաղութի համար։

Թէեւ, գտնուեցաւ ռամկավար օրկան մը,— պաշտօնաթե՛րթ որ ա՛յդ ոգին ալ ներշնչեց.

— «Եթէ մենք գիտնայինք թէ գաղութին առանց վնասելու կրնայինք չափուիլ մեր հակառակորդին հետ որպէս թէ մեր սեփական տան մէջ եղած ըլլայինք, այն ատեն ուժը կ՚ըլլար մեր իրաւարարը։ Ու այն ատեն կը տեսնէին մեր հակառակորդները թէ՝ մեր կողմէն եթէ մէկ հոգի իյնայ, իրենցմէ կրնայ տասը իյնալ»։ (Արեւ, 9 օգոստ. 1933)։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ռուսիայէն գաղթականներ դէպի արեւելեան նահանգները

Արճէշէն կը հաղորդեն Սօն Փօսթայի.— Ռուսիայէն 19 ընտանիք գաղթական եկաւ հոս։ Նորեկները կառավարութեան դիմելով խնդրեցին որ տեղաւորէ զիրենք, եւ յայտնեցին թէ 500 ընտանիքներ ալ գալու վրայ են։

«ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ»

Հիթլեր կը փառաբանէ իր վարդապետութիւնը

Ինչպէս գրած ենք, սեպտ. 1ին Նիւրընպէրկի մէջ բացուեցաւ նացիներու ընդհ. ժողովը, որուն կը մասնակցին 30,000 պատգամաւորներ։

Բացումը կատարեց Պ. Ռուտոլֆ Հէս, յայտարարելով.

— «Պատիւ ունիմ բանալու յաղթանակի համագումարը եւ կը հրաւիրեմ յոտնկայս յարգել մեր փառաւոր մեռեալներուն յիշատակը»։

Բոլորը ոտքի ելան եւ մարտական խումբերու սպայակոյտին պետը յայտարարեց թէ 40,000 հիթլէրական ռազմիկներ ինկած են, «Գերմանիան սիրած ըլլալով»։ Յետոյ կարդաց հարիւրաւոր անուններ։ Համագումարին ներկայ էին նաեւ Իտալիոյ Ֆաշական կուսակցութեան փոխ – քարտուղարը եւ արհեստապետութեանց նախարարը, որոնց յատկապէս բարի գալուստ մաղթեց նախագահը։

Փոխադարձ շնորհաւորութիւններէ յետոյ, ոտքի ելաւ Ատոլֆ Հիթլէր եւ երկար ճառ մը կարդաց։

Շեշտեց թէ անհրաժեշտ է ահարեկումով պայքարիլ նոր կարգուսարքին հակառակորդներուն դէմ։

Յետոյ ձաղկեց հրէականութիւնը եւ վկայութեան կանչելով պատմագիր Մոմսէնը, ամբաստանեց զայն իբրեւ կազմալուծման խմոր մը ժողովուրդներու կեանքին մէջ։

— «Այս տարուան սկիզբը, եղան շաբաթներ երբ երկու մատ մնացած էր բոլշեւիկեան քաոսին մէջ իյնալու։ Ֆաշականութիւնը ասպարէզ իջաւ Իտալիան փրկելու համար. ազգային – ընկերվարութիւնը՝ Գերմանիան փրկելու համար։ Մենք անողորմաբար պիտի պայքարինք մեր ժողովուրդի դիմադրական կորովի աղարտիչներուն դէմ, մինչեւ որ ամբողջովին ոչնչացնենք կամ հպատակութեան ենթարկենք։ Նկատի առնելով կազմալուծման խմորներու վտանգը, մենք ժողովրդական տարրերէն պիտի անհետացնենք տարակոյսի կամ վատութեան որ եւ է ոգի»։

Վարչապետը անցաւ ընկերային խնդիրներու եւ շեշտեց թէ ոչ ոք իրաւունք ունի պարապ նստելու եւ ուրիշները աշխատանքի դատապարտելու։ Յետոյ ձաղկեց խորհրդարանական դրութիւնը։

— «Տրամաբանօրէն, ժողովուրդին կամքը ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ բայց եթէ ինքնապահպանման ազգային բնազդը։ Խորհրդարանական դրութիւնը, ուրեմն, պարզ ծաղրանկար մըն է, թերեւս նոյնիսկ խարդախումը այն կամքին որ կը ձգտի ընտիր պետեր գտնել»։

Այս առթիւ շեշտեց թէ պիտի շարունակէ զօրացնել պետական հեղինակութեան գաղափարը, եւ փառաբանեց Գերմանիոյ պետական կեդրոնացման առաւելութիւնները։ «Փոքր պետութիւններու պահելու մոլութիւնը կրնայ օգտակար ըլլալ միայն մեր ժողովուրդին։ Ազգ մը որ միեւնոյն լեզուն կը խօսի եւ ունի միեւնոյն քաղաքակրթութիւնը, պէտք է բացարձակապէս միացեալ ըլլայ, առանց որուն կը կորսնցնէ իր թուական գերազանցութիւնը։ Ըլլանք հերոսական եւ չուրանանք մեր արդար սկզբունքները։ Ինչպէս որ հերոսը իր կեանքը կը զոհէ պատմութեան պանթէոնին մէջ ապրելու համար, նոյնպէս մեծ շարժում մը պէտք է իր գործերուն ճշմարտութեան մէջ գտնէ այն թալիսմանը որ դէպի անմահութիւն պիտի առաջնորդէ»։

Իրիկուան դէմ, նոր ճառ մը խօսեցաւ Հիթլէր։

Այստեղ ալ, բացատրեց թէ ազգային – ընկերվարութիւնը փիլիսոփայութիւն մըն է որ կը պատշաճի մարդկային գործունէութեան բոլոր մարզերուն։ «Իր էական նպատակներէն մէկն է անվթար պահել ցեղային ժառանգութիւնը։ Ան հիմնուած է արեան արժէքի, ցեղի եւ անհատականութեան հերոսական ըմբռնումին վրայ։ Ան բոլորովին հակառակ է միջազգային խաղաղականութեան ռամկավար ըմբռնումին։ Այսօր մարդիկ սկսած են ճանչնալ ցեղային եւ ժառանգական ազդակներու կարեւորութիւնը։ Մեր առաքելութիւնն է Գերմանացին հանել վայմարեան շրջանի նիւթապաշտութենէն եւ հասցնել աւելի բարձր կեանքի մը։ Ամէն ազգ իր սեփական արուեստ ունի, եթէ, ինչպէս հրէական ցեղը, բոլորովին զրկուած չէ գեղարուեստական ստեղծագործ յատկութիւններէ։ Արուեստը պէտք է ազգային – ընկերվարական ըլլայ։ Անոնք որ այլանդակութիւններու կը դիմեն միայն արդիական ըլլալու բաղձանքով, արժանի են յիմարանոցներու մէջ փակուելու, եթէ անկեղծ են։ Իսկ եթէ կը գործեն շահադիտական նպատակներով, պէտք է ամբաստանուին իբրեւ խարդախներ։ Այժմ պետութիւնը կը պատկանի ազգային – ընկերվարութեան եւ մասնաւորապէս ազատական շրջանի արուեստագէտները այլեւս բնոյթ չունին»։

Ասորիներու խնդիրը թաղուեցա՞ւ

ՖԷՅՍԱԼ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԵՒՐՈՊԱ ԿՈՒԳԱՅ

Իրաքի թագաւոր ուրբաթ օր օդանաւով ճամբայ ելաւ Պաղտատէն, Զուիցերիա երթալու եւ դարմանուելու համար։ Այս առթիւ, հրաժեշտի գիր մը ուղղեց իր ժողովուրդին, շնորհակալութիւն յայտնելով անոր հաւատարմութեան եւ վերջին դէպքերու առթիւ ցոյց տուած վստահութեան համար։ Միեւնոյն ատեն հրատարակուեցաւ արքայական հրամանագիր մը, որ խնամակալ կը նշանակէ գահաժառանգը (21 տարեկան), իր բացակայութեան միջոցին։

Օգոստ. 31ին փառաւոր ցոյց մը տեղի ունեցաւ Պաղտատի մէջ, երբ Մուսուլէն վերադարձաւ գահաժառանգը։ Ցոյցին կը մասնակցէին 50,000 հոգի։

⁂ Պաղտատէն անգլ. թերթերուն հասած նամակներ կը պատմեն թէ վերջին դէպքերէն ծանրապէս վնասուած են Սիմէլի այն Ասորիները որոնք չէին միացած ըմբոստներուն եւ յանձնած էին իրենց զէնքերը։ Յարձակումը կա—

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄԱՅՐ ՈՒ ԱՂՋԻԿ ՄԱՐԵՑԱՆ

«Ների՛ մայր, կը պաղատիմ»

«Ո՛չ, ոչ, սպանէ՛ ինքզինքդ»

Փարիզի ժողովուրդին համար, օրուան խնդիրն է միշտ հայրասպան աղջկան, Վիոլէթ Նոզիէռի ձերբակալութիւնը։

Նախնական հարցաքննութիւններէն յետոյ, որոշուեցաւ հայրասպանը դէմ դիմաց հանել մօրը հետ, որ նմանապէս թունաւորուած էր իր ձեռքով, բայց ողջ մնաց եւ այժմ կը դարմանուի Սէնթ Անթուանի հիւանդանոցին մէջ։

Այս որոշումը գործադրուեցաւ ուրբաթ առտու, բայց կէս մնաց։ Մայր ու աղջիկ այնպիսի տեսարան մը պարզեցին, որ հարկ եղաւ ընդհատել հանդիպումը, եւ յետաձգել մինչեւ մէկ ամիս։

Ահա թէ ի՛նչպէս տեղի ունեցաւ այս եղերական գործողութիւնը։

Թերթերը գրած ըլլալով թէ մայր ու աղջիկ դէմ դիմաց պիտի հանուին, ուրբաթ առտու ժամը 7ին ահագին բազմութիւն մը խռնուած էր թէ Փրքիթ Ռոքէթի բանտին եւ թէ Սէնթ Անթուան հիւանդանոցին առջեւ։ Ոստիկանութիւնը բացառիկ միջոցներ ձեռք առած էր, որպէսզի անկարգութիւններ չծագին. որովհետեւ ամբոխը չափազանց գրգռուած է հայրասպան աղջկան դէմ։

Ժամը 8ին, Վիոլէթ Նոզիէռ բանտին մէջ առաջին անգամ ըլլալով հագաւ այն շրջազգեստը որով ձերբակալուած էր։ Գոյնը նետած էր եւ կը դողդղար։ Երբ դուրս ելան բանտէն, իրեն ընկերացող երկու ոստիկանները մեղմնալով առաջարկեցին սրճարան մը երթալ եւ սուրճ մը առնել։ Վիոլէթ մերժեց։ Ամբոխը «մա՛հ» կ՚ոռնար փողոցներուն մէջ, բայց ոստիկանութիւնը արթուն կը հսկէր։ Կառքին մէջ, Վիոլէթ կարծես կ՚երազէր եւ միայն «այո» կամ «ոչ»ով կը պատասխանէր եղած հարցումներուն։

Կառքը հիւանդանոց մտաւ կողմնակի դուռնէ մը, մինչ ամբոխը կատաղութեան կանչեր կ՚արձակէր կեդրոնական դրան առջեւ։ Վիոլէթ առաջնորդուեցաւ վարչութեան յարակից մէկ սենեակը, ուր նստաւ աչքերը գետին յառած, յետոյ դէպի պատուհանը ուղղելով։

— Անօթի չե՞ս, ծարաւ չե՞ս, հարցուցին։ — Ո՛չ պատասխանեց գլուխը շարժելով։ Բայց պնդեցին եւ ոստիկան մը գնաց տաք արգանակ եւ կտոր մը հաց բերաւ։ Հազիւ կրցաւ պատառ մը հաց թաթխել եւ բերանը տանիլ։ Պահծոյ միս հրամցուցին, նորէն մերժեց։ Յետոյ, դէմքը փոխուեցաւ եւ առաջին անգամ ըլլալով արցունք եկաւ աչքերէն։

Այդ միջոցին, յարակից սենեակ մը հասեր էին հարցաքննիչ դատաւորը, ընդհ. դատախազի օգնականը, երկու փաստաբանները եւ Տօքթ. Փօլ։ Բոլորը միասին մտան աղջկան սենեակը։ Դատական պաշտօնեայ մը անցաւ սեղանին գլուխը, արձանագրելու համար գործողութիւնը։ Ժամը 9.45ին կարդացուեցաւ մինչեւ հիմա կատարուած հարցաքննութեանց ատենագրութիւնը։ Վիոլէթ կը նայէր անշարժ եւ աներեւոյթ. կարծես չէր լսեր։ Ընթերցումը ընդհատուեցաւ, որովհետեւ հարցաքննիչ դատաւորը անհրաժեշտ կը գտնէր ճշդում մը կատարել մօրը միջոցաւ, որ փոխադրուած էր տնօրէնին սենեակը։ Տարաբախտ կինը թիկնաթոռի մը մէջ նստած, իր ամբողջ ուշադրութիւնը ուղղած էր դէպի յարակից դուռը, ուրկէ պիտի գար հայրասպան աղջիկը...

Պաշտպան փաստաբանը հարկ դատեց առանձին հարցաքննել մայրը.

— Ձեր աղջիկը հազար ֆրանք գողցած է ձեր վրայէն. ի՞նչ պայմաններու մէջ։

— Այդ հազար ֆրանքը դրած էի գօտիիս մէջ. Վիոլէթ կարը քակելով, հազարնոցը առած եւ տեղը լրագրի կտոր մը դրած, յետոյ նորէն կարած է։

— Երբ դուք մարեցաք, երկուշաբթի իրիկուն, ո՞ւր կը գտնուէիք։

— Ամուսինիս դիւանին քով։ Արդ. երբ արթնցայ, կը գտնուէի իմ անկողնիս մէջ։ Ուրեմն հոն փոխադրած են զիս։

Այս կէտը շատ կարեւոր է դատական իշխանութեան համար, որովհետեւ Տիկին Նոզիէռ 1.74 մ. բարձրութիւն ունի եւ բաւական ծանր է։ Վիոլէթը կրնա՞ր մինակը փոխադրել մէկ անկողինէն միւսը։

Կարգը եկաւ Վիոլէթի։ Ընկճուած, մեռելի գոյն դարձած, պատասխանեց հարցաքննութեան.

— Այո, գողցայ գօտիին մէջ պահուած հազար ֆրանքը եւ տեղը լրագրի կտոր մը դնելէ յետոյ, նորէն կարեցի եւ գնդասեղ մը անցուցի։ Երկուշաբթի օրն էր որ այսպէս ըրի։

— Իսկ անկողի՞նը։ Մայրդ, որ նուաղած էր միւս անկողինէն ինը մեղր անդին, ի՞նչպէս կ՚արթննայ փայտէ անկողինին մէջ որ շատ ալ բարձր էր։

— Մայրս քաշքշուեցաւ։ Ես պառկեցայ մօրս անկողինը։ Ես չփոխադրեցի նուաղած մայրս։

— Վարագոյրով մը փակեցի՞ք դուռը։

— Այո, որպէսզի չլսուի հօրս հեծկլտուքը։

— Այդպէ՞ս, թէ որպէսզի կազը դուրս չելլէ։

— Ոչ։ Միայն եւ միայն հօրս աղաղակները խեղդելու համար։

Յետոյ դատաւորը յայտնեց թէ մօրը հետ դէմ դիմաց պիտի հանուի։

Վիոլէթ սկսաւ հեծկլտալ. ջղային ցնցումի մը բռնուած էր եւ կենդանի դիակ մը դարձած։ Տեղէն չէր շարժեր, ոչ թէ ըմբոստանալով, այլ որովհետեւ ուժ չունէր։ Թեւերէն բռնելով առաջնորդեցին յարակից սենեակը։ Պահ մը լռութիւն տիրեց։ Տիկին Նոզիէռ թիկնաթոռին վրայ շտկուելով, երբ տեսաւ աղջիկը, պոռաց բոլոր ուժովը.

— Վիոլէթ, Վիոլէթ, սպանէ՛ ինքզինքդ։ Ի՞նչ ըրիր, ի՞նչ ըրիր, Վիոլէթ։ Սպաննեցիր հայրդ որ այնքան բարի էր... ես ոչինչ... բայց հայրդ, ամուսինս, հայրդ...

Անդադար կը կրկնէր միեւնոյն բառերը, հետզհետէ ուժաբափ ըլլալով։

Այս խօսքերուն վրայ, Վիոլէթ խուսափելով հսկողութենէ, փռուեցաւ գետին, սողալով մօտեցաւ մօրը, եւ աղաղակեց.

— Ների՛ մայր, կը պաղատիմ։ — Երբե՛ք։ — Ների՛։ — Պիտի ներեմ դատաստանէն յետոյ, երբ մեռած ըլլաս։ Երբ դատուիս, երբ դատապարտուիս, այն ատեն կը մտածեմ։ Մինչեւ այդ՝ երբեք չպիտի ներեմ։

Վիոլէթ մարած էր արդէն։ Նոյնպէս մայրը։ Տօքթ. Փօլ քննելով երկուքն ալ, այլեւս վնասակար գտաւ երկարաձգումը։ Եւ որոշուեցաւ մէկ ամիս յետոյ կրկին դէմ դիմաց հանել մայր ու աղջիկ, իսկ Վիոլէթի հարցաքննութիւնը յետաձգել սեպտ. 9ին։

Բոլոր ներկաները խորապէս յուզուած էին այս փլուզումէն։ Հարցաքննիչը կ՚ըսէր թէ իր երեսուն տարուան պաշտօնավարութեան ընթացքին այսքան եղերական տեսարանի չէր հանդիպած։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈՒԶՎԷԼԹԻ

Տնտեսական նոր խաղախականութիւնը

Ա.

Ամբողջ աշխարհի ուշադրութիւնը կեդրոնացած է այս պահուս Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներուն վրայ, ուր գործադրութեան կը դրուի, նախագահ Րուզվէլթի եւ իր խորհրդականներուն ղեկավարութեան տակ, տնտեսական նոր ու յանդուգն ծրագիր մը, վերջ դնելու համար տիրող յամառ տագնապին։

Այդ ծրագիրը կարելի է ամփոփել քանի մը գլխաւոր կէտերու մէջ, զանց առնելով մանրամասնութիւնները։

Ա.— Տոլարին արժէքը կոտրելով մէկ կողմէ նախանիւթերու եւ գործուած ապրանքներու գինին բարձրացումը առաջ բերել տեղական հրապարակներու վրայ, ինչ որ միահամուռ փափաքն էր թէ երկրագործներու եւ թէ գործարանատէրերուն, եւ միւս կողմէ, տոլարին ածանութեանը պատճառով, նոր շուկաներ ձեռք ձգել աշխարհի մէջ եւ աւելցնել ամերիկեան արտածումները։

Բ.— Պակսեցնել աշխատանքի ժամերը, տեղ բանալու համար գործազուրկներուն։

Գ.— Աւելցնել օրավարձերը, որպէսզի աշխատաւորները չատ չահելով կարենան թէ բարուոքել իրենց վիճակը եւ թէ լայնօրէն սպառել։

Դ.— Պետական բացարձակ եւ խիստ հակակշիռ թէ արտադրութեան քանակը, թէ գիները, թէ օրավարձերը եւ թէ աշխատութեան ժամերը որոշելու համար։

Այս չորս կէտերն են ահա որ կը կազմեն գլխաւոր հիմունքը Նախագահ Րուզվէլթի տնտեսական նոր քաղաքականութեան։

Առանձին առանձին առնելով զանոնք, քննադատութիւնները չէ որ կը պակսին այդ ծրագրին ամէն կէտին դէմ, մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ՝ ուր տիրող կարծիքը երբեք լաւատես չէ այդ ծրագրին տալիք արդիւնքներուն։ Ու դեռ չեմ խօսիր այն խուլ հակառակութեան մասին որ կը մնուցանեն Ֆրանսայի հանրապետադիւքներուն։ Ու դեռ չեմ խօսիր այն բռնապետական միջոցներուն դէմ զոր Ամերիկացիներն սկսած են կիրարկել իրենց երկրին մէջ եւ որ Անգլիոյ այս աւերուն վրայ կը նկատուի իբր բացարձակ եւ անթոյլատրելի բռնաբարում անհատին ազատութեան։

Ամէնէն ծանր մեղադրանքները կ'ուղղուին դրամին արժէքը կոտրելու քաղաքականութեան՝ որ կը նկատուի չափազանց վտանգաւոր խաղ մը եւ որ կրնայ պետութիւնը դէպի սնանկութիւն առաջնորդել։ Տարակոյս չկայ որ դրամին արժէքը իյնալով գիները հետզհետէ կը բարձրանան, առեւտուրը թռիչք կ'առնէ, պահուած եւ անշարժութեան դատապարտուած գումարները շրջաբերութեան կը մտնեն եւ առատութեան թուական մըն է որ կը բացուի երկրին մէջ։

Բայց այդ արուեստական առատութեան օրերը երկար չեն կրնար տեւել եւ անմիջապէս որ դրամը դարձեալ կայունանայ եւ հաւասարակշռութիւն մը ստեղծուի անոր ստացած նոր արժէքին եւ հում թէ գործուած նիւթերու բարձր գիներուն միջեւ, նորէն հին դրութիւնն է որ կը վերստեղծուի եւ զարմանքով կը տեսնանք որ փոխուած ոչինչ կայ հրապարակին վրայ։ Ու փոխուած ոչինչ կայ, որովհետեւ դրամին արժէքը կոտրելով եւ զայն ի վերջոյ կայունացնելով 25ի տեղ 20ի, 15ի կամ 10ի վրայ, ոչինչ փոխած կ'ըլլանք այս իրական պատճառներուն մէջ որոնք ծնունդ կուտան տնտեսական տագնապին։

Ու դեռ այս հաւանականութիւնըլաւագոյնն է զոր կարելի է նախատեսել։ Բայց կայ նաեւ յոռեգոյնը։ Տպագրական մամուլը չարժման մէջ դնելով եւ մէկ կողմէ հրապարակը ողողելով դրամատոմսերու նոր ծրարներով եւ միւս կողմէ բախտին յանձնելով անոնց ճակատագիրը, անշուշտ չափազանց դիւրին է դրամին արժէքը կոտրելը։ Որոշ ժամանակ կարելի է նոյն իսկ հսկել անոր վրայ եւ ուղղութիւն տալ անոր ելեւէջներուն։ Բայց կուգայ ժամանակ որ ամենահզօր պետութիւնն իսկ անկարող կը դառնայ սանձը պահել իր ձեռքերուն մէջ եւ դրամին արժէքը թաւալգլոր կ'իյնայ զառիթափէ զառիթափ՝ մինչեւ հասարակ գլրոյի, փճացնելով երկրին ամբողջ տնտեսութիւնը եւ աւեր ու փլատակ միայն ձգելով իր ետին՝ փոխանակ սպասուած հաշար բարիքներուն։

Այդպէս եղաւ Գերմանիոյ, Աւստրիոյ եւ Լեհաստանի համար, քիչ մընաց այդպէս ըլլար նաեւ Ֆրանսայի համար, եթէ Փուանքարէ վճռապէս չկասեցնէր ֆրանքին գահավէժ անկումը, զայն ամրացնելով 20 սանթիմի վրայ։ Բայց ո՞վ պիտի հաշուէ այն միլիառները որ այդ թուաբանական պարզ գործողութիւնը արժեց Ֆրանսայի, մասնաւորաբար կործանելով եւ մոխիրի վրայ նստեցնելով միջակ դասակարգը։

Անգլիոյ օրինակը, որ մօտ երկու տարիէ ի վեր կը յաջողի իր ուզած սահմաններուն վրայ պահել ոսկիին արժէքը, թէ վերջնական չէ կարելի նկատել տակաւին, եւ թէ այնպիսի վտանգաւոր փորձառութիւն մըն է որուն կարելի չէ հետեւիլ հանդարտ խղճով եւ պէտք չէ հետեւիլ։

Դեռ ուրիշ խնդիր որ բրիտանական կառավարութիւնը, չատ խոհական քաղաքականութիւնով մը յաջողեցաւ, հակառակ ոսկիին արժէքը կոտրելուն թոյլ չտալ որ իբր այդ անկումին բնական հետեւանք ապրանքներու գիները (մասնաւորաբար կենսամթերքի գիները) աղեն հրապարակին վրայ։ Այդպէսով գործարանատէրերը չպարտաւորուեցան օրավարձերը բարձրացնել, գործուած նիւթերուն գինը մընաց անփոփոխ եւ անգլիական ճարտարարուեստը կրցաւ մրցիլ օտար հրապարակներու վրայ տեղական ոռոշ ապրանքներու հետ եւ նոր շուկաներ ձեռք ձգելով բարելաւել արտածումներու եւ ներածումներու կշիռքը շնորհիւ այն հանգամանքին որ ոսկիին կոտրած արժէքը թոյլ կուտար անոր նոյն համեմատութեամբ, այսինքն գրեթէ մէկ երրորդով զեղչել իր գործուած ապրանքին գիները։ Մինչդեռ Ամերիկա այդ առաւելութիւնն ալ չպիտի կրնայ ձեռք բերել տոլարին անկումէն՝ քանի որ կառավարութիւնը ոչ միայն միջոցներ ձեռք չառներ կայունացնելու համար հում եւ գործուած նիւթերու գիները, այլ ձգտում ունի նպաստելու անոնց բարձրացումին, ինչ որ աւելի նպատակայարմար կը նկատէ իր այս նոր քաղաքականութեան յաջողութեանը համար։

Գալով Րուզվէլթեան ծրագրին երկրորդ եւ երրորդ կէտերուն, այսինքն պակսեցնել աշխատանքի ժամերը եւ առոր փոխարէն փոխանակ օրավարձերը զեղչելու ընդհակառակն բարձրացնել զանոնք, այդ քաղաքականութիւնը բացարձակապէս անըմբռնելի կը մնայ Ֆրանսայի մէջ։ Այնքան կը հակասէ անիկա մինչեւ հիմա ընդունուած, փորձուած, նուիրագործուած տնտեսական ուղղափառ քաղաքականութեան։

Որ աշխատանքի ժամերը կրճատումի երթարկուելով աշխատող նոր բազուկներու պէտք կը զգացուի եւ գործազուրկներու առջեւ կը բացուին դարձեալ աշխատանքի դռները, երախայի մը համար իսկ հասկնալի ճշմարտութիւն մըն է անիկա։ Գործարանատէր մը որ շաբաթական հազար ժամ աշխատանքի պէտք ունի իր ըսպառելի ապրանքը պատրաստել տալու համար, 21 բանուորի միայն պէտք պիտի ունենայ երբ այդ բանուորը շաբաթական 48 ժամ աշխատի։ Եթէ սակայն 48 ժամուան չաբաթին տեղ 40 ժամեայ չաբաթը պարտադիր դառնայ, այն ատեն ինքն ալ պիտի պարտաւորուի 21ի տեղ 25 բանուոր գործածել, որով աշխատանք պիտի ճարեն չորս գործազուրկներ։ Այդպէս է որ այս երկու երեք ամսուան ընթացքին Ամերիկայի մէջ գործի մտան մօտ երկու միլիոն բանուորներ եւ յոյս կայ որ ամխէ մը անոնց թիւը բարձրանայ երեք միլիոնի, երբ աշխատութեան ժամերու կրճատման օրէնքը գործադրութեան մտնէ նաեւ մեծ ու պզտիկ առեւտրական տուներու մէջ։

Պարզ է նոյնպէս որ աշխատաւոր մը որքան աւելի չատ վաստկի, այնքան աւելի առատօրէն կը ծախսէ եւ նոյն համեմատութեամբ կը բարձրանայ երկրին արտադրութիւնը, հետեւելով սպառումին յաւելման՝ որով նոր աշխատաւորներու պահանջը անգամ մը եւս կը չեշտուի։

Բայց խոշոր հարցական նշան մը կուգայ մթագնել բացուած այդ վարդագոյն հորիզոնը։

Մէկ կողմէն նախնական նիւթերու գիները եւ միւս կողմէ օրավարձերը երբ բարձրանան եւ այս երկու կարեւոր ազդակներուն վրայ երբ աւելցնենք աշխատանքի ժամերու կրճատումը, այսինքն նոյն գործը արտադրելու համար 5 բանուոր աշխատցընելու տեղ այսօր 6, վաղը թերեւս 7, 8 կամ աւելի բանուոր աշխատցնելու պարտադրութիւնը, ի՞նչ առասպելական համեմատութիւններով պէտք է աճի նաեւ գործուած ապրանքի մը գինը, կարենալ շահ մը ապահովելու համար դրամագլուխին։

Եւ այդ արդեօք ըլլալու սահման բարձր գիները արդեօք չը՞ պիտի գլեն անցնին աշխատաւորին գնումի կարողութիւնը, հակառակ օրավարձերու բարձրացումին եւ այդպէսով փոխանակ սպառումը աւելցնելու արդեօք չը՞ պիտի նուազի հետզհետէ, մէկ կողմէն չինուածը միւս կողմէն քակելով եւ հաղիւ աշխատանքի լծուած գործաւորները տոկոսով մխալին դարձեալ փողոց թափուելուն պատճառ դառնալով։

ԱՐՏԱՒԱԶԴ ՀԱՆԸՄԵԱՆ

ԹԱՒ ԶՈՒԹԱԿԻ ՎՐԱՅ

ՄԱ՛ՅՐ

Միշտ ուզեցի երգել քեզ, սպասեցի քեզ համար՝
Տիեզերքի երգերուն երգն ամենէն հուժկու,
Բայց, չգտայ ես զայն, մա՛յր,
Այդ դո՛ւն էիր, այդ դո՛ւն ես՝
Պատարագն իմ քնարիս···

Դո՛ւն լաւագոյն բարեկամս, ներոսուհի աներկրորդ,
Ո՛չ փնտռելով կը նարուիս,
Եւ ո՛չ ալ զանձն աշխարհին — մեղա՛յ Տէր,
Կը մերժենայ քու արժէքիդ՝
Կէս հիւլէնոց արժէքին···

Մա՛յր թանկագին, սրբազէ՛մ,
Երէ Հզօրն Բարութեան՝ անհետանայ երկինքէն,
Մէ՛կ թեկնածու միայն կայ՝
Անոր գահին ոսկեման,
— Դո՛ւն՝ մարմնացո՛ւմդ բարութեան···

Մազերդ ահա կը ներմկնան՝ անմեղութեան պէս ձիւնին,
Ճակատդ լո՛յս կը զեղու՝ իբրեւ աղբիւր հեզութեան,
Թէ մտածեմ, որ մէկ օր, պիտի մնամ՝ որբ — այեւոր,
Ձե՞ս կարծեր որ արեւն այս՝ կ'ըլլայ յաւե՛րժ խաւարամած···
Թէ կորսուիս աշխարհին օրէնքին մէջն անել,
Քեզ գտնողին հազար աշխա՛րհ, հազար արեւ՝
Նո՛րէն քիչ է, թէ ընծայեմ իբրեւ պարգեւ···

Մա՛յր անարատ, դուն սկիզբն ես հերոսութեան,
Տիեզերքն է կը հաղորդուի՝ քու մասունքիդ ազնուական,
Ինչ վագրի պէս որդեսէր ու կատաղի՝
Կ'ըլլան կիներն, որ կը խմեն Իտէալիդ ակունքէն···

Դո՛ւն՝ թագդ իմ ականակուռ՝ երազներուս թագուհի,
Ուրիշ ո՛չ մէկ թագուհի ես կը ճանչնամ քեզմէ զատ,
Իմ արեւս ալ իբրեւ թագ, ո՛վ մայրդ իմ աներկրայ,
Թո՛ղ որ շողա՛յ՝ գլխուդ վրայ սպիտակ···

Ես անառակ իբրեւ որդի, հազար անգամ անիծեցի՝
Այն ժամին,
Որ դուն անձս ի լոյս աշխարհ ընծայեցիր,
Արդ, կ'ափսոսամ այդ մեղքին,
Որովհետեւ,
Քեզ գովելու, քեզ երգելու՝ հանոյքն յոյժ գերավսեմ՝
Կը զլացուէր քու որդիիդ մայրամոլ···

Շատե՛ր ուզեցին անջատել զիս արմատէս,
Ո՛վ գերարմատդ սիրոյ եւ անսակարկ զոհողութեան,
··· Ինձ երկարող թեւերուն,
Ըսի՝ « օձե՛ր գալարուն »···

Ո՛չ մէկ հծծիւն, ո՛չ մէկ ձայն՝
Այնքան զողտրիկ չտեսայ՝
Որքան ձա՛յնդ մայրական,
Ո՛չ մէկ աչքի հանդիպեցայ՝
Որքան աչերդ սիրածոր···

Դո՛ւն իմաստն իմ կեանքիս, նպատակս անպայման,
Ես քեզ համար պիտ' ապրիմ,
Հրա՛ման ըրէ, երթամ լուսինը փնտռեմ,
Քու ոտքերուդ առջեւ դնեմ յոգնաբեկ,
Միայն թէ շո՛ւքդ, ո՛վ մայր, ծառի մը պէս հայրենահամ՝
Թող անպակաս ըլլայ գլխուն՝
Քու որդիիդ ծառայական···։

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

ՓՐՈՖԵՍԷՕՐ ՀԱՅԵՍ

ԿԱՄ ԱԿԱՄԱՅ ԲԺԻՇԿԸ

— o —

ԽՄԲ.— Քանի մը օր առաջ մեռաւ Ֆրանսացի ամենանշանաւոր բժիշկը փրոֆէսոր Հայէմ, ծագումով հրեայ, 92 տարեկան։ Ծնած էր 1841 Նոյեմ. 24ին, բժշկական վկայական ստացաւ 1872ին, եւ երբ տարի վերջ բժշկական համալսարանին մէջ դարմանագիտութեան փրոֆէսէօր կարգուած էր։ Իր գլխաւոր աշխատութեանց ուրկանները եղած են արիւնին բաղադրութիւնն ու ախտաբանական այլայլումները. նաեւ ստամոքսի հիւանդութիւնները։ Բոլոր զինքը ճանչցողներուն հիացման արժանացած էր այս մեծ գիտունը։ Պ. Սաշա Կիթրի ցեալ ամառ նուիրեց այս գեղեցիկ յօդուածը, հրատարակուած նառման չսահմանուած իր մէկ գիրքին մէջ, որ կը կրէ «Իմ Բժիշկներս» խորագիրը։

Այս տասը պանդոկի էլւս ... ծերունի մը, ալիտակ մօրուքով, կ... կար մազերով։ Ցայտնապէս ... սեւական տիպար մը, եւ ... թիկնոց մը, եւ Պատուոյ Լէգէոնի հրամ... տարբերանշան սատրիճանը ունէր։

Երբ ճաշասրահը մտաւ, ամէն ... նշմարեց զինքը, եւ բոլորն ալ կը ... ցնէին.

— Ո՞վ է այս ծեր գիտունը։

Նոյնիսկ մեր սեղանի ... որուն հետ քիչ չատծանօթացեր էի, այդ հարցումը ըրաւ ինծի։ Պատասխանեցի թէ չեմ գիտեր։

Այն ատեն կանչեց սեղանապետն եւ նոյն հարցումը ուղղեց անոր։

— Հիմա պատասխանը կը բերեմ ձեզի, Տիկին։

Ու սրահէն մեկնելով գնաց ընդունելութեան դահլիճը եւ անկէ վերադարձաւ թուղթի կտորով մը ... յանձնեց մեր դրացուհիին։ Այս վերջինը վերստին իմ կողմը հակեցաւ ըսաւ ինծի.

— Փրոֆէսօր Հայէմն է, ձեզի ծանօթ է այս անունը։

— Ի՜նչ, Տիկին

Ժամ մը ետքը միայն իմացայ ... փրոֆէսօր Հայէմն է, Ֆրանսայի բժիշկներուն ամէնէն նշանաւորը, ... ատեն մտաբերեցի ընդհանուր ... նայղական հետաքրքրութիւնը ... յարուցած էր իր մուտքը այս ... սրահէն ներս։ Այստեղ բոլորս ալ ... ւանդներ ենք, գրեթէ հիւանդներ, ... նի որ, սկզբունքով, եկած ենք ... մենք մեզ դարմանելու համար, եւ ... բալէս դուշակած, զգացած էինք ... ականաւոր բժիշկին ներկայութիւնը մեր մէջ։ Կէս ժամ վերջ, ամբողջ ... ղոկը գիտէր թէ փրոֆէսօր Հայէմ ... է, եւ ամէնքս ալ անհնարին ... մը կը զգայինք ասկէ։ Որքա՜ն ... զուրիչ ապաւորութիւն եւ որքա՜ն ... զօրութիւն կրնայ ընծայել ... տակցութիւնը թէ ձեռքի տակ ... այս սահման անխախտ մարդ մը։ ... բժիշկին՝ զոր իր պաշտօնակից... խորհրդակցութեան կը հրաւիր... քառասուն տարիէ ի վեր, կը բաւէր... նշան մը ընէինք, որպէսզի մեզ ... ժէ։

Ցետոյ, իմացանք նաեւ սա ... բոլորովին աւելցուց այն ... ութիւնը, զոր անձնապէս ... տածէինք իր մասին.— Փրոֆէ... Հայէմը 91 տարեկան է։

Բժիշկ մը որ 91 տարիքին ... է, անշուշտ բացայայտ փաստ մը...

ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ԱՆԿՈՒՄԸ

(Հատուած՝ հրաշավէպէ մը որ պատրաստութեան մէջ է)

Նաւը կը սահէր։

Ադամն ու Եւան փափաքեցան որ դեռ խօսի հրեշտակը, այնքան քաղցր էին անոր խօսքերը։ Այնքան մխիթարութիւն, բարութիւն, այնքան իմաստութիւն ու երաժշտութիւն կար անոր բառերուն ու ձայնին մէջ։ Երբ բան կ'ըսէր հրեշտակը կը բացուէր բոյրի ոլորտ։ Մանաւանդ Եւա պաշտօքն ունէր երկնային երգերուն։ Երբ ան կը խօսէր՝ կը դարձնէր իր գլուխը ու տեսանելի կ'ըլլար ձուաձեւ դէմքին երազական ու երկնամշուշ նրբութիւնը։ Անոր աչքերուն երկնախոյզ քաղցրութիւնը։ Անոր վարսերուն հանդչող կիսախոպոպները։

Ու դեռ կը սահէր նաւը։ Լաբիւրինթոսային ջրաճամբաներ։ Արքիպեղագոսին մէջ պատկերներու պար։ Թռչուններ, արմաւենիներ, նուճայիններ, սրճենիներ, խնկենիներ։ Եղէգներու խուռնամբոխ ու լուսաններ, լուտասներ, սպիտակ սրտերուն պէս հրեշտակի···

Ու մթնոլորտը լեցուն էր համեմաբոյրերով։

Ամբողջ օրը սահեցան կուսական ջուրերու վրայէն։ Երեկոյ էր երբ մտան երկար ջրանցքի մը մէջ։

Դաշար առին խորշի մը մէջ, անցնելու գիշերը։

Երբ իջաւ մութը մինչեւ ջուրերուն վրայ՝ հանդիսատես եղան հրաշական երեւոյթի մը։

Ցամաքի հեռաւոր կէտէ մը՝ եօթանասունը եօթը լոյսի ճամբաներ, ոսկեփայլ շողամշուշով, կը բարձրանային դէպի երկնակամար, շողազարդելով միջոցը։

Ցամաքի այդ հեռաւոր կէտին վրայ կը փողփողէին երփներանգ լուսախաւեր, գիշերուան մէջ աստուածային արշալոյսի մը պատրանքը ընծայելով։

Հրեշտակը ըսաւ.

— Կաաբա···

Ծովը բռնկած էր հազարագոյն բոցերով։ Վառած օձեր կը խաղային ջուրերուն ծոցը։ Ծովուն մէջ կ'ընկղմէին վերջալոյսներ։

Երկինքը կը չողար լուսատօնի հանդիսութիւնով։ Տարօրինակ կերպով գեղեցիկ էր։

Կը տեսնուէին, ինքն իր վրայ դարձող լուսասիւներ, ճառագայթահիւս սանդուղներ, աստղաչէն օրօրաններ։

Կ'երեւէր Կաաբան իբրեւ լոյսերու գեղանկարչութեան կեդրոնական դահլիճ, յարաշարժ փոփոխութիւններով։

Ան մերթ կ'ըլլար տեսանելի իբրեւ ենթաշարժ լուսապսակներ, ղունդերու ժողով։

Ցետոյ կարմրութիւն։ Աստեղահիւս կիսաբոլորակներ։ Անոնց եռեւէն լայն ճառագայթ մը լուսարձակ որ կը շրջէր հորիզոնին վրայ՝ աջէն ձախ ու ձախէն աջ, անցած գիծերուն վրայ ստեղծելով պայծառ ցերեկ։

Ապա կը հրաշափոխուէր Կաաբան մանիշակագոյն խորքի, որուն վրայ կը դառնային երկու դեղին սլաքներ, մին արեւելքէն արեւմուտք իսկ միւսը արեւմուտքէն արեւելք։ Սլաքները իրենց դարձած ատեն կը հալածէին աստղեր, նետելով զանոնք ամէն ուղղութիւնով, իբրեւ գնդակներ։

Խորշին մէջ ապաստանած Ադամն ու Եւան վերին յափշտակութիւնով կը դիտէին այս հրաշափառ տեսիլները։

Հրեշտակը իրենց մօտ էր, նոյնպէս զմայլանքի մէջ։

Եւա հետաքրքրութեան տաք ալիքներուն մէջ էր։ Կը փափաքէր ունենալ տեղեկութիւններ։ Մօտեցաւ հրեշտակին ու նայեցաւ անոր եւ ըսաւ.

— Դիտապետ, ի՛նչ գեղեցիկ են հոգեհմար այս տեսարանները։ Անոնք անպատճառ քու հոգիէդ կը ծնին։ Քու դէմքդ այս հոգեշահ պատկերներով գեղեցկացած է։ Խօսէ՛, բան ըսէ՛ ինծի ···

Հրեշտակը ըսաւ.

— Մի՛ չատարաներ։ Հոգեսպանութիւն է ինծի վերագրել գեղեցկութիւնները։

Եւա ըսաւ.

— Ե՞րբ պիտի երթանք, ո՛վ դիտապետ, քեզի հետ, այնտեղ, Կաաբա···

— Վաղը առաւօտ, պիտի նաւարկենք դէպի հարաւ։ Պիտի անցնինք դէմի սուրբ ափը ուր Մակկան է։ Պիտի քալենք դէպի Կաաբա, ուր պիտի ըլլայ փառաբանութիւն Տիրոջ համար։ Վաղը երեկոյ դուն եւ Ադամը պիտի դառնաք ձեր երկիրը։

—Ու դուն պիտի չըլլա՞ս մեզի հետ։

— Ո՛չ։ Տէրը անպատճառ կ'ըլլայ ձեզի հետ ու դուք կ'ուսանիք ճամբորդել հողերուն եւ ջուրերուն վրայէն։

— Ու դուն պիտի չըլլաս մեզի հետ։

— Ես պիտի դառնամ երկինք ուրկէ եկած եմ Ադամի ու քեզի իբրեւ առաջնորդ։ Դուք պիտի դառնաք ձեր տեղը որ պիտի ունենաք ձեզ նմաններ, որպէսզի մշակուի հողը ու դառնայ չէն։

— Ու դուն պիտի չըլլաս մեզի հետ։

— Եթէ դուն եւ Ադամը եւ ձեր որդիները ըլլաք հաճելի Տիրոջ, պիտի ունենաք բոլոր հրեշտակները ձեզի հետ։

— Բայց դուն, դուն պիտի ըլլա՞ս մեզի հետ։

— Բոլոր հրեշտակներուն հետ զիս ալ պիտի ունենաք ձեզի հետ։

— Բոլոր հրեշտակները անոնց հետ թող ըլլան՝ բայց կ'ուզեմ որ դուն ըլլաս ինծի հետ։

— Եթէ դուն բարի գործես, օր մը դուն ինքդ կ'ըլլաս ինծի հետ։

— Բարի գործել ··· բարի գործել ··· Այս գիշեր կ'ուզեմ բարի գործել ··· Եւ այս գիշեր իսկ կ'ուզեմ բարի գործել ···

—Այս գիշեր արդէն ինծի հետ ես···

— Կ'ուզեմ այսպէս չըլլալ ··· Գործել բարի ··· Գործել քեզի հետ ··· Քեզի հետ ըլլալ ··· Ամբողջովին քեզի հետ ··· Մինակ քեզի հետ···

Ադամ մօտեցաւ Եւային։

Հրեշտակը ըսաւ.

— Այս գիշեր ու մանաւանդ վաղը ամէնքս պիտի ըլլանք Աստուծոյ հետ։ Ոչ ոք մինակ պէտք է մնայ, ... ոչ ոքի հետ մինակ։ Ամէնքը Աստու... հետ։ Մինակութիւնը մեղք է։ Զա... թիւնը երբ մեծնայ կամ երբ մ... թիւնը չարանայ՝ կ'ըլլայ մինակութիւն։ Միշտ մեղք է մինակութ...

Դուք պիտի ըլլաք ձեր նմաններ... հետ, ես պիտի ըլլամ հրեշտակ... րուն հետ ու ամէնքս Աստուծոյ ... Սակայն եթէ դուք չըլլաք բարի ... նմաններուն հետ, եթէ ես չըլլամ ... րի հրեշտակներուն հետ ու ամ... եթէ չըլլանք բարի Աստուծոյ ... այն ժամանակ կը ծնի մեղք մը ... ւելի ծանր է քան մինակութեան ... քը։

Ադամ ըսաւ.

— Տէրը ի՞նչու թոյլ կուտայ ... մենք սխալինք։

— Ան ձեզ ու մեզ ... տուած է ... տութիւն գործելու բարիի մէջ ... չարի··· Ան սակայն կը վարձ... ու կը պատժէ։ Զարը կը պատժ... վարձատրուի բարին։ Կայ ... քար մը, Կաաբա տաճարին մէջ. ... քարին վրայ կը գոյանայ սեւ ... մէն անգամ որ կը գործուի ... Վաղը պիտի տեսնէք սեւ բիծ մը, ... առջինը, որ գոյացաւ քու, ... նաեւ Եւայի պատճառով ···

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

(1)

ԵՌԱԳՈՅՆԻՆ ՀԵՏ

Ա.

Հոգւոյս անզուսպ յորձանքներո՛ւն խելագար
Թա՛փն ես վերջին եւ տառապա՛նքը արթուն...
Կա՛մքն ես կամքիս, եւ իմ մտքին երազուն՝
Ծա՛լքն անսահման, եւ մըտածումը գոհար:

Ողջո՛յն քեզի, լեռնակուտակ եւ խորին
Մեռեալներու սրտին վըրայ աղեղուած
Ծի՛չ գայրոյթի, եւ ջիղերու պրկըւած
Կա՛յծն արիւնոտ միջոցն ի վեր սարսռագին:

Ողջո՛յն քեզի, ոսկորներու ցիրուցան
Ցոլքէն ջախջախ կ'առնենք գոյնե՛րդ յարութիւն՝
Ուր կը հնչէ վրէժ երա՛կ մը հայկեան:

Ողջո՛յն Դրօ՛շ, անմահութեան բարձունքին
Թառա՛ծ արծիւ, վերասըլաց եւ անհուն...
Կեռ կըտուցիդ՝ ներմակ համբո՛յրն իմ շուրթին:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

...կազմակերպման մեթոտներուն անվրէպութեան:

Յաջորդ ճաշին խել բոլորս ալ ջանացինք գիտնալ թէ ի՞նչ կ'ուտէ, ի՞նչ կը խմէ, սուրճ կ'առնէ՞: Մեզմէ իւրաքանչիւրը յաջորդաբար հարցափորձեց սեղանապետը, եւ հասկնալի էր որ քառասունը ութ ժամ վերջ ամէնքս ալ մենք մեզ պիտի ենթարկենք այն ռէժիմին որուն կը հետեւէր փրոֆէսոր Հայէմ:

Առանց իր գիտութեան՝ իր յաճախորդները դարձանք, քանի որ ինք ալ բժիշկը դարձած էր... ակամայ: Եւ պիտի մոռնամ այն արտայայտութիւնը որ մեր ամէնուս դէմքին վրայ նկատուեցաւ երբ տեսանք որ սիկառ մը կը վառէ ճաշէն ետք: Չծխողները վհատած էին. ծխողները կը ցնծային:

Ճաշարահին բոլոր անկիւններէն կը լսուէին սա բառերը.

— Կառսօ՛ն, ինծի բերէք սիկառին տուփը:

×

Երբ փրոֆէսոր Հայէմ իր մանրիկ քայլերով կ'անցնի մեծ սրահէն, ամէն մարդ կը բարեւէ զինքը: Առողջութիւնն է անցնողը:

Դեռ ոչ ոք համարձակած է իրեն հետ խօսելու: Մնաց որ հաճելի երեւոյթ մը չունի: Գիտէ անշուշտ թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ հետեւանքը եթէ անխոհեմութիւնը ընէ չափազանց շըռայլ կերպով մը պատասխանելու բարեւը: Ու կ'երեւակայեմ թէ ընդմիշտ իր բարբառէն վանած պէտք է ըլլայ քաղաքավարական կարգ մը բանաձեւեր: Ուրիշներու կարգին, ու մանաւանդ, հետեւեալը:

— Ինչպէ՞ս է ձեր առողջութիւնը:

Ի՞նչ պիտի պատահէր եթէ այդ բառերը իրմէ խուսափէին:

Ոչ ոք ժամանակ պիտի կորսնցնէր պատասխանելու համար թէ ինչպէս էր առողջութիւնը:

×

Երէկ, սեղանէն ելլելու վրայ էինք, երբ պանդոկին տնօրէնը ինծի մօտենալով ըսաւ.

— Փրոֆէսոր Հայէմը կ'ուզէ ձեր ձեռքը սեղմել, պարոն:

Ուրախութիւնս շատ մեծ եղաւ, բայց շատ ալ կարճատեւ. որովհետեւ իսկոյն սկսայ խորհիլ թէ արդեօք երեւոյթս շա՞տ սոսկալի էր եւ վրաս [illegible]ելուն համա՞ր էր որ կը փափաքէր զիս տեսնել: Փա՛ռք Աստուծոյ, կը սխալէի:

Երկուքս ալ բաւական երկար ժամանակ շաղակրատեցինք, եւ որովհետեւ չափազանց խորաթափանց է, շատ ալ չի զարմանար երբ դուք ձեզի կը ներէք իսկոյն բժշկական խորհրդակցութեան մը վերածելու այն տեսակցութիւնը զոր կը մտածէր ունենալ ձեզի հետ: Մարդ չի համարձակիր Փատէրէվսքիին աղաչելու որ Շոփէնի մէկ վալսը նուագէ ձեզի, եւ պիտի վստահէինք Պ. Նէնօէն խնդրելու ամարանոցի մը յատակագիծը. բայց կարելի չէ դիմադրել փրոֆէսոր Հայէմէն տեղեկանալու ցանկութեան թէ տիժիթալինի գործածութիւնը ազդո՞ւ է կամ ոչ, թէ պէ՞տք է ասփիրին, կը բուժէ՞ յօդացաւը:

Ժպտելով կը պատասխանէ իրեն ուղղուած հարցումներուն: Սկեպտիկ կը թուի ինծի, եւ իմ տպաւորութիւնս այն է թէ չափազանց մեծ կը գտնէ երեւակայական հիւանդներու թիւը:

Երկու կուշտ ծխաքարշութեան մէջտեղ, ըսաւ ինծի.

— Ամէն պարագայի մէջ, սխալ կ'ընէք ծխելով. լաւ չէ:

×

Իրիկունը վերստին տեսայ զինքը, եւ համարձակեցայ իրեն ուղղելու հետեւեալ հարցումը.

— Եթէ պէտք ըլլար, պարոն, որ միակ բառով մը ամփոփէիք ձեռք բերած խոշոր ծանօթութիւնները եւ այն ամէն բաները զորս փորձառութիւնը կրնայ սորվեցուցած ըլլալ ձեզի... կամ, աւելի ճիշդը, եթէ պատահէր որ լոկ միակ խորհուրդ մը կարենայիք տալ ձեզի սիրելի անձի մը, ի՞նչ պիտի ըլլար այդ խորհուրդը:

Հարցումս նախ զարմանք պատճառեց իրեն, բայց շուտով հասկցաւ թէ ի՞նչ կը սպասեմ իրմէ: Մտածեց ատոր վրայ, եւ ես կը ջանայի գուշակել թէ ի՞նչ պիտի պատասխանէ ինծի: Պիտի ըսէր արդեօք «Ստամոքսը»... կամ «Երիկամունքը»... կամ «Լեարդը»:

Զօրեղապէս ձեռքը դրաւ բազկիս վրայ եւ աչուըները աչուըներուս մէջ մարդու մը նման որ գիտէ թէ ի՛նչ կ'ըսէ, պատասխանեց.

— Է՛հ, ուրեմն, պարոն, իրեն պիտի ըսէի. «Աշխատէ՛»... որովհետեւ աշխատութիւնը այն տեսակ բան մ՚ըն է որ լաւագոյն կերպով մը կը վանէ թոյները»:

ՍԱՇԱ ԿԻԹՐԻ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Իտալական թատրոնը

Ժամանակին գրեցինք թէ Իտալիա ի՛նչպէս կ'աշխատէր վերակենդանացնել հին հռոմէական թատրոնը: Սիկիլիոյ մէջ կատարուած փորձը իրապէս տպաւորիչ էր եւ թելադրական:

Առնէ՛ մը ի վեր իտալական թատրոնը յեղափոխական խռովք մը կ'ապրի: 1927–1928ի ձմեռը իտալացի թատերագիրներու ընկերութիւնը բաւական աղմկեց, ուզելով փակել մուտքը օտար ստեղծագործութիւններու առջեւ: Այս ձմեռ, Մարինէթթիի նախաձեռնութեամբ, այդ պայքարը այնքան առաջ տարուեցաւ որ, Իտալացի թատերագիրներու համաժողովը բանաձեւ մը քուէարկեց՝ կրճատելու համար՝ օտար գործերու թիւը իտալական բոլոր թատրոններուն մէջ: Վըտանգաւոր բանաձեւ մըն էր այս, որ կրնար վնասել նաեւ իտալական ստեղծագործութիւններու արտածման:

Բարեբախտաբար Մուսոլինի միջամտեց: Դուչէն շատ կը հետաքրքրուի թատերական արուեստի գործերով: Ինք եւս գրած է թատերական գործեր,— Հարիւր Օրերը եւ Վիլլաֆրանքա, երկուքն ալ Ֆորցանոյի հետ աշխատակցութեամբ: Մուսոլինի խօսելով թատերական տագնապին, իտալացի թատերագիրներու որոնումներուն մասին, կ'ըսէր. «Ճիշդ է թէ գոյութիւն ունի թատերական տագնապ մը, բայց սխալ է, կարծել թէ տագնապը ծագած է շարժանկարին յաջողութենէն: Իրականին մէջ տագնապը կը վերաբերի թատերագիրներուն: Օրէնքով չէ որ կը ստեղծուին հանճարները: Հեղինակները, իրենց ստեղծագործութեանց յաջողութեան համար, պէտք է վստահին իրենց ներսեկ ուժերուն: Անհրաժեշտ է գիտնալ որ վաղուան թատրոնը պիտի ըլլայ բազմամբոխ թատրոն մը, զանգուածներու թատրոն: Թատերագիրներուն կը մնայ խորասուզուիլ օրուան քաղաքական եւ ընկերային կեանքին մէջ, այլապէս պիտի կարծուի թէ ամլացած է իտալական հանճարը: Ցետոյ այդ թատերագիրները պարտաւոր են իրենքզիրենք ազատագրել, նիւթերու ընտրութեան ժամանակ, սովորական եռանկիւնէն,— ամուսինը, կինը, սիրահարը»:

Մուսոլինի այս յայտարարութիւնով կը հասկցնէր որ կառավարութիւնը մտադիր չէ արուեստի ֆոնքսիոնէրիզասիոն մը հաստատել, այլ հեղինակներուն կը թողուր յաղթել դժուարութիւններուն՝ ցոյց տալով իրենց տաղանդը: Եւ սակայն Քօրրիէրա տէլլա Սէրա, իր կարգին քննելով իտալական թատերագրութեան տագնապը, կը յարձակէր օտար արուեստին, մասնաւորապէս ֆրանսական թատրոնին վըրայ եւ կը թելադրէր չկապկել ֆրանսական հեղինակները, ոչ իսկ հետեւիլ անոնց: Եթէ, այսպէս, թատերական գործերու ֆոնքսիոնէրիզասիոնի ծրագիրը ջուրն ինկաւ, միւս կողմէ ֆաշական մտաւորականները սկսան թելադրել «ստեղծել այնպիսի նոր գործեր, որոնց մէջ ցոլան ֆաշական քաղաքակրթութեան ու կեանքին պատկերները», անշուշտ այդ ֆաշական «նոր գործերով» քշելու համար օտար ստեղծագործութիւնները: Այս թելադրութիւնը իրականին մէջ հրաւէր մըն էր ֆաշականացնելու, եթէ ոչ ազգայնացնելու արուեստը: Այդ նըպատակն է, որ կը մատնէ կառավարութիւնը՝ երբ վերջերս որոշեց 300,000 լիր յատկացնել քանի մը թատերախումբերու, որոնք պիտի աշխատին «ներկայացնել, յառաջիկայ եղանակին, իտալական հին, նոր եւ արդիական խաղեր միայն»:

Կառավարութիւնը մտադիր է, թատերգութեանց նիւթն ու ձեւը ազգայնացնելու փորձէն զատ, փոխել նաեւ թատերական շինարարութեան աւանդութիւնները: Վկայ Սիկիլիոյ հին ու հսկայ թատրոնին նորոգութիւնը: Վըկայ դարձեալ Դուչէին մէկ ճառը: Մուսոլինի, պարզելով իր տեսակէտները վաղուան թատրոնի շէնքին մասին, կ'ըսէր. «Պէտք է շինել բազմամբոխ թատրոններ, այնպէս մը, որ կարենան հաւաքել 15,000 – 25,000 հանդիսականներ: Միլանոյի օփերան կը համապատասխանէ այն դարուն, երբ քաղաքը ունէր 180,000 բնակիչ: Հիմա Միլանո ունի մէկ միլիոն բնակիչ, հետեւաբար իր օփերան չի համապատասխաներ բնակչութեան: Հանդիսատեսներու թիւը այսպէս սահմանափակուելով, կը բարձրանան տոմսերու գիները եւ ամբոխը հեռու կը մընայ թատերական արուեստին բարիքներէն: Իմ կարծիքովս, թատրոնը, որ շարժանկարէն աւելի դաստիարակչական արժէք կը ներկայացնէ, պէտք է սահմանուած ըլլայ ժողովուրդին եւ բաց ըլլայ յոգնախուռն բազմութեան առջեւ: Ահա թէ ինչու թատերական գործ մը պէտք է լեցուած ըլլայ այն լայն շունչով, զոր ժողովուրդը կը պահանջէ իրմէ: Թատերական գործ մը պէտք է վառէ հաւաքական, զանգուածային մեծ կիրքերը»:

Մուսոլինի կ'ուզէ ստեղծել ներկայացումներ ծովածաւալ բազմութիւններու առջեւ, ինչպէս տեղի կ'ունենային ժամանակին հին Հռոմի ու հին Աթէնքի թատրոններուն մէջ: Նման հսկայ եւ զանգուածեղ թատրոններու շինութեան հարցը եւս կ'ուսումնասիրուի ներկայիս, Իտալիոյ մէջ:

Այսպէս, Ինթէրլանտի, դիտել տալէ յետոյ, որ ներկայ ժամանակներուն մէջ ժողովուրդը շատ կը սիրէ մարզարանները եւ 30 հազար, 50 հազար բազմութեամբ հաւաքավայրերը, կը թելադրէ վաղուան փարաւոնեան թատրոնները շինել արդիական հսկայ մարզարաններու պէս: Ահա թէ ինչպէս պէտք է շինուած ըլլայ,— բեմը «չորրորդ պատին» աւանդութիւններէն ազատելով, դնել մէջտեղը նոր թատրոնին, որ լայնածաւալ կրկէսի մը երեւոյթն ունի: Վարագոյր չկայ այլեւս: Դերասանները չպիտի արտասանեն այլեւս պատի մը մէջէն, ժողովուրդի մը առջեւ, այլ ժողովուրդին մէջէն: Կռփամարտիկներու ռինկին պէս, բեմը պիտի դառնայ ծով բազմութեան մը ուշադրութեան կեդրոնը: Ամէն դերասան պիտի գտնուի հանդիսականներուն աչքին տակ հաւասարապէս, ինչպէս ֆութպօլի խաղին իւրաքանչիւր մասնակցող՝ շըրջապատող բազմութեան աչքին տակ: Երբ աւարտեցաւ ներկայացումը, մեքենայի մը շնորհիւ բեմը պիտի իջնէ գետնին մէջ ու պիտի կորսուի:

Թատերաշինութեան այս տեսական փորձերուն հետ ծրագիրներ կան փոխելու թատերագրութեան օրէնքները: Մինչ այդ, Իտալիոյ մէջ մեծ յաջողութիւն գտաւ շրջուն թատրոնի կազմակերպութիւն մը, որ կը կոչուի Թեսպիսի Կառքը, անունովը յոյն բանաստեղծին, որ հայրն է ողբերգութեան: Հսկայ ինքնաշարժներ են, որոնք գիւղէ գիւղ եւ քաղաքէ քաղաք կը փոխադրեն բեմը, բեմազարդերը եւ թատերախումբը եւ 1000 աթոռ: Երբ կը հասնի գիւղ մը, կառքին մէկը կը բացուի եւ բեմը պատրաստ է, միւս կառքը գետին կը տարածէ հազար աթոռ, խումբը կը սկսի գործի:

Ու մինչ Իտալիոյ երիտասարդ գըրողները երկունքի մէջ են՝ փորձելով գտնել նոր արուեստին տարազները, Թեսպիսի Կառքը քաղաքներէն հողագործական շրջաններուն կը տանի բեմական արուեստը, լեռներու եւ դաշտերու բնակչութեան:

Սպիտակ ցեղը վտանգի մէջ

Ժողովուրդներու աճման հարցը չափազանց բարդ է, թէեւ հետաքրքրական: Ամէն երկիր հետաքրքրութեամբ կը հետեւի իր ծնունդներու եւ մահերու թիւին տարբերութեան,— կ'աճի՞ թէ կը նուազի: Կենսաբանական տեսակէտով, յօդուածի մը մէջ վերջերս Անրի տը Վարինեի կը քննէր քաղաքակիրթ ժողովուրդներու աճման հարցը: Այդ յօդուածին առթիւ, փըրոֆ. Ժօրտան կարեւոր խնդիրներ կը պարզէ, ցոյց տալով, մարդկային քաղաքակիրթ ընկերութեան, մասնաւորապէս Եւրոպայի բնակչութեան մէջ, թուական աճումը տարբերող մարդոց: Եւ ասկից կը հետեւցնէ թէ սպիտակ ցեղին կը սպառնայ մեծ վտանգ մը:

Բաղդատելով 1913 եւ 1931 տարիներու Եւրոպայի (բացի Պալքաններէն եւ Ռուսիայէն) ծնունդներու թիւերը, կը տեսնուի որ 1,150,000 ծնունդի նըւազում մը կայ, (անշուշտ երկիրէ երկիր կը տարբերի ծնունդներու այդ նուազումը, այսպէս Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ մէջ գլխու պտոյտ կուտայ այդ նուազումը, բայց ատիկա ոչինչ կը նշանակէ, որովհետեւ եթէ Ֆրանսայի ծնունդները շատ կը թուին, պատճառն այն է, որ Ֆրանսայի ծընունդները շատ քիչ էին 1913ին):

Ծնունդներու շատ կամ քիչ թիւը չէ որ պիտի վճռէ Եւրոպայի բախտը: Այլ տարիքներու համեմատութիւնը: Վաղուան ծնունդներուն համար, պէտք է հաշուել թէ Եւրոպայի բնակչութեան մէջ երախաները ի՞նչ թիւ մը կը կազմեն, չափահասները որքա՞ն եւ ծերերը որքան: Ծնունդի տեսակէտով՝ արժէք է երիտասարդներու կամ չափահասներու մեծ թիւը, որովհետեւ երախան եւ ծերը դեր չունին ժողովուրդին աճման մէջ: Այսուհանդերձ ծերէն աւելի նախընտրելի է երախան, որովհետեւ եթէ ծերը զաւակ չի տար, երախան վաղը կրնայ տալ:

Արդ, եթէ հիմա շատ են ծնունդները, չի նշանակեր թէ Եւրոպա կ'աճի: Կը ծնին անոնք, որ աշխարհ եկած են ներկայ դարուն սկիզբը: Բայց երբ կարգը գայ անոնց, որ ծնան պատերազմին մէջ,— շատ քիչ էր անոնց թիւը,— Եւրոպա շատ պիտի մտահոգուի՝ տեսնելով իր ծնունդներուն նուազիլը: Այդ շրջանին, Եւրոպայի բնակչութեան մէջ մեծ թիւ մը պիտի կազմեն ծերերը, եւ փոքրիկ թիւ մը՝ երախաները: Չափահասներու թիւը այնքան քիչ պիտի ըլլայ, որ դարձեալ հրապարակը պիտի գրաւեն ծերերը: Միւս կողմէ թիւով քիչ չափահասներէ ծնունդներու թիւը աւելի մեծ մտահոգութեան մը պատճառ պիտի դառնայ ապագային համար:

Որովհետեւ, երբ մէկ կողմէ կը նուազին ծնունդները, միւս կողմէ, նկատի ունենալով որ մեծ թիւ մը կը կազմեն ծերերը, պիտի շատնայ մահերու թիւը:

Ի՞նչ պատկեր պիտի տար հայ ժողովուրդին ապագայի վիճակը, եթէ կարենայինք տարիքի վիճակագրութիւն մը կազմել,— շատ հետաքրքրական էր այդ:

ՕՐ. ՍԱԹԵՆԻԿ ՍԱՖԱՐԵԱՆ
(Ամասիացի)
եւ
Պ. ԼԵՒՈՆ ԽԱՉԻԿԵԱՆ (Տարօնցի)
Նշանուած
Լա Կարէն 27 Օգոստ. 1933

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Հանրութեան մէջ շրջած կարգ մը անհիմն զրոյցներ զիս կը հարկադրեն ընել հետեւեալ ճշդումը:

Դպրոցասէրի խնամակալութենէն հրաժարելէս յետոյ երկու անգամ Կեդր. Վարչութիւնը յատուկ պատուիրակ ղրկեց որպէսզի վերստանձնեմ ատենապետի պաշտօնս, բայց ես մերժեցի:

Ցետոյ ստացայ վարչութենէն (յուլիս 13 թուակիր եւ 805 թուահամար) նամակ մը զոր կը խնդրեմ հրատարակել այս երկտողիս հետ միասին ձեր պատուական թերթին մէջ:

Լաւագոյն զգացումներով
Ե. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

Սիրելի պաշտօնակից.

Կեդր. Վարչութիւնս իր հերթական նիստին մէջ նկատի ունեցաւ ձեր 12 յունիս թուակիր գրութիւնը, որով անդառնալիօրէն կը պնդէք ձեր հրաժարականին մասին:

Շատ կը ցաւինք այդ որոշման համար եւ կը խնդրենք որ հաճիք կրկին ստանձնել ձեր պաշտօնը եւ ձեր աշխատակցութիւնը ապահովել գործի մը որուն մէջ ունեցած էք ձեր օգտաշատ դերը:

Այս առթիւ կը խնդրենք նաեւ որ հաճիք մեզ ներկայացնել ձեր հրաժարականին պատճառները որպէսզի զանոնք նկատողութեան կարենանք առնել:

Կը խնդրենք, ազնուափայլ տիկին, որ հաճիք ընդունիլ մեր լաւագոյն զգացումները եւ յարգանքները:

Ի դիմաց Դպր.ի Կեդր. վարչ.եան
Ատենադպիր՝ Ա. Մ. ՊՕՅԱՃԵԱՆ
Բ. Ատենապետ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ Ղ. ՊԱԼԹԱԶԱՐԵԱՆ

ՀԱՅ ԻՐԱՒԱԳԷՏԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրանսական բանակէն զօրավար Հիւթէն, ճամբու արկածի մը զոհ եղած, իր շահերու պաշտպանութիւնը վստահած էր մէթր Պէնար Վահէի (Պէօրէքճեան): Գործը կարգադրուած ըլլալով, զօրավարը գոհ մնացած է եւ գրուատալից նամակ մը ուղղած է իր տաղանդաւոր պաշտպան փաստաբանին:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով

ԹՈՒՐՔ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽԱՂՈՂԻ ՈՂԿՈՅԶ ՄԸ

— օ —

ԽՍՄԷԹ ՀՈՒԼՈՒՍԻ

Ճաք...
Ճաք...
Ճաք...

Մտրակեցի ձիս ու ան քառասմբակ վազեց... Կին Տօղան գիւղը տանող խճուղին փոշիի ամպով մը ծածկուելով արշաւեց...

Գիւղը հետզհետէ աւելի մօտեցաւ՝ իր ցխաղխուէ տուներով եւ ճերմակ մզկիթով:

Տուները մեծցան, մինարէն երկնցաւ, գետնէն՝ կովեր, ոչխարներ մէջտեղ ելան... Ձիուս ոտքերը սկսան կոխկռտել գիւղին ճամբաները:

— Բարեւ, պէյ:

— Բարեւ, աղաներ:

Գիւղի սրճարանին առջեւ նստող ծերունի գիւղացիները բարեւեցի:

— Ո՞ւր, պէյ:

— Տէրէ գիւղ:

— Ճամբադ երկար է, պէյ, մինչեւ երթաս՝ կը մթնէ:

— Հոգ չէ, աղա, իրիկուան զովին աւելի լաւ կ'երթամ: Մնաք բարով...

— Աստուած հետդ, պէյ:

Աջ ու ձախ, գիւղի տուներէն ներս իրիկունը կ'իջնէ... Սկսայ երգ մը երգել.

Ձիուս կռնակը նստեցայ,
Կանչած պահուդ իսկ եկայ.
Գեղեցկութիւնդ զգացի,
Ես շատ հեռուէն արշաւեցի:

Շշնջիւն մը...
Շարժում մը...
Ստուեր մը...

Ասպանդակներուն վրայ կանգնեցայ: Խաղողի խրճիթ մը: Խրճիթին ներքեւ կակաչ գլխով գիւղացի աղջիկ մը:

— Աղջի՛կ, ի՞նչ կը նայիս երեսիս:

— ...

— Աղջի՛կ, ինծի ողկոյզ մը խաղող տուր...:

Կակաչ գլխով, խաղողէ աչքերով աղջիկը ողկոյզ մը փրցուց: Ձիէս իջայ: Ճիւղաշէն ցանկապատէն թեւս երկարեցի ու ողկոյզը առի:

— Աղջի՛կ, դուն ա՞յս գիւղէն ես:

Ձայն չհանեց, ժպտեցաւ... Իր նուռի շրթներուն միջեւ տեսայ իր մարգարտանման ակռաները:

— Աղջիկ, ի՛նչ աղուոր ես:

— ...

— Նայէ ինծի, աղջիկ, ի՛նչ աղուոր աչքեր ունիս:

Կրկին չպատասխանեց:

— Ես կը մեկնիմ. երբ կրկին ասկէ անցնիմ, կրկին կը խօսինք:

— Եթէ խաղողները չհասած գալու ըլլաք...

— Կուգամ, աղջի՛կ:

Նստեցայ ձիուս վրայ: Ու ձիս արշաւեց:

Ձիուս կռնակը նստեցայ,
Կանչած պահուդ իսկ եկայ,
Գեղեցկութիւնդ զգացի,
Ես շատ հեռուէն արշաւեցի:

Երբ Տէրէ գիւղը մտայ, գիշերը վրայ հասեր էր:

— Աղուոր աղջիկ, ես կրկին պիտի գամ...

×

Նոյն ճամբէն շատ անգամներ անցայ: Ու ամէն անգամ աչքերս խրճիթին ներքեւ փնտռեցին աղուոր աչքերով աղջիկը: Հոն չէր... Խաղողը հասաւ, խրճիթին մէջ տերեւներ փըտեցին, բայց ես զայն այլեւս չտեսայ:

×

— Հոս ազատ սեղան մը կայ:

— Շատ լաւ... ինծի վիսքի մը բեր:

Սպասարկողը հեռացաւ, ու ես նստայ իր ցոյց տուած սեղանին առջեւ:

Ճազը թանկօ կը նուագէ ու զոյգերը կը պարեն:

Ներկաները սանտրելու ձեւով մը՝ սմօքինկով այրերն ու սքուած կիները զննեցի:

— Վիսքին, պէյս:

— Այս գիշեր բազմութիւն կայ:

— Աւելի շատ էր բազմութիւնը... պարահանդէսը շատ լաւ անցաւ:

Ճնկեցի վիսքին:

— Օ՛հ...

Ճազը դադրած էր: Զոյգերը գացին իրենց սեղաններուն քով:

Ձիուս կռնակը նստեցայ,
Կանչած պահուդ իսկ եկայ,
Գեղեցկութիւնդ զգացի,
Ես շատ հեռուէն արշաւեցի:

Բարակ ձայն մը, ետեւէս հազի՛ւ լսելի ձեւով:

— Ի՞նչ է այս:

Դարձուցի գլուխս.

— Աղջիկ, դուն՝ հո՞ս...

— ...

— Աղջի՛կ, ը՛ր... հանըմ... հանըմ էֆէնտի... դուք...

Ժպտեցաւ: Ու իր նուռի շրթներուն ճեղքէն իր մարգարտեայ ակռաները ցոյց տուաւ:

— Չկրցայ խոստումս կատարել... Այն օրէն յետոյ Պոլիս եկայ:

— Մինչեւ խաղողները վերջացան, ես այն ճամբէն շատ անցայ:

Իր նայուածքին մէջ սիրտ գրաւող թախիծ մը կայ: Գիւղը խրճիթին ներքեւ, կակաչէ գլխով աղջիկը, հոս, իր ալեծուփ մազերը մերկ ուսերուն վրայ թափած, նուրբ հանըմ էֆէնտի մըն է:

— Երբեք կը կարծէի՞ք թէ հոս իրար պիտի պիտի տեսնենք:

— Բնաւ... բայց ի՞նչ առիթով Պոլսոյ մէջ, պարահանդէսի մը...

— Մօրաքրոջս Պոլիս է, զիս իր քովը կանչեց:

— Ի՞նչ լաւ...

Աչքերը յանկարծ մթագնեցան...

— Ի՞նչ գէշ... ես երբեք չեմ ախորժիր այս բոլորէն... իմ գիւղս, իմ աղուո՛ր գիւղս...

Ու թարթիչները փակեց: Եւ անոնց միջեւ արցունքի կաթիլներ գոյացան:

— Մօրաքրոջս քով երթամ:

Ետին, սեղանի մը առջեւ, քառասունի մօտ այր մարդ մը եւ ծեր կին մը նստեր էին:

×

Ձիուս սանձը քաշեցի: Ձիս կանգ առաւ: Ասպանդակներուն վրայ ոտքի կեցայ: Տասներկու տասներեք տարեկան, կակաչ գլխով աղջիկ մը խաղող կը փրցնէր:

— Աղջիկ, ինծի ողկոյզ մը կուտա՞ս:

— Այո՛, աղա...

Նետուեցաւ՝ ձեռքը բռնած մեծկակ ողկոյզ մը:

— Ա՛ռ, աղա:

— Աղջիկս, դուն քոյր ունի՞ս:

— Ունէի, Պոլիս գացած էր, հոն բարակ ցաւի բռնուեցաւ ու մեռաւ...

Իր մանրիկ ձեռքերով շոյեց ձիուս այտերը ու ես ալ իր մետաքսեայ մազերը գգուեցի:

Իսկ ձիս, գլուխը կախ, սկսաւ դանդաղօրէն յառաջանալ...

Թարգմ. Կ.

տարած են Շէմմար Արաբները եւ Քիւրտերը, սպաննելով բոլոր այրերը: Շատ քիչ է սպաննուած կիներուն եւ մանուկներուն թիւը:

Համաձայն վերջին լուրերու, հիւսիսային Իրաքի քրիստոնեայ ժողովուրդը վերադառած է իր հանդարտութիւնը, իսկ դէպքին վայրը ղրկուած զինուորները քաշուած են:

Պ. ԷՌԻՕ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Նախկին վարչապետը Մոսկուա հասաւ ուրբաթ օր, եւ կայարանին մէջ ընդունուեցաւ Պ. Պ. Լիթվինովի, Գարախանի եւ ուրիշ գործավարներու կողմէ: Հեռագիրը կ'ըսէ թէ ժողովուրդը ջերմ ընդունելութիւն ըրաւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սգակիր ընտանիք Տէօլէնեան, անհուն վշտով իրենց սրտագին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով իրենց ցաւակցութիւնները յայտնեցին իրենց սիրելի մօր՝
Այրի Տիկ. ԲԵՐՐՈՆԷ ՏԷՕԼԷՆԵԱՆի
դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. … Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ԿԱՅԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 5 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

5 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2283 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՊԵՏԱԿԱՆՕՐԷՆ»…

Մօտաւորապէս երկու ամիս առաջ, հանդիպեցանք հայրենակցի մը, որ կուգար Հայաստանէն, օրինաւոր անցագրով:

Հասուն, տաք ու պաղ տեսած երիտասարդ մը: Տասը տարիէ ի վեր կը գտնուէր Խ. Միութեան սահմաններուն մէջ, իսկ վերջին երկու տարին եղած է Հայաստան: Պտտած է գիւղ եւ քաղաք, եւ մասնաւորապէս այն շրջանները ուր կը տեղաւորուին գաղթականները:

Իր բերնէն կախուած, հարցումներ կը տեղացնէինք, բարի լուրեր քաղելու անհամբերութեամբ:

Եւ, ամէնէն առաջ, խօսեցանք նոր գացած գաղթականներու մասին,— անոնց տեղաւորումը, կացութիւնը, հոգեկան վիճակը:

Զափազանց մռայլ էր պատասխանը: Իսկ եզրակացութիւնը,— պիտի փախչին, ամէնէն յուսահատական միջոցներուն դիմելով:

Ինչպէս Թաւրիզի մեր թղթակիցը, մենք ալ «պետականօրէն» մտածելով, քար լռութիւն պահեցինք:

Նոյն իսկ ուզեցինք հակախորհրդային յոռետեսութեան վերագրել իրազեկին այնքան մռայլ եւ փաստացի տեղեկութիւնները:

… Փախուստը իրականութիւն է արդէն:

Օգոստ. 3–4ին, աննկարագրելի թշուառութեան մէջ Թաւրիզ հասած են 47 հոգի, այր, կին, մանուկ: «Մեծ մասը կիսամերկ, իսկ միւս մասը գրեթէ մերկ ու բոպիկ… Օրերով անօթի – ծարաւ թափառեր են Արաքսի եղէգնուտներուն մէջ»: (Մանրամասնութիւնները կարդալ Գ. էջ):

Քանի մը օրէն կը հրատարակենք նաեւ երկու խմբանկարներ, ամբողջացնելու համար պատկերը: (Վերապահելով անունները):

Այս տարրական պարտականութիւնը կատարած ատեն, գիտենք թէ նորէն մեր գլխուն անաթեմա պիտի կարդան անոնք որ կը կոչուին «անկաշառ բարեկամներ Խ. Հայաստանի»:

Ինչ՞ւ: Ամէն մէկը թող հաշիւ տեսնէ իր խղճին հետ:

Հարցը այն է որ, 47 հոգի, այր, կին, մանուկ խմբովին փախեր են քստմնելի պարագաներու մէջ:

Վերջին պահուն անոնց ետեւէն հասեր են նաեւ 12 հոգի:

Արդ, մամուլը կրնա՞յ լռութեան դատապարտել, անտեսել այս լուրը խորհելով… «պետականօրէն»:

Լա՞ւ են ըրած փախչելով: Անշուշտ ոչ:

Անցեալ տարի փախած որբերը կը ծիւրին Պարսկաստանի կամ Իրաքի խորերը, ի խնդիր պատառ մը հացի:

Նոր փախստականներն ալ երկար ատեն պիտի քամեն թշուառութեան լեղին, մինչեւ որ կարենան տուն – տեղ շտկել իրենց աշխատանքով եւ ազգականներու աջակցութեամբ:

Եւ սակայն, կրակն ինկողը խրատներով չէ որ կ'առաջնորդուի:

Հակառակ բոլոր յորդորներուն, աւելի առաջ փախչողներ եղան: Ու պիտի ըլլան այսուհետեւ ալ:

— «Ճար չկար, մենք պիտի փախչէինք, որպէսզի կա՛մ ազատուէինք, եւ կամ բռնուէինք ու գնդակահարուէինք»,— կ'ըսէ փախստականներէն մէկը:

Դուք հիմա Փարիզ նստած, վիճեցէք այս աշխատաւորին եւ անոր պէս հազարներու հետ, որոնք ամէնէն յուսահատական միջոցները կ'որոճան հեռանալու համար:

Պատճա՞ռը,— «խաբուեցա՛նք»:

Այս առթիւ, ածական չի մնար որ չնետեն Շահվերտեանի երեսին: Թէեւ, գիտենք որ ան չափազանց զգոյշ մարդ է եւ բառերը ծամծմելով կ'արտասանէ:

Բայց միայն Շահվերտեա՞նն է «խարդախ»ը:

Ահա թէ ի՛նչ կը պատմեն փախստականներէն անոնք որ գացեր էին Պուլկարիայէն.

— «Հայաստան մեկնելէ առաջ, ուզեցինք վերջին անգամ ճշգրիտ տեղեկութիւններ ստանալ կաթողիկոսական ընտրութեան համար Հայաստան մեկնած եւ վերադարձող հոգեւորական եւ աշխարհական պատգամաւորներէն: Հոգեւորական պատգամաւորներէն մէկը վառ գոյներով Հայաստանի վիճակը (մանաւանդ տնտեսական) նկարագրելէն վերջը, աւելցուց.

— Կը տեսնէ՞ք այս շիշը, անոր մէջ լեցուած է մեր սրբալոյս միւռոնը, որ բերի եմ մեր Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնէն: Ես կ'ուզէի ապակեայ շիշով բերել, բայց, տեսէք ի՛նչ հոգածութիւն եւ պատկառանք միւռոնի հանդէպ — անոնք (խմբ. բոլշեւիկները) չթողուցին, առարկելով որ ճամբան կրնայ կոտրիլ ու միւռոնը թափիլ: Անոնք շինել տուին պղինձէ աման մը եւ ահա ես բոլորովին անվնաս բերեր եմ ու պիտի տանիմ իմ ժողովրդին:

Այս պատմութիւններէն յետոյ մեզ կը մնար անվերապահօրէն հաւատալ մեր հոգեւորականի խօսքերուն, որովհետեւ անոնք սուտ չպիտի խօսէին, ու վերջնականապէս մեկնելու որոշում տալ»:

Լեզուանի մունետիկներ չեն պակսիր այստեղ եւ ամէն տեղ: Անոնց մէջ եթէ կան անճարակ թութակներ, կան եւ ծածկամիտ աղուէսներ, որոնք սեւը ճերմակ ներկելով կը ծախեն հրապարակաւ, իսկ չորս պատի մէջ բոլորովին ուրիշ բան կը պատմեն:

(Այստեղ հարկ պիտի ըլլար մէկ – մէկ թօթվել կաթող. պատգամաւորները, բայց առ այժմ կը խնայենք):

Ի՞նչպէս կարելի է խափանել այս նոր չարիքը,— խմբական փախուստները, որոնք ե՛ւ աղիտաբեր են ե՛ւ վարկաբեկիչ:

Նախ եւ առաջ՝ մէկդի նետելով սա թեթեւօլիկ բանաձեւը,— «պետականօրէն»: Հարկ է վարժուիլ մինչեւ իսկ պետութեան երեսին պոռալու ճշմարտութիւնը:

Հերի՛ք է, հերի՛ք է որքան առողջ հայրենասիրութիւնը շփոթեցինք բաղկատարած շողոքորթութեան հետ, սովորական «բիծեր» համարելով անպարտկելի չարիքներ:

Շ.

Տօկայեն նախարարի մահը

— o —

Շաբաթ առտու մեռաւ Պ. Ժոռժ Լէկ, ծովային նախարարը: Կառավարութիւնը որոշեց ազգային յուղարկաւորութիւն կատարել վաղը, չորեքշաբթի:

Հանգուցեալը 76 տարեկան էր: Խորհրդարան մտած էր 1885ին, իսկ կառավարութեան կը մասնակցէր 1894էն ի վեր: Այս տեսակէտով, աւելի հին էր քան Փուանքարէն, Պոլանը եւ Քայյոն: Անդամակցած է 18 յաջորդական դահլիճներու, վարչապետ եղած է 1920 սեպտեմբերէն 1921 յունուար. ինը անգամ ծովային նախարար եղած է, երեք անգամ՝ կրթական, երկու անգամ՝ ներքին, մէկ անգամ՝ գաղթային, մէկ անգամ արտաքին, մէկ անգամ ալ պատերազմական նախարար: Առաջին անգամ նախարար եղաւ 1894ին, երբ 37 տարեկան էր: Միեւնոյն դահլիճին մէջ Փուանքարէն ալ ելմտական նախարար էր, իսկ հռչակաւոր Հանօթօն՝ արտաքին նախարար:

Դասական ամուր կրթութիւն մը ստանալէ յետոյ, մտած էր իրաւագիտական համալսարանը: Ուսման շրջանը լրացնելէ յետոյ, խառնուեցաւ օրուան գրական շարժումին եւ փայլեցաւ իբրեւ պառնասեան, հրատարակելով երկու հատոր բանաստեղծութիւն: Յետոյ կապուեցաւ լրագրութեան, եւ 1885ին երեսփոխան ընտրուելով, այնուհետեւ ամբողջովին նուիրուեցաւ քաղաքական կեանքի: Մեծապէս գնահատուած էին իր ուշիմութիւնը եւ յարատեւութիւնը, եւ ամէն ընտրական շրջանի կը վերընտրուէր: Երբ առաջին անգամ նախարար նշանակուեցաւ 1894ին, այլեւս ասպարէզը բաց էր իր առջեւ:

Չափաւոր հանրապետական էր եւ իր բոլոր գործերուն մէջ լուծում կը փնտռէր միայն եւ միայն ազգային տեսակէտով: Ամուր կապուած էր Կամպէթթայի եւ Վալտէք Ռուսոյի հիմնական սկզբունքներուն եւ վստահութիւն ու յարգանք կը ներշնչէր իր համոզումներուն անկեղծութեամբ: Աւանդապաշտ էր, այսինքն չէր ուզեր վեր ի վայր շրջել սերունդներու ճիգով հաստատուած կարգուսարքը:

Իր անունը յանախ յիշուած է նաեւ հայկական գործերու մէջ: Կը հաւատար թէ հայկական դատն ալ պիտի լուծուի օր մը: Մխիթարեան վարդապետները քանի մը անգամ Սեվրի վարժարանը հրաւիրեցին հանգուցեալը, եւ այս առթիւ եւս լաւատես արտայայտութիւններ ունեցաւ, ինչպէս գրած ենք ժամանակին:

«Մի՛ վախնաք, ծախեցէք»

— o —

Զօր. Ճօնսըն, Մ. Նահանգներու տնտեսական վերակազմութեան լիազօրը, նոր կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին եւ մասնաւորապէս կիներուն, շեշտելով.

—« Ազգային վերակազմութեան շարժումը չի կրնար սպասել: Հարկ է գնել հիմա, գնել անմիջապէս: Այլեւս մի՛ վախնաք, մի՛ խնայէք, ծախսեցէ՛ք, մոռցէ՛ք վաղուան վախը: Այլեւս պէտք չէ գտնուին զէշ ներկուած տուներ, մաշած, յանախ կարկտուած մուճակներ, հինցած տափատներ, հին հնձաշարժներ, գոյնը նետած շրջազգեստներ, խեղճուկրակ հագուստներ: Ձեր մտքէն վանեցէք չորս տարիէ ի վեր տեղաւորուած այն գաղափարը թէ զէշ օրեր կրնան գալ: Ծախսեցէք իբրեւ քաղաքացիական պարտականութիւն, ծախսեցէք յանուն հայրենասիրութեան: Առեւտուրի հոսանքին յանձնեցէք ձեր իւրաքանչիւր սէնթը եւ վա՛ղն իսկ »:

⁂ Այս առթիւ աւելցնենք թէ Ֆորտ, հինքնաշարժի հռչակաւոր գործարանատէրը, կը դիմադրէ տակաւին, մերժելով ստորագրել նախագահ Րուզվէլթի առաջարկած պայմանագիրը: Իրեն հետ է նաեւ ճարտարարուեստի ուրիշ իշխան մը, Էնտրիւ Մէլըն, ալիւմինիոնի գործարանատէրը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Իտալիա եւ Խորհ. Միութիւնը ստորագրեցին

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՈՉ – ՅԱՐՁԱԿՄԱՆ ԴԱՇԻՆՔԸ

Սեպտ. 2ին Հռոմի մէջ ստորագրուեցաւ Իտալիոյ եւ Խ. Միութեան միջեւ կնքուած « բարեկամութեան, ոչ – յարձակման եւ չէզոքութեան դաշինքը »: Ներածութեան մէջ կ'ըսուի թէ նոր դաշինքը պիտի ամրապնդէ երկու երկիրներուն միջեւ եղած բարեկամական յարաբերութիւնները, ապահովելով խաղաղութիւնը: Երկու կառավարութիւնները յանձն կ'առնեն չխառնուիլ մէկ – մէկու ներքին գործերուն: Առաջին յօդուածով, երկու պետութիւնները փոխադարձաբար յանձն կ'առնեն զէնքի չդիմել որ եւ է պարագայի մէջ, առանձին կամ երրորդ պետութեան մը հետ: Երկրորդ յօդուածը կը սահմանէ չէզոքութեան սկզբունքը, երբ դաշնագիր կողմերէն մէկը վէճ ունենայ ուրիշներու հետ: Երրորդ յօդուածը փոխադարձաբար կը ջնջէ տնտեսական եւ առեւտրական ո՛ր եւ է խտրութիւն: Չորրորդ յօդուածով երկու կողմերը յանձն կ'առնեն չմասնակցիլ այն քաղաքական կամ տնտեսական համաձայնութեանց որ կը վնասեն մէկուն կամ միւսին:

Դաշինքին պայմանաժամն է հինգ տարի: Կարելի է չեղեալ համարել, մէկ տարի առաջ տեղեկութիւն տալով:

Իտալիոյ կողմէ ստորագրեց Պ. Մուսոլինի, իսկ Խ. Միութեան կողմէ՝ դեսպան Պ. Փոթէմքին:

ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Միջազգային մամուլը առանց վերապահութեան կը շեշտէ այս դաշնագրին կարեւորութիւնը, յայտնելով թէ անոր շնորհիւ Խ. Միութիւնը հետզհետէ աւելի գործօն մասնակցութիւն պիտի ունենայ միջազգային խնդիրներու մէջ:

Ֆաշական Իտալիան Խ. Իշխանութիւնը ճանչցաւ 1924 փետր. 7ին, եւ նոյն տարին իսկ առեւտրական եւ մաքսային համաձայնութիւն մը կնքեց: 1930ին, իտալական պետութիւնը մինչեւ 200 միլիոն լիրէթի համար հարիւրին 75 երաշխաւորութիւն ընծայեց այն գործարանատէրներուն որ յանձն կ'առնէին վարկ բանալ Խ. Միութեան: Այս դիւրութիւնը վերահաստատուեցաւ 1932ին, 300 միլիոնի համար, իսկ 1933ին՝ հարիւր միլիոնի համար:

Այնպէս որ, երկու կողմերն ալ պիտի օգտուին նոր դաշինքին առաւելութիւններէն: Իտալիան վերջնապէս ապահոված կ'ըլլայ իր քարիւղի, ածուխի եւ արմտիքի պաշարը՝ Սեւ ծովու ճամբով:

Այս դաշնագիրը լրացուցիչ մասը կը համարուի չորսերու դաշինքին:

⁂ « Իզվեստիա », խորհրդային իշխանութեան պաշտօնաթերթը եւ « Պրաւդա », կուսակցութեան օրկանը, այս առթիւ կը գրեն թէ Խ. իշխանութիւնը խաղաղութիւն կ'ուզէ բոլոր պետութեանց հետ եւ խտրութիւն չի դներ անոնց միջեւ: Այս տեսակէտով, նոր դաշնագրին ստորագրութիւնը կը համարէ յաջողութիւն մը Խ. Միութեան խաղաղասիրական քաղաքականութեան համար:

Իտալական մամուլն ալ տարուան ամէնէն կարեւոր դէպքը համարելով նոր դաշնագիրը, կը բացատրէ թէ ան պիտի ամրապնդէ խաղաղութիւնը, միեւնոյն ատեն օգնելով երկու երկիրներու տնտեսական զարգացման:

«Յաղթանակի Համագումար»ը փակուեցաւ 200,000 հոգիանոց զօրահանդէսով մը

ՀԱԿԱՌԱԿ ԲՈԼՈՐ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐՈՒՆ, ՀԻԹԼԷՐ ԿԸ ՓԱՌԱԲԱՆԷ… ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ

Կիրակի օր վերջացաւ Նացիներու ընդհ. ժողովը, Նիւրընպէրկի մէջ: Առտուն կանուխէն հիթլէրական զինուորները արթնցան եւ խիտ շարքեր կազմեցին: Ժամը 8ին տեղի ունեցաւ զօրահանդէս մը եւ դրօշներու յանձնումը: Մօտ երկու հարիւր հազար զինուորներ պայուսակները իրենց կռնակն անցուցած, թափոր կազմեցին զինուորական կարգապահութեամբ: Թափորին առջեւէն կ'երթար բոլոր քաղաքապահ զինուորներուն սպայակոյտը, յետոյ բուն հիթլէրական վաշտերը, իւրաքանչիւր գաւառի խումբերը եւն.: Ամբողջ քաղաքը կը թնդար զինուորական երաժշտութեամբ եւ խանդավառութեան կանչերով:

Իր փակման ճառին մէջ, Հիթլէր յայտարարեց.

— « Աշխարհը մեր այս համախմբման մէջ պէտք չէ տեսնէ ճակատամարտի դաշտին վրայ նոր դափնիներ քաղելու կամք: Գերման ժողովուրդը կը գիտակցի թէ ոչ մէկ պատերազմ չի կրնար աւելի պատիւ բերել իրեն քան վերջինը, որովհետեւ աւելի պատուաբեր է չորսուկէս տարի արիաբար դիմադրել գերազանց ուժերու, քան յաղթել մէկի դէմ քսանով: Մենք պէտք չունինք վերահաստատելու մեր ժողովուրդին պատիւը ռազմադաշտին վրայ ուր ոչ ոք խլած է զայն: Մենք կրած ենք միայն մէկ անպատուութիւն: Եւ այս՝ ոչ արեւելքի, ոչ ալ արեւմուտքի մէջ, այլ մեր պատերէն ներս: Մենք մաքրեցինք այդ ամօթին արատը »:

⁂ Հանդիսութեանց առթիւ, Նիւրընպէրկ քաղաքը թաղուած էր դրօշներու եւ կեռ խաչի խորհրդանշաններու մէջ: Միակ դրօշակներուն թիւը 15000ը կ'անցնէր: Քաղաքին բնակչութեան վրայ աւելցած էին 600,000 հոգի, 12,000 անձնապահ զինուոր, 60,000 հիթլէրական երիտասարդ: 400 մասնաւոր կառախումբեր փոխադրած էին համակիրներու բազմութիւն մը: Այրերը տեղաւորուած էին դպրոցներու, քաղաքապետարաններու մէջ: Հիթլէրական երիտասարդները վրաններ տնկած էին 48,000 ք. մ. տարածութեան մը վրայ: Վրաններ կային որ մինչեւ 750 — 1125 մարդ կ'առնէին: Անոնց պարէնաւորման համար մթերուած էր 160,000 պանիր, երկու վակոն անուշեղէն, 6000 քիլօ բրինձ, 100 կենդինար եղան միս եւ 270,000 լիպրա հաց: « Հարուածային » վաշտերուն համար ճարած էին 175 վակոն յարդ՝ (անկողնի համար) եւ 500,000 քիլօ միս եւ երշիկ: Ամբողջ հօտեր մորթուած էին, ուտելիքի համար:

Ամբողջ համագումարի ընթացքին, սահման չունէր երիտասարդութեան խանդավառութիւնը:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Երեսփ. ժողովին մէջ, կառավարութիւնը մերժեց պատասխանել նոր հարցապնդումներու՝ Պ. Վենիզէլոսի դէմ սարքուած մահափորձին առթիւ: Ասոր վրայ, ընդդիմադիրները որոշեցին այլեւս չմասնակցիլ նիստերուն:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԸ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

Հակառակ ձեռք առնուած միջոցներուն, համայնավարական խլրտումները կը շարունակուին Պուլկարիոյ քաղաքներուն, գիւղերուն, զօրանոցներուն եւ դպրոցներուն մէջ: Այս միջոցին Ռատոմիրի մէջ կը դատուին 40 զինուորներ, 30 գիւղացիներ եւ 19 քաղաքացիներ: Օգոստոս 31ին Քազանլըքի մէջ չորս համայնավարներ մահուան դատապարտուեցան, իսկ 75 հոգի մինչեւ 12 տարի թիապարտութեան: Սօֆիայի ոստիկանութիւնը նոր ձերբակալութիւններ կատարեց, արգիլուած հրատարակութիւններ ալ բռնելով:

⁂ Կիրակի օր հարիւրի չափ համայնավարներ փորձեցին ցոյցեր կատարել հրէական թաղին մէջ եւ քարեր նետեցին ոստիկանութեան վրայ: Իսկ իրիկունը 30 համայնավարներ, որոնք խմբուած էին գերմանական դեսպանատան առջեւ, քարկոծեցին ոստիկանութիւնը, երբ կը հրամայէր ցրուիլ:

Հայրասպան աղջկան ԴԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

Հարցաքննիչ դատաւորը շաբաթ օր լսեց չորս վկաներ, լուսաբանելու համար Վիոլէթ Նոզիէռի գաղտնիքները:

Մօրը հետ դէմ դիմաց հանուելէ ի վեր, Վիոլէթ կենդանի դիակ մը դարձած է եւ կը խուսափի աչմուկէ: Մայրն ալ բոլորովին խորտակուած է: Իր իսկ բաղձանքով, հիւանդանոցէն հանեցին եւ դրկեցին գաւառ, իր ազգականներուն քով: Հիւանդապահուհիները կ'ըսեն թէ երբ հիւանդանոց եկաւ, 45 տարեկան կին մըն էր, իսկ հիմա դուրս կ'ելլէ իբրեւ 60 տարեկան պառաւ մը:

Հարցաքննութեան ենթարկուածվըկաներէն սեւամորթ նուագածու մը, Ֆրանսուա Փիէռ, յայտարարեց թէ քանի մը անգամ Վիոլէթը պանդոկտարած էր առանց դրամ վճարելու: «Գաղափարական էր մեր սէրը: Ոճիրէն չորս օր առաջ, Վիոլէթ միայն տասը ֆրանք ունէր: Դրամ ուզեց եւ 15 ֆրանք տուի, որպէսզի երթայ ճաշէ »:

Հապա ի՞նչ եղած էր Վիոլէթի գողցած 3000 ֆրանքը: Ոստիկանութիւնը կը ջանայ պարզել այս գաղտնիքը, կասկածելով թէ հայրասպան աղջիկը մեղսակից մըն ալ ունի:

Երկրորդ վկան էր Ալճերիացի մը, Ժաք Ֆէլլուս, որ ըսաւ թէ 4500 ֆրանք ամսական ունի, թէ ամուրի է եւ միայն երկու անգամ ապրած է Վիոլէթի հետ, թէ ան 10,000 ֆր. պարտք ունէր եւ փոխ դրամ ուզեց, բայց ինք միայն քսան ֆրանք տուաւ:

Հարցաքննիչ դատաւորը որոշ կասկածներ ունի այս վկային վրայ եւ ներէն պիտի կանչէ: Այս առթիւ ազդարարեց.— « Լաւ խորհեցէք »:

Երրորդ վկան, տուրքի վարչութեան պաշտօնեաներէն Փիէպուրկ, որ 500 ֆրանք ամսական ունի, յայտարարեց թէ Մոնփառնասի մէջ տեսած է Վիոլէթը, բայց ոչ եւ է յարաբերութիւն չէ ունեցած անոր հետ:

Չորրորդ վկան Վիքթոր Քուզէն փողոցի պանդոկատիրուհին էր, որ յայտնեց թէ ոճիրին գիշերն իսկ, ժամը 5ին իր պանդոկը եկաւ Վիոլէթ, սենեակ մը վարձեց, հագուստները փոխեց եւ ժամը 7ին դուրս ելաւ: Կէս օրին նորէն եկաւ եւ սենեակը բռնեց երկու օրուան համար, կանխիկ վճարելով 24 ֆրանք: Նորէն հագուստները փոխեց եւ դուրս ելաւ: Մեկնելէն յետոյ, սենեակին մէջ գտնուեցան խաւաքարդի կտորներ, իր հին հագուստները, ձեռքի պայուսակը եւ տուփ մը « կարմիր ցոյցն », մուկեր սպաննելու համար: Ի՞նչ պիտի ընէր այս դեղը…

⁂ Բժշկական քննութեամբ հաստատուեցաւ որ Վիոլէթ վեց դեղահատ տուած է մօրը, իսկ 24 հատ՝ հօրը: Իբրեւ քնաբեր, օրական 2ուկէս դեղահատը կը բաւէր: Իսկ իրեն համար բոլորովին անվնաս դեղ մը առած էր, խաբելով հայրն ու մայրը:

⁂ Առջի օր պաշտպան փաստաբան Պ. Անրի Ժէռօ բանտ երթալով այցելեց Վիոլէթի, որ անդադար կը հեծկլտայ, մօրը հետ հանդիպելէն ի վեր: Այս առթիւ կրկին պնդեց թէ երբեք նպատակ ունեցած չէ մայրը սպաննելու: « Կ'ուզէի միայն քնացնել »:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈՒԶՎԷԼԹԻ

Տնտեսական նոր խաղաղականութիւնը

Բ.

Նախորդով տեսանք թէ ինչպէս կը ներկայանայ Ամերիկայի որդեգրած տնտեսական նոր քաղաքականութիւնը եւ ընդհանրապէս ինչ քննադատութիւններու տեղի տուած են, մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ, անոր հիմնական երեք առաջին կէտերը։ (Հոս դիտամամբ մէկ կողմ կը ձգեմ այդ ծրագրին չորրորդ եւ ամենակարեւոր կէտը, պետական հակակշիռը, զոր կ'արժէ առանձին ուսումնասիրութեան մը նիւթ դարձնել։)

Հիմա տեսանք թէ ամերիկեան փորձագէտներն ու տեսաբանները ինչպէս կը նային այդ քննադատութիւններուն վրայ։

Տոլարին արժէքը կոտրելուն համար յայտնուած վախերը ոչ թէ չափազանցուած, այլ բացարձակապէս անտեղի կը գտնեն անոնք եւ քմծիծաղով ու կատարեալ թերահաւատութեամբ կը նային անոնց վրայ։

Ճիշդ է Գերմանիոյ, Աւստրիոյ եւ Լեհաստանի մէջ օրուան իշխանութիւնները անկարող հանդիսացան տեղական դրամներու դահավէժ անկումը կասեցնելու բայց այդ անկումը ոչ թէ արդիւնքն էր՝ չափուած, ձեւուած, կրկին եւ կրկին հաշիւներու մաղէն անցած հիմնաւոր եւ նախապատրաստուած ծրագրի մը, այլ հետեւանքը այդ երկիրներու անցուցած ֆինանսական, տնտեսական եւ քաղաքական ամենածանր մէկ տագնապին։

Նուազագոյն չափով մը անշուշտ՝ բայց նոյնն էր նաեւ Ֆրանսայի պարագան, եւ վերջապէս չէ կարելի ըսել որ Ֆրանսացիները չկրցան սանձել ֆրանքին անկումը։

Ոչ մէկ բաղդատութեան եզր կայ ուրեմն այդ երկիրներուն եւ Ամերիկայի միջեւ, որուն դրամական հոկայ կարողութիւնը երբեք խախտած չէ եւ կրնայ բոլորովին կանգնեցնել տոլարին անկումը՝ ինչ աստիճանի վրայ ալ գտնուի անիկա, եթէ կառավարութիւնը անհրաժեշտ նկատէ այդ երկրին շահերուն համար։

Գալով աշխատանքի ժամերուն կրճատման եւ նախանիւթերու արժէքին եւ օրավարձերու բարձրացման իբր հետեւանք՝ գործուած նիւթերու գինոյն տարապայման բարձրացումին եւ այդպատճառով եղած քննադատութեանց, Ամերիկացիք բոլորովին այլ հայեցակէտ ունին այդ մասին։

Նախագահ Ռուզվէլթի տնտեսական նոր քաղաքականութեան ծրագիրը զուտ ամերիկեան ծրագիր մըն է եւ կ'անտեսէ, բացարձակապէս մէկ կողմ կը ձգէ Եւրոպան եւ նոյն իսկ աշխարհի միւս մասերը։ Ամերիկան ինքն իրեն համար, ինք արտադրող, ինք սպառող, ինքն իր միջոցներով։

Ամերիկան աշխարհ մըն է ամբողջ։ Հասարակածային կլիմաներու յատուկ բերքերէն մինչեւ բարեխառն ու ցուրտ կլիմաներու բերքերը՝ ամէն ինչ կ'արտադրէ իր հողը, եւ ի՛նչ առատութեամբ։ Իսկ այդ պարարտ հողին տակը մթերուած են անսահման հարստութիւններ, քարիւղէն սկսած մինչեւ հանքածուխը, անցնելով մետաղներու ամէն զոյնի սեռերէն՝ մինչեւ ոսկին։

Լոնտոնի տնտեսական համաշխարհային համաժողովը եկաւ անգամ մը եւս հաստատել որ Ամերիկա պէտք չէ յոյս դնէ Եւրոպայի հետ հնարաւոր գործակցութեան մը վրայ։ Ուրեմն Ամերիկացիք պէտք է իրենք իրենց միջոցներով վերջ դնեն իրենց երկրին տնտեսական տագնապին։

Ինքնաբաւ դառնալ։ Իրենք արտադրել, իրենք սպառել, առանց օտարէն բան մը սպասելու։ Ամերիկա թերեւս միակ երկիրն է աշխարհի վրայ որ կրնայ այդ յանդուգն առաջադրութիւնը գործադրել։ Հարիւր քառասուն միլիոն կրթուած ժողովուրդ, բերքերուն ամէն տեսակը, մինչեւ բամպակ եւ ձգախէժ, հանքերուն ամէն տեսակը, անսպառ քարիւղ եւ կաղ մը, hելիօմը որ ուրիշ ոչ մէկ երկրի մէջ գոյութիւն ունի եւ որ կը ծառայէ իր օդանաւերը լեցնելու։

Շնորհիւ տոլարին կորած արժէքին եւ գիներու չափաւորման համար կառավարութեան գործ դնելիք խիստ հակակշիռին՝ անոնք յոյս ունին որ այդ ծայրայեղութեան չպիտի մղուի Ամերիկան։ Այսօր տոլարը իր ոսկի արժէքին հարիւրին 30 պակաս կ'արժէ։ Եթէ պէտք ըլլայ, Նախագահը արտօնուած է մինչեւ հարիւրին 40 կոտրել անոր գինը։ Եթէ այդքանն ալ չբաւէ, ծերակոյտը չպիտի վարանի նոր իրաւասութիւններ տալ անոր այդ սահմանն ալ անցնելու։ Եւ այդպէսով, գիները եթէ նոյնիսկ հարիւրին 40–50 տոկոսով բարձրանան, Ամերիկան պիտի կրնայ դէթ չկորսնցնել իր դրամած շուկաները։

Բայց ամէն ջանք պիտի թափուի որ գիները այն համեմատութեամբ չըսղին ինչ համեմատութեամբ որ իյնայ տոլարին արժէքը, որպէսզի ամերիկեան ճարտարարուեստն ու առեւտուրը ոչ միայն չկորսնցնեն իրենց հին շուկաները այլ յաջողին սպառումի նոր հրապարակներ ձեռք ձգել։

Անշուշտ չափազանց դժուար է թէ աշխատանքի ժամերը կրճատել, թէ օրավարձերը բարձրացնել, թէ նախանիւթերը աւելի սուղ վճարել եւ թէ միեւնոյն ժամանակ թոյլ չտալ որ գործուած նիւթերու գինը նոյն համեմատութեամբ բարձրանայ։

Բայց այդ արդիւնքը ձեռք բերելու համար Ամերիկացիները յոյս դրած են մէկ քանի կարեւոր ազդակներու վրայ։

Նախ պետական հակակշիռը, որ ամենախիստ կերպովպիտի հսկէ, թոյլ չտալու համար որ չահագործումի նիւթ դառնայ գիներու յարափոփոխ վիճակն ու անոնց անխուսափելի ելեւէջները։ Գործին վերին ղեկավարութիւնը յանձնուած է զօրավար Ճօնսընի, ամենալայն իրաւասութիւններով։ Ան է, խորհրդակցաբար նախագահութեան հետ որ պիտի սահմանէ գիները եւ պիտի հսկէ անոնց ճշգրիտ գործադրութեան վրայ։ Առ այժմ անսաստողներուն դէմ պատժական բանի միջոցներու խօսք չկայ, միայն թէ պետութեան կողմէ սահմանուած տնտեսական ամէն կարգադրութիւն ընդունող եւ գործադրող տուները միայն իրաւունք պիտի ունենան գործածելու ամերիկեան կապոյտ արծիւը իրենց առեւտրական թուղթերուն վրայ, խանութին կամ գործատան ճակատը եւայլն։ Եւ վայ այն ֆիրմային որ չունենայ այդ արծիւը։ Անիկա պիտի հռչակուի իբրեւ դաւաճանող երկրին, տնտեսական փրկութեան գործին, եւ ոչ մէկ տարակոյս որ պօյքօթի պիտի ենթարկուի՝ սպասելով որ աւելի խիստ պատիժներ սահմանուին անսաստողներուն դէմ։

Բացի պետական այս հակակշիռէն, որ հնարաւոր չափով մը միայն կրնայ սանձել գիներու բարձրացումը, կայ նաեւ նոյն արդիւնքը ձեռք բերելու սատարող ուրիշ ոչ դանցառելի պարագայ մը, որ առաջ կուգայ սպառումի յաւելումէն։ Արդէն իսկ եւ փորձառութեան այս առաջին եւ ամենադժուարին ամիսներուն անգամ, ամէն կարգի հում թէ գործուած նիւթերու սպառումը նշանակելի չափերով աւելցած է Ամերիկայի մէջ։ Եւ պարզ ճշմարտութիւն է թէ որքան աւելնայ առեւտրական կամ ճարտարարուեստական տան մը վաճառումը կամ արտադրութիւնը, անիկա նոյն համեմատութեամբ առանց վնասուելու կրնայ զեղչել իր ծախսած կամ պատրաստած ապրանքին գինը։

Ուրիշ ազդակ մը դարձեալ, որ թէեւ անհաշուելի եւ անչօշափելի, բայց հզերանօրէն անպայման պիտի իրագործուի, այն է որ գործարանատէրը, երկու սուրի մէջ առնուած եւ սահմանուած գներուն մէջ մնալով վնաս չընելու համար, պիտի ջանայ ամէն գնով, կամ այն է մեքենայական միջոցներու կատարելագործումով եւ կամ այն է արտադրութեան նոր մէթոտներ հնարելով, աւելի աժանպատրաստութեան եղանակ մը գտնել։ Մրցումին չդիմացողները կրնան սնանկանալ եւ քաշուիլ հրապարակէն, բայց վերջապէս առանց հաւկիթ կոտրելու չէ կարելի ձուաձեղ պատրաստել։ Կեանքի պայքարն է, սնանկացողներուն տեղ նորերը կը բռնեն եւ կեանքը կը շարունակէ իր ընթացքը։

Կը սպասուի նոյնպէս որ կառավարութիւնը լայն վարկ բանայ թէ դժուարութեան մէջ գտնուող տուները ոտքի կանգնեցնելու եւ թէ թոյլ տալու համար որ ըլլայ ճարտարարուեստի, ըլլայ երկրագործութեան թէ հանքային արտադրութեան ճիւղերուն մէջ, ընկերութիւնները կամ գործատէրերը կարենան արդիացնել իրենց մեքենայական կահ ու կազմածը։

Իսկ հակառակ այս բոլորին եթէ նոր գիները այնքան բարձրանան դարձեալ որ ամերիկեան ապրանքը օտար հրապարակներու վրայ չկրնայ մրցիլ տեղական ապրանքներուն հետ, այն ատեն Ամերիկա պիտի ամփոփուի ինքն իր մէջ։ Դժուի աշխարհ մը աշխարհի մէջ, որ պիտի ջանայ ինք արտադրել ամէն ինչ եւ ինք սպառել իր արտադրածը։

Բայց այս պատահականութիւնը Ամերիկացիք երբեք չեն սպասեր որ իրականութիւն դառնայ։ Ընդհակառակը անոնք կը հաւատան որ Նախագահ Ռուզվէլթի տնտեսական քաղաքականութիւնը յաջողութիւնով պիտի պսակուի բոլոր ճակատներուն վրայ։ Եւ այդ հաւատքը արմատացած է բանուոր թէ գործարանատէր, երկրագործ թէ դրամատէր բոլոր դասակարգերու մէջ։

Թէ որքան հիմնաւորուած է այդ հաւատքը, մերձաւոր ապագան ցոյց պիտի տայ այդ բանը։

Առարկութիւններ շատ կան ամերիկեան այս տեսակէտներուն դէմ։ Առ այժմ զանց կ'առնենք զանոնք, կանգ առնելու համար Ռուզվէլթեան ծրագրին չորրորդ եւ ամենակարեւոր կէտին վրայ, այն է պետութեան միջամտութիւնը արտադրութեան եւ առեւտուրի բոլոր ճիւղերուն մէջ, ինչ որ հերքումն իսկ է ազատ մրցակցութեան հին ու փորձուած սկզբունքին։

ԱՐՏԱԽԱԶԴ ՀԱՆԸՄԵԱՆ

ԷՃԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

Նոէլի պէտք մը Քարթիէ Լաթէնի մէջ

Փարիզի պատմութեան մէջ «Սիթէ»էն յետոյ ամէնէն հին եւ ամէնէն արագ կերպով ծաղկած · թաղամասը Քարթիէ Լաթէնը եղած է։ Իր այս արագ զարգացումը գլխաւորաբար կը պարտի Միջին Դարու սկիզբէն իսկ Սէնի ձախ ափին վրայ փոխադրուած դպրոցներուն եւ ուսանողութեան, որուն հետեւանքով ան եղաւ ոչ միայն Փարիզի, այլ եւ ամբողջ Ֆրանսայի մտաւորականութեան գլխաւոր կեդրոնը։

Արդարեւ այսօր, մօտաւորապէս 8 դարէ ի վեր, Լուի Թ. թագաւորին խոստովանահօր՝ Ռոպէր տը Սորպոնի նախաձեռնութեամբ հիմնուած դպրոցին հովանիին ներքեւ, որ իր անունով կոչուեցաւ Սորպոն, համախմբուած ընտրեալ մտաւորականներու սերունդներ մինչեւ այսօր ձեռքէ կը փոխանցէին մշակոյթի ջահը, որուն սփռած լոյսէն օգտուելու համար ամէն ազգէ հազարաւոր ուսանողներ կուգան ու կ'երթան Քառթիէ Լաթէն, իրենց հետ տանելով մտաւորական ընտիր պաշար մը։

Փարիզի մէջ Թ. դարէն ի վեր ուսուցումը վանքերու եւ եկեղեցիներու մենաշնորհը դարձած էր։ Օրինակ Նոթր Տամի տաճարին մէջ, եպիսկոպոսներու վերին հսկողութեան տակ, դպրոցներ էին հաստատուած, ուր դպիրներու միջոցաւ կ'ուսուցանէին աստուածաբանութիւն եւ բոլոր գիտութիւնները։ Նոյն իսկ անկախ դպրոց մը հիմնելու համար պէտք էր նախ կրօնական իշխանութիւններէն արտօնութիւն ստանալ, որմէ վերջ, վանքի մը սրահներէն մէկուն եւ կամ տան մը բակին մէջ, պատուհանի մը տակ, նոյն իսկ փողոցին մէկ անկիւնը կը հաւաքուէին աշակերտները եւ կ'ունկնդրէին ուսուցչին, որ քարի մը վրայ ելած եւ կամ պատուհանի մը բացուածքին մէջէն կ'աւանդէր իր դասը։ Նոթր Տամի մօտ ռիւ տը Ֆուառ փողոցը իր անունը ստացած է խոտի կոյտերէն, որոնց վրայ առհնօք ուսանողները նստած կը հետեւէին դասաւանդութիւններուն։ Այդ ուսանողներէն մէկն ալ, «Աստուածային կատակերգութեան» համբաւաւոր հեղինակը, Իտալացի բանաստեղծ Տանթէն էր, կ'ըսեն, որ խիստ աղքատ վիճակի մէջ ուսանելու համար Փարիզ եկած եւ մօտակայ Սէն Ժիւլիէն եկեղեցիին բակին մէջ կը գիշերէր։

Երբ Փարիզի այդ դպրոցները, թողլով իրենց թափառական վիճակը, հաստատուն կազմ մը ստացան, Քարթիէ Լաթէնի մէջն է որ եկան անոնք վերջնականապէս հաստատուիլ։ ԺԱ. դարուն Նոթր Տամի դպրոցին մեծ վարպետները եղած են Կիյօմ տը Շանփօ եւ համբաւաւոր Ապէլառը, որոնք, եպիսկոպոսներուն հետ իրենց ունեցած գաղափարական անհամաձայնութիւններուն պատճառաւ, թողլով տաճարին շրջանակը, կը գաղթեն Սէնի ձախ ափին վրայ, ուր բազմաթիւ եկեղեցիներ ու վանքեր կային։ Աբէլառ կը հաստատուի Ս. Ժընէվիէվ, իսկ Շանփօ ալ Սէն Վիքթորի վանքին մէջ, հոնկէ շարունակելու համար իրենց դասախօսութիւնները։ Այդ տեղափոխութիւնը ազդանշանը կ'ըլլայ ընդհանուր շարժումի մը, որուն հետեւանքով ամբողջ ուսանողութիւնը, հետեւելով իրենց վարպետներուն, տակաւ առ տակաւ կը փոխադրուի նոյն վայրը. այսպիսով կը կազմուի նոր թաղ մը, որուն բնակչութիւնը գրեթէ առանց բացառութեան, ուսանողներէ բաղկացած էր։ Սիթէէն զանազանելու համար անոր «Իւնիվէրսիթէ» անունը կը տրուի։

Սակայն ո՞րկէ ծագում առած է այժմու «Քարթիէ Լաթէն» անունը։

Միջին Դարուն, համալսարանին եւ անոր շրջանակներուն մէջ խօսիլ արգիլուած էր ֆրանսերէն լեզուին գործածութիւնը։ Պաշտօնական լեզուն լատիներէն էր, եւ ոչ միայն համալսարանի դասաւանդութիւնները այդ լեզուով տեղի կ'ունենային, այլ նոյն իսկ առօրեայ խօսակցութեանց պահուն լատիներէնի գործածութիւնը պարտաւորիչ էր։ Այդ պահուն մտաւորական շրջանակներու մէջ, ֆրանսերէնի հանդէպ տիրող հակակրանքին մասին հետեւեալ մանրավէպը խիստ պատկերալից օրինակ մըն է։

Համալսարանի վերատեսուչներէն մէկը անգամ մը լատիներէն լեզուով խօսիլ կը պախարակէ թղթավաճառ մը որ վարնոց գրենական պիտոյք էր հայթայթած ուսանողութեան։ Թղթավաճառը, որ լատիներէն բառ մը իսկ չէր հասկնար, «Ֆրանսերէն խօսէ որ ըսածդ հասկնամ» կը պատասխանէ միամտօրէն, իսկ վերատեսուչը այս նախատինքին դէմ զայրացած դատարանի կը դիմէ, որ սակայն «նըկատի ունենալով յիշեալին խոր տգիտութիւնը», կը ներէ անոր եւ ազատ կ'արձակէ զայն։

Այժմու ուսանողութիւնը, նախկին դարերու իրենց ընկերներուն պարտադրուած ակադեմական այս ծանր բեռան վրէժը կը լուծեն, քանի որ այսօր Քարթիէ Լաթէնի մէջ լատիներէնէն զատ աշխարհի բոլոր լեզուները կարելի է լսել։

Ահա այսպիսի պարագաներու մէջ է որ իր գործերէն մէկուն մէջ Ռապըլէ առաջին անգամ խօսելով այդ թաղին մասին, «Լատինական թաղ» (Քառթիէ Լաթէն), կոչեց զայն, եւ այդ անունը մնաց։

Երբ ԺԴ. դարուն սկիզբը Ֆիլիբ Օկիւսթ թագաւորին օրով, Փարիզ առաջին անգամ ըլլալով պարիսպներու մէջ առնուեցաւ, Սէնի ձախ ափին վրայ գտնուող քաղաքամասէն Քառթիէ Լաթէնն է, որ ամբողջութեամբ պարիսպներէն ներս կը գտնուէր։

Հին Քառթիէ Լաթէնէն կրնանք ըսել թէ տուներու եւ փողոցներու փոքր կըղզեակ մը միայն կանգուն մնացած է այն ալ Սէն Սէվռէն եկեղեցիէն մինչեւ մօտակայ Սէն Ժիւլիէն լը Փովռ մատուռին միջեւ գտնուող մասին մէջ։ Հոն ամէն ինչ գրեթէ իր նախկին ձեւը պահած է։ Հետաքրքիր ընթերցողին կը յանձնարարեմ քիչ մը թափառիլ այդ շրջանակին մէջ, մանաւանդ իրիկունը, երբ այլեւս անցորդներու եւ ինքնաշարժերու ժխորը մասամբ նըւազած կ'ըլլայ։ Պահ մը կանգ առնելով Սէն Ժիւլիէն փողոցի եւ Սավանտ փողոցի անկիւնը քովնտի դիրքով, անակնկալ եւ անզուգական տեսարանի մը ականատես կ'ըլլանք.— աջ կողմը, հնադարեան տուներու շարքին մէջէն Նոթր Տամն է որ կը ցցուի իր զոյգ մը հսկայ, սլացիկ զանգակատուներով, իսկ դէպի ձախ ուրիշ խիստ սիրուն եկեղեցի մը՝ Սէն Սէվէռէնն է որ կ'երեւի։ Կասկած չկայ որ պարզուած տեսարանը իսկական միջնադարեան երեւոյթ մըն է։

Սէն Սէվռէնը, հնագիտական բաւական կարեւոր արժէք մը կը ներկայացնէ, անոր ճարտարապետական կերտուածքին մէջ, կարելի է, քայլ առ քայլ հետեւիլ ԺԳ. դարէն մինչեւ ԺԶ. դարու կոթական ոճին կրած փոփոխութիւններուն։ Ներքին մասը, դասին շուրջի գեղեցիկ սիւներով եւ ատեանը լուսաւորող պատուհաններուն վրայի ԺԵ. եւ ԺԶ. դարերու պատկերազարդ ապակիներով արուեստի ներդաշնակութեան գլուխ գործոց մը կարելի է նկատել։ Իսկ ամէնէն շատ այցելուին ուշադրութիւնը գրաւող կէտը, խորանին ճիշդ ետեւը գտնուող սիւնն է։ Ան օձապտոյտ սլացքով մը դէպի վեր կը բարձրանայ, կը ծառայի արմաւենիի մը նման, որուն ճիւղերը աջ ու ձախ տարածուելով կը կազմեն կոթական ոճին յատուկ խաչաձեւ կամարներ։

Հին քրոնիկագիրներ կը պատմեն թէ եկեղեցիին Սէն Սէվռէն փողոցին վրայ բացուող դրան շուրջ, պատերու վրայ, անհամար, ձիու պայտեր կարելի էր համրել։ Երբ երիտասարդ ուսանող մը առաջին անգամ Փարիզ կուգար Քառթիէ Լաթէն ոտք կոխելու, ամէնէն առաջ իր հեծած ձիուն պայտերէն մէկը առնելով եկեղեցիին պատին վրայ կը գամէր։ Ձիու պայտը, ինչպէս մինչեւ այսօր ալ շատերուն համար, բախտի եւ յաջողութեան յոյս կը ներշնչէ։

«Մանոն Լէսքօ»ի համբաւաւոր հեղինակը Աբբայ Փրէվօն ալ նոյն եկեղեցիին շուքին տակ էր ընտրած իր բնակարանը։

Դուրսէն դիտելով, եկեղեցիին ամէնէն տպաւորիչ մասը փողոցին վրայ նայող մասն ու զանգակատունն է։ Անոր շուքին տակ, պատին ճիշդ անկիւնը ժանեակի նրբութեամբ քանդակուած գեղեցիկ ամպհովանիի մը տակ զետեղուած է Սէն Սէվռէնի արձանը։ Այժմ դարերու փոշիով սեւցած սուրբը իր մելամաղձոտ նայուածքը կը յառէ անցորդներուն վրայ ու կը խորհի թէ ո՛րքան անտարբեր են անոնք հիմա իրեն հանդէպ, մինչ Միջին Դարուն երբ սրբապաշտութիւնը տեսակ մը մոլութիւն էր դարձած, որպիսի յարգանքի ու պաշտամունքի առարկայ էր եղած ան։

Ո՞ւր են հիմա այն կրօնական թափօրները որոնք տեղի կ'ունենային եկեղեցիին շուրջ։ Կրօնական բազմապիսի ընկերակցութիւններ կը մրցէին իրարու հետ թափօրներու ամէնէն վսեմը կազմելու համար։ Իսկ այսօր, սուրբերու հասցէին շռայլուած գովաբանական տաղերու փոխարէն մօտակայ շէնքերէն նուագի ձայներու հետ խառնուած հառաչանքներ միայն կը լսուին։

Պատմութեան հեգնանքը...

ԳԵՂԱՄ Գ. ՔԷՐԷՍԹԷՃԵԱՆ

ԴԱՐՁԵԱԼ ԼԵՒՈՆ ԺԳ.

— o —

Ծանօթներէս ոմանք կարդալով Լուսինեան Լեւոն ԺԳ. թագաւորին մասին գրածս, կը հարցնեն ինծ, թէ ինչո՞ւ ըսած եմ որ մեր Լեւոն Ե. թագաւորը երկու զաւակ միայն ունեցած է, մինչդեռ իմ «Լեւոն Ե. Լուսինեան» գրքիս մէջ չորս զաւակ նշանակած եմ։

Այս խնդիրը կ'արժէ հրապարակով լուծել, բոլոր հարցնողներուն մէկ անգամէն պատասխանելու համար։

Ճիշդ է. Լեւոն Ե. Լուսինեան չորս զաւակ ունեցած է. բայց երկուքը՝ հարազատ՝ աղջիկ են. իսկ միւս երկուքը՝ անհարազատ՝ մանչ են(*)։

Որովհետեւ խնդիրը «Լուսինեան» Լեւոն ԺԳ.ի մասին էր, հարկ չեմ զատած յիշատակել մեր Լեւոնի (Ե.) աղջիկ սերունդը, նկատելով որ Լեւոն Ե.ի մահուան տարին՝ 1393՝ իր աղջիկները մեռած էին 1374էն առաջ։ Նոյնիսկ եթէ ամուսնացած ըլլային անոնք, իրաւունք չունէին իրենց հայրենի՝ «Լուսինեան» մականունը գործածելու եւ մանաւանդ տալու իրենց սերունդին։

Գալով մանչերու, ասոնք՝ Լեւոնի Պարիս (Փարիզ) գալէն ետք՝ ուրիշ (ապօրէն) կիներէ ունեցած անհարազատ զաւակներն են, որոնցմէ մին՝ (Ֆիլիպ) Լեւոնի մականունը կրելու իրաւունքն ունեցած ըլլայ կամ ոչ՝ անճետ մեռած է, ինքզինքը նուիրած ըլլալով ամուրի քահանայութեան, իսկ միւսը՝ (Գուիտոն) այսչափ գիտենք թէ Ամպլէօի (Ֆրանսա) աշտարակին վրայ հարիւրապետ կարգուած է, բայց իր հետքը կորսուած է ի սպառ։

Այս պարագաներու մէջ Լեւոն Ե.ի սերունդը մարած է։

Ուրիշ խնդիր մըն ալ, որու մասին գիտողութիւն ըրող չէ եղած, բարեբախտաբար։

Նոյն յօդուածիս մէջ ըսած էի, որ Խորասանի թագաւոր գոյութիւն չէ ունեցած, ակնարկելով կեղծ Լեւոնի ժամանակակից շրջանին, այսինքն ԺԹ.րդ դարուն։

Որպէսզի սխալ չհասկցուիմ, պարտ կը զգամ՝ այս առթիւ՝ յայտնելու, թէ ինչպէս Եւրոպայի մէջ՝ Ասիոյ զանազան երկրամասերուն մէջ եւս անկախ իշխաններ իրենք զիրենք «թագաւոր» կամ թէ «սուլթան» անուանած են ժամանակ մը, եւ ասոնցմէ մէկին կողմէ՝ ճիշդ Խորասանի սուլթանէն՝ Սիւնեաց թագաւոր պսակուած է Սմբատ, որդին Սահակ իշխանի, թոռը Աշոտ իշխանի, տասներորդ դարուն։

Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

(*) Տեսնել իմ «Լեւոն Ե. Լուսինեան, վերջին թագաւոր Հայոց» գործիս «Լեւոնի հարազատ եւ անհարազատ զաւակները» գլուխը, երես 148։

ԱՐԵՒՈՏ ՃԱՄԲԱՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ...

ՍԵՊՈՒՀ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Արեւոտ ճամբաներու վրայ եմ... րէն։ Երէկ ալ, այս նոյն ճամբ... րէն անցայ։ Այն ատեն, ընկերնե... շրջապատուած էի եւ ճամբորդութի... որոշ չափով հաճելի էր։ Կ'երթայի... լաւագոյն օր մը ապրելու, մեր հ... ուի ընկերներուն հետ։ Կ'երթայ... տօն ու ցնծութիւն կատարելու, այդ տօնին իմաստով սրբագործ... մեր ցեղին սրբակերտ սեղանին վր... մեր անմոռաց ուխտը վերանորոգ... համար։ Կպզդուրուելու, արխա... կ'երթայինք այն օրը...

Այս անգամ, մինակ եմ օթօ... մէջ։ Ճամբորդութիւնս ալ անհ... տակ է։ Պարապ օրերուս ձանձ... փարատելու համար՝ ճամբայ ել... կեր անծանօթ ուղղութեամբ մը։... նի մը ընկերներ ունիմ փոքրիկ,... եզերեայ գիւղի մը մէջ։ Քանի մ... գամներ փափաքած եմ երթալ՝... միշտ ալ, արգելքի մը հանդիպած... ու այսօր օրն է, ժամը,... պատշաճ։ Արմունկս օթօքարի պա... հանին՝ գլուխս հանդչեցուցած... ուսիս վրայ, մաքիս թելերը յանձ... եմ հովերուն։ Ինքնաշարժը կը... փոթորիկի մը արագութեամբ,... միտքս ալ աւելի արագ կը սուր...

Իրա՞ւ է թէ ես օթօքարին մէջ... ճամբորդութիւն կ'ընեմ... «օթօ»ի «մօթօ»ի մէջ չեմ,... բաց է, ես մեր հայրենի սարալ... րուն վրան եմ, պուրակներու ա... ուռիներու զալար շուքին տակ... ինքնաշարժին մէջ չեմ, ոչ մար... եւ ոչ ալ հոգիով։

Ահա գիւղիս լանջերը, բոլորը... սին շարք – շարք, դէմ յանդիման... տեր ենք աղբիւրին եզերքը ուռ... շուքին տակ։ Մեր ոտքերը մ... ծունկերը թաթխած ենք զով... մէջ։ «Օրարսակ» է (կէս օր) կա... տաեր կալերուն վրայի աշխատան... Գիւղը իր ցորեկուան ճաշը ըր... տունով տեղով փոխադրուեր է... չա»ները։ Բոլորն ալ պառկած... հանգստի պէտք ունին։ Քիչ վեր... երբ արեւը բաւականին վար ծռ... կէս օրուան այրող տօթը քէ... կոտրի՝ այն ատեն «կալերուն... կեանքը պիտի վերսկսի»։ Կամերը... տի լծուին, «մաքինան թաք, թ... թաք պիտի սկսի բանիլ։ Ոմանք... պիտի կրեն, ոմանք ցորեն պիտի... չեն, ուրիշներ «ձանձ» պիտի... Քափուրին ճամբէն գոմշաքար... րը ճռճռալէն պիտի գան ու նորէն... երթան։ Անաչք Դաւիթ աբարը... թեղի կոտր մը ձեռքը անդադար... տի աղմկէ որ հաւերը կամ թռչուն... ները տեղին վրայ դիզուած ցորեն... կառավարական կնիքը չաւրեն։

Հէ՜լ ... հէ՜՜՜լ հէ՜լ հէ՜լ հէ՜լ,
Քը՜շ քը՜՜՜շ քը՜շ քը՜շ քը՜շ.
Նա՜ նա՜ նա՜յ, տո՜ւ, տո՜ւ տո՜ւ,
Խըզէ՜ բը՜թ ...
Հէ՜լ հէ՜լ հէ՜լ հէ՜լ...

Հիմա, այս բոլոր եռուզեռը... զար առած է վառնգի «օրարսակ»... ... գիւղի «օրարսակ»...

Միտքս նորէն գիւղն է։ Ահա,... ճեր, քով քովի շարուած, ոտքեր... նորէն ջուրին մէջ, ուրախ ու ժպ... ուռիներու երգը կ'երգենք, միաբ... գիլ ու համարձակ.

Ուռի՛, ուռի՛ ուռխտա՛ն,
Հեծնամ երթամ բարտխտան,
Քըզի բերիմ տաստա՛ – տա...
մաննխտա...

Ո՛չ ինծի, ո՛չ քեզի,
Մէկ Աստուծոյ տղեկան,
Ձեռքը դրրեր ծնկեկան,
Աղօթք կ'ընի հայրիկան,
Որ արեւ տայ մեր գեղան,
«Խէր», «պարաքէթ» մեր տան։
Գեղին կալերը մէյտա՛ն
Գան լեցուին հազա՛ր փիտան,
Մէկ ինծի, մէկ քեզի,
Մէկ Աստուծոյ տղեկան,
Որ շէ՛ն պահէ մեր վաթա՛ն...

Հիմա արեւը բաւականին թեք... է վար, շուքերը կամաց կամաց կ'եր... կարին։ Կէսօրուան այրող տօթ... հանգստի կոչուած մարդ ու կենդ... արդէն ոտքի վրայ են։

Կալերուն վրայ կեանքը վերսկս... է։ Արեւին տակ զօսացած ճակատնե... քրտինքը ջուրի նման կը հոսի, բ... աշխատանքը ուրախաձայն ազդ... ներով առաջ կը տարուի։

Արա՛պ, Արա՜՜՜պ
Մարտիկին կամը պարապ։
Արա՛պ Արա՜՜՜պ
Սիսէին կամը պարապ
Հօ՛ պօրօ հօ՛...
Հօ՛ խըզըլ հօ՛...

×

Գիտէր եմ անցեր, կայաններ եմ անցեր, տեղս եմ հասեր լուր չունիմ։ Յամառութիւնին հասա ու խուլում ձայնը յանկարծ ականջիս կը հասնի ու կը ցնցուիմ։

— Թէրմինի՛ա, թէրմինիա, մէ-ամալ զէ մէսինո…

Աչքերս կը բանամ, օթօքարի սուլեցին առաջ եկած սատանի հովէն բռնուած ու ցրիւ մազերս կարգել կը դը- նեմ։ Թանգագ ոտքի կը կանգնիմ, փոքր պայուսակս կ'առնեմ ձեռքս վար իջ- նելու համար, մինչ մաքէս կը կրկնեմ, թէ՛ քիչ առաջուան տեսածներս երազներ կէին, երա՛զ էր, ուրի՛շ էր… երա՛զ, երա՛զ…

Դեռ կառքէն վար չիջած՝ կը նշմա- րեմ ընկերներս որ գլխ գլխանց կը ծխ խմտուած են։ Կայանին մէջ խռնուած հա- րիւրաւոր ժողովուրդը անհամբերութեամբ կը սպասէ, — անցին կը փոխեն կառքէն մօ- տեցնելու համար։ «Չէ նոր այս անգամ ալ կեցա» կ'ըսէ ընկերներս մէկը՝ երբ մօտ կ'ըլլայ գիս նշմարել։ Այդ պա- հու մեծ ճիգով մը դուրս կը նետուիմ թօթափերէն ու կ'ողջագուրեմ ընկեր- ները։

— Երկար տեր, փառք քեզ Աստուած, խտրված ձեռքով խաչ հանենք, կ'ըսեն բոլորը միաբերան ու ծիծաղելով։

Եկայ ընկերնե՛ր, եկայ, բայց ոչ մէկ նորութիւն բերի ձեզի մեծ քաղաքէն։ Ոչ մէկ մխիթարական պատկեր, ու ոչ մէկ ավետանի ձեր բա- զարանելով առողջութիւն հոգիներուն։ Ընդհակառակն, ես եկայ․․․ քաղաքին աղմուկն, լմիրէ ու խառնածին ձան- ձրումը այս ամառի ընութեան լուռ- թեան մէջ մոռնալու։ Եկայ ձեզմով շնչելու, ձեզմով նորոգուելու։ Ձեզի հետ բաժնելու թէ՛ ցաւերս թէ՛ վիշտերս, թէ՛ ցաւերս եւ թէ՛ ուրախութիւններս։

Եկայ ձեր բարի հոգիներուն գաղտնիք մը տալու, քչիկ մը օդ՝ ու պարիկ մըն ալ «պարիկ»ի ջուր տանելու։ Ու երբ վերադառնամ քաղաք՝ այդ բոլորը մէկ պահարանի մէջ դրած, պիտի ղր- կեմ ձեր փափաքած տեղը, այն խմ- բագրատունը՝ որուն բոցավառ գրի- չը եւ բոցայայտ խօսքերովը դուք սրտի հոգեկան բաւարարութիւն կը ստանաք… մեծ ու պզտիկ, ծանօթ անծանօթ մեր բոլոր ընկերներուն — Լոյս Քաղաքի ընկերներուն — բարեւ պիտի ղրկեմ։ Բարեւ, այո, ձեր ու- ղած, ձեր հասկցած ձեւով բարեւ։ Այնինչ Դաշնակցականի բարեւ, պարզ, անկեղծ ու բարի…

Դաշնակցականի բարեւ… Այո՛…

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՋԷ

ՆՈՐ ՊԱՐՏԱԹՈՒՂԹԵՐԸ

Մօտերս նոր համաձայնագրին հա- մաձայն պիտի սկսին տպագրուիլ Հանր. Պարտուց նոր պարտաթուղ- թերը։ Տպագրութեան գործն կը հա- նէ Հանր. Պարտուց զօմիսէր Ալի Րի- զա պէյ։

Նոր պարտաթուղթերը 500 ֆր․նոց են։ Թուրքիոյ եւ բաժնեկալներու մի- ջեւ կնքուած համաձայնութեան վերջ մը առնուած է թէ Սուրիա եւս հա- մաձայնած է բաժնեկալներուն հետ, թէ կայսրութեան պարտքերէն իրեն իյնած բաժինը որոշ գումարով մը վճարելու մասին։ Ուկրօնիա եւ Իրաքի կառա- վարութիւնն ալ որ սկիզբէն ի վեր կը յայտնէր ոեւէ վճարում ընել, ընդու- նած է նոր համաձայնութեան մը հի- ման վրայ վճարում կատարել։ Բաժ- նեկալները առ այժմ Պուլկարիոյ եւ Յունաստանի հետ միայն չեն կրցած համաձայնիլ։

ՎԵՐՋԻՆ ՓԱԽՈՒՍՏՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

— :-: —

ՆՈՐ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԽՄԲ․— Թաւրիզի մեր թղթակիցը արդէն գրած էր վերջին փախուստ- ներու մասին («Յառաջ», 1 սեպտ․)։ Ու- րիշ աղբիւրէ մը կը քաղենք հետեւ- եալ մանրամասնութիւնները․—

Օգոստ․ 3ին եւ 4ին Թաւրիզ հասան 47 նոր փախստականներ, կին, երա- խայ, տղամարդ։ Մեծ մասը կիսա- մերկ էին, իսկ միւս մասը գրեթէ մերկ եւ բոպիկ։60 տարեկան կին մը, Արաքսի ափէն մինչեւ Թաւրիզ, իր մերկութիւնը ծածկեր է մաշած մէշ- կով մը։ Բոլորն ալ կմախացած եւ երկարատեւ անսուաղութեան կնիքը իրենց դէմքին։ Ասոնց փախուստը կա- տարեալ ոդիսական մըն է։ Օրերով անօթի ու ծարաւ եւ մերկ կամ կիսա- մերկ թափառեր են Արաքսի եղեգ- նուտներու մէջ։ Փախուստի մանրա- մասնութիւնը երբ կը լսէք, կը զար- մանաք թէ ի՞նչպէս 6–7 ամսական ու 2–3 տարեկան երախաները դիմացեր են այդ չարչարանքներուն, անօթու- թեան եւ ծարաւին։ Նախազգուշու- թեան համար իրենց հետ առած են մէկ երկու չիչ քօնեաք, որպէսզի վը- տանգաւոր վայրերէն անցնելու առեն խմցնեն փոքրիկներուն եւ թոյլ չտան որ անոնք լալով կամ ճչալով մատնեն զիրենք սահմանապահ զինուորնե- րուն։Փախուստի մանրամասնութիւն- ներու նկարագրութիւնը գանց կ'առ- նեմ։

47 փախստականներէն 28ը տղա- մարդ են, 16 տարեկանէն վեր․ 10 հոգի կին՝ եւ 9 հոգի երախայ, 11 օ- րականէն մինչեւ 10 տարեկան։ Բոլորն ալ անխտիր ընկերային տեսակէտով հարազատ տարր տիրող իշխանու- թեան։ Երկու հոգի դերձակ են, 2ը զարբին, 5ը կօշկակար, 2ը հացա- գործ, 2ը պայտար (նալբանդ), 2ը շոֆէր, մէկ ներկարար, մէկ կլայեկ, մէկ սափրիչ, մէկ մսագործ,մէկ բան- ւոր եւ հինգ մասնագէտ,— մեքենա- վար, գիւղատնտես եւ ատամնաբոյժ։ Այս փախստականներէն 20 հոգի Յու- նաստանէն են գացած Հայաստան՝ 3 հոգի 1928ին եւ 17 հոգի 1932ին։ 18 հոգի՝ Պուլկարիայէն՝ բոլորն ալ 1933- ին, վերջին կարաւանով։ Իսկ 6 հոգի հին գաղթականներ են։ Պէտք է աւել- ցնել նաեւ որ, իրենց իսկ խոստովա- նութեամբ, ոչ մէկը կուսակցական չէ եղած (հասկցիր Դաշնակցական), եւ ընդհակառակն «Յառաջ»ի եւ իր պաշ- տօնակիցներու պարկեշտ եւ իրատես մերկացումները համարեր են, իր ժա- մանակին, կուսակցական հակամար- տութեան արդիւնք։ Աւելին ասոնց մէջն է նաեւ մէկը անոնցմէ, որ պուլ- կարական նաւամատոյցներէն մէկուն մէջ, երբ գաղթականներով բեռնաւոր շոգենաւը պիտի մեկնէր, բաած է իր ողջոյնի խօսքը բանուորներու կողմէ եւ «կեցցէ» գոռացեր է ի տես կար- միր դրօշին։

Ի՞նչն է հապա պատճառը այս վա- ղաժամ հիասթափութեան։

— Մեզ խաբեցին, պարոն, կը պա- տմեն բոլորը միասին, խարդախ Շահ- վէրտեանները, կաշառուած «Հօկճի»- ները եւ անարժան վերադարձները։ Ի՞նչ պէտք ունէինք օտար երկիր թա- փառելու։ Մեր ուզածը պատառ մը հաց էր։ Ինչո՞ւ չէրթայինք մեր եր- կիրը։ Տղամարդիկն ալ, կիներն ալ կ'աշխատէին։ Բայց, Հայաստան մտ- նելէ յետոյ, մէկ օր իսկ երախանե- րուն լացը չկրցանք կտրել։ Եւ ի՞նչ- պէս կտրէինք․ ամենալաւ պարա- գային աշխատողը կը ստանար 400 – 500 կրամ սեւ հաց որ ուտելիք բան չէր։ Ընտանիքի միւս անդամները կը ստանային աւար կէսը կամ մէկ չոր- րորդը։ Ասկէ զատ կը ստանայինք օ- րական 2–4 րուբլի։ Տրուած հացը մեզ կը բաւէր միայն մէկ անգամ, առա- ւօտեան։ Կէսօրուան եւ իրիկուան հա- մար ստիպուած էինք գնել դուրսէն, իսկ շուկայի մէջ քիլօ մը հացը կ'ար- ժէր 18–20 րուբլի, երբեմն մէկ երկու րուբլի աւելի կամ պակաս։ Հասկնալի է որ ստածացովս ես չէի կարող գնել։ Վեց ամիս ապրեցայ հոն, բայց ոչ մէկ անգամ իւղ չտեսայ մինչեւ համա- ձայն մեզ տրուած գրքոյկներուն ամ- սէ ամիս պէտք է որ ստանայինք։Այդ- պէս նաեւ միւս կենսամթերքները։ Յունաստանէն կամ Պուլկարիայէն մեր բերած իրերը ծախեցինք մաս – մաս եւ կերանք։ Բայց մեր ունեցածը անսպառ չէր։

Այդ պատճառով ալ մենք պիտի փախչէինք, որպէսզի կամ ազատ- ուէինք եւ կամ բռնուէինք ու գնդա- կահարուէինք։

Այս եւ նման գոյներով կը նկարա- գրեն բոլորը։

Կենսամթերքներու չգոյութիւնը եւ տնտեսական այս անօրինակ տագ- նապը ժողովուրդը դարձուցեր է վը- րանաբնակ։ Խմբովին մէկ շրջանէն կ'արշաւեն միւսը։ Լեռնային բնակիչ- ները կ'իջնեն դաշտերը, յուսալով օգտուիլ ցանքերէն։

Ա․ Ա․

Թ Ո Ւ Ր Ք Ի Ա

ԽԱԼԻՖԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԿՐՆԱ՞Յ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌՆԵԼ

Երեսփոխան Մէհմէտ Ասըմ պէյ խմբագրականով մը դիտել կուտայ «Վագըթ»ի մէջ․—

Մաթէն տարօրինակ խմբագրական մը ունի։ Թուրքիոյ կողմէ Խալիֆա- յութեան ջնջումէն ի վեր, իսլամ աշ- խարհը խալիֆայի մը կը սպասէ ե- ղեր։ Ֆաուի Սուլթանը պէտք է խալի- ֆա դառնել, եւ երբ այս անուանու- մը տեղի ունենայ, նոր խալիֆային յանձնուելու են եղեր նուիրական ա- ւանդները որոնք հիմա կը գտնուին Պոլիս, Թուրքերուն ձեռքը։

Թուրքիոյ մէջ խալիֆայութեան ջնջումէն յետոյ, ոեւէ իսլամ կրնար միտքէն անցընել հոս կամ հոն խալի- ֆա մը երեւան բերել։ Վերջ ի վերջոյ գործնական ոեւէ արժէք չունեցող մը- տածում մըն է այս։ Բայց անկարելի է չզարմանալ, երբ այդ գաղափարը հրապարակ կը հանուի Փարիզի քա- ղաքապետութեան մէկ անդամին կող- մէ։ Իսկ ուղղակի այպնեցուցիչ է այն կարծիքը, թէ Թուրքիա, տեսակ մը հպատակութեան արարողութիւն կա- տարելու ձեւով, նոր խալիֆային պի- տի ղրկէ իր ունեցած նուիրական ա- ւանդները։

Կրնան գտնուիլ մարդիկ որ ուզեն աշխարհի ոեւէ կողմը հաստատել մեր ջնջած խալիֆայութիւնը։ Այս կար- գի ձեռնարկները բնաւ չեն շահագր- գռեր Թուրք ազգը։ Բայց Թուրք ազ- գը բնաւ լաւ աչքով չպիտի դիտէ խա- լիֆայութեան յարութիւնը ոեւէ երկ- րի մէջ։ Մանաւանդ անկարելի է սպա- սել որ Թուրքիա եւ Թուրք ազգը ճանչնան այդ տեսակ հաստատութիւն մը։

Գալով նուիրական աւանդներուն ո- րոնց մասին կը խօսի Ֆրանսացի լրա- գրողը, անոնք պատմական յիշատակ- ներ են, բերուած այն երկիրներէն զոր Թուրք ազգը նուաճած է, արիւն թափելով։Այդ յիշատակները մեծ խը- նամքով կը պահուին մեր թանգարանին մէջ եւ ասկէ յետոյ ալ պիտի պահ- ուին։ Ոեւէ մէկը իրաւունք չունի զա- նոնք պահանջելու Թուրք ազգէն։

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԱԿԱՆ ԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆԸ

■■■

14 ՀՈԳԻ ՀՍԿՈՂՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ

Ագշամ կը գրէ․— Ոստիկանութիւնը նոր քննութեան ձեռնարկած է հա- մայնավարական գրգռութեան կատա- րողներուն դէմ։ Այս քննութեանց հե- տեւանքով ոստիկանատուն տարուած եւ հարցաքննուած են 14 հոգի, որոնք կ'ամբաստանուին թէ քարոզութիւն կատարած են Պոլսոյ զանազան շրջան- ներու բանուորներուն մէջ։

Հասկցուած է որ ամբաստանեալնե- րը կապ ունին Պրուսայի մէջ դատի տակ առնուած համայնավարներուն հետ։ Ոստիկանութեան Ա․ ճիւղը կը շարունակէ քննութիւնը եւ խուզար- կութիւնը։

Սօն Փոսթա ալ, իր կարգին, հե- տեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղոր- դէ․— Ոստիկանութիւնը քանի մը օր առաջ քննութեան ձեռնարկած էր, ի- մացած ըլլալով որ նորէն համայնա- վարական քարոզութիւն կը կատար- ուի ծխախոտի բանուորներուն մէջ։

Այժմ կատարուած քննութիւնը դը- րական արդիւնքի մը յանգած ըլլալով հարցաքննուեցան հինգ հոգի։ Ոստի- կանութիւնը գոհացուցիչ չգտաւ բա- ցատրութիւնները եւ խուզարկեց ա- նոնց տուները։ Համայնավարական գրքոյկներ եւ փաստաթուղթեր գտնը- ւեցան։

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ՄԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ

Սիւրէյա փաշա դատ բացած էր համայնավար բանաստեղծ Նազըմ Հիքմէթ պէյի դէմ, անուանարկուած համարելով իր հայրը։ Դատարանը անտեսելով բոլոր առարկութիւնները եւ պնդելով թէ Նազըմ Հիքմէթ իր բանաստեղծութեան մէջՍիւրէյա փա- շայի հանդուց․ հայրը սէրասքէր Րի- զա փաշան անուանարկած է,բանաս- տեղծը դատապարտեց մէկ տարի բանտարկութեան եւ 200 ոսկի դրա- մական տուգանքի։ Ասկէ զատ, բա- նաստեղծը 500 ոսկի հատուցման գու- մար մը պիտի տայ դատախազ Սիւ- րէյա փաշայի։

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ․ Յ․ Դ․ ՊԱՏ․ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

— o —

ՄԱՐՍԷՅԼ, 28 օգոստ․ (Յառաջ)․— Անցեալ կիրակի տեղի ունեցաւ Հ․ Յ․ Դ․ Պատ․ Միութեան Սէն Լուի մասնաճիւղին դաշտահանդէսը, իրենց Դ․ տարեդարձին առթիւ, Պ․ Մարաշլեանի պարտէզին մէջ։ Նոյն օրը ուրիշ արուարձաններ ալ սարքած էին հան- դէսներ։ Հակառակ այս խաչաձե- ւումներուն դարձեալ կոկիկ բազմու- թիւն մը փութացած էր պատանինե- րու հանդէսին։ Պարտէզի դուռին եւ բեմի ճակատը կը ծածանէին հայկ․ եւ ֆրանս․ եռագոյնները։ Հանդէսը շքացուած Զ․ Ո․ Մ․ի Վահագնեան նուագախումբը կը թնդացնէր հայկ․ եւ եւրոպական կտորներ։ Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր հայրենիք»ով․ պա- տանիներու կողմէ Պ․ Խ․ Օհնոյեան բացատրեց իրենց դերը եւ օրուան նը- շանակութիւնը, թէ պատանիները կ'աշխատին այլասերման դէմ եւ կ'ու- զեն նոր սերունդը կապել հայ իրակա- նութեան։ Մաղթեր են յառաջիկայ ամառ բանալ գիշերային դպրոցը (ինչպէս կար երկու տարի առաջ) եւ սորվեցնել թէ հայերէն եւ թէ ֆրան- սերէն։

Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին, Պ․ Պ․ եւ ընկ․ Կ․ Գասէհճեան, Ս․ Աւտօեան՝ մեներգով, Յ․ Ալէք- սանեան, Վ․ Եղովանեան արտասա- նութիւններով։ Ծափերու տակ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը՝ Տիկին Էլլէն Բիւզանդ։ Կ'աշխատիմ տալ իր ճառին իմաստը։ «Հայրենա- կիցներ, լեռների եւ անտառների բար- ձրը ու հսկայ ծառերի քով կան ըն- ձիւղներ, հին ծառերը եթէ չպաշտ- պանեն ընձիւղները, անոնք պիտի չա- ճին, եւ ժամանակի ընթացքին անտա- ռը պիտի կորսուի հին ծառերով միա- սին։ Ահա պատանիներն ալ Դաշնակ- ցութեան ընձիւղներն են, կ'աճին ա- նոր հովանիին տակ։

Մեր երիտասարդները շատ կը շլա- նան, շողշողուն հրապոյրներէն։Ժամ- բորդ վիճակի մէջ ենք։Հրեաները կ'ե- րազէին Քանանու երկիրը եւ կ'ուզէին մէկ օրէն հասնիլ հոն։ Մովսէս զա- նոնք ոտքի հանեց, տարաւ դէպի Կար- միր Ծով, բայց 40 տարի մնացին ա- նապատին մէջ։ Մարդիկ յուսահատե- ցան, Մովսէսը չճանչցան։ Իսրայէլի ժողովուրդը հասաւ Աւետեաց երկիրը բայց թերահաւատներ եւ դասալիքներ չտեսան զայն։ Շատ բնական է որ հայ ժողովուրդն ալ ունենայ իր ուրացող- ները եւ դասալիքները։ Մեր Մովսէսը Դաշնակցութիւնն է․ շատերը պիտի յոգնին, բայց ժողովուրդը Կարմիր ծովէն պիտի անցնի։ (Ծափեր)։ Վա՛յ ընկրկողին։ Պատ․ Միութիւնը կ'ըն- թանայ ազգ․ ոգիով։ Ես չեմ զարմա- նար որ կը հետեւին Դաշնակցութեան․ անոնք դաշնակցականներ են եւ հաւա- տաւոր»։

Այնուհետեւ պատանիներ եւ ընկեր- ներ հաւաքուեցան սեղաններու շուրջ, եւ իրարու յաջորդեցին նուագ եւ երգ յետոյ հայկ․ եւ եւրոպ․ պարեր։

Ձեդի

ՄԱՄՈՒԼ

ՄՈՒՐԱՏԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

— o —

Սեբաստացի Մուրատի մահուան 15րդ տարեդարձին առթիւ, որ լրա- ցաւ օգոստ․ 4ին, Ամերիկայի «Հայ- րենիք»ը բացառիկ թիւ մը հրատարա- կած է, շարք մը աշխատակիցներով։

Հատուած մը խմբագրականէն (18 օգոստ․)․

— «Հակառակ անոր որ Մուրատ կանոնաւոր կրթութիւն ալ չէր ստա- ցած, շնորհիւ իր բնածին մտաւորա- կան սրատեսութեան կարողութիւններուն եւ իր մեծագոյն ուսուցչին՝ սեփա- կան փորձառութեան, ձեռք էր բերած ազգային քաղաքական բարձր գիտակ- ցութիւն։ Իր քաղաքական հորիզոննե- րը այնքան լայն էին, որքան չէին թե- րեւս համալսարան աւարտած եւ աշ- խարհ տեսած շատ մը Հայերունը։ Իր քաղաքական հոտառութիւնը այնքան սուր էր, որքան չէր թերեւս մեր քա- ղաքական շատ մը առաջնորդներունը։

Այդ տեսակէտէն յատկանշական եւ մեծապէս այպնեցուցիչ էր իր խոյա- ցումը դէպի Բագու, ուր իրեն վիճակ- ուած էր կատարել իր կեանքին վեր- ջին հերոսական ժեստը։

Երբ Վրացիներու դաւաճանութեան հետեւանքով 1918ին Կարս յանձնը- ւեցաւ Թուրքերուն, երբ Սարդարա- պատի ու Ղարաքիլիսէի ճակատա- մարտները ժամանակի մը համար կա- սեցուցին թշնամիի յարձակման թափը Հայաստանի վրայ եւ երբ ,վերջապէս, Կովկաս մտած թրքական բանակը հարկադրուած էր իբր տեսակ մը պա- շարուած բերդ իր ետեւը ձգել Հայաս- տանը ու շտապել դէպի Բագու՝ հոն հայկական խիստ վտանգաւոր դիմա- դրութիւնը կոտրելու եւ անկէ յետոյ ազատօրէն հաշիւ մաքրելու հայ զան- գուածին հետ Հայաստանի մէջ, Մու- րատ իր արծուային հոտառութեամբ խսկոյն ըմբռնեց Բագուի ճակատա- գրական կարեւորութիւնը հայ ժողո- վուրդի ֆիզիքական գոյութիւնը պաշտպանելու այնքան ծանր գործին մէջ եւ իր ընկեր Սեպուհի հետ միա- սին արկածալից ճամբորդութենէ մը յետոյ, փութաց ինքզինքը ձգելու Բագուի ճակատը, առաւելագոյն չա- փով իր ազգին ծառայած ըլլալու հա- մար այդ բախտորոշ օրերուն։

Ինչպէս յայտնի է, գերման զօրա- վար Լիւտէնտորֆ իր յետպատերազ- մեան յուշերուն մէջ տեղ մը կ'ըսէ, թէ Բագուի Հայերու հերոսական դի- մադրութիւնը պատճառներէն մէկը դարձաւ Գերմանիոյ եւ իր զինակից- ներու պարտութեան։ Եւ ահա թէ ին- չո՛ւ։ Գերմանիա եւ իր զինակիցները բաւարար չափով քարիւղ եւ կէզոլին չունէին իրենց օթօմոպիլներուն ու սաւառնակներու պէտքերուն համար։ Բա- գուն իր նաւթահորերով կրնար փրկա- րար դեր կատարել։ Բայց Հայերու անսպասելի դիմադրութիւնը Բագուի մէջ ամբողջ վեց ամսով ուշացուց նաւթահորերու գրաւումը Գերմանա- ցիներու եւ իրենց զինակից Թուրքե- րու կողմէն։

Այս ուշացումը ոչ միայն ճակատա- գրական եղաւ Գերմանիոյ եւ իր զի- նակիցներուն համար, այլ եւ պատ- ճառ դարձաւ, որ Թուրքերը բաւական ժամանակ չունենան պաշարուած Հա- յաստանը գրաւելու ամբողջութեամբ եւ իրենց հայաջինջ ծրագիրը գոր- ծադրելու Կովկասի մէջ ալ։

Ահա թէ ինչու ներկայ Հայաստանի գոյութեան համար Ղարաքիլիսէի եւ Սարդարապատի հերոսամարտերէն ոչ նուազ ու թերեւս աւելի մեծ կարեւո- րութիւն ունեցաւ Բագուի հերոսա- մարտը։

Մուրատ պատմական այդ մեծ հե- րոսամարտի մեծագոյն զոհերէն մէկն եղաւ։ Եւ թէեւ ինկաւ բուն Հայաս- տանէն հեռու ճակատի մը վրայ, բայց ինկաւ հայ դատին համար, Հայաս- տանի ազատութեան, հայ ժողովուր- դի ֆիզիքական ինքնապաշտպանու- թեան համար ընդդէմ մեր ցեղի ամէ- նէն մեծ թշնամիին։

Բագուի մէջ Մուրատ իր վերջին, թերեւս մեծագոյն վրէժը լուծեց Թուրքէն․ որովհետեւ իր եւ իր գաղա- փարական ընկերներու դիւցազնական դիմադրութեան շնորհիւ Թուրքը չկըր- ցաւ Կովկասի մէջ եւս իրագործել իր հայաջինջ ծրագիրը»։

ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ԱՆԿՈՒՄԸ

(Հատուած՝ հրաշավէպէ մը որ պատրաստութեան մէջ է)

—•—

Ադամ գլուխը կախեց․ քիչ յետոյ ը- սաւ․

— Մեղք մը կար, բռնած էր, ու մենք գործեցինք այդ մեղքը։ Հիմակ կ'ըսես թէ կան ուրիշ մեղքեր ալ․ բան մ'ըրած մեղի։ Մենք ի՞նչպէս գիտ- նանք չարը ու բարին…

— Խիղճ մը ունիք։ Անոր ձայնը ա- ռաջնորդ ունեցէք ձեզի։

Լոյս մը խաղաց հրեշտակին դէմքին վրայ։ Ադամ ու Եւա ուշադրութեամբ նայեցան հրեշտակին։Դիտապետը նա- յեցաւ դէպի Կասրա։

Կանանչ լոյսերու մէջ էր Կասրա։ Կանանչ կանանչ մը որ իր վրայ ունէր կարելի մէջ անցուած ու հեղհեղէ ծաղիկ եռանկիւններ, ոսկետակառոյս ծիլով։ Մթագոյն եռանկիւնին վրայ մացեր եւ անոնց մէջ թռչուն։ Բաց- ուաւ ոսկեխիտ խորք մը պզզզուն ու պատանուեցաւ իբրեւ անհուն բո- լորակ։

Տեսնուեցաւ կոր լոյս մը որ ինկաւ ծովուն վրայ ջուրերուն վրայէն բո- կուելով առաջանալ դէպի խումբը։

Հրեշտակը անշարժացաւ երեւան- կեալ։ Անոր թեւերը բացուեցան իր վրայ։ Լսելի եղաւ անոր աղօթքը․

— Տէր Զօրութեանց, տկար եմ ըն- կած։ Կը նահանջէ զօրքս, կը հալին զէնուզարդերս։ Թեւերս վրայ են հո- ղերուն, քարերուն եւ աւազներուն։Կը զգամ ամպի մը շոքիլը իմ վրաս՝ փի- ղի նման։ Կուրծքս տատասկներու մէջ է ու ճակատս ուղտափուշերու։ Խա- ւարը կուտէ հոգիիս լոյսը։ Անմահու- թիւնը կը փախի ինծմէ՝ այնքան տը- կար եմ ինկած։ Կամքիս կապէ գիս։ Մտածումիս փոխէ խորխը։ Անոյշ շո- ղեր դիր աչքերուս մէջ… Կեցուր գիս ճառագայթի մը վրայ… Տկար եմ ու ես ինքզինքս լքուած…։ Քու մէկ մատովդ հասիր ինծի, Զօրութեանց Տէր, ո՛վ Հայր, Տէր Զօրութեանց, Տէր Զօրութեանց… ։

Լոյսը անցած էր խումբին վրայէն։

Հրեշտակը կեցաւ ծունկի ու նայե- ցաւ երկնքի խորունկը։ Անոր դէմքին վրայ յուզման ալիքները կը բախէին իրար, լռութեան մէջ։

Յետոյ դարձաւ իր երկու քովերը գտնուող Ադամին ու Եւային ըսելով․

— Աղօթեցէք … Աղօթէ՛… աղօ- թէ՛ …

Աղօթեց Ադամ ու ըսաւ․

—— Երկնքին, դրախտին, ցամաք- ներուն, ծովերուն եւ անոնց բոլոր ճամբաներուն Աստուա՛ծը, մեծ ես դուն ու քու ամէն գործդ մեծութիւ- նով է։ Օգնէ մեզի որ բարի ըլլանք քու գործերուդ մէջ,որ չունենանք սեւ բիծ …օգնէ մեզի, դուն Աստուած երկն- քին, դրախտին, ցամաքներուն, ծո- վերուն եւ անոնց բոլոր ճամբանե- րուն։

Եւա ալ աղօթեց ու ըսաւ․

— Ելոհիմ Աստուածս, զօրաւոր ու շողշողենի ես դուն։ Մի՛ բարկանար մեր վրայ։ Սիրէ՛ մեզ։

Ադամ շարունակեց ու ըսաւ․

— Թեթեւցուր անէծքդ մեր վրայ եւ մի՛ տանիր զմեզ ուրիշ դատապար- տութեան … փրկէ մեզ չարէն, քան- զի դուն ես փրկութիւնը, զօրութիւ- նը եւ սրբութիւնը ամէն։

Եւա եւս շարունակեց եւ ըսաւ․

—— Քու նայուածքդ միշտ լոյս ըլլայ մեր վրայ, քու դէմքդ միշդ եղեմ ը- լայ մեր վրայ ու քու հրեշտակդ միշտ մեզի հետ ըլլայ…

Ծովուն մէջ խանդավառուած էին լոյսի հանդէսները։ Ջուրերուն խո- րունկը կը տեղային աստղեր, ծա- ղիկներ, թիթեռնիկներ։ Կը լողային ոսկեմարդեր, կ'ընկղմէին զանազան պատկաներ ու բիւրաւոր փոսուա- ներ։

Կը չէնէր տաճարը նման լուսա- կերտ դրախտի, նման աստուածա- շունչ արշալոյսի, նման Աստուծոյ ոտքերուն տակ դրուած գոհարահիւս գորգի։

Եւա կը փափաքէր դարձեալ խօսիլ հրեշտակին հետ։ Որքան ախորժելի էր խօսքի մէջ ըլլալ անոր հետ։ Հրեշ- տակը նոյնպէս հաճոյքով կը խօսէր Եւայի հետ։

Պահ մը Եւայի թուեցաւ թէ հարկ եղած չափով խելացի չէ հրեշտակը։ Յետոյ սակայն մտածեց՝ եթէ չըլլար խելացի, չէր կրնար լաւ խօսիլ ու լաւ աղօթել։ Ու մտածեց նաեւ՝ ան գեղե- ցիկ է, չէր կրնար ըլլալ գեղեցիկ, եթէ չըլլար խելացի։ Հասաւ եզրա- կացութեան․— Կարելի է տարբեր է հրեշտակներուն խելքը, ինչպէս տար- բեր է Ադամին խելքը ուղտի մը խել- քէն։ Միտքը զբաղեցաւ Ադամով։ Եր- բեմն խելացի է Ադամը, երբեմն ալ շատ անխելք։ Ինք եղած է սակայն անոր անխելքութեան պատճառը։ — Ինք Ադամէն խելացի է ու խորամանկ —։ Կարելի չէ՞ հրեշտակը տանիլ ան- խելքութեան։

Նորէն ուժեղ փափաք մը եկաւ իր մէջ, շատախօսելու հրեշտակին հետ։

— Դուն վաղը մեզի հետ պիտի չըլ- լաս։ Վաղը երկնքի մէջ պիտի ըլլաս։ Լա՞ւ է երկինքը։

— Ամէն տեղ լաւ է երբ մենք Աս- տուծոյ հետ ենք․

— Երկրէն աւելի՞ լաւ է այնտեղ։ Ձե՞ս փափաքիր ըլլալ մեզի հետ։ Ես շատ կը փափաքիմ ըլլալ քեզի հետ։ Դուն բարի ես ու գեղեցիկ։Դուն գառ- նուկի նման բարի ես ու աւելի քաղցր ես քան մեղրը իր խորխին մէջ։ Լաւ պիտի ըլլայ դուն ինծի հետ։

Եւա նայեցաւ Ադամին։ Ան պառկած էր գլուխը դրած խարակի մը վրայ։ Բերնին, աչքերուն ու ճակտին վրայ կ'իյնային ոսկի աստղեր։ Շարունա- կեց Եւա․

— Դուն Ադամէն աւելի լաւ պիտի ըլլաս ինծի հետ։ Գիտե՞ս ինչ աղուոր է ըլլալ Եւային հետ։ Գիտեմ չգիտ- նալդ։ Շատ անոյշ է, իրաւ կ'ըսեմ քե- զի, շատ հաճեղ է ինծի հետ ըլլալ, պառկիլ ինծի հետ միասին…

Հրեշտակը դողալ սկսաւ։

Եւա միամտութիւնով ու խորաման- կութիւնով առաջացաւ իր խօսքերուն մէջ․

— Ես երբոր պառկիմ քեզի հետ՝ աւելի ծաղկաւոր ու աւելի պտղա- ւոր, ու աւելի համով ու բոյրով լե- ցուն պիտի ըլլամ… Ճաշակէ զիս։ Թերեւս ամբողջ երկինքներուն մէջ աւելի ախորժելի բան չկայ քան իմ մարմինս։ Ճաշակէ զիս եւ պիտի տես- նես ու պիտի հաստատես որ ճշմարիտ կ'ըսեմ քեզի։ Ճաշակէ ու պիտի ըսես ամէնէն ախորժելին է ուտելիքներուն մէջ՝ Եւան։ Նայէ, եթէ կ'ուզես ձե- ւով մը կրնաս հարց տալ Ադամին։ Ու կ'ըսեմ կրկին որ ես քեզի համար սի- րով աւելի լեցուն պիտի ըլլամ քան եղած եմ Ադամին հետ։ Դուն զիս այն ժամանակ միայն պիտի ճանչնաս։ Ե- ւան միայն իր սիրով ու իր սիրոյն մէջ կը ճանչցուի։

Ներքին պայքարումով ու պայքարնե- րէ ձեռք բերուած ճիգով մը հրամա- յեց հրեշտակը․

— Լռէ՛։ Լռէ՛ դուն։ Դուն վաղը պիտի մտնես տաճար։ Մաքուր կեցիր։ Հանդարտ թող զիս։

(2) ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Իտալացի օդանաւորդ մը ողջ ողջ այրեցաւ

Իտալացի զօր. Փինէտօ, որ սեպտ. 2ին Նիւ Եորքի օդակայանէն ճամբայ ելած էր դէպի Պաղտատ, հազիւ բարձրացած ջախջախուեցաւ իր օդանաւին հետ մէկտեղ:

Հռչակաւոր օդանաւորդը երբեք չաջողեցաւ ի վեր կը պատրաստուէր ամենամեծ զաղտնապահութեամբ, իրեն գործակից ունենալով բանաստեղծ տ'Անունցիոյի զաւակը: Իր բարեկամներէն հրաժեշտ առնելէ յետոյ, չարժման մէջ դրաւ իր ծանր օդանաւը, «Սանթա Լուչիա»: Հազիւ բարձրացած, օդանաւը սկսաւ շրջիլ. հանդիսականները փախան ահաբեկ: Փինէտօ կը ջանար վտանգին առաջքը առնել, երբ օդանաւը կրակ առաւ եւ ինքն ալ մէջը մնաց: Օդակայանին հրշէջները ամէն ճիգ թափեցին կրակը մարելու համար. նոյնիսկ երկու հոգի ծանր այրուածքներ ստացան, բայց չկրցան խուսափիլ պայթիւնէն, որէ յետոյ լսուեցան օդանաւորդին լեղապատառ աղաղակները: Օդանաւին բեկորներուն մէջէն գտնուեցաւ զօրավարին մարմինը՝ բոլորովին ածխացած եւ անճանաչելի: Արկածը կը վերագրուի օդանաւին չափազանց բեռնաւորման եւ զօրավարին յանդգնութեան եւ անճարպիկութեան:

Արկածը մեծ յուզում պատճառեց ամբողջ Իտալիոյ մէջ, որովհետեւ զոհը քաջ օդանաւորդ մըն էր եւ ունեցած է փայլուն ասպարէզ: Սերած էր ազնուական ընտանիքէ: Զրօդանաւի վարիչ եղաւ պատերազմին: Զինադադարէն յետոյ, օդանաւային բանակին մէջ մտաւ իբրեւ դեր-գնդապետ: 1925ին 55,000 քիլոմեդրի թռիչք մը կատարեց Իտալիայէն Մէլպուրն (Աւստրալիա) եւ Թոքիօ, եւ Հռոմ դարձաւ Ասիոյ ճամբով: Համաշխարհային օդանաւորդութեան առաջին թռիչքն էր այս: 1927ին թռաւ Ափրիկէէն Պրազիլիա եւ վերադարձաւ կեդր. Ամերիկայի եւ Մ. Նահանգներու ճամբով: Ահագին խանդավառութիւն պատճառեց այս թռիչքը, ճամբայ բանալով մեծ օդարշաւներու համար: Իր հետքերուն վրայ էր որ գնաց Պալպօ 1930ին եւ 1933ին: Վէճի մը հետեւանքով քաշուեցաւ Ամերիկա, ուր պատրաստեց աղետալի արշաւը:

Քաղաքական այցելութիւններ

Աթէնքէն կը գրեն.—

Թուրքիոյ մէջ մասնաւոր կարեւորութիւն մը կուտան Ցալտարիսի Էնկիւրի ուղեւորութեան: Այս կարեւորութիւնը անտեղի չէ: Էնկիւրիի մէջ պիտի կընքուին համաձայնութիւններ, որոնց գլխաւոր գիծերուն շուրջ արդէն իսկ բանակցութիւն կատարուած է: Կը մնան միայն քանի մը երկրորդական կէտեր:

Կը կարծուի թէ արտաքին նախարար Մաքսիմօս չպիտի կարենայ Էնկիւրի երթալ, որովհետեւ կը դարմանուի Իտալիոյ մէջ: Անոր տեղ Պասմաճօղլու պիտի երթայ:

Իտալական դրօշով «Վիէննա» շոգենաւին մէջ յարկաբաժիններ զատուած են հելլէն նախարարներուն համար: Մեկնումը տեղի պիտի ունենայ սեպտ. 9ին: Նախարարներուն պիտի ընկերանան Աթէնքի թրքական դեսպան Էնիս պէյ եւ Էնկիւրիի հելլէն դեսպան Պ. Սաքելարիփուլօս: Պոլսէն մասնաւոր շոգեկառքով մը պիտի երթան Էնկիւրի եւ վերադարձին պիտի ընդունուին Կազի փաշային կողմէ:

Առնուած տեղեկութեանց համաձայն, կնքուելիք համաձայնութիւնները աւելի պիտի զօրացնեն երկու երկիրներու գործակցութիւնը եւ զարկ պիտի տան յարաբերութեանց:

⁂ «Ութրօ» թերթին տեղեկութեանց համաձայն, Ըսմէթ փաշայի Սօֆիա ուղեւորութեան միջոցին, հինգ տարուան պայմանաժամով բարեկամութեան դաշնագիր մը պիտի կնքուի Թուրքիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ:

Էնկիւրի այցելած ատեն, պուլկար վարչապետ Մուշանօֆ վինուորական պատիւներով ընդունուած էր: Որոշուած է Ըսմէթ փաշան ալ նոյն ձեւով ընդունիլ Սօֆիայի մէջ:

⁂ Մօտերս եմծ դրամատուն մը պիտի բացուի Պոլսոյ մէջ, Թուրքեւհելլէն տնտեսական յարաբերութեանց սահմանին մէջ գտնուած գործերով զբաղելու համար: Նոր դրամատան դրամագլուխը պիտի դնեն հելլէն դրամատուններն ու Իշ Սումէր եւ ուրիշ մէկ երկու ազգային դրամատուններ:

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԿՌԻՒ ՊԱՍՐԱՅԻ ԲԱՆՏԻՆ ՄԷՋ

Պասրայէն կը հեռագրեն թէ ըմբոստութիւն մը ծագեցաւ Պասրայի բանտին մէջ: Բանտապահները կրակ բացին: Քսան հոգի սպաննուեցաւ եւ 7 հոգի վիրաւորուեցաւ:

Ց. Հ. Դ.

Փարիզ եւ շրջակաները

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻ բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 51, rue de Rivoli, Café Samaritainի ներքնայարկը՝ Մէթրօ՝ Շաթըլէ: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն եւ Կոմիտէի ընտրութիւն:

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ժողովի կը հրաւիրէ «Աղբիւր Սերոբ» եւ «Քրիստափոր» խումբերու բոլոր ընկերները այս Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 32, Ավընիւ Կօպլէնի սրճարանին վերնայարկը: Կարեւոր օրակարգ:

ՊԱՆԵՕ-ՔԱՇԱՆի «Արծիւ» խումբի ժողովը այս Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին ընկեր Մինաս Ալթունեանի բնակարանին մէջ:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է «ՀԱՅ ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ»ուան տօնակատարութիւնը Լիոնի մէջ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏԷՍԻՆ, Գործ.— 400 ֆրանք:

ԹՐԻՓՈԼԻ, Գ. Ալ.— 80: Ղրկեցինք:

ՊԵԼԿՐԱՏ, Ս. Ժ.— 200:

ՍԷՆ ԺՈՐԺ ԼԱԿՐԻԿՈԼ, Տէր.— 20:

ԼԱ ՍԷՅՆ ՍԻՒՐ ՄԷՌ, Ս. Կ.— 35:

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱ, Յ. Հէլ.— Սկսանք ղրկել սեպտ. 1էն:

ԺՈՒԱՆՎԻԼ ԼԸ ՓՈՆ, Ս. Էֆ.— Ըսկսանք ղրկել սեպտ. 1էն:

ՄՈՆԹՐԷՕՅԼ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Ա. Աս.— Սկսանք ղրկել սեպտ. 1էն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Թիթեղագործ (թէնէքէճի) Գէորգ Թաշճեան (այժմ Աղապապեան) կը փնտռէ իր զաւակները Հայկաշոտ, Արմենակ, Արամ եւ Տիգրան[illegible] մօր անունը Իւղաբեր Տէրտէր[illegible] բաստիոյ Պարուրի Արտէն[illegible] մեծ մօր անունը՝ Եղիսաբէթ: [illegible] առնուած է թէ Զինադադարէն[illegible] բեր Ուրֆայի Հարան գիւղը կը[illegible] նուէր:

Իրենց մասին լուր ունեցողներէն[illegible] խնդրուի իմացնել՝ Tuilerie de S[illegible] Valbert près de Héricourt Haute Sa[illegible] France.

— Կը փնտռեմ Պարտիզա[illegible] Կարապետ Վարժապետեան ([illegible] կանուանեալ Փոսթաճի): Ընդհա[illegible] պատերազմին միասին կը [illegible] յէինք Գարամուսալի բանակ[illegible] առաջին վաշտին մէջ: Լսած եմ[illegible] այժմ կը գտնուի Փարիզ կամ[illegible] շրջակաները: Իմացնել Isken[illegible] Tokatlianի, Tailleur, 34 [illegible] des Chapeliers, Marseill[illegible]

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ԵՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ԾՈՎԱԿԱԼ ԴՈՒԲԱՍՈՎԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Սակայն կը կարծեմ թէ անարդար է ամբաստանել Շիլլէրովը եթէ կորսնցուց իր պաղարիւնը եւ թերացաւ իր քաջութեան մէջ: Խոհեմութիւնը կը պահանջէր բնակարան չվերադառնալ, կարելի չէր ենթադրել թէ քանի մը օրէն չպիտի կարենային գտնել իր բնակարանը, ինչպէս ալ պատահեցաւ: Շիլլէրով չարժած էր յեղափոխական օրէնքներու համաձայն: Սակայն այսպէս չարժելով, ան խորապէս տխրեր էր որ ոչ կարելիութիւնն ունէր, ոչ ալ իրաւունքը իր բնակարանը մտնելու: Անճանաչելի դառնալու ատենն փոխուեր էր: Ուստի յամառօրէն կը խնդրէր որ ռումբ մը տան իրեն, մասնակցելու համար Դուբասովի մահափորձին:

Բեննեւսկայայի ամբաստանագրին մէջ կը կարդանք հետեւեալ մանրամասնութիւնները.

«Քննութիւնները հաստատեցին, որ Լուբկովսկիները կ'ապրէին կեղծ անցագրով: Հակառակ ձեռք առնուած բոլոր միջոցներուն, կարելի չեղաւ հաստատել ինքնութիւնը այն անձին, որ վարձած էր բնակարանը, կարելի չեղաւ նոյնպէս երեւան հանել փախստական վարձակալը: Գալով կնոջ, որ ինքզինք կը ներկայացնէր իբրեւ փախստականին կինը, ձերբակալուած է: Անոր անցագիրն ալ կեղծ էր»:

Երբ ռումբին պայթումին պատմութիւնը լսեց, Մոյսէյէնկօ մեկնեցաւ Մոսկուա: Գավրոնսկիի օժանդակութեամբ, յաջողեցաւ Բեննեւսկայա փոխադրել Բախրուշինսկի հիւանդանոցը, ուր կը գտնուէր Տօքթ. Օզարկով, Բեննեւսկայայի մէկ բարեկամը: Այս վերջինին ձերբակալութենէն քիչ յետոյ, ձերբակալուեցաւ նաեւ Մոյսէյէնկօն, դրեթէ դիպուածով:

Բեննեւսկայա դատուեցաւ 1906ի աշնան, այն ամբաստանութեամբ թէ մասնակցած է դաւադրական ընկերութեան մը եւ նպատակ ունեցած է սպաննել Դուբասովը: Իր պաշտպանութիւնը յանձնուեցաւ Իղանով եւ Մալեանտովիչ փաստաբաններուն:

Բեննեւսկայա դատապարտուեցաւ, 2 տարի թիապարտութեան եւ կորսնցուց իր քաղաքային բոլոր իրաւունքները:

Մոյսէյէնկօ, ամբաստանութեան որ եւ է փաստ չունենալով իր դէմ, վարչական հրամանով վտարուեցաւ Ռուսիայէն: Սակայն, ամուսնացած ըլլալով Բեննեւսկայայի հետ, հետեւեցաւ անոր ու գնաց արեւելեան Սիբերիա:

Առանց կարեւորութիւն տալու, որ, ապրիլ 15ին, ռումբը պայթեցաւ, մենք որոշեցինք շարունակել մահափորձը ծովակալ Դուբասովի դէմ: Ապրիլ 20ին եւ 21ին, Վոյնարովսկի եղբայրները, շնորհիւ քիմիագէտ Սէմէն Սէմէնովիչի ջանքերուն, կազմ եւ պատրաստ կը սպասէին Նիկոլայի կայարանին մէջ ծովակալին վերադարձին: Ընդունայն այս անգամ ալ:

Ազեւ Մոսկուա հասաւ ապրիլ 23ին: Կայսեր գահակալութեան տօնին օրն էր, այնպէս որ Դուբասով անպայման ներկայ պիտի ըլլար այն հանդիսաւոր պատարագին, որ տեղի պիտի ունենար Կրեմլինի մէջ: Մահափորձի ծրագիրը, զոր նախ Ազեւ ընդունած էր Հէլսինգֆորսի մէջ, յետոյ ահաբեկիչներ բոլոր ընկերներս, կազմուած էր հետեւեալ ձեւով.

Պիտի «ռմբէինք» գլխաւոր երեք փողոցները, որ ընդհ. կառավարիչին պալատէն կ'երթային Կրեմլին: Բորիս Վոյնարովսկի, ծովային սպայի նման հագուած պիտի գտնուէր այն ճամբուն վրայ, որ մեզի կը թուէր թէ Դուբասով պիտի ընտրէր: Վլատիմիր Վոյնարովսկի եւ Շիլլէրով, հասարակ քաղաքացիներու պէս հագուած, պիտի փակէին միւս երկու փողոցները: Այս անգամ մեզի կը թուէր որ յաջողութիւնը ապահոված էինք կատարելապէս:

23 ապրիլ մահափորձին մասին, Հէլսինգֆորսի մէջ, Ազեւէն իմացայ պատմութիւնը: Ահա ինչ որ պատմեց. Ընդունուած ծրագրին համաձայն, Վոյնարովսկի եղբայրները եւ Շիլլէրով, իւրաքանչիւրը մէկ ռումբ ունենալով ձեռքին մէջ, առտուան ժամը 10ին եկան եւ գրաւեցին իրենց դիրքերը: Բաց կառքով մը, իր թիկնապահին՝ կոմս Կոնովնիցովի հետ, Դուբասով դուրս ելաւ Կրեմլինէն, հետեւեցաւ այն ճամբուն, զոր բռնած էր Շիլլէրով: Դիպուածով, այս վերջինը դիրք բռնած էր կոնակը դարձուցած Դուբասովի, զոր չտեսաւ: Դուբասով, շարունակելով իր ճամբան, հասաւ Տվերսկայայի հրապարակը: Այդտեղ կը գտնուէր Բորիս Վոյնարովսկի, պարզապէս դիպուածով, որովհետեւ պէտք էր քանի մը հարիւր մեթր հեռուն գտնուէր այդ պահուն: Տեսնելով Դուբասովը, կը վազէ պալատին զինուորներուն երկու շարքերուն մէջէն դէպի կառքը ընդհ. կառավարիչին: Պայթում մը: Կը սպաննուին Վոյնարովսկի եւ կոմս Կոնովնիցով: Իսկ Դուբասով կը վիրաւորուի միայն: Այդ պահուն Ազեւ կը գտնուէր Ֆիլիպովի սրճարանը, ընդհ. կառավարիչին պալատէն քիչ հեռու:

Մօտ երեք շաբաթ վերջ, Սեվաստոպոլ գացած ատենս, տեսայ Շիլլէրովը Խարկովի մէջ: Հարցուցի.

— Ըսէ տեսնեմ, ի՞նչպէս չկրցար տեսնել Դուբասովին կառքը:

— Չանցաւ որ տեսնէի:

— Ի՞նչպէս թէ չանցաւ, ճ[illegible] վէդ է անցեր:

Շիլլէրով զարմանքէ չար[illegible] բրաւ:

— Ի՞նչպէս թէ քովէս անցեր է[illegible] Դուբասով անցաւ Տրոյցկի [illegible] Վլատիմիր Վոյնարովսկիի [illegible]

— Լաւ, ինչո՞ւ Վլատիմիր [illegible] ռումբը:

Շիլլէրովի զարմանքը աւել[illegible] մեծցաւ:

— Զունէր որ նետէր: Բորիս[illegible] նէինք ես եւ Բորիսը միայն:

Եւ Շիլլէրով սկսաւ պատմել[illegible] տեսածը:

Մահափորձին նախընթաց օր[illegible] միագէտ Սէմէն Սէմէնովիչ յ[illegible] բարեց թէ ուժանակի իրպաշար[illegible] մասը փճացած էր, հետեւաբար[illegible] երկու ռումբ կրնար պատր[illegible]

(Շարունակելի)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Այլ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 6 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

6 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 2284

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԻՆՉՈ՛Ի ԴԺՈՒԱՐ Է

Մեր մարզական աշխատակիցը, այսօր, իբրեւ երիտասարդա-կան կազմակերպութեան կորիզ կ'առաջարկէ Հ. Մ. Ը. Մ-ը:

Այս առթիւ, վկայ կը կանչէ նաեւ մեզ, յիշելով մեր օգոստ. 30ի խմբագրականը:

Թիւրիմացութիւնը բացորոշ ըլլալով հանդերձ [illegible] առիթ կ'ընծայուի կրկին շօշափելու ամփոփէ [illegible] ծուած խնդիր մը,— երիտասարդական կազմակերպութեան:

Մեզի համար խնդիրը բաց է տակաւին, հետեւաբար խօսք չի կրնար ըլլալ ո՛ր եւ է «վերջակէտ»ի մասին:

Գաղափարը մէջտեղ դրուած է եւ թեր ու դէմ կարծիքներու փոխանակութիւնը կը շարունակուի:

Միւս կողմէ, մենք տակաւին չենք լրացուցած մեր պատասխան-ները՝ օտար երիտասարդական կազմակերպութեանց մասին:

Ընդհակառակն, դեռ նոր սկսանք:

Հիմնական հարցի մասին խոր տարբերութիւններ չկան, բայց [illegible] է աչքի առջեւ ունենալ ամբողջական պատկեր մը:

Մեր աշխատակիցը գիտել կուտայ.

— «Ժամանակ կը կորսնցնեն անոնք որ կ'ուզեն կամ [illegible] տասարդութիւնը կազմակերպել այնպիսի ձեւերով որոնց [illegible] բութիւնը չէ»:

×

Եւ, տրամաբանօրէն կ'եզրակացնէ.— «Գաղութային երիտասարդական կազմակերպութեան մը գլուխը [illegible] ակ միութիւնը Հ. Մ. Ը. Մ.ն է»:

Նորապէս գիտակից՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ի արժէքին [illegible] մա կատարած դերին, սիրով պիտի ուզէինք որ [illegible] խաձեռնութիւնը երիտասարդական կազմակերպու[illegible]

Մեր նպատակը միութեան դէմ միութիւն հանել [illegible] ձոյք պատճառել նորաչէրներու:

Ընդհակառակն, աւելի քան երբեք ուժգնօրէն [illegible] անհրաժեշտ է ամփոփել, խտացնել ուժերը եւ ձգ[illegible] կան, ծաւալուն կազմակերպութեանց:

Տաղտկալի դառնալու սարսափն դրած ենք [illegible] նաւորապէս մեր խօսքն ուղղելով Հայր. Միութ[illegible] գդոյն «Կրթասիրաց», «Ուսումնասիրաց»ներու:

Արդ, ներկայ պարագաներուն մէջ, Հ. Մ. [illegible] ստանձնել այդ պատասխանատուութիւնը:

Աւելի ճիշդ, կրնա՞յ գլուխ հանել այս գործը [illegible] դական համատարած կազմակերպութիւն մը:

Մենք լաւատես չենք:

Հ. Մ. Ը. Մ.ը նախանձելի կազմակերպութիւն [illegible] պանդխտութենէն առաջ, եւ ամէն իրաւունք ունի [illegible] իր կատարած գործերով:

Դժբախտաբար, վերջին տասը տարիներու ցն[illegible] ջորդական տագնապները ազդեցին նաեւ այս կուռ [illegible] թեան վրայ:

Անոր վարիչները հերոսական ճիգեր կը թափ[illegible] եւ անաղարտ պահելու համար Միութիւնը:

Հ. Մ. Ը. Մ.ը կը բոլորէ ներքին վերակազմ[illegible] մը: Մենք բոլորս պարտաւոր ենք դիւրացնել անոր [illegible] ջայն քաջալերել ոչ թէ ամսան շռայլութիւնն[illegible] նական, նիւթական աջակցութեամբ:

Ըսել կ'ուզենք թէ՝ ներկայ պայմաններուն մէջ [illegible] չէ նոր բեռներ բարդել Հ. Մ. Ը. Մ.ի շալակը:

Ընդհակառակն, հարկ է ամէն միջոց փորձել, [illegible] դրօշին տակ համախմբուին, ամէն բանէ առաջ, [illegible] միութիւնները:

Ան պէտք է դառնայ կեդրոնական շաղկապը՝ [illegible] բեզին մէջ:

Այդ պարագային, ինքն իր մէջ ամրապնդու[illegible] թեւաւորուած, պիտի կազմէ աջ բազուկը բուն [illegible] կազմակերպութեան:

Երբ կ'ըսենք երիտասարդական համատարած [illegible] թիւն, մենք նկատի ունինք ոչ թէ խոտի պէս բուսա[illegible] սահմանափակուած առանձին միութիւն մը, այլ [illegible] մը որուն շուրջը դաշնակցին բոլոր միւսները:

Մեր պայմանները այնպէս են որ, դժուար է [illegible] թական միութեան մը շուրջը համախմբել հանրա[illegible] կուսացած, անկազմակերպ երիտասարդութիւնը:

Հարկ է ստեղծել ուրիշ առանցք մը: Նշանաւ[illegible] մը՝ որ կարենան շարժման մէջ դնել ինքն իր գլխ[illegible] տասարդութիւնը:

Երբ գտնուի այդ առանցքը, եղած — չեղած [illegible] «[illegible]րդաց»ները կը կապուին, իսկ Հ. Մ. Ը. Մ.ը [illegible] ամուր յենարանը:

Իսկ եթէ ցնորք են այս բոլորը, Հ. Մ. Ը. [illegible] մը չի կորսնցներ, մնալով ամէնէն տեւական եւ [illegible] մակերպութիւնը:

Անհամար, անհամա՛ր բազմութիւն մը կը [illegible] կան կեանքէն կտրուած երիտասարդները:

Անոնք որ կը խրտչին քաղաքական հոսանք[illegible] ծուռ կը նային մարզական միութեանց:

Ի՞նչ պէտք է ընել, ի՞նչպէս պէտք է գործել, [illegible] ւ ստիպուին խորհիլ սփիւռքեան ժողովուրդի չար[illegible]

Ա՛յս է հարցը եւ ի՛նչքան որոճանք այս մասին [illegible]

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ ՀԻՆԳ ՄԻԼԻՈՆ

— o —

Կատակ չէ:

Յեղափոխական, համայնավար Փիէր Սէմարն է, որ կը գրէ, «Իւմանիթէ»ի մէջ (28 օգոստ.), թէ Հայաստանի բնակչութիւնը հինգ միլիոնի կը մօտենայ:

Կարդացիք անշուշտ, որ քանի մը ֆրանսացի համայնավարներ Հայաստան այցելեցին վերջերս, բոլշեւիկներուն *Թեապէն* տեսնելէ յետոյ: Այս զբօսաշրջիկները արդէն սկսած են իրենց տպաւորութիւնները պատմել «Իւմանիթէ»ի մէջ, իւրաքանչիւրը խօսելով տարբեր «հանրապետութեան» մը մասին: Մուսինաք կը խօսի Ուկրայինայի մասին, Փիէր Սէմար՝ «Ոսկեխնձորներու երկրին», Հայաստանի մասին:

Կը տեսնուի, որ բաւական բաներ ըսեր են Սէմարի, բայց այս մեր յեղափոխական լրագրողը նոթ չէ առեր եւ իր ականջին բուռածները ալ մոռցեր է: Իր միտքը մնացեր է միայն այն թէ «Հայաստան լեռնոտ երկիր մըն է, հեղինակ մը «ոսկեխնձորներու երկիր» անուանած է զայն, որովհետեւ լեռներու կողերուն տակ կը գտնուին պղինձ, զինկ, կապար, եւայլն»:

Զրեր սակայն թէ ատոր համար է, որ աչքը թաթը երկարեց: Սէմար չի մոռնար նաեւ ըսելու թէ Հայաստան 30,000 քառ. քիլոմեդր տարածութիւն ունի, որով կարելի է բաղդատել Պելճիքայի հետ, թէեւ չունի նոյնքան բնակչութիւն:

Լաւ, որքա՞ն է Հայաստանի բնակչութիւնը:

Մոսկուա վերջերս հաղորդեց թէ *երկու* միլիոնի կը հասնի Հայոց թիւը ամբողջ Ռուսիոյ մէջ: Մոսկուայի նոյն *բարեացակամութենէն* մղուած ապահովաբար, Սէմար ալ կ'աւետէ թէ 1930ին Հայաստան *մէկ* միլիոն բնակչութիւն ունէր, բայց հիմա (այսինքն *երեք* տարի յետոյ), *Հայաստանի բնակչութիւնը ՀԻՆԳ միլիոնի կը մօտենայ*:

Աղբա՛ր Սէմար, այսքան ուրախալի լուր մէկ անգամէն չեն տար: Գիտե՞ս թէ որքա՛ն մեծ պատասխանատուութեան կ'ենթարկուիս, երբ յանկարծ Ռամկավարները յուրդ լսեն չլսեն *հլլըրրմիշ* ընեն: *Հինգ* միլիո՛ն, երբ տարուան մէջ չո՛րս միլիոն յաւելում,— բարի՛, բարի՛ ըլլայ գալուստը բոլշեւիկներու: Անոնց եկած օրէն ի վեր Հայաստան շինարարութեան է լծուած: Սակայն մինչեւ հիմա Երեւանի թերթերուն գրածն այն էր, որ բնակարանի եւ ելեկտրակայանի շինարարութեամբ զբաղած են Հայերը: Հիմա «Իւմանիթէ»էն կը հասկնանք, որ Հայաստանի բնակիչները լծուած են ոչ միայն բնակարանային շինարարութեան, այլ եւ զաւակային շինարարութեան:

Առտու իրիկուն հէմ տուն կը շինեն եղեր մարդիկը, հէմ զաւակ: Այլապէս, ինտո՞ր *հինգ* միլիոն բնակչութիւն կրնար ունենալ Հայաստան... «Դաշնակ»ներուն օրով, չըսե՞ս, Սէմար աղբար:

ԱՐԵՒՈՒՆԱԿ

ԺԱՆՏԱՏԵՆԴ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Ժանտատենդի դէպքերը վերջերս շատցած են Պոլսոյ մէջ եւ կարգ մը տեղեր օրական մինչեւ իսկ 12 դէպքեր կը պատահին: Ամէնէն աւելի դէպքեր պատահած են Պէշիկթաշի, Սիւլէյմանիէյի, Գատըգիւղի եւ Սուլթան Ահմէտի կողմերը, ուր պատուաստի կայաններ հաստատուած են: Պէտք եղած պարագային, քաղաքին բոլոր կողմերըն ալ պատուաստ պիտի կատարուի:

ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Էնգիւրիէն կը հեռագրեն թէ նկատելով որ մաքսանենգութեան հարիւրին 80ը հարաւային սահմանին վրայ կը կատարուի, ծիզրէէն մինչեւ Ռաւանտուզ երկարող սահմանին մաքսային կազմակերպութիւնը պիտի զինուորականացուի: Նոյն ձեւին պիտի վերածուին նաեւ Պոլսոյ, Մարմարայի եւ Կարսի շրջանակները:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Թուրքիան ալ մտածող՝ օդային պատերազմի

ԳՈՐԾԱՐԱՆ ՄԸ ՊԻՏԻ ՇԻՆՈՒԻ ԿԱԶԱՐԳԵԼ ԴԻՄԱԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն թէ Թրքական կառավարութիւնը հրահանգներ ուղղած է գլխաւոր քաղաքներու վարչութեանց, որպէսզի միջոցներ ձեռք առնեն օդային յարձակման դէմ եւ առաջին առթիւ ստորերկրեայ թաքստոցներ շինեն: Կառավարութիւնը որոշած է հակակազային դիմակներու գործարան մը շինել եւ ստիպել որ իւրաքանչիւր բնակիչ հատ մը ունենայ իր անձնական ծախքով:

Միեւնոյն ատեն, Թուրքիա անընդհատ կը զօրացնէ իր օդանաւային ուժը, ժողովրդական հանգանակութիւններով եւ վիճակախաղերով:

Օգոստոս 30ին, Տումլու Փունարի ճակատամարտի տարեդարձին հետ տօնուեցաւ նաեւ «Սաւառնակի օրը»: Այս առթիւ, Սաւառնակի Միութեան նախագահը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— Թուրք ազգը այս տարի բանակին նուիրած է 36 սաւառնակ որոնց 16ին անուանակոչումը տեղի կ'ունենայ այսօր, տօնին առթիւ: Միւս 20 հատին անուանակոչութիւնը, զանազան պատճառներով, գալ տարուան յետաձգուած է: Հաշուեր եղած է որ ժողովուրդը մինչեւ հիմա 43 միլիոն ոսկի նուիրած է Սաւառնակի Միութեան:

Միութիւնը մինչեւ այսօր հասցուցած է Սաւառնակի 11 ճարտարագէտներ եւ 172 սաւառնորդ մեքենավարներ որոնցմէ 10 հոգին Եւրոպա ուսած են: Ասոնցմէ զատ ներկայիս 8 երիտասարդներ ալ սաւառնակի ճարտարարուեստ կը սորվին Եւրոպայի մէջ:

Սիոնական համագումարը ուղղեց

ՆՈՐ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐ ՏԵՂԱՒՈՐԵԼ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Տասներչորս օր անընդհատ ժողով գումարելէ յետոյ, Սիոնական համագումարը փակուեցաւ սեպտ. 4ին: Այս առթիւ որոշուեցաւ Վիէննայէն Պաղեստին փոխադրել սիոնականութեան հիմնադրին՝ Թէոտոր Հէրցլի աճիւնը: Իբրեւ նախահաշիւ քուէարկուեցաւ 175,000 ստերլին, որուն 19,500ը պիտի յատկացուի գաղթականներու տեղաւորման: Այս տարի հազար ընտանիք պիտի տեղաւորուի Պաղեստինի մէջ, իսկ հազար գերման (հրեայ) փախստական ընտանիքներ պիտի միացուին արդէն հաստատուած գաղութներուն: Այս նպատակով պիտի քաջալերուի փախստականներու ներգաղթը:

Համագումարը յանձնարարեց վարչութեան՝ դիմումներ կատարել Ազգերու Դաշնակցութեան մօտ, միջազգային նպաստ մը ապահովելու համար:

Համագումարը փակուեցաւ սիոնական օրհներգով եւ Պաղեստինի բանուորական քայլերգով:

Ռուսիտալական դաշինքը եւ Գերմանիա

Պերլինի խորհրդային դեսպանը, որ Հռոմ կը գտնուէր, հրահանգ ստացաւ քանի մը օր աւելի մնալ, եւ Մուսոլինիի տեսակէտներն իմանալ ռուսեւգերման յարաբերութեանց մասին:

Պ. Մուսոլինի վերջերս քանի մը անգամ բարեխօսութիւններ կատարեց Պերլինի մէջ, որպէսզի չափաւորէն խորհրդային միութեան դէմ մղուած պայքարը, որ սրտնեղութիւն կը պատճառէ Մոսկուայի:

Մանաւանդ որ, Պերլին ապաստանած սպիտակ Ռուսերը կ'ուզեն Ուկրայնան անկախ հռչակել աջակցութեամբ Գերմանիոյ: Պերլինի խորհրդային դեսպանը կ'ուզէ որ Պ. Մուսոլինի նորէն միջնորդէ եւ մերձեցում հաստատէ Ռուսիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ, մինչեւ իսկ ոչ — յարձակման դաշինք մը թելադրելով: Մէկ խօսքով, Մոսկուան կ'ուզէ ապահովել արեւմտեան Եւրոպայի բոլոր պետութեանց չէզոքութիւնը, յաջորդական դաշինքներով, որոնց վերջինը պէտք է կնքուի Գերմանիոյ հետ: Այն ատեն պիտի կրնայ ազատօրէն զբաղիլ իր ներքին գործերով:

Տնտեսական վերակազմութեան պայքարը

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Նախագահ Ռուզվէլթի բացած պայքարը իր գագաթնակէտին հասաւ սեպտեմբեր 4ին, «Աշխատանքի Օրուան» առթիւ: Միթինկներ գումարուեցան բոլոր քաղաքներուն մէջ: Զօր. Ճոնսըն եւ իր անմիջական օգնականները սրտառուչ կոչեր ուղղեցին ժողովուրդին, յորդորելով որ «անսահման ճիգեր» թափէ, յաջողցնելու համար վերակազմութեան ծրագիրը: Գործարանատէրներու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը ընդունած է ծրագիրը: Մինչեւ հիմա նախագահը ստորագրած է 8 պայմանագիրներ մեծ ճարտարագործութեանց համար: Ուրիշ 30 հատ ալ պատրաստութեան մէջ են: Ամէնէն կարեւորը կը վերաբերի հանքածուխի ճարտարագործութեան: Հաշուեր եղած է թէ հարկ պիտի ըլլայ 350 պայմանագիր կնքել, բոլոր ճարտարագործութիւնները ընդգրկելու համար:

Հռչակաւոր Ֆորդը մինչեւ հիմա տեղի չէ տուած եւ կ'ըսուի թէ բացէ ի բաց պիտի պայքարի նախագահ Ռուզվէլթի քաղաքականութեան դէմ: Զօր. Ճոնսըն վերջնագիր մը ուղղեց Ֆորդի, ազդարարելով թէ ժողովուրդը պոյքոթի պիտի հրաւիրուի, եթէ տեղի չտայ: Ֆորդ ոչ իսկ պատասխան կուտայ եւ իր արձակուրդը կ'անցընէ փառաւոր ամառանոցի մը մէջ: Ժողովուրդը անհամբերութեամբ կը հետեւի պայքարի ելքին:

Ինչպէս կը մարզեն Իտալիոյ նոր սերունդը

Այս միջոցին երիտասարդական երկու կարեւոր բանակումներ կազմակերպուած են Հռոմի դուռներուն առջեւ: Բանակատեղիներէն մէկը 650 վրաններու տակ ամփոփած է 25,000 յառաջապահներ, 14—18 տարեկան պատանիներ, որոնք եկած են երկրին բոլոր մասերէն, զինուորական շարքերով եւ քաղաքապահ բանակի սպաներու հրամանատարութեամբ:

Մարզանքներուն կը նախագահէ կրթական նախարարութեան խորհրդականը, որ զօրավար մըն է: Իսկ երկրորդ բանակատեղին, որ կը կոչուի Մուսոլինիի անունով, ունի 6000 փաշական երիտասարդներ,— բոլորն ալ արտասահման ծնած պատանիներ: Բանակումը պիտի տեւէ տասը օր: Պատանիները զանազան խումբերու պիտի բաժնուին եւ հաւաքական մարզանքներ պիտի կատարեն հրացաններով ու սուիններով:

Կը հաւաստեն թէ յառաջիկայ տարի նոյն բանակումները պիտի կազմա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՍՈՐԻՆԵՐԸ, «ՀՕՅՊՈՒՆՃԻ»ՆԵՐԸ ԵՒ... ԴԱՇՆԱԿՆԵՐԸ

— o —

«Ճիւմհուրիյէթ» կը գրէ.—

Դամասկոսէն հաղորդուած տեղեկութեանց համաձայն, Սուրիոյ Դաշնակները եւ Հօյպունի մարդիկը մտահոգութեան մատնուած են, տեսնելով որ թուրքեւֆրանսական յարաբերութիւնները բարեկամական փուլի մը մէջ մտած են: Այս պատճառով, դաւանանները կ'ուզեն ամէն առիթէ օգտուիլ, երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները խանգարելու համար:

Օրինակ, Իրաքի ասորական ըմբոստութիւնը եւ մանաւանդ այն զրոյցը թէ կարգ մը Ասորիներ անցած են Սինճար լեռը եւ միացած այդտեղի Քիւրտերուն եւ Եզիտներուն, տեսակ մը յոյս ներշնչած է այս *հէյիթ*ներուն, եւ պատճառ դարձած որ ձեռքի տակէ գործունէութեան սկսին:

Ճէլատէթ Պէտէրխան որ *Հավար* անուն քիւրտերէն թերթ մը կը հրատարակէ Դամասկոսի մէջ, *Մուհսին Ֆէթթին Սէւլէր* բարբառնչանքի պարբերաբերին տիրոջը՝ Նիզամէտտին Պէքեարի եւ Տիարպէքիրցիճէմիլ փաշա զաւակներուն հետ գաղտնի Հալէպ գացած եւ ժողովներ գումարած է, նախագահութեամբ Հօյպուն — Դաշնակի պետ Հրաչ Փափազեանի: Անոնց միացած է նաեւ Կարապունի երեսփոխան Մուսթաֆա Շահին եւ բոլորը միասին էլազիզէի կողմերը անցած են: Նկատելով որ Սինճար լեռը մօտ է էլազիզէի, կը հասկցուի թէ գացողներուն նպատակն է գրգռութիւն կատարել այդ կողմերու Քիւրտերուն եւ Եզիտներուն մէջ, եւ դէպք մը յարուցանել թուրքեւսուրիական սահմանին վրայ:

Տումլու Փունարի տարեդարձը

— o —

Թուրքիոյ մէջ աղմկալի ցոյցերով տօնուեցաւ օգոստոս 30ի ճակատամարտին տարեդարձը (1922): Այս այն կռիւն է որ կը կոչուի Տումլու Փունարի ճակատամարտը եւ որ մահացու հարուած տուաւ յունական բանակին:

Այս առթիւ թուրք թերթերը կը գրեն.—

Այդ օրը դէմ դէմի կեցած էին երկու բանակներ — թրքականը՝ 186,326 հոգիով, եւ հելլէնականը 195,000ով: Զէնքի տեսակէտով ալ թուրք բանակը տկար էր: Այսպէս 96,955 հրացան ունէր, հելլէնական 105,000ին դէմ, 2025 թեթեւ գնդացիր՝ թշնամիի 3152ին դէմ, 839 ծանր գնդացիր՝ 1002ի դէմ, 323 թնդանօթ՝ 352ի դէմ, 5 սաւառնակ՝ 12ի դէմ: Միայն սուրերու թիւը գերազանց էր, 1200 ի դէմ 2586ով:

Հակառակ այս տհագին տարբերութեան եւ շատ մը ուրիշ զրկանքներուն, թուրք բանակը յաջողեցաւ տանիլ մեծ յաղթանակ մը եւ հելլէն զօրքերը ծով նետել: Յարձակումը սկսաւ Օգոստ. 26ի առտուն: Դիմացի դիրքը անառիկ էր եւ անգլիացի հրամանատար մը զոռոզութեամբ կը յայտարարէր թէ «թուրք բանակը երկու տարիէն չպիտի կրնայ գրաւել զայն»: Եւ սակայն, գրաւուեցաւ երկու ժամէն:

Օգոստոս 30ին պարտուողը՝ միայն հելլէն բանակը չեղաւ, այլ աշխարհակալ Եւրոպան որ կեցած էր Յունաստանի ետին: Կազի փաշան, որուն հանճարեղ հրամանատարութեանը տակ տեղի ունեցաւ ճակատամարտը, երբ շարաբէն ազատագրեց ամբողջ Անատոլուն, շահելով ամբողջ երկրին ու ազգին երախտագիտութիւնը: Եւ Տումլու Փունարի կռիւը պատմութեան անցաւ «Սպարապետի մեծ ճակատամարտ» անունով:

500,000 ՀՈԳԻ ԳԱՑԻՆ ԵԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նացիներու համագումարին առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Նիւրըմպէրկի մէջ, գերմանական երկաթուղիները փոխադրած են 500,000 մարդ: Իբր 350,000 հոգի Նիւրըմպէրկ հասած էին մասնաւոր կառախումբով (330 հատ), իսկ 120,000 հոգի սովորական կառախումբերով:

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

«ՍԻՒՄԵՐՊԱՆՔ»

Ազգ. Մեծ Ժողովը իր նստաշրջանը փակելէ առաջ կարեւոր օրէնք մը քուէարկուեցաւ,— «Սիւմէրպանք»ի օրէնքը: Այդ օրէնքի մէկ յօդուածին համաձայն, Մուղա Տէվլէթ Սէնայի Օֆիսին եւ Սէնայի Քրէտի Պանքասըին պատրաստ գումարները, պահանջներն ու պարտքերը կը փոխանցուին այս դրամատան:

Սիւմէրպանքի գլխաւոր նպատակը պիտի ըլլայ ճարտարարուեստական վարկեր բանալ: Իր դրամագլուխն է 20 միլիոն Թրք. ոսկի: Պետական դրամագլուխով գործող եւ Թուրքիոյ ճարտարարուեստական կեանքին մէջ մեծ դեր խաղացող Պէյքոզի, Ֆէսհանէի, Հէրէքէի, եւ Պաքըրքէօյի գործարանները մինչեւ 1934 յուլիս, իրենցիրական արժէքին գնահատումէն վերջ, Սիւմէրպանքի կապուած Լիմիթըտ ընկերութեանց պիտի վերածուին: Այս ընկերութեանց մուրհակները հարիւրին հարիւր պիտի արձանագրուին դրամատանը անուան: Կառավարութեան առաջարկով եւ դրամատան վերին մարմնի որոշումով, այդ մուրհակները կրնան ծախուիլ, մասամբ կամ ամբողջովին, Թուրքերու եւ Թուրք հաստատութեանց:

Սիւմէրպանքի գլխաւոր նպատակն է, ինչպէս ըսինք, երկրին ճարտարարուեստին վարկ բանալ: Ծանօթ է որ աշխարհի տնտեսութիւնը ճարտարարուեստին շուրջ կը դառնայ: Թուրքիա եւս մեծ կարեւորութիւն կ՚ընծայէ ճարտարարուեստին: Ան՝ այդ գործին կը նայի թ՚է խաղաղութեան եւ թէ՝ պատերազմի շրջանի համար իբրեւ մեծ անհրաժեշտութիւն մը: Անուրանալի է որ վերջին տարիներու ընթացքին, ճարտարարուեստական փորձեր ըրաւ Թուրքիան: Փորձ ըսինք որովհետեւ դեռ կարելի չէ ըսել թէ ան իր ճարտարարուեստը ունի: Ամէն ճարտարարուեստ կը կօթնի վարկի: Թուրքիոյ մէջ եւս առաջին պայմանն ու պահանջը վարկն է: Սիւմէրպանքը պիտի ջանայ ատիկա ապահովել: Անշուշտ, վարկի պէտք ունեցող հաստատութիւնները դրամատան փոխանցըուելիք գործարաններէն միայն: Կան շատ մը անձնական հաստատութիւններ որոնք վարկի կը կարօտին: Այս պահանջը նկատի առնելու հարկադրանքին տակ է նոր դրամատունը: Օրինագիծը կը ճշդէ արդէն այս պարագան ու մանուածոր յօդուած մը կ՚ըսէ թէ «մասնաւոր հաստատութեանց ըլլալիք վարկերուն գումարը պետական գործարաններուն յատկացուելիք վարկէն նուազ պիտի չըլլայ»:

Թուրքիոյ մէջ, ճարտարարուեստական ձեռնարկները կարելի է բաժնել չորս մասի:

1.— Մանր — նախնական նիւթերը բանեցնել մասամբ կամ ամբողջովին եւ զանոնք արժեւորել կամ անոնց սպառումը դիւրացնել (օրինակ՝ բուրդ մետաքս, փուշ եւն.):

2.— Նոյն նիւթերուն արտածումը:

3.— Հում նիւթը երկրին մէջ չարտադրուիր եւ սակայն անկէ չինուածներուն սպառումը երկրին ներս շատ է:

4.— Թէ հում նիւթը երկրին մէջ չի գտնուիր և թէ դուրսը կըլլատրաստուի: Զանոնք Թուրքիոյ մէջ պատրաստելու ճարտարարուեստը:

Ճարտարարուեստի վարկ եւ առեւտրական վարկ ըսելով շատ բան կը հասկցուի Թուրքիոյ մէջ: Կարեւորը այդ վարկի պայմանն է:

Այսինքն՝ տրուած վարկին հետ բանեցնելիք դիւրութիւնները: Պայմանները կրնան դժուարին ու ծանր ըլլալ: Կամ՝ դիւրին ու թեթեւ: Թուրքիոյ մէջ, քանի մը տարուան ընթացքին, մէկէն ի մէկ բռնկեցաւ ճարտարարուեստի փափաքը: Հանդիպողը գործի ձեռնարկեց: Բայց շատեր այրեցան ու դժգոհութիւնը մինչեւ այսօր կը շարունակուի: Ինչո՞ւ. Որովհետեւ, վարկային պայմանները տանելի չէին: Նոր դրամատունը իրբեւ թէ այդ պայմանները պիտի քննէ, նկատի պիտի առնէ ճարտարարուեստին ու անոր տէրերուն վիճակը եւ ըստ այնմ պիտի ճշդէ իր վարկային պայմանները::

Ուրեմն, ընդհանուր առումով, Սիւմէրպանքը պիտի ունենայ երեք գլխաւոր առաջադրութիւն:

Ա.— Պետական գործարանները իր վրայ առնել եւ զանոնք աշխատցնել:

Յիշեցնենք որ տարի մը առաջ այս գործարանները կրկին օրէնքի մը ենթարկուեցան: Նոյն ատեն նման յօյսերով ու առաջադրութիւններով ստեղծեցին Սէնայի Օֆիսին, ջնջելով Սէնայի Քրէտի Պանքասըն, բայց, հազիւ տարին բոլորած, տեսան որ նոյնն է վիճակը: Նոր ձեւով՝ օֆիսը կը վերնայ եւ գործարանները բանեցնելու գործը ամբողջովին ինք կը ստանձնէ դրամատունը: Պայմանաւ որ, ըսինք վերը, մէկ տարուան ընթացքին Լիմիթըտ ընկերութեանց վերածէ զանոնք: Այդ պարագային բաժնեթուղթերը կրնան ծախուիլ միայն Թուրքերու եւ Թուրք հաստատութեանց:

Երկու տարուան ընթացքին այս երկրորդ փոփոխութիւնը նկատի ունենալով, չենք կարծեր որ հիմա ալ Սիւմէրպանքին հովանաւորութեան տակ մնում երեկի Սէնայի Օֆիսին եւ առջի օրուան «Տէվլէթ Ֆապրիքալարը»ն դոհացուցիչ վիճակ մը ստանայ: Ձեւերը եւ անունները չեն որ կը փրկեն կացութիւն մը, այլ՝ պայմանները: Հաստատութիւնները ի՛նչ ձեւի ալ վերածուին եւ ինչ անուն ալ կրեն, այնքան ատեն որ չունին աշխատանքի արտադրումի եւ սպառումի այնպիսի պայմաններ, որոնցմով կարենան մրցիլ ու վաճառել, միանգամայն, աւելի սուղ քան արժողութեան գինը,— դատապարտուած են անյաջողութեան:

Հակառակ ատոր, սակայն, պարզ է որ ընկերի պիտի ջանայ պահել զանոնք, որովհետեւ ինչպէս նախորդ, բայց մանաւանդ յառաջիկայ որ եւ է պատերազմի՝ անոնք իրեն համար վճռական նշանակութիւն ունեցող հաստատութիւններն են:

Այն յօդուածը, սակայն, որ իրաւունք կուտայ բաժնեթուղթերը ծախելու Թուրքերու, կը մատնէ արդէն, որ պետութիւնը հաշիւ չի գտներ ինք բանեցնելու զանոնք եւ կ՚ուզէ կամաց մը բեռնաւորել հանրութեան կամ անձերու, ճիշդ ինչպէս ըրաւ Արղընի հանքերը, բաժնետիրական դրութիւնը որդեգրելով: Իսկ մենք գիտենք թէ ընկերի որոշած բաժնետիրական որ եւ է ձեռնարկ ինչ միջոցաւ եւ ինչպէս «արագօրէն ընդունելութիւն կը գտնէ»:

Դրամատան երկրորդ գլխաւոր նպատակը պիտի ըլլայ «ընկերակցիլ մասնաւոր հաստատութեանց»: Այսինքն՝ դրամատան միջոցաւ Թուրք պետութիւնը պիտի գործակցի մասնաւոր ընկերութեանց: Անոնց հաստատութիւններուն մէջ պիտի ունենայ իր ներկայացուցիչները, հսկողները եւ իր անունով գործակցողները:

Զարմացնելու ուշադրաւ է այս որոշումը, որ վաղը իրականութիւն պիտի դառնայ: Օրէնքը չըսեր թէ այս կէտին մէջ ալ Թուրքի եւ ոչ-Թուրքի զանազանութիւն պիտի դրուի: Կամ, երկրացիի եւ օտարի: Բայց ակներեւ է որ քէմալականութիւնը կամաց կամաց ինքզինքը կը բնորոշէ: Ու կը բնորոշէ այնպէս ինչպէս Խալքի ծրագիր – կանոնագիրը կ՚ըսէ. «Հոն ուր անհատները կամ ընկերութիւնները չեն յաջողիր, պետութիւնը օգնութեան կը հասնի անոնց...»:

Կը տեսնէք որ ոչ ընկերվարութիւն է, ոչ համայնավարութիւն եւ ոչ ալ փաշական իրաւակարգ: «Մեր իրաւակարգը պէտք է բխի մեր երկրի պայմաններէն»: Ու այդպէս ալ կ՚ընեն, արդէն:

Տարօրինակը այն է որ մինչ Պէյքօզին ու Հէրէքէին (Պետական գործարաններ) զանազան ձեւեր կուտան ուկը նախատեսեն անձերու եւ ընկերութեանց բաժիններ տալ՝ հրաժարելով անոնց ամբողջական պետականացումէն, միանգամայն կ՚ուզեն անձնական կամ ընկերակցական հաստատութեանց մէջ ոտք դնել...:

Թէ ինչ ձեւով ու ինչ սահմանի յաջողութեամբ կը կատարեն այդ բոլորը — կը տեսնենք ապագային:

Գուցէ եւ կան քրիստոնէի – օտարի մասին ծուռ ու յետին հաշիւներ, որոնց մէջ այնքան վարպետ են Թուրքերը...:

Դրամատան երրորդ պարտականութիւնը պիտի ըլլայ իրեն հետ երբեք կապ չունեցող ճարտարարուեստական հաստատութեանց վարկ տալ: Ատիկա դիւրին գործ մը չէ, սակայն: Թուրքիոյ մէջ չկայ որ եւ է դրամատնային հաստատութիւն, որ մասնաւոր գործ մը նկատէ ճարտարարուեստական տուներու վարկ տալ: Ճարտարարուեստին ներքին ծալքերը ստուգելը աւելի դժուար է քան երկրագործական կամ այլ առեւտրականը: Այդ պատճառաւ ալ Սիւմէրպանքը բաւական մեծ փորձութեան մը կ՚ենթարկէ ինքզինքը՝ «մասնաւոր հաստատութեանց այնքան վարկ տալով, որքան՝ պետականներուն»: Երբ մանաւանդ, այս մասնաւորները այնքան մեծ յոյսերով սկսան ու այսօր քառասուն պատի կը զարնեն իրենց գլուխը:

Այդ է պատճառը որ դրամատունը պիտի ունենայ իր գիտական Ցանձնախումբը որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ տեւականօրէն քննել «պետական», «պետական ընկերակցական» եւ «անհատական» հաստատութեանց վիճակները, իրական պահանջները, կարելիութիւնները եւ զարգացման ազդակները, եւ ըստ այնմ թելադրել դրամատան, որպէսզի այս վերջինը վարկի իր շրջագիծը լայնցնէ կամ նեղցնէ:

Սիւմէրպանքը իր կարգին պիտի օգտուի ուրիշ վարկէ մը: Կը յիշուի որ վերջերս սովետեան դրամատան հետ կնքուած համաձայնութեամբ այս վերջինը Սիւմէրպանքին պիտի բանայ մէկ միլիոն ոսկի բաց վարկ մը: Անիկա անարժէք դիւրութիւն մը չէ, անշուշտ: Մանաւանդ գործի սկզբնաւորութեան շրջանին:

Սիւմէրպանքի ընդհ. տնօրէն նշանակուած է Նուրուլլահ Էսատ պէյ: Էսատ պէյ պետական – նիւթական գործերու մէջ է տարիներէ ի վեր ու մեծ դեր կատարած է Թրք. ոսկիի կայունացման խնդրին մէջ:

Կրկնենք անգամ մըն ալ, սակայն, որ բոլոր արժանիքներն ու դիւրութիւնները պայմանաւորուած են տնտեսական նպաստաւոր կացութեամբ: Այլապէս, տարին չբոլորած հարկ կ՚ըլլայ Սիւմէրպանքը եւս վերածել ուրիշ ձեւի մը՝ միշտ նոյն պատրանքէն առաջնորդուած...:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԷՆ

ՀԱՅԵՐՈՒ ԴԵՐԸ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Պարսկաստանը գերազանցապէս գիւղացիական երկիր է, որի բնակչութեան գրեթէ 80–85 մասը զբաղւում է երկրագործութեամբ:

Այդ դասակարգը, շատ հասկնալի պատճառներով, տգէտ է, նախապաշարուած ու յետամնաց, հետեւապէս միանգամայն զուրկ ժամանակակից քաղաքակրթութեան — մանաւանդ գիւղատնտեսական կուլտուրի մէջ — տարրական լոյսից:

Այդ հանգամանքը նկատի ունենալով, կառավարութիւնը վերջին տասնամեակում Թէհրանին մօտիկ Քարաջ գիւղաքաղաքում — ուր գտնւում է եւ շաքարի գործարաններից մէկը — հիմնել է գիւղատնտեսական մի դպրոց՝ փորձնական դաշտերով:

Վերջին երկու տարիներին այդ դպրոցի տնօրէնն էր նշանակուած պոլսեցի հողագէտ Նշան Գալֆայեան, որ 1926 թուից վարում էր տեղիս արքունի կալուածների վերատեսչութեան պաշտօնը:

Սոյն թուի մարտի վերջերին մեռաւ Գալֆայեանը եւ դպրոցը զրկուեցաւ լաւագոյն եւ հմուտ ղեկավարից:

Քարաջի երկրագործական դպրոցը որքան և մեծ բարիք համարուի երկրի գիւղացիութեան համար, այնուամենայնիւ նրա գոյութիւնը մի կաթիլ է ծով կարիքի հանդէպ, մանաւանդ, որ գտնւում է գիւղական շրջաններից հեռու եւ վերջինիս դպրոցական սերունդը հնարաւորութիւն չունի այդ դպրոցից լայն չափերով օգտուելու, եթէ չասենք որ բոլորովին չի օգտւում:

Դրա համար էլ գիւղատնտեսական գիտելիքները երկրագործ զանգուածի մէջ տարածելու մասնակի ձեռնարկները մեղանում կրկնակի արժէք են ստանում եւ դառնում հրամայական պահանջ:

Այստեղ կ՚ուզենք մեր կեանքից մի կենդանի օրինակ բերել, ցոյց տալու համար, թէ իրօք, ի՜նչպէս հրաշքի հաւասար փոփոխութիւններ կարող է առաջ բերել այդ տեսակէտից մասնակի նախաձեռնութիւնը գիւղացու տնտեսական կեանքի մէջ:

Այս տարի Նոր Ջուղայի Համայնական Խորհուրդը Փերիայի հայ գիւղերն է ուղարկում մի մասնագէտ գիւղատնտես, Գ. Մխիթարեան, որ մարտ ամսից հաստատւում է այդ գաւառի կեդրոն համարուող Նամակերդ հայկական մեծ գիւղում:

Գ. Մխիթարեանի առաջին գործը լինում է, ինչպէս հաղորդում է տեղիս «Ալիք» թերթի թղթակիցը, գիւղում երկու ծառուղի պատրաստել: «Եւ, հրա՛շք, 15 օրուայ ընթացքում գիւղի հարաւային կողմում մի քիլոմեթր երկարութեամբ եւ 14 քառ. լայնութեամբ պատրաստւում է մի ծառուղի, որի երկու կողմերում ցանւում է 400 թթենի: Գիւղի արեւմտեան կողմում 750 մեթր երկարութեամբ եւ 14 քառ. լայնութեամբ պատրաստւում է մի ուրիշ ծառուղի 270 թթենիներով. մի երրորդ ծառուղի էլ պատրաստւում է Շահ Փար անունով: Եւ այդ բոլորը ընդամէնը 25 օրուան ընթացքում»:

Գ. Մխիթարեանը նոյն Նամակերտ գիւղում պատրաստել է 7 հատ այգի, որոնց մէջ ցանել է 2000 պտղատու եւ անպտուղ ծառեր: Գիւղին բաժանել է 5000 թթենի, ծիրանի, կեռասենի եւ սալորենի ծառեր: Ծառեր է տնկել տալ նաեւ բոլոր տաների եւ երկու մեծ ու փոքր գետերի երկարութեամբ:

Պատրաստել է մի փորձադաշտ 2 հեկտար տարածութեամբ ուր ցանել է 52 զանազան տեսակի սերմեր: Այդ սերմերից բաժանել է նաեւ գիւղացիներին իրենց հողաբաժիններում ցանելու: Առանձին տեղ է բռնում բամբակի եւ ճակնդեղի մշակումը:

Հողագործութեան համար բերել է մի մեքենայ, ինչպէս եւ 3 գութան, որ գործածութեան մէջ են:

Նոյն գիւղի Շահփար ծառուղու հարաւ–արեւելեան ծայրում 60 գազ երկարութեամբ եւ 32 գազ լայնութեամբ պատրաստւում է ժողովրդական մի այգի (դրօսավայր):

Վերին Խոյգան գիւղում նոյն Գ. Մխիթարեանը պատրաստել է 7 հատ այգի 2500 պտղատու ծառերով, մի փորձադաշտ 3 հեկտար տարածութեամբ, ուր ցանել է նոյնպէս 52 տեսակի սերմեր: «Գումը» կոչուած աղբիւրը բերել է գիւղի մէջ, որից գիւղացիները օգտւում են խմելու, այգիները ջրելու եւ փորձադաշտի համար: Բաժանել է 3000 պտղատու եւ անպտուղ ծառեր եւ ամէն տեսակի սերմեր:

Սանգիբարան գիւղում միայն դպրոցի պարտէզն է պատրաստել ու ծառեր ու ծաղիկներ ցանել:

Կազմակերպել է նաեւ գիւղատնտեսական դասընթացքներ: «Մեծ է Գ. Մխիթարեանի ժողովրդականութիւնը եւ վայելած յարգանքը — գրում է թղթակիցը: Ցարգում են եւ նրա օգնութեան դիմում նաեւ հարեւանպարսիկ գիւղացիները»:

Բերուած փաստերը աւելի քան պերճախօս են:

Մի մասնաւորական մասնագէտ թողած կենտրոնական քաղաքների հանգիստ կեանքը, սեն վայելքները, անցել է դաւառ, մտել աշխատաւոր գիւղացիութեան մէջ եւ ընդամէնը մի քանի ամսուայ ընթացքում արմատական բարեփոխութեան ենթարկել նրա տնտեսական հնացած ձեւերը:

Մի անհատ...

Հապա ի՜նչ բարեփոխութիւններ կը վայելէ պարսկահայ դաւառը ընդհանրապէս, եթէ այդպիսի մի 10–15 հոգի Մխիթարեաններ գտնուէին դաւառի անհրաժեշտ իրականութեան մէջ գործելու:

Զունի՞նք այդպիսիները:

— Ունինք, եւ գուցէ պէտք եղածից աւելի շատ...

Բայց այդ մասին մի ուրիշ անգամ:

×

Մեր այս յօդուածներին, ի հարկէ, նիւթ չեն ծառայում նախապատերազմեան շրջանից արդէն գոյութիւն ունեցող հայկական գործի, ազգի, բամբակի եւայլ ասպարէզի վաճառականների գործերը, որոնցից շատերը իրենց շրջանառութեան ծաւալով առաջին տեղն են գրաւում Պարսկաստանում եւ որոնց գործունէութիւնը, ինչպէս եւ ընդհանրապէս վաճառականների գործերը այսօր, դժբախտաբար, սահմանափակուած է համաշխարհային տնտեսական տագնապի հետեւանքով:

Նիւթ չեն ծառայում նաեւ այն բազմաթիւ արհեստաւորների, պետական պաշտօնեաների եւ մասնագէտ մտաւորականների աշխատանքները, որոնք միշտ առաջին շարքերում լծակից են երկրի ընդհանուր բարեկարգութեան, առողջապահութեան, վերաշինութեան եւ յառաջդիմութեան գործերին:

Մեր մատնանշած ընկերութիւնները կամ մասնակի ձեռնարկները ճարտարարուեստի այս կամ այն ճիւղի մէջ, տակաւին նոր երեւոյթներ են, ընդամէնը մի քանի տարուայ պատմութիւն ունին, որոնք շնորհիւ իրենց ասպարէզի մէջ կիրառած մասնագիտական ժամանակակից գիտական միջոցների, ինչպէս եւ իրենց ազգային ուրոյն ստեղծագործութեան շնորհքի, համարւում են միանգամայն Նորութիւններ Պարսկաստանում, հետեւապէս եւ ցցուն կերպով աչքի են ընկնում երկրի ընդհանուր սաղմնային վիճակում գտնուող գործարանա – արդիւնաբերական կեանքի մէջ, որոնցից շատերը — ինչպէս սկզբում էլ չէշտել էինք — տեղ չեն բռնում մեր բերած փաստերի շարքում:

Նախ քան մեր յօդուածին վերջացնելը, ասենք նաեւ, որ վերջին տարիներս, դոնէ Թէհրանում բաւական աչքի ընկնող չափով աւելացել է եւ հայ մանր առեւտրականների թիւը որոնք չկային 6–7 տարի առաջ:

Միայն թէ վերջին մի տարուայ ընթացքում, տնտեսական տագնապի եւ ապրանքների ներածման ու արտածման պետական մենաշնորհի պատճառով մեծ հարուած հասաւ եւ հայ մանր առեւտրականներին:

Այդ հանգամանքի պատճառով հայ դրամատէրերի համար, որպէս պահանջ ներկայացող եւ արդիւնաւէտ գործ, յանձնարարելի է միայն ճարտարարուեստի այս կամ այն ճիւղին վերաբերող այնպիսի ձեռնարկներ, որպիսիք գոյութիւն չունին երկրում, քանի որ այսօրուայ Պարսկաստանը ձգտում է թօթափել արտասահմանի լուծը այդ տեսակէտից եւ ջանք է թափում իր ինքնուրոյն ճարտարարուեստը ունենալ: Հետեւապէս եւ նման ամէն մի ձեռնարկ դարգանալու եւ յաջող ապագայի հասնելու գետին ունի իր ոտքերի տակ, ինչպէս եւ քաջալերանք ու հովանաւորութիւն կառավարութեան կողմից:

Թող հայ դրամատէրերը աչքաթող չանեն այս հանգամանքը, որ շահաբեր է թէ իրենց համար եւ թէ ընդհանուր երկրի համար:

Բ — ԶԱԴԷ

Կորիզը ունինք
ճամբան է ամ տալ

«Յառաջ»ի օգոստ. 30ի թիւին խմբագրականը («Արիական շարժումը») կը կարծէք թէ եղաւ ամիսներէ ի վեր այս թերթին մէջ բացուած դրչապայքարին վերջակէտը: Հայ երիտասարդներու կազմակերպութեան հարցը տեղի տուաւ զանազան կարծիքներու որոնց ոչ մէկը բուռ մեզ գործնական կողմ կամ ներկայ պահանջներուն համապատասխան տեսակէտ կը պարունակէր: Դարձեալ՝ վերլոյիշեալ խմբագրականին մէջ յայտնուած շատ ճիշդ խորհրդածութիւններն են որ եղան լաւագոյնները՝ յայտնուած կարծիքներուն մէջ:

Արդարեւ, ժամանակ կը կորսնցնէն անոնք որ կ՚ուզեն կամ կը թելադրեն երիտասարդութիւնը կազմակերպել այնպիսի ձեւերով՝ որոնց հիմը մարմնակրթութիւնը չէ: Եթէ կ՚ուզուի որ հայ երիտասարդները մօտենան ազգային ամէն կարգի շարժումներուն, չուծանան, չմոռնան իրենց մայրենի լեզուն, պատմութիւնը, պէտք է անոնց ցոյց տալ հմայիչ հեռապատկեր մը: Արդ, ներկայ դարուս միայն մէկ հմայք կայ որ իր թաթին տակ կը պահէ երկսեռ պատանեկութիւնն ու երիտասարդութիւնը — մարմնակրթութիւնը՝ իր այլազան եւ ճոխ ճիւղաւորումներով:

«Յառաջ» հրատարակեց Իտալիոյ, Չեխօսլովաքիոյ եւ Գերմանիոյ երիտասարդական կազմակերպութեանց մասին տեղեկութիւններ: Տեսանք թէ բոլորին ալ հիմը միեւնոյնն է — սիօններու միջոցաւ պատրաստել ապագայ լաւ քաղաքացիներ: Արդ մենք ունինք անհրաժեշտ կազմակերպութիւնը՝ Հայ Մարմնակրթական Ընդհ. Միութիւնը, որուն նպատակը երբեք միայն ու միայն իր անդամներուն ֆիզիքական կրթութիւնը չէ եղած: Հարցուցէք հայ «գայլիկ»ի մը, հայ սկաուտի մը թէ այդ Միութիւնը, իր անդոյ միջոցներով, ի՛նչ կը սորվեցնէ իրենց. նախ հայերէն լեզուն, Հայոց պատմութիւնը՝ եւ յետոյ ըսկաուտական շարքերուն մէջ մինչեւ 20 տարեկան, եւ թէ իր մարզական խմբակներուն մէջ մնացող երիտասարդներուն թիւը աննշան է բաղդատելով հայ երիտասարդներուն ընդհ. թիւին հետ: Գիտէ՞ք թէ այդ միութեան ծրագիրը կը խօսի մատենադարաններու, ներկայացումներու, հաւաքոյթներու եւ կեդրոնական շէնքերու մասին՝ ուր ոչ միայն մարզական այլ եւ տնհատին բարոյական կրթութեան ստաարող միջոցներ պիտի հաւաքուին:

Երիտասարդական կազմակերպութիւն, Հ. Մ. Ը. Մ.ը փորձեց այդ ընդհանուր պատերազմի վաղորդ[illegible] նին իսկ, իր անդամները դեռ[illegible] զական քալուածք չորդած[illegible] անդապահութիւն ընելու, [illegible] ւաք ըլլալու, որբանոցներու [illegible] կերպութիւնը դիւրացնելու, [illegible] յին նպատակներու համար դրամ[illegible] ւաքութիւն ընելու:

1922ի գաղթին իր անդամներ[illegible] որ առաջնորդեցին կարաւաններ[illegible] որբերու եւ այսօր պարծանքով [illegible] րելի է ըսել թէ այդ Թուականէն[illegible] դին հիմնուած հայ գաղութներու [illegible] իրարու եւեւէ բուսնող [illegible] ձեւի միութեանց ամենահինն[illegible] Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղերը՝ [illegible] եղան ազգային շարժումը [illegible] անդամ արթարթողները: Ճիշդ է [illegible] սօր Հ. Մ. Ը. Մ.ը չունի անհրաժեշտ կազմակերպութիւնը այնքան [illegible] աշխատանքի մը լծուելու [illegible] սակայն ինչո՞ւ չօգնել իրեն: Ա[illegible] նմանի ամէն կարգի գործիչն[illegible] օժտուած գործարանի մը որ չի [illegible] դրամագլուխի չգոյութեան [illegible] տաւ: Որովհետեւ այդ միութիւն[illegible] կրնար քալել առանց դրամի, եր[illegible] ֆութպօլի խումբ մէջնել [illegible] (տասնըմէկ տղաք) շապիկներն [illegible] չեւ գնդակը՝ անցնելով կօշիկներ[illegible] տափաններէն կ՚արժէն մօտ [illegible] ֆրանք. երբ այդ խմբակը կեր[illegible] կամ տօն օր մը Փարիզի արուարձ[illegible] ներէն մէկը տանիք բերէք, պէտ[illegible] ծախսել անձ գլուխ նուազագոյ[illegible] ֆրանք: Եթէ միայն 5 սկաուտ [illegible] առջ»ի խմբագրականը բսաւ թէ Հ. Մ. Ը. Մ.ը 300 սկաուտ ունի այսօր) պէտք զգեստաւորել՝ կ՚արժէ մօտ [illegible] ֆրանք: Եւ ասիկա անվերջ՝ որով[illegible] տեւ կազմածները կը փճանան, միշտ նոր տղաք կը հասնին: Ի[illegible] րած է ցարդ ուրեմն Հ. Մ. Ը. Մ[illegible] շնորհիւ սմանց նուիրատուութեան[illegible] զանազան ոչ կայուն հասոյթներու[illegible] իր ղեկավարներուն զոհողութե[illegible] վեր է ամէն գովեստէ եւ վեր՝ իր [illegible] բաղութենէն:

«Յառաջ»ի աշխատակիցը խօսե[illegible] սոքոլներու ներքին կազմակերպ[illegible] թեան մասին: Հաւատացէք թէ Հ. Մ. Ը. Մ.ը իր ներքին կազմակերպ[illegible] թեան կառուցուածքով ետ չէ անձ[illegible] մէ: Միակ տարբերութիւնը որ [illegible] սոքոլներուն եւ մեր միջեւ ան[illegible] նոնք «հասկցուած են» իրենց [illegible] կիցներէն եւ կը ստանան ամէն [illegible] գի աջակցութիւն, մինչ Հ. Մ. Ը. [illegible] դեռ չէ կրցած «հասկցուիլ» հայ[illegible] սարակութեան մեծամասնութեն[illegible] ոչ ալ անոր ղեկավարներէն:

Հ. Մ. Ը. Մ.ը կը ներկայացնէ [illegible] երաշխիք մը՝ զոր ուրիշ ոչ մէկ [illegible] թիւն կրնայ տալ՝ այդ է իր [illegible] ձակ անկախութիւնը: Ան չի պատ[illegible] նիր ոչ մէկ հոսանքի եւ չի գիտեր մէկ խտրութիւն իր անդամներուն [illegible] ջեւ՝ ըլլան անոնք առաքելական [illegible] կաթոլիկ Հայ: Ան կ՚արգիլէ իր [illegible] դամներուն՝ մինչեւ քսան տարեկ[illegible] մանել ոեւէ կուսակցութեան մը [illegible] քերուն մէջ:

Անիկա եղաւ առաջիններէն մէկ[illegible] այն կազմակերպութեանց որոնք [illegible] դեցին յարաբերութեան մէջ մտ[illegible] Հայաստանի իրենց քոյր կազմակ[illegible] պութիւններուն հետ. չարամիտ[illegible] ղեկութիւններ ղինքը ներկայացուց[illegible] իբր թէ ենթակայ կուսակցութեան [illegible] եւ իր այդ փափաքը չիրականացա[illegible] հոգ չէ թէ իրականութեան մէջ [illegible] եղած ըլլայ ժամանակին Հայաստան[illegible] մէջ մարզական շարժումին ծագ[illegible] առաջին ստաարողը:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի նպատակը Ը[illegible] հայ պատանիներուն եւ երիտասա[illegible] ներուն ֆիզիքական ու բարոյ[illegible] կրթութիւնը՝ կարեւորութիւն [illegible] թէ անոնք կոչուին «սկաուտ» «պիոնէր». օր մը պիտի գայ [illegible] որ ինքն ալ պիտի մասնակցի իր [illegible] գիկներով «Համահայաստանեան [illegible] գիմպիականին» որ այս տարի [illegible] կ՚ունենայ սեպտ. 17ին Երեւան[illegible] — ինչպէս գրած էր «Յառաջ» [illegible] հինգշաբթի օր: Որքան Հ. Մ. Ը. [illegible] ականներ գիտենք որ նոյն օրը [illegible] ուզէին ներկայ գտնուիլ հոն:

Ուրեմն, եզրակացնելով կարելի ըսել թէ գաղութներու մէջ հայ երիտասարդական կազմակերպութեան գլուխը կանգնելիք միակ միութիւն Հ. Մ. Ը. Մ.ն է: Բոլորը պէտք օգնեն անոր այդ ուղղութեամբ պէտք եղած ձեռնարկները կարենալ սկսելու եւ իր գործունէութիւնը տարածելու համար նիւթական միջոցներ [illegible] տալով:

Ժ. Ե.

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ը

Քուպայի յեղափոխութիւնը

— o —

ԱԶԱՒՈՐ ՎՐԷԺԽՆԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՎԱՆԱ, 21 օգոստ. (Յառաջ) .— Ներկայիս Քուպա պաշարման վիճակի մէջ է։ Նախագահ Մաչատօ փախաւ, քանի մը նախարարներու հետ, օդանաւով։ Իր հետ տարաւ վաճառուն միլիոն տոլարի գումար մը զոր ինք յափշտակած էր պաշտօնավարութեան միջոցին։ Մնացեալ նախարարները գտան իրենց պատիժը։ Իր պաշտօնեաներն ալ չկարենալով փախչիլ ժողովրդական զայրոյթի առարկայ դարձան։ Դեռ մինչեւ այսօր օրական երեսուն – քառասուն հոգի կը մեռնին, փողոցներու մէջ։ Հին ռէժիմի կողմնակիցներուն կարասիները փողոցները կը լեցնեն ու կը կոտրեն։ Անոնց մէջ մեծարժէք ջահեր կան։ Ոչ ոք առարկայ կը փոխադրէ իր տունը, «անոնց վրայ արիւն կայ» ըսելով։

Յեղափոխական Ա.Բ.Գ. կուսակցութիւնը սկսած է մաքրագործումի։ Կը ձերբակալուին, անխնայ, բոլոր կեղեքիչները, մարդասպանները, դաւաճանները եւ մանաւանդ լրտեսները։ Անոնց թիւը հասած է քանի մը տասնեակ հազարի։ Վերջապէս արմատական մաքրագործում մը կը կատարեն։

Անկից չորրորդ մը առաջ կազմակերպուած էր բողոքի մեծ ցոյց մը, քիչ անգամ տեսնուած սաստկութեամբ։

Ցոյցը ուղղուած էր խորհրդարանին նոր քուէարկած տուրքերուն դէմ։ Ահա այդ ցոյցն էր որ ծաւալելով՝ քաղաքական հանգամանք ստացաւ եւ յանգեցաւ նախագահին հրաժարման։

Ա.Բ.Գ. կուսակցութիւնը պարտադրեց ժողովուրդին խանութները փակել եւ չաշխատիլ։ Զհնազանդողները իրենց կեանքը վրայ տուին, ահագին կորուստներով։

Խանութները 15 օր գոց մնացին՝ մէջը ըլլալով հացագործ, դեղարան։ Նամակատունը փակ էր եւ փոխադրական միջոցները դադրած։ Երկիրը մեռելային լռութեան մէջ էր։ Ահագին թուով մարդիկ մեռան անօթութենէ։ Հազիւ կարելի եղաւ դեռնախնձոր ճարել։ Մաչատոյի կողմնակիցները արագահարուած հրացաններով բանական կեանք հնձեցին, փողոցներուն մէջ։ Ներկայիս անոնք բռնուած են եւ արդէն պատժուած, գնդակահարուելով։

Օտար դեսպաններու պնդումով էր որ նախագահը ստորագրեց իր հրաժարականը։ Ամերիկեան դեսպանը 12 ժամ միջոց տուաւ կամ երկիրը լքելու եւ կամ զայն յանձնելու ամերիկեան զօրքին որ զրահաւորներու մէջ կազմ ու պատրաստ կը սպասէր, ծովուն բացերը։

Այս բոլոր թոհուբոհին մէջ բարեբախտաբար Հայու վնաս չկայ։

Ռստունի

ԿՐԿԻՆ ԵՒ ԿՐԿԻՆ

Անձնորդ անգամ մը եւս կը յիշեցնենք թէ բացարձակապէս նկատի չենք առներ անստորագիր կամ ծածկանուն գրութիւններ։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Աստաֆազար

— :-: —

«Ագրօ»ի կը գրեն Աստաֆազարէն.— Աստաֆազարի տեղական պահանջները այնքան շատ են որ այդ նիւթի մասին ոչ թէ օրաթերթի մը թղթակցութիւն, այլ քանի մը հարիւր էջնոց գիրք կարելի է գրել։ Այդ պատճառաւ, ամենակարեւորին վրայ պիտի խօսիմ, Աստաֆազարը շրջակայ գիւղերուն եւ դաւառակներուն կապող ճամբաները այնքան աւրուած, այնքան գէշ են որ մօտակայ տեղ մը իսկ ձմեռը քալելով անկարելի է. իսկ ամառը ինքնաշարժով կամ կառքով երթալ կը նշանակէ թոքերն ու ամբողջ մարմինը տակն ու վրայ ընել։ Ճամբան փոսերուն մէջ ինկող կառքերն ու ինքնաշարժները քանի մը զոյգ գոմէշներով կը հանուին եւ 5–10 մեղր անդին նորէն կը խրին կամ կը կոտրին։Շատեր իրենց ինքնաշարժները ծախած են։ Վերջապէս, Աստաֆազարն ու իր շրջականները ամբողջովին ուղեզուրկ են. որովհետեւ միջին դարերը յիշեցնող ճամբաները եւ ուղեզուրկ ըլլալը իրարու հաւասար բաներ են։

...Ջուր։ Տարիներէ ի վեր, Աստաֆազարի թաղապետութիւնը քննութիւններ կը կատարէ ակ մը գտնելու համար։ Հազարաւոր ոսկիներ ծախսելով յատակագիծեր պատրաստել կուտայ, «Ջուրը պիտի գայ», «կուգայ կոր» ըսելով տասն մը հանրութիւնը կ'ուրախացնէ։ Բայց, դժբախտաբար, հանրութիւնը այս «ճաշի փող»ին վարժուած ըլլալուն թեթեւօրէն կը ծիծաղի եւ կը չարունակէ խմել ջուր մը որուն անյարմարութիւնը տասն անգամ ապացուցուած է։

Հինգ տարի առաջ որոշեցին ամէն տարի 30,000ական ոսկի դնել պիւտճէին մէջ այս նպատակով։ Կը պարզուի, սակայն, որ մինչեւ հիմա հինգ փարա չեն դրած...

ԹՈՒՐՔԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

«Սօն Փոստա» կը գրէ (23 օգոստ.)—

Անցեալ օր, Լոնտոնէն Ահմէտ Ապտուլլահ անուն Թուրքէ մը նամակ մը առինք։ Այս Թուրք երիտասարդը գրեթէ ամէն տեղ իրեն հանդէպ ցոյց տրուած գէշ վերաբերումներէն կը գանգատի եւ կը պնդէ թէ պէտք է քարոզութիւն ընենք Եւրոպայի մէջ։ Այլեւս հարկ չկայ բացատրելու թէ Ամերիկայի եւԵւրոպայի մէջ մեզ ինչպէս կը ճանչնան։ Լոնտոնի խորհրդաժողովին մասնակցող մեր պատուիրակները թերթերուն մէջքացատրեցին թէ որ ատեննան դժուարութիւն քաշեցին իրենք զիրենք ճանչցնելու համար։ Խորհրդաժողովին մասնակցող բոլոր ազգերուն պատուիրակները Թուրքը միայն ծխախոտովը կը ճանչնային։ Բայց չէին գիտեր թէ Թուրքիան Ասիո՞յ մէջ է, Ափրիկէի՞, Ամերիկա՞յի։

Ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհի մեր մասին այսպէս անտեղեակ ըլլալը չէր բաւեր, հիմա ալ Վիէննացիք ոռոչեր են տօնել Թուրքերէն ազատելու տարեդարձը։ Այդ առթիւ Վիէննայի մէջ մեծ հանդիսութիւններ պիտի կատարուին, ճառեր պիտի խօսուին եւ, բնականաբար, Թուրքերու հասցէին խօսքեր պիտի ըսուին։

Ամէն ազգ իրաւունք ունի իր ազգային օրերը, ազատագրութեան օրերը տօնելու։

Բայց, Վիէննայի Թուրքերէն ազատուելու օրը չի նմանիր միւս ազգային տօներուն։ Ատիկա լոկ Թուրքերուն ու Թուրքիոյ դէմ քարոզչութեան առիթ մը տալէ տարբեր բան մը չէ։ Երկու հարիւր յիսուն տարիէ ի վեր անտեսուած տօն մը եւլել յիշելը ցեղապաշտութեան հակող քաղաքական շարժման արդիւնքն է։ Բայց, մենք անտարբեր չենք կրնար մնալ այս տօնին հանդէպ։ Եւրոպայի պորտին վրայ, մեզի դէմ այսքան ուժեղ փրոփականտի մը արդիւք ըլլալու համար, մեր ձեռքէն եկող ամէն միջոցի պէտք է դիմենք։ Իսկ աւելի դառն, չշիկներ բերելու ձեւին տակ աշխարհի ամէն կողմը Թուրքերու եւ Թուրքիոյ ի նպաստ քարոզչական կազմակերպութիւն մը ստեղծելու ենք։

ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՀԵՏ

—•—

ԽՄԲ.— Ասկէ առաջ պուլկարերէն թերթէ մը թարգմանեցինք տեսակէտներ՝ երկու երկիրներու փոխյարաբերութեանց մասին։ Սլօվօ, որ ամենայնուրջ թերթերէն մին է ու արտայայտիչը աջ – գինուորական հոսանքին, իբրեւ առաջնորդող յօդուած հրատարակած է գրութիւն մը, որուն կարեւոր մասերը կուտանք ստորեւ.—

Համաձայն պաշտօնական տեղեկութեանց, Թուրքեւպուլկար առեւտր. բանակցութիւնները ընդհատուած են ու Թուրք պատուիրակները վերադարձած են Թուրքիա։ Պատճառը ցոյց կը տրուի վալութայի խնդիրը։

Այդ բանակցութեանց սկիզբի օրերուն իսկ, Պ. Տոքթ. Պուրիլքով «Զօրա»ի 8 յուլիսի թիւին մէջ հրատարակեց յօդուած մը ու փաստեց թէ երկու դրացի երկիրներու միջեւ տնտեսական հասկացողութիւն մը աւելի քան դժուար է։ Այդ յօդուածով տեղեակ կը պահուէր մեր հանրութիւնը եւս մեր՝ Թուրքիոյ հետ ունեցած առեւտուրին ու կը յանձնարարուէր չի գերագնահատել սկսուած բանակցութեանց արժէքը։

Եւ իրապէս, ամէն անոնք որ մօտէն ծանօթ են, պիտի վկայեն թէ մեր առեւտուրը՝ Թուրքիոյ հետ, դադրած է նախկին վիճակը ունենալէ ու Թուրքիան այլեւս շուկայ մը չէ պուլկարական ապրանքներու համար։

... Ճիշդ է որ մենք կարգադրելիք խնդիրներ ունինք Թուրքիոյ հետ։Իսկ առանք առեւտրական հանգամանք չունին։ Թուրքիոյ հետ պէտք է կարգադրենք հոն մնացած մեր բանուորներու եւ Թրակիացի պուլկար գաղթականներու գոյքերու խնդիրները։ Բայց, Թուրքիոյ վերջին օրէնքին համաձայն, մեր բանուորները պէտք է վերադառնան, իսկ ինչ կը վերաբերի Թրակիայէն գաղթող Պուլկարներու գոյքերուն,— կրնանք բոլորովին վստահ ըլլալ որ, հակառակ Թուրքերու կողմէ եղած բոլոր սիրալիր յայտարարութիւններուն, Թուրքերէն «զալլա մանկըր» մը իսկ պիտի չստանանք։ Թուրքիա կը գտնուի ելմտական բոլորովին աննպաստ կացութեան մէջ, եւ եթէ մեծ պետութիւնները չեն կրնար դանձել օսմանեան շրջանի պարտքերը, ալ աւելի կասկածելի է մեզ ըլլալիք վճարումը։

Ահա թէ ինչու մենք այն կարծիքէն ենք որ մեր երկրին լաւ ըմբռնուած շահերը չեն արդարացներ չափազանցեալ շահագրգռութիւն մը դէպի Թուրքիան (եւ այդ ոչ միայն տնտեսական գետնի վրայ), երբ մենք պէտք է շատ աւելի մեծ ու կարեւոր յարաբերութիւններ բարելաւենք ուրիշ պետութեանց հետ։

Մեր այսօրուան արտաքին քաղաքականութեան վարիչները երբ գործի ձեռնարկեցին, Թուրքիոյ հետ մեր յարաբերութիւնները —տնտեսական եւ քաղաքական — թերեւս աւելի կարեւոր հանգամանք մը ունէին. բայց բացարձակապէս այդպէս չէ։ Իսկ քաղաքականութեան մէջ — տնտեսական ըլլայ թէ ոչ — պէտք է տարուիլ ոչ թէ անցեալի յիշատակներով եւ պատրանքներովը, այլ իրերու իրական կացութեամբը։ Այլապէս անխուսափելի են սխալները զորս պիտի հատուցանէ պուլկար ժողովուրդը, եւ ոչ թէ մեր արտաքին քաղաքականութեան վարիչ շրջանակը։ Երանի՜ թէ այս վերջինները յետ այսու բաց աչքով նայէին իրերուն։

100,000 ՀՈԳԻ ՄՈՒՇԻ ՄԷՋ?

— o —

Մուշէն կը հաղորդեն «Սօն Փօսթա»ի.— Իբրեւ գետեղման վայր ընտրուած է Մուշի դաշտը, որ 400 քառակուսի քիլոմէթր տարածութիւն ունի։ 100,000 գաղթականներ պիտի գետեղուին հոն։ Զետեղման գործողութիւնը սկսած է։

ՅԱՌԱՋ.— Կը կարծենք թէ խօսքը տեղահան եղած Քիւրտերու մասին է։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԿՈՉ ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ

— o —

ՄԱՐՍԷՅԼ, 2 սեպտ.— Ընկերներ, Մարսէյլի մէջ 1923 թուին կազմուած Նախկին Լեգէոնականներու Միութիւնը, որ ժամանակէ մը ի վեր կազմալուծուած էր, այժմ վերակազմուած է (13 օգոստ. 1933), նպատակ ունենալով հետապնդել եւ պաշտպանել այն բոլոր իրաւունքները զորս օրինական միջոցներով կրնանք ձեռք բերել իբրեւ Ֆրանսական դրօշի տակ ծառայած նախկին մարտիկներ։

Այս միութեան շուրջ ամէն լեգէոնականի անտարբերութիւնը բացատրելի պիտի չըլլար։ Այն որ կ'ապրի Ֆրանսայի մէջ թէ ուրիշ երկիրներ, կրնայ պէտք ունենալ անոր միջամտութեան կամ բարոյական օժանդակութեան։ Ուստի ընդհանուրին շահը կը պահանջէ որ ունենանք որքան կարելի է ուժեղ եւ ազդու լեգու մը։

Այս պարտաւորութենէն դուրս չեն կրնար մնալ մեր Ֆրանսահպատակ ընկերները որոնք բարոյական յանձնառութիւններ ունին դէպի իրենց նոր հայրենիքը եւ անդամահատ ընկերները։

Ներկայիս կը հրաւիրենք Մարսէյլի եւ շրջականներու ինչպէս եւ արտասահման գտնուող մեր բոլոր լեգէոնական ընկերները յարաբերութեան մէջ մտնել միութեան հետ, հաղորդելով իրենց ճշգրիտ հասցէները։

Ատենապետ՝ Յ. Նշանեան

Ատենադպիր՝ Ս. Ալթունեան

Մեր հասցէն՝ Սարգիս Ալթունեան 71, ռիւ Փ. Կոլպէռ, Մարսէյլ, (Ֆրանսա)

⁂

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ԴԱՒԵՐ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ ԳԼԽՈՒՆ

— o —

«Ասպարէզ» կը բացատրէ խմբագրականի մը մէջ (18 օգոստ.).

— «Խորհրդային իշխանութիւնը խստիւ արգիլած է եկեղեցականութեան զբաղելու քաղաքական գործերով։ Բայց նոյն խորհրդային իշխանութիւնը կը փորձէ քաղաքական պայքարի մը լծելու նոյն եկեղեցականութիւնը, իր սահմաններէն դուրս, արտասահմանի հայ գաղութներուն մէջ։ Էջմիածնի անունով կամ անոր հրահանգով բացուած այս պայքարը ուրիշ իմաստ չի կրնար ունենալ։

Հայաստանի խորհրդային իշխանութեան սահմաններուն մէջ գոյութիւն ունեցող Հոգեւոր իշխանութեան գոյապատճառը միայն այս թագուն նպատակով կ'արդարանայ յաչս խորհրդային իշխանութեան։

Խորհրդային միութեան սահմաններէն ներս, ամէն ազգի Հոգեւոր պետերու ընտրութիւնները արգիլուեցան բացի հայ եկեղեցւոյ Հոգեւոր պետէն։ Այն բացայայտ պատճառով, որ առաջիններու միջոցով արտասահմանի մէջ քաղաքականութիւն վարելու դաշտ չկայ, բայց այդ դաշտը, յանձինս հայ գաղթաշխարհի, կայ հայ եկեղեցւոյ Հոգեւոր պետին համար։ Թոյլատրուեցաւ հայ եկեղեցւոյ Հոգեւոր պետին ընտրութիւնը այս միակ նպատակով, ու այժմ փորձ կը կատարուի գործադրութեան դնելու զայն։

Կոմունիստ եպերելի դիկտատուրայի թագուն չարժառիթներու անծանօթ ու միամիտ հայ մարդիկ երախտագիտական զգացումով լեցուեցան դէպի խորհրդային իշխանութիւնը, երբ Թոյլատրուեցաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ընտրութիւնը, առանց անդրադառնալու թէ ինչո՞ւ այս «շնորհը» կը զլացուի նոյն իսկ ռուս մեծ ժողովուրդին, բայց առատօրէն կը թափի հայ փոքրիկ ժողովուրդին վրայ...

Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւնը կամ, աւելի բացատրելի պիտի ըլլայ ըսել, համառուսական Չեկան պարտականութիւն ունի պառակտելու հայ գաղութներու ազգային բոլոր կազմակերպութիւնները, ըլլան անոնք մշակութային, բարեգործական թէ քաղաքական։ Ու այս ստոր ձեռնարկին գործիքներէն մին կը համարին իրենց ձեռքին մէջ սեղմուած՝ Էջմիածնի Հոգեւոր Գերագոյն Խորհուրդը։

Անշուշտ Չեկան անտեսանելի է, բայց անոր գործակալները ամէն տեղ են, իբրեւ խմբագիր, հասարակական գործիչ, ուսուցիչ, քահանայ, վարդապետ, եպիսկոպոս եւն.։

Ու այսօր օգտագործելով արտասահմանի ժողովուրդի մէկ մասին միամտութիւն ու անտեղեակութիւնը վերոյիշեալ գործակալները կը փորձեն չահարկութեան դնել Էջմիածնի հեղինակութիւնը,— անոնք որ չեն յարգեր Էջմիածնի հայրապետին հրամանները, պէտք է դուրս վտարուին եկեղեցական հաստատութիւններէն։

Այժմ լսեցէք բոլոր տեսակի ստորին խառնակիչներ.— Մահուան դատապարտուելու արժանի դիկտատուրա – իշխանակալութիւնը ստորին ամէն միջոց կը գործածէ խորտակելու ազատախոհներու դարեւոր պայքարին արդիւնքը եղող ժողովրդային վեհապետութիւնը, զայն կեդրոնացնելու համար ափ մը բախտախնդիրներու ձեռքը։ Ասոր դէմ, պայքարի ճակատին վրայ կեցած է ժողովուրդի վեհապետական իրաւունքներու պաշտպան ազատականութեան անխորտակելի բանակը։ Այս պայքարը պիտի մղուի անողոք կերպով, մինչեւ որ վերջնականապէս ջախջախուի առաջինը, որուն ճակատին վրայ խարանուած է պատմութեան մահապատիժի վճիռը։

Այս քաղաքական կատաղի պայքարին մէջ գործ չունի հայ եկեղեցականութիւնը, կամ հոգեւոր իշխանութիւնը։ Անիկա պիտի զբաղի միմիայն իրեն սահմանուած գործերով.— հոգիներու փրկութեամբ։ Իսկ եթէ կամովին կամ հարկադրանքի տակ կը փորձէ քաղաքական ճակատը գալ ի նպաստ ժողովրդային իրաւանց թշնամիներուն, իր գոյութիւնը կը դառնայ ոչ միայն աւելորդ այլ նաեւ վնասակար։ Այդ պարագային իր դէմ պիտի ունենայ ազատախոհներու բանակը եւ պիտի ենթարկուի անոր ուժգին բռունցքին»։

ԱԿԱՄԱՅ ՄՈՌԱՑՈՒՄ

—•—

ԿԱՐՏԱՆ, 31 օգոստ.— Ֆր. Կ. Խաչի Կարտանի մասնաճիւղի օգոստ. 20-ին դաշտահանդէսին առթիւ գրած թղթակցութեանս մէջ ակամայ մոռցուած էր յիշել Տիգրանակերցիները, որ մեծամասնութեամբ եկած էին։Աճուրդի դրուած առարկան գորգ մը, որ բարձրացաւ 127 Ֆր.ի շահեցաւ Պ. Կ. Աբրահամեան (Զալի), որ կրկին զայն նուիրեց Կ. Խաչին։

Լ. Գ.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով։

ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ԱՆԿՈՒՄԸ

(Հատուած՝ դրաշավէպէ մը որ պատրաստութեան մէջ է)

—••—

— Որքան մաքուր պիտի ըլլամ ես՝ եթէ վաղը տաճար մտնեմ հրեշտակի երկինքն եկած ...։ Ես սրբուած պիտի ըլլամ քու ծոցէդ ելլելով ...։ Ես գիտեմ որ Աստուած քեզ այս բանին համար ղրկեց ինծի...

— Լռէ, կը խօսիս սուտ ու սխալ...

— Ես գեղեցիկ կը խօսիմ, ես երբեք այսքան ճշմարիտ չեմ խօսած...

— Դուն ծուռ կը խօսիս. ճշմարտութիւնը ուղիղ է։

— Երկինքի ու երկրի մէջ ամէն բան ծուռ է ու գեղեցկացած։ Եթէ կ'ուզես ես ուղիղ կը պառկիմ քեզի հետ։ Հրեշտակը ելաւ ոտքի ու կանչեց Ադամայ որ մնայ իր կնոջ հետ։ Ինք հեռացաւ ու բարձրացաւ բլուրի մը վրայ։

Ադամ հարցուց Եւայի.

— Բարկացուցի՞ր զինքը...

— Ո՛չ. ես անոր հետ խօսեցայ շատ զուարթ։

— Ի՞նչու հեռացաւ...

— Պիտի գայ դարձեալ...

— Ի՞նչ ըսիր դուն անոր...

— Ճշմարտութիւններ ըսի, իսկ ան կարծեց թէ կը ստեմ...

— Բայց դուն գիտե՞ս ճշմարտութիւններ...

— Ես զգացում ունիմ...։ Բարբառեցայ հեւասպառ խօսքերուս... հաւատքով ըսի ամէն բան...

— Ուրեմն ան կը կասկածի մեր հաւատքին վրայ...։ Ան պէտք չէ բարկանայ այս բանին համար։

— Բազցր է անոր բարկութիւնը։ Գտանելի է անոր բարկութիւնը... տարօրինակ կենդանի մըն է ան...

— Ան կենդանի չէ... Ան անմահ է...

— Դուն կենդանիս ես...

— Դուն ալ ինծի նման ես, զուցէ աւելի կենդանի։

— Դուն եթէ անմահ ըլլայիր, ես ալ քեզի հետ պառկելով կ'ըլլայի անմահ։

— Ես անմահ էի ու քեզի հետ պառկելով եղայ կենդանի։

Հրեշտակը վար եկաւ բլուրէն։ Լըռեցին։

Առաջացաւ հրեշտակը, գնաց նստաւ բարձր խարակի մը վրայ ու կախեց իր գլուխը։

Անոր կը նայէր անդադար Եւա։

Ադամ պառկեցաւ եւ սկսաւ նայիլ կապոյտին։ Եւա ըսաւ.

— Ես անոր մօտ պիտի երթամ ...

— Ինչո՞ւ համար ...

— Կը ձանձրանամ ... հաճելի է խօսիլ անոր հետ, ինծի համար հաճելի է...

— Իրեն համար ոչ, ինծի համար ոչ...

— Քեզի համար հաճելի չէ ... բայց քեզի կ'ըսեմ որ ինծի համար հաճելի է... ու ես հրեշտակին հետ պէտք է ըլլամ տաճար մտնելէ առաջ ... Պէտք է ըլլամ անմահի հետ... Անմահը քեզի համար չէ... Անմահը ինծի համար է...

— Դուն պիտի չերթաս անոր մօտ ... Ան քեզ չկանչեց...

— Կեցիր այստեղ ու դիտէ։ Ան ինծի հետ պիտի ըլլայ զաւնուկի պէս։

— Կեցիր, ան քեզ չկանչեց...

— Ան զիս միշտ կը կանչէ բայց դուն չես լսեր ... ըսէ՛, հրեշտակ, դուն կանչեցի՞ր զիս...

Հրեշտակը գլուխը դարձուց, պաղեցաւ եւ փրկուելու համար կացութենէն անդիտակից ըսաւ.

— Այո՛...

Եւա ծիծաղ մը արձակեց ու վազեց հրեշտակին քով։

Մտածեց Ադամ.

— Ի՛նչ գէշ եմ որ չեմ ուզեր Եւային խօսիլը անոր հետ։

Եւա կծկուեցաւ յատակին տակ ու իր ժպիտով լեցուն աչքերը յառեց հրեշտակին։ Հրեշտակն ալ սկսաւ նայիլ անոր աչքերուն։

Եւա ըսաւ.

— Տեղ տուր ինծի քու քովդ։ Բռնէ ձեռքս ու քովդ առ զիս։

Հրեշտակը իր քով առաւ Եւան։

Անոնք միշտ կը նայէին իրարու։

Եւա ըսաւ.

— Պիտի իյնամ։ Ձեռքովդ գրկէ մէջքս... Բռաւ հրեշտակը։

— Գլուխդ մօտեցուր գլխուս...

Բռաւ հրեշտակը։

— Թոյլ տուր որ աջ ոտքս դնեմ ծունկիդ վրայ ...

Հրեշտակը մնաց լուռ եւ անշարժ։ Եւա ըրաւ։

— Թոյլ տուր որ անցընեմ թեւս վիզդ։

Եւա ըրաւ։ Ու խօսեցաւ.

— Հիմակ լաւ է այսպէս։ Շատ լաւ ենք այսպէս։ Դիտենք Կապոյտն։

Ըսաւ հրեշտակը.

— Ի՞նչ ըսիր Ադամին։

— Ճշմարտութիւններ ըսի, իսկ ան կարծեց որ ես կը ստեմ...

— Ան կ'ուզէ՞ որ դուն ինծի մօտ ըլլաս ...

— Եթէ դուն ուզես, ան ալ կ'ուզէ ... Եթէ ան ուզէ, դուն ալ կ'ուզես... Ես սակայն կ'ուզեմ որ դուն ուզես... ուզէ՛, ուզէ՛ ... ու բոլորը պիտի տամ...

— Տէրը պիտի չուզէ ... գիտեմ որ Տէրը պիտի չուզէ...

— Ան ինծի արգիլած չէ քեզի հետ ըլլալ... Դուն ինծի հետ ըլլալով պիտի սիրես Տիրոջ ամէնէն գեղեցիկ ըստեղծագործութիւնը ... Դուն ինծի հետ ըլլալով պիտի սիրես Տիրոջ երկրային գործը ու ես քեզի հետ ըլլալով պիտի սիրեմ Տիրոջ երկնային գործը։

— Ադամն ալ պիտի չուզէ ...

— Ես կ'ուզեմ ու դուն կ'ուզես ... Ձենք գիտեր թէ Տէրը պիտի ուզէ կամ ոչ.. Կը փորձենք ու կ'իմանանք ...կը փորձենք ...

— Փորձութիւն ... ծանր է ան...

— Շատ թեթեւ է... դուն չես գիտեր զեռ... փորձենք ... փորձենք...

— ...

— Ըսէ՛, գեղեցիկ բան ըսէ՛...

— Վաղը...

— Այո՛, խօսէ՛...

— Երբ աւարտի փառաբանութիւնը...

— Ըսէ՛, ըսէ՛...

— Կը մնամ մէկ խորշը տաճարին... Կուգաս ու կ'ըլլանք միասին ...

— Ի՛նչ անոյշ եւ ի՛նչ իմաստուն խօսեցար։

— Գնա հիմակ Ադամին քով։

Հրեշտակը բարձրացաւ բլուրը։

Կապրան դեռ կը հրաշագործէր։

(3) ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

(Վերջ)

կերպուին հարիւր հազար երիտասարդներու համար: Ճիշդ այդ միջոցին 100,000 զինուորներ պիտի մասնակցին ռազմափորձերուն:

Տարակոյս չկայ թէ փաշական կառավարութիւնը կ'ուզէ զինուորներու ազգի մը վերածել Իտալիան:

*** Այսուհետեւ փաշական տարին պիտի հաշուեն հոկտեմբեր 29էն, որ թուականն է սեւ շապիկաւորներու յաղթանակին:

Անգլիոյ Արհեստակց. Միութեանց համագումարը

Սեպտ. 4ին Պրայթընի մէջ բացուեցաւ Անգլիոյ արհեստակցական միութեանց 65րդ համագումարը: Ժողովատեղին շրջապատուած էր ոստիկանական շղթայով մը, որովհետեւ 800 գործազուրկներու կարաւան մը ճամբայ ելած է Լոնտոնէն, իր տրտունջները յայտնելու համար:

Բացման ճառին մէջ, նախագահը ձաղկեց հիթլերական եւ փաշական դիկտատուրաները, որոնք կ'ոչնչացնեն ժողովրդավար կարգ ու սարքը: Գնահատելով հանդերձ Անգլիոյ ժողովրդավար ոգին, ազդարարեց չտարուիլ պատրանքներով:

Նացիները կը շարունակեն դաւադրել Աւստրիոյ դէմ

Վիէննայէն կը հեռագրեն թէ նացիները կը շարունակեն իրենց դաւադրութիւնները: Օր չանցնիր որ ոստիկանութիւնը նոր դաւ մը մէջտեղ չհանէ: Լինցի նամակատան մէջ երեւան հանուեցաւ հիթլերական բջիջ մը: Վիէննայի մէջ ոստիկանութիւնը կոխելով ճաշարան մը, ձերբակալեց 48 նացիներ որոնք գաղտնի ժողով մը կը գումարէին: Շաբաթէն կիրակի լուսնալու գիշերը անծանօթներ ուժանակով օդը հանեցին մաքսային պահականոց մը, Պավարիոյ սահմանագլուխէն 150 քայլ հեռու:

Նոր խնութիւններ հայրապապան աղջկան մասին

Երկուշաբթի օր հարցաքննուեցաւ Վիոլէթ Նոզիէռի տարփածուներէն Ժան Տալէն, որ կրկնեց իր նախորդ յայտարարութիւնները: Հաստատեց թէ աղջիկը պարբերաբար հարիւր ֆրանք կուտար իրեն: Հարցաքննուեցաւ նաեւ իր ընկերը, Լըկլան, որուն համար չարաճճի մը՝ գրած էր թէ աճնապան պիտի ըլլայ: Ոստիկանութիւնը լուրջ կասկածներ ունի դեղագործի մը մասին, որ տեսնուած է Վիոլէթի հետ եւ կրնայ պատրաստած ըլլալ կեղծ դեղագիրը:

Վիոլէթ քիչ մը գտած է ինքզինքը եւ երկրորդ անգամ ըլլալով խոստովանահայրը ուզեց, «անկեղծօրէն խոստովանելու համար»: Բայց խոստովանահայրը արձակուրդի մէջ է:

Բանտարկեալը խեղճութեան մատնուած է, բոլորը երես դարձուցած ըլլալով:

Արտօնութիւն ստացաւ քիչ մը ճերմակեղէն բերելու, որ անհրաժեշտ է միշտ, բայց չի կրնար գնել, որովհետեւ իր հաշւոյն միայն 9 ֆրանք կայ բանտի վարչութեան քով:

Մինչ այս մինչ այն, ամէն օր դէզ դէզ նամակներ կը հասնին պաշտպան փաստաբաններուն եւ ոստիկանութեան, «յայտնութիւններ» ընելով կամ չփոթութիւն պատճառելով:

Խումբ մը ընտանիքի մայրեր պահանջեցին բժշկական քննութեան ենթարկել այն երիտասարդները (անշուշտ իրենց զաւակները) որոնք յարաբերութիւն ունեցած են Վիոլէթի հետ...

1933 փետր. 3ին քուէարկուած օրէնքի մը համաձայն, հարցաքննիչ դատաւոր մը չի կրնար հինգ օրէն աւելի բանտարկուած պահել ամբաստանեալ մը: Բայց, եթէ խնդիրը ծանրակշիռ համարէ, կրնայ 15 օրուան համար նորոգել բանտարկութեան հրամանագիրը:

Արդ, Վիոլէթ Նոզիէռ ձերբակալուած ըլլալով օգոստ. 28ին, չաբաթ օր, սեպտ. 2ին մասնաւոր հրամանով նորոգուեցաւ բանտարկութեան պայմանաժամը: Սեպտ. 15ին նորէն պիտի քննուի այս խնդիրը:

Պ. ԷՌԻՕ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Նախկին վարչապետը առջի օր երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Կալինինի հետ:

Պ. Էռիօ կը շարունակէ այցելութիւններ կատարել եւ ուսումնասիրել խորհրդային կարգ ու սարքը: Երկուշաբթի օր այցելեց Մոսկուայի դպրոցները, եւ մանրամասնօրէն քննեց դասարանները, արհեստանոցները, ճաշարանները եւ խոհանոցները:

Պատասխանելով իրեն եղած հարցումներուն, Պ. Էռիօ փափկութեամբ մէկդի դրաւ քաղաքական խնդիրները եւ պնդեց թէ ինք որ եւ է պաշտօնական հանգամանք չունի: Եւ շարունակեց.

— «Խորապէս համոզուած եմ թէ ռուս ժողովուրդը խաղաղասէր է: Ջերմապէս հետաքրքրուած եմ ձեր դպրոցական աշխատանքով: Ֆրանսայի մէջ ես պայքարած եմ միօրինակ դպրոցին եւ ընդհանրական կրթութեան համար Ուրախ եմ որ այստեղ իրականացած է միօրինակ դպրոցը:

Նախկին վարչապետը ջերմապէս գնահատեց Դնիէպրոստրոյի ջրելեկտրակայանը եւ ուրիշ աշխատանքներ:

ՀԱՇԻՇԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ՄԸ ԿԷՄԼԷՅԻԿԻ ՄԷՋ

Պոլսոյ մաքսային դէտերը 850 քիլօ հաշիշ բռնեցին Կէմլէյիկի մէկ ագարակին մէջ: Տասը հոգի ձերբակալուեցան:

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻ բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 51, rue de Rivoli, Café Samaritainի ներքնայարկը՝ Մէթրօ՝ Շաթըլէ: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն եւ Կոմիտէի ընտրութիւն:

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ժողովի կը հրաւիրէ «Աղբիւր Սերոբ» եւ «Քրիստափոր» խումբերու բոլոր ընկերները վաղը Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 32, Ավընիւ Կօպլէնի սրճարանին վերնայարկը: Կարեւոր օրակարգ:

ՊԱՆԵՕ-ՔԱՇԱՆի «Արծիւ» խումբի ժողովը վաղը Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին ընկեր Մինաս Ալթունեանի բնակարանին մէջ:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէի ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ Նոր Կոմիտէի ընտրութիւն:

Տէր եւ Տիկին Լեւոն Պապօնեան, Օր. Ալիս եւ Մայտա Պապօնեան, Տէր եւ Տիկին Գամէր Շիրինեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Արամ Թագւորեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Օր. Անժէլ Պապօնեան (Պոլիս), Օր. Արաքսի Պալըքճեան (Պոլիս), Պ. Տիգրան Պալըքճեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Նազարէթեան եւ զաւակունք (Պոլիս), խորին ցաւով կը ծանուցանեն դառնակսկիծ մահը իրենց զաւկին եւ ազգականին՝

ՎԱՀԱԳՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆԻ

որ շիջեցաւ 21 տարեկան ծաղիկ հասակին մէջ, յետ երկարատեւ եւ տաժանելի հիւանդութեան:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի վաղը, Հինգշաբթի, 7 Սեպտեմբեր, ժամը 11.30ին, 3, rue Mozart, La Barre, Deuil: Փարիզէն շոգեկառքը ժամը 11ին:

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ՑԵՏԱԶԳՈՒԱԾ է «ՀԱՅ ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ»ուան տօնակատարութիւնը Լիոնի մէջ:

Այրի Տիկին Աննա Աւանեան, Տէր եւ Տիկին Մարտիրոսեան (Յունաստան), Այրի Տիկ. Գույումճեան (Ամերիկա), Տիկին Թագուհի Նկլեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Մարտիրոսեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Ստեփանեան եւ զաւակունք, Պ. Բարսեղ Եսայեան եւ Պ. Սմբատ, Այրի Տիկին Սրբուհի եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Հռիփսիմէ Սիսլեան եւ զաւակունք իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն Հ. Մ. Ը. Մ.ի Մարսէյլի մասնաճիւղին բոլոր անդամներուն եւ ամէն անոնց, որոնք անձամբ եւ նամակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի որդւոյն, եղբօրորդւոյն եւ ազգականին, տարաբախտ՝

ՍԱՐԳԻՍ ԱՒԱՆԵԱՆԻ

մահուան առթիւ, որ զոհ գնաց Մարսէյլի, «Բաթալան» լողարանին մէջ, 20 տարեկան ծաղիկ հասակին:

ՆՈՒԷՐԱՏՈՒՔ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա. Շ.— 300 ֆրանք:
ՌՈՆԻ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Թ. Ղ.— 100:
ԼԷ ՎԱՆ, Պ. Թ.— 85: Կարգադրեցինք:

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

ՓԱՎԻՅԵՈՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Յ. Գար.— Սկսանք դրկել սեպտ. 5էն:

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ընկերութիւնս խորին շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները փոխան ծաղկեպսակի ողբացեալ Պ. Գ. Ծ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆի յուղարկաւորութեան առթիւ.

Տէր եւ Տիկին Մ. Բամպուքճեան 50 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Ս. Աղամճանեան 50, Տէր եւ Տիկին Յ. Մանուէլեան 50 ֆրանք:

Վարչութիւն

ԿԱՐԵՒՈՐ

Ծանօթ Օրիորդ մը կը ստանձնէ ֆրանսերէնի, անգլիերէնի, գերմաներէնի եւ հայերէնի դասեր տալ տուներու մէջ: Դիմել Յառաջի վարչութեան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (52)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ԵՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

—•—

ԾՈՎԱԿԱԼ ԴՈՒԲԱՍՈՎԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Թէեւ երկու ռմբաձիգով կատարուելիք մահափորձ մըանյաջողութեան հաւանականութիւն կը ներկայացնէր, այսուհանդերձ չուզեցինք յետաձգել: Վոյնարովսկի գնաց գրաւել իր դիրքը՝ ձեռքը առանց ռումբ ունենալու: Եւ իր առջեւէն էր, որ անցաւ Դուբասով: Գալով Բորիս Վոյնարովսկիի, Տվերսկայա փողոցին մէջ իրապէս հետապնդման տակ էր:

Այսպէս 2 հակասական պատմութիւն Դուբասովի մահափորձին մասին: Շիլկէրովի պատմութիւնը չէր համապատասխաներ Ազեւի պատմութեան:

Ահա պաշտօնական հաղորդագրութիւնը մահափորձին մասին.

«23 ապրիլ 1906ին, Մոսկուայի քաղաքին մէջ, յարձակում մը գործուեցաւ ընդհանուր կառավարիչին՝ ծովակալ Դուբասովի վրայ: Կէս օրէն յետոյ ժամը 1ին, այն պահուն երբ, ընկերակցութեամբ իր թիկնապահին՝ կոմս Կոնովնիցովի, կառքով կ'անցնէր Տվէրկայայի հրապարակէն, անծանօթ մը, որ ծովային սպայի համազգեստ կը կրէր, քանի մը քայլ հեռուէն կառքին նետեց շաքարեղէնի տուփ մը, մօտաւորապէս մէկ լիպրա ծանրութեամբ, թուղթի մէջ փաթթուած եւ ժապաւէնով մը կապուած: Կառքին մէջ իյնալով, տուփը պայթեցաւ խլացուցիչ պայթիւնով մը, բարձրացնելով ծուխի թանձր ամպ մը, յառաջ բերելով օդի այնպիսի շարժում մը, որ դրացի տուներուն ապակիները ջարդուփշուր թափեցան եւ գետին ծածկեցին ապակիի կտորուանքներով:

Ծովակալ Դուբասով, պայթումին զօրութեամբ դուրս նետուեցաւ կառքէն, ջախջախուեցաւ ինկաւ սալայատակին վրայ: Իր վէրքերը վտանգաւոր չէին: Կոմս Կոնովնիցով սպաննուեցաւ: Կառապան Պոլիցին հեռուն ինկաւ իր կառքէն ու վիրաւորուեցաւ թեթեւակի: Բազմաթիւ անձեր, որ կը գտնուէին ընդհ. կառավարիչին պալատին մօտ, նոյնպէս թեթեւ վէրքեր ստացան ապակիներու կտորներէն:

Ոճրագործը, որ նետած էր ռումբը, գտնուեցաւ սալայատակին վրայ,— գանկը ջախջախուած, մեռած: Կատարուած քննութիւնները կը հաստատեն, որ զաւակն էր ազնուական Բորիս Վոյարովսկի – Միշէնկոյի, 24 տարեկան, իր ուսումը աւարտած 1905ին, Մոսկուայի կայսերական համալսարանէն»:

Պոստ Թերթը, 26 ապրիլ թիւով, կուտար հետեւեալ մանրամասնութիւնները մահափորձին մասին.

«Ծովակալ Դուբասով, Ուսպէնկի – Սոբորի մէջ պատարագի արարողութեան ներկայ գտնուելէ յետոյ, ընդհ. կառավարչութեան պալատը վերադառնալէ առաջ, որպէսզի ժողովուրդը քշուի՝ նախ այցելեց Կրէմլինի մէջ՝ Մոսկուայի պալատներուն վերահսկիչ կոմս Օլսուֆիեւի: Մեկնելով կոմս Օլսուֆիեւի մօտէն, ծովակալը նստաւ իր կառքը, իր կողքին ունենալով կոմս Կոնովնիցովը: Կառքը յառաջացաւ դէպի ընդհ. կառավարչութեան պալատը, հետեւելով նախապէս որոշուած ճամբուն:

Կոմս Կոնովնիցով, որ պաշտօն ունէր որոշելու ճամբան, որուն պիտի հետեւէր ընդհ. կառավարիչը պալատէն ելլելու ժամանակ, այս անգամ եւս, սովորականին պէս, ընդհ. կառավարիչին հաղորդեց թէ որ ճամբէն պիտի մեկնին, բայց չհրամայեց մտնել բակէն ներս, երբ կառքը այլեւս անցեր էր պալատին դռներէն անդին: Եւ հակառակ առաջուընէ որոշուած ուղեգիծին, կառքը յառաջացաւ Տըվերսկայա փողոցէն, այնպէս որ դուրս կը մնար պալատին դռներուն առջեւ դրուած պահակազօրքին հսկողութենէն:

Կառքը փողոցը դառնալու վրայ էր, երբ երիտասարդ մը, որ ծովային ըսպայի համազգեստ կը կրէր, սալայատակին վրայ իջաւ: Մէկ ձեռքին մէջ կը կրէր տուփ մը ժապաւէնով կապուած, շաքարեղէնի տուփի մը նման: Ժապաւէնին կապուած էր նաեւ ծաղիկ մը: Մօտենալով կառքին, տուփը բարձրացուց երկու ձեռքով եւ նետեց կառքին տակը, որ այդ միջոցին հասած էր ընդհ. կառավարչութեան պալատին երրորդ պատուհանին ճիշդ դէմը: Ձիերը խրտչած փախան: Ծովակալը, ոտքի ելլելով, պայտառ ուղղուեցաւ: Իրեն օգնեցին ոստիկանները եւ քանի մը անծանօթներ, առաջնորդելով զինք մինչեւ պալատին գաւիթը: Կոմս Կոնովնիցով ինկաւ կառքին ձախ կողմը: Վէրքեր ստացած էր դէմքէն: Կզակը ջախջախուած էր, մէջքին ձախ կողմը բացուած, երկու սրունքները կոտրած, երկու ձեռքերը վիրաւոր: Շուտով մեռաւ: Պալատին գաւիթը մտնելէ յետոյ, ծովակալը սարսափելի ցաւ մը զգաց ներսէն եւ խնդրեց որ զինք տանին իր յարկաբաժինը,— քալելու կարողութիւն չունէր: Ծովակալին բժիշկը, տօքթ. Բոգոյավլէնսկի, քննեց եւ հաստատեց, որ ձախ սրունքին ձգանը փրթած է: Ցաւէն չէր կրնար քնանալ: Սրունքին վրայ կը տեսնուէին բազմաթիւ վէրքեր, որոնք խորունկ չէին, բայց արիւն կը հոսէին, ապահովաբար ռումբին կտորներէն: Ծովակալին մոյկերը ծակ ծակ եղած էին, կարծես դանակի ծայրով կատարուած: Աչքերուն մնացած արեան կէտեր կային թուքներ ձեռքին վրայ, ապահովաբար կառքին ջախջախուելէն: Երբ ծովակալը իր յարկաբաժինը տարուեցաւ, դէմքը մութ դեղին գոյն մը առած էր: Դժուար չունէր կ'առնէր, ծծած ըլլալով ռումբին կազերը: Այն մարդը, որ ծովակալին վրայ այս յարձակումը գործեց, ինք եւս զոհ գնաց իր ռումբին: Գանկին վերին մասը կորսնցուցած էր ըլլալով: Իր վրայէն գտնուեցան եկեղեցական անցագիրներ, երկուքն ալ կեղծ, մէկը կը կրէր Մէց անունը: Ըստ իր հագուստին, երիտասարդ մըն է, մօտաւորապէս 27 տարեկան: Իր զինուորական վերարկուն բզիկ բզիկ եղած էր: Վերարկուին տակէն հագած էր շապիկ մը զոր կը հագնին ընդհանրապէս մարդիկը: Հագած էր նաեւ բեկեցիկ դասու մարդիկը: Հագած էր նաեւ գուլպաներ եւ հեկով կօշիկներ: Իր վերարկուին վրայ կը գտնուէր ճառատան պիտակը:

(Շարունակելի)

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) PARIS (13e)
17, Rue Dameame :-: PARIS

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. — Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone: Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 7 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

7 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2285

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՉԱՐԻՔԸ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Համաձայն «ընկալեալ սովորութեան», Հակադաշնակցական թերթերը անտեսեցին գաղթականներու վերջին փախուստի լուրն ալ:

Քառասունեւեօթ հոգի — այր, կին, մանուկ — անցնելով Աքարը, ապաստանած են Թուրքիա, աննկարագրելի թշուառութեան մէջ:

Միայն լուսանկարները կը խօսին հոգիդ: Իսկ պատմութիւնը արդէն կարդացիք երկու անգամով: (Յառաջ, 2 եւ 5 սեպտեմբեր):

Թղթակիցները կ՚աւելցնեն թէ ուրիշներ ալ հասած եւ հսկողութեան տակ առնուած են:

Ինչպէս կը տեսնէք, ինքնաշարժի արկածի մը, ագնուաշուք չֆչնոտի մը հարբուխին կամ Դուրեան արք. ի ծեծին չափ իսկ արժէք չունին այս տխուր տեղեկութիւնները, եւ միայն դաշնակցական թերթերուն ճիտին պարտքն է արձանագրել զանոնք:

Առաջին անգամը չէ որ կը հանդիպինք այս անճոռնի երեւոյթին:

Անցեալ տարի, որբերու փախուստին առթիւ ալ, միեւնոյն ընթացքը բռնեց հակադաշնակցական մամուլը, մինչեւ իսկ փորձելով կասկածի տակ դնել տեղեկութեանց ստուգութիւնը:

Կը կարծէինք թէ գոնէ այս անգամ կը ...սխալին, դէպքը հաղորդելով իբրեւ պարզ տեղեկութիւն, եւ պահելով իրենց տեսակէտի ազատութիւնը:

Մինչդեռ, մարդիկը չափազանց հետեւողական են, եւ գիտեն թէ ինչ կ՚ընեն:

Անոնք «պետականութեան» գաղափարն է որ կ՚ամրապնդեն, աչք-ականջ փակելով ո՛ր եւ է աննպաստ լուրի առջեւ:

Անոնք չեն կրնար կանգ առնել այդպիսի «բիծեր»ու վրայ, որոնք արժէք ունին միայն Երեւանի թշնամիներուն համար...:

×

Արձանագրելով նոր փախուստները, անցեալ օր դիտել կուտայինք թէ եղածը չարիք մըն է:

Այս առթիւ, կը թելադրէինք, ամէն բանէ առաջ, վերջ տալ չռայլքան «ռէքլամ»ներուն:

Արդարեւ, ամէն անգամ որ ներգաղթ կը կազմակերպուի, ի պաշտօնէ կամ ինքնաբերաբար մէջտեղ կը նետուին կասկածելի մարդիկ, եւ հէքեաթներ կը պատմեն Հայաստանի մասին:

Կը գովեն, կը փառաբանեն, կ՚ուռեցնեն, առանց գաղափար ունենալու նոյն իսկ աշխարհագրութեան վրայ:

Արդ, ամէն մարդ քննական ոգի չունի, որպէսզի կարենայ զանազանել սուտն ու իրաւը:

Ցետոյ, հոգին վառած ժողովուրդ, բնազդօրէն կը հակի հաւատալու նոյն իսկ հրաշքներու:

Միւս կողմէ, մթնոլորտը թունաւորուած ըլլալով, կը կարծէ թէ կուսակցական պայքար է որ կը մղեն Դաշնակցականները, երբ ճերմակին ճերմակ եւ սեւին սեւ կ՚ըսեն:

Հետեւանքը հասկնալի է,— ո՛րքան վառ տրամադրութեամբ կ՚երթան, նոյնքան ալ դառն սրտաբեկութեան կը մատնուին, աչք-բացօք տեսնելով անողոք իրականութիւնը:

Բայց, չի բաւեր միայն Հայաստանը ներկայացնել այնպէս ինչպէս որ է, ներգաղթի արձանագրութիւնը կատարած ատեն:

Հարկ է ուշադրութիւն դարձնել նաեւ կարաւաններու կազմին:

Հարկ է նախապատուութիւն տալ անոնց որ, մարդ-մարդասանք, տուն-տեղ չունին արտասահմանի մէջ, եւ գիտակցօրէն կ՚երթան իրենց ճակատագիրը կապելու հայրենիքին հետ:

Մինչդեռ, իրականութիւն է որ, մինչեւ հիմա ներգաղթէն օգտուած են այնպիսի տարրեր որոնք երբեք չպիտի կրնային հաշտուիլ Խ. Հայաստանի կարգ ու սարքին հետ:

Անոնք հազիւ Երեւան հասած, կը բողոքեն իրենց երէկն ու այսօրը եւ ահա զղջումը, սրտաբեկութիւնը, փախչելու տրամադրութիւնը կը տեղաւորուին իրենց գլուխներուն մէջ:

Մանաւանդ որ, գիտեն թէ անտէր չպիտի մնան, թէ ազգականներ, բարեկամներ ունին Յունաստանի, Պուլկարիոյ, Սուրիոյ կամ Ֆրանսայի մէջ:

Թուրքիա հասած փախստականները արդէն հեռագիրներ եւ նամակներ տեղացուցած են աջ ու ձախ, իրենց ազգականներուն, օգնութիւն խնդրելով:

Չարիքը սահմանափակելու միջոցներէն մէկն է այս, բայց ոչ միակը:

Ցիշեցնէ՞նք թէ չարիքին հիմնական մէկ պատճառը եթէ Երեւանի մէջ կը գտնուի, միւսն ալ մեր աչքին առջեւ է,— հռչակաւոր Հօկը, որ ներգաղթը վերածեր է դուեհիկ առուծախի մը:

Երեւանը պիտի ըմբռնէ՞, վերջապէս, թէ անոնք որ իր անունով կը շահագործեն իբրեւ Հօկ, Շահվերտեաններէն շատ աւելի ծանր մեղքեր ունին ներգաղթի խայտառակութեանց մէջ, այստեղ եւ ամէն տեղ:

Անոնք ոչ միայն հասարակ առուծախի վերածեր են Հայաստանի հետ կապուած ո՛ր եւ է գործ, այլ եւ իրենց համար չիներ են հաւատաքննական սակարան մը, որ երբեք չի կրնար ծառայել ոչ հայրենիքին, ոչ ալ գաղութներուն:

Հօկը ծաղրանկարն է նախկին Հօմին, որ կազմուած էր իսկապէս հայրենիքի վերաշինութեան ուժ տալու, ոչ թէ քաղաքականութիւն խաղալու համար:

Մինչդեռ Հօկին համար հայրենիքի օգնութիւնը վարագոյր մըն է, իսկ բուն գործը՝ գաղութներու չերտաւորումը:

Ցասը տարուան ձախաւեր գործունէութիւնը բաւական չէ՞, խելքի գալու համար:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԲ ՀՈՍ ԿՈՒԳԱՆ, ԿԸ ՀԱԼԻՆ

— o —

Դեռ թարմ է երիտասարդ գռհարավաճառի մը, Գէորգ Գույումճեանի սպանութեան պատմութիւնը:

Երկու ռուս տարագիրներ-թշուառներ — իր խանութը մտնելով, ուզեցին կողոպտել: Գէորգ դիմադրեց, վիրաւորուեցաւ եւ մեռաւ: Ռուսերէն մէկն ալ, որ փախած էր, անձնասպան եղաւ:

Սոֆիայի «Ազատ խօսք»ին մէջ, ընկեր մը կը գրէ.

— «Տարարախտ ընկերը իր պատանեկան հասակէն ըմբոստ եւ խիզախ բնաւորութեան տէր ըլլալուն, կրաւորական դիրք չէ կրցած բռնել իրեն վրայ յարձակում գործողներու դէմ եւ ինքնապաշտպանութեան դիմած է, որու հետեւանքով ծանրապէս վիրաւորուած է:

Դեռ տարիներ առաջ, իր ծննդավայրին մէջ, Գէորգ իր համարձակախօսութեամբ եւ յանդգնութեամբ անվհատ պայքարողի անուն շինած էր: Զինադադարի ինչպէս նաեւ յունական գրաւումի օրերուն, Էտիրնէի դաշնակցական կազմի առաջին գծի ընկերներէն ըլլալուն, իրեն վստահուած էր տեղական կոմիտէի անդամի պարտականութիւնը, զոր կատարած է անթերի կերպով մինչեւ 1922, երբ հարկադրուեցաւ իր շատ մը հայրենակիցներու հետ գաղթել Արեւմտեան Թրակիոյ Քսանթի քաղաքը, ուր համիտեան ռէժիմին իր հայրն ալ երկար տարիներ ապրած էր իբր ոսկերիչ արհեստաւոր եւ կը յիշուէր Իսքէչէլեան անունով: Քսանթիի մէջ Գէորգ մինչեւ 1926 եղած է Դաշնակցութեան յառաջապահներէն եւ ընտրուած է անդամ տեղական կոմիտէին»:

Արդ, Գէորգ Փարիզ եկաւ, եթէ չեմ սխալիր, 1927-28ին: Մէկ անգամ «Յառաջ»ի խմբագրատունը երեւցաւ նշանտո՞ւքի թէ ամուսնութեան ազդի մը առթիւ, եւ այնուհետեւ — լռութիւն:

Նոյն տաքարիւն եւ խիզախ տղան էր, եւ սակայն...

Ի՞նչ շուտ հալեցաւ Փարիզի մէջ:

Ոեւէ մը միայն յիշեցուց իր գոյութիւնը, տարիներ յետոյ:

Եւ դեռ ինչե՛ր կան որ հալած են ու կը հալին այս համայնակուլ կաթսային մէջ: Ի՛նչքան երիտասարդներ, որ կ՚ուծանան արագ-արագ, հեռաւոր յիշատակ մը համարելով նոյնիսկ «Հայոց ազգը»:

Անհրաժեշտ չէ որ դէպք մը պատահի, ցանկը կազմելու համար:

ՎԱՀԷ

ԴԷՊԻ ԷՆԿԻՒՐԻ

— o —

Հունգարիոյ վարչապետը Սոֆիա կը սպասուի հոկտեմբեր 10ին: Յետոյ պիտի երթայ Էնկիւրի, ներկայ ըլլալու համար թրքական հանրապետութեան տասնամեակի հանդէսներուն:

ՇԱՀԸ ՊԱՂՏԱՏԻ ՄԷՋ

— o —

«Թայմզ»ի թղթակիցը լաւատեղեակ աղբիւրէ կ՚իմանայ թէ Ֆէյսալ թագաւորը երբ վերադառնայ Զուիցերիայէն, ուր գացած է օդափոխութեան համար, Պարսկաստանի Շահը պաշտօնապէս Պաղտատ պիտի այցելէ:

ՀԱՅ ՄԸ ԿԸ ԹՈՒՆԱՒՈՐԷ ՈՒՐԻՇ ՀԱՅ ՄԸ

50,000 ՖՐԱՆՔ ԱՊԱՀՈՎԱԳԻՆ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Մարսէյլէն կը հեռագրեն Հավասի, սեպտ. 5 թուականով.—

Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց հայ կօշկակար մը, Գրիգոր Քրիսթիկեան, 25 տարեկան, որ կը բնակի Րիւ Նասիոնալ եւ որ 50,000 ֆրանքի ապահովագրելէ յետոյ իր հայրենակից Հէքիմեանը, փորձած էր թունաւորել զայն: Հէքիմեան հիւանդացաւ ութ օրի չափ, բայց աղէկցաւ եւ դատ բացաւ:

«Լը Քոթիտիէն»ի թղթակիցը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ այս դէպքի մասին.—

Մարսէյլի ոստիկանութիւնը երեւան հանեց ապահովագրական խարդախութիւն մը, թունաւորման փորձով: 50,000 ֆրանքի ապահովագին մը գանձելու համար, հայ կօշկակար մը, Գրիգոր Քրիսթինեան, որ կը բնակի 49 Րիւ Նասիոնալ, փորձած է թունաւորել իր բարեկամը եւ հայրենակիցը, Վռամշապուհ Հէքիմեան, 58 տարեկան, գիշերապահ՝ Օթէլ Տամասի մէջ:

Ապահովութեան տեսուչը ծանօթանալով գործին, կանչել տուաւ գիշերապահը, որ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— Վերջերս Գրիգոր ըսաւ ինծի: «Շատ բարեսիրտ պարոն մը կը հետաքրքրուի քեզմով, կ՚ուզէ 11,000 ֆրանք տալ քեզի, բայց մէկ պայմանով,— պէտք է որ բժշկական քննութիւն մը անցընէք»: Հաւանեցայ, առանց շատ հետաքրքրուելու այս տարօրինակ առաջարկով: Գրիգորի եղբայրը եկաւ յաջորդ օրը եւ գիս տարաւ բժիշկի մը քով որ յարմար գտաւ կեանքի ապահովագրութեան համար: Միեւնոյն օրը, իրիկուան, Գրիգոր եկաւ գիս գտաւ պանդոկին մէջ եւ ըսաւ. «Ընդունուած ես, բարերարդ պիտի վճարէ դրամդ»: Գործը քաշքշուեցաւ ատեն մը, յետոյ, առտու մը, հանդիպեցայ Գրիգորի որ շոքոլայով հաց մը հրամցուց. բայց, հազիւ առաջին պատառը կլլած, բուռն ցաւեր զգացի եւ սկսայ փսխել: Հինգ օր հիւանդ պառկեցայ եւ բժիշկը քննելով հաստատեց թէ թունաւորուած եմ: Գրիգոր յետոյ անուշեղէններ հրամցուց, բայց մերժեցի:

Այս յայտարարութեան վրայ, Ապահովութեան տեսուչը անմիջապէս ձերբակալել տուաւ Գրիգորը, որ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— «Անցեալ յունիսին առանց դրամի մնացեր էի, երբ ծրագիր մը յղացայ: Երեք տարիէ ի վեր կը ճանչնայի ծերուկ Հէքիմեանը: Գիտէի որ հիւանդ էր, եւ կը խորհէի ապահովագրել տալ զայն, ինծի պահելով պարգեւը: Ներկայացայ «Վիքթորիա-Պերլին» ապահովագրական ընկերութեան եւ առաջարկեցի ապահովագրութիւն մը կնքել: Ապահովագիրը Փարիզ ղրկուեցաւ: Ես ներկայացայ իբրեւ Հէքիմեանի զաւակը եւ ստորագրեցի անոր տեղը: Կը խոստովանիմ թէ ան ճշմարտութիւնը խօսեցաւ, յայտարարելով թէ բան չի գիտեր ապահովագրութեան մասին: Ան կը կարծէր թէ զանազան ձեւակերպութիւնները կը կատարուէին ստանալու համար այն դրամը զոր իրեն պիտի յանձնէր իր բարերարը: Ես ընկերութենէն ստացայ 400 ֆրանք պարգեւ, յաճախորդ մը տարած ըլլալով: Երեք ամիսը անգամ մը 1250 ֆրանք պիտի վճարէի, բայց երկրորդ եռամսեային չկարենալով վճարել, պատռեցի ապահովագիրը: Գալով ինծի դէմ եղած ամբաստանութեան, ուժգնօրէն կը մերժեմ: Սո՛ւտ է: Ես թունաւորուած անուշեղէններ չեմ տուած իմ հայրենակցիս, ոչ ալ շոքոլայով հաց»:

Երբ Գրիգոր եւ Հէքիմեան դէմ դիմաց հանուեցան, այս վերջինը վճռապէս հաստատեց ամբաստանութիւնը եւ վկաներ յայտնեցին թէ իրենք ներկայ էին անցուդարձին եւ տեսան գիշերապահին շոքոլայով հաց ուտելը:

Այս յայտնութեան վրայ, ապահովութեան տեսուչը բանտարկել տուաւ Գրիգորը: Դատական քննութիւնը յանձնուած է Պ. Ապրիքի: Դէպքը մեծ յուզում պատճառած է Մարսէյլի ստուարաթիւ հայ գաղութին մէջ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ասորիներու խնդիրը Ժընեւի Ժողովին առջեւ

Ժընեւէն կը հեռագրեն թէ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդի օրակարգին մէջ արձանագրուած է Ասորիներուն բողոքագիրը, վերջին դէպքերու առթիւ:

Խորհուրդին նստաշրջանը կը բացուի սեպտ. 22ին:

Արտակարգ խորհրդակցութիւններ Անգլիոյ մէջ

Արձակուրդները վերջանալու վրայ են, եւ շուտով կը վերսկսին միջազգային ժողովները:

Այս առթիւ, առաջին կարեւոր ժողովը գումարեց Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը, նախագահութեամբ վարչապետ Պ. Մաքտոնըլտի: Օրակարգին մէջ առաջին տեղը կը բռնէին միջազգային հարցերը,— Աւստրիոյ խնդիր, զինաթափութիւն, պատերազմական պարտքեր, Միջագետքի կացութիւնը (Ասորիներու խնդիր) եւայլն: Նիստը սկսաւ առտուն եւ տեւեց մինչեւ ժամը 1: Յետոյ վերսկսաւ 2ին եւ շարունակուեցաւ մինչեւ ժամը 5:

Այս բոլորին մէջ մասնաւորապէս ուշադրութիւն գրաւեց զինաթափութեան խնդիրը: Այս առթիւ, կը հաւաստեն թէ Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան խորհրդականը սեպտ. 18ին Փարիզ գալով, կարեւոր տեսակցութիւններ պիտի ունենայ Ֆրանսական կառավարութեան հետ, սպառազինման վէճին եւ ըսպառազինութեանց կրճատման մասին: Անգլիա կ՚ուզէ նախապէս լեզու գտնել Ֆրանսայի հետ, զինաթափութեան մասին, որպէսզի ժամավաճառ չըլլան Ժընեւի մէջ:

Հրեաներու համաշխարհային խորհրդաժողովը

Սիոնական համագումարը հազիւ փակուած, Սեպտ. 5ին Ժընեւի մէջ բացուեցաւ Հրեաներու համաշխարհային խորհրդաժողովը, որ պիտի որոշէ յառաջիկայ տիեզերական համագումարին թուականը: Ժողովին կը մասնակցին բազմաթիւ երեւելիներ աշխարհի բոլոր մասերէն:

Խորհրդաժողովը պիտի տեւէ երեք օր, մասնաւորապէս զբաղելով Գերմանիոյ Հրեաներու կացութեամբ՝ եւ հակահրէական պայքարով: Այս առթիւ, պատգամաւորները զարմանքով լսեցին թէ հիթլէրական կառավարութիւնը խոստացած է դիւրութիւններ տալ դէպի Պաղեստին ներգաղթին, պայմանաւ որ տարածուի գերմանական ապրանքներու սպառումը: Այս ծրագիրը կը համարուի ռազմախաղ մը, ճեղքելու համար հրէական ճակատը:

Ժողովին բացման ճառը խօսեցաւ բարոնապետ Ուայզ, որ յայտարարեց թէ ընդհանուր պոյքոթը միակ պաշտպանողական զէնքն է Գերմանիոյ Հրեաներուն դէմ սարքուած հալածանքին առջեւ: Պատասխանելով այն առարկութեանց թէ այդպիսի պոյքոթ մը պիտի վնասէ Գերմանիա մնացած Հրեաներուն, Նիւ Եորքի բարոնապետը ըսաւ.

— Մենք չենք պատասխանատու իրենց դժբախտութեան: Հրեաները միայն երկու միջոց ունին իրենք զիրենք պաշտպանելու համար,— մերժել ո՛րեւէ տնտեսական յարաբերութիւն Գերմանիոյ հետ եւ դիմել մարդկութեան խղճին:

Այս ճառէն յետոյ, խօսք առին զանազան պատգամաւորներ, համերաշխութեան արտայայտութիւններով:

Լոնտոնի անօթիներուն ցոյցերը

Ինչպէս գրած էինք, Լոնտոնէն 800 գործազուրկներ քալելով ճամբայ ելած են դէպի Պրայթըն, իրենց տրտունջները ներկայացնելու համար Արհեստակցական Միութեանց համագումարին:

Այս «անօթիներէն» հինգ հարիւր հոգի Պրայթըն հասած էին գիշերը: Ոստիկանութիւնը վախնալով որ յանկարծ կը խուժեն ժողովասրահին վրայ, խիստ պաշտպանութեան տակ առած էր մուտքի դուռները:

Երեքշաբթի օր գործազուրկները նուագախումբով եւ դրօշներով թափոր կազմեցին եւ ցոյց մը կատարեցին ժողովասրահին շուրջը: Որ եւ է դէպք չպատահեցաւ: Երկու պատուիրակներ ընդունուեցան համագումարի դիւանին կողմէ, որ լսեց անոնց տրտունջները:

Գալով համագումարին, միաձայնութեամբ ընդունուեցաւ բանաձեւ մը որ կը բողոքէ կառավարութեան ալիկարութեան դէմ, եւ կը պահանջէ շաբաթական աշխատանքը վերածել 40 ժամուան, ձեռնարկել հանրօգուտ շինութեանց եւ հետեւիլ նախագահ Րուզվէլթի քաղաքականութեան:

Այս առթիւ, բանաձեւին հեղինակը յայտարարեց թէ նախագահ Րուզվէլթի մեթոտը արմատական դարման մը չէ, թէ այս բոլոր չարիքները կրնան չքանալ միայն արտադրութեան միջոցներու ազգայնացումով, բայց ամերիկեան ծրագիրը օգտակար մըն է, ներկայ պայմաններուն մէջ:

Պուլկարներու եւ Սերպերու մերձեցումը

Վերջերս բազմաթիւ պուլկար առեւտրական ներկայացուցիչներ այցելեցին Եուկոսլաւիա, ուսումնասիրութիւններ կատարելով: Առջի օր Պելկրատ հասան նաեւ 70 պուլկար իրաւագէտներ եւ փաստաբաններ, մասնակցելով Տուպրովնիկի միջազգային համագումարին: Պուլկար հիւրերը ջերմ ընդունելութիւն գտան Պելկրատի մէջ: Պատուիրակութեան նախագահը, որ իրաւագիտութեան ուսուցչապետ է Սոֆիայի համալսարանին մէջ, յայտարարեց թէ Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ սերտ համաձայնութիւնը միայն կրնայ ապահովել Պալքաններու խաղաղութիւնը եւ բարգաւաճումը: Պուլկարիոյ առեւտրական նախարարն ալ վերջերս Պելկրատէն անցած ատեն, շեշտեց թէ Պուլկարիա կ՚ուզէ անյապաղ առեւտրական դաշնագիր մը կնքել Եուկոսլաւիոյ հետ:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան երկու երկիրներու մերձեցման այս ցոյցերուն: Փարիզի մէջ կը կարծեն թէ Պուլկարիա հետզհետէ պիտի փոխէ իր քաղաքականութիւնը:

Օդանաւի ծանր արկած մը Մոսկուայի մէջ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ սեպտ. 5ին օդանաւ մը ջախջախուած է Մոսկուայէն հարիւր քիլոմեթր անդին: Արկածին հետեւանքով մեռած են ութ հոգի, որոնց մէջ կը գտնուին.— Պ. Բարունով, ծանր ճարտարարուեստի փոխգործավարը, Պ. Աբրամ Կոլցման, քաղաքային օդանաւորդութեան նախագահը, Պ. Վալանթին Զարզար, օդանաւային վարչութեան ուրիշ բարձր պաշտօնատար մը, եւ Պ. Կորբունով, Մոսկուայի օդանաւային շինութեանց գլխաւոր հաստատութեան տնօրէնը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԱԿԱՆ ՓՈՐՁ ՄԸ ԴՐԱՄԱՏԻՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐՈՒ ՏԱԿ

Երբ հրատարակուեցան մաս առմաս Նախագահ Րուզվէլթի տնտեսական յանդուգն ծրագրին կէտերը, ֆրանսական քանի մը թերթեր խոկոյն հաւար բարձրացուցին՝ ըսելով թէ Ամերիկայի Ռամկավար կուսակցութիւնը դէպի համայնավարութիւն կ'առաջնորդէ երկիրը:

Արդարեւ, եթէ մօտէն քննենք այդ ծրագիրը իր ամբողջութեան մէջ, կը տեսնենք որ ան ոչ միայն հիմն ի վեր կը տապալէ ազատ մրցութեան եւ անհատին ազատութեան վրայ հիմնուած տնտեսական ուղղափառ վարդապետութիւնը, այլ եւ քայլ մը անդին կ'անցնի պետականացման ընկերվար սկզբունքէն: Պետականացումը կը ձգտի միայն անհատին ձեռքէն առնել արտադրութեան, փոխադրութեան եւ փոխանակութեան խոշոր ձեռնարկները, առանց սակայն զայն ընդհանրացնելու եւ տարածելու երկրագործութեան, մանր առեւտուրի եւ ճարտարարուեստի վրայ: Մինչդեռ «Ուղեղներու Ակումբ»ին յղացած նորօրինակ ծրագիրը ձեռք կը դնէ ամբողջ երկրին արդիւնաբերութեան եւ առեւտուրին վրայ, մանր թէ խոշոր: Արտաքուստ պետականացում չէ կատարուածը, քանի որ կառավարութիւնը չի բռնանձներ ինքն ուղղակի վարկերու վարչութիւնը, բայց իրականին մէջ պետականացում է դարձեալ, քանի որ գործատիրոջը կը թողու մանրամասնութիւններ միայն եւ օրուան կառավարութիւնը ինքն է որ ձեռք կ'առնէ գործերու ղեկը եւ գլխաւոր սանձերը:

Երբ պետութիւնը ինքն է որ կ'որոշէ ու կը պարտադրէ, (այսօր որպէս թէ փոխադարձ համաձայնութեամբ, իսկ վաղը ապահովաբար պատիժի սպառնալիքին տակ), արտադրելի ապրանքին քանակը եւ անոր վաճառման գինը, աշխատանքի ժամերը եւ օրավարձերը, գործատիրոջ այլեւս ուրիշ բան չի մնար բայց եթէ աշխատանքին «թէքնիք» մասը, ինչ որ իր կարեւորութիւնն ունի անշուշտ, բայց չի դադրիր մանրամասնութիւն ըլլալէ:

Այդ անկիւնէն դիտելով, Նախագահ Րուզվէլթի տնտեսական նոր քաղաքականութիւնը ուրիշ բան չէ բայց եթէ նոր տեսակի համայնավարութիւն մը:

Եւ ինչ որ ամէնէն տարօրինակն է, այդ համանավարական փորձը կը կատարուի երկրի մը մէջ ուր տիրապէս կ'իշխեն դրամատիրական կարգերը, առանց սակայն զանոնք խախտելու եւ ջանալով համերաշխութեան հասարակաց գետին մը ստեղծել երկուքին համար:

Հնարաւո՞ր է սակայն գտնել այնպիսի գետին մը ուր կարելի ըլլայ համայնավարութիւնն ու դրամատիրութիւնը կողք կողքի լծել աշխատանքի եւ արդիւնաբերութեան սայլին:

Մինչեւ հիմա ընդունուած հաւատալիք է որ համայնավարութիւնը հերքումն իսկ է դրամատիրական կարգերուն եւ այդ երկուքին մէջ կռիւը կրնայ վերջ գտնել միայն մէկին կամ միւսին վերջնական ջախջախումովը:

Դրամագլուխը անեղծ պահելով համայնավարական փորձարկութիւն մը կատարելը կերպով մը կը նմանի ջուրն ու կրակը իրար լծելու՝ ջուրը հեղուկ պահելու առաջադրութեամբ:

Եւ այդ զարմանահրաշ փորձարկութիւնն է որ կը կատարէ այսօր Ամերիկայի մէջ Ռամկավար կուսակցութիւնը, Նախագահ Րուզվէլթի ղեկավարութեամբ եւ «Ուղեղներու Ակումբ»ին խորհուրդով:

Ի՞նչ պիտի ըլլայ արդիւնքը այդ քաղաքականութեան:

Անհամեստութիւն պիտի ըլլար անշուշտ հայ գրողին համար վճռական պատգամներ արձակել հսկայական ձեռնարկի մը մասին որուն լծուած է աշխարհի ամէնէն զօրեղ երկիրներէն մէկը: Բայց կարելի է տեսնել ու մատնանշել հիմակուց իսկ երկու խոշոր խոչընդոտներ, առաջինը գրեթէ անանցանելի եւ երկրորդը խիստ դժուարաւ յաղթահարելի՝ ռամկավար երկրի մը մէջ:

Այդ խոչընդոտներուն առաջինը պիտի գայ դրամատէրներէն եւ երկրորդը Ամերիկայի «ոճիրի բանակ»էն:

Դրամագլուխը որպէսզի շրջաբերութեան մէջ մտնէ, երկու գլխաւոր պայմաններ պէտք է որ ստեղծուած տեսնէ իր շուրջը.— ապահովութիւն եւ շահ: Հակառակ պարագային կա՛մ կը քաշուի հրապարակէն եւ կամ երկիր կը փոխէ:

Ամերիկայի ներկայ տնտեսական քաղաքականութիւնը այդ պայմանները ստեղծելու յոյս կը ներշնչէ՞, թէ ոչ:

Ամէն վերապահութիւն ընելով ապագային համար, կարելի է ըսել, որ դէթ առ այժմ լուրջ վտանգի մը ըսպառնալիքը չի տեսնուիր Ամերիկայի մէջ դրամագլուխին համար, հակառակ նոյնիսկ գործադուլի շարժումներուն, (կաթնավաճառներու եւ մետաքսի բանուորներու գործադուլ եւայլն):

Նոյնը չէ կարելի ըսել սակայն երկրորդ պայմանին համար:

Ամերիկեան Ռամկավար կուսակցութիւնը, որուն գլխաւոր յենարանը կը կազմեն երկրին ամէն կարգի աշխատաւորները.— բանուոր, պաշտօնեայ, երկրագործ, տարակոյս չկայ որ նոյն այդ աշխատաւորներու ճնշումին վրայ, և միեւնոյն ժամանակ տեղ բանալու համար բոլոր գործազուրկներուն՝ հետզհետէ պիտի մղուի աւելի կրճատել աշխատանքի ժամերը եւ միւս կողմէ բարձրացնել օրավարձերը:

Ոչ մէկ տարակոյս դարձեալ որ օրուան իշխանութիւնները թոյլ չպիտի տան որ նոյն համեմատութեամբ գործի տէրերը բարձրացնեն իրենց գիները՝ ինչ որ պատճառ պիտի դառնար ապրուստի տարապայման եւ յարաճուն սղութեան:

Այդ պայմաններուն տակ դրամագլուխին համար շահ ակնկալելը հրաշք պիտի ըլլար եթէ այդ դրամագլուխը, որ հայրենիք չի ճանչնար, յամառէր մնալ երկրի մը մէջ առանց շահու ակնկալութեան:

Հիմակուց իսկ արդէն, և այդ ապագային մտահոգութիւնովը, որոշ դրամատէրեր, որոնց գլուխը կը գտնուի յայտնի միլիառատէր Ֆորտը, գլուխ կը բռնեն եւ չեն ուզեր ենթարկուիլ Ջօր. Ճոնսընի կարգադրութիւններուն:

Երկրորդ խոչընդոտը, ինչպէս ըսինք, պիտի յարուցանէ ամերիկեան այսպէս կոչուած «ոճիրի բանակը» որ կը բաղկանայ ամէն կարգի բախտախնդիրներէ, գողեր, աւազակներ, ոճրագործներ, մաքսանենգներ, ալքոլանենգներ եւն., որոնց թիւը կ'ըսուի թէ կը հասնի, ինչպէս յայտարարեց վերջերս պատերազմականնախարարը, չորս հարիւր հազարի:

Այս պատկառելի բանակը, կազմակերպուած, փորձուած ու վարժ իր դժուարին արհեստին ռազմավարական յետին նրբութիւններուն, որ օրէնքէն դուրս կ'ապրի եւ որուն ապրուստի միակ միջոցը այդ օրէնքը անսաստելով միայն ձեռք կը բերուի, ներկայիս մատնուած է շատ նեղ կացութեան մը թեթեւ ոգելից ըմպելիներու գործածութեան համար դրուած արգելքին վերացումովը: Վաղը երբ ամէն կարգի խմելիքները ազատօրէն՝ անիկա պիտի զրկուի իր շահու լաւագոյն աղբիւրներէն եւ պիտի ստիպուի նոր մարզավայր փնտռել իր գործունէութեան համար:

Եւ այդ նոր չահաստանն է ահա որ կը պատրաստէ Ամերիկայի տնտեսական նոր քաղաքականութիւնը:

Հիմակուց իսկ, դանդաղ բայց կանոնաւոր յառաջատուութեամբ մը: Ամերիկայի մէջ վրայ կը դնեն ամէն կարգի գործուած թէ հում նիւթերու գիները: Այս ընթացքով անոնք վաղը միւս օր պիտի հասնին այնպիսի բարձրութիւններու — անխուսափելիօրէն — դէթ տեղական հրապարակին վրայ, որ հնարաւոր եւ շահաւոր պիտի դառնայ մաքսանենգութիւնը, դըրացի թէ հեռաւոր երկիրներու հետ:

Ծովէն ու ցամաքէն ամէն ինչ կազմ ու պատրաստ է արդէն, փոխադրութեան միջոցներ, թաքստոց, դրամագլուխ, չհաշուած ունեցող մեղսակիցներ ու միջնորդներ եւ նոյն իսկ կաշառուած հզօր պաշտօնեաններ:

Եւ օր պիտի բացուի «ոճիրի բանակ»ին համար:

Արտադրութեան քանակի սահմանաւորումընոյնպէս պիտի գայ ուժ տալ այդ մաքսանենգութեան՝ պակասածներուն տեղը լիուլի լրացնելու համար: Եւ պիտի սկսի խափանարար գործունէութիւն մը որ պիտի ջլատէ կառավարութեան ջանքերը եւ թոյլ չպիտի տայ որ նոր կարգերը դրական արդիւնքի մը յանգին:

Օրուան իշխանութիւնները պիտի կրնա՞ն խստագոյն եւ տրակոնական միջոցներու դիմել ի կարգ հրաւիրելու համար անսաստող դրամատէրերը՝ ի հարկին ձեռք գնելու գնով անոնց հարստութեան վրայ:

Անոնք պիտի կրնա՞ն, մէկ կողմ ձգել դատարանային օրինական անզօր միջոցները եւ զգաստացնել ու սանձել «ոճիրի բանակ»ը՝ մաքսանենգութեան կամ չահագործումի ամենաթեթեւ յանցանքի մը համար ելեկտրական աթոռը նստեցնելով մեղաւորը:

Եւ ի՞նչ դիրք պիտի բռնեն ժողովրդավար երկրի մը պատգամաւորները այդպիսի քաղաքականութեան մը հանդէպ:

Հոդ է հարցին բանալին:

Եւ մինչեւ չորոշէ կառավարութիւնը իր այդ դիրքը եւ չստանայ պէտք եղած լիազօրութիւնը խորհրդարանէն, դժուար է նախատեսել թէ ինչ յաջողութիւն կ'ունենայ Նախագահ Րուզվէլթի տնտեսական նոր քաղաքականութիւնը Ամերիկայի մէջ:

ԱՐՏԱՒԱԶԴ ՀԱՆԸՄԵԱՆ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

8.- Սոկոլներու ամենօրեայ աշխատանքը

Դժուար է առանց կէտ մը դուրս ձգելու՝ թուել այն ամէնը՝ որ կը կազմեն սոկոլի ամէնօրեայ մանր աշխատանքը: Այդ աշխատանքներուն մէջ առաջին տեղը կը գրաւէ մարզանքը: Իւրաքանչիւր միութիւն ունի իր մարզիչ մարմինը, որ կը պարունակէ առնուազն չորս հոգի. մէկ այրերու մարզիչ, մէկ կիներու մարզիչ, մէկ տղոց, մէկ աղջկանց: Հոն ուր անդամներու թիւը հոծ է, կայ զատ մարզիչ պատանիներու եւ զատ մարզիչ աղջիկ պարմանիներու համար: Ցաճախ քանի մը մարզիչ այրերու, քանի մը մարզիչ կիներու համար: Միշտ կին մարզիչներ են կիներու կամ աղջիկներու հրամայող, ու այրեր՝ այրերու կամ տղոց վրայ: Ինչպէս տեսանք մարզանքի ծրագիրն ու ընթացքը կը մշակուի կեդրոնէն, հիմնայէս գծուած Թիրշի ձեռքով, ըստ մարդկային մարմնի առանձին շրջաններուն, ու տարբեր կիներու եւ այրերու պարագային, կամ տղոց ու աղջիկներու համար: Ինչպէս ուսումը, նոյնպէս եւ մարզանքը այն առեն արդիւնք կուտայ՝ երբ կ'անցնի կանոնաւոր ու յարատեւ կրկնութեան բովէն: Ահա թէ ինչու մարզանքի օրական աշխատանքը ամէնէն շատ տեղ կը բռնէ սոկոլական միութեան ժամանակացոյցին մէջ: Պէտք է նաեւ միտք բերել սա կէտը թէ սոկոլները օրուան ամենապահուն ազատ չեն, կ'աշխատին, ահա թէ ինչու՝ մարզիկներու աշխատանքը կ'երկարի յաճախ մինչեւ գիշերուան տասը: Մեծ խնամք կը տարուի մարզիչներու պատրաստութեան գործին: Սոկոլական համայնքի ընդհ. կեդրոնին՝ «Թիրշի Տուն» մէջ հիմնըւած է տեսական դպրոց մը՝ միայն մարզիչ պատրաստող: Այս դպրոցը մէկ տարուան շրջան ունի: Եկողը պէտք է ըլլայ կատարեալ սոկոլ մը որ հոն կը սորվի լիակատար մարդակազմութիւն ու սոկոլական մարզանքներու ամբողջական պատճառները, նպատակներն ու արդիւնքները: Մինչդեռ սոկոլական միութեան վարչական գործերը կը վարուին անդամի մը կողմէ որ կը կոչուի գործավար (եռնաբեկ), եւ որ այդ պաշտօնը կը կատարէ իբր պատուակալ գործ, իր աշխատանքի ժամերէն դուրս: Միութեան մարզիչները վճարովի են. ուրիշ խնդիր եթէ մարզիչ այրը կամ կինը, նիւթական ապահով կացութիւն ունենալով կը հրաժարի իր ըստանալիքէն, ի նպաստ սոկոլական ուրիշ կարիքներու: Սոկոլական համայնքի կեդրոնը, սակայն, իր մեծածաւալ վարչական գործառնութեան բերումով կը պահէ ամբողջութեամբ վճարովի աշխատաւորներու բանակ մը: Եթէ տղոց ու աղջկանց մարզանքները՝ մարմինը աճեցնող ու ճապուկ դարձնող նկարագիր ունին, պարմանի սոկոլները վերջին շրջանին կ'անցընեն զուտ զինուորական — նախապատրաստական — մարզանք մը: Անկէ մեծ չափով կը դիւրացնէ բանակին մէջ մտնող նորագիրները չուտով զինուորական հոգեբանութեան վարժեցնելու գործը:

Այս կէտն է պատճառ որ, զինաթափութեան խորհրդաժողովի կառակերպութիւնը խաղալու առեն, բոլոր այն պետութիւնները որոնք ծուռ կը նային Չեխոսլովաքիոյ, պնդեցին թէ սոկոլը անպաշտօն բանակ մըն է, եւ ուստի, պէտք է որ Չեխոսլովաքիոյ իրական սպառազինումին իբր մաս հաշուի առնուի եւ ըստ այնմ կրճատումի ենթարկուի:

Թիրշ ինք ըսած էր: Ամէն մէկ սոկոլ հայրենիքի զինուոր մըն է: Շատ բնական է ուրեմն որ՝ ազատ հանրապետութեան երիտասարդ սոկոլը՝ զինուոր դառնալէ առաջ՝ ծանօթ ու հազորդ դառնայ բուն զինուորական մարզանքին ու ոգիին:

Չկայ մարզանքի ճիւղ մը որ չմշակուի սոկոլարանի մէջ: Մեզի «շուէտական» անունով ծանօթ ազատ մարմնամարզին քովն ի վեր գործիական հին ու նոր բոլոր ծանօթ սեռերը կը կիրարկուին, ըստ տարիքի եւ անհատին կազմին, մինչ ընտրովի, մինչ զուգընթաց ու հաշտ մարմնի աճման քայլերուն կամ անոր պահանջներուն հետ: Զեմ գիտեր, հա՞րկ է անունով, տեսակով յիշել: Մարմնամարզի (ազատ շուէտական մարզանք) ու գործիական սխտէմաթիք վարժութիւններու քովն ի վեր բոլոր կարելի ու գոյ խաղ — մարզանքները, օր. պէյս պօլ, վօլի պօլ, չմշկել, սքի, սահիլ, նետ, նիզակ արձակել — նետել, գունդ, սկաւառակ, ծանրութիւն նետել, բարձրութիւն ու հեռաւորութիւն ցատկել, վազք, լողալ, ձիավարժութիւն, հեծանիւ, հրացանաձգութիւն, նշանառութիւն, եւն. եւն.: Նոյն իսկ մեծ քաղաքներու սոկոլները՝ յաջողած են ձմեռնային ձիարձակարաններ ունենալ ու նաեւ նշանառութեան վայրեր. հրացանաձգութեան ու նշանառութեան ծանօթութիւնը կը լրացուի արդիական զէնքերու իրական գործածումի վարժութիւնով մը. մասնաւոր մարզիչներ՝ ամէն մէկ նոր կատարելագործում կամ որդեգրուած նոր սիստեմ կը ծանօթացնեն սոկոլներուն գործնական ու գիտական — տեսական բոլոր բացատրութիւններով:

Անկէ դուրս՝ նաեւ աթլէթիք խաղերու մնացեալ բոլոր տեսակները թիավարութենէն մինչեւ ֆութպոլ, ընթերցողը, մանաւանդ մարզիկ ընթերցողը ինք թող լրացնէ պակսող կամ մոռցուած տեսակները:

Վեր պէտք է հանել նաեւ այն որ այս մարզանքները կամ խաղերը ոչ թէ որոշ առեն մը կամ տարիքի մը կապուած են, այլ կը կատարուին կեանքի ամբողջ տեւողութեան. ահա թէ ինչու, հրճուանք է տեսնել հասնող թիկնեղ ու բարձրահասակ երիտասարդ սերունդին քովն ի վեր մարզանքը ու ճապուկ խաղերը 70 եւ 80 ամեայ ծերերու:

Տեւապէս գոյ մարզական դպրոցէն զատ կեդրոնը կը կազմակերպէ վեցամսեայ, մարզիչ պատրաստող դըպրոցներ համաձայն պէտքին:

Կեդրոնին ասընթեր՝ իւրաքանչիւր ժուփա եւս, ըստ իր պէտքին կը կազմակերպէ մարզիչ պատրաստող ուսումնարաններ: Մարզիչներու յատուկ դասախօսութեանց շարքեր կը կազմակերպուին, թէ կեդրոնը եւ թէ իւրաքանչիւր ժուփայի մէջ, նաեւ այն պարագային, երբ մարզական ծրագիրը ունէ փոփոխութիւն կրէ կամ նոր տարր մը ներմուծուի — որդեգրուի: Այսպէսով, նոյն իսկ ամէնէն հեռաւոր ժուփաներն իսկ ձեւով մը ապահովուած կ'ըլլան լճացումէ ու ղօսացումէ, մարզանքի խնդիրներուն մէջ: Ամէն դասի երկու սեռէ մարզիչներուն պարտադիր է հետեւիլ նման դասախօսութեանց:

Մեծ ժուփաներն ալ իրենց կարգին կը պահեն մարզիչ պատրաստող տեւական դպրոցներ:

Սոկոլը կը կազմակերպէ, ամէն միութեան մէջ, ու պարտաւորիչ կերպով, դասընթացք անդամներու քարտէս կարդալ սորվեցնող: Աշխարհագրութեան այս այբուբենը, որ քիչ բացառութեամբ մեր մէջ անծանօթ կը մնայ, նոյն իսկ մեր լաւագոյն դպրոցներուն մէջ, ահագին նշանակութիւն ունի՝ պատերազմներու, հետախուզութեանց, արշաւներու եւ այլ առեն:

Սոկոլը դարձեալ նախաձեռնարկ կ'ըլլայ քաղաքական — ազգային ցոյցերու, բողոքի արտայայտութեանց, կամ անոնց չուր եւ ուժ կուտայ, ամէն անգամ որ դրսէն ըլլայ թէ ներսէն, չեխոսլովաք աւանդութիւններու, պետական շահերու, հողային ամբողջութեան վրայ յարձակում կը գործուի, կամ որ եւ է ձեւով անարգանք կ'ըլլայ չեխոսլովաք անունին. օր. Անգլիացի լորտ Ռոթըմիրի 1928–29ի յարձակումներու եւ զրպարտութեանց ի պատասխան՝ երկիրն ալեկոծուեցաւ բողոքի եւ ազգային միակամութեան ցոյցերով:

Սոկոլը կը տօնէ, կը դրդէ տօնելու, կը նախաձեռնէ պանծացնելու չեխոսլովաք մշակոյթի հին ու նոր բոլոր արժէքներն ու նուիրականութիւնները, անխտիր, ամէն կալուածի մէջ, կրօնական, մշակութային, զինուորական — մարտական, գրական, ու նոյն իսկ ճարտարարուեստի ու գործի կալուածին մէջ:

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

Կարծիքներ ամլացման մասին

Ցեղը ստեղծագործելու եւ ազնուացնելու հարցերը դարերէ ի վեր զբաղեցուցած են մարդկային միտքը:

Սպարտացիները այդ հարցը շատ պարզ ու գործնական կերպով լուծած էին. տձեւ կամ տխեղծ նորածինները, առանց պաշտօնական ձեւակերպութիւններու, Խօրթայի խորխորատը կը նետէին: Անկէ ի վեր աւելի տրամաբանական զտած են կարելի եղածին չափ խուսափիլ հիւանդկախ կամ ցաւագար զաւակներ արտադրելէ:

Ինչպէս գիտենք, Գերմանիոյ նազիներու դահլիճը իր յուլիս 14 նիստին մէջ վերջնականապէս ընդունեց ամլութեան օրէնքը: Այդ օրէնքին համաձայն, պիտի ամլացուին այն այրերն ու կիները, որոնք ենթարկուած են ուղեղային տեսական հիւանդութեան, լուսնոտութեան, ապուշութեան, յառաջացած յիմարութեան, կուրութեան, խլութեան եւ անդամալուծութեան:

Ամլութեան գործողութիւնը թէ՛ այրերուն եւ թէ կիներուն համար գրեթէ անվնաս գործողութիւն մըն է: Պէտք չէ շփոթել ամլացումը ձուաբանները հանելու գործողութեան հետ: Խնդրոյ առարկայ գեղձերը 3–4 անգամ Ք. ճառագայթներու ազդեցութեան կ'ենթարկուին, եւ առանց որ եւ է ցաւ զգալու, փափաքուած արդիւնքը ձեռք կը բերուի:

Ք. ճառագայթներուն գործածութիւնը ունի նաեւ առաւելութիւն մը, որով ենթական բնաւ արիւն չկորսնցներ, եւ խնդրոյ առարկայ գեղձը գործողութենէն քանի մը տարի վերջ բոլորովին կը ցամքի եւ կ'անհետանայ:

Ամլութեան օրէնքին օգտակարութեան մասին գիտնականներու կարծիքները ընդհանրապէս նպաստաւոր են: Օրէնքին գործադրութեան եղանակին եւ միջոցներուն վրայ միայն կարծիքները կը տարբերին:

Գերմանացի փրոֆ. Մուքըրման ցաւով դիտել կուտայ թէ գերման ժողովուրդին բոլոր դասակարգերուն մէջ ժառանգականօրէն ալարտուած ընտանիքներուն թիւը ամէնուն ենթադրածէն շատ աւելի է: Արդարեւ, գինեմոլ եւ մտքով տկար ծնողքներուն ապահարած զաւակները աւելի մեծ թիւ մը կը կազմեն քան թէ առողջ ծնողքներուն զաւակները:

Ինչկը վերաբերի ժառանգականութեան բարեբար կամ վնասակար ազդեցութեան, Մոմփէլիէի համալսարանին ուսուցիչներէն՝ Տօքթ. Կրասէ հետեւեալ կերպով կ'արտայայտուի.

— «Ժառանգականութիւնը անտարակոյս անհերքելի իրողութիւն մըն է. այդ փոխանցման մէջ կարեւոր դեր մը ունին ոչ թէ միայն ծնողքները, այլեւ անոնց նախորդ սերունդները»:

Սորպոնի փրոֆէսօրներէն՝ Տօքթ. Տըլաժ կարծիքը միեւնոյն չափով բացարձակ է այդ մասին: Ան կ'ըսէ. — «Հայր ու մայր միասին կ'որոշեն իրենցմէ սերած զաւակին բնախօսական հանգամանքը կէս առ հարիւր համեմատութեամբ, իսկ իւրաքանչիւրը՝ քառորդ առ հարիւր համեմատութեամբ: Զաւակը միայն իր ծնողքէն չէ որ կը ժառանգէ ֆիզիքական թերութիւններն անխտիր, այլ նաեւ մեծհայրերէն կամ մեծ մայրերէն»:

Անգլիացի փրոֆ. Պակըհօթի կարծիքով, պարագաներու համաձայն մըշակուած միտքի տէր մարդոց զաւակները աւելի կամ նուազ չափով յարմարութիւն կ'ունենան զարգացնելու իրենց միտքը:

Դիտուած է որ Հնդկաստանի մէջ ամէնէն զարգացած դասակարգին մաս կազմող Պրահմաններուն զաւակները աւելի խելացի եւ ուշիմ կ'ըլլան քան միւս անուս դասակարգերուն պատկանող ծնողքներու զաւակները:

Տօքթ. Վօրօնով, համակարծիք ըլլալով հանդերձ ամլացման օրէնքին, դիտել կուտայ թէ այդ առթիւ հրատարակուած հրամանագիրը սխալ թարգմանուած ըլլալու է, քանի որ սերնդագործելու իրաւունքէ զրկուած կը հռչակուին նաեւ կոյրերն ու խուլերը, մինչդեռ ասոնք փոխանցելի կամ ժառանգական հիւանդութիւններ չեն:

Վերոյիշեալ հեղինակաւոր բժիշկներուն, ինչպէս նաեւ ուրիշ գիտնականներու կարծիքով, ժառանգականութիւնը անժխտելի իրողութիւն մըն է: Այս սկզբունքին վրայ հիմնուելով ինքնին հարց կը ծագի թէ ի՞նչ պէտք է ընել առաջքն առնելու համար այն անպատեհութիւններուն, որոնք ժառանգականութեան օրէնքով կրնան առաջ գալ ախտաւոր ծնողքներու սերնդագործութենէն:

Անկէ մօտաւորապէս կէս դար առաջ, Վ. Լափուժ ցեղի մը ազնուացման իրականացումի հաւանականութիւնները քննած առեն, հաւատացած էր որ 6–7 սերունդներ պիտի բաւէին ստանալու համար ցեղի մը կատարելութիւնը:

Ամփոփելով մեր խօսքը, կրնանք ըսել թէ ժառանգականութեան սկզբունքին համաձայն, ամլացման օրէնքը քաջածնութեան տեսակէտով խիստ կարեւոր է, եւ կոչուած է տակաւ ու արդիւնաւոր ծառայութիւն մը մատուցանելու մարդկային ցեղին ֆիզիքական ու մտաւոր արժէքը բարձրացնելու եւ զարգացնելու համար:

Այս պատճառաւ Գերմանիոյ նազի կայ վարիչները, մղուած ազգային թունդ զգացումներէ, հաստատապէս վճռած են գործադրել ամլացման օրէնքը, ազնուացնելու համար իրենց ցեղը, հակառակ Պապին եւ կաթոլիկ եկեղեցիին ընդդիմութեան:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՒՆ

Մահուան անկողնին

(ԹՐՔԱՎԱՐԻ ՍՐԻԿԱՅՈՒԹԻՒՆ)

«Միլլիէթ»ի մէջ (29 օգոստ.) ստորագիր պատմուածք մը կայ՝ …բեւի խորագրով: Զայն թարգմա… բար կուտամ, իբրեւ նմոյշ մը թր… վարի շնութեան: Նուէ՞ր, ուրեմն, … նոնց որ «Թուրքերը սիրաշահել…» ղանակներ կը հոլովեն.—

Վ. Ի.

Տիկին Հայկուհի Թագուհի, ամ… ներէ ի վեր ծանրօրէն հիւանդ պա… կած է: Բժիշկները շատոնց է որ ա… յոյս կտրած են: Բայց, Թագուհի … զարմանալի տոկունութեամբ մը գ… րելէ հրեշտակապետին հետ կը պ… քարի: Մահուան անկողնին մէջ … հոգիովը կը տագնապի, մխիթարա… տանն ու գործերուն մասին կը խոր… զանոնք վարել կը ջանայ:

Տիկին Հայկանուշ Թագուհիին … նը զաղտնի հանդիպումներու … մըն էր: Տարիներէ ի վեր առանց … ուի ու աղմուկի, եւ որ եւ է … չհասած՝ վարդի պէս ապրած էր:

Թագուհի, իր արհեստին մէջ … վարպետ կին մըն էր: Իր վարուե… կերպով ու վարչագիտութեամբ իր բոլոր յաճախորդներուն համակր… չահած էր:

Ամէն ոք ցաւ կը զգար իր հիւանդութեանը համար: Բարեկամն ու ընկ… մին՝ ամէն մարդ անոր ի նպաստ կ'արտայայտուէր: Նոյն իսկ, իր … մը արհեստակցուհիները, իրենց … մրցակցութիւնը մոռցած,

— Լա՛ւ, պատուաւո՛ր կին էր, … սէին. բռնած «աղջիկ»ները բոլոր… պատուաւոր կտորներ: Ցաճախ… ներն ալ շատ լաւ կը գործածէր: … նակ՝ գործը կողոպուտի վերածել… գլխացինին հոգին հանելու փորձ… ըներ:

Հին յաճախորդները չէին մոռ… տիկին Թագուհին, եւ, յարմար… թիւն առնելուն, կը հանդիպէին՝ … պիտութիւնը կը հարցնէին: Տիկին Թա… գուհի՝ իրեն այցելողները կը դի… ւորէր համեստ ժպիտը չըթներուն … ամէն մէկին զատ զատ մաղթանք… կ'ընէր.

— Օրերդ շատ ըլլան, հոգիս: … վաս» գործերդ աջողցնէ: Քանի որ … ւանդ վիճակի մէջ զիս ուրախ … ցիր, ալ հոգ չեմ ըներ…

Տիկին Թագուհիի վիճակը … ծանրացած էր: Հին բարեկամ… մին այցելութեան եկաւ: Անմի… զինքը տիկինին պառկած սեն… տարին: Հիւանդը՝ հալ ու մաշ եղ… պառկած էր:

— Անցած ըլլայ, Տիկի՛ն:

Հիւանդը, աչքերը անզօր կերպ… բանալով, մարած ձայնով մը շնոր… կալութիւն յայտնեց.

— Գէշ է վիճակս, խավրում: …

Բաւական վերջ, այցելուն … ցած էր.

— Պէյս, զո՞ւն էր եկողը: … ես եկեր, տեսա՞ր թէ ինչ վիճակի … է Թագուհին:

— Կ'անցնի, կ'անցնի, հոգ մի … ներ…

Հիւանդը փակեց աչքերը:

— Այլեւս յոյս չունիմ: Ճամբ… եմ, հասկցա՞ր: Եթէ մեռնողը … ես ալ կը լաւանամ, «հասկըցա՞ր»…

Հիւրը զայն մխիթարող խօս… կ'ըսէր: Թագուհի լսելու ի վիճ… չէր:

— Գիտեմ որ ճամբորդ եմ։ Է՛հ, աշխարհէն վրայ ապրեցանք ինչ որ պիտի ապրէինք։ Աշխարհը որո՞ւ է մըացեր որ··· կարգով է··· ամէնքս ալ պիտի մեռնինք։

— Հայտէ, հայտէ, հող մի ըներ։

— Է՛հ, սրտիս հող դրած չունիմ։ Տանօթէ բարեկամէ պիտի բաժնուիմ՝ անոր համար ցաւ կը զգամ։

Ջայնը ընդհատ, ընդհատ ու նուաղած։ Աչքերը բոպէ առ բոպէ կը մարէին։ Զաւ մը լռեց։ Հանգստացաւ։ Հիմա ես, ի յարգանս հիւանդին, լուռ մնաց։ Թագուհի լուր դրկած էր բարեկամին։ Աղախինը բաւ։ Որով, հիբրկանդնեցաւ եւ դուրս ելլելուտութիւն ուզեց։

Տիկին Թագուհի՝

— Քիչ մը ևս նստէ, բաւ, կարծեմ կ'երթայ։

— Ո՛չ, ո՛չ··· կրկին կուգամ։

— Ո՞ւր պիտի գաս որ· կը կարծեմ թէ գիս պիտի գտնե՞ս։ Եթէ գալիք ես, կեցի՛ր, մի՛ գիտեմ, կուգաս։

— Կը լաւանաս, կը լաւանաս։

— Գիտեմ, հոգիս, ալ ինձմէ խեր չկայ։ Եկուր իրարմէ հրաժեշտ առնենք։

Ոսկրոտ, նիհար, մեղրամոմի նման ձեռքը երկարեց·

— Հէյլ ըրէ։

— Հէյլ ըլլայ, Թագուհիս ···

Հիւանդին ձեռքը սեղմեց։ Հիւանդը աչքերը գոցած էր, շնչառութիւնը հազիւ կը նկատուէր։ Երբ հիւանդը դէպի դուռ կ'երթար, Թագուհիին ձայնը լսուեցաւ·

— Սիրելիս, նոր աղջիկ մը եկած է, ստուգական «աղջիկ» է, կը յանձնարարեմ, զայն առ ···

Ու իր աչքերը յաւիտենապէս փակեց։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Գրողներու համագումար

— o —

Օգոստոս 31ին, Երեւանի մէջ գումարուեցաւ «Խորհրդային Գրողներու» համագումարը։ Օրակարգի վրայ կային·

1·— Խորհրդային թատերգութեան խնդիրները։

2·— Խորհրդային Գրողներու կազմակերպութեան հարցերը։

3·— Խորհրդային Հայաստանի գրականութեան ստեղծագործութեան հարցերը։

4·— Ընտրութիւններ։

Այս համագումարին մասնակցելու համար Մոսկուայէն Երեւան հասած էին Նիկոլա Տիխոնով, Պավլենկօ, Բ· Շահինեանը։ Համագումարին կը մասնակցին Ատրբէջանի եւ Վրաստանի գրողներու ներկայացուցիչները։

Համագումարին աշխատանքներուն ընթացքին, տեղի ունեցան նաեւ «ընթերցողներու համագումարներ», որոնց նպատակն էր հետաքրքրութիւն արթնցնել բանուորներուն մէջ գրական նոր հրատարակութիւններու մասին։ Հաւաքական քննադատութեան փորձ մըն է այս, զանգուածներու ձգտումներն ու ճաշակը ներարկելու գրական ստեղծագործութիւններէ ներս։

Ընթերցողներու համագումարին մէջ յօդուածներ գրեցին եւ այս հարցերը արծարծեցին Ե· Զուբար եւ Ն· Արով (երկար ատենէ ի վեր ձայնը չէր ելլեր այս վերջինին)։ Իբրեւ ընթերցանութեան Երեւանի ընթերցող-

···ները համագումարը բանուորներուն կը յանձնարարէր կարդալ Զարենցի Գովքը, Ալազանի Մահառումները, Մահարիի Մրգահասը, Զօրեանի Սպիտակ քաղաքը, եւն·։

ԱՅԳԵԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ԱՇՏԱՐԱԿԻ ՄԷՋ

— o —

Փրոֆ· Գ· Գրձէլեան վերջերս պըտոյտ մը կատարեց Աշտարակի շրջանին այգիներուն մէջ, եւ, ինչպէս կը յայտնէ, գոհ չմնաց այգեգործութեան մէջ կատարուած աշխատանքներէն։ Այսուհանդերձ այգեգործութիւնը բաւական յառաջդիմած է յիշեալ շրջանին մէջ։

Աշտարակի շրջանին այգեգործական արդիւնաբերութիւնը մասնաւորաբար կեդրոնացած է Աշտարակ, Օշական, Ղըլթամուր եւ Փարպի գիւղերուն մէջ, որոնք գրեթէ դարձած են միամշակութեան (միայն այգեգործութեան) նուիրուած գիւղեր։ Այս 4 գիւղերուն մէջ կը գտնուի շրջանի հին այգիներուն 88,52 տոկոսը, (շրջանին մէջ կայ 1516 հեկտար այգի, իսկ 4 գիւղերուն մէջ կայ 1342 հեկտար) ինչպէս նաեւ շրջանի նորատունկ այգիներուն 81,33 տոկոսը, (շրջանին մէջ կայ 37,5 հեկտար նորատունկ այգի, իսկ այդ 4 գիւղերուն մէջ՝ 30,5 հեկտար)։

Աշտարակի բնական պայմանները, — հողը, կլիման, խաղողի որակը,— յարմար են ստանալու համար բարկ եւ ազնիւ գինիներ։

Աշտարակի շրջանին մէջ գինեգործութեան լծուած Արարատ ընկերութիւնը կազմած է Աշտարակի մասնաճիւղ մը, Աշտարակի, Օշականի և Ղըլթամուրի գինեգործարաններով։ Ճիշդ է որ այս գինեգործարանները չունին բոլոր անհրաժեշտ յարմարութիւնները, սակայն եւ այնպէս սարքաւորուած են բաւական լաւ,— ունին ելեկտրական չանչահաններ, մամուլներ, գինեհաններ։ Շինարարութիւնն ու սարքաւորումը դեռ չեն վերջացած։

ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆ

Խորհ· Հայաստան կը գրէ թէ Իջեւանի շրջանին մէջ ուժգին թափով յառաջ կը տարուին շրջանի գիւղերուն դպրոցներու շինութիւնները։ Արդէն աւարտած են Ջուջեվանք, Դոստլու, Ոսկեպար, Ռէվազլու եւ Թալա գիւղերուն դպրոցներու շէնքերը։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Գրած էինք թէ Ձորագեսի կայանէն ելեկտրական հոսանք տալու համար Ղարաքիլիսայի, զետեղուած է 22,5 քիլոմեդր երկարութեամբ գիծ մը։ Այս գիծը կ'անցնի խոր ձորերէ եւ կիրճերէ, ինչպէս Բզովդալի կիրճէն, որ 2156 մեդր բարձր է ծովէն։

⁂ Ուրիշ գիծով մըն ալ Քանաքեռի կայանէն ելեկտրական հոսանք տալու համար Ղարաքիլիսայի, գրեր էինք թէ գիծ մը պիտի հաստատուի այդ ուղղութեամբ, 70 քիլոմեդր երկարութեամբ։ Համամլուի մէջ արդէն պատրաստուած են տաղաւարներ, բնակութեան համար այն բանուորներուն, որոնք պիտի աշխատին Ղարաքիլիսա – Համամլու – Ալիգուչակ գծին վրայ։

⁂ Գերագոյն Դատարանի յանձնուեցաւ Յակոբ Արշակունի, (կեդր· կոմիտէի նախկին անդամ), որ իւրացուցեր էր մեծ քանակութեամբ հագուստեղէն, պետական զանազան հաստատութիւններու հաշուոյն ապրանքներ գնելով ու ծախելով՝ մեծ գումարներ է գրպաներ, ահագին քանակութեամբ բրինձի, շաքարի, թէյի տիրանալով ծախեր եւ փոխարժէքները իւրացուցեր, եւ դեռ ուրիշ զեղծումներ է կատարեր։

⁂ Գ· Ջանեան, Խորհ· Հայաստանի մէջ (8 օգոստոս) կը պատմէ թէ ինչպէս Ն· Խաթունարխի մէջ հաւաքական գիւղատնտեսութեան ցորենի արտերուն երկու երիտասարդ պահապանները, Բարեղամ եւ Կարօ, գիշերանց կը սպաննուին անծանօթներու կողմէ, «կոլտնտեսութեան թշնամի», ինչո՞ւ չըսել նաեւ ափ մը ցորենի, պընակ մը ալիւրի կարօտ մարդիկ։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԸ ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

— o —

«Ինիվէրսուլ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ օտարահպատակներու վերաքննութեան յանձնաժողովը մերժած է երկարաձգել բնակութեան արտօնութիւնը մեծ թիւով Հայերու, որոնք 1931 յունուար 1էն ետք եկած են Ռումանիա։

Այս մերժումը մեծ տպաւորութիւն գործած է հայ համայնքին վրայ, որուն վարիչներուն դիմումները տեղւոյն աշխատանքի քննիչին մօտ ապարդիւն մնացած են։

Նոյն յանձնաժողովի որոշումով շատ մը առեւտրական տուներ պարտաւորուած են արձակել իրենց մօտ աշխատող օտար հպատակ պաշտօնեաներու մէկ մասը, համաձայն օրէնքի տրամադրութեանց։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԿՈՉ ՄԸ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՄԸ ՀԱՄԱՐ

— o —

«Թայմզ» վերջերս գրութիւն մը հրատարակեց Թէհրանի Հայոց եկեղեցիի մասին։ Գրութեան տակ ստորագրած են յայտնի Անգլիացիներ։

Թէհրանի Հայոց եկեղեցիին եւ անոր շրջափակին մէջ թաղուած բազմաթիւ Անգլիացիներուն մէջէնկ'արժէ յիշել հետեւեալ խիստ ծանօթ անունները, որոնք տարիներով ծառայած են իրենց երկրին։

Հռչակաւոր անգլիացի վիպասան Սըր Ուօլթր Սքօթի զաւակը, Մ· Զարլս Սքօթ, 1841ին մեռած։ Աստուածաշունչի պարսկերէն թարգմանութիւնը կատարող միսիոնար Մ· Մ· Կլէն, որ 1846ին մեռած է, պարսկական բանակի ընդհ· հրամանատարներէն Սըր Հէնրի Լինդզէյ Պեթհիւն, որ 1851ին մեռած է եւ Վիքթորիա Թագուհիին նախարարներէն Մ· Զարլս Ալիսըն որ մեռած է 1872ին։

Կոչը ստորագրողները յիշելով այս պարագան, կը թելադրեն օգնել հայկական եկեղեցիին։

ՃԱՐԱՀԱՏ ՊՈԼԻՍ Կ'ԵՐԹԱՆ

— · —

Պատրիարքարանհասած նամակի մը համաձայն, Պրուն Գըշլայի (Եոզկատ) ժողովուրդին մէկ մասը մնացած է իր տեղը եւ նիւթական շատ խեղճ վիճակ մը ունի։ Միւս մասը որ ճամբայ ելած էր, Կեսարիա հասած է եւ կ'ուղղուի դէպի Պոլիս։

Խնամատարութիւնը հիմակուընէ միջոցներ ձեռք կ'առնէ, նկատելով որ եկողները կարեւոր թիւ մը կազմեն եւ անմիջական պատսպարման կը կարօտին։

Թ Ո Ւ Ր Ք Ի Ա

«ԻՒՆԻՎԷՐՍԻԹԷ»ՆԵՐԸ ՇԱՏՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

▪▪▪

ԽՄԲ·— Տարիլֆիւնունը Իւնիվէրսիթէի վերածելէ վերջ, յաճախ կը խօսուի, նաեւ, երկրին մէջ ուրիշ համալսարաններ եւս բանալու մասին։ Այս առթիւ Միլլիէթի մէկ աշխատակիցը կը գրէ·—

Քսանեւհինգ տարի առաջ, երբ Էմբուլլահ Էֆէնտի բսաւ թէ կրթական գործը կը նմանի ծառի մը որուն արմատը Տարիւլֆիւնունն է, առանձին մնաց։ Հիմա, երբ շատ բնական կը գտնենք որ 15 միլիոն բնակիչ ունեցող երկրի մը համար բաւարար չէ մէկ համալսարանը, ուրեմն մեր մեծ յիղափոխութեան ազդեցութեամբ մտաւորապէս յառաջդիմած ենք։

··· Երբ երկրին մէջ համալսարանները շատցնելու մասին կը խօսուի, նախ դրամի պարագան միտք կուգայ։

— Լաւ, բայց, «Իւնիվէրսիթէ»ները շատ սուղի կը նստին կոր։ Այդքան դրամ ուրկէ՞ եւ ի՞նչպէս պիտի ծախսենք,— կ'ըսեն·

··· Կը մտաբերուի նաեւ շէնքի խնդիրը։ Կը կարծուի թէ մեծ պալատի պէտք կար։ Անշուշտ, գիտական բոյն մը գիտութեան մեծութեան հետ համեմատական ըլլալու է։

··· Մեր երկրին ներքեւ գանձեր, հարուստ հանքեր կան կ'ըսուի։ Հոս պատմական ամենամեծ դէպքերը տեղի ունեցած են, շատ փայլուն քաղաքակրթութիւններ ապրած են, ու անոնց հետքերը թաղուած են մեր հողերուն մէջ։ Մեր երկրին ամէն մէկ անկիւնը, տակն ու վրան, նոյն իսկ վերեւի օդը քննութեան կը կարօտի։ Մինչդեռ, մեր երկրի բնական վիճակի մասին նոյսիս գիտունի մը՝ Ջիհաչէֆին 70 տարի առաջ գրած գրքէն զատ ոչինչ կայ մեր ձեռքը։ Աշխարհագրութիւնը գրած է Ֆրանսացի մը՝ Ռէքլիւս։ Մեր հողերուն ներքեւ գտնուող հին քաղաքակրթութեանց գործերը հեռաւոր Ամերիկայէն եկող գիտունները երեւան կը հանեն ···։

Որով, Պոլսոյ մէջ հիմնուած մէկ հատիկ համալսարանը երկրին չորս կողմերը քննելու անկարող է։ Ան միայն Պոլսոյ ամբողջ երիտասարդութեան բարձր· կրթութիւն տալու իսկ անկարող է։ Անատոլուի լիսէները աւարտող երիտասարդներէն միայն ունեւորները մինչեւ Պոլիս կրնան գալ, իսկ որովհետեւ մօտակայ վայրեր համալսարաններ չկան, կը զրկուին։

Եթէ նոյն իսկ ենթադրենք թէ Պոլսոյ համալսարանը կարող է երկրին ամէն կողմերը գիտականօրէն ուսումնասիրել, դարձեալ պէտք ունինք ուրիշ համալսարանի։ Նախկին Տարիւլֆիւնունը իր հիմնումէն ասդին, քանի մը անգամ բարեկարգուած ըլլալով հանդերձ, իրմէ սպասուած արդիւնքները չէ տուած։ Շատ մը պատճառներու կարգին, բատ մեզ, առանձին ըլլալու պարագան մեծագոյն արգելքն է եղած։ Կեանքը պայքար մը ըլլալով հաստատութիւնները եւս, մարդոց նման, իրարու նախանձելով կը մրցին ու կը բարձրանան։ Պոլսոյ միակ համալսարանին մէջ դասախօսող ուսուցիչը, իր դէմ ուրիշ մը չտեսնելով, ինքզինքը ամենաբարձր մարդը կ'ենթադրէ։ Աշակերտն ալ անոր ամէն մէկ բառը իբրեւ բացարձակ ճշմարտութիւն կ'ընդունի։ Որովհետեւ բաղդատելու հնարաւորութիւն չունի։

ԱՄԵՐԻԿԱ

ԾԵԾԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

— o —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (17 օգոստ·)·

— «Որքան ալ այս դէպքը ինքնին ցաւալի ըլլայ, չենք կրնար սակայն մեղադրել յարձակողները, որովհետեւ Ղեւոնդ արքեպիսկ· ծանրապէս վիրաւորած էր անոնց նուիրական զգացումները Շիքակոյի մէջ, հրապարակով եւ օտարներու առջեւ անարգած էր Հայոց ազգային դրօշակը եւ անպատիժ մնացած։ Ուստրի դէպքին իրական պատասխանատուութիւնը ամէնէն աւելի կ'իյնայ տեղական եկեղեցիի Ռամկավար հոգաբարձութեան վրայ։

Ամիս եւ կէս է որ ամերիկահայութեան կեանքը փոթորկուած է Առաջնորդի Շիքակոյի գայթակղութեան հետեւանքով։ Ամիս եւ կէս է որ հայ հասարակութեան վրդովուած խիղճը կը պահանջէ անոր անյապաղ հեռացումը իր պաշտօնէն։ Ամիս եւ կէս է որ մեր ամբողջ գաղութը հոգեկան եւ ջղային գերագրգիռ վիճակի մը մէջ կը գտնուի։

Ուստրի եկեղեցիի Ռամկավար հոգաբարձութիւնը չէր կրնար անտես առնել Առաջնորդի դէմ եղած այս ընդհանուր ցասումի հրաբորբոք մթնոլորտը եւ երբեք պէտք չէ թոյլ տար իրեն ռեւէ հանրային ձեռնարկի համար Նիւ Եորքէն Ուստր հրաւիրելու զայն։

Քանի մը օր առաջ «Հայրենիք»ի թղթակիցը Ուստրէն հաղորդած էր, թէ կարգ մը սրտցաւ ազգայիններ, ի նկատի ունենալով ձգտուած կացութիւնը, խորհուրդ են տուած եւ նոյն իսկ խնդրած են հոգաբարձութենէն, որ ձեռք քաշէ Առաջնորդը Ուստր բերելու անխոհեմ քայլէն, անբաղձալի պատահարներու առաջքը առնելու համար։ Սակայն, Ռամկավար հոգաբարձութիւնը, եկեղեցիի եւ գաղութի շահը մէկդի ձգած ու խմբակցական նեղմիտ հաշիւներէ միայն դրդուած, կարեւորութիւն չէ տուած եղած խորհուրդներուն, այլ ուզած է ամէն գնով փրովոքասիոն մը ընել, ցոյց մը սարքել ժողովրդական զանգուածին դէմ, որուն խիղճը Առաջնորդի գայթակղութեան պատճառով վրդովուած է մինչեւ վերջին աստիճան։

Պատասխանատուութենէ զերծ չէ Ուստրի ծեծին համար նաեւ ինքը՝ Առաջնորդը, որ՝ արհամարհելով հանրային կարծիքն ու զգացումները՝ ընդառաջ գացած էր Ուստրի հոգաբարձութեան անխոհեմ եւ գրգռիչ հրաւէրին։

Ինչպէս եւ պէտք էր սպասել, Ռամկավար «Պայքար» աշխատած է Ուստրի դէպքը այնքան պզտիկցնել, որ կարծես թէ ոչինչ պատահած է Առաջնորդին։ Իբր թէ յարձակողներէն միայն մէկուն ձեռքը հազիւ դպած է Ղեւոնդ արքեպիսկոպոսի ուսին։ «Պայքար» նոյն իսկ անամօթաբար կը մեղադրէ «Հայրենիք»ը, որ իբր թէ խեղաթիւրած ենք եղեր Ուստրի ծեծին լուրը։ Մինչդեռ իրականին մէջ մենք տուած էինք ամերիկեան թերթերէն հրատարակած մանրամասնութիւնները, որ քաղուածըլլալով ոստիկանական աղբիւրներէ, անկասկած աւելի անկողմնակալ, տարրկայական եւ արժանահաւատ նկարագրութիւն մը կուտային պատահած դէպքին, քան «Պայքար»ի ակներեւօրէն խեղաթիւրուած պատմութիւնը։

Ուստրի դէպքը եկաւ վերջնականապէս ցոյց տալու, որ Ղեւոնդ արքեպ· մեր գաղութին համար դարձած է քար գայթակղութեան եւ չի կրնար այլ եւս իր պաշտօնը կատարել՝ առանց նորանոր խռովութիւններ առաջ բերելու ամերիկահայութեան մէջ։

Ոչ միայն յանուն գաղութի խաղաղութեան, այլեւ եկեղեցիի շահուն Ղեւոնդ արքեպիսկոպոս պէտք է հրաժարի իր պաշտօնէն։

Սակայն, եթէ իր կամ իր ետեւ կանգնած խմբակցութեան կիրքը այնքան է կուրցուցած զինքը, որ ան որոշած է ամէն գնով մնալ իր պաշտօնին վրայ, այն ատեն ամերիկահայ գաղութին ուրիշ բան չի մնար, բայց եթէ իրեն տրամադրելի միջոցներով հեռացնել այդ անարժան հոգեւորականը իր ներկայ բարձր դիրքէն։

Ազգային դրօշակը անարգած ըլլալուն համար հրապարակով ծեծուած Առաջնորդ մը մը չի կրնար այլեւս տանելի ըլլալ այս գաղութին համար»։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՈՃԻՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 3 սեպտ·— «Յառաջ» հրատարակած էր Յակոբ Թոնկուրեանի ոճիրը եւ անձնասպանութիւնը։ Բուն զոհը, Խոսմար Տէր Խաչատուրեան, մեռնելէ առաջ իմ վրայ պարտք դրաւ գրել ամբողջ ճշմարտութիւնը։ Խօսակցութիւնը տեղի ունեցաւ Բոնսէփսիոն հիւանդանոցին մէջ։ Ահա իր պատմութիւնը·—

Գիշերը մինչեւ լոյս տանջեց, չարչարեց, խեղդոտեց, ես միայն կ'աղաչէի, բայց օգուտ չըրաւ։ Տասնեւհինգ լիտրնոց գինի կար խմեց եւ կատղեցաւ։ «Աստուծն պիտի սպաննեմ» կը ճչար հրէշը։ Եւ իսկապէս գործադրեց իր գազանային խորհուրդը, առտուան ժամը 7ին։ Իմ արեւս խաւարեցնողը պառաւ ջատուկ մըն էր, իր էրկանը հետ։ Երկուքն ալ հանրածանօթ են Մարսէյլի մէջ։

Արդարեւ, ոճրագործ եւ անձնասպան Յակոբ Թոնկուրեանը ութ ամիս առաջ այդ ամոլին կը դիմէ եւ իբրեւ հարսնցու կը ներկայացնեն Խոսմարը։ Կը կենակցին առանց կրօնական պսակի։ Ամուսնութենէն հազիւ չաբաթ մը անցած, կռիւը կը սկսի։ Ատրճանակը մէջտեղ կը խաղայ։ Յակոբ միշտ գինով է։ Երբ կը գինովնայ ձայնագիրը կը լարէ եւ կը հրամայէ որ մերկանայ եւ պարէ։ Այս գայթակղութիւնը չեն կրնար տանիլ դրացիները եւ պանդոկապետը։ Յակոբ երբեմն քարափը, երբեմն ածուխի գործարանները կ'աշխատէր։ Կինը չարաչար աշխատած եւ քանի մը ֆրանք աւելցուցած էր, ամուսինը կ'ուզէ բռնի առնել։ Անհամութիւնը սաստկանալով պանդոկապետը դուրս կը վռտարէ երկուքն ալ։ Կ'երթան ուրիշ պանդոկ մը յետոյՄ·Ժէսոմ, ազգականի մը տունը։ Բայց Յակոբկատղած էր դուլ ու զաղար, քուն չունէր։ Եւ նոր զէնք մը առնելով օգոստ· 25ին ծանրապէս կը վիրաւորէ Խոսմար Տէր Խաչատուրեանը (Բալուցի), իսկ ինքը անձնասպան կ'ըլլայ։

Տարաբախտ Խոսմարը մեռաւ օգոստոս 30ին, իսկ թաղումը կատարուեցաւ սեպտ· 2ին։

Մ· Խրալեան

ԶՈՒԱՐՃՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԷՋԵՐ

ՊԱՂՏՕ

—··—

Ա.

— Պոյաճի՛ս, պոյաճի՛ս···

Շուտ, շուտ, փախչտուն ձայն մըն է, որ կը դիմաւորէ ժամուորները, երբ անոնք հասնին աքասխաներու ծառուղին։ Հոն է ան, Պաղտօն, պզտիկ աթոռի մը վրայ կզկտած, իր խոշոր ու զոլոտ վրձինները փոխն ի փոխ կը զարնէ սնտուկի մը, որուն կողերուն վրայ դեռ անաղարտ կը կարդացուին Ֆրանսերէն տառեր, ՊԱ-ԹՈՒՄ։

Կիրակի առտուները անպայման ժամուն մեծղըրան քովիկը, աքասիայի մը կրթնած կը կրկնէ իր յանկերգը, շուտ շուտ, փախչող հնչիւններով։

— Պոյաճի՛ս, պոյաճի՛ս···

Ու բազմութիւնը կ'երթայ ժամ։ Աքասիայի աղուոր աղջիկներն ու պչրուհի կիները իրենց հարուստ արտաքուրդին մէջ, հոտեր ցանելով, կոճիկներու բարակ երաժշտութեամբ մը տոտիկ տոտիկ կը քաշուին ներս։ Ծըկուն, մէջք տուող գաւազաններ խաղցնելէն՝ փայլուն ու անթերի շնորհքով հագուած երիտասարդներ տիկիններուն մօտիկէն ծանր ծանր կը քալեն, երկայն վանդակորմն ի վար, ատեն ատեն դպելով թաղարներու տարօրինակ ծաղիկներուն, մինչ անոնց ետեւէն, մուրացկան ու հեզնող աղաղակ մը կ'երկննայ հաւասար ընդհատններով·

— Շէն մնաք, պայծառ մնաք։

Ժողովուրդը կը չարունակէ գալ չորս փողոցներէն։ Գլխաւորապէս օրիորդներուն քովիկէն աւանդական սեւ շալին մէջ լաչակուած պառաւներ, գլխահակ, կը մտնեն մեծ դռնէն, բարի աչք մը պտըտցնելով երկաթէ դռները եզերող մուրացիկներուն, որոնք անդադար Քրիստոսն ու Աբրահամը, Հոգին Սուրբն ու Աստուածամայրը կը հոլովեն։ Մէջէն մէջ խնդացող բանուորուհիներու կարմիր տպածոյէ պոռոտ ֆիստանները կ'ուռենան հովին դէմ։

Պաղտօն կը սիրէ ասոնց խօսք նետել։ Դէմը, տախտակով շրջանակուած գետնի մը առջեւ սիմիթճիները մանուկներուն կ'երգեն իրենց եղանակը։ Ժամուորներուն մէջ դրացի հայ գիւղերէն բանուորներ, մեծ մասը փորող, մէկ մասն ալ ընդարձակ շէնքերու կիրն ու շաղախը պատրաստողներ, իրենց ականջին շուրջը փաթթած մարմաններով, կապոյտ վարտիքներու զանազանութիւն մը կը դնեն։ Ասոնք գրեթէ միշտ Պաղտոյին մօտ կը կենան պահ մը, կը խօսակցին երբ տրամադիր ըլլայ ան։ Բանուորները, որոնք ամէն կիրակի առտու իրար կը գտնեն սրճարանը, ժամ գալու համար, միշտ հարցնելիք բաներ ունին Պաղտոյէն։

— Պաղտօ՛, գեղէն ո՞վ կայ։

Ձայն կը հանէ նոր քրտնած պեխերով երիտասարդ մը, որուն սօլերուն վրայ կիրի ճերմակ կաթիլներ կը մընան։

— Պոյաճի՛ս, պոյաճի՛ս···

— Ծօ՛, Պաղտօ՛, գեղէն ո՞վ կայ, չե՞ս լսեր։

— Պոյաճի՛ս, պոյաճի՛ս, տասը փարա, տասը փարա՛···

Ջրազած է։ Կը ճանչնան զինքը, ու կը լռէ հարցնողը։

Պաղտօն Չէնկիլէր ծնած է։ Հակառակ ասոր, ան քիչ մը ամէն գեղէ է։ Բոլորն ալ, մեծով պզտիկով, գիտեն զինքը։ Աչքը բաց տղայ մըն է, ուժով ու հաստ բազուկներով, երկու երեք թեղ կոնակով։

Որբի մանկութենով, խենթուկի պատանութեամբ մեծցած՝ այն տղոցմէն է, որոնց կաթն ափգամ ուրիշներուն կը ծախուի, որոնք մօր մը համբոյրը չառած փողոց կ'իյնեն շատ կանուխ, սողալով կը քալեն շուկաներէն, ձուկ ու միս ծախողներուն կատակներուն կը վարժուին, եւ երբ քիչ մը ճլտորին, սրճարաններու ջուր կը բերեն, աթոռները ներս – դուրս կը կրեն ու փէքքերուն վրայ պառկելէն իրենց կաշին քար կը դառնայ։

Կեանքի այս վաղահաս զրկանքները եւ փողոցէն քաղուած չարքաշութիւնները անոնց մէջ կը զարգացնեն ճարպիկութիւն, յանդգնութիւն ու եթէ հիմնովին ժառանգազուրկներ, պարկաս – ծնածներ չեն, կը վերջանան աղայի մը տուն մշակ կանչուելով։

Բայց կան պակաս, ամբողջապէս պակաս – ծնածները, ապուշի աչքով եւ անասունի քիթով մանրագլուխ տըղաքներ ալ, ասոնք կամաց կը թանձրանան տարիներուն հետ։ Անոնց ճակատը հետզհետէ աւելի կը նեղնայ ու կը փոռնայ։

Կէս – ապուշներուն համար բարի է գեղացին։ Բարի է նորէն պակաս – ծնածներուն համար ալ, երբ անոնց մէջ տեսնէ տոկուն ղնդերներ, չէն ու կատակող բնաւորութիւն։

Ասոնցմէ է Պաղտօն։ Թեթեւ ծնած մը։ Թափող մեխերով, ուժով սրունքներով, պզտիկ խուփ աչքերով կարճ մարդ մըն է, որուն տարիքը փախած է դէմքէն, ուր չարունակ, չես գիտեր ինչպէս, հազարումէկ ձեւերով, այլանդակ ու զուարթ լայնութեամբ ժպիտներ կը բուսնին։

Քանի՛ քանի՛ անգամներ ձգած է Պրուսան, քանի՛ քանի՛ արհեստ ու գործ է փոխած, ասոնց հաշիւը չկայ։ Հին օրերուն, երբ հողին նեղանար, երբ ափերուն մէջ քերուըրտուքներ ըլլար, ձուկի պէս Պոլիս կ'երթար։ Գեղերը գտնուած միջոցին գիտէ փորել, փայտ կտրել, բեռ կրել, խաղող կթել,— այս բոլորը կը կազմէին իր առօրեայ կեանքը։ Բեռնակիր է ան, ընդհանրապէս սրճարանի աշկերտ ու խաններուն մէջ պառկելու տեղով մը գոհացող սպասաւոր։ Երբեմն գեղէ գեղ սուրհանդակի գործ կը կատարէ։ Կիրակի օրերը, ժամու ատեն մշտապէս ներկարար է։

Դրամ չի բռներ։ Վաստկածը ուտելու, օրով ապրելով՝ վաղը չունենալու իր «կղբոնքին» երբեք դաւած չէ։

Սովորաբար խաներէն կը հանէ իր հացը։ Պրուսա եկող գեղացիներուն պզտիկ ծառայութիւններ կ'ընէ, գանոնք ասդին անդին պտոյտի կը տանի, մանաւանդ երբ աղուոր աղջիկներ գտնուին անոնց մէջ։ Ծիծերնին տղայ ունեցող կիներուն մօտ ժամերով կը կենայ։ Ծծող պզտիկներուն երեսները պագնելէն շատ կ'ախորժի ու ամէն կնիկ ներող է անոր այս պզտիկ յանդգնութիւններուն։

Գեղէն եկող կառքերուն ձայնը շատ հեռուէն, զարմանալի ականջային հոտառութեամբ մը կ'որոշէ։ Խանէն դուրս, եկողներուն առաջը կը նետուի, ծափ ծափի տալէն, հաճ –ազատյին բարով – եկար մը ընելէ ետք անոր բեռները կ'իջեցնէ կառքէն, վիճակը կը հարցնէ, մանուկը կը չթըչթացնէ, տունի պզտիկներուն վրայ տեղեկութիւններ կ'ուզէ, ուրախ կ'ըլլայ անոնց աղէկութեան լուրովը եւ կը յաջողի կտոր մը բան փրցնել։

Յ· ՕՇԱԿԱՆ

(Շար·)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ը

Արկածը տեղի ունեցած է Ցիրբուկովի մէջ, Մոսկուայէն 113 քիլոմեթր հեռու: Զոհերուն մէջ են նաեւ Պ. Բարոնովի կինը, ինչպէս եւ օդանաւորդը, մեքենավարը եւ Պ. Կորբունովի աշխատակիցը:

Տնտեսական վերակազմութեան պայքար

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Զօր. Ճոնսըն, տնտեսական վերակազմութեան լիազօրը, ճառ մը խօսելով 250,000 ունկնդիրներու առջեւ, յայտարարեց թէ սեպտ. 20էն պիտի սկսի բուն պայքարը, համոզելու համար սպառողները թէ անհրաժեշտ է գնել ոչ թէ իբրեւ հայրենասիրական պարտականութիւն, այլեւ լաւ գործածելու համար իրենց դրամը:

Զօրավարը յայտնեց թէ տակաւին կանուխ է, վճիռ արձակելու համար ազգային վերակազմութեան պայքարի արդիւնքներու մասին. բայց, շեշտեց, «ոչ ոք կրնայ ըսել թէ ան սահմանուած է վրիժելու, որովհետեւ հակառակ անխուսափելի սխալներուն, Մ. Նահանգներու գրեթէ բոլոր գործատէրերը համաձայնութիւն յայտնած են, բազմաթիւ գործազուրկներ գործ գտած են եւ աշխատող բանուորները աւելի լաւ վճարում կը ստանան:

Միւս կողմէ, նախագահ Րուզվէլթ կը յուսայ համաձայնութեան մը յանգիլ հռչակաւոր Ֆորտի հետ, որ գլխաւոր հակառակորդն է իր ծրագրին:

*** Հոլիվուտի մէջ շարժանկարի 13 անկախ տուներ երկու շաբաթ պայմանաժամ տուին 1620 պաշտօնեաներու, որպէսզի ուրիշ գործ գտնեն:

ՆՈՐ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ՔՈՒԲԱՅԻ ՄԷՋ

Ամիսը չլրացած, ահա նոր յեղափոխութիւն մը կը պայթի Քուպայի մէջ:

Սեպտ. 5ին, յեղափոխական կոմիտէ մը գրաւելով իշխանութիւնը, առժամեայ կառավարութիւն մը կազմեց: Նախագահն է համալսարանի փրոֆէսէօր մը, որ իբրեւ գործակից ունի խմբագիր մը եւ յիսնապետ մը: Այս եռանդամ կառավարութիւնը յայտարարութեամբ մը կը խոստանայ յարգել բոլոր դաշնագիրները եւ ապահովել բարեկարգութիւնը, մինչեւ որ կազմուի օրինաւոր կառավարութիւն մը:

Ամերիկացիները նորէն իրար անցած են, վախնալով խռովութիւններէ: Հրաման տրուած է անմիջապէս Քուպա ղրկել մեծ յածանաւ մը եւ երեք թորփիլահալած: Ամերիկեան կառավարութիւնը ազդարարեց թէ եթէ անմիջապէս խառն կառավարութիւն մը չկազմուի, պիտի միջամտեն:

ԱՒՍՏՐԻԱ ԿԸ ԶՕՐԱՑՆԷ ԻՐ ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀ ԶՕՐՔԸ

Վիէննայէն նոր օդանաւեր ղրկուեցան Ինսպրուք, զօրացնելու համար աւստրօ-գերման սահմանագլուխի պաշտպանութիւնը: Հետեւակազօրք ալ ղրկուած է այդ շրջանը եւ ուրիշ կասկածելի վայրեր:

Գերմանիա ապաստանած աւստրիացի հիթլէրականները կը շարունակեն անդամ արձանագրել «աւստրիական լեգէոնին»: Մինչեւ հիմա կը կարծուէր թէ այս կազմակերպութեան նպատակն է քարոզութիւն կատարել Աւստրիոյ մէջ, գործիչներ ղրկելով: Այժմ կը հաստատուի որ լեգէոնին անդամները կանոնաւոր մարզանքներ կը ստանան, փայտէ տաղաւարներու մէջ կ'ապրին եւ կը պատրաստուին Աւստրիա արշաւելու:

Դաշտահանդէս

ՓԱՐԻԶԻ ԵՕԶԿԱՏԻ ԵՒ ԻՐ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ

10 ՍԵՊՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԻ ԵՐԵԿՈՅ ՄԷՕՏՈՆԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ

Երգ, պար, արտասանութիւն, կը նուագէ ԵՓՐԱՏ նուագախումբը, ձուկ պիքէ՝ դիւրամատչելի գիներով:

Հաղորդակց. միջոց.— փորթ վէրսայլէն առնել 23 եւ 32 թիւ ճանրակառքերը եւ իջնել Ֆէրմ տը Մուլինօ: Invalideէն շոգեկառք եւ իջնել Gare Meudon:

Նպրոցասէր Տիկնանց Վարժարան

1, Boulevard du Nord, Le Raincy (S.-O.)

Վարժարանը կը վերաբացուի յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին:

Ձրիավարժ աշակերտներուն թիւը լրացած է. կ'ընդունուին միայն թոշակաւոր աշակերտուհիներ շատ դիւրամատչելի պայմաններով:

Վարժարանը կ'ապահովէ իր աշակերտուհիներուն հայեցի առողջ դաստիարակութիւն: Խնամով կ'աւանդուին ուսման բոլոր ճիւղերը, ֆրանսացի եւ հայ մասնագէտ ուսուցիչներու կողմէ: Հոգ կը տարուի հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներու:

Մասնաւոր ուշադրութիւն կ'ընծայուի ձեռարուեստի եւ ձեռագործի ճիւղերուն:

Ֆիզիքական դաստիարակութեան հոգը եւ մարզանքի դասերը յանձնուած են Mlle LAHITTEի, որ Seineի նահանգին նախակրթարաններուն նոյն ճիւղի ուսուցչուհին է:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին Երկուշաբթի, Չորեքշաբթի եւ Կիրակի կէս օրերէ յետոյ:

Փարիզ եւ շրջականներ

Յ. Հ. Դ.

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻ բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 51, rue de Rivoli, Café Samaritainի ներքնայարկը: Մէթրօ՝ Շաթըլէ: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն եւ Կոմիտէի ընտրութիւն:

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ժողովի կը հրաւիրէ «Աղբիւր Սերոբ» եւ «Քրիստափոր» խումբերու բոլոր ընկերները այսօր Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 32, Ավընիւ Կօպլէնի սրճարանին վերնայարկը: Կարեւոր օրակարգ:

ՊԱՆԵՕ-ՔԱՇԱՆի «Արծիւ» խումբի ժողովը այսօր Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին ընկեր Մինաս Ալթունեանի բնակարանին մէջ:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէի ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ Նոր Կոմիտէի ընտրութիւն:

Գաւառ

ՇԱԼԷԹԻ «Բարգէն-Սիւնի» խումբի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին ընկ. Վարդեվարի բնակարանին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Հաշուետուութիւն եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն:

Դաշտահանդէս

ՇԱՎԻԼԻ ԴԱՒՐԱՅԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԻՐԻԿՈՒՆ ՄԷՕՏՕՆԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ, «ՊԱՂ ԱՂԲԻՒՐ»ԻՆ ՄՕՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ՔԱՐՏԷՍԸ

ԱՒԴԱԼԲԵԳԵԱՆ եւ ՄԻՆԱՍԵԱՆ, ծաւալ 1.60 × 160, աստիճան 1 միլիոն 200,000: Ցասը գոյն տպագրութեամբ եւ նորագոյն վիճակագրական տեղեկութիւններով: Մինչեւ հիմա լոյս տեսած Հայաստանի քարտէսներուն ամէնէն ընդարձակն ու լաւագոյնն է:

Արտասահմանի համար գին նշանակուած է 5 տոլար: Ցնտեսական տագնապին պատճառաւ կը ծախենք միայն 50 ֆրանքի:

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆԴ-ՍԱՄՈՒԷԼ. 51, rue Mr. le Prince, Փարիզ (5), ուր կը գտնէք Հայաստանի բոլոր գրական ու գեղարուեստական հրատարակութիւնները:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ Պարտիզակցի Կարապետ Վարժապետեան (Մականուանեալ Փոսթաճի): Ընդհանուր պատերազմին միասին կը ծառայէինք Գարամուսալի բանուորական առաջին վաշտին մէջ: Լսած եմ թէ այժմ կը գտնուի Փարիզ կամ շրջականները: Իմացնել Iskender Tokatlianի, Tailleur, 34 rue des Chapeliers, Marseille:

— Թիթեղագործ (թէնէքճի) Գէորգ Թաշճեան (այժմ Աղապապեան) կը փնտռէ իր զաւակները Հայկաշոտ, Արմենակ, Արամ եւ Տիգրան, իրենց մօր անունը Իւղաբեր Տէրաէրեան (Սեբաստիոյ Պարուրի Արտէն Թաղէն), մեծ մօր անունը՝ Եղիսաբէթ: Լուր առնուած է թէ Զինադադարէն Իւղաբեր Ուրֆայի Հարան գիւղը կը գտնուէր:

Իրենց մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Tuilerie de Saint Valbert près de Héricourt (Haute Saône), France.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (53)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ԵՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ԾՈՎԱԿԱԼ ԴՈՒԲԱՍՈՎԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Իր եղունգները կտրուած էին խնամքով: Այս ամէնը կը հաստատեն, որ կը պատկանի մտաւորական դասակարգին: Կառքը, զոր կատղած ու խրտչած ձիերը քաշեցին իրենց ետեւէն, կարելի եղաւ կեցնել Կիսէլնի կոչուած փոքրիկ փողոցին մէջ»:

Այսպէս մեռաւ Բորիս Վոյնարովսկի:

Կը ձգէր ինքնակենսագրութեան սեւագրութիւն մը եւ հրաժեշտի նամակ մը իր ծնողքին:

Ահա այդ նամակը.

— Սիրելիներս,

Կ'երեւակայեմ խորութիւնը ձեր վիշտին, զոր պիտի զգաք իմանալով իմ մահս: Ձեզի համար դժնդակ բան մը պիտի ըլլայ իմանալ, որ ձեր զաւակը մարդասպան է դարձեր: Հաւատացէք որ եթէ ինծի կարելի ըլլար կեանքս պահպանել ձեզի համար, պիտի ուզէի ընել: Պատանեկութեանս շրջանին, քանի՛ քանի՛ անգամներ մըտածեր եմ անձնասպան ըլլալ, եւ ամէն անգամ վաներ եմ այդ մտածումը, գիտնալով թէ ինչ մեծ նեղութիւն պիտի պատճառէի ատով ձեզի: Ես ապրողներուն հետ էի, որովհետեւ կ'ուզէի ապրիլ ձեզի համար միայն: Հիմա կ'ապրիմ ժողովուրդին համար, ամբողջ մարդկութեան համար: Եւ եթէ կեանքս կը զոհեմ, յագուրդ տալու համար չէ իմ գերագրգիռ ջիղերուս, այլ բարելաւելու, կրցածիս չափ, հայրենիքին վիճակը, եւ գոհացում տալու ձեզի, ոչ իբրեւ ծնողքի, այլ իբրեւ քաղաքացիներու: Գիտցէք, որ այսպէս շարժելով, ինծի սաստիկ ցաւ կը պատճառէ,— ձեզի վիշտ մը տալէս զատ,— մարդասպան դառնալս: Եթէ չմեռնիմ ռումբովը, զոր պիտի նետեմ, բանտին մէջ, աչքերուս առջեւ, միշտ կենդանի պիտի մնան ձեր վշտահար դէմքերը եւ զոհիս յօշոտուած դիակը: Սակայն անկարելի է ուրիշ կերպ ընել: Եթէ այդ երկու պարագաները չըլլային, ձեզ կը վստահեցնեմ որ դժուար էր գտնել ինձմէ աւելի երջանիկ մէկը: Իմ հոգիս կը լեցուի անճառելի երանութեամբ մը, բացարձակ ինքնավստահութեամբ մը, յաղթանակին յոյսով,— եթէ անշուշտ խոչընդոտ մը չպատահի անսպասելի: Կ'երթամ տառապանքին, դէմքս պայծառ, ժպիտը շրթներուս: Եւ դուք պէտք է մըխիթարուիք մտածելով որ անպատում երջանկութիւն մը կը զգամ ես: Որովհետեւ ձեր սիրոյն մէջ, որ կը զգամ հանդէպ ինծի, դուք պարտաւոր էք փնտռել ոչ թէ ապրիլս ամէն գնով, այլ երջանիկ մնալս: Իսկ իմ սիրոյս մասին հանդէպ ձեզի, բան մը չպիտի ըսեմ: Դուք կը ճանչնաք այդ սէրը: Մնաք բարով, ուրեմն, ով իմ սիրելիներս: Երջանիկ եղէք, որքան կարելի է երջանիկ ըլլալ ձեր զաւկին կորուստէն յետոյ, գորովագին սիրուած եղբօր մը մահէն վերջ: Շնորհակալ եմ ձեր սիրոյն համար, ձեր խնամքներուն համար: Շնորհակալ եմ նոյնպէս կեանքին համար, զոր տուիք ինծի, զոր ես կը զոհաբերեմ աշխատաւոր Ռուսիոյ, իբրեւ արմաղանը յանուն արդարութեան եւ ճշմարտութեան իմ սիրոյս:

Բոլոր ուժովս կ'ողջագուրեմ ձեզ չորսդ»:

Ձեր ԲՈՐԻՍԸ

Եւ ահա իր ինքնակենսագրութիւնը.

— «Ծնած եմ 13 դեկտեմբեր 1881ին: Ծնողքս, որոնք մասնակցեր էին յեղափոխական շարժման, այդ շրջանին հարկադրաբար կը բնակէին Կոստրամայի մէջ: Այդ քաղաքին մէջ ապրեցայ մինչեւ 18 տարիքը թեւակոխելս, առանց հաշուելու արձակուրդները, զոր կ'անցընէի ամէն ամառ գիւղերը, բարեկամներու մօտ: Հայրս դասեր կու տար, մայրս գլխաւորաբար կը զբաղէր տնական գործերով: Ես կրտսերն էի, մեծ եղբայրս երկու տարիով մեծ էր ինձմէ: Շատ սիրով էինք իրարու հետ: Երբ երկու տարեկան էի, ծանրապէս վարակուեցայ կեղծմաշկ հիւանդութեամբ, որ գիս հիւանդոտ ձգեց այնուհետեւ: Իբրեւ զբօսանք, սկսայ կարդալ սորվիլ երբ հինգ տարեկան էի, իսկ երբ եօթը տարեկան էի՝ սկսայ գրչոց երթալ: Հազիւ 6 տարեկան կայի, երբ առաջին անգամ «ընկերվարութիւն» բառը լսեցի մօրս բերնէն: Շնորհիւ ծնողքիս ունեցած ընդհանուր զարգացման, կրօնական հաւատալիքներու մէջ չինկայ: Կը յիշեմ, որ, լիսէ մտնելէս առաջ, իմ պատանեկութեանս ընկերներէն մէկուն անաստուածութիւն կը քարոզէի: Մէկ հարց միայն կը խռովէր գիս.— Բայց ուսկի՞ց ծագում առած են այս բոլորը: Ցեխտենականութեան մասին հասարակ գաղափար իսկ չունէի:

Լսելով ծնողքիս բարեկամներուն — մեծ մասով քաղաքական տարագիրներ — խօսակցութիւնը, որ տեղի կ'ունենային գրեթէ միշտ ընկերային հարցերու մասին, լսելով ծնողքիս պատմութիւնները իրենց քաղաքական անցեալին մասին, հետեւելով հատընտիր ընթերցանութիւններու, իմ մտքիս մէջ դրուեցան խարիսխները ապագայ յեղափոխականին: Այսպէս էր որ ծանօթացայ հանդուրժողութեան, ազգայնականութեան (հայրս լեհ էր) եւ հակադինուորականութեան գաղափարներուն: Նման պատրաստութիւն մը շատ օգտակար եղաւ ինծի, երբ մտայ լիսէ, ուրկէ ոչ մէկ ազնուական գաղափար ստացած եմ ո… նոյնպէս: Այնտեղ յատկապէս … ուած էր ամէն ինչ որ կը խանգ… կարգն ու վիճակը:

Երբ 13 տարեկան եղայ, քոյր… ունեցայ: Մայրս ամբողջովին … ունեցաւ նորածինին: Հայրս, … գտնելով Ձեմստվոյին մէջ, … ւորուեցաւ, իբրեւ պարկեշտ … իր ամբողջ ժամանակը … այդ աշխատանքին, այնպէս որ … բայրս եւ ես բարոյապէս … ցանք իրարու: Այդ շրջանին … ցաւ դէպք մը, որ խորունկ … ձգեց իմ մտածումներուս ուղղութ… վրայ,— մանկութեան ընկեր մը … շատ մտաւոր, հինգերորդ … րանի աշակերտ արդէն, անձնա… եղաւ: Եւ իմ առջեւս դրուեցաւ … կեանքի նպատակին մասին: Ծ… ժողովուրդին, այս եղաւ, որքան … յիշեմ, պատասխաններէն մէկը … հարցին, որ կը տանջէր միտքս:

(Շարունակելի)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. .. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

(ԽՐԹԻԽԻԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro: TOLBIAC)

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone: Glacière 15-70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐԸ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ՝ 8 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

8 Septembre 1933

ԹԻՒ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2286

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆՕԳՈՒՏ Է, ԱՆՕԳՈՒՏ

Կը զարմանանք որ մեր մեր պաշտօնակիցները այնքան եռանդ կը սպառեն, տուն կանչելու համար մասնաւորապէս ռամկավարներուն խելքը, ազգային դրօշի եւ ուրիշ հարցերու առթիւ։

Բոլորովին անօգուտ է այս աշխատանքը, ներկայ պարագաներուն մէջ։

Անոնք, ռամկավարները, շատ լաւ գիտեն թէ եռագոյնը Դաշնակցութեան սեփականութիւնը չէ, թէ հազար կտոր ըլլան, չեն կրնար կարմիր դրօշ պարզել, թէ յիմարութիւն է մտածել նոր խորհրդանշանի մը մասին, եւայլն։

Բայց, անոնք վճռած են սուտ — խենդ ձեւանալ, նոյն իսկ ապուշի դեր կատարել, երբ հարցը կապ ունի Հ. Յ. Դաշնակցութեան հետ։

Անոնք պատրաստ են կեանքի անիւը մինչեւ յիսուն տարի ետ մղելու, ի հեճուկս Դաշնակցութեան։

Ինչո՞ւ կը զարմանաք որ արդէն պար բռնած են թեթեւսոլիկ եւ պորտաբոյծ սքեմաւորի մը, Ղեւոնդ եպիսկ.ի շուրջը, կ'ողջունեն զայն «հարիւրաւոր օթօներով» եւ օդանաւ թռցնելով, ծաղիկ ցանելով···

Առէք ո՛ր եւ է ռամկավար թերթ եւ եթէ կրնաք՝ զսպեցէք ձեր վրդովումը, կարդալով չարան – չարան ածականներ, գովասանական տողեր, լրջնաչուրթն փառաբանութեան գոհարներ։

— «Ամերիկահայ քաջարի առաջնորդը»···

Ո՞ր արժանիքին համար։

— Որովհետեւ այս վեղարաւոր թշուառականն էր որ համարձակեցաւ վար առնել տալ հայկական եռագոյնը, միջազգային ցուցահանդէսի մը մէջ։

Ուրիշ ի՞նչ փաստ, ի՞նչ վկայութիւն կը պահանջէք, համոզուելու համար թէ ռամկավարները ծախու հանած են ե՛ւ խելք, ե՛ւ խիղճ ե՛ւ պատիւ։

Պանծացնե՛լ սեւէ մէկը, աշխարհական կամ հոգեւորական որ ոտքը գետնին կը զարնէ եւ վար առնել կուտայ ազգային խորհրդանշան մը···

Հարցնէ՛ք այս պարոններուն, — Եռագոյնը Սուլթան Համիտի «Թուղրա՞»ն էր թէ կարմիր մահիկի խորհրդանշանը։

Ո՞ր աստիճան զռեհկացած, վայրենացած պէտք է ըլլալ, հանդուրժելու համար այս ցածոգի արարքէն — դրօշակ վար առնել։ Խորհրդանշան մը, որուն ետեւէն՝ գինուոր քալած, կռուած, յաղթած կամ ինկած է։

Կրնայի՞ք երեւակայել այսքան ամարդի պատկեր, Արեւելքի յետին ժողովուրդին մէջ։

Եւ սակայն, հարցը դրօշակի մասին չէ։

Մեր զոյնզգոյն հակառակորդները գիտեն թէ ի՛նչ կ'ընեն, «ճիհատ»ի վերածելով ամէնէն տարրական խնդիրները։

Ռամկավար երեւելիներէն մէկն է որ, երկրորդ անգամ ըլլալով, կը փախսայ «կոչնակ»ի մէջ.

— «Այսօր ունինք Հայաստան մը, որ այս կամ այն պատճառով՝ Եռագոյնէն տարբեր, խորհրդային դրօշակ մը ունի։ Եթէ Դաշնակցութիւնը բշնամօրէն եւ անհաշտօրէն կանգնած չըլլար Հայաստանի կառավարութեան դէմ՝ Ամերիկայի հայկական հանդէսներուն մէջ Եռագոյնը հրճուանքով պիտի ողջունուէր, գէթ ժամանակի մը համար։

Հարցը որոշ է ուրեմն։ Ժողովրդային զանգուածին հակառակութիւնը Եռագոյնին դէմ չէ. Դաշնակցութեան հակապետական ցոյցին դէմ է» (Վ. Ք.)։

Փնտռեցէք եւ գտէք, եթէ կրնաք, տրամաբանութեան ո՛ր եւ է հետք՝ այս առարկութեան մէջ։

Հարցուցէք այս պարոններուն, — քանի որ եռագոյնը ազգային խորհրդանշան է, Դաշնակցութեան թշնամութիւնը կամ բարեկամութիւնը ի՞նչ կապ ունի զայն պարզելու – չպարզելու հարցին հետ։

··· Բայց, ըսինք արդէն, — անօգուտ է դէմ դիմաց ո՛ր եւ է խօսակցութիւն ինչպէս այս, նոյնպէս ուրիշ հարցերու մասին։

Մարդոց աչքը դարձած է։ Մարդիկ սրբազան պատերազմ հռչակած են Դաշնակցութեան դէմ, բոլոր ճակատներուն վրայ, եւ պատրաստ են ամէն խեղկատակութեան ու լրբութեան։

Այնպէս որ, կը կարծենք թէ աւելորդ է աւելի երկար վիճիլ։

Թո՛ղ անոնք եպիսկոպոս եւ վարդապետ խաղցնեն, թո՛ղ իրենց հովանաւորութեան տակ առնեն բոլոր բացասական տիպարները, վարձու դիմակաւորներն ու խառնակիչները, — լրբճելով ամէն սրբութիւն։ Ծաղրելի դարձնելով նոյն իսկ իրենց «Անկորնչելի»ն եւ «Մեծ Տեսիլք»ը։

Ի՞նչ փոյթ։ Աշխարհը լայն է, եւ մենք աջին – ձախին դաս տալու պարտականութիւն չունինք։

Անշուշտ, պատահական խնդիր մըն էր դրօշամարտը։ Եւ սակայն, — տեսանք թէ ի՛նչ պալարներ բացաւ, մեր հանրային կեանքին մէջ։

Պատահական այս վէճը աւելորդ անգամ մըն ալ հաստատեց թէ մենք ետ մնացած ենք նոյն իսկ «լէպլէպիճի» Թուրքէն, երբ հարցը ազգային սրբութիւններու կը վերաբերի։

Զարժեր աւելի եռանդ սպառել եւ «մենք ալ կանք» ըսել տալ խաժամուժի մը, որ պատրաստ է բարեւ բռնելու ոեւէ իշխանաւորի առջեւ, որ եւ է գնով։

Մենք պատիւ ըրինք ռամկավարներուն հետ սրտաբաց խօսելու բազմաթիւ ցաւերու մասին, բացատրելու թէ հարցեր կան որոնց մասին այլեւս ներելի չէ վիճիլ, ճակատ յարդարել, ճեղքեր բանալ։

Մենք ըսինք եւ մենք լսեցինք։ Բոլոր տեսակի ռամկավարներուն աչքերը Երեւան են, իսկ ոտքերը՝ օդին մէջ առկախ։

Ի՞նչ օգուտ կրկին եւ կրկին փորձել։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԵՑՑԷ՛ ՓԻԼՈՆԸ···

— o —

Թերթերը գրեցին թէ Պոլսոյ մէջ մեռած է խորէն Ծ. վ. Լազարեան, նախկին հովիւ, Բարեգործականին կտակելով իր խնայած դրամին մեծ մասը, 7000 տոլար։

Անցեալ տարի ալ մեռաւ ուրիշ հովիւ մը, Տիրայր Ծ. վ. Մարգարեան, աւելի կարեւոր գումար մը ձգելով ոչ միայն Բարեգործականին, այլ եւ իր ազգականներուն։

Կը նշանակէ թէ՝ վեղարն ու փիլոնը լեզու գտած են ե՛ւ Աստծու ե՛ւ մամոնայի հետ։

Մինչդեռ բազմաթիւ մտաւորականներ կան որ, նոյնքան երկարատեւ գործունէութիւն ունենալով հանդերձ, չեն կրցած ապահովել նոյնիսկ··· եօթերորդ կարգով թաղուելու դրամը։

Անօթի չմեռա՞ւ դժբախտ փիլիսոփան, Յ. Մրմրեան։

Թշուառութեան մատնուած չէ՞ր Գերմանիա կրթուած մտաւորական մը, Միքայէլ Շամտանճեանը, Սուրիոյ մէջ։

Փարիզի մէջ, անօթութենէն անձնասպան չեղա՞ւ գիտուն մարդ մը, Տիգրան Այանեան։

Ո՞վ թաղեց վաստակաւոր ուսուցիչ մը, Արմէն Շիտանեանը, որ վէպեր ալ գրած է··· դժբախտաբար։

Չեմ խօսիր ողջերու մասին, դիւրազգածութիւններ չվիրաւորելու համար։

Պատահաբար միտքս կուգան կարգ մը անուններ, — Լեւոն Շանթ, Նիկոլ Աղբալեան, Յ. Օշական, Ս. Սրենց, որոնք մինչեւ այսօր ալ վարժապետութիւն կ'ընեն, կը տոկան սեւ, բըպառիչ աշխատանքի մը բոլոր դառնութիւններուն, ապրելով օրը օրին։

Դեռ չխօսեցայ այնքան տաղանդաւոր երիտասարդներու մասին, որ կը մաշին սպառիչ աշխատանքներու մէջ, առանց ո՛ր եւ է ստոյգ հեռանկարի։ Առանց դեղի մը դրամն իսկ ապահոված ըլլալու։

Ինչպէս երէկ, այսօր ալ բանուկ արհեստ մըն է կղերականութիւնը

վկայ՝ ոչ միայն մեռելները, այլ եւ ողջերը։

Մի՛ ստիպէք որ անուններ տամ···

Վ.Ա.Հ.

«ԱՍՈՐԻՆԵՐՈՎ ՁԵՆՔ ՇԱՀԱԳՐԳՌՈՒԻՐ»

— o —

Լոնտոնի «Օպզըրվըր» շաբաթաթերթը կը գրէր անցեալ շաբթու.

— «1925ին, Ասորի – Քաղդէացիները տեղաւորուեցան Իրաքի մէջ։ Բայց տեղացի ժողովուրդը ո եւ է ձեւով չհաշտուեցաւ անոնց գոյութեան հետ։ Արդէն տեղացիները կը պնդեն թէ հողը հազիւ իրենց կը բաւէ։

Այս խնդրին ամէնէն բանաւոր լուծումն է՝ Թուրքիոյ հետ բանակցութեան սկսիլ եւ Ասորի – Քաղդէացիները տեղաւորել իրենց ծննդավայրին Հէքեարիի մէջ։ Ասորիներու մեկնումէն յետոյ, որ եւ է ցեղ չէ հաստատուած այդ նահանգին մէջ։ Ճիշդ է որ Թուրքերը կողմնակից չպիտի ըլլան լուծման այս ձեւին, բայց դիտել կը տրուի թէ այս Ասորի – Քաղդէացիները շատ հրաշալի ոստիկան – զինուորական եւ ոստիկանական ուժ մը պիտի կազմեն։

Այս առթիւ «Վայրթ» դիտել կուտայ.

— Անգլիական թերթին այս տողերը մէջ կը բերենք իբրեւ տարօրինակութեան նմոյշ մը։ Ինչպէս «Օպզըրվըր» շատ լաւ գուշակած է, Թուրքերը ոչ մէկ ատեն չեն կրնար իրենց սահմանէն ներս առնել Իրաքի խռովարար տարրերը։ Գալով այն կէտին թէ անոնք հրաշալի ոստիկանական ուժ մը կը կազմեն, Թուրք հանրապետութիւնը բաւականաչափ ուժ ունի, իր սահմանները պաշտպանելու համար։ Հետեւաբար այս տեսակէտով բնաւ պէտք չունինք Ասորիներու օժանդակութեան։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

ԾՈՎԱՅԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Պ. ԼԷԿԻ ՀԱՄԱՐ

Չորեքշաբթի օր տեղի ունեցաւ ծովային նախարար Պ. Ժորժ Լէկի ազգային յուղարկաւորութիւնը, փայլուն հանդիսաւորութեամբ։ Ժամը 8·30ին մարմինը ծովային նախարարութենէն փոխադրուեցաւ Էնվալիտ, ուր պիտի կատարուէր կրօնական արարողութիւնը։ Զինուորներ բարեւի կեցած էին, իսկ ահագին բազմութիւն մը խռնուած էր Թափօրի ճամբուն վրայ։ Կառավարութիւնը ամբողջ կազմով կը մասնակցէր արարողութեան, առաջնորդութեամբ Հանրապետութեան նախագահին։

Կրօնական արարողութենէն վերջը, դամբանական մը խօսեցաւ վարչապետ Պ. Տալատիէ, պանծացնելով հանգուցեալին կեանքը, իբրեւ անձնուէր ծառայ հանրային կրթութեան եւ ազգային պաշտպանութեան։ Շեշտեց թէ անոր վարած քաղաքականութիւնը քաղաքականութիւնն է Ֆրանսայի, որ ունի չափի գիտակցութիւնը եւ վճռած է պաշտպանել բոլոր ժողովուրդներու իրաւունքները, ինչպէս եւ յարգել տալ իր սեփական իրաւունքները։ «Ֆրանսան ուրիշ մտածում չունի եթէ ոչ այն որ ազգերը ազատօրէն վարեն իրենց ճակատագիրը, ապահովութեան եւ խաղաղութեան մէջ»։

Ձախակողմեան թերթ մը դիտել կուտայ թէ յուղարկաւորութիւնը արժած է 300,000 ֆրանք։

Բուն թաղումը կատարուեցաւ երէկ, Վիլնէօվ – Սիւր – Լոյի մէջ։

⁂ Հանգուցեալ նախարարը իր հովանաւորութիւնն ընծայած ըլլալով Սեմ. ու Մուրատեան վարժարանին, հարիւրապետ Զ. Խանզատեան ցաւակցութիւն յայտնեց Տիկին Լէկի, յանուն նոյն հաստատութեան։

⁂ Հանգուցեալին տեղ ծովային նախարար նշանակուեցաւ Պ. Ալպէռ Սառօ, որուն յաջորդեց, իբրեւ գաղթային նախարար, Պ. Տալիմիէ։

Ուտեստի տագնապը Խորհրդ. Միութեան մէջ

ՆՈՐ ԿՐՃԱՏՈՒՄՆԵՐ

Մոսկուայի պարենաւորման վարչութիւնը որոշեց նորէն կրճատել սահմանուած պարէնը, հոկտ. 1էն սկսեալ։ Պարէնի տոմսակ ունեցող իւրաքանչիւր քաղաքացի հարցարան մը ստացած է, որ պէտք է մանրամասնօրէն լեցուի։ Այս նոր քննութեամբ կ'ուզեն դրկել «անրաղձալիները» եւ կրճատել տոմսակ ունեցողներուն թիւը, կանոնաւորելու համար պարենաւորումը···

Պարէն ստացողներուն թիւը կրճատելէ զատ, կառավարութիւնը պիտի բարձրացնէ գիները, որոնք անփոփոխ կը մնային տարիներէ ի վեր։ Բարձրացումը սկսաւ օգոստոսին, տակնուվրայ ընելով առանձնաշնորհեալներու ելեւմուտքը։ Գլխաւոր հոգը հացի խնդիրն է։ Վերջին երեք շաբաթներու ընթացքին կառավարութիւնը կրկնապատկեց ամէն տեսակ հացի պաշտօնական գինը, Մոսկուայի, Լէնինկրատի, Քիէվի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ։

Կառավարութիւնը շարունակ կ'ըսէր թէ ուտելիքի հայթայթումը պիտի կանոնաւորուի, շնորհիւ նոր հունձքին առատութեան, այնպէս որ գիներու այս անակնկալ բարձրացումը սուր դժգոհութիւն պատճառեց եւ կասկած ներշնչեց հունձքի յաջողութեան մասին։ Տագնապը փարատելու համար, կառավարութիւնը աշխատավարձքը աւելցուց այն շրջաններուն մէջ ուր ամէնէնաւելի շեշտուած է դժգոհութիւնը։ Այսպէս, հարիւրին 17 աւելցուց բուրդի եւ բամպակի 300,000 բանուորներու վարձքերը, ինչ որ կը նշանակէ ամսական 8 րուբլի յաւելում։ Արդ, ողորմելի է այս յաւելումը, քանի որ հացին գինը կրկնապատկուած է։

Ասորիներու դժբախտութեան տեղեկագիրը

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին եռանդամ յանձնախումբը, որ կը քննէր Միջագետքի վերջին դէպքերը, միայն մէկ նիստ գումարեց եւ յետաձգուեցաւ։ Յանձնախումբին անդամներէն մէկը Մեքսիկայի պատուիրակն է, երկրորդը՝ Նորվեկիոյ, երրորդը՝ Իրլանտայի։ Իր ժողովին մէջ յանձնախումբը քննեց դիւանագիտական եւ լրագրական տեղեկութիւնները եւ Ասորիներու պատրիարքին երկու հեռագիրները։ Տակաւին չէ հասած Պատրիարքին լիակատար տեղեկագիրը։ Երբ հասնի, յանձնախումբը նոր ժողով մը պիտի գումարէ, իր զեկուցումը պատրաստելու եւ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին ներկայացնելու համար։

Յանձնախումբին անդամները պնդած են որ Իրաքի կառավարութիւնը ներկայացնէ բոլոր անհրաժեշտ բացատրութիւնները, «ի բուժումն գայթակղեալ մտաց»։

Պատերազմի պատասխանատուներէն մէկն ալ մեռաւ

Եօթանասուն ժամուան հոգեվարքէ մը յետոյ, երէկ առտու մեռաւ Լորտ Կրէյ, որ աւելի ծանօթ է իբրեւ Սըր Էտուըրտ Կրէյ,

Հանգուցեալը 11 տարի անընդհատ, 1905էն 1916 վարած է Մեծն Բրիտանիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը։

Ծնած էր 1862ին։ Խորհրդարան մտաւ 23 տարեկանին։ Շատ քիչ կը խօսէր, բայց իր միջամտութիւնը միշտ ուշագրաւ էր։ Երեսուն տարեկանին եղաւ արտաքին նախարարութեան խորհրդական։ 1895ին ձգեց այդ պաշտօնը, տասը տարի յետոյ վերադառնալու համար իբրեւ նախարար։ 1916ին, երբ քաշուեցաւ քաղաքական ասպարէզէն, ստացաւ ազնուականութեան տիտղոս (լորտ)։ Անկէ ի վեր քաշուած էր։ Միայն քանի մը ամիս առաջ էր որ պոռթկաց հիթլէրական ծայրայեղութեանց դէմ։ Գրած է իր 25 տարուան քաղաքական գործունէութեան յուշերը։

Լոյտ Ճորճ, որուն յուշերուն Ա. հատորը լոյս տեսաւ երէկ, խստօրէն կը քննադատէ Սըր Էտ. Կրէյի արտաքին քաղաքականութիւնը, մեղադրելով թէ կրնար կանխել մեծ պատերազմին աղէտը, բայց պահանջուած սրատեսութիւնը չունեցաւ։

Աւստրիան միշտ վտանգի տակ

Աւստրիոյ պատերազմական նախարարը ճառ մը խօսելով, լուսաբանութիւններ տուաւ օժանդակ բանակի անհրաժեշտութեան մասին։

Այս առթիւ չեշտեց.

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ

Գրած էինք թէ, 47էն զատ, 12 փախստականներ եւս հասած են Թաւրիզ, նոյնքան թշուառ վիճակի մէջ։

Անոնք հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդած են.—

— «Երեւան Աղստաֆա երկաթուղագծի համար շինանիւթեր ունին մինչեւ Արզնի, իսկ մնացեալ գծին համար ոչ դրամ ունին եւ ոչ շինանիւթ։ Նորընտիր կաթողիկոսին հասկցուցեր են, որ ինք երկրին մէջ ընելիք չունի՝ պէտք է մեկնի արտասահման, Աղստաֆա – Երեւան երկաթուղագծին համար հանգանակութեան ձեռնարկելու պաշտօնով։ Դուրսէն էջմիածնի համար ղրկուած տոլարներուն դիմաց կաթողիկոսին կը վճարեն 1 րուբլի 92 կոպէկ (իւրաքանչիւր տոլարին համար), որով մէկ տոլարէն կառավարութեան կը մնայ 98 րուբլի, (շուկայի մէջ մէկ տոլարը կ'արժէ 100 րուբլի)։ Էջմիածինը Չեկայի համար կթան կով մը դարձեր է։ Լուր առինք, որ Ս. Սարգիս եկեղեցին պիտի քանդեն»։

ՌԸՆՈՏԷԼ ԵՒ ԸՆԿ. ՊԻՏԻ ԴԱՏՈՒԻՆ

Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան վարչական խորհուրդը 3ի դէմ 13 ձայնով որոշեց նոյ. 4 — 5 ազգային խորհուրդ մը գումարելով դատել Ռընոտէլը, Մառքէն եւ ուրիշ չորս ընկեր – երեսփոխաններ, որոնք կը շարունակեն անսաստել կուսակցութեան որոշումներուն։ Անոնք մասնաւորապէս ամբաստանուած են թէ վերջերս միթինկ մը գումարելով Անկուլէմի մէջ, ըմբոստացած են կուսակցութեան ժողովներու որոշումներուն դէմ։

Եթէ դատը իսկապէս տեղի ունենայ, անխուսափելի է պառակտումը։

800 ԱՂԱՒՆԻՆԵՐ ՎԱՌԵՑԱՆ

Պրիւսէլէն կը գրեն թէ ինքնաշարժ մը, որ հազար թղթատար աղաւնիներ կը փոխադրէր, կրակ առաւ Լանկէմարքի մէջ։ Ութ հարիւր աղաւնիներ ողջ ողջ վառեցան։ Ասոնց մէջ կը գտնուէին բազմաթիւ թանկագին տեսակներ։

ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԻՒՆ՝ ՅԻՄԱՐԱՆՈՑԻ ՄԸ ՄԷՋ

— o —

Վտանգաւոր ըմբոստութիւն մը տեղի ունեցաւ Նիւ Եորքի մօտ, Մէյթվանի յիմարանոցին մէջ։ Խենդ մը, որ ձեռք անցուցած էր բանալիները, ատրճանակի սպառնալիքով ազատ արձակեց յարկաբաժնի մը յիմարները։ Այս վերջինները անմիջապէս յարձակեցան պահապաններուն վրայ եւ երկու հոգի գերի բռնեցին։ Յետոյ ամբարցան շէնքին մէջ եւ դիրք բռնեցին 60 պահապաններու եւ ոստիկաններու դէմ։ Ոստիկանութիւնը ստիպուեցաւ արտասուաբեր կազ գործածել, խենդերը զսպելու համար։ Խենդերէն մէկը երկու պահապաններ սպաննեց ատրճանակով։

ԿՏՐՈՒԿ ՄԻՋՈՑ

— o —

Չիլիի խորհրդարանը (հարաւ. Ամերիկա), սեպտ. 6ին օրինագիծ մը քուէարկեց, որով ապօրէն կը հռչակուին թէ՛ փաշականութիւնը եւ թէ համայնավարութիւնը։

ԼՌԻՕ··· ԿԱՐՄԻՐ ԳՆԴԱՊԵՏ

— o —

Առջի օր Մոսկուայէն հեռագիր մը կը հաղորդէր թէ Ֆրանսայի նախկին վարչապետը գնդապետի աստիճան ստացած է կարմիր բանակին մէջ։ Այս առթիւ, շնորհակալութեան խօսքեր ալ դրած էին Պ. Էռիոյի բերանը։

Շուտով հաստատուեցաւ թէ հեռագրական գործակալութիւնը զոհ գացած է ճարպիկ խաբէութեան մը։

ԹՈՒՐՔԻԱ ՆԵՐՍԷՆ ԵՒ ԴՈՒՐՍԷՆ

ՀԱՅԵՐԸ ՊԻՏԻ ԿՐՆԱ՞Ն ԹՈՒՐՔԻԱ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼ

Յառաջիկայ Հոկտեմբեր29ին Թուրքիա հանդիսաւորապէս կը տօնէ Հանրապետութեան հռչակման տասնհինգերորդ տարեդարձը: Երեք օր երեք գիշեր խնջոյք, փողոցային պար ու գինարբուք տեղի պիտի ունենայ երկրին մէկ ծայրէն միւսը՝ փառք տալու համար Քէմալին:

Շաբաթներ առաջ Թուրք թերթերը ծանուցին նաեւ որ այս հանդիսութեանց առթիւ ներման պիտի արժանանան կարգ մը Թուրք «դաւաճան»-ներ, որոնց անունը կը գտնուի150նոցներու Սեւ Ցանկին մէջ: Ներում պիտի շնորհուի նոյնպէս Քէմալի քանի մը նախկին գործակիցներուն, որոնց անունը թէեւ չկայ այդ ցանկին մէջ, սակայն շնորհազուրկ ըլլալով ապաստանած են արտասահման: Այս կարգէն յիշուեցան Րէուֆ եւ Ատնան պէյերն ու Խալիտէ Էտիպ հանըմը: Ասոնցմէ Րէուֆ պէյը, ծագումով չէրքէզ, մեծ անուն չինեց Պալքանեան պատերազմին, երբ իբրեւ հրամանատար Համիտիյէ յածանաւին, Տարտանէլէն դուրս բաց ծով ելլելով ռմբակոծեց հելլենական եզերքները եւ հերոսական քաջութիւն ցոյց տուաւ: Միլլի շարժման մէջ Րէուֆ պէյ բազուկն էր Մուսթաֆա Քէմալի, որուն վարչապետն էր Էնկիւրիի մէջ մինչեւ 1925, երբ Շէյխ Սայիտի քրտական առաջին ապստամբութեան օրէն շնորհազուրկ եղաւ: Րէուֆ պէյ տարբեր տեսակէտ ունէր քրտական հարցի մասին ու հակառակ էր այդ շարժումը արիւնով խեղդելուն: Իր սաստը խաւարելէն ի վեր, Րէուֆ ապաստանած է Փարիզ, ուր կ՚ապրի մեկուսի ու խաղաղ կեանք մը, առանց խառնուելու քաղաքական գործերու: Վերջերս դէպի Հնդկաստան ճամբորդութիւն մը կատարեց եւ հոն առիթը չփախցուց երբեք քէմալականութեան գովքը հիւսելու: Իր այս ընթացքին համար բարենիշ ստացաւ Թուրք մամուլէն եւ այժմ երբ խօսք կ՚ըլլայ ներումի մասին, ամէնէն առաջ իր անունը կը յիշուի:

Տոքթ. Ատնան պէյ ամուսինն է հանրածանօթ Խալիտէ Էտիպ հանըմի, որ ինչպէս յայտնի է, հրեայ է ծագումով: Ատնան պէյ 1920 մարտ 16ի դէպքէն վերջ (Պոլսոյ երեսփ. ժողովին փակումը եւ Թրքական պաշտօնատուններու գրաւումը անգլիական զինուորներու կողմէ) Էնկիւրի անցնելով միացաւ միլլի շարժման եւ իր կնոջ հետ միասին մեծ աջակցութիւն ցոյց տուաւ Մ. Քէմալի: Ատնան պէյ իր շնորհազրկումէն վերջ Փարիզ եկաւ եւ ներկայիս Արեւելեան Կենդանի Լեզուներու վարժարանին մէջ Թրքերէնի օգնական ուսուցիչ է 1930էն ի վեր, յաջորդելով տարաբախտ Տէօվլէթ Գէորգեանի, որ մտային խանգարումի հետեւանքով արգելափակուած է:

Գալով Խալիտէ Էտիպ հանըմի, հարկ չկայ ըսելու թէ արտասահմանի մէջ բանիւ ու գրով չէ դադրած Քէմալի փառաբանութիւնն ընելէ. շնորհիւ անգլիերէն գիտնալուն, իր պրոպագանդը տարած է մասնաւորապէս Անգլիոյ ու Ամերիկայի մէջ:

Այս եւ նման դէմքեր երկար ատենէ ի վեր իրենց բարեկյութեան ապացոյցները տուած ըլլալով, բնականաբար արգելք մը կարելի չէ երեւակայել անոնց վերադարձին: Ասոնք ոչ միայն Քէմալի դէմ ոեւէ շարժում չեն փորձած, այլ ընդհակառակն արտասահմանի մէջ անոր քարոզիչներն են եղած:

Թուրք թերթերու մատնանշածներուն մէջ կայ երկրորդ դասակարգ մը, որ 150նոցներու պատկանելով հանդերձ կամ բոլորովին չէզոք մնացած է եւ կամ ի նպաստ Քէմալի աշխատած՝ մութին մէջ՝ մասնաւորապէս իբրեւ լրտես: Չէրքէզներու մէջ ամէնէն ուշագրաւ դէմքն է փիլիսոփայ անուանեալ Տոքթ. Րիզա Թէվֆիք պէյը, որուն միակ յանցանքն է եղած Սեւրի դաշնագիրը ստորագրելը: Իր այդ արարքին համար «դաւաճան» մակդիրը ստացած եւ Թուրքիայէն փախած է Քէմալի յաղթանակէն վերջ: Պահ մը Անդրյորդանանի Թագաւոր Էմիր Ապտուլլահի մատենադարանապետ ըլլալէ վերջ, այժմ քաշուած է Սուրիա ու դիմած Մ. Քէմալի, յայտնելով որ կը փափաքի վերջին օրերը անցընել Թուրք հողին վրայ եւ հոն մեռնիլ: Ներման պիտի արժանանայ նոյնպէս Րէֆիք Խալիտ պէյ, յայտնի լրագրողը, որ Հալէպի մէջ կը հրատարակէր ընդդիմադիր թերթ մը, նաքէն Մ. Քէմալի թմբուկը հնչեցնելու համար: Այս ալ բարեյօսութեան ապացոյցը տուած ըլլալով, արգելք մը չկայ վերադարձին համար: Ուրիշ կարեւոր դէմք մըն է գնդապետ Սատըգ պէյը, որ Սահմանադրութենէն վերջ հիմնեցՀուրրիյէթ վէ Իթիլաֆ կուսակցութիւնը՝ պայքարելու համար Իթթիհատ վէ Թէրագգըի դէմ: Երկար ատենէ ի վեր քաշուած քաղաքական կեանքէ, ներկայիսՌումանիոյ մէջ հարուստ Թուրքի մը զաւակներուն Թուրքերէն կը սորվեցնէ: Այս մարդն ալ բոլորովին անվնաս դարձած է եւ կրնայ վերադառնալ Թուրքիա իբրեւ անվտանգ մարդ:

150նոցներէն անոնք որ լրտեսութիւն կ՚ընեն այժմ Մ. Քէմալի հաշւոյն, բնականաբար ներման պիտի արժանանան նոյնպէս: Ասոնցմէ մէկը, Փարիզաբնակ, իբրեւ հայասէր կը ներկայանայ եւ յաճախ անուն ու ազգութիւն կը փոխէ, վերջերս ֆրանսերէն գիրք մըն ալ հրատարակեց քրտական հարցին մասին, սուտն ու իրաւը իրար խառնելով:

Այս բոլոր Թուրքերուն ներման արժանանալով իրենց երկիրը վերադառնալը շատ հասկնալի է:

Բայց ինչ որ չենք կրնար հասկնալ, Հայերու վերադարձին մասին եղած ակնարկներն են: Այս մասին առաջին անգամ գրեց Պէյրութի քէմալական «Էլ Ահրար» թերթը (3 օգոստոս), հետեւեալ գրգռիչ ձեւով.

« Այս ներումէն պիտի օգտուին այն բոլոր Հայերն ու Թուրքերը, որոնք Թուրքիայէն դուրս գտնուած ժամանակ Թուրքիոյ դէմ ո եւ է հակառակութիւն եւ ցոյց չըրին ու հանգիստ կեցան: Մ. Քէմալի կառավարութիւնը բաւական կը համարի այսքան տարիներու տարագրութիւնը եւ կ՚ուզէ վերադառնալու իրաւունք տալ անոնց: Դաշնակ կուսակցութեան պատկանողները բացառութիւն կը կազմեն եւ երբեք պիտի չկրնան օգտուիլ այս ներումէն, որովհետեւ անոնք կը շարունակեն Թուրքիոյ հանդէպ թշնամական քաղաքականութիւն հետապնդել: Նոյն իսկ Արաբներն ալ դժգոհ են անոնց հակաթուրք հրատարակութիւններէն եւ ընթացքէն: Միւս հայ կուսակցութիւնները եւս գոհ չեն դաշնակ կուսակցութեան հակաթուրք ընթացքէն եւ ամէն առթիւ կը յայտնեն իրենց դժգոհութիւնը: Միայն դաշնակ կուսակցութիւնն է որ հակաթուրք քաղաքականութիւն կը մշակէ: Զարմանալի չէ ուրեմն միւս հայ կուսակցութեանց հակադաշնակ ուղղութիւնը, որովհետեւ անոնք համոզուած են որ իրենց Թուրքիա դարձին արգելք եղողը Դաշնակ կուսակցութիւն է »:

Թրքական դրամով հրատարակուող այս թերթին միտ բանին շատ թափանցիկ է: Թուրքիա վերադարձի հետաքրքիրը ցոյց տալով Հայերուն իբրեւ խայծ՝ առիթէն կ՚օգտուի հարուած մը ուղղելու համար Դաշնակցութեան դէմ, որովհետեւ գիտէ թէ միայն Դաշնակցութիւնն է որ կանգնած է անկախ եւ ազատ Հայրենիքի տեսակէտին վրայ՝ հայ ժողովուրդի պատմական հողերու սահմաններուն մէջ: Քէմալական թերթին բերնով անգամ մը եւս կը հաստատուի թէ Դաշնակցութեան դէմ միացեալ ճակատ կազմած են Թուրքը, բոլշեւիկը եւ հայ ժողովուրդի տականքը: Թուրքին համար միակ թշնամին Դաշնակցութիւնն է: Ըստ «Էլ Ահրար»ի, միւս հայ կուսակցութիւններն ալ թշնամի են Դաշնակցութեան եւ կը պայքարին անոր դէմ, որովհետեւ այս վերջինը իր հակաթուրք քաղաքականութեամբ արգելք կ՚ըլլայ Հայերուն Թուրքիա վերադարձին:

Եթէ իրապէս այդ ըլլար հայ կուսակցութեանց հակադաշնակցական պայքարին պատճառը, այն ատեն շատ ողբալի պիտի ըլլար հայ ժողովուրդին վիճակը:

Էնկիւրիի արաբերէն բերանը այս գրգռիչ յօդուածը հրատարակելով, նպատակ ունի աւելի սաստկացնելու հակադաշնակ ճակատը հայ ժողովուրդին մէջ: Որովհետեւ քիչ չէ թիւը այն Հայերուն, որոնք կ՚երազեն Թուրքիա վերադառնալ: Պարբերաբար հրապարակ նետուած այս կարգի լուրեր վերջին ծայր կը խանդավառեն մեր այդ հայրենակիցները:

Ասկէ առաջ երկու անգամ նման լուրեր հրատարակուեցան: Մանաւանդ վերջին անգամ Քէմալի գործավարներու խորհուրդին հրատարակած օրէնքը բնակութեան եւ երթեւեկի մասին, մեծ ոգեւորութիւն առաջ բերաւ: Հազարաւոր Հայեր արտասահմանի Թուրք հիւպատոսարանները դիմելով, լեցուցին «Հարցարան»ները, այն համոզումով թէ՝ քանի մը ամիսէն ճամբաները պիտի բացուին եւ իրենք պիտի վերադառնան Թուրքիա:

Այն ատեն զգուշացուցինք մեր հայրենակիցները եւ բացէ ի բաց գրեցինք թէ՝ Էնկիւրիի նոր օրէնքին նպատակն է գաղտնի պահուած «լքեալ» գոյքերը երեւան հանել: Թէ ո՛չ մէկ Հայ պիտի արտօնուի Թուրքիա վերադառնալու: Դժբախտաբար շատեր դիմեցին ու լեցուցին Պէյաննամէները: արդիւնքն այն եղաւ որ դիմում կատարողներու գոյքերը գրաւուեցան եւ իրենք մնացին հոն ուր էին: Գրեթէ ոչ ոք կրցաւ վերադառնալ իր ծննդավայրը, նոյնիսկ Պոլիս:

Այս անգամ պարագան նոյնն է: Ոչ մէկ Հայ պիտի արտօնուի վերադառնալու Թուրքիա, ըլլայ դաշնակ, հնչակ թէ ռամկավար, բոլշեւիկ կամ չէզոք: Հակառակը պնդել կը նշանակէ չճանչնալ այսօրուան Թուրքիան եւ անոր վարիչներուն հետապնդած քաղաքականութիւնը: «Թուրքիան Թուրքերուն»: Այս է ահա անոնց կարգախօսը: Երկրին մէջ ապրող տարրերուն դէմ հալածանքը կը շարունակուի խուլ ու յարատեւ կերպով: Միւս կողմէ Թրքացման քաղաքականութիւնը առաջ կը տարուի անյողդողդ՝ ընդունուած հիմնական ծրագրին համաձայն: Եւ եթէ շատերը չեն կրնար հեռանալ, պատճառը տնտեսական տագնապն է:

Այս պայմաններուն տակ, ինքնախաբէութիւն չէ՞ յոյսեր դնել Թուրքիա վերադառնալու կարելիութեան վրայ:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ԹՈՒԽԱՉԵՎՍՔԻ

(կարմիր բանակին առաջին հրամանատարը)

— o —

Եւրոպական մամուլը շատ գրած է անոր մասին: Հայերէն թերթերը գրեթէ բնաւ: Բայց, հետաքրքրական է ճանչնալ այս դէմքը: Ան, բաւական առաջ ներկայ եղաւ գերմանական ռազմափորձերուն եւ երկար խօսակցութիւն ունեցաւ Զօր. Շլայխէրի հետ, ինչ որ մեծ աղմուկ հանեց Ֆրանսայի մէջ: Իսկ ասկէ ամիսներ վերջ, Պերլինի մէջ լոյս տեսաւ գիրք մը,— «Թուխաչեւսքի», գրի առնուած Ռոման Կուլի կողմէ: Այդ գիրքը, որ գրի առնուած է նախկին համայնավար ու կարմիր բանակի երբեմնի սպայի մը կողմէ, կուտայ շատ նորութիւններ, որոնք մինչեւ այժմ անծանօթ էին եւրոպական մամուլին:

Կուլ, իր գրքի նախաբանին մէջ կ՚ըսէ.— Յեղափոխութիւնները շատ փայլուն զինուորական ասպարէզներ տուած են: Իրապէս, այդ բոլոր ասպարէզները լի են խորունկ եղերականութեամբ: Ռուս յեղափոխութիւնը տուաւ կարմիր մարաջախտներ — Վորօշիլով, Կամէնէվ, Էկօրով, Պլիւխէր, Պուտէննի, Թոխաչեւսքի: Կայ բայց ամէնէն տաղանդաւորը, որ երբեք չի ճանչնար ընկրկում պատերազմի մէջ, եւ ամենահամարձակը, կարմիր բանակի վարիչներուն մէջ կը նկատուի Միխայիլ Նիքոլայեւիչ Թուխաչեւսքին: Ցարին անձնապահ գունդէն ենթասպայ մըն է:

Այնպէս եղան պատմութեան կատակները որ, կ՚ըսէ Կուլ, պրոլետարական առաջին մարաջախտը ըլլայ պալատական վաշտին յետին ենթասպան:

Մ. Թուխաչեւսքի ծնած է 1893ին, իր ծնողական կալուածին մէջ եւ դաստիարակուած է մասնաւոր ուսուցիչի մը կողմէ: Անոր ընտանիքը դաստիարակուած, տաղանդաւոր, իսկական պալատական ռուս ընտանիք մըն էր:

1912ին մտած է Ալեքսանդրովեան զինուորական վարժարանը: Իսկ 1914ին աւարտած է վարժարանը եւ յետոյ եղած ենթասպայ:

1914ին կը սկսի ընդհ. պատերազմը: Ու անոր հետ՝ Թուխաչեւսքիի արտակարգ ասպարէզը:

1914 օգոստոսին, 20 տարեկան ենթասպան, Փեթերպուրգի պահակագունդի միւս սպաներուն հետ, կը մտնէ Զմեռնային պալատ: Ցարը հրամայած էր ներկայանալ իրեն՝ ստանալու համար հրովարտակը:

Սեպտ. 2ին, Քիժելցովի կռուին, Աւստրիացիները կը նահանջեն եւ կ՚այրեն Սանդեմիրի կամուրջները: Ենթասպայ Թուխաչեւսքի Սիմէօնովսքի գունդին 6րդ վաշտին գլուխը անցած, վազելով կ՚անցնի այրուող կամուրջներէն մէկուն վրայէն եւ միւս եզերքին վրայ կը յարձակի Աւստրիացիներուն վրայ վերցնելով բազմաթիւ գերիներ: Գունդին եւ զօրաբանակին մէջ մեծապէս կը գնահատեն իր յաղթանակը:

Ու երիտասարդ ենթասպային համար կը սկսի համբաւը: Բայց զինուորական իր առաջին յաջողութիւնը ոչ միայն չի խանդավառեր, այլեւ կը սրտաբեկէ զինքը: Գունդին հրամանատարը, կռուէն վերջ կը կանչէ զօրախումբը, նաեւ՝ հարիւրապետ Վէսէլային ու Թուխաչեւսքին, կը սեղմէ անոնց ձեռքը եւ նշանով կը վարձատրէ,— հարիւրապետը՝ Գէորգեան խաչի, իր հերոսութեանը համար, իսկ երիտասարդ ենթասպայ Թուխաչեւսքին Վլադիմիր Դ.ի սուրով: Թուխաչեւսքի յայտնապէս վիրաւորուած էր այդ գնահատումով: Իրանցքը՝ այրուող կամուրջէն, յարձակումը, եւ ահեղ կռիւը Աւստրիացիներուն հետ, կը նկատէ լոկ իր գործը, զոր յայտնապէս կը բաժնեն ահա հարիւրապետին հետ...

Հաւանական է որ այդ Վլադիմիր Դ.ը իր սուրով մեծ օգուտ տուած էր հին Ռուսիոյ, բայց ան առաջին ու մեծ դժգոհութիւնը կը պատճառէ ռուս բանակի մէկ երիտասարդ սպային:

Քիժէլցովէն վերջ, Թուխաչեւսքի կը մասնակցի շատ մը արիւնաներկ կռիւներու ու իր անունը կը լսուի ամբողջ զօրաբանակին կողմէ,— իբրեւ յանդուգն, պաղարիւն եւ շատ քաջարի կռուող: Նկարագրով, Թուխաչեւսքի լուռ է, հանդարտ, չի սիրեր խնջոյքը, ըմպելին եւ կիները, մռայլ է, ցուրտ, ազնուական շարժուձեւերով, եւ զիլրազգած: Ան ոչ իր ընկերներէն սիրուած է, ոչ իր պետերէն, բայց իր քաջութիւնն ու զինուորական ուշագրաւ գործունէութիւնը թոյլ չեն տուած որ ոք եւ է մէկը արհամարհանքի կամ հեգնանքի առարկայ դարձնէ զինքը:

Թուխաչեւսքի, Սիմէօնովսքի անձնապահ գունդին հետ կը մասնակցի շատ մը ահեղ կռիւներու, ու միշտ ալ կը յատկանշուի իր արտակարգ քաջութեամբը, մինչեւ որ մթին գիշեր մը Գերմանացիները քանի մը պահուն, անակնկալօրէն կը պաշարեն զիրենք ու գերի կը բռնեն զինքը: Եւ կը փոխադրեն գերիներու մէկ կայանէն միւսը, մէկ բերդէն միւսը, մինչ Թուխաչեւսքի, միշտ անհնազանդ ու անհանդարտ, յաճախ կը պատժուի՝ սպաներու հանդէպ արհամարհող ըլլալուն կամ փախուստ տալու փորձեր ընելուն համար: Այնքան որ պէլճիքացի, անգլիացի ու ֆրանսացի գերիները կը քաջալերուին իրմէ ու կը հիանան իր անվախ վերաբերումին: Փախուստի չորրորդ փորձէն վերջ, Թուխաչեւսքի կը ղրկուի ամենախիստ բերդը՝ Ինկոլշթատ – Ֆորթ Թիւ 9: Հոս, ան կը գտնէ ֆրանսացի սպայ մը՝ Ֆէրվաք, որուն հետ երկար բարեկամութիւններ կ՚ունենայ: Ֆէրվաք կ՚ըսէ թէ Թուխաչեւսքիի ազնուականութիւնն ու շնորհը երեւան կուգային նոյն իսկ իր պատռտած ու կեղտոտ զգեստներուն մէջէն: Թուխաչեւսքի անաստուածեան եւ նիհիլիստ էր, բայց մոլեռանդ կրօնաւէրի մը չափ թշնամի՝ ամէն տեսակ սահմանադրութեան, խորհրդարանականութեան, ռամկավարութեան եւ ընտրական իրաւունքի:

— Ես կը խորհիմ թէ սահմանադրական րէժիմ մը Ռուսիոյ վերջը պիտի նշանակէր: Մենք բարբարոսներ ենք: Կրնա՞ք երեւակայել թէ մեր մուժիկներուն համար ի՞նչ կը նշանակէ ընտրական իրաւունքը — կը գոչէ օր մը, Թուխաչեւսքի:

Ուշագրաւ է որ Ինկոլշթատի բերդին մէջ, 1916ին ենթասպայ Թուխաչեւսքիին կողմէ ըսուածը իրականացաւ Ռուսիոյ համար, ու ան աւելի խելացի եւ աւելի հեռատես եղաւ քան պատմաբան փրոֆ. Միլիւքովը:

Թուխաչեւսքիի մեծ հիացող մըն է Մեծն Պետրոսի եւ նոյնքան մեծ հակահրեայ մը, ինչպէս այդ մեծ կայսրը: Թուխաչեւսքի, գնդապետ Ֆէրվաքի հետ ունեցած մէկ խօսակցութեան ընթացքին ըսած է.—

— «Հրեանե՞րը — անոնք բերին քրիստոնէութիւնը աշխարհին: Ասիկա բաւական է զանոնք ատելու համար: Եւ, ասկէ զատ, Հրեաները ստորին ցեղ են: Ես կը խօսիմ այն վտանգներու մասին զորս կրնան պատճառել անոնք: Դուք ֆրանսացի էք, որուն համար հաւասարութիւնը վարդապետութիւն է, եւ դուք չէք կրնար հասկնալ ինչ որ ես կ՚ըսեմ: Հրեաները ամէն տեղ կը ցանեն իրենց սերմերը ու կը ջանան մեզ վարակել քաղաքակրթութեամբ, իրենց ամբողջ բարոյականը խառնելով դրամին մէջ: Բոլոր ծանօթ ընկերվարականները Հրեաներ են: Ես կ՚ատեմ զանոնք: Իմ ու Հրեաներու միջեւ շատ մեծ տարբերութիւն կայ: Հրեաները, մեծ մասամբ, կը սիրեն դրամը, իսկ ես կ՚արհամարհեմ զայն»:

1917ի սկիզբը, Ռուսիոյ մէջ յեղափոխութիւն կը ծագի: Թուխաչեւսքի խորապէս ցնցուած է եւ անհամբերօրէն կը խլէ թերթերը որոնք կը բաշխուին գերիներուն:

— «Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք, կ՚ըսէ ան Ֆէրվաքին, ի՛նչ ահաւոր, տխրական սխալներ կ՚ընէ սա ընկերվարական Կերենսքին,— ու թերթը կը նետէ մէկ կողմ: Ան ոչ մեր ազգը կը ճանչնայ եւ ոչ ալ մեր երկրին յատակագիծը: Այժմ երբ կը տիրէ տէրօրն ու Նափոլէոնեան կոյր ուժը, ան ճիշդ հակառակը կ՚ընէ: Կարդացէք, խնդրեմ, իր ճառերը: Ասոնք ձեր ռամկավարական հնչեակներն են: Ան կը վերցնէ մահուան պատիժը եւ սահմանադիր ժողովի կողմնակից է: Ու կը կարծէ թէ այդ ձեւով պիտի օգնէ մեր երկրին ու զայն պիտի տանի իր պետական իրական ճամբուն մէջ»...

Իսկ այդ ատեն, ռուս յեղափոխութեան դէպքերը սուր արագութեամբ կ՚ընթանային: Թուխաչեւսքի, պատելով բերդին մէջ, կը գծէր իր հինգերորդ փախուստին ծրագիրը: Յեղափոխութիւնը կրնայ ամէն բան ընել,— կը մտածէր ան —: Դժբախտութիւնը արգելք եղաւ իրեն իր ասպարէզը չինելու պատերազմին մէջ: Եթէ ուշանայ եւ հիմա,— իր կեանքը անփառունակօրէն վերջացած է: Ու Թուխաչեւսքի կը յաջողի ինքզինքը նետել զուիցերիական սահմանը, իսկ անկէ՝ մինչեւ Փեթերպուրգ, ճիշդ այն պահուն, երբ Լէնին իր ձեռքերուն մէջ կ՚առնէր իշխանութիւնը:

Փեթերպուրգի մէջ Թուխաչեւսքի կ՚երթայ իր գունդին զօրանոցը: Այդ օրերուն գունդը կը ղեկավարուէր «զինուորներու կոմիտէ»ին կողմէ: Ամէն տեղ անկարգութիւն ու դասալքութիւն: Ոչ մէկ հետք՝ նախկին կարգէն ու կարգապահութենէն: Ցարական գեղեցիկ քաղաքը վերածուած է աղտոտ գինետան մը ուր գինով ու մոլորեալ ամբոխը ամէն մէկ քայլին ամպիոններ կը բարձրացնէ ու կը լսէ հրաբորբ ճառախօսներ, որոնք հրէական ծագում մը կը յայտնաբերեն եւ սպանութեան ու աւարի ամբոխավարութիւն մը կ՚ընեն: Ու ամէն ինչ կ՚ընթանայ այնպէս ինչպէս կ՚ուզէ յեղափոխութիւնը. ուրիշ խօսքով՝ ինչպէս որ կ՚ուզեն անոնք որոնց նպատակն է այս յեղափոխութիւնը՝ ազգային գաղափարի բերդը քանդելու եւ քրիստոնէութիւնը ջնջելու համար, որպէս զի աւարի տան աշխարհի ամէնէն հարուստ երկիրը եւ անոր ոսկիներն ու հարստութիւնները սեփականացնեն եւ այդ կերպով աշխարհը եւս վերածեն Ռուսիոյ վիճակին... Այսպէս, ուրեմն, ամէն ինչ կ՚ընթանայ շատոնց պատրաստուած ծրագրի մը համաձայն:

1918 ապրիլին, Թուխաչեւսքի, «մարքսեան փոմփիլներ»ուն հետ ծանօթանալէ առաջ, կը ստանձնէ կարմիր բանակի կազմութեան քննիչի պաշտօնը: Իսկ քիչ մը վերջ կը նշանակուի Մոսկուայի շրջանի գործավար:

1918 մայիսին, Թուխաչեւսքի ղրկուած է վարելու առաջին կարմիր բանակը, Վոլկայի շուրջ, Չեխերուն դէմ: Քանի մը արիւնալի եւ ահաւոր կռիւներէ վերջ, ան կ՚ալէ Չեխերը ու կը դնէ կարմիր բանակի յաջողութեանց սկիզբը:

Յաճախ, երբ պահակագունդի սպայ, ան ըսած է իր ընկերներուն,— «Երեսուն տարեկանիս կամ զօրավար պիտի ըլլամ, կամ պիտի կորսեմ գլուխս»: Եւ իրապէս, դէպքերը այնպէս մը ընթացան որ ոչ թէ երեսունին այլ քսանեւհինգ տարեկանին հրամանատար մը եղաւ:

Վոլկայէն վերջ, Թուխաչեւսքի հրաման կը ստանայ Քոլչաքի դէմ, Ուրալի մէջ կռուող բանակին հրամանատարութիւնը ստանձնելու: Իսկ անկէ յետոյ ստիպողաբար կը կանչուի՝ «Մոսկուայի շուրջ ստեղծուած դէշ կացութիւնը փրկելու, ուր պրոլետարական ուժերը, հակառակ իրենց մեծ թիւին, հարուած ստացած էին համեմատաբար տկար ցարական զօրավար Տէնիքինի ուժերէն»: Ու Թուխաչեւսքիին հրամանատարական մեծ կարողութիւնն է միայն որ Կրեմլինը «կ՚ազատէ» Տէնիքինէն:

Բոլշեւիկեան Մոսկուան հազիւ ազատած է մեծ վտանգ մը 1920ին, ահա ուրիշ մը, բայց ոչ թէ հարաւէն, այլ արեւմուտքէն:

Մարաջախտ Փիլսուտսքի կը խորհի այսպէս.— Իմ ունեցած տեղեկութեանցս համաձայն, կարմիրները անպայման պիտի հարուածեն Լեհաստանը: Փոխանակ անոնց գալուն սպասելու, մենք տանք իրենց առաջին հարուածը, բայց այնպէս մը զարնենք որ Ռուսիան այլեւս չկարենայ ոտքի կանգնիլ: Ու մարաջախտը, իր բանաձեւով («զինուորական արուեստը աստուածային արուեստ է»), կը յարձակի առւեստներուն վրայ, կը գ[...] բաւէ ամբողջ արեւմտեան Ռուսի[...] մինչեւ Քիեւ եւ կը պատրաստ[...] զայն բաժնելու մասերու՝ միանգ[...] ընդմիշտ բնաջնջելու համար Մեծ Ա[...]ջը: Յանդուգն ու գրաւիչ ծրագի[...] բայց՝ առանց ... գինեպանին: Կա[...] միր բանակին տկար մասը կը [...] հանջէն, բայց Փիլսուտսքի դժգոհ [...] Իր առջեւ կը պարզուի ռուսական [...] նօթ լռութիւնը: Ռուսական [...] լռութիւնը: Գեղեցիկ ու «աստուած[...]յին» հարուածի բովանդակ ճիգը կ[...] ծես կը հալի յանկարծ ռուսական [...] վիւոին մէջ:

Գործավարներու Խորհուրդը կ[...] լին է հաւաքուած ու ցարական [...] նախկին հրամանատարները [...] ծառայութիւնը ի սպաս դրած են [...] հրդային իշխանութեան, իսկ [...] պրոլետարական նոր զօրապե[...] ոռոչած են համագործակցիլ՝ [...] եօթը տարեկան Թուխաչեւսքի[...] հանուր հրամանատարութեան [...] Վլադիմիր Իլիչ կը վաւերացնէ [...] րոչումը, որուն համաձայն Թ[...] չեւսքի ռուսական սուրը Վարշ[...] յէն պիտի անցընէ Եւրոպա, որպ[...] խոռնչիկէ եւրոպական աղբը:

Թուխաչեւսքի եփած է յեղ[...] խական շունչով: 27 տարեկան [...] մանատարը չի գիտեր կանգ առն[...]

Լեհերը սկսան նահանջել բոլոր [...] ծերուն վրայ: Փիլսուտսքի յուս[...] է, իր բոլոր ծրագիրները խանգ[...] ուած են: Վարշաւան կը գտնուի [...] Միջազգային բանակներուն [...] տակ ... Քանի մը օրէն պիտի իյն[...] ու այն ատեն ռուսական յեղափո[...] թիւնը հարթած պիտի ըլլայ իր [...] րան՝ դէպի Եւրոպա, Պերլին – Փա[...] – Լոնտոն ուղղութեամբ: Պուտէննի հեծելազօրքը իր քայլերը ուղղ[...] Լեմպէրկի վրայ:

Ամբողջ Եւրոպան ցնցուած է: Ա[...] լիա Լեհաստանի կ՚առաջարկէ իր [...] նորդութիւնը: Իսկ Ֆրանսա Լեհա[...] տան ղրկած է իր զինուորական առ[...] քելութիւնը՝ Վէկանի գլխաւոր[...] թեամբ:

Վէկան, փորձառու զինուորակ[...] անմիջապէս կ՚ըմբռնէ կացութիւ[...] եւ, հակահարուածով մը կը փ[...] Վարշաւան, փրկելով, գուցէ, եւ [...] բողջ Եւրոպան:

1921ին, կրկին Թուխաչեւսքի[...] ղրկուի Քրոնշթատի ըմբոստութ[...] ճնշելու եւ Փեթերպուրգի բան[...] ները զսպելու: Իսկ աւելի վերջ [...] դելու Վոլկայի գիւղացիական [...] ըմբոստութիւնը:

Թուխաչեւսքի, խորհրդայի[...] նակին մէջ իր մրցակիցը չունի [...] ղեցութեամբ եւ զինուորական փ[...] քով, բացի, թերեւս, «սեւ գիմ[...]» — Պլիւխէրէն: Բայց, Պլիւխէրը [...] վէստներուն արեւելքն է — Չին[...] տան, Ճափոն: Թուխաչեւսքի՝ պ[...] խէրին կոնակ է տուած ու ար[...] մուտքն է:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԱՆՏՈՒՆ ԵՐԱԽԱՆԵՐԸ ՌՈՒՍԻՈՅ Մ[...]

Ֆրանսացի համայնավարներ[...] Լէոն Մուսինաք, որ այս միջոցի[...] շրջի Ռուսիոյ մէջ, իր տպաւո[...] թիւնները ղրկելով Իւմանիթէի, [...] գրէ թէ Ուկրայնիոյ կայարաններ[...] ցուն են անտուն անտէր երախաներ[...]

Վերջերս ռուս մամուլը կը յայ[...] բարէր թէ անտուն երախայ չէ [...] ցած այլ եւս Ռուսիոյ մէջ, թէ [...] ուած է այլեւս անտէր երախա[...] (բեսպրիզորնի) հարցը: Եւ ա[...] ահա կայարանները են լեցուած [...] դժբախտ արարածները, որոնք [...] փորձեն երամ երամ ճամբորդել [...] րի մէկ ծայրէն միւսը, գաղտ[...] շոգեկառք նստելով: Եւ անոնք [...] մաքսանենգ ճամբորդները, ի[...] կը խաբեն շոգեկառքի պաշտօն[...] թիւնը: Շոգեկառքի վագոններուն [...] կը կը մտնեն, ամէն վտանգ աչք[...] նեն ու կը ճամբորդեն, միշտ բա[...] թեամբ:

Առաջին անտուն – երախաները [...] նունդն էին պատերազմին, քաղա[...] ցիական կռիւներուն եւ 1921ի [...] Այս նոր անտուն – երախաները [...] րիշ խօսքով՝ յեղափոխութեան որ[...] րը, ծնունդն են գիւղերու մէջ գ[...] կարգային կռիւներուն,— գաւառ[...] են աքսորուած գիւղացի ընտանի[...] րուն, վերջապէս դասակարգային [...] ռիւէն ծնած նման տուժած գիւղ[...] ներուն: Վերջապէս այս դժբախտ[...] պտուղն են Ռուսիոյ զանազան շր[...] ներու մէջ պատահած հունձքի պ[...] սին, ժանտատենդին:

Եւ հարիւր հազարներ կը կազմ[...] նոնք: Ոստիկանութիւնը երբեմն [...] կարծ կը շրջապատէ ասոնց բանակ[...] տեղին, կը բռնէ զանոնք եւ կը փ[...] դրէ մասնաւոր ապաստաններ:

Հայկական ողիմպիականը Մարսէյլի մէջ

— o —

ՄԱՐՍԷՅԼ, (Յառաջ) — Հ. Մ. Ը. Մ.ի Մարսէյլի մասնաճիւղը, ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս կազմակերպած էր իր տարեկան Ողիմպիականը 3 սեպտեմբեր, կիրակի օր, կէսօրէ վերջ ժամ Պուէնի մեծ կրկէսին մէջ, մասնակցութեամբ «Արծիւ», «Արաքս» եւ «Եփրատ» մարզական ընկերութիւններու, նախագահութեամբ ֆրանսական մարմնակրթական միութեան նախագահին եւ ընդհ. քարտուղարին:

Խանդավառ բազմութիւն մը եկած էր քաջալերելու հայ մարզիկները:

Ահաւասիկ ստացուած արդիւնքը, կատարուած մրցումներուն:

100 մէթր (ա) դասակարգ
Հ. Մ. Ը. Մ.
Տէր-Մինասեան 11·3–5
Տէրտէրեան
«Արծիւ»
Գ. Փօղոսեան

(բ) դասակարգ
Հ. Մ. Ը. Մ.
Փափազեան 12
Երեւանեան
«Արաքս»
Գույումճեան

800 մէթր վազք
Հ. Մ. Ը. Մ.
Քալէնտէրեան 2·23
Զարեհ
«Արաքս»
Սիմոնեան

Սկաւառակ նետել
Հ. Մ. Ը. Մ.
Փեկմէզեան 28·41
Քէչէճեան 24
Շամլեան 22·95

200 մէթր վազք
Հ. Մ. Ը. Մ.
Փափազեան 26·1–5
Երեւանեան
«Արաքս»
Վարդանեան

Գունդ նետել
Հ. Մ. Ը. Մ.
Փեկմէզեան 9·71
Փափազեան 8·41
«Արաքս»
Արզումեան 8·65

1500 մէթր վազք
Հ. Մ. Ը. Մ.
Պալտասարեան 4·36
Բարէկեան
Ռաֆայէլ

3 ֆայլ ցատկել
Հ. Մ. Ը. Մ.
Հայկէչեան 11·37
«Եփրատ»
Մարաշլեան 11·34
«Արծիւ»
Նաւիկեան

100 մէթր փինալ
Հ. Մ. Ը. Մ.
Տէր Մինասեան 11·4–5
Երեւանեան
Տէրտէրեան

Դրօշարշաւ
(ա) Հ. Մ. Ը. Մ. 51·2–5
(բ) Եփրատ
(գ) Արաքս

Մէկ ֆայլ ցատկել
Հ. Մ. Ը. Մ.
Հայկէչեան 5·77
Փափազեան 5·30
Տէր Մինասեան 5·23

400 մէթր վազք (ա) դասակարգ
Հ. Մ. Ը. Մ.
Տէր Մինասեան 1 վայրկ.
Խաչատուրեան
«Արաքս»
Գույումճեան

Բարձրութիւն ցատկել
«Եփրատ»
Մարաշլեան 1·50
Հ. Մ. Ը. Մ.
Մնացականեան 1·45
Հայկէչեան 1·45

Հարկ է փակագիծ մը բանալ հոս:

«Նորք» մարզական անունին տակ, Հօկի մասնաճիւղին անմիջական հովանաւորութեամբ, չփացած եւ ուղեկորոյս տղոց խմբակ մը կայ, որոնց վերջին պահուն, հայկական դրօշին առթիւ բռնած լիրբ ընթացքը մեծ զայրոյթ առաջ բերաւ թէ հասարակութեան, եւ մասնաւորաբար Հ. Մ. Ը. Մ.ի անդամներուն մէջ:

Ողիմպիականին երկու օր մնացած «Նորք»ի կողմէն (իմա Հօկ) նամակ մը կը ստանայ Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարչութիւնը թէ «եթէ երբեք եռագոյն դրօշ պարզուի, մենք պիտի չմասնակցինք Ողիմպիականին, եւ հակառակ պարագային մասնակցինք խաղ, բարեւի չպիտի կենանք այդ քուրջի կտորին առջեւ, եւ թէ ան Դաշնակցութեան կը պատկանի»:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարչութիւնը կը պատասխանէ թէ մեծ թիւրիմացութեան մէջ են, եռագոյնը վերագրելով Դաշնակցութեան: Թէ իրենք կը ճանչնան եռագոյնը ու անոր սրբութիւնը, եւ երբեք չեն թոյլատրեր որ որեւէ կերպով խմբակի կամ կազմակերպութեան սեփականութիւնը դառնայ:

Եւ այս առթիւ կը յիշեցնեն թէ, դրօշին վեհութիւնը աւելի եւս պանծացնելու համար արդէն Հ. Մ. Ը. Մ.ին վարչութիւնը այդ նամակէն շաբաթ մը առաջ, որոշած էր եռագոյն դրօշ չպարզել, պահելով զայն միջազգային Ողիմպիականին: «Եթէ որոշէինք դրօշին պարզումը — հակառակ մեր ունեցած ակնածանքին, — պիտի պարզէինք զայն, ամէն գնով»: Եւ ձեզի կը մնայ մասնակցիլ կամ ոչ. ձեր գիտնալիք բանն է այդ:

Եւ չմասնակցեցան այդ օրը Ողիմպիականին, աւելի գոհ թողլով եւ հասարակութիւնը եւ մարզիկները:

Շնորհաւորելի է Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարչութեան անվերապահ քաջութիւնը այս առթիւ:

Մինչեւ ո՞ւր այսպէս, Թշուառ ստրուկներ...

Հ. Տ. Բ.

ԿԵՍԱՐԻԱՅԷՆ ԱԼ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐ

Վերջին օրերս Կեսարիոյ Մունճուսուն գիւղէն 3–4 ընտանիք (60 հոգի) եկած են Պոլիս: Իրենց յայտարարութեան համաձայն, ուրիշներ ալ իրենց պէս գործ փնտռելու համար կը պատրաստուին Պոլիս գաղթելու:

ՈՉ – ԹՈՒՐՔ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ այս տարի օտար եւ փոքրամասնութեանց դպրոցներուն մէջ փոփոխութիւններ չկան: Օտար եւ փոքրամասնութեանց դպրոցներէն ոմանք իրենց նիւթական կացութեան պատճառով փակուած ըլլալով մաս մը աշակերտներ բացը մնացած են: Ասոնք պիտի տեղաւորուին ուրիշ տեղեր:

Դեռ չէ լրացած մասնաւոր դպրոցներու համար պատրաստուած հրահանգը: Երբ հասնի, այս տարիէն սկսեալ պիտի գործադրուի:

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ՓԱՐԻԶԻ

Օտար գրօսաշրջիկները ինչցան

Վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան, որ Ֆրանսա այցելող օտար ըզբօսաշրջիկներու թիւը կը պակսի հետզհետէ: Եւ այս՝ 1929էն ի վեր: Պատճառը նախ տնտեսական տագնապն է, յետոյ դրամներու անկումը: 1929ին Ֆրանսա հասած զբօսաշրջիկներու թիւն էր 1,911,107, յաջորդ տարին՝ 1,667,831: Մէկ տարուան տարբերութիւնը բաւական նշանակալից էր. 1931ին 1,542,285, տարբերութիւնը մեծ չէր այս անգամ: Սակայն 1932ին Ֆրանսա այցելած էին 944,358 հոգի: Տարբերութիւնը չափազանց զգալի: Երեք տարի յետոյ, զբօսաշրջիկներուն թիւը կէս առ կէս նուազած:

Հետեւեալ պատկերը ցոյց կուտայ թէ ո՛ր ժողովուրդներէն կը բաղկանան զբօսաշրջիկները, եւ որքան նուազած է անոնց թիւը:

	1929	1932
Աւստրիացի	30,120	6,500
Գերմանացի	30,155	15,300
Պելժ	38,000	41,350
Անգլիացի	881,000	522,000
Սպանիացի	350,213	120,000
Հիւս. Ամերիկա	296,174	143,208
Հարաւ. Ամերիկա	150,000	20,250

Զբօսաշրջիկներու գրասենեակի թիւերն են ասոնք, ոչ անշուշտ բոլորովին իրական, քանի որ Անգլիացիները երբեմն Ֆրանսա կուգան մէկ կամ երկու օրուան համար ու կը մեկնին, եւ չեն մտներ զբօսաշրջիկներու այս վիճակագրութեան մէջ:

Այս տարի յոյսեր կան, որ օտար զբօսաշրջիկներու թիւը քիչ մը աւելնայ: Առաջին առթիւ աւստրիացի ըզբօսաշրջիկներու թիւն է, որ յաւելում մը ցոյց կուտայ: Գերմանացիները կը խախտեն ճամբորդել ինքնաշարժով, ծախք մը պակաս ընելու եւ երկրէն քիչ դրամ դուրս հանելու նպատակով: Զուիցերիական եւ սպանիական սահմաններէն եւս շարժում մը կը նշմարուի: Մասնաւորապէս իր ազդեցութիւնը ցոյց տուաւ Իտալիոյ սահմանին վրայ կատարուած փորձը, — հարիւրին 70 զեղչ շոգեկառքի գիններուն վրայ:

Զբօսաշրջիկներու գրասենեակը եռանդագին քարոզչութեան մը լծուած է արտասահմանի մէջ, մեծ թիւով ըզբօսաշրջիկներ բերելու համար Ֆրանսա:

Այս առթիւ դիտել կը տրուի, որ մինչ օտար զբօսաշրջիկներու թիւը կը նուազի Ֆրանսայի մէջ, միւս կողմէ կ'աւելնայ Ֆրանսացիներուն թիւը, որոնք կը մեկնին արտասահման: Գլխաւորաբար Ֆրանսացիները կը մեկնին Անգլիա, յետոյ Ամերիկա:

ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ ՀԱՅԵՐ ԱԼ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԱԾ ԵՆ

Պաղտատէն կ'իմացնեն թէ Իրաքի մէջ դեռ խռովայոյզ վիճակ կը տիրէ: Թէեւ կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առած է, բայց ասորական խնդիրը դեռ եւս անլոյծ կը մնայ: Պաղտատի մէջ բողոքի մեծ ցոյց մը կատարուած է Ասորիներուն դէմ, բայց կառավարութիւնը երկու անգամ արգիլած է: Պէյճիի եւ Քէրքուքի գիւղերու միջոցին քանի մը Հայեր ալ վիրաւորուած են, որովհետեւ տեղացիները դիւրութեամբ չեն զանազաներ Հայերն ու Ասորիները:

ԱԹԷՆՔԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

— o —

«Նոր Օր»ի սեպտ. 2 եւ 3 թիւերէն կ'արտատպենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Աթէնքէն եւ շրջաններէն բազմաթիւ ընթերցողներ նամակներով մեզ կը դիմեն տեղեկութիւններ խնդրելով Կեսարեանի դէպքի մասին, որ կը քննուի դատական իշխանութիւններու կողմէ: Դատախազութիւնը արգիլած ըլլալով ոեւէ հրատարակութիւն ընել այդ ցաւալի դէպքի մասին, մինչեւ հարցաքննութիւններու աւարտումը, ի վիճակի չեղանք կարգ մը դիմակաւորներու մերկացումն ընել: Կը բաւականանք յայտարարելով թէ տեղական լրաթերթին հրատարակած բոլոր տեղեկութիւնները բացարձակապէս սուտ են եւ շինուած յետին նպատակներով: Արդարութիւնը շուտով իր խօսքը պիտի ըսէ այդ դէպքի մասին, երեւան հանելով թէ յանցաւորները, թէ զրպարտիչները, որոնց քաւութիւնները մանանեխի չափ արժէք ունեցած չեն:

Այսքանը՝ երբ պատասխան մեզի եղած դիմումներուն, մէկ անգամուան համար:

ՈՐՈՆՔ ԵՆ ՄԱՏՆԻՉՆԵՐԸ

Ստոյգ աղբիւրէ կը տեղեկանանք թէ Կեսարեանի դէպքին առթիւ, Եգիպտոսի ռամկավար պաշտօնաթերթ «Արեւ»ի գրած մէկ խմբագրականը, որ զրպարտութիւններով եւ ամբաստանութիւններով լեցուն էր, յանձնըւած է հարցաքննիչ դատաւորին, իբրեւ փաստ ծառայեցնելու համար Դաշնակցութեան դէմ:

Ռամկավար կուսակցութեան այս «ազգանուէր» գործունէութիւնը հանրութեան ներկայացնելով կը բաւականանք առ այժմ:

Թող բոլորը գիտնան թէ իսկական մատնիչները եւ զրպարտիչները որոնք են եւ ինչ աղտոտ զէնքերով կը կռուին Դաշնակցութեան դէմ: Ժամանակը պիտի գայ դիմակազերծ ընելու բոլոր մեծ ու պզտիկ մատնիչները եւ ներկայացնելու անոնց գարշելի սուտերը, որոնք բարեբախտաբար նպատակին ծառայած չեն:

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԵՌԱԳՈՅՆԸ ՕԴԱՆԱՒՈՎ

«Հայրենիք»ի մէջ կը կարդանք (22 օգոստ.) .—

Հակառակ կիրակի օրուան սպառնացող ամպերուն եւ տեղատարափներուն աւելի քան 2500 անձեր մասնակցեցան Հ. Յ. Դ. Նիւ Ինկլընտի Ծրջ. Գործադիրի Նորվուտի մէջ կազմակերպած դաշտահանդէսին: Հիւրեր կային մինչեւ Նիւ Պրիթընէն, Հարթֆըրտէն, Նիւ Եորքէն ու Նիւ Ճըրզիէն: Բազմաթիւ անձեր չկրցան մասնակցիլ անձրեւին պատճառով, որովհետեւ անհաւատալի էր թէ այդ եղանակին կարելի էր դաշտահանդէս ունենալ: Շատեր էին անոնք, որոնք մինչեւ դաշտավայրը գացին առանց դաշտահանդէսի մասնակցելու յոյսին: Բայց, անոնց զարմանքը մեծ եղաւ, երբ մղոններ հեռուէն տեսան Հայկական եռագոյնն ու Ամերիկեան աստղազարդը պարզուած ծառերու բարձր կատարին եւ անոնց հովանիին տակ հարիւրներով օթօմոպիլներ զարդարուած եռագոյններով եւ հոկայ բազմութիւն մը:

Առանձնապէս աչքի կ'իյնային մեր պատանիներն ու պարմանուհիները – բոլորն ալ ծնած ու մեծցած Ամերիկայի մէջ — որոնք Հայկական Եռագոյնն ու Ամերիկեան Աստղազարդը պարզած թափօր կը պտըտէին, երգելով հայկական ազգային երգեր:

Հաճելի էր մասնաւորապէս դիտել անոնց խանդավառութիւնը, երբ առանձին, առանձին, անոնք դրօշակիրներու առաջնորդութեամբ դիմաւորեցին հայ հերոսամարտի երկու ներկայացուցիչները — Սեպուհն ու Նժդեհը:

Հաճելի անակնկալ մը եղաւ սաւառնորդ Պ. Սարգիս Աթեանի (բանաստեղծ Ս. Թափառականի) ցոյցը, որ առանց ոեւէ մէկու գիտութեան այցելեց իր օդանաւով եւ յանկարծ ծածանեցուց Հայկ. Եռագոյնը: Հանդիսականները բուռն ծափերով եւ խնդեցնող աղաղակներով ողջունեցին զայն՝ երբ տեսան ազգային դրօշին ծածանումը:

Դաշտահանդէսի ընթացքին տեղի ունեցաւ հաւաքոյթ մը ատենապետութեամբ Ծրջ. Գործադիրի ատենապետ ընկեր Նշան Փաշալեանի: Խօսեցան ընկերներ Վարդգէս Ահարոնեան, Զօր. Սեպուհ եւ Նժդեհ: Երիտասարդներու կողմէ քանի մը խօսք խօսեցաւ Ե. Քամառ:

Ապա ընկեր Նժդեհ բացատրեց հայ նոր սերունդի կոչումն ու պարտաւորութիւնները հայ ազգին ու իր դատին հանդէպ, որմէ յետոյ զօր. Սեպուհ կատարեց հարիւրաւոր պատանիներու եւ պարմանուհիներու ուխտի արարողութիւնը:

Այս արարողութենէն յետոյ սկսան հայկական պարերը, որոնք տեւեցին մինչեւ ուշ ատեն, հակառակ սպառնացող ամպերուն:

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՐԵՓՈԽՈ՞ՒՄ ԹԷ ՁԱՐԱՓՈԽՈՒՄ

— o —

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն երկու խմբագրականներու մէջ ծաղկելով Երեւանեան ուղղագրութիւնը եւ տառերու «բարեփոխումը», կ'եզրակացնէ. (12 օգոստ.).

— «Այսպէս ըսած՝ այս հակահոգեբանական եւ հակամանկավարժական կարճատեսութիւնը պիտի դժուարացնէ ընթերցասիրութեան ծաւալումը: Նոր տառերով էջ մը կարդալու համար, հայ ընթերցողը աւելորդ ժամանակ պիտի սպառէ, կրկնակի ճիգ եւ տեսողութեան վատնում պիտի ունենայ: Եւ այս բոլորը յանուն նոր տառերու ո՞ր առաւելութեան. չէ՞ որ բարոյական խնայողութիւնը միշտ գերադասելի է նիւթական եւ զուտ թեքնիք խնայողութիւններէն ու տնտեսութենէն:

Մինչ համայն մարդկութիւնը իր տեղծագործ նուաճումներով, անընդհատ եւ յարատեւօրէն, բարդէն եւ դժուարէն կ'երթայ դէպի պարզութիւնն ու հեշտութիւնը, իսկ Հայաստանի մէջ ճիշդ հակառակ ուղղութեամբ կ'ընթանան, մեզ տեղափոխելով թեքնիքական նախնական դարերը:

Ուրեմն, ամփոփելով մեր խօսքը, աւելորդ անգամ մը եւս նշենք, որ մեր «բարեփոխուած» տառերու խարխափումներուն մէջ, միտումնաւոր կամ անգիտակցաբար անտեսուած են քանի մը կարեւոր յատկանիշները, որոնք անհանդուրժելի եւ անընդունելի կը դարձնեն մեր տառերու բարեփոխութիւնը:

Ա.— Բարեփոխիչները խնայողութեան եւ տնտեսութեան զուտ թեքնիք մտահոգութիւններով ճամբայ ելած են, բայց, շնորհիւ նոր ուղղագրութեան ճոխ անխնայողութեան, շօշափելի արդիւնքի մը չեն հասած:

Բ.— Արդարացած չէ նաեւ անոնց գեղագիտական միտումը, որովհետեւ մեր տառերէն իւրաքանչիւրի առանձնայատուկ տեսքն ու կեցուածքը զոհուած է տարտամ միօրինակութեան անծիտրոյծ ուռածքներու, եւ պարզ ու յստակ երանգաւորումը կորած է ի շահ տողաշարային միատեսակութեան.

Գ.— Օգտապաշտութիւնը բոլորովին զանց առնուած է, հեշտութիւնը դժուարութեան յանգած է, պարզութիւնը բարդութեան: Ընթերցողի ժամանակը, տեսողութիւնը, հետեւաբար փրփրնթեռնելիութիւնը անտեսուած է: Հոգեբանական եւ մանկավարժական անհրաժեշտութիւնը նսեմացած է թեքնիք որոնման մէջ:

Հայկական տառերը ոճն ու ոգին փոխարինուած է սլաւ եւ լատին տառերուն ոճով եւ ոգիով, այսինքն՝ հայկականութիւնը մորթուած է օտարամոլութեան ճամբուն վրայ: Հայոց մշակութային աւանդութիւնն ու յաջորդականութիւնը չէ պահուած:

Այս ամէնի մէջ, սակայն, ցցուն կերպով կը տեսնուի Հայաստանի կառավարութեան քաղաքական նպատակը: Ընդմիշտ կտրել, օրկանապէս զատել հինը նորէն, պոլշեւիկեան տարեգրութիւնը մինչ պոլշեւիկեան տարեգրութենէն, անջատել հայ ազգային մշակոյթը թէ՛ ոգով, բովանդակութեամբ եւ թէ՛ ձեւով ու թեքնիքով՝ համայնավարական մշակոյթէն:

Եթէ այս ձեւով առաջ երթան Հայաստանի ներկայ տէրերը, ի մեծ դժբախտութիւն հայ ժողովուրդի, մենք կ'ունենանք երկու նոր ձեւի այբ – բենարան երկու բարբառ, աւելի զատորոշ, խրթացած, եւ իրենց ձեւով ու բովանդակութեամբ իրար հակոտնեայ: Ահա այս պարագան է, որ մեզ կը մտահոգէ, եւ յատկապէս այս նպատակն է որ կը հետապնդեն պոլշեւիկները:

Հայ ժողովուրդը դեռ շատ բան պիտի կորսնցնէ իր դարաւոր ժառանգութիւններէն, եթէ ապագան խաչ մը չքաշէ ժամանակեան ամէն տեսակի չարափոխութեանց վրայ:

Սակէյն ժամանակը պիտի խարտոցէ բոլոր չարաչահները»:

ՄԱՆՐԱՎԷՊ

Զինուոր մը խնդրեց Օգոստոս կայսրէն զինք իր հովանաւորութեան տակ առնել, դարմանելու համար անարդարութիւն մը: Կայսրը պատուիրեց իր հարիւրէն մէկուն որ անոր ընկերանայ ատեանին մէջ: Զինուորը ըսաւ.

— Տէ՛ր իմ, ես այսպէս չվարուեցայ ձեր վտանգաւորութեան ատեն, երբ վտանգի մէջ էիք Ակտիոմի ճակատամարտին մէջ. ես անձամբ մասնակցեցայ կռիւին:

Այս ըսելով, զինուորը բացաւ կուրծքը եւ ցոյց տուաւ սպիացած վէրքերը: Այն ատեն կայսրը անձամբ գնաց պաշտպանելու զինուորը դատարանին մէջ:

ՅՈՒՇԵՐՈՒ ԷՋԵՐ

ՊԱՂՏՕ

—.—

Ա.

Պրուսացին, բոլոր շուկան կը սիրէ զինքը: Խանութպանները կարգով թէյ կը խմցնեն անոր՝ բերելիք յաճախորդներու հաշուէն. Ջոջ վաճառականներն ալ շատ կ'ախորժին հետը խօսիլ: Անոնց մանաւանդ ընտանի է ...: Գիտէ պատմել իր ըրած սատանայութիւնները, գողցած պզտիկ պաները շալվարով անուշիկ աղջիկներ... Աչք – բացութիւններ ունի, ... դաւեր կը նիւթէ շուկայի թաթար բեռնակիրներուն դէմ, շատ ... կը ծեծէ զանոնք Հայաշատ տուներու եափին, երբ Սէտ – Պաշի զանըր..., ու շատ անգամ մուկ կը դառնայ անոնց ծեծին տակ, երբ չյաջողի փախչիլ:

Զուարթ, խենթ, խնդացող տղայ է ան, պեխերը միշտ բերնին մէջ: Ամէն կիրակի սնտուկը գրկած է մինչեւ եռինք: Յոգնութիւն չի ճանչնար երեկուան գանգակէն առաջ:

Ուրիշ օրեր ամէն բան է:

Երբ ժամուն մեծ դռները գոցուին, Պաղտօն կը շալկէ սնտուկը, աչքը պատուհաններու տիկիններուն: Խնդալով, պոռալով, դիմամբ թաթար ներկարարներուն զարնուելով կը վազէ Ընկերութիւնը:

Կիրակի ցորեկ, Պրուսացին, Ազգասէրը, հոն է:

Դրան դէմ, խոյակաւոր սիւնի մը տակ, Պաղտօն իր սովորական տեղն ունի, ճիշդ ճակատը մեծ հայելիին, որ լման պատը կը բռնէ:

Պաղտօն կը տեղաւորէ իր աթոռը: Վրձինները իրարու հիւսած, սեւ ձեռքը պեխերուն տակ կը պաղի հայելիին նայելէն, ֆէսը ետ կ'ընէ, առաջ կը բերէ, դէպի ականջը կը ծռէ, դէմքին գիծերը կը ժողվէ, կը լրջանայ, կը խնդայ, կը պայծառանայ իր պատկերին դիմաց, ու միշտ կիսատ ժպիտ մը անհոգ ուրախութեան մը պէս կը լուացնէ իր խորտուբորդ դէմքը:

Կը սպասէ:

Մէկիկ մէկիկ կուգան էֆէնտիները: Ներս մտնողը վարպետ ճկումով մը, ուր չնշմարուելի արագ բայց փախստեայ ջանք մը յայտ կուգայ, կը հակի դէպի հայելիները, անզգալի կոբացումով մը վիզը կը նետէ առաջ, գողտուկ նայուածքով մը ինքզինք չափելէ ետքը, կը շտկուի, կ'երթայ դիրք բռնելու հայելիներուն ճակատը:

Պաղտօն շատ լաւ կը դիտէ անոնց ձեւերուն աննշմարելի թեքումները, ու միտքէն կը խնդայ:

Յետոյ կուգան ուրիշներ, աւելի մեծ մարդեր, որոնք անգամ մը կը դառնան իրենց վրայ, հայելիին մէջ ցոլանալու պատեհութիւն մը կը գտնեն ու կը քաշուին նուազ նպաստաւոր անկիւններ: Ներս մտնողներու ամէն մէկին համար զատ զատ բառեր ունի, խորհրդաւոր նայուածքներ, աչք – խփելներ, որոնք սակայն միշտ պարապ կ'ըլլան:

Պաղտօն կը թթուի միայն այն ատեն, երբ թաթար ներկարար մը իր պակաս ուլի ձայնով ներս մտնէ Ընկերութենէն: Կոպերէն դէմքին վրայ քացախ կը քամուի կարծես, ամբողջ մարմնովը դող կ'ելլէ, կտրտող, դանկի պէս նայուածքներ կ'արձակէ Թաթարի կռնակէն, որ իր խլէզի անորոշութեան մէջ խուլ՝ քալուածքի ու կեցուածքի թուրք, արհամարհոտ ու վիրաւորիչ խրոխտութիւն մը կը պատցնէ այդ հայ հաստատութեան մէջ:

Էֆէնտիները Պաղտօին չափ կը զգան այդ ամբարտաւան անարգանքը, զոր պարտաւոր են մարսելու:

Երբ օրը եռինքի դին դառնայ, Պաղտօն կը ձգէ իր սնտուկը. խաները բանող տղոց հետ կուգայ Նուրիէին առջեւ, մեծ ապակիներուն մէջ կը դովէ իր դէմքը ու ամէնքը մէկանց կը սկսին Սէտ – Պաշիի վերեւը:

Օրիորդներն ու տիկինները պատուհաններէն կը կախուին իրենց ներկըւած երեսներով: Պաղտօն իր խենթուկի աչքերով անոնց բաներ մը կ'ըսէ: Անոնց ետեւէն ու առջեւէն ծանր, լուրջ զբօսաշրջիկներու հոտաւէտ կառաւան մը կը կամարանայ զառիվերէն դէպի Եըլտըզ:

Ամէնքն ալ կը լրջանան: Վալիին պալատին մօտն է Եըլտըզ զբօսավայրը: Խեղդող, ծանր մթնոլորտ մը: Բոլոր պտըտողները կը զգան ատ ու լռիկ առանց լայն խնդալու, առանց երես կախելու, շարժելու իսկ վախնալով, հայ ընտանիքներ կը նստին ծառերուն տակ ու գրեթէ կը փսփսան խօսակցելու համար: Վախը, սոսկումը պզտիկներուն ալ հասեր է: Ամէն մէկ խմբի մօտ կան մէկ երկու տղեկներ, որոնք մեծ խելօքութեամբ նայուածքներ ունին, կը վարանին ծառին շուքէն դուրս կոխելու, կարծես թէ հոնկէ վար ճիւաղներ պատրաստ ըլլային զիրենք կուլ տալու:

Ոստիկաններու երկաթէ հսկողութեան տակ, դպրոցականի կարգապահութեամբ, հայ կնիկներն ու աղջիկները քիչ մը հով կ'առնեն, քիչ մը Ոլիմպոսի մաքուր ու զով օդէն կը խմեն:

Պաղտօին հետ զռնուող գեղացիները չեն հասկնար այս երկիւղած մեռելութիւնը:

— Պաղտօ՛, ա՛ս ի՞նչ է, աղբա՛ր, մեռե՞լ կայ, ի՞նչ կայ մէջտեղը:

— Սո՛ւս, ձանդ կարճ ըրէ: Ասի ձեր գեղի Սուրբը չէ, ոչ ալ մեր գեղի Ակը, օղուլ: Հոս մարդը մախամով կը զրացնեն:

Կը զարմանան անոնք ու կը լռեն:

Պաղտօն կը հանէ զանոնք աւելի վերերը: Եըլտըզին կռնակը, քանի մը հարիւր քայլ վերեւ կը կենան հոկայ, իրարու դիրկ մտած, իրարու կող ծակած ժայռեր: Լերան կողքին՝ տարօրինակ կերպով վար կը խորունկնայ ձորակ մը, ուր ջուրը կտրտուած ժանեակներու գօտիներ կը կապէ անորոշ քարերու մէջէն եւ ուր կցկտած ջաղցքները թեթեւ մուխ մը կ'ոլորեն: Որքա՜ն լաւ է հոդ, որքա՜ն բարձր է հոդ:

— Է՛, Պաղտօ՛, խօսէ նայինք:

— Սուս էք, սուս էք, բանըս պօրակ է:

Ու խղուն՝ ձեռքերը, սեւ ձեռքերը կը զարկէ:

— Ի՞նչ կայ ծօ, հիմա մատներդ կը թափին, ի՞նչ կայ:

— Ո՛, գիտնա՛ք...

Ու լկուն ուրախութիւն մը կ'ողողէ զինք: Թափթփած պեխերը կ'ուղէ քիչ մը մարդու պէս կեցնել, աչքերը կը մանմանան:

Պահ մը լռութիւն:

— Գիտե՞ս, գիտե՞ս, կը մխէ Պաղտօ երկուն վարտիքով տղու մը, որ չերամտածական վարժարանի աշակերտ է:

— Ի՞նչը, ծօ՛:

— Բան մը պիտի, մարդու չըսէք պի:

— Չմ ըսեր:

— Խ՞չ ըսէ՛:

— Խ՛չ:

— Պատարագ ալ ըսէ՛:

— Պատարա՛գ: Մաս ալ կ'ուզե՞ս:

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

(2)

— « Մենք պէտք ունինք անդորրութեան եւ խաղաղութեան : Օժանդակ բանակը պիտի լրացնէ կանոնաւոր բանակին դերը : Կ'ապրինք խռովայոյզ ժամանակաշրջանի մը մէջ : Օժանդակ զինուորներուն ծառայութեան շրջանը պիտի ըլլայ հինգ ամիս , փոխանակ վեց տարուան : Մեծ պետութիւնները այս բանակը կազմելու արտօնութիւն տալով մեզի , կ'ապացուցանեն թէ կ'ըմբռնեն մեր կացութիւնը : Նոր բանակը առժամեայ է , բայց կը յուսանք թէ զինաթափութեան խորհրդաժողովը իր յառաջիկայ նիստին մէջ նկատի պիտի առնէ զինուորական նոր դրութեան մը հարցը :

⁂ Զորեքշաբթի գիշեր իրարանցումի մատնուեցաւ Ինսպրուքի բնակչութիւնը : Զինուորական պատրաստութիւնը փորձելու համար , հրամանատարութիւնը լուր հանած էր թէ գերմանական արշաւանք մը տեղի կ'ունենայ : Աւստրիական զինուորները անմիջապէս նշանակուած վայրը գացին , 40 կառքերով եւ կազմակերպեցին պաշտպանութիւնը :

Հրամանատարութիւնը գոհ մնաց ռազմափորձին արդիւնքէն :

Նուազագոյն աշխատավարձ Գերմանիոյ մէջ

Գերմանական կառավարութիւնը ծրագիր մը պատրաստած է , որուն համաձայն պիտի ջնջուի աշխատանքի ժամագինը եւ պիտի հաստատուի շաբաթական վճար : Այսպէս , ամէն բանուոր եւ պաշտօնեայ շաբաթական նուազագոյն աշխատավարձ մը պիտի ունենայ : Այս միջոցով կազմուած սակացոյցը գործադրութեան դրուելէ յետոյ , պիտի պատժուին այն գործատէրերը որ նուազագոյն չափէն պակաս կը վճարեն :

ՖՈՐՏԸ ԻՆՉՈ՞Ւ Կ'ԸՆԴԴԻՄԱՆԱՅ

Ինչպէս յայտնի է , նախագահ Րուզվէլթի տնտեսական վերակազմութեան ամէնէն մեծ հակառակորդն է Պ. Ֆորտ , ինքնաշարժի հռչակաւոր գործարանատէրը : Մ. Նահանգներու հանրային կարծիքը անհամբերութեամբ կը հետեւի պայքարի ելքին : Ֆորտ կը սիրէ ինքնագլուխ գործել ամէն բանի մէջ , յայտարարելով թէ ինք շատոնց կատարած է շարք մը բարեփոխումներ : Կ'ըսուի թէ Տիթրոյթի գործարաններուն մէջ (ուր բազմաթիւ Հայեր կ'աշխատին) , որոշուած է նուազագոյն աշխատավարձ վճարել , օրական 4 տոլարը բարձրացնել 4.80ի : 40,000 բանուորներ պիտի օգտուին այս յաւելումէն : Յետոյ , Ֆորտ երկու ամիսէ ի վեր շաբաթական աշխատանքը իջեցուցած է հինգ օրուան , ութ ժամ աշխատելու պայմանաւ : Վերջապէս , Ֆորտի բարեկամները դիտել կուտան թէ անոր գործարաններուն մէջ նուազագոյն վճարումն է ժամական 50 սէնթ , մինչդեռ ազգային վերակազմութեան ծրագիրը սահմանուած է 43 սէնթ :

Ուրեմն , բուն վէճը աշխատավարձի մասին չէ , այլ բոլորովին ուրիշ կան : Պ. Ֆորտ չուզեր որ քննութեան ենթարկուին իր տետրակները , կամ բանուորական կազմակերպութիւններ խառնուին իր գործերուն :

Նոր պայմանաժամ տրուեցաւ Պ. Ֆորտի , որպէսզի համակերպի նախագահական ծրագրին :

— Ամերիկեան եկեղեցիներն ալ խոստացած են աջակցիլ նախագահ Րուզվէլթի :

Պ. ԷՌԻՕ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ՊՏՈՅՏԻ ԵՒ ՃԱՌԵԼ

Նախկին վարչապետը սեպտ. 6ին այցելեց Մոսկուայի հոկտեմբերեան բանակատեղին , զինուորական վարժարանը եւ զինուորներու բնակարանները : Ներկայ եղաւ նաեւ կարմիր բանակի զինուորներու մարզանքներուն եւ գնահատական տողեր գրեց արձանագրութեանց մատեանին մէջ : Յետոյ այցելեց գործարան – խոհանոցը , որ ամէն օր 100,000 պնակ ապուր կը բաշխէ : Պ. Էռիօ ալ նստաւ եւ ճաշեց բանուորներուն հետ , մեծ խանդավառութիւն պատճառելով :

ԱՅՆՇԹԱՅՆԻ ԳԼՈՒԽԸ ԿԸ ՓՆՏՌԵՆ

« Տէյլի Հէրըլտ » կ'ըսէ թէ նացիներու գաղտնի ընկերակցութիւնը 1000 տոլարի պարգեւ սահմանած է , « լռութեան դատապարտելու համար » հռչակաւոր գիտունը :

Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ ընտանիքը խորին ցաւով կը ծանուցանէ իր սիրելի հարսին

ՏԻԿԻՆ ԵՂԻՍԱԲԷԹ Վ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ-ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ Չորեքշաբթի, ամսոյս 6ին, Առնուվիլ – լէ – Գոնէսի հիւանդանոցում :

Յուղարկաւորութեան մասին վաղը :

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ , Գործ.— 1037 փրանք :

ԺՈՒԱՆԷՕԶ , Ս. Մար.— 35 :

ԼԻՈՆ , Գործ.— 297 : Կարգադրեցինք :

ՌԷՆՍԻ , Աբ.— 45 :

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Պիթլիսի Թեղուտ գիւղացի Նազոր-Տվոյ տունէն Սատտուրի կինը՝ Շարուր կը փնտռէ Մարգար Աղի Թոռ՝ իր զաւակը Սրապիոն կամ (Սրոյ), որ կորսուած է ընդհանուր պատերազմին : Լուր կայ իր ողջ ըլլալու մասին : Կը կարծուի թէ Սուրիա կը գտնուի : Լուր տուողին 1000 ֆրանք նուէր : Իմացնել Գաբրիէլ Դաւիթեանի, Tailleur, 9 rue Eugéne Varlin. Paris (10) :

Ց. Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէի ընդհ. ժողովը վաղը, Շաբաթ իրիկունժամը 8.30ին Ակումբին մէջ : Օրակարգ՝ Նոր Կոմիտէի ընտրութիւն :

Գաւառ

ՇԱԼԷԹԻ «Բաքգէն-Սիւնի» խումբի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին ընկ. Վարդեվարի բնակարանին մէջ : Խիստ կարեւոր օրակարգ : Հաշուետուութիւն եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԲԻԻ ԺԷՆ ՍԻՒՐ ԱՐԺԱՆԻ եւ ՏՐԱԿԻՆԻԱՆԻ խումբերու խառն ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Բիւժէն Սիւր Արժէնի մէջ : Ձեկոյց 11րդ Շրջ. Ժողովի :

ԱՐԼԻ եւ ՍԱԼԷՆ ՏԸ ԺԻՐՈՅԻ խումբերուն խառն ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Արլի մէջ : Ձեկոյց 11րդ Շրջ. Ժողովի :

ՍԷՆ-ՍԱԹՈՒՐՆԷՆԻ եւ ՓՈՆԹԷԻ (Ավինեոն) խումբերու խառն ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 1ին Փոնթէի մէջ : Ձեկոյց 11րդ Շրջ. Ժողովի :

ԷՔՍԻ «Քեռի» խումբի ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին : Ձեկոյց 11րդ Շրջ. Ժողովի :

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն :

Դ ա շ տ ա հ ա ն դ է ս

ՓԱՐԻԶԻ ԵՕԶԿԱՏԻ ԵՒ ԻՐ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՅՐԵՆԱԿ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ

10 ՍԵՊՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԵԿՈՅ ՄԷՕՏՈՆԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ

երգ, պար, արտասանութիւն, կը նուագէ ԵՓՐԱՏ նուագախումբը, ձոխ պիւֆէ՝ դիւրամատչելի գիներով :

Հաղորդակց. միջոց.— փորթ վերսայլէն առնել 23 եւ 32 թիւ ճանրակառքերը եւ իջնել ֆէրմ տը Մուլինօ, Invalideէն շոգեկառք եւ իջնել Gare Meudon :

Դ ա շ տ ա հ ա ն դ է ս

ՇԱՎԻԼԻ ԴԱՒՐԱՅԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԻՐԻԿՈՒՆ

ՄԷՕՏՕՆԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ, «ՊԱՂ ԱՂԲԻՒՐ»ԻՆ ՄՕՏ

«ՎԷՄ»

ԵՐԿԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր՝ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Առաջին թիւը յանձնուած է տպագրութեան եւ լոյս կը տեսնէ սեպտեմբերին :

Առաջին թիւին մէջ նիւթեր ունին՝ Ա. ԱԲԵՂԵԱՆ , Ռ. ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ , Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ , Յ. ՋԱՒՐԵԱՆ , Յ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ , ԻՐԱՋԵԿ , Ա. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ , Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ , Վ. ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ , Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ , Մ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ , Կ. ՍԱՍՈՒՆԻ , Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ եւ ուրիշներ :

Առաջին թիւէն պիտի սկսի հրատարակուիլ Վ. Արք. Մանկունիի « Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը » ընդարձակ պատմական գործը :

Այլեւայլ վաւերագրեր , տեսութիւններ , գրախօսականներ , նկարներ :

ՎԷՄի մէջ լոյս պիտի տեսնեն նաեւ Դրօի յուշերը , Հայաստանի խորհրդի եւ պարլամենտի արձանագրութիւնները :

ՎԷՄին խոստացած են աշխատակցիլ , ի միջի այլոց .— ՊՐՕՖ. ԱԴՈՆՑ , Ա. ԱԼՊՈՅԱՃԵԱՆ , Ա. ԱՆՏՕՆԵԱՆ , ՀԱՄԱՍՏԵՂ , Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ , ՆԵՐՍԷՍ արք. ՄԵԼԻՔ – ԹԱՆԳԵԱՆ , ՍԱՄՍՈՆ , ՍԵՊՈՒՀ , Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ , Յ. ՕՇԱԿԱՆ եւ ուրիշներ :

Առաջին թիւէն իսկ « Վէմ »ի ստացումը ապահովելու համար անհրաժեշտ է բաժանորդագրուիլ այժմէն՝ բաժնեգինը ուղարկելով կանխիկ : Բաժնեգինը չվճարուած ապսպրանքները նկատի չպիտի առնուին :

Բաժանորդագրութեան պայմանները .—

Ամերիկա , Բրիտ. կայսրութիւն , Եգիպտոս , Իտալիա՝ տարեկան		65 փրանք
Ֆրանսա եւ այլ երկիրներ	»	50 փրանք
Ռումանիա , Պուլկարիա , Յունաստան , Սուրիա , Պարսկաստան	»	40 փրանք

Բաժանորդագրութեան համար դիմել՝

L. Kévonianի 17 Rue Damesme, Paris (13)

Վալանսի մէջ ՅԱՌԱՋի գործակալն է

ՂԱԶԱՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ՑՈՒՑԱՏԵՍԸ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին անդամուհիներն ու անդամները ժողովի կը հրաւիրուին վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 253 rue J. J. Rousseau, Իսի-լէ-Մուլինօ : Պարտաւորիչ ներկայութիւն : Կարեւոր օրակարգ :

ՖՐ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամներն ու անդամուհիները այս Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8ին Ակումբին մէջ :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հայ Լեզգեռնականներու Միութեան անդամական ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Պար տը լա Փօստի սրահին մէջ, rue Colbert :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (54)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ԵՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ԾՈՎԱԿԱԼ ԴՈՒԲԱՍՈՎԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Ինքզինքս կ'երեւակայէի կամ մեծահարուստ մը կամ ցար , նուիրելու համար ժողովուրդին ամբողջ հարստութիւնս , կամ իշխանութիւնս :

Կը յիշեմ դարձեալ , որ այդ շրջանին տարուած էի ֆիզիքական աշխատանքի սէրով մը , եւ որոշեր էի , երբ մեծնայի , լքել մտաւորական միջավայրը եւ դառնալ հասարակ ֆիզիքական աշխատաւոր մը ,— նախընտրաբար կառապան , չեմ գիտեր ինչու ,— ուզելով ցոյց տալ որ կեանքին իմաստը կը կայանար աշխատանքին մէջ : Մտաւորական այս խռովքը ի վերջոյ ընդհանուր ջղային տագնապ մը ստեղծեց :

Լիսէին մէջ ուսումս կը շարունակէի սանկ նանկ , կաղն ի կաղ : Չէի աշխատեր : Այսուհանդերձ , ինչ որպաշտօնական գիտութիւնը կուտար ինծի իբրեւ գործնական , գիտէի :

Վերջապէս լիսէէն ելայ , հետս տանելով պժգանք մը հանդէպ ամէն կանոնաւոր աշխատանքի , կարողութիւններուս մասնակի սպառումը , պժգանք մը նոյնպէս ամէն բանի մասին , որ չափուած ձեւուած է եւ սովորական :

1900ին պսակաւոր ելայ : Եւ գացի մտնել Մոսկուայի Ուսանող. Գիտութեանց համալսարանը : Առաջին տարուան կիսամեակին ընթացքին , ինքզինքս նուիրեցի օփերային : Գեղեցկութիւնը , իր բոլոր ձեւերուն մէջ , իմ մէջս կը ստեղծէր — եւ տակաւին կը ստեղծէ — սաստիկ յուզում մը : Երբ կը լսեմ օփերա մը , երաժշտութեան մտիկ ընելէ աւելի՝ կը տարուիմ այդ երաժշտութեան ազդեցութեան տակ ծնած մտածումներով : Այդ ապրումները ինծի մեծ երջանկութիւն կը պատճառէին : Երկրորդ կիսամեակին , 1901 տարւոյն սկիզբը , ծագեցան ուսանողական խռովութիւններ : Ոչ մէկ մասնակցութիւն ունեցայ մինչեւձերբակալութիւնը ուսանողներուն , որոնք հաւաքուած էին համալսարանին մէջ : Այս դէպքէն յետոյ , ինքզինքս նուիրեցի ամբողջովին այդ շարժման : Օրեր շարունակ դուրս չէի ելլեր ժողովատեղիներէն եւ կ'երթայի ցոյցեր ընել ընկերներուս հետ : Գիշեր մը ըստիպուեցայ լուսցնել կրկէսին մէջ , ուր կը գումարէինք ժողովները : Ձերբակալուեցայ այդտեղ , բայց յաջորդ օրն իսկ ազատ արձակուեցայ : Այդ տարի , առիթ ունեցայ կարդալու էս – Դէկ կուսակցութեան յայտարարութիւնները , թէեւ համակրական արձագանգ մը ձգեցին ներսս : Մեծ տպաւորութիւն թողուց վրաս Կարպովիչի ատրճանակին հարուածը : Նոյն տարուան մէջ , ամառը , սիրահարեցայ ամուսնացած կնոջ մը : Իմ առաջին եւ , կը յուսամ , վերջին սէրս էր այդ : Լռութեամբ պիտի անցնիմ կեանքիս այդ շրջանին վրայէն : Ըսեմ միայն թէ սէրս շատ անբիծ էր , այնպէս որ այդ շրջանին կրեցի բարոյական այնպիսի տառապանքներ , զորս չեմ մաղթեր թշնամիիս :

1902ին դարձեալ տեղի ունեցան համալսարանական խռովութիւններ Մոսկուայի մէջ : Առաջին օրերէն սկսեալ , մասնակցեցայ բոլոր հաւաքոյթներուն , ինչպէս 9 յունուարի ժողովին : Կը յիշեմ խօսք մը , զոր ըսած եմ այդ օրը , — խօսք մը , քիչ մը զուարճալի , բայց որ կը պատկերացնէ իմ մտայնութիւնս այդ օրերու : Այդ խօսքը ըսած եմ այն կնոջը , զոր կը սիրէի եւ որ արգիլեց կ'ըլլար ժողովներու մէջ իմ ճշդապահութեանս :

— Պիտի անիծեմ քեզ եթէ ուշ հասնիմ ընկերներուս մօտ ժողովի :

Յունուար 9ի ժողովը Ռուսիոյ տըրուաւ մեծ թիւով յեղափոխականներ : Այդ օրն էր , որ սկիզբը դարձաւ իմ յեղափոխական ասպարէզիս : Այդ օրն էր , որ առի վճռական քայլս , վերադարձի ամէն ճամբայ փակելով : Կեանքիս նպատակը սահմանուած էր այլեւս : Կը մնար ճշդել որոշ ծրագիր մը : Պուտիրկիի բանտէն հանելով , զիս աքսորեցին , եղբօրս եւ քանի մը ընկերներու հետ , Վոլոգդա : Այնտեղ , մեր վիճաբանութիւններուն ընթացքին ,— դեռ ծանօթ չէինք էս – էր կուսակցութեան տեսակէտներուն ,— ես կը պաշտպանէի գիւղացի փոքր սեփականատէրերը ընդդէմ մարքսական յարձակումներուն :

Պատմանիւթապաշտութիւնը չէրդոհացներ զիս : Ընդհակառակն , միշտ համակրանքով լեցուած կը զգայի ինքզինքս ահաբեկչական գործին մասին : Ուստի , երբ , աքսորէս յետոյ , ուսումս շարունակելու նպատակով , արտասահման անցայ , բնական էր , որ մտնէի եւ ուսումնասիրէի էս – էր կուսակցութեան ծրագիրը եւ առանց վարանելու ընդունէի զայն , մտնէի կուսակցութեան շարքերէն ներս : 1902ի հոկտեմբերին էր :

1903 տարւոյն յունիս ամսուն էր , զէշ աղէկ սկսայ աշխատիլ արտասահմանի մէջ ,— ծախել կուսակցութեան քարթերը , հրատարակութիւնները , ցրուել ուրիշ քաղաքներ , վիճիլ էս – Դէկներուն հետ , (բանախօսութիւններ ալ կը կատարէի) : Սակայն չկըցայ երկար մնալ եւ վերադարձայ Ռուսիա՝ աշխատելու նպատակով հայրենիքիս մէջ : Դժբախտաբար որոշ դժուարութիւններու հանդիպեցայ ըստանալու համար անհրաժեշտ յանձնարարականները , (արտասահմանէն վերադարձեր էի յանկարծակի) , այնպէս որ չկրցայ անմիջապէս մտնել տաք գործունէութեան մէջ : Միւս կողմէ , ապառողջ պայմանները , որոնց մէջ ապրեցայ Պելճիքա , ինչպէս նաեւ հիւանդագին վիճակս , որ պարզեցի վերը , անընդունակ դարձուցեր էին զիս աշխատելու , եւ ստիպուեցայ հեռանալ Մոսկուայէն :

Հիւանդացայ : Հիւծախտի սկզբնաւորութեան պէս բան մը ունեցայ : Մօրս խնդրանքով , մեկնեցայ Եալթա , քրոջս ընկերակցութեամբ մօրս եւ քրոջս : Ֆիզիքական խոր խոնջէնք մը , կարողութեանս պարպում մը ընելն իսկ յոգնութիւն պատճառելու աստիճան տկար , ընկերներու հետ ամէն կապէ զրկուած անպէտ հիւանդկախ արարած մը դառնալու վախը , բոլոր այս պատճառները չափազանց տաժանելի դարձուցին բնակութիւնս Եալթայի մէջ : Մէկ բան միայն կը փրկէր զիս ,— ինքնամփոփուելու , կեդրոնանալու , ներքինկեանքովս ապրելու կարողութիւնս :

(Շարունակելի)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :•: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՋԵԼԻՔ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ՇԱԲԱԹ 9 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

9 Septembre 1933

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՑՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2287 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻՇՏ ՊԱՏԱՀԱԿԱՆ

Քանի հեռացանք Թուրքիայէն, այնքան աւելի կը զրկուինք անոր ներքին եւ արտաքին կեանքով:

Ուրիշ կերպ ալ չի կրնար ըլլալ: Պէտք չէ որ ըլլայ:

Մասնաւորապէս Դաշնակցական Թերթեր իրարու հետ կը մրցին, կարելի եղածին չափ շատ բան գրելու համար այդ արիւնաշաղախ երկրի մասին:

Ու Պոլսոյ Թերթերէն կամ խրարմէ կ'արտատպեն այլազան տեղեկութիւններ, յօդուածներ, լուրեր, ուսումնասիրութիւններ: Կը թարգմանեն եւրոպական եւ ամերիկեան Թերթերու մէջ երեւցած գրութիւններ:

Խնդիրը այն է որ, այս բոլորը տեղի կ'ունենան ըստ բախտի: Օրը օրին եւ մակերեսային:

Բախտաւոր է այն Թերթը որ կրցած է մէկ – երկու Թրքագէտ աշխատակից ճարել: Միւսները՝ պատրաստ նիւթն է որ իրարու մէջ կը բաժնեն:

Բայց, նոյն իսկ Թրքագէտ աշխատակից ունենալը բաւական չէ, լրացնելու համար բուն պահանջը:

Օրինակ, մենք ունինք չորս ձեռնհաս աշխատակիցներ, որոնք Թուրքերէն Թերթ ու գիրք ալ կը կարդան, որքան Թոյլ կուտան մեր եւ իրենց պայմանները:

Եւ սակայն, Թուրքիան աշխարհ մըն է, որուն ամբողջական պատկերը կարելի չէ պատկերացնել, առօրեայ Թերթերով եւ պատահաբար ձեռք անցած հրատարակութիւններով:

Ահա տեսէք,— Աթէնքի «Նոր Օր»ին մէկ աշխատակիցը բան գործ ըրած եւ ձեռք անցուցած է Թուրքերէն երեք աշխարհագրութիւններ, որոնց բովանդակութիւնը չի կրնար անտարբեր ձգել մեզ:

Դեռ ի՜նչ գիրքեր կան,— պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, ճեպ, յուշ, եւ պարբերական հրատարակութիւններ — ամսագիր կամ շաբաթաթերթ—որոնք շարժանկարի մը պէս կը ներկայացնեն արդի Թուրքիոյ կեանքն ու գործը, միտքն ու քաղաքականութիւնը:

Թուրքիոյ ընկերային եւ մտաւորական կեանքը գոց գիրք մըն էր մեզի համար՝ պատերազմէն առաջ ալ:

Սկիզբէն ի վեր մեր գլխաւոր աղբիւրներն եղած են, օտարալեզու հրատարակութիւնները: Եւ մանաւանդ անոնք որ անո՛ւշ կը հնչեն մեր սիրտին ու ականջին:

Այսօր ալ ոչինչ փոխուած է մեր սովորութիւններուն մէջ:

Պոլսոյ Թերթերն իսկ աւելի շատ եւրոպական եւ ամերիկեան պաշտօնեաներու կեանքը եւ մեր ներքին խայտառակութիւնները կը թարգմանեն ու կ'արտատպեն:

Անոնց համար ալ գոց գիրք է իրենց ապրած երկրին բուն պատկերը:

Անոնք ալ կը գոհանան Թուրքերէն օրաթերթերու ընթացիկ լուրերով: Ոչ գիրք, ոչ հանդէս, ոչ ալ ո՛ր եւ է ուսումնասիրութիւն: Երբեմն վէպեր միայն, եթէ «բռնուած են»:

×

Կարելի՞ է այսպէս շարունակել:

Այսքան փորձառութիւններէ յետոյ, ներելի՞ է նորէն, Թուրքիոյ եւ Թուրքիոյ մասին ճառել՝ աչքերը գոց, անոր ապարէզ կարդալ՝ խարխուլ գիտելիքներով:

Մենք վստահ ենք որ նոյն իսկ Երեւանի մէջ մարդիկ հինգերորդ–տասներորդ գծի վրայ նետած են այս խնդիրը:

Շատ–շատ, անոնք ալ ռուսերէնէ պիտի Թարգմանեն, փոխանակ բուն աղբիւրէն պրպտելու եւ տիրաբար արժեցնելու նոյն իսկ Թուրքերուն:

Արդ, ի՞նչ ընել, կարելի եղածին չափ լրացնելու համար այս հիմնական պահանջը:

Մեր մամուլը ներկայ պայմաններով, չի կրնար նոր բեռներու տակ մտնել: Կրնայ աւելի կանոնաւորել, բայց ոչ ամբողջովին գոհացնել:

Ո եւ է մտաւորական, ինչքան ալ ընդունակութիւն եւ ժամանակ ունենայ, չի կրնար ամբողջովին տրամադրուիլ այս գործին: Չի կրնար գնել բոլոր հրատարակութիւնները:

Կը մնայ շարժման մէջ դնել ... ազգասիրական զգացումները:

Կը հաւատա՞ք այդպիսի տրամադրութեան մը:

Խոշոր բան չէ մեր սպասածը:

Թող քանի մը ունեւորներ բարեհաճին Թրքական հրատարակութիւններ գնել եւ նուիրել Նուպարեան եւ Մխիթարեան մատենադարաններուն, ուրկէ կարելի ըլլայ պրպտել եւ հիմնական ուսումնասիրութիւններ կատարել:

Մնացեալը, ընթացիկ աշխատանքը, նորէն կ'իյնայ ամենօրեայ, եւ մասնաւորապէս դաշնակցական մամուլին վրայ:

Մեր մասին, ոչ աշխատանքի տենդն է որ կը պակսի, ոչ ալ տրամադրութիւնը:

Այս առթիւ, պիտի խնդրէինք մեր բոլոր բարեկամներէն՝ դիւրացնել մեր գործը, խմբագրութեան ղրկելով Թուրքիոյ վերաբերեալ հրատարակութիւններ կամ ինքնագիր յօդուածներ:

Որքան լայն ըլլայ տեղեկատու ցանցը, այնքան կը դիւրանայ աշխատանքը:

Եթէ հայերէն Թերթն ալ ունենար եւրոպականին անսպառ միջոցները, կրնար առնուազն տասը խմբագիր յատկացնել միայն թրքական ճակատին, ընդարձակ մատենադարանով մը:

Եւ կ'արժէ՛ր որ յատկացնէր: Ունի՞նք աւելի կենսական ճակատ:

Դժբախտաբար, մենք հրաշքի հաւատացող չենք, եւ քանի որ մեր ուժը ցիրք է, կը կատարենք մեր կրցածը:

Ձե՞ր պիտի ուզէիք, դուք ալ, աջակցիլ ձեր կրցածին չափ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԱՐՁԵԱԼ ՀԱՅ ՈՐԲԵՐԸ

Եւ հիմա վարժապետ մը:

Պօղոս Գէորգեան կը կոչուի այս··· Երանոսը Երանեկի: «Անհիմն ակնկալութիւններ» խորագրով իր յօդուածաշարքին մէջ, արդար մարդու եւ համալսարանական դաստիարակի (մենք «գրքունակ» կ'ըսենք) շուքը տալով ինքզինքին, յիշելէ եւ խոստովանելէ յետոյ որբերու դէմ գործուած կարգ մը անարդարութիւններ (մենք «հրէշութիւն» կ'ըսենք), կ'ուզէ համոզել (ո՞վ) թէ հիմ չունին ակնկալութիւնները որբ սերունդէն:

Որբերու մասին ո՛չ իր հաւատքը կը հետաքրքրէ մեզ, ո՛չ ալ իր բանգիտութիւնը: Սակայն թող ուրիշներն ալ իմանան որ այս Երանոսը, «կարդալ սորվեցնող»ի իր աթոռին բարձրութենէ՛ն, կը յայտարարէ թէ որբութիւնը «ստորութիւն» (infériorité) է: Կ'ուզէ՞ք հասկնալ իր supérioritéին չափը: Ահաւասիկ.—

Բարեգործականը, վերջերս, վարժապետանոցի մը մէջ պաշտօն է տըւեր Գէորգեանի: «Բարի վարուց» վկայական կը պահանջուէր մեր Երանոսէն: Ցօղուած մը, հայ որբութիւնը *ինֆէրիորիթէ* համարելու համար: Տասը խաչ:

Չէ՞ որ պէտք է դիտել հայ որբութիւնը Բարեգործականի ակնոցով:

Երանոս երեւակայութիւն չունի, այնպէս որ հայ որբերուն նուիրեց բառ մը, հետեւողաբար անոնց որ հայ որբերը անուանեցին թուրք օղլու հայ կամ որդ:

Աւելցնենք, որ Գէորգեան դառնութիւններ ալ ունի մեր որբերէն կրած: Մեր վարժապետներուն մէջ շատեր կան, որ նաշակեր են (անո՛ւշ ըլլայ) հայ որբերուն տուած դառնութիւնը: Եւ կը հասկնա՛նք մեր վարժապետներուն քինախնդրութիւնը: Բայց ատիկա չի բացատրուիր վարժապետի ուղեղով, այլ մեր պատմութիւնը եւ յետպատերազմեան «կլիման» նոր մարդու պէս ուսումնասիրելով:

Ո՛չ, դուք երբեք չպիտի հասկնաք մեր ատելութիւնը, այդ սրբազան եւ յեղափոխական զգացումը: Կուգայ ատենը, երբ այդ զգացումը լա՛ւ կը ճանչցնէ ինքզինք բոլոր ողջ մեռելներուդ:

⁂

Եւ Պօղոս Գէորգեանին վկայութեան է հասեր Յովհաննէս Պօղոսեանը: Աւանակի մը վկա՛յ են հարցուցեր, պոչն է ցուցուցեր: Հարկա՛ւ, հոգիով, ըզգացումով, դէմքով այս Թուրքը լաւ բան կ'ըսէ՞ միթէ որբերուն:

Այս խառնակիչը, ախտաբանօրէն կազմուած, ահա Զինադադարէն իվեր ժա՛ իր կը թափէ ամէն կողմ: Եւ Ռամկավարներու, սա խեղօքիկ մարդոց խմբակը իր ձեռքը գործիք դարձուցած, դրօշի խնդիրներ ստեղծեց, որբերու դէմ թշնամութիւններ ստեղծեց խառնեց խառնշտկեց: Ես իր մէջ կը տեսնեմ այն իժը, որ յետպատերազմեան այս շրջանը թունաւորեց: Ահա թէ ինչո՛ւ աշխարհի վրայ ոչ մէկ բան կայ, որ այնքան թշնամութիւնով լեցնէ զիս, որքան այս փլած մարդը, «տժգոյն մարդը», ինչպէս բսեր էՇահրիման: Ա՛խ, եթէ մենք ալ մեր հողին վրայ ըլլայինք, տեսնողները կը տեսնէին թէ ի՛նչպէս կ'ըլլար յեղափոխութիւնը: Մենք կարօտ ունինք այդ յեղափոխութեան, երբ մուկ բռնել պիտի տայինք շատ մը «տժգոյն» մարդոց: Այո՛, յեղափոխութի՛ւն մը միայն կրնայ պայծառացնել հայ թշուառ ժողովուրդին հոգին:

«Արեւ» թերթին խաւար խմբագիրը կը զանգատի որ կը հայհոյեմ իրեն: Բայց չէ՞ որ մենք տարբեր ենք բարոյականով, իմացական կլիմայով եւ ժամանակի ոգիով: Յետոյ ի՞նչպէս չհայհոյեմ,— երբ գիտեմ թէ այս սեւ մարդն էր, որ գաղութները խառնշտկեց, այս աղտոտ «Թրքահայն» էր, որ արտասահմանի դէմ դաւեց, դրօշը անարգեց, որբը անարգեց, եւ էշ–քշող Դուրեան եպիսկոպոսը պաշտպանեց ի հեճուկս Դաշնակցականներուն:

Այո՛, կը հայհոյեմ եւ անդին ալ կ'անցնիմ:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Իտալի թագաւորը յանկարծամահ

Պէռնէն (Զուիցերիա) կը հեռագրեն Սեպտ. 8 Թուականով.—

Ֆէյսալ թագաւորը յանկարծամահ եղաւ այս գիշեր:

Թագաւորը Լոնտոն այցելեց անցեալ յունիսին, յետոյ գնաց Զուիցերիա, հանգստանալու, բայց ասորական դէպքերուն առթիւ Պաղտատ վերադարձաւ օդանաւով: Դեռ նոր եկած էր Զուիցերիա, շարունակելու համար դարմանումը:

Երեւի նախազգացում մը ունէր որ, Պաղտատէն մեկնած ատեն, այս անգամ խնամակալ նշանակեց գահաժառանգը, որ 21 տարեկան երիտասարդ մըն է:

Քրտական նոր ապստամբութիւն Տէրսիմի եւ Սղերդի մէջ?

Քիւրտ հրատապետ Հաճօ աղա, որ Պէյրութ կը գտնուի, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է արաբական «Էլ Ահրար» Թերթին.—

Թուրքիոյ մէջ սկսաւ քրտական նոր ապստամբութիւն մը, առաջինը Տէրսիմի լեռներուն մէջ: Այս շարժումը կը ղեկավարուի Տարօ աղայի առաջնորդութեամբ եւ մասնակցութեամբ Սէյիտ Րիտաի եւ Տիապ պէյի: Այս շրջանը Քիւրտիստանի սահմաններուն մէջ կը գտնուի եւ ժողովուրդը շատ քաջ է եւ զինուած:

Երկրորդը կը գտնուի Մոտկանի լեռներուն մէջ եւ Սղերդի կուսակալութեան սահմաններուն վրայ: 5000 ապստամբներ կազմակերպուած վիճակի մէջ ոտքի ելած են եւ պարզած անհնազանդութեան դրօշը:

«Էլ Ահրար»ի խմբագիրը հաղորդելէ վերջ այս լուրերը, կ'աւելցնէ թէ իրենց կատարած դիմումները պաշտօնական շրջանակներու մօտ այս մասին բնտոյց եզրակացութեան մը չեն յանգած: Ոչ հաստատուած է քրտական նոր ապստամբութեան լուրը եւ ոչ ալ հերքուած:

Յաղտարիս դէպի Էնկիւրի

Յունաստանի վարչապետը այսօր – վաղը ճամբայ կ'ելլէ դէպի Էնկիւրի, ընկերակցութեամբ արտաքին գործերու եւ ազգ. տնտեսութեան նախարարներուն: Այս առթիւ պիտի ստորագրէ նոր պայմանագիր մը որ կը լրացնէ 1930ի Թուրքեւհելլէն համաձայնութիւնը:

Թերթերը կը գրեն Թէ Պ. Վէնիզելոս ալ Թուրքիա պիտի երթայ ամսուն վերջը, շաբաթ մը հիւր մնալու համար Ըսմէթ փաշայի, Եալովայի մէջ: Որեւէ պաշտօնական հանգամանք չունի նախորդ վարչապետին այս այցելութիւնը:

Կարմիր վտանգը Պուլկարիոյ մէջ

Սօֆիայէն կը հեռագրեն Թէ համայնավարական նոր կազմակերպութիւն մը երեւան հանուեցաւ Ֆիլիպէի մէջ: Առաջին առթիւ ձերբակալուեցան 28 հոգի, բայց անխուսափելի կը համարուին ուրիշ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ: Ոստիկանութիւնը մեծ կարեւորութիւն կուտայ այս կազմակերպութեան, որ յաջողած էր բազմաթիւ գիւղեր հաստատել շրջակայ նահանգներուն մէջ: Կեդրոնին մէջ բռնուեցան բազմաթիւ Թռուցիկներ եւ գաղտնի տպարանի մը գործիքները:

«Անձեռն եւ բազմացարո՛ւ»

Հակառակ տնտեսական տագնապին եւ գործազրկութեան, գերմանական կառավարութիւնը ամէն կերպով ուժ կուտայ բազմածնութեան: Պաշտօնական ճառերը, Թերթերը, շարժանկարը, անթելը շարժման մէջ դրուած են, փառաբանելու համար բազմանդամ ընտանիքները: Միւս կողմէ, օրէնքներ կը պատրաստուին խստօրէն պատժելու համար այն արարքները որ կը նուազեցնեն սերնդագործութիւնը, նոյն իսկ եթէ կը կատարուին առողջական պատճառներով: Ջերմապէս յարելով այս քաղաքականութեան, Հայնէի քաղաքապետութիւնը հրաւիրեց տանտէրերը որ քաջալերեն բազմածնութիւնը, բազմանդամ ընտանիքներու տրամադրութեան տակ դնելով իրենց տուները: Այն տանտէրերը որ կ'անսաստեն այս որոշման, անմիջապէս պիտի ձերբակալուին եւ պիտի առաջնորդուին դէպի կեդրոնացման բանակատեղիները:

Պերլինի մէջ շատ մը տանտէրեր սկսած են մէկ – երկու սենեակնոց բնակարաններու վերածել իրենց յարկաբաժինները...

Ինը մանապարտ՝ մէկի դէմ

Տիւսէլտորֆի դատարանը մահուան դատապարտեց ինը համայնավարներ, որոնք մեղսակից կը համարուին 1932 յունիսին կատարուած յարձակման մը: Ընդհարման միջոցին սպաննուած էր հիթլէրական մը:

Ուրիշ երկու հոգի ալ մահուան դատապարտուեցան միեւնոյն օրը, Քէօնիկսպէրկի մէջ, միեւնոյն պատճառով:

Երեսուն ամերիկեան մարտանաւեր

ՔՈՒՊԱՅԻ ՋՈՒՐԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Մ. Նահանգները 30 մարտանաւեր կեդրոնացուցած են Քուպայի ջուրերուն մէջ, նոր յեղափոխութեան առթիւ: Կ'ըսուի Թէ ի հարկին զինուոր ալ պիտի հանեն, պաշտպանելու համար իրենց հպատակներուն կեանքը եւ հարստութիւնը: Ըմբոստները աւարի տուած են շաքարի չորս գործարաններ, որոնք Ամերիկացիներու կը պատկանին: Փրոֆ. Սան Մարթինօ, Քուպայի նոր կառավարութեան նախագահը, յայտարարեց Թէ Մ. Նահանգները իրաւունք չունին խառնուելու իրենց ներքին գործերուն: «Մենք նախագահ Մաչատօն տապալեցինք, որովհետեւ բռնակալ մըն էր, եւ Կէսփէտեսը հեռացուցինք, որովհետեւ խամաճիկ մըն էր: Մեր ծրագիրը բոլոր Քուպացիներուն ծրագիրն է»:

Կը կարծուի Թէ նոր յեղափոխութիւն մը պիտի պայթի քանի մը օրէն:

Լորտ Կրէյի խաղախական կեանքը

ԳՆԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երէկ հաղորդած էինք լորտ Կրէյի (Սըր Էտ. Կրէյ) մահը, 70 ժամուան հոգեվարքէ մը յետոյ:

Ամէն կողմէ ցաւակցական հեռագիրներ կը տեղան Լոնտոն:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆՈՐԷՆ ՈՉ-ԹՈՒՐՔ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

— oo —

Թուրք Թերթերը կը գրեն.—

Մասնաւոր եւ օտար դպրոցներէն ոմանք վերջերս իրենց ելմտական կացութեան անձկութիւնը մէջ բերելով կը փակեն իրենց կարգ մը դասարանները: Անկէ զատ, ուսուցիչներուն մեծ մասին թոշակները կանոնաւորաբար չեն վճարուիր: Կրթական գործավարութիւնը այս մասին կարգ մը լուրջ քննութիւններ կը կատարէ:

Կ'ըսենք թէ գործավարութիւնը այս կարգի դպրոցները բոլորն ալ որոշած է ելմտական յանձնառութեան մը տակ առնել: Պիտի փակուին այն հաստատութիւնները որոնք մասնաւոր դպրոց մը մատակարարելու հարկ եղած ելմըտական պայմաններէ զուրկ են: Այս մտօք գործավարութիւնը բոլորփոխբամասնութեամբ դպրոցներէն նօտարութենէ վաւերացուած մէյմէկ ելմըտական յանձնառագիր առնել սկսած է:

⁂ Գրած էինք թէ կրթական գործավարութիւնը մասնաւոր դպրոցներու համար նոր կանոնագիր մը պիտի պատրաստէ: Այս կանոնագրին մէջ մասնաւոր տրամադրութիւններ պիտի գտնուին՝ ուսուցման գործիքներու եւ կազմածներու ու լապօրաթուարներու մասին: Պիտի արգիլուի հանդէսի համար դրամահաւաքումը: Ուսանողական վարձքերն ալ կրթական գործավարութեան ճշդելիք վարձքերէն աւելի չպիտի ըլլան:

«ԸՄԲՈՍՏՆԵՐԸ» ԿԸ ԴԻՄԱԴՐԵՆ

— oo —

Գրած էինք թէ ընկերվարական կուսակցութեան վարչական խորհուրդը որոշած է դատի յանձնել վեց անկարգապահ երեսփոխաններ, գլուխն ըլլալով Ոբնոտէլը:

Ըմբոստներէն Պ. Մառքէ զարմանք յայտնեց այս որոշման առթիւ, շեշտելով. «Մեծամասնութեան պատասխանատուութիւնները ծանր էին արդէն եւ ահաւասիկ աւելի կը ծանրանան: Անոնք միութեան անունով կը խօսին, բայց իրենց ընթացքը դէպի պառակտում կը տանի: Մենք հակակարգապահական ո՛ր եւ է արարք չենք գործած, ուրեմն, տեսակէտի յանցանքի համար է որ դատի պիտի յանձնեն մեզ»:

ԱՄԱՆՈՍ ՀԻՒՂԱԻԱՆԻ ՔԱՆԴՈՒՄԸ

— oo —

Պէյրութի քաղաքապետութիւնը որոշած է քանդել 300 հիւղակներ Ամանոսի զաղթակայանին մէջ, նոր նամբաներ բանալու համար:

Եղած դիմումներուն վրայ, քաղաքապետութիւնը յօժարած է մաս առ մաս կատարել քանդումը, իւրաքանչիւր անգամին կանուխէն տեղեկացնելով տէրերուն: Այսպէս փոխանակ 100 — 200 հիւղակներ մէկ անգամէն քանդուելու եւ թշուառութիւնը սաստկացնելու, իւրաքանչիւր անգամին պիտի քանդուին 8 — 10 հիւղակներ:

ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱՅԻ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

— oo —

Պուլկար կառավարութիւնը դեսպան Քեամիլ պէյի յանձնած է վարչապետ Ըսմէթ փաշայի Սօֆիա ուղեւորութեան ծրագիրը: Սեպտ. 20ին Սօֆիա պիտի գտնուին վարչապետն ու արտաքին գործավարը: Բայց դեռ յայտնի չէ թէ նեպրընացո՞վ պիտի երթան թէ մասնաւոր կառախումբով: Այս կէտը պիտի հասկցուի Ըսմէթ փաշայի տալիք պատասխանէն: Հիւրերը պիտի բնակին Սօֆիայի թրքական դեսպանատան մէջ: Հացկերոյթներ պիտի տրուին: Ուղեւորութիւն մըն ալ կազմակերպուած է երկրին մէջ:

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ պուլկար ներքին նախարարութիւնը արգիլած է Թրակիոյ կազմակերպութեան համագումարը:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

3.- Գերմանական երիտասարդութիւնը

Նախորդ յօդուածը կը վերջացնէինք խօսելով գերմանական տիեզամիզմին մասին:

Արդարեւ, գերման արդի երիտասարդութիւնը կը յատկանշուի իբրեւ թաթխուած այդ տիեզամիզմին մէջ: Կլինթէր Կրինտէլ, որ սուսեր հատոր մը հրատարակեց վերջերս, Նոր սերունդին առաքելութիւնը, ֆրանսերէնի թարգմանուած արդէն, գերման երիտասարդական տիեզամիզմը կը սահմանէ գրելով.— «Մտաւորական պատրաստութեան նուազագոյն չափի մը հետ յեղափոխական կամքի առաւելագոյն չափ մը»: Աւելի եւս պարզելու համար այս սահմանումը, աւելցուցէք բռնութեան եւ շարժումի ցանկութիւնը, անհանդուրժողութեան կիրք մը, կարգապահութեան եւ հեղինակութեան սէր մը, զորս կ'արտայայտէ արդի երիտասարդութիւնը: Եւ բոլոր այս արտայայտութիւնները՝ յանուն հասարակաց շահերու: Անկից ծնունդ կ'առնէ այն տարօրինակ ընկերասիրութիւնը, զոր գերման երիտասարդութեան սիրական բառով՝ կրնանք կոչել «համայնակեցութիւն»:

Նկատեցէք որ բոլոր այս ձգտումները կը մտնեն ազգային – ընկերվարութիւն կոչուած կուսակցութեան ծրագրին մէջ: Ահա թէ ինչո՛ւ երիտասարդութիւնը ամբողջովին յարեցաւ այս «շարժում»ին, (Հանրապէտն անդին երիտասարդութիւնը կը սիրէ «շարժում» կոչել Հիթլէրի կուսակցութիւնը, թերեւս անոր համար որ այդ բառը աւելի յստակ կ'արտայայտէ երիտասարդութեան տիեզամիզմը): Եւ այսպէս ազգային – ընկերվարութիւնը դարձաւ երիտասարդներու կուսակցութիւն մը, իր մտածումներով եւ իր անդամներով:

Պէտք է խոստովանիլ, որ դեռ մինչեւ անցեալ տարուան վերջերը գերման երիտասարդութիւնը ամբողջովին յարած չէր Հիթլէրի կուսակցութեան,— այսպէս տարբեր ճակատներու վրայ կը տեսնուէին բազմաթիւ երիտասարդներ, որոնք, թէեւ համակիր Հիթլէրեան կարգ մը պահանջներու, կը նախընտրէին աշխատիլ Պողպատեայ Սաղաւարտակիրներու, Երիտասարդ Գերմաններու Մխութեանց մէջ: Երիտասարդութեան այս բաժանումն էր պատճառը, եթէ սխալեցան կարգ մը ուսումնասիրողներ իրենց դատումներուն ու մարգարէութիւններուն մէջ: Այսպէս Կլինթէր Կրինտէլ, թէեւ նպաստաւոր կ'արտայայտուէր ազգային – ընկերվարութեան մասին, բայց խստիւ կը քննադատէր Հիթլէրի ծրագրին որոշ կէտերը: Անկից զատ երբեք չէր սպասեր, որ Հիթլէրի կուսակցութիւնը իր թեւերը պիտի տարածէ ամբողջ Գերմանիոյ վրայ: Չէր մոռնար արձանագրել նաեւ թէ Գերմանիա մեծ յեղափոխութիւն մը պիտի անցընէ, եւ երիտասարդութիւնն է, որ պիտի կատարէ այդ յեղափոխութիւնը, բայց 1940 – 1950ին:

Նոյն սխալ մարգարէութիւնը ըրաւ նաեւ Քայզէրլինկ,— այս գերման փիլիսոփան, որ կը ներկայանայ իբրեւ եւրոպացի մտաւորական մը: Խօսելով Կրինտէլի ծանօթ գրքին եւ այնտեղ արտայայտուած տեսակէտներուն մասին, Քայզէրլինկ կը հաստատէր թէ «երիտասարդական բոլոր շարժումներուն մէջ միայն Հիթլէրեան կազմակերպութիւնն է, որ կը մարմնացնէ այսօր ուժը, ահա թէ ինչո՛ւ մեծ դժբախտութիւն մը պիտի ըլլար, եթէ յաջողէր տանիլ կատարեալ յաղթանակ մը»: Քայզէրլինկ այս յօդուածը կը գրէր անցեալ տարի, յուլիսին: Տարին չանցած՝ Հիթլէրականները տարին յաղթանակը. ի մեծ ցաւ անշուշտ Քայզէրլինկի, որ գերման այդ յաղթական երիտասարդութիւնը կը մեղադրէր իբրեւ «բարբարոս, կոյմնակալ, միակողմանի, իմացականութեան թշնամի»: Քայզէրլինկ կ'աւելցնէր թէ գերման Հիթլէրական երիտասարդութիւնը կը ներկայացնէ «ինքնաշարժի վարիչներու բազմութիւն մը», որուն գլխաւոր յատկանիշներէն մէկն է «զօրանոցի ոգեղ» կրելը:

Գալով ազգային – ընկերվարութեան, ըստ Քայզէրլինկի՝ երիտասարդութիւնը քաշելու իր ուժը կը ըստանայ «գործելու իր խոստումներէն»:

Այստեղ կէտ մը կայ, զոր պէտք է պարզել, ազգային – ընկերվարութիւնը կը ներկայացնէ՞ երիտասարդական շարժում մը: Վասնզի տարբեր է ըսել թէ քաղաքական խմբակցութիւն մը իր գործունէութեան ծրագրին մէջ ունի նոր սերունդին բոլոր ցանկութիւնները եւ ձգտումները իբրեւ հանգամանք, տարբեր է ըսել, նոյնպէս, թէ խմբակցութիւն մը, իր ձեռքն անցընելով կառավարութիւնը, կ'աշխատի այլափոխել զայն, ձեւ տալ անոր համաձայն իր ցանկութիւններուն, փոխել հաստատուած բոլոր կարգերը, իր դրոշմը զարնել ամէն հաստատութեան վրայ, եւ մանաւանդ այսպէս կաղապարել երիտասարդութիւնը: Ուրիշ խօսքով, գերման ազգային – ընկերվարութիւնն է, որ կը հրամայէ երիտասարդութեան, յառաջ կը մղէ զայն ըստ իր ծրագրին, եւ ոչ թէ գերման երիտասարդութիւնն է, որ կը հրամայէ ազգային – ընկերվարութեան, յառաջ կը մղէ զայն ըստ իր ցանկութիւններուն:

Պէտք է անմիջապէս աւելցնել այստեղ, որ ազգային – ընկերվարութիւնը կուսակցութիւն մը չէ:

Կուսակցութեան մը գոյութիւնը կ'ենթադրէ ընդդիմադիր կուսակցութիւններու գոյութիւնը: Մինչդեռ գիտենք որ գերման ազգային – ընկերվարութիւնը չի թոյլատրեր «քոյր» կամ մրցակից ուրիշ քաղաքական խմբակցութիւններու գոյութիւնը: Իր միակ հողն է՝ կարելի եւ անկարելի բոլոր միջոցներով՝ գրաւել իշխանութիւնը, թոյլ չտալ որ մրցակիցներ եւ ընդդիմադիրներ գլուխ ցցեն, իր գործունէութիւնը քննադատեն: Եւ տէր ու տիրական մնալու համար հրապարակին վրայ, գերման ազգային – ընկերվարութիւնը կ'օգտագործէ երիտասարդութիւնը, որ ամէնէն յորդահոս աղբիւրն է գերմանական տիեզամիզմին: Ահա թէ ինչու Հիթլէրի կուսակցութիւնը չի հանդուրժեր, որ երիտասարդութիւնը բաժնուի խմբակցութիւններու, հոսանքներու: Չի հանդուրժեր որեւէ մրցակցութեան, որ կատարուի երիտասարդութեան մէջ: Դուք կամ ո՛չ կը համարի, երբ տարբեր հոսանք մը կ'աշխատի գրաւել երիտասարդ հոգիները: «Զինւոր պաշտես ինձմէ զատ ուրիշ Աստուած» — այս է կարծես, որ բռնած է գերման երիտասարդութեան:

Եւ ազգային – ընկերվարութիւնը կ'աշխատի կազմակերպել այդ երիտասարդութիւնը՝ գնելով իր հսկակէտին տակ, ղեկավարելով մէկ առաջնորդի բերնով:

Ու գերման երիտասարդութեան առաջնորդ նշանակուեցաւ Պալտուր Ֆոն Շիրախ: Այս պետն է, որ կը հրամայէ գերման երիտասարդներու հսկայ կազմակերպութեան վարչական բաժանումներուն, «առաջնորդներու դպրոցներուն», օդանաւ, ինքնաշարժ եւ ձի վարել սորվեցնելու յատուկ դասընթացքներուն, մամուլին, քարոզչութեան, երիտասարդական իջեւաններուն, վերջապէս ամէն հաստատութեան կամ կազմակերպութեան, որ կապ ունին երիտասարդութեան հետ: Բոլոր այս բաժանումները, այսինքն գերման երիտասարդութեան առաջնորդութիւնը կը բաղկանայ երեք մեծ խումբերէ.— Հիթլէրեան Երիտասարդութիւն, Գերման Երիտասարդական Ընկերակցութիւն, Ուսանողութիւն:

Հիթլէրեան Երիտասարդութիւնն ալ իր կարգին կը բաժնուի չորս խումբերու.— Մայր խումբին կը յարին Պատանիներու խումբը, Պարմանուհիներու խումբը եւ Փոքրահասակ Բանուորներու խումբը: Հիթլէրեան Երիտասարդութեան շարքերուն մէջ կրնան մտնել 14 – 20 տարեկանները միայն:

Ուսանողութիւնը կը կազմէ միայն մէկ ընկերակցութիւն, որուն պարտաւոր են անդամակցիլ բոլոր ուսանողները: Այսուհանդերձ կը պահեն իրենց ներքին հին բաժանումները, ըստ համալսարանի կամ մասնագիտութեան:

Երրորդ մեծ խումբը, գերման Երիտասարդութեան Ընկերակցութիւնը իր մէջ կը միացնէ բոլոր մնացեալ կազմակերպութիւնները,— գինուորական, մարզական եւն.:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԵՌԱԳԻՐ – ՆԱՄԱԿ

Ֆրանսայի թղթատարական նախարարութիւնը որոշեց հեռագիր – նամակներու սպասարկութիւն մը հաստատել, զեղչեալ գնով:

Նոր սպասարկութիւնը պիտի սկսի սեպտ. 16էն, Ֆրանսայի, Ալճերիոյ, Թունուզի եւ եւրոպական երկիրներու միջեւ, բացի Ալպանիայէն, Իրլանտայէն, Իսլանտայէն եւ Շուէտէն: Հեռագիր – նամակները կարելի է յանձնել այնպէս ինչպէս սովորական հեռագիրները: Պիտի բաշխուին յաջորդ օրն իսկ: Պէտք է մաքուր գրուին եւ մէկ լեզուով: Գինը սովորական հեռագրի սակին կէսը պիտի ըլլայ:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

ԽՄԲ.— Արէւէլի «Նոր Օր»էն կ'արտատպենք այս շահեկան յօդուածը, որ շարունակելի է.—

Վերջերս ձեռքս անցան Թուրքիոյ աշխարհագրութեան դասագրքերէն հետեւեալները.—

1.— Թիւրքէք ճօղրաֆիասը, Համիտ Սատի 1933:

3.— Եէնի Թիւրքէք ճօղրաֆիասը, 18ինճի եիրմի ալթի Թաքի Սաֆֆէթ 1932:

3.— Եէնի Թիւրքէք ճօղրաֆիասը Միւալլիմ Ֆաիք Սապրի 1930: Առանք թուրք կառավարութեան կրթական ծրագրին համաձայն կազմուած ըլլալով, մեզի Հայերուս համար բաւական հետաքրքրական ու միեւնոյն ատեն հրահանգիչ բովանդակութիւն մը ունին:

Համբերութեամբ աչքէ անցուցինք զանոնք: Բոլորին մէջ ալ ազգայնական շունչն է որ կը տիրապետէ սկիզբէն մինչեւ վերջը, արթնցնելով դպրոցականին մտքին մէջ ազգութեան գաղափարը, հակառակ պատմութեան դէմքը մը շըլլալուն, ներշնչելով մանուկին թէ իր ապրած երկիրը իրեն կը պատկանի եւ թէ ինքն է տէրը հոն թուած ամէն հարստութիւններուն, նոյն իսկ օդին եւ ջուրին: Գրելու կերպ մը որ միայն Թուրքերու յատուկ է եւ որ թթու ազգայնամոլութիւն մը կը բուրէ, երբեմն ծիծաղելի ըլլալու աստիճան:

Հեղինակները չեն մոռցած ձախ ու աջ թունաւոր ակնարկներ ընելու Հայերու եւ Յոյներու մասին, անուղղակի թելադրելով մանուկին ատելութիւն: Օտարներուն եւ իրենց դրացիներուն վրայ ալ վերէն նայելու, արհամարհելու գաղափարը կը ներշնչեն յաւելեալ:

Երբ կը խօսին Թուրքիոյ տարածութեան մասին, 770,000 քառակուսի քիլոմէթր ըստ հեղինակներէն մէկին, 768,000 քիլոմէթր քառակուսի ըստ միւսին, պարծելու չէ զատիկ մը կը յիշեն թէ Թուրքիա Անգլիայէն, Ֆրանսայէն, Գերմանիայէն, Իտալիայէն աւելի ընդարձակ է, իսկ Պալքանեան երկիրներու տարածութիւնները միասին առած, Թուրքիոյ հազիւ թէ կէսին չափ տարածութիւն մը ունին:

Սահմանակից ազգերու կարգին կը յիշատակեն Հայաստանը տալով անոր 40,000 քիլոմէթր քառ. տարածութիւն մը, բայց Համիտ Սատի որ կը թուի ըլլալ ամենաթթու շովէնը, իր գրքին մէջ գծուած քարտէսներուն վրայ Հայաստան բառը դիտումնաւոր կերպով վերցուցած է, խոստ վարպետօրէն Թուրքիա մը փակցնելով այդ մասին վրայ, հակառակ Վրաստանի ու Ատրպէյճանի յիշատակութեան: Կ'երեւայ թէ կուրնալիք աչքեր պիտի վիրաւորուէին այդ արձանագրութենէն: Ինչպէս՝ Բուլկանէս հինգ վեց տարի առաջ մեր ձեռքը անցած Թուրք աշխարհագրութեան դասագիրքերու մէջ ոչ իսկ տող մը յիշատակութիւն կար Հայաստանի մասին, որուն գոյութիւնը անգիտանալ կ'ուզէին բանգէտ Թուրք աշխարհագիրները, բայց չենք գիտեր ինչպէս վեց տարի յետոյ այսքան մըն ալ կը բարեհաճին արձանագրել...

Երբ Հայաստանի բարձրաւանդակի մասին խօսելու հարկ ըլլայ, ինչ որ աշխարհագրական անուանում մը եւ բացատրութիւն մը եղած է այդ շրջանին համար, յոյն պատմագիրներու եւ Հռոմէացիներու ժամանակներէն բռնաբար, Թուրք հեղինակները «Էրզրում եայլասի» բացատրութիւնը կը գործածեն:

Թուրքիոյ բնակչութեան մասին խօսուած ատեն ախտաալով կը յիշատակեն 1914ին Թուրքիոյ 34 միլիոն բնակչութիւն եւ երկու միլիոն քիլոմէթր քառակուսի տարածութիւն ունենալը, իսկ ներկայիս Թուրք աշխարհագիրները համաձայն վերջին վիճակագրութեան Թուրքիոյ բնակչութիւնը կը հաշուեն 13 ու կէս միլիոն: Բարեկամ մը որ մեզմէ աւելի համբերութիւն ունեցած է, ուզած է իրենց, այսինքն դասագիրքերու հեղինակներուն տուած թիւերովը ճշդել բնդհանուր բնակչութեան թիւը: Զարմանալի չթուի եթէ ըսենք որ մեր յիշեալ բարեկամը վիլայէթներու բնակչութեանց թիւը մի առ մի առնելով գտած է տասը միլիոն, ինչ որ Թուրքիոյ արդի բնակչութեան իրական թիւը կրնայ սեպուիլ:

Թուրքերը իրենց գլխուն գալիքը նախատեսելով, մինչ կ'ուզեն իրենց թիւը մեծ ցուցնել, տասը միլիոն բնակչութեան վրայ մէկ գրիչով երեքուկէս միլիոն աւելցնելէ յետոյ կ'ըսեն թէ տարին 74000 կ'աւելնայ իրենց երկրի բնակչութեան թիւը: Բաղդատեցէք Հայաստանի մէկ միլիոն 200 հազար բնակիչներուն տարեկան 40 հազարով աւելնալուն հետ, իսկ Յունաստանի վեցուկէս միլիոն բնակիչներուն տարեկան 120 հազարով աւելնալուն հետ: Ի՞նչ է պատճառը Թուրքերուն մէջ ծնունդներու այս նուազութեան: Եթէ հաշիւ ընենք Թուրքին իբր ազգ աշխարհիս երեսին յայտնըւելէն ի վեր — շուրջ 700 տարուան պատմութիւն մը աւելի ու արիւնի, եթէ նկատի ունենանք այն հարիւր հազարաւոր Յոյները, Հայերը, Պուլկարները, Սերպերը, որոնք ամբողջ դարեր բանի կերպով խլամացուած եւ թրքացուած են, եթէ միւս կողմէ նըկատի առնենք Արնաւուտները, Արաբները, Կիւրտերը, Չէրքէզները, Լազերը, Քիւրտերը որոնք կրօնքի նըմանութեամբ ձուլուած են Թուրքին մէջ, ինչու եօթը հարիւր տարիներ յետոյ Թուրքը հազիւ եօթը միլիոն թիւ մը ներկայացնէ իր երկրին մէջ, երեք միլիոն քիւրտ, լազ եւ ուրիշ ցեղերու կարգին, որոնց համար Թուրք աշխարհագիրները պարծենալով կը գրեն թէ «Թրքացնելու վրայ ենք»:

Երկար պիտի ըլլար Թուրք ցեղին փտախտի ու զօսացման պատճառները թուել հոս: Երբ ձեռք առնեմ Մուսթաֆա Քէմալի ապագրանքի վրայ գըրել տուած չորս հատորնոց «Թուրք ազգի պատմութիւնը», այն ժամանակ կ'անդրադառնամ այս հարցումին, ցոյց տալով պատճառները այնփոխաւոտին որ կը կրծէ ապրելու անարժան ցեղ մը:

Ֆաիք Սապրի իր դասագրքին մէջ Թուրքիոյ եւ իր դրացի երկիրներու բնակչութեանց բաղդատականը բրած է պատկերով մը, մէջտեղը կեցուցած է Եւրոպացիի հագուստներ հագած երկայնահասակ երիտասարդ մը գըլուխը գլխարկով, օձիք, փողկապ, ձեռքն ալ գաւազան, տակը գրած է Թուրքիա տասներեքուկէս միլիոն, իբր թէ Թուրքերուն տարազը սկիզբէն այդ ըլլար, իսկ քովը կեցուցած է աւելի փոքր հասակով Պարսիկ մը «էնթարիով», գօտիով, կախ ալխիլով, ոտքը «չարըխ», տակը նշանակած է Իրան Ցուկէս միլիոն, քիչ մը անդին կեցուցած է «Փուստանիլա» մը Յունաստանը յատկանշող հինգ միլիոն 8 հարիւր հազար բնակիչներով, աւելի վարը Պուլկարը ամբխավաճառի հագուստով չորս միլիոն 800,000, Իրաքը «քէֆիէ էկէլ» հագցուցած երկու միլիոն ութը հարիւր հազար, անկից վար Սուրիան երկուքուկէս միլիոն, Վրաստանը երկու միլիոն 400,000, իսկ ծայրը Հայաստանը «պլուզ քիւլոթ» հագուեցուցած պզտիկ մարդուկ մը համեմատաբար մէջտեղը կեցած «հրակայ»ին, տակը նշանակուած է՝ մէկ միլիոն 300,000:

Պատկերներու հասակին անհամեմատութիւնը «հսկայ չէք երիտասարդին» ու ամենափոքրին ակնբախ ըլլալով, մենք հետաքրքրութիւնը ունեցանք չափելու անոնց հասակները: Հայ բաղդատական պատկերներու տակ նշանակուած թիւերու համեմատ պէտք էր նկարուած ըլլար Թուրքի հասակին մէկ տասներորդը, բայց շատ աւելի փոքրահասակ պատկերացուած է, չենք գիտեր այլեւս ինչու:

Նոյն հեղինակին տուած թիւերուն համաձայն, Թուրքիոյ բնակչութեան 7,065,541 կին է, 6,680,304 տղամարդ, ուրեմն կիներու թիւը 481,327 աւելի է տղամարդոց թիւէն: Ասոր իբր պատճառ ցոյց կուտայ պատերազմը, բայց միեւնոյն ժամանակ կը գրէ թէ նախապատերազմեան վիճակագրութեանց համեմատ 200 տղամարդու դէմ 950 կին ցոյց կը տրուէր:

Նոր վիճակագրութեան համաձայն Թուրքիոյ ամէն մէկ քառակուսի քիլոմէթրին 18 անձ կ'իյնայ, իսկ Յունաստանի ամէն մէկ ք. քառակուսի 47 անձ: Վրաստան որ տասնեմէկ անգամ պզտիկ է Թուրքիայէն իր ամէն մէկ ք. ք. համար 36 անձ կը հաշուէ, իսկ Հայաստան Թուրքիայէն 23 անգամ փոքր ըլլալով իր ամէն մէկ ք. ք. համար 43 անձ կը հաշուէ:

ՏՈՔԹ. Գ. Օ. Գ.

ՓԱՐԻԶ ՊԱՏԵՐԱԶՄ
50,000 ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐՈՎ

Սեպտ. 7ին պապը պատարագ մատոյց Ս. Պետրոս եկեղեցիին մէջ, «Վասն հաւատոյ տարածման»: Ներկայ էին իբր 50,000 հաւատացեալներ, որոնց 25,000ը իտալացի եւ օտար ուխտաւորներ, 7000ը փաշական յառաջապահներ, 2000 փաշական աղջիկներ: Պատարագէն յետոյ պապը առաքելական օրհնութիւն տուաւ եւ բաշխեց շարժեց, ի պատասխան բազմութեան ծափերուն:

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

Օրուան նորութիւնները

— o —

Բնագէտներու ձեռք բերած արդիւնքներուն վրայ, բժշկութիւնը ջանացած է օգտուիլ ելեկտրական ալիքներուն կատարելագործումէնէն, եւ զանոնք կիրարկել ջերմանցիկ բուժումներու մէջ, հիւանդները ենթարկելով դարմանումի մասնաւոր մեթոտի մը, որ բոլորովին նոր է եւ բժշկական տեսակէտով մեծ ապագայ կը խոստանայ:

Ելեկտրական ալիքներու, այսինքն հերցեան ալիքներուն երկայնութիւնը 400–600 մեդր է, ինչ որ կը համապատասխանէ անթել հեռագրի ալիքներուն բնական երկայնութեան:

Վերջերս անթելի մասնագէտները կատարելագործելով ռատիոյի գործիքները, յաջողած են կարճ ալիքները յաւագոյն կերպով օգտագործել ճառագայթադարմանումի մէջ: Այդ ալիքները, որոնց երկայնութիւնը 25 մեդրը չանցնիր, կը թափանցեն ենթակային ըղեստները, առանց կայծ առաջ բերելու, ինչ որ առաջքը կ'առնէ այրուածներու: Ուրեմն այս նոր մեթոտը բոլորովին ապահով ու անվնաս է, եւ ճառագայթներուն ներգործութիւնը աւելի ուժեղ, քանի որ անոնք կրնան թափանցել գործարաններուն ամենախոր հիւսուածներուն մէջ:

Այդ ճառագայթներուն կենսաքիմիական յատկութիւնները կը թոյլատրեն գիտուն ու արագօրէն բուժելու բորբոքիչ ախտեր, ինչպէս՝ թոքային պալարներ ու թարախներ, ոսկրային ախտութիւններ, զանազան տեսակ յօդային ցաւեր, եւն.: Անկէ զատ, անոնք զօրաւոր ազդակ մը ըլլալով արեան շրջաբերութեան, կը վերանորոգեն մարմինին մաշած բջիջները, որոնք կը կրեն նաեւ ճառագայթումին բարերար ազդեցութիւնը:

Դարմանումի այս մեթոտը կոչուած է մեծ չափով պակսեցնելու ախտաժէտ հիւանդութեանց աւերները:

⁂ Իտալացի գիտնական Մարքոնի քանի մը տարի առաջ ճառագայթի ձեւին տակ անթելի նոր դիւտ մը հնարած էր, որուն միջոցաւ խօսքերը կամ նշանները փոխանակ բեւեռներու ուղղութեամբ տարածելու, կոնաձեւ կ'ընթանան: Այսպիսով, անոնց ուժէն կարելի պիտի ըլլայ օգտուիլ, եւ 100 քիլօվաթնոց կայանի մը փոխարէն մէկ քիլովաթնոց կայանը պիտի կրնայ միեւնոյն գործը տեսնել:

Այս ճառագայթին դիւտէն ի վեր անթելի կայաններու մէջ ռատիոյի ալիքները կարճեցնելով, անոնց ուժէն կարելի եղած է շատ աւելի օգտուիլ, եւ ստոյգ սպառումն ալ նուազեցնել:

Մարքոնի յաջողած է ելեկտրական ալիքները փոխադրելով, նոր միջոց մը հնարել, որուն շնորհիւ պատերու մէջ դրուած առանց թելի ելեկտրական լամբարները պիտի վառին անթելի կայաններէն, եւ ելեկտրական սպառումը ամենամեծ համեմատութեամբ պիտի նուազի:

⁂ Անգլիացի գիտնական Տօքթ. Աղեքսանդր Քէնըն, որ ծանօթ է իր գիտական հեղինակութիւններով, գործիք մը հնարած է, որուն միջոցաւ կարելի է ճիշդ ու անսխալ կերպով հաստատել թէ սէրը գոյութիւն ունի՞ երկու անձերու միջեւ:

Այդ գործիքը ենթակային վրայ դրուելով, կրնայ անոր շնչառութեան ելեւէջներով շարժում առնել: Եթէ փորձին ենթարկուող անձը իրապէս կը սիրէ, այն ատեն գործիքը կ'ազդուի, հակառակ պարագային՝ որ եւ է ազդեցութիւն չի կրեր:

Եթէ այս նոր ու ինքնատիպ գիւտը իրականանայ եւ լաւ արդիւնքներ տայ այն ատեն շատ դիւրութեամբ կարելի պիտի ըլլայ հաստատել թէ որ եւ է մէկը ձեզ կը սիրէ՞, եթէ այո՛, ո՞ր չափով: Այրերն ու կիները պիտի կրնան այս գործիքէն օգտակար արդիւնքներ քաղել:

Արդէն շատ մը երկիրներու մէջ ոստիկանական իշխանութիւնները հոգեչափ գործիքներ կը գործածեն, ուրացող յանցաւորի կամ ոճրագործի մը ներքին յուզումները հասկնալու համար, եւ անկէ կը հետեւցնեն անոնց մեղսակցութեան չափը:

⁂ Բժշկական շաբաթաթերթի մը մէջ, Տօքթ. Վէլիքովսքի կը քննէ մելամաղձոտութեան դարմանումին պայմանները, եւ այն միջոցը՝ որուն շնորհիւ կարելի ըլլայ բարելաւել մելամաղձոտութեան ենթակայ մարդոց հոգեկան վիճակը:

Ցեխեալ բժիշկը գիտած է որ մելամաղձոտները սովորաբար չեն իրենց աչքերը գրեթէ միշտ ... մնան: Անոնք թէեւ իրենց ... թիւնն ու միշտը կ'ուզեն ... ամոքել, սակայն շատ անգամ չեն ջողիր: Այս պարագայէն ... ցած է թէ արցունքին պակաս ... մելամաղձոտութիւն առաջ կը ... որով եթէ անոնց արցունք թափել ... պիտի յաջողի զանոնք բժշկել:

Բժշկական հաւաքոյթի մը ... Տօքթ. Վէլիքովսքի կ'ըսէ թէ ... րուն մէջ ներարկումներ ընել ... րելի է արտասուաբեր գեղձերը ... ծունէութեան մէջ դնել: Կենդանի ... րուն վրայ կատարած փորձերը ... արդիւնքներ տուած են. հակառակ ... լալու իրենց անկարողութեան, ... սկսած են առատ արցունք թափել:

Հիմա կը մնայ այդ միեւնոյն ... թոդ կիրարկել նաեւ մարդոց վրայ ...

⁂ Հանս Սոլոմոն, Պերլինցի ... ժիշկ մը, ուշադրութիւնը ... սկզբունքին վրայ հիմնուելով, ... բեր մեքենայ մը հնարած է, ... բաղկանայ 9 սանդիմեդր լայնութ... եւ 12 սանդիմեդր երկայնութեան ... նեցող պզտիկ տուփէ մը: Ներսի ... մը կը դանուի մեքենական կազմ... մը, որ կատուի խորդումի նման ... տեւական ու միօրինակ ձայն մը ... հանէ:

Այս միջոցաւ կարելի է ... զօրաւոր անքնութեան ենթակայ ... հատ մը, որուն վրայ քիմիական ... բեցուցիչ դեղեր որ եւ է ազդեցութ... չեն գործած:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՍԻ...

ԹՌՉՈՒՆՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ

— o —

Ամեն մը այնպէս կը կարծուի ... թռչունները, ինչպէս եւ միւս կեն... նիները, իրենց կեանքին մէջ կ'... նորդուին միայն բնազդով. ... երկար ուսումնասիրութիւններ ... պացուցանեն որ ոչ միայն բնազդ... այլեւ անհատական միտքը եւս ... մօտ բաւական զարգացած է: ... փացողութիւնը մերինէն բաւ... տարբեր է: Ցաճախ անոնք կը ... րեն գործեր, զորս մարդ հազ... կարող է ընելու: Կան բաւական ... ներ, որոնք կը վկայեն անոնց ... ցողութեանց զարգացած ըլլալ... ժեղ յիշողութիւնը, առանց որուն ... կարող են շատ մը գործեր կատար... լու: Անոնք կարգ մը օրինաչափ ... րենց կեանքին:

Թռչունները շատ լաւ կը ... նեն իրենց բարեկամներն ու թշնամ... ները: Տնային թռչունները կը ... նան իրենց տիրոջ ձայնը. կը ... նոր որ հաղին ձայնը առնեն ու ... ջապէս կը սկսին ճչվըլալ: Իսկ ... կերպով կը ճչան, երբ կատուն, ... բը յառած իրենց, կը նայի պար... որթատանիկին վրայ՝ առիթի մը ... պելով... Անոնք կը հասկնան ... հոգածութիւնը, նաեւ՝ կեր կամ ... ուղելու ատեն ընդհատ ըն... ձայնին, մանաւանդ եթէ դիւրեք ... մելու որոշեալ ժամը անցնի: Դեռ ... նիկին մօտ դիտուած է ... նայուածք մը՝ զինքը խնամողին ... դէպ: Ու անոր մերձեցման՝ հրճ... մը, որ ոստոստումով ու թեւաթափ... մով կ'արտայայտէ:

Թռչունները նոյն ձեւով կը ... նան նաեւ իրենց հանդէպ կոշտ ... րերած մը,— քշել պարտիզպանը, ... նակ: Իրենց մօտ ծնողական ... մը շատ զօրաւոր է, եւ չափազանց ... ժեղ կերպով կը կապուին իրե... գերուն: Տան կտուրներու ներք... չինող ծիծեռնակները երբ ... իրենց ձագերէն մին չկայ ... տեղն է ինկած, անվերջ կերպ... բազմաթիւ թռիչքներ կ'ընեն, ... չան, կը մօտենան ու խոյս ... մինչեւ որ հոն եղողները ... ու իրենք առնեն իրենց ձագը:

Անոնց զօրաւոր յիշողութեան ... ցոյց է՝ դաղթէ վերադարձին ... վայրն ու նոյն բոյնը գտնելը: ... դիւր, ծիծեռնակը եւն., գարն... կին հոն են ուր որ էին աշնան:

Թռչունները ունին նաեւ ... զգացում եւ ճաշակ: Իսկ սիրոյ ... ցումը շատ զօրաւոր է իրենց ... Մանաւանդ գարնան, որ անոնց ... նակն է: Այդ օրերուն իրենց ձայ... զայլայլը անգամ կը փոխուի: ... երկու անջատ վանդակներու ... կախուած միատեսակ թռչուններ ... րու եւ էգ) հետաքրքրական ... նան, երբ արուն կը սկսի թռ... ոստոստել, եւ կամ անոր ... գեղգեղել՝ զանազան փոփոխ... ընելով... Ճնճղուկներն ու ... րը շատ խորամանկ են: Վ... տեն անոնք իրարու կ'օգնեն ...

կու լուր տալով։ Անծեղը եւս ծանօթ է իր խորամանկութեամբ։

Երբ իրենց բոյնը կը քանդեն չար տղաք, Թռչունները միշտ կ'արտայայտեն։ Նաեւ՝ երբ իրենց ձագը կը տանին, ընկերը կը կորսուի։ Այս միջոցին աւելի կը շեշտուի արտայիլներուն ձայնը եւ աղաւնիներուն քով, որոնք զոյգ կ'ապրին։ Դիտուած է որ՝ երբ էգը կը սատկի, ձագերը կը խնամէ արուն...

Անդրադառնալով անոնց յիշողութեան, աւելցնենք որ գաղթող Թռչունները, հեռաւոր Թռիչքներու ժամանակ, նկատի ունին լեռները, գետերը եւ ծովերը։ Ու անխափան կը հետեւին անոնց մեկնած կամ վերադարձած ատեն, ինչպէս շունը կամ կատուն, զոր ուրիշի մը յանձնուած ատեն աչքերը գոց կը տանին, որպէս զի նոյն ճամբով չվերադառնայ։

Գաղթող Թռչունները ճամբայ ելլելէ առաջ երկար Թռչելու անկարողները կը ձգեն հոն, կամ կը սպաննեն։

Կան դեռ շատ օրինակներ, որոնք կը վկայեն Թռչուններու մտաւոր կարողութիւնը։

Մեծ համաճարակներու ատեն, ինչպէս քոլերան, դիտուած է որ ծիծեռնակներ, ճնճղուկներ, աղաւնիներ եւն. խոյս կուտան ու կ'երթան աւելի առողջ վայրեր։ Կատարուած ուսումնասիրութիւններ կը հաստատեն թէ սակայն պատճառը ճանճերու, որոնք ամէն տեղ կը մտնեն ու հիւանդութիւնը կը տարածեն. եւ որովհետեւ այս Թռչունները յօժարութեամբ կ'ուտեն ճանճերը, անմիջապէս ու բնազդաբար կը զգան որ այդ վայրը վարակուած է. Իսկ ուրիշներ, ինչպէս արտոյտը եւն., կը մնան, որովհետեւ իրենց համար վտանգ չկայ։

Բնութեան տարբերու,— փոթորիկ, հեղեղ, եւն.,— ատեն, Թռչունները իրենց շարժումներով կը յայտնեն թէ նախազգացած են։ Անոնք կը նախազգան նաեւ երկրաշարժը (ինչպէս ոչխարները, որոնք գլուխ գլխի կը հաւաքուին, ձին որ կը վրնջէ, աքաղաղը որ անժամանակ կը կանչէ)։ Լեռնային երկիրներու մէջ դիտուած է որ երբ հրաբխային ժայթքում տեղի պիտի ունենայ, Թռչունները անհանգստութիւն ցոյց կուտան։ Ուրեմն, անոնք զգացած են հողին նախնական թրթռացումները։

Ձ. ԱՏՍ, ԱՅԼ ՅԱՐԵԱՒ

— o —

Վերջերս բոլշեւիկները բացին ցարերու դամբանները, որ կը գտնուին Պօղոս եւ Պետրոս ամրոցին մէջ։ Եւ բաւական գոհարեղէն գտան ցարերու ոսկորներուն քովէն։ Բայց մեծ եղաւ իրենց զարմանքը, երբ տեսան որ պարապ է Աղեքսանդր Ա.ի դամբանը։

Աղեքսանդր Ա. մեռած է 19 նոյեմ. 1825ին։ Սակայն ռուսական աւանդութիւն մը կը պատմէ թէ Աղեքսանդր Ա., յոգնած կայսրութեան հոգերէն, կը ձգէ գահը եւ կեղծ անունով, իբրեւ գիւղացի, Ֆէդոր Կուզմիչ, կ'աքսորուի Սիպերիա։ Զինուորները եւ գիւղացիները կը ճանչնան զինք, ոտքը կ'իյնան եւ կը մեծարեն։ Իրապէս յարմար է, կը վկայեն անոնք, նոյն դէմքը, նոյն ձայնը, նոյն գիրը։ Կը մեռնի Ֆէտոր Կուզմիչ եւ 20 յունուար 1864ին կը թաղուի Սիպերիոյ մէկ վանքին մէջ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«Յառաջ»ի սեպտեմբերի 2ի խմբագրականը, հիմք ունենալով Հ. Կ. Խաչի կեդրոնական վարչութեան տեղեկագիրը եւ կանգ առնելով զանազան երկիրներու կարգին նաեւ Ֆրանսահայ Կ. Խաչի գործունէութեան վըրայ, կը գտնէ որ «նիւթական տեսակէտով աժգոյն է Ֆրանսահայ Կ. Խաչին բաժինը»։

Այդ տեսակ եզրակացութեան մը առիթ տուած է այն «հակասութիւնը», թէ կեդրոնական վարչութեան տարեկան մուտք եղած է 10,000 տոլար, իսկ Ֆրանսահայ շրջանինը 15,000 ֆըրանք։

Ձկամենալով ո եւ է կերպով մը համեմատուիլ մեր բարձրատառ մարմնին հետ եւ կամ նսեմացնել անոր նիւթական զօրութիւնը, Ֆրանսահայ Կ. Խաչի շրջանային վարչութիւնը կուգայ յայտնելու այսու, որ «Յառաջ»ին մատնանշած վերոյիշեալ «հակասութիւնը» արդիւնք է թիւրիմացութեան։ Խնդիրն այն է, որ կեդրոնական վարչութեան (Ամերիկա) մուտքը կը կազմուի ոչ միայն այն դրամներէն, որ կ'արտադրեն Ամերիկայի մայրերն ու աղջիկները, այլ նաեւ այն սակերէն, որ կը վճարեն Ամերիկայէն դուրս գտնուող միւս երկիրներու Կ. Խաչերու կազմակերպութիւնները, որոնց կարգին նաեւ Ֆրանսայի մեր Կ. Խաչը։ Մինչդեռ Ֆրանսայի շրջանային վարչութեան մուտքը կը կազմուէր բացառապէս այն գումարներէն, որ կը հայթայթուին Ֆրանսայի մէջ մեծ մասով մեր մասնաճիւղերուն կողմէ։ Իսկ ինչ կը վերաբերի խմբագրականի այն մատնանշումին, թէ Ֆրանսայի շրջանին համար 15,000 ֆրանք մուտք մը առհասարակ քիչ է, վասնզի «նոյնքան ծանր հոգեր ունինք այս երկրին մէջ», վարչութիւնս կը յայտնէ, որ այդ ալ թիւրիմացութեան մը արդիւնք է։ 15,000 ֆր. չի կազմեր այն գումարը, որ յատկացուած է «այս երկրին հոգերուն», այլ միայն մուտքն է շրջանային վարչութեան, որու գործունէութիւնը կը կրէ գերազանցապէս կազմակերպչական բնոյթ մը։ Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսահայ գաղութի կարիքներուն անմիջական բաւարարման, այդ գործով կը զբաղին, համաձայն Կ. Խաչի կանոնագրի, մեր 15 մասնաճիւղերը, որոնք այս տարեշրջանին ընդհանուր մուտք ունեցած եւ վերոյիշեալ նպատակներուն համար ծախսած են 76,796 ֆրանք։

Յարգանքներով՝ ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ
ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲ.— Պիտի անդրադառնանք այս հարցին։

ՄԱՆՐԱՎԷՊ

Գարուզօ վար իջնելով կառքէ մը, որ բնակարանէն թատրոն տարած էր զինքը, ուր պիտի երգէր այն գիշեր, բստ սակացոյցի վճարեց կառապանին։

Կառապանը մերժեց տրուած դրամը ըսելով.

— Մարդ մը, որ միա՛կ գիշերուան մը մէջ, եւ մի՛ միայն իր ձայնով քանի մը հազար ֆրանք կը շահի, ուրիշներէն աւելի կրնայ վճարել։

— Անտառ'ն, պատասխանեց հռչակաւոր թէնօրը,— դո'ւն ալ տար զիս կառքով մը, որ միայն մէկ անիւ ունենայ, եւ ձի մը՝ միայն մէկ ոտքով, այն ժամանա'կ իրաւունք կ'ունենաս աւելին պահանջելու։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Շարաթական տեսութիւն

— o —

Կիրակի օր, Սեպտեմբերի համար անսովոր արեւոտ օրով մը սկսան Ֆրանսայի ֆութպոլի «փրոֆէսիոնէլ» խումբերու ախոյեանութեան մրցումները։ Այդ կարգի խումբերուն թիւը այս տարի 37 է, այսինքն անցեալ տարուան վրայ 17 աւելի, առանցմէ տասներչորսը — անցեալ տարուան լաւագոյնները — կը կազմեն «ազգային բաժանումը» իսկ մնացեալ 23ը բաժնուած են երկու «երկրորդ բաժանում»ներու՝ Հարաւային եւ Հիւսիսային Ֆրանսայի համար։ Առաջին խումբին այսինքն «ազգային բաժանում»ին մէջն են՝ Ռ. Ա. Տը Փարի, Գան, Լիլ, Էքսէլսիօր տը Ռուպէ, Ֆիվ, Ռասինկ տը Փարի, Ռէն, Սօշօ, Սէթ, Մօնփէլիէ, Նիմ, Մարսէյլ, Անթիպ եւ Օլ տը Նիս։ Երկրորդ բաժանումին «հիւսիսային» խումբին մէջ կը գտնուին՝ Ռասինկ տը Ռուպէ, Թուրքուան, Վալանսիէն, Գալէ, Ամիէն, Ռուան, Հավրը, Սէն Սէրվան, Ռէտ Սթար տը Բարի, Գլիպ Ֆրանսէ (Փարիզ) Փարիզի Զուիցերիացիները, Մէց, Սթրազպուրկ, Միւլհուզ, իսկ «հարաւային»ին մէջ՝ Ալէս, Պէզիէ, Իզէր, Ֆութպոլ Գլիպ տը Նիս, Մօնաքօ, Լիօն, Սէն Թ'էթիէն, Պօրտոյի Սպանիացիները եւ Ս. Ֆ. Պասթիէն (Պորտօ)։

Ազգային դասակարգին յաղթականը պիտի ստանայ «Ֆրանսայի Ախոյեան» տիտղոսը, իսկ երկու վերջինները պիտի իջնեն վարի դասակարգին մէջ՝ իրենց տեղը տալով երկու երկրորդ դասակարգի խմբակներուն յաղթականներուն։ Յառաջիկայ տարի «ազգային» բաժանումին պիտի մասնակցին 16 խումբեր որով երկրորդ դասակարգին մէջ երկրորդ, երրորդ եւ չորրորդ ելլող խումբերուն միջեւ մրցաշարք մը տեղի պիտի ունենայ եղանակին վերջաւորութեան այդ նպատակաւ։

Երեսունը եօթը խումբերը Ֆրանսայի մէջ գործող հազարաւոր խումբերուն շատ չնչին մէկ մասը կը կազմեն, հետեւաբար ամէն լիկի — շրջանի — մէջ պիտի շարունակուին ըստ առաջնոյն պաշտօնական մրցումները «ամաթէօր» խումբերուն վերապահել, միայն «Ֆրանսայի Բաժակ»ին մրցումներուն մէջն է որ երկու դասակարգի խումբերը պիտի խառնուին եւ մրցին իրարու դէմ։

Անցեալ շաբաթ եւ կիրակի օրերը Փարիզի մէջ «փրոֆէսիոնէլ» խումբերու երեք մրցումներ տեղի ունեցան, որոնք վերջացան Փարիզեան խումբերուն յաղթութեամբ. այսպէս՝ շաբաթ օր Ռէտ Սթար յաղթեց Ռասինկ տը Ռուպէի, իսկ կիրակի օր ալ Ռ. Ա. տը Բարի հակառակ ակնկալութեանց պարտութեան մատնեց Գանի խումբը, ինչպէս Զուիցերիական խումբը՝ որ յաղթեց Վալանսիէնի։ Մայրաքաղաքին խումբերէն Ռասինկ որ վարձած է Աւստրիոյ ազգային խումբին բերդապահ Հիտէնը — գնաց պարտուեցաւ Մօնփէլիէէն 0—1ով, իսկ Գլիպ Ֆրանսէ Ռուանի մէջ կրեց օրուան ամենածանր պարտութիւնը՝ 3 — 12ով։

Վերեւ յիշուած բոլոր խումբերը օրէնքին արտօնած չորս օտար խաղացող ունենալու տրամադրութենէն լայնօրէն օգտուած են։ Մեծ մասով կեդրոնական Եւրոպայի խաղացողներն են որ կը կազմեն Ֆրանս. խումբերուն սիւները։ Առդին անդին կ'երեւան քանի մը Բրիտանացիներ եւս, բայց երրորդական կարգի խաղացողներ, որովհետեւ դեռ Ֆրանսացիները ի վիճակի չեն անգլիացի կամ Սկովտիացի «փրոֆէսիոնէլ»ի մը պահանջած գումարը կարենալ վճարելու։ Այժմ Ֆրանսայի մէջ գործող բոլոր լաւ խաղացողները «փրոֆէսիոնէլ» են։ Տեղին է յայտնելու թէ ոչ մէկ հայ խաղացող կը գտնուի այդ դիրքին մէջ, որովհետեւ, պէտք է հետեւցնել, իրենց մէջ պատրաստութեան արժանի արժէք մը ներկայացնողներ չկան. առսիկա ծանր հարուած մըն է հայ ֆութպոլիստներուն ոմանց ինքնահաւանութեան։

⁂ Քանի «փրոֆէսիոնէլ»ներու մասին կը խօսինք, ըսենք թէ Ֆրանսայի այս վերջին ութ տարիներուն լաւագոյն թէնիսի ախոյեանը՝ Հանրի Քօշէ եւս որոշած է մէկ կողմ դնել իր «ամաթէօր»ի հանգամանքը եւ բացէ ի բաց խաղալ իբր «փրոֆէսիոնէլ», ինչպէս ըրած է երկար ատենէ ի վեր Ամերիկայի համբաւաւոր Թիլտընը։ Այս վերջինին դէմ է որ արդէն Քօշէ պիտի կատարէ իր առաջին մրցումը քանի մը շաբաթէն Փարիզի մէջ, միասին ունենալով թէնիսի ուսուցիչներուն լաւագոյնը՝ Մարթէն Փլան։

Ժ.

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՎԷԶԻ ՄԷՋ

■■■

ԿԱՐ - ՏԸ ՎԷԶ, 4 սեպտ. (Յառաջ).— Այս արուարձանը որ կը գտնուի Լիոնի արեւմտեան կողմը, ունի 25,000 բնակչութիւն։ Կան նաեւ ցիրուցան Հայեր։ Կարելի չէ ներկայացնել բուն թիւը։ Արեւելեան կողմը կը գտնուին բարձրաբերձ լեռներ ու գեղեցիկ ծառաստաններ, այգիներ, պարտէզներ, եւն.։ Օդը մաքուր, ջուրը սովորականէն աւելի պաղ, կլիման բարեխառն։ Հիւսիսային կողմը ունի դաշտեր որ կը մշակուին ագարակապաններու կողմէ։ Իսկ հարաւային մասին վրայ հաստատուած են բազմաթիւ գործարաններ եւ արհեստանոցներ, զօդի, իւղի, օճառի, գինիի, գարեջուրի, մետաքսի, շոքոլայի, շաքարի, երկաթի, տախտակի, կօշիկի, կղմինտրի, եւն.։ Հայերը կ'ապրին ցիրուցան։ Մաս մը ամփոփուած են Ավընիւ տը լ'Ապաթուար, ուր ժամանակին կը գտնուէր Հ. Յ. Դ. խումբ մը, «Անդրանիկ»։ Կան բաւական թիւով համակիրներ։ Գաղութը յաճախ կը պայքարի այլասերման դէմ, Հայը հայ պահելու համար, թէեւ չունի մանկապարտէզ։ Լիոնի մեր ընկերները յաճախ կը ղրկեն «Յառաջ»ը, համակիրներու համար եւ նոյն իսկ 10–12 տարեկան փոքրիկները կը հետաքրքրուին «Յառաջ»ով։ Մեծ մասը սորված է գրել կարդալ շնորհիւ իրենց ծնողքին։

- Հայերը բոլորն ալ գործի են, մեծ մասը կը զբաղին մետաքսի եւ հիւսուածեղէնի գործով։ Գործարաններէն մաս մը փակուած են 1931 դեկտ. 14էն ի վեր, մաս մը կ'աշխատին շաբաթը 48 ժամ։ Ուրիշներ շաբաթը միայն 32 ժամ։ Կարգ մը գործատէրեր սկսած են իրենց հին գործաւորները գործի կանչել։ Կ'ընդունին մետաքսի վերաբերեալ գործերէ հասկցող այր թէ կին, մանաւանդ 14–15 տարեկան աղջիկներ։

Այս կիրակի Վէզի հայրենակիցները ճոխ սեղան մը սարքեր էին որուն սեղանապետն էր ընկ. Շ. Խաչատուրեանը։ Հաւաքոյթը անցաւ շատ զուարթ։ Պ. Յակոբ Փափազեան երգեց «Իրբեւ արծիւ»ը եւ «Կարկուտ տեղաց»ը, Յակոբ Գրիգորեան երգեց «Քեռու երգը» եւ «Մեր Հայրենիք»ը որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս։ Եկար Սահակեան երգեց Գէորգ Ջաւուշի երգը, մեր համակիրներէն Պ. Մանուկ Սահակեան երգեց Սերոբ փաշայի երգը, «Դաշնակցական խումբ», «Ազատն Աստուած», տիկիններու խումբը երգեց «Լուսին չկար»։ Օր. Վարդուհի Սահակեան արտասանեց «Դարերու վրէժը»։ Ընկեր սեղանապետը բացատրեց թէ ինչպէս պէտք է ապրինք այս հիւրընկալ երկրին մէջ։ «Մերմարմնին վրայ կը կրենք վէրքեր, տառապանքի օրերէն։ Մեր բոլորիս սրտերուն մէջ մարած չէ վրէժխնդրութեան ոգին։ Ուշ կամ կանուխ պիտի հասնինք մեր գերագոյն նպատակին, ազատ անկախ Հայաստանին»։ Իրիկուան ժամը 6ին լրացաւ սեղանը, տաք բաժակաճառերով։

Անհրաժեշտ է Հ. Յ. Դ. խումբ մը կազմել այստեղ։

Արտաւազդ

ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԿՈՒ ՉԱՓ, ԵՐԿՈՒ ԿՇԻՌ

— o —

Սելանիկի «Հորիզոն»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (30 օգոստ.).

— «Մեր պաշտօնակիցներէն «Յուսաբեր» եւ «Նոր Օր», վերջերս, իրենց խմբագրական սիւնակներէն մատնանշեցին ուշագրաւ երեւոյթ մը, զոր ի յայտ կը բերեն մեր հակառակորդները, եւ մասնաւորաբար ռամկավարները, ամէն անգամ որ հակադաշնակցական մը, այս կամ այն գաղութի մէջ յարձակման կ'ենթարկուի, կամ կը սպաննուի։ Անոնք, կոկորդիլոսի արցունք կը թափեն զոհերուն վրայ եւ առանց որ եւ է փաստի, սոսկ ենթադրութեանց վրայ յենլով, յարձակման կամ սպանութեան մեղսակից կը հռչակեն Դաշնակցութիւնը։

Եւ սակայն, ճիշդ այս երեւոյթին հակառակը կը պատահի, երբ յարձակում կրողը կամ սպաննուողը դաշնակցական մըն է։ Այս պարագային, արդէն, հակադաշնակցական եւ մասնաւորաբար ռամկավար թերթերը կը պահեն սփինքսեան լռութիւն, յայտնօրէն, իրենց համամտութիւնը յայտնելով գլուխ հանուած չարագործութեան համար։ Եւ մեր պաշտօնակիցները կը թուէին այս առթիւ օրինակներ, հակառակորդներու գործած երկու չափ երկու կշիռը հանրութեան մատնանշելու համար։Կը յիշէին մասնաւորաբար խորհրդային տանջարաններու մէջ ամէն օր մեռնող մեր նահատակները, որոնց ի նպաստ, բողոքի, կամ կարեկցութեան ոչ մէկ ձայն բարձրացուցին ցարդ ռամկավար թերթերը։ Այս վերաբերումը ունեցած են անոնք, որովհետեւ զոհերը հակաբոլշեւիկներ են, չարագործները՝ խորհրդային բռնակալներ, իսկ իրենք այդ բռնակալներուն գործչարներն են՝ լռող դաւաճաններ։

Ի հարկէ, բոլորովին ճիշդ է մատնանշուած իրողութիւնը։ Ճիշդ է, որ անոնք լուռ կը մնան Դաշնակցականներու ի վնաս գործուած ոճիրներու առթիւ։ Գնահատումը ճիշդ է, բայց պակասաւոր։ Ու մենք, այդ պակասի մասին է որ պիտի արտայայտուինք։ Եւ պիտի ըսենք, որ մեր հակառակորդները, դաշնակցականներու ի վնաս հասցուցած չարիքներուն ի լուր ոչ միայն լուռ կը մնան, այլեւ ի սրտէ կ'ուրախանան, ծափ կը զարնեն, քէյֆ կը զգան։ Այս է՝ հակադաշնակցական եւ մասնաւորապէս ռամկավար հոգեբանութեան ամէնէն ընդվզեցուցիչ կողմը։ Եւ ասիկա իրականութիւն է, բացարձակ ու անժխտելի։ Ռամկավարները Թուրքի մը չափ կը հրճուին, երբ դաշնակցականի մը ոճրափորձ մը կը նիւթուի։ Եթէ ոճրափորձը յաջողեցաւ, իրենց ուրախութիւնը արդէն չափ ու սահման չունի։ Իսկ ձախողելու պարագային՝ կը տրտմին անհունօրէն։

Կոկորդիլոսի արցունք ունին եւ դիակ կը շահագործեն մեր հակառակորդները, երբ հակադաշնակցականներ են չարիքի մը զոհերը։ Մինչդեռ, գիւային ժպիտն ու հրճուանքը պար կուգան իրենց մաղձոտ դէմքերուն վրայ եւ սրտերուն մէջ, երբ դաշնակցականներ, կուսակցական կրքերու զոհ կը դառնան։ Ներքնապէս իրենց զգացած այդ ուրախութիւնն է արդէն, որ լռութիւն կը պարտադրէ իրենց գրիչներուն ու բերաններուն։Այլապէս, եթէ այդքան չարախոհ չըլլային, եթէ անկողմնակալութիւնը մղէր զիրենք զանազանութիւն չդնել զոհին դաշնակցականին ու հակադաշնակցականին միջեւ ու եթէ անկեղծ ըլլային իրենց զգացումներու արտայայտութեան մէջ, անոնք, հաւասար ուժգնութեամբ մը պիտի պոռթկային իրենց բողոքն ու քննադատութիւնը բռնի միջոցներու կիրարկման դէմ»։

ՄԱՆՐԱՎԷՊԵՐ

Վիքթոր Էմմանուէլ Գ. Իտալիոյ թագաւորը, պարզութիւնը կը սիրէր, եւ ստէպ առանց թիկնապահներու կ'ելլէր պտտելու։

Անգամ մը, դաշտի մը մէջէն անցնելով, կին մը տեսաւ որ կով կը կթէր։ Գաւաթ մը կաթ խմելու ախորժակ զգաց եւ խնդրեց կնոջմէն։

— Ասկէ չեմ կրնար տալ, պատասխանեց կինը, բայց եթէ կ'ուզէք քիչ մը հսկել կովիս վրայ, կ'երթամ կը բերեմ տունէն։

Թագաւորը սիրով ընդունեց։ Երբ կինը վերադարձաւ, հարցուց անոր.

— Ինչո՞ւ առանձին ես, ո՞ւր են ընտանիքիդ մնացեալ անդամները։

— Ոհ, անոնք գացին թագաւորը տեսնելու համար ժամավաճառ ըլլալու։

Թագաւորը յայտնեց իր ինքնութիւնը եւ մեկնեցաւ ըսելով.

— Ա՜խ, մօրաքոյր, դուն աւելի՛ շահաւոր գտնուեցար, որովհետեւ՝ թագաւորը տեսար առանց գործէդ հեռանալու։

ԺԱՆՏԱՏԵՆԴԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Վերջին լուրերու համաձայն, ժանտատենդի դէպքերը կը շատնան հետզհետէ։ Պոլսոյ զանազան կողմերը պատուաստի խումբերը կ'աշխատին։ Կը քննուին հիւանդութեան շատնալուն պատճառները։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՉՄՈՌՑՈՒԵԼԻՔ ԷՋԵՐ

ՊԱՂՏՕ

—.—

Ա.

— Չէ՛, կ'օգտէ, պը հըսէք, անանկ մ՛. մաս – պատարագ գողտուկ է, մարդո՛ւ, մարդո՛ւ չեմ ըսած։

Ու ափերը իրար կը զինէ ականջին քով տանելով, հրճուանքի էն խորունկ արտայայտութիւնը։

— Պետրոսեաններուն տունը գիտես դուն։ Հոն պի կենամ, հո՛ն, անոնց տունէն խըզմէթճի ուզեցին ինծի։

Գեղացիները բան մը չգիտնալով՝ իրարու երես կը նային։ Պաղտօն աչքին պոչովը մթին նշան մը կ'ընէ վարպետով տղուն։

— Տօ՛, Փանո՛ս, ամէն տարու մէջըդ երկուք կ'ընես պատուհանիդ տակը, ինծի նայէ՛, ինծի՛, Պաղտօ կ'ըսեն ինծի, լուն չի փախչիր իմ ձեռքէս։

Բ.

Պաղտօ առտուն կանուխ արթնցաւ։ Օր մը կ'ընէ Պետրոսեաններու տունն էր։ Կեանքին մէջ միտքը չէր գար այսքան կակուղ անկողնի մէջ պառկած ըլլալը։ Պարտէզին մօտի պատուհանը ճերմկիլ առեր էր արդէն ու պատերուն վրայ սեւը քիչ քիչ կը նօսրանար։

Պաղտօն վերմակը նետեց վրայէն։ Բարձին տակի ծխատուփը քաշեց ու նստաւ անկողնին մէջ։ Աջ ձեռքին մեծ մատը շրթունքին վրայ դնելով,— սովորութիւնն էր աս,— բացաւ ծուխին տուփակը, միտքը բոլորովին ուրիշ տեղ տարած փաթթեց սիկարը, փակցուց ու նորէն թաղուեցաւ։ Անուշ տաքութիւն մը ոտքերն իվեր կը քալէր եւ կը տարածուէր մինչեւ ոսկորները։ Սիկարին մուխը չէր որոշուեր տակաւին՝ բայց ամէն քաշած ատենը կրակին շուրջը տարօրինակ դեղնութիւն մը, բոցի ոսկի մը կ'ուրախացնէր գինքը։

Միտքովը անմիջապէս գնաց ան իր առջի իրիկուան պառկած տեղը։ Հոտած շուկայի մը մէջ էր սրճարանը։ Գետնէն թիզ մը միայն վեր նստարանին վրայ երկնցած էին իրեն պէս վեց գեղացիներ, չոր տախտակին վրայ, գետինը ունենալով չաքարի պարկ մը կամ կօճուկ մը։ Միտքին մէջ ձեւ ու շարժում առին գեղացի կառապաններ ամէնն ալ, իրենց հոտած բերաններով ու գինովի խորդումներով։

Սիկառը հեղ մըն ալ քաշեց։Այս անգամ մոխիրն ինկաւ իր կոչուղ պեխերուն վրայ։ Պաղտօն թօթվեց բերանը, պատուհանին նայեցաւ, վարագոյրն ալ աղէկ մը ճերմկեր էր։ Հոգիի ներքին հրճուանք մը լեցուց զինքը։ Իր պզտիկ ուղեղը գանկին տակ կը բանէր, կը բանէր անորոշ երազներու շուրջը։

Լոյսը լման ներս մտաւ, անկիւններու մէջ անգոյն առարկաներուն ձեւ տալով։ Պաղտոյին գլխուն մէջ հաճոյքի պատկեր մը ցաթեց։ Ժպտելով յիշեց թէ ի՞նչպէս երէկ իր լաթերը փոխեցին։ Էֆէնտիին չգործածուած փանթալոնները կարճցնելով ի՞նչպէս անցուցին իր սրունքներուն։ Ի՞նչպէս կօնակին փակցուցին եռեւէն կարուած երկայն պոնժու մը եւ շատ անուշ յուզմունքի մը մէջ իր մատները տարաւ վզին այն կէտերուն, ուր դըպած էին երէկ Պետրոսեան օրիորդներուն մատիկները, երբ կ'աշխատէին իր հաստ վիզը բանտել վեց սանթիմնոց օձիքի մէջ։

Նոր հագուստները քովիկն էին։ Պաղտօ ելաւ։ Վարագոյրին ճեղքէն նայեցաւ պարտէզը, ուր կախուած սաւանները տատուան մէջ կը մաքէին։ Մէկ շարժումով երկուքի ծալեց վերմակն ու անկողինը, հրեց քանէփային տակ, խանդաղատանքով լեցուն նայուածք մը հանդչեցուց իր ներկարարի անօթիկին վրայ ու դուրս ելաւ էֆէնտիին կօշիկները ներկելու։

Մարմարէ բակին մէջ խոնաւ ցուրտը քարերուն վրայէն այրեց իր ոտքերը։ Կօշիկներուն վրայ աշխատեցաւ ուշադիր կերպով։ Իր թեւերն այնքան արագ կ'երթային, որ վրձինին խաղը չէր որոշուեր. ու երբ սեւ կաշիին վրայ՝ ցաթեց մութ փայլ մը, Պաղտօ գոհ՝ ժպտեցաւ.

— Թող պեխերը պսպղի՛ չընէ մէջը։

Ընկէ եաքը ձեռքերուն մէջ կչռեց ոտքի ամանները եւ մեծ գործ մը ըրած ըլլալու լրջութեամբ եւ երկիւղածութեամբ, գունաւոր քարիկներէ կազմուած եզանկիւնի մը մէջ քիթերն իրարու զուգահեռաբար քով քովի շարեց։

Ցետոյ կաթին ամանը առած փողոց ելաւ, մատմաղէններուն կաթ բերելու։

Տունին մէջ Պաղտօն մեծ գործ մը չունէր ընելիք։ Ամսական չորս ճերմակ պիտի տային։

— Խաս տեղ է, Պաղտօ՛, խաս տեղ է։

Ըսեր էին իրեն քանի մը երիտասարդ էֆէնտիներ, խորհրդաւոր թարթումով։ Պաղտօն արդէն անծանօթ մը չէր տունին համար։ Շատ օրեր ձուկ ու ձմերուկ տարած էր հոն։ Ու Պաղտօն մասնաւոր հաճոյքով, բացառիկ տրամադրութեամբ կը մտնէր այդ դռնէն ներս, վասնզի անմիջապէս իր քովը կը վազէին Պետրոսեանի ջուխտ մը աղջիկները եւ հազարումէկ բաներ կը հարցնէին իրեն։ Նամակներ կուտային, ապսպրանքներ կ'ընէին, կը խնդային երեսին, կը ծաղրէին։

Պաղտօն հրճուանքէն խենթ կը դառնար անոնց մօտ եղած ատենը։ Մեծը իրաւ է թէ քիչ համով էր,— երեսները լայնցեր էին ու ոսկորները կը կարդացուէին,— բայց պզտիկը, օ՛, պզտիկը հրաշալի էր։ Պաղտոյին բառովը՝ հաւկիթէն նոր ելած։ Մե՛ղք որ կաղ էր։ Բայց անոր երեսին աղուորութիւնը, այնքան բարակ, այնքան անուշ էր, որ Պաղտօն հաճութիւնով կը ներէր անոր թերութիւնը։

Իր պակասի երեւակայութիւնը համ կ'առնէր այդ լուսնկայի պէս կլոր դէմքին քաղցրութենէն։ Աչքերը երբեմն պաղ կը դնէր, ապակիի պէս ... բա՛յց, բա՛յց ..., եւ ամէն անգամ որ Սէտ - Պաշիէն գործով վեր ելլէր, սեղը ծակ կ'ընէր, միջոց կը գտնէր այդ տունին առջեւէն անցնելու։

Հիմա իր երջանկութիւնը լման էր։ Օրիորդներն ալ Պաղտոյին չափ ուրախ էին։

Մեծը՝ անցնելու մօտ՝ երազուած մայրութեան մը ապաւինանքը բերաւ անոր հետ իր յարաբերութեանց մէջ։

Բայց պզտիկը երիտասարդ էր տակաւին։ Շատ գեղեցիկ երեսով ու հարուստ իրանով աղջիկ մըն էր, ոտքին մէկը օրանին մէջ իսկ կոտրած։ Դժբախտութիւնը կանուխէն աղդած էր իր նկարագրին վրայ։ Պզտիկուց կրած էր իր վրայ ինկող նայուածքներուն եսապաշտ կարեկցութիւնը ու չարութիւնը չափած կիներու սրտին, շատ մատաղ հասակին մէջ։ Ջղային ցնցումներ, ջլախտաւորի հեծկլտուքներ ու ժպիտներ թեթեւ մը քսուեր էին իր պարմանութեան։ Հայրը, խնայելու համար իր չարչարանքին, ղրկած էր զանի Պոլիս, սէօռերու վարժարան մը։

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

(3)

Ինչպէս յայտնի է, հանգուցեալը ամբողջ 11 տարի վարիչն եղած է Մեծն Բրիտանիոյ արտաքին քաղաքականութեան եւ վճռական դեր կատարած՝ Մեծ պատերազմին: Առաջին ցաւակցութիւն յայտնողներէն մէկն էր Լոյտ Ճորճ, բայց, Լորտ Կրէյի մահուան օրն իսկ լոյս կը տեսնէին իր յուշերը, ուր խստօրէն կը քննադատէ հանգուցեալը: Նախկին վարչապետին կարծիքով, եթէ Սըր Էտ. Կրէյ վճռական դիրք բռնէր Գերմանիոյ հանդէպ, եթէ առաջին օրէն հասկնէր թէ Մեծն Բրիտանիան ի հարկին պիտի մասնակցի պատերազմին, կացութիւնը բոլորովին տարբեր պիտի ըլլար. այսինքն՝ պատերազմը չպիտի պայթէր:

Թերթերը Լոյտ Ճորճի այս քննադատութիւններուն դէմ կը դնեն Չըրչիլի յուշերը, որոնք տարբեր եզրակացութեան կը յանգին: Չըրչիլի կարծիքով, Սըր Էտ. Կրէյ կը գտնուէր վճռական հարցի մը առջեւ,— կանխել պատերազմը եւ սակայն չլքել Ֆրանսան, եթէ պատերազմը պայթէր:

Հանգուցեալին դէմ խիստ քննադատութիւններ կ'ուղղէ նաեւ Լորտ Սնոուտըն (նախկին ընկերվարական նախարարը), պնդելով թէ Սըր Էտ. Կրէյ «չըջապատուած էր հակադեմոկրատ ազդեցութիւններով»:

⁂ Համաձայն իր ձգած կտակին, Լոյտ Կրէյի մարմինը պիտի հրկիզուի չարաթ օր: Շատ պարզ յուղարկաւորութիւն մը պիտի կատարուի իր բնակավայրի եկեղեցիին մէջ, իսկ ազգային արարողութիւն մը՝ Ուէսթմինսթրի աբբայարանին մէջ:

⁂ Ֆրանսայի արտաքին նախարարը, իր ցաւակցական հեռագրէն զատ, առանձին տեսակցութեան մը մէջ յայտարարեց թէ Ֆրանսա կը կորսնցնէ մեծ բարեկամ մը:

Խորհրդակցութիւններ Սուրիոյ մասին

Ուրբաթ օր, արտաքին նախարար Պ. Փոլ Պոնքուր խորհրդակցութեան հրաւիրած էր Սուրիոյ նախորդ եւ նոր մանդատները, որոնք երկուքն ալ Փարիզ կը գտնուէին այս միջոցին: Պ. Փոնսօ արդէն տեսակցած էր իր յաջորդին, Պ. տը Մարթէլի հետ, անհրաժեշտ լուսաբանութիւնները տալով անոր: Նախարարին հետ կատարուած խորհրդակցութիւնն ալ օգնեց աւելի պարզելու կացութիւնը եւ նոր մանդատին պարտականութիւնները:

Խորհրդակցութիւններ կատարուեցան նաեւ Մարոքի մասին, ուր պիտի երթայ Պ. Փոնսօ, իբրեւ դիւանագիտական ներկայացուցիչ:

Արհեստակցական Միութեանց Համագումարը

■■■■■■■■■

ԲԱՆԱՁԵՒԵՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԵՒ ՖԱՇԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Անգլիոյ արհեստակցական միութեանց համագումարի երկրորդ նիստին մէջ, երկար վիճաբանութիւններ կատարուեցան պատերազմի վտանգին մասին: Մէջտեղ դրուած էր բանաձեւ մը, որ կը թելադրէր ընդհանուր գործադուլ հռչակել, պատերազմի վտանգի պահուն: Ատենախօսները չեշտեցին թէ անհրաժեշտ է հսկել ֆաշականութեան եւ հիթլերականութեան վրայ, որոնց գլխաւոր նպատակն է պատերազմը: Պատուիրակ մը բացատրեց թէ անհրաժեշտ է ընդհանուր գործադուլը հռչակել թշնամական գործողութիւններէն առաջ, որովհետեւ փորձառութիւնը ցոյց կուտայ որ գործադուլը չի կրնար յաջողիլ զօրաշարժէն յետոյ: Ուրիշ պատուիրակ մը առաջարկեց հաստատել ժողովրդային քարոզութիւններ եւ համոզել բազմութիւնները թէ պատերազմը անբարոյական բան է: Յետոյ նախագահը յայտարարեց թէ տարին չլրացած՝ մասնաւոր ժողովի մը պիտի հրաւիրէ աշխատաւորական կուսակցութիւնը, անհրաժեշտ միջոցները խորհելու համար: Այս առթիւ խոստովանեցաւ թէ երբեք այսքան մեծ եղած չէր նոր պատերազմի մը վտանգը եւ ճիշդ ատոր համար է որ աշխատաւորական կուսակցութեան գործադիր մարմինը կ'ուզէ զգուշութիւններ ձեռք առնել կարելի եղածին չափ շուտ:

Յաջորդ ժողովին մէջ, երկար ճառ մը խօսեցաւ Պ. Լէյնսպրի, խորհրդարանին աշխատաւորական վարիչը: Օրակարգն էր արհեստակցական միութեանց դիրքը՝ ժամանակակից դիկտատուրաներու մասին: Համագումարին ընդհ. քարտուղարը այս առթիւ երկար կանգ առաւ Գերմանիոյ վրայ, հիթլերական դիկտատուրան կոչելով «միջնադարեան մտայնութիւն»: Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ յետոյ, քուէարկուեցաւ բանաձեւ մը որ կը թելադրէ «ամէն միջոց ձեռք առնել, որպէսզի ֆաշական վարչաձեւ չհաստատուի Մեծն Բրիտանիոյ մէջ»:

ԿԱՐՄԻՐ ԴՐՕՇ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՄԸ ՎՐԱՅ

Կրընոպլէն կը հեռագրեն թէ առջի գիշեր կարմիր դրօշ մը կախուած է Սէն Պրիւնօ եկեղեցիին զանգատան վերեւ, չանթարգելին վրայ: Ոստիկանութիւնը չկրցաւ անմիջապէս վար առնել դրօշը, որովհետեւ չափազանց վտանգաւոր էր վերելքը:

«Իւմանիթէ»ն կը ցնծայ, այս առթիւ...

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ՝ ԵՐԲ Կ'ԱՆՑՆԻՔ ԵՐԿԱԹ ԳԻԾԵՐԷՆ

Այս շաբթուան ընթացքին երեք ծանր արկածներ պատահեցան, բազմաթիւ զոհերով: Երեք ինքնաշարժներ երբ կ'անցնէին երկաթուղիի գիծերէն, զարնուեցան սուրացող ճեպընթացներուն եւ ջարդ ու փշուր եղան: Միայն մեռելներու թիւ 23ի կը հասնէր:

Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ 1929ին 3589 մահացու արկածներ պատահած են, որոնց 7ը երկաթուղիի գծին վրայ, 1930ին՝ 4061, 1931ին՝ 4121, իսկ անցեալ տարի՝ 4260, որոնց 14ը երկաթուղիի գծին վրայ: Ձեռնհաս իշխանութիւնը կը խորհի ջնջել երկաթուղիի մակերեսէն անցքը (փասած ա նիվօ), բայց 30 միլիոն ֆրանք պէտք է ծախսել...

Յ.

Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻ բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 51, rue de Rivoli, Café Samaritaineի ներքնայարկը: Մէթրօ՝ Շաթըլէ: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն եւ Կոմիտէի ընտրութիւն:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէի ընդհ. ժողովը այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ Նոր Կոմիտէի ընտրութիւն:

Գաւառ

ՇԱԼԷԹԻ «Բաբգէն-Սիւնի» խումբի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին ընկ. Վարդեվարի բնակարանին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Հաշուետուութիւն եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԲԻՒԺԷՆ ՍԻՒՐ ԱՐԺԱՆԻ եւ ՏՐԱԿԻՆԻԱՆԻ խումբերու խառն ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Բիւժէ Սիւր Արժէնի մէջ: Ձեկոյց 11րդ Շրջ. Ժողովի:

ԱՐԼԻ եւ ՍԱԼԷՆ ՏԸ ԺԻՐՈՅԻ խումբերուն խառն ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Արլի մէջ: Ձեկոյց 11րդ Շրջ. Ժողովի:

ՍԷՆ-ՍԱԹՈՒՐՆԷՆԻ եւ ՓՈՆԹԷԻ (Ավինեոն) խումբերու խառն ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 1ին Փոնթէի մէջ: Ձեկոյց 11րդ Շրջ. Ժողովի:

ԷԻՍԻ «Բեռի» խումբի ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին: Ձեկոյց 11րդ Շրջ. Ժողովի:

Ողբացեալ Տիկին ԵՂԻՍԱԲԵԹ Վ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ – ՋԱՄԱԼԵԱՆի յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի այսօր, շաբաթ, ժամը 4ին, Առնուվիլ լէ Կոնէսի հիւանդանոցին մէջ:

Կառ. տիւ Նոռէն կառախումբ առնել Վիլիէ լը Պէլ–Կոնէս, ժամը 13·27ին կամ 15·27ին:

Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն:

Դաշտահանդէս

ՓԱՐԻԶԻ ԵՕԶԿԱՏԻ ԵՒ ԻՐ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ ՎԱՂԸ. ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԵԿՈՅ ՄԷՕՏՈՆԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ

երգ. պար, արտասանութիւն:

Ճոխ պիւֆէ՝ գիւրամատչելի գիներով:

Հաղորդկց. միջոց.— փորթ վէրսայլէն առնել 23 եւ 32 թիւ ճանրակառքերը եւ իջնել Ֆէրմ տը Մուլինօ: InValidesէն շոգեկառք եւ իջնել Gare Meudon:

Դաշտահանդէս

ՇԱՎԻԼԻ ԴԱՒՐԱՅԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ՎԱՂԸ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԻՐԻԿՈՒՆ ՄԷՕՏՕՆԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ, «ՊԱՂ ԱՂԲԻՒՐ»ԻՆ ՄՕՏ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԼՈՒՐԵՐ ՔՕՂՔԷՆ (Գ. Գեղարքունի) 10 ֆր.: ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր (Նարդ.) 15 ֆր.: ՇԱՔԷ, Արեւելեան իշխանուհին 20: Նոքը, Է. Մարիա-Ռեմարք. ԸՆԴԱՐՁԱԿ ԵՐԳԱՐԱՆ, Տպգր. Աթէնք, 1932, 636 էջ, կազմեալ. 30 ֆր. ՁՈՅԳ ՈՃԻՐՆԵՐ, կազմ. 10 ֆր.: ՍԻՍԱՋԱԿԱՊԵՏԸ, Բ. Տպգր. կազմ. 25 ֆր. ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐ (Գ. Քաթիպա) 6 ֆր.: Սայեաթ Նովա 6 ֆր. Պարսկահայոց բարեկամին հետ (Լ. Մեսրոպ) 5 ֆր.: կոոպերացիա (Վ. [illegible]եանց) 10 ֆր.: Թէոֆանօ 25 ֆր.: Վոսփորի գաղտնիքը 30 ֆր.: Հայաստանի Աշխարհագրութիւն (Պալէսեան) 10 ֆր.: Իմաստութեան քառեակներ (Ա. Չ.) 5 ֆր.: Մանկական Աշխարհ (Մարզպետ) 5 ֆր.: Ութ ճէքեաթներ (Ա. Գ.) 5 ֆր.: Ծովին աղջիկը 5 ֆր.: Թալիսման 5 ֆր.: Պարտուածներ՝ (Ա. Ահարոնեան) 10 ֆրանք:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ.— ՍԻՍԱՐԱՅՐԻ ԱՐԾԻՒԸ (Ս. Բիւրատ) 5 ֆր.: ՔՈՐՐԱՍ[illegible] 8 ֆր.: ԱՆՈՒՇ, հայկ. օբէրեթ 5 ֆր. եւայլն:

Պահանջել մեր ընդարձակ ցուցակը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին անդամուհիներն ու անդամները ժողովի կը հրաւիրուին այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 253 rue J. J. Rousseau, Իսի-լէ-Մուլինօ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Կարեւոր օրակարգ:

ՖՐ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամներն ու անդամուհիները այս Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8ին Ակումբին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հայ Լէգէոնական Միութեան անդամական ժողովը վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին Պար տը լա Փօստի սրահին մէջ, rue Colbert:

Հայ Լեգէոնական Միութեան հասցէն՝ Sarkis Altounian, P. Colbert, 71, Marseille.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (55)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

■■■■■■■■■

ԵՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ԾՈՎԱԿԱԼ ԴՈՒԲԱՍՈՎԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Աշխատեցայ մշակել իմ անձիս համար հոգեբարոյական կանոնաւոր տեսութիւն մը: Իմ փնտռտուքներուս մէջ, ինծի օգտակար եղաւ չէզոք անձ մը, յեղափոխական կարծիքներէ զերծ մէկը, որուն հետ ծանօթացեր էի այնտեղ: Որովհետեւ ես կ'աշխատէի իրեն ցոյց տալ թէ յեղափոխական գործունէութիւնը իր արդարացումը կը կրէր ինքն իր մէջ միայն: Դժուար է նկարագրել երջանկութիւնը, որ ինծի պատճառեցին իմ այդ փնտռտուքներս, եւ այդ հակառակ իմ կացութեանս ծանրութեան:

1904ի գարնան, առողջութիւնս քիչ մը գտած, վերադարձայ Մոսկուա: Նոյն տարուան աշնան, պատահաբար ընկերներ գտայ: Այդ օրէն ասդին, իմ կեանքս աւելի հարուստ է արտաքին դէպքերով քան ներքին ապրումներով, բայց այն օրէն՝ երբ ինծի առաջարկեցին մտնել Մարտական Մարմնին մէջ: Նախ աշխատեցայ իբրեւ քարոզիչ – գործիչ Մոսկուայի կոմիտէին մէջ: Յետոյ, նոյն աշխատանքը կատարելով մէկտեղ, թաքթիքի հարցերու մասին ընդդիմադիր շարքերուն անցայ (1905ի սկիզբը): Ինծի կը թըւէր թէ անհրաժեշտ էր անյապաղ պատրաստուիլ զինեալ ըմբոստութեան, թէ այդ ըմբոստութիւնը պէտք էր կատարել, եթէ նոյնիսկ հարիւրը չանցնէր վճռական մարդոց թիւը: Թող որ զոհ երթան բոլոր այդ մարդիկը: Դէթ մնացողները պիտի տեսնեն թէ զոհողութեան ի՛նչ ոգիով պէտք է կռուիլ: Ընկերոջ մը օժանդակութեամբ, սկսայ աշխատիլ այդ ուղղութեամբ: Սակայն մեծ-դուքս Սէրգէյի սպանութենէն յետոյ, երկուքս ալ ձերբակալուեցանք: Դեկտեմբերի դէպքերը հաստատեցին թէ որքան իրաւունք ունէի, դէթ մասամբ: Բանտին մէջ, աւելի մեծ ուշադրութեամբ սկսայ կարդալ Ջավրովի գործերը:

Կը յիշեմ թէ ինչ յափշտակութեան մէջ սուզեց զիս ընթերցումը իր գիրքին,— փորձ մտածման պատմութեան մասին: Ելլելով բանտէն, գամուեցայ Պենզայի մէջ: Այդտեղէն, այնքան որքան թոյլ կուտային ճամբորդութիւններս, կը մասնակցէի տեղական աշխատանքներուն: Դասախօսութիւններ կ'ընէի, կը զբաղէի բանուորներու եւ երիտասարդներու ակումբով: Շատ կը ճամբորդէի, կազմակերպելու նպատակով լապորաթուար մը, ուր կարենայինք ռումբեր պատրաստել զանգուածային ըմբոստութեան մը պահուն,— գաղափար մը, զոր չլքեցի երբեք:

Այս առիթով, երբ յարաբերութեան մտայ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին հետ, մէկու մը միջոցով կեդր. կոմիտէն հրաւիրեց զիս մտնել Մարտական Մարմնին մէջ: Այս առաջարկին պատասխանեցի մերժումով: Սակայն յաջորդ օրը ետ առի խօսքս: Համաձայնելուս պատճառները սանոնք էն.—

Տեսական կերպով, կը գնահատեմ ահաբեկչական շարժումը: Գիտեմ որ բաւական պաղարիւն եմ եւ խիզախ ու եւ է գործի մէջ, որքան ալ սարսափազդեցիկ ըլլայ: Հետեւաբար իրաւունք չունէի մերժելու նման առաջարկ մը: Հարկ չկայ ըսելու թէ ոչ մէկ կոչում կը զգամ մարդ սպաննելու, (նոյնիսկ որսորդութիւն չեմ ըրած, բարբարոսային համարելով): Ի՞նչ փոյթ թէ կեանքը ինծի թանկագին կը թուի, գիտեմ մեռնիլ զինուորի պէս: Համաձայնութիւնս տալէս յետոյ մինչեւ ահաբեկչական նախապատրաստութիւններու մէջ մտնելս մէկ ամիս անցեր էր: Այդ ժամանակը անցուցի ապրելով համաձայն իմ նոր կեանքիս: Եւ խիղճիս առջեւ, մահուան առջեւ, որուն կը դիմեմ, կրնամ ըսել,— կատարելապէս յաղթեցի մահուան վախին: Հանդարտ կրնամ ուղեղս պայթեցնել, եթէ ռումբս կըրակ չառնէ: Առանց թոյլ տալու որ դողայ դէմքիս մէկ դիծը եւ տժգունիմ, կրնամ կախաղան բարձրանալ, յաջողութեան պարագային: Եւ այս արդիւնք չէ իմ անձիս վրայ բռնութիւն բանեցնելուս, ոչ ալ կամքիս գեղջուկ պրկումը, այլ բնական հետեւանքն է իմ ապրած կեանքիս:

Մինչեւ 17 Հոկտեմբեր, աշխատեցայ Մարտական Մարմնին մէջ, յետոյ առժամապէս ընդհատեցի աշխատանքըս: Երբ կառավարական շրջանակներու քաղաքական ձգտումները դէթ մասամբ յայտնի եղան, ինքզինքս նուիրեցի ահաբեկչական գործին յանուն Մարտական Ջոկատին:

Իսկ երբ Մարտական Մարմինը վերսկսաւ իր գործունէութիւնը, խնդրեցի որ զիս Մոսկուա ղրկեն: Երկու օր մնաց այն օրուան, երբ պիտի գործածեմ ռումբս: Հանդիստ է հոգիս, եւ երջանիկ եմ:

Ընկերներուս, որոնք ինծի հետ մասնակցեցան ահաբեկչութեան, ողջո՜յն»:

Բ. ՎՈՅՆԱՐՈՎՍԿԻ

---

23 Ապրիլի մահափորձին առթիւ, Մարտական Մարմինը հրատարակեց հետեւեալ յայտարարութիւնը, գրուած ինծի անծանօթ մէկու մը կողմէ.

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

(ՁԵՆՔՈՎ ՄԻԱՅՆ ՊԻՏԻ ՇԱՀԻՍ ԻՐԱՒՈՒՆՔ)

— oo —

29 Ապրիլին, ժամը 12.30ին, [illegible] կուսակցութեան Մարտական Մարմնին մահավճիռին համաձայն, [illegible] մը նետուեցաւ Մոսկուայի ընդհ. [illegible] ռավարիչ, ծովակալ Դուբասովի [illegible] քին վրայ, Տվէրսկայա փողոցին [illegible] Յերնիշեւսկի դուհին անկիւնը, [illegible] կառավարչութեան պալատին մօտ:

Մարտական Մարմնին մահավճ[illegible] արտայայտութիւնն է այն [illegible] տանին, զոր ընկերութիւնը կատ[illegible] Մոսկուայի արիւնոտ օրերու կոտ[illegible] կերպութեան մասին: Մահափորձ[illegible] զոր ամբողջապէս վարեց եւ գործադ[illegible] խիզախ ձեռք մը, չտուաւ [illegible] ուած արդիւնքը պարզ այն դիպ[illegible] ծով, որ քանիցս փրկած է ժողով[illegible] դին թշնամիները:

(Շարունակելի)

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. ... Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 10 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

10 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2288 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՉԱՐԻՔԻՆ ԲԱՐԻՔԸ

Անմիտ եւ անկիրթ խաչակրութիւն մը — գարշելի գրօշամարտը — դուռ բացաւ շատ մը անախորժութեանց:

Անոր շնորհիւ, աւելի խորացան ճեղքերը եւ թանձրացաւ արդէն թունաւոր, անշնչելի մթնոլորտ մը:

Հարկ է երկար, շատ երկար սպասել, մինչեւ որ առագաստները իջնեն եւ քիչ մը լոյս ծագի:

Մինչեւ որ «քաջարի»ները իրենք խելքի գան: Գոնէ իրենց պատեանին մէջ քաշուին:

×

Սարքուած դաւադրութեան անվիճելի, անհանդուրժելի չարիքին դիմաց, ունի՞նք որ եւ է մխիթարական պարագայ: Ո՛ր եւ է գրական երեւոյթ, որ ծառայէր սիրտ պաղչկելու:

Մէկ հատ միայն, մասնաւորապէս ամերիկեան ափերու վրայ: «Հակադրօշակեան» խայտառակութենէն ի վեր, կը նշմարենք կազդուրիչ աշխուժացում մը՝ անդրատլանտեան գաղութին մէջ:

Արդէն յիսնամեայ եւ շատոնց զրկուած՝ թարմ բազմութիւններէ, այդ գաղութը նաւուկ վիճակ մը ունի տարիներէ ի վեր:

Հիները՝ յոգնած, նորերը՝ «ամերիկացած», այնտեղ աւելի շուտ կը փրթին կապերը՝ անցեալին հետ:

Այնտեղ նոր սերունդը չի սահմանափակուիր որդիներով, այլ հասած է արդէն թոռներու: Ուրիշ խօսքով՝ հայածին Ճորճերու եւ Չարլներու:

Արդ, «Հայաստանեայց» բոչաններու սարքած արհեստական պայքարը շարժի ենթարկեց ոչ միայն տարիքոտները, այլ եւ պատանիներն ու երիտասարդները: Նոյն իսկ անգլիախօսները:

Վկայ՝ այն բազմաթիւ ցոյցերն ու ժողովները որ տեղի ունեցան վերջին երկու ամիսներու ընթացքին, Մ. Նահանգներու գլխաւոր քաղաքներուն մէջ:

Մասնաւոր պատճառ մը չկար «Հայ Դրօշի Օր» հաստատելու:

Որ եւ է ազգային դրօշ պէտք ունի՞ պաշտպանութեան:

Եւ սակայն, բթամիտ եւ նենգամիտ մարդիկ խոցոտեցին, ճանկռտեցին արդէն վիրաւոր բազմութեան մը սիրտը, եւ ահաւասիկ «Օր» մը եւս...

Ահաւասիկ հանդէսներ, ցոյցեր եւ թափօրներ՝ գործօն մասնակցութեամբ երիտասարդներու եւ պատանիներու որոնք ամփոփուած են զանազան անուններու տակ, — «Արամ» Երիտ. Միութիւն, Հ. Յ. Դ. Պատ. խումբեր, Ապրիլեան Սաներ, «Կորիւն» Երիտ. Միութիւն, «Ցեղակրօն» Երիտ. Միութիւն եւն.:

Հ. Յ. Դ. Նիւ Ինկլէնտի դաշտահանդէսին առթիւ, «Հայրենիք»ի թղթակիցը կը գրէ թէ Զօր. Սեպուհ կատարեց հարիւրաւոր պատանիներու եւ պարմանուհիներու ուխտի արարողութիւնը:

Ի՞նչ կը նշանակէ այս: Մէկդի դնելով մանրամասնութիւնները, նոյն իսկ սովորական խանդավառութենէ մը աւելի վեր չառնելով այս բոլորը, չէ՞ք ընդունիր թէ երիտասարդական աւիւն մը կաթած է այս գաղութին մէջ:

Անշուշտ ոգեւորութեան կաթիլներ հոսած են նաեւ միւս՝ կադրօշակեան՝ ճակատին վրայ, ուշադրութիւնը կեդրոնացնելով ... դէպի Երեւան եւ ընդդէմ Դաշնակցութեան:

Հոգ չէ, թող ռամկավարներու եւ միւսներու ամերիկացած որդիներն ու թոռներն ալ «հայկականութիւն» հոլովեն, նոյն իսկ Դաշնակցութեան քարկոծելու գնով:

×

Ուրեմն, պզտիկ բարիք մը՝ խոշոր չարիքէ մը, — ազգային զգացումի արծարծում՝ նոր սերունդին մէջ: Քիչ մը ամէն տեղ, բայց մանաւանդ Ատլանտեանի ափերուն վրայ:

Եւ սակայն, չարիքին այս բարիքն արձանագրելով հանդերձ, երբեք հանգիստ չէ մեր սիրտը:

Երեւոյթը գրական է, բայց ի՞նչ օգուտ:

Մենք ինչո՞ւ պիտի հարկադրուէինք այսքան եռանդ սպառել եւ սպառել տալ նոր սերունդին, փրկելու համար տարրական յիշատակներու վարկը:

Վախ չունի՞ք որ, այս ընթացքով, վաղը հարկադրուինք պաշտպանել նաեւ ... հայերէնը:

Եթէ մեր անարժան հակառակորդները պուտ մը խիղճ ունենային, ի՛նչ օրհնութիւն պիտի դառնար օտարանալու դատապարտուած սերունդի մը այս աշխուժացումը:

Մինչդեռ, իրենց իսկ դատալքութեան եւ բթամտութեան հետեւանքով, ահա ինքն իր մէջ կը բաժնուի, կը ջղագրգռուի սերունդն ալ:

Ա՛ն ալ կը ստիպուի ճակատ յարդարել ինքն իր մէջ, [illegible] զանազան մոլեռանդութեանց:

Զափազանց երկար տեւեց Հայրերուն քննախնդրութիւնը:

Հայկական ազատագրութեան ճամբան կը հարթուի՞, եթէ որդիները եւ թոռներն ալ գոտեմարտի բռնուին, սնամէջ բանաձեւերով:

Արթնցէ՛ք, արթնցէ՛ք, պարոններ:

Եթէ ձեր ամբողջ վայնասունը ժողովուրդի բարիքին համար է, — մի՛ խորացնէք ճեղքերը:

Եթէ հաշուելու խնդիր է, — մի մաղթէք այդպիսի բան:

Իսկ եթէ այս բոլոր խափանարար ցոյցերը եւ [illegible] կը կատարէք իբրեւ «պարապ վախտի խաղալիք», — իմացէք, ձեր իսկ թունաւորած սերունդը վաղը հաշիւ պիտի պահանջէ բոլորէդ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍՐԸՆԹԱՑ...

— oo —

Երկու տարիէ ի վեր, լուռ ու մունջ կը հետեւիմ նորութեան մը որ մէկ անգամէն ծաւալեցաւ:

Ամերիկահայ նոր սերունդին փրկութեան համար, «Հայրենիք» բսկսաւ ամէն օր մէկ – երկու սիւնակ յատկացնել անգլերէն յօդուածներու:

Մէկ – երկու սիւնակը այսօր բարձրացած է արդէն չորսի: Երբեմն կը գրաւէ ամբողջ էջ մը, — ինքագիր կամ թարգմանածոյ յօդուածներ, բանաստեղծութիւններ, լուրեր եւն.:

Բայց «Հայրենիք»ը միակը չէ:

Ռամկավար «Պայքար»ն ալ ունի անգլերէն պարբերական մը, «Արմինըն Միրըր» (Հայկական Հայելի):

Հատ մըն ալ կը հրատարակէ՝ Բարեգործականի շրջանային վարչութիւնը:

Եղաւ երե՞ք: Ահա չորրորդը, «Արմինիըն Րիփորթըր» (Հայկական Տեղեկատու): Շաբաթաթերթ մը, որ կը հրատարակուի Լոս Անճէլէսի մէջ (Քալիֆորնիա), Ա. եւ Բ. էջերը անգլերէն, մնացեալը՝ հայերէն: Լոյս տեսած է արդէն 70 թիւ:

Հատ մը եւս, հատ մը եւս. — «Արմինիըն Սփէքթէյթըր» (Հայկական Դիտարան), կեդրոնը՝ Նիւ Եորք: Զեռքս է՝ 21րդ թիւը:

Այս հինգէն լուր ունիմ, շնորհիւ «Յառաջ»ի:

Անշուշտ ուրիշներ ալ կան կամ պիտի բլլան, հետզհետէ, նմանողութեան օրէնքով:

Յետոյ կարգը պիտի գայ՝ Փարիզի:

Ի՞նչ կը կարծէք, այդ օրը հեռո՞ւ է մեր գաղութին համար...

Կամաց – կամաց հայերէնը օտար լեզու չը՞ պիտի դառնայ հազարաւոր Արամներու եւ Արաքսիներու համար, դուռ բանալով փրանսերէն բաժիններու...

ՎԱՀԷ

Հայ աղջկան մը արկածը

— o —

Հայ կարուհի մը, Օր. Վերժին Գրլըճեան, հինգշաբթի գիշեր ժամը 9ին կ'անցնէր Սէնթ Օկիւսթէն փողոցէն, երբ դիմացն ելաւ երիտասարդ մը՝ ինքնաշարժով: Անծանօթը առաջարկեց պտոյտ մը կատարել օրիորդը մերժեց եւ սկսաւ արագացնել քայլերը: Բայց անծանօթը հետեւեցաւ եւ Լա Պօէսի փողոցին մէջ կրկնեց իր առաջարկը: Նորէն մերժում: Վերջապէս, Շան զ'Էլիզէի անկիւնը յաջողեցաւ համոզել, ճաշի հրաւիրելով: Աղջիկը կառք նստաւ, անծանօթը Պուժիվալի մէկ ճաշարանը տարաւ զայն: Անծանօթը ինքզինքը կը ներկայացնէր իբրեւ Պերլինէն եկած հարուստ բժիշկ մը: Ճաշէն յետոյ, աղջիկը խնդրեց Փարիզ վերադարձնել զինքը: Բայց երբ տեսաւ որ դէպի Սէն Ժէռմէնի անտառը կը տանի, սկսաւ վախնալ: Անծանօթը ապահովութիւններ տուաւ, սակայն երբ Աշէռի կամուրջը հասան, յանկարծ դէպի անտառ քշեց կառքը, մարեց լոյսերը եւ խոյացաւ Օր. Գրլըճեանի վրայ: Աղջիկը անդադար օգնութիւն կ'աղաղակէր: Ասոր վրայ, անծանօթը զինքը կառքէն դուրս նետեց եւ փախաւ:

Հայուհին այս պատմութիւնը պատմելով ոստիկանութեան, տեղեկութիւններ տուաւ անծանօթի դիմագծութեան մասին, բայց մոռցած էր ինքնաշարժին թիւը: Վար նետուած ատեն, կորսնցուցած է գլխարկը եւ պայուսակը:

ՑՈՅՑ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ?

— oo —

«Իւմանիթէ» կը գրէ թէ ուրբաթ օր 800 գործազուրկներ, առանց դաւանանքի եւ ազգի խտրութեան, ցոյց մը կատարեցին փողոցներուն մէջ, բողոքելով զանազան անիրաւութեանց դէմ:

Ա. ԽՄԲԱՆԿԱՐ՝ ՕԳՈՍՏ. 4 — 5ԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԹԱՒՐԻԶ ԱՊԱՍՏԱՆԱԾ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ (Բ.ը յաջորդով):

ԾԱՆՕԹ. — Փախստականներուն վրայ նշանակուած թուանշանները կը ցուցնեն անոնց անունները, զորս վերապահած ենք, յատուկ խնդրանքով: Փափաքողները կրնան խմբագրատուն հանդիպիլ եւ տեղեկանալ:

ԷՄԻՐ ՖԷՅՍԱԼԻ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

Երրորդ էջին մէջ ամփոփ տեղեկութիւններ տուած ենք Իրաքի Թագաւորին եւ պետութեան մասին:

Իսկապէս արկածալի կեանք մը ունեցած է հանգուցեալ արքան: Իր անունը հռչակուեցաւ մասնաւորապէս մեծ պատերազմին: Երրորդ որդին էր Շէրիֆ Հիւսէյնի եւ կը սերէր Ֆաթիմէն, որ կը համարուի Մարգարէին ողջ մնացած միակ աղջիկը: Համաձայն ընտանեկան աւանդութեան, Ֆէյսալ երբ եօթն օրուան էր, փոխադրուեցաւ Բահապի պալատը, ուր մնաց մինչեւ 7 տարեկանը: Հօրը հետ Պոլիս գնաց 1893ին եւ հոն աւարտեց ուսումը: 1904ին ամուսնացաւ: 1909ին դարձաւ Հիճազ, երբ հայրը Շէրիֆ նշանակուեցաւ: 1913ին ծիտակի երեսփոխան ընտրուեցաւ եւ սկսաւ ծանօթանալ արաբ ազգայնական շարժումին: Հրամանատարն էր 1914ին իր հօրը կողմէ հաւաքուած բանակին եւ Մէքքէ կը գտնուէր, երբ ծագեցաւ Մեծ պատերազմը: 1915ին օգնական նշանակուեցաւ Սուրիոյ կուսակալին, բայց Հիճազ փախաւ յաջորդ տարուան սկիզբը եւ վճռական դեր կատարեց արաբական ապստամբութեան մէջ: Հիւսէյնի զաւակներուն մէջ ամէնէն կորովին եւ փառասէրն էր, եւ գլխաւոր դերը կատարեց արաբական ազատագրութեան մէջ: Իր աջակցութիւնը ընծայելով անգլիական բանակին, ապստամբութեան ոգին արծարծեց անապատի բազմաթիւ ցեղերուն մէջ եւ յաջողեցաւ Թուրքեւգերման ուժերը քշել Արաբիայէն, Մէքքէէն, Մէտինէէն եւ Երուսաղէմէն: Առաջին անգամ ինքն էր որ Դամասկոս մտաւ հռչակաւոր գնդ. Լորէնսի հետ, եւ այնտեղ ընդունուեցաւ խելացնոր խանդավառութեամբ: Սուրիան վերջնապէս կ'ազատէր Թրքական լուծէն, Մուտրոսի զինադադարով: Շատ չանցած դժուարութիւններ ծագեցան Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ, որոնք 1918 նոյ. 7ին յայտարարութիւն մը հրատարակեցին, որոշելով իրենց ազդեցութեան սահմանները: Ֆէյսալ արդէն սկսած էր կազմակերպել Սուրիան եւ երկու անգամ Փարիզ եկաւ, մասնակցելու համար հաշտութեան ժողովին: 1920 մարտ 11ին Սուրիոյ թագաւոր հռչակուեցաւ, բայց այս անգամ ալ ընտհարեցաւ հոգատար իշխանութեան, Ֆրանսայի հետ: Զօր. Կուռօ կռիւի բռնուելով, յաղթեց եւ 1920 յուլիս 14ին Սուրիան միանգամընդմիշտ փակուեցաւ Ֆէյսալի առջեւ: Ասոր վրայ Ֆէյսալ գնաց Լոնտոն, եւ Անգլիոյ շնորհիւ հռչակուեցաւ Թագաւոր Իրաքի (1921 յունիս 11):

Այնուհետեւ Մեծն Բրիտանիա ամէն միջոց ընծայեց, որպէսզի նոր պետութիւնը զարգանայ, միեւնոյն ատեն զօրացնելով արաբական ընտանիքին դիրքը:

— «Տէյլը» Թագաւորին մահուան առթիւ յիշելով ասորական դէպքերը, կը թելադրէ զգուշանալ Սուրիոյ հոգատարութիւնը վերցնելու ծրագիրներէ, ինչպէս կ'առաջարկեն շատեր: «Սուրիան ինքն իր գլխուն մնալով, կրնայ թատր դառնալ արիւնալի ընդհարումներու, քանի որ այնքան ցեղեր եւ կրօններ վէճի բռնուած են իրարու հետ: Մենք չենք կրնար անտարբեր մնալ այս մասին, առանց բոլորովին ոչնչացնելու մեր հեղինակութիւնը՝ Արեւելքի մէջ: Սուրիացիներուն երջանկութիւն պարգեւելու պատրուակով, մենք ամէն տեսակ չարիք պատճառած պիտի ըլլանք մեր մեկնումով: Դեռ շատ կանուխ է հոգատարութիւնը ջնջելու համար: Բուն իսկ Սուրիոյ կացութիւնը եւ Իրաքի վերջին դէպքերը ջախջախիչ ապացոյցներ են այս խրդութեան»:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱԶԻ Ա. ԹԱԳԱՒՈՐ ԻՐԱՔԻ

Ֆէյսալի մարմինը Պաղտատ կը փոխադրուի

Երէկ հաղորդած էինք Իրաքի Թագաւորին մահը՝ Զուիցերիոյ մէջ:

Մարմինը անմիջապէս զմռսուեցաւ եւ շաբաթ օր փոխադրուեցաւ Պրինտիզի, ուրկէ անգլիական մարտանաւ մը պիտի տանի Պէյրութ: Այնտեղէն անգլ. օդանաւ մը պիտի փոխադրէ Պաղտատ:

Ֆէյսալի մահուան լուրը հազիւ Պաղտատ հասած, յաջորդ հռչակուեցաւ գահաժառանգը, Կազի Ա. անունով:

Ինչպէս գրած ենք, նոր Թագաւորը 21 տարեկան է եւ ուսման մէկ մասը լրացուցած է Լոնտոնի մէջ, 1928ին: Իր հօրմէն աւելի խորապէս ընտելացած է արեւմտեան քաղաքակրթութեան:

Նոր Թագաւորին գահակալութիւնը ողջունուեցաւ թնդանօթի հարիւր մէկ հարուածներով: Արարողութիւնը տեղի ունեցաւ սեպտ. 8ի առտուն ժամը 10-ին: Նոր արքան, որ մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ, անմիջապէս ունկնդրութեան ընդունեցաւ նախարարները եւ երեսփ. ժողովին ու ծերակոյտին նախագահները որոնք հաւատարմութեան երդում ըրին:

Պաղտատէն կը հեռագրեն թէ Ֆէյսալ Թագաւորին մահը խոր յուզում պատճառեց ժողովուրդին մէջ: Խանութները փակուեցան եւ հազարաւոր հաւատացեալներ մզկիթները խռնուեցան, աղօթելու համար: Սուգը սուգ պիտի պահէ ութ օր:

Անգլիոյ Թագաւորը առաջին ցաւակցական հեռագիրը ուղղեց նոր Թագաւորին: Լորտ Ալլէնպի, որ բրիտանական բանակին հրամանատարն էր Մեծ Պատերազմին, իր ցաւակցական հեռագրով վեր հանեց հանգուցեալին վճռական դերը՝ Թուրքերու վրայ տարուած յաղթանակներուն մէջ: Հանգուցեալը մեծ համարում կը վայելէր Անգլիոյ մէջ, իբրեւ հաւատարիմ բարեկամ:

⁂ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ հանգուցեալ Թագաւորին բարեկամներէն երկուքը անբացատրելի գտնելով անոր յանկարծական մահը, բժշկական քննութիւն պահանջած են: Կասկած կայ թէ թունաւորուած է. մինչդեռ Թագաւորը երկար ատենէ ի վեր կը տառապէր սրտի հիւանդութենէ:

Երկրորդ անգամ Զուիցերիա գալէն ի վեր երկար պտոյտներ կը կատարէր Պէռնի մէջ: Հինգշաբթի օր Ինթէրլաքէն գացած էր ինքնաշարժով: Վերադարձին գանգատեցաւ թէ գլուխը կը ցաւի եւ հազիւ պառկած հասած, ուղեց հանգստանալ: Տօքթ. Քօշէ, սրտի հիւանդութեանց մեծ մասնագէտը, քննելով հիւանդը, յայտնեց թէ արտակարգ բան մը չի տեսներ, բայց պատուիրեց որ հիւանդապահուհին հսկէ սնարին մօտ: Գիշերուան ժամը 11·15ին, Թագաւորը սկսաւ քնանալ, եւ պատուիրեց որ հիւանդապահուհին ալ յարակից սենեակը քաշուի: Աղջիկը հազիւ անկողին մտած էր, երբ Թագաւորը կանչեց եւ ձեռքը ձախ կողմը տանելով, ըսաւ թէ սիրտը կը ցաւի: Հիւանդապահուհին անմիջապէս ներարկում մը կատարեց, եւ կանչել տուաւ բժիշկն ու թիկնապահը, որոնք վայրկենապէս եկան: Բժիշկը ամէն միջոց փորձեց սիրտը վերակենդանացնելու համար, սակայն, կէս գիշերէն քիչ յետոյ Թագաւորը մեռաւ: Իր քովն էին եղբայրը եւ արտաքին նախարար Նուրի փաշա:

Ֆրանսիւռուս բարեկամութիւնը

Նախկին վարչապետ Պ. Էռիօ փառքի օրեր կ'անցընէ Մոսկուայի մէջ:

Ուրբաթ օր մասնաւոր սեղան մը սարքած էր կառավարական պաշտօնաթերթին՝ «Իզվեստիա»յի խմբագրութիւնը: Ներկայ էին ֆրանսական դեսպանատան պաշտօնեաները եւ բազմաթիւ խորհրդային խմբագիրներ: Այս առթիւ բազմաթիւ բաժակաճառեր խօսուեցան: Թերթին խմբագրապետը փառաբանեց ֆրանքեւռուս գործակցութիւնը: Պ. Էռիօ պատասխանելով, յայտարարեց թէ Խ. Միութենէն կը բաժնուի տեւական յիշատակներով: «Խ. Միութիւնը նոր միջնաբերդն է ժողովրդական գաղափարին, միջնաբերդ մը որուն վրայ ոչ ոք պիտի համարձակի յարձակիլ:

Այնուհետեւ խօսք առաւ Ռատէք, որ մասնաւորապէս ծանրանալով պատերազմի վտանգին վրայ, ըսաւ.

— «Մենք չենք ըսեր թէ կատարելապէս պատրաստ ենք, բայց, եթէ նոյնիսկ դառն փորձերէ անցնինք, պիտի յաղթենք, յարձակումը արեւելքէն գործուի թէ արեւմուտքէն:

Ճաշէն յետոյ Պ. Պ. Ռատէք, Էռիօ եւ բանաստեղծ Տամիան Պէտնի կատակներ ըրին բազմաթիւ հետաքրքիրներու առջեւ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՂԱՂԱԿՆԵՐ՝ ՀԵՌՈՒԷՆ ԵՒ ՄՕՏԷՆ

ԽՄԲ. — Հայկական անկախութեան խորհրդանշանին դէմ սարքուած անմիտ եւ անկիրթ պայքարը խոյունկ ցնցում յառաջ բերած է մօտաւոր թէ հեռաւոր գաղութներուն մէջ: Շարունակ բողոքներ կը ստանանք ոչ միայն արձակ, այլ եւ ոտանաւոր:

Գաղափար մը տալու համար տիրող զայրոյթի մասին, ստորեւ կ'ամփոփենք երկու նամակներ, անխնայ «կլոբցնելով» .—

ՎԱ՜Յ ՈՒՐԱՑՈՂՆԵՐՈՒՆ

ՄԻԼԱՆ.— Դրօշամարտ...

Այսպէս ուրեմն, հայ հայրենիքի ազատագրման արիւններկ ճանապարհին վրայ նոր ցաւ մը եւս, նոր կսկիծ մը եւս, անհեթեթ ու պժգալի դաւադրութիւն մը եւս...

Վատե՛ր, վատե՛ր ...:

Իբրեւ մէկը այն հազա՛ր, հազա՛ր երիտասարդներէն որ խորապէս տոգորուած են հայրենիքի ազատութեան գաղափարով, չեմ կրնար զսպել ցա[illegible]

[illegible]

Մենք որ դեռ մանուկներ վառօդի հոտը չնչած ենք, մենք որ ձմեռնային քամիներու եւ ամառնային սոսկալի տօթերու սովամահ զոհերը տեսած ենք, մենք մեր արեան մէջ, մեր ոսկորներուն մէջ, մեր ծուծին մէջ կը զգանք հերոսներու ներկայութիւնը: Անոնք, անմահներու այդ անհաշիւ բազմութիւնը, ազմի չվիորի տառ[illegible]ջին կանչին բոլորն ալ դուրս[illegible]անապատներէն, ձորերէն, ծործորներէն, ամէն քարի ու ամէն թուփի տակէն ու մնացած ազատատենչ երիտա[illegible]

[illegible]

...եռագոյն դրօշով:

Ու այն ժամանակ, վա՜յ ուրացողներուն:

ԲԱԳԱՐԱՏ

ԱՐԵՒՄՈՒՏՔՈՒՄ Ի՞ՆՉ ԲԱՆԻ ԵՆ...

ՌԱՇՏ (Պարսկաստան).— Օր ըստ օրէ ծանրանում է մեր ազգի թշուառ ցիրուցան բեկորների կացութիւնը օտար ափերում, օտար լուծի տակ: Օր ըստ օրէ անտանելի է դառնում հայ ժողովուրդի կեանքը:

Օր ըստ օրէ ծանրացնում ենք մենք մեր վիճակը թէ մեր հարազատ միջավայրերում եւ թէ մեզ անհարազատ հողակոյտի վրայ:

Իսկ մենք լուռ ենք: Բոլորը լուռ են...

Բայց, զգո՛յշ, հէ՛յ, ծանծաղ եւ քսու գաղափարների «ռահվիրաներ», Մոսկուի կամ Անգորայի սորուկներ:

Օտարը յարգում է մեր բազմահալած եռագոյնը որտեղ որ լինի, Եւրոպայի թէ Ամերիկայի քաղաքակիրթ երկրներում:

Իսկ դո՞ւք, ի՞նչ բանի էք, Պ. Պ. ռամկավարներ:

Այստեղ ձեզնից չատ հեռու, Իրանի Շիր ու Խուրշիդի հետ միասին հայկական եռագոյնի տակ Թաւրիզում [illegible]

[illegible]

Այդ բոլորը կը հանդչին եռագոյնի ծալքերուն տակ:

Դպչիլ եռագոյնին՝ կը նշանակէ անպատուել անոր մէջ ամփոփուած ազգային ամէն յիշատակ...

[illegible]

...թեան:

Ի՞նչ էք ուզում անել...

Ի դիմաց տասը երիտասարդներու
եւ երիտասարդուհիներու

Լ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

«ԱՐԵՒ - ԱՆՁՐԵՒ»

(Քերթուածներ,
Գրեց՝ ՎԱՀԷ ՎԱՀԵԱՆ)

— օ —

Վահէ Վահեանի «Արեւ — Անձրեւ»ը հաւաքածոյ մըն է քանի մը տասնեակ քերթուածներու, որոնք տկար միլար խաղեր ունենալով հանդերձ, իրենց ամբողջութեամբ կը մատնեն քընարական ազնիւ խառնուածք մը: Իր լարերու մեղադը ջինջ է, թրթռուն՝ նուրբ զգայնութեամբ եւ պրկուած՝ խոռվակոծ բայց հպարտ հոգիի մը վրայ: Տաւիղի վրայ տուայտող իր մատները ապացոյցը կուտան ճարտար եւ ճապուկ արհեստագիտութեան մը, կը զգաս որ իր ներշնչումը, երբեմն հետեւողական, զուրկ չէ սակայն ինք[illegible]

[illegible]

Կ'ոգեկոչէ հին ըստուեր մ'որ կորսուա՜ծ է անհետ:

. . . .

(ԴԱՏԱՐԿՈՒԹԻՒՆ)

« Սիրտըս հիմա՝ թողլքուած՝ է հին
տընակ մ'ամայի,
Շրջապատուած՝ ծառերով ու թուփերով զօսացած,
Լուսամուտներն այնքան նեղ, եւ առաստաղն այնքան ցած,
Որ ճառագայթ մը հազիւ երբեմն ներս
կը նայի:»

. . . .

(ՏՆԱԿՆ ԱՄԱՅԻ)

« Հոգիս հացի՛ պէս շերտ շերտ անցորդներուն նետեցի...
Անցան հըպարտ, չը տեսան ու զայն
ըրին ոտնակոխ.

. . . .

Երիտասարդ քերթողը կը զգայ սակայն թէ ուրկէ ճամբած է իր կարասը, թէ ի՛նչ է որ թունաւորած է գինքը:

[illegible]

« ...Թող չգիտնա՜ն, չիմանան, թէ
կի՞ն ես դուն՝ թէ արձան,
Ըստուե՞ր, թէ ի՞ր մըշուշէ, ձա՞յն՝
թէ սոսկ սին արձագանգ...
Թող դուն մընաս յաւիտեան առեղծըուած մ'անկենդան,
Ու ես ըլլամ գաղտնիքիս թէ՛ խանձաբուր, թէ՛ պատանք:
(ՄԵՂՔԻ ԾԱՂԻԿ)

Իր յուզումը կը սնանի ոչ այնքան արտաքին տպաւորութիւններով, այլ իր երեւակայութեամբ դրեթէ, որ իր ջիղերը կը հմայէ ու կը տանջէ միանգամայն: Այդ է պատճառը որ կինը եւ բնութիւնը Վահէ Վահեանի մօտ չօշափելի, իրական գոյութիւններ ըլլալէ աւելի մտապատկերներ են, նոյնիսկ հոգեկան վիճակներ.

« Կի՛ն, մեղաւոր իղձերուս կը յուզես
հոյլը նորէն...
Քու միսերուդ հաշիշով երակներս
արդ կը յորդին,
Ղօղանջ մը զիս կը կանչէ կարծես վիհի մը խորէն,
Հաղորդութեանն ի հրաւէր անմահութեանդ ակունքին:

×

Եւ հոդ է անհաւասիկ Վահէ Վահեանի խոցելի կէտը:

Բանաստեղծութիւնը, երկար տառեն մաքի թափչին խորը մտորելէ յետոյ, այսօր կը վերադառնայ իր նախնական օրօրոցին. նահանջ դէպի պար[illegible]

[illegible]

ռանդութեան դէմ զոր անցեալը [illegible] դեր է մեր հոգիի վրայ. ժառանգ[illegible] թիւն՝ պատկերներու, գաղափար[illegible] րու, կաղապարներու...

Արդ Վահէ Վահեանի քերթուած[illegible] ըր ծանրաբեռնուած են դասական [illegible] րեւով, իր յիշողութիւնը նստած սրտին վրայ. պէտք ունի սրբելու [illegible] ցեալի փոշին իր լարերուն վրայէն [illegible] պարզանալ, բայց ոչ ի գին խոր[illegible] թեան, թեթեւնալ, բայց ոչ ի գին [illegible] րուժ արժէքին...

Կ'ուզեմ տակաւին զգացնել [illegible] թէ Վահեանի կարդ մը քերթուած[illegible] րուն կը պակսի գերագոյն հուսկ [illegible] փը. իր ներշնչումը ուժ կ'առնէ, [illegible] խոյանայ, բայց ճիշդ այն պահուն [illegible] կը սպառէ վերջին սլացքին,— [illegible] թափը կը թուլնայ, կը կասի: [illegible] մեղանչումը զգալի է մանաւանդ [illegible] չեակներու մէջ: Հնչեակ մը ոչ միայն կառուցումի, այլ եւ յղացումի միութիւն մըն է. իր վերջին տունը [illegible] վերջին տողը պէտք է պայթի գի[illegible] մը, անակնկալով մը ... Վահեան[illegible] ալիքները կուգան, կը փշրին հարթ[illegible] ւաղներու վրայ...:

Բարեբախտաբար Վահեան կը փ[illegible] ինքզինքը. տկար տողերու կը յա[illegible] դեն ուժեղ, ամբողջական քերթու[illegible] ներ, որոնք կը պաշտպանեն իր [illegible] սահմանը: Անպայման ժամանակ[illegible] պիտի խմորէ իր խորքը, ու իրեն պի[illegible] տի յայտնէ արտայայտութեան նոր, կենդանի, ուժգին ձեւեր:

×

«Արեւ — Անձրեւ»ը դեղազարդուած է արուեստագէտի մը՝ Արաքէն Կէօքէեանի կողմէ:

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

Յ. Գ.— Գրքին տպագրութիւնը՝ [illegible] քուր եւ ճաշակաւոր՝ գործն է տպա[illegible] րանի մը որ «Համազգային»ի անունը կը կրէ: Զա՞րժեր յիշատակել այս [illegible] տը այս օրերուս, երբ Ֆրանսայի [illegible] եւս կազմուած է մէկ մասնաճիւղ[illegible] այդ ընկերակցութեան:

ԵՌԱԳՈՅՆԻՆ ՀԵՏ

Բ.

Եւ սակէ վեր ո՛վ հոգիս, կայ Մահուան գա՛հը միայն,
Անդունդներու մէջ բուսնող խաւարակո՛ւռ նայուածքներ...
Պէտք է բունցքըդ ըլլայ ցասման որո՛տն անվեհեր.
Եւ ոսոխին դէմ յառա՜ջ ատելավա՛ռ եւ անձայն:

Յառա՜ջ հոգիս ... վարսերուդ յանձնած ալիքն երազի՝
Դուպարին մէջ գալարուող հովուն ժայռո՛տ սուլումին ...
Աչքերուդ մէջն ես կ'ուզեմ որ ծաղկի յո՛յսն հաւատքին,
Թէ վաղն Դրօշն Յաղթութեան ապետօրէ՜ն ծածանի:

Յառա՜ջ հոգիս ... տե՛ս ինչպէս նըժոյգին թափը յանկարծ
Կը մըխրճի վիրաւոր պայքումին մէ՛ջ ռումբերուն,
Եւ մարտին մէջ կը դառնայ զինուորն նոյն ի՛սկ կիսատռուած:

Յառա՜ջ ... վերէն մեր անմահ ոգիներուն հո՛յլն անգին
Կը մտրակէ վըրէժիս հողմակոծ բա՛շը ոսկուն,
Ինչպէս կոհակն ովկիանին խութերուն կուրծքը մըրթին...:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

«ՄԱՀԸ ՊԻՏԻ ՄԻԱՑՆԷ ՄԵԶ»

(ճափոնական զրոյց)

Թիխա Միլա կը կոչուէր դեռատի աղջնակ մը, որ սպիտակ դէմք, փայլփլուն մազեր, սեւ աչքեր, փոքրիկ՝ եղակի գոյն շրթներ, ու մարմնի նուրբ գիծեր ունէր: Անոր ձայնը քնքուշ էր տատրակի մը նման, որ կը դդչայ՝ վաղ առաւօտուն: Շարժումները շնորհալի էին, իսկ քալուածքը՝ նման՝ հէքեաթային իշխանուհիի մը քալուած[illegible]

[illegible]

չէր ձգեր իր ծծեռնակը: Ու մինչ Թիխա Միլա կը սպասէր աէրէն, մայրը անզօր էր հանդարտեցնելու իր դեռանի ծծեռնակը, որովհետեւ չատ բիրտ էր ծերունի Սանկ — Լօ — Լին:

Լօ — Շանկ — Եավա համակրելի աղջայ մըն էր, մօրմէն ճափոնացի, իսկ հօրմէն՝ չինացի: Իրեն համար՝ Թիխա Միլայի աէրը կը նշանակէր կեանք. [illegible]

[illegible]

Սիրելի ու կորուսեալ Լօ — Շանկ — Եավայի կսկիծը խելակորոյս դարձ[illegible] Թիխա Միլան:

[illegible]

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՆ [illegible]

ՀԱՅ ԴՐՕՇԻ ՕՐԸ ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ

— o —

Նիւ Եորք, օգոստոս 27, (Հայրենիք) — Այսօր կէսօրէ ետք՝ աւելի քան հազար Հայեր, անտեսելով եղանակի ամէնէն գեղեցիկ օրերէն մէկուն հրապոյրները, հաւաքուած էին Ուաշինկթըն Բըրլինկ Հայ Ակումբի մեծ սրահը, մասնակցելու Հայկական Եռագոյնի նուիրուած հանդէսին, որ կազմակերպուած էր Հայ Դրօշի Հաւատարիմ Նիւ Եորքցի խումբ մը երիտասարդներու կողմէ, որոնք նոյն օրուան առթիւ լոյս ընծայած էին «Հայ Եռագոյնը» անունով միօրեայ թերթ մը, որ իր առաջին էջին վրայ կը կրէ Հայ Դրօշը՝ կարմիր, կապոյտ ու նարինջի գոյներով։

Հանդէսը բացուեցաւ ընկեր Խոսրով Պապայեանի ատենապետութեամբ։ Երբ հանդէսի բացումը յայտարարուեցաւ, Նիւ Եորքի, Պրուքլինի եւ Եունիըն Սիթիի (Ն. Ճ.) Հայորդիները թափօր կազմած, երգելով իրենց քայլերգ «Յառաջ Նահատակ»ը, դէպի բեմ քալեցին ամերիկեան Աստղազարդով եւ Հայկական Եռագոյնով։ Թափօրին առջեւէն կը քալէին երկու փոքրիկներ, զինուած սաղաւարտով ու տէգով, անոնց ետեւէն եւ դրօշներու հովանիին ներքեւէն կը քալէին երկու հայ օրիորդներ՝ Տ. Պաղտասարեան (Նիւ Պրիթընէն) եւ Միսաքեան (Նիւ Եորքէն), առաջինը հագած ամերիկեան իսկ երկրորդը հայկական գոյներով։ Երկու Հայորդիներ կը կրէին հայ եւ ամերիկեան դրօշները։ Այս խումբը առաջնորդեց Հայորդիներու կազմած թափօրը մինչեւ բեմ, ուր թափօրը ցրուեցաւ, իսկ դրօշակիրները, ամերիկեան ու հայկ. գոյներով հագուած օրիորդները եւ տէգաւոր փոքրիկները բարձրացան բեմ, ու գրաւեցին անոր երկու կողմերը։

Այս թափօրի ժամանակ հանդիսականները մէկ մարդու պէս ոտքի կանգնեցան եւ բուռն ցնծութիւններով ողջունեցին Դրօշները։ Այս ցնծութեան ընթացքին ես տեսայ հայ մայր մը, որ երկարեցաւ ու համբուրեց հայ դրօշը, եւ հայ ծերունի մը, որ կ՚արտասուէր ուղխօրէն։

Ատենապետ ընկ. Խոսրով Պապայեան իր բացման խօսքով յայտնեց որ այս բացառիկ հանդէսը կազմակերպուած էր հայ դրօշի հաւատարիմներու կողմէ, բիւրեղացնելու մտքերը՝ ի պաշտպանութիւն Հայ Եռագոյնին, որուն դէմ անակնկալ ու անբացատրելի պայքար մը բացուած է հայ քաղաքական կազմակերպութեան մը կողմէ, ի վնաս հայ ժողովուրդի, հայ ազգային իտէալներու եւ յօգուտ հայ դատի բոլոր թշնամիներուն։ Հայ դրօշը մինչեւ երէկ միայն խորհրդային եւ թրքական սահմաններէն ներս չէին կրնար պարզուիլ։ Իսկ Սփիւռքի հայութիւնը ամէն վայրի մէջ, իր տօնական օրերուն կը պարզէր զայն իրբեւ խորհրդանիշը մեր անկախ հայրենիքի ու ազգային պատմական արժէքներուն։ Այս տարի, սակայն, փոքր հատուած մը յանկարծակի պայքար բացաւ անոր դէմ, եւ մենք, Հայ Եռագոյնի հաւատարիմներս պարտադրուած ենք մտնել պայքարի՝ հայ դրօշի պաշտպանութեան համար։

Անոնք կոթնած են օտար ուժերու, որոց կարգապահութեան անունով մեր ժողովներէն, հանդէսներէն ներս կը հրաւիրեն, զանոնք խանգարելէ յետոյ։ Մենք կը կոթնինք հայ ժողովուրդին, որովհետեւ անոր դրօշի պաշտպանութեան համար է որ հրապարակ ելած ենք այս պայքարին մէջ։ Այս ժողովուրդը, որ իր լաւագոյն զաւակներու առաջնորդութեամբ յաջողեցաւ կերտել իր դրօշը, ու զայն յարգել տալ մեր դարաւոր թշնամուն, շատ աւելի դիւրութեամբ պիտի կրնայ պաշտպանել զայն իր ծոցէն նոր բուսած թշնամիներու դէմ, եզրակացուց ընկեր Պապայեան։

Ապա՝ յաջորդաբար խօսեցան Նիւ Եորքի ծանօթ դէմքերէն Տոքթ. Արգարեան, ընկերներ Վահագն Քրմոյեան, Վարդգէս Ահարոնեան, Արսէն Միքայէլեան եւ Նժդեհ, որոնք փառաբանեցին հայ դրօշը, դատապարտեցին հայ դրօշին դէմ, հայ ժողովուրդի թշնամիներու օգտին պատերազմ յայտարարող տարրերը, եւ հրաւիրեցին ներկաները բոլորուելու Հայ Եռագոյնին շուրջ՝ զայն բարձր պահելու։

Հանդէսը անցաւ անսովոր կարգապահութեամբ եւ խոր տպաւորութեամբ։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ

— o —

Ֆրանսական կառավարութիւնը Փօլ Վալէրիի պաշտօն տուաւ «Միջերկրականեան մշակոյթի կեդրոն» մը հաստատել Նիսի մէջ։

Փօլ Վալէրի ժամանակէ մը ի վեր կ՚ուսումնասիրէր Միջերկրականեան իմացականութեան հարցերը։ Նոյն իսկ այդ մասին յօդուած մըն ալ ունէր, քանի մը տարի առաջ, Լա Միւզ Ֆրանսէզի մէջ։ Հարցը նոր չէ, սակայն։ Զինադադարէն ասդին, ֆրանսական մտաւորական շրջանակներու մէջ յաճախ կը խօսուէր Միջերկրականի արեւմտեան աւազանի լատին ժողովուրդներու մշակութային միարնութեան մասին։ Այս մտաւորականներուն մէջ կը յիշուէր նաեւ Ա. տը Մոնզիի անունը։

Հարցը բաւական հասունցած կը նկատուի հիմա, որ Վալէրիի կը յանձնուի բանալ ուսումնարան մը եւ զբաղիլ խոր քննութիւններով։

Միջերկրականեան Ուսումնարանին գործունէութիւնը պիտի կազմեն.

1.— Դասախօսութիւններ, զորս պիտի տան Ֆրանսայի գրական եւ գիտական ամենամեծ հեղինակութիւնները։

2.— Մտաւորական եւ մշակութային փոխանակութիւն շնորհիւ երբեմն երբեմն Նիս կանչուած գիտականներու, արուեստագէտներու, գրագէտներու։

Այսպէսով Նիս պիտի դառնայ Միջերկրականեան մշակոյթի առանձնաշնորհեալ կեդրոն մը։

Ի՞նչ կ՚ենթադրէ «Միջերկրականեան մշակոյթ» բացատրութիւնը։ Այս մասին Փօլ Վալէրի կ՚ըսէ.— «Ծրագրիս գլխաւոր աշխատանքը պիտի ըլլայ ուսումնասիրել այն դերը, զոր Միջերկրականը խաղաց եւրոպական իմացականութեան կազմութեան մէջ շնորհիւ իր ֆիզիքական եզական նկարագրին։ Միջերկրականը աղի լիճ մըն է,— իր եզերքներուն վրայ կ՚ապրին բազմաթիւ այլազան ժողովուրդներ, կը կատարուին մշակութային փոխանակութիւններ, վերջապէս կը տեսնուի կենսունակ շարժում մը։ Եւ այս՝ հինէն ի վեր։ Ահա թէ ինչու քաղաքակրթութեան ծով կոչեցին,— ուրիշներ կաթոլիկութեան աւազան,— Միջերկրականը։

ԹՈՒՐԳԵՆԵՒԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

— o —

Օրիոլի նահանգը, Սփասքոյիէի կալուածներուն մէջ էր որ Թուրգենեւ անցուց իր մանկութիւնը։

Աւատապետական հրաշալի դղեակ մը, 40 սենեակով, ուր կը թագաւորէր մայրը, Վարվարա Փեթրովնա։ Իրական բռնապետ մըն էր այս կինը, որ կը հրամայէր հինգ հազար ճորտերու։ Քիչ չէին նաեւ իր սպասաւորները, որ կը ծառայէին իրեն՝ այդ տան մէջ։ «Նախարար» կ՚անուանէր ան իր այդ ծառաները։ Անոնք մասնաւոր արարողութիւններով միայն կրնային մօտենալ իրենց տիրուհիին։ Այսպէս, երբ նամակ մը կը հասնէր, երաժիշտ մը պարտաւոր էր նուագել տխուր կամ զուարթ եղանակներ, պատրաստելու համար տիրուհին այն լուրին, որ կը հաղորդէր նամակը։ Վարվարա Փեթրովնայի խօսքը օրէնք էր աւատապետութեան սահմաններուն մէջ։ Զատկի առտու մը երբ կ՚արթննար, լսեց զանգակներուն ղօղանջիւնը եւ բարկացաւ սաստիկ։ Հրամայեց դադրեցնել եկեղեցական արարողութիւնը եւ յայտարարել թէ «այս տարի արգիլուած են տօնական հանդիսութիւնները»։

Բիրտ իր ճորտերուն հետ, նոյնքան բարբարոս էր նաեւ հանդէպ իր զաւակներուն։ Անմեղ յանցանքի մը համար, օրերով կ՚ապտակէր, գաւազանով կը ծեծէր զանոնք, որպէսզի իյնէ խոստովանութեան ճիչ մը։

Ապագայ մեծ գրողը, Իվան Թուրգենիեւ, որքա՜ն լացած է մօրը հարուածներուն տակ։ Անգութ, բռնաւոր, բիրտ մայր մըն էր ան։ Եւ Իվան ու իր եղբայրները, այդ բռնաւոր մօր հսկողութեան տակ, դարձան մելամաղձոտ, իրենց ներքինը ծածկող։ Իվան յաճախ խոյս կուտար մօտակայ անտառները, ուր իրեն սիրելի էր մտիկ ընել անանուն թռչուններու խօսքին ու երաժշտութեան։ Այսպէս փոքրիկն Իվան, ի մանկութենէ, մտերմացաւ կեդր. Ռուսիոյ գեղատեսիլ բնութեան հետ, որուն քաղցր գոյները եւ ալեծուփ գիծերը չկրցաւ մոռնալ երբեք, ընդհակառակն բնութեան այդ հրապոյրով եւ բանաստեղծութեամբ լեցուց իր գրականութիւնը։

Ան ճանչցաւ, հովուերգական այդ անսահման խաղաղութեան մէջ, նաեւ գոյութիւնը ողբերգական կեանքի մը։ Յաճախ կը լսէր ու կը տեսնէր թէ ի՛նչպէս կը ծեծէին ճորտերը, ինչպէս կը չարչարէին գիւղացիները։

Ան տեսաւ, դարձեալ, թէ ի՛նչպէս իր բռնաւոր մայրը հեռուները կ՚աքսորէր, ամուսնութեան իրաւունքէ զրկելով, որեւէ սպասուհի, որ զաւակ մը սխալ տեղ մըն էր դրած, կամ ցմահ զինուորական ծառայութեան կը դատապարտէր գիւղացի մը, որուն բարեւ տալու ձեւին չէր հաւնած յանկարծ։

Վարվարա Փեթրովնայի ամուսինը, գնդապետ, ծագումով Թաթար, չէր զբաղեր իր կնոջ «թագաւորութեան» գործերով, կը ձգէր որ ուզածը ընէ, որպէսզի ինք աւելի ազատ հետապնդէ աղուոր կիները, որ մըն ալ սիրոյ մրցակիցը դառնալով իր տղուն։

Այսպիսի միջավայրի մը մէջ էր, որ ծնաւ (1818) ու մեծցաւ Իվան,— ըղձային՝ աղջիկի զգայնութեամբ, բարի ինչպէս «իրական Մոսկով մը» (Ֆլոպէրի բառով)։ Իր մայրենի լեզուին հետ սորվեցաւ գերմաներէն եւ ֆրանսերէն։

Որովհետեւ մայրը, քիչ թէ շատ զարգացած, կ՚ուզէր, որ իր զաւակը «մուժիկներու լեզուէն» զատ գիտնայ նաեւ «քաղաքակիրթ» լեզուներ։ Դիտելի է, որ կրօնական կրթութիւնը կը պակսէր Իվանի յարկին տակ։ Որովհետեւ Վարվարա Փեթրովնա չէր կրնար հանդուրժել, որ նոյն կրօնքը պաշտեն թէ մուժիկն ալ, թէ ազնուականն ալ։ Միւս կողմէ, հայրը, Վոլթէրական, իր տղուն կուտար սկեպտիկ շեշտ մը եւ հեգնութեան ճաշակ մը։ Այս ազդեցութիւններէն անկախ, Իվան թէ գիւղացիներէն առաւ համը ժողովրդային բանաստեղծութեան,— իրենց խօսակցի սպասուհիներէն, հանոցի ծառաներէն քաղեց տարրերը ռուսական ֆոլքլորին, որ մասնաւոր հմայք մը կը շնորհէ իր ստեղծագործութիւններուն։ Եւ պարտէզին մէջ, թմբիններու գաղտնի շուքին տակ էր որ Մուսան երեւցաւ իրեն, իր կուրծքին տակ դրաւ բանաստեղծի մը սիրտ։

Թուրգենիեւ կը մնայ նաեւ մէկը ռուս ժողովրդային կեանքի լաւագոյն նկարիչներէն։ Իր գործերէն յիշենք Որսորդի մը պատմածները, Կոյս հողեր, Հայր եւ զաւակ։

Մեռած է 1883ին։

ԸՆԹԵՐՑՈՂԸ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Հետաքրքրական էր այն հաւաքոյթը որ 10 օգոստոսին տեղի ունեցաւ Երեւանի մէջ։ Ընթերցողներու բազմութիւնն էր, որ իր ճաշակը կը պահանջէր գրականութենէն եւ իր քննադատութիւնը կը բանաձեւէր տրուած գործերու մասին։ Հաւաքականութեան կամ զանգուածին քննադատութիւնն է այս, եւ ոչ թէ ենթակայական քննադատութիւն, որ անհատը կը կատարէր մինչեւ հիմա։ Թէ որքան օգտակար է նման քննադատութիւնը, հարց մըն է ուսումնասիրութեան արժանի։

Քանի մը դիտողութիւններ, զորս կը քաղենք Լէնինականի մէջ գումարուած նման հաւաքոյթէ մը։

Բանուոր Աւագեան գտնել կուտայ, որ մեր ժամանակակից գրականութեան մէջ չկան խոշոր վէպեր, մինչ պահանջը մեծ է։ Մեր գրողներէն կը պահանջուի մեծ վէպեր։ Պէտք է ուժ տալ նաեւ թատերգութեան, մանաւանդ կատակերգութեան։ Մասնաւորապէս կը զգացուի երգիծական գրականութեան պահանջ։

Ուսանող Զ. Մարտիրոսեան գտնել կուտայ, որ թատերգութեան մէջ կրկնութիւններ կ՚ըլլան։ Իսկ ի՞նչ կ՚ընէ Ա. Բակունցը։ Երկար ժամանակ է, որ նոր բան չէ տուած։ Թօթովենցի «Բագու»ն տեղ — տեղ չինծու է եւ չունի գեղարուեստական ամբողջականութիւն։ Զարմանալի է նաեւ, որ մեր քննադատները չեն արտայայտուիր եւ ոչինչ կը գրեն նոր հեղինակներու մասին։

Յովհաննէս Շիրազ գտնել կուտայ, որ հետզհետէ կը զարգանայ մեր գեղարուեստական արձակը։ Անհրաժեշտ է մասնաւոր ուշադրութիւն դարձնել սկսնակ արձակագիրներուն վրայ, ինչպէս են Պայազատ, Սոաֆֆի եւ ուրիշներ։ Աճած է նաեւ բանաստեղծութիւնը։ Առաջ աւելի շատ բանաստեղծութիւն կը գրուէր, բայց թոյլ։

Մուշեղ Նարեան կը մատնանշէ թատերական գործերու պակասը եւ կը պահանջէ մասնաւոր թատերախաղեր ակումբներու բեմերուն համար։ Յետոյ կը դատապարտէ քննադատներուն լռութիւնը։ Պէտք է արտայայտուին քննադատները եւ նոր գրողներու մասին գրեն առանձին ուսումնասիրութիւններ։

ԻՆՉՈ՞Ւ ՈՃԻՐ ԳՈՐԾԵՑ

Ծաղիկ մը անունով երիտասարդ ոճրագործ աղջիկը, որ է Վիոլէթ Նոզիէր, ուսումնասիրութեան նիւթ դարձած է ներկայիս հոգեբոյժներուն, հոգեվարժներուն, հոգեբաններուն, գրականութեան եւ արուեստի քննադատներուն։

Եւրոպական կարգ մը թերթեր սկսած են արդէն մեղադրել Ֆրանսացի աղջիկներու դաստիարակութեան եղանակները։ Նոյն մեղադրանքին տակ կը գտնուին շարժանկարը, վէպը, գրականութիւնը, արդի բարոյականը։

Շարժանկարը արդէն սկսաւ պատասխանել այդ մեղադրանքներուն,— ցոյց տալով բարոյախօսական տեսարաններ, ծնողասիրութեան եւ ընտանիքի ջերմութեան պատկերներ՝ բաղդատութեան մը համար Վիոլէթ Նոզիէրի հետ, որ տարբերոյ մըն է պարզապէս։

Մօրիս տը Վալէֆ, այս առթիւ, կը գրէ թէ ոճիրները, մէկը միւսէն աւելի ահաւոր, միշտ ալ պատահեր են հինէն ի վեր։ Հելլենական, հռովմէական, բիւզանդական աշխարհներու պատմութիւնը լեցուն է անմոռանալի ոճիրներու դէպքերով։ Անպայման պէտք չէ ամբաստանել դարաշրջանը, քաղաքակրթութեան ընթացքը,— մարդկային հոգին անյատակ խորութիւններ ունի, ուր թաղուած են անծանօթ, յաճախ հրէշային երեւոյթներ։

ՖԷՅՍԱԼ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՄԱՀԸ

Ինչպէս գրած էինք երէկ, Սեպտ. 8ին Պէռնի մէջ յանկարծամահ եղաւ Իրաքի թագաւորը, Ֆէյսալ։

Հանգուցեալը 49 տարեկան էր։ Իրաքի թագաւոր հռչակուած էր 1921 օգոստոսին։ Իր թագաւորութեան առթիւ, անընդհատ հանդէսներ տեղի ունեցան Պաղտատի մէջ, երեք օր երեք գիշեր։ Հանդիսութեանց կը մասնակցէին 300,000 հոգի։ Ֆէյսալ ամուսնացած էր 1904ին, Մէքքէի մէջ, էմիրուհի Հիւսէյնայի հետ։ Այս ամուսնութենէն ունեցաւ չորս աղջիկ եւ մէկ մանչ։ Այս վերջինը 21 տարեկան է արդէն եւ գահաժառանգ։

Հանգուցեալ թագաւորը քանի մը տարիէ ի վեր ամէն ամառ Եւրոպա կուգար եւ ընտելացած էր եւրոպական կենցաղին։ Այցելեց Փարիզի գաղթային ցուցահանդէսը։ Այս ամառ Լոնտոն էր, եւ Անգլիոյ արքունիքին հիւրն եղաւ երեք շաբաթ։ Օրը օրին կը հետեւէր եւրոպական կեանքի նորութիւններուն։

Հաւանական չէ որ լուրջ բարդութիւններ ծագին իր մահուան առթիւ, թէեւ վերջերս միջազգային ուշադրութիւն գրաւեց Իրաքը, ասորական դէպքերուն հետեւանքով։

Իրաքը Թուրքիայէն անջատուեցաւ եւ Անգլիոյ հոգատարութեան յանձնուեցաւ 1921 մարտ 2ին։ Նոյն տարուան օգոստ. 23ին Հիճազի թագաւորի՝ Հիւսէյնի որդին՝ Ֆէյսալ թագաւոր հռչակուեցաւ առժամեայ պետական խորհուրդին կողմէ։ Նորազատ պետութիւնը վերջնապէս ճանչցուեցաւ Լօզանի դաշնագրով, 1923 յուլիս 24ին։ 1925 դեկտ. 15ին Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը Իրաքի թագաւորութեան միացուց Մուսուլի նահանգը։ 1927 դեկտ. 14ի բարեկամութեան դաշնագրով, Մեծն Բրիտանիա կը ճանչնար Իրաքի անկախութիւնը, պահելով իր հոգատարութիւնը։ 1932 մայիս 19ին էր որ վերջ գտաւ հոգատարութիւնը եւ Իրաքը դարձաւ իրապէս անկախ պետութիւն, իսկ 1932 հոկտ. 2ին՝ մտաւ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ։

Երկրին սահմանադրութիւնը մշակուած է 1924ին։ Թագաւորը կը վարէ գործադիր իշխանութիւնը եւ կը նշանակէ պատասխանատու նախարարները։ Խորհրդարանը կը բաղկանայ Երեսփ. ժողովէն եւ Ծերակոյտէն։ Առաջինը ունի 88 երեսփոխան, իսկ վերջինը՝ քսան նշանակովի անդամներ։ Ըստ Սահմանադրութեան հանգուցեալ թագաւորին պիտի յաջորդէ իր միակ որդին, Էմիր Կազի։

ՕՐ. ԱՍՏՂԻԿ ՏԻՐԱՏՈՒՐԵԱՆ

եւ

ԸՆԿ. ՆՈՒՊԱՐ ԱԼԱՏԻՆԵԱՆ

Նշանուած

Փարիզ 3 Սեպտ. 1933

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ֆրանսայի սկաուտիզմի կողմէն.

Փարիզի ենթաշրջանին տարեկան 10րդ համագումարին առթիւ, Փարիզի ենթաշրջանի գործօն եւ անպաշտօն վարիչ — առաջնորդէն սկսեալ բոլոր աստիճանաւորները, եւ երէց — սկաուտները պարտ են ներկայ գտնուիլ, յառաջիկայ Դշ. 13 սեպտ. ժամը 20 ին, Հ. Մ. Ը. Մ.ի կեդրոնատեղին, 17, ռիւ Պլէօ, Փարիզ։ Մէթրօ Քատէ, Հայ Սկաուտներու սրահը։

Հայ սկաուտներու հիմնադիր եւ ընդհ. պետը (1911–1933) Գրիգոր Յակոբեան, ընդունած է 10րդ համագումարին պատուոյ նախագահութիւնը։

ՕՐԱԿԱՐԳ

Ա.— 1932–33 սկաուտական տարւոյ տեղեկութիւնք եւ զեկուցում։

Բ.— Մեծ բանակումի եւ Թուսցիկ-արշաւներու նիւթական եւ բարոյական — տեղեկագիր։

Գ.— 933–34 սկաուտական տարեշրջանի թեքնիք ծրագիր։

Դ.— Տարեկան հանդէսի ծրագիր։

Ե.— Ենթաշրջանիս 14 խումբ եւ հոյլերու կեդրոնացման ծրագիր։

Զ.— Լուրեր Լիոն — Մարսէյլ ենթաշրջաններէն եւ արտասահմանի շրջաններէն։

Է.— Լուրեր համաշխարհային բակաստ եղբայրներու շարժումէն։

Ը.— Պրոպականտ։

Թ.— Պիւտճէ։

Ժ.— Սկաուտ — թեքնիք վարժարանի դասախօսութիւններ։

ԺԱ.— «Հայ — Սկաուտ» թերթ։

ԺԲ.— Փարիզահայութիւնը, բարենպատակ ազգ. միութիւնները եւ մենք Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներս։

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի ենթաշրջանի Գործադիր Մարմին

ՉՄՈՌՑՈՒԵԼԻՔ ԷՋԵՐ

ՊԱՂՏՕ

—.—

Բ.

Այն կեղծ դաստիարակութիւնը, որով հայ աղջիկներուն մէջ հոգին իր հիմերէն կը խախտի, չարաշուք տպաւորութիւն մը ունեցաւ անոր մէջ։ Փլատածին վրայ ապուշ հաւատք մը կ՚երկուէր զայն՝ ելլելու իրական բարձունքը իտէալ սկզբունքներուն, ուրկէ վար մարդկութիւնը արհամարհելի ողորմուկներու ամբոխ մըն է միայն։ Յետոյ երազելու, կրօնական խորհրդաւորութեան մը մէջ ապրելու պէտք մը անոր հոգին շուրջը կը ստեղծէր չինծու ոլորտ մը, ուրկէ դուրս իրերը տարականոն եւ հետեւաբար ցաւագին հակասութիւններ էին միայն եւ անոնց պատրանքին գիտակցութիւնը իր վիշտը կը նորէր։ Մատաններու, Անարատ— կուսութիւններու, Աւետումներու, պզտիկ Քրիստոսներու անհամար ու այլանդակ հաւաքածոներով լեցուցած էին իր սենեակներն ու սրահները։ Այս փայլուն ու պայծառ գոյներով ցոլացուած նկարներուն հրապոյրը իր ջլախտաւոր հոգիին վրայ լայն լայն կը պառկէր։ Երազներու շատ հակամէտ՝ իր վիշտին սաստկութեան մէջ վիրաւոր այդ աղջիկը հիւանդութեան տագնապներ կ՚ունենար։

Օրիորդ Պետրոսեաններու մայրը բարի կնիկ մըն էր շատ պարզ մտքով, որուն համար աղջկանը անցուցած ջղային նոպաները, ցնցումները, երկայն ծիծաղները տխո՛ւր, տխո՛ւր էին միայն։ Մեծ քոյրը դալիք պառաւութեան, մինակ պառաւութեան դագաղակիրն ըլլալուն, ուրիշին վրայ մտածելու ատեն չէր կրնար ունենալ։ Հայրերնին շուկան գտնէր։ Այս լռութեան մէջ, այս հիւանդոտ պայմաններուն տակ կառք մը գոյն, քիչ մը թրթռում անհրաժեշտ էր՝ պզտիկ աղջկան մութ հոգին պայծառացնելու համար։

Ու բժշկին խորհուրդով Պաղտօն ներս առնուեցաւ։

Գ.

Առաջին մէկ երկու օրերուն Պաղտօ տունին շուքը դժուար գտաւ։ Չորս պատերուն բանտը նոր էր իրեն համար։

Իր գործը որոշ սահման մը չունէր, Տան բոլոր յարկերն ու սենեակները բաց էին իր առջեւ։ Բակի քարերուն լուացքը, սենեակներուն յարդարանքը ննջարաններուն խղճամիտ խնամքը ու բամպակի պէս թեւ, ձիւնի պէս ճերմակ մահիճներուն սպասը իրն էին։

Շուկայ կ՚երթար։ Էֆէնտիին սենեակը կէս ժամու չափ վեր վար կը պտըտէր. քիչ մը կը խնդացնէր, ու միշտ կատը մը բան չալկած խաղ կանչելէն տուն կուգար։

Տնեցիները մասնաւոր թոյլտուութիւններ ունէին անոր համար։

Աղջիկները վրան հոգի կուտային։ Ու էֆէնտին խնդացող բարեւով մը կ՚ընդմիջէր անոր սիրերգները, զորս կը մրմռար քիթին տակէն իր սենեակին մէջ ոտքերը երկնցուցած։

Պաղտօն լաւ մը չէր գիտեր իր պաշտօնը։ Միայն սովորութիւն ունէր ամէն առտու կանուխ ելլելու։ Էֆէնտիին կօշիկները ներկելէ ետքը կը շտկէր պարտէզը։

Տան ներքին երեսին վրայ զոյգ սենեակներ պարտէզին կը նայէին. Ներկուած ու ամուր գոցուած փեղկերուն տախտակները երբ չարուէին, Պաղտօն կ՚արագնար, ածուներուն շրջանը կ՚ընէր կատուի մը չափ թեթեւ ոստումներով, թաղարներուն վրայ կը ծռէր խանդաղատանքով, վարդենիներուն քով կը մնար բաւական ատեն, վարդերու ծռած ոստերը կը շտկէր, անոնց բացուածքը դէպի պատուհանները կը լարէր, շահոքրամներուն ու լեղակներուն մանրիկ գլուխները կը թօթվէր ու առտուան շաղոտ ու զով օդին մէջ հոտերը կ՚երթային գտնել սենեակի մառմաղէլը։

Քիչ ետքը փեղկերը ծխնիներուն վրայ դառնալով կը փակէին պատին։ Ճերմակ շապիկով հարուստ իրան մը կը ցաթէր թափանցիկ ապակիէն աղին ու Պաղտօն պաղուկ պաղուկ կը նայէր պատուհաններուն, յետոյ ծաղիկներուն տակերը կը քրքրէր, ծառէ ծառ ձգուած պարաններուն հետ կը խաղար, մինչեւ որ գար ան։

Մազերը գլխուն վրայ ծոյլօրցուցած՝ աջ կողմին վրայ դժնդակօրէն հակելով կուգար ան։ Փլածութի՛ւնը, խոնջէ՛նքը աչքերուն։ Չէր հասկնար Պաղտօ կաթի պէս լուսցած այդ երեսներուն բռնուած գեղեցկութիւնը ու թարթիչներուն տակ գծագրուող մութ աղեղին լարուածքը կոտտացող ու կծկուն։

Ապահովաբար հիւանդ էր, այն անծանօթ տառապանքով աղջիկներէն, որոնց ցաւերը կը սիրեն ընդարձակ սրահներու բուրումնալի ու կէս մը մութ ստուերները։ Այդ ցաւերը ուղղակի չեն ազդեր անոնց մարմինին. իրենց կեցուածքը աւելի կը շեշտուի, իրենց երեսը կը մեծնայ, կը լայննայ, կը փայլի, արդուզարդի, պչրանքի մոլութիւն մը գիտեր կ՚ընէ անոնց հասակին վրայ։

Եւ սակայն երբ օդերը քիչ մը խոնաւնան, երբ մշուշները լողան ու անձրեւը քալէ, այն ատեն անոնց դէմքին միսերը կը քաշուին, իրենց մեծ ու ողորկ երեսներուն վրայ թրթռուն գիծեր կը խորունկնան, խռնու մութ մը սահիլ կ՚առնէ իրենց արտեւաններէն ու պա՛ղ, ահռելի կերպով լարուած ցաւի ժպիտներ են որ կը բացուին իրենց դէմքին վրայ...

Դ.

Պաղտօ իր նոր կեանքը սկսաւ մեծամեծ երազներով։

Կը զգար իր սիրուած ըլլալը, կը հասկնար կիներուն դէմքը անուշցնող բարութիւնը, բայց իրեն տարօրինակ կուգար էֆէնտիին մռայլ կերպարանքը. կը վախնար անոր խորունկ աչքերէն։

Ամէն առտու, դեռ չմեկնած, էֆէնտին կ՚ըսէր.

— Պաղտօ՛, օրիորդներուն հոգին չնեղացնես, ինչ որ ըսեն, ինչ որ ուզեն՝ ըրէ. պզտիկ հանըմին խօսքը երկու չընես հա՛, լսեցի՞ր։

Պաղտօ անհանդարտ բարեւով մը, որ փորին վրայ կը պճլտար, մտիկ կ՚ընէր վաճառականին, կօշիկները երկիւղածօրէն կը բռնէր ու հաճոյակատարութեան հին բնազդովը, որ իր մէջ ինկեր էր անհայր ու անմայր մանկութեան օրերէն, իբր թէ կը շտկէր անոր փարտըսիւին անգոյ կոտրածութիւնը, ուժով կը փչէր թօզնելու համար խոզանակէն փախած փոշիները, յետոյ դուռը կամացուկ մը կը գոցէր անոր ետեւէն։

Երբ էֆէնտիին քայլերը մարէին սանդուղներուն վրայ, բոլոր հոգիովը կը խնդար, ափերը իրար կը զարկէր, ու կը վազէր պզտիկներուն քով։

Իր բնազդներուն սրութեամբը կարծես հասկցաւ իրեն պարտադրուած դերը։ Ամէն ատենէ աւելի թափ տուաւ իր լեզուին։

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

(4)

Պ. Էռիօ մեկնեցաւ երէկ, շաբաթ, եւ Փարիզ պիտի վերադառնայ Ռիկայի ճամբով:

⁂ Պատասխանելով խորհրդային իշխանութեան հրաւէրին, Ֆրանսայի օդանաւային նախարարը Մոսկուա պիտի երթայ երեքշաբթի օր: Ճամբորդութիւնը պիտի կատարուի օդանաւով: Բուն նախարարական օդանաւին պիտի ուղեկցին ուրիշ երկու օդանաւեր, իսկ ծանօթ օդանաւորդներ Քոստ եւ Ռօսի պիտի թռին իրենց օդանաւով: Չորս օդանաւերը Մոսկուա պիտի հասնին սեպտեմբեր 15ին, Քիէվ եւ Խարքով հանդիպելէ յետոյ:

Հրէական խորհրդաժողովին որոշումները

Հրէական խորհրդաժողովը վերջացաւ ուրբաթ օր, Ժընեւի մէջ, քուէարկելով երկու կարեւոր բանաձեւեր:

Երկրորդ բանաձեւը կը վերաբերի Գերմանիոյ հակահրէական պայքարին եւ այս առթիւ կը յանձնարարէ ընդհանուր պոյքոթ, իբրեւ ինքնապաշտպանութեան միջոց: « Հրեայ ժողովուրդը չի կրնար ո՛ր եւ է յարաբերութիւն մշակել ազգային – ընկերվարական կառավարութեան հետ, եւ իրաւունք ունի պաշտպանելու որ միլիոնաւոր ոչ – հրեաներ ուժ տան իրեն, այս պայքարին մէջ: Ոչ թէ հրեայ ժողովուրդէն, այլ գերմանական կառավարութենէն կախում ունի որոշել թէ երբ վերջ պիտի գտնէ հրէական պոյքոթը »:

Խորհրդաժողովը անհրաժեշտ գտնելով փութացնել հրէական տիեզերական ժողովին գումարումը, յանձնարարուած է գործադիր մարմնին՝ գումարումը կազմակերպել 1934 մարտին: Ընտրութիւնները պէտք է տեղի ունենան ամէնէն ուշը 1934 յունուարի վերջը,

⁂ Լայփցիկի մէջ յանկարծամահ եղաւ Գերմանիոյ հակահրէական շարժման գլխաւոր գործիչը, Ֆրիչ: Հանգուցեալը հակահրէական թերթ մը հիմնած էր դեռ 1902ին եւ ունի բազմաթիւ հեղինակութիւններ, բոլորն ալ թունդ հակահրէական: Պ. Ֆրիչ մէկն է հիթլէրական հակահրէականութեան հոգեւոր հայրերէն եւ ուրիշ ո եւ է մէկէն աւելի նպաստած է հակահրէական ատելութիւն ներշնչելու ամբոխին:

Աւստրիոյ ընկերվարականները Գերմանիոյ դէմ

Աւստրիոյ ընկերվարական կուսակցութիւնը կոչ մը ուղղելով բանուորներուն, հրաւիրեց պոյքոթ հռչակել գերմանական արտադրութեանց դէմ, համաձայն Փարիզի ընկերվարական խորհրդաժողովին որոշման: (Այս պոյքոթը յանձնարարուած է բոլոր ընկերվարական կուսակցութեանց):

« Մենք Աւստրիացիներս, կ՚ըսէ կոչը, պատճառ մը աւելի ունինք մասնակցելու համար միջազգային պոյքոթին, որովհետեւ հիթլէրական Գերմանիան խափանած է զբօսաշրջիկներու երթեւեկը, ապրուստէ զրկելով հազարաւոր բանուորներ: Ցետոյ, աւստրիական ապրանքները գաղտնի պոյքոթի ենթարկուած են հիթլէրական Գերմանիոյ մէջ: Մենք պոյքոթին պիտի պատասխանենք պոյքոթով: Աւստրիացի բանուորներ, ուրիշ ազատ ժողովուրդներու ապրանքները գնեցէք: »

⁂ Իշխան Սթարէնպէրկ, Աւստրիոյ հայրենասէրներուն կուսքը, Իտալիայէն վերադառնալով, յայտարարեց թէ միայն Փաշական վարչաձեւը կրնայ փրկել Աւստրիան:

Դ ա շ տ ա հ ա ն դ է ս

ՓԱՐԻԶԻ ԵՕԶԿԱՏԻ ԵՒ ԻՐ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ ՏԵՂԻ Կ՚ՈՒՆԵՆԱՅ
ԱՅՍՕՐ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԵԿՈՅ ՄԷՕՏՈՆԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ

երգ, պար, արտասանութիւն,
կը նուագէ ԵՓՐԱՏ նուագախումբը,
ճոխ պիւֆէ՝ դիւրամատչելի գիներով,

Հաղորդկց. միջոց.— փորթ վէրսայլէն առնել 23 եւ 32 թիւ ճանրակառքերը եւ իջնել ֆէրմ տը Մուլինօ, Invalidesէն շոգեկառք եւ իջնել Gare Meudon,

---

Դ ա շ տ ա հ ա ն դ է ս

ՇԱՎԻԼԻ ԴԱՒՐԱՅԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
ԱՅՍՕՐ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱՒՕՏԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԻՐԻԿՈՒՆ
ՄԷՕՏՕՆԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ, «ՊԱՂ ԱՂԲԻՒՐ»ԻՆ ՄՕՏ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարան

1, Boulevard du Nord, Le Raincy (S.-O.)

Վարժարանը կը վերաբացուի յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին:

Զբիավարժ աշակերտներուն թիւը լրացած է. կ՚ընդունուին միայն թոշակաւոր աշակերտուհիներ շատ դիւրամատչելի պայմաններով:

Վարժարանը կ՚ապահովէ իր աշակերտուհիներուն հայեցի առողջ դաստիարակութիւն: Խնամով կ՚աւանդուին ուսման բոլոր ճիւղերը, Ֆրանսացի եւ հայ մասնագէտ ուսուցիչներու կողմէ: Հոգ կը տարուի հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներու:

Մասնաւոր ուշադրութիւն կ՚ընծայուի ձեռարուեստի եւ ձեռագործի ճիւղերուն:

Ֆիզիքական դաստիարակութեան հոգը եւ մարզանքի դասերը յանձնուած են Mlle LAHITTEի, որ Seineի նահանգին նախակրթարաններուն նոյն ճիւղի ուսուցչուհին է:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին Երկուշաբթի, Չորեքշաբթի եւ Կիրակի կէս օրերէ յետոյ:

Ե Փ Ր Ա Տ նուագախումբ

Եթէ կ՚ուզէք ձեր հանդէսները հաճելի դարձնել, դիմեցէք «ԵՓՐԱՏ» նուագախումբին որ կը նուագէ ճայկական, եւրոպական, կովկասեան եւ արեւելեան եղանակներ, մասնաւորապէս թանկօ Արժանթին:

Խաչաձեւումի տեղի չտալու համար, ձեր կազմակերպած հանդէսի թուականէն 15 օր առաջ դիմել՝ անձամբ կամ գրաւոր, ԵՓՐԱՏ նուագախումբի ղեկավար՝ Տ. ՕՆՈՍԵԱՆի, 15, rue du Pourtour, Clamart, Seine.

Բ Ո Ւ Ր Դ Ե Ր

կը ծախենք ամէն տեսակ բուրդեր՝ Թրիքօ շինողներու ճամար,
Միշտ պատրաստ ունինք 50.000 քիլօ ամէն տեսակի գոյներով
բուրդեր՝ Թիւ 2)28, 3)28, 2)32, 2)36, 2)40 (grosse laine):

Դիմել՝ **DOERFLINGER,**

31, rue de Maubeuge, Paris (9) Métro: Cadet

Մասնաւոր բուրդ լոգանքի ճագուստնեկու ճամար: Շրջուն վաճառորդներու ճամար բուրդէ կծիկներ: Գաւառէն եկած ապսպրանքները կը ղրկուին ապսպրանքներու ստացման օրը,

---

ՎԱՐՁՈՒ Է մեկնումի պատճառաւ յարկաբաժին մը 3 սենեակ, 1 խոհանոց, ջուր, կազ, ելեկտրականութիւն: Ամսական վարձք՝ 250 ֆրանք: Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Mme A. Derderianի, 192, rue de Tolbiac, Paris (13),

---

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր և Տիկ. Լեւոն Պապօնեան, Օրիորդներ Ալիս եւ Մայտա Պապօնեան շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի որդւոյն եւ եղբօր՝ վաղամեռիկ ՎԱՀԱԳՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պ. Պ. Աղապապ Պարսամեան եւ Հրաչ Հանտալեան ցաւակցութիւն կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Լեւոն Պապօնեանի իրենց սիրելի որդւոյն դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Պիյեանքուռ, 9 Սեպտ. 1933

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 12 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

12 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2289

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԵՆԷ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆ

Ո՞ւր պիտի յանգի այս նոր աղէտը,— փախուստ Խ. Հայաստանէն...

Հազիւ հրատարակեր էինք առաջին կարաւանի մը պատմութիւնը, ահաւասիկ նոր խումբեր, նոյն ողբերգութեամբ։

Մեր Թղթակիցը կը հաղորդէ նոր ցանկ մը, 38 հոգի, որոնք Թաւրիզ հասած են օգոստոս 14էն յետոյ։ (Առաջին 47 հոգին հասեր էին օգոստ. 3–4ին)։

Կը վերլուծենք վերջին ցանկը, ու կը տեսնենք որ բոլորն ալ աշխատաւոր են՝ իրենց «սոցիալական ծագումով»,— կօշկակար, երկաթագործ, հողագործ, լուսանկարիչ, ելեկտրագէտ, որմնադիր, ատաղձագործ, հացագործ, սափրիչ, ձուլիչ, պայտար, ջուլհակ, բանուոր, ոսկերիչ, ներկարար, կառավար են...։

Նոյն պատկերը կը ներկայացնէր առաջին ցանկն ալ։

Կը փորձենք տագնապը վերլուծել ծննդավայրի տեսակէտով,— եւ երեւան կուգայ որ մեծ մասը հայկական գաւառներէն են։

Աչքէ կ'անցընենք տարիքները,— մեծ մասը՝ 20–25–30։

Ու վերջապէս, կ'ուզենք իմանալ թէ ե՛րբ են գացած։

Վերջին 38ին մէջ կան 8–9 հին գաղթականներ։ Միւսները գացած են 1931ին, այլ մանաւանդ 1932ին եւ 1933ին, Յունաստանէն եւ Պուլկարիայէն։

Ցաւալին աչքի առջեւ չունինք փախստականներուն ամբողջական յայտարարութիւնները։

Եւ սակայն, եղած փաստերը բաւական են, ապացուցանելու համար գոնէ մէկ իրողութիւն որ անվիճելի է մեզի համար,— հաստատուած թշուառութիւն։

Ուրիշներ արդէն կը գործածեն բուն բառը,— սով։ Փախստականները իրենք երբեք խորութիւն չեն դներ բառերու մէջ։ Կողմ մը, եթէ սիրտ ունիք.

—«Ուղղակի մահէն ազատեցանք, սիրելի մայրիկ։ Եթէ այս ձմեռ մնայինք, արդէն մեռած էինք։ Հայաստան եկանք – չեկանք սկսանք ծախել – ուտել, ա՛լ ճար չկար. եկողները ծախել – ուտելով գնչուի վիճակին հասեր էին։ Մեր պատիւը հրաշք է... ժողովուրդը անօթի կը մեռնի. մարդ գլուխ 300 կրամ հաց կուտան, հօթը ամիս է որ կերակուրի երես չենք տեսած, հացը ցեխի պէս է, չես կրնար ուտել»։

Հոգին վառած փախստական մը Հայաստանը կը կոչէ «Վախմանաստան», կրկնելով նոյն պատմութիւնները։

Եւ բոլորը միաբերան կը հաստատեն չարաչուք հեռանկար մը, որուն մասին երկու ամիս առաջ մեզի խօսած էր իրազեկ հայրենադարձ մը, բայց մենք չէինք ուզած հաւատալ եւ չենք ուզեր հաւատալ այսօր ալ.

— Եթէ ճար գտնեն, հազարաւորներ պիտի փախչին։

Արդ, ձեր մէջէն մէկն ու մէկը գաղափար ունի՞ փախուստի պայմաններու մասին։

Երկրորդ կարաւանէն կին մըն է որ կը պատմէ.

— «Յուլիս 18ին Հայաստանի սահմանէն փախանք։ Ճամբայ ելանք 38 հոգի։ Անցանք Արաքս գետէն։ Վերջը Սեւ ջուրէն երեք անգամ անցանք։ 18 երեխաներ լողալով մեզի անցուցին մեծ դժուարութիւնով։ Երկու անգամ մեր մէջքին կապուած չուանը փրթաւ։ Ջուրին էն խորունկ տեղը մնացինք, խեղդուելու վտանգին տակ։ Տղաքները անմիջապէս օգնութեան հասան եւ ազատեցին։

Գետէն անցնելէ յետոյ, 38 հոգի մտանք «խամըշլըխը» (եղէգնուտ)։ Հոն կային 12 «սալտատներ» (զինուոր), ձիաւոր։ Անմիջապէս պառկեցանք «խամըշլըխ»ներու մէջ։ Ժամերով մնացինք, լաթերնիս չորցնելու համար։ «Սալտատներ»ը տեսնելնուս պէս, «խամըշլըխ»էն սկսանք փախչիլ։ Վրանիս մէկական շապիկ կար։ Կօշիկ, հագուստ, ուտելիք չունէինք։ Լեռներուն մէջէն, առանց ծարաւ 12 օր քալեցինք ու հասանք պարսկական հող։ Սահմանապահները մեզ ձերբակալեցին։ Շատ բախտ ունինք եղեր որ սխալ ճամբայէ քալեր չենք։ Եթէ Ատրպէճանէն մտած ըլլայինք, անպատճառ կը գնդակահարէին մեզ։

Երբ պարսկական հող մտանք, ոտքերնիս կ'արիւնէր։ Փուշերը ծակծկած էին կաշիները։ Մարմիննիս այրեցաւ։ Ճանապարհին, ծարաւէն չմեռնելու համար, չամուրլը ջուր խմեցինք։ Հիմակ 20 օրէ Թաւրիզ ենք։ Հայերը մեզի կերցուցին տարին։ Մերկութիւննիս ծածկուած է քուրջով մը։ Եկեղեցիին բակը նետուած ենք խեղճ ու կրակ մուրացկաններու պէս»։

Բայց, թողունք, թողո՛ւնք այս բոլոր քստմնելի մանրամասնութիւնները։

Ո՛չ հարցնենք թէ ինչո՛ւ փախեր են, ոչ ալ պատասխանատուութեանց մասին վիճինք։

Խնդիրը շատ պարզ է,— բազմաթիւ դժբախտներ — այր, կին, երեխայ — ապաստաներ են Թաւրիզ, Հայոց ժամուն բակը, դժոխքէն փախած ուրուականներու պէս։

Կասկած չկայ որ ուրիշներ ալ պիտի հասնին իրարու ետեւէ։

Արդ, ասոնք բոլորն ալ իրենց աչքերը յառած են երկու հաստատութեանց, Առաջնորդարանին եւ Կանանց Միութեան վրայ,— որոնք պիտի անճրկին այս տագնապին առջեւ։

Կը հարցնենք,— արդա՞ր է որ այս դժբախտութեան ամբողջ բեռը կրէ Ատրպատականի գաղութը, առանց ո՛ր եւ է մեզ օգնելու։

Եթէ այս բոլոր փախստականները յանցաւոր իսկ ըլլային, մարդկութեան կամ ազգին պարտքն էր հոգալ զանոնք,— հագուստ ուտելիք ճարել։

Այդ օգնութիւնը պէտք է որ տրուի, առանց աւելորդ բանավէճութեան եւ առանց խտրութեան։

Երկու տարի է որ փախստականներու պատմութիւններ կը հասնին Թաւրիզէն, եւ չլսեցինք որ առտու մը Փարիզէն երկու հազար ֆրանք ղրկուած ըլլար, յանուն ազգասիրութեան։

Բայց, որո՞ւ մեղքն է որ տուժել կուտաք, էֆէնտիներ։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի ՍԷՐ ԱԶԳՈՒԹԵԱՆ...

— oo —

— Կը խնդրուի մաքուր գրել։

— Գրել թուղթի մէկ էջին վրայ։

— Գրել մելանով։

Տարին տասներկու ամիս այս ազդը կ'երեւայ հայերէն բոլոր թերթերուն մէջ։

«Յառաջ»ի գրաշարները ամէն օր սիւնակի մը անկիւնը կը թխեն զայն, երբ քանի մը տող բաց մնայ։

Եւ սակայն... ձայն բարբառոյ յանապատի։

Մարդիկ չեն ուզեր փոխել իրենց վարժութիւնը։

Եւ ամէն օր ականատես կ'ըլլամ չզգացին արտայայտութեանց, խմբագրատան մէջ.

— Ի՞նչ է այս անունը, Արա՞մ, Արա՞մ թէ Տրամ։

— Խստացնե՞լ, խորացնե՞լ թէ խըտացնել...

— Զօրս հոգի չկրցանք կարդալ սա երկու բառը...

— Թուանշանները իրար խառնուած են, ի՞նչպէս պիտի ելլենք մէջէն։

Չի բաւեր որ խմբագիրը ճիշդ կարդայ, հետեւելով նախադասութեան իմաստին։

Գրաշարն ալ... իր ուզածին պէս կը կարդայ.

Եւ որովհետեւ թերթը մեքենայով կը շարուի, հարկ կ'ըլլայ ամբողջ տողեր նեւել ու նորէն շարել, պարզապէս ձեռագրին «գեղարուեստական» հիւսուածքին պատճառով։

Գրաշարը՝ գլխուս կեցած՝ կ'աղաչէ որ «զօրլու» բան մը գրեմ, որպէսզի աւելորդ չարչարանքներու չմատնուին։

— Մեզի ալ մեղք է, ձեզի ալ, պաբապ տեղը աչքի լոյս կը սպառենք, եւ սխալ սխալի վրայ կը դիզուի։ Ինչո՞ւ մտիկ եչն ըներ։

Ինչո՞ւ մտիկ չէք ըներ, բարեկամներ։

Արդեօք աւելի ազդու կը դառնա՞յ մեր կոչը, եթէ այսուհետեւ յայտարարենք, խոշոր տառերով.

— Մաքուր գրեցէք, ի սէր... ազգութեան։

ՎԱՀԷ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ ԿԱԼՈՒԱԾԱՏՈՒՐՔԸ

Պատրիարքարանը պետական խորհուրդին առջեւ դատ բացած էր Տէֆթէրտարութեան դէմ, իրմէ պահանջուած 18000 ոսկիի յետնեալ տուրքին համար։

Տէֆթէրտարութիւնը օրինական պայմանաժամի ընթացքին պատասխանած չըլլալով Պետական խորհուրդին, Պատրիարքարանը խնդրած է ի բացակայութեան տեսնել դատը։

⁂ Կալուածներու նոր գնահատման առթիւ, Թօքաթլեան պանդոկին հասոյթը 36 հազար ոսկի գնահատուած էր։ Եղած դիմումներուն վրայ վերաքննիչ մարմինը 24 հազար ոսկիի զեղչած է այդ գումարը։

ԺԱՆՏԱՏԵՆԴԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Թուրք թերթերը նորէն կը գրեն թէ ժանտատենդի դէպքերը շատցած են Պոլսոյ զանազան թաղերուն մէջ։ Օրական 8 — 10 դէպք կը պատահի, բայց մահերը շատ քիչ են։

Առողջապահական տնօրէնութիւնը սկսած է թաղերու մէջ պատուաստում կատարել։ Ժանտատենդի դէպք պատահած տուներուն շրջակայքի բնակիչները պարտաւորիչ կերպով պիտի պատուաստուին։

Հայրասպան Վիոլէթ կը պնդէ

ԿԱՐԵԼԻ՞ Է ԱՊԱՑՈՒՑԱՆԵԼ ԻՐ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Շաբաթ օր, հարցաքննիչ դատաւոր Լանուառ երկար հարցաքննութեան մը ենթարկեց հայրասպան վիոլէթ Նոզիէռը։ Հարցաքննութիւնը տեղի ունեցաւ բանտին մէջ, որովհետեւ ամբոխը չափազանց գրգռուած ըլլալով, յարմար չի դատուիր դատարան տանիլ։ Ամէն պարագայի մէջ, հարկ պիտի ըլլայ կարգապահական խիստ միջոցներ ձեռք առնել։

Հարցաքննութեան ժամէն շատ առաջ մեծ բազմութիւն մը խռնուած էր բանտին առջեւ։

Երբ քարտուղարը կարդաց առաջին հարցաքննութեան ատենագրութիւնը, վիոլէթ Նոզիէռ յայտարարեց կատարեալ հանդարտութեամբ.

— Նոյնութեամբ կը կրկնեմ բաձծներս. փոխելիք բան չունիմ։ Կը պնդեմ թէ հայրս լլկեց զիս, երբ 12 տարեկան էի։ Ատոր վրէժն է որ լուծեցի։

— Այդ մասին որ եւ է բան չըսի՞ր մօրդ։

— Ոչ, տակաւին արբունքի չէի հասած եւ չէի հասկնար եղածը։ Յետոյ երբ սիրահարներ ունեցայ փողոցին մէջ, հասկցայ. բայց հայրս զիս համոզած էր թէ իմ յանցանքս աւելի ծանր է քան իրենը։ Վերջ ի վերջոյ ընդվզեցայ, բայց կ'ամչնայի։

Հարցաքննիչը ուզեց մանրամասնութիւնները իմանալ փափկութեամբ։ Վիոլէթ առանց վարանելու եւ առանց սարսռալու պատմեց թէ առաջին լլկումը տեղի ունեցաւ պարտէզի տաղաւարին մէջ, ուր հայրը կը պահէր իր գործիքները եւ որ հիմա քակուած է, իսկ այնուհետեւ ուր որ հանդիպէր,— ամուսնական անկողնին կամ աթոռին վրայ, երբ մայրը շուկայ գացած կ'ըլլար։

Այսպէս անտարբեր պատմելով ամէն բան, հայրասպանը խոստովանեցաւ թէ քանի մը ուսանողներու հասկցուցած է խնդիրը։ Հարցաքննիչ դատաւորը, սուտն ու իրաւը ճշդելու համար, հարցուց թէ հայրը պանդոկ ալ չէ՞ տարած զինքը։ Վիոլէթ ժխտական պատասխան տուաւ։ Դատաւորը ուրիշ ճար չունենալով, պիտի հարցաքննէ մատնանշուած ուսանողները։

Յետոյ հարցումներ ուղղուեցան, իմանալու համար թէ մեղսակից ունի՞։ Վիոլէթ նորէն պնդեց թէ առանձին ըրած է ամէն բան, թէեւ այս անգամ նոյնքան վճռական չէր իր յայտարարութիւնը։ Դատաւորն ու փաստաբանը նեղացուցիչ հարցումներ ուղղեցին, հասկնալու համար թէ ո՛ւր գացած է ռնիրը գործելէ յետոյ եւ ի՛նչ ըրած է գողցած 3100 ֆրանքը։ Իր յայտարարութեան համաձայն, 1200 ֆր.ի գնում կատարած է, վեց հատ հարիւրնոց պատռած նետած է ոստիկանատուն կանչուած ըլլալով։ Արդ, ի՞նչ եղած է մնացեալ 1300ը։ Վիոլէթ չկրցաւ որոշ պատասխան տալ, ըսաւ թէ հազարնոց մը կորսնցուցած է վէնսէնի անտառը պտտած ատեն, բայց յայտնի էր որ սուտ կը խօսէր։ Ճիշդ ասոր համար, բոլորն ալ համոզուած են թէ մեղսակից մը ունի։

Յետոյ պատմեց թէ առաջին անգամ մարտ 28ին էր որ ուզեց սպաննել իր ծնողքը, իրենն ալ անձնասպան ըլլալով։ Այս նպատակով 12 հատ քնաբեր դեղ գնեց, իւրաքանչիւրին համար չորս հատ պատրաստելով։ Հայրը եւ մայրը համոզուեցան եւ օգտակար բան կարծելով մէկ – մէկ հատ առին։ «Ես ալ հատ մը կլլեցի, գլուխս դարձաւ եւ առանց ուզելու կրակի տուի վարագոյրը»։ Երկրորդ փորձը կատարած ատեն (21 օգոստ.), այլեւս մեռնիլ չէր ուզեր, ոչ ալ մայրը մեռցնել, այլ միայն հայրը սպաննել կ'ուզէր։ Դատաւորը երեւան հանեց հակասութիւնը, բայց Վիոլէթ պնդեց թէ մայրը մեռցնելու միտք չունէր։

Հայրասպանը յոգնած ըլլալով, հարցաքննութեան շարունակութիւնը ուրիշ օրուան ձգուեցաւ։ Այս առթիւ նորէն պիտի լսուին այն բոլոր վկաները որ յարաբերութիւն ունեցած են այս աղջկան հետ։ Ըսե՞նք թէ համբաւը չունին իր տարփածուները, որոնք մէկ – մէկ հարցաքննուեցան անցեալ շաբթու։ Կասկածելիներուն մէջ կան Ալժերիացի մը եւ Սուրիացի մը։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԹԱՒՐԻԶ ԱՊԱՍՏԱՆԱԾ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ
(ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՄԲԱՆԿԱՐ)

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

... ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ԽՄԲԱՆԿԱՐ ՄԸ

Երէկ Թաւրիզէն ստացանք հետեւեալ նամակը, օգոստ. 31 թուականով.—

Թաւրիզ են հասած փախստականներու նոր խումբեր, թիւով 38 հոգի, բոլորն ալ մերկ կամ կիսամերկ, հիւծուած եւ կմախացած դէմքերով։ Բոլորն ալ մէկ – մէկէ դառն եւ անհաւատալի պատմութիւններ կ'ընեն երկրի մէջ տիրող քաղաքական եւ տնտեսական կացութեան մասին։

Այսպէս ուրեմն, կը փախչին մէկ – մէկ, զոյգ – զոյգ, եւ ընտանիքներով, ճանապարհին կրելով անօրինակ տանջանքներ ու զրկանքներ։ Նոր եկողներէն ամէն մէկը մի գոյնով կը ներկայացնէ տիրող տնտեսական ճգնաժամը, այլ բառով համատարած սովը։ Ամենավերջին եկողը կը պատմէ որ այս ամսուն Ռուսիոյ մէջ սովամահութեան հարիւրաւոր դէպքեր տեղի կ'ունենային ամէն օր։ Շուտով կ'ուղարկեմ մանրամասնութիւններ։

Առաջնորդարանը եւ Հայ Կանանց Միութիւնը իրենց կարելին կ'ընեն թշուառութիւնը մեղմելու համար։

Յ. Գ.— Ներփակ է 38 հոգու ցանկը, անհրաժեշտ տեղեկութիւններով, (անուն, մականուն եւն.) ինչպէս նաեւ 17 հոգու խմբանկար։

Իրաքի նոր թագաւորը եւ Անգլիա

Կայի Ա., Իրաքի նոր Թագաւորը, հեռագիր մը ուղղեց Անգլիոյ Թագաւորին, շնորհակալութիւն յայտնելով անոր ցաւակցական հեռագրին համար եւ շեշտելով թէ պիտի շարունակէ ուժ տալ երկու երկիրներու սիրալիր յարաբերութեանց։

Պաղտատէն կը հեռագրեն թէ նոր Թագաւորը հրամայեց ո՛րեւէ արարողութիւն չկատարել իր գահակալութեան առթիւ եւ յետաձգել թագադրութիւնը։ Սեպտ. 8ին, նախարարական խորհուրդը որոշեց բոլոր լոյսերը մարել ի նշան սուգի, այնպէս որ, ամբողջ Պաղտատը խաւարի մէջ թաղուեցաւ։ Հազարաւոր Արաբներ թափոր կազմած կ'անցնէին մթին փողոցներէն, իրենց կուրծքերը ծեծելով եւ գովասանական տաղեր երգելով ի յիշատակ հանգուցեալ թագաւորին։

Բոլորովին կը հերքուին Ֆէյսալ թագաւորին թունաւորման պատմութիւնները։ Մահը տեղի ունեցած է բնական պայմաններու մէջ, եւ հետեւանք է սրտի դերակութեան, որմէ երկար ատենէ ի վեր կը տառապէր թագաւորը։

Յունաստանի վարչապետը Թուրքիոյ մէջ

Պ. Ցալտարիս, Յունաստանի վարչապետը, շաբաթ օր երկու նախարարներու հետ ճամբայ ելաւ Աթէնքէն եւ էնկիւրի հասաւ կիրակի օր։ Թուրքերը փառաւոր ընդունելութիւն մը սարքած էին ի պատիւ հիւրերուն, որոնք պիտի ջանան ամրապնդել երկու երկիրներուն քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութիւնները։

15 մահավճիռ՝ Պուլկարիոյ մէջ

Սօֆիայէն կը հեռագրեն թէ Շումէնի դատարանը մահուան դատապարտեց 15 ամբաստանեալներ, որոնք ձերբակալուած էին տարուան սկիզբը, համայնավարական բջիջներ կազմած ըլլալով բանակին մէջ։ Ուրիշ 42 ամբաստանեալներ ալ դատապարտուեցան 1էն մինչեւ 15 տարի բանտարկութեան։

Վիեննայի ազատագրման 250ամեակը

Վիէննան տօնի մէջ է չորս օրուընէ ի վեր։ Նախ բացուեցաւ կաթոլիկներու համագումարը, յետոյ տեղի ունեցաւ Ս. Հաղորդութեան թափորը, մասնակցութեամբ 25,000 հաւատացեալներու։ Իսկ երէկ սկսան Թուրքերու պարտութեան 250ամեակի հանդիսութիւնները որ կը շարունակուին այսօր ալ։

Ինչպէս յայտնի է, Թուրքերը արընթաց արշաւելով դէպի արեւմուտք, Վիէննան պաշարեցին 1529ին, հրամանատարութեամբ Սուլթան Սիւլէյմանի։ 1683ին, 20,000 վիէննական եւ ուրիշ զինուորներ երկու ամիս կռուեցան 200,000 Թուրքերու դէմ, որոնք պարիսպներուն տակ հասեր էին, հրամանատարութեամբ Գարա Մուսթաֆա փաշայի։ Վիէննացիներուն օգնութեան հասաւ Լեհաստանի թագաւորը, Սոպեսկի, Լոռէնի դուքսին հետ, եւ Թուրքերը ետ մղուեցան։ Այս յաղթանակին վրայ, Վիէննացիները հալեցուցին թրքական թնդանօթները եւ շինեցին Ս. Ստեփաննոս մայր եկեղեցիին զանգը, որ կը կշռէ 20,000 քիլօ... Այս յաղթանակին շնորհիւ, միայն Աւստրիան չէր որ ազատեցաւ թրքական լուծէն, այլեւ ամբողջ արեւմտեան քրիստոնէութիւնը, յետոյ նոյն թրքական արհաւիրքին կատաղութեան յանձնելու համար հինաւուրց քրիստոնեայ ժողովուրդ մը, Հայերը...

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

9.— Ինչպէս կը դաստիարակեն

Յիշեցի, անգամ մը թէ՝ արդէն պատերազմէն առաջ խնդրոյ առարկայ դարձած էր կազմութիւնը ամէն ազգի սոքոլներու համամիութեան մը։

Չեխոսլովաքիոյ ազատուելէն ի վեր այդ խնդիրը դարձեալ Չեխոսլովաք սոքոլական համայնքին մտածման նիւթ դարձաւ ու 1926էն ի վեր արդէն գոյութիւն ունի այդ սոքոլական համամիութիւնը։ Այդ մասին աւելի մանրամասն պիտի խօսիմ «Սոքոլը եւ ստարները» գլուխին մէջ։ Հարկ է սակայն ծանօթացնել սոքոլական կեդրոնին՝ Թիրշի Տան մէջ տարիներէ ի վեր գործող տեսական դպրոց մը, որ կը կրէ «սլաւական սոքոլական դպրոց» (Շքոլա սլովանսքեհօ սոքոլսթվա) անունը։ Հոն կուգան ուսանելու՝ ներկայացուցիչները զանազան ազգերու սոքոլական կազմակերպութեանց ,մանաւանդ այն ազգերուն՝ որոնք անդամ են սլաւական սոքոլներու համամիութեան։

Դպրոցն ունի գաղափարական նշանակութիւն. հոն ուսման նիւթերն են առաւելապէս սոքոլական խաղերն ու անոնց իւրացումը ,պարզաբանումը, ազգային սոքոլներու փոխ – յարաբերութիւնները, պատմութեան գնահատում։ Քննութիւն եւ ուսում սոքոլական պատմութեան, Թիրշի փիլիսոփայութիւնը, մարզանքի եւ կազմակերպական հիմնական խնդիրներ, ազգային սոքոլներու անկախ, ներքին գործունէութիւն եւ համամիութեան գործունէութեան դաշտը։ Անցողակի յիշեմ որ այս համամիութեան առ այժմ անդամ են չեխոսլովաք սոքոլը, լեհ սոքոլը, եուկոսլաւ սոքոլը։ Պուլկարական կազմակերպութիւնը որ տակաւին սոքոլ անունը որդեգրած չէ այլ «Եունաք» կը կոչուի, դուրս կը մնայ համամիութենէն, բայց կը մասնակցի դպրոցին։ Անդամ են նաեւ ռուս սոքոլը, ուկրայնական սոքոլը եւ Փրուսիոյ մէջ մնացած լուծիցքի սերպ (փոքր սլաւ) ժողովուրդին սոքոլը ։Այս վերջինը մասնաւոր հոգածութեան ենթակայ է, մանաւանդ չեխոսլովաք սոքոլին կողմէ։

Մարզիկներու քով՝ միութեան ամէնէն կարեւոր մէկ ազդակներն են դաստիարակիչները, (վշտիէլյովաթել) կամ անոնցմէ կազմուած խորհուրդը ,բազմանդամ միութեանց մէջ։ Ճիշդ ինչպէս որ մարզիչը կը զբաղի մարմնի մշակումով, դաստիարակիչին պաշտօնն է զբաղիլ հոգեւոր — մտաւոր մշակումով։ Անոնք, լաւագոյն պատրաստուած այրեր ու կիներ են հմուտ իրենց ժողովուրդին իրական պատմութեանն ու իրական արժէքներուն, ծանօթ՝ դրացիներու բարեկամական կամ թշնամական դիտումներուն, հպարտ իրենց չեխութեամբ, շատ անգամ պատկառելի մտքի պաշարով, կամ, այլուր, վարակիչ հաւատքով սպառազէն, որոնք տղաքն ու պատանիները կ'անցընեն արմատական հայրենագիտութեան անխոցելի մկրտութենէ մը ։Անոնց տրամադրութեան տակ են սոքոլարանները, սրահները, գրքերը, մամուլը։ Միջոցներն են թատրոն, տղոց համար այնքան գրաւիչ ու անմոռանալի խամաճիկներու թատրոնը։ Ուր սակայն իւրաքանչիւր դերակատար չեխոսլովաք պատմութեան մէջ դեր ունեցած ըլլալով, մանուկին մտքին մէջ ցեղին փառքն ու ցաւը կը դրոշմուին՝ նախ քան անոր պատմութիւն ըմբռնելու տարիք դառնալը։ Ու երբ տղան կը մեծնայ, կուգան երգերը, աւանդութիւնները, դասախօսութիւնները, այցելութիւնները պատմական յիշատակարաններուն։ Չափահասներուն համար՝ լիակատար ուսում՝ չեխոսլովաք պատմութեան։

Այդ պատմութեան փիլիսոփայութենէն եզրակացուած տեսակներ՝ արդի կեանքին ու վաղուան համար, ըստ այնմ նաեւ ուղեգիծ։

Ընթերցողը պիտի չշմի՝ երբ այս դաստիարակիչ ձեռնարկներու տարեկան թիւերն աչքէ անցընէ։

Այժմ երբ շարժանկարն այնքան մեծ դեր կրնայ խաղալ դաստիարակութեան գործին մէջ, ամէն կարեւոր սոքոլարան իր հաւաքումի սրահն օժտած է ճերմակ պաստառով եւ լուսարձակով մը։ Պէտք է տեսնել թէ ինչպէս այդ սրահները կը լեցուին՝ երբ արտասահման մրցումի գացած սոքոլներու յաղթանակները կուգան անցնիլ, ժապաւէն առ ժապաւէն, կամ երբ հոն կը դրուագուի շինիչ մէկ էջը սեփական պատմութեան։

Աւելին, ամէն լուրջ նիւթ որ չեխոսլովաք կեանքի այսօրն ու վաղը կը շօշափէ, կ'ենթարկուի մանրամասն վիճաբանութեան ու վերծանումի ։Ըսի արդէն որ սոքոլը, պատանեկութենէ րուն անդամ դառնալու առեն՝ պէտք է որ յաջողութեամբ անցընէ իր խաղական հայրենագիտութեան քննութիւնը։ Այս պատրաստութեան մէջ չի մոռցուիր լիակատար իւրացումը սոքոլի գաղափարներուն ու Թիրշի կտակին որ կ'ըսէ․

— « Մեր փրկութիւնը ճառով ու բառով անկարելի է․ ոչ ալ մէկ օրէն միւսը․ այլ հսկայական թուով մանր ու նախապատրաստական աշխատանքներու գնով ու սերունդներու ճամբով։

Իսկ թէ այդ իւրացումը իրական եղած է, վկայ պատմութիւնը, հազիւ՝ տակաւին սերունդ մը բոլորած։

Ինչպէս յիշուեցաւ, բանախօսութեանց մաս կը կազմէ երկրին ճանաչումը, արշաւ՝ շրջանէ շրջան, լեռնէ լեռ ու հովտէ հովիտ, այց պատմական վայրերու եւ յիշատակարաններու։

Երբ գարուն ու ամառ կուգան, կառախումբերը, ճամբաները, հանրային յիշատակարանները, պատմական քաղաքները, շէնքերը կը լեցուին երկու սեռէ տղոց բանակներով։ Վաղուան Չեխոսլովաքիան է որ կը շարժի, երբեմն սոքոլ համազգեստի մէջ, երբեմն դպրոցական պարզ հագուստով։ Կը տեսնեն իրենց երկիրը, կը շօշափեն քարակերտ պատմութիւնը, կը վերակոչեն անձերն ու դէպքերը․ կը լսեն իրենց ընկերացող վարիչ – դաստիարակիչին բացատրութիւնները, եթէ չափահաս են՝ քննութիւնն ու քննադատութիւնը ։Ապա, զարմանալու տեղի չկայ՝ երբ իրենց հայրենասիրութիւնը չարաղէտ բառերու ու թուղթերու դաղաղէն դուրս մնալով, կը դառնայ միս ու ոսկոր, ջիղ ու նեարդ, արիւն ու աւիշ։ Ահա թէ ինչու նաեւ, հազիւ առաջին սոքոլական սերունդը հասած, չեխոսլովակները գիտցան թէ ինչ կ'ուզեն։ Մատնիչները պակսեցան, եղածները ամքցան ու կծկուեցան իրենց ծակին մէջ։ Արհամարհանքով ու քամահրանքով իրենց նայող «տէրերու ժողովուրդ»Գերմաններուն երեսին սա, «ծառաներու ժողովուրդ» համարուած Չեխոսլովաքները գիտցան ցից ողնասիւնով, պիրկ ջիղերով ու չերտ ակնարկով ըսել որ պիտի պաշտպանեն իրենց գոյութիւնը, երկու կողմի երկու թշնամիներուն եւ Գերմանին եւ Հունգարին դէմ։ Զքննեցան, չճկեցան, գարշապար չըղեցին, այլ ճկեցան, գարշապար չըրէզ կարդացին ու կը կարդան։ Ամենափոքր ժողովուրդ մը իսկ, միակամ, միաբան ,իր արդար իրաւունքի պաշտպանութեան կռուին մէջ՝ անկարելի է որ պարտուի ,ըսած էր իրենց՝ մարգարէն, Թիրշը։

Գիտէ՞ք, տակաւին ո՞րն է ամէնէն գեղեցիկը սոքոլական դաստիարակութեան արդիւնքներէն, այն որ յաչս օտարին երկու տարբեր ազգեր համարուած Չեխերն ու Սլովաքները, միացած եղան Չեխոսլովաք, մէկ բերնով, մէկ ճամբով, մէկ պահանջով, մէկ իրաւունքով ներկայացան աշխարհին։ Ոչ « մենք », ոչ « դուք » ճանչցան, ոչ Պրաթիսլաւայէն Փրակա աթոռի բանակցութեան համար պատուիրակութիւն երթեւեկեց, ոչ « մենք այսպէս կ'ուզենք, դուք այնպէս կ'ընէք» գիտցան, ու երբ յաչս աշխարհին մէկ դրօշ սփռել հարկ եղաւ, ու արուեստական զուգաւորումով մը Չեխոսլովաք դրօշըն ստեղծուեցաւ, չգտնուեցաւ ոչ Չեխ մը, ոչ ալ Սլովաք մը որ այդ դրօշին առջեւ չխոնարհելու չափ լըպիրշ հոգի ցուցադրեր։ Արդարեւ պատմութեան մէջ, նոյն տան այս երկու եղբայրները տարբեր դրօշ ունեցած են։ Չեխերն երկգոյն մը, կարմիր ու ճերմակ,Սլովաքները դարձեալ երկգոյն մը, կապոյտ ճերմակ։ Ու երբ վճռական միաձայնութեան պահը հնչեց, առին հասարակաց ճերմակ գոյնը, չեխ կարմիրը, եւ երկուքին միջեւ սեպաձեւ դրին սլովաք կապոյտը։

Սոքոլական բովէ անցած անհատի մը խիղճը պիտի չզօրէ երբեք, ըմբռնելու այն խաղքութիւնը որ մեր մէջ անպատիժ կերպով կը խաղցուի, սկըսած եղեռնի սերունդին հայհոյելէն, մինչեւ դրօշամարտ կոչուած անբարոյականութիւնը։

Ո՞ւր մնաց այդպիսի ընթացքի մը յանդգնիլ։ Հեղինակը՝ ով որ ալ ըլլար՝ տեղն ու տեղը սոքոլական հարուածին պատիժը պիտի կրէր, ըլլար թաղական թէ դրագէտ, քահանայ թէ եպիսկոպոս, կամ պատրիարք եւ կաթողիկոս։

Դաստիարակչական ձեռնարկներէն մէկն ալ բացօթեայ բանակումն է, ուր առտուն կանուխ տեղի կունենան դասախօսութիւններ ու ապա մարզանք, լողանք, ու այց պատմական վայրերու կամ գեղեցիկ անկիւններու։

Դաստիարակչական ուրիշ ճամբայ մըն են երգերը, սոքոլական ու ժողովրդական, ազգային, մանկական։ Սոքոլը կ'երգէ։ Այդ երգերը շինիչ են։ Անոնց մշակումը կը քաջալերուի մրցումներով, մրցանակներով, սոքոլական գրականութեան ու մամուլին կողմէ եւս առանձնապէս։ Անոնց կ'ընկերանայ այս երաժշտական ժողովուրդին նուագը։ Ամէն մէկ միութիւն ունի գործիական նուագախումբ, քայլերգ եւն․։

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

ԿԵԱՆՔԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

— o —

ՊԱՇՏՕՆԱՊԷՍ Կ'ԸՆԴՈՒՆՈՒԻ ՈՐ ՀԱՅԵՐԸ ԱՐԻԱԿԱՆ ԵՆ

ՊԵՐԼԻՆ, 8 սեպտ․ (Յառաջ) ․— Որքան փոքր ըլլայ մեր գաղութը, դարձեալ համայնք մըն է որ ունի իր գրեթէ առօրեայ գործերը, հոգերը, մանաւանդ երբ զուրկ է որ եւ է պետական պաշտպանութենէ։

Այսպէս, մասնաւոր հոգածութեան առարկայ էր, տարուան սկիզբէն ի վեր, ճշդել Հայերու արիականութիւնը․ որովհետեւ որոշ չափով տակէ կախում ունէր գաղութի Հայերուն տնտեսական թէ բարոյական դիրքը։ Ուրախ եմ յայտարարելու որ սկիզբները տիրող շփոթ կարծիքը լուսաբանուած է եւ ներքին գործերու պաշտօնատունը ընդունած Հայերու արիացեղ ըլլալը։

Այս ամէնը անշուշտ շնորհիւ Հայեւգերման միութեան ջանքերուն, որուն գործը լրացած չի համարուիր այսքանով եւ որուն, ինչպէս մինչեւ հիմա, տակէ վերջ ալ կանգուն մնալը անհրաժեշտ է, ոչ միայն Գերմանիոյ այլ եւ ամբողջ աշխարհի Հայերուն համար։ Այստեղ պէտք է ընդգծել որ նոր Գերմանիոյ վարիչները կանխակալ կարծիքներ չունին եւ կը սիրեն յարգել ընկճուած ժողովուրդներու իրաւունքները։ Եթէ Հայեւգերման միութիւնը գործակցութեամբ Պերլինի Հայ Գաղթային միութեան շարունակէ, ինչպէս մինչեւ հիմա, իր լուռ այլ գործօն դերը կատարել, կրնանք յուսալ որ գաղութը կ'ունենայ պէտք եղած պաշտպանութիւնը։

⁂ Օգոստ․ 27ի կիրակին Պերլինի Հայերու համար բացառիկ օր մը եղաւ, —նաւագնացութիւն մը դէպի Բուուխֆանկովէրտէր առանձին շոգենաւով, հինգ ժամ երթեւեկ գետի վրայ։ Մանաւանդ որ Պերլինի Հայ Գաղթ․ Միութեան վարչութիւնը բախտ ունեցած էր գեղեցիկ, արեւոտ օր մը ընտրելու իր ծովային պտոյտին համար։

Կիրակի առտուան ժամը ութն է․ գեղեցիկ զբօսանաւին մէջ հետզհետէ կը լեցուին մօտ 110 հոգի․ ժամանակ է, շոգենաւը կը մեկնի․ մենք մեզի ենք, մեր սկաուտական պզտիկ խումբը ընկերակցութեամբ երիտասարդներու կը սկսի հայերէն երգերը, «Յառաջ Նահատակ», « Տալուրիկ », «Իմ չինարի եարը», եւն․ եւն․։ Էհ, ճամբան հաճելի բայց երկար է ջուրին վրայ, շարունակ կ'ըլլան մասնակի խաղեր եւ զբօսանքներ։ Վերջապէս կը հասնինք հանդարտիկ եզերք մը — Բուուխֆանկովէրտէր։ Հինգ վայրկեան անդին անտառ է, կ'երթանք։ Հոն կը փռուի ամբողջ խումբը, կէս օր է, կը ճաշենք։ Խմբակ մը գետը կը լողնայ, յետոյ խաղ, պար, եւն․։ Ի՛նչ շուտ կ'անցնի օրը, արդէն ժամանակ է։ Լուսանկարիչ մը կը քաշէ մեր խմբական պատկերը վայրկենական եւ հազիւ զբօսնած նաւ կը մտնենք։ Նաւին մէջ երգեցողութիւնը կը շարունակուի մանաւանդ Տիկ․ Եր․ Բադալի շնորհալի մասնակցութեամբ։

Վերջապէս հայկական գեղեցիկ զբօսանք մը։

Պ․ Յ․

ՈՂՋ ԱՌՈՂՋ՝ 1200 ԱՍՏԻՃԱՆ ՏԱՔՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

— oo —

Ուրբաթ օր պելժ օդանաւորդ Վան Ռոլկէն փորձի ենթարկեց գործիք մը որուն շնորհիւ կարելի է պաշտպանուիլ, երբ հրդեհ ծագի օդանաւի մը մէջ։ Փոքր օդանաւ մը 1200 աստիճան տաքութեան ենթարկուեցաւ, բայց վառելանիւթի շտեմարանը չպայթեցաւ եւ երկու մուկեր որոնք օդանաւի պատեանին մէջ փակուած էին եւ 15 վայրկեան շրջապատուած՝ բոցերով, ո՛ր եւ է վնաս չկրեցին։

«ԵՐԲ ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼԵՑԻՆ ԶԻՍ»

— o —

ԽՄԲ․— Պ․ Օլիվըր Պոլտուին, Անգլիոյ փոխ – վարչապետին տղան, վերջերս « Էնփիշըն Մէյլ »ի պատմած էր իր արկածները Հայաստանի մէջ։

Ահաւասիկ այդ պատմութիւնը, որ աւելի մանրամասն գրուած է իր երկու գիրքերուն մէջ․—

Շատեր կամովին իրենք զիրենք զըկանքի ու վտանգի կ'ենթարկեն, իրենց մէջ արկածախնդրական կեանքի անզուսպ փափաք մը զգալով։

Յետոյ, կան աւելի խաղաղասէր «արկածախնդիրներ», գրասենեակներու մէջ երազողներ, որոնք պատուհաններէն դուրս նայելով Հարաւային Ծովու մէջ գտնուող կղզիներու եւ Արջային հետազօտութիւններու մասին կը խորհին։ Բայց երբոր իրենց երազը մարի, հառաչ արձակելով աշխատանքի կը վերադառնան, գումարելու համար թուանշաններու երկար սիւնակները։

Չեմ անարգեր զիրենք — թերեւս կը նախանձիմ, թերեւս կը ցաւիմ թափառական հոգի մը ունենալուս — մինչ բանի մը հասնէ ըլլալ, եւ ապա ամէն հետաքրքրութիւն կորսնցնել ատոր տիրանալէ յետոյ։

Ես զինուոր ծնած եմ։ Երբ մանուկ էի դեռ, իմ «բանակս» ունէի, որ կը բաղկանար երկու քոյրերէս, եղբօրմէս, ֆրանսացի դայեակէս եւ դրացիներու երկու տղոցմէ։ Մեր « թշնամիները » պարտէզին խորը գտնուող խայթող տունկերն էին, ու մենք շատ մը պատերազմներ մղեցինք »։

Տասնըվեց տարեկանիս սկսայ իմ զինուորական կեանքս։ Պատերազմին իբրեւ զինուոր ծառայեցի եւ կռիւի մը մէջ ռումբի կտոր մը տաբատիս տակը առաւ տարաւ, գետնին պառկած միջոցիս։

Զինադադարէն յետոյ Գաղտնի Ծառայութեան մէջ մտայ, բայց շուտով դէպի Հայաստան ճամբայ ելայ, ուր ինծի պաշտօն յանձնեցին հայկական զինուորները մարզելու։

Երեւան գտնուած միջոցիս ռուսական կարմիր զինուորները քաղաքին վրայ քալեցին։ Անոնց մէջ էր նաեւ Աթարբէկով, որ կը ճանչցուէր իբրեւ «Կովկասի Սարսափ»ը։ Իրենց գալէն երկու օր յետոյ զինուորական բժշկի մը եւ վիճակագրութեան փրոֆէսօրի մը հետ բանտ նետուեցայ։

Մեր ձերբակալման որ եւ է պատճառ մը չէր տրուած։ Միակ «ոճիր»ը կը խորհիմ թէ սա եղած ըլլայ։ Բոլշեւիկ գործավարի մը ըսած էի թէ արդարութիւն չէր Երեւանի կաթը տակառները լեցնել եւ Ռուսիա ղրկել, երբ հայ երախաներ Հայաստանի մէջ անօթութենէ կը մեռնէին։

Բանտին պայմանները սոսկալի էին։ Մեր ճաշը կը բաղկանար օրական աման մը ապուրէ եւ երկու պզտիկ կըտոր հացէ, բայց սաստիկ ցուրտը եւ եւ գարշաճճիները տասնապատիկ անգամ աւելի դէշ էին քան անօթութիւնը։ Վերջապէս ազատ արձակուեցայ, բայց արտօնութիւն չունէի քաղաքէն հեռանալու։

Ապա պատերու վրայ ազդարարութիւն մը երեւցաւ թէ հակայեղափոխութիւն մը կազմուած է գիւղացիներու կողմէ Հայաստանի մէջ եւ եթէ ուրիշ անկարգութիւններ ալ պատահէին, հարիւր հայ պարագլուխներ մահուան պիտի դատապարտուէին։

Երկու օր վերջը Երեւանի հիւսիսային կողմէն զէնքի ձայներ լսեցի եւ հրացան մը յափշտակելով դէպի այդ կողմը յառաջացայ։ Հակայեղափոխութիւնը սկսած էր (Փետր․ 18ի ապստամբութեան կ'ակնարկուի)։

Հայերը տուներէն դուրս թափուեցան եւ ինծի միացան յաղթական խումբը դիմաւորելու։ Այրեր ու կիներ, զինուած զէնքերով սանդուխներու վրայ ելան։ Խանդավառութիւնը անսահման էր։

Բանտ գացինք բանտարկեալները ազատ արձակելու համար։ Հոն հոթանասուն եւ երկու Հայ Յեղափոխական Դաշնակցականներ յօշոտուած գտանք։ Անոնք սպաննուած էին երբ ապստամբութիւնը ծայր տուած էր «կարմիր»ներու դէմ։ Ջարդը բանտին պատուհաններէն հրետանիով տեղի ունեցած է։ Այն անձը որ ջարդը հրամայած է, վերջէն խցիկի մը մէջ պահուըտած գտնուեցաւ եւ ամիս մը յետոյ նոյն խցիկին մէջ ողջ – ողջ այրուեցաւ։

Ռուսիոյ դէմ կռուեցանք մինչեւ ամառն վերջը ,երբեմն Երեւանէն տասը մղոն հեռու կը յառաջանայինք եւ յետոյ դարձեալ ետ կը քաշուէինք քաղաքի պատերուն ետեւ։

Մենք երիտասարդներէ եւ ծերերէ բաղկացած անկազմակերպ խումբ մըն էինք զինուած զէնքերով, երկաթէ ձողերով եւ նոյն իսկ թիերով։ Թշնամին կը բաղկանար առնուազն հազար մարզուած զինուորներէ, որով մեր պարտութիւնը անխուսափելի էր։

Հրացանի ձայները չլսելու համար ուզեցի Պոլիս անցնիլ, այսպէս Հայու մը ընկերակցութեամբ Երեւանէն մեկնեցայ։ Ճամբան զինուորներու կողմէ հարցաքննութեան ենթարկուեցանք ու հսկողութեան տակ առնուեցանք։ Մեզի ըսուեցաւ թէ իբր լրտեսներ ամբաստանուած էինք, որով պատերազմական ատեանին առջեւ պիտի դատուինք։ Սենեակ մը առաջնորդուեցանք, որ վերջէն ամսուան մը համար մեր բանտատեղին պիտի ըլլար։

Իմացանք թէ այս տեղը հայ բանտարկեալներով լեցուն էր։ Ընկերս մեծ ճարպիկութեամբ քովի սենեակը գտնուող երկու հայ բանտարկեալներու լուր ղրկեց պատերու վրայ զարնելով։ Ամիս մը վերջը ազատ արձակուեցանք եւ իսկոյն թրքական բաղնիք մը առաջնորդուեցանք։

Սակայն եւ այնպէս բանտարկութեան օրերս տակաւին չէին վերջացած։ Թուրքիոյ մէջ կրկին անգամ ձերբակալուեցայ եւ բանտ մտայ։ Ասիկէ առաջ անօթութեան աղտոտութեան եւ գարշաճճիներու վարժուած էի, բայց այս անգամ անկարող էի քնանալ, ոջիլները չէին ձգեր որ աչքերս գոցեմ։

Վեց անգամ բանտարկուելէ յետոյ՝ որքա՜ն կը բաղձայի ազատութեան։

Բախտի բերմամբ ազատ արձակուեցայ եւ դէպի հայրենիք ճամբայ ելայ, բայց նեղութեան օրերս տակաւին վերջ չէին գտած։ Սերպիոյ սահմանագլուխին վրայ իբրեւ բոլշեւիկեան լրտես ձերբակալուեցայ, բարեբախտաբար Պելկրատի մէջ ազատ արձակուեցայ։

Երբ Լոնտոն հասայ ջիղերս շատ դէշ տրամադրութեան մէջ էին։ Չէի հաւատար թէ իրապէս ազատ էի։ Այնպէս կը կարծէի որ եթէ քանի մը քայլ առնէի՝ զինուորները պիտի ձերբակալէին զիս։

Ժամանակի մը համար ամէն բանէ քաշուեցայ, բայց շուտով ձանձրացայ, այս ծոյլ կեանքէն եւ քաղաքականութեան մէջ մտայ իբրեւ աշխատաւորական թեկնածու»։

Աւստրիական պայքարը

— o —

Շատ ճշմարիտ է այն խօսքը թէ՝ ամէն անգամ որ երկու հոգի կը կռուին, երրորդը կը շահի։ Նոյնքան ճշմարիտ է որ երբ հարազատ եղբայրներ կը կռուին, միայն օտարն է որ կը շահի։

Նոյնն է, այսօր, գերման եւ աւստրիական կռիւը, որ քանի մը ամիսէ ի վեր կը զբաղեցնէ ամբողջ քաղաքական աշխարհը, այս՛, շահակից մեծ պետութիւնները, դիւանագիտական գրասենեակները եւ մամուլի սիւնակները անոնց որոնք ոչ գերման են ոչ ալ կապ ունին պայքարող կողմերուն հետ՝ տեղային թէ պատմական տեսակէտէն։

Եւրոպական պատմութիւնը ճանչցողներուն համար որ եւ է նոր բան չկայ այս քաղաքական խաղերուն մէջ որոնք եթէ մինչեւ ծայրը խաղցուին, նոր տկարացում մը պիտի տան միջին – եւրոպական քաղաքական գաղափարին եւ գերման ազգը պիտի զրկեն իբրեւ տիեզերական եւ մեծ ուժ վերահաստատուելու կարելիութենէն։

Գերման եւ աւստրիական ներքին բախումներուն արմատը պէտք է փնտռել անոնց պատմութեան խորն ու ազգային հոգեբանութեանը մէջ։ Աւստրեւգերման տարակարծութեան ամենավերջին ու ամենալաւ գնահատումը պիտի ըլլայ պատմութեան լաւագոյն ուսումնասիրութեամբը։ Պատմութեան՝ որ գերման ցեղին հոգին մէջ թողած է իր ազդեցիկ հետքերը։

Աւստրիան, թէեւ լքուած, եւ փոքրացուած՝ մինչեւ գերմանական կայսրութեան ուժին ու հողային տարածութեան մէկ տասներորդին, կը շարունակէ մեծ գաղափարի մը եւ խստօրէն նախաճշդուած քաղաքական աւանդութեան մը առաջնորդողը ըլլալ։ Այս գաղափարն ու այս աւանդութիւնը տրամագծօրէն հակառակ են այն քաղաքական ձգտումներուն, որ կը դնեն այսօրուան Գերմանիոյ քաղաքական ընթացքը։ Աւստրիական աւանդութիւնը եւ գաղափարը ոչ միայն աւելի հին, այլ եւ պատմականօրէն աւելի հիմնաւոր են, որովհետեւ անոնց դարաւոր գոյութիւնը Եւրոպայի պատմութեան էջերուն մէջ թողած են լուսաւոր յիշատակներ եւ եղերական հետքեր։

Աւստրիոյ Հապսպուրկեան միապե-

Քէմալական գործակալները Պուլկարիոյ մէջ

— o —

Սօֆիայի «Թրակիա» թերթը վերջին վիճաբանութեան բռնուած է թրքական «Տէլի Օրման» թերթին հետ, Պուլկարիա բնակող Թուրքերու մասին: Այս առթիւ, պուլկարերէն թերթը հետեւեալ ամբաստանութիւնները կ'ընէ.—

1.— Պուլկարիոյ մէջ լոյս տեսնող բոլոր թրքական թերթերը, բացի «Տոստլուք» թերթէն, կ'աշխատին ի նպաստ քէմալական Թուրքիոյ:

2.— «Թուրան» կազմակերպութեան անդամները, Թուրք ուսուցչական միութիւնը, ընթերցարանային կազմակերպութիւնները, մզկիթներու եւ կրօնական խորհուրդները, դպրոցական հոգաբարձութիւնները եւ միւֆթիներու ներկայացուցիչները քէմալական գաղափարներն կը ծառայեն եւ ամէն կերպով կը տարածեն զայն Պուլկարիոյ Թուրքերուն մէջ:

3.— Այս տարուան յունիս ամսուն մէջ, «Թուրան» կազմակերպութեան անդամներէն խումբ մը, Մ. Ջակորայի մէջ գաղտնի ժողով ունեցան, ուր որոշեցին սպաննել հետեւեալները.— փաստաբան Օսման Նուրի պէյ՝ Շումէնէն, Ալի Հայտար եւ Համի պէյերը Սօֆիայէն, ինչպէս նաեւ «Տոստլուք» թերթի խմբագիրներէն Թայիր Նուրի պէյերը:

Բոլոր այս դատապարտեալները քաղաքական փախստականներ են, որ ապաստան գտած են Պուլկարիոյ մէջ եւ հակառակորդներ՝ քէմալական Թուրքիոյ:

4.— Երեք տարի առաջ, Ֆիլիպէի «Օզտամա Եոլտաշ» ընթերցարանին մէջ, որ քէմալական բոյն է, Ֆիլիպէի Թուրք հիւպատոսարանի քարտուղար Աւնէտ պէյ (այժմ կոմիսաճի) հաւաքուած Թուրքերու եւ նոյն իսկ հիւպատոսի ներկայութեամբ հետեւեալը յայտարարեց.—

«Պուլկար մասնագիտութիւնը, ոստիկանութեան, մահուան եւ բանտային տանջանքներով յաջողեցաւ ձեռք բերել իր ազատութիւնը: Եթէ դուք եւս նոյն ուղիով չընթանաք եւ չարունակէք քնանալ, ոչ մէկ բանի չէք հասնիր: Մի՛ վախնաք: Պոռացէք, սպաննեցէք, զոհեր տուէք, մենք ձեզ օգնութեան կը հասնինք»:

5.— Սօֆիայի մէջ գումարուած Թուրք ազգ. համագումարէն յետոյ, պատուիրակութիւն մը գնաց Խուսրէվ պէյին (այն ժամանակուան Թուրք դեսպան Տ. Խ.), շնորհաւորելու Պայրամը: Պատուիրակութեան կը մասնակցէր նաեւ «Տէլի Օրման»ի հրատարակիչը: Խուսրէվ պէյ շնորհակալութիւն յայտնեց պատուիրակութեան եւ ի միջի այլոց հետեւեալը ըսաւ. «Ձեր կողմէն յայտնուած միակամութիւնը եւ համաձայնութիւնը որոնց կը շնորհաւորեմ, գործեցէք համակամ: Ջանացէք որ ընտրութիւններուն մէջ 20 երեսփոխաններ ունենաք: Եթէ յաջողիք, այն ատեն ձեզ Պուլկարներուն... (կը հետեւի հայհոյանք») :

6.— «Տէլի Օրման»ին շուրջ հաւաքուած պարոնները եւ քէմալականութեան միւս գործակալները, ընտրութիւններու ժամանակ աշխատեցան ստեղծել ազգ. կուսակցութիւն մը:

7.— Գիտենք բոլոր այն վայրերը, ուր իրարու կը հանդիպին քէմալական գործակալները, կը դաւադրեն եւ դրամ կը ստանան Թուրքիայէն:

Տակաւին բազմաթիւ փաստեր կընանք թուել, որոնք շատ որոշ կերպով կ'ապացուցանեն, թէ Պուլկարիոյ Թուրքերը յուրջ կերպով կ'աշխատին քէմալական գաղափարներու յաջողութեան համար:

Ինչպէս վերոյիշեալ փաստերէն կը հասկցուի, այս գործերը ոչ թէ քննութիւն կը պահանջեն, այլ ընդհանուր դատախազի միջամտութիւն եւ անկէ ալ դատարան:

Մենք կ'ամբաստանենք եւ կը հրաւիրենք Պուլկար իշխանութիւնը հետեւիլ այս ամէնուն եւ բոլորը իրենց տեղը նստեցնել: Մեր կողմէ ամբաստանուածները եթէ անմեղ են, թող դիմեն դատարան եւ հատուցում պահանջեն: Այնտեղ մենք հնարաւորութիւն պիտի ունենանք վարագոյրը բանալու եւ բոլորին ցոյց տալու քէմալականութեան «բարեկամութեան» դէմքը»: («Թրակիա» թիւ 538):

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ՍԹԱՆՕՁԻ ՊԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԻՍԻ – ԼԷ – ՄՈՒԼԻՆՕ, (Յապաղած).— Կիրակի օր տեղի ունեցաւ Սթանօզի Հայր. Միութեան պաշտահանդէսը, Մէօտօնի անտառին մէջ, պաղ ջուրին մօտ:

Վարչութեան անդամները առտուն կանուխ պատրաստած էին պիւֆէն: Խումբ մը Սթանօզցիներ եւ ուրիշ հայրենակիցներ կանուխէն եկած էին իրենց կէսօրուան ճաշերով: Կէս օրէն յետոյ ժողովուրդը սկսաւ գալ եւ տեղաւորուիլ ծառերու տակ: Շուտով ունեցանք 5–600 հոգի: «Եփրատ» նուագախումբը իր տեղը գրկած էր երեք օտարազգի նուագողներ:

Մեր հրաւէրը սիրայօժար ընդունած էր Ֆր. Կ. Խաչի մասնաճիւղը: Ներկայ էին նաեւ Իսի – Լէ– Մուլինոյի Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի անդամները:

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով: Այս տողերը գրողը բացման խօսքէն յետոյ հրաւիրեց Յառաջի աշխատակիցներէն Պ. Արամ Մուրատեանը որ ժողովրդական ոճով բացատրեց Հայր. Միութեանց դերը՝ այլասերման վտանգին դէմ:

Ներկաներէն Պ. Կարօ Սասունի ընդառաջ երթալով վարչութեան հրաւէրին, ճառ մը խօսեցաւ, քաջալերեց մեր աշխատանքը եւ մաղթեց աւելի մեծ յաջողութիւններ:

Ֆր. Կ. Խաչի անդամուհիները երգեցին քանի մը ազգային երգեր: Յետոյ Պ. Հրաչ երգեց, իսկ Պ. Մ. Պետրոսեան արտասանութիւն մը ըրաւ: Պարերը սկսան եւրոպական նուագով: Զաւարեան կոմիտէին անդամները կազմեցին առանձին սեղան մը, տաք մթնոլորտ մը ստեղծելով իրենց շուրջը:

Վերջաւորութեան պզտիկ վիճակահանութիւն մը սարքուեցաւ (հաւ մը եւ ձմերուկ մը): Հաւը շահեցաւ Տիկ. Մարի Սալբաեան, որ վեհանձնաբար նուիրեց Միութեան: Այս անգամ ամերիկեան աճուրդ մը կատարուեցաւ եւ մինչեւ 200 ֆր.ի բարձրանալով մընաց Զաւարեան խումբին:

Ժողովուրդը մեկնեցաւ ուրախ տըպաւորութեամբ:

Այս առթիւ ջերմ շնորհակալութիւն բոլոր անոնց որ քաջալերեցին մեզ իրենց ներկայութեամբ եւ գործօն մասնակցութեամբ:

Թորգոմ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Անտակելի առարկ մը

— o —

ՏԵՍԻՆ.— Հիմա, սիրելի «Յառաջ»՝ թոյլ տուր որ մեր արդար ցասումը յայտնենք այն ապիկար պարոնին որ առանց որ եւ է լուրջ պատճառի մեր եօթը ընկերներուն անունը հաղորդած է ոստիկանութեան, ըսելով.—«Ասոնք Դաշնակներ են, կը վախնամ կեանքէս»... Պիտի խնայէինք իր անունը, եթէ իր գործած յանցանքը թեթեւ ըլլար, բայց քանի որ կը շարունակէ ստել, կեղծել ու խառնակել գաղութին անդորրութիւնը՝ թող ամէն մարդ խմանայ իր անունը,— Մինաս: Ժամանակին դուրս նետուած Հ. Յ. Դ. շարքերէն, յետոյ գնաց սլքտալ Հնչակներուն ու Հօկերուն դուռները, եւ երբ անոնք ալ երես դարձուցին, գընաց տուն եւ կազմեց չորս հոգինոց ռամկավար «Ակումբ» մը: Աւելի յարմար տեղ չունէր Տեսինի Մինասը, գնաց մտաւ ծերանոցէն ներս, միացաւ բոլոր մեծ ու պզտիկ «տխար»ներուն: Բարի վայելում:

Ամէն անգամ որ կը հանդիպիմ Տեսինի Մինասին՝ ակամայ միտքս կ'իյնայ Րաֆֆիի «Խենթ»ին Թովմաս էֆէնտին:

Ի՞նչ վնաս կրեցին Տեսինի մեր եօթը ընկերները, բա՞նտ մտան, ծե՞ծ կերան թէ տուգանք: — Ոչ մէկ բան: Բայց վերջ պիտի գտնե՞ն այս ռամկավար «ժուռնալ»ները, որոնց մրցանիշը կոտրեցին Եգիպտոսի մէջ: Դաշնակցութիւնը շատ չի խօսիր: «Գորտերու կռկռոցով առիւծը իր պոչը ջուրը չի խոթեր», կ'ըսէ ժողովրդական առածը:

Եւ սակայն, մեր համբերութիւնն ալ սահման ունի:

Թ. Հերոյեան

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒՔՐԷՇԻ ՀՕԿԻՆ ՔԱՅՔԱՅՈՒՄԸ

«Հօկ»ի Պուքրէշի մասնաճիւղին վարչութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակած է, ուր կ'ըսէ.—

«Օգոստ. 27ին գումարուած ՀՕԿի Պուքրէշի մասնաճիւղի արտակարգ ընդհանուր անդամական ժողովի որոշման համաձայն Պ. Պ. Օ. Բոլատեան, Թադէոս Միշեան կը դադրին Հօկի Պուքրէշի մասնաճիւղի անդամակցութենէ իրենց նիւթական ապօրինի արարքներուն համար ամբաստանուած ըլլալով եւ Պ. Յ. Պապոյեան ալ կը դադրի նոյն մասնաճիւղի անդամակցութենէն, հակակարգապահական ընթացքի մէջ գտնուելով:

Վերոյիշեալ անհատները յետ այսու իրաւասու չեն Հօկի անունով խօսիլ ու գործել:

Առ ի գիտութիւն սոյն որոշումները կը յայտնուին Ռումանահայ գաղութին եւ արտասահմանի Հօկի քոյր մասնաճիւղերուն»:

Այս առթիւ, Հօկի օրկանը, «Նոր Արշալոյս», կը հրատարակէ կեդր. վարչութեան մէկ ազդը, որ սրբացրնելով երեք ամբաստանեալները, իր կարգին կը սեւցնէ Պուքրէշի մասնաճիւղը (Նոր Ուղի) եւ կը կախակայէ 15 հոգի, 6ը վարչութենէն, 9ը՝ անդամներէն:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ը

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ՀԻՒՍԷՅԻՆԻ ԴՈՒՍՏՐ ԷՄԻՆԷ»

— oo —

«Միլլիէթ»ի քրոնիկագիր Պիւրհան Ճահիտ կը գրէ.—

Սեղանիս վրայ գտնուող նամակները երբ կը խառնէի, տեսայ թուղթ մը որուն վրայ մակագրուած էր — «Կնոջ մը տառապանքը»:

Նայեցայ ստորագրութիւնը.

«Պրուսայի ծխախոտի մենաշնորհի աշխատանոցին մէջ՝ պատերազմի զոհ գացած Հիւսէյինի դուստր Էմինէ»:

Անիկա մէկն է այն հազարաւոր աղջիկներէն որոնք այսօր փոր մը հացի համար կ'աշխատին ծխախոտի աշխատանոցներուն մէջ, գուլպայի մեքենաներուն առջեւ, փոքրիկ գործարաններու մէջ: Հիւսէյինի դուստր Էմինէի ամուսինն ալ զոհուած է:

Եւ զոհ Հիւսէյինի աղջիկը՝ Էմինէ, որուն հազարաւոր նմաններուն կը հանդիպինք այսօր, Պալքաններէն գաղթած է: Ան զաւակ մըն ալ ունի: Իր երիտասարդ տարիքին այրի մնացող Էմինէն իր զաւակը ապրեցնելու համար օրն ի բուն կ'աշխատի ազտին ու փոշիին մէջ: Ու միջոց չունի իր զաւկէն ու կոկորդէն զատ որ եւ է բանի մասին մտածելու: Ոչ յաջողած է իր զոհուած ամուսնոյն փոխդինը ստանալ, ոչ ալ փոխանակեալ ըլլալուն համար՝ մուրհակ կրցեր է ձեռք անցընել: Նոյն իսկ չէ կրցած իր փոքրիկին ինքնութեան թուղթը հանել: Իսկ պզտիկը մեծցեր է իր երիտասարդութիւնը ծխախոտի տերեւներուն մէջ թունաւորող մօրը ջանքերով, ու հասեր է դպրոցական տարիքին:

Եւ սակայն, ո՛ր դպրոցն ալ դիմէ,— նախ տղուդ ինքնութեան թուղթը բեր, կ'ըսեն իրեն:

Ու իր ամուսնոյն փոխդինէն, փոխանակեալի մուրհակէն հրաժարող՝ զոհ Հիւսէյինին դուստրը Էմինէ միայն այս մասին է որ մտահոգ է:«Տուր աղերսագիր մը եւ ինքնութեան թուղթ մը առ», ըսեր են: Օրն ի բուն աշխատող մայրը ըրեր չըրեր աղերսագիր մըն է տուեր: Անցեր է չորս ամիս ու ոչ մէկ պատասխան. այս անգամ դիմեր է արդարութեան նախարարութեան: Կրկին ամիսներ են անցեր. բայց նորէն պատասխան չկայ...:

Հիւսէյինի աղջիկ Էմինէն ու իր հազար հազարաւոր նմանները Թուրք հայրենիքի փրկութեանը համար մեռնող հերոսներու կիներն ու աղջիկներն են:

Մինչ այս երկրին կաթիլ մը արիւն չզոհող, այս հողին համար կաթիլ մը արցունք չթափողներ անարժանօրէն վայելքներ կ'ունենան, ամուսին ու աշխարհք զոհող այս Թուրք աղջիկ Թուրք մայրերը երբ իրենց զաւկին կրթութենէն ալ կը զրկուին, կ'արժէ որ ծունկի գանք ու արտասուենք...

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ԳԱՂԹԵՆ

— o —

Տոպրուճայի Թուրքերը կը շարունակեն Թուրքիա գաղթել, իրենց կալուածները ծախելէ ետք: Այսպէս Պազարճըքի շրջանէն, Զաքրըճա գիւղին բնակչութիւնը՝ 50 Թուրք ընտանիքներ ծախած են իրենց ունեցածը եւ պատրաստ մեկնելու: Նոյնպէս պիտի մեկնին 32 ընտանիք Գարատաղաճ գիւղէն, 25 ընտանիք՝ Չօպան Գույուսուլէն եւ 15 ընտանիք՝ Մամուչի գիւղէն: Ընդամէնը 122 ընտանիք, 600 հոգի:

Կ'ըսուի թէ ուրիշ գիւղերէ ալ բազմաթիւ Թուրքեր պատրաստուած են մեկնիլ, եւ կը սպասեն որ հունձքերը ծախեն:

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՆԿՈՒՄԸ

— o —

«Հայրենիք» դաւանութեամբ կը շեշտէ խմբագրականի մը մէջ (25 օգոստ.)

— Ամօթ բան է տգիտութիւնը. բայց աւելի ամօթալի է, երբ կուսակցական պայքարի սիրոյն հակառակորդիդ կը վերագրես դեր մը, որ չի վայլեր անոր: Մեզ համար եկեղեցին ազգային հիմնարկութիւն մըն է, հեղինակութիւն մը: Բայց կ'ուզենք որ այդ եկեղեցին մնայ իր կալուածին մէջ եւ հետամուտ ըլլայ միմիայն իր պարտականութիւններու կատարման: Մենք կը յարգենք եւ հայ հոգեւորականը, բայց ինքը՝ հայ հոգեւորականն եւս պէտք է պարկեշտ ըլլայ եւ չչահագործէ կրօնական վեղարն ու սքեմը: Ան պէտք է ըլլայ հայր ամէնուն, այլապէս երբ ճամբայ կ'ելլէ զանազան մութ հաշիւներով, երբ որոմ կը ցանէ, փոխանակ ձիթենի պատգնելու, հետեւանքը կ'ըլլայ այն, զոր կը վայելենք այժմ — քաոս ու պառակտում:

Ամէնէն անբարեխիղճ քննադատն անգամ, եթէ թղթատէ մեր կուսակցական մամուլը ամէն տեղ, պիտի տեսնէ որ ուրիշներու պառակտիչ ոգիին դէմ, մենք աշխատած ենք միութեան ու եղբայրութեան շունչը մտցնել, յարանուանականատելութիւններու դէմ քարոզած ենք կրօնական հանդուրժողութիւն. «Հայ եկեղեցիէն դուրս չկայ փրկութիւն» բաղդներուն աշխատած ենք ցոյց տալ որ մեզ համար խտիր չկայ լուսաւորչականին ու բողոքականին, կաթոլիկին կամ ուեւէ եկեղեցւոյ պատկանող Հայուն միջեւ: Այս խաղաղ կռիւը՝ ներքին ճակատին վրայ: Իսկ երբ դուրսի թշնամին իր ուժին կոթնած, աշխատած է քայքայել մեր եկեղեցին, այդ պարագային ալ մենք պաշտպանած ենք ազգային այդ հաստատութիւնը մեր կեանքի գնով, երբ այսօրուան մեր հակառակորդները կամ անոնց գաղափարակիցները նորէն Նիւ Եորք ու Փարիզ նստած՝ թերթերու մէջ կամ բեմերու վրայ գրաղած էին մեզ դէմ գրելով ու խօսելով, կամ գրաղած էին իրենց տիկերը պայթեցնելով մեզ դէմ:

Զափէն աւելի տգէտ կամ միամիտ ըլլալու են ռամկավարներ՝ հաւատալու համար նաեւ «Պայքար»ի այն պնդումներուն, թէ Հայաստանի մէջ խղճի ազատութիւն կը տիրէ, թէ Կաթողիկոսը այնտեղ կատարելապէս ազատ է, թէ Չեկան ոչ մէկ կերպով չի ճնշեր հայ եկեղեցին, եւն., եւն.: Երկիր մը, ուր սանձարձակօրէն բոլշեւիկեան բռնակալութիւնը միայն կը տիրէ, ուր անաստուածներու խմբակներ ամէն օր ամէնէն քանդիչ աշխատանքը կը կատարեն, ուր բազմաթիւ եկեղեցիներ կամ քանդուած են եւ կամ ակումբներու վերածուած, ուր վերջապէս հարիւրներով հայ հոգեւորականներ էջմիածնի քթին ներքեւ իրենց վեղարն ու փարաճան մէկ կողմ նետած են, այդպիսի երկրի մը մէջ խղճի ազատութեան նշոյլը տեսնել, կը նշանակէ դիտմամբ ծիծաղելի դառնալ:

Ինչ որ ամէնէն աւելի վրդովեցուցիչն է, այն է, որ «Պայքար» ոչ միայն աչք կը գոցէ բոլշեւիկներու խղճի եւ կրօնական դետնի վրայ կատարած բոլոր քանդիչ աշխատանքներուն առաջ, ոչ միայն յանդիմանութեան կծու խօսք մը իսկ չուղղեր անոնց հասցէին, իսկ այդ ընելու համար քաղաքացիական քաջութիւն եւ տաքինութիւն պէտք է ունենալ, այլ ընդհակառակն, բոլշեւիկներու ամէն օր եւ հրապարակօրէն ի գործ դրած բոլոր չարագործութիւնները խղճի կատարեալ հանդստութեամբ ան կը վերագրէ մեզի: Բոլոր յառաջադէմ երկիրներու մէջ իրարմէ բաժնուած են նաեւ եկեղեցի եւ պետութիւն: «Պայքար», սակայն չի ներեր որ տարիներ առաջ, Դաշնակցութեան իշխանութեան օրով, Հայաստանի կառավարութիւնն ու խորհրդարանը եւս զբաղած են այս հարցով: Տեղին է սակայն հարցնել թէ՝ այս օրուան խորհ. Հայաստանի մէջ ի՞նչ լուծում ստացած է այս հարցը:

Ի զուր է այսպիսի խնդիրներու մասին երկար – բարակ վէճի բռնուիլ «Պայքար»ներու հետ, որոնց մէջ այնքան տիրականօրէն կը խօսին ու կը գործեն կիրքը եւ զանազան մութ հաշիւներ միայն: Անոնք չեն քաշուիր լոյսի պէս պայծառ իրողութիւններն անգամ գլխի վայր շրջելու, միայն թէ հասնին իրենց նպատակին: Ու եթէ մենք խօսեր ենք ու այսուհետեւ ալ պիտի խօսինք այսպիսի խնդիրներու մասին, եթէ յաճախ կ'անդրադառնանք նաեւ մեզի եղած անմիտ ու ամբոխային վերագրումներուն, այդ ոչ թէ անոր համար որ «Պայքար»ները համոզենք, այլ անգամ մը եւս ցոյց տանք մեր ընթերցողներուն, թէ բարոյական ինչ մակարդակի վրայ կանգնած են մեր մեծ ու փոքր հակառակորդները»:

ՀԻԹԼԷՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԹԻՒԸ՝ ՄՕՏ ՉՈՐՍ ՄԻԼԻՈՆ

— oo —

Նացիներու (հիթլէրական) կուսակցութիւնը որոշեց այլեւս նոր անդամ չարձանագրել 1934 ապրիլ 1էն առաջ: Սեղանի վրայ դիզուած են երկու միլիոն խնդրագիրներ: Կուսակցութիւնը այժմ կը համրէ 3,900,000 անդամ, առանց հաշուելու երկու միլիոն թեկնածուները:

Կ'ըսուի թէ կուսակցութիւնը պիտի հարկադրուի նոր շէնք մը շինել, իր վարչական գործերուն համար:

ԵՐԿՈՒ ՕԴԱՆԱՒԵՐ ԻՆԿԱՆ

— oo —

Պուքրէշէն կը հեռագրեն թէ զինուորական օդանաւ մը ինկաւ Քլուժի մօտ: Օդանաւորդներէն մէկը մեռաւ, միւսը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ: Զինուորական ջրօդանաւ մըն ալ վար ինկաւ Քոնսթանցայի մէջ, ջարդուփշուր ըլլալով: Երկու օդանաւորդները մեռան:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

ՉՄՈՌՑՈՒԵԼԻՔ ԷՋԵՐ

ՊԱՂՏՕ

—.—

Դ.

Պատմեց անոնց: Պատմեց հէքեաթը իր գիւղի լիճին, ուր ոսկեվարս աղջիկներ ամէն տարի տղայ կը գողնան ծովուն ափերէն ու կը տանին ջուրերուն տակը, զանոնք պագնելու: Պատմեց անոնց գիւղի մանարաններուն մէջ պահուած ոճիրները: Նկարագրեց աղջիկ թէ ինչպէս հինգ – վեց ամսուան ծնունդ առած խլինքոտ մսի կտորները՝ անտեսելի գործաւորուհիներու կողմէ ողջ ողջ կը թաղուէին կամ փուռը կը նետուէին:

Իր լեզուն շուտ շուտ կը թափէր թերխաշիկ, խենթուկ բառեր, ուր ամէն գիւղի ոճերէն ցոլքեր կային: Ու հաճոյքով մտիկ կ'ընէին իրեն:

Աղջիկները կարելի եղածին չափ քիչ գործ ձգեցին անոր: Ու Պաղտօն բերկրանքի սարսուռով մը կը դիտէր անտարբերութենէն դողացող կուրծքով պզտիկ հանըմին սրահ ալելը, սեղաններու յարդարումին մասնակցիլը: Ձիւնը կը տանէին իրենց ննջասենեակը, ուր դէմ դէմի աչք առնող ճերմակութեամբ մը մահիճներուն ուրախութիւնը կը բացուէր: Պաղտօ պզտիկ հանըմին անկողնին մէջ կը նետուէր, թեւին տակ փախչող բարձերուն կը քսէր իր խեղճուկ երեսը, դէմքը կը թաղէր այդ բարձիկներուն փափկութեան մէջ ու քիթերուն ծակերը լայն լայն կը բանար, անոնց մէջ նուաղող, անոնց խորը քնացող հոտը ծծելու համար:

Կը ձգէին որ ուզածն ընէ:

Այս ազատութիւնները, իրարու հանդէպ այս թոյլատուութիւնները ըստեղծեցին տանելի մթնոլորտ մը: Պատահեցան օրեր, ուր կատակէ կռիւներ ըրին, իրարու փաթթուեցան ու Պաղտօն գրկեց այս շղարշէ մարմինը ու սրահին երկայն աթոռներուն վրայ օրօրեց վայրկեաններով:

Պաղտօն հնարքներու դիմեց երեւոյթները փրկելու համար: Իր նայուածքը նոյն փութկոտ հաճոյակատարութիւնը ունէր երկու քոյրերուն հանդէպ ալ: Միայն երբ մինակ մընար պզտիկին հետ, կամաց մը կը ծռէր անոր ականջին ու կ'ըսէր.

— Քեզի աւելի՛, շա՛տ աւելի կը սիրեմ:

Օրիորդը կը խնդար ու պզտիկ ապտակ մը կուտար անոր բաց մնացած ականջներուն:

×

Եւ ընտանութիւններուն հետեւանքը քիչ քիչ սկսաւ յայտնուիլ:

Նախ Պաղտօն մոայլեցաւ: Անձկութեան երկար դարեր կը թուէին իրեն գիշերուան ժամերը, որոնք իր հանըմը կը ծածկէին իրմէն: Իր պզտիկ խեղքովը գիշերն ու քունը չէր կրնար արդարացնել: Իր սենեակին մէջ անկողնին վրայ նստած կը մնար երկար ատեն, ականջները դուրսի աղմուկներուն դէմ լարած: Վերի սրահներուն վրայ կ'աշխատէր քայլերը դուշակել՝ երբ ննջասենեակներուն դուռները կենդանութիւն կ'առնէին: Անոնց ճռինչները կը զանազանէր: Կ'երկննար աթոռներու պզտիկ տեղափոխումներուն ետեւէն, որոնք տախտակամածին վրայ ցաւագին կեղերջ մը կը ձըգեն, յետոյ, նոյն իսկ լուցկիներուն խեղդուկ ճիչերը կուգային մեծնալ իր հոգիին մէջ: Մինչեւ որ ձայները մեռնէին, ան կը հետեւէր անոնց հատկտումներուն ու երբ լման տունը լըռութեան մէջ կոտտալ առնէր, աչքերը գոցելով կը տարուէր իր երազներուն:

Կ'ուզէր հասկնալ այդ աղջկան անսովոր մտերմութիւնը: Իր անկայուն ուղեղին մէջ կ'աշխատէր դէպքեր ու խօսքեր գտնել: Տարտամօրէն կը նշմարէր թէ էֆէնտիներուն աչք – խըփելները ի՛նչ ըսել կ'ուզէին: Յետոյ Մեծ Տիկինը — իր միտքին մէջ խաթունը — ո՞րքա՛ն հոգատար էր իր մասին: Ամէն բերնի «տղաս» կ'ըսէր ան. չաքար ու մեղր կը վազէր աղջիկներուն լեզուէն:Ասոնք բոլորը պարապ բաներ չէին: Ո՞ր աղջիկը կը թողուր իրեն՝ գինքը գրկել ու օրել. ո՞ր աղջիկը խնդալով կը լսէր իր խորունկ խորունկ կատակները, որոնց մէջ շատ ատեն ձեռքերն ալ գործ կ'ունենային: Իր մշուշոտ ուղեղին մէջ յանկարծ կը ցաթէր այդ լուսնկայ աղջկան դէմքը:

Ու աղջիկը մարմին կ'առնէր իր միտքին առջեւ: Անոր վարդի պէս բարակ ու աղուոր երեսներէն անբացատրելի հոտանքներ կուգային իրեն. իր աչքը լման հասակովը կը ցոլացնէր զայն ու չէր ուզեր տեսնել մէկ կողմին վրայ կախ այդ մարմինին կոտրած գեղեցկութիւնը:

Ու շատ կամաց, սակայն շատ կամաց իր միտքը պղտորող, իր հոգին եփ հանող զգացումները կ'ելլէին իրենց միգամած անորոշութենէն, խորունկ ճիղերու աղդեցութեան տակ գիծեր ու խորք կը հանդնէին, ու լեզուին վրայ կուգային բառեր, զորս կը վախնար արտասանել եւ զորս կը կրկնէր ներսէն անդադար, տասը քըսան հեղ, մինչեւ որ առանց իր գիտութեան իր բերնէն կը լսէր.

— Ինծի չի տան, ուրի՞ւ պի տան, ինծմէ խա՞սը գտնեն պի:

Այս յայտնութիւնը, զոր մտմտուքի երկայն գիշեր մը բերաւ իրեն, կերպով մը հաւասարակշռութիւն դրաւ իր գրգռուած ջիղերուն մէջ:

Հիմա իր առջեւ կը տեսնէր ապագայ մը, որուն կը վազէր իր ռովանդակ միամտութեամբը: Իր լրջութիւնը, շարժումներուն մէջ մտցուցած ծանրութիւնը, խելացի երեւալու իր ծիծաղելի ջանքերը, իր արժէքին գիտակցութիւնը պոռալու անզուսպ փափաք մը հանըմին կողմէն ընդունուեցան շնորհալի անփութութեամբ մը, ու Պաղտօն քալեց, ամէն օր կտոր մը աւելի, իր երեւակայած երջանկութեան գիրկը:

×

Դէպքերը արագ յաջորդեցին իրարու:

[illegible]

Նախ մամապէյը վտանգաւոր կերպով հիւանդացաւ: Ծաղիկ էր եղած:

Բժիշկին ու նոյն իսկ հանըմին խնդրանքովը, Պաղտօն հիւանդապահուհիին օգնական տրուեցաւ:

Վայրկեան մը իսկ չուզեց դատուիլ մահճակալէն: Անհուն տխրութեամբ դիտեց պզտիկ կարմիր գնդիկներուն ծլումը այդ ձիւն երեսներուն վրայ: Անոր ճակատը ժամերով պահեց իր ափին մէջ: Արտակարգ խնամքն ունեցաւ զայն չմսեցնելու: Հիւանդին համար, հոգին՝ չթարթած կը մօրթէր:

Ու վախնալիք տեղ մը չունէր ինքը:

— Ձէ՞ք տեսներ. երեսիս վրայ ցըրեն նետէք կը կորսուի, կ'ըսէր խնդալով, ակնարկել ուզելով ծաղիկի փոսերուն, որոնք շա՛տ շատ էին իր դէմքին վրայ ու շատ ալ խորունկ:

Եւ ջրջրանքի պահերուն, երբ քերուելու հեշտանքի մը մէջ հիւանդը իր բադուկները գալարէր, Պաղտօ ամուր մը կը բռնէր անոր դաստակները, մանկական խանդաղատանքով մը կ'իյնար անոր աչքերուն մէջ:

— Մեզք ես հանըմս, այդ երեսներդ հաւկիթէն են ելած: Ես կը դողամ անոնց վրայ:

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

Պալը չնջեց աշխամբոյրը

Պալը որոշեց ջնջել աշխամբոյրի արարողութիւնը, նկատի առնելով ուսուցիչներու ահագին բազմութիւնը։ Այդ արարողութեան հետեւանքով, ըստ տիպուած էր արահէ արահ եւ յարկէ յարկ անցնիլ, յոգնախուռն բազմութեան մը չարքերուն մէջ։ Այսուհետեւ Պալը ուխտաւորները պիտի ընդունի մեծ սրահներուն մէջ եւ իր գահուն վրայ նստած, պիտի խօսակցի անոնց հետ։

Մառնի ճակատամարտին տարեդարձը

Կիրակի օր մեծ հանդիսաւորութեամբ տօնուեցաւ Մառնի ճակատամարտին 19րդ տարեդարձը, Մոյի մէջ։ Այս առթիւ մեծ ճառ մը խօսեցաւ հանգուցեան Թոշակներու նախարարը, փառաբանելով Ֆրանսական յաղթանակը (1914 սեպտ.), որուն շնորհիւ փրկուեցաւ Փարիզը։ Եւ յանձնարարեց արթուն կենալ, առանց աւելորդ երկիւղի մատնուելու, բայց նաեւ առանց պատրանքներ սնուցանելու։

Գերմանիոյ եւ Վատիկանի պայմանագիրը

Թերթերը կը գրեն թէ՝ Վատիկան խորապէս ազդուած ըլլալով Գերմանական կառավարութեան ծայրայեղութիւններէն, կը վարանի վաւերացնել վերջերս կնքուած պայմանագիրը։ Ամէն պարագայի մէջ առայժմ կը ձգձգէ։ Կ՚ըսուի թէ Ֆոն Փափէն, Գերմանիոյ փոխ-վարչապետը, նորէն Հռոմ պիտի երթայ, փարատելու համար Պապին կասկածները։

Մրցանիշ կոտրելու խելագարութիւնը

Կիրակի օր, Մոնցայի մէջ (Միլանի մօտ), երեք մրցորդներ, Կամպարի, Պործաքինի եւ կոմս Ցայկովսկի ինքնաշարժի արշաւ մը կը փորձէին, մրցանիշ կոտրելու համար։ Երեք կառքերը ճամբայ ելան, ժամական 200 քիլոմեթր արագութեամբ։ Յանկարծ ահռելի բախում մը տեղի ունեցաւ։ Կամպարի վայրկենապէս մեռաւ, ընկերը ծանրապէս վիրաւորուելով քիչ յետոյ հոգին աւանդեց։ Իսկ կոմս Ցայկովսկիի կառքը կրակ առնելով, ինքն ալ միասին այրեցաւ։

Էռօին կը պահէին Օսմ. դրամատան մէջ

Երեք ամիս հետապնդելէ յետոյ, Պոլսոյ ոստիկանութիւնը Սեպտ. 5ին երեւան հանեց էռօինի մաքսանենգութեան ցանց մը։

Ո եւ է կասկած չհրաւիրելու համար, մաքսանենգները երեք մեծ արկղ վարձած էին Օսմ. դրամատան Ղալաթիոյ կեդրոնին մէջ, եւ տոպրակներով կամ փոքր ծրարներով էռօին կը փոխադրէին, այն պատրանքը տալով թէ դրամ կը տանին։

Սեպտ. 5ին հրեայ ծանօթ սեղանաւոր Սաֆրա Տավիտ էֆ.ի արկղակալը, Գալաէրօն, էրօյինի ծրարներով Օսմ. դրամատունը կ՚երթայ։ Գաղտնի ոստիկանները զայն կը ձերբակալեն ճիշդ այն միջոցին, երբ ծրարները դրամարկղին մէջ կը դնէր։

Այս խորամանկ եախուտին,— կ՚ըսէ *Ճիւմհուրիյէթ*,— ստիպուեցաւ խոստովանիլ թէ կապ ունէին Ֆրանսայի մէջ մեծ կազմակերպութեան մը հետ, որ իրենց ղրկած էռօինները կը բաժնէր աշխարհի ամէն կողմը։ Էռօինը ասկէ կը ղրկուէր շոգենաւով եւ շոգեկառքով։

Գալով հայթայթումին, Հրեաները էռօինը կը գնէին Պանտրմայի կալուածատէրերէն Իզզէթ պէյէն, որ գաղտնի գործարան մը ունէր։ Իզզէթ պէյ ալ ձերբակալուելով հարցաքննուեցաւ։

ՇԷՅԽ ՍԱԻՏԻ ԵՂԲԱՅՐԸ ԿԸ ՍՊԱՆՆՈՒԻ

Տիարպէքիրէն թուրք թերթերուն կը հաղորդեն թէ Շէյխ Սաիտի եղբայրը, Ապտիւրրահիմի կնոջ եղբայրը ու աւազակ Ֆիրանը աղա եւ Ապտի, հետապնդող ջոկատներուն հետ ընդհարումի մը միջոցին սպաննուած են։

Պ. ԺՈՐԺ ԼԷԿԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԻԹԻՒ

Ծովային նախարար Պ. Ժորժ Լէկի մահուան առթիւ, Ֆրանսական բանակի Հայ Կամաւորներու Միութիւնը ցաւակցական նամակ մը ուղղած է Տիկին Լէկի «խոնարհելով պետական մարդուն եւ նախկին հայ կամաւորներու մեծ բարեկամին դագաղին առջեւ»։

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ շրջականներ

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻ բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 51, rue de Rivoli, Café Samaritainի ներքնայարկը։ Մէթրօ՝ Շաթըլէ։ Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն։

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ «Քրիստափոր» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այս Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին «Խաժակ» Ակումբին մէջ։ Օրակարգ. ընտրութիւն նոր վարչութեան եւ կարեւոր հարցեր։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17. Rue Damesme :-: PARIS (13e)

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆԿԷՆ, Հ. Մ.— 100։
ՍԷՆ Թ՚ԷԹԻԷՆ, Գործ.— 296։
ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ, Գործ.— 117.35։
ԿՐԱՍ, Գ. Փ.— 10։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Պիթլիսի Թեղուտ գիւղացի Նազոր-Տվոյ տունէն Ասատուրի կինը՝ Շարուր կը փնտռէ Մարգար Աղի Թոռ՝ իր զաւակը Սրապիոն կամ (Սրոյ), որ կորսուած է ընդհանուր պատերազմին։ Լուր կայ իր ողջ ըլլալու մասին։ Կը կարծուի թէ Սուրիա կը գտնուի։ Լուր տուողին 1000 ֆրանք նուէր։ Իմացնել Գարբիէլ Դաւիթեանի, Tailleur, 9 rue Eugéne Varlin. Paris (10)։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆՆԵ՛Ր, ԳՈՐԾԱՐԱՆԱՏԷՐԵ՛Ր ԵՒ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐ

Փութացէ՛ք օգտուիլ վերջին երեք օրէնքներու ձեզ ընձեռած առաւելութիւններէն։

Ա.— 4 Յուլիս 1933ի օրէնքը՝ որ կ՚արտօնէ ձեզ fonds de commerceի մուրհակներուն մէկ մասը կանխիկ վճարել եւ մնացածն ալ մէկ տարիէն վճարելի նոր մուրհակով մը կարգադրել։

Բ.— 13 Յուլիս 1933ի օրէնքը՝ որ կը թոյլատրէ ձեր վերագնահատման ենթարկել ձեր վճարած վարձքը եւ 1 Յուլիս 1932էն առաջ ստորագրուած պայմանագրութեանց համար ձեռք բերել զեղչ մը։

Գ.— 13 Յուլիս 1933ի օրէնքը՝ որ կը բարեփոխէ (Propriété commercialeի) 30 Յունիս 1926ի օրէնքին տրամադրութիւնները եւ կը ճշդէ սեփականատիրոջ եւ վարձակալի յարաբերութիւնները առեւտրական, ճարտարարուեստի շէնքերու եւ վայրերու պայմանագրութեանց վերանորոգման մասին։

Ամէն տեսակ տեղեկութեանց համար դիմել առանց յապաղումի՝ ամէն օր ժամը 9—10 եւ 17—19 փաստաբան-օրէնսգէտ

Պ. ՊԷՐՆԱՐ ՎԱՀԷԻ

94, Rue St. Lazare. (Սէն Լազար կայարանին մօտ), Tél. Pigalle 67-69

Օգտուեցէք առիթէն

Հետեւեալ ընտրուած գրքերը որոնց իսկական արժէքն է 220 ֆրանք. 25 օրուան համար կը ծախուին կէս գինով 110 ֆրանք։

Ստանալու համար դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ «ՅԱՌԱՋ»

G. TZERIKIANTZ

13, rue des Dominicains, Marseille

Եղիա Տէմիրճիպաշեանի Կեանքը եւ Գործը՝ 18 ֆրանք։ Լանքոսի Հովուականը, 8։ Պ. Տը Գամոր, 30։ Ֆլավի, 15։ Իր Անցեալը, 12։ Կանանց գլխարկը, 35։ Այգեկութ, 15։ Նստիա, 12։ Ազգային երգարան, 10։ Յուշարձան Ապրիլ Տասնըմէկի, 15։ Մեռնողներ, 12։ Բեռօի Մանկավեպեր, 10։ Աղ-Տաղի Հերոսամարտը։

Միայն կէսը գնողներն ալ կրնան օգտուիլ միեւնոյն պայմանէն։

ԵՓՐԱՏ նուագախումբ

Եթէ կ՚ուզէք ձեր հանդէսները հաճելի դարձնել, դիմեցէք «ԵՓՐԱՏ» նուագախումբին որ կը նուագէ հայկական, եւրոպական, կովկասեան արեւելեան եղանակներ, մասնաւորապէս թանկօ Արժանթին։

Խաչաձեւումի տեղի չտալու համար, ձեր կազմակերպած հանդէսի թուականէն 15 օր առաջ դիմել՝ անձամբ կամ գրաւոր, ԵՓՐԱՏ նուագախումբի ղեկավար՝ Տ. ՕՆՈՍԵԱՆի, 15, rue du Pourtour, Clamart, Seine

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (56)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ԵՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ԾՈՎԱԿԱԼ ԴՈՒԲԱՍՈՎԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Ողջ է դեռ Դուբասով։ Սակայն կարելի չէ ըսել թէ ձախողեցաւ մահափորձը։ Մահափորձը յաջողեցաւ, երբ նկատի ունենանք որ կատարուեցաւ Մոսկուայի կեդրոնը, հոն ուր Օխրանան թոյլ չէր տար մահափորձի գաղափարն իսկ մտքէ անցընել։ Մահափորձը յաջողեցաւ, որովհետեւ, պարզ լուրը լսելով, միլիոնաւոր կուրծքերէ դուրս թռաւ ուրախութեան եւ հանդստութեան շունչ մը։ Եւ ընդհանուրին յամառ կարծիքն այն է թէ սպաննուեցաւ ընդհ. կառավարիչը։

Թող այդ ուրախութիւնը մխիթարանքն ըլլայ այն ընկերոջ, որ մեռաւ ընելէ յետոյ ինչ որ կրնար։

ԷՍ - ԷՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տպուած էս - էր կուսակցութեան Մոսկուայի կոմիտէին տպարանին մէջ։

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

— o —

ՋՈՒՇՆԻՆԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Ազեւ ըսաւ ինծի.

— Պէտք է սպաննել ծովակալ Ջուշնինը, (Սեւ Ծովու նաւատորմին հրամանատարը)։ Ընտրէ ով որ կ՚ուզես եւ գնա Սեւաստապոլ։ Կ՚ընդունի՞ս կատարել այս մահափորձը։

Պատասխանեցի թէ կ՚ընդունէի իր առաջարկը։ Համոզուած էի, որ ընկերներու փոքրիկ խումբով մը, իրարու սրտագին կապուած, կարելի էր կատարել այդ մահափորձը, ինչ ալ ըլլային դժուարութիւնները, որոնց պիտի հանդիպէինք տեղւոյն վրայ։

Համաձայնեցայ Կալաշնիկովի, Դվոյնիկովի, Նազարովի եւ Ռաքէլ Լուրէի հետ։ Այս չորսը համաձայնեցան ընկերանալու ինծի։ Կասկած չունէի յաջողութեան մասին։

Մայիսի առաջին օրերուն, հրաժեշտ առնելով Ազեւէն, մեկնեցայ Սեւաստապոլ։ Առանձին առանձին Խարկով մեկնեցան Կալաշնիկով, Դվոյնիկով եւ Նազարով։ Այնտեղ պիտի սպասէին ինծի։ Այնտեղ կը գտնուէր արդէն Շիլլէրով, որ Մոսկուայէն հեռացած էր 23 ապրիլի մահափորձէն յետոյ։ Զորոն ալ գտայ Խարկովի մէջ։ Շիլլէրով հեռացաւ Խարկովէն եւ գնաց Վիլնօ, հանգստանալու համար այնտեղ քանի մը օր։ Կալաշնիկովի, Դվոյնիկովի եւ Նազարովի հետ լուսացուցինք գիշեր մը։ Միասին քննեցինք ծովակալ Ջուշնինի մահափորձին յատակագիծը։ Որոշուեցաւ, որ այս երեքը գրաւեն Ջուշնինի հսկողութեամբ, շրջուն վաճառորդի եւ կօշիկ ներկողի դեր կատարելով Սեւաստապոլի փողոցներուն մէջ։

Իրենց ժամադրավայր նշանակեցի Սիմֆէրոպոլը, այնտեղ ճշդելու համար յատակագծին կարգ մը մանրամասնութիւնները։ Իսկ ես որոշեցի երթալ Սեւաստապոլ, տեղւոյն վրայ մշակելու համար վերջնական յատակագիծը։ Հրաժեշտ առնելու առեն ընկերներէս, համալսարանի պարտէզին մէջ նշմարեցի կասկածելի անձ մը։

— Ձեզ կը հետապնդե՞ն։

— Ոչ, պատասխանեց Կալաշնիկով բոլորին կողմէ։

— Վստա՞հ էք։

— Անշուշտ։

Խարկովէն հեռացայ նոյն իրիկունն իսկ։ Ինչպէս վերջէն իմացանք կատարուած քննութիւններէն, այդ օրը հետապնդումի տակ չէին եւ տակաւին։

Սակայն Դվոյնիկով, Նազարով, Կալաշնիկով կը հետապնդուէին քանի մը օրէ ի վեր։ Լրտեսը, որ կը հսկէր անոնց վրայ, նշանակած էր մեր տեսակցութիւնը Խարկովի մէջ։

Նոյն պատմութիւնը կրկնուեցաւ նաեւ Սիմֆէրոպոլի մէջ։ Տեսանք տարօրինակ մարդիկ, որոնք երեւոյթն ունէին մեզ հետապնդելու։ Եւ նորէն Դվոյնիկով, Կալաշնիկով եւ Նազարով զիս վստահեցուցին թէ ոչ ոք կը հետապնդէր մեզ։

Կը խոստովանիմ, որ մեծ սխալ մը գործեցի հաւատք ընծայելով իրենց կարծիքին։ Դվոյնիկով եւ Նազարով, իբրեւ բանուորներ, որ վարժուած են զանգուածներու խաղաղ կեանքին, շատ ուշադրութիւն չէին ըներ լրտեսներուն։ Գալով Կալաշնիկովի, խառնուածքով, աւելի կ՚աշխատէր վըտանգը նուազ տեսնելու, քան թէ չափազանցուած։ Գիտէի այս բոլորը։ Հակառակ ատոր, իրենց վկայութիւնը չենթարկեցի հակակշիռի, որ թերեւս նպաստէր խուսափելու ձերբակալութենէն։

12 մայիսին հասայ Սեւաստապոլ։ Վեցէլ պանդոկին մէջ սենեակ մը վարձեցի դեր - տեղակալ Դմիտրի Սուբբոտին անունով։ Որ եւ է ձեւով յարաբերութեան չմտայ տեղական կոմիտէին հետ։ Նոյնիսկ չէի գիտեր թէ ուր կը հաւաքուէին։ Հետեւաբար չէի կրնար գիտնալ թէ, 14 մայիսին կատարելու նպատակով, մահափորձ մը կը պատրաստուէր Սեւաստապոլի մէջ։ Մինչ ես կը խորհէի սկսիլ այդ օրը, 14 մայիսին (թագադրութեան տարեդարձ), հսկողութիւն կատարել Ջուշնինի վրայ։ Եւ Կալաշնիկովէն, Նազարովէն, Դվոյնիկովէն խնդրած էի, որ այդ օրը Սեւաստապոլ գան անպայման։ Երեքն ալ իրենց քննութիւնները պիտի կատարէին տեղաւորուելով Վլատիմիրի մայր - եկեղեցիին մօտ տեղ մը, ուրկից, ըստ իմ հաշիւներուս, Ջուշնին պիտի երթար ներկայ գտնըւելու պատարագի պաշտամունքին։

Իսկ ես կէսօրին ժամադրուած էի Պրիմորսկի ծառուղիին վրայ Ռաքէլ Լուրէի հետ։ Սեւաստապոլէն հանդէսի օրէն, միասին բերելով ուժանակը ... օր։ Բարեբախտաբար ... մայիսին Սեւաստապոլ չէր ... Այս յապաղումը մեզ փրկեց։ Եթէ ... ձերբակալուէր ուժանակը քէն, ոչ մէկ կասկած պիտի մնար ... եւս 14 մայիսի մահափորձին մէջ մասնակցութեան մասին։

Առաւօտեան ժամը 10ին, եկեղեցէն ... մէջ հանդիպեցայ Կալաշնիկովի եւ ... որ երթայ Վլատիմիր մայր եկեղեցի։ Ինչպէս վերջէն իմացանք, այս ... սակցութիւնն ալ արձանագրուած էր ... լրտեսը, որ կը հետապնդէր Կալաշնիկովը։

Ահա թէ ինչ պատահեցաւ կէսօրին։ Եկեղեցիէն ելլելէ յետոյ, այն ... հոն, երբ Սեւաստապոլի հրամանատարին, զօրավարներուն ... եկեղեցիէն կողմէ կը կատարուէր ... իշխանութեան ընդունելութիւն ... տարու պատանի մը, Նիկոլա Մ... րով, դուրս ելաւ ամբոխին մէջէն ... ռումբ մը նետեց զօրավարին ... րուն տակ։

(Շարունակելի)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. —. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՐԹԵՒԻԵԿԻ ՃԱՄԲԱ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 13 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

13 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2290

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ԴՈՒՌՆԵՐՈՒՆ ԱՌՋԵՒ...

1683 սեպտ. 12-13ին էր որ Վիէննան հերոսական մարտնչումով մը փրկուեցաւ Թրքական սպառնալիքէն:

Պաշարուած Վիէննան եւ իր զինակիցները խորտակելով Թրքական արշաւանքը, ոչ միայն քաղաք մը, երկիր մը փրկեցին, այլ շրջեցին պատմութեան անիւը:

Արդարեւ, այդ օրէն — Սուլթան Սիւլէյմանի բանակին ջախջախումէն կը սկսի Օսմ. կայսրութեան խաւարումը: Ուրիշ խօսքով՝ Թուրքերու նահանջը, վերադարձը դէպի Ասիա:

Եւ շատ բնական է որ Թուրքերը ակռայ կը կճրտեն այսօր:

Անոնք նետուած են փէսը եւ երկիրը կը կառավարեն Թարգմանածոյ օրէնքներով: Եւ սակայն, չեն կրնար հրաժարիլ «էֆէնտի» ազգի արեւմտախանձ տխորժակներէն:

Նոյն իսկ չեն հանդուրժեր պատմական տարեդարձի մը տօնակատարութեան: Մինչդեռ իրենք Պոլսոյ եւ Անատոլուի փողոցները կը թնդացնէին — եւ կը թնդացնեն ամէն տարի — երբ կոտրեցին Փոքր Ասիան:

Վիէննան ուրիշին հայրենի ժառանգութիւնը գրաւելու, գայն տարի տալու ձեռնարկ մը չէր որ կատարեց, այլ ինքնապաշտպանութեան գինեց, արիութեան եւ ազատ աշխարհահայեցողութեան մը արշաւանքին առջեւ:

Եռնուս Նաւինները եւ միւսները ինչո՞ւ կը կաղին, երբ մարդիկ արդար հպարտութեամբ կը տօնեն իրենց ազատագրութեան օրը:

Թուրքը ի՞նչ գործ ունէր Վիէննայի դռներուն առջեւ:

Ի՞նչ գործ ունէր Հունգարիոյ, Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ, Սերպիոյ, Յունաստանի, Եգիպտոսի, Կրետէի, Ալպանիոյ, Թունուզի, Ալժերիոյ, Ափրիկեան Տրիպոլսոյ, Թրակիոյ, Մակեդոնիոյ, Սուրիոյ, Միջագետքի, Արաբիոյ, Կիպրոսի, Կովկասի մէջ եւ այլուր:

Ի՞նչ գործ ունի, այսօր, այն աշխարհին մէջ որ կը կոչուին «Արեւելեան Նահանգներ» կամ Կիլիկիա, ուր բուերն անգամ սարսափի մատնուած են համատարած ամայութենէն եւ աւերակներէն:

Ինչո՞ւ գետերով արիւն պիտի հոսէր, ամբողջ ժողովուրդներ պիտի կոտորուէին իրենց հայրենի հողերուն մէջ եւ քար քարի վրայ չպիտի մնար, եթէ Թուրքը խելքի եկած ըլլար 250 տարի առաջ, Վիէննայի դռներուն առջեւ:

Այդ հարուածը — Գարա Մուսթաֆա փաշայի բանակին ջախջախումն ու խուճապահար փախուստը նախախնամական, ճակատագրական դաս մըն էր Թուրքերու համար:

Բայց, Սուլթանները չուզեցին լսել պատմութեան վճիռը, մինչեւ որ քար քարի վրայ չմնաց իրենց համար ալ: Մինչեւ որ, շրջանէ շրջան, եւ աճապաղորդ փլուզումներով, հարկադրուեցան օրինաւոր տէրերուն վերադարձնել իրենց բռնագրաւած երկիրները:

Եւ, տեսէք պատմութեան ճակատագրական վճիռը:

Երէկ հասարակ «րայա»ներ էին այդ բոլոր ժողովուրդները, անարժան՝ Մուհամմէտի թոռներուն երեսը նայելու: Իսկ այսօր, ամէն մէկը անկախ պետութիւն կազմած՝ կը շողոքորթուի նոյն «էֆէնտի» ազգին կողմէ, իբրեւ բարի դրացի, զինակից կամ գործակից:

«Էֆէնտի»ն արդէն դարձեր է շողոքորթ հիւրընկալը իր ձիւնու պոչին կապուած «րայա»ներուն:

Այսպէ՛ս է պատմութեան վճիռը:

Եւ 1683 սեպտեմբերին էր որ տրուեցաւ այդ վճիռը, Վիէննայի դռներուն առջեւ:

Պատմագիրը կ'ըսէ թէ շատ խեղճ էին հագուած լեհական 20-30,000 զինուորները: Մեծ մասը՝ ցնցոտիներ նետած էր վրան եւ համբայ եկած առանց աջ – ձախ նայելու:

Երբ զինակիցները ակնարկներ կ'ընեն այս մասին, Սոպեցքի ըսած կ'ըլլայ.

— «Լաւ նայեցէք այս տղոց. անոնք հանդիսաւոր երդում ըրած են երբեք սիրիշ բան չհագնիլ եթէ ոչ իրենց թշնամիներուն համազգեստները»:

Ամբողջ խորհուրդ մը չի՞ խտացներ այս դրուագը:

Եւ երբ մարդիկ այսքան վճռական են, անշուշտ եղբը պիտի ըլլար չանթարձակ.

— «Տասներկու ժամէն պակաս ժամանակամիջոցի մը մէջ թշնամի գիծերը գրաւուած էին: Իրիկուան ժամը 6ին Սոպեցքի իր այրուձին կը կեցնէր մեծ – եպարքոսին կանանչ մետաքսէ վրանին առջեւ: Գարա Մուսթաֆա լքելով իր պալատը եւ փիղերը, իր շափիւղաներով զարդարուած կապարճները, իր ոսկի թուրերը, հազիւ ժամանակ ունեցաւ փախչելու. խուճապի մատնուած էր Մուհամմէտի բանակը եւ, իր անապարանքին մէջ մոռցաւ նոյն իսկ մարգարէին դրօշը»:

Վախճանին սկիզբն էր այս, 250 տարի առաջ:

Բայց, պատմութիւնը կը շարունակուի տակաւին...

«Էֆէնտի ազգը»չէ խրատուած տակաւին, եւ կը շարունակէ իր երկվարը ջրել եւ արիւն լակել ուրիշին հողերուն վրայ:

Ան տեղի տուաւ բոլոր զօրաւորներուն առջեւ, իր կատաղութիւնը թափելու համար տկարներուն վրայ:

Եւ սակայն, անողոք է պատմութեան վճիռը, նոյն իսկ իրենց՝ Թուրքերու խոստովանութեամբ:

Վիէննայի պարտութենէն ի վեր, չեղաւ Թրքական բռնագրաւման մատնուած երկիր մը որ ուշ – կանուխ չգտնէր իր ազատութիւնը:

Աստուածային անէծք մը միայն կրնար յաւիտենական գերութեան տակ պահել մնացեալը:

Բայց, ոչ աստուածներն են որ կը տնօրինեն ժողովուրդներու ճակատագիրը, ոչ ալ անէծքները:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՅՆ ՈՐԴԸ ԱՄԷՆ ՏԵՂ

— o —

Իրաւունք ունի « Յառաջ »ը,— գլխիվայր կը զարգանայ մեր ներքին կազմալուծումը:

Ամէն տեղ, եւ ամէն ճակատի վրայ:

Ի՞նչպէս կը բացատրէք, օրինակ, Բերայի էսաեան վարժարանի վէճը:

Թաղ. խորհուրդին մեծամասնութիւնը կ'ուզէ ջնջել վարժարանին «լէսէ»ի բաժինը, խնայողութեան համար:

Փոքրամասնութիւնը կ'ընդդիմանայ:

Խնդիրը կը յանձնեն Քաղաք. ժողովին, որ կ'որոշէ փակել լիսէն:

Հակառակորդները չեն յուսահատիր:

Վարժարանը ունի պատահաբար ընտրուած հիմնադիր – տնօրէն մը, 80 – 85 տարեկան ծերուկ մը, որ պաշտօնանկ եղած է Թաղ. խորհուրդին կողմէ:

Կը համոզեն այս բարի մարդուկը, որպէսզի ոչ հրաժարի, ոչ ալ հաշիւ յանձնէ:

Եւ առտու մը, երբ Թաղ. խորհուրդին քարտուղարը կ'երթայ հաշուական փոխանցում կատարելու, իր դիմացը կը գտնէ հայ բժիշկ մը եւ... ոստիկան մը, որ շիտակ պահականոց կ'առաջնորդէ զինքը:

Թաղ. խորհուրդը կը ստիպուի պահականոց դիմել եւ արդարացնել ոչ միայն իր պաշտօնեան, այլեւ ինքզինքը, բացատրելով թէ իրենք երբեք խառնուած չեն կրթական խնդիրներու, միայն հաշիւ առնելու գացած են:

(Դպրոցները Մէարիֆին ենթարկուած ըլլալով, ոչ Թաղ. խորհուրդները, ոչ ալ Պատրիարքարանը կրնան խառնուիլ):

Ծերուկը երկրորդ անգամ դիմած է Թաքսիմի պահականոցը, երկար բողոքագիր մը յանձնելով ...Թաղ. խորհուրդին դէմ:

Նոյն ներքին որդը, ամէն տեղ եւ ամէն ճակատի վրայ...

ՎԱՀԷ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ ՍՈՒՐԻԱՑԻՆԵՐԸ

— o —

Սուրիոյ երեսփ. ժողովի նախագահ Սուպհի պէյ Պէրէքաթ որ յատուկ պաշտօնով Փարիզ կը գտնուի, հետեւեալ կերպով պարզած է Սուրիոյ պահանջները.—

1.— Նոր կարգուսարք մը հաստատել որ զոհացում տայ միանգամայն թէ՛ Լիբանանի եւ թէ Սուրիոյ: Եթէ Սուրիան դէպի ներս, արեւելք քշուի, այն ատեն կ'ենթարկուի անապատի քաշողութեան որ ենթակայ է անգլիական ազդեցութեան:

2.— Բարիզի քաղաքականութեան նոր պահանջներուն պատասխանելու համար պէտք է «պատուհան մը բանալ» Միջերկրականի վրայ: Ասիկա է ամենակարեւոր կէտերէն մէկը: Ի՞նչ պիտի ըլլայ ճակատագիրը Տրիպոլսոյ նաւահանգիստին:

3.— Դամասկոսի բնական միակ նաւահանգիստին՝ Տրիպոլսոյ վարչաձեւը երբ որոշուի, այն ատեն, ներքին Սուրիոյ մերձեցումը ֆրանսական հոգատարութեան տակ գտնուած պետութիւններուն հետ թոյլ պիտի տայ որ իր նուազագոյնին իջնէ Ֆրանսայի բեռը Արեւելքի մէջ:

4.— Անգլիացիները կը զարգացնեն Հայֆան: Անոր հակազդելու համար տնտեսական յատակագիծ մը պէտք է զարգացնելու Հօմսն ու Տրիպոլիսը, որմէ ինքնաբերաբար պիտի օգտուին հոգատարութեան տակ գտնուող երկիրները:

5.— Վարչական բարենորոգում Ալէվիներու եւ Ճէպէլը Տրիւզի համար: Սուրիոյ հետ ապակեդրոնացման սկզբունքով:

6.— Վերջապէս ընդհանուր ներում քաղաքական յանցանքներու համար:

Սուրիոյ խորհրդարանին նախագահը ի վերջոյ յարած է.— նոր մարզպան Պ. Տը Մարթէլի վստահութիւն ունինք: Փարիզի մէջ ինծի տրուած հաւաստիքները յոյս կը ներշնչեն որ բարւոք ելքի մը պիտի յանգին այս բանակցութիւնները, աւելի սերտ կապերով միացնելու համար Ֆրանսան ու Սուրիան:

Թուրք մամուլը կը փչէ Վիէննայի ազատագրման հանդէսներուն առթիւ

Վիէննայի ազատագրման 250ամեակին առթիւ, տօնակատարութիւններէն շաբաթներ առաջ, կատաղութեան մատնուած էր Թուրք մամուլը: Օրը օրին մօյցներ տուած ենք այս մասին: Ահաւասիկ հատ մըն ալ, «Ճիւմհուրիյէթ»էն եւ խուժանավար Եռնուս Նադի պէյ ստորագրութեամբ.

— Աւստրեւգերման մերձեցման խնդրին մէջ, Տօլֆուս կը նմանի լարախաղացի մը որ կրցաւ օգտուիլ Գերմանիոյ եւ Եւրոպայի տարակարծութիւններէն եւ առժամեայ յաջողութիւններ ձեռք բերել: Այս լարախաղացութիւններէն մէկը Թուրքերուն կը վերաբերի եւ այս օրերս պիտի բեմադրուի: Կ'ակնարկենք Վիէննայի երկրորդ պաշարման 250րդ տարեդարձին: Տօլֆուս այս ձեւով կ'ուզէ ըսել Եւրոպայի.— Վիէննայի պետութիւնը, որ Եւրոպան փրկեց Թուրքերու տիրապետութենէն, իրաւունք չունի՞ միթէ անկախ ապրելու:

Վիէննայի առաջին եւ երկրորդ պաշարումները մէկ մէկ խոյանքն են ուժեղ, հերոս եւ մինեւ մահ էֆէնտի ազգի մը, որ մէկ շարժումով Մարմարայի եզերքներէն մինչեւ կեդր. Եւրոպա ցատկեց: Թուրք կայսրութիւնը դարերով տիրեց այդ շրջաններուն, բայց թրքական սուրը միտքէն անգամ չանցուց դպիլ մէկու մը խիղճին:

Օսմ. կայսրութիւնը կրնայ քննադատելի կողմեր ունենալ: Բայց Թուրքերու կարելի չէ վերագրել օտար կրօնքներու վրայ յարձակելու արատը: Այս մասին միշտ պատրաստ ենք քննութեան ելլելու Եւրոպայի հետ, որ բազմաթիւ խաչակրութիւններ կազմակերպեց եւ աշխարհը արիւնի եւ հուրի մատնեց: Ամբողջ պատմութեան մէջ մէկ սխալ կայ: Ընդհ. պատերազմին, այն ալ քրիստոնեայ Եւրոպային դրդումով, թուրք Սուլթանը ճիհատ հռչակելու տարօրինակութիւնը գործեց: Մինչդեռ այդ միջոցին ճիհատը չէր որ օգնեց մեր նախկին դաշնակից Աւստրիոյ, այլ թրքական սուինը: Եւ Տօլֆուս կարմրելու է, գոնէ յիշելով այն Թուրքերը որոնք մեռան Կալիցիոյ եւ Իզօնցոյի մէջ, Աւստրիան փրկելու համար:

Հակառակ ասոր, Տօլֆուս կը խեղաթիւրէ պատմութիւնը եւ Վիէննայի թրքական պաշարումը կ'ուզէ շահագործել իր քաղաքական նպատակներուն համար: Իբրեւ դուրսէն դիտող, մենք չենք վարանիր ըսելու թէ ի զուր կ'աշխատի արգիլել Աւստրիոյ կցումը Գերմանիոյ: Եւ ասիկա կ'ըսենք, նկատի առնելով մէկտեղ Հիթլէրականներուն սխալները:

Բայց հիմակուընէ կ'ըսենք թէ բնականաբար մօտէն պիտի հետեւինք կացութեան, հաւանական գտնելով որ այդ առթիւ Թուրքերու զգացումները վիրաւորող անպատշաճութիւններ ալ կը գործուին:

⁂ Ինչպէս գրած ենք, Լեհաստանի թագաւոր Սոպեցքիի օգնութիւնն էր որ ջախջախեց Թրքական բանակը: Լեհաստան 1683 մարտ 21ին դաշնագիր մը կնքած էր Աւստրիոյ հետ, միասնաբար կռուելու համար Թուրքերու դէմ: Յուլիս 14ին Թրքական բանակ մը հասաւ Վիէննայի դռներուն առջեւ եւ սկսաւ պաշարել: Վիէննացիները դիմադրեցին ուժգնօրէն, մինչեւ որ Լեհաստանի թագաւորը օգնութեան հասաւ եւ յարձակողականի ձեռնարկեց սեպտ. 12ին:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Աւստրիան ալ դէպի փաշականութիւն

— • —

ՎԱՐՉԱՊԵՏ ՏՈԼՖՈՒՍԻ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՃԱՌԸ

Սեպտ. 11ին, Վիէննայի տօնակատարութեանց առթիւ, վարչապետ Պ. Տոլֆուս քաղաքական ճառ մը խօսեցաւ, «Հայրենասիրական ճակատ»ի 80,000 անդամներուն առջեւ: Այս առթիւ յիշեց նաեւ Վիէննայի պաշարումը Թուրքերու կողմէ, փառաբանելով ազատագրման առթիւ ցոյց տրուած քաջութիւնը: Յետոյ ակնարկ մը նետելով իր դահլիճին քաղաքականութեան վրայ, պարզեց նոր ուղեգիծը:

— « Կառավարութեան քաղաքականութիւնը ոչ ձախերուն դէմ ուղղուած է, ոչ ալ աջերուն, բայց ազատականութեան եւ մարքսեան գործունէութեան ժամանակը անցած է ընդ միշտ, ինչպէս եւ քաղաքական գերակայութեան շրջանը: Մեր ուզածն է՝ Աւստրիոյ գերման եւ քրիստոնեայ պետութիւնը՝ հեղինակաւոր բայց ոչ կամայական կառավարութեան մը ձեռքին տակ, եւ արհեստապետական դրութեամբ: Ընկերային խնդիրները պէտք է լուծուին նոր միջոցներով, մանաւանդ աշխատանքի համար նոր հնարաւորութիւններ ստեղծելով: Մենք երբեք չպիտի զիջինք բանուորին հիմնական իրաւունքներուն, բայց պիտի պայքարինք մարքսականութեան, ինչպէս գորշ ընկերվարութեան դէմ: Աւելորդ է յիշել թէ բոլորս ալ Գերմանացիներ ենք: Այդպէս էինք հազար տարի առաջ, եւ այդպէս ենք այսօր ալ, բայց կ'ուզենք պահել մեր Աւստրիացիի առանձնայատկութիւնները: Կ'ուզենք ունենալ գերմանական հաւատարիմ եւ պարկեշտ ճակատ մը: Թէեւ գերման մեծ եղբայրը յարձակեցաւ մեր վրայ, բայց մենք երբեք նախայարձակ չեղանք, միայն ինքնապաշտպանութեան դիմեցինք: Մեր ուզածն է՝ խաղաղութեամբ ապրիլ մեր սեփական տան մէջ, եւ ազատօրէն վարել մեր ներքին գործերը: Մենք կ'ուզենք մեր դառին կապել բոլոր անկեղծ եւ բարեացակամ մարդիկը: Ինչպէս բոլ 15 ամիս առաջ, մենք կ'ուզենք բարեկամութեամբ ապրիլ Գերմանիոյ հետ, բայց պահելով մեր անկախութիւնը: Աւստրիան ալ պատիւ ունի, թէեւ աղքատ է եւ փոքր»:

⁂ Նացիները կը շարունակեն դաւադրել Աւստրիոյ դէմ: Անցեալ գիշեր անծանօթներ ուժանակով օդը հանեցին հեռախօսի գիծերը, Սթիրիոյ մէջ:

Կացութիւնը Իրաքի մէջ

— • —

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ՔՆՆՈՒԻ ԱՍՈՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

Պաղտատէն կը հեռագրեն թէ քաղաքը թէեւ արտաքնապէս հանդարտ կ'երեւայ, բայց խորապէս ազդուած է Ֆէյսալ թագաւորին մահէն: Հարուածը անակնկալ ըլլալով, ջլատեց ամէն գործունէութիւն: Նախարարական խորհուրդ մը գումարուեցաւ թագաւորին մահուան լուրէն անմիջապէս յետոյ: Երկու ժամ վերջը գահաժառանգը իր երդումը կը կատարէր եւ կը հռչակուէր թագաւոր, իբրեւ « առաջին որդին Ֆէյսալ առաջին թագաւորին »: Նոր թագաւորը անմիջապէս արքայական բնակարանէն փոխադրուեցաւ արքունիք եւ ընդունեց իր հազար ներկայացուցիչներու մեծարանքը: Թագաւորը կեցած էր մէջտեղը, նախարարները շարուած էին ետին, իսկ այցելուները կարգով կ'անցնէին եւ կը բարեւէին արաբական եղանակով: Այնուհետեւ ընդունուեցան օտար դեսպանները, գլուխն ըլլալով անգլիականը:

Նոր թագաւորը մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ ժողովուրդի բոլոր խաւերուն մէջ: Վերջերս Մուսուլ այցելած եւ Պաղտատ վերադարձած ատեն, խանդավառ ընդունելութիւն գտաւ: Թէեւ անփորձ, բայց չի կարծուիր որ տեսակէտի խոր տարբերութիւններ ունենայ հիմնական հարցերու մասին: Դահլիճին տիրական դէմքերն են վարչապետ Րաշիտ պէկ էլ Կայլանի, ներքին նախարարը Հիքմէթ պէկ Սիւլէյման եւ ելմտական նախարար Եասին փաշա էլ Հաշիմի: Երեքն ալ կը վայելեն ժողովուրդին ազդեցիկ դասուն վստահութիւնը: Շատ հաւանական չէ որ մէկն ու մէկը դիկտատուրայի ձգտի:

Բայց կայ փափուկ խնդիր մը,— ասորական դէպքերուն քննութիւնը՝ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ: Իրազեկներ դիտել կուտան թէ՝ Իրաքի ազգայնական շարժումը չափաւոր է այժմ, բայց եթէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը ո՛ր եւ է մեղադրանք կամ պատիժ պահանջէ, հակազդեցութիւնը դժնդակ պիտի ըլլայ, տեղի տալով շատ աւելի ծանր դէպքերու:

Ուրեմն, յառաջիկայ կացութիւնը կախում ունի ոչ այնքան նախարարական կամ թագաւորական փոփոխութենէ, որքան Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումէն:

⁂ Ֆէյսալ թագաւորին մարմինը Պաղտատ կը հասնի ուրբաթ օր: Յուղարկաւորութեան ներկայ պիտի ըլլան աւելի քան 250,000 հոգի: Սուգի արտայայտութիւնները կը շարունակուին քաղաքին մէջ: Անապատներէն հազարաւոր ձիաւորներ հասած են Պաղտատ, մասնակցելու համար սուգի արարողութեանց:

Պապը վաւերացուց Գերմանիոյ հետ կնքուած պայմանագիրը

Երկար վարանումներէ յետոյ, Վատիկան սեպտ. 11ին վաւերացուց Գերմանիոյ հետ կնքուած պայմանագիրը: Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ՝ վերջերս Վատիկան յուշագիր մը յանձնած էր գերմանական կառավարութեան, բողոքելով հիթլէրականներու կարգ մը արարքներուն դէմ, որոնք կը հակասեն պայմանագրին: Գերմանական կառավարութիւնը նկատի առած ըլլալով այս բողոքագիրը, Վատիկան այլեւս պատճառ չունէր ձգձգելու վաւերացումը:

ԱՐՋԵՐՈՒ ԱՐՇԱՒ ՄԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ՝ կանխահաս ցուրտերուն հետեւանքով, գորշ արջեր արշաւած են Պաճիլարի գաւառը: Աւերուած են բանջարանոցներն ու մրգաստանները: Ժողովուրդը սարսափի մատնուած՝ տուներէն դուրս չելլեր:

Խռովայոյզ միթինկ մը Փարիզի մէջ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՀՐԿԻԶՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

Երկուշաբթի օր խռովայոյզ միթինկ մը տեղի ունեցաւ Սալ Վակրամի մէջ, գերմանական խորհրդարանին հրկիզման առթիւ: Թերթերը քսան հազար կը հաշուեն ունկնդիրներուն թիւը: Վակրամի երկու մեծ սրահները շուտով լեցուեցան, եւ ժողովին բացումէն շատ առաջ փակուեցան դռները: Տասը հազարի չափ ունկնդիրներ չկրցան ներս մտնել, հանդիպելով ոստիկանական խստութեանց:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՎԻԷՆՆԱՅԷՆ

ՔԱՂԱՔԸ ԵՒ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐ.— ՔԱՂԱՔ ՄԸ ՈՐ ԻՐ ՀԻՆ ՓԱՌՔԵՐԸ Կ'ՈՂԲԱՅ.— ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ.— ՀՈԳԵԻՈՐ ՀՈՎԻՒԸ ԵՒ ՄԱՏՈՒՌԸ.— ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ.— ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐ.— ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳԸ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԻ ՄԷՋ.— ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻ ՄԱՍԻՆ

Երբ մէկը Վիէննա հասնի, շոգեկառքով թէ օդանաւով, ինքնաշարժով թէ շոգենաւով — որովհետեւ արդիական հաղորդակցութեան ամէն միջոց ունի Վիէննան,— կայարանէն մինչեւ պանդոկ ամբողջ քաղաքը կարծես իրեն կը նայի ու տուները կարծես իր վրայ պիտի փլին։ Այդ ժխորին մէջ ամբողջ քաղաքը իր շուրջը կը դառնայ պար բռնած եւ ինք ի զուր կը փորձէ ամբողջ ճամբու ընթացքին, աչքերը լայն բացած տեսնել, զմայլիլ ու հիանալ։ Պանդոկ հասնելէ յետոյ է միայն որ կը նկատէ թէ պատկերներու ամբողջ խառնարան մը կայ իր գլխուն մէջ եւ թէ ոչինչ տեսած է։

Ահա այս տրամադրութեամբ է որ զուրս կ'ելլեմ պանդոկին դռնէն, աչքերս զննական ու լայն բացած։

Ցաւակնութիւնը չունիմ քանի մը օրուան ընթացքին ճանչնալու ամբողջ Վիէննան։ Ոչ թէ օրեր այլ շաբաթներ ամբողջ չպիտի բաւէին իրական գաղափար մը կազմելու համար այս ծերունազարդ քաղաքի մասին։ Ուրեմն, ընդհանուր տպաւորութիւններ է որ պիտի գրեմ։

Ահա քաղաք մը որ հին փառքի մը անունէն կը խօսի, քաղաք մը որ կարծես կը բողոքէ մարդկութեան ու փոքր կը դառնէ գլուխը չըջապատող այս պարտէզ — Աւստրիան։

Տունն ու ժամանակը սեւցուցեր են ամէնէն հոյակապ շէնքերը՝ հաստատափոր, լայնանիստ ու փառաւոր։ Թանգարաններ հոյակապ որոնց մէջ Ռաֆայէլներ, Վան – Տիքներ, ու Ռիպէնսներ տարիներէ ի վեր պառկեր են ու ամբողջ ժողովուրդը մտաւորքի պէս կը զուրգուրայ անոնց վրայ։

Թափուր արքայական պալատներ իրենց երբեմնի տէրերը կ'ողբան, ժողովուրդին առջեւ փռելով իրենց զարդերն ու փառքերը։

Ու պարտէզները Վիէննայի, այնքան ճարտարօրէն խնամուած։ Անոնք երբեմն վայրենի պուրակներու այդեցութիւնը կը գործեն, երբեմն ալ կարծես ծովածոյ բոյսերու հաւաքածոյ մը ըլլան իրենց կամարաձեւ ծառերով ու պէսպիսուն ծաղիկներով։

Այսպէս է Վիէննան, ուրիշ հող չունի, գեղեցկանալ, պճնուիլ ու հարսի մը պէս պատրաստ եկող գացող անթիւ օտարականներու հիացման առարկան դառնալ։

Աւստրիացիները, ընկճուած բայց զիմացկուն, կքած բայց անվհատ, կը ժպտին կապոյտ աչքերով։ Ահա ծերունազարդ Վիէննացի մը, թարշամած բայց արիւնի պէս կարմիր երեսներով, գլխուն մազերուն խողանակի մը ձեւը տուած ու պեխերը երկար ոլորած, միամիտ փորձը կ'ընէ Հինտէնպուրկին նմանելու. անդին խումբ խումբ տղաք կաշիէ կարճ տաբատներով ու առանց գուլպայի, իրենց ուսելիքներու տոպրակն ուսին, պտոյտի կ'երթան Վիէննայի չրջակայքը։

Յաճախ կը հանդիպիմ ցանոտ երեսներով, քիչ մը աւելի նրբին հագուած մարդոց որոնք աճապարանքով կ'անցնին անտարբեր։ Ասոնք Հրեաներ են, յախտենական Հրեաները։ Կ'ըսեն թէ անոնց թիւը 200,000 կ'անցնի միայն Վիէննայի մէջ։ Տարօրինակ դէպք մը, երեւութապէս շատ հասարակ, բայց շատ ինքնատիպ իր էութեան մէջ։ Գլխաւոր փողոցի մէկ կարեւոր տուն մը, մանրեղէնի առեւտրական մը, վերջերս իր ցուցափեղկին մէջ կը դնէ տախտակ մը որուն վրայ գրուած է «Հրեաներուն ապրանք չի ծախուիր»։ Վերջերս միջոցներ ձեռք առնուած ըլլալով հակահրէական չարժման դէմ, մարդը վար առեր է ցուցատախտակը եւ տեղը ուրիշ մըն է դրեր,—«արիական խանութ», այսինքն խանութ մը ուր միայն արիական ծագում ունեցողները կրնան մտնել ու գնել։ Մարդուն գործը շատ աւելի լաւ կ'երթայ հիմա...

Ամէն ազգի օտարականներ եկած լեցուած են Վիէննա եւ իրենց ձգած դրամով պետութեան պիւտճէին մէկ կարեւոր մասը կը հայթայթեն։

Հայ եմ եւ Հայ կը փնտռեմ, քիչ մը մեր ցաւերուն ... մեր ընելիքներուն մասին խօսելու համար։ Գիտեմ որ գաղութ մը ունինք հոս ալ, իրենց մատուռով ու մտաւոր կեանքով։ Առաջին գործս կ'ըլլայ գտնել մատուռին հասցէն Dominikaner Bastei 10։ Հոկայ շէնք մը որուն գլխ. մուտքին առջեւ ցուցատախտակի մը վրայ հայերէն ու գերմաներէն գրուած «Ս. Փրկիչ մատուռ»։ Վերելակը զիս կը բարձրացնէ ամէնէն վերի յարկը, վեցերորդը — դուռը կը բացուի ու դէմս կ'ելլէ խնդումերես Եղիշէ քհյ. Իւթիւճեան։

Չէ, ան չի նմանիր մեր գիտցած տէրտէրներուն, ոչ իր հագուստներով ոչ ալ իր էութեամբ։ Բոլորովին ուրիշ ձեւ մը ունի, նախ զարգացած է ու հմուտ տեղական լեզուին, գիտէ երկու բառ իրարու քով բերել եւ խօսակցիլ։ Ցետոյ իր արտաքին ձեւն է որ իր ուշադրութիւնս կը գրաւէ։ Մօրուք ու պեխեր խուզեր ու պչրիկցուցեր է, փոխեր է հագուստն ալ, աւելի հանգստաւէտ, եւ գլուխը դրած է սեւ գլխարկ մը Վիէննացիներու հետաքրքրութեան առարկայ չդառնալու համար։ Բայց որովհետեւ մօրուք ունի շատեր զայն Հրեայ խախամ կը կարծեն, վասնզի բացի Հրեաներէն միւս ազգի հոգեւորականները ընդհանրապէս կ'ածիլուին։

Կը ներկայանամ— «Յառաջ», քանի մը հարցումներ...

Կ'ուրախանայ Տէր Հայրը ու զուրս կ'ելլենք աւելի ազատ խօսակցելու համար։

Տեղ կ'առնենք Վիէննայի Ռինկի փարթամ սրճարաններէն մէկուն կապուտ աթոռներուն վրայ. շատ մը հարցեր, որոնց միջեւ սիրով կը պատասխանէ։

Այսպէս կ'իմանամ որ Վիէննայի մէջ կ'ապրին մօտաւորապէս 200 Հայեր, 35 ընտանիքներով.բոլորն ալ բարեկեցիկ, իսկ ոմանք նիւթական նախանձելի վիճակի տիրացած, տեղացի Հրեաներու նախանձը չարժելու չափ։ Մեծ մասամբ զորգի առեւտրականներ են, Վիէննա հաստատուած՝ պատերազմէն յետոյ.

— Եթէ կայ ցաւալի պարագայ մը, ան ալ մեր երիտասարդներու վիճակն է։ Անոնք ինչ ինչ նկատումներով տեղացի աղջիկներու հետ կ'ամուսնանան, չմոռնալով սակայն պսակուիլ հայ ծէսով ու խոստանալով միշտ լաւ Հայեր մնալ... Հոգեւոր հովիւը կարելին կը փորձէ, հակազդելու համար։

Մատուռին կից կազմուած է թաղականութիւն մը, ժրաջան անդամներով եւ նախագահութեամբ Պ. Յակոբ Սիլկիճեանի։ Մատուռը գաղութին միակ միխիթարութիւնն է։ Ամէն կիրակի տեղի կ'ունենայ պատարագ։ Կնունքներն ու հարսանիքները, թէեւ քիչ, տեղի կ'ունենան մատուռին մէջ։ Տէր Հայրը երախտագիտութեամբ կը խօսի թաղականութեան նախկին նախագահ Պ. Զատէեանի մասին, որ սկզբի անկազմակերպ շրջանին գործի գլուխ անցաւ ու բացառիկ զոհողութիւններով յաջողեցաւ ոտքի կանգնեցնել մատուռը, հրաւիրելով նաեւ մասնաւոր հոգեւոր հովիւ մը։ Պ. Զատէեան հիմա թժիշկներու խորհուրդով չի մասնակցիր գործօն աշխատանքի, սակայն անհրաժեշտ նեցուկ մըն է գաղութին։

Ունինք Երիտ. Միութիւն մը կազմուած 40 երիտասարդներէ, որոնք Տէր Հօր անմիջական հսկողութեան տակ կ'ընեն ժողովներ, դասախօսութիւններ եւն. մէկ խօսքով չարաթը քանի մը պահ իրարու քով գալով կ'ապրին իրենց հարազատ մթնոլորտի մը մէջ։ Գերմանացի Տօքթ. Լէէրսի ակնարկին տակ, (որ սրբագրուեցաւ) Երիտ. Միութեան պատուիրակութիւն մը նախագահ Ա. Ծերունեանի նախագահութեամբ բողոք մը ներկայացուց ուր յիշուեցաւ մասնաւորապէս Հայերու արիական ծագումը։ Այս պզտիկ զիմումը բաւական եղաւ որ հաւաստիքներ տրուին թէ Հայերուն դէմ ոչ մէկ անգամ այդպիսի հրատարակութիւններ կարելի չէ ըլլալ։

Վիէննայի մէջ կան ուսանողներ որոնք կը հետեւին այսպիսի համալսարանի զանազան ճիւղերուն. այսպէս Տիգրան Աուքեան՝ հոգեբանութիւն, Թաթուլ Պօտուրեան՝ ելեկտրագիտութիւն, Ռուզան Պաղտասարեան՝ եւ Արթօ Պէնօ՝ դաշնակ, Արամ Կարապետեան՝ քիմիագիտութիւն, Պետրոս Կամսարական՝ ելեկտրագիտութիւն, Պօղոս Կամսարական՝ ճարտարապետութիւն, Վահէ Գույումճեան՝ բժշկութիւն (նշանաւոր Ռայնհարտի աշակերտ) եւ Ղազարոս Զատէեան՝ երգ։

Տիկ. Տօքթ. Աարիպէկով՝ Վիէննայի համալսարանի ուսուցչնի դասախօս է, իսկ օր. Իրիս Գուրգէնեան՝ չարժանկարի դերասանուհի։

Նախակրթարանի եւ միջնակարգ վարժարաններու հայ աշակերտներու թիւը կը հասնի 19ի, բոլորն ալ 7էն 16 տարեկան մատղաշ տղաք եւ աղջիկներ որոնց տոհմային կրթութիւնը բախտին ձգուած է գրեթէ։

Բարեգործականն ալ ունի իր մասնաճիւղը որու դրամական առաքումը դէպի Փարիզ վերջերս նուազած է տիրող տագնապին պատճառաւ. Վիէննայի հայ աղքատները որոնք երբեմն կը դիմեն Բարեգործականին, կը մերժուին. այս անգամ ալ Երիտասարդաց Միութիւնն է որ իր վերջին ճիգերը կը փորձէ անոնց ցաւերը ամոքելու համար։ Բարեգործականի Վիէննայի մասնաճիւղի իբր ամէնէն գործօն անդամ կարելի է յիշել անունը Պ. Գեղամ Ամատունիի, որ երկար տարիներէ ի վեր հաստատուած է Վիէննա։ Լուսաւոր գիծ մը եւս,— Պ. Գրիգոր Մելիքսեթեանի բացառիկ ջանքերուն շնորհիւ կազմուած է բազմաձայն երգչախումբ մը որ պատրաստ է մասնակցելէ զատ, հայկական հանդէսներուն ալ փայլ կուտայ։ Նոյնէն Պ. Մելիքսեթեան, իր հմուտ եւ բաժշտաէրի հանդամանքով, մաս կը կազմէ Վիէննական 120 հոգինոց մանուլին խումբին որուն երաժշտական ցուցակին մէջ մտցուցած է հայկական երգերու թիւ մը, որոնք օտարներու կողմէ շատ կը գնահատուին. այս խումբն է որ մօտերս պտոյտ մը պիտի կատարէ քանի մը օտար մայրաքաղաքներու մէջ երգահանդէսներ տալու համար եւ որուն ցանկին մէջ կայ հայերէն երգերու գեղեցիկ փունջ մը։

Իբրեւ նորագոյն լուր որ ինչպէս վիէննահայը նոյնպէս ալ զաղթաշխարհը ուրախացնելու հանդամանքն ունի, պէտք է յիշել գերմաներէն լեզուով գիրք մը, «Մուսա լերան քառասուն Օրերը»։ Հեղինակն է աւստրիացի ծանօթ գրագէտ Ֆրանց Վերֆել որ ամենավառ գոյներով կրցած է նկարագրել 1915ի Սուէտիոյ լեռները բարձրացած ըմբոստ Հայերու դիւցազնական դիմադրութիւնը Թուրք բռնակալութեան դէմ ու տալ անոնց վիպային ապատագրումը։ Այս գիրքին պատրաստութեան առթիւ, հեղինակը տարիներ շարունակ պրպտումներ է կատարած Սուրիոյ մէջ, ծանօթանալու համար դէպքին մանրամասնութեանց ու հայկական սովորութիւններուն։ Այս հատորը որ հոկտեմբերին հրապարակ պիտի ելլէ, պիտի տպուի 10,000 օրինակ ու կը հաւատեն թէ մեծ ընդունելութիւն պիտի գտնէ գերման հասարակութեան մէջ։

ԲԱՆՈՒՈՐ

ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԶԵԿՈՅՑԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Մէկը կը խոստովանի, միւսը կ'ընդվզի

Օգոստոս 19–20 Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ քաղաքային կոմիտէի եւ քաղաքային վերստուգիչ յանձնաժողովի միացեալ նիստը, ուր խօսեցան Լ. Բարսեղեան, Ն. Կուբսէլ եւ Ա. Խանջեան։

«Խ. Հայաստան»էն կը թարգմանենք Ա. Խանջեանի ճառին գլխաւոր մասերը.

— Աւելի քան կէս տարի է, որ կ'աշխատինք երկրորդ հնգամեակին ծրագրով։ Հայաստանի արդիւնաբերութիւնը այս տարուան առաջին կիսամեակին իր ծրագիրը կատարեց համբերին 97,7 համեմատութեամբ։ Բաղդատմամբ անցեալ տարուան, աճած են արտադրութեան քանակը եւ ծրագրի իրագործման համեմատութիւնը։ Լաւ աշխատած են մետաղագործման գործավարութեան ենթակայ հաստատութիւնները,— պահածոյի գործարանը, ձէթ – օճառի գործարանը։ Ընդհականին շատ գէշ աշխատած են ծանր արդիւնաբերութեան գործավարութեան ենթակայ հաստատութիւնները։ Անհանդուրժելի է պղնձի արդիւնաբերութեան (Ալլահվերդի) աշխատանքը։

Գիւղատնտեսութեան մէջ կացութիւնը լաւ է։ Գարնանացանը կատարուած է յաջող։ Ցորենի բերքը գոհացուցիչ։ Բաղդատելով վերջին չորս տարիներու բերքին հետ, ցորենի բերքը մրցանիշի աստիճանին է հասած։ Եթէ անվնաս կատարուի հունձքը, այս տարի կ'ունենանք անցեալ տարուան բերքին կրկնապատիկը։ Բամպակի մշակութիւնը միջակ է։ Շատ լաւ է խաղողի բերքը։ Մխի, կաթի, կաշիի, խոտի մթերումը գոհացուցիչ է։ Բոժժի մթերումը կատարուած հարիւրին 91 համեմատութեամբ։ Եւ է բուրդի մթերումը։ Ցորենի մթերման մէջ, Հայաստան ետ կը մնայ դրացի հանրապետութիւններէն։ Պատճառն այն է, որ հունձքը քիչ մը ուշացաւ։ Ամէնէն աւելի ետ կը մնան Աշտարակը, Կոտայքը, Ղարաքիլիսան, Սեւանաւանը, Դիլիջանը, Լէնինականը։

Ի՞նչն է պատճառը, որ ետ կը մնայ պղնձի արդիւնաբերութիւնը։ Ինչո՞ւ Ալլահվերդի չի կրնար կատարել արտադրութեան ծրագիրները, եւ ինչո՞ւ սուղի կը նստի, նախատեսուած չափէն երկու անգամ աւելի սուղ՝ ինքնարժէքը։

Երկուք են պատճառները.— Նախ «թղթէ» ղեկավարութիւնը, գրասենեակային ասանդութիւնները, երկրորդ՝ տնտեսականներու ծուլութիւնը թեքնիքին տիրապետելու գործին մէջ։

Ահա Դուալուի կիրի գործարանը։ 3 տարի է, եւ 3 տարուան ընթացքին չեղաւ ամիս մը, որ գործարանը կատարէ իր ծրագիրը։ Ամէն տարի, ամէնէն քիչը երեք անգամ, կը փոխեն գործարանին տնօրէնը, բայց գէշ ընտրութեան պատճառով՝ տնօրէնները իրար կը գերազանցեն անճարակութեան մէջ։ Ծանր արդիւնաբերութեան լիազօրին ներկայացուցիչը ամէն ամիս կ'այցելէ Դուալու, բայց ոչինչ կը փոխուի, կ'երթան 2–4 ժամ «հոտ կը քաշեն», քանի մը տեղեկութիւններ կ'առնեն ու նոյն օրը կը վերադառնան։ Ծանր արդիւնաբերութեան լիազօրութեան մէջ կ'աշխատին տասնեակ մը կուսակցականներ, մասնագէտներ, ամէն օր առաւօտէ մինչեւ իրիկուն քիչ թուղթ չէ որ կը մրոտուի այդտեղ, բայց 3 տարուան ընթացքին մարդիկը չկրցան տիրանալ կիրի վառարաններուն ոչ այնքան բարդ թեքնիքին։ Եւ ասիկա կը կոչուի «ղեկավարութիւն»։

Առէք Կրազիւսի գործարանը։ Ծանր արդիւնաբերութեան լիազօրութեան մարդիկը, հակառակ բոլոր ճնշումներուն, երբեք չյօժարեցան իրենքզիրենք մօտէն ծանօթանալու համար շինարարութեան հարցերուն ու թերութիւններուն։ Կ'երթան, մէկ – երկու ժամ զբօսք, առանց քննելու, «իբրեւ յստակ ջուր» կ'ընդունին ինչ որ կը հաղորդուի իրենց եւ անմիջապէս կը վերադառնան Երեւան, համոզուած որ «ղեկավարում են»։

Առէք Երեւանի ելեկտրակայանը։ Վերջերս այստեղ յաճախադէպ են արկածները, հոսանքի ընդհատումները։ Ղեկավարները ո՞ւր են նստած,— ոչ թէ կայանին մէջ, այլ քաղաքը, իրենց գրասենեակին աթոռին վրայ։

Նոյն պատկերը անտառային արդիւնաբերութեան մէջ։ Շարունակ վարիչ կը փոխուի Իջեւանի փայտի գործարանին մէջ։ Լիազօրութեան գրասենեակին մէջ ամէնէն քիչը 4 տասնեակ մարդիկ գրիչ կը ճռճռացնեն ամէն օր, բայց Իջեւանի գործարանին համար չեն կրնար վարիչ մը ճարել։

Եւ վերջապէս Լէնինականի հիւսուածեղէնի գործարանը, որ տիպար օրինակ մըն է «թղթէ ղեկավարութեան»։ Ծրագիրները չեն իրագործուիր, իբր թէ մասնագէտ բանուորի պակասութեան պատճառով, մինչդեռ վեց ամսուան մէջ կարելի է պատրաստել անհրաժեշտ բանուորական ուժը։

Շինարարութեան եւ արդիւնաբերութեան մէջ շատ կը գանգատին թէ կը պակսի բանուորական ուժը։ Որովհետեւ «կը հօսին» բանուորները, շարունակ տեղ կը փոխեն, կ'երթան կուգան։ Այսպէս, Ալլահվերդիի պղնձի ձուլման գործարանին մէջ, աշխատելու համար ներկայացեր են 59 տոկոս, մեկներ են 66 տոկոս։ Հանքերը աշխատելու ներկայացած են 73 տոկոս, հանքերէն հեռացած են 87 տոկոս։ Ասկից արդիւնաբերութեան ծրագրի մէջ թերացումը։ Եւ այս անոր համար, որ կազմակերպուած չեն բանուորները։

Հակառակ բանուորներու «հոսունութեան», Ալլահվերդիի հանքերը ապահովուած են, սակայն, բանուորական ուժի նախատեսուած չափով։ Այսպէս, ըստ ծրագրի, հանքերէն կը պահանջուէր 1365 բանուոր, մինչ ունէին 1539 բանուոր։ Գործարանը կը պահանջէր 1359 բանուոր, ունէր 1273։ Եւ սակայն արտադրութեան պակասը կը հաստատէ, որ չէ օգտագործուած բանուորական ուժը։ Գործավարութիւնը, հիւանդ ձեռնարկները մեծ վնաս կը պատճառեն արդիւնաբերութեան։ Բանուորները չեն բացակայիր, բայց չեն աշխատիր եռանդով, աշխատանքի ժամերուն մէկ կարեւոր մասը կ'անցընեն ծխելով, զրոյց ընելով, եւայլն։

Ընդունելով որ գիւղատնտեսութեան մէջ յաջողութիւններ կան, շատեր այդ յաջողութիւններէն հանդստացած՝ թուլութիւն ցոյց կուտան արդէն։ Այսպէս ցորենի մթերման գործին մէջ։ Ներկայիս ցորենի մթերումը կը կատարուի «պարտաւորագրերով»։ Շատեր կը խորհին, քանի որ ցորենի մթերման պարտաւորման գիրերը օրէնքի ուժ ունին, կրնանք չշտապել, երբ ալ ըլլայ յանձնումը կը կատարենք։ Մինչդեռ պէտք է մթերումը կատարել ժամանակին։

Անասնապահութիւնը կը մնայ գիւղատնտեսութեան ամէնէն թոյլ կողմերէն մին։ Միայն խորհրդային գիւղատնտեսութիւններն են, որ անցեալ տարուան բաղդատմամբ աւելի անասուն ունին, ընդհակառակն հաւաքական եւ անհատական գիւղատնտեսութեան մէջ անասուններու թիւը պակսած է։ Պատճառ՝ երկար եւ դաժան ձմեռ, կերի պակաս, եւայլն։ Պէտք է մթերել խոտ,— բերքը լաւ է այս տարի, եւ յետոյ շինել ախոռներ։ Երբ գիւղ կը մտնես, կը տեսնես կիսակառոյց, նոր ու խոշոր, լուսաւոր ախոռներ, որոնց շինութիւնը կը ձգձգուի գժբախտաբար։

Հաւաքական գիւղատնտեսութեան մէջ կացութիւնը բարելաւուած է։ Արձանագրուած են խոշոր նուաճումներ։ Մեր հաւաքական գիւղատնտեսութիւններուն հարիւրաւոր կոլխոզները, իրենց պետական պարտքը կատարելէ, սերմնցուն զատելէ յետոյ դեռ այնքան պաշար ունին, որ իրենց համար ապահոված են կեանքի լիառատ պայմաններ, մինչեւ գալ տարուան բերքը։

Պէտք է սակայն արձանագրել, որ խորհրդային գիւղատնտեսութեան մէջ կը տիրէ անկարգապահութիւն, խառնաշփոթութիւն, աշխատաւորներու հոսունութիւն,— խորհրդային գիւղատնտեսութեան մէջ մէկ քանի տարուան ընթացքին, փոխուած են 8 տնօրէն, 3 փոխանորդ, 9 գիւղատնտես, 9 հաշուապահ եւայլն։

Դարձեալ, պակաս չեն խոտի դէպերը եւ ցորենի հունձքը այրելու դէպքերը։

Պակաս չեն նոյնպէս այլ կարգի «խայտառակութիւններ»։ Ալլահվերդիի բանուորներուն, վերջին մէկ քանի օրուան ընթացքին, կը հրամցուի «վատորակ հաց, սաղացնելու համար պահեստ մնացած փճացած ալիւր»։ Երեւանի մէկ քանի հիւանդանոցներուն մէջ, մինչեւ վերջին օրերս, կը տիրէր այնպիսի անտարբերութիւն այն աստիճան, որ մակարոյծները (ոջիլ) համագիտա չէին տար հիւանդներուն։

Քաղաքի ծառաստեղծութեան գործը ձախողեցաւ։ Փողոցներու շինարարութեան համար 700,000 րուբլի ծախսուելով, հազիւ կրցին կարգի բերել երկու փողոց,— Մարքսի փողոցին կէսը եւ 26 կոմունարներու փողոցը։

Եւ խորհիլ, որ կառավարութիւնը մեծ գումարներ կը յատկացնէ ոչ միայն կեանքի աւելի բարեկեցիկ պայմաններ ստեղծելու, այլ եւ ընկերային մտաւորական զարգացման։ Այս տարի պետական պիւտճէէն (42 միլիոն 365 հազար րուբլի) 22 միլիոն 424 հազար րուբլի յատկացուած է ընկերային դաստիարակութեան։ Բաղդատմամբ անցեալ տարուան, կրթական, առողջապահական բաժիններու պիւտճէն աւելցած է 39 առ հարիւր։ Տեղական պիւտճէի (40 միլիոն 934 հազար րուբլի) մէկ կարեւոր մասը, 24 միլիոն 500 հազար րուբլի ծախսուած է ընկերային դաստիարակչութեան համար։

Այս ամէնը տուա՞ծ են սպասուած արդիւնքը։ Ո՛չ։

Ընդհակառակն, կուսակցական մեր շարքերուն զիտակցութիւնը սրելու մեր պայքարին դիմաց, սեփականատէր գիւղացիները աւելի եւս կատաղի կը կռուին։ Միւս կողմէ ազգայնական հոսանքը եւս կը գործէ իր կարգին։ Օրինակ մը.—

Արտաքին առեւտուրի գործավարութեան Հայաստանի լիազօրին փոխանորդը, Մարտիրոսեան, այսպէս կ'արտայայտուէր իր սեղանակիցներուն.

— Սատանան տանի, ես ի՞նչ ժողովրդ. գործավար (նարկոմ) եմ, որ հնարաւորութիւն չունիմ ինծի հետ ուտելիքներ վերցնելու։ Հանրապետութիւնը (Հայաստան) առանց մսի է, իսկ ես հազար տուփ պահածոյ չունիմ բաց թողնելու համար պէտք է հարցնեմ Մոսկուային ու Թիֆլիսին։ Մոսկուան ամբողջ վերցրեր է իր ձեռքը եւ մենք միայն կատարում ենք նրանց ցուցմունքներն ու կարգադրութիւնները, ոչինչ մեզ թողնում. Վրացիներն ամէն ինչ վերցրին իրենց ձեռքը [illegible] իրենց համար ամէնինչ կառուցանեն, իսկ Հայաստանում չինարարութիւն կանգ է առնում... Վրացիները Հայերին միշտ ճնշում են»։

Ահա ձեզ, կը վերջացնէ Խանջեան, «մինչեւ ուղն ու ծուծը փտած, նացիոնալիստական բուրժուազիան թունաւորուած արբշիռ, երկրի սանի, Դաշնակների թութակ, որ զուրս վռնտեցինք կուսակցութիւնից»։

Աշխարհագրութեան դասը

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

— o —

ԽՄԲ.— Անցեալ օր հրատարակեցինք «Նոր Օր»ի աշխատակիցներէն Տօքթ. Գ. Գալուստեանի առաջարկած յօդուածը՝ Թուրքիոյ աշխարհագրութեան դասագիրքերու մասին։ Կուտանք նաեւ վերջին մասը, փոփոխելով.—

Արդի Թուրքիան 63 վիլայէթի բաժնուած է, նոր սահմանները միութէաարքոփութիւնները ջնջուած են, միայն գաւառակներու գրութիւն պահուած է։

Մեզի հետաքրքրող շրջանները տեղեկանքն են.—

Աատանայի վիլայէթ 16160 քիլօմեթր տարածութիւն ունի, 228000 բնակիչ։

Պայազիտի վիլայէթ 13250 ք. մ. 102000 բնակիչ։

Էլազիզ (Խարբերդ) 18813 ք. մ. 134000 բնակիչ։

Երզնկայի վիլայէթ 14276 բնակիչ։

Կարնոյ վիլայէթ 26330 ք. մ. 270 000 բնակիչ։

Կարս վիլայէթ 14440 ք. մ. 205000 բնակիչ։

Մերսինի վիլայէթ 4615 ք. մ. 12[illegible] 000 բնակիչ։

Մուշի վիլայէթ 16507 ք. մ. 90[illegible] բնակիչ։

Սվազի վիլայէթ 26930 ք. մ. 39[illegible] 000 բնակիչ։

Շապին Գարահիսար 5410 ք. [illegible] 109000 բնակիչ։

Վան 21605 ք. մ. 75000 բնակիչ։

Տրապիզոն 4630 ք. մ. 293000 բնակիչ։

Եօզղատ 13950 ք. մ. 208000 բնակիչ։

Ինչպէս կը տեսնուի Վանայ վիլայէթը որ արդէն Հայաստանի տարածութեան երեք չորրորդը կը ներկայացնէ հազիւ Լենինականի (Հայաստանի երկրորդ մեծ քաղաքին) բնակչութեան չափ բնակչութիւն մը ունի։ Անոր մէկն մէկ քառակուսի մէթրին 2 [illegible] կ'իյնայ։ Իսկ Սվազի եւ Երզրումի հանգներուն ամէն մէկը որ նոյն Հայաստանի տարածութենէն քիչ պակաս տարածութիւն մը ունին, Հայաստանի մէկ քառորդ բնակչութիւնը կ'ապրեցնեն։ Մուշի վիլայէթը նմանապէս ամայի է։

Հեղինակներէն մին արեւելեան նահանգներու (Թրքահայաստանի) բնակչութեան այս նուազութեան պատճառ ցոյց կուտայ պատերազմը։ Ճիշդ է, պատերազմի միջոցին իր Հայերու վրայ գործած նախճիրները երբեմնի բազմամարդ Վանը, Մուշը, Բաղէշը, Երզրումը դատարկուած են մինչ բաց պահելով մեր դատին [illegible] որ։ Մեր դատը այն ժամանակ [illegible] սամբ մը կորսնցուցած պիտի ըլլայ երբ այդ պարապ տարածութիւններուն վրայ Թուրքերը բնակութիւն հաստատեն ու աճին, բայց մինչեւ [illegible] րենց այդ կողմերը լեցնելը, [illegible] կարեւոր շրջաններու բնակչութիւնը բազմացնելու այնքան պէտք [illegible] որ, կարգը մինչեւ հոն գալը [illegible] կած անոնց գլխուն կը պայթի [illegible] որ իրենք ալ մարերելով կը [illegible] փին ու ջանք կ'ընեն ուռճացած [illegible] բով ցոյց տալու իրենց երկրի [illegible] չութիւնը։

Երբ Իտալիա մը իր 286000 ք. մ. տարածութեան վրայ 42 միլիոն [illegible] նակչութեամբ խեղդամահ կ'ըլլայ, երբ Գերմանիա մը իր 540000 [illegible] քիլօմեթր տարածութեան վրայ 70 [illegible] լիոն ժողովուրդով մը հեղձամահ կ'ըլլայ, Ճափոնիա մը, [illegible] մը որոնց նեղ կուգան իրենց սահմանները, անկասկած օր մը չէ [illegible] կը գրաւեն այն բերրի հողերը, որ լայնօրէն կրնան ապրեցնել 100 միլիոն ժողովուրդ, այն երկիրը, որ ներկայիս հազիւ 10 միլիոն ժողովուրդ ձեռքին բռնագրաւած կը պահէ իր վիճակին տակ, խոպան ու ամայի վիճակի մէջ։

...մէջ բազմութիւն... Հայի կարօտը կը քա-... աշխարհիկ, արտադրիչ... իրենց ...նկերութիւնները չեն կրնար արժե-... բաւականաչափ հողային ...արտութեան, հողի պակասին կը ...քն, կը խօսին ու կը ծիւրին, ...իրենց քերն տակ Անատոլու մը ...կը մնայ:

...կը խօսին Թուրքերը: Այնքան ...չեն չանանելու համար ...որ իրենց գլխուն վրայ կը ...կը պատկի ու յարմար առի-... կը սպասէ պայթելու: Ու ճիշդ ...պատճառաւ է որ Սաֆիէթ իր ...մէջ քանի մը ... կ՚ընդգծէ. ...երկիրը շատ մարդու կարօտ է: ...կարօտ է ու կարօտ պիտի մնայ ...Թուրք ցեղը հինցած, փտախտի ...ած ու աճելու ոչ ընդունակ ...մըն է:

...հեղինակը տեղ մը կը խօսի ...թէ կովկասեան երեք հանրապե-... (Հայաստան, Վրաստան Ատրպէյճան) քիչեւ «փոքր պետու-...թիւններ են բայց անոնց մօտ ճարտա-...ութեան ու կրթութիւնը յառաջ-...ած է»:

...Ցեղասպանութեան համար ալ ...կ՚արտայայտուի. «Ցեղաս-... վերջին ժամանակներս բնու... ըլլալով հանդերձ ընդարձակ...է: Տարածութիւնը 127000 քառ. ...բնակչութիւնն ալ 5 միլիոն... Իր տարածութեան համե-... ժողովուրդը շատ է, մինչդեռ ...680000 ք. մ. եւ բնակչութիւնը ...կէս միլիոն էր, երկու ան-...մեծցուցին զայն»:

...վերջ են Ցեղասպանը մեծցնող-... եւ ո՞վ էր են Թուրքեան լուծին ...պրոււցները, չկրցանք հասկնալ: ...Թուրքեան արժանի էր ... կովկասի սահմաններուն կող-... մնաս Հայաստանի, ... թեամբ, ... յեղափոխութեան ... Հայ ազ-...ութեան գլուխը ծախելու ...մար...

...ազդաքննական միտ հեղինա-... Համիտ Սասնի ալ որ դաշտի ... Թուրք մտայնութեան վրայ: ...մեր հինէն ծանօթ է, բայց ... գիր ... ըլլալ մը կարելի է գտ-... նոյն ամբաստանութիւն-... երբ իրենց ապրողներուն ...:

— Հին Երեւան վիլայէթին մէկ մասն եւ Կիւմրիւ (այժմ Լենինական) գաւառակէն կազմուած Հայաստանի Հանրապետութեան ժողովուր-դին 39 առ հարիւրը Թուրքեր են: Մեր ...սահմաններուն շուրջ գտնուող Հա-յաստանի Թուրքերուն գումարը 450,-000ի (չորս հարիւր յիսուն հազարի) ...կը: Կամ աղէտ է գրողը եւ կամ ...մանաւոր կեղծել գրած է, բայց ...կանը այս վերջինն է:

...կայ. վերջիջեւալ Թուրք աշ-խարհագիրները կը գրեն թէ եգիպտա-կան, յունական եւ հռոմէական քա-ղաքակրթութիւնները Թուրքերու քա-ղաքակրթութենէն ծագում ա-...ին: Ինչ կը սպասէք այդպիսի ...կան ընելու համար կոյր պատա-...գիրներէն ու աշխարհագիրներէն, ...ռանոց հրահանգող ու հովանաւո-... կառավարութենէն: Խեղճ Համիտ ...որ Հայաստանի ժողովուրդին ...րիւրին քանին Թուրք ըլլալը չի գի-...ր ու կ՚ըլլէ աշխարհագրութեան դատողները կը մոռնէ, դոնէ պետական վիճակագրական տեղեկութիւնը ալ աչքէ անցուցած չէր այդ տողերը գրած ժամանակ: Բայց, ինչպէս բոլորս, այս բոլորը զինուորական է,—«էֆէն-տիմ», Թուրքերը իրենց «մէմլէքէթէն» ալ դուրս այնքան միլիոն են, ու կը սկսին չարել Թիւրքմէն հանրապետութիւնը մէկ միլիոն Թուրքերով, Իւզպէք հանրապետութիւնը 5 միլիոն, Աֆղանիստանի մէկ մասը, Բաղաքիստանը նմանապէս մէկ միլիոն Թուրք բնակիչ ունի, հապա Ատրպէջանը իր մէկուկէս միլիոն Թուրքերով, Տաղըստանը, Թիւրքէլին, Խրիմ, Վրաստանի մէկ մասը, Վոլկայի Թուրքերը, Սիպերիոյ, Ուրալներու Թուրքերը, Պաշքիրները, Զինաստանի, Հնդկաստանի, Ճավայի, Սումաթրայի Թուրքերը, ամէնքը, ամէնքը Թուրք: Կ՚ուզեն ամէն գնով ամէնքին հաստատել թէ 50—60 միլիոն Թուրք կայ աշխարհի վրայ: Ընելիք չունինք, գրիչը իրենցն է, տառ թուղթ ու մելան ալ ունին, կրնան իրենց ուզածը գրել եւ ուսուցանել իրենց նոր սերունդին:

Բայց այս ամէնէն այն կը հետեւի թէ Թուրքերը բերանացի թէ գրաւոր պրոպականտի մը լծուած են Ամերիկայէն Եւրոպա, Ասիայէն Ափրիկէ, ցոյց տալու համար թէ «մեծ» ազգ մըն են իրենք, ճիզուիտուած աշխարհի հինգ մասերուն մէջ թէ քաղաքակրթութեան մը ներկայացուցիչներն են եւն.: Եւ իրենց նոր սերունդը այդ գաղափարներով կը ներարկեն, այդ ուղղութեամբ կը պատրաստեն:

Մեր աչքերէն պէտք չէ վրիպին մեր ամէնէն վտանգաւոր թշնամիին վախերը ու խորամանկութիւնները ու յաջողութիւնները, ոչ ալ պէտք է թերագնահատել անոր ուժը եւ կենսունակութեան մը ձգտիլը, այլ պէտք է աչալուրջ հետեւիլ Թուրքիոյ ամէն քայլափոխին, որպէսզի օրին մէկը ամպերէն ինկածի պէս բերանաբաց չմնանք մեր անհաշտ ու ամբարտաւան թշնամիին առջեւ:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Կ՚ՈՒԶԵՆ ԱՄԷՆ ԳՆՈՎ ԽՐԱՑՆԵԼ ԲԱՆԿԱԼԹԻԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆԸ

— o —

Պոլսոյ թուրք թերթերը կը գրեն.—

Տարիներէ ի վեր Բաղաքապետութեան եւ Հայոց Պատրիարքարանի միջեւ շարունակուող Բանկալթիի գերեզմանատան դատը նոր երեւոյթ մը առաւ:

Այս դատը տեսնող հիմնական դատարանը այս խնդրին մէջ Հայոց Պատրիարքարանին Բաղաքապետութեան դէմ դատ բանալու հանգամանքը ճանչնալով հանդերձ, որոշած էր թէ գերեզմանատունը Բաղաքապետութեան կը պատկանի եւ Պատրիարքարանի փաստաբանները այս որոշման դէմ Վճռաբեկ Ատեանին դիմած են:

Վճռաբեկ Ատեանը հիմնական դատարանի այս վճիռը բեկանած եւ որոշած էր որ Հայոց Պատրիարքարանը չի կրնար ներկայացուցիչը ըլլալ Հայ ազգին եւ թէ հետեւաբար Պատրիարքարանը դատ բանալու իրաւունք չունի:

Վճռաբեկ ատեանի այս որոշման վրայ Պատրիարքարանը դարձեալ Վճռաբեկ ատեանին դիմելով, առարկած էր թէ, այս դատին մէջ Պատրիարքարանը կրնայ դատ բանալ եւ հետեւաբար վճռի սրբագրութիւն, «թախիծը գարար» պահանջած էր:

Առնուած տեղեկութեանց համաձայն, Վճռաբեկ ատեանը պնդած է իր նախկին տեսակէտին վրայ եւ որոշած է որ Պատրիարքարանի բրած առարկութիւնը ընդունելի չէ եւ «թախիծը գարար»ի պահանջը մերժած է:

Հիմա այս դատը դարձեալ Հուզուլի, հիմնական դատարանի առջեւ պիտի տեսնուի եւ Հուզուլի դատարանը կամ վճռաբեկ ատեանի որոշման պիտի համակերպի եւ Պատրիարքարանի դատ բանալու իրաւունքը պիտի ժխտէ եւ կամ իր հին որոշման վրայ՝ այսինքն Բաղաքապետութեան եւ Պատրիարքարանի միջեւ այս դատը տեսնելու իրաւասութեան վրայ պնդելով, գերեզմանատան Բաղաքապետութեան պատկանելու նախկին վճիռը պիտի հաստատէ:

Հուզուլի հիմնական դատարանին այս երկու վճիռն ալ գերեզմանատունը Բաղաքապետութեան պիտի անցնի: Ասոր վրայ Բաղաքապետութիւնը «Թափու»ին դիմելով, իր անունով «Թափու» առնելու օրինական արգելք չպիտի ունենայ:

Բաղաքապետութիւնը յետոյ գերեզմանատունը բաժնելով, իբրեւ գետին մաս առ մաս պիտի ծախէ: Այս գետինը 2 միլիոն ոսկիէ աւելի հասոյթ պիտի ապահովէ:

Այս առթիւ, Պոլսոյ Հայերէն թերթերը գրել կուտան.—

Վճռաբեկ ատեանի թախիծը գարարի մերժման որոշման Պատրիարքարանի չորս փաստաբանները տեղեկանալով խորհրդակցութիւն մը կատարած եւ որոշած են օրինապէս գործադրելի միջոցները, որովհետեւ վճռաբեկ ատեանի որոշումով միայն դատ բանալու իրաւասութիւնն է որ վճռուած է եւ ոչ թէ լուծուած գերեզմանատան սեփականութեան պարագան, որով բնաւ չէ գրաւած վճռաբեկ ատեանը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հնարամիտ ոսկերիչը

— oo —

ՄԱՐՍԷՅԼ, 7 սեպտ. (Յառաջ).— Վահէ Պարտիզպանեան, Խարբերդցի ոսկերիչ մը, տեսնելով որ իր ոսկերչատունը կողոպուտի կ՚ենթարկուի, նիւթական ծանր կորուստներ պատճառելով, կը յղանայ հետեւեալ կտրուկ միջոցը.— Գոհարեղէնները պարունակող դարակին մէջ, զսպանակներով կը զետեղէ տասնց ատրճանակ մը այնպիսի հնարամտութեամբ որ, գզրոցը քաշուելու պարագային ատրճանակը ինքնին կը սկսի կրակել իրալու եւուէ: Իսկ խանութին դրան վրայ փրանսերէն խոշոր տառերով կը գրէ.

— Ով որ ներս կը մտնէ կը մեռնի:

Սեպտ. 6ի գիշերը գողերը խանութին պատը ծակելով ներս կը մտնեն, ու կը մօտենան գոհարեղէններուն, հազիւ բացած գնդակները կ՚որոտան, գողերը կը վիրաւորուին, ու կը սկսին փախչիլ արիւնլուայ:

Ոստիկանատունը կ՚իմանայ եղելութիւնը ու կուզայ քննելու խնդիրը:

Ոստիկանապետը ձեռքը կը սեղմէ հնարամիտ հայ երիտասարդին եւ կը քաջալերէ: Մարսէյլի տեղական մամուլն ալ գովասանական տողեր նուիրեց այս հնարամտութեան առթիւ:

Գողերէն մէկը արդէն ձերբակալուած է, միւսն ալ կը հետապնդուի:

Ն. Մանուկեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԴԻՏՈՂՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

ՊՐԻՒՔՍԷԼ.— Մօտաւորապէս երեք շաբաթ կ՚ըլլայ որ «Յառաջ» խմբագրականով մը իրաւացիօրէն կը դատապարտէր այն խողութիւնը թէ կարգ մը Հայրենակցականներ իրենց Նորաշէններուն եւ Վերաշինացներուն հետ երկիր կը փոխադրեն քաղաքի կամ գիւղի թրքական անուններ:

Արդարեւ, ինչպէս գիտել կուտար «Յառաջ», մեր տարանջատ ու հալածական ժողովուրդը իր երէկի անցեալէն մնացած քանի մը սրբազան յիշատակներ ունի միայն, որոնց կարգին նաեւ իր գիւղերուն անունները: Անպղծելի մասունքներ են անոնք, նախորդներէն իրեն կտակ մնացած: Մօր մը հարազատ խանդաղատանքով կը գուրգուրայ այն ամէն բանին վրայ, որ հոգեկան սերտ առնչութիւն ունի իրեն հետ: Շատ խոր ու լայն է այս ժողովուրդին հոգին:

Սակայն, կան անուններ՝ գիւղերու, քաղաքներու, որ կրնան հայերէնի թարգմանուիլ, կամ հայկական ծագում ունին՝ բայց անծանօթ են ուրիշներու: Դէթ այսպէս է պարագան Կէմէրէկին համար:

Սպասեցի որ Մարսէյլի Կէմէրէկի Վերաշինացը եւ կամ Վիէնի Հայր.ը լուսաբանութիւն մը տային անոր անուան ծագման մասին:

Մեր Հայերը կը պատմէին թէ, երբ գեռ պզտիկ գիւղ մըն է եղած Կէմէրէկը, իր կեդրոնը գտնուող մեծ աղբիւրը ծածկուած էր կամարով մը: Ժողովուրդը զայն յորջորջեր է «Կամարակ»: Կասկածելի չէ, որովհետեւ Կէմէրէկի 7—8000 բնակչութեան չորս հինգերորդը Հայեր էին: Մնացած մասին ներկայութիւնն ալ (Թուրք), հետեւանքն է թրքական քաղաքականութեան, որ կ՚ուզէ հայաբնակ վայրերը նօսրացնել եւ կամ, իր կարելի սահմանին մէջ, թրքաբնակ դարձնել: Կէմէրէկ իր շուրջը գտնէ հայաբնակ քանի մը գիւղեր կը համրէ:

Մնաց որ, կ՚ըսեն թէ, իր հարաւ-արեւելքին կողմը գտնուող լերան ստորոտին տարածուած աւերակներուն վայրը պատմական Գամիրքին տեղն է: Բանասէրները այս վերջինը կը տեղաւորեն Պողազլեանի կողմը:

Իսկ թէ ինչո՞ւ «Կէմէրէկ» անունը, փոխանակ Կամարակի: Սա արդէն դիւրաւ ըմբռնելի է: Հայերէն լեզուի մէջ, այ—ն եւ ա—ը, մանաւանդ ժողովուրդին եւ գաւառներուն մէջ, էի կը վերածուի, որ աւելի մեղմ եւ ախորժալուր է:

Յ. Մախոխեան

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ ՍՊԱՆԻԱՅԻ ՖՈՒԹՊՈԼԻՍՏՆԵՐ

Խորհ. Հայաստան (29 օգոստ.) կը գրէ թէ սպանիական մարզական կազմակերպութիւն մը, ընդունելով Հայաստանի մարզական գերագոյն խորհուրդի հրաւէրը, որոշած է հոկտեմբերին Երեւան ղրկել ֆութպոլիստներու խումբ մը, մրցելու համար Հայաստանի ֆութպոլի խառն խումբին հետ:

Սպանիացիներու խումբը պիտի բաղկանայ 18 հոգիէ, որոնք Երեւան պիտի հասնին հոկտեմբեր 10ին:

ՄԱՄՈՒԼ

ԹԵՐԹ ԵՒ ԼԵԶՈՒ

— o —

Վերջերս յօդուածագիր մը շեշտելով հայ մամուլին դերը՝ լեզուի զարգացման մէջ, կը պահանջէր աւելի բարեխղճութիւն եւ ուշադրութիւն:

Այս առթիւ Մելանիկի «Հորիզոն»ը կը գրէ խմբագրականի մը մէջ (3 սեպտ.).

— «Արդար ու անհրաժեշտ է անշուշտ, խստապահանջ ըլլալ մամուլէն, որպէսզի կանգնած ու կոչուած վրայ — գլուխով ներկայանայ ընթերցող հասարակութեան: Ու լեզուական գետնի վրայ դէթ չունենայ խոցելի, ծիծաղելի, պակասաւոր կողմեր: Դժբախտ իրողութիւնը սակայն այն է, որ հայ մամուլը, իր զանազան պակասաւոր կողմերու կարգին ունի նաեւ խմբագրական — լեզուական թերութիւններ եւ անոր սիւնակներուն մէջ երբեմն լոյս կը տեսնեն այնպիսի գրութիւններ, որոնք, իրենց խմբագրութեամբ, գրագիտական աշակերտի մը շարադրութեանց հետ պիտի չըփոթուէին տառնց այլեւայլի: Աչքէ անցուցէք հայ թերթերը, լեզուական մաքրութեան նախանձախնդիր մարդու ակնոցով դիտեցէք անոնց բովանդակութիւնը եւ դուք պիտի տեսնէք, որ մասի վրայ համրուած մէկ — երկու բացառութիւններ միայն չհաշուելով, մեր թերթերը, մինչեւ իսկ պարբերականները, շատ յաճախ կը մեղանչեն հայ լեզուի տարրական օրէնքներուն դէմ: Սանձարձակ անխըխանութիւն մը դրուժն տառծ կ՚երթայ, պատէ պատ զարնելով ու ջարդելով եղր լեզուն, փճացնելով անոր նրբութիւնները եւ ձեւէ ու կաղապարէ դուրս հանելով զայն երբեմն: Ամէն թերթ իր լեզուն ունի եւ ամէն խմբագիր՝ իր հասկցած ձեւով շարադրելու եղանակ մը: Եւ սակայն ոչ միայն թարգմանութեանց եւ սովորական լուրերու խմբագրութեանց, այլ մինչեւ անգամ խմբագրական յօդուածներու մէջ: Կարծէք, խմբագիրը չի խղճահարիր՝ իր գրչին տակ չարչրկելով եւ անճանաչելի դարձնելով հայերէնը, կարծէք գիտակցութիւնը չունի, թէ այդ ընթացքով կը մեղանչէ իր կոչումին եւ պարտականութեանց դէմ: Եթէ երբեմն ազնուութեամբ կարելի է բացատրել այս պախարակելի երեւոյթը, պէտք չէ մոռնալ սակայն, որ անհոգութիւնն ալ իր դերը ունի յաճախ անոր մէջ: «Այսպէս ալ կ՚ըլլայ, այնպէս ալ»ի մտայնութիւն մը՝ որ կը թուլցնէ խմբագրին ջիղերը եւ կը մղէ զայն թերթեւ վերաբերում մը ցոյց տալու իր պաշտօնին ու պարտականութեան հանդէպ:

Մեր մէջ, դժբախտաբար, մամուլը դարձած է անտէր կալուած մը, ուր հանոյը վրան զարկած է: Մեր մէջ, քիչ մը հայերէն գիտցող ամէն մարդ յօդուածագիր է, աշխատակից եւ նոյն իսկ, երբեմն, խմբագիր: Հայ մամուլը, միւս կողմէն, ի վիճակի չէ լուսագոյնները ընտրելու լաւերուն մէջէն, թերթերու խմբագրական կազմերուն համար, որովհետեւ յաճախ այդ լաւերը կը պակսին: Մեր թերթերը կը հրատարակուին այնպիսի պայմաններու մէջ, որ մինչեւ իսկ լեզուական մասնագիտութիւն չեն կրնար պահանջել՝ ընդհանրապէս ձրի աշխատող իրենց աշխատակիցներէն ու թղթակիցներէն: Անոնք ստիպուած են եղածովը գոհանալ, որովհետեւ եղածէն աւելի ստանալու անկարելիութեան մէջ կը գտնուին: Եւ պայմանները, որոնց ներքեւ լոյս կը տեսնեն հայ թերթերը ոչ — փարձահատոյց հայ իրականութեան մէջ, հեւալով, քրտնելով եւ սպառելով, փոխարէն շատ քիչ բան մը միայն ստանալու համար հանրութենէն, կը պարտադրեն նոյն այդ իրականութեան մամուլ մը, որ հեռու է անթերի ըլլալէ նոյն իսկ լեզուական գետնի վրայ: Օտար հրատարակիչ մը կամ խմբագիր մը պիտի ապշէր իմանալով, որ մէկ խմբագրով հրատարակուող թերթեր կան հայ իրականութեան մէջ: Թերթեր, որոնք բառ կարելւոյն կը ջանան բաւարարել իրենց ընթերցողներու զանազան պահանջները: Ի՞նչպէս կարելի է սակայն խստապահանջ ըլլալ մէկ եւ նոյն իսկ երկու միայն խմբագիր ունեցող մեր թերթերէն, որպէսզի, իրենց ամենայետին մանրամասնութեանց մէջ իսկ լոյս տեսնեն անթերի խմբագրութեամբ ու բովանդակութեամբ: Եւ այս պայմաններու ներքեւ ի՞նչպէս կարելի է ակնկալել, որ բազմակողմանի հմտութիւն ունեցող եւ թերթի մը բոլոր պահանջներուն հասնող մասնագէտներ ըլլան հայ խմբագիրները»:

ԹՈՒՐՔԵՒՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆՈՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Բիլիւի համանուն թերթը կը գրէ թէ Նիխիպինի մէջ ժողով մը գումարուած է նախագահութեամբ կուսակալ Թէվֆիք պէյի: Ըստ Թուրք թերթին, սոյն ժողովին ներկայ եղած են Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ ներկայացուցիչները:

Այս ժողովը շարունակուած է մինչեւ 30 օգոստ. եւ տուած հետեւեալ որոշումները.—

1.— Ֆրանսական կառավարութիւնը կ՚ընդունի սահմանէն հեռացնել 42 հոգի, որոնք կ՚ամբաստանուին մաքսանենգութեամբ: Թուրք կառավարութեան պիտի յանձնէ 18 ոճրագործներ:

2.— Դարման, ցեղախումբերու բընակութեան համար որոշուած են մասնաւոր կայաններ երկու կողմերու համաձայնութեամբ:

3.— Երկու պետութիւններն ալ պարտականութիւն կը ստանձնեն պայքարիլ եւ հետապնդել աւազակներն ու մաքսանենգները սահմաններուն վրայ:

4.— Ազատ կը ձգուին երկու երկիրներու միջեւ ոչխարի եւ այլ կենդանիներու առեւտուրն ու արտածումը:

— Մայիս ամսուն ֆրանսական սենեմայի մեծ ընկերութիւն մը, ֆիլմի մը պատրաստութեան առթիւ, Մոնբառնասի հաստատութիւններէն միոյն մէջ ցուցադրելու համար փոխ առած էր կոմսուհի տը Մոնիսի եւ անգլ. բանկէն քարիթէն Բաթէրսընի պատրաստած տասնեակ մը նկարները, որոնք անծանօթ պատճառով մը անյայտացան: Վերոյիշեալները՝ իրենց դատին պաշտպանութիւնը յանձնեցին Հայազգի նշանաւոր փաստաբան Պէրնար Վահէի (Պէօրէքճեան):

ՅՈՌՈՅՈՒԵԼԻՔ ԼԶԵՐ

ՊԱՂՏՕ

—.—

Եւ հիւանդութեան ամբողջ տեւողութեանը Պաղտօն հսկեց: Հսկեց երեկոները առանց թարթիչները իրար գնելու:

Անկին հիւանդապահուհին կը քնանար: Քանի՛ քանի՛ անգամներ իր չորցած քները կլորցուցած՝ ան ծռեցաւ ... հիւանդին վրայ: Քանի՛ քանի՛ անգամներ անոր մագնիսացած աչքերը ...ըսկեցան հեշտանքի մշուշի մը մէջ, որ հաշիշի պէս գինովցուց ջիղերը: Բայց միշտ իր բերանը կէս ճամբան ..., իր աչքերը չուտով դառն իրենց ...թիւնը, անբացատրելի դգուշութեան մը մէջ:

Եղան օրեր, ուր Պաղտօ անմոռանալի պատկերներ տեսաւ: Տեսաւ աղջկան ծիծերը, որոնք փանէլային փրթած կոճակներէն դուրս կը նայէին. տեսաւ մերկ սրունքներուն ու խորհուրդի մէջ քօղուած ազդրերուն հր-..., տեսաւ նոյն իսկ պորտին փո-...ը, ուր քրտինքը ադամանդի չափ փայլուն էր ու աղուոր:

Երբ հիւանդը ոտքի ելաւ, Պաղտօն բոց առած էր:

Օրիորդը իր ապաքինումէն ետքը, երեսին շնորհը թարմացնելու համար պէտք ունեցաւ կաթի լոգանք ընելու:

Իսկական չարչարանք մըն էր Պաղտօին համար Թաթարներուն թաղը երթալ կաթ բերելը:

Այդ աղտոտ ու նեղ փողոցներուն մէջ վարանոտ թափառումներ ունէր, թշնամիներէ խուսափելու հնարքներ ու հնհնուքներ: Թաթար լակոտները անողոք էին: Պաղտօ կը պզտիկնար անոնց առջեւ, հալարումէկ խստումներով հազիւ կը յաջողէր կաթը տուն հասցնել: Իր ձեռքովը կը լեցնէր խոշոր կոնքի մը մէջ ու կը դնէր օրիորդին առջեւ:

Եւ օրիորդը իր մազերը բանալ տալով անոր՝ աչքերը խփած՝ երեսները կը թաթխէր, կը թաղէր կաթին մէջ, պահ մը թողելէ ետքը կը հանէր դուրս: Պաղտօն կարմիր փանէլայի կտոր մը առած՝ կամաց կամաց կը չփէր անոր երեսները, կաթէ պզտիկ գնդիկները պատռելով անոր դէմքին վրայ, փափուկ փայփայանք մը պատճառելով հոն: Իր մատներուն տակ կ՚իյնային երեսի մխերուն կարմիրները, որոնք երկնային խմորի մը երագը կ՚արթնցնէին իր հասու ափին մէջ: Պաղտօն հեշտանքով, հոգիին մէջէն թունելով կը չոյէր, թուղթի պէս բարակ լաթը մօտած, մինչեւ որ նուաղոտ արփինում մը ծլէր դէմքին վրայ:

Հիւանդութենէն ետքը, մասամբ անոր ներկայութիւնը անհրաժեշտութիւն մը դարձաւ Պաղտոյին հոգւոյն: Դժկամակութեամբ տունէն դուրս կ՚ելլէր ուրիշ գործերու համար: Ամեն առտու օրիորդը զայն Եըլտըզ կը ղրկէր, ծառերու սիրտը բուսնող ծաղիկներէն բերելու համար:

Պաղտօն կ՚երթար մանաւանդ կիրակի իրիկունները, երբ տունին մէջ այցելուներուն անհանդուրժելիշատախօսութիւնները զայրանք կուտային իրեն:

Նախանձով կը լեցուէր, երբ իր աչքերը կը հանդիպէին հարուստ աղջիկներուն եւ եւէն քալող սպասաւորներու ճերմակ գոգնոցներուն: Անմիջապէս կ՚անդրադառնար իր հանդերձին ու անոր կաղութիւնը սեւ դժբախտութեան մը պէս ծանր կուգար իրեն:

Ամեհի քարերուն մէջ, ուր շուքն ու ցոլքը իրար կը գրկեն, ան կը փնտռէր թանկագին ծաղիկներ, որոնց արժէքը շատ կը բանուի քաղաքին հարուստ սրահներուն մէջ: Եղած են յանդուգն տղաքներ, որոնք քարերուն փորը մնացած ու մեռած են: Պատահած է նոյն իսկ որ փնտռտուքի եռանդի մը մէջ անխոհեմ տղաքներ անդունդէն քաշուած ու վար են ինկած, 500 մէթր խորունկ տեղերու մէջ տափկնալու:

Պաղտօ, միշտ մեծ դժուարութիւններով, մեծ յանդգնութիւններով, կը յաջողէր չքնաղ փունջեր կազմել հազուագիւտ ծաղիկներէ:

Վարը, մարգին վրայ պարտէզները կը գովէին իր քաջարութիւնը եւ կ՚ուզէին իր ծաղիկները գնել:

— Խե՞նթ էք, ի՞նչ էք, խազնէ տաք նէ տանք ձեզի չեմ ծախեր:

Ու յաղթական աշխարհ մը չափած ըլլալու հպարտութեամբ, ան կը չափէր բազմամբոխ փողոցները, եւ փունջը ձեռքովը կ՚անցընէր օրիորդի չփակին:

Ե.

Աշունը եկեր էր:

Պաղտօն Պետրոսեաններուն տունը մտնելէն ի վեր օրիորդին ջղաձգութիւնները գրեթէ անհետացեր էին. անոր աչքերուն տակի փայլը փոխուած էր տաք, կենդանի արտայայտութեան մը: Զէքիրկէի մէջ աշունի ամիս մը թերեւս անվերադարձ կերպով ջնջէր հիւանդութեան ամէն հետք:

Երկուշաբթի առտու Պաղտօն կառուն եկած է:

Կառապանին քով իր ուսերը խենթ հպարտութեամբ մը լարած, գլխարկը մինչեւ յօնքերը իջեցուցած, երջանիկ ժպիտ մը պեխերուն շուրջը ոլորուն, անցաւ բազմամարդ փողոցներէն, Ուլու — Ճամիի հրապարակէն, ուր գըլուխներու ճերմակ խռպանցում մը կը փախի: Անցաւ Ցոյներուն թաղէն, ուր պատուհաններուն մէջ ծաղիկի պէս բացուած աղջիկներ իրենց ծիծերուն կլորութիւնը կը կախեն: Անցաւ Հրեաներուն հոտած փողոցներէն, ուր մուշտակի քաղցած բոյլ մը եւ փտութեան բորբոսներ քիթը կը կծեն:

Այդ ճամբա՜ն: Իր ամէն մէկ գիծերուն մէջ, իր ամէն մէկ կորացումներուն մէջ այնքան ծանօթ ճամբա՜ն: Բայց, քրտինքէն խաշած ո՜րքան անգամներ կոխկրտած էր այդ փոշիները:

Ու անհուն էր իր երջանկութիւնը:

Օրիորդները բաղնիքին առջեւ եկան: Թեթեւ յուզմունքի կարմիր մը քալեց պզտիկ հանրմին երեսներուն վրայ՝ իր քաշ: եկող ոտքին կակիծներէն: Սպասաւորներ, ճերմակ գիշերազգեստներով, փութացին անտուկները, պաուլները եւ ծրարները տանիլ վեր, մաքուր յարկարաժին մը:

Պաղտօն անմիջապէս նետուեցաւ պատուհանը:

Լեռները մօտեցեր էին: Զանոնք պատող կապոյտ մշուշը մուխի թեթեւ հալածութիւն մը թափեր էր անոնց սեւ կողերն ի վար: Դուրսի ծառերուն շուքերն ու շրջագիծերը յստակ էին շատ: Երկաթուղիին տեղ տեղ մթին, տեղ տեղ շողարձակ գիծերը կ՚երկննայի՜ն, կ՚երկննայի՜ն, ու կանանչ արտերու եղերքներէն ջուրի արծաթ երիզներ շողէ ամպիկներու տակ կը վառէին...:

Օրիորդները առեն չունեցան Պաղտոյին զարմացումը հասկնալու, եւ շուտով բաղնիք նետուեցան:

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

(6)

Միթինկը սարքուած էր լսելու համար իբրեւ հրձիգ ձերբակալուած չորս ամբաստանեալներու պաշտպան փաստաբաններուն ճառերը, որովհետեւ գերմանական կառավարութիւնը թոյլ չէր տուած որ այդ ճառերը խօսուին Լայփցիկի մէջ: Նախագահը, Պէնտու Լը Բաչ յատկապէս ողջունեց Այնշթայնը, որուն կեանքին կը սպառնան նացիները:

— «Մենք պիտի պաշտպանենք Այնշթայնը, եթէ փորձեն դպչիլ անոր կեանքին, մենք արդէն պատանդներ նշանակած ենք Փարիզի եւ ուրիշ մայրաքաղաքներու մէջ...

Քանի մը մարտագոռ ճառերէ յետոյ, բեմ բարձրացաւ հռչակաւոր փաստաբան Պ. Մոռօ Ժիաֆէրի, իր պաշտպանողականը խօսելու ի նպաստ չորս ամբաստանեալներուն: Բուն ամբաստանեալը, Վան տէր Լուպէ, հիւանդ մըն է, եւ քիչ մը անհաւասարակշիռ: Աշխատանքի արկածի մը հետեւանքով, գրեթէ կուրցած է: 1931ին վտարուած է Հոլանտայի համայնավար կուսակցութենէն, իր փաչական ձգտումներուն համար: Միւս երեք ամբաստանեալները երեք Պուլկարներ են: Պաշտպան փաստաբանին կարծիքով, բուն պատասխանատուն Րայխսթակին նախագահն է: Նոյն միտքերն յայտնեց նաեւ երկրորդ փաստաբանը, Անրի Թորրէս:

Անկարգութիւններ ծագեցան, երբ ոստիկանութիւնը ուզեց ցրուել դուրսը խռնուած ունկնդիրները: Այս առթիւ բազմաթիւ ընդհարումներ տեղի ունեցան եւ բաւական ոստիկաններ վիրաւորուեցան:

ՑՈՐԵՆԻ ՀՈՒՆՁՔԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Համաձայն վերջին տեղեկագիրներու, Ֆրանսայի ցորենի հունձքը առատ է այս տարի: Միայն մայր երկրին հունձքը պիտի ըլլայ 93 միլիոն կենդինար, որ մէկ միլիոն աւելի է նախատեսուածէն, իսկ 12 միլիոն աւելի՝ անցեալ տարուան հունձքին վրայ: Ալժերիայէն, Մարոքէն եւ Թունուզէն ըլլալիք ներածումները հաշուելով 2,500,000 կենդինար, կ'ունենանք համագումար 107 միլիոն 500,000 կենդինար: 1932ի արտադրութիւնը 90 միլիոն էր, իսկ 1931ի հունձքը՝ 73,000,000 կենդինար:

Հացահատիկի սպառումը նուազած ըլլալով, երկրին սովորական պէտքն է 78 միլիոն կենդինար, մինչդեռ պատերազմէն առաջ 85 միլիոն էր: Բայց այս տարուան հունձքը կանուխ սկսած ըլլալով, սպառումը կը հաշուեն 13 ամսուան վրայ, — 84,500,000 կենդինար: Նոյնիսկ վար դնելով սերմնցուն, հաշիւ կ'ըլլայ թէ 11 միլիոն կենդինար ցորեն պիտի աւելնայ: Կը յուսացուի երկու միլիոն արտածել, իսկ 7 միլիոն ալ գործածել ուրիշ նպատակներու համար:

Վաճառման նուազագոյն գինը պիտի որոշուի հունձքի վերջնական տեղեկագիրները կազմելէ յետոյ:

Հայրասպան աղջկան «մտերիմները» կը պատմեն..

Դատական իշխանութիւնը իրարու ետեւէ կը հարցաքննէ Վիոլէթ Նոզիէռի «մտերիմները», ստուգելու համար անոր ըրած ծանրակշիռ ամբաստանութիւնը իր հօր դէմ: Մինչեւ հիմա վճռական ապացոյց մը չէ գտնուած: Տարփածուներէն մէկուն վկայութեան համաձայն, իբրեւ թէ Վիոլէթ օր մը ըսեր է. — «Հայրս յաճախ կը մոռնայ որ ես իր աղջիկն եմ»: Միւս բոլոր վկայութիւնները աւելի եւ աւելի կը բանան հայրասպան աղջկան մոլութեան զարմանազան ծալքերը: Բոլորն կը խոստովանին թէ անիկայ կը ծախսէր եւ... կը վճարէր իրենց:

Այս վճարեալներէն Ժան Տայէն, իրաւագիտական ուսանող (արքայական) որ ամէն այցելութեան 100-150 ֆրանք կը ստանար աղջիկէն, համալսարանի կարգապահական ատեանին յանձնուեցաւ եւ չպիտի կրնայ ներս մտնել, մինչեւ որ դատը վերջանայ:

Հանգուցեալ Նոզիէռի հայրենակիցները եւ մտերիմները բացարձակապէս չեն հաւատար Վիոլէթի զարշելի պատմութեան:

«ՎԷՄ»

ԵՐԿԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր՝ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Առաջին թիւը յանձնուած է տպագրութեան եւ լոյս կը տեսնէ սեպտեմբերին:

Առաջին թիւին մէջ նիւթեր ունին՝ Ա. ԱԲԵՂԵԱՆ, Ռ. ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ, Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ, Ե. ԶԱՐԵԱՆ, Ե. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ, ԻՐԱԶԵԿ, Ա. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ, Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ, Վ. ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ, Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ, Մ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ, Կ. ՍԱՍՈՒՆԻ, Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ եւ ուրիշներ:

Առաջին թիւէն պիտի սկսի հրատարակուիլ Վ. Արք. Մանկունիի «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը» ընդարձակ պատմական գործը:

Այլեւայլ վաւերագրեր, տեսութիւններ, գրախօսականներ, նկարներ:

Վէմի մէջ լոյս պիտի տեսնեն նաեւ Դրօի յուշերը, Հայաստանի խորհրդի եւ պարլամենտի արձանագրութիւնները:

Վէմին խոստացած են աշխատակցիլ, ի միջի այլոց — ՊՐՕՖ. ԱԴՈՆՑ, Ա. ԱԼՊՈՅԱՃԵԱՆ, Ա. ԱՆՏՈՆԵԱՆ, ՀԱՄԱՍՏԵՂ, Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, ՆԵՐՍԷՍ արք. ՄԵԼԻՔ-ԹԱՆԳԵԱՆ, ՍԱՄՍՈՆ, ՍԵՊՈՒՀ, Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ, Յ. ՕՇԱԿԱՆ եւ ուրիշներ:

Առաջին թիւէն իսկ «Վէմ»ի ստացումը ապահովելու համար անհրաժեշտ է բաժանորդագրուիլ այժմէն՝ բաժնեգինը ուղարկելով կանխիկ: Բաժնեգինը չվճարուած ապսպրանքները նկատի չպիտի առնուին:

Բաժանորդագրութեան պայմանները. —

Ամերիկա, Բրիտ. կայսրութիւն, Եգիպտոս, Իտալիա՝ տարեկան		65 ֆրանք
Ֆրանսա եւ այլ երկիրներ	»	50 ֆրանք
Ռումանիա, Պուլկարիա, Յունաստան, Սուրիա, Պարսկաստան	»	40 ֆրանք

Բաժանորդագրութեան համար դիմել՝

L. Kévonianի 17 Rue Damesme, Paris (13)

Ընկերահամախմբական հանդիպում

1918 Սեպտեմբեր 19ին, համեւրոպական մեծ պատերազմին, Պաղեստինի ճակատին վրայ, Արարայի պատմական դիւցազնամարտին, ֆրանսական դրօշի տակ նահատակուող, մեր 21 վեթերան ընկերներու անմոռանալի յիշատակին՝ յարգանքի ու մեծարանքի մեր տուրքը տալու մտադրութեամբ, կազմակերպած ենք ընկերահամակրական հանդիպում մը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, 37, Պուլվար Ցիւկոմիէ, Պառ տիւ կլօպի սրահին մէջ:

Լեգէոնականներս այդ օրը հաւաքուելով, մի քանի ժամ հին յիշատակներով պիտի ապրինք եւ պիտի ունենանք մտերմիկ զրոյցներ:

Այս առթիւ, կը հրաւիրենք Մարսէյլի եւ արուարձաններու եւ մօտիկ գիւղերու մեր բոլոր ընկերներն ու համակիրները հանդերձ ընտանեօք, մեր այս յարգանքի հանդիպումին:

Մարսէյլի Հայ Լեգէոնական Միութեան Վարչութիւն

Ծանօթ. — Ծախսերու մասնակցութեան համար 2 ֆրանք մուտք:

Ե Փ Ր Ա Տ նուագախումբ

Եթէ կ'ուզէք ձեր հանդէսները հաճելի դարձնել, դիմեցէք «ԵՓՐԱՏ» նուագախումբին որ կը նուագէ հայկական, եւրոպական, կովկասեան եւ արեւելեան եղանակներ, մասնաւորապէս թանկօ Արժանթին:

Խաչաձեւումի տեղի չտալու համար, ձեր կազմակերպած հանդէսի թուականէն 15 օր առաջ դիմել՝ անձամբ կամ գրաւոր, ԵՓՐԱՏ նուագախումբի ղեկավար՝ Տ. ՕՆՈՍԵԱՆի, 15, rue du Pourtour, Clamart, Seine.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէն եւ իր շրջանի բոլոր ենթակոմիտէներու եւ խումբերու կողմէ իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկեր Ա. Ջամալեանի իր հարսին՝ տիկ. Եղիսաբէթ Խաչիկեանի կսկծալի մահուան առթիւ:

×

ՊԱՆԷԼՕ-ԲԱՇԱՆի «Արծիւ» խումբը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկեր Ա. Ջամալեանի իր հարսին՝ Տիկ. Եղիսաբէթ Խաչիկեանի ղառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Արարատ» Գրադարանի Վարչութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ Պ. Գէորգ Ստեփանեանի, որ Միութեանս նուիրեց մէկական օրինակ «Մեղեդինե՛ր, Մեղեդինե՛ր»..., «Երգիծական» եւ «Արե՛ւ, Արե՛ւ»...:

ՎԷՆՍԷՆԻ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԸ

Դպրոցասէր Տիկնանց ընկերութեան Մ. Ճիւղի եւ Վէնսէնի շրջանի մանկապարտէզը կը վերաբացուի, յառաջիկայ 1 Հոկտ. կիրակի առաւօտ, եւ յաջորդաբար ամէն հինգշաբթի եւ կիրակի ժամը 8էն 12: Դասախօսութիւնները տեղի կ'ունենան ուսուցչուհի Օր. Մաքրուհի Զօմնեանի ղեկավարութեամբ, Rue du Midi (Place de la Mairie) սրճարանին առաջին յարկը:

Ամսավճար 5 Ֆր., իսկ երթեւեկի ծախքեր ունեցող աշակերտները ձրի: Բոլորովին ձրի կը տրամադրուին նաեւ դրենական պիտոյքները:

Պարբերաբար պիտի շարունակուին նաեւ բժշկական եւն. դասախօսութիւնները:

Դիմել Տիկին Լօժէնի Սալըրեանի, 69 Rue de Strasbourg, Vincennes:

Վարչութիւն

ԱԶԴ

Դպրոցասէրի Սանուց Միութիւնը կը հրաւիրէ իր բոլոր սանուհիները ընդհ. ժողովի, որ տեղի պիտի ունենայ այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, վարժարանին սրահին մէջ, 1 Bld. du Nord. Le Raincy (S. et O.):

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻ բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 51, rue de Rivoli, Café Samaritainի ներքնայարկը: Մէթրօ՝ Շաթըլէ: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն:

ԱՆՐԻԷՌ ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ Վիշապ կոմիտէի ժողովը, այս Ուրբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին, Պէքոնի կայարանին դիմացը, սովորական հաւաքատեղին:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի եւ շրջանի բոլոր ընկերները վաղը, հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին: Բացակաները նկատի պիտի առնուին:

ՎԻԷՆԻ Քրիստափոր խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին վաղը Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին «Խաժակ» Ակումբին մէջ: Օրակարգ. ընտրութիւն նոր վարչութեան եւ կարեւոր հարցեր:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (57)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ՋՈՒՇՆԻՆԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Ռումբը կրակչառաւ, բայց նոյնատեն լսելի եղաւ սաստիկ պայթիւն մը: Մահափորձին մասնակցող երկրորդ պատանին, նաւազ Իվան Ֆրոլովի ռումբն էր, որ կը պայթէր քիչ անդին: Այս երկրորդ պայթումին զոհ գնաց ինքը Ֆրոլով եւ ուրիշ վեց հոգի: Վիրաւորուեցան նոյնպէս 27 հոգի:

Ֆրոլով եւ Մակարով կը գտնուէին էս-էր կուսակցութեան շարքերուն մէջ: Եւ կը գործէին եթէ ոչ հաւանութեամբը Սեւաստոպոլի կոմիտէին, գէթ տեղեկութիւն տուած էին անոր եւ կը վայելէին կոմիտէին օժանդակութիւնը: Մակարով, Դվոյնիկով (որ կը գործէր Սոլովիեւ անունով) եւ Նազարով (Սէլէվերստով անունով) ձերբակալուեցան՝ երբ կը գտնուէին ռումբը պայթած վայրը: Դվոյնիկով, հասկնալով որ հսկողութեան տակ կը գտնուի, կը փախչի, բայց կը ձերբակալուի Պետրով անունով գաղտնի ոստիկանի մը եւ անցորդ սպայի մը կողմէ:

Նազարով ձերբակալուեցաւ գաղտնի ոստիկան Զերբակովի կողմէ, պայթումէն անմիջապէս ետքը: Ինչպէս իր ամբաստանագիրը կը պատմէր, Նազարով լաւ չհասկնալով թէ «հարցը ինչո՞ւմն է», եւ ենթադրելով որ Զերբակով մինակ է, վայն առաջնորդեց մինչեւ մայր-եկեղեցիին վանդակորմը: Զերբակով, տեսնելով որ մէկը չկայ իրեն օգնող, թոյլ տուաւ որ Նազարով մեկնի: Նազարով սկսաւ վազել: Զերբակով, որ կը հետեւէր անոր, քաղաքապետարանին դրան առջեւ պահակազօրք տեսնելով, ետեւէն գրկեց Նազարովը եւ պոռաց զինուորներուն.

— Բռնեցէք, այս մարդն է որ ռումբ կը նետէ:

Զինուորները վազեցին եւ ձերբակալեցին Նազարովը:

Կալաշնիկով յաջողեցաւ պահուըտիլ եւ ձերբակալուեցաւ աւելի ուշ, 30 մայիսին, Ֆինլանտայի կայարանին մէջ, Պետերբուրգ հասած: Իսկ ես ձերբակալուեցայ Վեցել պանդոկը, սենեակիս մէջ:

Պրիմորսկիի ծառուղիին վրայ նստեր էի, երբ լսեցի հեռաւոր պայթում մը: Ելայ նստած տեղէս եւ հեռացայ: Փողոցներուն անկիւնը զինուորներ կը խռնուէին: Անցորդները շտապով կը հեռանային: Նաւազ մը, զուարթ դէմքով, պոռաց խօսքն ուղղելով ինծի.

— Բարին, Նեպլյուեւը սպաննեցին:

Քանի մը վայրկեան վարանումի մէջ մնացի: Գիտէի որ պայթումին պատճառով քաղաքին մէջ պիտի կատարուէին խիստ խուզարկութիւններ: Ու կը մտածէի թէ լաւ չէ՞ր անմիջապէս հեռանալ Սեւաստոպոլէն, վերադառնալու պայմանով ժամանակ մը վերջ, երբ ամէն բան խաղաղէր քիչ մը: Սակայն ինքզինքս համոզեցի այն ենթադրութեամբ թէ այդ խուզարկութիւնները չէին կրնար վնասել ինծի, որովհետեւ ոչ միայն մասնակցած չէի մահափորձին, այլեւ բացարձակապէս անտեղեակ էի: Վստահ էի թէ վրաս հսկող չկար, հետեւաբար որոշեցի վերադառնալ սենեակս: Երբ վեր կ'ելլէի պանդոկիս սանդուղէն, ձայն մը լսեցի ետեւէս.

— Բարին, ձերբակալուեցաք:

Եւ նոյն պահուն, զգացի որ մէկը ետեւէս ուժգին բռնեց ձեռքերս:

Ետիս դարձայ:

Սանդուղին վրայ շուտով լեցուեցան ոստիկաններ, բոլորն ալ զինուած: Շրջապատեցին զիս եւ կազմեցին, իրենց հրացաններով, պողպատեայ շրջանակ մը: Երկու հոգի բռներ էին ձեռքերս: Քաղաքային ոստիկան մը, չափազանց յուզուած, ատրճանակը դրաւ կուրծքիս: Լրտես մը, գեհիկ մէկը, բռունցքովը կը սպառնար ինծի, հայհոյելով վրաս:

Քիչ անդին, նաւային սպայ մը մեծ մեծ կը քալէր, կարծես ուզէր զիս գնդակահարել տեղն ու տեղը, բակին մէջ: Վրաս-գլուխս խուզարկելէ յետոյ, խիստ հսկողութեան տակ առաջնորդեցին զիս Սեւաստոպոլի ամրոցի սպայակոյտին մօտ: Դվոյնիկով, Նազարով եւ Մակարով այնտեղ էին արդէն: Նոյն իրիկունն իսկ, մեզ բոլորս, խիստ հսկողութեան տակ, տարին ամրոցին գլխաւոր բանտը: Բոլորս ալ ամբաստանուած էինք թէ կը պատկանէինք զաւազրական կազմակերպութեան մը, որ պայթուցիկ նիւթեր ունէր իր տրամադրութեան տակ: Ամբաստանուած էինք նոյնպէս թէ զօրավար Նեպլյուեւի մահափորձը կազմակերպած ենք:

Օտեսայի զինուորական շրջանի բանակներու հրամանատարին՝ զօրավար Կաուլբարսի հրամանով, մեզ յանձնեցին պատերազմական ատեանի՝ դատուելու համար պատերազմի շրջանի օրէնքներու համաձայն: Զինուորական ատեանը պիտի գումարուէր մայիս 18ին, հինգշաբթի: Երկուշաբթի, 15ին, եկան զիս տեսնել մեր նշանակուած փաստաբանները, — հրետանիի հարիւրապետ Իվանով եւ հետեւակազօրաց հարիւրապետ Բայդալիեւ:

Մենք մերժեցինք Բայդալիեւի պաշտպանութիւնը: Որովհետեւ Մակարովի սեղանին վրայ գտնելով տոմսակ մը զոր ես գրած էի, կամաց մը կը վերցնէ, գրպանը կը դնէ եւ կը յանձնէ ոստիկանութեան: Բարեբախտաբար ոչինչ կար ոճրային տոմսակիս մէջ: Ընդհակառակն, հարիւրապետ Իվանովի հետ մեր յարաբերութիւնները շատ բարեկամական դարձան կարճ ժամանակէն:

Հարիւրապետ Իվանով ինծի յայտնեց իր պաշտպանողականը, որ յուզեց զիս: Կրնար չխոստովանիլ, որ յուզեց զիս: Իվանով դատավճիռին մէջ ... ցում մը չէր որ կը պահանջէր, ... որ չպիտի յօժարէր առոր: ... զայպէս կ'աշխատէր ստորագծել ... զութիւնը թէ էս-էր կուսակցութեան ... տեսակէտներով՝ անխուսափելի ... հարեկչական գործունէութիւնը ... խօսէր դարձեալ յեղափոխական ... պատւոյն, կուսակցութեան ... թիւններուն, Մարտական ... պատմութեան մասին:

Կարդալով իր պաշտպանողականը ... այնքան լաւ գտայ, որ այլեւս ... գուտ համարեցի խօսք առնել ... վարութեան ընթացքին:

(Շարունակելի)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH
(Fondé en 1925)
Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
Métro: TOLBIAC
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone: Glacière 15-70

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 14 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933
14 Septembre 1933

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐԸ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

9ՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2291 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՅՆ ԻՍԿ ԱՂԷՏԻՆ ԱՌՋԵՒ...

Մենք պատմենք, դո՛ւն դատէ, ընթերցո՛ղ:

Մենք յոգնեցանք ե՛ւ դէմ դիմաց՝ սրտաբաց խօսելէն, ե՛ւ ճակատ ճակտի մրճաբանելէն: Ե՛ւ աջէն, ե՛ւ ձախէն:

Իմացար,— նոր փախուստներ տեղի ունեցած են Հայաստանէն:

Քանի մը խումբ այր, կին, երախայ (մէկը ճամբան ծնած), լեռ ձոր կտրելով, վրայ-գլուխ մաշեցնելով, ոտքերը արիւնոտելով, «չամուրլը ջուր» խմելով, Արաքսը անցած եւ ապաստանած են Թաւրիզ:

Հազիւ պարսկական հող մտած, անոնք լեզապատառ օգնութիւն խնդրած են իրենց ազգականներէն, նամակներ փութացնելով Յունաստան, Պուլկարիա եւ այլուր:

Այդ նամակները ձեռքէ ձեռք, բերնէ-բերան կը պտտին ամէն տեղ:

Այդ նամակներէն զատ, փախստականները իրենք պատմած են ու կը պատմեն քստմնելի պատմութիւններ, որոնց աղօտ արձագանգները միայն տուած ենք:

Յետոյ, այդ փախստականներուն խմբանկարները ղրկուած են մեր թերթերուն: (Երկուքը հրատարակեցինք, ուրիշներ ալ պիտի հրատարակենք):

Լուսանկարներուն հետ ղրկուած են փախստականներուն ցուցակներն ալ,— անուն-մականուն, տարիք, արհեստ, ծննդավայր եւն.:

Մեզմէ խնդրուած է չհրատարակել անունները,— որովհետեւ ... Բայց չէ՞ որ լման խօսքը ...

×

Արդ, այստեղ ունինք հայերէն թերթ մը, «Ապագայ»,— պաշտօնաթերթ ռամկավար-ազատական կեդր. Վարչութեան:

Փախուստի լուրը հազիւ իմացած, առանց տեղէն շարժելու, առանց ո՛ր եւէ պրպտում կատարելու, պաշտօնաթերթը երկու խմբագրական կը թխէ, Դաշնակցական մամուլին տեղեկութիւնները կասկածելի դարձնելու եւ արիւն պղտորելու համար:

Առաջին խմբագրականով պաշտօնաթերթը առանց կարմրելու կը խոստովանի. «Մեր սեփական աղբիւրներէն ո՛ր եւ է լուր չունինք»: (9 սեպտ.):

Եթէ սիրտ ունիք, հարցուցէք,— ինչո՞ւ չունիք: Թաւրիզ քաղաքը Դաշնակցութեան կալուա՞ծն է: Խումբ-խումբ փախստականներ կը հասնին աննկարագրելի թշուառութեան մէջ. ի՞նչպէս երկու տող գիր չի գրուիր ձեզի, կամ Բարեգործականին ...

Բայց աւելորդ է հարցնել: Ռամկավարը ունի անգերազանցելի յատկութիւն մը:

Ան ո՛ր եւ է նիւթի մասին կը գրէ, կը խօսի, կը ճառէ առանց աչքը պատուհանէն դուրս նետելու: Առանց նստած աթոռին վրայ երերալու:

Ան տիրաբար սերտած է տողընդմէջ կարդալու արհեստը, եւ կրնայ վճիռներ արձակել նոյն իսկ աչքերը գոց, կը բաւէ որ իմանայ թէ դիմացինը դաշնակցական է, մարդ կամ թերթ:

Չէ՞ք հաւատար,— կարդացէք պաշտօնաթերթին երկու խմբագրականները, բայց մանաւանդ երկրորդը (13 սեպտ.):

Պաշտօնաթերթը չորս օր առաջ ըսաւ թէ «մեր սեփական աղբիւրներէն որ եւ է լուր չունինք»:

Չորս օր վերջն ալ որ եւ է լուր չունի: Եւ սակայն, իր մեծապատիւ ագիտութիւնը հարկ է սեպեր հարցնել.— Ինչո՞ւ չէք հրատարակեր փախստականներուն անունները:

— «Որեւէ, դաշնակցական թերթերու խարդախուած եւ միտումնաւոր թղթակցութիւններէն կարելի չէ հասկնալ թէ ո՛րոնք են Հայաստանէն Թաւրիզ փախչող գաղթականները: Եթէ անոնց յայտարարութիւնները հարազատօրէն հրատարակուած ըլլային, պիտի կրնայինք մեր վերաբերումը ճշդել դէպի փախուստը, իսկ եթէ անոնց անունները ալ հրատարակուէին, աւելի պիտի դիւրանար փախստականներու բրած յայտարարութեանց գնահատումը, որովհետեւ Յունաստանի կամ Պուլկարիոյ մէջ զիրենք ճանչցողները անոնց ինքնութեան մասին իրենց վկայութիւններով պիտի դիւրացնէին ճշմարտութիւնները երեւան հանելու աշխատանքները»:

×

Թոյլ տուր, ընթերցող, որ այստեղ ընդհատենք մեր պարբերին վերլուծումը, անմիջապէս առարկելու համար ե՛ւ պաշտօնաթերթին խմբագրութեան ե՛ւ անոր ետին գտնուած կուսակցութեան:

— Պարոննե՛ր, պատիւ ունինք ձեզ հրաւիրելու «Յառաջ»ի խմբագրատունը: Հրամեցէք այս տողերը կարդալէ անմիջապէս յետոյ, օրուան ո՛ր եւ է ժամուն, ձեր ամբողջ չքախումբով եւ որքան հակադաշնակցական վկաներով, մէկ-մէկ տեսնելու, կարդալու եւ եթէ կ՚ուզէք՝ օրինակելու համար անունները բոլոր փախստականներուն: Մենք այդ անունները չենք հրատարակեր մեր կամքէն անկախ պատճառներով, բուն իսկ փախստականներուն խնդրանքով, չվտանգելու համար անոնց պարագաները: Որեւէ, դուք այսքան տարրական բա՞նն ալ չէք հասկնար: Դուք պիտի կրնայի՞ք ապահովութիւն տալ, այս վտանգին դէմ: Մենք ի՞նչ մասնաւոր շահ կամ նկատում կրնանք ունենալ անունները վերապահելու, քանի որ անոնք արժէք ունին նոյն իսկ իբրեւ լուր: (Ամէն օր հետաքրքիրներ կուգան ազգական-բարեկամ հարցնելու, իսկ ցուցակը միայն Ֆրանսայի հետ կապուած չէ):

Կատարեցէք այս տարրական պարտականութիւնը, պարոններ, որովհետեւ չափը անցաւ ձեր զարշելի քսութիւններուն եւ գետնաքարշ «պետականութեան»:

Մինչեւ ե՞րբ, մինչեւ ո՞ւր ձեր կուսակցական քինախնդրութեան եւ խուժանավարութեան թոյնը պիտի թափէք նոյն իսկ աղէտին առջեւ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԼԵԶՈ՛Ւ, ԼԵԶՈ՛Ւ

Պէտք է անդադար եւ անզանգի մը ուժգնութեամբ հնչեցնել, ի սփիւռս աշխարհի.

— Հայերէն գրեցէք, պատուարժան խմբագիրներ, յօդուածագիրներ, դեկավարներ եւ գրոց-բրոցներ, հայերէ՛ն:

Թե՞րթ կը խմբագրէք,— ամէնէն առաջ ուշադրութիւն ըրէք ձեր լեզուին:

Հոգ տարէք ոչ միայն անոր մաքրութեան, այլեւ զարգացման:

Գրականութի՞ւն պիտի ընէք,— նորէն լեզուն է որ պիտի փրկէ ձեզ.

Թարգմանութի՞ւն,— չպիտի կրնաք յաջողիլ առանց խորապէս գիտնալու եւ ՍԻՐԵԼՈՒ ձեր սեփական լեզուն:

Փողոցի արկած մը նկարագրած ատեն իսկ, պիտի ջանաք հայերէն գրել, ոչ թէ բառ բառի պոչին կապել:

Թօթվեցէք Պոլսէն փոխադրուած բրքաբանութիւնները: Թէ՛ բառ եւ թէ նախադասութիւն:

Մի՛ հետեւիք Կովկասէն փոխանցըւած օտարաբանութեանց:

Իբրեւ «տերմին» քշուած բառերու հարիւրին 95ը ունինք մենք: Սորվեցէք եւ սորվեցուցէք:

Եւ զգուշացէք փրանսաբանութիւններէն ալ, որոնք նոյնքան ծիծաղ կը շարժեն:

«Յառաջ»ը չուզե՞ր շարունակել իր լեզուական պայքարը, պարբերաբար նմոյշներ տալով:

Նոյնիսկ իր էջերուն մէջ սպրդած վրիպումները մատնանշելով...

ԱՐՇԱԻՐ

ՍՈՒՐ ՏԱԳՆԱՊ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՄԷՋ

Ամերիկայի վերջին թղթարերէն կը տեղեկանանք թէ երթալով կը ծանրանայ Ղեւոնդ արք. ի յիմարութեան երեւէն ծագած տագնապը:

Ահա վերջին լուրերը, քաղուած՝ «Հայրենիք»ի սեպտ. 21 թիւէն.—

Հաւաստի աղբիւրէ կը տեղեկանանք որ Առաջնորդ Ղեւոնդ արք. Դուրեան առանց օրինական նիստի հրաւիրելու կեդր. Վարչութիւնը, ինքնագլուխ տեղեկագիր պատրաստած է երեսփոխանական ժողովին ներկայացնելու եւ ստորագրել տուած է գայն վարչութեան ոչ-Դաշնակցական անդամներուն:

Նիւ Եորքի Մայր Եկեղեցւոյ հովիւ Տէր Ընձակ քհնյ. Գազանճեան: Որ այս տեղեկագիրը ստորագրողներէն մին է, անդրադառնալով կատարուած ապօրինութեան, Առաջնորդին ուղղուած նամակով մը յետ առած է իր ստորագրութիւնը, միեւնոյն ատեն դիտել տալով Դուրեան արքեպիսկոպոսին՝ թէ հակօրինական է իր այդ քայլը:

Նոյնպէս՝ կը տեղեկանանք թէ Լեդրընական վարչութեան ատենապետ՝ Յովսէփ եպիսկ. Կարապետեան ալ Առաջնորդին ուղղուած նամակով մը բողոքած է առաջնորդի ժողովի վայրի փոփոխութեան համար բրած քմահաճ կարգադրութիւններուն դէմ:

Վարչութեան անդամներէն խօսրով Պապայեան, տօքթ. Գարակէօզեան եւ Նորթ Ֆիլատելֆիոյ եկեղեցիի հովիւ Տ. Պասկ քհնյ. ստորագրած չեն առաջնորդի պատրաստած տեղեկագիրը:

Այսպէսով՝ կեդր. Վարչութեան 9 անդամներէն 5ը բացէ ի բաց դէմ են Դուրեան արքեպիսկոպոսի քմահաճ կարգադրութեան:

⁂ *Ուսում. խորհուրդի ատենապետութենէն հրաժարած է Տօքթ. Մ. Գարակէօզեան:*

Միրալիր համաձայնութիւն Յունաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ

Տասը տարուան դաշնագիր մը

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն սեպտ. 12 թուականով.—

Սիրալիր համաձայնութեան դաշնագիր մը կնքուեցաւ Յունաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ, երկու երկիրներու վարչապետներուն եւ արտաքին նախարարներուն ստորագրութեամբ:

Դաշնագիրը կնքուած է տասը տարուան համար եւ մասնաւորապէս կը տրամադրէ սերտ գործակցութիւն՝ արտաքին քաղաքականութեան մէջ եւ փոխադարձ երաշխաւորութիւն՝ սահմաններու ապահովութեան համար:

⁂ Յունաստանի վարչապետը, արտաքին գործերու եւ ազգ. տնտեսութեան նախարարները, որոնք Էնկիւրի կը գտնուին այս միջոցին, սեպտ. 12ին ընդունուեցան Մ. Քէմալի կողմէ: Ունկնդրութիւնը տեւեց երկու ժամ: Թէյասեղանէ մը յետոյ, որուն ներկայ էին 60 հոգի, Մ. Քէմալ յայտարարութիւն մը ըրաւ յոյն թղթակիցներուն, շեշտելով.

— «Ձեր առջեւ կը շնչեմ տաքուկ օդը բարեկամ երկրի մը: Վստահ եմ թէ երբ վերադառնաք, մեր բարեկամութեան զգացումները պիտի յայտնէք բարեկամ ազգին, այնպէս ինչպէս կը զգանք մենք»:

Յետոյ խօսքը ուղղելով թուրք լրագրողներուն, ըսաւ.

— «Շատ գոհ եմ եւ խորապէս զգածուած՝ հելլէն նախարարներուն հետ ունեցած խօսակցութիւններէս: Անշուշտ բարեբաստիկ արդիւնքներ պիտի տան այդ խօսակցութիւնները»:

Վարչապետ Ըսմէթ փաշա եւս խօսք առնելով, ըսաւ յոյն թղթակիցներուն.

— «Յունաստանի եւ Թուրքիոյ բարեկամական յարաբերութիւնները ապահովութիւն եւ անդորրութիւն կ՚ընծայեն մեր երկու երկիրներուն: Մեր հիւրերուն նամբորդութիւնը նոր հանգրուան մը պիտի կազմէ միջազգային խաղաղութեան զարգացման եւ ամրապնդման համար»:

Վարչապետը իրիկուան մեծ հացկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ հիւրերուն: Յետոյ տեղի ունեցաւ փայլուն ընդունելութիւն մը: Այս առթիւ խօսած ճառին մէջ, Ըսմէթ փաշա ըսաւ թէ թուրքեւհելլէն բարեկամութիւնը տեւական իրականութիւն մըն է: «Այդ բարեկամութեան տեւականութեան եւ ամրութեան գրաւականը կը կազմէ երկու երկիրներու շահերուն եւ պէտքերուն նոյնութիւնը: Յունաստանի եւ Թուրքիոյ գործակցութիւնը կը ձգտի ամրապնդել խաղաղութիւնը, որուն պահպանումը մեր առաջին պարտականութիւնն է: Այդ գործակցութիւնը կ՚արտայայտուի Պալքաններու եւ Միջերկրականի խաղաղեցման համար կատարուած ջանքերով, մեր հասարակաց շահերը կը համապատասխանեն Եւրոպայի այդ մասին մէջ համախմբուած ազգերու շահերուն»:

Պ. Ցալտարիս, Յունաստանի վարչապետը, պատասխանելով հաստատեց թէ երկու երկիրներուն գործակցութիւնը պիտի ամրապնդուի այս նամբորդութենէն: Եւ աւելցուց.

— «Երկու ազգերուն միջեւ հաստատուած կապերը կը համապատասխանեն ամբողջ յոյն ժողովուրդին եւ բոլոր քաղաքական հոսանքներու իղձերուն: Երկու երկիրներուն սիրալիր համաձայնութեան մթնոլորտը անշուշտ պիտի ազդէ նաեւ Պալքանեան ժողովուրդներու յարաբերութեանց վրայ: Թուրքեւհելլէն նոր համաձայնութեան ստորագրութեամբ, մենք նոր ապացոյց մը տըւած կ՚ըլլանք այդ նամբուն մէջ յարատեւելու մեր կամքին»:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Վիեննայի ազատագրման 250ամեակը

Սեպտ. 12ին, Վիեննայի շրջակայ լերան, Քալէնպէրկի վրայ տեղի ունեցաւ քաղաքին ազատագրման 250ամեակը: Այդ լերան վրայ էր որ տեղի ունեցաւ վճռական ճակատամարտը՝ թրքական բանակին հետ: Աստուծ կանուխ գոհութեան պատարագ մատուցուեցաւ պատմական մատուռին մէջ, Լեհաստանի դահերէց կարտինալին կողմէ: Ներկայ էին կառավարութեան անդամները, օտար դեսպանները եւ բազմաթիւ պատուիրակութիւններ: Արարողութենէն յետոյ, վարչապետ Պ. Տոլֆիւս ծաղկեպսակ մը դրաւ Սոպեցկիի մատուռին մէջ, յանուն Աւստրիոյ կառավարութեան: Պատերազմական նախարարն ալ ծաղկեպսակ մը դրաւ Վիեննայի դիմադրութեան հերոսին՝ Սթարէմպէրկի յուշարձանին վրայ: Ժամը 11ին տեղի ունեցաւ տարեդարձին պաշտօնական տօնակատարութիւնը, հերոսներու հրապարակին վրայ: Վիեննայի արքեպիսկոպոսը հանդիսաւոր պատարագ մատոյց: Արարողութենէն վերջը, հանրապետութեան նախագահը խոշոր ծաղկեպսակ մը դրաւ Թուրքերու մեծ յաղթականին՝ Սալուայի Եօժէն իշխանին յիշատակարանին վրայ: Ծաղկեպսակը զարդարուած էր ազգային դրօշի գոյներով: Այս առթիւ նախագահը ճառ մը խօսեցաւ, յիշելով գլխաւոր դրուագները պատմական ճակատամարտին եւ պանծացնելով Աւստրիոյ առաքելութիւնը եւրոպական պատմութեան մէջ: «Այդ առաքելութիւնը ե՛ւ գերմանական է ե՛ւ տիեզերական: Աւստրիացինե՛ր, հաւատարիմ եղէք դուք ձեզի եւ տնօրինեցէք ձեր ճակատագիրը»:

Հանդիսութիւնները վերջացան իրիկունը, երեք օր տեւելով:

Ֆրանսայի օդանաւային նախարարը ՄՈՍԿՈՒԱ ԳՆԱՑ ՕԴԱՆԱՒՈՎ

Երեքշաբթի օր օդանաւով Մոսկուա գնաց Պ. Քօ, Ֆրանսայի օդանաւային նախարարը: Կ՚ուղեկցէին ուրիշ երկու օդանաւեր: Նախարարին օդանաւը իջաւ Սթրազպուրկի մէջ, քննութեան մը համար: Կանգ առաւ նաեւ Փրակայի մէջ, ջերմ ընդունելութիւն գտնելով:

Վերադարձը տեղի պիտի ունենայ սեպտ. 22ին:

Ի պատիւ Ֆէյսալ թագաւորին

Իրաքի հանգուցեալ թագաւորին մարմինը, որ Պրինտիզի հասած էր մասնաւոր կառախումբով, անգլիական մարտանաւի մը մէջ դրուեցաւ Երուսաղէմ փոխադրուելու համար: Այս առթիւ զինուորական պատիւներ եղան: Դագաղը դրուած էր թնդանօթակիր սայլի մը վրայ եւ ծածկուած՝ Իրաքի դրօշով: Զինուորներ բարեւի կեցած էին դագաղին շուրջը: Թնդանօթ արձակուեցաւ Պրինտիզիի բերդէն, երբ դագաղը մարտանաւ կը փոխադրուէր իտալական շոգենաւով մը:

Թագաւորին մարմինը Հայֆա պիտի հասնի այսօր, հինգշաբթի, եւ Պաղտատ պիտի փոխադրուի օդանաւով:

⁂ *Նոր թագաւորը հաւատարմութեան երդում ըրաւ Իրաքի խորհրդարանին առջեւ, որ արտակարգ նիստի հրաւիրուած էր:*

Փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան խնդիրը

Ժընեւէն կը հեռագրեն թէ՝ Գերմանիոյ Հրեաներուն վիճակը եւ ուրիշ պարագաներ նկատի առնելով, իր հողին վրայ փոքրամասնութիւն չունեցող ազգ մը նախաձեռնութիւնը պիտիստանձնէ բոլոր փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան խնդիրը ներկայացնելու Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին: Այս առթիւ, պիտի առաջարկուի փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան վերաբերեալ յանձնառութիւնները տարածել բոլոր երկիրներուն վրայ, մինչդեռ անոնք պարտադրուած են միայն Եւրոպայի կեդրոնական եւ արեւելեան երկիրներուն:

Դժուարութիւնները նկատի առնելով հանդերձ, այն երկիրը որ պիտի ստանձնէ այս գործին նախաձեռնութիւնը, կը յուսայ շատ մը պետութեանց հաւանութիւնը ստանալ:

Ինչպէս կ՚երեւայ, Գերմանիոյ Հրեաներուն վիճակը իրարանցումի մատնած է «մարդասէրները», իսկ Թուրքիոյ փոքրամասնութեանց մասին մտածող իսկ չկայ, նոյնիսկ Լօզանի դաշնագրին սահմաններուն մէջ...

Հայրապետեան աղջկան խնդիրը կը բարդանայ

Հարցաքննիչ դատաւոր Լանուա կը շարունակէ մէկ-մէկ կանչել Հայրապետեան Վիոլէթի տարփածուները: Այս վերջիններէն մէկը գացած է Սուրիա, իբրեւ զինուոր, եւ այնտեղ պիտի հարցաքննուի:

Ամէն միջոց կը փորձուի, ստուգելու համար Վիոլէթի ամբաստանութիւնները՝ իր հօրը դէմ: Այս նպատակով, երեքշաբթի օր յանկարծ խուզարկութիւն կատարուեցաւ Նոզիէռ ընտանիքի բնակարանին մէջ: Այսպիսի պարագաներու մէջ, անհրաժեշտ է ամբաստանեալին ներկայութիւնը, բայց դատական իշխանութիւնը վտանգաւոր կը գտնէ փողոց հանել Վիոլէթը: Ուստի, խուզարկութեան համար իբրեւ վկայ առնուեցան դռնապանուհին եւ դրացի մը: Ներկայ էին նաեւ պաշտպան փաստաբանները: Խուզարկութեան միջոցին գտնուեցան բազմաթիւ դեղագիրներ, որոնք կը հաստատեն թէ Վիոլէթ զանազան հիւանդութիւններէ կը տառապէր 12 տարեկանէն ի վեր: Հարցաքննութեան ատեն Հայրապետեանը ըսած էր թէ փորձեց կայծքարով մը կրակի տալ բնակարանը: Այդ կայծքարն ալ գտնուեցաւ: Յետոյ երեւան հանուեցաւ տետրակ մը որ կը պարունակէր վրան-բաց երգեր եւ լպիրշ պատկերներ եւ մեքենավարի մը յուշատետրը: Կը կարծուի թէ այս բոլորը կը պատկանին Վիոլէթի հօրը, որ խիստ մեքենավար է: Վիոլէթ պատմած էր թէ հայրը սովորութիւն ունէր քուրջի կտոր մը նետելու պահարանին մէջ, իրեն հետ սիրաբանելէ յետոյ: Իսկապէս գտնուեցաւ էրիկ մարդու շապիկի կտոր մը, որ կնքուեցաւ, գիտական քննութեան ենթարկուելու համար: Կը կարծուի թէ կա՛մ անարժէք բան է, եւ կամ դաւադիրի մը կողմէ ձգուած:

Վիոլէթի մայրը նորէն հարցաքննութեան պիտի կանչուի, եթէ առողջական վիճակը ներէ: Իսկ Հայրապետեանը ինք նոր հարցաքննութեան մը ենթարկուեցաւ երէկ:

Տարփածուներուն վկայութիւնները հակասական են: Երկու հոգի կը յիշեն թէ աղջիկը ակնարկներ ըրած էր իր հօրը ապզասպղծութեան մասին:

Վիոլէթ առջի օր ամբողջ քսան վայրկեան խոստովանանք ըրաւ բանտին խոստովանահօր առջեւ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ

Բուէարկուած բանաձեւերը լաւագոյն կերպով կը ցոլացնեն ընկերվարական աշխատաւորութեան մտահոգութիւններն ու տեսական ու գործնական հասկացողութիւնը :

Հերձուածացաւ գոյութիւն չունէր : Անհաշտ եւ տարամերժ տարրեր չկային : Բոլորի նպատակն էր Միջազգայինը ցնցումներու եւ պատահականութեան չենթարկել եւ անխախտ պահել անոր բարոյական եւ ընկերվարական եղբայրակցութեան հմայքը : Ընդհակառակն, շատեր կային որ ամէն գնով, աշխատաւորութիւնը կ'ուզէին յեղափոխական պայքարի դաշտ դուրս բերել միմիայն ֆաշական ծաւալող յորձանքին դէմ :

Իբրեւ փոքրամասնութիւն, 14 հոգինոց պատգամաւորութիւն մը, գործունէութեան հետեւեալ նախագիծ-բանաձեւը կ'առաջարկէր «Միացեալ-ճակատի» մասին եւ կ'ըսէր .

— «Բանուորական միացեալ ճակատն է միայն որ մեծապէս պիտի դիւրացնէ մեր պայքարը թէ ֆաշականութեան, թէ պատերազմի վտանգի եւ թէ իշխանութեան յեղափոխական ճանապարհով հասնելու համար :

Աշխատաւորութեան յեղափոխական միութիւնը պէտք է կատարուի միջազգային եւ ազգային հողի հետեւեալ հիմքերով .— Դասակարգային աշխատաւորական կազմակերպութեանց ներդաշնակ գործունէութիւն դրամատիրական կարգերու խորտակման եւ ընկերվարութեան հաստատման համար : Ամէն գնով ընդառաջ երթալ վերջ գնելու համար բոլոր տեսակի հերձուածներուն եւ ընկերվարութեան տալու իր հզօր կերպարանքը : Հակառակ երկու Միջազգայիններու միջեւ գոյութիւն ունեցող տարաձայնութեանց՝ ջանալ դուրս գալ այդ կղզիացումէն եւ հարուածել աշխատաւորութեան ոխերիմ թշնամին — ֆաշականութիւնը : Խորհրդաժողովը պարտք կը դնէ Գործադիր Մարմնին վրայ անմիջապէս գործի անցնելու : Մենք անյետաձգելի կը գտնենք . ա) Միջազգայիններու խորհրդաժողովի մը գումարումը քննելու համար միացման կարելիութիւնները, եւ բ) Ընդհ. ժողով մը ուր համախմբուած ըլլան հակաֆաշական եւ հակապատերազմական բոլոր կազմակերպութիւնները զանգուածային ցոյց մը ընելու համար :

Խորհրդաժողովին վրայ նմանապէս պարտք կը դրուի միացնել նաեւ ընկերվարական այն հոսանքները, որ չնչին պատճառներով բաժնուած են իրարմէ :

Այս միեւնոյն փոքրամասնութիւնը 12 ստորագրութեամբ խորհրդաժողովին առաջարկեց ուրիշ բանաձեւ մը եւս իշխանութեան յեղափոխական նուաճման մասին :

Արդար ըլլալու համար քանի մը քաղուածքներ ալ ընենք փոքրամասնութեան այդ բանաձեւէն .

— «... Վայրենի եւ արիւնոտ պայքար, զանգուածային գերեվարութիւն եւ թթու ազգայնականութիւն միացած հակահրէական զզուելի հալածանքներուն կուտան գերմանական ներկայ ըէժիմի հարազատ պատկերը :

Բանուորական ուժերը ջլատուեցան Գերմանիոյ մէջ մէկ կողմէն համայնավարներու անմիտ պայքարի, միւս կողմէն սոց. դէմոկրատիայի մեղկ քաղաքականութեան պատճառաւ : Հիթլէր յաղթականօրէն փակեց իր թեւերը օգտուելով թէ մեր ներքին պառակտումներէն եւ թէ տիրող տնտեսական տագնապէն : Գերմանական դէպքերը աւելորդ անգամ մըն ալ հաստատեցին բարենորոգչական մտածողութեան սնանկութիւնը եւ համայնավարական հերձուածական հիւանդութիւնը :

Այժմ բանուորութեան առջեւ երկու ճամբայ կայ ,— կամ ուղղակի պայքար յանուն ընկերվարութեան եւ կամ գետնատարած երկրպագութիւն ֆաշական տիրակալութեան :

Իշխանութեան հասնելու եւ անոր տիրելու համար ընկերվարական կուսակցութիւնները պէտք է հաստատեն բանուորական դիկտատուրա, ժողովրդապետական հիմքերով եւ ընտրական բոլոր պատեհութիւններով :

Բաղքենի ժողովրդապետութիւնն ու դրամատիրութիւնը անյարիր տարրեր են եւ ուշ կամ կանուխ առաջինը պիտի փոխանցուի ֆաշականութեան :

Խորհրդաժողովի ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք նաեւ միջին դասակարգին վրայ, որ ներկայ տնտեսական տագնապէն խորապէս ազդուած, թշուառացած է եւ ֆաշականութեան դէմ գլուխ բարձրացուցած զանազան երկիրներու մէջ :

Ֆաշականութեան դէմ պայքարը սերտ կերպով կապուած է ներկայ տնտեսական տագնապին հետ : Վիէննայի Միջազգայինի համագումարը լաւագոյն կերպով բնորոշած էր ըսելով . «Ներկայ տագնապը ըէժիմի տագնապ է եւ նախաքայլն է դրամատիրական կարգերէն՝ ընկերվարական կարգերու փոխանցման :

Խորհրդաժողովը կուգայ հաստատելու որ դրամատիրական կառավարութեանց ծնունդն եղող Ազգերու Դաշնակցութիւնը, Զինաթափութեան եւ Տնտեսական խորհրդաժողովները սնանկացած հիմնարկութիւններ են : Միայն բանուորութեան եւ գիւղացիութեան շահերու ներկայացուցիչ ընկերվարական կառավարութիւնն է որ տարբեր երկիրներու մէջ վերջ պիտի դնէ թէ պատերազմի վտանգին եւ թէ ֆաշականութեան» :

Խորհրդաժողովի մեծամասնութեան եւ բանաձեւերու յանձնախումբին կողմէ երկարօրէն խօսեցաւ Օթթօ Պաուէր խիստ հասուն եւ ճարտար ձեւով եւ խորհրդաժողովը ճնշող մեծամասնութեամբ վաւերացուց անոր ներկայացուցած բանաձեւը .

Տանք նաեւ Պաուէրի բանաձեւի հիմնական մասերը .

— «... Ֆաշականութիւնը, կը ձգտի իր դրօշին տակ համախմբել ազգային բոլոր ուժերը ուրիշ ազգերու դէմ դուրս ցցուելու տրամադրութեամբ համաշխարհային նոր պատերազմի մը վտանգն է որ կը սաւառնի մեր վրայ աւերակոյտի վերածելու համար մարդկային դարաւոր քաղաքակրթութիւնը :

Ֆաշականութիւնը կը սնանի դրամատիրական կարգերէն եւ խոշոր կալուածատիրութենէն : Այնտեղ ուր ֆաշական մենատիրութիւնն է հաստատուած, պէտք է ժողովրդական յեղափոխութեամբ խորտակել : Իսկ այնտեղ, ուր ժողովրդավար կարգերը տակաւին կանգուն են, պէտք է ամէն գնով պահել, իսկ այնտեղ ուր ֆաշական յորձանքը կուգայ խորտակելու եղած ազատութիւնները, բանուորութիւնը պէտք է իր ձեռքի տակ ունեցած բոլոր միջոցներով կատաղի պայքարի մէջ նետուի պաշտպանելու համար իր սեփական ազատութիւններն ու ժողովրդավար կարգերը : Բանուոր դասակարգը գերմանական դասէն փորձերէն յետոյ, ամէնուրեք, պէտք է եղբայրական ձեռք կարկառէ իրարու, մահացու թշնամիին հանդէպ :

Եւ Պաուէր կ'եզրակացնէ .

1.— Բոլոր ընկերվարական կուսակցութիւնները պէտք է ցոյցեր կազմակերպեն նոյեմ. 9ին, 1918ի գերման յեղափոխութեան տարեդարձին առթիւ :

2.— Բոլոր ընկերվարականները պէտք է եղբայրական օգնութիւն ցոյց տան գերման ֆաշիզմի զոհերուն, անոնց զաւակներուն եւ կանանց՝ Մաթէօթթի Ֆօնտի միջոցաւ :

3.— Միջազգայինը իր բոլոր միջոցներով պէտք է ուժեղացնէ հիթլէրականութեան դէմ բարոյական եւ տնտեսական պոյքօթը :

4.— Միջազգային հրաւէր կը կարդայ բոլոր ազատ ժողովուրդներուն միանալու եւ ճակատ կազմելու իտալական եւ գերման ֆաշականութեան դէմ, որ կ'ուզէ նոր պատերազմ հռչակել :

5.— Միջազգայինը կոչ կ'ընէ պայքարելու ֆաշականութեան դէմ անոր համար որ իր հետ անխուսափելի կերպով կը բերէ պատերազմի վտանգը : Ժողովրդավար երկիրներու բանուորութիւնը չպիտի խառնուի պատերազմի գոյնզգոյն հեռանկարներէն, եթէ նոյն իսկ անիկա մղուի յանուն ճնշուած ժողովուրդներու : Իսկ հակառակ ընկերվարութեան ճիգերուն եթէ պատերազմը պայթի, յարձակող եւ պաշտպան պետութեան բանուորութեան վրայ երկու պարտականութիւն կ'իյնայ ընելիք .— Մէկ կողմէն պաշտպան հանդիսանալ իր կազմակերպական գործերուն, ազատ ու անկախօրէն, միւս կողմէն կապ պահել Միջազգայինի հետ, որքան կարելի է շուտ դադրեցնելու համար պատերազմական գործողութիւնները» :

Այս բանաձեւէն յետոյ, Զիրոմսկի փոքրամասնութեան կողմէ յայտարարութիւն մը ըրաւ որոնց հիմնական տեսակէտները ներկայացուցած էինք իրենց բանաձեւերու մասին :

Բուէարկուեցաւ զինաթափութեան մասին եւս բանաձեւ մը, որ ծանօթ է արդէն «Յառաջ»ի ընթերցողներուն :

Վանտերվելտ փակման խօսքն արտասանեց լի հաւատքով եւ խանդավառութեամբ :

×

Ահա խորհրդաժողովի կատարած աշխատանքներուն մէկ ամփոփ պատկերը, առանց անձնական խորհրդածութիւններու եւ վերլուծական աշխատանքի :

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

«ԳԻՒՂԱՑԻԻՆ ԻՆԿԱԾ ՓՈՍԸ ԿԸ ԽՈՐԱՆԱՅ»

‘‘Գոնիայի հովիտի գիւղացիները կը դաղրին,,

Այս երկճակ վերնագիրներուն տակ «Ագըն», Աղայեւի թերթը կը գրէ (2 սեպտ.) .—

Գառընհանը, Գոնիայէն Պոլիս ճամբուն վրայ, առաջին գաւառակն է : Իր աւելի քան 23000 բնակչութեան 12000էն աւելի գիւղացիներ, ուրիշ խօսքով հողագործներ են : Գաւառակին կեդրոնը բնակողներուն կարեւոր մասը նպարավաճառ, փերեզակ կամ մանր առեւտրականներ են : Գաւառակին արտածելիք ապրանքները կ'արտածեն : Գիւղացին իր բերքը առանց կը ծախէ ու իր պէտքերը քաղաքէն կը հայթայթէ : Ընդհ. պատերազմէն առաջ, գիւղացիները հարուստ էին : Այն օրերու առատութիւնը կարօտով կը յիշեն : Ընդհ. պատերազմի գրկանքին վրայ եկան աւելնալու ազատագրական պայքարի նեղութիւնները : Մինչ գիւղի երիտասարդները կը պայքարէին ճակատին վրայ, Այշէճիքներն ու Թաթմաճիքները արօրներուն փարեցան : Մէկ կողմէ իրենց զաւակները մեծցուցին ու միւս կողմէ իրենց ամուսիններուն դրամ ուղարկեցին : Երկիրը փրկուեցաւ եւ ողջ մնացող Մէհմէտճիքները վերադարձան իրենց գիւղերը . բայց, տանը մէջ գտան միայն ձեռքերը կոշկոռ կապած կիներն ու արեւէն այրած մէկ քանի տղաք : Առանց դրամի էին, նաեւ՝ մերկ : Իրենց առաջին գործը եղաւ քաղաքէն ուտեստեղէն հայթայթել : Խանութպաններն ալ անոնց կը սպասէին . անոնց ապառիկ ու սուղ ապրանք ծախելով պիտի հարստանային : Գիւղացիները խումբ խումբ շուկայ իջան ու պարտք ըրին : Կալի շրջանին վճարելի պարտքին համար տրուած մուրհակը վաճառականին տետրակն էր : Գիւղացին միայն առաւ . գին չհարցուց, չէր գիտեր թէ ինչ է իր պարտքը : Կալի ատեն խանութները փակուեցան : Ամէն խանութպան, պարկերն առած, կալերը թափեցան՝ իրենց պահանջները գանձելու համար :

Գառընհանի գիւղացին տարիներէ ի վեր չկրցաւ տեսնել կալ մը ուր պահանջատէրը անկուած չըլլայ : Մինչեւ 1927 տարիները լաւ գացին, անձրեւները անպակաս եղան : Եւ սակայն, յետոյ եկաւ երաշտութիւնը : Գիւղացին հագնելիքէն հրաժարեցաւ : Ու միայն կօշիկը կոխին սկսաւ : Վաճառականներուն ձեռքը ցորեն կար, տարի մը առաջ՝ պահանջի փոխարէն գիւղացիներէն առած էին : Գիւղացիները աղաչեցին վաճառականներուն, «անօթի չմնանք, յառաջիկայ տարի մէկին դէմ երեք կուտանք» ըսին : Ու մէկի տեղ առածնին երեքի տեղ տուին... : Տարի մը առաջ, պարտքի փոխարէն իր տուած 100 ոսկին իբրեւ 300 ոսկի ետ տանող գիւղացին, անորոշ դժբախտութեան մը մէջ կը քշուէր : Այդ տարին պարտքերը չկրցաւ վճարել ու քանի մը պատիկը աւելի պարտք ունեցաւ : Յաջորդ տարին երաշտը կրկին չխնայեց զինքը : Ու կրկին պարտքեր ըրաւ : 1929ին, այլեւս հնարաւորութիւն չունեցաւ իր բազմապատկուած պարտքը վճարելու : Բերք կար, բայց գինները շատ ինկած էին :

Գիւղացին ցորենը գնած էր : Ձեռքը ունեցածը ծախեր էր : Մէկ քիլէի պարտքը երեք քիլէի արժէքովը վճարեց, որովհետեւ, մէկ Գոնիայի քիլէն (Պոլսոյ 6 քիլէ) 50 ոսկիի առած էր, մինչդեռ 3 Գոնիայի քիլէն 30–40 ոսկի հազիւ կրցաւ ծախել... 10–15 ոսկի պարտքի տակ մնացող գիւղացին 20–30 ոսկիի մուրհակ մը տալով, մինչեւ առաջիկայ կալ պայմանաժամ առաւ : Միւս կողմէ ալ սովորեցաւ անհրաժեշտ պէտքերը առնել : Ու առնելով ալ բազմացան պարտքին վրայ : Միւս կողմէ ալ երկրագործական դրամատան պարտքեր ըրաւ : Եկաւ շրջան մը, երբ ո՞ր կողմէն ալ նայէինք գիւղացին՝ «պարտք» կը տեսնէինք : 1930ին մեր բերքերուն գիներուն անկումը բոլորովին անել կացութեան մը մատնեց գիւղացին : Եթէ իր ամբողջ արտադրածը ծախէր, կրկին չէր կրնար փրկուիլ : 60000 ոսկի դրամագլուխ ունեցող Գառընհանի երկրագործական դրամատունը միայն գիւղացիներէն 100000 ոսկի պահանջ ունի : Իսկ մէկ քանի ուրիշ անձերէ ալ՝ 50000 : 1917ին ու անկէ յետոյ հնացու գնելու համար տրուած այս դրամները (30ով 40ով) մէկ Գոնիայի քիլէի արժէքն էին : Հիմա, գիներու անկումէն վերջ, 5 քիլէի արժէքէն ալ աւելի են... :

Այսպէս կը թուի թէ գիւղացիին ունեցած պարտքը բնաւ պիտի չվերջանայ : Հինգ տարի առաջ 100 ոսկիի ապառիկ եզ մը գնող գիւղացին, այսօրուան արժէքով երեք եզի դրամ վճարած ըլլալով հանդերձ, դեռ եւս երեք եզի արժէք պէտք է վճարէ որ իր այդ պարտքէն ազատի :

Գիւղացին իր պարտքը չվճարեց, անկարող է վճարելու... : Վաճառականն ալ «իճրա»ի օրէնքին կռթնեցաւ : Ամէն ոք իր պահանջները մուրհակի վերածեց : Ու հիմա ամբողջ գիւղացին իճրայի կողմէ կը հետապնդուի :

Այս տարի, Գոնիայի շրջաններն եւ պաշտօնութիւնը ժողովուրդին մէկ մասը անօթութեան դատապարտեց : Էնկիւրիէն Գոնիա եկող ինքնաշարժի ճամբորդները կ'ըսեն թէ Ճիհանպէյլիի գիւղացին իր ցանածն իսկ չկրցաւ առնել ու այս տարի, անօթութեան պատճառաւ, ստիպուած է գաղթելու... : 13 յուլիսին ես ալ անցայ նոյն ճամբայէն ու այդ ըսուածները ճիշդ գտայ :

Գառընհանի գիւղերը եւս այս տարի նոյն դժբախտութեան ենթակայ են : Այժմէն իսկ Էնկիւրի, Էսկիշէհիր գաղթող գիւղացիներ կան :

Իր ցանած հունտը չառնող եւ կամ հազիւ իր չոր հացը ստացող գիւղացին, իր պարտքը չկարենալ վճարելուն այս տարի եւս իճրայի ծախքերուն պիտի ենթարկուի :

Պահանջատէրերը իճրայի պաշտօնեաները կը նստեցնեն ինքնաշարժերը ու կը բերեն գիւղերը... Հաճզի յարմար ապրանքը հազիւ ծախքը կը փակէ : Ու գիւղացիին ունեցածը ծախուելէն վերջ ալ պարտքը կը մնայ ու կը մնայ... Պահանջատէրը, առանց սաստելու գիւղացիին ունեցածը, իճրայի կը դիմէ : Չի մտածեր, քանի որ իճրայի ծախքը գիւղացիին կը պատկանի :

Երկրագործական դրամատան պաշտօնեան ալ կը հետապնդէ : Այս վերջինը իր պարտականութիւնն է որ կը կատարէ, անշուշտ, բայց, ոչինչ կը գտնէ : Դէզ դէզ պարտքեր ունեցող գիւղացին իբրեւ սնունդ չոր հացի, իսկ իբրեւ հագուստ քուրջի մը կարօտ է : «Կը բաւէ որ, կ'ըսէ ան, ամէն օր դուռս զարնող դրամատան պաշտօնեայէն եւ պարկը ձեռքը օրն ի բուն զիս հետապնդող վաճառականէն ազատիմ» : Այսօրուան վիճակը բոլորովին շփոթեցուցած է զայն, եւ որովհետեւ նոր շրջանի ըմբռնումները դեռ իւրացուցած չէ, «Աստուած իմ, տուր ինծի ու առնող ձեռքէն ազատիմ» կ'ըսէ : Իսկ պահանջատէրերուն կը պատասխանէ .

—«Ի՞նչ ընեմ, այս տարի բերք չկայ, հնացու եւս չմնաց, նորէն ձեզմէ պիտի առնեմ հնացուն եւ կամ դրամատունէն պիտի ուզեմ : Աստուած մեծ է, յառաջիկայ տարի ինշալլահ տասը տասը հունձք մը կ'ունենանք եւ այս հոգերէն կ'ազատինք» :

Եզրակացութիւն .— Գառընհանի գիւղացին գլխէն մինչեւ ոտքին եղունգը պարտքերու մէջ խեղդուած է, եւ եթէ ճար չգտնուի, փոսը հետզհետէ աւելի պիտի խորանայ :

ՊՐՈՒՍԱՆ ԱԼ ՆՈՅՆԸ ...

«Ագըն»ի նոյն թիւին մէջ Պրուսայէն ալ կը գրեն .—

Այսօրուան նեղութիւնն ու անգործութիւնը մեքենայի ճարտարարուեստը բերաւ : Մինչդեռ Անատոլուի մէջ ճարտարարուեստը դեռ շատ ետ մնացած է : Այդ պատճառաւ ալ, հոս տագնապին դէմ միջոցներ փնտռած ատեն ուրիշ ու տեղին յարմար միջոցներ գտնելու է : Արդէն, մեր երկրին մէջ տագնապը ծնունդ առաւ արմտիքին ու այլ բերքերուն աժաննալովը : Գիւղացիին եկամուտը նուազելով գնելու կարողութիւնը եւս շատ բնականօրէն պակսեցաւ : Իսկ գիւղացիին կապուած քաղաքացիին վիճակն ալ շատ վատթարացաւ ու սնանկութիւնները իրարու յաջորդեցին :

Գիւղացիին եկամուտը նուազած է : Մինչդեռ, բաղդատմամբ երէկուան, այսօր ծախքը շատ աւելցած է : Անոնց ամենագլխաւորները տուրքերն են : Մանաւանդ հողի ու արջառի տուրքերը : Այսօր, տեղ տեղ, հողի տուրքերուն շուրջ այնքան անբնականոնութիւններ կան որ մարդ ուղղակի կ'ապշի կը մնայ : Շատ է թիւը անոնց որոնք իրենց հանած բերքովը իրենց տուրքերն իսկ չեն կրնար տալ : Այդ պատճառաւ ալ սպառուած ճիգը միշտ ապարդիւն կ'անցնի : Երէկ, երբ ցորենին գինը 20 դրշ. էր, հողի տուրքը աւելի քիչ էր : Այսօր ցորենը 2–3 դրշ. է, իսկ տուրքերը նուազած են : Աւելի վերջ եղած կարգ մը յաւելումները այս երեւոյթը աւելի շեշտեցին : Եկամուտին նուազումը եւ ելքին յաւելումը շատ բնականօրէն գիւղացին նեղութեան մատնած են : Մեր գիւղացիներուն մեծ մասը 2–3 տարուան տուրք կը պարտի :

— Եթէ այսպէս շարունակէ, յառաջիկայ տարի նոր գումարներ պիտի բարդուին այդ պարտքերուն վրայ, մինչդեռ, գիւղացիին վճարելու կարողութիւնը զերոյի իջած է :

Այս պարտքերուն երեսէն, գիւղացին պիտի ճզմուի, հարկահաւաքը պիտի յոգնի, ուրիշ որ եւ է արդիւնք ձեռք պիտի չձգուի : Գոնէ յետնեալ տուրքերը ներուին եւ կամ յետաձգուին : Անիկա թէեւ քիչ մը դժուար է, բայց միակ ելքն է . որովհետեւ այդ դրամը գանձել անկարելի պիտի ըլլայ . իսկ եթէ հարկահաւաքները շարունակեն պարտատէրերը հետապնդել եւ ձերբակալել,— գիւղացին ոչ կոնակը շապիկ, ոչ ալ ամբարը օխա մը ցորեն պիտի մնայ : Ձերբակալելու գործը Պրուսայի գիւղերուն մէջ մեծ ծաւալով կը շարունակուի : Այս ուղղութեամբ միայն կառավարութիւնն է որ պէտք է ուշադրութիւն ընէ : Այսօրուան կացութեամբ՝ գիւղացին իր այժմու վիճակին մէջ ձգել՝ կը նշանակէ պարզապէս հանդիսատեսի դերին մէջ մնալ ու դիտել գիւղացիին դէպի անդունդ անխուսափելի անկումը : Վերջապէս, գիւղացիին վիճակը լաւ վիճակ մը չէ :

ԱՅԳԵԿՈՒԹՔԻ ՄԵԿՆՈՂՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

— o —

ՄԱՐՍԷՅԼ .— Վերնագիրս գնել վերջ հայրենի յուշերով լեցուն հիւանդ հոգիս մինչեւ հայրենի բնագաւառ գնաց : Յիշեցի ամէն ինչ, եւ կեանքիս մատղաշ օրերը զորս անհամանալի երջանկութեամբ անցուցի գիւղիս անշուք՝ բայց շատ սիրելի տունակին մէջ :

Չէ, շատ չբլբլեմ, քանզի այսօր բաւական մեծցած հասակ նետած եմ եւ մտածել գիտեմ : Ակամայ հոգիս պիտի յուզուի եւ պիտի փղձկի յուշերու ծանրութեան տակ :

Հայրենի բնագաւառէն շատ հեռու, օտար երկրի եւ օտար հորիզոնի տակ ծլող ու ծաղկող այգիներու այգեկութքն է որ նիւթ կ'առնեմ...

Մութն ու խաղաղ առաւօտ մը հետզհետէ կը սկսի բացուիլ լոյսն եթերով, չէն քաղաքը օրուան աղմուկէն յոգնած քիչ մը լաւ հանգիստ կ'ընէ :

Աղքատիկ փողոցներու լոյսերը հազիւ կը պլպլան, իսկ երբ Սէն Շարլ կայարանին մօտենան՝ լոյսերը իրար կը խեղդեն . անծայրածիր լոյս ու բազմութիւն, կառք ու ճամբորդ :

Խումբ մը Հայեր՝ քարափին վրայ սպասող այլազգի խումբերէն զատուելով ներս կը խուժեն : Մեծ խռանցում, Բաբելոնի խառնակութիւնը կը բազմապատկուի, ու տիրական լռութիւնը կը խզուի...

Շոգեշարժ մեքենայի մը խլացուցիչ սուլիչը ձայն մը դուրս կուտայ որ կ'արձագանգէ : Ներս կը մտնենք : Տոմսակներու քննիչը իր մաի կոչը աթոռի մը դրած, քնոտ աչքերով հազիւ կրնայ համրել խումբ խումբ ներս խուժողները :

Երկաթէ գիծերը կը փայլին, սակայն Մոնփելիէ տանող գիծը չենք գիտեր . հարկ է հարցնել եւ հասկնալ : Նորէն քարափին վրայ՝ ձեռքերը արեւելքցի աղաներուն պէս ետին կապած՝ կարճ ու հաստափոր պաշտօնեայի մը կը հարցնեմ : Պատասխան մը չուշանար :

Օրական բիւր անգամ շրթներս յոգնեցնող «մերսի»ն այդ առթիւ ալ դուրս փախաւ ատամներուս ճեղքէն :

Երկրորդ մայթի նեղլիկ սանդուղները ոտքի տակ առնելով կը գտնենք գիծը, որուն վրայ արդէն բազմաթիւ վակոններ հլու եւ հնազանդ, քսոտ ուղտերու նման իրարու ետեւ շարուած՝ զիրենք շարժման մէջ դնող շոգեշարժ մեքենային կը սպասեն : Արուարձաններէն եկողները գիշերը կայարանին մէջ կ'անցընեն : Անոնք վաղուան իրենց տեղերը գրաւած պատուհաններէն կը խօսին բարձրաձայն, եւ ողորմելի սուլիչին կը սպասեն :

Կայարանը Հայերունն է, ուրախութիւնը հայկական, ձայնն ու կանչը հայկական, կը վազեն ուշ մնացող խումբեր աճապարանքի մատնուած՝ ու կը տեղաւորուին : Ամէն ազգէ ու ամէն ցեղէ ժողովուրդ կայ : Ամէն ինչ կատարեալ է :

Երկինքը սեւ կը հագնի, անպիտան ամպերը բարկացոտ արագութեամբ իրար հրմշտկելով իրարու վրայ կը փլին, քիչ յետոյ խաղաղութիւնը պիտի վրդովուի : Ուրեմն անձրեւով այգեկութք ,— ինչ որ հաճելի չէ :

Ահա խոպոտ ձայն մը որ կոկորդէն հազիւ բերան փոխադրուած կը խե...

— Կառքը պատրաստ է, տիկիններ եւ պարոններ :

Ու վերէն վար խոպոտ ձայնը այլ... արհեստ դարձած նոյն յանկերգը ... շարունակէ դուռները փակելով : Ուրեմն մեկնումի նշանն է վերջին այդքան աղմուկը : Ահա նուագած... երիտասարդ մը — ճակատն համբ... րեմ— կը սկսի նուագել հայկակ... երգեր, ծափողներ ալ կան, իսկ շո... շարժ մեքենային վակոններուն ... զարնելուն վրայ նուագ եւ երաժշ... ցում կը դադրի...

Ու սիրելի նուագածուն կը սկսի ... ւագել «Մեր Հայրենիք»ը, մինչ կ... ռախումբը կը սուրայ, գիծերը ... բարակ մաղուող անձրեւին տակ :

Կուշտէս ձայն մը կը պոռայ .

— Նուագէ՛, նուագէ՛ հայ տղայ ... օր մըն ալ երբ հայրենիքի մէջ ... կութքի մեկնինք, այն ատեն «Մ... Հայրենիք»ի բառերը կը փոխենք ... հպարտութեամբ կ'երգենք .

Մեր հայրենիք ազատ անկախ,
Մեր ոսոխէն միշտ անվախ...

Մ. Խ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Շաբաթական տեսութի...

— oo —

Միջազգային Ե. Համալսարանակ... Խաղերը վերջ գտան կիրակի օր Թ... րինոյի մէջ : Ստորեւ կուտանք ա... թիք մրցումներուն ամբողջական ցա... կը : Միւս խաղերուն մէջ կարելի է ... չել Ֆրանսայի Թրօնէնի եւ խառ... յուհի օր. Օրլանտինէի յաղթանակ... ները Թէնիսի մէջ, Իտալիոյ առա... նութիւնը Ֆութպօլի մրցումներուն, Ֆրանսացիներու շատ դիւրին յաղթ... նակը Րէկպիի, Ֆրանսուհի Օր. Ի... Պլօնտոյի յաղթութիւնները լող... ղութեան երեք մրցումներուն ... (կիներու բաժին), Իտալացի ստ... մարտիկներու յաջողութիւնները ... հատական մրցումներու, իսկ Ֆ... ական խումբին՝ խմբական զ... ւարումին մէջ :

100 մէթր վազք .— Բֆլիւկ (Գեր.) 10 7/10 երկվ. 200 մ. վազք Ռէնէլ (Զէխ) 22 1/10 երկ. 400 մ. վ. Յուսքուս (Մ. Ն.) 47 8/10 երկ. 800 մ. վ. Տէոէքըր (Գերմ.) 1 վայրկ. 5... 6/10 երկվ. 1500 մ. վ. Պէքալի (Իտ.) 3 վայրկ. 49 2/10 երկ. (կը հաստա... լատումէկի պատկանող աշխարհի ... ցանիշին) : 3000 մ. վ. Զէրաթի (Ի... տալ.) 8 վ. 43 երկ.

110 մէթր արգելարշաւ .— Մոր... (Մ. Ն.) 14 4/10 երկ. 400 մ. ար... Նաճի (Հունգար) 54 7/10 երկ.

Բարձրութիւն .— Պօտոսի (Հուն... գար) 1 մէթր 94 ս.

Հեռաւորութիւն .— Բութիս (Էս... նիա) 7 մէթր 26 ս.

Ձողով բարձր .— Լիւնտլէրկ (Շ... վէտ) 3 մէթր 90 ս.

Գունդ նետել .— Բունքի (Ֆին... տիա) 15 մ. 52 ս.

Սկաւառակ .— Լապօրտ (Մ. Ն.) ... մէթր 90 ս.

Նիզակ .— Վարգէկի (Հունգ.) 64 ... 85 ս.

Դրօշարշաւ . 4 անգամ 100 մէ...

Դրօշարշաւ (400 × 200 × 800) Գերմանիա 42 երկ. 4×400 .— Գեր... նիա 3 վ. 17 6/10 երկ.

Դրօշարշաւ (400+200+200+800) Իտալիա 3 վ. 28 2/10 երկ.

Բէնթաթլոն .— Սիեվէրթ (Գեր.) 4,163 կէտ 53 :

Ինչպէս կը տեսնուի այս ցանկ... Գերմանիոյ ուսանողներն են որ ա... նէն աւելի յաղթանակ տարած են ... լէթիք խաղերուն մէջ : Բնական է ... տիկա երբ գիտենք թէ Գերմանիա ... կարգի խաղերու մէջ Եւրոպայի առա... ջին դասուող ազգն է : Կիրակի օր ... մասին աւելորդ ապացոյց մը եւս ... տի ունենանք Գօլոմպի մարզադա... տի մէջ, ուր Գերմանիա եւ Ֆրանսա ... տի մրցին իրարու դէմ : Հակառակ ... խատեսուած գերմանական յաղթ... թեան, մրցումը կը խոստանայ ... հետաքրքրական ըլլալ նկատի առն... լով այն եռանդը զոր Ֆրանսացի... այս կարգի հանդիպումներու մէջ ց... կուտան : Աթլէթիք եղանակին փակ... մին առթիւ աւելի գեղեցի... հաւաքոյթ մը կարելի չէր կազմակ... պել Փարիզի մէջ : Նոյն օրը բացի ... կու ազգերու մրցումէն, տեղի պի... ունենան նաեւ զանազան վազքեր ...

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«Ժողովուրդը սոված է...»

—•—

Հունձքի օրեր են։

Ու նորէն մէկը միւսին թշնամի գիւղացին ու կառավարութիւնը։

Կառավարութիւնը կասկածով կը նայի գիւղացիին, վախնալով որ կը գողնայ հնձուած ցորենը եւ չի յանձններ պետութեան։ Արդարեւ, երբ հայ թշուառ գիւղացին, ցաւով կը տեսնէ որ իր քրտինքով հասունցած ցորենը ձեռքէն կ՚առնեն ու Մոսկուա կը ղրկեն՝ յանուն տըմփինկի եւ համաշխարհային յեղափոխութեան, կը փորձէ, անօթի չմնալու համար, քիչ մը ցորենի տիրանալ հազար ու մէկ միջոցներով։

Կառավարութիւնը ծանօթ է արդէն գիւղացիին այդ բոլոր հնարքներուն ու խորամանկութիւններուն։ Այդպիսի հնարք մըն է «խուզելը»,— ցորենի որաններուն վրայէն կամ արտին մէջէն փրցնել գլուխները — հասկեր ձգել արտին մէջ, հաւաքելու համար ետքէն, գողնալ,— այս պատճառով երբեմն տեղի կ՚ունենան սպանութիւններ, արտ կը ձգեն իրենց երախաները, որպէսզի հասկ հաւաքեն հնձուորներուն ետեւէն։

Կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առած է իր կարգին, արգիլելու համար ցորենի «կորուստը»։ Պահակներ դրած է արտերուն գլուխը, «պարտաւորագիր»ով առաջուընէ կը նշանակեն իւրաքանչիւր գիւղացիի յանձնելիք ցորենի քանակը։

Հակառակ բոլոր այս կարգադրութիւններուն, գիւղացին կը փորձէ չյանձնել իր ցորենը։ Յաճախ կոմունիստներ ալ կան որ կ՚ընդվզին եւ գիւղացիին կողմը կ՚անցնին։

Այսպէս, խորհ. Հայաստան (28 օգոստ.) կը գրէ թէ Օրթաքլուի բջիջին քարտուղարը, Շահվալադ Բաբայեան...

այնպէս որ ցորենի հասկերը չաղ կուգան ճամբուն վրայ։ Յաճախ բեռնաւորուած սայլեր կը շրջին, սայլերը կը ջախջախուին ու ցորենը կը փճանայ։

Խորհող անգամ չկայ արկածներու մասին։ Փոքր Պարնի գիւղին կալերուն մէջ ցորենի դէզերը այնքան մօտ են իրարու, որ հրդեհ մը ծագելու պարագային, հատ մը իսկ չի փրկուիր։ Ամէն մարդ կը մտնէ արտ, նոյն իսկ կենդանիները, որոնք կ՚ուտեն ցորենը։ Կալէն մթերանոց կը ղրկուի ցորենը առանց կշռելու, եւ գողութիւնը անպակաս է։ Մեծ Բաշգիւղի բջիջը կալուած ցորենը փոխանակ յանձնելու պետութեան, բաժներ է հաւաքական գիւղատնտեսութեան անդամ գիւղացիներուն։ Նոյնը Ղփչաղի եւ Խաչքիլիսայի մէջ։ Հասկ հաւաքելու գործը լաւ կազմակերպուած չէ, չէ օգտագործուած Հիւսիսային Կովկասի փորձը՝ երախաներու միջոցաւ հասկ հաւաքելու մասին։ Ընդհակառակն Մեծ Բաշգիւղին մէջ երախաները հնձուորներուն ետեւէն հասկ կը հաւաքեն իրենց տանը համար։ Ղփչաղի սայլապանները իրենց հետ կը տանին իրենց երախաները եւ սայլերուն ետեւէն հասկ հաւաքել կուտան իրենց տանը համար։

Զափազանց տարածուած է «խուզելը»։ Օգոստոս 20ին Մեծ Բաշգիւղի ցորենի արտերէն ձերբակալուեցան 4 հոգի։ Գողութիւնները կը կատարուին գիշերը։ Կը գողնան գէտնախնձոր, բանջարեղէն (Խաչքիլիսա, Փոքր Պարնի, Մեծ Բաշգիւղ եւն.)։

Դպրոցներու վերաբացման ժամանակ

Խորհ. Հայաստանի (23 օգոստ.) թղթակիցը Դիլիջանէն կը գրէ թէ կարգ մը գիւղային խորհուրդներ (Ջարխէչ, Աղբուլաղ, Վ. Ճամբարա) խորհած իսկ չունին դպրոցի մասին, երբ հասեր ենք արդէն դպրոցներու վերաբացման եղանակին։ Դպրոցներու նորոգութիւնը կը մնայ երեսի վրայ։ Կ՚առարկեն թէ դրամ չկայ։...

ձեզի դրամ կ՚ուզեն ղրկել, որպէսզի դրամը փոխադրեն Երեւան, պետական դրամատուն, Տորգսինի հաշւոյն, արտասահմանեան բոլոր դրամատուներուն միջոցով, ճշդօրէն ցոյց տալով ձեր հասցէն, անունը, հայր անունը, մականունը։ Երբ տեղի ունենայ ձեր անունով դրամական փոխադրումը, դուք կը ստանաք ձեր ուզած ապրանքը մէկ անգամէն կամ մաս առ մաս։ Զգալի չափով զեղչուած են արդիւնաբերական եւ պարենային ապրանքներու գիները։ Ապրանքներու վաճառումը կը կատարուի կանխիկ, օտար դրամով, ոսկիէ եւ արծաթէ առարկաներով։ Ապրանքը կարելի է ստանալ Տորգսինի բոլոր մասնաճիւղերէն եւ առեւտրական կայաններէն։ Մասնաճիւղեր կան Երեւան, Լենինական, Ղարաքիլիսա, Դիլիջան, Ղամարլու, Վաղարշապատ, Աշտարակ, Ստեփանաւան, Նոր Բայազիտ, Բաշ Ապարան, Ղափան, Գորիս։ Տորգսինի Հայաստանի գրասենեակ, Երեւան, Շահումեան հրապարակ թիւ 7–17։

Օր մը Ղարաքիլիսայի ճամբարին մէջ

Սարին կանաչագարդ կուրծքին վրայ...

ՄԱՄՈՒԼ

ՎԱՅԱՍՏԱՆ...

— o —

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (31 օգոստ.)։

— «Հայաստանն չգացինք, այլ Վայաստա՛ն»,— ըսած է փախստականներէն մէկը Թուրքիոյ մեր թղթակցին։

Օգոստ. 3ին Արաքսն անցած ու Թուրքիոյ ապաստանած են 47 հոգի։ Քանի մը օր վերջ եկած են ուրիշ 12 հոգիներ։ Մեր թղթակիցը կը հաղորդէր, որ 150 հոգինոց ուրիշ խումբ մը եւս կը սպասէ Արաքսի այս ափին՝ դէպի Թուրքիոյ տեղաշարուելու համար։

Այս բոլոր փախստականները գրեթէ բացառաբար նոր ներգաղթողներէն են,— Ֆրանսայէն, Պուլկարիայէն եւ Յունաստանէն։

Մերկ, քաղցած, սարսափահար ու մատնուած անծայր յուսալքումի,— ահա փախստականներու ընդհանուր պատկերը։

Ցաւում ու նզովք բոլոր հայաստանցիներու...

...դժոխքը, այլ տխուր Վայաստան մը, դէպի ուր կարօտանքով կը մեկնի Հայը ու ուրկէ սարսափանքով կը փախի...

ան։

Վերջերս արտասահմանեան մամուլին մէջ քանի մը նամակներ տպուեցան Երկրէն։ Այդ նամակներէն մէկուն մէջ մայրը կը գրէր իր զաւկին.

— «Թէեւ գրում եմ, բայց աչքերիցս արցունք է թափւում էս գրածիս վրայ. վերն Աստուած, վարը դու, աղաչում եմ, որդի ջան, ողորմութիւն արա, մի թող սովամահ լինենք... Էլի կրկնում եմ, մեզ մահից ազատէք, որ ուրիշների պէս փողոցներում քաղցից չմեռնենք, անտէր անտիրական վեր ինկած»։

Նամակներէն միւսին մէջ Հայ մը կը գրէ իր բարեկամին.

— «Սովից մահացան երկու փոքրիկ զաւակներս, իսկ ինքս էլ ցոյն ճանապարհի վրայ եմ»։

Ուրիշ մը կը գրէ իր մէկ հարազատին, որ Ամերիկայէն քանի մը տոլար ճամբած է իրեն.

«Երկու փութ ալիւր եւ կէս փութ թեփը (գնուած ճամբուած տոլարով. ԽՄԲ.) կ՚երկարցնի մեր կեանքը մի ամսով, եթէ ոչ մենք ենթակայ պիտի լինէինք սովածութեան, ինչպէս որ մեր ուրիշ բախտակիցները, որոնք...

Ցամաքանքով ու վառ յոյսերով Հայաստան մեկնած Հայը սարսափահար կը փախի իր հայրենիքէն, զայն Վայաստան կոչելով»։

ՓԱՐԻԶԻ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԷՆ

— o —

Աղքատախնամ ընկերութիւնս խորին շնորհակալութեամբ ստացած է, Սրապեան եղբայրներէն 500 ֆր. ողբացեալ Ցարութիւն Սրապեանի մահուան առթիւ։

⁂ Աղքատախնամ ընկերութիւնս որ իր սահմանափակ միջոցներով ներկայ անձուկ պայմաններուն մէջ կը շարունակէ իր օգնութեան գործը գաղութիս չքաւոր հայրենակիցներուն, յաճախ կը գտնուի թշուառութեան արտակարգ պարագաներու առջեւ, որոնց սփոփումը կը պահանջէ բացառիկ զոհողութիւններ։

Այսպէս է որ ներկայիս հարկադրուած է աջակցիլ հայ արժանաւոր եւ պարկեշտ ընտանիքի մը, չորս հոգիէ բաղկացեալ, որ անցեալին մէջ ունեցած է բարեկեցիկ վիճակ մը եւ այժմ կը գտնուի ծայրայեղ թշուառութեան մէջ։

Ընկերութիւնս, բաւարար օժանդա...

...դրութիւնը ի նպաստ այս դժբախտ ընտանիքին, վեր է իր սովորական միջոցներէն։ Կը յուսանք որ բարեգութ անձեր պիտի չզլանան պատասխանել մեր ներկայ կոչին։

Նուիրատուութիւնները պէտք է ուղարկել ընկերութեանս գանձապետին, Պ. Յ. Որբերեան, 17 Rue Berteaux-Dumas, Neuilly.

Վարչութիւն

ՀՐԵԱՆԵՐԸ Ո՞ՒՐ ՓԱԽԱՆ

Գերմանական վիճակագրութեան մը համաձայն, մինչեւ յուլիս 1 արտասահման փախած Հրեաները ապաստանած էին հետեւեալ երկիրներուն մէջ.— 25,000 Հրեաներ Ֆրանսա, 5000 Հոլանտա, 4000 Լեհաստան, 2500 Անգլիա, 1000 Չեխոսլովաքիա, 800 Տանիմարքա, 750 Աւստրիա, 5000 Պաղեստին։

ՍՏԱՑԱՆՔ

CONTES, LEGENDES ET EPOPEES POPULAIRES d'ARMENIE. II. Légendes. Traduits ou adaptés de l'Arménien par FREDERIC MACLER. Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 13 Rue Jacob, Paris. 1933.

ՊԱՂՏՕ

...

Բ. ՕՏԵԱՆ

(7)

50,000 «ՅԱՌԱՋԱՊԱՀ»ՆԵՐՈՒԹԱՓՈՐԸ

Երեքշաբթի օր Մուսոլինիի աչքէ անցուց 50,000 «յառաջապահ»ներ (ֆաշական պատանիներ), Հռոմի Կոլիսէոնին մօտ։ Տղաքը թափոր կազմեցին ֆաշիստ գլխաւոր փողոցներուն մէջ։ Ֆաշական յեղափոխութեան ցուցադրութեանց պալատին առջեւ շինուած էին մանրանկար հրասայլեր, որոնցմէ մէկուն վրայ կանգնած կը սպասէր Մուսոլինի։ Ներկայ էին գրեթէ բոլոր նախարարները, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, երեսփ. ժողովին եւ Ծերակոյտին նախագահները, 350 հունգարացի զինուորական ուսանողներ եւն.։ Թափորը տեւեց երկու ժամ։ Առջեւէն կը քալէին Հունգարացիները, իրենց նուագախումբով։

ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ԻՆԿԱՒ, ՉԳԵԼՈՎ 8 ՄԵՌԵԱԼ

Պելկրատէն կը հեռագրեն թէ Սեպտ. 12ի առտուն օդանաւ մը վար ինկաւ օդակայանի մօտակայ անտառին մէջ։ Օդանաւորդը, մեքենավարը եւ վեց ուղեւորները սպաննուեցան։

ՄԱՅՐ ԵՒ ՈՐԴԻ ԳԼԽԱՏՈՒԵՑԱՆ

Գերմանական բանտի մը մէջ կացինով գլխատուեցան մայր մը եւ զաւակը, որոնք մահուան դատապարտուած էին սպանութեան մը հետեւանքով։

Հիթլէրական իշխանութեան հաստատումէն ի վեր, մահապատիժները կը գործադրուին կացինով, ինչպէս Միջին դարուն։

Խորհրդակցութիւններ՝ ժողովէն առաջ

Լոնտոնի քաղաքական շրջանակներուն մէջ մասնաւոր կարեւորութիւն կու տան այն խորհրդակցութեանց որ պիտի կատարուին Փարիզի մէջ, սեպտ. 18ին, Անգլիոյ, Մ. Նահանգներու եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչներուն միջեւ։ Այս խորհրդակցութեան նպատակն է նախնական համաձայնութիւն մը գոյացնել զինաթափութեան խորհրդաժողովէն առաջ, որ պիտի գումարուի հոկտ. 16ին։ Կը կարծուի թէ կարելի պիտի ըլլայ գործնական ելքի մը յանգիլ, որովհետեւ նոյնիսկ անոնք որ կը մեղադրէին Ֆրանսան, այսօր տարբեր կը մտածեն, աչքի առջեւ ունենալով հիթլէրական վտանգը։

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ *ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻ բոլոր ընկերները վաղը ՈՒՐԲԱԹ երեկոյ ժամը 8.30ին, 51,* rue de Rivoli, Café Samaritain*ի ներքնայարկը՝ Մէթրօ՝ Շաթըլէ։ Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն։*

ԱՆԻԷՌ ՊՈԻԱ ՔՈԼՈՆՊԻ Վիշապ կոմիտէի ժողովը, վաղը Ուրբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին, Պէքոնի կայարանին դիմացը, սովորական հաւաքատեղին։

ՇԱՎԻԼԻ «Արցախեան» խումբի ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին սովորական հաւաքատեղին։ 1932ի եւ 1933ի անդամատոմսերը միասին բերել։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի եւ շրջանի բոլոր ընկերները այսօր հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին։

ՎԻԷՆԻ Քրիստափոր խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այսօր Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին «Խաժակ» Ակումբին մէջ։ Օրակարգ. ընտրութիւն նոր վարչութեան եւ կարեւոր հարցեր։

ՍԷՆ ԹԷԹԻԷՆԻ «Անտոք» ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Դուրեան» Դպրոցարանին մէջ։

Ընկերահամակրական հանդիպում

1918 Սեպտեմբեր 19ին, համեւրոպական մեծ պատերազմին, Պաղեստինի ճակատին վրայ, Արարայի պատմական դիւցազնամարտին, ֆրանսական դրօշի տակ նահատակուող, մեր 21 վեթերան ընկերներու անմոռանալի յիշատակին՝ յարգանքի ու մեծարանքի մեր տուրքը տալու մտադրութեամբ, կազմակերպած ենք ընկերահամակրական հանդիպում մը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, 37, Պուլվար Տիւկոմիէ, Պառ տիւ կլոպի սրահին մէջ։

Լեգէոնականներս այդ օրը հաւաքուելով, մի քանի ժամ հին յիշատակներով պիտի ապրինք եւ պիտի ունենանք մտերմիկ զրոյցներ։

Այս առթիւ, կը հրաւիրենք Մարսէյլի եւ արուարձաններու եւ մօտիկ գիւղերու մեր բոլոր ընկերներն ու համակիրները հանդերձ ընտանեօք, մեր այս յարգանքի հանդիպումին։

Մարսէյլի Հայ Լեգէոնական Միութեան Վարչութիւն

Ծանօթ.— Ծախսերու մասնակցութեան համար 2 ֆրանք մուտք։

ԴԱՇՏԱՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՊՈԼՍԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի առտուան ժամը *10*էն մինչեւ երեկոյ

Շալէ տէ կրան փէնի օդասուն պարտէզին մէջ

գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 2ին

կը ներկայացուի *ՉԱՐԼՍԹՈՆ* կամ *ՍԱՄ ԱԹԻԱՅԻ ԱԲԻԿ ԱՂԱՆ* ղեկավարութեամբ *Պ. ՔՐԻԳՈՐԻԹՃԵԱՆ*ի։

կովկասեան, հայկական եւ եւրոպական պարեր, Jazz Mathieu։

Ճոխ պիւֆէ մատչելի գիներով։ Կարելի է ճաշը միասին բերել։

Կը տրամադրուի՝ աթոռ եւ սեղան։

Ծանօթ.— Քաղաքէն առնել 68 թիւ հանրակառքը Gare de l'Est*ի* թիւնէլէն եւ իջնել Blancarde-Gare, Թրուա-Լիւքի, Սէն - Ժիւլիէնի, Պոմոնի եւ Սէն-Պարնապէի հասարակութեան կը յանձնարարուի թիւ *7, 8, 9 10* հանրակառքերով իջնել Պլանքարտի կամուրջին տակ, Bld. Boisson*ի* ուղղութեամբ։ Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի Սեպտ. *24*ին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Պէլվիլի ծանօթ սրճարանը։

Վերջին ընդհ. ժողովը մեծամասնութիւն չունենալով, վարչութեան ընտրութիւնը տեղի պիտի ունենայ այս ժողովին մէջ։

Անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր հայրենակիցներէ կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

ՍԱԼՆՈՋՈՐԻ Հայր. Միութիւնը ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր հայրենակիցները, այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, 119, Ավընիւ տ'Իթալի։ Մէթրօ՝ Maison Blanche։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ **(58)**

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

—·•—

ՋՈՒՇՆԻՆԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Ոստիկանութիւնը, պահակազօրքը, ամբողջին սպայակոյտը, բոլորը գիս կը համարէին դրդիչն ու վարիչը Սեւաստապոլի մահափորձին։ Չիս էր, որ կը դատապարտէին Վլադիմիրի մայր եկեղեցիին առջեւ ինկած զոհերուն համար։ Դարձեալ ինծի կը վերագրէին այն մեղքը թէ պատանի Մակարովը մղած եմ ահաբեկչութեան։ Ընդհակառակն, ահաբեկիչի իմ ամբողջ կեանքիս մէջ, ուժերուս ներած չափովը, միշտ աշխատած եմ խնայել այն մարդոց, որոնք որ եւ է կապ չունին կառավարութեան հետ։ Իսկ 16 տարեկան պատանիի մը մասնակցութիւնը ահաբեկչական գործին,— թէեւ իր անհատական յատկութիւններով՝ բարոյապէս շատ մեծ էր այդ պատանին,— բոլորովին հակառակ էր ահաբեկիչի իմ խղճիս, ինչպէս կազմակերպիչի իմ աւանդութիւններուս հակառակ էր մահափորձ մը կատարելը տօնական պահու մը, բազմութեամբ լեցուն հրապարակի մը վրայ։

Սակայն դատավարութեան ընթացքին բոլոր այս բաները, կը նշանակէ ամբաստանել անուղղակի կերպով, մահափորձին կազմակերպիչները, Մակարովն ալ միասին։ Անշուշտ չէի կրնար բանիլ նման դիրք մը։ Ինծի կը մնար լռութիւն պահել դատավարութեան ընթացքին։ Բանտարկուածներէն ուրիշներէն իմացած էի, որ հարիւրապետ Իվանովը մասնակցած էր Օջակովի ըմբոստութեան զսպումին, ան էր որ հրամայած էր կրակել նաւին վրայ։ Չեմ ուզեր զայն արդարացնել, ոչ ալ պաշտպանել, բայց պարտաւոր եմ արձանագրելու, որ եթէ Իվանով մասնակցեցաւ ըմբոստութեան մը զսպումին, ինծի եւ երեք ընկերներուս հանդէպ ցոյց տուաւ անբասիր վարմունք մը, անկեղծ փափաք մը օգնելու մեզի իր կրցած չափով։ Չէր ծածկեր իր համոզումները։ Անկեղծօրէն կ'ըսէր ինծի թէ երբեք յեղափոխականներուն համակարծիք չէ, այլ կողմն է կառավարութեան։ Եւ սակայն, մեր մէջ թշնամիներ տեսնելով հանդերձ, իրրեւ սպայ, մեզի հետ կը վարուէր յարգանքով, եւ իբրեւ պաշտպան, կ'աշխատէր, կարելիութեան սահմանին մէջ, մեղմել մեր բանտարկեալի կեանքին խստութիւնը։

Վստահելով հարիւրապետ Իվանովի պատուոյ խօսքին, 16 մայիսին, երեքշաբթի օր, իրեն հաղորդեցի իմ բուն անունս։ Խնդրեցի իրմէ որ հեռագրէ մօրս եւ կնոջս։ Հեռագիրները պէտք է հասնէին ժամանակին, որպէսզի անոնք կարենային Սեւաստապոլ գտնուիլ դատավճիռը գործադրուած օրը։ Մտադրած էի ինքնութիւնս պաշտօնապէս իմացնել դատավարութենէն յետոյ, որպէսզի կարելիութիւն ունենայի հրաժեշտի ողջոյն տալու իմիններուս։

Հարիւրապետ Իվանով պահեց իր պատուոյ խօսքը։ Մայրս եւ կինս Սեւաստապոլ եկան երբ դեռ անունս ծանօթ չէր պատերազմական ատեանին։ Նոյն շոգեկառքով Սեւաստապոլ եկաւ Տրուսեվիչ, ոստիկանական նախկին նախարարը, որ, այդ օրերուն, Պետերբուրգի մէջ ընդհ. դատախազի պաշտօն կը վարէր։ Անձնապէս կը ճանչնար զիս, նախապէս տեղի ունեցած խնդիրներու բերումով։ Երբ հարիւրապետ Իվանով իմացուց Տրուսեվիչի ժամանումը, չուզելով զայնտեսնել, անմիջապէս հաղորդեցի բուն անունս։ Նոյն ատեն Սեւաստապոլ հասան փաստաբաններս, Լ. Ն. Անդրոնիկով, Վ. Ա. Իդանով, Պ. Ն. Մալիանտովիչ եւ Ն. Ս. Ֆալշեւ։ Երկուքը, Անդրոնիկով եւ Ֆալշեւ, ստանձնեցին Մակարովի պաշտպանութիւնը։

Մակարով պատանի մըն էր կարճահասակ եւ յաղթակազմ։ Վարդագոյն երեսներ ունէր, միշտ մանուկի մը դիմագիծը պահելով։ Ջերմեռանդ սէր մը ունէր ահաբեկչութեան, եւ երջանկութիւն կը նկատէր կախուիլը յանուն յեղափոխութեան։

Ինծի պատմեց թէ ինչպէս կազմակերպուած էր մահափորձը զօրավար Նեպլույեւի դէմ։ Մասնակցողները 4 հոգի էին։ Սեւաստապոլի կոմիտէն տեղեակ էր իրենց ծրագրին։ Նոյնիսկ իրենց ցոյց տուած էր քիմիական աշխատանոց մը, սակայն պաշտօնական համաձայնութիւն չէր տուած։ Այս կէս — մերժումով միայն կը բացատրուի թէ ինչու մահափորձը տեղի ունեցաւ անյարմար վայր մը, եւ ինչու չպայթեցաւ Մակարովի ռումբը։

Մեր բանտարկութեան առաջին օրերուն ընթացքին, բանտին հսկողութիւնը կատարելու պաշտօնը յանձնըուած էր Բելոստոկի 50րդ գունդին։ Այս գունդին բոլոր գումարտակներուն մէջ զինուորներ կային, որոնք կը պատկանէին էս - էր եւ էս - Դէկ կուսակցութեան, կամ գէթ անոնց յարած՝ իբրեւ յեղափոխութեան համակիր։ Սպաներ ալ կային, որոնք կը պատկանէին զինուորական յեղափոխական կազմակերպութիւններու։ Ահա թէ ինչու մեր խցիկներուն դուռները միշտ բաց կը մնային՝ հակառակ զինուորական վերին իշխանութեան խիստ հրամաններուն եւ արգելքին, ինչպէս նաեւ յատկապէս մեր հսկողութեան համար բանտը բերուած ոստիկաններուն ներկայութեան։ Այն պահուն, երբ կը հասնէր հերթապահ սպան, խցիկներուն դուռները կը փակուէին պահակ զինուորին մէկ նշանով։ Երբ սպան կը հեռանար, դուռները կը բացուէին նորէն։

Պարտաւոր եմ ըսել նաեւ, որ, գրեթէ միշտ մեր վրայ հսկող զինուորները մեզի ցոյց տուին չափազանց բարեկամական ընթացք մը։ Ոչ միայն կը կատարէին տրուած հրամանները, եւ ամէն կարելի միջոցով կ'աշխատէին մեղմել մեր նեղութիւնը։ Երկար խօսակցէինք անոնց հետ Սահմանադիր ժողովի, հողային հարցերու, հանրապետական ծառայութեան, ահաբեկչական գործունէութեան մասին։ Կը յարաբերական ազատութիւնը պահպանեց մինչեւ ճառ եղաւ, որ Մակարովի հետ մեր ծանօթութիւն մը հաստատեց, մէջբերել չարունակ յարաբերութեան մէջ Էր Դիլոյնիկովի եւ Նազարովի հետ։ Օր մը տեսայ որ հարիւրապետ Իվանով խցիկս կը մտնէ։ Ինծի լուր տուաւ, որ դատավարութիւնը տեղի պիտի ունենայ անպայման վաղը յաջորդ օր։ Հարցուցի թէ երբ կը գործադրեն վճիռը։

(Շարունակելի)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

:::: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::::

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ՆԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Այլեւ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 15 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

15 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ Թիւ 2292 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

"ՏԷՍԹԱՆ"Ը՝ ԱՐԻՒՆ_ԱՐՑՈՒՆՔԻՆ ՎԵՐԵՒ

Նոր չէ որ Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթը, նախանձնոտ իր միւս պաշտօնակիցներուն, կուսակցական ընդդիմադիրութիւնը կը շփոթէ հասարակ խուժանավարութեան հետ:

Բայց այս անգամ կ'երեւայ որ չափը կ'անցընէ:

Ամիսներէ ի վեր, ամբողջ ռամկավար մամուլը դարձեր է «հիսթէրիք»: Մոլեգնօրէն բռնուած՝ հակադաշնակցական անլուր ջղաձգութենէ մը:

Ան մինչեւ իսկ սպառնալիքնե՞ր կ'ընէ,— «մեր կողմէն եթէ մէկ հոգի իյնայ, իրենցմէ կրնայ տասը իյնալ»: (Արեւ, 9 օգոստոս):

Փարիզի պաշտօնաթերթը կրնա՞յ բացատրութիւն կազմել:

Մանաւանդ որ, երեւոյթները «բարենշան» են: Կարելի եղաւ նոր ճակատ մը բանալ, դրօշամարտի խայտառակութիւնը սարքելով:

Եւ ահա փախստականներու պատմութիւնը: Նոր դրամագլուխ՝ թոյն սրսկելու համար:

Ռամկավար պաշտօնաթերթը չի գոհանար կասկածելի ցուցնելով դաշնակցական թերթերուն լուրերը:

Ան չի բաւականանար, միտք պղտորելով նոյն իսկ ցանկերու մասին: Կեցած տեղը, առանց իր «սեփական աղբիւրներէն» ո՛ր եւ է տեղեկութիւն ունենալու:

Այլ եւ,— բայց դո՛ւն կարդա՛, ընթերցող: Կարդա՛ եւ դատէ·

— «Բայց այս փախուստին մէջ ամէնէն ուշագրաւը դաշնակցական թերթերու ցուցադրած ներքին հրճուանքն է: Անհրաժեշտ է ըսել թէ այն յուզումը զոր անոնք կը ցուցնեն այս նոր «աղէտ»ին շուրջ, կեղծ է եւ նենգ:

«··· Անեն անգամ մը այսպիսի «արտագաղթեր» պէտք են, որպէսզի Դաշնակցութեան ղեկավարները նոր ներշնչում մը ստանան, նոր դրամագլուխ մը՝ պայքարի նոր ճակատ մը յարդարելու համար:

«··· Եւ եթէ «Յուսաբեր» եւ իր միւս պաշտօնակիցները չխանդավառուէին այսպիսի «բարձր եւ գաղափարական հայրենասիրութեամբ», Դաշնակցութիւնը շատոնց հրաժարած պիտի ըլլար «միացեալ եւ անկախ» Հայաստան ստեղծելու իր տքնաջան աշխատանքներէն···»: (*Ազդակ*, 13 սեպտ·):

Անկրթութի՞ւն է, անարդարութի՞ւն է, ընթերցո՛ղ, եթէ ըսենք որ բոր կապած է այս մարդոց հոգին:

Ուրեմն Դաշնակցութիւնը,— ուրեմն Դաշնակցական — կրնա՛յ եղեր «ներքին հրճուանք» զգալ, երբ Հայաստանէն կը փախչին բազմաթիւ թշուառներ— այր, կին, երախայ, մատնուելով աննկարագրելի տառապանքներու, աչք առնելով գնդակահարուիլ սահմանապահ զինուորներէն կամ խեղդուիլ Արաքսի մէջ···

Ուրեմն, Դաշնակցութեան — ուրեմն Դաշնակցականի — համար ցանկալի՛ է որ 1915էն ի վեր կայանք կայան, թշուառութենէ թշուառութիւն գլորած մարդիկ — այր, կին, երախայ— նոյն իսկ իրենց հայրենիքին դէմ ըմբոստանան, մահը աչք առնեն ու փախչին, որպէսզի «նոր ներշնչում» ստանանք մենք, Դաշնակցականներս···

Եւ, տակաւին, պայմա՛ն է որ կատարուին այս անասելի ողբերգութիւնները, որպէսզի Դաշնակցութիւնը կարենայ «միացեալ եւ անկախ» Հայաստան խաղալ···

Թո՛յլ տուր, ընթերցող, թոյլ տուր անգամ մըն ալ պոռթկալու եւ յայտարարելու, թէ այս մարդիկը ոչ միայն բորոտներ են, այլ եւ գռեհիկ թշուառականներ:

Բայց, այս անգամ ամուր պիտի բռնենք իրենց ճարպոտ օձիքէն:

Որովհետեւ, չափը անցաւ «Հայաստան սիրելու» եւ ուրիշները անոր թշնամի ցուցնելու խեղկատակութեան:

Հերի՛ք է ինչքան այս մարդիկը «տէսթան» երգեցին ու կ'երգեն, ամբողջ ժողովուրդի մը արիւն – արցունքին մէջէն:

Այստեղ չկայ ոչ Դաշնակցութեան ղեկավարութեան, ոչ ալ քաղաքականութեան խնդիր:

Այստեղ կայ վրդովիչ, սահմռկեցուցիչ խնդիր մը,— հետզհետէ անտանելի կը դառնայ Խ· Հայաստանի կացութիւնը, եւ մարդիկ յուսահատական միջոցներու կը դիմեն, հայրենիքի փոշին թօթվելու համար:

«Տէսթան»ները մազաչափ չեն կրնար փոխել կացութիւնը:

«Տէսթան»ներուն դիմաց՝ ունինք այնպիսի վկայութիւններ, որոնց հանդէպ քարերն անգամ պիտի սարսռային: Դո՛ւք ալ ունիք, մի՛ կեղծէք: Քաջութիւն ունեցէք հրապարակ դնելու ինչ որ լսած ու կարդացած էք նոյն իսկ ձեր ընկերներէն:

«Տէսթան»ներուն դիմաց՝ ահա «Խորհ· Հայաստան»ը, որուն ամէն մէկ թիւը սրտի կսկիծով կը սերտենք ու կը թարգմանենք մենք, օրը օրին:

— «Հայաստանը առանց մսի է, իսկ ես հազար տուփ պահածոյ շուկայ թողնելու համար պէտք է հարցնեմ Մոսկուային եւ Թիֆլիսին: Մոսկուան ամբողջ վերցրել է իւր ձեռքը եւ մենք միայն կատարում ենք նրանց ցուցմունքներն ու կարգադրութիւնները»:

Պատասխանատու մարդ մըն էր — արտաքին առեւտուրի գործավարութեան Հայաստանի լիազօրը — որ արտասանեց այս համարձակ խօսքերը, եւ պաշտօնանկ եղաւ:

Ո՛ր եւ է բան կը խօսի՞ ձեր սրտին, այս չոր ու ցամաք յայտարարութիւնը:

Ո՛ր եւ է իմաստ ունի՞, ձեզի համար, սա քստմնելի պարագան,— երախաներ ձգել արտերու մէջ եւ հասկ հաւաքել, գնդակահարման գնով:

Իմաստ մը կը գտնէ՞ք, վերջապէս, գիւղական պաշտօնեայի մը հետեւեալ յայտարարութեան մէջ.

— «Ժողովուրդը սոված է· ո՞նց կարելի է առաջին կալից հաց վերցնել»:

Շ·

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՒՐՈՊԱ՛, ԵՒՐՈՊԱ՛···

— oo —

Ուշադրութիւն ըրա՞ծ էք տեղական թերթերու բովանդակութեան:

Դիտա՞ծ էք թէ ինչպիսի նիւթեր կը բռնեն չորս, վեց կամ ութ մեծադիր էջերու առիւծի բաժինը:

— Ոճիր – արկած (սիւնակներով), մարզական մրցումներ (էջերով եւ··· « վերջին ժամ »երով), եւ շռնդալից սաէ – կօսէներ:

Առէք ո՛ր եւ է օրուան ո՛րեւէ թերթ, եւ հերքեցէք, եթէ կը սխալինք: Իրբեւ նմոյշ՝ ահա երէկուան թերթերը:

ԱՌԱՋԻՆ ԼՈՒՐ ·— Վիոլէթ Նոզիէռի « վարք սրբոց »ը, որ տասնրհինգ օրէ ի վեր կը տիրապետէ բոլոր նիւթերուն վրայ, հասնելով մինչեւ 3 – 4 սիւնակի: (« Յառաջ »ն իսկ վարակուեցաւ···):

Մանրամասնութիւնները ծանօթ ըլլալով, չեմ կրկներ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԼՈՒՐ (միշտ առաջին էջէն սկսելով եւ գոյգ – գոյգ խորագիրներով) ·— Փոփէնքուռ փողոցին մէջ նախկին մսագործ մը, որ յուղարկաւորութեան գործերով կը զբաղէր, կինը, սպաննած, կտոր կտոր ըրած եւ դրած է լուացքի տաշտին մէջ: Յետոյ գացած է Ռուան, եւ անձնասպան եղած՝ իր աղջկան գերեզմանին վրայ:

ԵՐՐՈՐԴ ԼՈՒՐ ·— Մուլէնի մէջ եղբայրասպան մը, որուն հայրը ջիմարանոց դրուած է, կացինով սպաննած է իր երէց եղբայրը, 31 տարեկան: Ոստիկանները դժուարութեամբ զինաթափ ըրած են մարդասպանը, եւ խոհանոց մտնելով, գտած են զոհին դիակը: Խոր վէրք մը բացուած էր վզին վրայ, ուրիշ 14 խոր վէրքեր՝ գանկին վրայ, դաստակը՝ կիսովին անջատուած, բթամատը՝ կտրուած··· Ոճրագործը ամբողջ կատաղութիւնը թափած է եղբօրը վրայ, քնացած պահուն:

Չորրորդ՝, հինգերորդ··· Բայց չի՞ բաւեր:

Եւ ասոնք՝ առանձին նիւթեր են, բոլորովին անջատ՝ բուն ոճիր – արկածներու շարքէն, որոնք իրենց առանձին սիւնակն ունին:

Թերթեր կան որ տեղական դէպքերով ալ չեն գոհանար, եւ ոճիր – արկած կը հնձեն՝ աշխարհի բոլոր փողոցներէն: Կը ժողվեն, կը գունաւորեն, կը նոխացնեն ու կը ծախեն:

Ամբոխը կեր կ'ուզէ: Պէտք է գոհացնել:

Եւրոպան գեղարուեստի մը վերածեր է ոճիր – արկածն ալ, ճիշդ իր ցուցափեղկերուն պէս:

Եւ իր ակնախտիղ ցուցափեղկերուն հետ մրցումի ելած են իր թերթերը···

Օ՛, մանաւանդ իր թերթերը:

ՎԱՀԷ

ԸՆԴՀ· ՆԵՐՄԱՆ ՍՊԱՍՈՂՆԵՐՈՒՆ

— oo —

Էնկիւրիէն կը գրեն Պոլսոյ թուրք թերթերուն.—

Դատական գործավար Սարան օղլու Շիւքրի պէյի հետ տեսակցեցայ: Հարցումներուս ի պատասխան ըսաւ·

— Դատական ընտրական յանձնաժողովը դեռ նոր սկսած է աշխատանքի: Ենթադրութիւններ են այն հրատարակութիւնները թէ կարեւոր փոփոխութիւններ պիտի ըլլան: Այժմէն կարելի չէ գիտնալ թէ ինչ պիտի ըլլան փոփոխութիւնները: Նոյնպէս ոչ մէկ պատրաստութիւն կայ ներման օրէնքի մը մասին: Ատանկ որոշում չէ տրուած:

ՖԷՅՍԱԼ ԹԱԳԱՒՈՐԸ եւ ԻՐ ՔՐՈՋ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆԸ

— oo —

Կ· Պոլսէն հետեւեալը կը հեռագրէ *Նոյէ Ֆրայէ Փրէսէ*ի մասնաւոր թղթակիցը ·— Շատ խորունկ տպաւորութիւն գործեց հոս Ֆէյսալ թագաւորին յանկարծական մահուան լուրը, որովհետեւ հոս կը բնակի այս միջոցիս թագաւորին ընտանիքին մէկ մասը: Իր քոյրը՝ իշխանուհի Սառա՝ անցեալ Բշ· կարգուեցաւ Իրաքի Լոնտոնեան դեսպանատան խորհրդականներէն մէկուն հետ: Կ'ըսուի թէ Ֆէյսալ թագաւոր նամակէ մը իմանալով իր քրոջ այս ամուսնութիւնը, խորապէս ազդուած է, որովհետեւ կը փափաքէր Սառան Եգիպտոսի Ֆուատ թագաւորին ապագայ ամուսինը տեսնել:

20,000 ՈՍԿԻՆՈՑ ԳՈՀԱՐԵՂԷՆ ՄԸ ԹՌՑՈՒՑԻՆ

Լոնտոնի բանուկ փողոցներէն մէկուն մէջ, « ազնուական » գողեր առջի օր գոհարավաճառի մը խանութէն թռցուցին թանկագին գոհարեղէն մը, որ կ'արժէ 20,000 անգլ· ոսկի (մօտ 1,600,000 ֆրանք): Գողերը նստած էին շքեղ ինքնաշարժի մը մէջ, որ կանգ առաւ գոհարավաճառին խանութին առջեւ: Մէկը կառքին մէջ մնաց, իսկ միւսը մուրճով մը ապակեփեղկը կոտրելով, թռցուց գոհարեղէնը:

Գողցուած գոհարեղէնը զմրուխտ էր եւ կը կոչուէր « բեւեռային աստղ »: Ծանրութիւնը 33 քրաթ:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ՊՈՒՇԿԻՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

— o —

Մոսկուայի Ակադեմին մօտերս պիտի սկսի հրատարակել բանաստեղծ Պուշկինի ամբողջական գործերը, որոնք պիտի բռնեն 14 հատոր: Ժողովածուն պիտի պարունակէ շատ մը անտիպ գործեր, ինչպէս եւ բանաստեղծին նամակները:

ԹԷՀՐԱՆԷՆ կը հեռագրեն թէ դահլիճը հրաժարեցաւ, ներքին տագնապի մը հետեւանքով:

ԹՈՒՐՔԵՒՅՈՒՆԱԿԱՆ ՍԻՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն սեպտ· 13 *Թուականով.—*

Կանխահաս էր երէկ հաղորդուած լուրը: Թուրքեւյունական դաշնագիրը չէ ստորագրուած տակաւին, բնագիրը վերջնապէս ճշդուած չըլլալով: Լաւատեղեակ շրջանակներու մէջ կը հաւաստեն թէ դաշնագիրը հիմնական փոփոխութիւն չպիտի կրէ եւ միայն կարգ մը մանրամասնութիւններ պիտի ճշդուին: Տնտեսական խնդիրները պիտի քննուին առանձին: Կ'ըսուի թէ մաքսային միութիւն մը պիտի կնքուի Յունաստանի, Թուրքիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ:

⁂ Այս միեւնոյն հարցի մասին *Թայմզ*ի թղթակիցը կը հեռագրէ Պոլսէն·—

Կը կարծուի թէ թուրքեւյունական դաշնագիրը պատրաստ չպիտի ըլլայ հինգշաբթիէն կամ ուրբաթէն առաջ: Յոյն նախարարները, որոնք պիտի մեկնէին հինգշաբթի իրիկուն, ուրբաթ օրուան յետաձգեցին իրենց մեկնումը: Դաշնագրին գլխաւոր գիծերը հաստատուած են, բայց սահմաններու պաշտպանութեան համար փոխադարձ յանձնառութիւններ ստանձնելու եւ համախորհուրդ քաղաքականութիւն վարելու խնդիրը չէ ճշդուած տակաւին: Օրինակ, չէ ճշդուած թէ՝ սահմաններու պաշտպանութիւն ըսելով, պէ՞տք է հասկնալ երկու երկիրներուն բոլոր սահմանները:

Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ դաշնագիրը կը բաղկանայ չորս յօդուածներէ: Առաջին յօդուածը կը տրամադրէ փոխադարձաբար պաշտպանել երկու երկիրներու սահմանները՝ երրորդի մը դէմ: Երկրորդ յօդուածը կը թելադրէ կանխաւ համաձայնիլ երկու երկիրները ուղղակի շահագրգռող բոլոր հարցերու եւ միջազգային կարեւոր խնդիրներու մասին, համախորհուրդ շարժելու յանձնառութեամբ: Երրորդ յօդուածին համաձայն, ստորագրող պետութիւններէն մէկը պիտի կրնայ միւսին ներկայացուցիչն ըլլալ միջազգային ժողովներու մէջ: Չորրորդը կը ճշդէ դաշնագրին պայմանաժամը, որ տասը տարի է, ինչպէս գրեցինք երէկ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Մ· Քեմալ Աթէ՞նք կ'երթայ

Յունական թերթերու Աթէնքի թղթակիցները կը գրեն թէ Մ· Քէմալ Աթէնք պիտի այցելէ մօտ օրէն: Աթէնքի թերթերը գոհունակութեամբ կ'արձանագրեն այս լուրը, այժմէն բարի գալուստ մաղթելով « Քոյր հանրապետութեան մեծ նախագահին»:

⁂ Մ· Քէմալ Պոլիս մեկնած ըլլալով, հեռագիր մը ուղղեց Ըսմէթ փաշային եւ կրկնեց իր գոհունակութիւնը՝ Յունաստանի նախարարներուն հետ ունեցած տեսակցութեան առթիւ: Այս առթիւ կը մաղթէ որ, մարդկութեան բարիքին համար, բոլոր ազգերն ալ նշմարիտ բարեկամներ ըլլան, ինչպէս են Յունաստանն ու Թուրքիան: Ըսմէթ փաշա այս հեռագիրը կարդաց երեկոյթի մը առթիւ, եւ բոլոր հիւրերը ծափահարեցին:

Ֆէյսալ թագաւորին յուղարկաւորութիւնը

Իրաքի հանգուցեալ թագաւորին յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի վաղը, շաբաթ, խորհրդարանի յարակից գերեզմանատան մէջ: Երկրին բոլոր կողմերէն պատուիրակներ կը հասնին Պաղտատ: Երկու հազար հրաւիրագիր հանուած է: Կառավարութիւնը տասը օրուան համար դադարման դատապարտեց տեղական թերթ մը որ գրած էր թէ թագաւորը անձնասպան եղած է:

Իրաքի ազգայնական կուսակցութեան նախագահը յայտարարութիւն մը հրատարակեց, քննադատելով դահլիճին քաղաքականութիւնը: Նախագահը կ'ըսէ թէ երկիրը սուգի մէջ ըլլալով, կը յետաձգէ իր յայտարարութեան հրատարակութիւնը: Կը կարծուի թէ ազգայնական կուսակցութիւնը պիտի ընդդիմանայ Անգլիոյ հետ գործակցելու քաղաքականութեան:

Ասորիները Սուրիա՞ պիտի փոխադրուին

« Մորնինկ Փոսթ » կը գրէ թէ՝ Իրաքի կառավարութիւնը որոշած էթոյլ չտալ որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը տեղին վրայ քննութիւն կատարէ, ասորական դէպքերուն առթիւ:

Լոնտոնի պահպանողական թերթը միեւնոյն ատեն կ'ըսէ թէ Ասորիները կը նախընտրեն խմբովին փոխադրուիլ Սուրիա, բայց հոգատար իշխանութիւնը կ'ընդդիմանայ այս ծրագրին, նկատի առնելով բնիկ ժողովուրդին թշնամական տրամադրութիւնները:

Այս առթիւ, ներելի՞ է հարցնել ան որ անկ է,— եթէ 30 – 40,000 Ասորիներ կրնան հաւաքաբար եւ մէկ անգամէն ընդունուիլ Սուրիոյ մէջ, ի՞նչ պատճառ կայ որ դուռները փակուին հայ գաղթականներուն առջեւ, որոնք աւելի մօտ են···

250,000 հոգի եւ 200 նուագախումբ

— · —

Դիրդագին ցոյց մը Նիւ Եորքի մէջ

Ի ՆՊԱՍՏ ՆԱԽԱԳԱՀ ՐՈՒԶՎԷԼԹԻ ԾՐԱԳՐԻՆ

Սեպտ· 13ին Նիւ Եորքի մէջ տեղի ունեցաւ դղրդագին ցոյց մը, ի նպաստ տնտեսական վերակազմութեան ծրագրին որուն խորհրդանշանն է « կապոյտ արծիւ »ը:

Կէս օրուան ժամը 1·30էն սկսեալ աւելի քան 250,000 հոգինոց թափոր մը անցաւ գլխաւոր պողոտաներէն: Միլիոնաւոր հանդիսականներ խռնուած էին թափորին ճամբուն վրայ եւ օձաձեւ թուղթեր (սէրփանթէն) եւ ծաղիկներ կը տեղային երկնասլաց շէնքերու պատուհաններէն: Թափորին կը մասնակցէին բոլոր արհեստներու եւ ճարտարագործութեանց ներկայացուցիչները: Ամէնէն ստուարաթիւ խմբակցութիւնը կը կազմէր հանդերձեղէնի ճարտարագործութիւնը որ 50,000 պատուիրակ ղրկած էր: Նախապէս որոշեր էին 100,000 հոգիով մասնակցիլ, բայց կազմակերպիչ յանձնախումբը կէս առ կէս կրճատեց թիւը, որպէսզի ուրիշներուն ալ տեղ մնայ: Մանրավաճառ խանութները ղրկած էին 17,000 պատուիրակներ, Նիւ Եորքի քաղաքապետութիւնը՝ 30,000, մէջն ըլլալով ուսուցիչները եւ ուսուցչուհիները: Միայն մէկ հատ գարեջրատուն ղրկած էր 6000 բանուոր եւ պաշտօնեայ:

Ահագին թափորին կ'ընկերանային երկու հարիւր զինուորական եւ քաղաքային նուագախումբեր, որոնք անընդհատ կը հնչեցնէին ամերիկեան ժողովրդական երգերը:

Երկու հազար ոստիկաններ կը հսկէին կարգապահութեան: Ոստիկանութիւնը ինքն ալ ցոյցին կը մասնակցէր վաշտով մը, ընկերակցութեամբ հրշէջներուն:

Բոլոր խանութները, գրասենեակները եւ գործարանները փակուած էին ժամը 1ին, որպէսզի պաշտօնեաներն ու բանուորները կարենան մասնակցիլ թափորին: Սակարաններն ալ ընդհատեցին իրենց գործառնութիւնները:

Բոլոր մասնակցողները բռնած էին դրօշակներ՝ կապոյտ արծիւով: Քաղաքին վերեւ թռիչքներ կը կատարէին 76 օդանաւեր, մղում տալով համատարած խանդավառութեան: Մինչեւ որոշ տեղ մը թափորին մասնակցեցան նաեւ Տիկին Րուզվէլթ եւ Նիւ Եորքի նահանգապետը: Խանդավառութիւնը իր գագաթնակէտին հասաւ երբ Զօր· Ճոնսըն, ազգային վերակազմութեան լիազօրը կարդալով նախագահ Րուզվէլթի հետ փոխանակուած հեռագիրը, բացավառատենախօսութիւն մը ըրաւ: Ըսաւ թէ Մ· Նահանգներու գործատէրերու հարիւրին 85ը յարած են վերակազմութեան ծրագրին եւ խստօրէն քննադատեց անոնք որ երկիրը տագնապի մատնեցին մոլեգին չարաշահութեամբ:

⁂ Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ աւելի քան 100,000 բանուորներ եւ բանուորուհիներ գործադուլ ըրին, բողոքելու համար այն գործատէրերուն դէմ որոնք կը մերժեն համակերպիլ ազգային վերակազմութեան ծրագրին: Գործադուլին կը մասնակցին 45,000 հոգի Նիւ Եորքէն, 25,000 հոգի Նիւ Ճրրսիէն, 20,000 հոգի Փէնսիլվանիայէն, 8000 հոգի Շիքակոյէն եւն·:

Պատերազմ՝ անօրութեան եւ ցուրտին դէմ

ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ՝ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՒ ԵՒ ՏՈՒՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Տօքթ· Կէօպէլս, Գերմանիոյ պրոպականտի նախարարը, առջի օր իր մօտ կանչելով թերթերու խմբագիրները, պարզեց կառավարութեան քաղաքականութիւնը՝ անօթութեան եւ ցուրտին դէմ որ կը սպառնան անհամար բազմութեանց: Իր խօսքերուն ուժ տալու համա ր „նախարարը սարքել տուած էր ձայնարձակներ եւ շարժանկարի գործողութիւններ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ· էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ

Թատրոնը Թուրք մշակոյթին ամէնէն անտեսուած ճիւղն է։ Անցեալին մէջ, ան յատկանշուած է «Օրթա օյունը»ով եւ «Գարակէօզ»ով։ Թուրք մշակոյթով զբաղողները այդ երկու խաղերը յոյս մը կը նկատէին։ Բայց, բնականաբար, բոլորովին յուսախաբ եղան։ Թատրոնի ճշմարիտ ըմբռնում մը ոչ միայն կը ժխտէ այդպիսի յոյսի մը հիմը, այլեւ կը ծիծաղի բոլոր անոնց վրայ, որոնք «Օրթա օյունը»ն կամ «Գարակէօզ»ը կը փորձեն դնել «Թուրք թատրոնի պատմութեան» մէջ։

Բայց, ով որ ուզէ Թուրք թատրոնի մասին խօսիլ, ստիպուած է այդ երկուքին անդրադառնալ, որովհետեւ ատոնցմէ զատ ոչինչ պիտի գտնէ անցեալին մէջ, մինչեւ այն ատեն երբ հայ դերասաններ որոշ ձեւ կուտան անոր․ աւելիճիշդը՝ հիմը կըդնեն Թրք․ թատրոնին (Թուրքերէն թատրոնին)։

Եւ որովհետեւ թատրոնը միայն դերասանը չէ, հարկ է յիշել նաեւ թատերգութիւնն ու հեղինակները։ Թուրք բեմը երկար ատեն զուրկ է եղած եւ այս երկուքէն, ինչպէս գրուած է ամէն անգամ որ խօսուած է, Թուրքերու կամ Հայերու կողմէ, Թուրք բեմին ծառայող հայ տաղանդներու մասին։

Թատերգութեան պակասը ջանացած է լրացնել, ատենին, Ահմէտ Վէֆիք փաշա, շատ մը օտար խաղեր թրքացնելով։ Նոյն անձը Պրուսայի մէջ հիմնած է խումբ մը ու ներկայացնել տուած է զանոնք։ Բայց, շատ հասկընալիօրէն, չէ գնահատուած։ Ու Վէֆիք փաշայի մահուընէն յետոյ այդ թատրոնն ալ չքած է։

Որոշ ատեն վերջ, երկու խումբեր երեւցած են․— Կէօլէլ Փաշայի «Կիւլլի Ակոբի թատրոնը» եւ Մնակեանինը։ Անոնցմէ յետոյ մէջտեղ են ելած «Եէնի Սահնէ», «Միւրէպպիի հիսսիյաթ», «ՇարքՏրամ քումփանեասը»ի նման քիչ կեանք ունեցող խումբեր, որոնց, ի վերջոյ, յաջորդած է «Տարիւլպէտային»։

Տարիւլպէտային կրնանք նկատել, իր բոլոր թերութիւններով, Թուրք թատրոնի իրական սկիզբը։

Տարիւլպէտային գլխաւորաբար կը յատկանշուի անով, որ Թուրքերէն լեզուն ճիշդ կերպով կը սկսի խօսուիլ։ Երկրորդ՝ մինչեւ այդ, պարապ մնացած էր Թուրք կնոջ տեղը։

Թանզիմաթէն ասդին երեք չորս նըկատելի թատրոններ կարելի կ՚ըլլայ համրել։ Իսկ այդ շրջանէն մինչեւ այժմ 10—15 թատերագիրներ, որոնց գլուխը հարկ է դնել Ապտիւլհաք Համիտ ու Նամըք Քէմալը։

Պետութիւն ունեցող ժողովուրդի մը համար, այդ թիւերը շատ անմխիթար են, անշուշտ։

Այս պարագան կարելի է արդարացնել ընդհանրապէս Թուրք ժողովուրդին յետամնացութեամբ։

Ցիշենք, սակայն, որ՝ երբ Էնկիւրի կը պատրաստուի հանդիսաւորապէս տօնել Հանրապետութեան տասնամեակը, համալսարանը կը փորձէ բարեկարգել, հին ու նոր քաղաքակըրթութիւններէ կը խօսի, դեռ այսօր, ամբողջ երկրին մէջ, միայն մէկ հատիկ թատրոն ունի։ Նախորդ կրթական նախարարը, Րէշիտ Կալիպ պէյ, ծրագրած էր Էնկիւրիի մէջ հիմնել թատերական ակադեմի մը։ Անոր նըպատակն էր դերասաններ հասցնել։ Ասիկա, սակայն, շատ հեռաւոր նըպատակ մը կրնար ըլլալ։ Մնաց որ, թատրոնը, ինչպէս ըսինք, միայն դերասանը չէ։ Թատրոն ու հանրութիւն փոխադարձ ազդեցութիւն ունին։ Իրար կը կառուցանեն ու իրարու կրնան վնասել։ Թուրք թատրոնը ոչ միայն դեռ ի վիճակի չէ նպաստելու Թուրք ժողովուրդի բարձրացման, այլեւ տակաւին կը վնասուի անկէ։

«Աքշամ»ի մէկ խմբագիրը վերջերս քանի մը հարցումներ էր ուղղած Թուրք թատերագիրի մը,— Միւսահիպզատէ Ճէլալ պէյի։ Ճէլալ պէյ ամէնէն աւելի «փնտռուած» հեղինակը կարելի է նկատել։ Իր «Այնորոզ Գաազըն» 100 անգամ, իսկ «Իսթանպուլ էֆէնտիսի»ն 300 անգամ ներկայացուած է։ Ճէլալ պէյ, իբրեւ պատասխան խմբագրին այն հարցման թէ՝ ի՞նչ վիճակի մէջ է Թուրք թատրոնը, ըսած է․

— Հանրութիւնը լուրջ խաղերէ չախորժիր։ Ան մտածել, ուղեղ յոգնեցնել չուզեր ։Սանկ՝ թեթեւ ու զուարթ կեանք մը անցընել կ՚ուզէ։ Ու թատրոնէն ալ միայն ատիկա կը պահանջէ․․․ Ըստ իս, մեր մօտ բեմը մէկ կողմ, իսկ երաժշտութիւնը միւս կողմ կը մնայ։ Թուրք երաժշտութիւնը դեռ բեմ ելած չէ։ Ես ուզեցի պարզապէս զանոնք հաշտեցնել․ օփերէթ չէ,— որովհետեւ ատիկա ինծի համար ոճիր մը կը նկատեմ։ Ես կազմեցի երաժշտական զաւեշտներ, խաղերուն քիչ մը երաժշտութիւն խառնեցի։

Ինչպէս կ՚երեւի, բեմն է որ կ՚ուզէ յարմարիլ հանրութեան պահանջին, եւ ոչ թէ պարտադրել ինքզինքը։ Հոս, արդէն, թատրոնը կը դադրի իր դերը ունենալէ։

Ամէն երկրի մէջ, թատրոնը մշակոյթ մըն է։ Կրթական հաստատութիւն մը։ «Մեծերու դպրոց մը»։ Թատրոնը, սակայն, այդ արժէքը կ՚ունենայ երբ կը դադրի ժամանց մը ըլլալէ ու կը դառնայ պահանջ մը։ Հակառակ պարագային, ոչ միայն օգուտ չունի, այլ՝ վնաս է։ Որովհետեւ, մտածել տալէ, թելադրելէ, խորհուրդ տալէ աւելի, կը ջանայ իր ծախքը հանելու, ծախքը հանելու ցանկութեամբ կը թեթեւնայ, ու ըստ այնմ կ՚ընտրէ իր նիւթերը։

Տարիւլպէտային այս հարկադրանքին տակ է։ Թուրք հանրութիւնը (Պոլսոյ եւ երբեմն Պրուսայի, Էնկիւրիի, Իզմիրի մէջ) չուզեր մտածել, ինչպէս կը խոստովանի Ճէլալ պէյ։

Թատրոն մը այս անկումէն ինչպէ՞ս կրնայ փրկուիլ։ Ու ո՞վ կրնայ զայն երականգնել։ Ըստ մեզի միակ պատասխան մը կայ,— նոյնինքն թատրոնը։

Եթէ հանրութեան «Վօտըվիլ»ն ու «Րըվիւ»ն ցոյց չտաս, ան կ՚անդրադառնայ զանոնք։ Բայց, անգամ մը որճաշակեց, կը փնտռէ անընդհատ։ Այսինքն՝ խուներամ կը յաճախէ երբ երկրորդես, ու բոլորովին կը բացակայի լուրջ խաղի մը ներկայացման։

Անդրադառնալով «Տարիւլպէտայ»ին, հետաքրքրական է դիտել, անշուշտ, անոր խաղացանկը։

1919 — 1930 տարին ունէր հետեւեալ խաղերը․ — «Գիրք մը», «Անոնցմէ մին» (Տարտամէլ), «Ոճրագործ», «Սաւերններու մըցումը», «Օրիորդ Եուլի»։

1930 — 1931ին․— «Թոփազ», «Վենետիկցի վաճառականը», «Մէկ, երկու, երեք», «Դիմակաւորներ», «Երազի մէջ երազ» եւայլն։

1931 — 1932ին․— «Գործի մարդը», «Արջ», «Գաֆթառը», «Սթէլլա»։

1932 — 1933ին․— «Մեռեալի մը տունը», «Երբ արեւը մարը կը մտնէ»։

Ինչպէս կ՚երեւի, առաջին երկու տարիներուն, իրարու եռեւէ լաւ խաղեր ներկայացուցեր են։ Երրորդ տարին լաւերու համեմատութիւնը նուազեր է․ իսկ աւելի վերջ գրեթէ ամբողջովին օփերէթին ուժ տրուեր է, եղանակին մեծ մասը գոհելով «Եալովա Թիւրքիւսիւ»ին եւ «Սաաթճը»ին։ Իսկ այս տարի կըցեր է միայն երկու լուրջ խաղեր տալ (Մեռեալի մը տունը եւ Երբ արեւը մարը կը մտնէ), մինչ թատրոնի տնօրէնութեան տրամադրուած էին երեք հեղինակութիւններ (Գայլեր, Բերա 1931, Անարմատներ)։ Ասոնցմէ զատ հինգ ալ թարգմանութիւններ։

Վերջին 8 — 10 տարիներու ընթացքին Թուրքերէն նոր խաղեր գտնուեցան։ Հին ու նոր հեղինակներ տուին նոր գործեր։ Այդ «նոր»ը, սակայն, պէտք չէ նկատել թատերական չափանիշ մը։ Ցեղափոխական թափին մէջ, երբ ուժեղ ազգայնականութեան մը սալը կը ծեծէին, Թուրք թատրոնը կրնար տալ միայն այդ շրջանին յատուկ գործեր։ Այդպէս ալ, գրեթէ բոլոր հեղինակութիւնները ապատագրական պայքարի շրջանէն առնուած գործեր են։ Կան, անշուշտ, ուրիշներ ալ (Թաֆթառը եւայլն), որոնք, ընդհանրապէս, կը կրեն օտար գործերու նկատելի ազդեցութիւնը։

Թուրք թատրոնին խոցելի կողմերէն մէկն ալ այն է որ ներկայացումները սահմանուած են միայն Պոլսոյ (անշուշտ), ու ընդհատաբար՝ Էնկիւրիի, Իզմիրի, Պրուսայի եւայլն։

Իբրեւ տեւական բեմ ու խումբ կայ միայն Տարիւլպէտային, որ եղանակի վերջաւորութեան, կ՚երկարի մինչեւ Սեւ ծովու եզերք, Միջերկրական, կամ Էնկիւրի։ Եւ սակայն, իր այդ ձեռնարկը կ՚ընէ առաջնորդուած լոկ նիւթական ակնկալութիւններէ։ Մօտաւորապէս ամիս մը առաջ, երբ յօդուածագիր մը կը մեղադրէր «Տարիւլպէտայ»ին թէ լուրջ խաղերէ հետզհետէ կը հրաժարի, խումբի վարիչը կարգ մը բացատրութիւններու կարգին ըսաւ նաեւ որ իրենք ոչ միայն պատասխանատուութիւնը չունին լուրջ գործերու յաջողութեան, այլեւ անհրաժեշտ ժամանակը չունին։ «Լուրջ խաղը կը պահանջէ լուրջ ու երկար պրպտում։

Մենք մեր ծախքերը գոցելու համար ստիպուած ենք 8 — 10 խաղ պատրաստել։ Անկէ զատ, եթէ միայն Պոլսոյ մէջ մնանք, կորսուած ենք ։Շրջան կ՚ընենք նիւթական ակնկալութեամբ։ Ու հազիւ Պոլսոյ մեր ներկայացումներուն սկսած, դերասաններէն աս ու ան կը սկսին — «Է՛, դուրսի համար խաղեր պիտի չպատրաստե՞նք»։ Ու ծայր կուտայ նոր աշխատանք մը, գաւառի համար բոլորովին ուրիշ բաներու պէտք ունինք։ Իրեն յարմար բաներկ՚ուզէ ան ։Պէտք է զուարճանայ։ Այնպէս որ հնարաւորութիւն չունինք ամբողջապէս լուրջ խաղացանկ մը կազմելու։ Զենք ալ յաջողիր՝ նոյնիսկ Պոլսոյ մէջ։ Զեն ուզեր, չեն քաջալերեր»։

Այդ է պատճառը, որ ամբողջ Անատոլուի մէջ փուլթիկի խումբերու նըման՝ սիրողներու խումբեր կազմուած են։ Թուրք թերթերը յաճախ արձագանգ կ՚ըլլան անոնց, տեղ տալով նաեւ խմբանկարներու։ Բոլորն ալ ֆէսով ու «սարըք»ով, փամփշտակալներով, կամ․․․ «ջէյպէք» խաղալու վիճակին մէջ։ Ես առիթը ունեցայ Թուրքերէն նոր թատերգութիւններէն քանի մը հատը կարդալու։ Արուեստ մի փնտռէք։ Ուսուցիկ գործեր։ Երեք գլխաւոր ձգտում ունին — ազատագրութեան գործը պանծացնել՝ կռուի շրջանէն դրուագներ հիւսելով ու յաղթանակին ամբողջ արժէքը միայն Թուրքին վերագրելով։ Ցեղափոխութիւնը փառաբանել՝ վարիչ դէմքերով։ Թուրքը տալ այնպէս ինչպէս տըրուաւ պատմութեան համաժողովը․․․։

Ինչպէս կ՚երեւի, Թուրք թատրոնը դեռ շատ կաղն ի կաղ ու անփառունակ վիճակ մը ունի։ Թէփէ պաշիի Րաշիտ Զիւայի ներկայացումները եւս մխիթարութիւն մը չեն։ Մանաւանդ որ այս վերջինը ամէն տարի չի ներկայացներ։ Տարիւլպէտային իյնալով օփերէթի հարկադրանքին տակ, աւելի մեծ հարուած տուաւ գործին։ Հեղինակները սկսան այդ ճիւղին մօտենալ։ Բայց, ինչպէս կ՚ըսէր Ճէլալ պէյ, «Թուրք բեմը դեռ հեռու է երաժշտութենէն»։ Ուրեմն, եղածը ժողովուրդին ուզածին ու իրենց կրցածին յարմարեցումն է, ուր, այլեւս, թատերական այդ ճիւղին պահանջները հեռու են յարգուելէ։ Մնաց որ Թուրքերը բոլորովին զուրկ են օփերէթի դերասանէ։

Այս պայմաններուն մէջ վա՞ղը ինչ կրնայ տալ կամ ըլլալ Թուրք թատրոնը։ Կամ, աւելի ճիշդ, կրնա՞յ գոյութիւն ունենալ Թուրք թատրոնը։ Անցնող տասնամեակը ոչինչ բերաւ։ Ընդհակառակն, զրկելով զայն հայ ուժերէն եւս, աւելի խարխափուն ու տըժգոյն դարձուց։ Ցառաջիկայ տասնամեակը եւս ոչինչ կրնայ ապահովել՝ այս պայմաններուն մէջ։

Նոյնիսկ յեղափոխութեան նուիրուած խաղերը ու անոնց ներկայացումները կանուխ են տուած արուեստին ու կը յիշեցնեն մեր գրականութեան այն շրջանը երբ Սմբատ Բիւրատները եւ Արմէն Շիտանեանները ձեռքէ ձեռք կը խլուէին․․․։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ԱԶԱՏԱԳՐՄԱՆ 250ամեակին առթիւ

— o —

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ԿԱՏԱՐԱԾ ԴԵՐԸ

Սեպտ. 11—13ին Վիէննայի ազատագրման 250ամեակին առթիւ կատարուած հանդէսները, իրենց կրկնակի իմաստով, կրօնական եւ քաղաքական, ունին մասնաւոր կարեւորութիւն։

Կրօնականը՝ հինգհարիւրամեակն է Վիէննայի Մայր եկեղեցւոյն Ս. Ստեփաննոսին, որուն զանգակատունը, աշխարհի ամէնէն բարձրն է․ վրան տնկուած խաչը ունի 145 մէթր բարձրութիւն, այսինքն՝ Էյֆէլի Աշտարակին գրեթէ կէսը։

Քաղաքականը՝ 250 տարի առաջ, Թուրքերու կողմէ զօրաւոր պաշարումի ենթարկուած Վիէննային ազատումը։

Վիէննան շատ անգամներ վտանգի ենթարկուած է թրքական ուժերու յարձակումով։ Թուրքերը նուաճելէ վերջ՝ բազմաթիւ երկիրներ, եւ իրենց վայրենի լուծին տակ առնելէ յետոյ՝ բոլոր Պալքանեան երկիրները, հասած են մինչեւ Վիէննայի դռները։

1529ին, Սուլթան Սիւլէյման Քանունի պաշարեց Աւստրիոյ մայրաքաղաքը, բայց չկրցաւ գրաւել։

17րդ դարուն վերջերը, այսինքն 1683ին, Թուրքերը վերադարձան նոյն տեղը՝ առաջնորդութեամբ Գարա Մուսթաֆա փաշային, որ իր հրամանին տակ ունէր 200 հազարէ աւելի զօրք։

Թուրք զօրավարը, բոլորովին վստահ իր յաղթութենէն, հետեւեալ զեկոյցը հաղորդեց պաշարուած Վիէննային․

— «Կամ կեավուրութիւնը ձգելով, մահմետականութիւնը կ՚ընդունիք, եւ կամ ձեզ ամբողջ ալ սրէ կ՚անցընեմ»։

Քաղաքը կը պաշտպանուէր հազիւ 20 հազար հոգիի կողմէ, որոնց 13 հազարը կանոնաւոր զօրք, իսկ մնացածը զինեալ քաղաքացիներ։

Տանի դէմ մէկ։

Կացութիւնը խիստ ծանրակշիռ էր։ Պապը ի զուր ձայն բարձրացուց եւ ամէն կողմ պատուիրակներ ղրկեց։ Լեհաստանի թագաւորը՝ Յովհաննէս Սոպեցքի հապճեպով՝ հազիւ 50 հազար զինուոր ժողված վազեց Վիէննայի օգնութեան, եւ արագ ծեծ մը տալով թրքական բանակին, գերի բռնեց Գարա Մուսթաֆա փաշան եւ գլխատեց զայն։ Առանց գլուխի մնացած բարբարոս խումբերը խուճապի մատնուելով, փախան։

Այս յաղթական եւ փրկարար գործողութեան մէջ, կարեւոր դեր կատարած են երկու Հայեր։ Այս երկու հայ եղբայրները՝ արհեստով խոհարար էին։ Մէկը հաստատուած էր Պուտափէշթ, իսկ միւսը՝ Վիէննա։

Առաջինը՝ ղրկեց երկրորդին շատ կարեւոր նամակ մը, որով ճշգրիտ տեղեկութիւններ կուտար՝ թրքական բանակին ուժին, շարժումներուն եւ ծրագրին վրայ։

Վիէննաբնակ Հայը՝ հազիւ ստացած այն գրութիւնը, հաղորդեց պատկանեալ իշխանութեան, որ անկէ շատ օգուտ քաղեց։ Խնդրոյ առարկայ նամակը, իբրեւ պատմական թանկագին յիշատակ պահուած է Վիէննայի թանգարանին մէջ։

Թուրքերը իրենց փախուստի պահուն ձգեցին մեծաքանակ սուրճ, որուն մէջ կը յիշուին մանաւանդ սուրճն ու ծխախոտը։

Թուրքերէն առնուած թնդանօթներու պղնձով շինուեցան զանգակներ, որոնք մինչեւ այսօր կը հնչեն յաղթականօրէն։

Այս փառաւոր յաղթութիւնը որ փրկութիւնը հանդիսացաւ Վիէննային եւ ամբողջ քրիստոնեայ Արեւմուտքին, գերագոյն հարուածը եղաւ թրքական կայսրութեան դէմ, որ այդ թուականէն ի վեր՝ հետզհետէ կ՚ընկրկի ու կը նուազի։

Տարօրինակ եղելութիւն․— Վիէննան պաշարելու կարող Թուրքիան ենթակայ էր օտարներուն համար «քափիթիւլասիոն»ներու, եւ Հայերուն կամ միւս քրիստոնեայ փոքրամասնութեանց համար առանձնաշնորհներու։

Մինչ այսօրուան անդամահատուած Թուրքիան ջնջած է այդ օրէնքները, շնորհիւ Լօզանի անբարոյական դաշնագրին։

Թուրքերը շնորհիւ իրենց աշխարհագրական դիրքին, կ՚օգտուին ամէն դէպքէ, Հայերը՝ ընդհակառակը։

Նափոլէոն երբ գրաւեց Եգիպտոսը, (1799) կը խորհէր Եւրոպա վերադառնալ Կ. Պոլսոյ ճամբով։ Ան կ՚ըսէր․ «Պիտի տապալեմ թրքական գահը, որպէսզի բանամ Հնդկաստանի ճամբան ու փոխեմ երկրագունդին մակերեսը»։

Սակայն, Ֆրանսացի աշխարհակալը ժամանակ չունեցաւ իրագործելու այդ ծրագիրը, որովհետեւ եւրոպական պետութիւնները դաշնակցութիւն կազմած կը խուժէին Ֆրանսայի վրայ եւ Պօնափարթ հարկադրուեցաւ անճապարանքով վերադառնալ Ֆրանսա։

Վիէննայի տօնախմբութիւնը անշուշտ հաճելի չէր Թուրքերուն համար, որոնք պահանջեցին հակազդել։ Ծիծաղելի յաւակնութիւն։

Պատմութիւնն իր դասերն ունի անվերաքննելի, ու յաւերժական արդարութիւնը՝ իր թաթն անդիմադրելի։

ԳՐԻՄԻԹԵԼ

Ապօրինի տուրքեր

Մոսկուայէն կը հաղորդեն թէ վերջերս կառավարութիւնը լուր առնելով որ կարգ մը «հանրապետութիւն»ներու մէջ ապօրինի տուրքեր են հաստատուած, դատի կանչած է պատասխանատուները եւ ջնջած այդ տուրքերը։

Այսպէս Կոլոմնոյ քաղաքին մէջ տարիներէ ի վեր տուրք կը գանձուէր կամուրջներէն անցնելու համար։ Տուլայի շրջանին մէջ իւրաքանչիւր տունէ տուրք կը գանձուէր գիշերը տուները պաշտպանելու համար։ Ռուզի շրջանին մէջ անհատական գիւղատնտեսութիւններէ տուրք կը գանձուէր թղթաբերի համար։ Իրկնեվօյի մէջ վերադիր տուրք կը գանձուէր ալիւրին ու բուսական իւղին վրայէն։ Սիպերիոյ Իրբէյ շրջանին մէջ տուրք կը գանձուէր վուշի գործարաններ շինելու համար։

Իտալական 24 ջրօդանաւերուն փառաւոր թռիչքը

(ՔԻՉ ՄԸ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ)

— o —

ՄԻԼԱՆ․— Սաւառնակը,—ահա մեր օրերուն երթեւեկի ու փոխադրութեան նոր միջոցը որուն յատկանիշն է արագութիւնը։ Սաւառնակը միեւնոյն ատեն պատերազմական նոր զէնք մըն է որ մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ բոլոր երկիրներու իշխանութեանց։ Այսօր գրեթէ ամէն երկիր ունի իր զինուորական ու առեւտրական օդային տորմիղը, եւ երիտասարդութիւնը խանդավառութեամբ կը հետեւի սաւառնորդութեան որ փայլուն ու հասութաբեր ասպարէզի մը ամէն կարելիութիւնները կուտայ։

Իտալիան իբր մեծ պետութիւն, ընական է որ ջանք չի խնայեր իր արդար դերը գրաւելու համար համաշխարհային սաւառնորդութեան մէջ։ Մարաջախտ Պալպոյի վերջին թռիչքը, համոզիչ կերպով ցոյց կուտայ թէ որ աստիճան կատարելագործութեան հասած է Իտալիոյ սաւառնորդութիւնը։

Այս թռիչքը յաղթանակ մըն է Իտալիոյ, իտալացի ճարտարագէտներուն, եւ փաշականութեան համար։

Կ՚արժէ քիչ մը աւելի մօտէն ծանօթանալ այն մարդոց եւ գործիքներուն որ Իտալիոյ տուին այս մեծ յաղթանակը։

Ընդամէնը 100 երիտասարդներ, բոլորն ալ կամաւոր, բացի նախարար Պալպոյէն, որ միշտ վտանգաւոր գործերու գլուխը կը գտնուի։ Ամէնքն երիտասարդները նոր աւարտած էնթօգերթոյի օդանաւորդութեան ակադեմիան, Եւրոպայի միակ բարձրագոյն վարժարանը, ուր չեն պակսիր նաեւ ուրիշ ազգերու ներկայացուցիչներ։ Սաւառնորդներուն մնացեալ մասը, մէջն ըլլալով նաեւ Պալպօն, արդէն ծանօթ Ատլանտեանի, Փօլամա — Նաթալ (Պրազիլիա) թռիչքով։ Այս հարիւր երիտասարդները երկու տարի շարունակ հետեւած են Օրպեթելլոյի, ատլանտեան թռիչքներու վարժարանի դասընթացքին, ծանօթանալու համար գործիքներուն, մեքենաներուն, խումբով մշուշին մէջէն ճամբորդելու արուեստին եւ ուսումնասիրելու համար քան հազար քիլոմէթրնոց ճամբուն հողային եւ մեթէորաբանական վիճակը, եւ առաւ մը բարեւելէ յետոյ իրենց ազգային դրօշը, մեկնած են, պատրաստ՝ մեռնելու հայրենիքի մեծութեան համար։ Անոնք վերադարձան յաղթական եւ հայրենիքը առատօրէն վարձատրեց իր արժանաւոր զաւակները։ 1933ին միայն Իտալիան է որ կրնայ ներկայացնել 100է աւելի երիտասարդներ, որոնք Ատլանտեանը կտրած են մէկ, երկու, եւ երեք անգամ։

Գործիքներէն պիտի յիշենք միայն Ջրասաւառնակը եւ շարժանիւը, զանց ընելով ատրիօն եւ միւս 30 գործիքները որոնք ծառայած են մեքենավարին՝ Ջրասաւառնակի արագութիւնը, բարձրութիւնը, ուղղութիւնը, ինչպէս նաեւ վառելանիւթի սպառումը ու ջուրին տաքութիւնը իմանալու։ Կը բաւէ յիշել թէ բոլոր գործիքներն ալ իտալական արտադրութիւն են։

Ջրասաւառնակը շինուած է Սէսթօ Քալէնտէի, Ալթա Իթալիա կոչուած գործարանէն։ Իր ճարտարապետական գիծերը, արդիւնք են երկար տարիներու աշխատանքին, որ կատարած է ճարտարագէտ Մարքէթթին։ Այս միաթեւ Ջրասաւառնակը ունի երկու վանդակեայ կմախք որոնք միացած են ուղղակի թեւերուն եւ որոնց կեդրոնը աշտարակի ձեւով կը բարձրանայ շարժանիւը։ Հրամանատարին տեղը կը գտնուի աշտարակին վարը եւ երկու թեւերուն միացած տեղը, մնալով թեւին մէջ։ Թեւերու տարածութիւնը կը հասնի 24 մէթրի, իսկ մակերեսը 93 քառ. մէթրի։ Միայն Ջրասաւառնակին ծանրութիւնն է 5750քիլօ, կը հասնի առաւելագոյն 280 քիլոմէթր արագութեան։ Կրնայ տանիլ 5000 քիլոյի ծանրութիւն մը, եւ առանց վար իջնելու կարել 4700 քիլոմէթր ճամբայ։ Ունի նաեւ ուրիշ առաւելութիւն մը,— կրնայ արագօրէն բարձրանալ օդին մէջ։

Ջրասաւառնակին արագութիւնը, տոկունութիւնը, ինքնավարութիւնը ու բարձրանալու դիւրութիւնը մեծ դեր խաղցած են այս թռիչքի ընթացքին։

Օրպեթելլոյէն Ամսթերտամ, 24 ջրասաւառնակները կտրեցին 1400 քիլոմէթրի ճամբայ մը եւ անցան Ալպեաններու վրայէն բարձրանալով մին- չեւ 4000 մէթր։ «Ցառաջ»ը օրը օրին հրատարակեց ուրիշ մանրամասնութիւններ։

Շարժանիւը սաւառնակին ամէնէն կարեւոր մասը կը կազմէ, կարելի է ըսել անոր հոգին է։ Պատերազմէն առաջ, ինչպէս նաեւ պատերազմի ընթացքին, Իտալիան սաւառնակի միայն մէկ գործարան ունէր, Ֆիա րօնին, որ շարժանիւը արտասահմանէն բերել կուտար, իսկ հիմա շարժանիւներ եւ սաւառնակներ կը պատրաստեն Ֆիաթը, Ալֆա — Ռոմէօ, եւ զօթթա — Ֆրասքինին։ (Երեքն ալ միեւնոյն ատեն ինքնաշարժի նշանաւոր գործարաններ են)։

Պալպոյի ջրասաւառնակներուն շարժանիւները ունին 18 գլան, 940 ձի ուժ, ծանրութիւնն է 223 քիլօ պտուտակին։ Վառելանիւթի ումն է մէկ քիլօ՝ մէկ քիլոմէթ վրայ։ Իտալիան այս շարժիչը պարտի ճարտարագէտ Գաթթանե յին։ Asso 750ը ծանօթ է արդէն խարհին, եւ շատ կը գործածուի մ նաւորապէս Զեխօսլովաքիոյ եւ Ռ սիոյ մէջ։ Asso 750ի պատրաս թեան միջոցին, Պալպօն նորութի մտցուցած է գործաւորներու ելու եղանակին մէջ, նորութիւ որ բացի գործնականէն ունի բարոյական արժէք։ Ամէն մեքեն գլուխը դրած է գործաւոր մը, քենային պատրաստութեան պա խանատուութիւնը յանձնած է գործաւորին։ Պատասխանատու թիւնը կը պարտադրէ լուրջ ու աշխատանք ու կապելով գործաւ իր մեքենային կեանքին, մասնակից դարձնէ զայն մեքենային յաղթա կին։ Մեթոտ մը որ հրաշալի արդիւ ներ տուաւ, եւ որ գործադրութ պիտի դրուի պետութեան հսկո խառող բոլոր գործարաններուն մէ

Մարդկային ամէն մեծ ձեռնարկ պահանջէ իր զոհերը։ Պալպոյի միոյն ալ տուաւ իր բաժինը։ Օդա ւորդներէն մէկը ինկաւ Ամսթերտ իսկ միւսը Ասորեան կղզիները։

Իտալիոյ սաւառնորդները ցոյց ւին թէ Լատինները ալ գիտեն կա պահութեամբ եւ մեթոտիկ կեր աշխատիլ, թէ հակառակ աշխա վրայ տիրող եսասիրութեան կա դիկ որ միշտ պատրաստ են նուի իրենց կեանքը հայրենիքին։

Ա. ՍԱՐ

Կամեր «արքայակա» եւ «փոխանոր»

— • —

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն—

Սուրիոյ ընդհ. Ապահովութեան պաշտօնեաները ամենախիստ մի ներով կը հետապնդեն համայնավար նիերը եւ ամէն կանխազգուշական մաններ ձեռք կ՚առնեն, արգել համար անոնց գործունէութիւն Սակայն համայնավարները ամէն սակ խաղերու կը դիմեն։ Բազմաթ օրինակներ եւ դէպքեր կան, ցուցանելու համար համայնավար րու արարքները։

Րէմօն Պատօս անուն համայնավ մը, որ 1926ին Լիբանան կըցած գալ գաղտնի կերպով եւ համայն րութիւն քարոզելու համար, ժամ նակին ձերբակալուած եւ սահմ դուրս հանուած էր։ Այս մարդը կ ծելով որ մոռցուած է իր անցեալ կ՚ուզէ վերստին գալ Լիբանան։ կուայէն, քահանայի տարազով գայ Պաղեստին։ Ճերմակ եւ եր մօրուք մը, խոշոր լանջախաչ եպիսկոպոսական ասա ձեռքը։ քահանայ մը կ՚ընկերանար «օրհ նին»։

Րէմօն Պատօս եւ իր փոքրաւ երկուքն ալ եկեղեցական տարազ Լիբանանեան սահմանը կը ինքնաշարժով մը։ Հոն կը կ՚անց ինքնաշարժը եւ քալելով կ՚անց սահմանը։ Սահմանապահները կը կածին այս հոգեւորականներէն եւ հարցնեն անոնց անցագիրները։ հոգեւորականները կը յայտնեն որ րենք Աստուծոյ խօսքը կը քարոզ երկրէ երկիր կը շրջին ու առանց անցագիրի։ Պահակները խարուիր եւ այս կասկածելի նանները խուզարկութեան ենթարկ անոնց քովէն կը գտնեն կարգ մը մայնավարական թռուցիկներ, նի նամակներ եւ նշաններ։ ւած է որ անոնց մօրուքներն ու խերը կեղծ են եւ վերջէն յայտ ւած։

Այս վտանգաւոր համայնավար փոխադրուած են Պէյրութ եւ այժմ գտնուին քննութեան տակ։

Սուրիական խնդիրը

— о —

ՍՈՒՊՀԻ ՊԷՅ ՊԵՐԷՔԷԹԻ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

Սուրիոյ թերթերը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդեն. ժողովի նախագահ Սուպհի պէյ Պերէքէթի աշխատութեանց մասին: Կը հաւաստեն թէ Սուպհի պէյ ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան յանձնած է հետեւեալ տեղեկագիրը —

«Ֆրանսայի կողմէ նոր մարզպանի նշանակման առթիւ, հարկ կը տեսնեմ յիշեցնել Ֆրանսական կառավարութեան որ իր քաղաքականութիւնը 15 տարիէ ի վեր Սուրիոյ մէջ, հիմնուելով Նոր փորձառութեան վրայ: Նոր քաղաքականութիւնը պէտք է ըլլայ յստակ եւ բաց:

Սուրիան չատ յոգնեցաւ ցարդ տեւած յարափոփոխ քաղաքականութիւններէն, այլեւս սուրիական ժողովուրդը Ֆրանսայէն կ'ուզէ համար վարչութիւն մը եւ բոլորին համար ցանկալի վարչաձեւ մը: Քաղաքական դժուարութիւնները աւելի պիտի սաստկանան, եթէ սուրիական 4 քաղաքներ, Դամասկոս, Հոմս, Համա եւ Հալէպ զրկուին նաւահանգիստէ մը: Որովհետեւ եթէ այդպէս մնայ, Սուրիան պիտի ստիպուի դէպի արտաքին յարել: Հետեւաբար, ամէնէն առաջ Սուրիան պէտք ունի ծովու վրայ անցքի մը: Տրիպոլիսը կրնայ գոհացնել այդ պակասը եւ ամէն յարմարութիւն ունի:

Երկրորդ՝ Տրիպոլսոյ շրջանը Սուրիոյ բնական նաւահանգիստն է. պէտք է որ կցուի Սուրիոյ, ի դիւրութիւն եւ ի շահ Ֆրանսայի հետապնդած առաքելեան քաղաքականութեան: Այդ կերպով Սուրիոյ եւ Լիբանանի յարաբերութիւններն ալ աւելի սերտ կ'ըլլան: Լիբանան եթէ իր հին սահմաններ դառնայ, զայն կազմող տարրերու մէջ աւելի սերտ ներդաշնակութիւն պիտի տիրէ:

Եւ երբեւ սուրիական Խորհրդարանի նախագահ եւ մեծամասնութեան ներկայացուցիչը, կը յուսամ որ այս տեսակէտին համաձայն կը գտնուին թէ ֆրանսացիները եւ թէ լիբանանցիները: Միեւնոյն ատեն կը դիւրանայ Պ. տը Մարթէլի գործը Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ:

Անհրաժեշտ է կարեւոր խնայողութիւններ ընել Սուրիոյ պիւտճէին վրայ, որովհետեւ հանր. շինութեանց համար կարեւոր գումարներու պէտք ունինք:

Կը խնդրեմ նաեւ որ ներում շնորհուի քաղաքական աքսորեալներու: Այն ատեն, վստահ եղէք, փրանսեւսուրիական դաշնագիրը շուտով կը կնքուի»:

Սուպհի պէյ Պէրէքէթ Սուրիոյ խորհրդարանական ամենազօրաւոր անձն է եւ երկրորդ անգամ ըլլալով ընտրուած խորհր. նախագահ: Հանրապետութեան նախագահի պաշտօն խորհրդարանի բացման առթիւ ալ, Սուպհի պէյ Պէրէքէթ, առաջարկ դրած էր աքսորեալներու ներման եւ սուրիական միութեան ծրագրի յաջողութեան համար:

ՆԿԱՏԻ ՉԱՌՆԵԼ ԱՌՆԵՆՔ

...ձեռագիրները որ ՉԵՆ ԿԱՐԴԱՑՈՒԻՐ; (Մասնաւորապէս հանդէսի յօդուածագրութիւններ):

ՀԱՄԲՈՅՐԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

— о —

60 տարեկան, ճերմակ մազերով, անգլիացի նախկին երեսփոխան մը, Սըր Լէօ Մոնի, որ համբաւ ունի նաեւ իբրեւ տնտեսագէտ, դատի կանչուած է Լոնտոնի մէջ, որովհետեւ կին մը կ'ամբաստանէ զայն թէ փապուղիի մը մթութեան մէջ համբուրած է իր թաթիկները:

Տիկին Պըքմըն, 30 տարեկան, շընորհալի վաճառորդ, այսպէս կը պատմէ Ատեանին մէջ:

— Կ'ուրանա՞յ: Սուտը խօսի, համբուրեց եւ շնորհքով տեսակէն համբուրեց: Նախ ձեռքերս համբուրեց, մէկը չէ, երկուքն ալ: Երբ փապուղիէն ներս կը մտնէինք եւ մթութիւնը չատցաւ, պարոնը ինծի ըսաւ, որ ձեռքս իր ձեռքին վրայ դնեմ: Ըսի՝ ո՛չ: Այն ատեն ըսաւ որ ձեռքը ձեռքիս վրայ պիտի դնէ: Ըսի՝ չեմ ուզեր: Բայց բռնեց ձեռքս, նախ աջ ձեռքս, յետոյ ձախ ձեռքս ալ: Մութ էր: Զգացի որ կը համբուրէր ձեռքերս: Հեղ մը մէկ ձեռքս, հեղ մը միւս ձեռքս: Նեղուեցայ շա՛տ, շա՛տ: Մութին մէջ չէի կրնար որոշել թէ ուր կեցած է, ի՞նչ դիրքի մէջ: Ցանկարծ զգացի որ ծունկերս կը համբուրէ ... մուշտակիս վրայէն: Ըսի որ տխմարութիւն չընէ եւ քաշուի:

Վերջապէս լոյս եղաւ: Պարոնը ինծի հարցուց թէ «գող մը, սանկ սարսուռ մը զգացի՞»: Զպատասխանեցի: «Ես զգացի» ըսաւ: Այն ատեն ըսի, որ կ'ատեմ այրերը: Պարոնը ձեռքերուս կը նայէր: Ի վերջոյ ըսաւ. «Ես ալ պզտիկ ձեռքեր ունիմ, իմ ձեռքերս ալ պզտիկ են»: Յետոյ աւելցուց. «Ոտքերս ալ գեղեցիկ են, ձեռքերուս պէս գեղեցիկ: Ուրիշ գեղեցիկ բան մըն ալ ունիմ»: «Ի՞նչ» ըսի: «Ծրթունքներս են գեղեցիկ» ըսաւ: «Տեսէք, շրթունքներս գեղեցիկ են, կ'ուզէ՞ք համբ առնել»: Անշուշտ «ո՛չ» ըսի:

Ժամանակ մը յետոյ պարոնը եկաւ, ձախ կողմս նստաւ: Եւ ըսաւ թէ կ'ուզէ գլխս բռնի համբուրել: Պատասխանեցի որ ճէնթլմէն մը այդ բանը պիտի չընէր: Պարոնը թեւը անցուց վզիս շուրջ, ձեռքերս բռնեց, գլուխս ետեւ ծռեց, եւ համբուրեց գլխս բերնիս ալ վրայէն, վզիս ալ վրայէն:

Դատաւորները հարցուցին տիկին Պըքմընի թէ քանի՞ համբոյր առաւ նախկին երեսփոխանը: Տիկինը չյիշեց, բայց ըսաւ որ շատվայրի եւ կոշտ էին երեսփոխանին համբոյրները:

Երեսփոխանը կ'ուրանայ եւ կը պնդէ թէ ոչ այդպիսի թեթեւ խօսքեր է ըսած, ոչ ալ բռնի համբուրած է տիկինը: Ճիշդ է թէ, աւելցուցած է երեսփոխանը, գթութեան եւ համակրանքի զգացումով մը ձեռքը դրած է տիկնոջ թաթիկին վրայ, լսելէ յետոյ տիկնոջ տառապալից կեանքին պատմութիւնը: Պաչել չկար, վերջացուց երեսփոխանը եւ պնդեց որ մթութեան մէջ նման հոլովերդութիւն մը տիկնոջ երեւակայութենէն բխած է միայն:

Դատարանը մտիկ չըրաւ եւ նախկին երեսփոխանը դատապարտեց 50 շիլին տուգանքի:

ՏԷյլի ՄԷյլ կը գրէ թէ ժողովուրդը սուլեց, ծաղր ու ծանակ ըրաւ ճերմակ մազերով 60 տարեկան երեսփոխանը, իսկ ճերմակ մորթով 30 տարեկան տիկինը կը սոնքար հպարտացած իր կրկնակ յաղթանակներէն, զորս տարաւ փապուղիին մթութեան եւ դատարանին լոյսին մէջ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կեանքը քաղաքին մէջ

— о —

ՄԱՐՍԷՅԼ, (Յառաջ) — Տնտեսական տագնապը եւ նախագահ Տումէրի սպանութիւնը խստացուց օտարականներու հետապնդումը, քննարկութիւններով եւ արտաքսումով:

Հազարներու կը հասնին հալածական օտարականներու թիւը, Իտալացի, Սպանիացի, Յոյն եւն.: Պակաս չեն հայ բեկորներ ալ:

Մեր հայրենակիցներէն չատեր ընտանիքի ու զաւակներու տէր, տեղական կանոնին ու օրէնքներուն անտեղեակ, ուղղակի զոհ դարձած են անարդար գրպարտութեանց: Քանիներ ինքնութեան թուղթերու անկանոնութեան, ընտանեկան վէճերու եւն. պատճառով բանտ ինկած են:

Դատապարտութիւնը միեւնոյնն է օտարականին համար, առանց ազգի ու դաւանանքի խտրութեան: Ութ օրուան բանտարկութիւն մը բաւական է, որպէսզի արտաքսման վտանգը դամոկլեան սուրի պէս կախուի գլխուն:

Իտալացին, Սպանիացին, Յոյնն ու Պուլկարը բանտէն ելլելէն վերջ, այնքան ալ մտատանջուելու պէտք չունին որովհետեւ պետութիւն եւ երկիր ունին: Բայց Հայը ո՞ւր երթայ, որո՞ւն լայ իր վիշտը, քանի որ չունի հայրենիք եւ հովանի:

Այս նահանգի բանտերուն մէջ — Մարսէյլ, Էքս, Սէն Փիէր եւ այլուր, բաւական թիւ մը կը կազմեն հայ բանտարկեալները որոնք, ութ, հինգ, երկու, երեք տարիներէ ի վեր ջուրի ճամբայ ըրած են բանտը, միեւնոյն յանցանքի համար, — արտաքսում:

Անոնց մէջ ընտանիքի եւ զաւակներու տէր կամ անհատ գործաւորներ, որոնցմէ չատերը ծառայած են ֆրանսական բանակին մէջ: Բայց այդ պարագաները նկատի չեն առնուիր, բանտարկութեան կամ արտաքսման պարագային:

Քանի մը ամիս մորթիս վրայ զգալով է որ կը գրեմ այս տողերը:

Սիմոնեան անուն քառասնամեայ Զարաւնճագցի գժբախտ մը ութ տարիէ ի վեր անբաժան հիւրն է բանտերուն: Քսանեակ անգամներ ձերբակալուած է, նոյն յանցանքին համար (արտաքսում): Մարդը կորսնցուցած է իր հաւասարակչռութիւնը:

Ուրիշ ցաւալի պարագայ մը, — մինչեւ հիմա ոչ ոք հետաքրքրուած է այս դժբախտներու կեանքով: Կը մնան երկաթէ վանդակներէն ներս, անմխիթար ու անպաշտպան:

Ազգատախնամներն ու Հայրենակցական միութիւնները չեն լսեր բանտէն արձակուած աղաղակները: Յաճախ աննշան գումարի մը չգոյութեան պատճառով մարդիկ ենթարկուած են քանի մը ամիս բանտարկութեան: Միայն Մարսէյլի առաջնորդին կարգադրութեամբ քահանայ մը պարբերաբար կ'այցելէ բանտարկեալներուն:

Ապահովաբար կացութիւնը տարբեր չէ ուրիշ նահանգներու մէջ:

Ն. Մանուկեան

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՄԻԱՑԵԱԼ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կիրակի օր տեղի ունեցաւ Դուրայի (Սերաստիա) եւ Եօզղատի երկու հայրենակցական միութեանց միացեալ դաշտահանդէսը Մէտօնի անտառին մէջ: Եփրատ նուագախումբը անընդհատ կը հնչեցնէր ժողովրդական երգեր: Մեծ էր խանդավառութիւնը: Ներկաները կ'ըսէին.

— Այս երկու միութիւնները ինչ լաւ բան ըրած են միասին գործելով: Ե՞րբ պիտի տեսնենք օր մը ամբողջ հայ ազգը միացած, ձեռք ձեռքի տուած գործէ...

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով: Բացման խօսքն ըրաւ Դուրայի Հայր. Միութեան կողմէ Ն. Հայթայեան որ շնորհակալութիւն յայտնելով Եօզղատցիներու եւ Դուրացիներու կողմէ, չեշտեց.— «Այսօր շատ աւելի ուրախ ենք քանի որ երկու քոյր միութիւններ կը գործեն միասնաբար: Մաղթենք որ համերաշխութիւնը տարածուի առանց դասակարգի խտրութեան»:

Յետոյ յաջողութեամբ պարեց փոքրիկն Սիրուն Լուսիկեան: Արտասանութիւններ ըրին Պ. Գ. Թաթարեան եւ Տիկին Վարպետեան: Եօզղատի հայրենակցական միութեան կողմէ խօսեցաւ Պ. Հայկ Մաճառեան, որ նըմանապէս չեշտեց համերաշխ գործակցութեան պէտքը: «Երիտասարդութիւնը կը խոստանայ միասին գործել եւ միասին մեռնիլ, ձեռք ձգելու համար իր դարաւոր իրաւունքը, իր սեփական հայրենիքը»:

Յետոյ սկսան հայկական պարերը:

Աճուրդի հանուեցաւ խորոված դառնուկ մը մէկ շիշ գինիով: Մրցումը մեծ էր երկու միութեանց հայրենակիցներուն կողմէ: Շահեցաւ Պ. Աթանաս Պալեան, բարձրացնելով 430էն 485 ֆր.ի: Բոլոր հայրենակիցներով կազմուեցաւ սեղան մը եւ դառնուկը անհետացաւ... Մութը ինկած էր բայց ժողովուրդը չէր ուզեր բաժնուիլ: Երգեցին, պարեցին եւ խոստացան այսուհետեւ միշտ միասին ուրախանալ ու գործել: Բազմութիւնը երգելով հասաւ Մէտօնի կայարանը որուն երկու եզերքներն ալ Հայերով բռնուած էին: Թարիխ Արգար սկսաւ նուագել, մինչեւ որ կառախումբերը հասան եւ բաժնուեցանք իրարմէ:

Բ. Հայթայեան

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՆՈՐԱԳԻՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐ

«Հայրենիք»ի մէջ կը կարդանք.—

Օգոստ. 31ին Ուոթըրթաունի ակումբին մէջ տեղի ունեցաւ ընկերա-համակրական ժողով: Խօսեցաւ ընկ. Գ. Նժդեհ: Մեր կոմիտէի շարքերուն վրայ աւելցան 20 նոր ուժեր: Կազմուեցաւ նաեւ Հ. Յ. Դ. Ուս. խումբ մը:

⁂ Ուստըրի մէջ ալ 25 նոր ընկերներ աւելցած են, իսկ Պոսթընի մէջ՝ 9 նոր ընկերներ:

⁂ Րաքսպըրիի մէջ մեռած է ընկ. Գարեգին Մրմրեան: Ծնած էր Կիւրին, 1880ին: Դեռ պատանի, կը մտնէ Հ. Յ. Դ. շարքերը: Հայրը կը մեռնի: 1910ին կ'երթայ Ամերիկա եւ կը մտնէ գործարան, հոգալու համար մայրն ու փոքրիկները: 1915ին կամաւոր կը գրուի քաջարար կռուելով: Քանի մը տարի Հայաստանի լեռներուն վրայ մաքառելէ յետոյ կը դառնայ Ամերիկա եւ կը հաստատուի Պոսթըն:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԸ

— о —

Արեւելքի «Նոր Օր»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (7 սեպտ.).

— «Սպառազինութեան խելայեղ վազքի անձնատուր եղած են բոլոր ազգերը, մեծ ու պզտիկ, խաղաղասէր թէ պատերազմասէր: Մ. Նահանգներ, Ճափոն, Անգլիա եւ Ֆրանսա նաւային նոր շինութիւններու ապսպրանք տուած են: Իտալիա կը հետեւի անոնց օրինակին: Կարաւանէն ետ չեն մնար միւսները, մէջն ըլլալով Խ. Միութիւնը, որուն պիւտճէին կարեւոր մէկ մասը յատկացուած է ազգային պաշտպանութեան: Բոլորը կը պատրաստուին վաղուան անակնկալին համար: Բոլորին մտասեւեռումն է ազգային շահերու պաշտպանութիւնը: Պալքաններն ալ մեծերու օրինակին կը հետեւին, իրենց կարողութեան սահմանին մէջ:

Այս ընդհանուր պատրաստութեան մէջ, ի՞նչ է հայ ժողովուրդին բաժինը: Ի՞նչ կ'ընենք մենք: Կազմակերպուած պետութիւն չըլլալով, չենք կրնար բանակի եւ նաւատորմի մասին մտածել: Իսկ Խ. Հայաստան կապուած է Մոսկուայի, չունենալով ինքնապաշտպանութեան միջոցներու մասին մտածելու իրաւունք: Թողունք Հայաստանը իր վիճակին: Անոր ճակատագիրը կապուած է Ռուսիոյ հետ: Բայց, ի՞նչ կ'ընենք մենք, գաղութներու բազմահազար ժողովուրդը, մեր իրաւունքներու պաշտպանութեան դետնին վրայ: Ի՞նչ կը բանինքայաքան տարիներէ ի վեր: Կը գրենք ու յաճախ կը կրկնենք թէ տաճկահայ դատ մը կայ, հայկական դատ անունով ծանօթ միջազգային դիւանագիտութեան մէջ:

Ժողովուրդ մը կայ, ութ հարիւր հազար, որ կը սպասէ իր կորսնցուցած իրաւունքներու վերստացման, որ կ'ուզէ ազատագրուած տեսնել իր պապենական օճախը բռնագրաւուած եւ ամայացուած Թուրքին կողմէ: Որ կը փափաքի ապատ ու անխախտ երդիք ունենալ այս եզերքին տակ, ինչպէս բոլոր ազգերը: Այո, կ'ուզենք, իրաւունքէ կը խօսինք, կը յուսադրուինք ու կը յուսադրենք: Բայց, ե՞րբ եւ ո՞ւր տեսնուած է որ ճառելով եւ յուսալով իրաւունք շահուած է: Ե՞րբ եւ ո՞ւր տեսնուած է որ իրաւունքները իբր շնորհ կը տրուին կամ կը տրուին: Հայկական մտայնութիւն, որ փոխուած չէ տարիներէ ի վեր: Յուսալ եւ սպասել որ հացի պատառը մեր շրթներուն երկարեն, անոր ստացումին համար մեր կողմէ առանց ճիգ եւ զոհողութիւն ընելու:

Կ'ըսենք թէ աշխարհ փոխուած է: Դիւանագիտութիւնը պոռնկացած: Արդարութիւնը խաչուած եւ իրաւունքը հալածուած: Զարաչար կը սխալինք: Աշխարհի մէջ ոչինչ փոխուած է: Մենք ենք որ հասկնալ չենք ուզեր, ճանչնալ չենք ուզեր աշխարհը, յամառելով մեր նախնական եւ ապուշ մտայնութեան մէջ, որ հասցուց մեզ այս օրերուն: Դարձեր ենք խօսքի եւ ճառի ժողովուրդ: Կեցցէներով եւ հանդէսներով մխիթարուող ուղեկորոյս բազմութիւն, որ ընաւ չի մտածեր իր ներկային եւ ապագայի մասին: Եւ կ'ուզէ որ Հայկական Դատը արծարծուի, լուծուի, իր փափաքներուն եւ ձգտումներուն համաձայն:

Այս մտայնութիւնով ոչ միայն չենք կրնար տիրանալ մեր իրաւունքներուն, այլ եւ կը վտանգենք մեր գոյութիւնը: Մեր ներկան: Հայաստանի իրականութիւնը մեր ուժերը ջլատելու պատճառ պէտք չէ ըլլայ: Հայաստան մը կայ: Բախտաւոր իրականութիւն: Բայց մեր ուզած Հայաստանը տակաւին թուղթի վրայ կը մնայ: Ի՞նչ ընել ուրեմն:

Ամէն բանէ առաջ խօսելէ եւ գրելէ դադրիլ: Շառլաթանութիւն չընել: Քաղաքականութիւն չխաղալ: Այլ, նըւիրուիլ գործի, եռանդուն աշխատանքի, ի խնդիր հայկական մէկ ճակատի, հայկական միասնականութեան, որ խորտակուած է:

Կրնա՞նք կազմել մէկ ճակատ, բոլոր տարրերուն գործակցութիւնով եւ համերաշխ նուիրումով: Կրնա՞նք գիրար հասկնալ, իրարու մօտենալ եղբայրօրէն: Եթէ այո, հայկական դատը շահուած է: Եթէ ոչ, տաճկահայութիւնը կորսուած է:

Ըմբռնենք այս դառն ճշմարտութիւնը, քանի ուշ չէ »:

ՄԱՆՐԱՎԷՊԵՐ

Լուի ԺԸ. օր մը նախագահեց նախարարական խորհուրդի մէկ նիստին:

Տը Քօրպիէռ, նախարարներէն մէկը, իր ծխատուփը դրաւ սեղանի վրայ: Թագաւորը զարմացած այս կարգ կանոնի եւ բարեկրթութեան օրէնքներուն ոտնակոխումէն, խոժոռ կերպով նայեցաւ անոր, իր դժգոհութիւնը արտայայտելու համար: Բայց Տը — Քօրպիէռ առանց կարեւորութիւն տալու թագաւորին բարկութեան, գրպանէն հանեց նաեւ իր թաշկինակը: Թագաւորը համբերութիւնը կորսնցնելով, ընդհատեց նառը եւ խիստ շեշտով մը ըսաւ.

— Կարծեմ, բոլոր գրպանները պիտի պարպես:

Տը — Քօրպիէռ նոր անդրադարձաւ իր ըրածին անպատշաճութեան վրայ: Սակայն առանց պաղարիւնը կորսնցնելու, ժպտելով պատասխանեց.

— Վեհափա՛ռ, կարծեմ՝ այդ բանը նախարարի մը համար աւելի՛ լաւ է, քան գրպանները լեցնելը:

Իր նախարարին սրամտութեան առջեւ Լուի ժպտեցաւ ներողամտօրէն:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Թոյլ տուէք «Յառաջ»ի միջոցով խորին շնորհակալութիւնս յայտնել այն բոլոր կազմակերպութիւններին եւ բարեկամներին, որոնք մեր սիրեցեալ հարսին՝ Տիկ. ԵՂԻՍԱԲԵԹ ՍԱՀԱԿԵԱՆ — ՋԱՄԱԼԵԱՆի մահուան առթիւ իրենց ցաւակցութիւնները բերին մեր ընտանիքին անձամբ կամ այլապէս:

Սրտագին շնորհակալութեան պարտականութիւն ունինք մասնաւորապէս հանդէպ Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Անուվիլի մասնաճիւղին եւ տիկին Մարօ Յակոբեանին, որոնք այնքա՛ն խնամոտ վերաբերմունք ունեցան դէպի սիրացեալ տիկին Սահակեան — Ջամալեանը՝ նրա տառապալից հիւանդութեան ժամանակ:

Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ՍԻՐԱՂ

Աղջնակ մը շուարեր մնացեր էր եւ կը հարցնէր մօրը թէ ի՞նչպէս ուտէ կերակուրը, երբ պատառաքաղ չունի:

— Մա՞տ ալ չունիս, մատները պատառաքաղէն առաջ ալ կային:

— Ո՛չ իմ մատներս, սակայն, մայրիկ.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

ՅԱՌԱՋԻ ՈՒՂԵՐՁ

ՊԱՂՏՕ

—.—

Այն ատեն Պաղտօն ստիպուած էր ...ը կենալու, եւ ինքզինքը կ'ու...: Գիտցած բոլոր անէծքները քի... տակէն կարդալով կը քակէր: Ցե... երբ առնեք սպառէին, կը սկսէր ... հայհոյութեանց շարքը: Աւելի վեր... խոշոր խոշոր քալել կ'առնէր ն... ...քին մէջ, ամուր ամուր կոխելով՝ ...համբերութիւնը պօռալու հա...

...Վերջապէս կ'երթային: Ու Պաղտօն ...դլխիկոյլը կը դարմանար հանրմին ...վրայ տեսնելով ուրախ հանդստու... ...թիւն մը: Իր զարմացումը անկեղծ ու ...կրօնք ցաւի կը փոխուէր, մայլ ...արհամարհուցումի մեծութիւնը բերե... ...իր բաքախելէն, կոտտալէն յոգ... ...ած սիրտին:

Օրերը կը տեսնէ՞ր իր վիշտը: Ցայտնի չէր, վասնզի երբ մինակ մը... ...ային, Պաղտօն կը կանչէր անմիջա... ...պէս ու կը սկսէր նորէն ամէն օրուան ...խօսելու, խնդալու, պոռալու ...մը, որուն մէջ աղջիկին դերը անորոշ էր եւ ուր Պաղտօն մութ ու ալեկոծ կը մնար սակայն:

Ամէնէն շատ կը ցաւէր օրիորդին վրայ անփոյթ պարզութիւն մը դիտելուն համար: Չէ՞ր տեսներ իր դողդղալը, չէ՞ր հասկնար իր աչքերուն հրդեհը, ու մանաւանդ չէ՞ր լսեր իր սիրտին զարկը, որ կուրծքը կոտրելու չափ ամուր կը զարնէր: Ինչո՞ւ չէր փոխուեր, ինչո՞ւ քիչ մըն ալ ան չէր շուարիր՝ երբ իրենց թեւերը իրարու կուգային, մինչդեռ ինք կը դողար:

Այս մինակութիւններուն՝ իր ձեռքերը յանդուգն սեղմումներ, բիրտ ու թանձր կոմիկնները ունեցան. աչքերը խոշոր ու խորունկ սեւեռումներուն կապարէ ծարնութիւնը ուզեցին իջեցնել աղջկան հոգիին մէջ:

Եւ սակայն հանրմը իրապէս կը զգար բոցի ու խանդակաթ սէրի այն մթնոլորտը, որուն մէջ կ'ապրեցնէր զինքը այդ կէս — ծնած տղան: Հանրմը ձեռքով դրածի պէս գիտէր անոր սիրտին մէջ մեծցող ու խլըտող զգացումը. ինք դրեր էր հոն: Իր ներողութիւններովը, իր երեսին լոյսովը ու աչքերուն ժպիտովը կեանք ու ջուր տուած էր հոն ձգուած այդ սերմին. ու երբ ան խոշորցեր, խոշորցեր էր տղան կոտրելու չափ, չնչին խղճահարութիւն մը անգամ չէր դար կշռել իր մաքին:

Երբեք չուզեց մտահոգ ըլլալ այդ խենթի սէրին հետեւանքներովը: Ի՞նչ էր վերջապէս այդ տղան. փողոցէն գտնուած պուարճալիք մը, զոր սիրած ատենը ապառ եւ մեկցի նետելու: Շատ բարի կ'ըլլար, երբ խաղալիկը անվնաս ձեռքէդ դուրս ելլէ:

Պաղտոյին կրակը մէկը չհասկցաւ: Ծանօթները զարմացան միայն, որ ատոր կատակները փախեր էին բերնէն ու մասյլ լրջութիւն մը, մութ տարտղնածութիւն մը յաջորդեր էին անոր արեւ ու լոյս օրերուն:

Ջղալի կերպով նիհարցեր էր:

×

Ջերմուկներուն մէջ կիները բաղնիք մտնելու որոշ ժամեր ունին:

Կիրակի ըլլալուն, կայարանը լարախաղացներ կային: Ջերմուկի հիւրերը գրեթէ մեծամասնութեամբ հոն իջեր էին: Պաղտօ հոն տարաւ Տիկին Պետրոսեանը եւ մեծ օրիորդը: Պզտիկը անհանգստութիւն առարկելով վար չէր իջած:

Պաղտօ առաջին կարգի երկու տոմսակ առաւ, Տիկինին յանձնեց եւ անձ... պարանքով բաղնիք եկաւ:

Պզտիկ հանըմը եւ կապոյտ աչքերով աղջիկ մը կամաց կամաց կը պտըտէին խօսակցելով. իր ներկայութիւնը երկուքին վրայ պզտիկ ժպիտներ բերաւ:

— Պաղտօ՛, գնա՛ բաղնիքին պողջան բեր:

Պաղտօ նետուեցաւ վեր, սանդուղին երկու երեք աչքը մէկ ընելով: Պողջան առնելեց, քիչ մը հայելիին ծռեցաւ, փողկապը տեղաւորեց, գլխարկը սուրցուց, ու վար իջաւ:

Աղջիկները չկային:

— Բաղնիք մտած ըլլալու են, խորհեցաւ Պաղտօ եւ չակուեցաւ բաղնիք:

Մեծ դուռին վրայ, սենեակի մը բաց պատուհանին առջեւ, երկու կիներ կը խօսակցէին. մէկը բաղնեպանուհին էր անշուշտ: Պաղտօ կանգ առաւ քիչ մը, սպասեց որ կի՛նը տեսնէ իր անութին տակի ծրարը եւ առնէ տանի ներսի աղջիկներուն:

Բայց խօսակցութիւնը տաք էր շատ. վասնզի Պաղտօն առանց նշմարուելու անցաւ մեծ դուռնէն: Խոնաւ քարերուն վրայէն կամաց մը սահեցաւ երկրորդ բակը, ուրկէ անդին կը շարուին մերկանալու համար ապակիէ շինուած սենեակները:

Մարդ չկար անոնց մէջ: Երկու աղջիկները լողարանն ըլլալու էին, որովհետեւ դուռներու բախումին խուլ ու ծանր հեծեծանքը ինկաւ Պաղտոյին ականջը, դողացնելով զայն: Քիչ եւք դուռներուն պարապութենէն բարակ շողի մը ծփծփուն ելաւ, երկնցաւ դէպի դմբէթին աղօտ աչքերը:

Աղջիկները շոգիին հետ դուրս ելան ու Պաղտօն տեսան առանց յուզուելու: Պաղտօ տարաւ ծրարը, ձեռքովը բացաւ զայն, թաւ գորգը փռեց սնդուսապատ բազմոցին վրայ: Հալըններն ու սփածանելին ոսկեզօծ թասի մէջէն առնելով՝ ձեռքերուն մէջ թօթվեց, տխո՛ւր, դողացող դէմքով մը:

Երբ գործը աւարտեց, ապաշխանքի, բայց լացէն աւելի ողորմուկ ապաշխանքի նայուածք մը երկնցուց հանըմին, որ կարծես թէ հասկցաւ իր տառապանքը: Ու դուրս ելաւ:

Երկու կիները կը խօսէին, աւելի ոգեւորուած:

Պարտէզին երկաթէ վանդակորմին առջեւ պահ մը կեցաւ մտածկոտ, յետոյ մատները կողերուն վրայէն քաշելով սկսաւ քալել: Հաճոյք մըն էր իրեն համար լսել ու տեսնել մատներուն թրթռումը, որ տեսակ մը հանգիստ կը բերէր իր գերզգայնցածէս գրգռուած ջիղերուն վրայ:

Վարէն, խճուղիէն կառքերը պտըտողներ, եբջանիկներ, սիրուածներ, ու սիրողներ կը կրէին անդադար, գեղին հովանոցներու ծփանուտ ժանեակներուն տակ երազի պէս կիներ կը փախէին, կը փախէին կանանչ, դալուկ ծառաստաններուն մէջ անյայտանալով:

Աւազանի ձուկերուն հետ խաղաց նորէն: Արեւին տակ այդ ձուկերը ոսկիի պէս անուշ լոյս մը կը պտըտցնէին իրենց կռնակներուն վրայ: Ջուրին տակ ինկած կոճակներ, պզտիկ կլոր քարիկներ ճերմակ ճերմակ կը նայէին իրեն: Այս դիտողութիւնները բաւական տեւած ըլլալու էին, վասնզի իր ետեւէն խիճերուն վրայ մանրիկ քալուածք մը արթնցաւ: Պաղտօն ետին դարձաւ. իր հանըմին ընկերուհին էր, որ արեւէն կապած՝ վեր իր սենեակը կը քաշուէր:

Ց. ՕՇԱԿԱՆ

(8)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ը

Նոր պայքարը պիտի մղուի հետեւեալ նշանախօսքով,— « Անօթութեան եւ ցուրտին դէմ »: Կառավարութիւնը ազգային համերաշխութիւն քարոզելով, կը պահանջէ որ ունեւորը օգնէ չունեւորին: Տօքթ. Կէօպէլս այս առթիւ յայտարարեց.

— Գործազրկութեան դէմ պայքարը յառաջ կը տարուի երեք շրջաններով: Առաջինին շնորհիւ, որ լրացաւ, կրցանք աշխատանք ճարել երկու միլիոն գործազուրկներու: Երկրորդով պիտի ջանանք այս ձմեռ պահել շահուած դիրքերը: Իսկ երրորդը, որ պիտի բացուի գարնան, պիտի ըլլայ ընդհանուր յարձակում մը: Ամբողջ երկրին մէջ, իւրաքանչիւր ամսուան առաջին կիրակին հանգանակութիւններ պիտի կատարուին փողոցներու եւ տուներու մէջ: Պաշտօնեաները պէտք է իրենց թոշակին մէկ մասը յատկացնեն օգնութեան սնտուկներուն: Բանուորները իրենց աշխատավարձին մէկ ժամուան փոխարժէքը պիտի տրամադրեն նոյն նպատակին, ամէնամիս: Ազգային վիճակախաղ ըլլալու տարբերութեամբ, ամէն ամիս եւ իւրաքանչիւր ամսուան առաջին կիրակին ամբողջ Գերմանիոյ մէջ ամէն մարդ պարտաւոր պիտի ըլլայ միայն մէկ ճաշ ընել որուն արժէքը 50 փֆէնինկէն (3 ֆրանք) աւելի չպիտի ըլլայ: Այսպէս խնայուած դրամներն ալ պիտի յատկացուին օգնութեան սնտուկներուն: Դրամէ զատ, հանդերձեղէն, ուտելիք, ածուխ, եւն. պիտի հաւաքուին խանութներէն:

Աւելորդ է ըսել թէ՝ այս բոլոր հանգանակութիւնները պարտաւորիչ են:

Նախարարին ուժ տուաւ վարչապետ Հիթլէր ինքը, հրաշունչ ատենախօսութեամբ մը:

ՀԱՅՐԱՍՊԱՆ ԱՂՋԿԱՆ ՆՈՐ « ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ »

Հայրասպան Վիոլէթ նորէն հարցաքննուեցաւ առջի օր, կրկնելով իր նախորդ յայտարարութիւնները: Երբ հարցուցին թէ ո՞ւրկէ կը գտնէր այնքան դրամ, պահ մը մտածելէ յետոյ պատասխանեց.

— « Պաշտպան մը ունէի, վաթսուն տարեկան գործարանատէր մը որուն հետ դուրս կ'ելլէի երբեմն եւ որ չարաթը 500 — 1000 ֆրանք կուտար ինծի »:

Երբ անունը հարցուցին, աղջիկը մերժեց ըսել, բայց ոստիկանութիւնը գտած է արդէն:

Հարցաքննիչ դատաւորը լսեց զանազան վկայութիւններ, որոնց մեծագոյն մասը նպաստաւոր են Վիոլէթի հօրը համար:

Շաբաթ օր հայրասպանը պիտի փոխադրուի պատժական 14րդ ատեանին առջեւ, եւ այս առթիւ պիտի նորոգուի բանտարկութեան պայմանաժամը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Յ. Մալաքեան եւ պարագաները կը ծանուցանեն թէ իրենց սիրելի եղբօր՝ ՀՐԱՆՏ ՄԱԼԱՔԵԱՆի մահուան քառասունքին առթիւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի, այս կիրակի, 17 սեպտեմբեր, Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցիին մէջ:

Կը հրաւիրուին բոլոր բարեկամները ու ազգականները:

Մաղաքեան ընտանիք

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Քէնտիրեան ընտանիքը (Լիոն), իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկեր Ա. Ջամալեանի իրենց հարսին՝ Տիկ. Եղիսաբեթ Իսահակեանի կսկծալի մահուան առթիւ,

Քէնտիրեան ընտանիք

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Պէլվիլի ծանօթ սրճարանը:

Վերջին ընդհ. ժողովը մեծամասնութիւն չունենալով, վարչութեան ընտրութիւնը տեղի պիտի ունենայ այս ժողովին մէջ:

Անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր հայրենակիցներէ կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:

ՍԱԼՆՈՋՈՐԻ Հայր. Միութիւնը ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր հայրենակիցները, այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, 119, Ավընիւ տ'Իթալի: Մէթրօ՝ Maison Blanche:

ՍԻՓԱՆ Երգչախումբի ընդհանուր փորձը տեղի կ'ունենայ այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, 6bis rue Campagne Première: Մէթրօ Raspail: Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Փարիզ եւ շրջակաները

ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԻ բոլոր ընկերները այսօր ՈՒՐԲԱԹ երեկոյ ժամը 8.30ին, 51, rue de Rivoli. Café Samaritainի ներքնայարկը: Մէթրօ՝ Շաթըլէ: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն:

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ Վիշապ կոմիտէի ժողովը, այսօր Ուրբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին, Պէքոնի կայարանին դիմացը, սովորական հաւաքատեղին:

ՇԱՎԻԼԻ «Արցութեան» խումբի ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին սովորական հաւաքատեղին: 1932ի եւ 1933ի անդամատոմսերը միասին բերել:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին: Ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր խումբի ընդհ. ընկերական ժողովը, այսօր Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան Գրադարանին մէջ:

ԼԱՍԻՕԹԱՅԻ Խաժակ խումբի ընկերական ժողովը այս կիրակի ժամը 2ին, զեկոյց 11րդ Շրջ. ժողովի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ (Սէնթ - Մարկրիթի) Համազասպ խումբի անդամական ժողովը վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

30 Սեպտեմբեր շաբաթ իրիկուն, Պրէպան Մարսէյէզի մէջ

Մանրամասնութիւնները ժամանակին

Կը խնդրուի բոլոր Միութիւններէն նկատի ունենալ այդ թուականը:

Ընկերահամակրական հանդիպում

1918 Սեպտեմբեր 19ին, համեւրոպական մեծ պատերազմին, Պաղեստինի ճակատին վրայ, Արարայի պատմական դիւցազնամարտին, ֆրանսական դրօշի տակ նահատակուող, մեր 21 վեթերան ընկերներու անմոռանալի յիշատակին՝ յարգանքի ու մեծարանքի մեր տուրքը տալու մտադրութեամբ, կազմակերպած ենք ընկերահամակրական հանդիպում մը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, 37, Պուլվար Ցիւկոմիէ, Պառ տիւ կլօպի սրահին մէջ:

Լեգէոնականներս այդ օրը հաւաքուելով, մի քանի ժամ հին յիշատակներով պիտի ապրինք եւ պիտի ունենանք մտերմիկ զրոյցներ:

Այս առթիւ, կը հրաւիրենք Մարսէյլի եւ արուարձաններու եւ մօտիկ գիւղերու մեր բոլոր ընկերներն ու համակիրները հանդերձ ընտանեօք, մեր այս յարգանքի հանդիպումին:

Մարսէյլի Հայ Լեգէոնական Միութեան Վարչութիւն

Ծանօթ.— Ճախսերու մասնակցութեան համար 2 ֆրանք մուտք:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (59)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ՋՈՒՇՆԻՆԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

— Ինչո՞ւ ծածկեմ, վճիռը տրուելուն յաջորդ օրը:

Նոյն օրը, լուրը հաղորդեցի Դվոյնիկովի, որ թեթեւակի ուժգունեցաւ:

— Ի՞նչպէս, Ֆէդիա՞ն ալ միասին:

— Այո, Ֆէդիան ալ:

— Հապա դո՞ւք:

— Ես ալ...: Բայց դուք ալ, Վանիա:

— Օ՜հ, ե՜ս...

Եւ նշան մը ըրաւ ձեռքովը:

Ցետոյ աւելցուց.

— Բայց Ֆէդիան...

Ի մանկութենէ, կապուած էր Նազարովի: Սորպովի մէջ միասին էին աշխատեր, միասին էին կռուեր պատնէշին վրայ, միասին էին մտեր Մարտական Մարմնէն ներս: Չէր կրնար սակայն հաւատալ թէ Նազարով կրնար կախուիլ:

Նազարով տարբեր կերպով ընդունեց լուրը: Ոչ մէկ այլափոխում իր դէմքին վրայ, ոչ ալ վախի շուք մը:

Ջուարթագին ժպտելով, ըսաւ, հանդարտ եւ պարզունակ.

— Վերջապէս: Լաւ որ այս մարդիկը չեն սիրեր չարչարել: Արագ կը գործեն եղեր մարդիկը: Աւելի լաւ է այսպէս, քան մեռցնել յամր մահով մը: Ուրեմն ուրբաթ օր, հա՞:

Գալով Մակարովի, հրաշալի էր իր բարձր հոգին: Իր մէջ ամէն բան լոյս էր եւ յստակութիւն: Մահը իրեն կը թուէր երջանիկ վախճան մը, որ արժանի է յեղափոխականին: Մտիկ ընելէ յետոյ ինծի, աղաղակեց.

— Ցանուն երկրին եւ յանուն ազատութեան:

Դատավարութիւնը սակայն տեղի չունեցաւ որոշեալ օրը: Նախընթաց օրը, ոստիկանական քննութեամբ, իմացան Մակարովի բուն անունը: Մակարով եւս իր անունը պահած էր մինչեւ այդ օրը: Իմացան նոյնպէս թէ 16 տարեկան էր: Դատավարութիւնը յետաձգուեցաւ, մինչեւ որ Սիմֆերոպոլի շրջանային դատարանը որոշէր Մակարովի, իբրեւ անչափահասի, պատասխանատուութեան հարցը:

II.

Երբ մայրս եւ կինս Սեւաստապոլ հասան, նոյն օրը քաղաք ժամանեցին նաեւ անհրաժեշտ Բորիս Ուսպէնսկի եւ փաստաբան Ա. Տ. Զէնէլ, լիսէի դասընկերս: Այս վերջինը չխառնուեցաւ դատավարութեան, սակայն մեզի մեծ ծառայութիւններ մատոյց՝ օժանդակելով մեր պաշտպանողականին պատրաստութեան:

Իր կամքովը, նոյն օրերուն Սեպաստապոլ եկաւ Սիլբէրբէրգ: Գացեր էր գտնել Ազեւը, առնր յայտարարեր էր թէ իր կեանքին գնովը պիտի փորձէր բանտէն փախցնել Դվոյնիկովը, Նազարովը եւ զիս: Ինչ որ կը ըսպասէր Ազեւէն, նիւթական օժանդակութիւն մըն էր միայն:

Ազեւ շատ կ'աշխատի տարհամոզել Սիլբէրբէրգը: Անոր ցոյց կուտայ անկարելիութիւնը փախցնելու երեք հոգին մէկ անգամէն, նոյնիսկ զիս մինակս: Կ'առարկէր թէ Մարտական Մարմինը չէր կրնար զոհել իր անդամները փախուստի փորձերով, որոնք առաջուընէ դատապարտուած էին ձախողութեան: Սիլբէրբէրգ չի համաձայնիր Ազեւի հետ: Բայց Կեդր. Կոմիտէն իր տրամադրութեան տակ կը դնէ պահանջուած միջոցները կազմակերպելու համար մեր փախուստը: Կինս ինծի հաղորդեց Սիլբէրբէրգի գալուստը: Գործը որ յանձն առած էր, շատ դժուար էր: Բանտէն փախուստ մը կարելի էր միայն երկու կերպ.— Զինեալ յարձակում կամ զինուորական պետի մը օժանդակութիւնը: Սիլբէրբէրգ նախ կ'ընտրէ առաջին ձեւը: Բելոստոկի գունդը, ինչպէս ըսի, յեղափոխական գաղափարներով վարակուած էր: Քանիցս լսած էինք զինուորներէն եւ հերթապահ ենթասպաներէն թէ զէնքերը վար պիտի ձգէին, երբ յարձակման առաջին հարուածին ձայնը առնէին: Որքան ալ թերահաւատ ըլլայինք նման յայտարարութիւններու մասին, չէինք դադրեր քիչ մը յուսալէ թէ մաս մը զինուորներ այդպէս պիտի չարժէին: Մենք չուտով մերժեցինք այդ ծրագիրը: Պարզ էր, որ երբ որոշուէր զինեալ յարձակում մը փորձել, անկարելի պիտի ըլլար խուսափիլ սպաննելէ ոչ միայն սպաներ, ինչ որ կ'ընդունէինք հարկադրաբար, այլեւ զինուորներ, ինչ որ անընդունելի կը համարէինք: Ասկից զատ տեղական կոմիտէն իր տրամադրութեան տակ չունէր բաւական թիւով կռուողներ: Սիլբէրբէրգ չէր յաջողած գտնել փէտայիներ, ամէն տեսակէտով ընդունակ կատարելու իր ծրագիրը:

Երբ մէկ կողմ դրուեցաւ այս ծրագիրը, գրեթէ օդը կը ցնդէր բոլոր ընկերները միասին փախցնելու յոյսը: Ու եթէ այլեւս կարելի կը թուէր բան մը, այն ալ մէկ հոգի մը փախցնելն էր: Եւ սակայն, մէկ հոգիի փախուստին կազմակերպութիւնն իսկ բազմաթիւ դժուարութիւններու կը բախէր:

Բանտը պաշտպանուած էր հետեւակազօրաց գումարտակով մը, որ կը փոխուէր ամէն օր: Բանտը երեք մասերու բաժնուած էր,— հասարակաց բանտ, սպաներու յատուկ բանտ, գնտան: Այս վերջին բաժինը, ուր կը գտնուէինք, երկար նրբանցքէ մը կ'ունէր, երկայնքին վրայ 20 խցեր, 10 խցիկ իւրաքանչիւր կողմին: Նրբանցքին մէկ ծայրը կը վերջանար պատով մը, որուն մէջ փորուած վանդակապատ լուսանցք մը: Ծայրը կը վերջանար երկաթէ դուռ մը, որ միշտ փակ էր ու կղպուած: Այս դուռը կը բացուէր լուսարձակ մը մէջ, ուր կը նստէր պահակապետ հերթապահին սենեակը, բացուած մութ եւ առանց պատուհանի:

(Շարունակելի)

ԿԱՐԵՒՈՐ

Ծանօթ Օրիորդ մը կը ստանձնէ ֆրանսերէնի, անգլիերէնի, գերմաներէնի եւ հայերէնի դասեր տուներու մէջ: Դիմել Յառաջի վարչութեան:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme :-: PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone: Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ԿԱՅԱՆ՝ Métro: TOLBIAC)

ՇԱԲԱԹ 16 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

16 Septembre 1933

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2293

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԲԱՐԵԿԱՄԻՆ ՈՒ ԹՇՆԱՄԻՆ

Կրկնենք անգամ մըն ալ,— չափազանց երկար տեւեց «Հայաստան սիրելու» եւ ուրիշները անոր թշնամի ցուցնելու խեղկատակութիւնը։

Երեւակայեցէք,— Հասարակ խանութպաններ եւ «տիլէթանթ»ներ, տունը մնացած երիտասարդներ, Երեւանը կամ Վանը քարտէսի վրայ տեսած ուսումնականներ կրնա՞ն եղեր աւելի լաւ ճանչնալ, գնահատել ու պաշտպանել արդի Հայաստանը, քան Դաշնակցութիւնը։

Բչուառները կը մոռնան որ, «ափ մը Երեւան»ին ՀԱՅԱՑՈՒՄԸ անգամ կը պարտին Դաշնակցութեան։ Նոյն իսկ խորհրդային վիճակագրութեամբ։

Ցետոյ, հոգեբանօրէն, «սոցիալական ծագումով» բացարձակապէս խորթ մարդիկ, ռամկավար եւ ընկ. կրնա՞ն եղեր աւելի լաւ ըմբռնել, սիրել խորհրդային յեղափոխութիւնը, Հայաստանի ներկայ կարգն ու սարքը, քան Դաշնակցութիւնը, որ իր շունչը եւ ոգին կ՚առնէ այս ժողովուրդի ակունքէն,— գիւղացի եւ բանուոր։

Ռամկավար ամբողջ իրատեսութիւնը կարելի է խտացնել մէկ նախադասութեան մէջ,— Ռուսը տիրաբար նստած է Երեւանի մէջ։ Մնացեալը մանրամասնութիւն է։

Մինչդեռ Դաշնակցութիւնը կ՚ըսէ,— Ես համակերպած եմ կատարուած իրողութեան, եւ գործնապէս ոչինչ կ՚ընեմ, զայն շրջելու համար։ Ընդհակառակն, կ՚ուզեմ, որ առաւելագոյն բարիքը քաղենք տուեալ կացութենէն։ Կ՚ուզեմ որ աւելի արթուն ըլլան օրուան իշխանաւորները, աւելի բարձր խօսին, եւ խուսափին այն «քեմալլագէզօզութիւններէն» որոնք դատապարտուած են նոյն իսկ Լէնինի եւ Ստալինի կողմէ։

Անշուշտ, կարելի չէ բացառութիւն կազմել ընդհանուր կարգու սարքէն։

Բայց, իւրաքանչիւր միջավայր իր առանձնայատկութիւններն ու պահանջները ունի, եւ վարիչին սրատեսութիւնը կրնայ հրաշքներ գործել։

Լէնինը ինքն էր որ գրեց հանդուցեալ Միասնիկեանին՝ թէ Ռուսաստանը Հայաստան չէ։ Եւ Միասնիկեանն էր որ ապացուցեց թէ ռուսական կաղապարը գոտին նոյնութեամբ կապելով, կը խեղդէինք հայ գիւղացին։

Արդ, անոնք որ «տէսթան» կ՚երդեն կամ կը ցրուեն աջ ու ձախ, տասնհինգ տարի է եւ է պրպտում կատարելու, գաղափար ունի՞ն բուն Հայաստանի ժողովուրդին կացութեան մասին։

Գիտե՞ն կամ գոնէ կրնա՞ն պատկերացնել նոյն իսկ Երեւանի կացութիւնը։

Մեր ընդդիմախօսները երբեմն իրենց բերնէն կը փախցնեն խոստովանանքներ,— «բնակարանի նեղութիւն, պարենաւորման դժուարութիւն եւ անկանոնութիւն»։

Արդ, գիտե՞ն, կ՚ըմբռնեն այդ վերացական բացատրութեանց բուն իմաստը։

Անոնք երբեմն կը խօսին նաեւ սեւ ու ճերմակ հացի մասին։

Բայց, հացին ճերմա՞կն է որ կը պակսի, թէ հացը ինքնին, ամբողջովին։

Այլապէս, մարդիկ ինչո՞ւ պիտի հարկադրուէին «խուզել» իրենց հասկերը, յետոյ ժողվելու եւ գաղտագողի տուն տանելու համար։

Ու վերջապէս, ահա 12 տարիէ ի վեր զօրանոցի կեանք մը պարտադրուած է Հայաստանի, ինչպէս ամբողջ Ռուսաստանի ժողովուրդին։

Արդ, 1914էն ի վեր ահաւոր ջղաձգութեանց մատնուած, լեռներէն դաշտերը, սահմանէ սահման, ցամաքէ ցամաք նետուած ժողովուրդի մը վրայ ուժ մնացա՞ծ է դիմանալու արհեստական տառապանքներու, որոնք իրար կը գերազանցեն տարուէ տարի։

Այս բոլոր ողբերգութեանց եւ դեռ այնքան կենսական հարցերու մասին մենք իրաւունք ունի՞նք խօսելու, տեսակէտ, գոնէ վերապահում յայտնելու։

Եւ երբ, մահը աչք առնելով մարդիկ Արաքսը կ՚անցնին խումբ խումբ, մենք իրաւունք ունի՞նք լռելու։

Փախստականները ցուրտէն փախած թռչուններ ըլլային, հեռագիր կը հասնէր Եւրոպա։

Ո՞րն է պարկեշտ հայրենասիրութիւնը,— վրդովիչ իրողութեան մը, այո՛, աղէտի մը առթիւ բանալէ՞ի բանալ Դաշնակցութեան հետ, թէ սրտցաւ հետաքրքրութեամբ իմանալ, պրպտել փախուստին պատճառները։

Դաշնակցութի՞ւնը սարքեց այս խմբական փախուստները։

Դաշնակցութի՞ւնը ղրկեց զանոնք, յետոյ փախցնելու եւ «երկրին հրճուանք» զգալու համար։

Փախստականներէն որ եւ է մէկը հեռաւոր կապ անգամ չունի Դաշնակցութեան հետ։

Եւ սակայն, հազիւ Թաւրիզ հասած, իր դիմացը կը գտնէ Դաշնակցականներ, որոնք իրենց մարդկային պարտականութիւնները կը կատարեն։ Կը հոգան, կը կերակրեն, հագուստ – կապուստ կը ճարեն։

Այստեղ անգամ, ռամկավար պաշտօնաթերթը փրփուր կը տեղայ, սահեցնելով սա ամարդի խօսքերը.

— «Փախստականներուն հանդէպ արտասահմանի մէջ ցոյց տրուելիք վերաբերմունքին մէջ մեղաւոր են իրենք՝ փախստականները, որ ապաստան փնտռած են խարդախ փաստաբաններու քով»։

Ըսել կ՚ուզեն,— ինչո՞ւ գացիք ապաստանեցաք Առաջնորդարանը, անօթի եւ մերկ, ինչո՞ւ գէշ բաներ պատմեցիք Խ. Հայաստանի մասին, փոխանակ Թաւրիզի փողոցներուն մէջ սատկելու։

Այս ալ մաս կը կազմէ «Հայաստանը սիրելու» իմաստութեան...

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՀԱ ՄԷԿՆ ԱԼ ԽՐԵՑԱՒ...

— oo —

Կարելի է ըսել թէ՝ երբեք այսքան խռովայոյզ վիճակ մը չէր ունեցած ամերիկահայ գաղութը։ Գոնէ մեծ պատերազմի զինադադարէն աստին։

Երրորդ ամիսն է որ կրակ ու բոց կը ժայթքէ կուսակցական թերթերէն եւ բեմերէն։

Կրակը վառեց փառամոլ եւ անխելք վեղարաւոր մը, Ղեւոնդ արք. Դուրեան, եռագոյնը վար առնել տալով։

Այժմ կռիւը Շիքակոյի միջազգային ցուցահանդէսէն փոխադրուած է ազգ. առաջնորդարանը, եւս. ժողովին մէջ, եկեղեցիներու բակը, եւ մինչեւ ամերիկեան ոստիկանութեան գրասենեակները։

Պատահաբար աչքէ կ՚անցընեմ վերջին թղթաբերը, եւ ուշադրութիւնս կը գրաւէ նոր «քաջագործութիւն» մը.—

« ՆՈՐ ՊՐԻԹԸՆԻ Ս. ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՓԱԿՈՒԱԾ ».— «Կ՚ԱՐԳԻԼՈՒԻ ԽԱՂՈՂԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆԸ».—

Այս՝ խորագիրն է։ Քանի մը տող ալ՝ թղթակցութեան բովանդակութենէն.

— «Կիրակի առաւօտ, երբ Հայեր խումբերով կը դիմեն դէպի Ս. Ստեփաննոս եկեղեցին, իրենց դէմ կը գտնեն ուժ ոստիկաններ, որոնք փոքրամասնութեան (առաջնորդին կողմնակիցներուն) հրաւէրին վրայ եկած էին։ փակ պահելու եկեղեցին »։

Չի՞ բաւեր, եթէ, իբրեւ եզրակացութիւն, աւելցնեմ թէ գործը ինկած է դատարան...

Բայց, ասիկա մէկ հատն է միայն։

Վէճը այնքան սաստկացած եւ ծաւալած է որ, երկու ճակատի բաժնըւած են երեսփ. ժողովն ալ, հոգաբարձութիւններն ալ, եկեղեցիներն ու եկեղեցականներն ալ։

Ուրեմն, ծանրաբարոյ Ամերիկան ալ նախանձելիք բան չունի Պուլկարիայէն, Յունաստանէն կամ Ռումանիայէն։

Ի՞նչ կ՚ըսէք, եթէ ամէն գաղութ այսպէս նեղքուի, ճապաղի եւ քրքրուի ինքն իր մէջ, գիշեր – ցերեկ զբաղեցնելով տեղական ոստիկանութիւնները եւ դատական իշխանութիւնները, բոլոր « հիւրընկալ » երկիրները գլուխ գլխի տալով, համաձայն չե՞ն ըլլար... ազգային օջախ մը տրամադրելու մեզի։

ՎԱՀԷ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԻՃԱԿԱԽԱՂԸ

— oo —

Ելմտական նախարարութիւնը գեկոյց մը հրատարակեց, որով կը ծանուցանէ թէ՝ նկատի առնելով որ ազգ. վիճակախաղը մեծ յաջողութիւն կը խոստանայ, որոշուած է անթեւով կամ շարժանկարով քարոզութիւն չկատարել, ցնոր տնօրինութիւն։ Ցետոյ, առաջին բաժնի վաճառման համար դրամատուններուն եւ միջնորդներուն տրուելիք միջնորդչէքը կէս առ կէս պիտի զեղչուի յաջորդ բաժիններուն շրջաբերութեան առթին։

Որոշուած է անմիջապէս հրապարակ հանել չորս բաժին՝ 200 միլիոնի, իսկ հինգերորդը շրջաբերութեան պիտի հանուի Նոյ. 20ի առտենները։

Կ՚արժէ յիշեցնել թէ՝ իւրաքանչիւր բաժնի տոմսակները զնողներուն կուտան միեւնոյն իրաւունքները։ Շրջաբերութիւնները տեղի պիտի ունենան 15 օրը անգամ մը, իսկ վիճակահանութիւնները մօտաւորապէս նոյնքան ժամանակամիջոցի մէջ։

Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ՝ պաշտօնական շրջանակները կը յուսան մէկ միլիառ ֆրանքի տոմսակ հանել սեպտ. 20էն Նոյ. 20։ Ամէն պարագայի մէջ, 600 միլիոնը պիտի հանուի հոկտ. 15էն առաջ։

ՈՒԺԳԻՆ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ԷՐԶՐՈՒՄԻ ՄԷՋ

— oo —

Պոլսէն կը հեռագրեն սեպտ. 14 թուականով.—

Բուռն երկրաշարժ մը զգացուեցաւ Հասան Գալէի մէջ (Էրզրում)։ Զոհերու թիւը յայտնի չէ տակաւին։ Կարգ մը գիւղեր ծանրապէս վնասուեցան։ Օգնութեան գործը կը կազմակերպուի։

ԿԱՆՏԻ ԽՈՍՏԱՑԱՒ ԽԵԼՕՔ ԿԵՆԱԼ

— oo —

Իր կուսակիցներուն հետ խորհրդակցելէ յետոյ, Կանտի յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որով կը խոստանայ մէկ տարի որ եւ է գործունէութիւն չկատարել բրիտանական իշխանութեանց դէմ։ Այսպէս, մինչեւ 1934 օգոստոս 3, չպիտի կատարէ որ եւ է արարք որ կրնայ բանտ առաջնորդել զինք։ Կանտի տաժանելի գտնելով հանդերձ այս զինադուլը, ուրիշ ելք չի տեսներ եւ պիտի գոհանայ միայն անհատական անհնազանդութիւն քարոզելով։

ՏԵՐՍԻՄԸ ԻՐԱ՞Ւ ԱՊՍՏԱՄԲԱԾ Է

—·—

Թուրքերը կը ջարդուին եւ կը նահանջեն

ԽՄԲ.— Արաբական « Էլ Ահրար » թերթէն առնելով, հաղորդած էինք թէ ապստամբութիւն ծագած է Տերսիմի եւ Մոտկանի (ոչ թէ Մոնտէնէի) մէջ։ Պէյրութի « Ազդակ »ը այս առթիւ կը հրատարակէ հետեւեալ մանրամասնութիւնները, քաղելով Խարբերդէն Հալէպ հասած Քիւրտէ մը։ Կ՚արտատպենք վերապահութեամբ.—

Ապստամբ Ալպաս աղայի տղոց վրայ թուրք կառավարութիւնը ամիս մը առաջ կարեւոր ուժեր ղրկեց։ Քիւրտ ըմբոստները կը գտնուէին Աղատա գիւղին մէջ։

Զօրքը գիւղէն մէկ ժամ հեռաւորութեան վրայ կը հանդիպի քիւրտ ըմբոստներու եւ կը սկսի կատաղի կռիւ մը։ 24 ժամ շարունակ կռուելէ վերջ Քիւրտերը ճարպիկ դարձուածքով մը թուրք զինուորները կը լեցնեն ձորի մը մէջ, ուր կը սկսի արիւնալի ջարդը, փճացնելով մօտաւորապէս զօրքին կէսը։

Ի վերջոյ թուրք զինուորներու օգնութեան կը հասնին չորս օդանաւեր, որոնք կը սկսին ռմբակոծումի։ Սակայն շնորհիւ քիւրտ ըմբոստներու քաջ նշանառութեան եւ լեռնային յարմարութիւններու, ոչ միայն անհետեւանք կը մնան օդանաւերու ռմբակոծումները, այլեւ անոնցմէ երկուքը վար կ՚առնուին։ Յուսահատ վիճակի մէջ, կը նահանջեն թուրք ուժերը, բազմաթիւ սպաննեալներ թողլով իրենց ետին։

Ասոր վրայ, թուրք կառավարութիւնը, նկատելով որ ապստամբութեան տեւական հինգ դարձած է Տէրսիմը, կարեւոր ուժեր կը սկսի կեդրոնացնել Տերսիմի շրջանին մէջ վերջնականօրէն զսպելու յոյսով ապստամբութիւնը։ Արդէն Խարբերդէն բաւականաչափ ուժեր մեկնած են դէպի Տէրսիմ։

Այս բոլորին տեղեակ, Քիւրտերը, մանաւանդ Տէրսիմցիները, իրենց կարգին կը միանան եւ պատրաստութիւններ կը տեսնեն թուրք կառավարութեան ձեռնարկութիւններուն դիմադրելու համար։ Աղատա, Խաչիլիկ, Հալւորիկի վաճքը եւ Սին միացած են ապստամբ Քիւրտերուն։ Ֆիրատցիները, Խանանցիները, Ռազիկցիները, Շամցիները, Գառիկցիները, Խարպալցիներ եւ Պախթիարցիներ պատրաստ են օգնելու քիւրտ ապստամբներուն։

Ապստամբ Քիւրտերու թիւը կը հաշուի 10,000, որոնք լաւ զինուած են։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔԵՒՅՈՒՆԱԿԱՆ ԴԱՇԻՆՔԸ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԵՑԱՒ

Նոր կացութիւն՝ Պալքաններու մէջ

Էնկիւրիէէն կը հեռագրեն սեպտ. 14 թուականով.— Թուրքեւյունական նոր դաշինքը ստորագրուեցաւ այսօր կէսօրէն յետոյ։ Գլխաւոր յօդուածը կ՚երաշխաւորէ սահմաններու փոխադարձ ապահովութիւնը։

Ստորագրութիւնը տեղի ունեցաւ հինգ ժամուան խօսակցութենէ մը յետոյ, որուն կը մասնակցէին Պ. Ցալտարիս, Ըսմէթ փաշա եւ երկու երկիրներու արտաքին նախարարները։ Միայն մանրամասնութեանց մէջ կարգ մը փոփոխութիւններ կատարուեցան եւ դաշնագիրը վերջնական ձեւ առաւ։

Յոյն նախարարները Պոլիս մեկնեցան։

Թրքական եւ յունական թերթերը խանդավառ յօդուածներ կը հրատարակեն այս նոր ուխտին առթիւ։

Աթէնքի առեւտրական սենեակը վաճառականներու պատուիրակութիւն մը կը կազմակերպէ, Թուրքիա ղրկելու համար։

⁂ Պուլկարական « Զօրա » թերթը կը գրէ թէ նոր դաշնագիրը կը կղզիացնէ Պուլկարիան եւ թէ Թուրքիան այլեւս չպիտի կրնայ միջամտել պուլկարեւյունական վէճերուն։ Թերթը կ՚աւելցնէ թէ՝ այս դաշնագրին հետեւանքով վըտանգուած է Պուլկարիոյ դէպի ծով ելքի պահանջը եւ թէ կառավարութիւնը պէտք է ուղղակի բանակցութիւններ կատարէ Յունաստանի հետ։

⁂ Երեքշաբթի օր, ի պատիւ յոյն նախարարներուն տրուած հացկերոյթին մէջ, Ըսմէթ փաշա ճառ մը խօսեցաւ որուն հետեւեալ մասերը ուշադրութիւն գրաւած են քաղաքական շրջանակներու մէջ.

— « Կարպաթներէն մինչեւ Եգէականի եւ Միջերկրականի ափերը փռուած են երկիրներ որոնց կրած դժուարութիւնները միեւնոյն պատճառներէն կը ծագին եւ որոնք այսօր միեւնոյն շահերն ունին։ Եթէ բոլորովին յուսահատած չենք մարդկային իմաստութենէն, կարելի է նախատեսել թէ այս բոլոր երկիրները, որոնք այնքան հարուստ եւ բարգաւաճ էին երբեմն, վերջ ի վերջոյ պիտի համաձայնին, ներդաշնակելու համար իրենց ցիրուցան ճիգերը, որպէսզի կարենան փրկուիլ այն անխախտելի տագնապէն որ մամուլի մը պէս ամէն կողմէ կը սեղմէ եւ կը խեղդէ զիրենք։ Վերջերս իրենց կնքած տնտեսական համաձայնութեամբ, Թուրքիա եւ Յունաստան բարեբաստիկ օրինակ մը տուին իրենց դրացիներուն եւ ես վստահ եմ թէ միանալով վստահելից եւ անկեղծ բարեկամութեամբ, անոնք պիտի կրնան նոյնքան արժանաւորապէս գլուխ հանել կեդրոնական եւ հարաւ – արեւելեան Եւրոպայի վերակազմութեան փառաւոր գործը »։

150,000 ժողով երկու ամսուան մէջ

—·—

ԱՄԷՆ ՄԷԿԸ 15 — 25 ԱՆԳԱՄ ՃԱՌ ՊԻՏԻ ԽՕՍԻ

Հիթլէրական կուսակցութիւնը քարոզչական ընդարձակ ծրագիր մը կազմած է, որուն գործադրութիւնը պիտի սկսի հոկտեմբեր 1ին։

Տօքթ. Կէօպէլս, պրոպագանդի նախարարը, հաղորդելով այս որոշումը, աւելցուց թէ պայքարը պիտի մղուի առաջնորդութեամբ Հիթլէրի։ Իւրաքանչիւր հռետոր 15 անգամ ճառ պիտի խօսի երկու ամսուան ընթացքին, եթէ հանրային պաշտօնեայ է, իսկ 25 անգամ՝ եթէ պետական պաշտօնեայ չէ։ Հարիւր յիսուն հազար ժողովներ պիտի գումարուին երկու ամսուան մէջ, որպէսզի պահպանուի սերտ կապը՝ ազգային – ընկերվարութեան եւ ժողովուրդին միջեւ։

Այս առթիւ խօսած ճառին մէջ, Տօքթ. Կէօպէլս ըսաւ.

— « Ազգային – ընկերվարութիւնը իրականացուց Գերմանիոյ երկհազարամեայ երազը։ Մենք իրականացուցինք այն խէչալը որուն համար « Հօհէնշթաուֆէնները» (կայսերական դերդաստան մը) քալեցին դէպի Իտալիա, որուն համար Լութեր իր տեսակէտները փակցուց Վիթէնպէրկի դղեակին եկեղեցիին դուռներուն վրայ, այն խէչալը որ կ՚ոգեւորէր Մեծն Ֆրետերիքը, այդ եզակի մարդը եւ Պիզմարքը որ երեք անգամ պատերազմ կը մղէր, այն խէչալը որուն համար, վերջապէս, միլիոնաւոր զինուորներ դիմադրեցին ռազմաճակատին վրայ, լման չորս տարի։

« Այսօր այլեւս կարելի չէ խօսիլ համայնավարական վտանգի մասին, թէեւ քանի մը հերձուածողներ տակաւին կը փորձեն դժգոհութիւն սերմանել եւ չարժել բազմութիւնները՝ իրենց դրամեքենաներուն վրայ տպուած թռուցիկներով։ Մենք զանոնք պիտի պատժենք մարդ մարդու դիմաց եւ հարուած հարուածի դէմ »։ (Ակն ընդ ական)։

Նախարարը յետոյ անդրադառնալով արտասահմանի մէջ մղուած հակահիթլէրական պայքարին, բացագանչեց.

— «Երբ «գործ տետրակ»ի մը մէջ կը կարդամ թէ ես եմ յղացած Րայխստակը հրկիզելու ծրագիրը եւ վարչապետ Կէօրինկ գործադրած է զայն, կ՚ըսեմ պարզապէս.— « Տէր, թող զոյգս, զի ոչ գիտեն զինչ գործեն »։ Չեմ կարծեր որ արտասահմանը լուրջ կարեւորութիւն ընծայէ այսպիսի պատմութիւններու։

Երկու դատ՝ Րայխստակի հրկիզման առթիւ

—·—

ՄԷԿԸ ԼԱՅՓՑԻԿԻ, ՄԻՒՍԸ... ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Սեպտ. 21ին Լայփցիկի մէջ կը սկսի Գերմանիոյ խորհրդարանին հրկիզման դատավարութիւնը։ Գլխաւոր ամբաստանեալն է Հոլանտացի Վան Տէր Լուպէ, որ ծնած է 1909ին։ Իբրեւ մեղսակիցներ պիտի դատուին գերման համայնավար Թոկլէր, պուլկար լրագրող Կէորկի Տիմիթրով, ուսանող Փոփով եւ բանուոր Տանէվ։ Պիտի լսուին իբր 120 վկաներ։ Մինչեւ հիմա հարցաքննիչ դատաւորը հինգ հարիւր հոգի լսած է այս գործին առթիւ։

Այս պաշտօնական դատէն առաջ, սեպտ. 14ին Լոնտոնի մէջ սկսաւ ուրիշ դատավարութիւն մը, երեւան հանելու համար ճշմարտութիւնը։ Ատեանը կազմուած է Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Շուէտի, Պելժիոյ, Տանիմարքայի, Մ. Նահանգներու, Հոլանտայի եւ Պուլկարիոյ նշանաւոր իրաւագէտներէն կամ իրաւաբաններէն։ Հրաւիրուած էր նաեւ Պ. Նիթթի, Իտալիոյ նախկին վարչապետը, բայց չկրցաւ երթալ, առողջական պատճառներով։ Դատավարութեան կը հետեւին բազմաթիւ թղթակիցներ։ Իսկ իբրեւ վկայ հրաւիրուած են հարիւրի չափ մարդիկ, մեծ մասը Գերմանացի։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

4.- Գերման երիտասարդութիւնը

Ներկայացուցինք գերման երիտասարդական ընկերակցութեան զանազան բաժանումները, որոնց կը հրամայէ «երիտասարդութեան առաջնորդը», Պալտուր ֆոն Շիրախ: Տակաւին կանուխ է ըսելու համար թէ այս ընդարձակ եւ ծաւալուն կազմակերպութեան բոլոր անդամները, կամ գերման բովանդակ երիտասարդութիւնը, արդէն տոգորուած է ազգային – ընկերվարութեան տեսակէտներով: Եւ սակայն տեղի չկայ կասկածելու, որ գերման երիտասարդութիւնը, շուտով endoctriné, պիտի թրծուի հիթլէրիզմով: Վասնզի, նախ, բացի ապաքաղաքական (apolitique) կազմակերպութիւններէ,— մարզական, կրօնական,— չի թոյլատրուիր որ եւ է երիտասարդական ձեռնարկ: Եւ յետոյ ապաքաղաքական այդ կազմակերպութիւններն իսկ դրուած են հիթլէրեան երիտասարդութեան վարիչներուն հակողութեան տակ: Այս ապաքաղաքական, կարելի է ըսել՝ հիթլէրիզմով տակաւին չվարակուած երիտասարդութիւնը կը կազմուի մասնաւորապէս ուսանողներէ: Բայց հիթլէրիզմը չափազանց տարածուած է համալսարանական ուսանողութեան մէջ: Նոյնպէս զինուորական կազմակերպութիւններու մէջ:

Որ եւ է երիտասարդ, որ endoctriné չէ եղած (չէ հիթլէրականացած կամ չէ ուսած հիթլէրեան քարոզչութեան մէջ), չի կրնար խուսափիլ այդ վարդապետութենէն՝ համալսարանին դըրան առջեւ կամ զինուորական համազգեստը հագնելու ժամանակ: Մանաւանդ որ այդ քարոզչութեան, այդ ուսուցման նուիրուած է օրուան ժամերուն մեծ մասը՝ բովանդակ Գերմանիոյ մէջ: Ձայնասփիւռը շարունակ կը խօսի, կը քարոզէ, կ'ուսուցանէ, ականջները, մեծին ու պզտիկին, տարէցին ու մանուկին, կը լեցնէ ամէ՜ն օր: Հիթլէրի վարչաձեւին բարիքներուն թուումով, ազգային ընկերվարութեան փառաբանութիւնով, Նոր Գերմանիոյ երազներով:

Այսօր ամբողջ Գերմանիա կը գտնուի ձայնասփիւռին տիրապետութեան, Ձայնին Թագաւորութեան տակ:

Բաւակա՞ն է ձայնը՝ կազմակերպելու համար երիտասարդութիւնը: Բայց կան նաեւ ուրիշ միջոցներ, որ ուղղուած կնիքը կը դնեն մատղաշ հոգիներու վրայ,— երիտասարդութիւնը «դրաւելու», «հմայելու», «կախարդելու» միջոցներ են առոնք: Այդ դերը կը կատարեն համազգեստը, դրօշը, հանդէսը: Ազգային – ընկերվարութեան հիմնադիրները գիտեն թէ քարոզչական ի՛նչ մեծ զօրութիւն ունին առոնք: Հռոմէական պարզ բարեւը հարիւր հազարներով երիտասարդութիւն քաշեց հիթլէրական կազմակերպութեան շարքերէն ներս: Արդարեւ երիտասարդներ կան, որ հաճոյք եւ հպարտութիւն կը զգան, կը սիրեն բարեւել հռոմէական արարողական ձեւով: Կարելի չէ ուրանալ թէ մեծ տպաւորութիւն կը ձգէ, երբ հարիւրներով երիտասարդութիւն յանկարծ կը բարձրացնէ ձեռքերու անտառ մը: Վերջապէս երիտասարդներ կան, որ խանդավառութեամբ եւ հրճուանքով կը լեցուին՝ երբ կը բարձրացնեն իրենց դրօշը կեռ – խաչով: Մեծ դեր կը կատարէ նաեւ համազգեստ կրելը: Արդէն Գերմանացիները մասնաւոր սէր մը ունին համազգեստ կրելու: Եւ սակայն գործ շապիկ հագնիլը ուրիշ պատճառ մըն ալ ունի, գործնական: Հիթլէրեան այդ համազգեստը այժմ կը շինուի հագուստի արհեստանոցներու մէջ հարիւր հազարներով: Պատրաստ զգեստ է, համեմատաբար շատ աժան է, կարելի է գնել ապառիկ՝ ամսական վճարելով միայն մէկ փրանք: Հագուստներու նորոյթի խնդիր չի մնար, բոլորը կը հագուին նման, ունեւորն ալ, չունեւորն ալ, այնպէս որ տնտեսական տագնապի այս օրերուն՝ երիտասարդներուն համար մտահոգութեան պատճառ չի ծագիր, երբ, օրինակ, հարկ ըլլայ ներկայանալ... աղջկան մը: Ի՞նչ հարկ այլեւս վայելուչ հագուելու, հարուստ երեւալու,— գործ շապիկը կը փրկէ չունեւորը պզտիկ մնալու վախէն, ցրկուածի զգացումէն: Այսպէս է, որ հիթլէրեան համազգեստը, գործ շապիկը, դարձաւ ժողովրդական:

Հանդէսները եւս, ինչպէս ըսինք, մեծ դեր կը կատարեն որսալու համար երիտասարդութիւնը: Ահա թէ ինչո՛ւ Գերմանիոյ մէջ, կարելի չէ հաշուել ու յիշատակել տողանցքները, հաւաքոյթները, ցոյցերը, ճառերով, երգերով, նուագով եւ հրախաղերով: Այդ բոլորը՝ արծարծելու համար խանդավառութիւնը երիտասարդութեան մէջ: Մասնաւորաբար տողանցքը հրաշալի դեր մը կը կատարէ այդ նպատակով: Գերմանացին կը սիրէ քալելը, մանաւանդ շարքի մէջ քալելը: Տողանցքներուն կանոնաւոր աղմուկը, երկար կշռոյթը կը դրդէ երիտասարդական ջիղերը:

Հիթլէրի երիտասարդական կազմակերպութիւնը ունի նաեւ ուրիշ միջոց մը շահելու երիտասարդութիւնը, երբ դաշտին ցոյցերը կամ մարզարաններու մէջ համախումբը: Զբօսանք կամ արշաւ, կիրակի օրերը, քաղաքներէն դուրս: Բանով մը գրաւեցնել վերջապէս երիտասարդութիւնը: Ներկայիս սովորական բան է տեսնել, կիրակի օրերը, քաղաքներէն դուրս, ճամբաներուն վրայ, հսկայ ինքնաշարժներ գործ շապիկով լեցուն: Հիթլէրեան երիտասարդութեան իւրաքանչիւր խմբակ, երբ որոշէ արշաւ մը կատարել, չի մտածեր նիւթական հոգերու մասին,— իր պետը կ'երթայ կը ներկայանայ քաղաքին մէկ վաճառականին, մեծահարուստին՝ խնդրելով որ օրուան մը համար երիտասարդութեան յանձնէ իր ինքնաշարժը: Մերժում չկայ: Նոյն իսկ շատեր ինքնաշարժին վարիչն ալ, վառելանիւթն ալ միասին կուտան: Եւ ահա գործ – շապիկներու խումբ մը սրարշաւ կը հեռանայ քաղաքէն, երգերու եւ կանչերու մէջ, կը թառի լճի մը եզերքը կամ անտառի մը շուքին: Ի՞նչ կայ աւելի գրաւիչ, եւ օգտակար, երիտասարդներուն համար, տագնապի եւ գործազրկութեան այս օրերուն, քան պահ մը թողուլ մութ խրճիթները եւ ճէյֆ ընել բաց երկնքին տակ: Այսպէս է, որ արձանագրուելով հիթլէրեան երիտասարդութեան շարքերուն մէջ, ապրելով հաւաքա՛ր, նուազեցան թափառաշրջիկները, ծոյլ – ծոյլ նստիլները: Նոյն իսկ մուրացկանները եւ դատարկապորտները, որ կը վխտային Պերլինի փողոցներուն մէջ, ժամանակ մը:

Հիթլէրականութեամբ թրծելու գեղեցիկ միջոց մըն է նոյնպէս երիտասարդներուն պարտադիր աշխատանքը: Օգոստոս 1էն սկսեալ, ուսանողներուն վրայ դրուած են պարտադիր աշխատանքներ,— աշխատանքի նըման պարտադրութիւններ պիտի ըլլան շուտով բոլոր երիտասարդներուն համար: Այս ձեւով երիտասարդութիւնը կ'ենթարկուի խիստ կարգապահութեան մը, եւ այս ձեւով երիտասարդութեան կը տրուի օրական երկու ժամ դաս ազգային – ընկերվարութեան մասին: Ճիշդ է թէ պարտադիր այս աշխատանքը,— երեք ամիս,— դժգոհութիւն յառաջացուց երիտասարդներուն մէջ, որոնք կը տրտնջան ըսելով թէ գոհացուցիչ չէ իրենց տրուած սնունդը, եւ յետոյ ետ կը մնան դպրոցական իրենց ուսման ընթացքին մէջ՝ ի զուր տեղը թողլով որ ... արդուկեն իրենց գլուխը: Այսուհանդերձ այս դժգոհութիւնը չէ հասած մինչեւ ընդդիմութիւն:

Խնդիր է թէ վարիչները պիտի հասնի՞ն իրենց նպատակին,— մերձեցում դասակարգերու միջեւ, ձուլում նոյն գաղափարներուն մէջ: Զինուորական խիստ կարգապահութիւնը, տաժանելի աշխատանքներու պարտադրութիւնը, ահա, ժամանակէ ի մը ի վեր կը կրէ գերման երիտասարդութիւնը եւ խանդավառութիւն ալ ցոյց կուտայ,— արդիւնքը կը ճշդուի միայն ապագային:

Շարժման ընդհանուր վերլուծման մասին յաջորդով եւ կը վերջացնենք:

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԱՆՐԱՎԷՊ

Թատերախաղի մը մրցանակի արժանանալուն առթիւ, Պէրնար Շօ նկատեց որ վերնայարկէն իր վրայ կ'իյնային թուղթի մը մէջ փաթթուած երշիկներ: Վրդովուած Շօն վեր նայեցաւ եւ գոչեց·

— Կը սխալի՛ս բարեկամ, ես բուսակեր եմ եւ չեմ հանդուրժեր երշիկներուն: Ուրիշ անգամ կաղամբի մը հետ եկուր:

1683 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 12

— o —

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ՎՌՆՏՈՒԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

Մեծ եպարքոս Գարա Մուսթաֆայի թելադրութեամբ եւ Թուրքի բնածին անխորհուրդ յանդգնութեամբ, Մէհմէտ Դ. վերջապէս որոշեց Վիէննան պաշարել:

250 տարի առաջ, ճիշդ 1683 սեպտ. 12ին Աւստրիա՝ բարբարոսին դէմ Եւրոպան եւ արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը պաշտպանելու իր պահակի պաշտօնը կատարեց, մահացու հարուածը տալով պաշարող բանակին, որ լեղապատառ փախաւ, շունչը մինչեւ Խարինէի պարիսպները առնելով:

Ահա՛ այս պատմական մեծ տօնը, մեծահանդէս արարողութիւններու առիթ տուած է դանուբեան մայրաքաղաքին՝ Վիէննայի մէջ, թրքահալած այս կռուի շարժուձեւին կարծես այժմէական հանգամանք մը տալով:

Միւս կողմէ Ստամպօլի թուրք մամուլը սկսած է ճռալ, եւ իր Թուրքի ճակատագրական յանդգնութիւնն ու պարտախօսութիւնը այնքան առաջ տարած է որ ... մինչեւ իսկ կը սպառնայ նոր արշաւանք մը կազմել եւ երթալ Վիէննայի դուռները պատժելու համար Տոլֆուսն ու իր կառավարութիւնը: Եւ սակայն կատակ չէ: Ճիւմհուրիէթն է որ այսպէս կ'արտայայտուի բացէ ի բաց: Կը հասկցնէ թէ Եւրոպացիք իրենց տեղը հանդարտ թող նստին, կուգա՛նք ա՜...

Ո՞ւր ես Լօղա՛ն: Հո՞ս ես:

Շահեկան է այս մասին ամփոփել «Յառաջ»ի ընթերցողներուն համար վիէննական մեծ օրաթերթի մը հետեւեալ խորհրդածութիւնները այս տարուան մեծահանդէս արարողութիւններու առթիւ.—

×

1883ին, Մեծ Տօնին երկրորդ հարիւրամեակին առթիւ, այն ատենի քաղաքական դէպքերուն բերմամբ, յիշատակի ընդհանուր հանդէս մը չկատարուեցաւ: Այլ միայն իբրեւ յաւիտենական կոթող կանգնեցաւ գեղեցիկ յիշատակարան մը, որ ոչ միայն Աւստրիոյ այլ համօրէն Եւրոպայի յիշեցնէ այդ թուականին իրենց անցուցած վտանգը — բարբարոսութեան կասկածուած մուտքը Եւրոպայի քաղաքակրթութեան տաճարէն ներս: Երբ որ եւ է յոբելեան տօնուի, պէտք է լիովին արդարանայ անոր ոգին ու նպատակը: Եւ արդարեւ 1683 սեպտ. 12ը դարագլուխ եղաւ Աւստրիոյ իբրեւ Մեծ Պետութիւն ունեցած դիրքին: Այսօր այդ մեծ պետութիւնը ոչ եւս է, սակայն իրաւունքով եւ հպարտութեամբ կը յիշատակենք այդ օրը՝ մեր հին հայրենիքին խրոխտապանծ անցեալին սիրովը տոգորուած:

1680ին Արեւմուտքի մէջ կային եւրոպական մեծ կարեւորութեամբ հինգ քաղաքներ,— Հռոմ, Յաւիտենական քաղաքը, Փարիզ՝ ամենակարող Արեւ — Թագաւորին մայրաքաղաքը, Ամսթերտամ՝ վաճառականութեան եւ դրամական հրապարակի կեդրոնը, Վենետիկ՝ թէեւ ոչ եւս ծովերու դշխոյ, այլ միշտ դշխոյ զբօսածարաւ մեծատուններուն, համաշխարհային աւազանին, եւ Վիէննա՝ կայսեր մայրաքաղաքը, գերմանական երկիրներուն գլխաւոր քաղաքը, եւրոպական դիւանագէտներուն հաւաքավայրը, Արեւելքի հետ վաճառականութեան մեծ շահաստանը, մանաւանդ հզօրագոյն ամրոցը արեւմտեան քրիստոնէութեան ընդդէմ Ասիական ուժին: Այս վերջին պարագան արդէն կը խոստովանէին շատեր. Լեհաստանի Թագաւոր Եօհան Սօպիէսքի կ'ըսէր թէ Լեհաստանի պահպանութեան համար (Թուրքերուն դէմ) Վիէննա Քրաքովիայէն աւելի կարեւոր է եւ Վիէննայի պապական նուիրակը կը վախնար որ Վիէննայէն վերջ Հռոմ ալ պիտի իյնար ... անշուշտ Թուրքին եաթաղանին տակ:

Եւ ահա,— 1683 սեպտ. 12ի դէպքին դառնալով,— եւ ահա Թուրքերը պաշարած էին կայսերական քաղաքը ահագին գերակշիռ ուժերով:

Ամբողջ Եւրոպա կը դողար իր ճակատագրին համար: Ութ երկար ու անձկալից շաբաթներ Վիէննա պարտաւորուեցաւ ինք առանձինն ինքզինքը պաշտպանել: Անմոռանալի, անխորտակելի արիական գործեր կատարուեցան: Վիէննայի ամրոցին մեծ պաշտպանին՝ Էռնսթ Ռիւտիկէր Շթարհէմպէրկի անունը մեծահռչակ կը շողայ եւ պատմութիւնը պիտի յիշէ յաւէտ անոր քաջամարտիկ զօրավարներն ու զինուորները, հաւատարիմ քաղաքացիները եւ ուսանողները: Սեպտ.ի առաջին օրերու վտանգը իր գագաթնակէտին հասած էր: Եւ ահա վերջապէս կը մօտենար փրկութիւնը: Լէօփոլտ կայսրը արդէն ամիսներէ ի վեր զինակից կը փնտռէր, կոչ ուղղած էր գերման իշխաններուն, իր կողմը շահած էր Լեհաստանը, եւ յանձին Իննովկենտիոս ԺԱ. Պապին գտած էր ջերմեռանդն աջակից մը, որ կ'աշխատէր անհաւատներուն դէմ խաչակրութիւն կազմել: Ամէն ինչ ըրած էր եւրոպական պետութիւնները միաբանելու, Լէօփոլտի եւ Լեհերուն դրամական մեծ օժանդակութիւն ընծայած էր, եւ Վիէննա ղրկած էր նըշանաւոր քարոզիչը Հայր Մարքօ Ավիանօ: Օգնական ուժեր եւ գերմանական ամէն կարգի համայնքներ կամաց կամաց դէպի բանակ կը մեկնէին, ինչպէս նաեւ հաւատարիմ Լեհերը գրեթէ ամբողջութեամբ, եւ մեծ ճամբարը ղակիւ կը յարդարէր, կամփիկ ու կօռնոյպուրկ, Թուլնի դաշտին մէջ, հաւաքուած Շթարհէմպէրկի շուրջ, որուն քով կեդրոնական դէմք մըն էր հերոս իշխան Եօկէն (Եօժէն): Ժամանա՛կ ահեղ զօրեմարտութեան—Սեպտեմբեր 7էն 8 լուսցած գիշերը ճակատագրական պահը եղաւ վճռական մաքառումին, երկրայելի էր մարտը, եւ ահա արշալոյսին անդրանիկ բեկբեկումը Քալէնպէրկի սարէն վար իջնող օժանդակ ուժերը կը ցոլացնէր ծանրօրէն նեղը մնացող Վիէննա քաղաքին հերոս պաշտպաններուն աչքին:

Վերսկսան բախտորոշ ոգորումները: Ընդհանուր հրամատարութիւնը ստանձնեց Սօպիէսքի, բայց ճակատամարտի հոգին եղաւ Քարլ դուքը: Ամէնքն ալ կռուեցան քաջաբար, Գերմանները ու Լեհերը եւ այսպէս գլուխ ելաւ 1683 Սեպտ. 12ի հոյակապ յաղթութիւնը:

×

Բայց այս մեծ դէպքին առթիւ կ'արժէ յիշատակել նաեւ Փրոֆ. Ռայնհօլտ Լօրէնցի «1683 Թրքատարին» անունով անցեալ շաբթու հրատարակուած գիրքին հետեւեալ խորհրդածութիւններն ալ.—

Մարդկութեան վարիչ անձնաւորութիւնները, աւաղ, ի վիճակի չեն եղած բաւարարելու պատմական րոպէներուն պահանջները: Ճամբայ կ'ելլեն հաստատ որոշումով, արդարութիւն ի գործ դնելու, եւ ահա նեղմիտ մրցակցութիւններ, եւ մասնաւոր շահեր կը խորտակեն իրենց պերճաշուք խոստումներուն շղթան եւ ամենածանր վտանգներու ժամուն իսկ կը թօթափեն իրենց արժանապատուութիւնը: Նոյնը եղաւ նաեւ 1683ին: Եւրոպական պետութիւնները այն ատենն ալ պառակտուած էին, մինչ Թուրքերը ահագին ուժերով կ'աշխատէին յաղթահարել Եւրոպան: Ամէն մարդ, ամէն դիւանագէտ մանաւանդ, լաւ գիտէր թէ Վիէննա ինչ դեր ունի կատարելիք մօտաւոր կամ հեռաւոր ապագային, թէ այս քաղաքին կախում ունէր արեւմտեան քաղաքակրթութեան հարցը·— անոր պաշտպանութիւնը կապուած էր հզօր Վիէննայի մը հետ, կամ վախճանը կնքուած էր՝ եթէ այդ քաղաքին կղմինտրներուն վերեւ ծածանէր մարգարէին կանանչ դրօշը: Պապը եւ Լեհաստան միայն, գերմանական իշխաններուն մեծագոյն մասէն դուրս, ըմբռնեցին վայրկեանին ահաւորութիւնը եւ ապագայ հնարաւորութիւնները վերոյիշեալ երկու պարագաներուն: Ընդհակառակն սակայն դարձեալ ցաւալի պակասներ կը ներկայացնէր հասարակաց ճակատը՝ ոխերիմ թշնամիին եւ անոր անարգ յարձակումին դէմ պաշտպանուելու համար:

Ֆրանսացիներուն «Արեւ – Թագաւորը» Լուի ԺԴ., որ 1664ին տարբեր խառնակ կացութեան մը համար օժանդակ զինուորական ոյժ մը ղրկած էր, հիմա որ եւրոպական քաղաքակրթութեան համար ըլլալու կամ չըլլալու հարց ծագած էր, բոլորովին մէկ կողմ քաշուեցաւ, ողորմելի անտարբերութեամբ: Հարկ է խոստովանիլ թէ Արեւմուտքի պաշտպանութիւնը արեւելեան բարբարոսութեան դէմ ծայր աստիճան պիտի դժուարանար կամ պիտի ձախողէր իսկ՝ առանց Իննովկենտիոս Պապին խաչակրի խանդավառութեան եւ պապական նուիրակին ճարպիկ օժանդակութեան: Այս վերջինը Վարշաւայի մէջ ամէն ջանք ի գործ դրաւ Լեհաստանի Թագաւորը ազատելու համար Ֆրանսայի Թագաւորին ազդեցութենէն, եւ այսպէս պատճառ եղաւ որ 1683ին Աւստրիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ կնքուի զինակցութիւնը, որ քանի մը ամիս վերջ պիտի օժանդակէր քաղաքակրթութեան պահպանման: Այս պարագաներուն մէջ ուրեմն անակնկալ մը չէ որ Ֆրանսա հակառակեցաւ Հռոմի այդ արժանաւոր գահակալին՝ Իննովկենտիոսի սուրբերու կարգը դասուելուն, ինչ որ սակայն տեղի ունեցաւ անոր ընդդիմութեան հակառակ...

Ռայնհօլտ Լօրէնց նոյն շրջանի ձեռընհաս անձնաւորութիւններուն վրայ խօսելով, հետեւեալ կերպով կը պատկերացնէ Մէհմէտ Դ. սուլթանը եւ մեծ եպարքոս Գարա Մուսթաֆան.— Սուլթանը իր զգայամոլ կիրքերէն տարուեր, հակամէտ էր ըլլալու իր բնութեան բերմամբ աւելի յօշոտիչ անասուն մը քան մարդ, եւ եթէ իրեն մնար, պիտի նախընտրէր որսալ վայրի գազան եւ գանձեր դիզել: Բայց իր մեծ – վէզիրը, Գարա Մուսթաֆա, ապէտք, փորձանք եղաւ անոր գլխուն: Ստորին խաւերէն հետզհետէ բարձրացող այս մարդուն համար Վենետիկի դեսպանը կ'ըսէր թէ մարդկութեան պատուհաս մըն է, եւ տոռ համար կարծես ծնած է: Աս էր պատրաստած դրաւումի ամբողջ յատակագիծը, գերդնահատելով իր ուժերը եւ փառաւորելով եւրոպական ընդդիմութեան ոգին: Եւ սակայն իր ողբերգութեան վախճանը եղաւ Սուլթանին կողմէ իրեն ղրկուած մետաքսահիւս պարանը, որ... խեղդկապ պիտի ծառայէր իրեն, նաեւ Մէհմէտ Դ.ի գահընկէցութիւնը եղերական հանգամանքներով...

Ի՛նչ դաս, ի՛նչ կրկնութիւն, եւ մանաւանդ, ի՛նչ հեգնանք երբ «արդիական» տիտղոս մը փակցնելով Թուրքիոյ կոնակը, կը նկատեն զայն.. քաղաքակրթիչ տարր մը աշխարհի լուսագոյն մասերէն մէկուն վրայ, ուր յուշիկ այլ ապահով յարձակումներով կը շարունակէ ան միեւնոյն մոլուցքը արեւմտեան կամ եւրոպական քաղաքակրթութեան դէմ: Լաւագոյն վկա՛յ Թուրք թերթերը՝ Վիէննայի հանդիսութիւններուն առթիւ իրենց ... բարբանջալիքներով:

Ո՞ւր ես, Լօղա՛ն: Հո՞ս ես:

Ք.

"ՆԵՐՈՒՄ, ԲԱՅՑ, Ո՞Վ՝ ՈՐՈ՞Ւ"...

— o —

ԽՄԲ.— Արիֆ Օրուճ, «Եարըն» թերթի հակաքէմալական խմբագիրը, որ Թուրքիայէն իր փախուստով մեծ աղմուկ հանեց վերջերս, Սոֆիայի մէջ սկսած է հրատարակել «Եարըն» անունով պրակներ: Այդ պրակները անջատ անջատ բովանդակութիւններ ունին: Ստորեւ՝ նիւթի այժմէականութեան պատճառաւ, թարգմանաբար կուտանք 4րդ պրակի վերջին մասը, որ յատկացուած է հանրապետութեան 10րդ տարեդարձի առթիւ ըլլալիք «ներում»ին: Իբրեւ տեղեկութիւն աւելցնենք որ Արիֆ Օրուճ նոյն պրակին սկիզբը կը խօսի թէ ի՛նչու նախկին դատական նախարար Եուսուֆ Քէմալ հրաժարեցաւ եւ թէ նորը Սարաճ օղլու Շիւքրի իր առաջին շրջաբերականին մէջ կ'ըսէր դատական պաշտօնեաներուն — «Իրենց կուրծքին տակ ուրիշ ցանկութիւններու եւ հաւատքներու տեղ տուողները անխնայ ճզմեցէք...»:

... Քանի որ կարգը եկաւ, յարմար պիտի ըլլայ հայրենակիցներու ուշադրութիւնը հրաւիրել ուրիշ կէտի մը վրայ եւս: «Ներման խնդիր» մը հանուած է մէջտեղ: Ո՞վ՝ որո՞ւ եւ ի՞նչ ձեւով պիտի ներէ,— խնդիր մըն է ասիկա: Բայց, պարագաները կը հարկադրեն վերլուծել այն թագրիրները, որոնք, համաձայն շրջող զրոյցներու, տրուած են, ներման համար, Ազգ. Մեծ Ժողովին: Զրոյց կը շրջի թէ՝ հանրապետութեան 10րդ տարեդարձին առթիւ ընդհանուր ներում մը պիտի ըլլայ: Կ'ըսուի, նաեւ, որ այդ ներումը միանգամայն քաղաքական պիտի ըլլայ: Բնականաբար, երկրէն դուրս հայրենակիցներ կան: Առանց՝ Թուրքիա մուտքը պիտի արտօնուի՞ թէ սահմանափակ բան մը պիտի ըլլայ: Այս պարագաները առայժմ թէեւ ծանօթ բայց անկարելի է չհետաքրքրուիլ թէ՝ գործերուն ու կարգադրութեանց մէջ տեղն մը ինքզինքը հակասող էնկիւրին ի՛նչ պիտի ընէ:

Հայրենակիցներուն՝ քաղաքականութեամբ զբաղելուն, ազատ մտածելուն իսկ նախանձելով անբնական շարժումներ ցոյց տուող ծանօթ խմբակը իր քաղաքական մրցակիցներուն առջեւ հայրենիքին դռները կարելի՞ է որ բանայ: Երբ արդարութեան գործավարը, պաշտօնական զեկոյցով մը, Թուրք դատարանին «իրենց կուրծքին տակ ուրիշ հաւատքի ու համոզման տեղ տուողները անխնայ ճզմեցէք» հրամայելու համարձակութիւնը կամ ուժը կը զգայ իր մէջ, քաղաքական ներումէ մը խօսելու չափ անիմաստ բան կա՞յ: Մէկ կողմէ երկիրը սարսափի վեց շրջանակի կը վերածուի (Յառաջ.— Կ'ակնարկէ հանրապետութեան ամրապնդման օրէնքին, որ վեց վայրերու մէջ դատարաններ կը հաստատէ), միւս կողմէ արդարութեան գործավարը կը հրաժարի եւ անոր յաջորդը դատաւորներուն կը հրամայէ քաղաքական ուրիշ համոզում ունեցողներուն դէմ դատական յեղափոխութիւն մը կատարել»: Այդ միջոցին ահա, ներման մասին կը խօսուի:

Կամ այն է որ այս մարդիկը շուարած են եւ իրենց ըրածը չեն գիտեր, եւ կամ ծանօթ խարդախութիւններ հատ մը եւս կ'ուզեն փորձել:

Երկուքն ալ հաւանական են: Ճիշդ է թէ շուարած են: Եթէ այլապէս չըլլար, իրենց գործերուն շարժումներուն աններդաշնակութիւնը այս աստիճան վրան բաց չէր ըլլար: Գալով վերջին խարդախութիւն մը փորձելու խնդրին,— անոնք ալ գիտեն թէ ասիկա նոր մը չէ, ծանօթ են եւ խարդախութեան բնոյթին: Այն բաւէ կարգ մը արխիւոտ պարագաներ յիշել՝ ցոյց տալու համար թէ անոնք վարժուած են տարիներէ ի վեր այս խարդախութեանց կիրարկման:

Անցեալները բանալու չափ մօտ ժամանակի մը մէջ, տեղ տեղ հայրենակիցներ խեղդող անկախութեան դատարանները չեն մոռցուած: Այն դատարանները որոնք ներման արժանացած խնդիրներն իսկ նորոգելով խառնշտկելը՝ անխիղճ իրաւասութեան մը կը նկատէին:

Գիտումնաւոր կերպով կազմակերպուած Իզմիրի մահափորձէն քիչ առաջ, Պրուսայի մասնաւոր յանձնախումբի նախագահը, Օսման [illegible], կեղծ նամակի մը հիման վրայ կախաղանի դատապարտուեցաւ՝ հինգ [illegible] առաջ? իր կինը մեռցնելու պատճառաւ: Յիշողութեանց մէջ [illegible] հետքեր թողած է նաեւ Քըրքշէհիրի Րիզա պէյին Քարա Օղլանի չարշ[illegible] մէջ կախուիլը, անհասկնալի պատ[illegible]ուակով մը· այս անձին մեղքը [illegible] թէ Քըրքշէհիրի եւ շրջականներուն [illegible] միջեւ 10,000նոց քաղաքային զօրք[illegible] հաւաքելու կարողութիւնը ունէր [illegible] զօրքերը, որոնք, Րիզա պէյի [illegible] նորդութեամբ, Եօզկատի ըմբոս[illegible]թիւնը զսպելու եւ մինչեւ [illegible] քէզ խաժմին հասնիլը [illegible] պաշտպանեցին:

Այս խնդիրներուն զոհ գնաց[illegible] ատեն մը քէլ Ալի պէյի դրամ[illegible] թերեւս գործի կամ մեծարանք[illegible] մար սպասող Էյուպ Սապրին: Ա[illegible] ձին միակ յանցանքը այն էր որ [illegible] մը կազմակերպուած խնդիրներ[illegible] խառնուած էր: Միւս հարցեր[illegible] դրոյ տարակոյս ընել աւելորդ է, [illegible] րովհետեւ զանոնք չգիտցող չ[illegible]: Եւ [illegible] նիքօյի թագաւորութեան նախագ[illegible] հը կախուեցաւ, որովհետեւ [illegible] ներքին նախարարին եղբայրն էր: [illegible] պարագան դեռ արձանագրուած [illegible] մնայ անկախութեան դատարան[illegible] ձանագրութեանց մէջ: Ալի պէյ [illegible] րած էր·

—.. Դուն Մէհմէտ Ալիին եղբ[illegible] ըլլալուդ համար պիտի կախուիս:

Հանդուցեալ հերոս Խալիլ փ[illegible] եթէ զոհ չըլլար փամփուշտ[illegible] վաւ ընկերոջ մը որ պատերազմ[illegible] ջանին անոր ծունկին վրայ էր [illegible] կած, նոյն իսկ, եթէ Շէյխ Սայ[illegible] ըմբոստութեան սկիզբը էնկիւրի[illegible] դանդաղութիւն երեւան չգար, [illegible] այն ատեն պիտի կախուէին այն [illegible] րը որոնք Իզմիրի գիտումնաւոր [illegible] հափորձին առթիւ կախուեցան, [illegible] րոնց մէջ շատ արժէքաւոր [illegible] կային:

Իզմիրի մահափորձը կազմակեր[illegible] ուած էր մեծ հայրենասէր Րէշի[illegible] ը, ինչպէս յանդուգն հրամա[illegible] մը՝ Քեազիմ Գարապէքիր փ[illegible] Րէֆէթ եւ յարգելի Ալի Ֆուա[illegible] չանները մեկուսացնելու նպատա[illegible]: Այդ միջոցին հաստատուեցաւ [illegible] Թիհատ եւ Թէրաքքըի ղեկավար[illegible] անոնց հետ հասկցուողներ եւս [illegible] ուան ցանկին մէջ անցած են: [illegible] մէ՝ Րէուֆ – Գարապէքիր [illegible] պատկանողները Իզմիրի կառա[illegible] տան դիմացը, իսկ էնկիւրի ղեկ[illegible] ներն ալ Ճէպէճի հիւանդանոցի[illegible] ջեւ կախուեցան: Դարերու ընթ[illegible] հազուադէպօրէն հասնող հանդ[illegible] Ճավիտի նման տաղանդը ըն[illegible] տերազմի պատասխանատուութ[illegible] կանչուելէ վերջ, Կզլի տակ [illegible] տարիներ առաջ մասնաւոր ժող[illegible] գումարած ըլլալու ոճիրին զոհ [illegible] ը շատ նշանակալից է, ցոյց [illegible] համար էնկիւրիի մէջ ներում գ[illegible] ցող ոճրագործներուն էութիւ[illegible] բարքը: Քաղաքական ներումէ մ[illegible] այս խմբակն էր որ դեռ քանի մ[illegible] առաջ, Ապրիլ սկիզբը, Հիւսէյի[illegible] հիտ պէյն ու Մուսթաֆա Շէրիֆ [illegible] իբրեւ ընդհանուր պատերազմի [illegible] դէմներ դատելու համար ազգայ[illegible]

ղովէն արտօնութիւն ուղելու չափ թումաւոր ոխ մը ցոյց տուաւ :

Բնաւ պէտք չէ կասկածիլ որ անոնց այս մեծարանքներուն պիտի թքնեն բոլոր անոնք որոնց քաղաքական համոզումները չեն յարմարիր ու երբեք պիտի չյարմարին անոնց համոզումներուն : Միայն թէ՝ այդ արտասահմանի մէջ ու երկրէն ներս՝ բանտերուն մէջ քաջասիրտ դժբախտներ կան : Անշուշտ փափաքելի է որ սոնք վերադառնան իրենց կեանքերը : Անոնք բարոյապէս ֆիզիքապէս արդէն փճացած, ըմբոստ են : Ձկայ խղճմտանք մը որ՝ պատասխանատուութեան կամ անորոշ նպատակի մը զոհուելով հայրենիքէն դուրս ինկող կարգ մը հայրենակիցներուն իրենց քաղաքներն ու գիւղերը վերադարձը չցանկայ : Այս դժբախտները ինչպէս դուրսը, երկրէն ներս ալ ոչ քաղաքականութեամբ, ոչ ալ անոր շուքովը զբաղելու ի վիճակի են : Հաւանական ալ չէ որ ի վիճակի ըլլան : Անոնց կեանքերը եթէ ապահովելու համար Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ ապահովուին, անպատեհութիւն մը չկայ իրենց վերադարձին մէջ :

Գալով անոնց որոնք քաղաքականութեամբ զբաղած են կամ այժմ կը զբաղին, բացարձակապէս սխալ է ներում յանուն իրենց համոզումի թշնամիներէն : Անոնցմէ այդ ներումը սպասել կամ ընդունիլ՝ կը նշանակէ նոյնութեամբ ընդունիլ ազգային գերեզմանը կողոպտողներու ոճիրները : Նախ՝ մէջտեղը կան սկզբունքի որոշ տարբերութիւններ : Երկրորդ՝ անոնք բոլորն ալ երկրին մէջ քաղաքականութեամբ ըզբաղած են : Եթէ նոյն իսկ հաւանական նկատենք որ կարգ մը տկարամիտ եւ զգայուն անձեր հայրենիքի կարօտէն մղուած, ապատութենէն դեռութեան անցնելու յօժարին, ի՞նչ ապահովութիւն կայ, որ երբեք չորս ամիս վերջ անոնք մէյ մէկ պատրուակով դատարան պիտի չքաշուին ու պիտի չմեռցուին : Ասիկա ո՞վ կ'ապահովէ : Անոնց օրէնքները ու սահմանադրութիւննե՞րը : Բայց քի՞չ է պատահած, նոյն իսկ միջազգային դաշնագիրներու մէջ, որ կեղծուին ու օրը տասն անգամ իմաստ փոխեն այդ սահմանադրութիւններն ու որոշումները :

Այս դատը առանց ներումով եւ ն․ով լուծուելիք խնդիր մը չէ : Մինչեւ որ այդ ռէժիմը չկործանի, եւ բռնապետութեան այդ արձանները ամէն կողմ չտապալուին, մէկ հատիկ մարդ պիտի չգտնուի, որ երկիր վերադառնալու եւ իր գլուխը յանձնելու հաւանի : Անոնք, շատ հաւանաբար, «եկէք» պիտի ըսեն, նոյնիսկ պիտի աղաչեն : Պէտք չէ մոռնալ որ իրենց սպանելիք պատասխանը պիտի ըլլայ միայն․

— Ազգին գլխէն տէփ եղէք :

ԹՈՒՐՔ ՈՒՍԱՆՈՂ ՄԸ ԻՆՔԶԻՆՔԸ ՎԱՐ ՆԵՏԵՑ ԷՅՖԷԼԻ ԱՇՏԱՐԱԿԷՆ

Բժշկական ուսանող մը, Հասան Ֆէյզի ինքզինքը վար նետեց Էյֆէլի աշտարակին երկրորդ յարկէն : Նետուած ատեն, ինքնապաշտպանութեան բնազդէն մղուելով, կառչեցաւ երկաթի մը, սակայն ուժասպառ էր եւ [illegible] ինկաւ եւ փռուեցաւ յարակից պարտէզին մէջ : Անցորդներ օգնութեան հասան անձնասպանին, որ կը շնչէր տակաւին, բայց մեռաւ հիւանդանոց փոխադրուած ատեն :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Արտասահմանի Հայոց առնչիմները

— o —

Նկատելով որ յեղափոխութենէն առաջ արտասահման գացած են շատ մը Հայեր եւ ժառանգութիւններ կամ ապահովագրութիւններ ձգած են, Բրէտ – գիւանի Հայաստանի ճիւղը ձեռնարկած է գանձելու Ամերիկայի եւ եւրոպական ու ասիական երկիրներու մէջ խորհրդային քաղաքացիներուն ունեցած պահանջները : Մինչեւ հիմա 100000 տոլարի յանձնարարութիւն ստացուած եւ մեծ մասը գանձուած է «Տորգսին»ի միջոցաւ :

Բրէտի գիւանը կը հաստատէ նաեւ այն գումարները որոնք յատկացուած են ամերիկեան ու եւրոպական բանկերուն մէջ ծառայած բայց սպաննուած Հայերուն :

22 թռչակատր Հայաստանի համար

— o —

Ռուսիոյ զանազան երկիրներու բարձրագոյն հաստատութիւններու մէջ 22 տեղ յատկացուած է Հայաստանի :Հայ ուսանողները պիտի հետեւին հանքային, ոռոգման, հիւսուածեղէնի, ճարտարապետական եւ նման գործնական ճիւղերու : Իբրեւ վայր որոշուած են Մոսկուա, Լէնինկրատ, Օտեսա, Քիէվ Թիֆլիս, Բագու եւն․ :

Ջգախէժի գործարանը

— • —

Պատրաստ է արդէն ձգախէժի գործարանին բանուորական աւանին շինութեան նախագիծը : Բանուորական աւանը պիտի շինուի գործարանէն մէկուկէս քիլոմեդր հեռու, Զանգուի եզերքը, 150 հեկտար տարածութեան մը վրայ, ուր պիտի բարձրացուին 64 շէնքեր : Շէնքերը պիտի ունենան մէկէ աւելի յարկեր : 3 յարկէ բաղկացող շէնքերուն մէջ բնակարանները պիտի ունենան 2—3 սենեակ եւ արդիական ամէն յարմարութիւն Այդ բնակարաններուն թիւը պիտի ըլլայ 800 : Բանուորական աւանին մէջ պիտի շինուին նաեւ մանկապարտէզ, դպրոց, ակումբ (800 աթոռով), մարզարան, փուռ, պարտէզ, լուացարան, եւն․ :

Բանուորական աւանը ձգախէժի գործարանէն պիտի բաժնուի 500 մ. լայնքով կանանչութեան չերտով մը : Աւանին ու գործարանին միջեւ պիտի սպասարկէ թրամվէյը :

Այս նախագիծը պատրաստած են ճարտարապետներ Քոչար, Մազմանեան, Մարգարեան, Սաֆարեան :

Աւանին շինութեան համար կը նախատեսուի 16 միլիոն րուբլի :

Շինարարութեան յանձնախումբը արդէն սկսած է աւանին հողամասերուն թաղային բաժանումներուն :Նոյն ատեն կը հաւաքուին շինութեան նիւթերը եւ բանուորները : Կ'աշխատուի նաեւ թրամվէյի գծին հաստատման համար :

Հեղուկ ապակի

— o —

Քիմիագէտ Աղ․ Քանքանեան կը գրէ թէ Հայաստանի մէջ հեղուկ ապակի պատրաստելու լայն կարելիութիւններ կան :

Նախ Երեւանի շրջակայքը՝ Փարաքարի, Թեջրաբակի, Փարբիի եւ Նորսի մէջ հեղուկ ապակիի պատրաստութեան համար անհրաժեշտ հանքային տարրեր կան : Այդ կարելիութիւնները ուսումնասիրելու հրահանգ տրուած է Հանքարանական վարժարանի դասախօսներէն ոմանց, որ կ'աշխատին Գ. Գուրգէնեանի հսկողութեան տակ :

Երկրորդ, ձգախէժի գործարանին շինութեան ձեռնարկուելով, նոր կարելիութիւններ կը ստեղծուին հեղուկ ապակի պատրաստելու :

Ի՞նչ արժէք կը ներկայացնէ հեղուկ ապակին․—

Հեղուկ ապակին կ'օգտագործուի հիւսուածեղէնի եւ քիմիական արդիւնաբերութեան մէջ : Կը մաքրէ հագուստները, այս պատճառով կը խառնեն օճառին հետ : Հեղուկ ապակին խառնելով կրաքարի եւ այլ հանքային նիւթերու հետ, կը ստացուի կարծր արտադրութիւն մը, որմէ կը պատրաստեն արհեստական քարեր : Բնական քարերը եւ հիւսուածեղէնները այ աւելի ամրացնելու, ջուրին անթափանց դարձնելու, ինչպէս նաեւ փայտը կրակէն պաշտպանելու համար, կը յագեցնեն հեղուկ ապակիով : Ճամբաները կրաքարի եւ հեղուկ ապակիի խառնուրդով ծածկելը շատ տարածուած է վերջերս, այս եղանակով ճամբաները կ'օժտուին կարծր կեղեւով մը : Առուները շինելու ատեն հիմերը կը յագեցնեն հեղուկ ապակիով, այսպէս հիմերը ոչ միայն անթափանց կը դառնան ջուրին, այլ եւ կ'ամրանան : Հեղուկ ապակին («թաց» եղանակով պատրաստուածը) կը գործածուի նաեւ իբրեւ սօսինձ : Ներկերու պատրաստութեան մէջ եւս այժմ հեղուկ ապակի կը գործածուի : Ահա թէ ինչու այսքան օգտակար գործածութիւններու պատճառով, Մ. Նահանգները տարեկան կ'արտադրեն 500 հազար թոնօ հեղուկ ապակի : Գերմանիոյ մէջ 70 հազար թոնօ : Հին Ռուսիոյ մէջ՝ 13 հազար թոնօ :

Ա. ԲԱԿՈՒՆՑ ՇՆՈՐՀԱԶՈՒՐԿ

— o —

Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան կեդր․ կոմիտէն վերջերս կը հաղորդէ թէ Գրականն թերթը չէ քալած կուսակցութեան գծով, ընդհատակեան տաղանդաւոր գրող Ա. Բակունցի խմբակը լուծուած Պրոլետ Գրողներու Միութեան դէմ պայքարելու պատրուակին տակ ցոյց տուած է ազգայնական ձգտումներ այդ թերթին մէջ :

Այս պատճառով, Ա. Բակունցը հանած են Խորհրդային Գրողներու Միութեան կոմիտէէն :

Գրողներու Միութեան քարտուղարութիւնը վերակազմուեցաւ այսպէս․ Ե. Զուրար՝ նախագահ, Ալազան եւ Մելիքսէթեան : Գրողներու Միութեան կոմիտէին անդամ ընտրուած են նաեւ Ս. Զօրեան, Կասումով եւ Ջնդի :Քարտուղարութենէն հանած են նաեւ Ն. Զարեան :

Գրականն թերթի խմբագիր նշանակուած է Ն. Դարպաղեան :

■■■

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐՈՒ ԳՆՈՒՄ

Հայաստանի կառավարութիւնը 700-000 րուբլիի հագուստ, կօշիկ եւ մարզական գործիք գնած է մարզական խումբերուն համար :

⁂ Լէնինականի չաքարի գործարանին շինարարութեան յատկացուեցաւ 19,300,000 րուբլի : Գործարանին շինութիւնը կը սկսի 1934ին : Պիտի շինուի սպանդանոցին սառնարանին մօտիկը :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՆԱԽԱՄԱՐԴԵԱՆ ԽԱՂԵՐ

Վիէն, սեպտ․ (Յապաղած)․— Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղը Ողիմպիականէն առաջ կազմակերպած էր երեկոյթ մը, Ռ. Ա. սրահին մէջ : Հանդէսը բացուեցաւ «Յառաջ Նահատակ» քայլերգով, որմէ յետոյ ներկայացուեցաւ «Տայր Կարապետը» : Շէջ մը չամփանիա աճուրդի դրուելով գոյացաւ 173 փր․ : Միութիւնը զուտ շահ ունեցաւ 380 փրանք :

Յաջորդ օրը, 3 սեպտ․ տեղի ունեցաւ Ողիմպիականը, Հ. Մ. Ը. Մ.ի մարզադաշտին վրայ : Կը մասնակցէին նաեւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Տեսինի մարզիկները իրենց փողփողով : Ֆութպոլիստ թէ աթլէթիկ մարզիկներուն ընդհանուր թիւն էր 62 : Ահաւասիկ խաղերուն արդիւնքը․—

100 մէթր վազք Ա. Հանդիսացաւ Յակոբ Մաթոսեան (Վիէն), Բ. Համայեակ Թաչճեան (Վիէն), Գ. Մկրտիչ Մարտիրոսեան (Տեսին) 1500 մէթր վազք Ա. Ժիրայր Պառաւեան (Տեսին) Բ. Նշան Զիւլէմեան (Վիէն), Գ. Յովսէփ Լուսարեւեան (Վիէն) : Մէկ քայլ հեռաւորութիւն ցատկել, Ա. Նորայր Մարգարեան (Լինց) 5 մէթր 79 ս․, Բ. Յակոբ Մաթոսեան (Վիէն) 5,77, Գ. Մկրտիչ Մարտիրոսեան 5,12, (Տեսին) : Կեցած հեռաւորութիւն ցատկել, Ա. Յակոբ Մաթոսեան (Վիէն) 287, Բ. Ժիրայր Պառաւեան 266 (Տեսին), Գ. Սարգիս Մաթոսեան 265 (Վիէն) : Գունդ նետել Ա. Ժիրայր Մուսավելեան 902 (Տեսին), Բ. Յակոբ Մաթոսեան 897 (Վիէն), Գ. Ժիրայր Պառաւեան 859 (Տեսին) : Երեք քայլ հեռաւորութիւն ցատկել․— Ա. Մկրտիչ Մարտիրոսեան 11.29 (Տեսին), Բ. Նորայր Մարգարեան 10,99 (Լինց), Գ. Յակոբ Մաթոսեան 10.98 (Վիէն) :Դժբախտաբար բարձրութիւն ցատկելու միջոցին ձողը կոտրեցաւ : Ամենավերջին մրցումն էր հեծելանիւի մրցումը, որ շատ հետաքրքրական եղաւ : Հեռաւորութիւնն էր 40 քիլոմէթր : Առաջին հանդիսացաւ մեր պատանի մարզիկներէն Նշան Ղուկասեանը որ 58 վայրկեանէն կտրեց 40 քիլոմէթրը, ստանալով ծաղկեփունջ մը եւ արժէքաւոր չքանշան մը : Բ. հանդիսացաւ Գալուստ Պասմաճեանը 2 մէթր տարբերութեամբ, Գ. Օննիկ Դաւիթեան, Դ. Թոմաս Կէօնճեան, Ե. Յովհաննէս Մալխասեան : Աթլէթիկ խաղերուն Ա. եւ Բ. ստացան արժէքաւոր չքանշաններ :

Նախամարդեան խաղերէն յետոյ տեղի ունեցաւ Հ. Մ. Ը.Մ.ի Լինցի Ֆութպոլի՝ խումբի բաժակի մրցումը : Վիէնի Բ. խումբը խաղաց Լինցի Ա. Վիէնի Ա. խումբին դէմ :

Բաժակը շահեցաւ Վիէնի Ա. խումբը, իսկ չքանշանները՝ Վիէնի Բ. խումբը : Այս խաղերու ընթացքին Ֆրանսական դրօշի կողքին նաեւ նաեւ կը ծածանէր մեր պաշտելի ազգային դրօշակը եւ ժողովուրդը գուրգուրանքով կը դիտէր անոր գեղեցիկ գոյները :

⁂ Օրուան խաղերէն վերջ, մեր լաւագոյն մարզիկներէն Նշան Զիւլէմեան եւ Նշան Ղուկասեան մասնակցեցանՄ․ի․ի․ քաղաքին կազմակերպած հեծելամրցման, որուն մաս կը կազմէին 29 մարզիկներ : Պիտի քշէին 45 քիլոմէթրի վրայ : Առաջին հանդիսացաւ մեր պատանի մարզիկ Նշան Ղուկասեանը իսկ երրորդ՝ Նշան Զիւլէմեանը :

Յ. Մարտոսեան

ՄԱՄՈՒԼ

Հիւղաւաններու խնդիրը

— o —

Պէյրութի «Ազդակ»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (7 սեպտ․)․

— «Գրած էինք արդէն որ Պէյրութի քաղաքապետութիւնը որոշած է Ամանոս հիւղաւանի մէջ կարգ մը գլխաւոր փողոցներ հաստատել՝ ի շահ մեր հայրենակիցներու : Ժամանակին, դժբախտաբար, հայկական հիւղաւանները, Պէյրութի թէ՝ Սուրիոյ միւս շրջաններուն մէջ, կառուցուած էին խիտ հաշճեպով եւ շատ անկանոն, առանց նկատի առնելու առողջապահական տարրական պայմանները : Տախտակէ կամ խառէ իրարու վրայ շինուած հիւղակներ, որոնք ամենափոքր կայծէ մը կրնան բռնկիլ եւ ընդնկեցնել ամբողջ հիւղաւանը, հրոյ ճարակ դարձնելով հարիւրաւոր բնակարաններ :

Ամանոս հիւղաւանը, որ ամենամեծ հիւղաւաններէն մէկը եղած է, եւ ուր դեռ մինչեւ այսօր կը բնակին 10000 է աւելի հայրենակիցներ, ունի մօտ 2000 հիւղակներ եւ անմիջապէս մօտը կը գտնուի Գարանթինայի շէնքին :Այս հիւղաւանի բնակիչները ընդհանրապէս գործաւորներ են եւ չափազանց չքաւոր վիճակ մը ունին : Վերջերս սաստկացող անգործութեան տագնապը աւելի թշուառացուցած է հոն բնակող մեր հայրենակիցները եւ մօտ 5000 հոգի մնացած են հացակարօտ : Խնամատար մարմինը ստիպուած հազարաւորներու հաց բաշխելու հարկադրանքին տակ գտնուած է : Օրէ օր կը բազմանան կարօտութիւնները անգործութեան հետ համընթաց եւ կը դառնան անտանելի բեռ մը Ազգին ու խնամատարութեան վրայ :

Ուրախութեամբ գիտել տուած էինք որ քաղաքապետութիւնը, նկատի ունենալով եղած դիմումները, շատ բարեհաճ գտնուած է եւ որոշած առայժմ մի միայն 100 հիւղակներ քանդել եւ զոհանալ միայն ուղղահայեաց փողոցի հաստատումով : Եւ այդ 100 հիւղակներն ալ, համաձայն տրուած խոստումներուն, պիտի քանդուէին որոշ ժամանակամիջոցի մը ընթացքին յանկարծակիի չբերելու համար մեր դժբախտ հայրենակիցները : Ուրախ ենք որ այդպէս ալ եղած է, օրական 10—12 հիւղակներ քանդելով, քաղաքապետութիւնը, 10 օրուան միջոցին յաջողած է ընդարձակ փողոց մը բանալ Ամանոս հիւղաւանի կեդրոնէն : Անպատսպար մնացած 100է աւելի ընտանիքներ առժամապէս տեղաւորուած են հոս ու հոն, իրենց ծանօթներուն եւ հայրենակիցներուն մօտ եւ բացարձակապէս անկարող են սեփական բնակարաններ ունենալու : Մանաւանդ ներկայ տագնապի օրերուն, երբ ոչ միայն սենեակ մը վարձելու դրամ չունին, այլ զրկուած են չոր հացէ մը անգամ : 8—10 տարիէ ի վեր բնակութիւն հաստատած այդ շրջանի մէջ, կերպով մը վարժուած են եւ իրենց համար վարկ ստեղծած, ի հարկին կրնան ափ մը ոսպ կամ գդալ մը ձիթաիւղ գնել ապառիկով մօտակայ հայրենակից խանութպանէն եւ դիմագրել անօթութեան սպառնալիքին : Դուրս գալով այդ շրջանէն, տարաբախտ հայրենակիցը անգամ մը եւս տարագիր պիտի դառնայ եւ պիտի ենթարկուի դարհուրելի թշուառութիւններու : Իրեն բոլորովին անծանօթ եւ օտար միջավայր մը պիտի գտնէ, ուր ոչ վարկ պիտի կրնայ ունենալ եւ ոչ ալ վստահութիւն :

Յաւով կը տեղեկանանք սակայն որ, քաղաքապետութիւնը կ'ուզէ շարունակել քանդումի գործողութիւնները եւ կարճ ատենի մը մէջ մօտ 350 հիւղակներ փլցնել, երկրորդական փողոցներ ալ բանալու համար հիւղաւանի մէջէն :

Ինչպէս ըսինք, մենք հակառակ չենք քաղաքապետութեան այս առողջապահական ծրագիրներուն եւ ամէնէն աւելի կը փափաքինք որ մեր հայրենակիցներուն բնակած թաղերը վայելեն քաղաքապետութեան ուշադրութիւնն ու խնամքը, զերծ մնալու համար ամէն տեսակ աղէտներէ եւ հիւանդութիւններէ : Կ'ուզենք որ մեր հայրենակիցները ինքնակամ հեռանան եւ տեղաւորուին ուրիշ թաղերու մէջ, դիւրացնելու համար մնացողներու գործն ու կեանքը : Սակայն չենք կրնար երեւակայել որ քանի մը շաբթուան ընթացքին 4 — 500 ընտանիքներ անպատսպար պիտի թողուին եւ պիտի յանձնուին ճակատագրին» :

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ-ՀՐԱՒԷՐ

— o —

Համաձայն Փարիզի ենթաշրջանի սկաուտական գործադիր մարմնի 12 սեպտեմբերի հրաւէրին, համագումարի Ա. նիստը, տեղի ունեցաւ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի կեդրոնական գրասենեակին մէջ, նախագահութեամբ հայ սկ․ ընդհ․ պետին եւ ներկայութեամբ 32 գործօն թէ անպաշտօն աստիճանաւորներ — ուհիներու :

Համագումարը զբաղեցաւ մասնաւորապէս գաղթահայ նոր սերունդի սկաուտացման գործով եւ տուաւ կարգ մը վճռական որոշումներ : Այս առթիւ պատասխանելով Ազգ․ ընդհ․ Սկաուտ․ պետի հրամանին, ներկաները միակամ ուխտեցին նուիրուիլ գաղթահայ սերունդի ՀԱՅԱՑՄԱՆ : (ԽՄԲ․— Անշուշտ ըսել կ'ուզեն նոր սերունդի փրկութեան) :

⁂ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի ենթաշրջանի սկաուտական 10րդ համագումարի Բ. նիստը տեղի կ'ունենայ 19 սեպտեմբեր, երեքշաբթի իրիկուն ժամը 20.30ին : «Ֆլօրիա»յի սրահը, 61 Rue Monsieur le Prince. Métro: St. Michel.

Մայր դիւան

Ի՞ՆՉ ԿԱՐԺԵՆ ՌՃԻՐՆԵՐԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ

Հաշիւ եղած է որ ոճիրները տարեկան 13,000,000,000 տոլար կ'արժեն Մ. Նահանգներու :

Միջին հաշուով տարեկան 12,000 անձեր կը սպաննուին, 3,000 անձեր կ'առեւանգուին փրկագինի համար, 100,000 հոգի յարձակման կ'ենթարկուին եւ 50,000 ուրիշներ ալ կը կողոպտուին :

1890էն ասդին Ամերիկայի մէջ գործուած ոճիրներու թիւը հարիւրին 350 աւելցած է :

ԶՄՈՌՑՈՒԵԼԻՔ ԷՋԵՐ

ՊԱՂՏՕ

— • —

Հիմա, ան բաղնիքն էր տակաւին, ապահովաբար մէս — մինակ : Հիմա ջուրը կըպագնէր անոր նշխարքի պէս հրաշալի մէսը․ Հիմա չարուանին տակ ան իր պորտը տուած էր տաքուկ ջուրը կը պագնէր անոր նշխարքի պէս խոշորցաւ մտքին մէջ, խոշորցաւ․ [illegible] օրինակ մթութեան զգացում մը, [illegible]երու անէացում մը իր գլուխը պէտքահարեց : Իր ներսիդին պինդակ[illegible]ը կը քալէին : Փոթորիկը, անդուպ վայրենի, փրթած էր :

Այս բզզիւնի, մանչինի զգայութեան տակ ոտք ելաւ :

Իր քայլերուն տէրը չէր, բայց անոնք կը տանէին զինքը : Զառաւ նոյն իսկ թէ բաղնեպանուհին ներքեւ կը խօսէր, այս անգամ ուրիշ կնոջ մը հետ : Երբ առաջին բակը անցաւ, բաղնիքին խոնաւ տաքութիւնը եղկացուց քիչ մը իր հոգին․ ինքզինքը գտաւ բայց առաջ գնաց :

Ապակիէ սենեակներուն մէջ ոչ մէկը կար : Լոգարանին ճիշդ դէմի սենեակին մէջ միայն աղքին անդին ցանուած ձերմակեղէններ, չրջազգեստներ պառկած էին :

Լոգարանին դուռը կիսաբաց էր : Պաղտօ ականջ տուաւ․ ջուրի չխրտուք մը, մեղմ գլգլանք մը ներսէն դուրս կուգար : Առկէ զատ ձայն ու աղմուկ մեռած էին :

Պաղտօն քալեց․ աւելի ճիշդը քալեցուցին : Դուռը հրեց ու չիտակ կեցաւ աւազանի եզերքին :

Լոգարանին ճիշդ մէջտեղը ,աւազանը պառկեր էր անծալ ու յստակ : Գմբէթի աչքերէն շողեպատ լոյս մը մութի պէս կը մաղուէր ջուրին վրայ : Իր քովիկէն, ղուռներուն քարէ փորուածքին մէջ բազմաթիւ փողրակներէ հարուստ ու փայլուն ջուր մը կը թափէր միօրինակ մեղմ երգով մը, որ անուշ էր այդպահուն : Աւազանին վրայ շողիէ բուսական թանձր ծալք մը ձիւնէ պաստառի մը պէս կամաց կամաց կ'օրուէր : Աւելի վերօք՝ մեծ աւազանին հետ հաղորդակից, բայց անկէց մէկ մէթր բարձր աւազանի մը մէջ բան մը կը տապլէր, բաղի ծեծկըլուքի պէս բան մը : Լոգցողը այնքան տարուած էր իր ծափիկներով, որ չկրցաւ իմանալ ներսը մարդ եկած ըլլալը :

Պաղտօ քալեց : Աւազանին մօտիկն էր՝ երբ աղջիկը ետ դարձաւ : Ծիծեռուն պաչուկներէն ջուրը արծաթի պէս կը կաթէր : Պաղտօն տեսածին պէս վախի չարժումով մը ինքզինքը պատսպարեց աւազանին քարէ պարիսպին տակ, լման թաղեց միսը ջուրին մէջ, ու գլուխը դուրս ձգած՝ խնդալէն պոռաց․

— Տէ՛, Պաղտօ՛, դուրս ելիր :

Պաղտօն լուռ էր ու անքթիթ կը նայէր :

— Քեզի՛ կ'ըսեմ, Պաղտօ՛, դո՛ւրս, դո՛ւրս :

Պաղտօ չէր լսեր ու լուռ էր :

— Ծօ՛ հայտէ, հիմա մարդ կուգայ :

Պաղտօ լուռ էր : Քիչ քիչ իր դէմքը այլայլեցաւ, աչքերը քանի հեղ դարձան իրենց կոպիճներուն մէջ :

Պաղտօ աւելի մօտեցաւ :

Աղջիկը սկսաւ պոռալ :

Այդ սոսկումի ճիչը Պաղտօն կասեցուց քիչ մը : Իր վայրենի դէմքը կակուղցաւ եւ սկսաւ անուշ անուշ նայիլ :

Աղջիկը պոռալը դադրեցուց եւ գլուխը ջուրին մէջէն դուրս՝ փորձեց նոյն իսկ խնդալ :

Պահ մը իրարու նայեցան :

Որչափ ատեն տեւեց այդ, յայտնի չէ, բայց Պաղտօ աւազանին քարը բռներ էր ու կէս խնդուն՝ կէս տխուր սկսաւ լալ :

Արցունքները կ'իյնային աղջկան մազերուն վրայ : Բայց մէկէն ի մէկ Պաղտօ թեւերը բացաւ, այդ թաց գլուխը առաւ բազուկներուն մէջ ու սարսուռն յուզմունքով, իր բոլոր միսերուն ու ոսկորներուն մէջ ցնցուած՝ իր կրակի պէս շրթունքները փակցուց անոր մազերուն :

Աղջիկը թօթվուեցաւ, փախչիլ ուզեց․ իր մերկ միսը ջուրին մէջ ձերմկեցաւ․ իր ծիծերը պզտիկ ալիքները փախցուցին, ու կողերուն շնորհը ջուրերուն ակօսեց :

— Հանըմս, մեղքցիր քիչ մը, ինծի ալ մար է բերեր :

— Հայտէ դո՛ւրս, կրկնեց աղջիկը, այս անգամ կատղած ձայնով մը, ուր սպառնալիքն ու սոսկումը իրար էին խառնուած :

— Բան չեմ ըներ, մի՛ վախնար, պը նայիմ քիչ մը․․․

— Դո՛ւրս, դո՛ւրս, պոռաց կրկին աղջիկը եւ այս անգամ ելաւ ջուրէն վայրագ բարկութեամբ մը :

Անոր աչքերուն չանթող ուժին տակ Պաղտօ տկարացաւ, հոգին ամբողջովին փախաւ իր մէջէն ու հանըմը երկու թեւերը Պաղտոյին կռնակին դըրած՝ արհամարհանքով հրեց զինքը դուրս : Պաղտօ, պզտիկ տղու մը չափ անզօր ու կամքէ զրկուած, հնազանդեցաւ այդ արտակարգ վռնտումին ու բաղնիքէն դուրս ելաւ :

Դուռը ամուր մը զոցուեցաւ ետեւէն :

Այն ատեն միայն զգաց թէ ի՛նչ էր ըրածը եւ ո՛ւր կը գտնուէր : Բակին մէջ, քարերու ճեղքերուն վրայ բաղնիքի սեւ ճճիներ իրար կը հալածէին, իրարու չալակ կը նետուէին : Կեանքի պատկեր մըն էր տեսածը․ տխրեցաւ չարաչար, շուտ դուրս փախաւ : Մեծ դրան գլուխը, պատուհանին առջեւ, բաղնեպանուհին ներքեւ կը խօսէր :

Երբ պարտէզ ելաւ, երեւին փչող զով հովը քրտինքներ բերաւ, ու այդ թարմութեան տակ սթափեցաւ քիչ մը : Եւ անմիջապէս միտքովը գնաց բաղնիքի աղջկան հրաշքին :

Ան ի՛նչ միս էր․ ան ի՛նչ միս : Ջուրերը կա՛թ կը վազէին : Ու հոգին կոտտալ առաւ անմեկնելի դողերու տակ :

Վանդակորմին առջեւն էր : Վարէն կառքերու արագ արագ փախուստը տարտամութիւն մը կը բանար իր տեսնելու անկարող աչքերուն առջեւ : Բայց հեռապատկերը քաղցր էր : Էտոնքի հեւք մը թուլցեր էր ուրուած կապոյտն ի վար :

Երեսը երկաթ ձողերուն պաղին տըւած՝ յիշեց անդիմադրելի սարսռուն թեամբ մը իր ամբողջ անցեալը : Յիշեց իր պապը, առանց ցաւի իր անուշ անցեալը, ուր սիրտը բան ուզել չէր գիտեր, ուր հոգին քաշ չունէր : Կեանքին մէջէն անցած էր առանց դառնալու իր ետին․ սեւի, վիշտի թեթեւ գիծեր միայն կային, ծեծ ուտելու, մեռելու, անօթի մնալու աննշան ու տարտամ մնացորդներ, որոնք իր մտքի հորիզոնին վրայ սեւ ամպերու տեղը կը բռնէին : Բայց հիմա՞, հիմա՞ :

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

(9)

ՆԿԱՏԻ ԶՊԻՏԻ ԱՌՆԵՆՔ այն ձեռագիրները որ ՉԵՆ ԿԱՐԴԱՑՈՒԻՐ : (Մասնաւորապէս հանդէսի նկարագրութիւններ) :

Ատեանին նախագահն է արքայական խորհրդական սըր Ս. Քրիփս, նախկին ընդհ. դատախազ Մեծն Բրիտանիոյ:

Առաջին դատավարութեան կարդացուեցան շարք մը փաստաթուղթեր եւ լսուեցան 15 վկաներ: Ատեանը կ'ուզէ լուսաբանել ամբողջ խնդիրը, Լայփցիկի դատավարութենէն առաջ:

Գերմանական կառավարութիւնը այս առթիւ դիտողութիւն ըրած ըլլալով, անգլիական կառավարութիւնը պատասխանեց թէ միջազգային ատեանին աշխատանքները որ եւ է պաշտօնական հանգամանք չունին:

Ո՛ւր պիտի յանգի բողոքը

Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ զօրաւոր ճնշում մը ի գործ կը դրուի նախագահ Ռուզվէլթի վրայ, որպէսզի հաւանի նոր թղթադրամ տպելու: Ծերակոյտին ելմտական յանձնաժողովի նախագահը որ երկար խորհրդակցութիւն մը ունեցած էր Պ. Ռուզվէլթի հետ, յայտարարեց.— «Եթէ արագօրէն ձեռնարկ մը չկատարուի նախանիւթերու գիները բարձրացնելու համար, խորհրդարանը յառաջիկայ յունուարի նստաշրջանին պիտի ստիպէ որ կառավարութիւնը գործէ»: Իր կարծիքով, եթէ նախանիւթերու գիները չբարձրանան, կասկածելի է ազգային վերակազմութեան ջանքերուն յաջողութիւնը:

*** Պ. Լէմընթ, պողպատի թրըսթին նախագահը, չհամաձայնելով կառավարութեան տեսակէտներուն, հրաժարական տուաւ: Այս առթիւ գրած նամակին մէջ, նախագահը կը յայտարարէ թէ վերջին վարչական ժողովին ներկայ եղած են կառավարութեան երեք ներկայացուցիչները, ինչ որ կը նշանակէ պետական միջամտութիւն՝ առեւտրական գործերու մէջ: Այս հրաժարումը ջախջախիչ յաղթանակ մըն է նախագահ Ռուզվէլթի համար, քանի որ աշխատանքի պայմանագիրը պիտի գործադրուի նաեւ պողպատի եւ երկաթի ճարտարարուեստին մէջ:

ՍԷՆԻ ՆԱՒԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ

Քանի մը օրէ ի վեր նորէն գործադուլ հռչակած են Սէն եւ Ուազ գետերուն մակուկավարները: Առջի օր երկու տեղ փակեցին անցքը, նաւարկութիւնը խափանելու համար, բայց կարելի եղաւ առանց միջադէպի վերահաստատել երթեւեկը:

Կարգ մը ցուցարարներ դատի պիտի յանձնուին:

Ռուսագերման առեւտուրը կը նուազի

Խորհրդային կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակեց որ կ'ըսէ թէ ռուսագերման առեւտուրը բաւարար չէ եւ եթէ գերմանական կառավարութիւնը աւելի մեծ գնումներ չընէ, Խ. Միութիւնն ալ պիտի նուազեցնէ իր ապսպրանքները:

Մոսկուայի արտաքին առեւտուրի գործավարութիւնը կ'ըսէ թէ Գերմանիա յունուարէն ի վեր իր գնածին երկու անգամը աւելի ապրանք ղրկած է Ռուսիա: 1932ի միեւնոյն ժամանակաշրջանին գերմանական արտածումները ներածումներէն 3–4 անգամ աւելի եղած են: 1933ին խորհրդային արտածումները դէպի Գերմանիա աւելցած են հարիւրին 10 համեմատութեամբ, սակայն արժէքով հարիւրին 10 պակաս են: Արտաքին առեւտուրի գործավարութիւնը չի գոհանար պղատոնական յայտարարութիւններով եւ կը սպասէ որ Գերմանիան աւելցնէ իր գնումները, այլապէս պիտի կորսնցնէ այն առանձնաշնորհեալ դիրքը զոր կը վայելէ մինչեւ հիմա:

Փարիզ եւ շրջակաները

Ց.

Հ. Դ.

ԻՍԻ-ԼԷ-ՃՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէին ժողովի կը հրաւիրէ Մ.ԶՕ խումբի ընկերները այս Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ:

ՎՌԱՄԵԱՆ խումբի ընկերները այս Երեքշաբթի եւ ՄՈՒՐԱՏ խումբի ընկերները այս Չորեքշաբթի երեկոյ միեւնոյն տեղը եւ միեւնոյն ժամուն:

ՇԱՎԻԼԻ «Արգութեան» խումբի ժողովը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին սովորական հաւաքատեղին: 1932ի եւ 1933ի անդամատետրերը միասին բերել:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին: Ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Կարեւոր օրակարգ:

ԼԱՍԻՕԹԱՅԻ Խաժակ խումբի ընկերական ժողովը վաղը կիրակի ժամը 2ին, զեկոյց 11րդ Շրջ. ժողովի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ (Սէնթ - Մարկրիթի) Համազասպ խումբի անդամական ժողովը այսօր շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Պէլվիլի ծանօթ սրճարանը:

Վերջին ընդհ. ժողովը մեծամասնութիւն չունենալով, վարչութեան ընտրութիւնը տեղի պիտի ունենայ այս ժողովին մէջ:

Անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր հայրենակիցներէ կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:

ՍԱԼՆՈՋՈՐԻ Հայր. Միութիւնը ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր հայրենակիցները, վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, 119, Ավընիւ տ'Իթալի: Մէթրօ՝ Maison Blanche:

ՍԻՓԱՆ Երգչախումբի ընդհանուր փորձը տեղի կ'ունենայ վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, 6bis rue Campagne Première: Մէթրօ Raspail: Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (60)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ՋՈՒՇՆԻՆԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Դուրս ելլելու միակ ճամբան կ'անցնէր հերթապահ զինուորներուն մէջէն: Զնտանին նրբանցքին մէջ միշտ երեք պահակներ կը կանգնէին: Լուսացրանի դրան առջեւ, աւելի անդին՝ պահակախումբին դրան առջեւ, դարձեալ պահակներ կը սպասէին: Պահակներ կային նաեւ բանտին ու արտաքին պարիսպին միջեւ, ինչպէս պարիսպին միւս կողմը, փողոցին մէջ: Այնպէս որ, դուրս ելլելու համար բանտէն, պէտք էր անցնիլ բազմաթիւ պահակներու առջեւէն, պահականոցին մօտէն, որ միշտ լեցուն կ'ըլլար զինուորներով, յետոյ հերթապահ ըսպաններու սենեակին քովէն, հասնելու համար դրան, ուր եւս կը սպասէր պահակ մը: Կը տեսնուի որ փախուստ մը կը յաջողի միայն այն ատեն, երբ կ'օժանդակէ զինուորներու մէկ պետը, հերթապահ սպայ մը, պահակախումբի պետ մը, իրեն աջակից ունենալով անշուշտ քանի մը հերթապահ զինուորներ: Պահակախումբը կը փոխուէր ամէն օր: Այնքան ատեն, որ Բելոստոկի գունդին յանձնուած կը մնար բանտին հսկողութիւնը, պարզ էր որ ոչ սպաները, ոչ ալ զինուորները պիտի ճանչնային բանտարկեալները:

Սիլբէրբէրգ կը գործէր:

Նախ պատրաստեր էր զինեալ յարձակման ծրագիր մը: Ցետոյ տեղական կոմիտէին օժանդակութեամբ, սկսաւ ընկերներ փնտռել Բելոստոկի գունդին մէջ: Իսկ ես կը փորձէի բանտին մէջէն օժանդակել իրենց: Շնորհիւ զինուորի մը, Իսրայէլ Կոն, որ բանտարկուած էր, յարաբերութիւն մշակած էի հսկողութիւն կատարող զինուորներու հետ: Երբ հրաժարեցանք զինեալ յարձակման ծրագրէն, վերջ ի վերջոյ յաջողեցայ համաձայնութեան գալ իմ վրաս հսկողութիւն կատարող զինուորի մը հետ: Որոշեցինք որ, շնորհիւ այդ զինուորին ծանօթներէն՝ բանտի գրասենեակի պաշտօնեաներէն մէկուն օժանդակութեան, մէկ շաբաթ յետոյ ինք գար ստանձնէր հսկողութիւնը իմ վրաս: Նոյն ատեն պիտի աշխատէր, որ նրբանցքի հերթապահ զինուորներն ալ իր բարեկամներէն ըլլային, յեղափոխական ձգտումներով երիտասարդներ, պատրաստ օժանդակելու փախուստին: Այս զինուորը ոչ դրամ կը պահանջէր, ոչ ալ վարձատրութիւն: Այլ միայն կ'ուզէր, որ իրեն օգնէին, փախուստէս յետոյ արտասահման անցնելու համար զինք:

Սիլբէրբէրգը տեղեակ պահեցի մեր համաձայնութեան մասին: Ինծի պատասխանեց թէ դուրսը կարգին էր ամէն բան, եւ ինծի թելադրեց առիթը չփախցնել: Սակայն նշանակուած շաբթուն մեծ փոփոխութիւն մը կատարուեցաւ կացութեան մէջ: Անսպասելի կերպով, Բելոստոկի հետեւակազօրաց 50րդ գունդը փոխուեցաւ եւ տեղը եկաւ Լիթուանիոյ 51րդ գունդին 2րդ վաշտը: Հետեւաբար անօգուտ դարձան բոլոր այն ծրագիրները, զորս ես եւ Սիլբէրբէրգ պատրաստած էինք՝ մեր յոյսը կապելով Բելոստոկի գունդին: Այս փոփոխութեան ուրիշ կարգ մը անպատեհութիւններն ալ մէջտեղ ելան շուտով: Թէեւ Լիթուանիոյ 51րդ գունդին 2րդ վաշտին զինուորներն ալ այնքան յեղափոխական ձգտումներ ցոյց կուտային, որքան Բելոստոկի գունդին զինուորները, սակայն նեղացուցիչ պարագան այն էր, որ պահակախումբին արագ փոփոխութեամբը 4 օրն անգամ մը կուգային հսկողութիւնը ստանձնելու նոյն զինուորները, մինչդեռ առաջ կը պատահէր 16 օրը անգամ մը: Հետեւաբար քանի մը օրուան մէջ սպաներն ու զինուորները միջոց պիտի ունենային դէմքով ճանչնալու մեզ բոլորս: Այս պայմաններուն մէջ, կարելի չէր յուսալ թէ չպիտի ճանչնան մեզ, նոյնիսկ եթէ հագնէինք զինուորի համազգեստ: Կը մնար դիպուածին ձգել գործը:

Շնորհիւ պահակազօրքէն մէկու մը, զոր կաշառեցինք, յաջողեցանք, վերի ծրագիրները մշակելէ առաջ, հաւաքոյթ մը ունենալ Նազարովի խցիկին մէջ: Ընկերներուս ըսի թէ Սիլբէրբէրգ հասած է Սեւաստապոլ, մեզ բանտէն ազատելու նպատակով: Աւելցուցի որ յուսալի չէր յաջողութիւն մը չորսս մէկէն ազատելու: Ուստի հարց կը դնէի,— այն պարագային երբ կարելի ըլլայ չորսէս մէկը միայն փախցնել, ո՞վ պէտք է ըլլայ այդ:

Նազարով խօսք առաւ առջինը:

— Ո՛վ, դուն անշուշտ, ահա ինչ որ պէտք է ըսել:

Դվոյնիկով եւս յայտնեց նոյն կարծիքը:

Մակարով, իր ձերբակալուած օրը տակաւին չէր գիտեր որ մենք, իր բանտակիցները, անդամ ենք Մարտական Մարմնին, Սեւաստապոլ եկած՝ պարզապէս սպաննելու համար Զուշնինը: Երբ իմացաւ, չվարանեցաւ երբեք յարելու Դվոյնիկովի եւ Նազարովի կարծիքին: Առարկութիւններ ըրի: Ըսի թէ նման պարագաներու մէջ լաւ է որ քուէ քաշենք: Սակայն մերժեցին այս առաջարկս: Այն ատեն դարձեալ դրի մէկ հոգիի փախուստի հարցը, եւ խնդրեցի որ ըսէր թէ ով կ'ուզէր բանտէն ազատիլ: Ըսի թէ յօժարակամ ես իմ տեղս պիտի տայի անոր:

Դարձեալ երեք ընկերներս ինծի պատասխանեցին թէ իրենց կարծիքով պէտք էր որ ես փախչէի: Համաձայնեցայ: Կը յուսայի, որ իրենցմէ մէկը կախաղանի պիտի դատապարտուէր: Մակարով անչափահաս էր: Դվոյնիկովի եւ Նազարովի ամբաստանութեան մէջ փաստ չկար: Դատավճիռը ետքէն հաստատեց, որ սխալած չեմ:

Այս միջոցին, Սիմֆէրոպոլի զինուորական դատարանը վճռեց թէ Մակարով գործած է մտքի պայծառութեամբ, հետեւաբար պատասխանատու է: Մեր դատավարութիւնը որոշուեցաւ կատարել 26 մայիսին: Երեւութապէս պէտք էր հրաժարիլ փախուստի ամէն յոյսէ: Գալով դատավճիռին, պաշտպան փաստաբաններուն եւ իմ կարծիքս այն էր, որ թէ կասկածէ դուրս էր յոյսը, յայտնեցի:

(Շարունակելի)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme :-: PARIS (13e)

:: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. .. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone: Glacière 15-70

(ԻՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԿԻՐԱԿԻ 17 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

17 Septembre 1933

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2294

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԷՆ ՊԱՏԷ ՊԱՏ

Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթը, փոխանակ շիտակէ չի-փորձելու պատասխանելու մեր դրած հարցերուն, սարէն–ձորէն պատ-մութիւններ կը պատմէ, իր վերջին թիւով (16 սեպտ.)։

Ան ուզեց կասկածի տակ դնել մեր հրատարակած լուրերուն եւ պաշտօնական փաստերուն վաւերականութիւնը, պահանջելով հրատարա-կուած անունները։

Բացատրեցինք անուններու հրատարակութեան անպատեհու-թիւնները, եւ հրաւիրեցինք խմբագրատուն։

Փոխանակ պատասխանելու մեր հրաւէրին կամ պարկեշտ լռու-թիւն մը պահելու, «Ապագայ» նորէն անճնատուր եղած է ան-պարոյական փափուքի մը։

Եւ նորէն, կորսնցնելով զուսպութեան մրցանիշը, կ՚ուզէ «ներ-քին հրճուանք» տեսնել մեր մէջ, վերջին փախուստներուն առթիւ։

Կարդա՛, ընթերցող, կարդա՛ բուն իսկ իրենց բառերով.

— «Ահա նորէն «արտագաղթ»ի առաջին ծիծեռնակները — 40 — 50 հո-գի այս անգամ բնտանիքներ ալ, Թաւրիզ հասած են։ Եւ այդ թշուառ թափա-ռականներու շուրջ «փէշակ»աւորները սկսած են իրենց քրքջալիր պարը։

Թող պարէին, թող հրճուէին, թող գինովնային, ոչ ոք պիտի ուզէր խան-գարել իրենց այդ վայելքը։ Բայց իրենց խեղայեղ խարդաւանանքները ուղ-ղուած են նորէն ներգաղթին դէմ»։

Ի՞նչու համար են այս գարշելի ցնդաբանութիւնները։

— Անոր համար որ, օգոստ. 3 — 4 եւ 14էն յետոյ, բազմաթիւ փախուստներ Հայաստանէն, եւ դաշնակցական մամուլը պարտք սեպեց արձանագրել դժբախտութիւնը, ինչպէս պիտի հա-ղորդէր ո՛ր եւ է դէպք։

Դաշնակցական մամուլը դէպքը արձանագրած ատեն, հրա-տարակեց նաեւ փախստականներուն առաջին տպաւորութիւնները, պատմելով լիակատար մանրամասնութեանց։

Այս բոլորը որ եւ է արժէք չունին ռամկավար պաշտօնաթեր-թին համար։ Ան, մէկ անգամէն, հրատարակուած թղթակցու-թիւնները կոչեց «խարդախուած եւ միտումնաւոր», եւ չուզեց հա-ւատալ նոյնիսկ հոգին վառած մարդոց առաջին յայտարարու-թեանց։

Ամէնչդեռ կարելի էր ամէն բան հասկնալ մէկը ղրկելով Թաւրիզի առաջնորդարանը, ան դիմեց զզուելի հաւատաքննու-թեան մը։

Պաշտօնաթերթը լո՛ւր ունի Թաւրիզէն, հարուստ կնոջ մը հա-մար կատարուած հոգեհանգիստի մասին, բայց լուր չունի՛ 70—80 թշուառներու եղերական փախուստէն։

Եւ,— օ՛ թշուառութիւն — լուր չունենալով հանդերձ, վճիռ-ներ կ՚արձակէ տմարդօրէն, եւ փրփուրը բերնին։

×

Եւ սակայն, ի զուր պատէ պատ կը զարնուի պաշտօնաթերթը։

Մենք ամուր բռնած ենք իր ճարպոտ օձիքէն, եւ պիտի պա-հանջենք որ ապացուցանէ թէ մեր ո՞ր հրատարակութեան մէջ տե-սաւ «ներքին հրճուանք», այս աղէտին առթիւ։

Մեր ո՞ր տողէն, ո՞ր բառէն կը հանէ «քրքջալիր պարը»։

Եթէ «ներքին հրճուանք» է արձանագրել դժբախտութեան մը լուրը, հապա ի՞նչ է անունը ձեր քար լռութեան՝ միեւնոյն դժ-բախտութեան — աղէտին — հանդէպ։

Ի՞նչ էինք ըսած մենք, երբ հրատարակեցինք առաջին թղ-թակցութիւնը (2 սեպտ.)։

Ի՞նչ էր ըսած նոյն իսկ մեր թղթակիցը, իր այնքան զսպուած տողերուն մէջ, յատկապէս հայ փախստականներու մասին։ (Թղ-թակցութիւնը կը խօսէր միջազգային արտագաղթի մասին,— քիւրտ, թաթար, վրացի, ռուս։ Եւ կը խօսէր ոչ միայն Հայաստա-նի եւ Կովկասի, այլեւ ընդհանրապէս Խ. Միութեան մասին, 7,000 հաշուելով բոլոր տեսակի փախստականներուն թիւը)։

Ի՞նչ կ՚ըսէր երկրորդ թղթակիցը (5 սեպտ.), ներկայացնելով առաջին 47 փախստականները,— «28 տղամարդ, 16 տա-ռականէն վեր, 10 կին եւ 9 երախայ, օրականէն մինչեւ 10 տա-րեկան»։ Ներկայացնելով նոյնիսկ անոնց ընկերային վիճակը։

Եւ ի՞նչ կ՚ըսէին փախստականները իրենք, առաջին տպաւո-րութեամբ.

— Մեզ խաբեցին, պարոն... ի՞նչ պէտք ունէինք օտար երկիր թափառե-լու։ Մեր ուզածը պատառ մը հաց էր...

Ու վերջապէս, ի՞նչ կ՚ըսէինք մենք, այս նոր դժբախտութեան առաջին լուրերուն առթիւ.

— «Ի՞նչպէս կարելի է խափանել այս նոր չարիքը,— խմբական փա-խուստները, որոնք ե՛ւ աղիտաբեր են ե՛ւ վարկաբեկիչ»։ (5 սեպտ.)։

Ի՞նչ կ՚ըսէինք դարձեալ, երկրորդ անգամ — «Չարիքը սահ-մանափակելու համար»։ (7 սեպտ.).

— «Արձանագրելով նոր փախուստները, անցեալ օր դիտել կուտայինք մեծ չարիք մըն է։

Այս առթիւ, կը թելադրէինք, ամէն բանէ առաջ, վերջ տալ շռայլաբան «Ռէքլամ»ներուն։

Արդարեւ, ամէն անգամ որ ներգաղթ կը կազմակերպուի, ի պաշտօնէ կամ ինքնաբերաբար մէջտեղ կը նետուին կասկածելի մարդիկ, եւ հէքեաթներ կը պատմեն Հայաստանի մասին»։

Այս բոլորին մէջ, ո՞ւր է «ներքին հրճուանքը», որ հիմա դարձեր է «քրքջալիր պար»։

Խոստովանեցէք, պարոններ, որ ամբողջ 12 տարի լզելով օր-ուան իշխանաւորներուն գարշապարները, լութեան դատապար-տելով ձեր իսկ իրազեկ — եւ փախստական — ընկերները, ծախու հանելով ձեր խիղճն ու պատիւը, դուք, միայն դո՛ւք պիտի կրնա-յիք այնքան տմարդօրէն կուսակցական դրամագլուխ դարձնել ահաւոր չարիք մը։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

... ԵՒ ՓԱՇԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԵՑ

— o —

Պոլսոյ թերթերէն կ՚իմանամ թէ՝ Հռոմի մէջ մեռած է Յովհաննէս փա-շա Գույումճեան,— երբեմն կառավա-րիչ Լիբանանի առանձնաշնորհեալ շր-ջանին։

Վարած է նաեւ ուրիշ կարեւոր պաշտօններ, միշտ ի հաշիւ Բ. Դրան։ Տարիքը՝ 75, որուն 40 — 50ը անցած է օսմ. պետութեան ծառայութեան մէջ։

Պզտիկ պատմութիւն մը։

Լաւ չեմ յիշեր, 1920ի աշնա՞ն էր թէ 1921ի գարնան։

Հայկական դատը անելի մը մատ-նուած ըլլալով, համազգային ժողով գումարուեցաւ եւ դիւանագիտական մարմին մը նշանակուեցաւ օրուան ե-րեւելիներէն։

Ցանկին մաս կը կազմէին Պ. Պ. Պօ-ղոս Նուպար, Գ. Նորատունկեան, Ա. Ահարոնեան, Ա. Խատիսեան եւ Յով-հաննէս փաշա Գույումճեան։

Քսանըչորս ժամ չանցած, հեռագիր մը Հռոմէն, Յովհաննէս փաշայի ստո-րագրութեամբ.

— «Հայկական հարցին ծանօթ չըլլալով, չեմ կրնար ընդունիլ ինծի առաջարկուած պաշտօնը»։

Ողբացեալ Օտեանը հազիւ հեռա-գրին տեղեկացած, առտուն կանուխ «Ճակատամարտ»ին կը փութացնէր իր «Տոմսեր»ը։

Բառ առ բառ չեմ յիշեր, բայց ի-մաստը միտքս է։

Օտեան՝ «յապուշ կրթեալ» այս յայտնութենէն, կը գրէր.

— Մարդ մը որ 30 — 40 տարի պե-տական ծառայութեան մէջ գտնուած է եւ տեղեկութիւն չունի հայկական հարցէն... կ՚արժէ Պարնումի միջոցաւ ցուցադրել իբրեւ կենդանաբանական հազուագիւտ նմոյշ մը։

Խմբագրութիւնը ուզեց «կլորցնել» բառերը։ Օտեան մերժեց, խորապէս վրդովուած։

... Հանգուցեալ փաշան մինա՞կ է իր տեսակին մէջ։

ՎԱՀԷ

ԱՍՈՐԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ՊԻՏԻ ՑԵՏԱՁԳՈՒԻ

Նուրի փաշա, Իրաքի արտաքին նա-խարարը, որ Ժընեւ կը գտնուէր իբրեւ պատուիրակ եւ լուսաբանութիւններ պիտի տար ասորական հարցին առ-թիւ, Պաղտատ գնաց Ֆէյսալ թագա-ւորին մահուան պատճառով։ Նկատե-լով որ պիտի ուշանայ իր վերադարձը, Իրաքի Բ. պատուիրակը խնդրած է Ազգերու Դաշնակցութեան քարտու-ղարութենէն՝ յետաձգել ասորական հարցին քննութիւնը, որպէսզի իր կա-ռավարութիւնը կարենայ լուսաբա-նութիւններ տալ։ Քարտուղարութիւ-նը այս նամակը յանձնած է Ա. Դ. խորհուրդին։

ՖԷՅՍԱԼ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Իրաքի թագաւորին մարմինը Պաղ-տատ հասաւ օդանաւով, եւ ուրբաթ օր տեղի ունեցաւ յուղարկաւորութիւ-նը։ Բազմութեան թիւը կը հասնէր 250 — 300,000ի։ Հազարաւոր Արաբ-ներ կ՚ուզէին մօտենալ դագաղին։ Ոստիկանութիւնը հարկադրուեցաւ կրակ բանալ եւ ցրուել Տիգրիսի վրայ խռնուած բազմութիւն մը, այլապէս կամուրջը պիտի փլէր։ Արարողութիւ-նը վերջացաւ բնդանօթի 99 հարուած-ներով։

⁂ Անգլ. կառավարութիւնը մասնա-ւոր կարգադրութիւններ ըրած էր, որ-պէսզի մարմինը Պաղտատ հասնի ոչ թէ շաբաթ, այլ ուրբաթ, ինչ որ մեծ նշանակութիւն ունէր իսլամներուն համար։ Դագաղը հինգշաբթի օր օդա-նաւով փոխադրուեցաւ Հայֆայէն Րութպա, Դամասկոսի եւ Պաղտատի կէս ճամբան։ Անապատի Իրաքեան պահակները ամբողջ գիշերը հսկեցին։ Յաջորդ օրը արշալոյսին օդանաւը ճամբան շարունակեց եւ Պաղտատի կայանը հասաւ ժամը 7.30ին, ընդու-նուելով նոր թագաւորին եւ անձնազոհ գունդին կողմէ։

25 ՍԱՆԹԻՄՆՈՑՆԵՐԸ

Ելմտական նախարարութիւնը կըր-կին կը յիշեցնէ թէ 1933 հոկտեմբեր 1էն անդին այլ եւս չպիտի ընդունուին 25 սանթիմնոց նիքէլ դրամները։ Հարկ է փոխանակել մինչեւ սեպտ. 30։

ԵՐՐՈՐԴ ԽՄԲԱՆԿԱՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԹԱՒՐԻԶ ԱՊԱՍՏԱՆԱԾ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ (Օգոստ. 14էն յետոյ հասած)

Ամբողջը 38 հոգի են։ Այս լուսանկարը կը ներկայացնէ միայն 17 հոգի։ Ստորեւ՝ լուսանկարին մէջ նշանակուած անձերու անունները։

Յաջորդով կը հրատարակենք ամբողջական ցանկ մը ... ի պէտս զարգա-ցելոց։

1. Ստեփան Սահակեան (Իգտիրցի), 2. Հրանդ Գահրամանեան (Պոլսեցի), 3. Արամ Գահրամանեան (Պոլսեցի), 4. Հայկազն Գաբրիէլեան, 5. Մարիամ Պետրոսեան (Ռոտոսթոցի), 6. Վահրամ Հանի Յակոբեան, 7. Անդրանիկ Վէ-զիրեան, 8. Մկրտիչ Պէօնէքճեան (Կեսարացի), 9. Մարտիրոս Պետրոսեան (Ռոտոսթոցի), 10. Օհաննէս Վարժապետեան (Կեսարացի), 11. Սահակ Գա-հիչեան (Ատանացի), 12. Կարապետ Շաքարեան (Ամասիացի), 13. Արուսեակ Պետրոսեան (Ռոտոսթոցի), 14. Շնորհք Սողիկեան (Սեբաստացի), 15. Առա-քել Գավգավեան (Զալկարացի), 16. Թորգոմ Կարապետեան (Պրուսացի), 17. Աբրահամ Յովասափեան։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ֆրանսայի օդանաւային նախարարը Մոսկուայի մէջ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ՇԱՏ ԳՈՀ Է

Ֆրանսայի օդանաւային նախարարը իր հետեւորդներով Մոսկուա հասաւ ուրբաթ օր, ընկերակցութեամբ խորհրդային օդանաւերու։ Նախարարը դի-մաւորուեցաւ արտաքին գործավար Պ. Լիթվինովի, Մոսկուայի զինուորական հրամանատարին, օդանաւային ուժերու վարչութեան նախագահին եւ ուրիշ բազմաթիւ պաշտօնատարներու կողմէ։ Պատուոյ պահակախումբ մը բարեւի կեցած էր օդակայանին մէջ, ֆրանսական եւ խորհրդային դրօշակներով։ Երբ նախարարը վար իջաւ օդանաւէն, նուագախումբը հնչեցուց «Մարսէյէզ»ը

⁂ *Խորհրդային մամուլը գոհունակութեամբ կ՚արձանագրէ այս այցելու-թիւնը։ «Իզվեստիա», կառավարութեան պաշտօնաթերթը, կը բացատրէ թէ Ֆրանսայի օդանաւային նախարարին այցելութիւնը պիտի օգնէ նպաստաւոր պայմաններ ստեղծելու, երկու երկիրներու օդանաւային արհեստագիտութեան փոխանակութեան եւ զարգացման համար։ «Մեր օդանաւորդները եւ կառու-ցանողները ջերմապէս կը հետաքրքրուին Ֆրանսայի օդանաւորդութեան ահա-գին յաջողութիւններով։ Մեր հիւրերը իրենց աչքերով պիտի տեսնեն թէ խոր-հրդային միութիւնն ալ մեծ յաջողութիւններ ունեցած է արհեստագիտական յառաջդիմութեան մէջ։ Երկու երկիրներու օդանաւային կապերու ծաւալու-մը եւ ամրապնդումը պիտի նպաստեն նաեւ քաղաքական յարաբերութեանց ամրապնդման։ Ուրախ ենք ողջունելով Պ. Փիէռ Քօթ, որովհետեւ իր այցելու-թիւնը կը կազմէ մէկ օղակը այն շարք մը խողովակներուն որ տեղի ունեցան Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին ստորագրութենէն յետոյ։ Ֆրանսայի արդի կառավարութեան վարչապետը, Պ. Տալատիէ, մէկն է այն սակաւաթիւ քա-ղաքագէտներէն որոնք կ՚ըմբռնեն թէ խորհրդային միութիւնը խաղաղութեան ազդակ մըն է, ինչպէս եւ ազդակ մը յառաջդիմութեան»։*

Գերմանիա միշտ կը բողոքէ

Պ. Ֆոն Նէօրաթ, Գերմանիոյ արտաքին նախարարը, առջի օր շարք մը կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ օտար մամուլի ներկայացուցիչներուն։ Ահա գլխաւոր մասերը.

— «Միջազգային գործակցութեան փորձերը ամուլ անցան վերջին ամիս-ներու ընթացքին։ Խորհրդաժողովները յաջորդեցին մասնաւոր բանակցու-թեանց, բայց ոչ առկախ հարցերը լուծուեցան, ոչ ալ մթնոլորտը մեղմացաւ։ Եթէ փնտռենք այս կացութեան պատճառները, պիտի տեսնենք որ ան հետե-ւանք է Վերսայլի քաղաքականութեան որ այսօր ալ կը տիրապետէ Եւրոպայի մէջ։ Յաղթական պետութիւնները բարեկամութեան պղատոնական հաւաստիք-ներ տուին Գերմանիոյ, բայց գործնականին մէջ զայն պահեցին Վերսայլի շղ-թաներուն մէջ։ Գերմանիան խաղաղութիւն կ՚ուզէ եւ ոչ թէ պատերազմ, չի-նարար խաղաղութիւն մը՝ թէ ներսէն եւ թէ դուրսէն։ Կարեւոր դէպք է զոր-քերու դաշինքը, բայց անոր տառը չէ որ նշանակութիւն ունի, այլ ոգին։ Այս-օրուան կացութեան մէջ, միւս երկիրները չեն որ սպառնալիքի տակ կը գըտ-նուին, այլ Գերմանիան։ Մեր երկրին մէջ ոչ ոք կը խօսի պատերազմի մասին։ Մենք կը պահանջենք ապահովութեան եւ իրաւունքներու հաւասարութիւն, մենք ուրիշ բան չենք ուզեր եթէ ոչ ապահովել մեր անկախութիւնը եւ պաշտ-պանել մեր սահմանները։ Ցեխապատերազմեան փորձառութիւնը ցոյց տուաւ ամբողջ գերման ժողովուրդին թէ պատերազմը օգտակար չէ նոյնիսկ յաղթա-կանին համար»։

Նախարարը խօսեցաւ նաեւ Աւստրիոյ մասին, յայտարարելով թէ Գերմա-նիա չուզեր խառնուիլ Աւստրիոյ ներքին գործերուն, բայց կը պահանջէ որ ու-րիշներն ալ չխառնուին Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ վիճաբանութեան։

ԹՈՒՐՔԵՒՅՈՒՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ՈՒԽՏԸ

Օրուան կարեւոր դէպքն է թուրքեւյունական նոր ուխտը, որ ստորա-գրուեցաւ սեպտ. 14ին։ Այս դաշնագրով, կը նուիրագործուի այն քաղաքակա-նութիւնը որուն սկիզբը դրաւ Վենիզէլոս, 1930ին։ Այն ատեն կնքուած համա-ձայնութիւններուն նպատակն էր վերջ դնել երկարատեւ մրցակցութեանց եւ կռիւներու։ 1933 սեպտ. 14ի դաշնագիրը, որ կնքուած է տասը տարուան հա-մար եւ վերանորոգելի է, շատ աւելի յառաջ կ՚երթայ։

Ինչպէս գրած ենք արդէն, դաշնագրին առաջին յօդուածով Թուրքիա եւ Յունաստան փոխադարձաբար կ՚երաշխաւորեն իրենց սահմաններուն ապահո-վութիւնը։ Երկրորդ յօդուածով յանձն կ՚առնեն նախապէս խորհրդակցիլ մի-ջազգային այն բոլոր խնդիրներու մասին որ կապ ունին իրենց հետ։ Երրորդ յօդուածով Յունաստան եւ Թուրքիա կ՚ընդունին թէ միջազգային սահմանա-փակ ժողովներու մէջ, երկու պետութիւններէն մէկուն պատուիրակները կր-նան պաշտպանել միւսին մասնաւոր եւ ընդհանուր շահերը։ Չորրորդ յօդուա-ծը կ՚ըսէ թէ դաշնագիրը կնքուած է տասը տարուան համար եւ ի զօրու պիտի մնայ, եթէ մէկուն կամ միւսին կողմէ չեղեալ չհամարուի մէկ տարի առաջ։

Հինգերորդ յօդուածին համաձայն, դաշնագիրը պիտի վաւերացուի եւ ստորագրութիւնները պիտի փոխանակուին Աթէնքի մէջ։ Գործադրութիւնը պիտի սկսի վերջին վաւերացումէն սկսեալ, որ ծանուցագրով մը պիտի հա-ղորդուի միւս կողմին։

Տարակոյս չկայ թէ՝ նոր դաշնագիրը աւելի կը դժուարացնէ Պուլկարիոյ կացութիւնը, ոչ միայն մեկուսացնելով զայն, այլ եւ բարդացնելով դէպի ծով ելքի խնդիրը։

Մայրը դատախազ՝ աղջկան դէմ

Նոր անակնկալ մը՝ հայրասպան աղջկան գործին մէջ, որ արդէն չափա-զանց կնճռոտ հանգամանք առած է։

Վիոլէթ Նոզիէռի մայրը, որ գիւղ գացած էր հանգստանալու համար, առ-ջի օր յանկարծ Փարիզ գալով, ներկայացաւ դատական իշխնութեան եւ յայ-տարարեց թէ իբրեւ դատախազ պիտի ներկայանայ իր աղջկան դէմ։ Միասին առած էր ծանօթ փաստաբան մը։ Հարցաքննիչ դատաւորը դիտել տուաւ թէ ա-պօրէն է այս դիմումը, քանի որ ինք խնամակալն է իր անչափահաս աղջկան։ Ուրիշ առարկութիւններ ալ եղան, բայց Տիկին Նոզիէռ պնդեց եւ խնդիրը ըն-դունուեցաւ։

Երէք մասնագէտներ նշանակուեցան, Վիոլէթի մտային վիճակը քննելու համար։— Տէր եւ Տիկին Նոզիէռի բնակարանին մէջ բռնուած ներմակեղէնները ալ գիտական քննութեան ենթարկուեցան։ Արդիւնքը բացասական է սպանեալ հօրը համար։

ՌՈՒՍԵՐՆ Ի՞ՆՉՊԷՍ ԳՐԱՒԵՑԻՆ ԵՐԵՒԱՆԸ

(Գրաւման տարեդարձին առթիւ)

Սեպտեմբեր ամսուն, 106 տարի առաջ, կատաղի կռիւներէ յետոյ Ռուսերը տէր դարձան Երեւանի, զոր կը պահեն մինչեւ հիմա: Այդ կռիւները, որոնց մասնակցեցան նաեւ հայ քաջեր, նկարագրուած են Խ. Աբովեանի վէպին մէջ, «Վէրք Հայաստանի»:

Բայց այնքան ալ դիւրին չեղաւ Երեւանի գրաւումը: Ռուսերը իրենց կռիւներն սկսան 1804ին, երբեմն յաղթեցին, երբեմն պարտուեցան ու նահանջեցին, մինչեւ որ 1827ին, 13 տարի յետոյ, սէգ Երեւանը խոնարհեցաւ Ռուսերուն առջեւ, քայքայուած ու կիսակործան:

Երեւանի վրայ առաջին արշաւանքը կատարեց Ցիցիանով, Թիֆլիսի երկտասարդ կառավարիչը, որ կը խորհէր թէ Կովկասի մէջ խաղաղութիւնը այն ատեն միայն կը դառնայ տեւական, երբ Ռուսիոյ սահմանները կ'երկարին ու կը յանգին մինչեւ Արաքսի եզերքները, գետին միւս կողմը նետելով Պարսիկները: Կռիւն սկսելու պատրուակներ շատ կային:

Հայերը, իրենց բարի աւանդութիւններուն համաձայն բաժնուած էին երկու հոսանքներու.— Ռուսասէր եւ պարսկասէր, (Հայո՛ւն տրուած է միայն օտարը սիրելը, կամ ռուսասէր պիտի ըլլայ, կամ անգլիասէր, Ֆրանսասէր կամ ամերիկասէր): Հակառակութիւններ կային նաեւ կաթողիկոսական գահին վրայ: Պարսիկները, իբրեւ պարսկասէր կաթողիկոս, Դաւիթն էին ընտրեր, Ռուսերը իբրեւ ռուսասէր՝ Դանիէլը:

Ցիցիանով վերջնագիր կուտայ Երեւանի խանին,— Դանիէլը բարձրացնել կաթողիկոսական աթոռ: Խանը, խելացի մարդ, կը պատասխանէ թէ չի հաւատար որ Ցիցիանով կ'ուզէ կռուիլ պարզապէս երկու հայ եպիսկոպոսի համար:

Ցիցիանով, պատերազմի պատրաստութեամբ զբաղած, չի մոռնար մարդ ղրկել Երեւան եւ սպառնալ Հայերուն, որ հրաժարին իրենց պարսկասիրութենէն, այլապէս՝ երբ գայ, քարուքանդ կ'ընէ իրենց տուները:

Իր կարգին, Երեւանի պարսիկ խանը փութով կ'ամրացնէ Երեւանի բերդը, ուր կը խռնէ շրջակայ հայ բնակչութիւնը: Ամէն հայ տունէ պատանդներ կ'առնէ, սպառնալով սպաննել զանոնք՝ երբ իրենց տունէն որ եւ է մէկը անցնի Ռուսերուն կողմը: Բերդին մէջ կը բանտարկէ նաեւ երկու կաթողիկոսները, Դանիէլն ու Դաւիթը:

Երեւանի բերդը շինուած էր Հրազդանի ձախ եզերքը, ժեռուտ բարձունքի մը վրայ: Երեք կողմէն շրջապատուած էր երկու կարգ պարիսպներով,— ներքին պարիսպը շինուած էր աղիւսէ եւ քարէ, շատ հաստ էր եւ ունէր 17 բուրգ, արտաքին պարիսպը, որ ներքին պարիսպէն 15–20 սաժէն հեռու շինուած էր, բազմատամբ բարակ էր եւ ցած: Բերդին շուրջ փորուած էր լայն ու խոր փոս, ջուրով լեցուած: Բերդի հրետանին ունէր 60 թնդանօթ, զինուորներուն թիւը 7000:

Յունիս 15ին (1804) Ցիցիանով, 3–4 հազար զինուորներով, կ'ելլէ Թիֆլիզէն եւ առանց դիմադրութեան կը հասնի Էջմիածին: Պարսիկ գահաժառանգը, Աբբաս – Միրզա, կը ճակատի Ռուսերուն դէմ, Վաղարշապատի դաշտին մէջ, բայց կը յաղթուի եւ կը նահանջէ: Ցիցիանով կ'ուղղուի դէպի Քանաքեռ, յետոյ մէկ կողմ ձգելով Երեւանի բերդը, կը յարձակի Աբբաս — Միրզայի գլխաւոր բանակին վրայ, որ կը գտնուէր Երեւանի հիւսիսային կողմը: Պարսիկները կը յաղթուին ու կը նահանջեն, իսկ Ցիցիանով կը հաստատուի քաղաքին այն մասին մէջ, ուր կը գտնուէին շուկան, մզկիթը, կարաւան – սարայը:

Ցիցիանով կը պատրաստուի պաշարել բերդը, երբ Աբբաս – Միրզա կը հասնի նոր ուժերով: Յուլիս 15ին կը սկսի երրորդ ճակատամարտը, որուն կը մասնակցին նաեւ բերդապահ պարսիկ զինուորները: Պարսիկ բանակը կը յաղթուի եւ կը նահանջէ, իսկ բերդապահները կ'ապաստանին բերդը:

Եւ կը սկսի բերդին պաշարումը (յուլիս 24 — սեպտ. 2): Սակայն պաշարուողներէն աւելի պաշարողներն են, որ կը նեղուին, մանաւանդ պարէնի պակասէ: Թիֆլիզէն շատ անկանոն կը հասնէր պարէնը, որովհետեւ ճամբաները բռնած էին Պարսիկներն ու վրացի ապստամբները: Ցիցիանով կը գրաւէ Էջմիածնի ամբողջ պարէնը, նեղելով վարդապետները: Էջմիածնի պաշարն ալ կը սպառի: Յետոյ կը սկսին անձրեւները, զինուորներուն հիւանդութիւնները: Սեպտ. 2ին, մութ գիշերով, Ցիցիանով կը հաւաքէ զինուորները եւ կը նահանջէ, չմոռնալով իր հետ տանիլ Էջմիածնի վանքին բոլոր գանձերը, «որպէսզի Պարսից ձեռքը չիյնան»:

1808ի սեպտեմբերին կը փորձուի երկրորդ արշաւանք մը Երեւանի վրայ: Զօր. Գուդովիչ կ'առաջանայ Փամբակի ձորէն: Պարսիկները լուրջ դիմադրութիւն ցոյց չեն տար, սակայն փոքրիկ ձիաւոր գունդերով կը նեղեն Ռուսերը: Առաջին կռիւը տեղի կ'ունենայ Աշտարակի մօտ սեպտեմբեր 29ին: Ռուսերը կը յաղթեն, կը յառաջանան մինչեւ Էջմիածին, կ'անցնին Հրազդանը եւ բանակ կը դնեն Երեւանէն երեք վերստ հեռու, բերդին դէմ:

Երեւանի բերդը պաշարման տակ կ'առնուի ամբողջ երկու ամիս: Յաճախ Պարսիկները դուրս կ'ելլեն բերդէն, կը նեղեն պաշարողները, կը կռուին պահ մը, յետոյ կը նահանջեն: Բերդը կը դիմադրէ եւ կը մերժէ անձնատուր ըլլալ: Վրայ կը հասնի ձմեռը,— ձիւնը կը լեցնէ ձորերն ու ճամբաները: Պարէնը չի հասնիր Թիֆլիզէն, հիւանդութիւնները կը շատնան: Գուդովիչ, նոյեմբեր 16–17ի գիշերը վերջին գրոհ մը կը փորձէ Երեւանի բերդին վրայ, բայց Պարսիկները այնքան ռազմագիտօրէն կը պաշտպանեն բերդը, որ Ռուսերը, ճարահատ կը նահանջեն խոր ձիւնին մէջէն, բազմաթիւ զոհեր ձգելով բերդին պարիսպներուն տակ:

12 հոկտեմբեր 1813ին, Կիւլիստանի դաշնագրով վերջ կը դրուին ռուսեւպարսկական տասնամեայ պատերազմներուն:

Պատերազմը կը վերսկսի 1827ին, ապրիլին եւ կը տեւէ մինչեւ փետր. 1828: Այս վերջին պատերազմը չափազանց արիւնահեղ էր,— մեծ կորուստներու կը մատնուին Ռուսերը, Պարսիկները եւ Հայերը: Ի վերջոյ յաղթանակը կը տանին Ռուսերը, որոնք ոչ միայն կը գրաւեն Երեւանը, այլ եւ Պարսիկները կը նետեն Արաքս գետէն անդին: Այդ թուականէն ի վեր Արաքս գետը կը կազմէ սահմանագլուխը ռուս եւ պարսիկ պետութիւններուն միջեւ, (Թուրքմանչայի դաշնագիր):

Այս պատերազմին պատճառն այն էր, որ Կիւլիստանի դաշնագիրը անորոշ կը ձգէր սահմաններուն մէկ քանի գիծերը: Յանձնաժողովը չկրցաւ եզրակացութեան գալ: Միւս կողմէ, երբ իշխան Մենշիկով, կայսեր հրամանով, Թէհրան կը հասնի՝ Շահին հաղորդելու Նիկոլա ցարին գահակալութիւնը,— պատրուակ,— վիրաւորիչ ձեւով մը կ'ընդունուի Շահին կողմէ:

Պատերազմ կը յայտարարուի:

Ռուսական բանակին հրամանատարն է Իվան Ֆէոդորովիչ Պասկեւիչ: Իր յառաջապահները 1827 ապրիլ 2ին Ղազախէն կը քալեն եւ կ'ուղղուին դէպի Երեւան, առաջնորդութեամբ զօրավար Բեկենդորֆի եւ Ներսէս Աշտարակեցիի: Երբ Էջմիածին կը հասնին, Ներսէս Աշտարակեցի կը մնայ այնտեղ, իսկ Բեկենդորֆ կ'երթայ պաշարելու Երեւանի բերդը: Մայիսի 12ին Թիֆլիզէն կը մեկնի Պասկեւիչ, գլուխն անցած 500 հայ ձիաւորներու եւ վրացի իշխաններու: Իր ետեւէն կը հասնի գլխաւոր բանակը եւ Հայոց հեծելազօրքը իր դրօշով: Յուլիս 8ին Պասկեւիչ եւ հայ զինուորները կ'ընդունուին, Էջմիածնի մէջ, Ներսէս Աշտարակեցիի կողմէ խաչ ու խաչվառով:

Ներսէս Աշտարակեցի, Էջմիածնի մէջ, զբաղած էր ռուս հիւանդ զինուորներուն խնամատարութեամբ: Արդարեւ հիւանդութիւնը չափազանց տարածուած էր Բեկենդորֆի գունդերուն մէջ: Պասկեւիչ, այս կացութեան մէջ, պաշարման գործը կը յանձնէ զօր. Կրասովսկիի, իսկ ինք կ'անցնի Նախիջեւանի շրջանը: Նոյնպէս հիւանդութիւնը կը ճարակի նաեւ Կրասովսկիի գունդերուն մէջ, այնպէս որ զօրավարը կը ստիպուի վերցնել Երեւանի պաշարումը եւ քաշուիլ Բաշ-Աբարանի բարձրաւանդակը:

Երբ պաշարումը կը վերնայ, խանը կը փութայ վերանորոգել բերդին վնասուած ամրութիւնները, լաւ գիտնալով որ Ռուսերը պիտի վերադառնան շուտով:

Մինչ այդ, Պասկեւիչ կը հալածէ պարսկական բանակը եւ Աբբաս–Միրզան, ու սեպտ. 23ին կը դառնայ ետ, միասին կ'առնէ Ներսէս Աշտարակեցին ու կը քալէ Երեւանի վրայ:

Սեպտեմբեր 25ին Երեւանի բերդը կը պաշարուի չորս կողմէն զօրաւոր շղթայով մը: Բերդը կը պաշտպանէր, այդ ժամանակ, Հասան խան, որովհետեւ եղբայրը՝ Հիւսէյին խան սարդարը բերդէն հեռացեր Պարսկաստան էր անցեր:

Երեւանի բերդը կը ներկայացնէր նոյն ամրութիւնները: Շրջապատուած էր երկկարգ ցուցահեռ ու բարձր պարիսպներով: Արտաքին պարիսպներէն դուրս ջուրով լեցուած փոսի շրջանակ մը: Երկու պարիսպներուն միջեւ գտնուած կարճ տարածութիւնը շատ նեղութիւն ու զոհողութիւն կը պատճառէր պաշարողներուն: Ներքին պարիսպներուն բուրգերը ունէին թնդանօթներ, իսկ արտաքին պարիսպներու ծերպերը պաշտպանուած հրացանաձիգներով: Բերդը կը բարձրանար Հրազդանի ձախ եզերքը, բարձր ապառաժներուն վրայ, երկինք բարձրացնելով իր ահարկու բուրգերն ու աշտարակները: Հրազդանի աջ եզերքէն որ եւ է գրոհ կամ ռմբակոծութիւն որ եւ է վտանգ չէին ներկայացներ, եթէ նոյն իսկ այդ կողմէն թնդանօթները խորտակէին այն աշտարակը, որ կը կանգնէր գետին վերեւ, որովհետեւ այդ կողմէն բերդ բարձրանալը անկարելի էր տեղին բարձրութեան պատճառով, մանաւանդ որ դեռ կար ներքին նոյնպէս աշտարակաւոր երկրորդ պարիսպ մը:

Պարսիկները բերդին մէջ հաւաքած էին 18 հազար ժողովուրդ, մեծ մասամբ Հայեր, որոնք բերուած էին ոչ միայն Երեւան քաղաքէն, այլ եւ շրջակայ գիւղերէն: Ինչպէս նաեւ Էջմիածնի միաբանութիւնը: Հայերը խիստ հսկողութեան տակ առնուած էին, կտրուած ամէն հաղորդակցութենէ արտաքին աշխարհին հետ: Այսուհանդերձ ներսէն եւ դուրսէն Հայերը հնարամիտ ձեւեր կը թափէին՝ հաստատելու համար այդ յարաբերութիւնը: Ներսէս Աշտարակեցի յաջողեր էր շարժման մէջ դնել խումբ մը հայ քաջեր, որոնք կը պահէին այդ կապը պաշարուած հայութեան հետ: Այդ քաջերն էին որ Ներսէս Աշտարակեցիի կոչերը կը տանէին ցրուելու բերդէն ներս՝ հայ ժողովուրդին մէջ: Այդ քաջերէն կը յիշուին երեք հոգի: Մէկը, Աստուածատրեան, կը ձերբակալուի բերդին մէջ, երբ կը ցրուէր կոչերը: Հասան խան այս քաջը կը կապէ թնդանօթին բերանը: Միւս քաջերն էին Երեւանցի Յակոբ Յարութիւնեան, Բիւրականցի Յովհաննէս Ասլանեան, որոնք եւս զոհ գացին հերոսութեան ճամբուն վրայ:

Սեպտ. 24ին, երբ դեռ պաշարումը ամբողջացած չէր, Ռուսերը Մուխաննաթ – Թէփէի ետեւէն քանի մը ռումբ կը նետեն բերդին վրայ: Առաջին ռումբը կը ծակէ բերդին մզկիթին գմբէթը, միւսը՝ սարդարին ապարանքին պատը, հոն ուր կախուած էր Շահին պատկերը: Այս պարագան չարագուշակ տպաւորութիւն մը կը թողու Պարսիկներուն վրայ:

Բուն կռիւները կը սկսին սեպտ. 25ին,— կատաղի եւ արիւնահեղ: Երեւանի բերդը տեսակ մը Վէրտէօն էր, ռազմագիտական մեծարժէք ամրութիւն մը, որուն դէմ կուգար բախիլ Ռուսերու զինուորական տաղանդը: Միւս կողմէ բերդին պաշտպանութեան եղանակը ցոյց կուտար թէ Պարսիկները ոչ միայն լաւ տիրացած էին զէնքերու ամրացման եղանակին, այլ եւ կը կռուէին կատարեալ հերոսութեամբ:

Թէ կռիւները որքա՜ն արիւնահեղ էին, թէ թշնամի կողմերը, Ռուսերը, Հայերը եւ Պարսիկները, ի՛նչ մեծ հերոսութիւններ գործեցին, կը նկարագրենք յաջորդով, օգտուելով Ե. Շահազիզի գրքէն,— Հին Երեւանը:

ԱԶԱՏԱՆԻ

ՄԱՆՐԱՎԷՊ

Փարիզի բուսաբանական պարտէզին պարտիզպանը, օր մը իր տնօրէնին Պիւֆօնի երկու ընտիր թուզեր ղրկեց, քիչ միամիտ կարծուած ծառայի մը միջոցաւ: Ճամբան, սպասաւորը թուզերէն մէկը կ'ուտէ:

Պիւֆօն որ երկու հատի կը սպասէր, միւսն ալ ուզեց ծառայէն: Այս վերջինը խոստովանեցաւ իր յանցանքը:

— Ի՞նչպէս ըրիր այդ բանը, պոռաց Պիւֆօն:

— Այսպէ՛ս, պատասխանեց ծառան, երկրորդ թուզն ալ բերանը դնելով եւ ուտելով:

ՀԱՅ ԴՐՕՇԻՆ

Ու տարիներ եռահազար քարկոծուեցար,
Բիրտ ձիրաններ ըզքեզ ըրին պատա՛ռ պատա՛ռ,
Երբեմն եղաւ որ բոցերու մէջ նետուեցար
Ու չունեցար կուրծք մը հզօր քեզի ապար,
Այնքան արցունք – արիւնէ վերջ մե՛րն ես հիմա,
Ալեծուփ, Հայո՛ւ դրօշ, ալեծուփ՛:

Մերթ թեւ բացիր լռութեան մէջ աւերներու,
Եղար անտէր մեռելներու սըգացող բու,
Մերթ քաջերու ձեռքերուն մէջ եղար կայծակ
Եւ շողացիր Ցեղին վըրայ զերդ արեգակ,
Այնքան արցունք – արիւնէ վերջ մե՛րն ես հիմա,
Ալեծուփ, Հայո՛ւ դրօշ, ալեծուփ՛:

Ատեն եղաւ որ գետնաքարշ դուն գերուեցար,
Եւ անուընդ չըհնչեցին սերունդներ յար,
Օր մ'ալ նորէն զերդ արշալոյս բըռընկեցար
Մայրենական լեռներուն մէջ մէգ ու խաւար,
Այնքան արցունք – արիւնէ վերջ մե՛րն ես հիմա,
Ալեծուփ, Հայո՛ւ դրօշ, ալեծուփ՛:

Քանի անգամ քեզ վիհէ վիհ քաշկըռտեցին
Եւ անունըդ մոռացութեան մէջ գըրեցին,
Ուր հըրեղէն սիւնի նըման կոթողուեցար,
Ծալքերդ արձակ ամպերուն մէջ շանթածըրար,
Այնքան արցունք – արիւնէ վերջ մե՛րն ես հիմա,
Ալեծուփ, Հայո՛ւ դրօշ, ալեծուփ՛:

Իմ պապերուն խըրոխտ հոգին ես խաչանիշ,
Բիւր զոհերու արդարութեան խորհըրդանիշ,
Թէ տիեզերքն օր մը դառնայ իր քաոսին,
Անհունին մէջ պիտ' ցըցուիս ու շողա՛ս կըրկին,
Այնքան արցունք – արիւնէ վերջ մե՛րն ես հիմա,
Ալեծուփ, Հայո՛ւ դրօշ, ալեծուփ՛:

Փառապըսակ մ'ես դարերու կամարին տակ,
Քեզի ընկեր՝ անմահութի՛ւնն է անպարփակ,
Թէ դեռ մարդիկ կատաղօրէն քեզ նախատեն,
Չորս տարրերը քեզ ովսաննա պիտի կանչեն,
Այնքան արցունք – արիւնէ վերջ մե՛րն ես հիմա,
Ալեծուփ, Հայո՛ւ դրօշ, ալեծուփ՛:

Ցեղին երազն է կը թառի ձողիդ վըրայ,
Զարդուածներուն ծո՛վ արիւնն է ուժըդ հըսկայ,
Տիեզերքի խըղճին խըրուած դուն դաշոյն մ'ես,
Նենգ աշխարհն իր շիրմին տակ իսկ պիտ' հալածես,
Այնքան արցունք – արիւնէ վերջ մե՛րն ես հիմա,
Ալեծուփ, Հայո՛ւ դրօշ, ալեծուփ՛:

Այն օրէն որ դատըդ ըրին տապարահար,
Աննիւթացած խորհուրդ մ'եղար աստուածատուր,
Թէ աշխարհը քեզ տեղ չըտայ ու վտարուիս,
Մեր կըրծքին տակ պիտ' կոթողուիս ու ծածանիս,
Այնքան արցունք – արիւնէ վերջ մե՛րն ես հիմա,
Ալեծուփ, Հայո՛ւ դրօշ, ալեծուփ՛:

Դուն փոխն ի փոխ եղար առիւծ, արծիւ ու խաչ,
Ու կըրակէ երգի մը պէս լուսամարմաջ
Դարերուն հետ քայլ փոխեցիր դիւր ու դըժուար
Մինչեւ նորէն երեք գոյնո՛վ վերածըննար,

Դուն օր ունիս, պողպատի պէս դուն տէր ունիս,
Դուն չերգըւած ու չըլըսուած դեռ ծափ ունիս,
Դուն պիտ' անցնիս ձեռքէ ձեռք յար ու դարէ դար
Եւ յաւէտ պիտ' աշտարակուի՛ս արիւնափառ,
Այնքան արցունք – արիւնէ վերջ մե՛րն ես հիմա,
Ալեծուփ, Հայո՛ւ դրօշ, ալեծուփ՛:

Օր մը թէ որ անհունակուլ քաոսը գայ
Եւ ամէն ինչ ցընորական փոշի դառնայ,
Ինչպէս խաչվառ միշտ ու միայն դո՛ւն պիտ' ծըփաս
Անդունդներուն ու ջուրերուն վըրայ անհաս,
Հայու դրօշ, Հայո՛ւ վըկայ, ա'լ մեր վըրայ
Կարմիր, կանաչ նարընջագոյն, արփի՛ հանգոյն,
Միշտ շողշողա ու առ յաւէտ լուսածփա՛:

ԱՐՏԱՇԷՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԱԼՊԵԱՆ ՆՕԹԵՐ

I.

Մարդոց թիւը հետզհետէ կը նուազի շոգեկառքին մէջ իսկ: Բնութիւնը արդէն կը ստանայ այնպիսի կերպարանք որ զգալապէս կ'անջատուի փարիզականէն: Այդ անջատումին կը յաջորդէ անմիջապէս ներքին անջատման զգացումը: Մոռնալ ամէն ինչ: Լքուած անցեալը կը սահի դէպի մոռացում: Հոս կը գտնուի ճշմարիտ լռութիւն ու մենութիւնը: Լայն սարալանջներու վրայ փռուած մենութեան ու թաւուտներու կեդրոնացած լռութեան մէջ՝ փնտռել ինքզինքը...

Իմ ընկերը կը սպասէ կառաշարին դիմաց: Հսկայական շէնք մըն է ուր պիտի բնակինք: Ճարտարապետը ուզած է Ֆոնթէնէպլոյի պալատին ծրագիրը կիրարկել: Տանտէրը կ'ընդունի զիս անսովոր քաղցրութեամբ: Իր ամէնէն ատած բանը՝ գինին ըլլալու չէ: Մազերը ճերմակ են: Ինք չոր ու փորը ներս քաշուած, քթին ծայրը յատկանշական կարմիր, աչքերը տենդագինօրէն կայծկլտուն: Անուշ է Ֆրանսայի գինին: Իսկ եւ իսկ Նէքթար Նիքոլան: Ճաշասրահին՝ եւ յետոյ հսկայ դահլիճներուն մէջ՝ խրախճանքի մը կայ:

Մեծ գաւիթի պատերուն վրայ, բազմաթիւ, զանազան տեսակի ուռուցիկ եւ հարթ քարտէսներ: Մօն Պլանին ու Ալպեան լեռնաշղթայի զանազան պատկերները, գծաւորումները թիւերով, ծանօթագրութիւններով: Անոնց կողքին, կարմիրի վրայ սեւ, ճերմակի վրայ սեւ մեծ տառերով, այսօր, վաղը, յաջորդ օրը կատարուելիք շրջագայութեանց անհամար անուններ: Խումբ խումբ, խումբ խումբ հաւաքուեր են, այդ քարտէսներուն, թիւերուն ու թուանշաններուն առջեւ տենդագին կը խօսին, կը ճչեն, կը վիճաբանին:

Ուղեւորներուն, ճարպոտ մարմնով արարածներուն կողքին կայ նաեւ ուսուցիչներու եւ ուսուցչուհիներու խումբ մը: Անոնցմէ մէկը չի կրնար ձերբազատուիլ դասաւանդելու իր վարժութենէն: Ամէնէն սովորական բանը կը դասաւանդէ: Բաւական յարգանքով են իրեն հետ: Լսեցի որ «Փրոֆէսէօր» կ'անուանեն զինք:

Կայ նաեւ Հրեայ մը: Ֆիզիքական յատկանշերէն դուրս իր ճաշելու եղանակը միայն վերջնական փաստ կրնար կազմել: Երիտասարդական թօն է տուեր ինքն իրեն: Ճերմակ տափատ, գօտի, կարճ թեւերով շապիկ եւ մնացեալը: Մօտէն զարհուրելիօրէն զառամած է: Քիթը, աչքերը, ականջները՝ առաջին օրուան պէս գիշատիչ: Տարրալուծումը հոդ չէ մտած: Հետը բերեր է պզտիկ աղջիկ մը: «Աղջիկս» անուանեց զայն քանի մը անգամ, բարձրաձայն: Աղջիկս... Քսան տարեկան ըլլալու չէ: Առանց կրունկի, ճերմակ կտաւէ կօշիկներ ունի եւ միշտ բուրդ կը բանի: Անոր բերեր է հոս որ կուշտ մը յափրանայ: Աղջիկը կը հրճուանդի... Դպրոցականի, սահելով քալելու ձեւ մը ունի. բոլորին կը ժպտի. բուրդ կը բանի: Բոլորին համակրանքը իրն է եղած բնականօրէն: Ինչ ենթադրութիւններ չեն ըներ: Իր մեքենագիրն է... խածեր բերեր է հոս... Աղջկան, թերեւս աղջկան ընտանիքին ալ հացը մարդէն կախուած է...

Կայ նաեւ շարժուն, անհանդիստ, մեծղի կին մը, տափակ՝ այստեղի կտրուած բունի հսկայ շեղբի մը պէս: Անունը «Փիէռ Փլաթ» են դրեր: Չի վիրաւորուիր, ոչ ալ ետ կը կենայ իր ունակութենէն: Քայլ չառներ առանց բուն իսկ «Փիէռ Փլաթ»ին խորհուրդին: Բան չըսեր առանց «Փիէռ Փլաթ»ի վկայութեան: Բանի մը հաւատար առանց «Փիէռ Փլաթ»ի հաստատումին: Օրը քանի անգամ կը վազէ դէպի «Փիէռ Փլաթ»ը: Անիկա ուրիշ բան չէ եթէ ոչ մեզմէ տասը քայլ հեռու, բարձունքի մը վրայ հաստատուած տափակ քար մը որուն վրայ կան ուղղութիւններն ու վայրերը նշանակող գիծեր, անուններ ու թիւեր:

Տեղական հերոսներէն մէկը «չասէօն» է: Ընդհանրապէս ամէնէն օգտակար արարածներէն մէկն է: Իրմէ պէտք է առնել շրջագայութեանց տոմսակները, ո եւ է տեղեկութիւն եւայլն: Հազիւ տասնըեօթ տարեկան լակոտ մը: Անմիջական ուշիմութիւն մը դէմքէն կը պոռթկայ: Անխռով կ'ընդունի ժապաւէնաւոր տարէց մարդոցմէ սկսեալ մինչեւ տարիքոտ կիներու ու երիտասարդ աղջիկներու մեծարանքն ու... քծինքը: Կը նախընտրէ «Լա Փըթիթ Փիէս»ը:

Յոգնած եմ. կը բարձրանամ սենեակս: Երկու մեծ պատուհան ունի երկու պատերու վրայ: Եղեւիններու ու մայրիներու հսկայական բանակ: Լուսին չկայ:

Մութը տարածուեր է արդէն: Սըլացիկ, անշարժ, ահաւոր՝ կեցած են: Չեմ վառեր լոյսս: Կ'երկարիմ անկողնիս մէջ... Աս ի՞նչ է: Ինչո՞ւ նուազ երջանիկ կը զգամ... կը փնտռեմ: Հա՜–ա... վարի տենդագին խումբերը, թիւն ու թուանշանը... ոչի՛նչ... Լեռնային օդն անուշ է:

———

Յաջորդ օրը, կէսօրուան ճաշին կը նկատեմ որ, աւելի քան երբեք, գլխաւոր անձնաւորութիւններէն մէկն ալ, հոս՝ սեղանապետն է: Ասոր պէս հատ մըն ալ չէի տեսած: Կարճ, նիհար, տարիքոտ, ինկած այտեր բայց դեռ բաւականին առատ աղ–պղպեղ մազեր: Անիկա այն էր Փարիզի սեղանապետի մը քով՝ ինչ որ Սանքօ Փանչէն՝ Շարլըմանյի մէկ շքեղ ասպետին կողքին: Կը սանտրուի ա լա Մայօ: Հագած է ռէտինկօթ, սափրուած է մօտէն եւ ձեւացուցած է երկու օղակ՝ պեխերուն ծայրերովը:

Իրեն համար այնքան անհրաժեշտ եղած են այդ ռէտինկօթն ու ամէնօրեայ սափրուիլը որ, իր ճշգրիտ էութիւնը միայն այդ իրականութեամբը լեցուած է: Ճաշասրահին թագաւորն է: Անխուսափելի չարիքներ կրնայ հասցնել: Ես փորձառութիւն ունիմ: Աչքս վախցած է: Ներս մտնելուս փնտռեցի եւ բարեւեցի: Տեսայ որ լաւ պզեց: Մեր ճիշդ մօտի սեղանը տարէց մարդ մը առանձին կը ճաշէ: Յաճախ կը նայի մեր կողմը: Կապոյտ աչքեր ունի եւ չափազանց ջղայ[…] րեւայ:

—Ռուս է, ըսաւ իմ ընկերս, եւ[…] տ'օթէլին հետ... լաւ չէ:

Մեծ մասամբ տարիքոտներ ե[…] ծերեր: Իրենց վիզերը սեւ ժապաւ[…]ներով ծածկած ծեր եւ գէր կի[…] բանակ մը: Կայ նաեւ չոր տեսա[…] Անգլեւսաքսոն պառաւները, ոսկր[…] եւ առանց շրջանակի ակնոցներ[…] Փէնկուէններու պէս երերալով, ե[…]ւէ ետեւ կը քալեն: Լուրջ են: Ի[…] անգոյն աչքերը կը դարձնեն եւ […]բօրինակ կենդանիի ձայներ կը հան[…] ... Որքան ատեն է ի վեր սկսած […] մարդկութեան մնացեալ մասին […] դէպ անտարբեր ըլլալ:

Ճաշի ընթացքին, ճաշէն յետոյ […] լսեմ անուններ: Լաք Վէռ, Էկիլ[…], Միտի, Փօն տը Տիապլը, կօլ[…] Տիօզա, բարձրութիւններ, քարա[…]ներու պրպտում, խուժում դէպի ծա[…] թագրութիւններ: Երեկոյեան […] ներս մտնէ, չէմքէն կը պոռայ […] մը, հոն է գացեր այսօր, հոն են գ[…]ցեր, Ժընեւ, Էքս – լէ – Պէն կամ […]ուարին մացլցում մը դէպի Ալպեան[…]ները:

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

(Շար.)

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

«ԽԵՆԹԵՐՈՒՆ ԵՐԳԸ»

— օ —

Վերջերս փարիզեան թերթերը, ... կարգով, յօդուածաշարքեր հրատարակեցին Ֆրանսական յիմարանոցներու կեանքէն, նկարագրելով խենթերու տեսակները, անոնց հոգեկան ե... գերերգութիւնները, — այս ամէնը պատկերազարդ։

ՅԱՌԱՋ եւս, քանի մը տարի առաջ հրատարակեց յօդուածաշարք մը Ֆրանսական յիմարանոցներու բնակչութեան մասին, տալով նաեւ նմոյշներ խենթերու բանաստեղծութիւններէն։

Պոլսոյ Թուրք թերթերն ալ, ահա, հետեւելով օրուան սովորութեան, ըսկսեր են յօդուած առ յօդուած նկարագրել Թրքական յիմարանոցներու «Մէխիէթ»ի մէջ, Մահմուտ ...

...

Սրճէմէ կամլարը, ֆէտէրի էֆտիմ,
Ահ, օ՛ֆլար էտէրէֆ իւզիւլտիւմ
պիթտիմ
Տէօվէրտիմ տէ պազէն պանա չաթանը։

ԿՈՐՔԻ Ի՞ՆՉ ԴԱՍԵՐ ԿՈՒՏԱՅ ԽՄԲԱԳԻՐՆԵՐՈՒՆ

— օ —

Վերջերս, Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցաւ ռուսական թերթերու քաղաքական բաժնի խմբագիրներուն մէկ խորհրդակցութիւնը։ Այդտեղ խօսք առաւ նաեւ Մաքսիմ Կորքի եւ խօսեցաւ հետեւեալ նիւթին շուրջ, — Ինչպէս պէտք է ըլլայ թերթերու քաղաքական բաժնի լեզուն։ Կ՛առնենք հատուած մը այդ ճառէն.

— Ի՞նչպէս։ Որքան պարզ, այնքան ..., ընկերնե՛ր։ Իսկական իմաստութիւնը միշտ շատ պարզ ձեւով կ՛արտայայտուի։ Որքան պարզ, որքան ...

...

Թուրքիյունական սէրs գործակցութիւնը

—•—

ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱՅԻ ԵՒ Պ. ՑԱԼՏԱՐԻՍԻ ՃԱՌԵՐԸ

Թուրքիյունական նոր ուխտին ստորագրութեան առթիւ, որ մեծ արժէք ունի, ստորեւ կ՛ամփոփենք Ըսմէթ փաշայի եւ Յունաստանի վարչապետ Պ. Ցալտարիսի ճառերուն հիմնական մասերը. —

ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱ. — «Հազիւ երեք տարիներ անցած են այն օրէն ի վեր, երբ Յունաստան եւ Թուրքիա, ստորա... ...

...նը ամենուրեք է։ Ամէն երկիր ազդուած է անկէ, մեծերը որքան պզտիկները։ Եւ սակայն տառապող մարդկութիւնը անկարող կը թուի աղդու դարմանը գտնելու, թէեւ փափաքը ընդհանուր է վերջ մը տալու իրաց վիճակին։ Մէկէ աւելի անգամներ փորձուեցաւ ուսումնասիրել չարիքը ընդհ. համերաշխութեան մը սահմա... ...

...

...րուն վրայ։ Մեր բոլոր ջանքերը ի գործ պիտի դնենք մեր երկու երկիրներուն միջեւ համերաշխութեան գաղափարականին պահպանման, իբր թանկագին մէկ գաւը անցեալին»։

ՆԿԱՏԻ ՉԳԻՏԻ ԱՌՆԵՆՔ

այն ձեռագիրները որ ՉԵՆ ԿԱՐԴԱՑՈՒԻՐ։ (Մասնաւորապէս հանդէսի նկարագրութիւններ)։

Հայ «Մշակոյթի օր»ը

Նախապէս յայտարարուած էր «Յառաջ»ի մէջ, թէ Մշակոյթի Տօնը մեծ հանդիսաւորութեամբ կը տօնուի Հոկտեմբեր 7ին շաբաթ գիշեր, Փարիզի Սալ Կավոյի մեծ սրահին մէջ։

Որոշ ծրագրի մը համաձայն, իւրաքանչիւր տարի տօնակատարութիւնները պիտի յատկացուին հայ արուեստի զանազան ճիւղերուն։ Այս տարի յայտագիրը ամբողջութեամբ յատկացուած է հայ երաժշտութեան։ Աննախընթաց է այս պարագան, քանի որ նոյնիսկ հայկական ազգ. տօնակատարութեանց առթիւ յայտագիրները խճողուած կ՛ըլլան օտար հեղինակներու գործերով, մինչդեռ ներկայ տարուան Մշակոյթի հանդէսով պիտի ցուցադրուի հայ երաժշտական հանճարը իր զանազան բաժանումներով։ Յայտագրին մէջ տեղ գրաւած են մեր ապրող թէ անյայտացած երգահաններէն մօտաւորապէս տասնութը հեղինակներ, մէկ մասը՝ Հայաստանէն, միւսը՝ գաղութներէն։

Այս տարուան տօնակատարութիւնը աւելի մըն է ոչ թէ միայն համախմ... ...

...ներ, — ամբողջովին հայ երգահաններու հեղինակութիւններ։ Յայտագրին մանրամասնութիւնները յառաջիկային։

ՓՐԿԵՑԷՔ ՁԵՐ ՏՂԱՔԸ

Պանեօ – Քաշանի « Յառաջդիմասիրաց » Միութեան 1933 — 1934 շրջանի դպրոցական հինգշաբթի օրուան հայերէնի եւ Հայոց պատմութեան դասախօսութիւնները սկսած են սեպտեմբերի մէկէն սկսեալ։ Ուսուցիչ նշանակուած է ծանօթ գրագէտ՝ Պ. Նշան Պէշիկթաշլեան։

Շրջանիս բոլոր հայ ծնողքները թող փութան օգտուիլ այս բացառիկ առիթէն, ղրկելով իրենց զաւակները՝ որպէսզի ստանան տահմային կրթութիւն։

Դպրոցին հասցէն է. —

43, Rue Mme. Curie. Bagneux:

Վարչութիւն

ՁՄՌՈՒՑՈՒԵԼԻՔ ԷՋԵՐ

ՊԱՂՏՕ

—.—

Հիմա նոր, բռնաւոր, անդիմադրելի, երմէն հարիւր ...

...

հինգն էր եւ աղջիկը տակաւին չէր ցնցուած։

Այս ապաքինումը Պաղտօն բոցավառեց այս անգամ աւելի սաստկութեամբ. Նորէն սկսան սալոնին շուք անկիւններուն մէջ այն զարմանալի ...

...

(10)

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով։

Փարիզ եւ շրջակաները

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ ՄՋՕ խումբի ընկերները վաղը Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ:

ՎՌԱՄԵԱՆ խումբի ընկերները այս Երեքշաբթի եւ ՄՈՒՐԱՏ խումբի ընկերները այս Չորեքշաբթի երեկոյ միեւնոյն տեղը եւ միեւնոյն ժամուն:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: *Եւրոպական եւ հայկական պարեր:*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

30 Սեպտեմբեր շաբաթ իրիկուն, Պրէպան Մարսէյլզի մէջ

Մանրամասնութիւնները ժամանակին

Կը խնդրուի բոլոր Միութիւններէն նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Յ. Մալաքեան եւ պարագաները կը ծանուցանեն թէ իրենց սիրելի եղբօր՝ ՀՐԱՆՏ ՄԱԼԱՔԵԱՆի մահուան քառասունքին առթիւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի, այսօր կիրակի, 17 սեպտեմբեր, Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցիին մէջ:

Կը հրաւիրուին բոլոր բարեկամները ու ազգականները:

Մալաքեան ընտանիք

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարան

1, Boulevard du Nord, Le Raincy (S. O.)

Վարժարանը կը վերաբացուի յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին:

Զրկավարժ աշակերտներուն թիւը լրացած է. կ'ընդունուին միայն թոշակաւոր աշակերտուհիներ շատ դիւրամատչելի պայմաններով:

Վարժարանը կ'ապահովէ իր աշակերտուհիներուն հայեցի առողջ դաստիարակութիւն: Խնամով կ'աւանդուին ուսման բոլոր ճիւղերը, ֆրանսացի եւ հայ մասնագէտ ուսուցիչներու կողմէ: Հոգ կը տարուի հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներու:

Մասնաւոր ուշադրութիւն կ'ընծայուի ձեռարուեստի եւ ձեռագործի ճիւղերուն:

Ֆիզիքական դաստիարակութեան հոգը եւ մարզանքի դասերը յանձնուած են Mlle LAHITTEի, որ Seineի նահանգին նախակրթարաններուն նոյն ճիւղի ուսուցչուհին է:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին Երկուշաբթի, Չորեքշաբթի եւ Կիրակի կէս օրերէ յետոյ:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՍԻՓԱՆ երգչախումբի պարահանդէսը *ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ* 14ին, *ՇԱԲԱԹ* իրիկուն:Կը խնդրուի նկատի առնել այդ Թուականը:

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՕՓԷՐԷԹԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՏԱՐԻ — Ա. ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԲԱՑՈՒՄ 1933-934 ԹԱՏԵՐԱՇՐՋԱՆԻ

ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

9 Rue Danton, Paris - Métro St. Micel *եւ* Odéon

24 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ, ԺԱՄԸ 2.45ին

ՏԻԿԻՆ Մ. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ

Ամերիկա մեկնելէ առաջ վերջին անգամ կ'երեւի փարիզահայ բեմին վրայ

կը ներկայացուի *Մէկ Բասկ - Զորս Պասկ*

(Զաւարթ Օփէրէթը երեք արար)

Հեղ.՝ Վ. Փափազեան (Լիլա), Երաժշ.՝ Ժ. Շահ-Պարոնեան, Ծաղ.՝ Գր. Վահան

կը մասնակցին փարիզահայ բեմի ամէնէն սիրուած դերասաններն ու դերասանուհիները:

Գիները.— Ա. կարգ 25, Բ. կարգ 15, Գ. կարգ 10, Դ. կարգ 7 ֆրանք:

ՀԱՅ ՄԱՐՇԷՃԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Կը պատրաստենք ամէն տեսակ ՊՐԸԹԷԼ եւ ՍԷՆԹԻՒՐ Ամենայարմար գիներով:

Մ. ՏԷՐ-ԱԶԱՐԵԱՆ

9, Rue d'Aboukir, PARIS

(խանութը՝ փողոցի վրայ)

Tél. Central 82 - 49, **Métro: Sentier**

Ձեր շահը կը պահանջէ գնել ուղղակի արտադրողէն:

HOMME — **TAILLEUR** — DAME

Toros Pekmezian

45 Rue de Trévise Paris (9)

Ամէն ճաշակի եւ ամէն քսակի յարմար, կը կարէ չափու վրայ այրերու եւ կիներու տոկուն ու ճաշակաւոր հագուստներ, անգլիական ընտիր կերպասներէ:

OCCASION

1 ֆօնօ (La voix de son Maître) *վաճառանիշով ամենավերջին մօտէլը հազիւ 15 օր գործածուած, 10 սկաւառակով միասին, կը ծախուի միայն* 500 *ՖՐԱՆՔԻ*

«Radio-Music» **L. NICHANIAN**

56, rue Piat. Paris (20)

ՎԱՐՁՈՒ Է *մեկնումի պատճառաւ յարկաբաժին մը - սենեակ, 1 խոհանոց, ջուր, կազ, ելեկտրական լոյս ունենալու համար 250 ֆրանք: Մանրամասնութեանց համար դիմել Mme A. Derderianի, 192, rue de Tolbiac, Paris (13):*

ԱԶԴ

Դպրոցասէրի Սանուց Միութիւնը կը հրաւիրէ իր բոլոր սանուհիները ընդհ. ժողովի, որ տեղի պիտի ունենայ այսօր Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, վարժարանին սրահին մէջ, 1 Bld. du Nord. Le Raincy (S. et O.):

Գուշակուհի

ՏԻԿ. ՄԱՐԻԱ ԶԷՆԻ

կը բացատրէ անցեալը, կ'առաջնորդէ ներկային մէջ, կը գուշակէ ապագան, ըստ ձեռքի գիծերուն, աստղերու եւ քարտերու: Ամէն օր (կիրակի ալ մէջը) ժ. 3-7, բացի եշ.է: 62 Rue de la Rochefoucauld, բակին խորը, Բ. յարկ, աջ կողմ, Métro Pigalle.

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

Հասցէի փոփոխութիւն

ՏՕՔԹ. ՏԻԳՐԱՆ ՍՊԱՐԹԱԼԻ

փոխադրուած է իր նոր ընդարձակ դարմանատունը՝

33, Rue de Poissonnière (Rex *սինեմային ճիշդ քովը)*

Métro: Bonne-Nouvelle

ընդունելութիւն ամէն օր ժամը *14-18* եւ ժամադրութեամբ:

ՊԷԼՎԻԼԻ ԵՒ ՓԼԱՍ ՏԷ ՖԷԹԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՐԱՆՑ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑ ՍԱՓՐԻԶԻ ԽԱՆՈՒԹ

Maison MIASSERIAN

56, rue Olivier Métra, Paris (20)

Métro: Place des Fêtes **Tél. Ménil. 64 - 52**

Մասնագէտ՝ մազերու ներկի եւ indefrisableի *40, 60* եւ *75* ֆր. ժողովրդական գիներ, խնամուած աշխատանք:

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISÇONSULTE

Droit Français et International Privé

34, Bld. de Clichy, Paris. Métro: Pigalee. Tél. Marcadet 76 - 65

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ ճաշտարար դատարաններու առջեւ, կուտայ certificats de coutumesներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները:

Կ'ընդունի ժամը 9—10 եւ 17—19: Նաեւ ժամադրութեամբ

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան **Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա**

61, Rue Monsieur le Price, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն՝ **Danton 52—75**

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

ՄՐՃԱՐԱՆ - ԳԱՐԵՋՐԱՏՈՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՃԵԼԻ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐ

21-23, rue Saulnier. Métro: Cadet

Plats du jour — *ԱՆԹՆԵՐԻ ՄԱՔՐՈՒԹԻՒՆ*

Restaurant ARABIAN

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ

ՄԱՔՈՒՐ ԵՒ ՀԱՄԵՂ ԿԵՐԱԿՈՒՐՆԵՐ

31bis RUE DU FBG. MONTMARTRE

Tél. Prov. 57—65 — Մէթրօ **Montmartre**

ԳԻՆԵՐԸ ՇԱՏ ԱԺԱՆ

ԱՆԱՐԱՏ ՕՂԻ ԱՂԱՆԴԵՐՆԵՐՈՎ

ՏՕՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. հիւանդանոցին

33, Rue Poissonnière (Rex սինէմային ճիշդ քովը)

մէթրօ՝ Bonne-Nouvelle

ընդունելութիւն ամէն օր ժամը *14—18* եւ ժամադրութեամբ

Ձեր տունը, խանութը եւայլն ճաշակաւոր եւ նպաստաւոր պայմաններով ներկելու համար դիմեցէք մասնագէտ ներկարարներ՝

ԴԱՒԻԹԵԱՆ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐՈՒ

127, rue Etienne Dolet, Alfortville, (Seine)

Tél. Entrepôt 17 - 65

Տօքթ. ԱՍԼԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԹՈՔԵՐՈՒ, ՍՏԱՄՈՔՍԻ եւ ԱՂԻՔՆԵՐՈՒ հիւանդութեանց

34 Bld. de Clichy, Paris. — Métro Pigalle — Tél. Marcadet **76-65**

Հիւանդներ կ'ընդունի ամէն օր ժամը 2—8, Կիրակի եւ տօն օրեր 10—12: Առաւօտները ժամադրութեամբ:

ԲՈՒՐԴԵՐ

Կը ծախենք ամէն տեսակ բուրդեր՝ Թրիքօ շինողներու համար: Միշտ պատրաստ ունինք 50,000 քիլօ ամէն տեսակի գոյներով բուրդեր՝ Թիւ *2)28, 3)28, 2)32, 2)36, 2)40* (grosse laine):

Դիմել՝ **DOERFLINGER**

31, Rue de Maubeuge, Paris (9e) Métro: Cadet

Մասնաւոր բուրդ լոգանքի հագուստներու համար: Շրջուն վաճառորդներու համար բուրդէ կծիկներ: Գաւառէն եկած ապսպրանքները կը ղրկուին ապսպրանքներու ստացման օրը:

CABINET de Me V. YARJANIAN

JURISCONSULTE

Procédure Générane — Mandataire en Justice

44, Rue La Fayette, Paris (9e) **Tél. TAITBOUT 53 - 32**

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական գործեր: Անձամբ կը պաշտպանէ Առեւտրական եւ Հաշտարար դատարաններու առջեւ: Ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման, եւ ժառանգական բոլոր գործողութիւնները կը կատարուին արագութեամբ: Վարչական դիմումներ նախարարութեանց մօտ:

Կ'ընդունի, ամէն օր, ժամը *9*էն *11*, եւ *5*էն *7*:

ԵԹԷ ՀԱՅՐԵՆԱԲԱՂՁՈՒԹԵՆԷ ԿԸ ՏԱՌԱՊԻՔ

ԽՄԵՑԷՔ ԱՆԱՐԱՏ

Raki ERIVAN

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՐ՝

Société "PEUREUX"

12, Bld. des Vignes, MARSEILLE — Téléphone: COLBERT 58-10

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԵՒ ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

71, Rue du Fbg. St. Martin, Paris (10e)

Tél. Botzaris 53 - 61 **Métro: Château d'Eau ou Gare de l'Est**

Գիտութեան վերջին մեթոտներով կը բժշկենք՝ վեներական ամէն տեսակի հիւանդութիւններ (ջերմամիզութիւն, ֆրանկախտ եւայլն), մորթի, ջղային, ստամոքսի եւ կոնացի հիւանդութիւններ:

Բժշկումը կը կատարուի, X անդրմանիշակագոյն ճառագայթներով եւ ելեքտրականութեամբ: Կը կատարենք մէզի եւ արեան տարրալուծում:

Կը խնամենք ատամի ամէն տեսակի հիւանդութիւններ: Քուրօն՝ սկսած 100 ֆրանքէն, պրիճ՝ ամերիկեան սիստէմով:

Արժէքները շատ մատչելի. Մասնաւոր զեղչ բանուորներու եւ չքաւորներու:

Դարմանատունը բաց է ամէն օր առաւօտեան 9—12 եւ 3—8: Կիրակի եւ տօն օրերը՝ 9—4:

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Վիրաբոյժ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԱՔԻՒԼԹԷԷՆ

14 Rue Lagrange, PARIS (5) Métro St. Michel *կամ* Maubert-Mutualité

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՈՍԿԻ ՔՈՒՐՈՆԻ, ՊՐԻՃԻ եւ ԱՏԱՄՆԱՇԱՐԻ

բերնի, լինդերու, ակռաներու խնամք եւ վիրաբուժ. գործողութիւն

կ'ընդունի ամէն օր, ժամը *9 - 12* եւ կէս օրէ վերջ 2էն 8: կիրակի եւ տօն օրեր 9էն մինչեւ կէսօր:

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆՆԵ՛Ր, ԳՈՐԾԱՐԱՆԱՏԷՐԵ՛Ր ԵՒ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐ

Փութացէ՛ք օգտուիլ վերջին երեք օրէնքներու ձեզ ընձեռած առաւելութիւններէն:

Ա.— 4 Յուլիս 1933ի օրէնքը՝ որ կ'արտօնէ ձեզ fonds de commerceի *մուրհակներուն մէկ մասը կանխիկ վճարել եւ մնացածն ալ մէկ տարիէն վճարելի նոր մուրհակով մը կարգադրել:*

Բ.— 13 Յուլիս 1933ի օրէնքը՝ որ կը թոյլատրէ ձեր վերագնահատման ենթարկել ձեր վճարած վարձքը եւ 1 Յուլիս 1932էն առաջ ստորագրուած պայմանագրութեանց համար ձեռք բերել զեղչ մը:

Գ.— 13 Յուլիս 1933ի օրէնքը՝ որ կը բարեփոխէ (Propriété commercialeի) 30 Յունիս 1926ի օրէնքին տրամադրութիւնները եւ կը ճշդէ սեփականատիրոջ եւ վարձակալի յարաբերութիւնները առեւտրական, ճարտարարուեստի շէնքերու եւ վայրերու պայմանագրութեանց վերանորոգման մասին:

Ամէն տեսակ տեղեկութեանց համար դիմել առանց յապաղումի՝ ամէն օր ժամը *9 — 10* եւ *17 — 19* փաստաբան-օրէնսգէտ

Պ. ՊԷՐՆԱՐ ՎԱՀԷԻ

94, Rue St. Lazare (*Սէն Լազար կայարանին մօտ*) Tél. Pigalle 67 - 69

ՏԻԿԻՆՆԵՐ ԵՒ ՊԱՐՈՆՆԵՐ

երկար ատենէ ձեր երազած **ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԲԱՂՆԻՔԸ** բացուած է

74, rue de Belleville, Paris (20)

Յաճախորդներու հանգստութիւնը ապահովուած է: Բաղնիքին ջուրը ձեր տուներուն մէջ գործածած ըմպելի ջուրն է:

Յաճախորդներուն հաճելի ըլլալու համար հաստատած ենք տուշ

Կատարեալ մաքրութիւն եւ անթերի սպասարկութիւն:

Բաղնիքը բաց է կիներու համար՝ ամէն օր (*բացի Երեքշաբթիէ*) մինչեւ իրիկուն. իսկ Շաբաթ օրերը մինչեւ կէս օրէ վերջ ժամը 4:

Այրերու համար՝ Շաբաթ ժամը 4էն յետոյ, իսկ կիր. ամբողջ օրը:

Մուտք՝ 6 *ֆր.: Փոքրերու՝ մինչեւ 10 տարեկան* 3 *ֆր.:*

Կը տրուին *աբօնըմանի* քարթեր՝ *10* անգամուան համար հարիւրին *10* զեղչով:

Հաղոր. միջոց.— *Մէթրօ Պէլվիլ: Օթօպիւս* CE - 26, BF. N. *Հանրակառք 5 թիւ:*

ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ՓԱՍՏԱԲԱՆ – ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ

ԳՐ. ԹԷԼԼԱԼԵԱՆ *(Գրիգիքէղ)*

Ամէն տեսակ փաստաբանական գործեր՝ ամենալաւ պայմաններով:

Փողոցի արկածի *դատերու* մասնագէտ, *առանց կանխավճարի:*

ընդունելութիւն: *Առաւօտ ժամը 9էն 10.30: Իրիկուն ժամը 2էն 3, եւ 7էն 8.30:*

Հասցէ. 35, Rue Emile Desvaux. Paris 19 — Métro: Place des Fêtes

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ ՏՕՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ Կ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Նախկին բժշկապետ Մերսինի ֆրանս. հիւանդանոցներու

Պատուոյ մէտայլ ֆրանս. Առողջապահ. Նախարարութենէն

85, Rue Julien Lacroix, Paris (20e)

Métro BELLEVILLE կամ COURONNE **Tél. MENIL. 45—43**

Բաց է ամէն օր կէսօրէ վերջ ժամը 2.50էն 7.50, (կէսօրէ առաջ միմիայն ժամադրութեամբ) Կիրակի եւ տօն օրերը 10—12:

Հոն կը կատարուին՝ Ք. ճառագայթներով ամէն կերպ քննութիւն, շողանկարում (radiographie), գեր-մանիշակագոյն, յետ-կարմրագոյն եւ ուլտրաթէքնեան դարմանում (radiothérapie profonde), նաեւ ՏԻԱԹԷՐՄԻԻ բոլոր կիրարկումները եւ ելեկտրաբուժական բոլոր ձեւերը, որ ներքին, արտաքին եւ մորթային բազմաթիւ հիւանդութիւններու դէմ գործուած գիտական ամենավերջին եւ զօրաւոր ազդակներն են:

Թոքախտաւորներու համար **pneumothorax**ի գործողութիւն: Հակահիւծախտային կանխարգելիչ եւ բուժիչ պատուաստ եւ շիճուկ (կատարելապէս անվտանգ):

Ջղային եւ հոգեկան հիւանդութիւններու դէս քնէածական թելադրական եւ ֆրկօսեան մէթոտներ:

Դարմանատունը ունի իր մասնագէտ բժիշկները աչքի, քթի, ականջի, ինչպէս նաեւ այրանց եւ կանանց ծննդամիզային եւ վեներային հիւանդութիւններու համար:

Assurance Socialeի պատկանող հիւանդներու կը տրուի լուրջ խնամք:

Տօքթ. Մ. Քէշիշեան, որպէս մասնագէտ ներքին հիւանդութեանց, կ'այցելէ նաեւ դրսի հիւանդներուն.

Ատամնաբուժարանը կը ղեկավարուի Փարիզի Համալսարանէն շրջանաւարտ ատամնաբոյժի մը կողմէ: Ամենալայն պայմաններ ակռաներու խնամքի եւ ոսկի կազմածներու (քուրօն եւայլն.) շինութեան համար:

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ԿԱՅԱՆ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

19 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2295

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔԻՉ ՄԸ ՊԱՅԾԱՌՈՒԹԻՒՆ

Ինչո՞ւ այսքան տաղտկալի եւ կրքոտ բանակռիւներ կը ծագին, ամէն անգամ որ կը խօսուի Խ. Հայաստանի կացութեան մասին:

— Պարզապէս անոր համար որ, Դաշնակցութիւնը կը ձգտի կարելի եղածին չափ հարազատօրէն պարզել մեր հայրենիքին սեւն ու ճերմակը, իսկ Ռամկավարները, Հօկը եւ ուրիշ «ուխտաւոր» տարրեր կը նախընտրեն միայն «տէսթան» երգել, միայն տարփողել ու փառաբանել:

Անոնց, հակադաշնակցական խառնուրդ խմբակներուն համար, գոյութիւն չունի դաշնակցական կամ չէզոք աղբիւրէ մատնանշուած որ եւ է չարիք:

Այնքան տարի է կը վիճինք,— դուք օր մը օրանց լսեցի՞ք որ այդ խմբակներու թերթերէն մէկն ու մէկը սխալէր եւ խմբական բանտարկութեան մը կամ աքսորի մը լուրը տար:

Այնքան տարի է մարդ կը փախչի Հայաստանէն, Կովկասէն եւ առ հասարակ Խ. Միութենէն:

Տակաւին քանի մը ամիս, ձեռքը — ոտքը բռնող ռամկավարներ իրենց շունչը առին Թուրքիա:

Կարդացի՞ք ո՛ր եւ է բան, այդ նոյն թերթերուն մէջ:

Եթէ սովը չէ, ամէն պարագայի մէջ յարաճուն անօթութիւնը կը սպառնայ Հայաստանին, ինչպէս խորհրդային միւս երկիրներուն:

Ժամբորդներ եւ փախստականներ այսպէս կը պատմեն: Ուշադիր ընթերցողը՝ այդ մասին բազմաթիւ փաստեր կը գտնէ նոյն իսկ խորհրդային թերթերուն, վարիչներու ճառերուն մէջ:

Այս բոլորը ո՛ր եւ է արժէք չունին մեր ընդդիմախօսներուն համար:

Անոնց պատասխանը պատրաստ է «ի յառաջագունէ»:

Եթէ մէկ անգամէն «սուտ է» չպոռան, կա՛մ լռութիւն կը պահեն, եւ կամ փառաբանութեան ծնծղաները ձեռք առնելով, կը փորձեն անոր աղմուկին մէջ խեղդել բուն իրականութիւնը:

Դաշնակցական մամուլը մեղքեր չունի՞: Զի՞ կրնար ըլլալ որ ան ալ զոհ երթայ սխալ տեղեկութեանց կամ չափազանցութեանց:

Ինչո՞ւ չէ: Դաշնակցական մամուլը չունենալով հնարաւորութիւն՝ մասնաւոր թղթակիցներ պահելու Հայաստանի մէջ, Դաշնակցութիւնը օրէնքէ դուրս հռչակուած ըլլալով այնտեղ, մենք ստիպուած ենք հաղորդակցութիւնները պահել անուղղակի: Հետեւաբար, կրնայ ըլլալ որ, կա՛մ տեղեկատուն սխալի կամ թղթակիցը եւ խմբագրութիւնն ալ չփոթութեան մատնուի:

Յետոյ, թերթէ թերթ անխուսափելի են արտայայտութեան ձեւեր:

Եւ սակայն, այդ պատահական եւ անխուսափելի վրիպումները ոչինչ կը փոխեն համատարած ողբերգութենէն:

Ամբողջ հարցը այս է,— մեր հակառակորդները կ'ուզեն վարագոյր իջեցնել աչքերուն՝ կախարդական շրջանակ մը ստեղծելով:

Մենք, ընդհակառակն, օգտակար կը գտնենք վերելքին հետ ճանաչել վէրքերը, որոնք դժբախտաբար շատ խոր են, բազմազան եւ տարածուն:

Երբ մարդիկ կը խօսին շինարարութեան մասին, մենք ալ կ'ուրախանանք: Եւ մեր մամուլը աւելի դիւրակցօրէն, աւելի կանոնաւորութեամբ կը հետեւի այդ շարժումին: (Ո՛ր եւ է ռամկավար թերթ չի կրնար մրցիլ մեզի հետ, Հայաստանի վերաբերեալ տեղեկութիւններով):

Բայց, մեզի համար անհանդուրժելի է, երբ մարդիկ հրաշքի համեմատութիւններ կուտան «կը շինուի»ներուն, անտեսելով «կը քանդուի»ները:

Եթէ մէկը իրականութիւն է, իրականութիւն է նաեւ միւսը:

Այլապէս, մարդիկ ինչո՞ւ պիտի փախչէին իրենց հայրենիքէն, աշխարհի բոլոր ցամաքներուն լեղին քամելէ յետոյ:

Եւ յետոյ, մեր ծանծաղամիտ ընդդիմադիրները կը մոռնան որ, Դաշնակցութիւնը իր գաղափարական պայքարին առանցք դարձուցած է ոչ թէ Երեւանցիներուն առօրեայ գործերը, համայնքային շինութիւններն ու բարեզարդութիւնը, այլ անոնց քաղաքական գիծը:

Ուրիշ խօսքով, ան աւելի մեծ վարկ բացած է օրուան իշխանութիւններուն, անոնցմէ պահանջելով աշխատանք՝ հիմնական հարցերու լուծման համար:

Այս պարագան շատ լաւ կը հասկնան Երեւանցիները: Եւ, ճիշդ ատոր համար պարբերաբար կը սաստկացնեն կրակը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ, իրենց ապիկարութիւնը ծածկելու համար:

Արդ, մեր հակառակորդները փոխանակ այս կէտին մէջ միասնելու մեզի, գոնէ տեսակէտ պարզելու, կը գոհանան թմբուկ զարնելով:

Կարելի՞ է քիչ մը պայծառութիւն սպասել այսուհետեւ:

Որովհետեւ, աչքերը բացուած են այսօր, եւ ամէնէն միամիտն ալ Արագրական բանակռիւներէն չէ որ գաղափար պիտի կազմէ Հայաստանի բուն կացութեան մասին:

«Մխեանակ»ներ չեն որ թռան Երեւանէն, այլ գուժկաններ:

Կրնա՞ք անոնց խղճահարութեան վիճիլ անոնց հետ:

Կրնա՞ք ըսել թէ անոնք բոլորն ալ ծոյլեր կամ անօգաններ են, թէ ձեզի չափ ալ սէր կամ գաղափար չունին հայրենիքի մասին:

Կրնա՞ք լռութեան դատապարտել զանոնք, Հայաստանի միայն գովքն երգելով, իսկ խորքը մոռացութեան տալով:

Ժամանակն է որ վերջ գտնէ ուրիշին մորթին վրայ Հայաստան սիրելու եւ սիրցնելու խեղկատակութիւնը:

Եւ աւելի քան ժամանակն է փարատելու մշուշը:

Քիչ մը պայծառութիւն եւ արդարութիւն, պարոններ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽՌԱԳՈՅՆԸ ԿԵՐԱՒ ԳԼՈՒԽԸ...

— o —

Եռագոյնը կերաւ Ամերիկայի առաջնորդին գլուխը:

Դուրեան արք. պաշտօնանկ՝ 11ի դէմ 44 ձայնով:

Կրնայի՞ք երեւակայել աւելի ջախջախիչ... ծեծ:

Շիքակոյի տմարդի խայտառակութենէն յետոյ — դրօշակ վար առնել — Դաշնակցական մամուլը եւ հանրային կարծիքը հրապարակաւ պահանջեցին որ Դուրեան արք. բեռները կապէ եւ հեռանայ, երեսի ջուրով:

Ան մտիկ չըրաւ իր խելացի բշնամիները եւ ապաւինեցաւ անխելք բարեկամներու:

Եւ ահա երկու – երեք ամիսէ ի վեր սիւնակներ եւ սիւնակներ կը մրոտուին, ի հաշիւ այս անարժան եւ անմիտ վեղարաւորին:

Ժողովուրդին ցասումը ծայրայեղութեան հասաւ, յանգելով ծեծի:

Եպիսկոպոսը նորէն չխրատուեցաւ:

Նորէն կռնակը տուած խառնակիչներուն՝ մերթ խեղճացաւ, մերթ ալ փորձեց փչել:

Եւ ահա վերջին հարուածը—իրական ծեծը,— պաշտօնանկութիւն՝ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ:

Ի՞նչ կ'ըսէք, պիտի զգաստանա՞յ, թէ պիտի շարունակէ քրքրել եւ գրգռել, ինչպէս կ'ընէր Սոֆիայի եւ Աթէնքի մէջ:

Դժուա՛ր է ըսել: Երբ գլուխ մը հողմաղացի պէս կը դառնայ, խոովելով, պառակտելով եւ բունաւորելով ամբողջ գաղութ մը, անակնկալներ միշտ ալ կրնան պատահիլ:

Ղեւոնդ արք.ը չունի՞ մէկ հատիկ անկեղծ բարեկամ, որ պայուսակը կապել տալով, ղրկէ Մանչէսթըր:

Այնտեղ, Մանչէսթըրի մէջ «Քարոզներ» կը գրէ, իսկ Մարքօ պէյն ալ տըպել կուտայ: Այնուհետեւ,— «կեցցէ անձն իմ»:

Մանաւանդ որ, այնտեղ եռագոյն ալ չկայ:

ՎԱՀԷ

ՏՈԼԱՐԻՆ ԱՐԺԷՔԸ

ՊԻՏԻ ԿՈՏՐԵՆ 100ԻՆ 55

— oo —

Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ շուտով, թերեւս այս ամսուան ընթացքին տոլարին արժէքը օրինապէս պիտի կոտրուի հարիւրին 55 համեմատութեամբ: Այժմ տոլարը իր արժէքը կորսնցուցած է հարիւրին 33: Կառավարութիւնը կը յուսայ մեծապէս բարձրացնել ճախանիւթերու գինը, աւելի կոտրելով թղթադրամին արժէքը: Միւս կողմէ, սեղանաւորական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ ծանր հետեւանքներ պիտի ծագին, եթէ աւելի երկար տեւէ տոլարի ճակատագրին անստուգութիւնը:

⁂ Ոսկեվճարի լքումէն ի վեր, մէկ միլիառ ոսկեդրամ տոլար փախցուած եւ օտար դրամի վերածուած է:

ՎԱՂԸ, ԵՐՐՈՐԴ ԷՋ
ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆ ՄԸ
«ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ՝ 1915-1924»

Գրուած՝ Մշեցի երիտասարդի մը կողմէ որ Հայաստանի լեռներն ապրած է 1915–1924:

ՄԱՀ Պ. ԳԷՈՐԳ ԱԲՈՒԼԵԱՆԻ

Ցաւով կը տեղեկանանք թէ շաբաթ օր Քլամառի մէջ յանկարծամահ եղած է Սանասարեան վարժարանի տնօրէններէն Պ. Գէորգ Աբուլեան:

Լաւ տրամադրութեամբ կը խօսէր իր ընտանիքի անդամներուն հետ, երբ յանկարծ տկարութիւն մը զգաց և հոգին աւանդեց:

Տարիքը 75 էր, եթէ ոչ աւելի: Սանասարեան վարժարանի հաստատութեան ատեն (Կարին), Գ. Աբուլեան, Յ. Մատթեան (մեռած) եւ Կ. Սոդիկեան կտակակատարին կողմէ Գերմանիա ղրկուած են իբրեւ առաջին սաները, իրենց ուսումը կատարելագործելու եւ դպրոցը վարելու համար: Եւ իսկապէս, երեքն ալ վերադառնալով Կարին, կազմած են տեսչութիւնը, միեւնոյն ատեն ստանձնելով դասեր՝ համաձայն իրենց մասնագիտութեան:

Զինադադարին Պ. Աբուլեան նշանակուեցաւ տեսուչ՝ Գուլէյիի որբանոցին: 1922ի արտագաղթէն յետոյ, փոխադրուեցաւ Ֆրանսա, եւ կը բնակէր Քլամառ, քաշուած՝ հանրային կեանքէ:

Տակաւին առիթ կ'ունենանք աւելի մանրամասնօրէն ներկայացնելու իր կեանքը:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ երէկ, նախագահութեամբ Զաւէն արք.ի:

ՍՏԵՓԱՆ ԳԱՐԱԵԱՆ

Երբ կ'ըսենք թէ մեռելն անգամ կը մոռցուի այս համայնակուլ քաղաքին մէջ, մարդիկ չեն հաւատար:

Ահաւասիկ վերջին օրինակը,— Ստեփան Գարաեան:

Պանդոկի մը անկիւնը մնացած ուսանող մը չէր, ոչ ալ անտէր բանուոր մը:

Եւ սակայն, անցեալ շաբթու մեռեր է, Հայոց եկեղեցին տարեր, երկու աւետարան կարդացեր եւ թաղեր են, եւ Փարիզի թերթերը լուր չունին...

⁂ Հանգուցեալը տարիներով իրաւագիտութեան ուսուցիչ եղած է Օսմ. համալսարանին մէջ: Նաեւ անդամ վճռաբեկ ատեանին և պետական Խորհուրդին: Տարիքը՝ 79 — 80: Օսմ. Սահմանադրութենէն յետոյ ընտրուեցաւ ազգ. երեսփոխան եւ քանի մը անգամ ատենապետ՝ Ազգ. վարչութեան: Թեկնածու էր ազատական խմբակցութեան: Քէմալական յաղթանակէն յետոյ, արձակուեցաւ պետական պաշտօնէ, յետոյ կաթուած ունենալով, Փարիզ փոխադրուեցաւ:

ՄԱՅՔԸԼ ԱՐԼԷՆԻ ԿԱՌՔԻՆ ՋԱՐՆՈՒԵԼՈՎ ՄԵՌԱՒ

Նիսի մէջ, Մայքըլ Արլէնի (Տիգրան Գույումճեան) կինը ինքնաշարժով անցած ատեն, իտալացի հեծանուորդ մը, Տանթէ Ֆանեիօլա կողմնակի փողոցէ մը դուրս ելաւ եւ ուժգնօրէն զարնուեցաւ կառքին ետեւէն: Խեղճ տղան գետին փռուելով տեղն ու տեղը մեռաւ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ

Երեսփ. Ժողովին կողմէ, 55ի վրայ 44 ձայնով

Մ. Նահանգներու վերջին թղթաբերէն (սեպտ. 6 — 8) կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Երեսփ. ժողովը գումարուեցաւ սեպտ. 2ին: Բացի երեսփոխաններէն, ներկայ էին նաեւ բազմաթիւ ունկնդիրներ եւ ամերիկեան թերթերու թղթակիցները: Կը բացակայէր առաջնորդ Ղեւոնդ արք. Դուրեան: Իր կողմէ փոխանորդ նշանակած էր Յովսէփ եպիսկ. Կարապետեանը որ կարդաց իր տեղեկագիրը: Ընտրուեցաւ իրաւասութիւնները քննող յանձնախումբ մը, որուն հինգ անդամներէն երեքը ոչ – Դաշնակցականներ էին: Ռամկավար երեսփոխանները պահանջեցին որ նիստը դռնփակ ըլլայ: Երեսփ. ժողովը, սակայն, մերժեց այս առաջարկը, եւ որոշեց ժողովը բաց պահել ունկնդիրներու եւ հասարակութեան ջեւ: Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ յետոյ որ տեւեցին մինչեւ յաջորդ (կիրակի) առտու ժամը 4, երեսփ. ժողովը ՆԵՐԿԱՅ 55 ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ 44ԻՆ ՔՈՒԷՆԵՐՈՎ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ ԸՐԱՒ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԴՈՒՐԵԱՆ ԱՐՔ.Ը:

Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը սեպտ. 6ին նիստ գումարելով, որոշեց 1. Դուրեան արք.ի հաղորդել երեսփ. ժողովին որոշումը՝ իր պաշտօնանկութեան մասին.— 2. Այս որոշումը հեռագրել կաթողիկոսին.— 3. Հրատարակութեան տալ երեսփ. ժողովին ատենագրութիւնները.— 4. Շրջաբերականով մը կացութիւնը պարզել բոլոր հովիւներուն եւ հոգաբարձութիւններուն.— 5. Յաջորդ նիստին մէջ նկատի առնել տեղապահի ընտրութիւնը:

⁂ Ամերիկեան կարեւոր թերթերէն « Նիւ Եորք Հէրըլտ Թրիպիւն », որ յատուկ թղթակից ղրկած էր երեսփ. ժողովին, սեպտ. 4ի թիւին մէջ կը նկարագրէ անցուդարձը: Կուտանք էական մասերը.—

Շաբաթ օր բացուած համագումարի 55 պատգամաւորներէն 44ը քուէարկեցին առաջնորդը հրաժարեցնելու համար առաջարկուած բանաձեւը: Պատգամաւորներէն մին չէզոք էր, ութը կը բացակայէին, իսկ երկուքը բանաձեւին հակառակ քուէարկեցին:

Այս բանը տեղի ունեցաւ իբր հետեւանք դէպքի մը, որ պատահած էր Շիքակոյի Յուցահանդէսի Հայկական Օրը, երբ Արքեպիսկոպոս Դուրեան մերժեց խօսիլ քանի Հայկական Հանրապետութեան դրօշակը վար առնուած չէր: Այս դրօշը տրուած չէ ծածանելու ռուսական Հայաստանի մէջ, որ կը գտնուի սովետական իշխանութեան ներքեւ: Արքեպիսկոպոսը դրօշը վար առնել տալու համար իր ըրած պահանջը պատճառաբանած էր ըսել թէ՝ Ռուսիոյ մէջ գտնուող Հայերը կրնային հալածանքի ենթարկուիլ:

Այնքան զայրացած էին իր հայրենակիցները իր այս արարքին համար որ երեք շաբաթ առաջ Ուստրի եկեղեցիին դաշտահանդէսին մէջ եօթը երիտասարդներ Դուրեանի վրայ յարձակեցան եւ ծեծեցին զայն: Այս եօթը երիտասարդներէն միայն երկուքը ձերբակալուեցան ոստիկանութեան կողմէ:

Մ. Նահանգներու, Քանատայի եւ Հարաւային Ամերիկայի 150,000 Հայերը ներկայացնող 55 պատգամաւորները գրեթէ ամբողջութեամբ իրենց կուրծքերը զարդարած էին հայկական դրօշի երեք գոյներով:

«Խաղաղութեան կամար»ը Էնկիւրիի մէջ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ՝ իբրեւ յիշատակ Թուրքեւյունական նոր դաշնագրին, «Խաղաղութեան Կամար» մը պիտի շինուի Էնկիւրիի երկաթուղիի կայարանին մօտ: Կամարը պիտի շինուի կարմիր, կապոյտ եւ ճերմակ մարմարներէ եւ պիտի կրէ հետեւեալ արձանագրութիւնը.— «1933 սեպտեմբեր 14, ժամ 1.30»: (Դաշնագրին ստորագրութեան թուականը):

Ինչպէս գրեցինք, Պուլկարիոյ մէջ շատ ալ գոհ չեն այս նոր դաշնագրէն, որ կը ձգտի կղզիացնել Պուլկարիան: Սակայն վարչապետը թելադրած է մամուլին զգուշութեամբ խօսիլ այս մասին, մանաւանդ որ քանի մը օրէն Սոֆիա կը հասնին Ըսմէթ փաշա եւ Թէվֆիք Րիւշտի պէյ: Կ'ըսուի թէ անոնք պիտի թելադրեն որ Պուլկարիան եւ Ռումանիան ալ միանան Թուրքեւյունական ուխտին:

⁂ *Պ. Ցալտարիս եւ իր երկու նախարարները Պոլսէն մեկնեցան սեպտ. 17ին, արժանանալով ջերմ ցոյցերու:*

Դաշնագրին ստորագրութեան առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ երկու երկիրներու նախարարները անգամ մըն ալ, սիրալիր մթնոլորտի մէջ քննեցին քաղաքական խնդիրները եւ հաստատեցին թէ կատարեալ համաձայնութիւն կը տիրէ բոլոր հարցերու մասին: Յետոյ, մշուշ տալու համար Թուրքիոյ եւ Յունաստանի առեւտրական փոխանակութեան, որոշեցին խառն յանձնաժողով մը կազմել, որ շուտով պիտի գումարուի Էնկիւրիի մէջ: Երբ յանձնաժողովին աշխատանքները յառաջանան եւ հիմք մը գտնուի տնտեսական նոր եւ ընդարձակ համաձայնութիւն մը կնքելու համար, Յունաստանի ազգ. տնտեսութեան նախարարը նորէն Թուրքիա պիտի երթայ, խորհրդակցելու համար իր յոյն պաշտօնակցին հետ: Յունաստանի եւ Թուրքիոյ ներկայացուցիչները կը կարծեն թէ ժամանակը եկած է վերջնական հաշուեյարդարի ենթարկելու Թուրքեւհելլէն իրաւարար ատեանին եւ փոխանակութեան խառն յանձնաժողովին յանձնուած խնդիրները:

Անգլիա եւ Ֆրանսա կը խորհրդակցին

Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան խորհրդականը Փարիզ եկած ըլլալով, երէկ սկսան ծրագրուած խորհրդակցութիւնները՝ զինաթափութեան խորհրդաժողովի գումարման առթիւ: Ամէնէն կարեւոր խնդիրն է սպառազինութեանց հսկողութեան ծրագիրը:

Միւս կողմէ, խորհրդակցութիւններ կը կատարուին նաեւ Լոնտոնի մէջ, վարչապետ Պ. Մաքտոնըլտի եւ ամերիկեան պատուիրակին միջեւ: Կ'ըսուի թէ Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան խորհրդականը Փարիզի մէջ աչքէ պիտի անցընէ Ֆրանսայի հաւաքած փաստաթուղթերը՝ Գերմանիոյ սպառազինութեանց մասին:

Գերմանիա կը սպառնայ

Նախարար Ֆրիք հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ 80,000 հիթլէրական երիտասարդներու առջեւ, վիթխարի ցոյցի մը առթիւ.

— « Այժմ հարկ է վերահաստատել մեր հմայքը արտասահմանի մէջ, հըմայք մը որուն իրաւունք ունի գերման ժողովուրդը, շնորհիւ իր փառաւոր

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Նախարարական ազդարարութիւն՝ ուսուցիչներուն

— • • —

Ինչպէս կը յիշեն ընթերցողները, Ֆրանսայի ուսուցչական համագումարը որոշած էր գործադուլ հռչակել պատերազմի պահուն եւ խզել իր յարաբերութիւնները՝ կառավարութեան հետ: Կրթական նախարար Պ. Տը Մոնզի այս առթիւ երկար շրջաբերական մը ուղղած էր ուսուցչական միութեան, խստօրէն դատապարտելով այս ընթացքը եւ ազդարարելով թէ կառավարութիւնը թոյլ չպիտի տայ որ՛ եւ է խռովարարական գործունէութիւն: Այդ շրջաբերականը մամուլին հաղորդուած ըլլալով, հրատարակուեցաւ առջի օր:

Շրջաբերականը մասնաւորապէս կը շեշտէ թէ պետական պաշտօնեան իրաւունք չունի գործադուլ ընելու, թէ ուսուցիչները նոյնքան ազատ են որքան ո եւ է քաղաքացի, բայց չեն կրնար խուսափիլ իրենց քաղաքացիական պատասխանատուութիւններէն, եւ ենթակայ են միեւնոյն պատիժներուն, եթէ փորձեն խուսափիլ: Կառավարութիւն մը որ կը մերժէ նկատի առնել ո՛ր եւ է առարկութիւն՝ տուրքերու վճարման դէմ, աւելի ուժգնօրէն կը մերժէ որ եւ է առարկութիւն՝ զինուորութեան կամ զօրաշարժի դէմ: «Մնաց որ, տարէց եւ հետեւաբար զինուորութենէ զերծ ուսուցչի մը համար վատութիւն է իր աշակերտները մղել պատիժի մը որուն ենթակայ չէ ինքը: Այսուհետեւ կարգապահական միջոցներ ձեռք պիտի առնուին այդպիսի ուսուցիչներու դէմ »:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

10.- Փոխադարձ օգնութիւն

Սոքոլական գործունէութեան մէկ ուրիշ երեսն է փոխադարձ օգնութիւնը, եղբայրութիւնը, որ կ'արտայայտուի ոչ միայն անհատէ անհատ, այլեւ միութենէ միութիւն, ու յաճախ նաեւ երկիրէ երկիր :

Սովորական բան է նեղը մնացած սոքոլի մը հասցուած օգնութիւնը, պաշտպանութիւնը, տեղաւորումը : Ինչ որ կ'ուզէի սակայն ուշադրութեան յանձնել՝ այն մասնաւոր եղբայրութիւնն է, որ կ'ընծայուի միութենէ միութիւն կամ երկրէ երկիր : Այս վերջին տեսակի օգնութիւնը երբեմն մինչեւ քաղաքական կարեւորութիւն կը ստանայ : Անծանօթ չէ որ Ձեխօսլովաքիոյ որոշ հողամասերը բռնած են հոծ մեծամասնութիւն կազմող Գերմանները : Այդ շրջաններու չեխօսլովաք փոքրամասնութիւններու սոքոլական միութիւնները բնականաբար կ'ըլլան թիւով սահմանափակ ու միջոցներով աղքատ : Այդպիսի միութիւնները կը գտնեն աջակցութիւնը թիւով ու միջոցներով հարուստ միութեանց : Այս վերջինները կը ստարեն անոնց սոքոլարանի շինութեան, գործիքներ կը նուիրեն, անոնց համար մարզիչ ու դաստիարակիչ կը ճարեն եւն. : Այդպիսով կ'աւելցնեն գերմանական շրջաններու մէջ իբր տկար կողմ ապրող չեխ տարրին դիմադրական ուժը, կորովը, հաւատքը, ինքնավստահութիւնը. մանաւանդ նպաստած կ'ըլլան այդ տարրին պահպանման, իբր գիտակից չեխ :

Երկիրէ երկիր սոքոլական օգնութեան օրինակ մը տրուեցաւ երբ կը խօսուէր 1912ի սլէթին վրայ : Ուրիշ սրտագրաւ օրինակ մըն է այն պաշտպանութիւնը զոր Ձեխօսլովաք սոքոլը ցոյց կուտայ «Լուժիցքի սերպ» սոքոլին. Լուժիցէ շրջան մըն է, Փրուսիոյ մէջ, գրեթէ սահմանակից Ձեխիոյ : Այս շրջանի բնակիչները սերպ կը կոչուին, ու երբ զանազանում բուն հարաւի Սերպերէն՝ ազգագրական յորջորջումի մէջ՝ կ'աւելցնեն տեղական «լուժիցքի» ածականը, ինչպէս մենք դժբախտաբար կը շինէինք սեբաստահայ, պոլսահայ եւն. արտառոց բառերը, այժմ նոյնքան արտառոց շարքով մը անուանակոչելով Փրանսահայ, յունահայ, եգիպտահայ, ամերիկահայ եւն. եւն. :

Պատերազմի վերջաւորութեան այս Սերպերը ամէն ճիգ թափեցին որ իրենց հողամասը Ձեխօսլովաքիոյ կցուի : Ի զուր : Տակաւին կը պահեն իրենց սերպ, սլաւ լեզուն. ունին լաւ կազմակերպուած սոքոլ մը : Նկատի ունենալով փրուսիական քաղաքականութիւնը անոնց հանդէպ, ու իրենց շրջանին համեմատաբար աղքատիկ տնտեսութիւնը, Ձեխօսլովաք Սոքոլը զայն առած էր իր պաշտպանութեան տակ : Փրակայի մէջ ու Ձեխօսլովաք սոքոլի միջոցներով կը պահուի մասնաւոր դպրոց մը, որ կը պատրաստէ լուժիցքի Սերպերուն սոքոլական մարզիչները եւ դաստիարակիչները : 1920էն ի վեր, ամէն սլէթի՝ այս սերպ սոքոլները սեւով շղարշուած դրօշներով մասնակցեցան. իսկ այժմ անոնց սոքոլը լուծուած է հիթլերեան իշխանութեան գործի անցնելուն պէս. գլխաւոր սոքոլ վարիչներն ալ բանտարկուած են. նաեւ արգիլուած է որ եւ է կապ պահել Ձեխօսլովաք սոքոլին հետ որ հիմա միջոցներ կը խորհի, ուրիշ ճամբաներով այդ փոքր ժողովուրդը վհատումէ փրկելու համար :

Դարձեալ ուրիշ օրինակ մը. ըսի թէ 1918ին երբ նախկին տէրերը լքելով ամէն բան փախան, սոքոլներն էին որ վարչական մեքենային գլուխն անցան ու նաեւ սոքոլական համայնքին պետը կազմակերպեց չեխօսլովաք բանակին առաջին շարքերը, կորիզը, երկրին մէջ, մինչեւ լէգէոններու երկիր մուտքը :

Արդ, ուղղակի հաշտութեան բանակցութիւններու ու ժողովներու տարիներուն՝ մեծ վտանգ մը կուգայ սպառնալ ուժասպառ քամուած Եուկօսլաւիոյ : Այդ վտանգը սկիզբէն իսկ կը դատապարտուի անվնաս մնալու, միմիայն շնորհիւ Ձեխօսլովաքիոյ վարիչներուն շատ վճռական ու շատ շօշափելի մէկ օգնութեան, հոգ չէ թէ այդպիսով Ձեխօսլովաքիա քաղաքական զանցառելի թշնամի մը շինած ըլլար իրեն : Մինչեւ այսօր այս վերջինը չի մոռնար երբեք Ձեխօսլովաքիոյ առած այդ ասպետական քայլը : Իսկ այդ վճռական պահուն պետութեան վարիչները սոքոլներ էին :

×

Մտաւոր մշակման մարմիններու կամ դաստիարակիչներու աշխատանքի մէկ ուրիշ դաշտն է՝ սեփական մշակոյթի արժէքները գնահատելու ու անոնցմով հպարտանալու մղել սերունդները : Ինչպէս ամէն փոքր եւ կամ գերուած ազգ, Ձեխօսլովաքներն ալ զերծ չեն եղած մեծանուն ցեղերու պզտիկութիւններուն վրայ լորձնաշուրթն հիանալու պարզամտութենէն : Հազիւ սակայն սոքոլական սերունդ մը բոլորած՝ որ եւ է օտար դիտող՝ որ տեսնել գիտէ, պիտի չկրնար չնշմարել թէ ինչպէս նոյն իսկ աշխատաւոր — սովորական քաղաքացին հպարտ է ամէն բանէ առաջ չեխօսլովաք բանաստեղծով մը կամ վիպագրով մը, առաջ զայն կը կարդայ, ու ապա օտարներու թարգմանութիւնը :

Ամէն սոքոլ միութիւն գրադարան պահելու պարտադրութեան տակ է ու դաստիարակիչները կամ մտաւոր մշակման մարմինները պատասխանատու են որ գրքերն ու թերթերը դարաններու մէջ փոշոտելու չկոչուին, այլ իրապէս կարդացուին : Այս դաստիարակիչներն են դարձեալ որ սոքոլական կազմին ու գաղափարականին բարիքները կը դառնան հաւաքական, ազգային ցոյցերու ու ժողովումներու մէջ, բառ տեղին երբ ներկայացուցիչ այսինչ միութեան կամ ընդհանրապէս՝ սոքոլի :

Զմոռնանք որ սոքոլական համայնքն ալ ունի կեդրոնական ընդհանուր դաստիարակիչներու խորհուրդ մը՝ կամ մտաւոր մշակման մարմին — փեթակ մը : Հոն կը պատրաստուին նաեւ միութեանց միս անհատ թէ հաւաքական օրկաները. այսպէս ամէն միութիւն ունի պետ մը այրերու եւ պետ մը կիներու (նաչելնիք). այս վերջինն այն է սոքոլական միութեան համար՝ ինչ որ հրամանատար սպան բանակին մէջ : Պետերն են որ պատասխանատու են ամէն կարգապահական խնդրի մէջ. անոնք կ'առաջնորդեն միութիւնը հանդէսներու, տողանցքի, մրցումներու ատեն :

Դարձեալ, թէ ժուփաներու եւ թէ կեդրոնի մէջ դպրոցներով ու դասախօսութեանց շարքերով կը պատրաստուին մասնագէտ սոքոլ առաջնորդներ՝ տղոց համար : Այդ առաջնորդները կ'ընկերանան տղոց՝ արշաւի, բանակումի կամ խաղերու ատեն, ու կը լրացնեն դաստիարակիչներուն գործը :

Մարզանքի ոգին տեսակէտէն՝ յարատեւ յառաջդիմութիւնը կ'ապահովուի թիւ չունեցող մրցումներով եւ հանդէսներով. միութիւններն իրենք իրենց կը սարքեն մարզահանդէս, երգի ու նուագի մրցում, մարզական ու աթլէթիք մրցումներ կը կազմակերպուին միութենէ միութիւն նաեւ ամբողջական ժուփային համար, որ տեղական ժուփայական ոլիմպիական մը կը դառնայ (ժուփնի սլէթ) : Ըլլայ կեդրոնը, ըլլայ այս կամ այն ժուփան կը մասնակցին բարեկամ երկիրներու սոքոլներու հետ հանդիպումներու, մրցումներու, այցերու. իրենք կ'երթան օր. Լեհաստան կամ Եուկօսլաւիա, կամ հոնտեղէն սոքոլական խումբեր կը հրաւիրեն հոս : Այսպէսով, տարին տասներկու ամիս միշտ շարժումը, մրցումը, ոգին, դէպի աւելի վեր ձգտումը չի մեռնիր, ու այս անդադար կատարելագործումի տենդը փեթակային լարուած այլ անձայն աշխատանք մը կը դառնայ, իւրաքանչիւր վեցամեակի համագումար սլէթը պատրաստելու ատեն :

Երկիրն ամբողջ կը վերածուի մրցադաշտի մը, ամէն մէկ ժուփայի լաւագոյն միութիւնները եւ ամէն մէկ միութեան լաւագոյն սոքոլները որոշելու որոնք տասնեակ հազարներով պիտի երթան սլէթի՝ ոգի, կշռոյթ, ուժ ու դնդեր տանելու : Այդ պատրաստութիւնները կ'ըլլան օր առաջ. սոքոլական կարգապահութիւնը մեքենական ճշգրտութիւն հագած է : Տարիով առաջ արդէն որոշուած, յայտնի կ'ըլլայ սլէթի ծրագիրը, մասնակցութիւնները, մարզանքներու օրակարգը, այր, կին, մանչ, աղջիկ մարզիկներու թիւը, օտար սոքոլներու մասնակցութիւնը, այդ մասնակցութեան չափը. աշխատանքը կը բաժնուի սլէթը պատրաստող անթիւ խորհուրդներու վրայ : Գլխաւորները յիշելով, օր. եմտական, մատակարարման, օտարներու ընդունելութեան, սոքոլ ու ոչ սոքոլ հիւրերու տեղաւորման, կերակրման, փոխադրական, հանդէսներու եւ նման ձեռնարկներու, շինութեանց (մարզադաշտի, սթատիոնի մէջ յարմարեցումներ եւն.), առողջապահական, բժշկական սպասարկութեան, փոխադրական, դասախօսութեանց, սոքոլական ցուցահանդէսներու եւն. եւն. յանձնախումբեր :

Այս յանձնախումբերը ոչ մէկ բան կը թողուն գիտուածին. 8–10 ամիս առաջ՝ արդէն գիտցուած կ'ըլլայ նոյն իսկ մօտաւոր չափը օտար այցելութեանց, ուր մնաց պլաճէի կամ մարզիկներու թիւին նախագծումը :

Այս առթիւ պէտք է վեր հանել որ սլէթի տարին կ'ըլլայ նաեւ առիթ մը սլաւ ազգերու մերձեցման, իրար ճանչնալու : Այսպէս օր. 1932ի յոբելենական սլէթը իրեն հետ բերաւ անվերջ շարք մը ուրիշ հանդէսներու եւ համագումարներու : Դարձեալ գլխաւորներն յիշելով՝ Սլաւական երգի օր (Սերպ, Ձեխ, Խրուաթ, Սլովաք, Լեհ, Սլովէն, Պուլկար, Ռուս, Ուկրայնացի, իրենց ժողովրդական երգի գանձերը փոխանցեցին իրարու), Սլաւ տարազներու օր, սլաւ ժողովրդական բանահիւսութեան շաբաթ եւ համագումար, Ձեխօսլովաք, Եուկօսլաւ, ռումանական, լեհական, եւն. բանակի օրեր :

Սլաւ ազգային պարերու օրեր կամ երեկոներ : Այս շրջանակին մէջ է որ տեղի կ'ունենայ բուն ոլիմպիական – մարզական սլէթը, կշռոյթի (ռիթմի) ու կարգապահութեան ցուցահանդէսի հետեւեալ շարքով.— Ա. Սոքոլական աշակերտութեան ամէն կարգի մարզանքները. 1) մանչեր, 2) աղջիկներ. Բ. Պարմանիներու մարզանքները 1) մանչեր, 2) աղջիկներ. կը տեւէ առնուազն չորս օր :

Գ. Բուն սոքոլներու մարզանքները 1) բոլոր այր սոքոլները միասին 2) բոլոր կին սոքոլները միասին, դարձեալ առնուազն 4 օր տեւողութեամբ :

Դ. Վերջին օրը (կամ 2 օր) կը յատկացուի բանակի մարզանքներուն :

Քանի մը վաշտ զինուոր չեխօսլովաք բանակէն (սոքոլներ). նաեւ եուկօսլաւ զինուորներ, նաւազներ (սոքոլներ), ձիաւոր սոքոլներու մարզանքին եւ զինավարժութեան :

Այս բուն սլէթական օրերէն դուրս կամ անոնց առընթեր կը կատարեն նաեւ վազքի, լողալու, ցատկելու, հեծանիւի եւ այլ աթլէթիք խաղերու մրցումները, որովհետեւ հանդիսավայր սթատիոնին մէջ առաւելապէս ազատ մարմնամարզի (շուէտական) զանազան տեսակներն են որ կը կատարուին :

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

ԱՄԵՐԻԿԱ ԻՆՉՈ՞Ւ ՄԵՐԺԵՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՄԲ.— Իր ժամանակին շատ խօսուեցաւ Զօր. Հարպըրտի մասին, որ նախագահ Ուիլսընի կողմէ ղրկուած էր Թուրքիա եւ Հայաստան, ուսումնասիրելու համար տեղական պայմանները եւ հոգատարութեան խնդիրը :

«Հայրենիք»ի աշխատակից մը վերջերս այցելելով Մ. Նահանգներու խորհրդարանի գրատունը, պրպտումներ կատարած եւ գիտած է որ՝ 1926էն ի վեր նոր հրատարակութիւն չէ աւելցած հայկական բաժնին մէջ...

Եւ աշխատակիցը աչքէ կ'անցընէ տետրակ մը, որ հեղինակութիւնն է Զօր. Հարպըրտի :

Խօսքը կուտանք իրեն.—

Կանխապէս իմացած էի այս գործին մասին : Հայ թերթերը յաճախ յիշած են Հարպըրտի անունը Հայաստանի հոգատարութեան հարցին առընթեր : Սակայն, չեմ յիշեր կարդացած ըլլալ ոչ մէկ դիտողութիւն, ճշգում կամ քննադատութիւն այն կարգ մը թելադրութիւններուն, անճիշդ վերագրումներուն մասին դէպի մեր ժողովուրդն ու մեր հարցը :

Գործը անհատի մը չի պատկանիր, այլ ամբողջութիւնն է մասնագէտներու ուսումնասիրութեանը ու թելադրութեանը, եւ ատոր համար կ'արժէ անդրադառնալ անոնց կարծիքին, եթէ ոչ մեր դատին յատկութիւններուն բնորոշման տեսակէտէն :

Տեղեկագրին առաջին մասին մէջ ակնարկ մը նետուած է մեր ծագման վրայ, ու մեր անկախութեան կորուստի թուական նշանակուած է 1453 :

Թուրքին աշխարհակալութեան իբր բուն գրդապատճառ ցոյց տրուած են «աւեր, կոտորած եւ գերութիւնը, ու անոր միջոցները՝ զէնքն ու եաթաղանը» :

Հոն կը յիշուի նաեւ այն ճշմարտութիւնը բիւրեղացած կերպով ներկայացուած Վերսայլի Վեհաժողովին կողմէն, թէ Թուրքը դարերու իր տիրապետութեան ընթացքին շինարարական ոչինչ կատարած է ու միայն աւերն ու կոտորածը հետեւած են իր քայլերուն :

Հայերու ենթարկուած գերութեան մասին անդրադառնալէ յետոյ՝ կ'եզրակացնէ. «Այս տեսակ գերութիւն մը բնական է նկարագրին վրայ կը թողու կարգ մը անխուսափելի ու անբաղձալի նշաններ, սակայն ընդհանուր առմամբ Հայը պահեց իր կրօնքը, լեզուն ու ցեղային մաքրութիւնը : Հալածանքը միաւորութիւն յառաջ բերաւ» :

1860ին Գրիգոր Օտեանի գրի առած Սահմանադրութեան ու Համիտի կողմէ անոր մերժման մասին ակնարկելէ յետոյ՝ կը յիշէ 1896ի, 1909ի կոտորածները եւ կ'անդրադառնայ մեր տարագրութեան :

«Թրքական պաշտօնական թղթակցութիւնները տարագրեալներու թիւը 1,000,000 ցոյց կուտան», կը յարէ ու կը յիշէ Թալէաթի այն վայրագ արդարացումը, թէ Հայերը երկրագործական գաղութներ ղրկուած են :

Ակնարկելով հայ կնոջ ենթարկուած տառապանքին, մատնանշելով անոր քաջութիւնը, կ'աւելցնէ.

«Սուրիայէն եւ Միջագետքէն վերահաւաքուած կիներուն հարիւրէն քառասունը վարակուած են վեներական ախտով» :

Խօսելով հայ զարգացած օրիորդի մը վիճակուած դժբախտ ամուսնութեան մը մասին՝ կը յարէ.

«Ոչ մէկ հաւատք ենթարկուած է աւելի դժուար փորձի, եւ ոչ մէկ հաւատք այսքան մեծ զուրգուրաքի առարկայ դարձած է» :

Տեղեկագիրը գրի առնուած է Իզմիրի հրդեհէն առաջ : Հայերու ընդհանուր թիւը Թուրքիոյ մէջ 270,000 կը կարծուի : Բնական է ներկայիս հազիւ 150,000ի մօտ ցանուցիր Հայութիւն մնայ :

Հայաբնակ նահանգները շրջագայելէ, ռուս եւ թրքական պատերազմի մասին ակնարկելէ յետոյ, կ'աւելցնէ.

«Այն շրջանները, ուր թրքական եւ ռուսական բանակներու մակընթացութիւնը տեղի ունեցաւ՝ երկրին վիճակը շատ ողբալի է : Դժուար է գտնել քաղաք մը կամ գիւղ մը որ աւերուած չէ : Երկիրը գրեթէ զուրկ է ծառերէ » :

Հարպըրտի յանձնախումբը անդրադառնալով բուն հարցին՝ շատ անգործնական կը գտնէ ռուէ երկրի յանձնել Հայաստանի եւ Անդրկովկասի խնամատարութիւնը, եթէ այդ երկիրը իր հսկողութեան տակ չունի Պոլիսն ու յարակից Ռումելին եւ Անատոլուն : Այդ երկրին շատ սուղ պիտի արժէ առանց այս պայմաններուն ընտանձնուած խնամատարութիւն մը եւ շատ անորոշ պիտի ըլլայ կարգ ու կանոնի պահպանութիւնն ու կեանքի ապահովութիւնը : «Պոլսոյ մէջ առանց վստահելի կառավարութեան մը, Հայաստանի խնամատարութիւնն ստանձնող պետութիւն մը անդամալոյծ դըրութեան մը պիտի ենթարկուի [illegible] գործունէութեան շրջանին : [illegible] ըը կաշկանդուած եւ [illegible] դժուարութիւններու [illegible] կան անվստահելի դիւանագի[illegible] ենթակայ պիտի դառնայ, ու [illegible] յեղ դէպքերու պարագային [illegible] ամբողջապէս կորուած պիտի [illegible] Արեւմուտքի հետ յարաբերութ[illegible] նենալ : Մէկ խնամակալութիւն [illegible] թրքական կայսրութեան եւ թէ [illegible] կովկասի համար ամէնէն [illegible] լուծումը պիտի ըլլայ» :

Յանձնախումբը Ռուսիոյ [illegible] ցութեան անհրաժեշտութիւնը [illegible] նանշելէ յետոյ, նոր ջարդերու [illegible] քըն առնելու համար Հայերու [illegible] խութիւն տրուելուն անհրաժեշտ[illegible] նէ :

Ուշադրութեամբ կարդանք [illegible] գայ մէջբերումները, անգամ մ[illegible] ըմբռնելու համար թէ Հակառակ [illegible] ձօնուած կարգ մը փաղաքշակա[illegible] սացուածքներուն, գերագոյն [illegible] ղութեան ժամուն ամէն ինչ [illegible] ւած ու ջարդարարները գերադա[illegible] են մեզի :

«Զինուած անոր շատ մը գնահ[illegible] յատկութիւններուն, անոր ցեղայ[illegible] կրօնական տոկունութեան, [illegible] ընդհանրապէս, իր յարաբերութ[illegible] եկած ուրիշ ցեղերուն ինքնիրեն [illegible] չի տար : Հայը այն դիրքն ունի [illegible] բացիններուն մէջ, ինչ որ Հրեան [illegible] Լեհաստանի եւ Ռուսիոյ մէջ, [illegible] տեւ ան ալ հրեայ ցեղին զօրաւոր [illegible] գերակշիռ կարողութիւնն ունի [illegible] իր վրայ կը հրաւիրէ այն [illegible] զոր յետամնաց ցեղերը կը տածեն [illegible] դէպ դրամատիրոջ, միջնորդին [illegible] հանձարարող : Անտարակոյս թէեւ [illegible] Հայուն հանդէպ տածուած [illegible] արտայայտուած է Մերձաւոր Արեւ[illegible] քի մէջ ընթացիկ դարձած հետեւ[illegible] ասացուածքով. « Հայը երբեք [illegible] նայէս սխալ չէ, բայց երբեք [illegible] բոլորելս չխալ չէ» : Նոյնիսկ [illegible] ընկալի միսիոնարը՝ որ այնքան [illegible] ճախ իր կեանքը վտանգած է [illegible] պաստպարելուն համար առաւ[illegible] անհասանելի է, չի սիրեր Հայը, [illegible] ան կը սիրէ աւելի զուարթ, [illegible] փոյթ ու հաճոյակէր Թուրքը» :

Վերի ամբաստանութիւնը [illegible] լէս յետոյ եւ տարուեցայ [illegible] վերջերս [illegible] յանձնախ[illegible] կողմէ կատարուած հարցա[illegible] թեան վրայ, ուր ի յայտ բերու[illegible] թէ Ամերիկայի միսիոնարի [illegible] տէրնին ու առեւտրականներ[illegible] տուելով օրէնքի մէկ [illegible] գրութեանց, գիտակցաբար [illegible] ռեւէ տարբ նոյն իսկ [illegible] թեան...

Ես վերյիշեցի տասնեւաթ [illegible] առաջ Թուրքիոյ մէջ ապրող [illegible] գրող երկու միլիոն մօտ Հայերէն [illegible] ուրիշ այժմ բուռ մը մնացած է [illegible] գզալու համար կորուսած իր ցեղը [illegible]

Ու ինչո՞ւ տարակուսիլ որ [illegible] կացի միսիոնարը կը նախընտրէ [illegible] քը Հայէն : Հաճոյակէր միսիոն[illegible] բնական է կ'ուզէ հեշտասէր [illegible] ւարթ, անհոգ ու անփոյթ Թուրք[illegible] ի՞նչ հոգ թէ Թուրքին հաճոյքի [illegible] բաժին ունի իմ ցեղիս արիւնն ու [illegible] ցանքը ... :

Վ. ԹՕՂՈՍԵԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՉՊԻՏԻ ԱՌՆՆԵՆՔ [illegible] այն ձեռագիրները որ ՁԵՆ ԿԱՐԴ[illegible] ՈՒԻՐ : (Մասնաւորապէս [illegible] նկարագրութիւններ) :

ԱԼՊԵԱՆ ՆՕԹԵՐ

— o —

2.

Այսօր չորրորդ օրն է, դեռ տեղ մը չեմ գացեր : Յոգնած կը զգամ : Կ'երկարիմ փարքին մէջ եւ թոյլ կուտամ որ խոնջէնքս անցնի : Ճաշի ընթացքին սիրալիր, երկարահասակ, կարմիր բաճկոնակով աղջիկ մը նշմարեցի : Երկարօրէն կը դիտէր զիս : Անմիջապէս որ կը նայէի, աչքերը կը փախցրնէր :

Ճաշէն յետոյ Ռուսը մեր աթոռներուն մօտեցաւ : Առանց այլեւայլի ըսկսաւ խօսիլ :

— Դուք Հայ էք, չէ՞ : Ես Ռուս : Զափազանց ջղայնացած եմ : Պատասաքող մը չուզուին որ ճաշս վերջացնէի :

Կը խօսինք անկարեւոր բաներու շուրջ : Ոչ կը հետաքրքրուի մեզմով, ո՛չ կը հետաքրքրէ իրմով :

— Եթէ այսպէս շարունակուի՝ պիտի մեկնիմ :

— Արդէ՞ն :

— Ոչ : Դեռ նոր եմ եկած : Պիտի երթամ ուրիշ փանսիոն մը : Ամէն ճաշի՝ կատարեալ մղձաւանջ է : Կ'ուզէ՞ք եղենք Լաք Վէռ երթանք : Հեռու չէ : Ստուգեցի : Ընդամէնը չորս քիլոմէթր քալել կայ :

Լաւ տեսակի Փրանսերէն մը կը խօսի եւ անխալ : Ոչ շատ գրքավարի, բայց կիրթ Փրանսական ընտանիքի մը Փրանսերէնը : Թէլէֆէրիքին մեկնելէն հինգ բոպէ վերջ՝ երկու պողպատէ խուրձերէ կախուած ահաւոր անդունդի մը վրայ ենք արդէն : Անդունդ բառը իմաստ կ'առնէ հոս : Փրթի՝ մեծ կտորը մեր ականջը կը մնայ : Հակառակ որ հետզհետէ գագաթները յըստակօրէն տեսանելի կը դառնան եւ պէտք է զանոնք դիտենք՝ մերթ ընդ մերթ, մենք, զգուշութեամբ մեր գըլուխը կ'երկարենք վիհին պակուցիչ կլափը տեսնելու : Ռուսը ընդհանրապէս անտարբեր եւ ամէն ինչէ զզուած՝ կ'ենթարկուի անդունդի ձգողութեան, երբեմն ինքն ալ կը նայի դէպի վար եւ կը զիջի որ դէմքը հետաքրքրութեան փոքր արտայայտութիւն մը առնէ :

Հետաքրքիր են Ֆրանսացիները : Կարծես այդ վտանգը, այդ անդունդը, այդ խնդիրը գոյութիւն չունենար : Իրենց ուշադրութիւնը դէպի լեռներն են : Բայց շատ լաւ գիտեն անոր գոյութիւնը : Ինչպէ՞ս թէ՝ գիտեն : Անդունդին վրայէն : Ֆրանսական ազգային գծերուն ամէնէն գեղեցիկներէն մէկն է : Կատակը դէմքին՝ մօտենալ մեծ վտանգներուն, որոնց մէջ պահել անձկութիւնը : Ճգնաժամը գլխակորոյս արտայայտել՝ մեծագոյն ամօթն է որ կայ լաւին Ֆրանսացիին համար : Իր ամէնէն սիրած կեցուածքներէն մէկն է՝ սթոյիկեանը : Անոր համար Վինչիի Ժոքոնտը պիտի մնայ միշտ գլուխ գործոց : Ռապլէն ու Մօնթէնյը, Տէքարթին հետ պիտի մնան հիմքը Փրանսական իսկական աւանդութեան : Մոլիէռին ծանծաղ կատակներու այդքան մեծ բաժինը, այդ շիրինկաները ու քրքիջի անվերջանալի առիթները՝ ուրիշ բանի չեն ծառայեր եթէ ոչ բաւարարելու այդ պահանջը : Եթէ ոչ բարեխառնելու այնբոլորսուրն ու հասուն որ որ եւ է եղերական անձ կամ վիճակ իր մէջ կը պարունակէ : Եթէ ոչ՝ ըսելու ամէնէն ծանրակշիռ բաները ժպիտով ու վայելչութեամբ, ծանրութիւնը մեկուսացնելով հոգիին մէջ : Եթէ ոչ՝ ըսելու այնպէս՝ որ կրթուած ու նրբաճաշակ մարդոց ու տիկիններու ընկերութիւն մը առանց կարմրելու նաեւ հաճելիօրէն կարենայ լսել : Պատմել այնպէս որ գիւր գայ « honnêtes gens »երուն :

Յանկարծ փոքրիկ խրարանցում թէլէֆէրիքի կողովին մէջ : Իսկական Մօն Պլանը... ճերմակ կոպերը յաւերժօրէն բացած դէպի երկինք : Հազարի մօտ եւ վար բարձրութեան վայրէն կարելի է ըսել որ չի տեսնուիր բուն գագաթը : Ուրիշ մը կայ, քիչ մը աւելի ցած, անոր առջեւ որ կը ծածկէ զայն :

Քիչ մը աւելի ցածին ակնարկելով եւ յետոյ բուն Մօն Պլանին,

— Թոլսթոյ եւ Տօսթոյէվսկի, ըսաւ իմ ընկերս :

— Ժխտին պատկերն է, չէ՞, հարցուցի :

— Ձեմ սիրեր այդ մարդը, վրայ բերաւ Ռուսը, վերջին անունին ակնարկելով : Իսկ իր բլուրը ես Փարիզէն ալ չեմ տեսներ :

...Ճիշդ է : Բախտը բարի չեղաւ Տօսթոյէվսքին : Եւրոպան վաթսուն տարի դրաւ որպէսզի իր զաւակներէն, տասնեակ մը հազիւ՝ ճանչնայ այդ մարդարէն : Թոլսթոյ ծանօթ է եւ էր, մտաւորականին եւ մնացեալին, առաջ ալ եւ հիմա :

Եւ մեր մէջ... ինչպէ՛ս կը վխտան խլուրդները, ինչպէս իրենց թումբերով կ'ուզեն լեռները ծածկել :

×

Հակառակ չափազանց խնամուած եւ առատ կերակուրներուն՝ ճաշերու ժամերը ոչ միայն Ռուսին, այլ բոլորին համար դարձած են տանջանք : Այնքան երկար ժամանակ կը դնեն մէկ կերակուրէն միւսին միջեւ՝ որ ոչ ախորժակ կը մնայ, ոչ լաւ տրամադրութիւն : Առանց բացառութեան բոլորն ալ սեղանէ սեղան կը փափսան իրարու : «Մէթրը տ'օթէլ»ը անցնելուն պէս՝ բոլորն ալ կը շտկուին աշակերտներու պէս եւ խելօք դէմք կ'առնեն : Ամէնէն տարրական բաներուն համար՝ հաց եւ ջուր, որ առաջուընէ կրնան բաւարար չափով դնել սեղաններուն վրայ, «անհունապէս» կը սպասցնեն : Յեղափոխութիւն մը բռնկցնելու համար կառավարութիւն մը ասկէ աւելի լաւ յանցանքի մէջ չի կրնար իյնալ : Եւ անպայման որ հոս ալ պիտի պայթի : Առանց բացառութեան — կարելի է ըսել — այդ մարդիկը ծանրապէս մաշած ջիղեր ունին : Իսկ Ռուսին քաշածները նկարագրութենէ վեր է : Միակ յոյսը պայթումի մը վրայ է : Սեղանէ սեղան զանազան ենթադրութիւններ ու մեկնութիւններ կը նետեն իրարու :

— Այսպիսի հաստատութեան համար՝ շիտակը ամօթ է...

— Կարծեմ ծառայողներու թիւ[illegible] է...

— Ի՞նչ կ'ըսես, Տիկին... [illegible] կէս թիւովն ալ կարելի է [illegible] սպասարկութիւն մը ապահովել [illegible]

— Չէ՛, աշխատանքը քիչ չէ՛ [illegible] բարի կամեցողութիւն ալ չեմ տես[illegible] Շերտ մը հացի համար, մէկ [illegible] տաքալի համար կ'երթան ու [illegible] ծառայել տեսած ենք, ի վերջ[illegible] Այսպէս չէ՞ :

Ռուսին ամբողջ յոյսը հաւաք[illegible] պոռթկումի մը վրայ է :

×

Կոժ տը լա Տիզա երթալու [illegible] մար անտառիկ ձորի մը մէջէն [illegible] կ'անցնինք : Ապառաժներուն վրայ [illegible] կած են փոսեր եւ պարապին վրայ [illegible] ուած նեղ ճամբաներ շիներ : Նպա[illegible] կակէտը ինքն իսկ արտակարգ [illegible] ունի : Հսկայ ապառաժ մը բարձրանք[illegible] փրթեր եկեր է եւ ձորին վերի եր[illegible] եզերքները իրար է միացուցեր՝ [illegible] կան կամուրջ մը կազմելով :

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Մեր պտոյտին օրագիրը

Օգոստոս 9ի առտուն էր երբ հասանք Սէն Ժօրիօ, առտու մը յոյսերով լի։

— Բարեւ տղաք։

— Բարեւ խմբապետ։ Ենթանաստամեայ ծերունի բայց կայտառ խմբապետ մը որ եկած էր մեզ դիմաւորելու եւ առաջնորդելու համար բանակավայր։ Տեղացիները «Մեծ Հայր» կանուանեն զայն, մեծ հայրը սկաուտներուն եւ փոքրերուն, ինչպէս եւ գայլիկներուն։ Ճամբան պատմեց թէ ինչպէս, իր զաւակներն ու կինը կորսնցնելով, ամբողջովին նուիրուած է սկաուտներուն։ Հասանք բանակավայր, սիրով ընդունուեցանք արդէն, իսկ հոն հաստատուած սկաուտներէն, եւ մանաւանդ ընդհանուր բանակումի լիազօր Ժիւժէն։

Իրիկուան դէմ, վրանները զարնուած ու անկողինները շտկուած էին։

Երբ յաջորդ առտու արթննալով դուրս ելանք երկարեցի վրանէն դուրս, խուզէս զգլխիչ տեսարան մը պարզուեցաւ աչքերուս առջեւ։ Կանանչ ծառերու մէջէն կը տեսնէի Անըսիի կապոյտ եւ ջինջ լիճը՝ շրջապատուած Ալպեան գեղածիծաղ լեռնաշղթաներով եւ ձորերով, որոնք ծածուկ արեւի ճաճանչներուն տակ, զանազան գոյներ կ՚առնէին, խնկապէս վայել վարպետի մը վրձինին։ Բանակավայրը օժտուած էր ամէն յարմարութիւններով։— Ջուր, ելեկտրականութիւն, խաղեր, պաքէթ պոլ, վոլի պոլ, մարզանքի յատուկ առարկաներ, պարքիգս, գոնդ, «հալթէր» եւ փայտեայ «ալէյ» մը գայլիկներու համար։ Այս ամէնը շնորհիւ «մեծ հայրիկ» Պ. Նարսգնի, Սէն Ժօրիոյի քաղաքապետին։ Եթէ հայ սկաուտներս ալ «մեծ հայրիկ» մը ունենայինք...

Յաջորդ օրն իսկ բանակումի մէջ աչքի կը զարնէր Հայոց բանակավայրին եւ խոհանոցին մաքրութիւնը։ Հայ սկաուտը կը ճանչցուէր իր կարգապահութեամբ, կայտառ ու վառվռուն շարժուձեւերով։ Երբ սուլիչին ձայնը կը լսուէր կանչելով խմբապետները, առաջնորդները կամ բոլորը, օտար սկաուտը կ՚ապշէր տեսնելով թէ ինչպէս հայ սկաուտը վազելով ու երեք քայլ հեռու իր պետին «պատրաստ» պատուի կ՚առնէր զայն եւ անշարժ մօտիկ կ՚ըլլար բասծները։

Լիզօրը կը զարմանայ թէ ի՞նչպէս պզտիկ հայ քաղաքացին իրեն տրուած աշխատանքները կը կատարէր սիրով եւ զուարթ, որքան ալ անբաղձալի ըլլային անոնք։

Իրիկուն մը, Ֆրանսայի շրջանի փոխ պետ Ժիրայր Մինթանճեան մեզ կանչեց որոշելու համար յաջորդ օրուան դէպի Ժընեւ ճամբորդութեան ուղեգիծը։

Առտուն ժամը 3 էր երբ արթնցանք, ու գիշերային այդ խորհրդաւոր լռութեան մէջ պատրաստուեցանք 65 քիլ. ճամբորդութեան։ Ժամը 4ը հինգ անցած էր, մեկնեցանք։ Որ եւ է ձայն չի խռովեր խաղաղ լռութիւնը բացի մեր ոտնաձայններէն։ Երբ բաւական հեռացանք գիւղէն, ցած ձայնով սկսանք երգել.— «Լուսին չկար մութ գիշեր էր, մի խումբ կ՚երթար արագ ագ...»

Մթնշաղ էր, լեռները ուրուագծուեցան երկինքին վրայ եւ երբ հասանք Անըսի, արեւն էր որ կը ծագէր։ Խանութները դեռ բացուած չէին, հացագործները «քրուասան»ները չէին եփած։ Երբեմն աքաղաղի մը զիլ ձայնն էր որ կը լսուէր հեռուէն...

Ժամը 6ին Զուիցերիական սահմանագլուխը անցանք։

Յաջորդ օրը, կիրակի, գացինք այցելելու Պ. Քրաֆթ Պոնարի։ Դժբախտաբար օդափոխութեան գացեր էր ընտանիքով։ Երկար մը ձգեցինք, յայտնելով մեր յարգանքները եւ երախտագիտութիւնը, հայ ժողովուրդի մեծ բարեկամին։

Կէսօրէ վերջ գտանք «Հայկական օջախը», «Հայաստանը», ուր հիւրասիրուեցանք։ Երկար խօսակցեցանք Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասին, թելադրեցինք սկաուտական խումբ մը կազմել։ Ետոյ քանի մը հոգիով իջանք քաղաք պտտելու։ Հետաքրքրաշարժ վայրերու եւ շէնքերու կարգին տեսանք նաեւ Ազգերու Դաշնակցութեան պալատը։ Կիրակի գիշերուան ժամը 2ին հասանք բանակավայր։

Մինչեւ յաջորդ Թուացիկ բանակումին կազմակերպութիւնը, Ֆրանսացիները սարքեր էին դաշտահանդէս մը ուր հայ սկաուտները ուշադրութիւն գրաւեցին իրենց ձեռական աշխատանքներով, բանակավայրին զարդարումով եւ մանաւանդ հանդէսին մասնակցութեամբ։

Հետեւեալ առտու, հայ սկաուտները արժանացան լիազօրի գովասանքներուն։

Քանի մը օր վերջ երկրորդ խումբ մը փոքրերով միասին, գացին Ժընեւ, այս անգամ շոգեկառքով։

Օգոստոս 22 ճամբայ ելանք 10 հոգի երկրորդ Թուացիկ բանակումի համար։

Նախ հասանք Կրընօպլ։ Կուսակցական խնդիրները խառնած էին ազգային կեանքը։ Խրախուսելու եւ տաքցնելու համար սառած սրտերը, որոշեցինք բանակումի կրակ մը վառել։ Կրակին ներկայ էր բարձրաստիճան զինուորական մը, որ իր հոգը սիրով տրամադրեց մեզ բանակելու համար։ Այդ գիշերը խրախուսանքի եւ յոյսի շողեր ծագեցան, պահ մը խաղաղութիւն տիրեց ալեկոծ սիրտերուն մէջ։ Հայրենիքի ոգին էր կը սաւառնէր։ Մենք ալ կարելին ըրինք այդ զգացումները արծարծելու համար։ Ձեմ գիտեր որքան տեւեց այդ կազդուրիչ երեւոյթը մեր մեկնելէն վերջը... Երբ արդէն կրակը կը մարէր կամաց կամաց եղբ. Ժիրայր, հրաժեշտ առնելով հրահանգեց Կրընօպլի հայ երիտասարդութիւնը, քով քովի գալ աւելի եւս ուժ տալու համար Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղին եւ այսպէսով ծառայել հայրենիքին, քանի որ ազգի մը ապագան կախում ունի իր երիտասարդութեան ազգային եւ իմացական կրթութենէն։

Օգոստոս 23ին հասանք Վալանս ուր եւս կուսակցական խնդիրները ջլատած էին կարգ մը հայրենասէր տղոց ուժերը։ Հոս ալ, ինչպէս Կրընօպլ, երբ հասանք հայկական թաղամասերը շրջապատուեցանք փոքրիկ հետաքրքիրներու խումբերով։ Տեսանք թէ որքա՛ն կարօտ էին հայրենասիրական դաստիարակութեան։

Յաջորդ օրը Վիէն էինք։ Սկաուտական խումբ ունին, բայց խմբապետը գանգատեցաւ թէ գաղութը չափազանց անտարբեր է այս շարժումին հանդէպ։

Լաւ տպաւորութիւն չկրեցինք Լիոնէն, ուր երիտասարդութիւնը ձգուած է բախտին։ Կուսակցական պառակտումներն ալ դեր ունին այս դժբախտութեան մէջ։

Օգոստոս 25ին Տեսին հասնելով, բանակումի կրակ վառեցինք եւ 2–3 ժամուան խրախճանք մը վերջ հրաժեշտ առինք։ Պ. Փէքմէզեան խոստացաւ իր կարելին ընել սկաուտական շարժման համար։

Յաջորդ օրը ժամը 6ին վերադարձանք բանակավայր, կարօտցած կապուտակ լճին եւ սեգ լեռներուն մաքուր օդը եւ տաք արեւը։ Ափսո՛ս որ շատ ժամանակ չունեցանք վայելելու համար այդ սքանչելի երկիրը։

Օգոստ. 30ին, վերադարձի ճամբուն վրայ, շոգեկառքին մէջ, ամբողջ օրը անցուցինք երգելով, խնդալով, երազելով...

Ե. Ա.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԵՐ ԾԱՂԿՈՑԻՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՊՈՌՏՕ, 14 սեպտ. (Ցառաջ) — Արարատ միութիւնը երրորդ տարին է որ կը բոլորէ իր 19 անդամներով։ Նպատակն է ուժ տալ յատկապէս երիտասարդներու ինքնազարգացման եւ մանաւանդ մանուկներու հայեցի դաստիարակման։ Այս տարուան շրջանին ունեցած է քանի մը դասախօսական եւ վիճաբանական ժողովներ, կազմակերպած է երեք հանդէս՝ ի նպաստ դպրոցի։ Միութեան այժմու գլխաւոր հոգն է դպրոցը, որ ունի 10 աշակերտ — ուհի։ (Դժբախտաբար կարգ մը մարդիկ որոշ նկատումներով եւ մանաւանդ 5 ֆր. ամսականէ խուսափելու համար իրենց զաւակները կը զրկեն)։ Աշակերտները բոլորն ալ յառաջդիմութիւն ցոյց կուտան, ինչպէս հաստատեցին սեպտ. 10ի հանդէսին առթիւ որ տեղի ունեցաւ Մուլէն – Պլէօյի ընդարձակ սրահին մէջ։ Ժողովուրդը որոշեալ ժամուն փութացած էր սրահ։ Բեմին խորքը զետեղուած էր տարազիր եռագոյնը եւ Փրանսականը։

Պ. Անանեանի բացման ճառէն յետոյ, փոքրերը երգեցին «Ով մեծասքանչը»։ Յաջորդաբար արտասանեցին Խ. Եսայեան, Թ. Թաշճեան, Աստուածի Զոլաքեան, Եղիսաբէթ Վարդանեան, Մաքրուհի եւ Պետրոս Բարսեղեան, Ալթուն Մարտալեան, Գ. Պօղոսեան, Շաքէ եւ Վարդ Քէնտիրեան։ Փոքրիկն Ս. Տօնէրեան, Աստուածի Զոլաքեան եւ Եղիսաբէթ Վարդանեան միասին երգեցին «Այգուն, այգուն»ը։ Մեներգեցին Ջաւարթ Եղիկեան, Շաքէ Քէնտիրեան, մէջ ընդ մէջ աշակերտները երգեցին «Մանկութեան օրեր», «Սարէն եկաւ», «Մայր Արաքսի» խմբերգները։ Միութեան գործունէութեան մասին խօսեցաւ Պ. Շ. Սուքիասեան, շեշտելով փոքրերու հայեցի դաստիարակութեան անհրաժեշտութիւնը։ «Զափահասներս մեծ պարտականութիւն ունինք փաղուան սերունդը ազգային եւ հայրենիքի գաղափարներով տոգորելու համար»։

Աշակերտուհիները յատուկ տարազներով հայկական եւ ֆրանսական պարեր պարեցին, ղեկավարութեամբ Տ. Ն. Տօնէրեանի եւ օժանդակութեամբ Օր. Ա. Գրիգորեանի։ Փոքրիկներու կողմէ յաջողապէս ներկայացուեցաւ «Գող սիրտը դող» զաւեշտը։ Միութիւնը կազմակերպած էր վիճակահանութիւն մը։ Շահողներէն Պ. Մ. Նաթրըեան չամփանեան Միութեան նուիրեց, փափաք յայտնելով որ աճուրդի դրուի։ Տասը վայրկեանի մէջ գոյացաւ 134 ֆր. եւ դարձեալ նուիրատուին շահեցաւ։ Հանդէսին գոյացաւ 384,50 ֆր.։

Թղթակից

ԴԱՐԵՐՈՒ ՓՈՇԻՆԵՐՈՒՆ ՏԱԿ

Թէլ Ամարնայի մէջ պեղումներ կատարող անգլ. առաքելութիւնը գտած է կնոջ մարմարէ գլուխ մը, որ արտակարգ գեղեցկութիւն ունի։ Գիտուններու հաւաստումին համաձայն, անիկա Նէֆէրթիթի թագուհիին գլուխն է։ Նէֆէրթիթին Ախնաթէնի փարաւոնին կինն էր եւ զոքանչը Թութանք Ամոնի, որ ապրեցաւ Քրիստոսէ առաջ 1375ին։

Քանդակագործը, հակառակ իր այն ներշնչումին որով աշխատած է մարմարին վրայ, զայն աւարտած չէ։ Ձախ աչքին մէկ մասը յղկուած չէ ու կը կարօտի լրացումի։ Նաեւ մազերը, իսկ ծոծրակին վրայ կան քանի մը սեւ գիծեր՝ քանդակագործին կողմէն դրուած։ Բայց բերանը, ոչ միայն տրուած է յաջող ու մանրամասն կերպով, այլեւ ունի «շպար»...։ Ծանօթ է որ այս փարաւոնը փոխած է Եգիպտացիներու կրօնը ու մղած է զանոնք երկրպագելու արեւուն առջեւ, պաշտել անոր բնութիւնը եւ ոչ եւս քաղաքի նախկին կրօնը անոնց հոգիէն վանէ, մայրաքաղաքը փոխադրած է։

Նէֆէրթիթին փարաւոնին հետ գացած է նոր մայրաքաղաքը, եւ իրեն երկու երիտասարդ ամուսինները ըսկած են արդիականացնել Եգիպտոսը։ Անոնք վերջ տուած են իրենց արքայական բանտային կեանքին ու սկսած են մտնել հանրութեան մէջ եւ շրջագայիլ փողոցները։ Նէֆէրթիթի, հակառակ հին սովորութիւններուն, ներկայ եղած է հանդիսաւոր ընդունելութեանց եւ ճաշերուն եւ յաճախ անձամբ վարած է իր քառաձի կառքը։ Այս բոլորը քանդակուած կամ արձանագրուած ձեւով գտնուած են այժմ։ Գտնուած է նաեւ փարաւոնին կողմէ ստորագրուած արձանագրութիւն մը — «սիրտս երջանիկ է՝ շնորհիւ կնոջս ու զաւակներուս»։ Կը հաստատուի որ փարաւոնը շատ կը սիրէր իր կինը։ Այդ արձանագրութեան քով, պատին վրայ կայ հետեւեալ պատկերը,— փարաւոն կը համբուրէ իր կինը ու կը խաղայ տղոցը հետ։ Իր ընտանիքը բազմանդամ է եղած, բայց զաւակները միշտ աղջիկ։ Ու երբ անոնք ըսկած են քալել, ծնողքը բանակցութեան մտած են Սուրիոյ եւ Բաբելոնի թագաւորներուն հետ՝ զանոնք ամուսնացնելու համար ապագային։ Աղջիկներէն մէկը ամուսնացած է Բաբելոնի թագաւորին հետ։ Իսկ միւս երկուքը տրուած են եգիպտացի ազնուական երիտասարդներու, որոնք աւելի վերջ փարաւոններ են եղած։ Փարաւոն ու Նէֆէրթիթին անձամբ բրած են արեւապաշտութեան տրուելիք գոհաբերութիւնները ու երեւան են հանած նախկին քուրմերուն զաւերը։ Արուեստը ներբողած են իրենց նախկին պայմանաւոր ձեւերէն։ Նկարիչները ազատ ձգած են նուիրուելու իրենց ստեղծագործութեանց ու միշտ զանոնք առած են իրեն հովանաւորութեան տակ։ Անոնք Թագուհիին դիմագիծը քանդակել կամ դրոշմել տուած են մարմարի, մեհեանդի եւայլնի վրայ։ Պալատի բոլոր պատերուն վրայ նկարել տուած են պատկերներ՝ զազաններու, թռչուններու եւ ձուկերու կեանքէն։ Բայց ոչ՝ արփնաքամ կենդանիներուն նկարները, իսկ ապրը փոխարէն անդորր բնութենէն տեսիլներ։ Եթէ Նէֆէրթիթի եւ իր ամուսնոյն այս ուղղութիւնը շարունակուէր, Եգիպտոսը բոլորովին ուրիշ պատմութիւն կ՚ունենար։

ՄԱՄՈՒԼ

ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

— o —

Սելանիկի «Հորիզոն»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (8 սեպտ.)։

— «Գայթակղութիւն բառով որակեցինք ընդվզեցուցիչ ընթացքը Բարեգործականի կեդրոնին, որ, աւելի քան քմահաճ եղանակով մը միջամուխ եղած է համայնքիս կրթական գործին եւ իր յատկացուած 70 ոսկիներին նպաստը դադրեցնելու սպառնալիքին տակ պարտադրած է, որ իր արարքներով համրային կարծիքին առջեւ միանգամ ընդմիշտ վարկաբեկուած պաշտօնակաշտ մը, որպէս այցելու «ուսուցիչ» առնուի Սելանիկի ազգային վարժարանին մէջ։

Բարեգործականը, հազարումէկ նադանջներէ վերջ, երկու տարի առաջ, բարեհաճեցաւ 70 ոսկիներին նպաստ մը յատկացնել տեղւոյս ազգ. վարժարաններուն։ Ամբողջ երկու տարի, այս գումարը անբաժանելի մէկ մասը դարձաւ տեղական ազգ. մարմնոյն պիւտճէին, որուն վրայ կը չափուէր ու կը ձեւուէր եւ ծախքերու բաժինը։ Այս տարեմուտի առթիւ ալ, Թաղ. Խորհուրդը, ազգ. վարժարաններու ուսուցիչ – ուսուցիչները վերահաստատած է իրենց պաշտօնին մէջ, թոշակներու համար անհրաժեշտ վճարումներու բաժնին մէջ հաշուելով նաեւ տարւոյն ընթացքին Բարեգործականէն ստացուելիք 70 ոսկիները, կամ մօտաւորապէս 42,000 տրախմիի գումարը։ Այս հիման վրայ ալ, ամբողջացուած է 1933 — 34 տարեշրջանի ուսուցչական կազմը եւ տեղի ունեցած է դասաժամերու բաշխումը ուսուցիչներու միջեւ։

Բայց ահա, այս բոլոր կարգադրութիւնները ըլլալէն յետոյ, նպաստատու Բարեգործականի Փարիզի կեդրոնէն կը հասնի հրաման մը.— Մեր յատկացուած 70 ոսկիներին հաշուոյն պիտի վարձէք Վ. Բագրեւանդեանը, անոր պիտի տաք շաբաթական 7 պահ դաս (ի՞նչ դաս) եւ պիտի վճարէք ամսական 2000 տրախմի։ Եթէ անսաստէք մեր հրամանին, եթէ մերժէք հրահանգիլ, այս տարի պիտի չստանաք 70 ոսկիները։ Կարգադրութիւնը անվերաքննելի է եւ որ եւ է առարկութիւն չենք ընդունիր...

Ազգ. մարմինը կ՚ապշի (գէթ այդպէս իմացանք)։ Անլուր է երեւոյթը։ Աննախընթաց է՝ բան մը այսքան կոպտօրէն պարտադրելու եղանակը։ Տեսնուած բան չէ, որ նպաստատու մարմին մը, իրաւասու մարմնի մը գլխուն վրայէն կարգադրութիւններ ընէ, առանց նախապէս անոր կարծիքը առնելու, առանց հետաքրքրուելու եւ հարցնելու, թէ արդեօք՝ Սելանիկի ազգային վարժարանները նոր ուսուցչի պէ՞տք ունին եւ եթէ պէտք ունին, ի՞նչ տեսակ ուսուցիչ կ՚ուզեն,— այցելո՞ւ, մնայո՞ւն, եւ ի՞նչ ճիւղ դասաւանդելու համար,— հայերէ՞ն, յունարէ՞ն, ֆրանսերէ՞ն, թուաբանութի՞ւն, աշխարհագրութի՞ւն, մարզա՞նք թէ պատմութիւն կամ կրօնագիտութիւն։ Ու տակաւին, իրենց ներկայացուցած թեկնածուն ուսուցչէ մը պահանջուած յատկութիւնները ունի՞, ուրիշ անգամ ուսուցչութիւն ըրա՞ծ է, փորձառութիւն ունի՞, գոնէ հայերէնն ու անոր քերականութիւնը գիտէ՞, եթէ հայ լեզու պիտի աւանդէ, եւ վերջապէս, իբրեւ ուսուցիչ, կրնա՞յ որ եւ է օգտակարութիւն ունենալ վարժարանէն ներս։ Յետոյ կայ սահմանուած թոշակի պարագան,— ամսական ԵՐԿՈՒ ՀԱԶԱՐ տրախմի՝ շաբաթական ԵՕԹԸ դասի փոխարէն։ Բարեգործականը իր այդ հրամանը արձակելէ առաջ չէ հետաքրքրուած, թէ ի՞նչ կը ստանան ազգային վարժարաններու միւս ուսուցիչները, որոնք շաբաթական 28 — 30 — 32 պահ դաս վերցուցած են։ Չէ հարցուցած, թէ իր պէնտէկեանին տրուելիք գումարը համեմատակա՞ն է միւս ուսուցիչներու ստացած թոշակներուն եւ թէ, անիրաւութիւն մը գործած եւ արժանապատուութիւնը վիրաւորած չը՞լլար միւս ուսուցիչներուն, անփորձ ու անգէտ այցելու «ուսուցչի» մը վճարելով գումար մը, որուն առնուազն քառապատիկը պէտք էր ստանային միւս ուսուցիչները, դասաժամերու եւ թոշակներու համեմատութիւնները պահելով։

Այս բոլորի մասին միտք անգամ չէ յոգնեցուցած Բարեգործականի կեդրոնը, այլ, առանց տարրական բարեկրթութեան, օրինաւորութեան, ձեւականութեան ու խղճահարութեան, Սելանիկի Թաղ. Խորհուրդի եւ ազգ. վարժարաններու վզին փաթթած է մէկը, որ քառսունէն վերջը սաղ շալելու եկած է եւ որ իբրեւ ուսուցիչ, երկու փարայի խեր չի կրնար ունենալ որ եւ է վարժարանի մէջ։ Իսկ այս բոլորին մէջ, ամէնէն ընդվզեցուցիչն է լրբեան հասկնալի այն շանթաժը, որով Բարեգործականը կը սպառնայ դադրեցնել 70 ոսկիներին նպաստը, եթէ երբեք իր հրամանը չգործադրուի առանց այլեւայլի։

— Կամ կ՚առնէք մեր եատիկեարը ու կը նստիք, եւ կամ ջուր կը խմէք 70 ոսկիներին վրայ...

Հարկ է սակայն աւելի հանգամանօրէն վերլուծել այս նողկալի գայթակղութիւնը»։

ԾԻԾԱՂ

Մոսկուայի մէջ Ռուս մը կը հարցնէ Ամերիկացիի մը թէ քանի՞ վաճառատուներ կան Նիւ Եորքի մէջ, քանի՞ յարկ ունին, քանի՞ պաշտօնեայ։

Երբ կ՚իմանայ թէ բազմաթիւ են վաճառատուները, բազմայարկ եւ բազմամարդ, նոյն իսկ մէկ վաճառատան մէջ հազարներով մարդիկ կը գրաղին միայն սպասարկութեամբ.

— Հազարներո՞վ մարդիկ միայն սպասարկութեան համար։ Ինչո՞ւ համար։ Ինչո՞ւ համար այդքան մարդ։

— Որովհետեւ յաճախորդներն ալ հարիւր հազարներու կը հասնին, եւ անոնց իւրաքանչիւրին պէտք է ցոյց տալ թէ ուր կը գտնուի մուշտակի բաժինը, ուր խաղալիկներու բաժինը, ուր պարէն բաժինը, ուր կօշիկի բաժինը եւն.։

— Մենք ալ մե՛ծ վաճառատուն մը ունինք Մոսկուայի մէջ, մէ՛կ հատ։

— Քանի՞ հոգի կը սպասարկեն այդտեղ։

— Մէկ։

— Անկարելի է։

— Այո՛, հապա քանի՞ հոգի կ՚ուզէիր, որ յաճախորդներուն իւրաքանչիւրին ըսէր՝ կօշի՞կ, չկայ, մուշտա՞կ՝ չկայ, ուտե՞ստ՝ չկայ, չկայ, չկայ։

ՉՄՈՌՑՈՒԵԼԻՔ ԷՋԵՐ

ՊԱՂՏՕ

—.—

Է.

Ու ձիւնը կուգար։

Ճամբաներուն մէջ անցորդները շատ ցանցառ էին ու մայթերն ի վար փորուած ձիւնէ համազիծ արահետներէն մէկ քանի մարդեր կ՚ելլէին հաւասար հեռաւորութեամբ։ Պաղտօն փողոցին մասէն, որ անաղարտ կը մնար, եւ ծունկերը խրուած Երլոբդ կ՚երթար։ Յուրտ ճերմակ հով մը քանի ձիւներուն դաղար չէր տար ու արահետներուն մէջ ոտնոցի կը փոխէր։

Պաղտօ կը քալէր։ Տխուր էր։ Լերան այդ մասին վրայ ո՛վ գիտէ ձիւնը որքա՛ն թանձր պիտի ըլլար։ Երլոբդի մէջ, ծառերուն քօղուած ճիւղերը երարու կ՚երթային ու կուգային. ձիւնը պատկեր էր անոնց վրայ ճերմակ գիծերու բարակ օրօրի մը մէջ։ Քանի մը շունէր՝ մինչեւ զունչերնին ձիւնով գոցուած՝ կը խաղային երար պագնելով։

Պաղտօն շուլլուեցաւ լեռը։

Հոն ամէն բան ճերմակ էր ալ, միօրինակ, մեծ ու մաքուր ճերմակ մը։ Ոտքը գետին չէր հասներ, ու պաղ մը բայց կրակի պէս պաղ մը կը մտնէր իր ոտքի մեծ մատէն ներս, նախ կտրտելով իր միսերը, ետքը քիչ քիչ թուլցնելով։ Պաղը սրունքներուն ելաւ, տարատին թացը հասաւ իր ազդրերուն։ Հովը ետեւէն բուռ բուռ ձիւն կը նետէր ծոծրակն ի վար։

Պաղտօն քալե՛ց։

Տեղ տեղ, ողորկ զառիվերին վրայ թեթեւ կորացումներ, ելեւէջներ կը կլորնային, կը դառնային։ Քարեր ու փոսեր ըլլալու էին։ Բայց Պաղտօն բան մը չէր կրնար որոշել. հովէն քիչ մը դուլ տուած պահուն՝ ան կրցաւ տեսնել ծաղիկներուն ժայռերը, որոնց վրայէն ձիւներն անգամ կը սահին։ Անոնց սեւի վրայ կողերը տարտամօրէն սպիտակ թեւերու պէս զինքը վեր կը հրաւիրէին։

Պաղտօն քալեց։ Ձիւնը մէջքերն էր հոն։ Փոսի մը մէջ թաղուեցաւ նոյն իսկ, բայց շուտով գտաւ ինքզինքը։

Աստուած գիտէ թէ ինչպէս հասաւ ծաղիկներուն ժայռերուն տակը։ Քարերու ներքին, սոսկալի անդունդներու կողքովը ձիւնէն խնայուած ցամաքի կտորներ ուրախացուցին զինքը։ Խնդաց ներսէն։ Իրմէն վար, ձիւնը խաղաղ էջքով մը կը հասնէր խորունկ ձորին, որուն մէջէն ջուրը սեւ սեւ կը քալէր ձիւնէ կղզիներու սիրուն շարքերուն շուրջը փրփրելով։

Քաղաքը փախած էր ներքեւէն։

Թարթիչներուն վրայ պզտիկ բիւրեղներու մանեակ մը բացուեր էր։ Ու հոն, անդունդներուն այնքան մօտիկ, ճերմկած արհաւիրքներուն եզերքին վրայ Պաղտօն փնտռեց ծաղիկը, փնտռեց, ձիւնը ափերովը մաքրեց, ապառաժներուն էն անմատոյց սահմաններուն վրայ իր յանդգնութիւնը պտտցուց։

Ու ապառաժները այս անգամ բարի էին, իրենց սոսկումը քօղած տեսակ մը պատանքով ու Պաղտօն աչքէն կը հեռացնէր անոնց սարսափը։ Քարերուն ճեղքերն ի վար սահեցաւ աներկիւղ. իջաւ ժայռերուն սիրտը, ուր հովերն անգամ կը վախնան թեւ բանալու ու դառնալու։ Այդ տեղուանքը տաքուկ էին, ու գետնին վրայ, որ տեղ տեղ շղարշի չափ բարակ խաւով մը միայն գոցուած էր, կանանչ, աղամանդի պէս հիւսուած մամուռներ անհուն ցնծութիւն մը լուսցուցին իր մէջ։

Մամուռներուն մօտիկ անպայման ծաղիկներ ալ կային։ Պաղտօն իր ուռած մատներով քրքրեց մամուռները, ու գտաւ ծաղիկներ պզտիկ, նոր արիւն առած։ Ուրիշ ատեն Պաղտօն անպատճառ կը խնայէր անոնց։ Բայց հիմա իր ձեռքին կոնակովը առաւ զանոնք։ Աւելի վար, ճեղքի մը շրթունքին, ուրկէ վար պարող ձիւնին խենթ թրթռումը կը խաղար, Պաղտօն գտաւ էն աղուոր ծաղիկներէն, անոնցմէ որոնք արիւն կաթածի պէս կը վառին ճերմակին մէջ։

Համբուրելով փրցուց զանոնք ալ։ Ու մարման զօր ականջին շուրջ էր փաթթեր, հանելով փռեց ձիւնին վրայ, ծաղիկները շարեց հոն, յետոյ երկիւղածօրէն ծրարեց ետքը գրպանը դրաւ։

Քարերուն մէջ ճամբայ չկար։ Ան միշտ մէկ ձեռքը գրպանի թաշկինակին վրայ,— երբեք չբաժնեց անկէ,— միւս թեւովը ճամբայ բանալէն, աւելի գլտորելով քան քալելով Երլոբդ եկաւ, չմեռած։

Բայց պաղը փորըկ՚այրէր։ Ու հոգին տեսակ մը անուշութիւններու առջեւ կը զգար ինքզինքը։ Լաթերը ամբողջովին թրջեր էին ու ականջներուն մէջ դող մը ծափ կը զարնէր։ Թմրութիւնը իր ծունկերէն վեր ելաւ արագ արագ։ Պաղը կուրծքին մէջ էր ա՛լ։

Հիմա գտած էր փողոցը։ Ու անցորդները չէին տեսներ այս մեռնելու այնքան մօտիկ տղան, որ ուսերը վեր վեր նետելէն կը վազէր դրեթէ։

Ի՞նչպէս տուն հասաւ. չգիտցաւ ատ։ Բայց անոնց դուռին առջեւ իր մարմինը ինքնիրեն կեցաւ։ Ոտքերը քարցեր էին։ Թեւերը երկաթի պէս ծանր՝ ինկան։ Փորձեց զանգակը քաշել, մատները չկրցան, ու աչքերուն պղտորիլը զգալով, կոնակը տըւաւ դուռին ու ինկաւ։

Դուռին ցնցումը դուրս հանեց պատուհանէն աղջկան մը դէմքը, որ ինկած տղան տեսածին պէս ներս քաշուեցաւ։

Քիչ ետքը դուռը բացուեցաւ ու Պաղտօն գլտորեցաւ ներս, բակի քարերուն վրայ։

Ծաղիկներու մարման ձեռքին մէջն էր, ու կամաց մը շարժեցաւ։ Աչքերը դեռ անհուն ժպիտի մը մէջ միօրինակ փայլի մը վրայ՝ կը նայէին։

Հոգի կա՞ր անոնց մէջ։ Աղջիկը չկրցաւ հասկնալ։

Քանի մը րոպէ այդ աչքերը հաստնելու վրայ եղող կանթեղի պայծառ ճառագայթումն ունեցան ու գոցուեցան վճիտ, մաքուր խաղաղութեամբ երեսներուն վրայ։

Ու աղջիկը ծունկեցաւ վրան։ Անոր սառած դէմքը առաւ իր գրկին մէջ. իր տաք շունչը փչեց անոր բիւրեղացած, կարճուկ պեխերն ի վար։ Քիչ քիչ իր հասակը ամբողջովին տուաւ այդ մարմինին, որուն մէջ տաքութիւն չէր մնացած։

Ու այս գրկախառնումը, սառած աչքերու եւ բոցէ ծիծերու այս պաղտըւուքը այս անգամ գոնէ անկեղծ ըլլալու էր, վասնզի աղջկան թեւերը ինքնաբերաբար հիւսուեցան անոր իրանին. ու արցունք մը՝ ոչ ցուրտ, ոչ ջղային ու հիւանդի, այլ տաքուկ, սիրտով թրթռուն արցունք մը մէկ հատիկ կաթիլի մը մէջ ինքզինքը տըւա՛ւ, լման տուաւ այս չարչարուած մարմինին, որ թերեւս դիակ մըն էր ա՛լ։

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ՎԵՐՋ

անցեալին եւ անըմբռնելի գործին :Մենք կը մերժենք կատարել փարիզի այն դերը զոր ստիպուեցանք կատարել վերջին 15 տարիներու ընթացքին : Եւ եթէ հիմա փորձեն այդ դերը պարտադրել մեզի, եթէ մերժեն իրաւունքներու հաւասարութիւնը, ոչ ոք պիտի կրնայ արգիլել որ մենք քաշուինք միջազգային խորհրդաժողովներէն » :

ԴԵԿՏ. 15Ի ՊԱՐՏՔԵՐԸ ՊԻՏԻ ՎՃԱՐՈՒԻ՞Ն

Ամերիկեան թերթերը կը գրեն թէ պարտապան պետութիւններէն ոչ մէկը յետաձգում պահանջած է դեկտ. 15ի վճարումներուն համար : Բայց, այս լուութենէն չի հետեւիր թէ վճարումները պիտի կատարուին : Այդպիսի հրաշքի մը չեն սպասեր Ուաշինկթընի մէջ, թէեւ որոշ յոյսեր կան միայն Անգլիոյ համար, որ կը բանակցի, իր հաշիւը մէկ վճարումով փակելու համար :

Պ. ԷՌԻՕ ԿԸ ԽՕՍԻ ԻՐ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Նախկին վարչապետը աւջի օր ճառ մը խօսեցաւ գաւառի մէջ, իր վերջին ճամբորդութեան մասին : (Յունաստան, Պուլկարիա, Թուրքիա, Ռուսիա) : Գոհունակութիւն յայտնեց որ Յունաստան եւ Թուրքիա իրենց հին թշնամութիւնը մոռցած եւ նոր դաշնագիր մը կնքած են, ի սէր խաղաղութեան : Ցետոյ ծանրանալով Խ. Միութեան վրայ, ըսաւ թէ ինք այնտեղ տեսաւ ժողովուրդ մը որ հսկայական ճիգ մը կատարած է, որ իբրեւ օրէնք ընդունած է գիտութիւնը, որ պարտաւորիչ հռչակած է կրթութիւնը, որ աշխարհի երկրորդ վիթխարի գործարանը շինած է գետի մը ափը : « Եւ քանի որ այդ ժողովուրդը կ'ուզէ մօտենալ Ֆրանսայի, մենք պարտաւոր ենք ուրախանալ այդպիսի կացութեան մը համար, երջանկութիւն զգալ՝ տեսնելով որ կարգ մը դէպքեր մոռցուած են : Ես այսօր կը գտնուիմ Ֆրանսայի ժողովուրդին առջեւ եւ կը հարցնեմ .— Ուրախ չե՞ս որ փարատեցինք մեծ երկրի մը հետ եղած թիւրիմացութիւնները : Ֆրանսայի ժողովուրդը խաղաղութիւն կ'ուզէ : Ֆրանսան պէտք է պատրաստ ըլլայ ձեռք երկարելու այն բոլոր ժողովուրդներուն որ խաղաղութիւն կ'ուզեն» :

Ցանկերէն մէկը, ի պէտս զարգացեալց

Սորվեւ կը հրատարակենք ցանկը օգոստ. 10 — 14ին Հայաստանէն Թաւրիզ հասած 38 փախստականներու : (Մէկ մասին անունները երեւցան կիրակի օր, խմբանկարին հետ միասին) .—

1. Ստեփան Սահակեան 30 տարեկան Իգմիրցի, բանուոր, 1931ին մեկնած Յունաստանէն :

2. Յովհաննէս Վարժապետեան 20 տարեկան, Կեսարացի, կօշկակար, 1931ին մեկնած Երուսաղէմէն :

3. Անտոն Արապեան 25 տարեկան, Ատանացի, շօֆէօր, 1931ին մեկնած Յունաստանէն :

4. Սիմոն Արապեան 25 տարեկան, Ատանացի, շօֆէօր, 1932ին մեկնած Յունաստանէն :

5. Կարապետ Շահբազեան 20 տարեկան, Ամասիացի, կաշեգործ, 1932ին մեկնած Յունաստանէն :

6. Մարտիրոս Պետրոսեան 53 տարեկան, Ռոտոսթոցի, հողագործ, 1932ին մեկնած Պուլկարիայէն :

7. Մարիամ Պետրոսեան (կինը) 53 տարեկան, Ռոտոսթոցի, 1933ին մեկնած Պուլկարիայէն :

8. Արուսեակ Պետրոսեան (աղջիկը) 12 տարեկան, Ռոտոսթոցի, 1933ին մեկնած Պուլկարիայէն :

9. Վասիլ Սալգսեան 35 տարեկան, Ուրմիացի, բանուոր, հին գաղթական :

10. Սամսոն Ազարեան 35 տարեկան, Ուրմիացի, լուսանկարիչ, հին գաղթական :

11. Կարապետ Կարապետեան 19 տարեկան, Բաշգեառնեցի, ելեքտրօմեխ. հին գաղթական :

12. Խոսրով Վրթանէսեան 18 տարեկան, Բաշգեառնեցի, ելեքտրօմեխ. հին գաղթական :

13. Աւետիս Վարիլնեան 27 տարեկան, Ուրմիացի, որմնադիր, հին գաղթական :

14. Արամ Գահրամանեան 27 տարեկան, Պոլսեցի, քարտաշ, 1932ին մեկնած Յունաստանէն :

16. Մկրտիչ Պէօրէքճեան 45 տարեկան, Կեսարացի, օճառագործ առեւտրական, 1921ին մեկնած Պոլսէն :

17. Առաքել Գավզավեան 25 տարեկան, Զալկարացի, լուսանկարիչ, 1933ին մեկնած Պուլկարիայէն :

18. Թորգոմ Կարապետեան 23 տարեկան, Պրուսացի, հացագործ, 1933ին մեկնած Պուլկարիայէն :

19. Շնորհք Սողիկեան 25 տարեկան, Սեբաստացի, ձուլիչ, 1933ին մեկնած Պուլկարիայէն :

20. Սահակ Գահվէճեան 21 տարեկան, Ատանացի, սափրիչ 1932ին մեկնած Յունաստանէն :

21. Միքայէլ Գահրամանեան 51 տարեկան, Պոլսեցի, մեքենագէտ, 1933ին մեկնած Պուլկարիայէն :

22. Կիրակոս Էգկիւլեան 41 տարեկան, Դովրիքեցի, պայտար, 1933ին մեկնած Պուլկարիայէն :

23. Թագուհի Էգկիւլեան (կինը) 40 տարեկան, Դովրիքեցի, 1933ին մեկնած Պուլկարիայէն :

24. Հայկ Մարլեան 30 տարեկան, Ա. Գարահիսարցի, ջուլհակ, 1933ին մեկնած Պուլկարիայէն :

25. Ագապի Մարլեան (կինը) 23 տարեկան, Ա. Գարահիսարցի, 1933ին մեկնած Պուլկարիայէն :

26. Կիրակոս Մարլեան (եղբայրը) 27 տարեկան, Ա. Գարահիսարցի, հիւսն 1933ին մեկնած Պուլկարիայէն :

27. Վահէ Ոսկերիչեան 38 տարեկան, Էրզրումցի, ոսկերիչ, հին գաղթական :

28. Գրիգոր Ջաֆարեան 33 տարեկան, Մշեցի, մեխանիկ, հին գաղթական :

29. Սեդրակ Աղազիւլեան 20 տարեկան, Էրզրումցի, բանուոր, հին գաղթական :

30. Յակոբ :

31. Միսաք :

32. Քերովբէ Տէօնտեան 27 տարեկան, Պոլսեցի, հիւսն, 1931ին մեկնած Յունաստանէն :

33. Ժօրժիկ Մելքոնեան 19 տարեկան, Ատանացի, կօշկակար, 1933ին մեկնած Պուլկարիայէն :

34. Սահակ Ինճեան, Գասթեմունիցի, բանուոր, 1931ին մեկնած Յունաստանէն :

35. Հայկ Շատանեան, Պանտրմացի, ներկարար, 1933ին մեկնած Պուլկարիայէն :

36. Մկրտիչ Մկրտիչեան 23 տարեկան, Խարբերդցի, շօֆէօր, 1933ին մեկնած Պուլկարիայէն :

37. Մանուկ Մինասեան 21 տարեկան, Խարբերդցի, սափրիչ, 1933ին մեկնած Պուլկարիայէն :

38. Մկրտիչ Կարապետեան 53 տարեկան, Կարսցի, մեխանիկ, հին գաղթական :

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէին ժողովի կը հրաւիրէ «ՎՌԱՄԵԱՆ» խումբի ընկերները այսօր Երեքշաբթի եւ «ՄՈՒՐԱՏ» խումբի ընկերները վաղը Չորեքշաբթի երեկոյ միեւնոյն տեղը եւ միեւնոյն ժամուն:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme :-: PARIS (13e)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Թիֆլիսի Թեղուտ գիւղացի Նազար-Տիւյ տունէն Սաաթորի կինը՝ Շարօր կը փնտռէ Մարգար Ազի Թոռ՝ իր զաւակը Սրապիոն կամ (Սրոյ), որ կորսուած է ընդհանուր պատերազմին: Լուր կայ իր ողջ ըլլալու մասին: Կը կարծուի թէ Սուրիա կը գտնուի: Լուր տուողին 1000 ֆրանք նուէր: Իմացնել Գարբիէլ Դաւիթեանի, Tailleur, 9 rue Eugéne Varlin. Paris(10):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (61)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ՋՈՒՇՆԻՆԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Երբ օրը հասաւ, խիստ հսկողութեան տակ, մեզ առաջնորդեցին ամբաշէն զօրաց շէնքը, ուր տեղի պիտի ունենար դատավարութիւնը : Կը նախագահէր զօրավար Կարդինալովսկի : Դատախազի աթոռին վրայ նստած էր զինուորական դատախազ զօրավար Վոլկով : Նիստը հալիւ բացուած, փաստաբան Անդրոնիկով առաջարկեց յետաձգել դատավարութիւնը : Յայտարարեց որ, թէեւ Շրջանային Դատարանը կ'ընդունի թէ Մակարով զործած է մօքի կատարեալ պայծառութեան մէջ, սակայն կը պահանջէր վերաքննել այդ վճիռը Խարկովի դատարանին առջեւ, հետեւաբար, մինչեւ այդ վերաքննութիւնը, Մակարով չէր կրնար դատուիլ այստեղ : Երկար խորհրդակցութենէ մը յետոյ, նախագահը յայտարարեց թէ դատը յետաձգուած է :

Դատարանին այս որոշումը անսպասելի բայց լաւագոյն կերպով փոխեց իմ կացութիւնս : Դատավարութիւնը երկարաձգուելով, Սիլբէրբէրգ ժամանակ կ'ունենար պատրաստելու փախուստս : Մէկ վտանգ միայն կար,— հաւանական փոխադրութիւնս Պետրոս Պօղոս ամրոցը, Պետերբուրգ : Չեմ կրնար չյիշել պաշտպան փաստաբաններս Իգանով, Մալեանդովիչ, Ֆալէյեւ, Անդրոնիկով, առանց արտայայտելու իմ երախտագիտութիւնս : Առանց նոյնիսկ խօսելու Իգանովի մասին, որ հին բարեկամ մըն էր եւ քանիցս մեծ ծառայութիւններ մատուցած էր Մարտական Մարմնին, Մոսկուայի մէջ, ինչպէս նաեւ պաշտպանած էր Կալիայեւի դատը, միւս բոլոր փաստաբաններն ալ մեր մասին ցոյց տուին խոր չահագրգռութիւն եւ ջերմ համակրանք :

Յունիսի վերջը, մեր նրբանցքի պահակներուն մէջ ունեցանք, հակառակ սովորական արգելքին, Հրեայ մը որ անդամ էր Բունդին : Շնորհիւ Իսրայէլ Կոնի, որու մասին խօսեցայ, յաջողեցայ կնոջս միջոցով ժամադրութիւն մը սարքել Սիլբէրբէրգի եւ այս պահակին միջեւ, որ անմիջապէս յօժարեցաւ օժանդակելու մեզի :

Սիլբէրբէրգ խնդրեց այս պահակէն իրեն ցոյց տալ այն զինուորները, որոնք տրամադիր են գործակցելու իմ փախուստիս : Եւ քանի մը օր յետոյ, այս զինուորին կարգադրութեամբ, տեղի ունեցաւ խորհրդակցութիւն մը, որուն կը մասնակցէին Սիլբէրբէրգ եւ քանի մը զինուոր ընկերներ, որոնց մէջ կամաւոր մը, Լիթուանիոյ 51րդ գունդէն ենթասպայ մը, Վ. Մ. Սուլիատիցկի, անդամ էս — էր կուսակցութեան Սիմֆէրոպոլի կոմիտէին : Շուտով կը վերջանար զինուորական ծառայութեան իր ժամանակը :

Սուլիատիցկի վճռապէս յայտարարեց թէ իմ փախուստիս հոգը կը ստանձնէր ամբողջովին, եւ չէր ուզեր որ ուրիշին յանձնուի այդ գործը : Սիլբէրբէրգ ընդունեց այս թանկագին առաջարկը եւ գնահատեց զինք :

Այդ օրէն սկսեալ, Սիլբէրբէրգի եւ Սուլիատիցկիի միջեւ, կնոջս միջոցով, յարաբերութիւնները շարունակուեցան եւ փախուստիս ծրագիրը շօշափելի ձեւ մը առաւ :

30 յունիսին, Սուլիատիցկի առաջին անգամ ըլլալով բանտ եկաւ : Իր հետ կը բերէր պահակներու խմբակը, իբրեւ պետ բանտին ներսի պահակներուն : Այս հանգամանքը իրեն կուտար, եւ միայն իրեն, պահակ դնել այսինչ զինուորը այստեղ, այնինչ զինուորը այնտեղ : Պահակները պարտաւոր էին հնազանդելու միայն եւ բացարձակապէս իրեն :

Յաջորդ օրը բացուեցաւ խցիկիս դուռը եւ առջեւս տեսայ երիտասարդ ենթասպայ մը, խարտիշահեր, բարձրահասակ, կապոյտ եւ ժպտուն աչքերով :

— Բարի լոյս, կուզամ Նիկոլա Իվանովիչի կողմէ, (մարտական անունս էր) :

Ինծի երկարելով տոմս մը Սիլբէրբէրգի կողմէ գրուած, նստաւ անկողնիս վրայ եւ ըսաւ թէ փախուստս որոշուած է կատարել յաջորդ գիշեր, թէ ինքն է, որ պիտի գայ զիս դուրս հանել բանտէն : Հարցուց թէ ես ալ պատրա՞ստ էի : Դժբախտաբար այդ օր յայտնի եղաւ որ շատ յոյս չկար փախուստիս յաջողութեան : Բանտին հսկողութեան պետը յանկարծ հրամայեց իրեն յանձնել նրբանցքի բանալին՝ երբ դուռները գոցուէին : Արդ, առաջ, բանալին կը գտնուէր հերթապահ ենթասպային մօտ, որ կրնար զայն գործածել ուզած ժամուն : Սուլիատիցկի անմիջապէս լուրը հաղորդեց Սիլբէրբէրգի այս անակնկալին մասին, տալով նաեւ կղպանքին ծակին ձեւը : Անմիջապէս բանալի մը շինել տրուեցաւ եւ իրիկունն իսկ բանտ բերուեցաւ : Սակայն բանալին չդարձաւ կղպանքին մէջ, այնպէս որ հրաժարեցանք փախուստը կատարելէ որոշեալ գիշերը : Յուլիս 3ին, Սուլիատիցկի նորէն եկաւ իր պահակներուն հետ : Այս անգամ, Սիլբէրբէրգի հետ համախորհուրդ, փորձեց գտանէն ազատել բոլոր բանտարկեալները : Միասին բերաւ ծրար մը, որ լեցուած էր քնաբեր շաքարեղէնով : Մտադրած էր մէկ մէկ շաքարեղէն տալ սպաներուն եւ պահակներուն, եւ, զանոնք քնացնելէ յետոյ, բանալ բոլոր խցիկներուն դուռները :

Քնաբեր դեղը յանձնարարուած եւ չափուած էր բժիշկի մը կողմէ, որ անդամ էր կուսակցութեան : Սիլբէրբէրգ եւ Սուլիատիցկի, բժիշկ չըլլալով, վստահ էին գիտութեան եւ ընկերոջ փորձառութեան : Բժիշկ պահով էր իր դեղին ազդեցութեան վրայ, եւ կը յայտնէր թէ երկար խորունկ քուն մը կը պատճառէր :

Ծցիկէս, կը լսէի թէ ինչպէս Սուլիատիցկի շաքարեղէն կը հրամցնէր պահակներուն :

— Է, ընկեր, շաքարեղէն մը առնեմ :

— Շնորհակալ եմ :

Երկաթէ դուռը փակուեցաւ ... Սուլիատիցկի ... կով : Հասկցայ որ Սուլիատիցկի կը ... նած էր : Լռութիւն տիրեց : Կը ... սէի որ զինուորները քնանային : ... նի մը վայրկեան վերջ, լսեցի ... խօսէին պահակները :

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

20 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2296

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԷՆԿԻՒՐԻ – ԱԹԷՆՔ

Ինչպէս 1930 Հոկտեմբերի Թուրքեւյունական Համաձայնութիւնը, նոյնպէս 1933 սեպտ. 14ի նոր դաշնագիրը խոր զարմանք պատճառեցին սրճարանի քաղաքագէտներուն :

Տակաւին բազմաթիւ են անոնք որ, չեն հաւատար եղածին լրջութեան եւ դիւանագիտական խաղ մը կը համարեն զայն :

Մինչդեռ, ցնորական համարուած մերձեցումը արդէն յանգած է կատարեալ ուխտի մը :

Սեպտ. 14ի դաշնագրով, Էնկիւրի եւ Աթէնք յանձն կ'առնեն երաշխաւորել իրենց սահմանները, փոխանորդաբար ներկայանալ միջազգային ժողովներու մէջ, նախապէս համաձայնիլ եւ համախորհուրդ քաղաքականութիւն վարել, մաքսային միութիւն հաստատել եւն. :

Ո՛ր եւ է զարմանք փարատելու համար, անհրաժեշտ չէ խրիլ քաղաքական ճապաղ տեսութեանց մէջ :

Կը բաւէ աչքէ անցընել երկու երկիրներուն քարտէսը, եւ աշխարհի այսօրուան կացութիւնը :

Յունաստան եւ Թուրքիա իրար գտեցին արեան ճապաղիքներու մէջ : Բուն պատերազմին հետ, անոր հետ զուգընթաց, տեղի ունեցան այնպիսի սպանդներ որոնց յիշողութիւնն իսկ սարսափ կ'ազդէ այսօր :

Իսկ ինչ որ ժողովուրդներու փոխանակութիւն կը կոչուի, ուրիշ հետեւանք չէր կրնար ունենալ, եթէ ոչ ընդլայնել, խորացնել խրամատը :

Եւ սակայն, ղեկավարները հազիւ հաւաքուած, հարիւր հազարաւոր մարդիկ հազիւ տեղափոխուած, երկու երկիրներուն վարիչները սկսան մտածել ապագայի մասին : Մտածել ոչ թէ առանձին, այլ գլուխ գլխի :

Այս ճամբուն վրայ, լեռներ գլորելու տառապանքը վիճակուած էր Վենիզելոսի : Այսինքն այն մարդուն, որ իր կեանքին առնուազն կէսը նուիրած էր Թուրքին դէմ կռուելու :

Հարկ է եա երթալ մինչեւ 1930, երբ Վենիզելոս արդէն ձեւ ու մարմին տուած էր իր ծրագրին եւ հրապարակաւ կ'արտասանէր բառը,— Թուրքեւհելլէն մերձեցում, համաձայնութիւն :

Պէտք է աչքի առջեւ բերել այն օրերը, երբ նոյն մարդը ճամբայ կ'ելլէր դէպի Թուրքիա, կը համբուրուէր Ըսմէթ փաշայի հետ, Էնկիւրիի յաղթական կամարին տակ, մինչ Աթէնքի թերթերը կը բզքտէին իր հոգին, յիշեցնելով Իզմիրի ջարդը եւ մանաւանդ իր մտերմին Խրիսոսթոմոս եպիսկոպոսին յօշոտումը :

Հարկ է յիշել, տակաւին, այն խոր ջղաձգութիւնը որուն մատնուեցաւ իր վերադարձին, համաձայնութիւնը ստորագրելէ յետոյ, երբ հազիւ 6—7000 հետաքրքիրներ հաւաքուած էին Աթէնքի հրապարակին վրայ, լսելու համար իր ղեկուցումը :

Մինչդեռ, նոյն այդ հրապարակին վրայ, հարիւր հազարի կը հասնէր բազմութիւնը, երբ ապստամբ հակաթուրք պայքարն էր եւ ինքն ալ անոր առաջնորդ...

«Հայրենիք»ին տառապանքը չվերջացաւ այս անցուդարձէն առ միշտ : Իսկ երբ ղեկավարութիւնը կ'ուզէր մէկ – մէկ զեկուցում տալ երաշխաւորելու համար, նոյն իսկ բանակի սպաներուն, հաստատելու համար կնքուած համաձայնութեան արժէքը, այլ մանաւանդ անհրաժեշտութիւնը :

Ըսե՞նք տակաւին, թէ ընդդիմադիր մամուլը «Կրետացի»ն կոչած էր «Էնկիւրիի վալի», կաթիլ մը յունական արիւն չթողնելով անոր երակներուն մէջ...

Եւ ահաւասիկ, երկու տարին հազիւ բոլորած, օրուան կառավարութիւնը, Վենիզելոսի կուսակցութեան ամէնէն կատաղի հակառակորդը, Ցալտարիսի ժողովրդական (արքայական) խմբակցութիւնը տասը քայլ աւելի յառաջ կը նետուի, ստորագրելով ոչ թէ դիւանագիտական համաձայնութիւն, այլ ուխտ : Ոչ միայն դաշնագիր, այլեւ զինակցութիւն : (Ի՞նչ կը նշանակէ փոխադարձաբար երաշխաւորել սահմաններու ապահովութիւնը) :

Դուք լսեցիք այս առթիւ խօսուած ճառերը : Մանաւանդ Պ. Ցալտարիսի այնքան փաղաքշական խօսքերը :

Ի՞նչ կ'ապացուցանեն այս իրողութիւնները :

— Յունաստան եւ Թուրքիա, երկուքն ալ մտահոգ են վաղուան համար, եւ կ'ուզեն թեւ թեւի գործել, մոռնալով անցեալը :

Յունաստանը, թէեւ բարեկամ, որոշ կասկածներ ունի Եուկոսլաւիոյ մասին, որ բաւական չի գտներ Սելանիկի չէզոք շրջանը :

Ան տակաւին վերապահ է Պուլկարիոյ հանդէպ, որ թէեւ ջախջախուած, կրնայ թեւաւորուիլ օր մը, ի հաշիւ իրեն եւ ուրիշներուն :

Թուրքիան, թէեւ բարեկամ բոլորին հետ, փորձառաբար գիտէ որ Պալքաններէն արձակուած կայծ մը ամէնէն առաջ կը վառէ իր գլուխը :

Ուրեմն, ինքնապաշտպանութեան բնազդն է որ իրարու գիրկ նետած է երկու ոսոխները :

Կա՛յ նաեւ տնտեսական ազդակը,— ամէնէն վճռականը՝ ներկայ պարագաներուն մէջ :

Մերձեցումը պիտի նպաստէ փոխադարձաբար մղում տալու առեւտուրին : Գոնէ այդպէս քը փոխանակելու :

1930ի համաձայնութենէն յետոյ կատարուած առեւտուրը չորդապատկեց բոլոր յոյսերը, բայց որոշ բարւոքում յառաջ բերաւ :

Այժմ կ'ուզեն աւելի լայն բանալ դուռները, կնքելով մաքսային միութիւն մը :

Կ'ըսեն թէ խաղաղութիւնը կ'ամրապնդուի, կարճեցնելով ճամբաները մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք :

Բայց, Թուղթերու դէպը չէ՞ր որ պայթեցուց Մեծ պատերազմը...

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՐ ՔԱՂԱՔԻ ՇՆՈՐՀՆԵՐԷՆ

Հինգ հոգի՝ դէմ դիմաց : Հինգն ալ «ուսումնական» :

— Ի՞նչ է կարծիքդ Վիոլէթ Նոզիէռի մասին :

— Հրէշային՛ն, հրէշային՛ն բան : Բայց, հեւ ի հեւ կը կարդամ : Առտուիրիկուն վերջին լուրի կը սպասեմ :

— Ե՛ս ալ : Առտուն երկու փրանսերէն թերթ կ'առնեմ, եւ ամէնէն առաջ այս մասին եղած լուրերը կը կարդամ :

— Ես սկիզբէն չկրցայ հետեւիլ, բայց հիմա բան չեմ փախցներ :

— «Յառաջ»ն ալ կը հետեւէր, բայց կարճ կապեց : Ի՛նչ մանրամասնութիւններ, ի՛նչ ծալքեր կան..

Խօսակցութիւնը տեւեց մէկ ժամ :

Եւ այս հինգը՝ հասունցածներ էին : Այսինքն, կեանքի տաք ու պաղը տեսած եւ հաւասարակշռուած : Կարճ խօսքով՝ քառասունէն վեր :

Ուրեմն, կրնաք երեւակայել թէ՝ «զգայացունց» դէպքերու ճաշակը ո՛րքան աւելի վարակած է միւսները, — 20 – 25 – 30նոցները : Մանաւանդ անոնք որ, հասակ նետեցին այս պողոտաներուն վրայ :

«Յառաջ»ը յաճախ կ'ազդարարէ թէ 3 — 15 տարեկանը դպրոցը կը տանի, 15էն վերը՝ փողոցը :

Իսկապէ՛ս : Վիոլէթները շատո՛նց փռս բացած են բազմաթիւ հայ երիտասարդներու ճամբուն վրայ, իրենց մազերով եւ... հագերով :

Բայց, միայն անոնց մազը չէ որ ցանց կը հիւսէ շատերու գլխուն, վանելով ուրիշ տեղեր, այլեւ պատմութիւնը : «Կեանքն ու գործը» :

Ու կը տարուին, կը տարուի՛ն գլխիվայր...

ՎԱՀԷ

ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ՄԸՆ ԱԼ ՄԵՌԱՒ

Կատարեալ տերեւաթափ՝ 60ը անցածներու :

Լորտ Կրէյէն եւ Պ. Լէկէն յետոյ (չենք հաշուեր Հայերը), առջի օր մեռաւ Պ. Սթէֆան Փիշոն, որ արտաքին նախարար էր Քլէմանսոյի դահլիճին մէջ : Ծնած էր 1857ին : Ասպարէզը սկսաւ լրագրութեամբ, իբրեւ աշխատակից Քլէմանսոյի (1878), եւ մինչեւ վերջը անոր շուքին տակ մնաց : 1885ին Փարիզի երեսփոխան ընտրուեցաւ. յետոյ դիւանագիտական ներկայացուցիչ եղաւ զանազան երկիրներու մէջ : 1900ին Ֆրանսա վերադառնալով, գործօն մասնակցութիւն ունեցաւ խորհրդարանական կեանքի մէջ : 1906ին ծերակուտական ընտրուեցաւ եւ քանի մը ամիս վերջը նշանակուեցաւ արտաքին նախարար, Քլէմանսոյի առաջին դահլիճին մէջ : Հինգ տարի վարեց այդ պաշտօնը, մասնակցելով Պոխանի դահլիճին եւս : Պատերազմի ամէնէն տաք շրջանին (1917), մտաւ Քլէմանսոյի երկրորդ դահլիճին մէջ, միեւնոյն պաշտօնով եւ մնաց մինչեւ դահլիճին հրաժարումը (1920) :

Ուրեմն, գործնապէս մասնակցած է Վէրսայլի եւ ուրիշ դաշնագիրներու խմբագրութեան, միեւնոյն ատեն կուսակից ըլլալով Խ. Միութիւնը պաշարելու քաղաքականութեան :

ԿԸ ԶՈՒԱՐՃԱՆԱՐ, ԽԵՂԴՈՒԵՑԱՒ

Գերման ծանօթ համայնավար Մաքս Հէօլց անցեալ օր Ռուսիոյ մէջ Կօրքի քաղաքին (Նիժնի Նովկորոտ) մօտակայքը, Օքա գետին վրայ մակոյկով զուարճանալու ատեն խեղդուեցաւ : Ծնած էր 1898ին : Արհեստով ճարտարագէտ, կը պատկանէր քրիստոնեայ երիտասարդութեան ընկերակցութեան մը՝ յամառ համայնավար ըլլալէ առաջ : 1920ին աշխատեցաւ շարժում առաջ բերել եւ յետոյ փախաւ :

Զինաթափութի՞ւն թէ պատերազմ

Ինչպէս գրած էինք, այս միջոցին տենդագին բանակցութիւններ կը կատարուին Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ, զէնքնկէցութեան խորհրդաժողովին առթիւ, որ պիտի վերաբացուի շուտով : Մեծերը կ'ուզեն հարթել գետինը, որպէսզի նոր ընդհարումներ չպատահին ժնեւի մէջ :

Տիրող մտահոգութեան մասին գաղափար մը տալու համար, ստորեւ կը հրատարակենք զինաթափութեան խորհրդաժողովի նախագահին՝ Պ. Հէնտըրսընի մէկ յօդուածը, որ լոյս տեսաւ վիէննական մեծ օրաթերթին՝ «Նոյէ Ֆրայէ Փրէսէ»ի մէջ (18 սեպտ.) .—

Սպառազինութիւնը պակսեցնելու եւ սահմանափակելու միջազգային ժողովին աշխատութիւնները պիտի վերսկսին հոկտ.ի սկիզբը դիւանին գումարումով : Դժբախտաբար այս վերսկսումը տեղի կ'ունենայ այնպիսի պայմաններու տակ, որոնք բնաւ նպաստաւոր չեն : Եւրոպայի մէջ գործերը երթալով կը վատթարանան, նոր անվստահութիւն, երկիւղ եւ հակընդդէմ շարժումներ ծանր վրդովում առաջ կը բերեն միջազգային յարաբերութիւններուն մէջ, եւ լրջօրէն ու իրապէս կը խօսուի ապագայ պատերազմի մը մասին : Լրջօրէն վրտանգուած կը թուի զէնքնկէցութեան դաշինք կնքելու հնարաւորը, որուն համար ա՛յնչափ կ'աշխատինք : Մաղթենք որ այս երկիւղը չիրականանայ, եւ յուսանք որ ժողովին աշխատութեանց այս ընդհատումը տագնապալից դարձուածք մը պիտի չառնէ : Բայց յայտնապէս պէտք է խոստովանիմ թէ ժողովին բացումէն ի վեր այնքան բաներ պատահեցան որ խաղաղութեան ամէնէն եռանդուն ախոյեանները անգամ սասանեցան, երբ մանաւանդ տրուած կարեւոր որոշումները անգամ եա կ'առնէին : Առաջին շաբաթները խոստմնալից էին, մեծամեծ ակնկալութիւններ մէջտեղ ելան եւ յարձակումի, ու յարձակումի սահմաններուն մասին այնքան յուսալից բանաձեւներ պատրաստուեցան որ հաւատք գոյացաւ թէ, պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով, բանակները, նաւատորմիղները, օդային ուժերը միջազգային համաձայնութեան առարկայ պիտի ըլլան : Աւա՜ղ, գործնականին մէջ վճռական չեղան այդ որոշումները եւ ակնկալութիւնները չպսակուեցան եւ զէնքնկէցութեան քայլերը չյաջողեցան, վհատութիւն տիրեց ամէն անոնց վրայ, որոնք կը կարծէին թէ խաղաղութիւն եւ ապահովութիւն կարելի պիտի ըլլար ստեղծել զէնքնկէցութեան քաղաքականութեամբ :

Առարկայօրէն դիտելով, բոլոր այս դժուարութիւններուն մէջ հաշուի պէտք է առնենք աւանդութեան ազդեցութիւնը, տնտեսական տագնապին չլուծուած վիճակը, կառավարական զանազան փոփոխութիւններ և ասոնց հետեւանքով միջազգային գրգռումներ : Խիստ դժուար է երկար ատենէ ի վեր թխուած աւանդութիւններէն դուրս հանել մարդիկը, խորտակել այդ աւանդութիւններուն հրապոյրը, որովհետեւ անոնց շնորհիւ մարդիկ իրենց ապահովութիւնը կը տեսնեն մի միայն զինուորական պատրաստութեան մէջ, եւ գրեթէ անկարելի կը թուի չեղեցնել զանոնք այս աշխարհահայեացքէն : Այս տեսակէն ամենամեծ փորձն է զէնքնկէցութեան հարցը, զոր երբեք փորձած ըլլայ աշխարհ, եւ եթէ երբեք յաջողի — ինչպէս տակաւին կը յուսայ պատասխանատու մարդոց մեծագոյն մասը — մարդկութիւնը մեծ խզում մը պիտի ունենայ անցեալին հետ : Եւ այն ատեն միջազգային յարաբերութեանց առանցքը բոլորովին պիտի փոխուի, եւ կարեւորագոյն տարրեր նորագոյն գործունէութեան դաշտ պիտի բանան ազգերուն առջեւ : Եթէ չյաջողինք, սպառազինութեանց ահաւոր վազքի մը հանդիպատես պիտի ըլլանք, ինչ որ խաղաղութեան համար ամենամեծ վտանգը պիտի ըլլայ : Ասիկա պիտի նշանակէ թէ աշխարհի կրկին պիտի սահի իյնայ պատերազմի բարբարոսութեան մէջ, թէ իրենց վէճերը չեն ուզեր խաղաղական միջոցներով լուծել, հակառակ անոր որ խօսք տուած էին Փարիզի դաշինքով խաղաղութեամբ ապրիլ :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Յունաստան եւ Թուրքիա նոր համաձայնութիւն մը կնքեցին Սուրիոյ սահմաններու մասին

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն սեպտ. 18 թուականով .— Սահմաններու ապահովութեան համար կազմուած Ֆրանքօ-Թուրք խառն յանձնաժողովը նոր համաձայնութիւն մը կնքեց, մաքսանենգութիւնը խափանելու համար : Այս առթիւ որոշուեցաւ ընդհ. ներում շնորհել այն ցեղախումբերուն որոնց դէմ հետապնդումներ կը կատարուէին :

ՆՈՐ ՏԱԳՆԱՊ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

ԳԻՆԵՐԸ Կ'ԱՒԵԼՆԱՆ, ԲԱՅՑ...

Համաձայն պաշտօնական տեղեկագրի մը, փոքրաքանակի գիները անընդհատ կ'աւելնան : Մայիսի սկիզբէն ի վեր յաւելման համեմատութիւնը եղած է հարիւրին 18 : Կը կարծուի թէ հոկտեմբեր 15ին կամ աւելի վերջը, յառաջիկայ յունուարին փոքրաքանակի գիները հարիւրին 35 պիտի անցնին մայիսի մակարդակը : Այդ պարագային, փոքրաքանակի գիները աւելի արագօրէն աւելցած պիտի ըլլան քան ժողովուրդին գնելու կարողութիւնը : Տնտեսագէտները այժմէն մտահոգութեան մատնուած են, քանի որ նախագահ Րուզվէլթի ծրագրին գլխաւոր նպատակն էր վերահաստատել գնելու կարողութիւնը :

Այս առթիւ, անոնք ալ կը թելադրեն որ գործարանատէրները յօժարութեամբ գործադրեն, աշխատավարձը աւելցնելու եւ աշխատանքի ժամերը պակսեցնելու հրահանգները : Մինչդեռ երեւան կուգայ որ գործարանատէրները մեծամասնութեամբ համակերպելով հանդերձ, յաւելումները կատարած են ի հաշիւ սպառողներուն : Այս ննդամտութեան հետեւանքով, բանուորները կը ստիպուին կրճատել իրենց գնումները, ինչ որ կը նշանակէ վնասել վերակազմութեան աշխատանքներուն :

Այս կացութեան առջեւ, հետզհետէ աւելի զօրաւոր կը խօսին անոնք որ իբրեւ դարման կ'առաջարկեն նոր թղթադրամ հանել :

Ֆրանսայի օդանաւային նախարարը կը պտտի Մոսկուայի մէջ

Նախկին վարչապետ Էռիօյէն յետոյ, անսովոր մեծարանքներու արժանացաւ Ֆրանսայի օդանաւային նախարարը, Մոսկուայի մէջ : Նախարարը կիրակի օր այցելեց օդանաւային ակադեմիան եւ հիւր եղաւ Թիւ 22 գործարանի տնօրէնին : Այս գործարանը օդանաւ շինող ամէնէն կարեւոր հաստատութիւններէն մէկն է : Նախարարը եւ իր հետեւորդները ընդունուեցան «Մարսէյեզ»ով : Ջերմ բաժակաճառեր արտասանուեցան սեղանին վրայ : Յետոյ նախարարը ամբողջ հինգ ժամ պտտեցաւ գործարանին մէջ : Այս ռազմական հաստատութիւնը երբեք ցոյց չի տրուիր օտարականներուն : Արդ, Ֆրանսացի հիւրերուն եղած բացառութիւնը կը նշանակէ թէ ո՛ր աստիճան բարւոքած են Ֆրանքօ-Ռուս յարաբերութիւնները : Նախարարը իր տպաւորութիւններն արձանագրելով հաստատութեան ոսկեմատեանին մէջ, ջերմ գնահատութիւն յայտնեց : Յետոյ այցելեց գործարանին յարակից վարժարանը, ուր կ'ուսանին երիտասարդ համայնավարներ : Իրիկունը սինէմա գնաց, ուր ներկայացուցին իր ճամբորդութեան մանրամասնութիւնները :

Երկուշաբթի օր, նախարարը եւ իր հետեւորդները այցելեցին զանազան հաստատութիւններ, ուսումնասիրելու համար խորհրդային իշխանութեան հաստատած ընկերային բարենորոգումները : Մսուրներէն, զինուորական վարժարանէն, բանուորական բնակարաններէն եւ զարմանատուններէն յետոյ, հիւրերը առաջնորդուեցան հաւաքական ագարակ մը (կոլխոզ), Մոսկուայէն 20 քիլոմեթր անդին : Նախարարը հոն ճաշեց, բայց օդը աւրուած ըլլալով, չկրցաւ մանրամասնօրէն այցելել :

Յարաբերութիւնները այնքան մտերմական էին որ, արտաքին գործավար Լիթվինովի երեք աղաքը եւ Մոսկուայի Ֆրանսական դեսպանին աղաքը թռիչք մը կատարեցին Մոսկուայի վրայ, Ֆրանսական օդանաւով :

Ազգերու Դաշնակցութեան նստաշրջանը

Երկու ամիս դադար ընելէ յետոյ, Ազգերու Դաշնակցութիւնը կը պատրաստուի վերսկսիլ իր ժողովները : Բայց, ընդհանուր կարծիքը այն է թէ խոշոր խնդիրները պիտի լուծուին ոչ թէ Ժընեւի, այլ մեծ մայրաքաղաքներու մէջ, մասնաւոր խօսակցութիւններով : Այս տեսակէտով, մեծ կարեւորութիւն կը տրուի Փարիզի մէջ կատարուած խորհրդակցութեանց : Ժընեւի մէջ ալ անհամբեր կը սպասեն այդ խորհրդակցութեանց ելքին, առ այժմ կանգ առնելով մասնագիտական խնդիրներու վրայ : Այսպէս, Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին 76րդ նիստին (22 սեպտ.) օրակարգը կը բաղկանայ վարչական, իրաւական եւ ընթացիկ հարցերէ : Իսկ ընդհ. ժողովի 14րդ նստաշրջանը, որ կը բացուի սեպտ. 25ին, նմանապէս ընթացիկ կամ ընդհանուր խնդիրներ ունի աչքի առջեւ : Օրակարգին մէջ յիշատակութիւն չկայ նոյնիսկ զինաթափութեան խորհրդաժողովի մասին :

Կրկնենք,— Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ կատարուած խորհրդակցութիւններն են որ գոյն եւ ձեւ պիտի տան Ժընեւի աշխատանքներուն :

Փարիզը՝ ժամադրավայր նախարարներու

Պուլկարիոյ Թագաւորը Փարիզ եկաւ եւ գնաց, թէեւ անպաշտօն :

Հունգարիոյ արտաքին նախարարը Փարիզ կը գտնուի քանի մը օրէ ի վեր :

Այսօր Փարիզ կը սպասուի Պ. Պէք, Լեհաստանի արտաքին նախարարը, որ Ժընեւ երթալէ առաջ, երկար տեսակցութիւններ պիտի ունենայ Ֆրանսայի վարիչներուն հետ, միջազգային հարցերու մասին : Պիտի տեսակցի ոչ միայն վարչապետին եւ արտաքին նախարարին, այլեւ հանրապետութեան նախագահին հետ :

Փարիզ կը գտնուին նաեւ Պ. Հէնտըրսըն, զինաթափութեան խորհրդաժողովին նախագահը եւ Պ. Նորմըն Տէյվիս, ամերիկեան պատուիրակը : Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան խորհրդականը, որ եկած էր երկուշաբթի օր, օ–

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԻՆՉՊԷՍ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ ԵՂԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

«Հայրենիք»ի թղթակիցը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ Երեսփ. ժողովի այն նիստի մասին ուր տրուեցաւ առաջնորդ Ղեւոնդ արքեպիսկ. Դուրեանի պաշտօնանկութեան որոշումը.—

ՆԻՒ ԵՈՐՔ, 4 սեպտ.— Նախօրօք ազդարարուած հրաւիրագիրներու հիման վրայ Ամերիկահայ Երեսփ. ժողովը տեղի ունեցաւ 2, սեպտ. շաբաթ երեկոյեան ժամը 7ին, Ն. Եորքի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, 221 Իսթ 27րդ փողոց:

Մինչ զանազան կողմերէ երեսփոխաններ կուգային՝ ներկայ գտնուելու ժողովին, անդին, Սիվիլ հիւրանոցի Դուրեանի սենեակներու մէջ տեղի կ'ունենային ժողովներ՝ ժողովատեղին փոփոխութեան ենթարկելու համար:

Եւ որոշեալ ժամէն շատ առաջ եկեղեցւոյ դռները բաց էին՝ ժողովրդի համար: Բազմաթիւ այլ քաղաքներէ հարիւրաւորներ եկած էին ներկայ գտնուելու այդ պատմական ժողովին: Ժողովը սկսելէն առաջ մթնոլորտը ելեկտրականացած էր: Ռամկավար եւ Հօկճի «հերոսները» խումբ – խումբ ներս կը մտնէին՝ ռազմական դիրքեր գրաւելու: Իրենց հետ բերած էին բաւական թափթփուքներ: Անոնք եկած էին իրենց սիրելի Առաջնորդը պաշտպանելու, ինչպէս նաեւ Ռամկավար երեսփոխանները:

Հայկական Եռագոյնի կոճակներով զարդարուածներու սատար խումբեր կային հոն— տեսնելու համար անտրամադիր հոգեւորականի տապալումը:

Ժամը 7ն է: Եկեղեցիին մէջ կանգնելու տեղ չկայ: Դուրսը ժողովուրդը խռնուած է: Հայր Մարդուկէսեանը բանակցութիւններ կը վարէ՝ երկու կողմերուն հետ, ժողովը խաղաղ անցնելու համար: Առաջնորդի հակառակորդները խոստում կուտան ո՛չ մի ցոյց ընել եւ մնալ խաղաղ, պայմանաւ սակայն որ Ռամկավարները համակրական ցոյց չսարքեն երբ Առաջնորդը ժողովի գայ:

Կէս ժամ յետոյ լուր կը տարածուի որ Առաջնորդ Դուրեանը հրաժարած է ներկայ գտնուիլ՝ «հիւանդութեան» պատճառով (երանի այդ հիւանդութենէն բռնուէր Շիքակոյի ցուցահանդէսին մէջ):

Երեկոյեան ժամը 8ի առեններ ժողովը կը բացուի Ազգային Կեդր. Վարչութեան ատենապետ՝ Յովսէփ եպիսկոպոս Կարապետեանի կողմէն, որ միաժամանակ ներկայացուցիչն էր Առաջնորդ Դուրեանի՝ նամակով մը յանձնարարուած:

Անցեալ տարուան իրաւասու երեսփոխաններով ժողովը բացուած կը յայտարարուի: Կ'ատենապետէ Յովսէփ եպիսկոպոսը: Այդ երեկոյեան տեղի կ'ունենան տաք վիճաբանութիւններ՝ նոր երեսփոխաններու իրաւասութիւններու շուրջ: Ժողովը, երկար վիճաբանութիւններէ վերջ կ'որոշէ իրաւասութիւնները ճշդող յանձնախումբ մը ընտրել: Մինչ այդ իրենց իրաւասութիւններուն մէջ կը վերահաստատուին Նիւ Պրիթընի փիլոնագուրկ քահանան՝ Տէր Մեսրոպ քհնյ. Տէր Յովհաննէսեան եւ Պինկհէմթընի անցեալ տարուընէ ընտրուած երեսփոխան Պ. Սահակ Գրաճեան:

Առաջին նիստը կը վերջանայ խաղաղ մթնոլորտի մէջ եւ իրաւասութիւնները քննող յանձնախմբի մը ընտրութեամբ — բժ. Աւետիս Գույումճեան, Պ. Պ. Հալէչեան, Խօճասարեան, Մ. Սանտալ եւ Մ. Թաշճեան:

Յաջորդ նիստը կը նշանակուի կիրակի, կէսօրէն վերջ ժամը 2ին: Յաջորդ օրը բազմութեան չափ չկար: Հետաքրքիր հասարակութիւնը լեցուած էր: Ռամկավար ռազմավարները կը բացակայէին, նահանջը միակ փառաւոր ելքը գտնելով: Առաջնորդի հակառակ երեսփոխանները լեցուած էին սրահը: Յովսէփ եպիսկ.ը կը բանայ ժողովը եւ կը յայտարարէ որ Երեսփ. ժողովի նիստը կը բացուի երեկոյեան ժամը 6ին, որովհետեւ լուր առած է որ իրաւասութիւնները քննող յանձնախումբը դեռ պատրաստ չէ՝ զեկուցման համար:

Մինչ այդ Առաջնորդի գիտութեամբ եւ զեկավարութեամբ դաւեր կը լարուին Երեսփ. Ժողովի դէմ: Նախորդ երեկոյեան իրաւասութիւնները քննող յանձնախումբը կ'որդեգրէ սկզբունք մը՝ իրաւասու յայտարարել այն երեսփոխանները որոնց հոգաբարձուները գոյութիւն ունէին Շիքակոյի դէպքէն առաջ: Այդ սկզբունքը միաձայնութեամբ կ'անցնի: Գիշերը, ուշ ատեն, ռամկավար զեկավարները հաւաքուելով կը նստին եւ կը տեսնեն որ դաշնակցական երեսփոխաններու թիւը 3–4ով աւելի է իրենցմէ (վերջին ընտրութիւններէն 16էն 12ը դաշնակցականները գրաւած էին՝ օրինաւորապէս):

Սարսափը կը տիրէ հակառակորդ բանակին: Ժողովներ եւ խորհրդակցութիւններ: Ռամկավար խորամանկութիւնը հրապարակ կը նետուի՝ կացութիւնը փրկելու համար: Պ. Պ. Խօճասարեան եւ Հալէչեան ամէն տեսակի մեքենայութիւններու կը դիմեն յանձնախմբի լիակատար նիստ գումարելու Առաջնորդի բնակարանին մէջ՝ քանի մը կարեւոր ստուգումներ կատարելու համար:

Իրբրու այս խառնակ վիճակին մէջ հասարակութեան մէջ լուրեր կը տարածուին թէ Ռամկավարները նիստ գումարած են օթէլ Մարտինիկի մէջ: Դաշնակցականներէն երկու հոգի հոն կ'երթան: Մարդիկ կը յայտարարեն թէ ընկերական ժողով է:

Երեկոյեան ժամը 6ն է: Ժողովուրդը խուռներամ կը դիմէ դէպի 27րդի եկեղեցին: Հոն են նաեւ, երեսփոխանները: Ռամկավար երեսփոխաններէն ոչ ոք կայ: Ժողովը կը բացուի Յովսէփ եպիսկ.ի նախագահութեամբ: Ներկայ–բացական ստուգելէ վերջ կը պարզուի որ երեսփոխաններու մեծամասնութիւնը ներկայ է, ապա ուրեմն օրինաւոր: Ժողովը կ'որդեգրէ իր կողմէն ընտրուած յանձնախմբի տեսակէտը եւ կը հրաւիրէ իրաւասու երեսփոխանները գրաւելու իրենց աթոռները: Երեսփոխաններու թիւը կը բարձրանայ 55ի:

Այդ ստուգումէն վերջ տեղի կ'ունենայ Դիւանի ընտրութիւնը — ատենապետ՝ Վարդգէս Ահարոնեան եւ ատենադպիր՝ Գ. Միրանշահեան:

Կարճ դադարէ մը վերջ ժողովը կը յայտարարուի գոհիսկ: Այդ ժողովին մէջ կը քննուի Առաջնորդ Դուրեանի խնդիրը: Ամբաստանութեան ճառը կը կարդայ Կեդր. Վարչութեան անդամ Խ. Պապայեան: Ժողովը կը տեւէ մինչեւ առաւօտեան ժամը 4ը: Ժամը 2ին քուէի կը դրուի Առաջնորդը հրաժարեցնելու հարցը եւ 44 ձայնով կ'որոշեն հրաժարեցնել Առաջնորդը:

Տեղական թերթերու թղթակիցները կը նստին մինչեւ ժամը 2ը:

ԳԻՒՂԷՆ ԿՈՒԳԱՄ...

ՎԻԳԷՆ — ԳԼԱԿԻՆ

Սեպտեմբեր ամիսը անձրեւի կաթիլներով կ'ողջունէ երկիրը:

Հանդիսար օրերը իրենց քաղցրութիւնը կը կորսնցնեն այլ եւս:

Արեւէն վերջ անձրեւ, արձակուրդէն վերջ աշխատանք: Այդ է կեանքին օրէնքը:

Հիւանդ հոգիս բաւականին կ'ազդուրուած է քանի մը օրուան մէջ տեսածներէս: Մխիթարական էր արդարեւ կեանքը այդ Իդէրի ափերուն վրայ փռուած խուլ, անանուն գիւղին: Եւ բաւականին ուրախ սրտով մը կը վերադառնամ քաղաք: Ես ոչինչ կրցայ տանիլ հետս անոնց, ոչինչ՝ բառին բովանդակ իմաստով, բայց, ինչ որ բերի իմ հետս՝ յուսատու եւ հրահանգիչ, լաւ ու գեղեցիկ է...

Արեւ կար այնտեղ, ծառ ու ծաղիկ: Իրենց երկնքի արեւէն չափ կայտառ էր նաեւ դէմքն ու հոգին իմ սիրելի ընկերներուս ու ծանօթներուս: Տասնը վեց հոգի են անոնք, ամէն մէկը մէկ-մէկ գաւառէ ու քաղաքէ, բայց, եղբայրական – ընկերական ու ընտանեկան խանդաղատանքը սերտօրէն միաւորեր է զիրենք: Եղբայրներ են անոնք, ընկեր, գաղափարակից ու մէկ ընտանիքի զաւակ: Արտաքին ճակատին իրենց հրամցուած բոլոր տեսակ պատմութիւններն ու հրապոյրները՝ անզօր են եղած մազաչափ անգամ խախտել իրենց հաւատքը այն հաւատամքին՝ որ «է»ն է իրենց համար, եւ որուն անունով կ'երդնուն անոնք: Անոնք խայթող մեղուներ են եղած բոլոր անոնց հանդէպ, որ փորձուեր են իրենց սիրելի փեթակին մօտենալ սուտ առաքեալի համազգեստով, ընտանէջ եւ ուռուցիկ բարբանջանքներով: Խոնարհ, հլու, ազնուօրէն հիւրասիրած են անոնք՝ ով որ ցաւի սրտով եւ իրական Հայու հոգիով մօտեցած է իրենց:

Այսպէ՛ս են մեր տղաքը:

«Յառաջ»ն է իրենց սեղանին զարդը, «Հայրենիք» ամսագիրը եւ «Երկունք»ը՝ գրադարանը, մեր ազատագրական ճամբուն վրայ մեռնողներու նկարները պատերուն պերճ զարդարանքը:

«Աշխարհիկ վանք» մը արդարեւ, Իդէրի ափերուն վրայ: Տասնը վեց հոգի են անոնք, վեց երիտասարդ, երկու հարս, երեք մամիկ եւ հինգ աղուորիկ աչքերով փոքրիկներ — մանչ եւ աղջիկ — փոքրիկներ, բայց հայ մեծցած, հայ մնացած փոքրիկներ:

Ալվայ(1) եկաւ գարնան էրկան օրեր,
Թափնայ(2) փրթաւ քարւաններու նոթերը,
Առնեմ խարս իլնիմ բարձր սարե՛րը,
Սարերն ու ձորերը խորո՛ւնկ ձորերը:
Եա՞ր, շալ այլուխըդ(3) տուր, տանիմ, յուսնա՛մ,
Շըլայ(4) բարձիս տակը դնիմ քնանամ
Քանի օրը հեռո՛ւ, հեռո՛ւ կը տափկիս,
Շլա՛յ այլուխըդ եղածը իմանամ...
Հավաւ ամպեր ձին չըգար,
Գըցըր, ու տուն չի գար
Էս անտէ՛ր բարձին վրայ՝
Առանց եարի քուն չըգա՛ր...

Փոքրիկներ են որ կ'երգեն գիլ ու համարձակ, զգալի առողջութեամբ մը: Եւ ամէն անգամ որ, իրենց ծնողքները խնդրեն — «Մեր երկրի բաբեկենդանի երգը երգեցէք» անոնք կը սկսին վերյիշեալ գիւղական երգը մեծ խանդավառութեամբ մը երգել, իւրաքանչիւր վերջաւորի խլելով համբոյրներ ու ծափեր ներկաներէն:

— Անունդ ի՞նչ է, սիրուն աղջիկ:
— Արաքս:
— Քուկի՞նդ:
— Հայաստան:
— Հապա քուկի՞նդ, աղուոր տղայ:
— Մասիս:
— Քուկի՞նդ:
— Վրէժ:
— Իսկ քուկի՞նդ:
— Բարկէն – Սիւնի Արմենակեան:

Աչքերս բաց կը մնան... Մանուկ կը դառնամ այս փոքրիկներուն առջեւ: Ներքին զօրաւոր յուզում մը կը չարչրկէ հոգիս: — Արաքս, Հայաստան, Մասիս, Վրէժ, Բարկէն – Սիւնի: Ի՞նչ անուններ են ասոնք, ուրկի՞ց ժառանգեր են այս անունները, ի՞նչպէս:

Կ'ուզեմ խօսիլ, համբուրել եւ գգուել այս անունները, այս անուններուն տէրերը, հայ անունով հայախօս փոքրիկները... բայց, անզօ՛ր կ'ըլլամ: Տարօրինակ միտք մը գիտեա կը մղէ: Ա՛, ո՛չ, ո՛չ: Կարիք չկայ քաղաքին թանձր ու մռայլ, աղտոտ ու ապականիչ շունչովը, փոշիովը աղտոտել այս անմեղունակ արարածները: Մեղք է անոնց, իսկ անարժան եմ ես:

— Համբոյրդ, գգուանքդ, սէրդ պահէ քեզի — կ'ըսէ սրտէս ձայն մը— Պահէ համբոյրդ ձեր քաղաքին հայածին Մարսէյներուն, Մոնթոններուն, Ժանէթներուն, Ժագերու եւ Ժօզէֆներուն ... Պահէ՛, պահէ՛ անոնց համար քու քաղքցու համբոյրդ ...

Այդ պահուն, ես ինքզինքս փոքր կը զգամ անոնց մօտ, տկար, հիւանդկախ: Բայց ես ինչո՞վ եմ յանցաւոր որ, դրացինիս մէկը իր փոքրիկին անունը «Ժագ» է դրեր, իսկ միւսը՝ «Ժօզէֆին»:

Այս ամօթիչ հարցականին ազդեցութիւնն ալ վայրկենական կ'ըլլայ, նորէն յանցաւոր կը զգամ ինքզինքս:

Գիւղի կայանէն մինչեւ հասնելիք տեղս օթօքարին մէջ, աչքիս առջեւ կուգան ու կը շարուին 4–5 օրուան ապրած օրերս ու ապրումներս: Կը բաժնուիմ զաւն սրտով մը, արցունքը աչքերուս մէջ լճացած... «Մի՛ երթար, կարմիր, կապոյտ, նարնջագոյնը պիտի երգեմ» կ'ըսէ փոքրիկ մը: — «Դաշնակցական խումբը» կ'ըսէ ուրիշ մը: — «Մշակ բանուոր» մը, «Մեր Հայրենիք»ը, «Խանասոր»ը, «Քեռին», «Պանք օթօման»ը, «Կըռունկ»ը կը կանչեն իրարու ետեւէ: Բոլոր գիտցած ու գոց ըրած բաներս եւ նախադասութիւններս կը մոռնամ պատշաճապատասխան մը տալու համար փոքրիկներուն:

«Ես չեմ երթար, օթօն կը տանի» կը պատասխանեմ կմկմալէն, հազիւ լսելի ձայնով մը:

Ինչ անո՛ւշ եւ թովի՛չ է փոքրիկներու հետ մտերիմ եւ սիրելի ըլլալը, անոնց «քեռի» կամ «հօրար» ըլլալը: Աչքերս կը բանամ, շուրջս կը նայիմ: Մէկ կայարան է մնացեր տեղս հասնելու: Զարմէլէյէն դէպի դիմացի բլուրն ի վեր շարուած ծառերը դեռ կը յամառին մերկանալ իրենց կանանչ զգեստներէն: Ճամբուն եզերքը, կայանին մօտ առանձին կանգնած ծեր կեռասենին՝ տարտամօրէն կ'օրօրէ իր մերկ անպաճոյճ մարմինը տրտում յուղարկաւորի մը երեւոյթով: Ինքնաշարժեր, կառքեր մեծ ու փոքր շարժանկարի մը պէս կուգան ու կ'երթան: Հեռուն հորիզոնին վրայ, կը տեսնուին մեր քաղաքին կատարը համբառնող մեծ վանքը եւ աշտարակը: Օթօքարը, քանի մը վայրկեան միայն կանգ առնելէն վերջ՝ կը սկսի շարունակել իր ճամբան:

Ծեր կեռասենին առանձին տրտմութեամբ մը, ուժգնօրէն կը շարժէ իր կատարը եւ, կը խօսի ինծի ցաւոտ շեշտով մը:

— Հոս եկո՛ւր, կ'անցնիմ բայց... չոր բարեւդ իսկ կը զլանաս: Այո՛, կը հասկնամ, մարդկային է, բայց ես մարդ – արարածի չափ միամիտ չեմ հաւատալու մարդ կոչուածին բարեւին ու ժպիտին անկեղծութեանը: Երէկ, երբ նոյն այս վայրերէն կ'անցնէիր, երբ ես պերճօրէն զգեստաւորուած էի եւ բուրումնալից պտուղներ կը ժպտէին արեւին ու անցորդներուն, երէկ, երբ հարս էի ու այսօրուան մերկութիւնս ծածկուած էր պէսպիսի գեղեցկութիւններով, երբ մէջքս գօտի կար եւ ճակտիս վրայ ոսկիներ շարուած էին, երէկ, երբ կարող էի ձեր ծարաւը անցընել, այն ատեն ես լաւ էի, բարի էի, դուք ծունր դրիք իմ շուքիս տակ, աղօթեցիք, փառք տուիք նախախնամութեան որ գիս — ինծի պէս բարի հոգիները — ձեր անցորդի ճամբաներուն վրայ պահակ է կեցուցեր... Իսկ այսօ՞ր...

Եկաք ու կ'անցնիք, կ'անցնիք առանց բարեւի ու խօսքի...

Կեռասենի՛... կեռասենի՛... մի տանջեր իմ որբ հոգիս: Միթէ չե՞ս հասկցած զիս, չե՞ս կարդացած լերկ հոգիս որ բաց գիրք մըն է քեզի համար: Ինչո՞ւ, ինչպէ՞ս զիս դրուժան կ'անուանես, ապերախտ մակդիրով կ'որակես: Ես քեզի «բարեւ» ըսի եկած ատենս, «մնաս բարով» ըսի մեկնած վայրկեանիս, բայց, դուն չհասկցա՞ր, չլսեցի՞ր թէ չէ զիս կը փորձես: Օ՛.. ոչ, ես չեմ նախատեր քեզ եւ ոչ ալ անոնք որ զարուններ են տեսեր, զարուններ են ստեղծեր: Ընդհակառակն ես կը պաշտեմ քու խորհուրդը — բոլոր քեզ նմաններուն խորհուրդները — ես կը պաշտեմ զարուններ կերտող խորշոմած ճակատները, ալեհեր մազերը, կքած մէջքերը եւ աշխատանքի յոգնած աչքերը: Չէ՞ որ ձեզ նմաններուդ շուքին տակ էր որ ես պարարտացայ, չէ՞ որ, ձեր շունչով մկրտուեցայ, եւ ձեր ցուցմունքովը հոգիս զրահ հագաւ:

Կեռասենի՛, իմ մտերիմ բարեկամս եթէ պատահի որ զարուններդ յամենան ու պերճանքի հագուստներդ քշուին հեղեղէն, եթէ պատահի որ, բնութեան տարրերը դաշինք կռած իրենց բոլոր ուժով ուզեն խոցել քու հպարտ հոգիդ, եթէ պատահ նոյնիսկ որ գիշերներդ անվերջանալի ըլլան, արեւը երբեք չժպտի քեզի՝ ես մնալ — Թէեւ տկար — պիտի մնամ մօտդ, քեզի հետ կողք – կողքի, շունչի:

Պիտի մնամ, եթէ կայծակները թահարեն գիս ու հեղեղաները նան թաղել:

Ե՛ս պիտի մնամ, հոգիս պիտի նայ...

ՄԻՍԱՔ – ՄԻՐՁ

Ծանօթ.— (1) Ալվա, նորէն: (2) Թափնայ՝ գիւղաքաղաքի մը անունը Բալուի մօտ: (3) Այլուխ՝ թաշկինակ: (4) Շըլայ Թերեւս:

Ցանկալի քէրթ մը

"Քիւրտ" կը կ վարչապետ Պ. Ցալտարի

Սելանիկի «Մակեդոնիա» թերթ գրէ «Քիւրտը» խորագրին տակ.–

Պ. Ցալտարիսը ենկլուրի զրկեց բոլոր կուսակցութեանց կողմէ պաշտօն մը տալով իրեն, որպէսզի տորագրէ համաձայնագիր մը Թ քիոյ հետ: Քամարիացի Պէրթօ նախապատրաստելիք բան մը չուն Ուրիշներն էին որ անոր առջեւ ցին հելլէնեւթուրք բարեկամութե ճամբան եւ պատրաստեցին հելլէ թուրք զինակցութեան հողը: Հե ւաբար, Պ. Ցալտարիս որ եւ է պա ճառ չունէր շատախօսելու եւ բոլ այն բոլոր տխմար ու չարամիտ խ քերը, զորս ըրաւ՝ Թուրքեւհելլէն բեկամութեան իրագործման մէջ Վէնիզելոսի ունեցած դերը նսեմա ցնելու համար:

Պ. Ցալտարիսը ենկլուրի զրկեց իբրեւ վարչապետ: Անիկա սակ Քիւրտի մը վերաբերումը ցոյց տ ւաւ: Եւ այս որակումը — ատանց նատելու Յունաստանին, որ բառ ուածի կը կառավարուի Քիւրտի կողմէ— կ'արձանագրուի ի վնաս փոքրոգի եւ անարժան քաղաքագէ որ ամօթ ու արատ մըն է այս երկ եւ նախատինք ժողովուրդի մը հա որ, չար բախտէն այսպիսի ղեկավ տականք մը ունի իբրեւ վարիչ, շուշտ տաժամարար:

Բայց, վարչապետը չէ միայն արժանի է Քիւրտ որակումին: պահուն երբ անիկա ապուշ կ'ընէր շոգենաւին վրայ կամ Ենկ մէջ, Աթէնք բնակող ուրիշ Քիւրտ կը հայհոյէին եւ կը սպառնային բակոյոին, երազելով ուրիշ լուծ ներ իրականացնել:

Երկրի մը մէջ, ուր հրոսախումբ կը կառավարէ, բարոյական ծայրայ անկումի այս կարգի երեւոյթներ այն կրնան պարզուիլ: Այս բոլորը կայն կը նպաստեն ամրապնդ համար այն համոզման մէջ, թէ միջոցներով միայն այս երկիրը կը փրկուիլ տականքներէն եւ մար պաններէն, չարամիտ մարդոց մանր քաղաքագէտներէն, որոնք վարկաբեկեն իրենց ունեցած հա մանքները, եւ, թէ' արտասահ մէջ, թէ հոս, Քիւրտերու պէս բապարակ կուգան:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ թղթակիցներէ իրենց գրութի գրել թուղթին մէկ երեսին վր մելանով:

ԱԼՊԵԱՆ ՆՈԹԵՐ

— o —

3.

Քանի քայլ անգամ մը ջրվէժ մը կ'ողջունենք եւ սառոյցէ կազմուած աւազան մը: Պաղպաջուն ջուր: Դարձդարձիկ, անակնկալներով լի, կատարեալ կիրճ: Արեւի ինչ խաղեր կան: Բուսականութիւնը ինչ կերպերու տակ կը ցուցադրէ իր կենսունակութիւնը... Պզտիկ միջատի մը կամ տերեւի մը հրաշքը կ'արթնցնէ անմիջական խորհրդածութիւն մը որ յանհունս կ'երկարի ու կը հեռանայ, ինչպէս ամէն ինչ այստեղ՝ քարի կտոր մը կամ ձայն մը:

— Ինչ որ ամէնէն աւելի կը պակսի մեր նկարիչներուն՝ բնութեան ըմբռնումն է, կ'ըսէ իմ ընկերը:

Այս հատուակ տեղիքը, իր բերնէն, այս վայրին մէջ ոչ թէ ծանօթ ճշմարտութեան մը կրկնութիւնը կ'ըլլայ՝ այլ կը դառնայ այնպիսի ճշմարտութիւն մը՝ առանց որուն մենք համոզուած ենք, կարելի չէ մօտենալ մեծ արուեստին: Մենք գիտէինք ատիկա: Հոս անհեղօրէն կը զգանք:

— Երեւակայէ ես անգամ մը դիտել տուեր եմ այդ, մեր նկարիչներէն մէկուն: Ան ինծի պատասխանեց որ շատ մեծ նկարիչներ կային — անոնցմէ մէկուն գործերը նոյն իսկ Լիւքսէնպուրկէն գնուած — որ մեծ էին եղած սենեակի անկիւններ կամ քաղաքի փողոցներու կտորներ նկարելով:

Ընկերոջս պերճախօսութիւնը կ'արթննայ ու իր ըսած միտքերուն անխորդալի ու սլացիկ թափանցումը՝ ծանր չէր կուտայ իր խօսքին.

— Ո՛չ, կը պոռայ երեսիս, կանգառնելով: Սենեակի անկիւն մըն ալ, կօշիկի քիթ մըն ալ նկարելու համար՝ նորէն աս պէտք է: Պուլվառ Մօնփառնասի երկայնքին ու Մատլէնի շուրջ ցուցադրուած Միջերկրականին կապոյտ ծովերն ու երկինքները, կարմիր ժայռերը՝ ինչու միայն սուրբ սարսափելի զգացումովը կը վանեն մեզ: Որովհետեւ անոնց հեղինակները չեն կազմաւորուած, որովհետեւ իրենք բացակայ են իրենց գործէն: Որովհետեւ միայն արհեստ ձեռք ձգել չի բաւեր: Չի բաւեր նոյն իսկ խղճմիտ աշխատանքը: Որովհետեւ երկնողը ինք անկատար է: Ամէն արտադրող կը դնէ պաստառին վրայ կամ թուղթին՝ այն որ կը տեսնէ: Տիպարին նմանող փօրթրէն իսկ՝ պարապ է եւ անարժէք եթէ ... ստեղծագործողին փօրթրէն չէ միեւնոյն ատեն եւ ամէն բանէ առաջ... Այն ահագին, այն այլազան կեանքը, իրական, բաբախուն որ Տօսթոյէվսքիի գործին մէջն է, ուր այնքան ու այնքան իրարմէ տարբեր տիպարներ կը վխտան՝ ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ Տօսթոյէվսքիի փօրթրէն միայն բառին ամէնէն լայն առումով:

Այստեղ մեր միտքերը յաճախ կ'երթան փաստ փնտռելու Տօսթոյէվսքիին մօտ ոչ միայն որովհետեւ ամէն ինչ կարելի է գտնել հոն, այլ նաեւ անոր համար որ ընկերս այս միջոցիս հատոր մը կը կարդայ անկէ:

×

— Ի հարկէ, կը համաձայնիմ: Սրճարանէն տուն, տունէն սրճարան, սրճարանէն փողոց, փողոցէն ճաշարան, ճաշարանէն տուն: Ամէնէն օժտուածն ալ կը fonնայ: Դուն տեսեր ես այն ձին որ օր մը իջեցուցին գետնին տակը ու տասնեակ տարիներ աշխատեցաւ հանքի գետնուղիներուն մէջ: Երբ օր մը դուրս հանեցին՝ ալ չէր տեսներ: Կորսնցուցեր էր իր աչքերը: Դադրած էր ձի ըլլալէ:

Հեռուէն կը պոռան: Մենք ետ ենք մնացեր: Երբ հասանք փրոֆէսօրը կանգնած քարայրի մը առջեւ, շրջապատուած պատու աղջիկներով, գաւազանը օդին, ակնոցը քթին.

— Սթալաքթիկ, սթալաքթիկ, կը կրկնէր ու կը բացատրէր ատոնց կազմութիւնը: Բացատրութենէն վերջ շատեր բացին գիրքերը որ միշտ կը կրէին իրենց թեւերուն տակ, ուր որ ալ երթային:

— Գոցեցէ՛ք, ըսաւ փրոֆէսօրը, հոդ այս մասին գրուած չէ:

Երբ հասանք բնականօրէն կազմըւած բուն կամուրջին վրայ, շատեր աչքերով իրարու հարցուցին, ոմանք բարձրաձայն.

— Հո՞ս է նպատակակէտը:

Արդէն աւելի առաջ երթալու հնար չկար: Եթէ ոչ պէտք էր մօտէն փոխակերպուիլ: Երբ որոշուեցաւ որ, այո՛, հոդ է վերջին կէտը՝ անժամանակ հիացումներու տպաւորութիւնները քակուեցան: Կը նայէին իրենց չորս կողմը, մեծ աղմուկով ու քայլ գլուխ ջրվէժ կազմող հեղեղին, խոնաւ պատերուն, ընդարձակ սարդի ոստայններուն ուր հոս ու հոն, կաթիլ մը ջուրը իբր աղամանդ կը փողփողէր, բուն ժայռը ինքը դժուար էր գիտել: Հողը եկեր հաստ շերտ մըն էր կապեր վրան ու գեղջկական կամուրջի մը տեսքը տուեր: Ցանկարծ բոլորս ետեւ դարձանք: Փիէռ Փլաթը, սպանութեան լուր մը տալու չափ այլակերպ, դիրքը մեծաբաց շարժելով՝ յառաջացաւ դէպի մեզ եւ աղաղակեց.

— Աս չէ որ պէտք է հիանալ, ո՛չ ալ աս, ո՛չ ալ ան, ո՛չ ալ ան, ցոյց տալով գետը, պատերուն բուսած ծառերը, ժայռերը, հեռուն երեւցող լեռները:

— Այլ՝ ասիկա՛, ասիկա՛... Ատանկ գրուած է... Նա՛, տեսէ՛ք... կ'ըսէր, ոտքով անընդհատ կամուրջ կազմող ժայռին զարնելով:

Ահագին խումբ մը, մէկզի բոլորուեցան եւ իրենց աչքերը մեծ բացած սկսան ցեխին վրայ հիանալ...

×

Կը սպասենք ճաշի զանգին: Արձակուրդներու մեծ դէպքը: Ռուսը մեր քով երկարած, սպանդի տարուող անասունի պէս յուսահատած է: Ար-դեօք տասը Փրանք մը տա՞ր տ'օթէլ»ին... Ամէն մարդ գիտ ինք միակն է այս փանսիոնին մէ այդ նուաղագոյն գինով ընդուն է: Մարդուն քթէն բերնէն կը ... կարեկցութեան զգացում մը բեմն ուժգնօրէն կը համակէ մեզ կացութիւնը այնքան փափուկ է անզօր կը դառնայ ան... Տար մարդ: Ո՞վ գիտէ ինչ անցեալ կորուստներ եւ ինչ ցաւեր... Մ հիմա, մեզ ձգած է արժանավայ թեան կատարել տպաւորու մէջ:

— Ասոնց նայեցէք, լաւութիւնը զեց Ռուսը:

Երկուքն ալ գորշ հագուած, ոսկրոտ, տգեղ, մարդ մը ու կին Հասարակը կը վազէ երկուքին ալ բայց նոյն աններկրայելի ուժ թեամբ: «Քօնթ» եւ «քօնթէս» կ'անցընեն իրենք զիրենք: Ծառա ականջէ ականջ կը փսփսան Հետզհետէ իմացանք որ հիւր ուժանը քօնթ ու քօնթէս է:

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

(Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒ

— :-: —

Մոսկուայի Ազգագրական Կաճառին կազմէ արշաւախումբ մը, որուն մէջ կը գտնուին Լէնինգրատի պատմական գոյութեան կաճառի դասախօսներէն քրոագէտ Շամիլով, պարսկագէտ Միլլէր եւ Բիտ-Նուխան, աւարտեց իր քննութիւնները Ազրբէջանի, Հայաստանի քրտաբնակ վայրերուն մէջ: Վերջերս այս արշաւախումբը կը գտնուէր Հայաստանի շրջաններուն մէջ (Ապարան, Թալին), ուր կ'ուսումնասիրէր քիւրտերուն մշակոյթն ու կենցաղը: Նոյն ատեն արշաւախումբը նիւթեր կը հաւաքէր միաձնական քրտական գրաւոր լեզու կազմելու նպատակով: Արշաւախումբը զբաղեցաւ նաեւ Քիւրտերը նստակեաց կեանքի վարժեցնելու հարցով: Հայաստանի մէջ արշաւախումբը արձանագրած է մեծ նուաճումներ քրտական շրջաններու մշակութային կեանքի եւ շինարարութեան մէջ: Քիւրտերու տնտեսական կացութիւնը բարւոքած է, ստեղծուած են 11 հաւաքական գիւղատնտեսութեան կայաններ: Գրեթէ բոլոր գիւղերուն մէջ դպրոց կայ: Կազմակերպուած է բժշկական եւ մշակութային սպասարկութիւնը: Բացուած են նաեւ միջնակարգ վարժարաններ եւ եօթնամեակներ: Անդրկովկասեան արժէքով, Երեւանի մէջ բացուած է քրտական մանկավարժանոց: Մանկավարժանոց մըն ալ պիտի բացուի Ապարանի մէջ:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ ԼԷՆԻՆԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Պետական երկրորդ թատրոնի վարչութիւնը կը հաղորդէ թէ յառաջիկայ թատերաշրջանին Լէնինականի մէջ պիտի բեմադրուին 5 նոր խաղեր, Մեծապատիւ Մուրացկաններ, Աւազակներ, մէկ օփերէթ, երկու թարգմանածոյ թատերախաղ, հին խաղացանկէն՝ Խնդութեան փողոց, Հաց, Յաղթանակ, Իմ բարեկամը, Դատաստան:

Լէնինականի պատանիներու թատրոնը եւս այս տարի պիտի բեմադրէ Վ. Անանեանի Կրակէ օղակումը, Յ. Խումանեանի Մի կաթիլ մեղրը: Պատանիներու թատրոնի վարչութիւնը դիմած է Մոսկուայի եւ Երեւանի նման թատրոններու վարչութեան խնդրելով ղրկել համապատասխան թատերախաղեր: Դարձեալ թատրոնին վարչութիւնը բանակցութիւն կը կատարէ երիտասարդ գրողներուն հետ, որպէսզի պատրաստեն պատանեկան թատերախաղեր:

ԶԷՆՔԵՐՈՒ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Սեպտեմբեր 5ին ամբողջ Հայաստանի մէջ տեղի ունեցաւ զէնքի արձանագրութիւն: Հրահանգ տրուեցաւ արդիւնաբերական, մարզական, գիւղատնտեսական կազմակերպութիւններուն, զինեալ պահակախումբերուն, զէնք ունեցող քաղաքացիներուն, որ նորոգեն զէնք կրելու իրենց արտօնագիրերը: Զէնքերու արձանագրութիւնը պիտի կատարուի ինչ տեսակ ալ ըլլան, ինչ չափ ալ ունենան, ռազմական, որսորդական թէ ինքնապաշտպանութեան յատուկ:

Զէնքերը արձանագրելու հրամանէն զատ են բանակի եւ Չեկայի հետ կապ ունեցողները:

ՕՏԱՐ ԳԻՏԱԿԱՆ

ԲԱՌԵՐՈՒՆ ՀԱՅԵՐԷՆԸ

Հայերէն գիտական բառեր կերտելու պաշտօն ունեցող յանձնախումբը, որուն կ'անդամակցին փրոֆ. Աբեղեան Մանուկ, փրոֆ. Աճառեան Հրաչեայ, փրոֆ. Ղափանցեան Գրիգոր, փրոֆ. Գիւլիքեօխվեան Հայկ, փրոֆ. Ստեփանեան Ներսիկ, Ղարիբեան Ատրպատ, Սիմոնեան Դրաստամատ, Գ. Սեւակ, հրատարակութեան տուաւ հայերէն գիտական բառեր կազմելու կանոնները, որ պիտի պարտադրուին մամուլին եւ գրականութեան մէջ:

Այս յանձնախումբը կը յայտարարէ թէ, իր կանոնները մշակած ատեն՝ նկատի առած է «հայերէնի պատմական զարգացման մասնայատկութիւնները եւ արդի վիճակը, ինչպէս նաեւ խորհրդային պետականութեան եւ ընկերվարական շինարարութեան պայմաններուն մէջ հայերէն լեզուի աննախընթաց զարգացումը»:

Գիտական օտար բառերու տարածուածութեան կամ հայերէն համարժէք բառերու կազմութեան մէջ յանձնախումբը առաջնորդուեր է «լեզուական յատկութեան տեսակէտէն, խուսափելով օտար բառերու անտեղի գործածութենէն այն բոլոր պարագաներուն մէջ, երբ հայերէնը ունի համապատասխան բառեր, կամ նման բառեր կարելի է ստեղծել հայերէն լեզուի բառակազմութեան օրէնքներով, առանց աղճատելու բառին իմաստը»:

Յանձնախումբը համաձայն է օտար բառեր գործածելու հայերէնի մէջ.

1.— Տարազներ (termine) կամ բառեր որ կազմուած են յատուկ անուններէ եւ կը գործածուին իբրեւ այդպիսին: Օրինակի համար՝ ժիրոնդիստներ:

2.— Բառեր, որոնց թարգմանութիւնը կը թուլցնէ կամ կը փոխէ իրենց արտայայտութեան ընկերային արժէքը: Օրինակ՝ դիկտատուրա, կուլակ:

3.— Բառեր, որոնց հայերէն համարժէքը հայերէն լեզուին մէջ չէ կրած իր բնական զարգացումը եւ մնացեր է մեռած գրաբարի բառարանին մէջ: Օրինակ՝ դիալեկտիկա, որ հին ատեն թարգմանուած է բանական կամ տրամախօսութիւն:

4.— Բառեր, որոնք կը ներկայացնեն գիտութիւն, վարդապետութիւն եւ ատոնց հետեւորդները՝ միջազգային իզմ եւ իստ վերջաւորութիւններով, առանց հայերէնի մէջ ունենալու ընդունուած ազգային ձեւ: Օրինակ՝ անիմիզմ, անիմիստ:

5.— Բառեր, որ նոր հասկացողութիւն մը կ'արտայայտեն եւ տրամաբանական ոչ մէկ կապ ունին իրենց բուն իմաստին հետ, ինչպէս նաեւ բառեր, որոնց համարժէքը արդէն կը գործածուի այլ առումով: Օրինակ՝ կոմիսար:

6.— Ուրիշ բոլոր պարագաներու մէջ գործածել հայերէն հին բառեր, եւ երբ չկան՝ կազմել նոր բառեր հայ լեզուի բառակազմութեան օրէնքով:

Անհրաժեշտ պարագաներու մէջ, երբ պիտի ընդունուին օտար բառեր, առնել բառին արմատը եւ ածանցել հայերէն լեզուի օրէնքներով: Օրինակ՝ ելեկտրականացնել եւ ոչ թէ ելեկտրիֆացիա:

Գալով տառադարձութեան, ընդունուած ձեւերուն մասին՝ յաջորդով:

ԲԱՆՈՒՈՐ Կ'ՈՒԶԵՆ

Միասին կարդանք հետեւեալ յօդուածը, զոր կը հրատարակէ խորհ. Հայաստան (3 սեպտ.):

— Երբ ինքնաշարժով ձեր եռեւը կը թողուք ասորական գիւղին կաւէ լաբիւրինթոսը, պահ մը կը մտնէք շիտակ ճամբուն մէջ, յետոյ կ'իջնէք զառիվայրը: Անսպասելի կերպով ձեր առջեւ կը բացուի հսկայ ձոր մը: Սարերը աստիճանաձեւ կ'իջնեն դէպի կիրճը, անոնց կուրծքին վրայ, գէս ու գէն, կը տեսնէք, կանանչին ու ծառերուն մէջէն, շինութիւններ, սպիտակ կէտեր, եւ տեղ մըն ալ, ձորին յատակը, սեւակուճէ եզերքներով կաշկանդուած, Զանգուի կապոյտ ժապաւէնը:

Արզնին է:

Վերէն ամբողջ շրջանը կ'երեւի այնպէս, ինչպէս ափիդ մէջ:

Ահա փապուղիի շինութեան վայրը: Կը տեսնէք բանուորներու խումբեր, որոնք կը հաստատեն անկենդանութիւնն ու անշարժութիւնը, կը տեսնէք անխօս վակոններ, որոնք, իրենց բաց բերաններով, կը վկայեն գործազրկութիւնը: Բանուորական աւանին կեդրոնը ճահիճ մը, ջրհորներով պատած:

Ամբողջ երեք հարիւր մեթր տարածութեան վրայ կ'աշխատին միայն 20 բանուոր: Ուրեմն մէկ բանուոր իւրաքանչիւր 15 մեթր ժայռի դժուարին աշխատանքին մէջ: Անոնք կ'աշխատին փապուղիի շինութեան վրայ: Կ'անցնիք երեք քիլոմեթր, եւ հազիւ երեք տասնեակ բանուորի կը հանդիպիք: Քէթրան գիւղին եռեւը, սակայն, կը զգաք շինարարութեան զարկերակին բաբախումը,— մեքենան է որ կը ճռնչայ:

Ինչո՞ւ այս անկենդանութիւնը: Ճարտարագէտը կը բացատրէ.

— Օգոստ. ամսուն մենք կ'ուզէինք 1900 բանուոր, մինչդեռ այդ ամսուն աշխատեցան միայն 50 բանուոր: Ահա թէ ինչո՛ւ աշխատանքը չի քալեր եւ դեռ փապուղին փորուած իսկ չէ: Երբ դաշտային աշխատանքները սկսան, բանուորական ուժը զանգուածային ձեւով հոսեցաւ հեռացաւ շինարարութենէն եւ թուլցաւ շինութեան զարկերակը:

Միայն Արզնիի մէջ չէ, որ պատկերը այսպէս է: Ամէն կողմ շինութիւնները կը կաղան, որովհետեւ հոն ուր 200—300 բանուոր պէտք է, կ'աշխատին միայն 15—20 բանուոր: Եւ ահա կացութիւնը.— Կիսատ շինութիւններ, փորուած եւ հողը անխնամ մէկ կողմ ձգուած, փայտ ու քար աղբին անդին:

Բայց Արզնիի մէջ, բանուորական ուժի պակասը սուր կերպով կը զգացուի մասնաւորապէս փապուղիի շինութեան վայրը: Ըստ ծրագրի, սեպտեմբերին աշխատանքը կը պահանջէ 1300 բանուոր, եւ այս բանուորները տեղաւորելու համար աւանի մը շինութիւնը: Մինչեւ այժմ աւարտած են մէկ տաղաւար, երկրորդն ալ կ'աւարտի շուտով, ուրեմն ահա ձեղի բնակարան 100 բանուորի համար:

Բանուորի պահանջը այսպէս կը ներկայացուի. 200 քարտաշ եւ հիւսն, (կան միայն 15 հոգի), փապուղի փորողներ 500 հոգի, (կան միայն 20 հոգի):

Բանուո՛ր, բանուո՛ր կը պահանջեն Հայաստանի շինարարութեան գրասենեակները:

■■■

ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մատրիտէն ճամբայ ելաւ ֆութպոլի սպանիական խումբը, որ պիտի երթայ Հայաստան, Մոսկուայի ճամբով:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Իրենց ղրկածն էր որ փախաւ . .

— o —

ՇԱՍ, 15 սեպտ.— Երկու տարի առաջ հիմը դրուեցաւ Հօկի «Աւջիլար»ի ժամանակուղին եւ 25 ընտանիք արձանագրուեցան Հայաստան երթալու համար: Շարաթը երեք անգամ գործիչներ հանդիպում կ'ունենային, սադմոս կ'երգէին քարկոծելով Դաշնակցութիւնը եւ խառնակելով գաղութը:

Այս խեղկատակութիւնները տեւեցին մինչեւ Ե. կարաւանը, երբ յայտնուեցաւ որ հազիւ երկու հոգի կրնան երթալ Շասէն, որովհետեւ ամբողջ Ֆրանսայէն 100 հոգի պիտի երթային: Եւ բախտը ինկաւ երկու ամուրիներու որ անգործ էին: Երկուքին ծախքերը յանձն առնելով ղրկեցին իբրեւ վստահելի անձեր, պայմանաւ որ լաւ գրեն Հայաստանի մասին: Խեղճ երիտասարդները հազիւ կը տոկան 9 ամիս եւ ահա նամակ մը.

— «Սիրելի հայրենակիցներ, թէեւ համարձակութիւն չունէինք գրելու, բայց միայն ես գիտեմ, մահուան դուռէն ազատեցայ, միայն չոր հոգիս մընացած է, օգոստ. 10ին Թաւրիզ հասանք, 37 հոգիով, եթէ կարելի է օգնութիւն թէ ոչ կը մեռնինք: Քանի որ մեզի պատճառ եղաք, ուրիշին մը ըլլաք, իսկ մանրամասնութեան համար ալ «Յառաջ»էն կը լսէք»:

Հօկի պլօքը երբ կը կարդայ նամակը, տաքութեան աստիճանը կը բարձրանայ 42ի: Իսկ սեպտ. 12ին «Յառաջ» կը հրատարակէր խմբանկար մը որուն մէջ կ'երեւար (թիւ 25) Սարգիս Կոլիկեանը: Թերթը ձեռքէ կը պըտըտի. այդ անօթի և բոպիկ հայրենակիցներուն նկարը իսկապէս ողբերգութիւն մըն էր:

Այստեղ ալ ներգաղթի ֆոնտի յանձնախումբ մը ընտրուած էր որ հանգանակեց 435 ֆր.: Երբ փախուստի լուրերը իմացան, շատերը չէզոքացան եւ խստօրէն կը մեղադրեն Հօկը:

Թղթակից

Պ. ԳԷՈՐԳ ԱԲՈՒԼԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երկուշաբթի կէսօրէն յետոյ տեղի ունեցաւ յուղարկաւորութիւնը ուսուցչապետ Պ. Գ. Աբուլեանի, որուն անակնկալ մահուան լուրը հաղորդած էինք արդէն:

Յուղարկաւորութեան արարողութիւնը կատարուեցաւ հանգուցեալի բնակարանին մէջ, Քլամառ, նախագահութեամբ Զաւէն արք.ի եւ ներկայութեամբ բազմաթիւ Սանասարեան սաներուն, ընտանեկան պարագաներուն եւ բարեկամներուն: Դագաղին վրայ պսակներ դրուած էին ընտանիքի, Սանասարեան Սանուց Միութեան, Սանասարեան հիմնարկութեան եւ բարեկամներու կողմէ: Դագաղը առաջնորդուեցաւ դէպի Քլամարի գերեզմանատունը: Գերեզմանատան մէջ Սանասարեան Սանուց Միութեան կողմէ գրաւոր դամբանական մը կարդաց Պ. Մկրտիչ Պարսամեան: Խօսեցաւ նաեւ Պ. Փայլակ Սանասար, վեր հանելով մասնաւորաբար Գ. Աբուլեանի ուսուցչական արժանիքները եւ ոգեկոչեց այն սկզբունքները, որոնք առաջնորդող աստղի մը պէս, ուղղութիւն տուին վարժարանէն մեկնող ուսուցիչ-սաներուն: Կ.

ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՌՈՒՍԻԱ

— o —

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (26 օգոստ.).

— «Եթէ ռուսական բոլշեւիզմը աղէտ մը եղաւ ռուս ժողովուրդին եւ Ռուսիոյ նախկին սահմաններուն մէջ ապրող շատ մը ազգերուն, եթէ ան փորձանք մը եղաւ յառաջադէմ մարդկութեան եւ յետաշրջական թումբ մը եւրոպական ընկերվարութեան, բայց բոլշեւիզմը ամէն բան բրաւ եւ ամէն ինչ եղաւ Թուրքիոյ համար:

Ու զարմանալի բախտաւորութեամբ եւ պատմական դէպքերու նոյնքան տարօրինակ զուգադիպութեամբ, Թուրքիան շարունակ ուժ եւ օգնութիւն ստացաւ տեղէ մը, ուրկէ հարուած, աւերածութիւն եւ մահ միայն կրնար սպասել:

Իրար թշնամի կամ բարեկամ այս երկու պետութիւնները — Ռուսիա եւ Թուրքիա — դարերու ընթացքին, որոշ եւ գաղտնի ծրագիրներ ունեցած են Հայերու նկատմամբ: Մէկը մեզ ֆիզիքապէս ոչնչացնելու ձգտում ունեցած է, իսկ միւսը հոգեպէս ու մըշակութապէս մեռցնելու աշխատած է: Թուրքը մեր գոյութեան չէ հանդուրժած վախնալով եւրոպական միջամտութենէ, իսկ Ռուսը մեր ֆիզիքական գոյութեան հանդուրժած է միշտ նուաճողական պատրուակ մը ունենալու համար: Այսպէս եղած է միապետական Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ քաղաքականութիւնը մեր հանդէպ: Ատոնցմէ տարբեր քաղաքականութիւն եւ միտում չեն ունեցած Միլիւկով-Կերենսկիի Ռուսիան, Ցարի տապալումէն յետոյ, ինչպէս նաեւ Երիտասարդ Թուրքերու Տաճկաստանը, Սուլթան Համիտի անկումէն վերջ: Նոյն սուրբին քաղաքականութիւնը կը վարեն Լէնինեան Ռուսիան եւ Քէմալական Թուրքիան: Այսպէսով, դէպքերը, դէմքերը եւ իրաւակարգերը կը փոխուին երկու երկիրներուն ալ, բայց փոքր ազգերու եւ յատկապէս Հայերու վերաբերմամբ անոնց քաղաքականութիւնը ոչ միայն կը մնայ անփոփոխ, այլ աւելի եւս կը գունաւորուի, ցայտուն եւ բացայայտ արտայայտութիւն կը ստանայ, պահելով հինի յաջորդականութիւնը, անոր ձեւն ու բովանդակութիւնը:

Այսօրուայ Թուրքիոյ գոյութիւնը շարունակելի է ի հաշիւ հայ ժողովուրդի եւ շնորհիւ Խ. Ռուսիոյ: Որքան տարբեր պիտի ըլլար ներկայ Թուրքիոյ քարտէսը եւ հայ ժողովուրդի վիճակը, եթէ համայնավար Ռուսիան, ցամաքէն ու ծովէն, զէնք, ռազմամթերք եւ ոսկիներ չհոսեցնէր Տաճկաստան, զայն ոտքի կանգնեցնելու եւ կազմակերպելու:

Հայ ազգը զոհ մըն է այս երկուքի միացեալ կամեցողութեան եւ անոնց խորթ եղբայրութեան, որ սակայն դեռ կը տեւէ, կամաց եւ յարատեւ յուսալքումի մատնելով բազմիցս յարութիւն առած այս անմահ ժողովուրդը:

Այս խորթ երկուորներու ոճիրները չեն սահմանափակուիր սակայն միայն սահմանագլուխին վրայ, Հայոց բարձրաւանդակին մէջ, ուր կտոր մը հողի վրայ ծուարած է մեր ժողովուրդը:

Զարագործներու ձեռքը հետզհետէ կ'երկարի նաեւ գաղութները: Թուրք-Պոլշեւիկեան համագործակցութիւնը, խօսքով, գործով եւ առատ դրամով, կը ծաւալի ամէն տեղ, խալամական եւ քրիստոնեայ երկիրներուն մէջ մեզ վարկաբեկելու, անբաղձալի տարր մը դարձնելու յաչս տեղական ժողովուրդներու եւ կառավարութեանց, ուր ժամանակաւոր հանգրուաններ գըտած ենք, հոգեկան եւ ֆիզիքական մեծագոյն նուաստացումներու ենթարկելէն յետոյ:

Այո՛, ներկայ Թուրքիան գոյութիւն ունի մեծ մասամբ շնորհիւ բոլշեւիզմի եւ ի հաշիւ հայ ժողովուրդի.

Քանի այս երկուքի «եղբայրութիւնը» շարունակուի, մեր ապագան պիտի մնայ այսպէս անորոշ ու մռայլ:

Սակայն մութ գոյութիւնները երբեք յաւիտենական չեն»:

ՄԱՆՐԱՎԷՊԵՐ

Մեծն Ֆրետէրիքի արքայական զուննէն տասնապետ մը, որ դրամ չունէր ժամացոյց մը գնելու համար, անոր տեղ շղթային կապած էր ռումբի արոյրէ պտուտակ մը:

Թագաւորը նկատելով այս միամըտութիւնը եւ ուզելով զուարճանալ, օր մը կ'ըսէ անոր.

— Տասնապե՛տ, չափազա՛նց խնայասէր մէկը ըլլալու ես, որ կրցեր ես ժամացոյց մը գնել: Կ'ուզե՞ս ինծի ըսել թէ քանի՞ է ժամը:

Զինուորը կռահելով թագաւորին միտքը, կը հանէ պտուտակը գրպանէն, եւ առանց երկար բարակ մտածելու, կ'ըսէ,

— Վեհափա՛ռ, իմ ժամացոյցը ժամերը չէ՛ որ կը ցուցնէ, այլ՝ ինծի ամէն րոպէ յիշել կուտայ, որ պատրա՛ստ գտնուելու իմ ձեր Վեհափառութեան համար մեռնելու:

— Ա՛ռ բարեկամ, կը պատասխանէ թագաւորը, զգածուած եւ շա՛տ ուրախ այս պատասխանէն, ա՛ռ իմ ժամացոյցս. ատով պիտի գիտնաս նաեւ այն ժամը՝ երբ պէ՛տք է որ մեռնիս ինծի համար:

Եւ Ֆրետէրիք անոր կուտայ իր սեփական ժամացոյցը, որ ադամանդներով զարդարուած գոհարեղէն մըն էր:

ԱՅՆՇԹԱՅՆԻ ԴԻՐՔԸ

— o —

Այնշթայն, որ հիմա կը գտնուի Անգլիոյ մէջ, ուզելով փարատել կարգ մը թիւրիմացութիւններ իր դիրքին ու իր քաղաքական տեսակէտներուն մասին, յայտարարեց վերջերս թէ համաձայն կը մնայ անգլիական աշխատաւորական կուսակցութեան, թշնամի՝ ամէն տեսակ դիկտատուրայի:

«Ամէն բռնատիրութիւն թշնամի է մարդկութեան, որովհետեւ ուժի տակ կը ստրկացնէ անհատը: Ընկերութեան յառաջդիմութիւնը կարելի է հիմնել միայն անհատին ազատ զարգանալու կարողութեան վրայ»:

Այս յայտարարութենէն յետոյ, Այնշթայն աւելցուց թէ դէմ է թէ՛ համայնավարներուն, թէ հիթլէրականներուն եւ թէ ֆաշականներուն: «Չըպիտի կարենայի ապրիլ ոչ Ռուսիոյ մէջ, ուր Կէփէուն կը հսկէ, ոչ ալ Իտալիոյ մէջ, ուր ֆաշականութիւնը կը ճնշէ:

Այս առթիւ ըսաւ նաեւ որ բոլշեւիկեան վարչաձեւին հակառակ ըլլալուն համար չէր ուզած երբեք այցելել Ռուսիա, մերժելով Մոսկուայի հրաւէրները:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ՝ 1915-1924

— o.o —

ՓՈԽԱՆ ՅԱՌԱՋԱԲԱՆԻ

— o.o —

Այս յուշերս կը նուիրեմ բազմատանջ հօրս, Մշոյ Խաչլու գիւղացի Սարգիս Տօնիկեանին, որ երկար կռուեցաւ ազատութեան համար, առանց զայն տեսնելու:

Նպատակս է պարզել գէթ մէկ մասը այն անլուր ոճիրներուն որ կը գործուէին Տարօնոյ շրջանի մէջ: Թէեւ ամբողջութիւնը հանրածանօթ է, բայց իմ կարծիքով երբ եղեռնէն ազատած ամէն ականատեսի պարտականութիւն է գրել եւ լոյս աշխարհ բերել՝ ինչ որ կը յիշէ այն սոսկալի Եղեռնէն:

Ահա այդ պարտականութիւնն է որ կը կատարեմ ես ալ, պարզելով այն դրուագները որ մխուած են մտքիս մէջ եւ որոնց յիշողութեան առջեւ աշխարհը կը մթագնի աչքիս:

Թող այս յուշերն ալ ներշնչարան մը դառնան մեր նոր սերունդին, որ կը մեծնայ օտար երկնքի տակ, հետզհետէ խորթանալով:

1.— ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆՍ

— o.o —

Ինքս բնիկ Մշոյ Պալլու գիւղացի, ծնած եմ 1901 հոկտեմբերին: Հայրս, Սարգիս ուխտեալ ընկերներէն էր Լեւոն եւ Արաբօ վրէժխնդիր երկու մեծ Հայերուն: Ի յիշատակ առաջինին անունս կը կնքէ Լեւոն, նորընծայ Տ. Կարապետի ձեռամբ եւ կնքահայրութեամբ մեր հօրեղբօրորդի Մելիք Բարսեղեանի՝ մեր գիւղի Հրեշտակապետ եկեղեցիին մէջ:

Հայրս լծուած ըլլալով յեղափոխական գործի՝ ամուրի մնացած է մինչեւ իր 39 տարեկան հասակը: Միայն այն շրջանին երբ յեղափոխութեան փառքը հասած էր գագաթնակէտին, քրտական խժդժութիւնը թուլցած էր եւ հայ ժողովուրդը շունչ կը քաշէր մեր երկրին մէջ (1896 — 7):

Մեծ հայրս, Տօնիկ կը պնդէ որ հայրս ամուսնանայ: Ըլլալով ամէնուն անդրանիկը, պատճառ կը դառնար իր եղբայր-քոյրերուն ալ ամուրի մնալուն: Սակայն հայրս կ'առարկէ թէ իր Գալուստ եղբայրը պանդուխտ ըլլալով, պիտի սպասէ անոր ժամանման:

Նամակ կը գրեն որ հօրեղբայրս գայ, բայց ան կը մերժէ դառնալ այդ արեան ու թալանի աշխարհը, եւ կ'առարկէ թէ ինք պիտի մնայ միշտ օտարութեան մէջ, որպէսզի նիւթապէս օգնէ իրենց, քանի որ տարին առնուազն մէկ անգամ երկիրը կը թալանուէր: Ուստի կ'ուղարկէ 60 «Նափոլէոն», պուլկարական դրամով եւ իր շնորհաւորական նամակը իր մեծ եղբօր հարսանիքին:

Մինչ այդ՝ հարսնցուն դեռ որոշ չէ եղած, սակայն հայրս մտադրած է առնել իրենց անմիջական դրացի եւ հեռուէն ազգական Բարսեղ Սերոփեանի աղջիկը, Կոզալը, 15 — 16 տարեկան: Այդպէս առաջարկ տանելով կը մերժուին, նախ՝ ազգականութեան եւ ապա աղջկան տարիքի անյարմարութեան պատճառով: Բայց փեսացուն որոշեր է առնել:

Օրին մէկը կ'երթայ աղջկան հօր տունը եւ աղջկան մօրը ներկայութեան խմելու ջուր կ'ուզէ: Ապագայ հարսնցուն ջուր կուտայ, բայց կը հայրս կը մերժէ, ըսելով.

— «Տաքցած է, գնա նորը բեր»:

Հայրս իր հօրեղբօրորդի Նազար Խոչիկեանը ղրկած է եղեր աղբիւրին գլուխը, աղջիկը հոն հասնելուն պէս՝ բռնելու համար:

Ծրագիրը լաւ կը յաջողի եւ հայրս իր սիրածը ձիու վրայ կապելով՝ կ'առաջնորդէ Մշոյ Սուլթան Սուրբ Կարապետը, պսակուելու համար:

Երբ կը հասնի վանքը, վարդապետները կը մերժեն պսակել, որովհետեւ վանքը մեր գիւղին այնքան մօտ էր որ իրենց ազգականութեան կապերու մասին տեղեակ էին: Կ'առարկեն նաեւ տարիքի անյարմարութիւնը: Սակայն հայրս կը սպառնայ քիւրտ հոճայի միջոցաւ լուծել խնդիրը: Ասոր վրայ կը համաձայնին պսակել, եւ հարս ու փեսայ կը վերադառնան գիւղը: Երկար խռովութենէ վերջ է միայն որ կը հաշտուին:

Իրենց ամուսնութեան առաջին պտուղը քոյրս էր, Խազալ որ ծնած էր 1898ին, իսկ անոր յաջորդը ես, (1901):

Երբ արդէն 4 — 5 տարեկան էի եւ հազիւ կը թոթովէի մայրենի լեզուս, զիս ղրկեցին մեր գիւղի դպրոցը: Ուսուցիչը մեր տէրտէրի տղան Տիգրանն էր, մէկ աչքը ծաղիկէն ճերմկած, շնորհալի հասակով, եւ մեր Ս. Կարապետի վանքէն շրջանաւարտ:

Մէկ երկու տարի աշակերտելէ յետոյ իրեն, այն շրջանի բարի սովորութիւնն էր տղան ծեծելով բանի վարժեցնել: Դժբախտաբար ցնդած վիճակ մը ստացայ յանկարծ, եւ խնդրեցի հօրս դպրոց չղրկել զիս: Պատճառը հասկնալէ յետոյ համոզուեցաւ եւ զիս ղրկեց մօրեղբօրս՝ Ցարութիւնի քով ուսանելու:

Ձմեռ մը հոն սորվելէ յետոյ վերադարձայ դպրոց: Երեք տարի նոյն ուսուցիչն էր, ապա այդ պաշտօնին կոչուեցաւ հօրեղբօրս՝ Թադէոսի որդի Խաչիկը: Եւ անոր ալ յաջորդեց հօրեղբօրս Օվոյի որդի Ներսէսը:

Դպրոցին մէջ կը դասաւանդէին կրօնագիտութիւն, մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, քերականութիւն, Աշխարհագրութիւն, եւ գեղագրութիւն:

2.— ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵՆԷՆ ԱՌԱՋ

— o.o —

Ձմեռը, երբ ձիւնը Տարօնի աշխարհի մէջ բակերը կը հաւասարեցնէ տանիքներուն, անասունները ախոռի մէջ կապուած, իրենց սնունդը կը ստանան օրական երեք անգամ իրենց մուրճներու, իսկ ջուրը՝ փայտէ շինուած «կուռ»ի մը մէջ:

Մշակները անասուններու սնունդը հոգալէ եւ անոնց տակերը մաքրելէ յետոյ, կ'անցնին «օտա»ն, բուխերիկը կը վառեն կաղնի փայտով, եւ հոն կը հաւաքուին գիւղի էրիկ մարդիկ, ժամանակ անցնելու համար: «Օտա»ն բառի բուն իմաստով հիւրանոց է նաեւ հեռուէն մօտէն եկող հիւրերու:

ԼԵՒՈՆ ՏՕՆԻԿԵԱՆ

(1)

(Շար.)

դառնալով մեկնեցաւ Լոնտոն, զեկուցում տալու եւ նոր հրահանգներ ստանալու համար։

Համայնավարական շարժում Քուպայի մէջ

Կացութիւնը օրէ օր կը ծանրանայ Քուպայի մէջ, լուրջ մտահոգութիւն պատճառելով Մ. Նահանգներուն։ Վերջին լուրերու համաձայն, տակաւին կարելի չէ եղած խառն կառավարութիւն մը կազմել։ Ոչ տուրքերը կը գանձուին, ոչ ալ պաշտօնեաներու թոշակները կը վճարուին։ Շաքարի արտադրութիւնը գրեթէ զերոյի իջած է։

Ամէնէն ծանրակշիռ պարագան այն է որ համայնավարները կը փորձեն օգտուիլ խառնակութիւններէն։ Տնտեսական կեանքը ջլատուած ըլլալով, ընդհանուր դժգոհութիւն կը տիրէ, ինչ որ մեծապէս նպաստաւոր է յեղափոխական նոր գաղափարներու համար։ Կ'ըսուի թէ համայնավարական շարժումը կը վարեն Մոսկուայէն հասած ռուս եւ Քուպացի գործիչներ։ Կարմիր խմորումներէն ազդուած են նաեւ բանակին եւ նաւատորմին զինուորները։ Այս շարժումը տարածելու համար, գործիչները կ'ըսեն թէ Մ. Նահանգները չպիտի կրնան միջամտել։

ԱԹԷՆՔԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

«Նոր Օր»ի մէջ կը կարդանք (14 սեպտ.)․—

Կեսարիանիի ծանօթ դէպքին հետեւանքով ձերբակալուածներէն հինգ հոգի ազատ արձակուեցան։ Ասոնց մէջ են Արեւ Մարգարեան, Աւետիս Զիլինկիրեան, Արշակ Օհանեան, Պօղոս Տէր Յարութիւնեան եւ Երուանդ Մանուկեան։ Տակաւին բանտ կը մնան ուսուցիչ Մանուկ Մանուկեան, Նիկոլ Նիկողոսեան եւ ուրիշ մը՝ Խաչիկ անունով։ Երկար հարցաքննութիւններէ եւ վկաներ լսելէ յետոյ, հարցաքննիչ դատաւորը վերոգրեալներու անմեղութեան համոզում գոյացուցած ըլլալով, ազատ արձակման հրամանագիրը ստորագրած է։

ՅՈՅՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԿՐՆԱՆ ՓՈՔՐ ԱՍԻԱ ԵՐԹԱԼ

Աթէնքի թերթերը կը գրեն թէ՝ Թէվֆիք Րիւշտի պէյ Յոյներու Փոքր Ասիա ազատօրէն երթեւեկելու եւ հոն հաստատուելու մասին եղած հարցումի մը պատասխանելով, ըսած է.

— Ամէնէն առաջ, երկու երկիրներու մաքսային միութիւնը պէտք է իրականանայ։ Այս կերպով, Թուրքիոյ եւ Յունաստանի սահմանները անուանական պիտի ըլլան եւ անոնք իրարմէ չպիտի բաժնեն բնաւ երկու երկիրները։ Յետոյ, հելլէնեւթուրք Խառն Յանձնախումբի աշխատանքներուն աւարտումէն վերջ, կարելի պիտի ըլլայ ոչ միայն անձերու այլեւ խումբերու գաղթը եւ հաստատումը դէպի Փոքր Ասիա, պայմանաւ որ անոնք ազգային հանգամանք չունենան։ Հելլէնեւթուրք բարեկամութիւնը դէպի հոն կ'երթայ։

ՓԱՊՈՒՂԻ ՊԻՏԻ ՇԻՆԵՆ ՋՐԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՈՎ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ աւելի քան 6000 երիտասարդ համայնավարներ արձանագրուած են մինչեւ հիմա, ջրի աշխատելու եւ Մոսկուայի ստորերկրեայ երկաթուղին շինելու համար։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ «Վարդան» Ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշտ 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ. Ընտրութիւն եւ ընարութիւն։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Զարդարեան» գրադարանի սրահը։ Կարեւոր օրակարգ։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ (Մարսէյլ) «Վռամեան» Ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ, Հրայր, Կայծակ, Մուրատ եւ Գայլ Վահան խումբերը, այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 5ին սովորական հաւաքատեղին։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Բացակաները նկատի կ'առնուին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Արշակ Ջամալեանի եւ պարագաներուն իր հարսին դառնաղէտ մահուան առթիւ։

×

Տէսինի Կոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Ա. Ջամալեանի, իր հարսին դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԿԷՅՎԷԼի եւ ՇՐՋԱՆԻ Հայրենակց. Միութեանս ընդհ. ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, 22, rue Madame Curie, Պանեէօ։ Օրակարգ.— Նոր Վարչութեան ընտրութիւն եւ Ընթացիկ հարցեր։ Կը հրաւիրուին անդամ եւ ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի համարուի։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼԱՆՍԷՅ, Ս. Ա.— Զկայ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Եղիսաբեթ Սարգիսեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Կիւլիւզար Բոլաթեան, որ կը գտնուէր Tarare, Ֆրանսա։ Իմացնել Պ. Ճիվան Տօնիկեանի, 15, rue Tustal, Bordeaux (Girond)։

— Պիթլիսի Խուլթիկ գիւղէն Մանուկ Պարոնեան, կամ Սերոբ, կը փնտռէ Խուլթիկ գիւղացի ... տիս Չերքեզեան, որ 1918ին, ... րիոյ ֆրանսական բանակին ... ներէն մէկուն մօտ խոհարար ... է։ Իր մասին լուր ունեցողներ ... խնդրուի իմացնել Մանուկ Պարոնեանի 80, rue Longue des Capucines, Marseille։

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ՋՈՒՇՆԻՆԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

— Շատ լեղի էր չաքարեղէնը։

— Ահա ինչով փոր կը լեցնեն այս մեծապատիւ պարոնները։

Եւ դուրս թքին չաքարեղէնը։ Յետոյ դարձեալ լռութիւն։ Գիշերը աչքերս չփակեցի երբեք, սակայն պահակները եւս չքնացան երբեք։ Ոչ մէկը քունը տարաւ կամ թմրեցաւ, ոչ մէկը դարձեալ որ եւ է անհանգստութիւն զգաց։ Քնարեր այդ դեղը ափիոնով չինուած էր։

Չորս օր ետքը, 7 յուլիսին, Սուլիատիցկի փորձեց նոր փախուստ մը։ Նորէն պետ նշանակուած էր նրբանցքի պահակներուն։ Ամէն անգամ, որպէսզի պետ նշանակուի բանտի պահակներուն, խմելու կը տանէր տեղակալը եւ հազար ու մէկ պատրուակներ կը գտնէր ատոր համար, որովհետեւ չէին հասկնար թէ ինչու կը նախընտրէր այդ տաժանելի պաշտօնը, որ այնքան պատասխանատուութեանտակ կը դնէր զինք, մերժելով աւելի դիւրին գործեր, որ իրեն կը տրուէին կամաւոր ըլլալուն համար։ Ու թանկագին կը դառնար իւրաքանչիւր վայրկեան, որ կը սահէր, եւ իւրաքանչիւր ձախողութիւն կը նուազեցնէր յոյսը, որ կը չինէինք։ Օր մըն ալ տեսնես, պահականոցին հրամանատարը, տեղակալ Կորոտկով, չես գիտեր ինչու մերժեց Սուլիատիցկին նշանակել պահակներու պետ, եւ զայն ղրկեց հսկելու բանտին արտաքին պարիսպներուն վրայ, ուր մեզի ոչ մէկ ձեւով կրնար օգտակար ըլլալ։

Այսպէս դարձեալ յետաձգուեցաւ փախուստի ծրագիրը։

Այլեւս անյոյս, փոխուած կը համարէինք կացութիւնը։ Ամէն պատճառ ունէինք ենթադրելու թէ պիտի ձախողէին նաեւ փախուստի յետագայ փորձերը։ Տիկինս ինծի տեղեկացուց թէ Սիլբէրբէրգ սկսած էր ուսումնասիրել քաղաքային բանտին յատակագիծը։ Եւ այն եզրակացութեան եկած թէ աւելին դիւրին էր փախուստս փորձել այդ բանտէն։ Ուստի ինծի առաջարկեց խնդրագիր ներկայացնել, պահանջելով փոխադրութիւնս այդ բանտը։ Անմիջապէս այդ նպատակով խնդրագիր մը ուղղեցի ամրոցի սպայակոյտին, իբրեւ պատճառ ցոյց տալով պտըտելու տեղին պակասը զինուորական բանտին մէջ։

Խնդրագիրս մերժուեցաւ։

Այդ միջոցին Սուլիատիցկի կորսուեցաւ։ Յետոյ իմացանք որ Սիմֆէրոպոլ մեկներ էր, ուր կը գտնուէր իր գունդը։ Այնտեղ կը ներկայանայ իր գունդին հրամանատարին՝ գնդապետ Ջէրէպաշին – Սվանէնկոյի եւ անոր պատմեց թէ ինչպէս Կորոտկով զինք հեռացուց պահակներու պետի իր պաշտօնէն։ Եւ աւելցուց թէ Կորոտկովի այդ հրամանը կը նշանակէր տեսակ մը անարգական վերաբերում հանդէպ իրեն։ Իր անբասիր ծառայութիւնը վկայութեան կանչելով, խնդրեց գնդապետէն որ զինք պաշտպանէ զինուորի իր պատւոյն հանդէպ կատարուած այդ անարգանքին դէմ։ Գնդապետ Ջէրէպաշին խոստացաւ պաշտպանել զինք։ Այն ատեն Սուլիատիցկի վերադարձաւ Սեւաստապոլ եւ տեսնելէ յետոյ Սիլբէրբէրգը, 15 յուլիսին ներկայացաւ բանտ, դարձեալ իբրեւ պահակներու պետ, բայց միշտ տեղակալ Կորոտկովի հրամանին տակ։ Սակայն այլեւս արտաքին պարիսպներուն հսկողութեան պաշտօնէն ազատուած էր։

Որոշեցինք փախչիլ պահակներու երրորդ փոփոխման պահուն, առաւօտեան ժամը 1—3ի ատենները։ Ինչպէս փախուստի մեր նախընթաց փորձերուն ժամանակ, Սիլբէրբէրգ բանտին մօտ դրած էր մարդ մը, եւ քաղաքին մէջ ապաստան մը։ Այդ մարդն ալ ամբողջ գիշերը սպասեց ցոյց տրուած վայրը։ Պահակներու երրորդ փոփոխման ժամանակ, արթուն կը հսկէր տակաւին Կորոտկով, այնպէս որ նրբանցքին մէջ իրեն հանդիպելու վտանգը կար, եթէ փախչիլ փորձէինք։ Հետեւաբար դարձեալ անկարելի եղաւ փախչիլ։ Առաւօտեան ժամը 3ին պահակները փոխուեցան, հերթն առնելու եկաւ առաջին տասնեակը։ Այդ պահուն լսեցի, որ կը բացուի դուռս։ Սուլիատիցկի ներս մտաւ հանդարտ դէմքով, ինչպէս իր սովորութիւնն էր։ Սենեակիս դուռը բաց կը մնար։ Դրան առջեւ կը նշմարուէր պահակ մը։

Գրեթէ մինչեւ այդ վերջին վայրկեանը խօսեր էի երբեմն Դվոյնիկովի, երբեմն Նազարովի հետ, անցնելով իրենց խցիկներուն առջեւէն։ Պահակները այլեւս վարժուած էին գիշերային մեր այս խօսակցութիւններուն եւ մեզի լուր կուտային, երբ յանկարծ երեւէր Կորոտկովը։

Դվոյնիկով եւ Նազարով գիտէին, որ պիտի փախչէի այդ գիշեր։

Դվոյնիկով շատ փորձեց տարհամոզել զիս։

— Ի՞նչպէս պիտի կրնաս փախչիլ։ Անկարելի է դուրս ելլել այս տեղէն։ Ի վերջոյ կը գնդակահարեն քեզ։ Կարելի՞ է միթէ անցնիլ պահակներուն առջեւէն։

Դիտել տուի որ կորսնցնելիք բան մը չունէի։

Նազարով ուրիշ կերպ արտայայտուեցաւ։

— Լաւ, փախիր։ Միայն ուշադրութիւն ըրէ, որ սուինով մը ... փորդ։ Երբ ազատիս, յիշէ ընկերներդ ...

Երբ Սուլիատիցկի խցիկս մտաւ, արդէն ամէն յոյս կորսնցուցեր էի ... գիշեր եւ կը պատրաստուէի պառկելու։

Սովորականին պէս, նստաւ ... նիս վրայ։

— Ուրեմն պիտի փախչինք, ... վառեց իր սիկարը։ Պատասխանեցի թէ արդէն ըսած էի Դվոյնիկովին ... բան մը չեմ կորսնցներ ... անյաջողութեան պարագային։ ... կայն աւելցուցի որ եթէ ես ... Սուլիատիցկի ... չունէր կորսնցնելիք, ... ինքը կը վտանգէր իր կեանքը։ ... անգամ մը եւս խնդրեցի որ ... ծէ, զիս փախցնել փորձելէ ... Ժպտեցաւ.

— Գիտեմ, գիտեմ, բայց փոր... Ինծի յանձնեց տարաձանակ մը։ Հարցուցի իրեն.

— Ի՞նչ կը մտածէք ընել եթէ ... ուորները ձերբակալեն մեզ։

(Շարունակելի)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13)

■■ LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :=: R. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 21 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

21 Septembre 1933

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2297

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ "ԿՈՄԻՏԷ,,Ն

Երբ կ'ըսենք թէ Բարեգործականը կուսակցական քաղաքականութիւն կը վարէ, թէ ան գործնապէս կը քաջալերէ հակակուսակցական պայքարը, մարդիկ ծուռ կը նային մեզի:

Երբ կը պնդենք թէ Բարեգործականին իսկական թշնամիները ներսն են, ոչ թէ դուրսը, բարեմիտներ մեր երեսը կը նային ապշահար:

Եթէ ուրիշ ո՛ր եւ է ապացոյց չունենայինք, այս տարուան համար լիուլի կը բաւէր վերջին աննախընթաց գռեհկութիւնը, «Ի՞նչ կը խորհին Հ. Բ. Ը. Միութեան հիմնադիրները», որու մասին խօսելու առիթը ունեցանք երեք ամիս առաջ. (Յունիս 27 – 30 եւ յուլիս 1):

Չգանուեցաւ մէկ հատիկ պարկեշտ մարդ, որ կարենար ժխտել այդ արարքին անբարոյականութիւնը:

Եւ սակայն, Բարեգործականի հիմնադիրներն ու վարիչները, կեդրոնական եւ շրջանային ժողովները նախընտրեցին քար լռութիւն պահել: Ինչ որ կը նշանակէ նոյն տետրակին երկու հեղինակներուն եւ վարիչ – պատուիրակին հետ առանձնել պատասխանատուութիւնը անոր զարշելի բովանդակութեան:

Մինչդեռ, մենք լայնօրէն վարկ բացած էինք, որպէսզի փրկեն Բարեգործականին պատիւը:

Խուսափելով այդ պարտականութենէն, անոնք, հիմնադիր, վարչական ժողով թէ մասնաժողով, գիտակցաբար նոր եւ անջնջելի արատ մը քսած եղան Բարեգործականի ճակտին:

×

Ճիշդ այն օրերուն որ Բարեգործականի կեդրոնէն աջ ու ձախ կը բաշխուէր այդ զարշելի հրատարակութիւնը, Վարչական ժողովը մամուլին կը հաղորդէր ընդարձակ զեկոյց մը, կրթական գործունէութեան մասին (3 յուլիս):

«Փորձի համար» կազմուած ծրագիր մըն էր այդ, գործադրելի՝ դպրոցական տարեշրջանէն: Երեւութապէս անմեղ, բայց խորքին մէջ արտատուոր՝ արեւելեան խորամանկութեան բոլոր յատկանիշներով:

Այսպէս, ծրագիրը կը յայտնէր թէ Պէյրութի մէջ պիտի կազմուի կրթական Մասնախումբ մը, որ պիտի վարէ Սուրիոյ եւ Լիբանանի նպաստընկալ եւ սեփական դպրոցները:

Կարդացէք այդ մասնախումբին ցանկը, եւ չպիտի գտնէք մէկ հատիկ մարդ՝ որ կապ ունենայ Դաշնակցութեան հետ:

Կը նշանակէ թէ Պէյրութը չունի մէկ հատիկ դաշնակցական մանկավարժ, ուսուցիչ կամ հեղինակութիւն, որ կարենար օգտակար ըլլալ այս գործին մէջ: (Փարիզի մէջ ալ չէին կրցած գտնել...):

Յետոյ, ծրագիրը կը սահեցնէր հետեւեալ նորութիւնը (Յօդ. 5):

— «Կրթական վարկերը մասամբ պիտի շարունակուին կարգ մը նպաստընկալ վարժարաններու, նախընտրելով չքաւոր գաղութները, որ Միութեան մասնաճիւղի հակակշիռը կամ գործակցութիւնը պիտի ընդունին: Ըստ կարելւոյն կրթական վարկերը պիտի փոխարինուին Միութեան կողմէ վարձուած ուսուցիչներով եւ դպրոցական պիտոյքներով»:

Զեկոյցը հրատարակած ատեն, (7 յուլիս), մենք չուզեցինք արտայայտուիլ այս մասին, սպասելով գործադրութեան:

Ցաւալիօրէն այս յօդուածին գործադրութիւնը սկսած է արդէն՝ իսկապէս չքաւոր գաղութէ մը, Սելանիկէն:

Տեղական թերթերէն արտատպած ենք մանրամասնութիւնները: — Բարեգործականը կը հրամայէ Սելանիկի Թաղ. Խորհուրդին՝ իր տարեկան նպաստէն ամսական երկու հազար տրախմի վճարել թշուառ լրագրողի մը, փոխան շաբաթական եօթը ժամ դասի: (Տարեկան նպաստն է՝ 70 ստերլին, որ կ'արժէ 39,000 տրախմի):

Թաղ. Խորհուրդը եւ Բարեգործականի տեղական մասնաճիւղը կը խորհրդակցին եւ խոհեմաբար ուշադրութեան կը յանձնեն այս պահանջին անյարմարութիւնը: Բայց Կեդրոնը անդրդուելի կը մնայ իր որոշման վրայ, հակառակ պարագային սպառնալով դադրեցնել նպաստը...

Որ եւ է մեկնութեան կը կարօտի՞ այս էֆէնտիական կարգադրութիւնը, երբ ըսենք որ 1.— Սելանիկի դպրոցին նախահաշիւը արդէն կազմուած եւ փակուած է, հաշուելով նաեւ 70 ստերլինի նպաստը. 2.— Մինչ նոր — պարտադրուած — «ուսուցիչ»ը ամսական 2000 տրախմի պիտի ստանայ կանոնաւորապէս, 70 ստերլինի գումարէն, շաբաթական 7 դասի համար, բուն ուսուցիչները կը ստանան 1500 – 2000, շաբաթական 28—30 դասի համար: Այն ալ՝ երբ որ դրամ գտնուի. 3.— Բարեգործականի պաշտպանածին մէկ անզերազանցելի արժանիք,— երէկ աջ ու ձախ ճառեր կը կարդար, իբրեւ 30 տարուան Դաշնակցական, այսօր, 1930-էն ի վեր, չմնաց մուր եւ անէծք որ չթափէ նոյն «պաշտելի» կուսակցութեան գլխուն, անոր դէմ հանելով Բարեգործականը:

Բայց միայն Սելանիկի մէ՞ջ է որ դիմակաւոր «Կոմիտէ»ի գործը կը կատարէ Բարեգործականը, իր պատիւն ու ղեկը յանձնած խողած եւ ձախաւեր փաստաբանի մը...

Ան տարիներէ ի վեր նպաստ չի՞ վճարեր ռամկավար թերթերուն, փոխան ... պրոպագանտի:

Ան, իր դիրքին եւ դրամին ուժը չէ՞ տրամադրած, չէ՞ տրամադրեր բոլոր այն անհատներուն կամ ձեռնարկներուն, որոնք իւղ լեցնել հակադաշնակցական կրակին վրայ:

Ան չէ՞, այս դիմակաւոր «կոմիտէ»ն չէ՞ որ հակադաշնակցութեան թոյնը կը սրսկէ դպրոցներու մէջ, ուսուցիչ [illegible] հանելով:

Նոյն իսկ ներգաղթի հարցին մէջ, Հակադաշնակցական կիրքը չէ՞ որ տուն կուտայ Բարեգործականի ձեռնարկներուն:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՍ ԵՐԳԵԼՈ՛Վ Կ'ՈՒԶԵՄ ԾԱԽԵԼ

Երկար ատենէ ի վեր չէի տեսած բանաստեղծ վտարանդին (Ա. Զարբք):

Առջի օր դիմացս ելաւ սրճարանի մը մէջ: Եւ, կարն կապելով Աստծու բաբեւը, աւետեց հառագայթաձեւ.

— Գիրքս լոյս կը տեսնէ շուտով: Ահա փորձերը. ահա կողքը...

= Ո՞ր գրքի մասին է խօսքը:

— Խայեա՛մ, Խայեա՛մ, ի՞նչպէս կը մոռնաս: Հոգիս բերանս եկաւ, բայց վերջապէս նպատակիս հասայ:

= Քանի՞ օրինակ պիտի տպագրուի:

— Երեք հազար հինգ հարիւր:

= Ի՞նչ, երե՞ք հազար թէ հազար հինգ հարիւր:

— Այո՛, երեք հազար հինգ հարիւր: Ի՞նչ, կը կարծես որ կ'աւելնա՞յ:

= Փորձառութիւնս կ'ըսէ թէ հայերէն գիրք մը, պոռալով – կանչելով, մեղրալուսնի շրջանին «կը տեղաւորուի» երեք – չորս հարիւր հատ: Տարիներու ընթացքին, եւ ի սփիւռս աշխարհի ցրուելով, կրնայ հասնիլ հազարի: Բայց երեք հազար հինգ հարի՛ւր, այն ալ ներկայ պայմաններուն մէջ...

— Դուն չես գիտեր: Օմար Խայեամը ուրիշ բան է, ուրի՛շ բան: Երեք հազար հինգ հարիւրը քիչ է, շատ չէ: Դժբախտաբար միջոց չունիմ, այլապէս հինգ հազար կը տպէի:

= Երանի՜ քեզի, մանաւանդ բանաստեղծական հաւատքիդ:

— Բանաստեղծը դուն ես, բարեկամ: Ես պզտիկ գործնական ծրագիր մը ունիմ որ սրտիս փափաքն է ... մար հազար հինգ հարիւրը քիչ պիտի գայ: Կը տեսնես...

= Երանի՜ թէ:

— Ես անձամբ պիտի ծախեմ, պիտի պտտիմ տունէ տուն, պիտի արտասանեմ, պիտի երգե՛մ... Կը տեսնես, կը տեսնես... Նոյնիսկ Ֆրանսացիներու պիտի ծախեմ:

— Ուրեմն, պիտի սպառես երգելով:

= Երգելով, արտասանելով, նուագելով, նոյնիսկ անթեւին գլուխն անցնելով: Կը տեսնես, կը տեսնէ՛ս...

Պարտուա՛ծ էի:

ԱՐՇԱԻՐ

Վիճակահանութեան տոմսերը սպառեցան դեռ հրապարակ չելած

Երէկ, 20 սեպտ. պաշտօնապէս հրապարակ հանուեցան Ֆրանսայի ազգային վիճակահանութեան տոմսերը:

Պարզ ձեւակերպութենէ մը տարբերութիւն չունէր այս գործողութիւնը, որովհետեւ, տոմսակները շատոնց ծախուած էին՝ կանխիկ արձանագրուելով պետական հաստատութեանց եւ դրամատուներու միջոցաւ: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ մէկ հատիկ տոմսակ չէ մնացած նոյն իսկ Գ. տըպագրութենէն: Պահանջը այնքան մեծ էր որ, ելմտական նախարարութիւնը հարկադրուած էր չափազանց... խոհեմութեամբ շարժիլ: Այսպէս, 20 հազար տոմսակ պահանջող հաստատութեան մը տրամադրած էր միայն 4000 հատը:

Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ՝ խարդախութիւններ ալ պատահած են: Միջնորդներ մէկ տոմսակը (100 ֆր.) բաժնելով 25 անձի վրայ, 4 ֆր. ի փոխարէն գանձած են 5 ֆրանք, 25 ֆր. շահելով իւրաքանչիւր տոմսակէն: Կ'ըսուի թէ բուն արժէքէն պակաս ծախողներ ալ եղած են: Կառավարութիւնը որոշած է խիստ հսկողութիւն կատարել:

Պաշտօնապէս կը ծանուցուի թէ առաջին շարքին վիճակահանութիւնը տեղի պիտի ունենայ նոյեմբեր 11ին (զինադադար):

ՆՈՐ ՆԱՄԱԿԱԴՐՈՇՄՆԵՐ

Շուտով հրապարակ պիտի ելլեն նոր նամակադրոշմներ՝ հանգուցեալ նախագահ Փօլ Տումէրի, Վիքթոր Հիւկոյի եւ Պոխանի նկարներով:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Թուրքիա անբաւական կը նկատէ իր զինուորական ուժը..

Էնկիւրիէն Աթէնք հասած լուրեր կ'ըսեն թէ Ազգերու Դաշնակցութեան Թուրք պատուիրակութիւնը արտօնութիւն պիտի խնդրէ աւելցնելու իր բանակը, հետեւելով Աւստրիոյ օրինակին:

Համաձայն քաղուած տեղեկութեանց, Թուրքիոյ ներկայացուցիչները իրենց պահանջին ուժ տալու համար, պիտի շեշտեն թէ ներկայ ուժերը անբաւական են կռուելու համար համայնավարութեան դէմ, որ հետզհետէ կը ծաւալի երկրին մէջ:

Այժմ ալ տեղատարափ անձրեւները

ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀՈՒՆՁՔԻՆ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ տեղատարափ անձրեւները սկսած են ցորենաշատ շրջաններու մեծ մասին մէջ, յանկարծակիի բերելով կառավարութիւնը: Համաձայն տրուած լուրերուն, «միլիոնաւոր փութ» արմտիք դիզուած է հարաւային շրջանի կայարաններու, բաց օդին տակ, եւ եթէ անմիջական միջոցներ ձեռք չառնուին, մեծ քանակութեամբ ցորեն պիտի փճանայ: Սեպտ. 17ին եւ 18ին խիստ միջոցներ ձեռք առնուեցան, վերահաստատելու համար կարգապահութիւնը փոխադրութեան բանուորներուն մէջ, որոնք ամբաստանուած են թէ կը քաջալերեն խափանարարութիւնը: Երկաթուղիներու վարչութեան մէջ պաշտօնեայ կամ ատենադպիր եղած են հարիւրաւոր վարիչներ եւ պաշտօնեաներ եւ ոմանք ալ դատի յանձնուած են: Մասնագէտ քննիչները կը տեղեկագրեն թէ ամէնէն կարեւոր գիծերուն մէկ մասը, եւ մասնաւորապէս Մոսկուա – Կուրսք գլխաւոր գիծը անապահով են, իբրեւ հետեւանք դանդաղութեան:

Անձրեւները մեծ վնասներ պատճառած են Ուրալի եւ արեւմտեան Սիպերիոյ շրջաններուն մէջ: Ցորենին մեծ մասը հնձուած, սակայն ձգուած է դաշտերուն մէջ, առանց խուրձերու վերածուելու:

Ըմէթ փաշա եւ Թ. Րիւշտի Սօֆիայի մէջ

Ըմէթ փաշա եւ Թէվֆիք Րիւշտի պէյ Սօֆիա կը գտնուին արդէն, Էնկիւրիէն մեկնած ըլլալով սեպտ. 19ին:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կը տրուի այս այցելութեան, քանի որ տեղի կ'ունենայ Յունաստանի վարչապետին Էնկիւրի այցելութենէն անմիջապէս յետոյ:

[illegible]

Պ. Ցալտարիս եւ իր երկու նախարարները Էնկիւրիէն վերադառնալով, իջան Սելանիկ, ուր փառաւոր ընդունելութիւն գտան, համաձայն պաշտօնական լուրերու: Վարչապետը կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Թուրքեւյունական բարեկամութեան վրայ: Յետոյ այցելեց Սելանիկի միջազգային տօնավաճառը, եւ ներկայ եղաւ քաղաքապետութեան կողմէ տրուած սեղանի մը: Պատասխանելով Հանրապետութեան նախագահին հեռագրական շնորհաւորութեանց, Պ. Ցալտարիս յայտնեց թէ այդ շնորհաւորութիւնները կը քաջալերեն զինքը շարունակելու իր ջանքերը՝ երկու ժողովուրդներուն մերձեցման համար:

Ծերակոյտին նստաշրջանը վերաբացուած ըլլալով, բոլոր կուսակցութեանց ներկայացուցիչները ողջունեցին Թուրքեւյունական նոր դաշինքին ստորագրութիւնը: Փոխ – վարչապետ Պ. Քոնտիլիս ծափերու մէջ կարդաց երկու երկիրներու նախագահներուն եւ կառավարութեանց միջեւ փոխանակուած հեռագիրները: Ծերակոյտին նախագահը մաղթեց որ Թուրքեւյունական մերձեցումը առաջին քայլն ըլլայ պալքաններան բոլոր ժողովուրդներու մերձեցման:

Պ. Էռիօ կը շարունակէ ճառել

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

Նախկին վարչապետը նոր ճառ մը խօսեցաւ Վիշիի մէջ, իր վերջին ճամբորդութեան մասին: Նախ առնելով Պուլկարիան, յանձնարարեց աւելի բարեկացակամ շարժիլ անոր հանդէպ, հակառակ Ֆէրտինանտ Թագաւորին բռնած դիրքին: «Պուլկար ժողովուրդը կրթուած է եւ հիւրասէր, ժրաջան՝ բայց դժբախտ: Ան ուրիշ բան չուզեր եթէ ոչ մօտենալ մեզի»:

Յետոյ կանգ առնելով Թուրքիոյ վրայ, Պ. Էռիօ յայտարարեց թէ հրաշալի կերպարանափոխութիւններ տեղի ունեցած են, թէ խալամութիւնը անհետացած է, սուլթանութեան եւ խալիֆայութեան ջնջումով եւ Հանրապետութեան հռչակումով եւ թէ Թրքական Հանրապետութիւնը շատ կը նմանի Ֆրանսական Հանրապետութեան: «Մ. Քէմալ դպրոցներ բանալ տուած է բոլոր աւաններուն մէջ, ջնջած է բազմակնութիւնը, կինը միեւնոյն իրաւունքներն ունի ինչ որ այրը, արգիլած է ֆէսը, ջնջած է քօղը, ուզելով եւրոպականացնել երկիրը: Մ. Քէմալ որքան պետական մարդ, նոյնքան ալ հոգեբան եղած է: Թուրքերն արդիական ազգ մըն է զոր պէտք է հաշուի առնել այսուհետեւ: Մ. Քէմալի հարցուցի թէ ի՛նչպէս գլուխ հանեց ֆէսին եւ քօղին ջնջումը: Ահա իր պատասխանը.

— «Եթէ տրակոնեան միջոցներու դիմեցի այրերուն համար, կիներուն պարզապէս լուր տուի թէ կրնան ցուցնել իրենց դէմքը: Եւ աւելի դիւրին եղաւ այս բարենորոգումը»:

Նախկին վարչապետը յետոյ երկարօրէն խօսեցաւ Ռուսիոյ մասին:

— «Կարելի՞ է հաշուի չառնել երկիր մը որ երկրագունդի մէկ վեցերորդն է տարածութեամբ եւ որ 161 միլիոն ժողովուրդ կը հաշուէ: 1926էն 1931 ան աւելցած է 14 միլիոն: Խ. Միութեան սահմանադրութիւնը կը ձգտի ծայրայեղ կեդրոնացման: Կառավարութիւնը լայն տեղ տուած է շրջանային ինքնավարութեանց, ազատ ձգելով իւրաքանչիւր շրջանի լեզուն, գրականութիւնը եւ նոյնիսկ վարչութիւնը: Այս քաղաքականութեան մէջ կը կայանայ Միութեան ուժը: Այսօր ալ Ռուսաստանը հողագործական երկիր է. հողը կը մշակուի ընդհանրապէս հաւաքաբար, բայց անհատական գիւղատնտեսութիւնն ալ արգիլուած չէ: Ճարտարարուեստագործութեան մէջ ընդհանուր նշանախօսքն է գիտութիւնը: Տնիէփէրի Հողագործական մեքենաներու շինութիւնը մեծապէս զարգացած է: Տնիէփէրի ջրելեկտրակայանը երկրորդն է աշխարհի մէջ, 18 ամսուան մէջ շինուած է ջրանցք մը՝ Պալթիկ ծովէն Սպիտակ ծով. ուրիշ ջրանցք մը Մոսկուան կը կապէ Վոլկայի: Հանրօգուտ շինութիւնները յառաջ կ'երթան եւ կրթութիւնը կը զարգանայ: Բանակը, որուն թիւը 623,000ի կը հասնի այժմ, կը վայելէ կառավարութեան մասնաւոր խնամքը: Ինչ կը վերաբերի ժողովուրդին թշուառութեան, տարբերութիւնը մեծ է 1922ի եւ 1933ի միջեւ»:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀՈՐՈՆ ԱԼ ՄԵՌԱՒ

— oo —

Պոլսոյ թերթերէն կ'իմանանք թէ սեպտ. 15ին մեռեր է Պ. Նշան Ճիվանեան, որ աւելի շատ ծանօթ էր իր գրական ծածկանունով — «Հորոյ»:

Իր անունը անբաժան եղած է վերջին յիսուն տարիներու լրագրական պատմութենէն: Աշխատակցած է հին «Հայրենիք»ին, «Բիւզանդիոն»ի եւ ուրիշ թերթերու: Բացի լրագրական յօդուածներէ, նուիրուած էր նաեւ զանազան բանասիրական պրպտումներու: Ունի ուսումնասիրութիւն մը Եղիշէի մասին եւ յատուկ անուններու բառարան մը: Խառնուածքով պահպանողական, ջերմապէս փարած էր եկեղեցական բարեկարգութեան եւ անհրաժեշտ կը գտնէր եկեղեցականներու ամուսնութիւնը: Չափազանց բծախնդիր էր բառերու ճշդութեան, քերականական օրէնքներուն եւ թարգմանութեանց, եւ, հակառակ յառաջացեալ տարիքին, — 80ը անցած էր — շարունակ կը մատնանշէր թերթերու սխալները, յօդուածներով, նամակներով կամ... հեռախօսով: Այս պատճառով ալ, կոչուած էր «գրական ոստիկան»:

Մինչեւ հանգստեան կոչուիլը՝ եղած է պետական պաշտօնեայ, հետզհետէ դառնալով իրաւագէտ խորհրդականի օգնական՝ արտաքին նախարարութեան մէջ:

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՔՌԷՏԻ ՖՕՆՍԻԷԻ ՊԱՐԳԵՒՆԵՐԸ

Վերջին վիճակահանութիւնը կատարուեցաւ սեպտ. 15ին: 1886ի պարտաւորութենէն թ. 309,021, 1903էն թ. 694,302 եւ 1911էն թ. 35408 շահեցան 50,000ական ֆրանք:

ՆՇԱՆՈՒԵՑԱՒ

Պաղտատէն կը հեռագրեն թէ Իրաքի նոր թագաւորը, Կազի Ա. նշանուեցաւ սեպտ. 19ին, իշխանուհի Ալիէի հետ, որ աղջիկն է Հիճազի նախկին թագաւորին՝ Ալիի: Նշանտուքը տեղի ունեցաւ թագաւորին գահակալութենէն ճիշդ 11 օր յետոյ: Լուրը պաշտօնապէս չհաղորդուեցաւ, թէեւ դահլիճին գլխաւոր անդամները ներկայ էին արարողութեան: Ամուսնութիւնը, որ կարգադրուած է քաղաքական պատճառներով, տեղի պիտի ունենայ վեց ամիս յետոյ: Ապագայ թագուհին ալ 22 տարեկան է, ինչպէս թագաւորը:

ՁԱՐՕ ԱՂԱՆ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԻ

Իզմիրի տարեկան տօնավաճառին մէջ, ցուցադրուած է նաեւ հռչակաւոր Ձարօ աղան, իբրեւ... տեղական արտադրութիւն: Այցելուները հինգ ղրուշ վճարելով կ'երթան կը տեսնեն թուրք Մաթուսաղան, որ 157 տարեկան կը ցուցնէ ինքզինքը, թէեւ Ամերիկայի եւ Անգլիոյ մէջ, մասնագէտներ վար առին իր դիմակը:

ՀԻՆԳ ՀԱԶԱՐ ԶՈՀ ՄԷԿ ԱՆԳԱՄԷՆ

Հեռագրական գործակալութիւններէն տակաւին նոր կ'իմանան թէ՝ անցեալ օգոստոսին զարհուրելի շարժ մը պատահած է Չինաստանի Սէչուան քաղաքին մէջ, փլատակներուն տակ թաղելով հինգ հազար հոգի... Եւրոպական դիտարանները ցնցումներ արձանագրած էին օգոստ. 23ին եւ 25ին, բայց չէին կրցած ճշդել բուն վայրը:

ՏՈԼԱՐԸ 16·54 ՍՏԵՐԼԻՆԸ 79·40

Քանի մը օրէ ի վեր տարօրինակ ելեւէջներ տեղի կ'ունենան սակարաններու մէջ: Երէկ տոլարը իջած էր 16·54ի, իսկ ստերլինը՝ 79·40ի:

Տոլարին անկումը մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ Անգլիոյ մէջ:

— oo —

ԿԵՂԾԱՄԱՇԿԻ համաճարակ ծագած է Թրիփոլայի մէջ (Յունաստան): 4 հարիւրէ աւելի ծանր դէպքեր արձանագրուած են, իսկ մահերու թիւը արդէն անցած է 50ը:

150 ԹԻԱՊԱՐՏՆԵՐ նամբայ հանուեցան դէպի Ռէ կղզին (Ատլանտեան ովկիանոս): Անցեալ շաբթու ալ 200 թիապարտներ ղրկուած էին Կույանա:

Հայ դատապարտեալներ ալ կա՞ն արդեօք...

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՊԱՏԵՐԱ՞ԶՄ ԹԷ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲ. — Այս միջոցին ասպարէզ նետուած են հին ու նոր քաղաքագէտներ, եւ կը նզնին նառերով ու յօդուածներով փրկել խաղաղութիւնը, որ միշտ հրաբուխի վրայ է:

Երէկ հրատարակեր էինք զինաթափութեան խորհրդաժողովի նախագահին յոռետես եզրակացութիւնները: Ստորեւ՝ երկու կարեւոր յօդուածներ եւս, որոնք միեւնոյն հարցին տարբեր ծալքերը կը քրքրեն.—

« ԱՆԳԼԻԱ ՁԶՈՒԱԾ Է ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ »

Նախկին վարչապետ Գ. Լոյտ Ճորճ կը գրէ այս խորագրով յօդուածի մը մէջ.—

Եւրոպական ցամաքին քաղաքականութիւնը կը նմանի այսօր եռացած արգանակի մը, որ միշտ գրգռիչ է առողջ քիմքերուն համար: Կարծես պատրաստուած է կախարդական խոհանոցի մը մէջ խիստ համեմներով լեցուն: Ամէն կողմ կը տիրէ վախ, դառնութիւն եւ անվստահութիւն, այնպէս որ Անգլիա այդ սատկահոտ արգանակէն կը սկսի զանիլ եւ չա—

Նահանգներուն, այլ նաեւ բրիտանական պետութեան համար կենսական ...

Բայց անտարակոյս նշանակութիւնը ... ներքին րովհետեւ սոսկալ կառավարութեան համար անկէց աւելի մեծ առիթ չէր կրնար ըլլալ իր արտաքին քաղաքականութեան ուղղութիւնը ազդեցիկ ներկայացնելու համար իր սեփական ժողովուրդին զանգուածներուն:

×

Բայց Նոյայի ճամբորդութեան կարեւորութիւնը առով չի սպառիր: Ճիշդ Ֆրանսացի պետական մարդուն Թուսիոյ մէջ ներկայութեան միջոցին՝ լեհեւսովետական դէպք մը տեղի ունեցաւ: Մէկ եւ միեւնոյն օրուան մէջ կէս պաշտօնական հզվէսթիա եւ նոյն—

Ի ՊԱՏՈՒԻՆ [illegible] ՆՈՐ ԲԱՂԱՔԱՑՈՒԹԻՒՆԸ [illegible]

Մոսկուայի ...

ՁԱՅՆ ՄԸ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԷՆ

— o —

ԿԱԼԿԱԹԱ, 22 օգոստ.— Ընկեր խմբագիր, այսօր լրացրի վերջին թիւը Միսաք Խրալեանի այնքան յուզիչ «Բալահովիտ» յօդուածաշարքին: Մի տեսակ պաշտամունքով կարդացի առաջին թիւերը, որովհետեւ այդ եւ դրա նման դէպքեր բազմիցս կարդացել ու լսել եմ. մինչեւ Հասայ գետակի Սոֆիայի (Շողակաթ) խոշտանգումը, մինչեւ այն զարհուրելի «Մսի կտորը», մինչեւ հայ աղջկայ հոգեկան տառապանքները: Ախր դրա նման բաներ շատ եմ կարդացել, ուրեմն ի՞նչ կարիք կայ յուզուելու. բայց այդ կարմիր «մսի կտորը»... բաժակը յորդեց, արիւնը խուժեց գլուխս ու չգիտէի ինչեր էի խօսում: Ժամեր է ինչ, մի տեսակ զառանցանքի մէջ եմ. մեր բիւրաւոր նահատակները, Մեծ Եղեռնը, արիւնակոխ աշխարհի ...

Գ. ԱԲՈՒԼԵԱՆ

ԽՄԲ.— Ստորեւ կը հրատարակենք այն դամբանականը զոր մեր աշ... տակիցներէն Մ. Պարամեան ... է հանգուցեալ Գ. Աբուլեանի ... դին վրայ, իբրեւ ուսուցիչ Սամ... եան վարժարանի.—

Սգակիր հայրենակիցներ,

Անհետացող դաստիարակի մը դագաղին առջեւ արտասանուած ... սափելի դամբանականը չէ այս, ... յարգանքի խորո՛ւնկ արտայայ... թիւն մը, ուղղուած հոգիին ... որ մեզի սորվեցուց ամէն բան ... առջ, պարտականութեան գիտակ... թիւնը, արթնցուց մեր մէջ ... թեան ճաշակը, գուրգուրաց մեր ... րայ հարազատ ծնողքի մը ... հիմը դրաւ, իր երկու ընկերներ... գիտութեան եւ լոյսի տաճար... Սանասարեան վարժարանին, ... վորական հաւաքողութեամբ ...

ԱԼՊԵԱՆ ՆՈԹԵՐ

— o —

4.

— Գիտէք չէ՞, հարցուց Ռուսը: Քօնթի ծառայ հագեւ թէ եղած են... ինչ որ եւ մեզի համար կ'ըսեն:

Մանուկներ ալ շատ կան: Ամէն տարիքէ: Երկու հատ, շնորհալի աղջիկ, հազիւ եօթէն ութ տարեկան, կեցած համարձակօրէն մեզ կը դիտեն:

—Կարելի չէ ոչ սիրել, ոչ մօտենալ այս պզտիկներուն, դիտել կուտայ իմ ընկերը: Սա իրենց ակնարկէն որակը տես: Գիտուն եւ զձուձ միեւնոյն ատեն: ...

…րին հետեւանքով իրագործուած հըրաշէը: Շնորհիւ ողբացեալ Պ. Արուլեանին էր, որ ազգային ոգիով տոգորուած ուսուցչութիւն մը կ'երթար մեր մայր երկրին ամէն կողմերը, նոր սերունդ հասցնելու:

Ողբացեալին դերը շատ մեծ էր իբրեւ հեղինակաւոր դաստիարակ եւ վերատեսուչ Սանասարեան վարժարանին, կարենալ բացատրելու համար քանի մը խօսքով անոր նշանակութիւնը:

Տարիներ անցնելէ վերջն էր, որ ինծի տրուեցաւ զինքը ճանչնալ նաեւ իբրեւ գաղափարական մարդ: Կը պատկանէր ազնուական հին սերունդի մը, որուն ներկայացուցիչները, աւաղ, մեր հորիզոնէն կ'անհետանան: Վեհանձն եւ մեծ հոգի մ'ունէր: 1909—1910ի դպրոցական շրջանին, հակառակ զանազան տարակարծութիւններու, ըլլայ ուսուցչութեան թէ աշակերտութեան կողմէ, կրցաւ պահել իր [illegible]ութիւնը եւ հոգիի մթութիւնը, ըմբռնելով վայրկեանին հոգեբանութիւնը: Ընկերական էր եւ պարկեշտ: Հակառակ բարձր կրթութեան եւ մտքի հմտութեան, համեստ էր եւ կրթուած մարդու բոլոր դրական գիծերը կը խտացնէր իր նկարագրին մէջ:

Կը սիրէր ժամերով խօսիլ իր նախկին սաներուն հետ, եւ խօսակցութեան նիւթը բացառաբար, մեր բոլորին սիրած հաստատութիւնն էր որ փակուած տեսնելու դառնութիւնը զգաց մինչեւ վերջ, դառնութիւն, որ չեչտուեցաւ վերջին տարիները, Սանասարեան վարժարանի անունը հետզհետէ մոռացութեան տրուած ըլլալով: Հաճոյքով ժողվ կ'ընէր իր սաները եւ ներքին գոհունակութիւն կը զգար երբ անոնց յաջողութիւնները կ'իմանար:

Կը հաւատամ, որ անիկա պահեր էր մտքին յստակութիւնը, մինչեւ վերջին պահուն, երբ անողոք հարուածը այսպէս զինքը կը խլէ ընտանեկան գուրգուրացող մթնոլորտէն, եւ զինքը յարգող ու սիրողներու բազմաթիւ անհատներուն մէջէն:

Սանասարեան Սանուց Միութեան կողմէ, որուն հիմնադիրն ու նախագահը մնաց մինչեւ վերջը, կը խոնարհինք իր դագաղին առջեւ, եւ կը փութանք յայտնել մեր բոլորին խոր ցաւակցութիւնները իր ընտանեկան պարագաներուն: Իրենց կը միացնենք մեր վիշտը, այս անփոխարինելի կորուստին համար:

Թող հանգչին ընեն ոսկորները մեր սիրելի Պ. Արուլեանին, որ կատարեց իր պարտականութիւնը հանդէպ ընտանիքին, զաւակներուն, իր սիրելի հաստատութեան եւ Հայ ժողովուրդին:

ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԻՒՆ…

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ ՄԸ ՄԷՋ

Աթէնքի մէկ հիւանդանոցին մէջ, որ մասնաւոր բաժին մը ունի պարտադիր զարմանումի ենթակայ հիւանդ պոռնիկներու, ըմբոստութիւն մը ծագեցաւ անցեալ շաբթու: Այս մեգերանները որոշեր էին փախչիլ հիւանդանոցէն ամէն գնով: Զինուեցան դաւազաններով ու փայտերով, յարձակեցան պատուհաններուն եւ հիւանդապահներուն վրայ: Մօտ 350 կին, բոլորը կոտրեցին փշրեցին ինչ որ գտան, ջարդուփշուր ըրին պահակները եւ աթոռները, վիրաւորեցին հիւանդապահները, եւ թերեւս յաջողէին դուրս ելլել հիւանդանոցէն, չյուսահատեցնելու իրենց առուտուրը, եթէ չհասնէին ոստիկանները: Մօտ 20 պոռնիկներ դատի յանձնուեցան:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

— :-: —

Կիրակի օր, առաջին անգամ ըլլալով Հիթլէրեան դրօշը ծածանեցաւ Ֆրանսայի մէջ Հրապարակային հանդէսի մը ընթացքին. արդարեւ Գօլոմպի մարզարանին մէջ տեղի կ'ունենար Ֆրանքօ-Գերման աթլէթիք մրցումը, Գերմանիոյ կայսերական դրօշին առընթեր կայմի մը վրայ բարձրացուած էր նաեւ կեռ խաչը: Թէ այդ եւ թէ գերման մարզիկներուն Հիթլէրեան բարեւը ներկայ քանի հազար հանդիսատեսները ընդունեցին անտարբերութեամբ եւ քանի մը սուլումներ չուտով խեղդուեցան ծափերու տարափին տակ: Ինչ որ աւելորդ անգամ մը եւս աւիթ կուտայ մեզ ըսելու թէ ֆրանսացի մարզասէր հասարակութիւնը չափազանց հիւրասէր է:

Իր տեսակին մէջ ութերորդը՝ Ֆրանսա-Գերմանիա աթլէթիք մրցումը վերջացաւ, ինչպէս նախատեսուած էր, Գերմանիոյ յաղթութեամբ: Բայց այս անգամ Ֆրանսացիները շատ պատուաւոր դիմադրութիւն մը ունեցան եւ ի վերջոյ կէտերու տարբերութիւնը զեղչեցին 15ի ինչ որ ցարդ չէին կրցած յաջողիլ: Գերմանիոյ 83 կէտին դէմ Ֆրանսա ունեցաւ 68 կէտ, հետեւեալ բաժանումով.—

Առաջինին 5 կէտ, երկրորդին 3, երրորդին 2 եւ չորրորդին մէկ կէտ. իւրաքանչիւր մրցումի մէջ երկերկու մրցորդ իւրաքանչիւր խումբէ:

Կիրակի օր նոյնպէս Միլանոյի մէջ տեղի ունեցաւ Իտալիա-Անգլիա աթլէթիքի մրցումը որ վերջացաւ Իտալացիներու յաղթութեամբ 62ի դէմ 85 կէտերով: Այդ մրցումին ընթացքին Իտալացի Պէքալի որ 1932ի Միջազգային Ողիմպիականին 1500 մէթրի մրցումին յաղթականն է, կոտրած է աշխարհի հեռաւորութեան վազքի մրցանիշը երեք վայրկեան 49 երկվայրկեանէն կորելով զայն. նախորդ մրցանիշը կը պատկանէր Ֆրանսացի Լատումէկի մէկ հինգերորդ երկ.ի տարբերութեամբ մը:

Ֆրանսա-Գերմանիա մրցումէն անջատաբար կիրակի օր Գօլոմպի մէջ տեղի ունեցող 1500 մէթրնոց վազքի մը ընթացքին մենք տեսանք նաեւ հասակով փոքր, սակայն ոտքերով բարձր Նոր Զելանտացի մարզիկ մը՝ Լըվլօք որ զայն շահեցաւ 3 վ. 52 չորս հինգերորդ երկվ.էն: Առէք այս մարզիկը՝ Լըվլօք, Ֆրանսացի Լատումէկը, Ֆինլանտացի Նուրմին, Իտալացի Պէքալին եւ ամերիկացի Քըննինկը եւ ճամբայ հանեցէք 1500 մէթրնոց մրցումի մէջ. չորս վայրկեան իսկ չտեւելիք այդ դէպքին համար յիսուն հազար հանդիսատես նախատեսել շատ չէ: Ուրիշ խնդիր թէ Լատումէկի եւ Նուրմիի կախակայումը անկարելի կը դարձնէ այս հիանալի ծրագրին իրագործումը: Նիւթը չխճողելու համար, զանց կ'առնենք Գերմանիա-Ֆրանսա մրցումին արդիւնքները:

⁂ Ֆրանսայի Ֆութպօլի փրոֆէսիոնէլ խումբերու մրցումները շարունակուեցան կիրակի օր, «ազգային» բաժանումին մէջ միշտ Ֆիվ եւ Մօնփէլիէ գլուխն են դասաւորման՝ կիրակի օր տարած ըլլալով յաղթանակներ առաջինը՝ Ք. Ա. տը Փարիի եւ երկրորդն ալ Սօշոյի դէմ:

Փարիզի խումբերը հետեւեալ արդիւնքները ձեռք բերին.— Առաջին դասակարգին մէջ Ք. Ա. տը Փարի պարտուեցաւ, ինչպէս ըսինք, Ֆիվէ Փարք տէ Փրէնսի մարզարանին մէջ: նոյնպէս Րասինկ Նիմի մէջ: Երկրորդ դասակարգին մէջ Ռէտ Սթառ յաղթեց Հավրի Փարիզի մէջ եւ Գլիպ Ֆրանսէ ալ Գալէի՝ այս վերջին քաղաքին մէջ: Իսկ Փարիզի Զուիցերիացիներն ալ պարտուեցան իրենց մարզարանին մէջ Թուրքուանէ:

Ժ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՅԳԵԿՈՒԹՔ

ՍԷՆԹ ԱՆՏՌԷ ՏԸ ՍԱՆԿՈՆԻՍ.— Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս խումբ մը հայ երիտասարդներ մինալով մեկնեցանք դէպի խաղողի երկիրը Մօնփէլիէ: 1925էն ի վեր բազմաթիւ Հայեր, մեծ ու պզտիկ, գործ ունեցող թէ չունեցող այգեկութքի կուգան այս գիւղերը որոնք շատ կը նմանին Արեւելքի գիւղերուն, ունին մաքուր օդ եւ առատ պտուղ: Երբ վերադառնան 4, 5, մինչեւ 7 քիլօ աւելցած կ'ըլլան:

Մենք ութ երիտասարդներ Մօնփէլիէէն օթօ մը նստելով եկանք այս գիւղաքաղաքը որ ունի երեք հազար բնակիչ: Սեպտ. 1ին հասանք եւ այդ գիշեր իսկ ամէն մէկս զատ զատ այգեպաններու քով գործի մտանք: Սեպտ. չորսին գիւղին ընդհանուր այգեկութքին սկզբնաւորութիւնն էր: Երբ կառքը նստանք որ այգի երթանք աշխատելու, միտքս եկաւ 1915 օգոստ. 8ը, երբ մեր գիւղէն կառք նստանք,— անծանօթ ուղղութեամբ… Այն ատեն Թուրքը ջարդելու կը տանէր մեզ, իսկ այստեղ ամէն մարդ ուրախ զուարթ այգիները կը վազէ, իր մէկ տարուան քրտինքին պտուղը քաղելու:

Մեզի հետ էին Զ. Ռ. Մ.ի Մարսէյլի անդամները եւ Վահագնեան նուագախումբի ղեկավարը, Պ. Ժիրայր Մալայեան: Առիթէն օգտուելով, ըսկանք հայերէն եւ ֆրանսերէն եղանակներ երգել, հայկական եւ ռուսական պարեր պարել: Նոյն իսկ սրահ մը վարձեցինք որ անմիջապէս լեցուեցաւ: Պ. Մալայեան իր ջութակով հնչեցուց «Մարսէյէզ»ը, յետոյ՝ «Մեր Հայրենիք»ը: Օրուան նախագահն էր Պ. Յովակիմ Պօտուեան որ յիշեցուց մեր պարտականութիւնները հանդէպ հիւրընկալ Ֆրանսայի: Պ. Հայկ Ֆրէնկեան արտասանեց Մ. Վարանդեանի «Հայ Հերոսները», Պ. Գառնիկ Սահփանեան «Փանթէզի» մը ներկայացուց եւ արտասանեց ֆրանսերէն: Ջութակը հնչեցուց ֆրանսերէն երգ մը եւ «Կռունկ, ուստի՞ կուգաս»: Պ. Պ. Մելիտոնեան երգեց «Հայաստան»ը: Մեր ղերձակ ընկերները պատրաստեցին կովկասեան տարազ մը որով Պ. Ֆրէնկեան պարեց ռուսական եւ կովկասեան պարեր: Սրահը կը թնդար ծափերու մէջ: Երեկոյթը վերջացաւ արեւելեան պարերով:

Խումբ մը ընկերներ

ՍՏԱՑԱՆՔ

«MERCURE d'ORIENT», **pour la Banque, le Commerce et l'Industrie**

Ստացանք այս անունով ֆրանսերէն ամսագիր մը, որ կը հրատարակուի «Էնֆօրմասիոն»ի խմբագիրներէն Պ. Հր. Թորոսեանի խմբագրութեամբ:

Նպատակն է գրաղիլ Արեւելքի երկիրներուն (Սուրիա, Եգիպտոս, Թուրքիա, Պարսկաստան, Իրաք, Պաղեստին, եւն.) տնտեսական եւ ելմտական կացութեամբ:

Յաջողութիւն:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՀՈՒԱՆ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

■■■

«Յառաջ»էն կը տեղեկանամ թէ Գուլումճեան Յովհաննէս փաշա կնքած է իր մահկանացուն՝ Հռոմի մէջ, ուր հաստատուած էր Թուրքիայէն հեռանալէն յետոյ:

Հանգուցեալը կը պատկանէր Կ. Պոլսոյ լաւագոյն ընտանիքներէն մէկուն եւ փեսան էր Կէօչէ Օղլու մեծահարուստ գերդաստանին: Հմուտ թրքերէնի եւ մանաւանդ ֆրանսերէնի, կարեւոր պաշտօններ վարած է Բ. Դրան մօտ եւ ընդհանուր պատերազմի սկիզբը, կառավարիչ էր Լիբանանի ինքնավար նահանգին:

Երբ շնորհիւ Նափոլէոն Գ.ին (1808—1873) այդ հողամասին ինքնավարութիւն տնօրինուեցաւ, եւրոպական պետութեանց եւ Բ. Դրան միջեւ կնքուած դաշնագրին մէկ յօդուածը կը տրամադրէր որ Լիբանանի կառավարիչ կարգուի Թուրքիացի կաթոլիկ մը:

Զինադադարէն վերջ, Պօղոս Նուպար փաշա, որ սիրահար էր տիտղոսներու, Հայկական Դատին գործակցութեան հրաւիրեց, ի մէջ այլոց եւ Յովհաննէս փաշան, որ չհամաձայնեցաւ, առարկելով թէ բաւարար հմտութիւն չունի ազգային գործերուն մէջ եւ հայերէն ալ չիգիտեր. հետեւաբար չի կարծեր թէ կրնայ օգտակար հանդիսանալ այդ աշխատութեան համար:

Գուլումճեան պարկեշտ եւ ազնիւ մարդ էր, եւ կը կարծեմ լաւ գործ մը կատարեց մերժելով այդ առաջարկը: Անշուշտ իրեն համար թերութիւն մը պէտք է համարել որ հայկական խնդիրներու մասին հարկ եղածին չափ հմտութիւն չունէր, սակայն միւս կողմէ գնահատելի է իր անկեղծ տրամադրութիւնը: Ան իր ձեռնպահ դիրքով աւելի օգտակար եղաւ՝ քան մեծամասնութիւնը անոնց, որոնք կոչեցեալ կամ անկոչ (աւելի ճիշդը ինքնակոչ) լծուեցան հայկական խաթարելկաւքին, ու զայն ենթարկեցին աւերիչ ցնցումներու, ի վերջոյ զայն ենթարկեցին աւերիչ ցնցումներու, ի վերջոյ զայն ձգելու համար, անպատուին մոռցուած մէկ անկիւնը:

Եւ այսօր լքուած գիրքին մէջ՝ մարզիկ կը շարունակեն իրենց գործունէութիւնը: Սակայն, խնդիր է ճշդել թէ հաւաքակա՞ն օգտին համար է թէ անհատական…

Գրիմիթէլ

ՀԱՅ ԲԺԻՇԿ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Պաղտատի քաղաքային հիւանդանոցին մէջ մեռած է անասնաբոյժ Տօքթ. Հայրապետ Ֆէսճեան, որ յարձակման ենթարկուած եւ վիրաւորուած էր օգոստ. 31ին:

Հանգուցեալը բնիկ Ռոտոսթոցի էր, մօտ 55 տարեկան: Իր մասնագիտութիւնը սորված էր Պոլսոյ մէջ եւ ապա կատարելագործած զայն Փարիզի մէջ: Պատերազմի ընթացքին օսմ. բանակի մէջ անասնաբոյժի պաշտօն վարած եւ ի վերջոյ ինքզինքը Միջագետք ձգած եւ այդ երկրին մէջ ալ ամուսնացած էր. կը թողու իր այրին երկու պզտիկ զաւակներով, երկուքն ալ անչափահաս: Իր պարկեշտութեան ու բարի նկարագրին պատճառով սիրուած էր ամէնքէն: Ոեւէ քաղաքական հոսանքի չէր պատկաներ:

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ԴԱՒ ՄԸ

— օ —

«Յուսաբեր» կը շեշտէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (7 սեպտ.).

— «Վերջին քանի մը օրերու ընթացքին հրատարակութեան տուինք ուշագրաւ տեղեկութիւններ:

Էնկիւրիէն կը տեղեկագրէին, որ կառավարութիւնը որոշեր է 100,000 Թուրք գաղթականներ տեղաւորել Մուշի շրջանին մէջ:

Արճէշէն կը հաղորդագրէին, որ Ռուսիայէն արդէն 19 ընտանիք Թուրք գաղթականներ եկած են, եւ մեկնումի պատրաստութեանց մէջ են շուրջ 500 ընտանիքներ:

Տոպրուճայէն (Ռումանիա) կը յայտնէին, որ Թուրք էմիգրաները թափած են այդ Թրքարնակ շրջանը, յորդորելով, որ ժողովուրդը ձգէ օտարութեան ափերը եւ դառնայ դէպի հայրենի երկիրը, դէպի Անատոլուի խորերը:

Այս երեք տեղեկութիւնները բաւական են համոզուելու համար, որ իրապէս կրակ մը կայ այս խորհրդաւոր ծուխին տակ: Էնկիւրին, ըստ երեւոյթին, որոշած է լրջօրէն զբաղիլ ներգաղթի կենսական հարցով, որուն այս կամ այն կերպ լուծումը իր լուրջ անդրադարձումները պիտի ունենայ թէ մեր եւ թէ իր ճակատագրին վրայ:

1915էն ասդին այս ուղղութեամբ գործադրած իր բոլոր ճիգերը անցան ապարդիւն:

Անմրցակից՝ իբրեւ աւերիչ ոյժ, Թուրքիան միշտ թշուառ մնաց իբրեւ ստեղծագործ բազուկ:

Ընդհանրապէս դիւրին է աւերել չէն երկիր մը, քան շէնցնել աւեր աշխարհ մը:

Ու դժուար է, գրեթէ անմատչելի այս առաջադրութիւնը մանաւանդ Թուրքիոյ համար, որ բնաւ ստեղծագործ ոյժ չէ ոչ իբրեւ պետութիւն եւ ոչ իբրեւ ժողովուրդ: Ու չէ նաեւ այն պատճառով, որ իրեն կը պակսի ոչ միայն ոգին, այլ եւ նիւթը: Այս նիւթը գտնելու համար Թուրքիան 1915էն ասդին բազմաթիւ դուներ բախեց: Ասկէ երեք տարի առաջ առաջին անգամն ըլլալով լուր տարածուեցաւ, թէ ամերիկեան ընկերութիւն մը պատրաստ է 25 միլիոն տոլար տրամադրելու Թուրքիոյ՝ հայկական աւեր վիլայէթները շէնցնելու եւ մեր հայրենիքը Թուրք ժողովուրդով բնակեցնելու համար: Լուրը, բարեբախտաբար, չճշդուեցաւ. աւելի որոշ՝ գլուխ չեկաւ ձեռնարկ մը, որ մահացու հարուած մը պիտի ըլլար մեր Դատին համար: Այսօր նման լուր չկայ, սակայն կան արտայայտութիւններ ձեռնարկի մը, որ վեր է Թուրք երկրի եւ Թուրք ժողովուրդի ուժերէն: Դժուար է հաւատալ, թէ հսկայ երկրամաս մը չքաւոր Թուրքիան կարող պիտի ըլլայ շէնցնել եւ բնակեցնել: Այս անհող լաւատեսութիւնը իր վաւերացումը չի գտներ դարերու այն ահաւոր անցեալին մէջ, զոր Թուրքը թողուց իր ետին: Եթէ Էնկիւրիի ձեռնարկի բարդ ծալքերուն տակ չկայ օտարի մը թաթին ու անոր դրամագլուխը, ապա ձեռնարկը դատապարտուած է ձախողանքի: Թուրքիան անկարող է վերակերտել նոր Հայաստան մը, այս անգամ Թուրք ազգաբնակութեամբ:

Այս պարագան, սակայն, պէտք չէ որ անփոյթ դարձնէ մեզ: Ապրիլեան աղէտքէն ոչ նուազ աղէտք մը պիտի ըլլար, եթէ ջարդարարը զանգուածաբար գար ու տեղաւորուէր մեր հողերուն վրայ:

Հայաստանը միայն հայութեամբ պիտի շէննայ ու միայն Հայը զայն պիտի շէնցնէ,— ասիկա ոչ միայն համոզում է մեզ համար, այլ եւ անխորտակելի հաւատք»:

Բարեգործականին «ԱԶԳԱՍԻՐԱԿԱՆ» ԳՈՐԾԵՐԷՆ

■■■

Աթէնքի «Նոր Օր»ն ալ մերկացնելով Բարեգործականի Կեդր. վարչութեան վերջին գայթակղութիւնը, կը գրէ (13 սեպտ.).

— «Կարեւորը մեզի համար Բարեգործականի ընթացքն է, այս զազիր գայթակղութեան մէջ: Երկու խօսքով ըսենք նաեւ թէ Բարեգործականը ինչու այս աստիճան պղտիկցաւ: Պ. Վ. Բագրեւանդեան «Արեւելք»ը կը հրատարակէ որ ամիսներէ ի վեր եօրեայի վերածուած է, նիւթական պատճառներով: Թերթը դարձած է Ռամկավար կուսակցութեան եւ Բարեգործականի օրկանը:

Փարիզի կեդրոնը առատաձեռնօրէն տասնեակ հազարներով տրամադրի յատկացուցած է «Արեւելք»ին, որպէսզի պայքարը շարունակէ Դաշնակցութեան դէմ:

Տեսնելով որ դրամական յատկացումներուն վերջը չի գար եւ թերթը ամբողջովին բեռ կ'ըլլայ Բարեգործականի Կեդրոնի ուսին, Պ. Վահան Մալէզեան խանութպանական ճարպիկութեամբ, կ'ուզէ բեռը բեռցնել Սելանիկի ազգային իշխանութեան վրայ, երկու նպատակ հետապնդելով:

Առաջին, ապահովել «Արեւելք»ի նիւթական հողէն, երկրորդ՝ թերթի խմբագրին՝ տեղւոյն վրայ ուսուցչական պաշտօն ապահովելով, թերթին յարատեւութիւնը երաշխաւորել: Այս կերպով, «Արեւելք»ի ղեկավարութիւնն ու մատակարարութիւնը պիտի ստանձնէին Սելանիկի ռամկավարները, իբր խմբագիր պահելով Պ. Վ. Բագրեւանդեանը, որ միայն խմբագրականներ պիտի գրէ Դաշնակցութեան դէմ եւ պիտի փառաբանէ Բարեգործականը: Սելանիկի ռամկավարներուն մէկ մասը այս կարգադրութեան դէմ ըլլալով, բողոքած են առ որ անկ է: Սակայն բողոքը նկատի առնուած չէ եւ բողոքողները առժամապէս կուսակցութենէն մեկուսացած են: Այս տեղեկութիւնները քաղած ենք ուղղակի աղբիւրէն: Մեր կողմէ ոչ մէկ յաւելում կամ չափափոխում: Այս բոլորը կը հաստատուին այն իրողութեամբ, որ Պ. Վ. Բագրեւանդեան շաբաթը միայն 7 ժամ դաս աւանդելով պիտի ստանայ երկու հազար արծաթ դրախմի թոշակ, մինչդեռ Ազգային վարժարանի իւրաքանչիւր ուսուցիչը շաբաթը 28, 35 պահ դասաւանդելով, կը ստանայ նոյնքան գումար: Վրան բաց խաղ մըն է ասիկա, որ կարօտ չէ մեկնութեան: Ի՞նչ կը նշանակէ ասիկա: Թէ Բարեգործականը կը հետապնդէ մասնաւոր նպատակներ, ի վնաս Ազգային վարժարանին, Սելանիկի գաղութին եւ Թաղական Խորհուրդի հեղինակութեան եւ արժանապատուութեան»:

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, Բարեգործականը հրամայա՛ծ է Սելանիկի Թաղ. Խորհուրդին՝ իր տարեկան 39,000 նպաստին 24,000ը վճարել Պ. Վ. Բագրեւանդեանի, փոխան շաբաթական եօթը ժամ դասի…

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ՝ 1915-1924

— օ.օ —

Ահա այդպիսի առաւօտ մը, Բուխերիկի առջեւ հօրս [...]ով կեցած՝ դէմ առ դէմ կը դառնուէինք երկայն խչաիկ «քոլոս»ով քանի մը Քիւրտերու:

Ճպրանցի Իպոյի տղան էր որ իր ծառաներով եկեր էր չարաշուք ծրագիրը պարտադրելու հօրս եւ մեր գիւղին:

Ի՞նչ էր այդ ծրագիրը: Թուրք կառավարութիւնը միշտ կը քաջալերէր Քիւրտերը որ նուաճեն Հայոց գիւղերը, մէկ մէկ «քէօշկ» շինեն, հետզհետէ գիւղը աւերեն իրենց ցեղակիցներուն, յետոյ իբր «բարեխիղճ» մարդիկ փոխ դրամ տան բռնաւէր Հայերուն եւ փոխարէն անոնց արտերը գրաւեն եւ իրենց համար ճորտեր պատրաստեն:

Արդէն Մշոյ դաշտին՝ եթէ ոչ կէսը, գոնէ մէկ երրորդը այդ վիճակին հասած էին:

Բայց աւարին թափը կանգ առած էր շնորհիւ յեղափոխութեան: Քիւրտը առաջարկեց հայրիկիս թոյլ տալ իրեն որ՝ մեր գիւղի խմելիք ջուր առած տեղը, մեր տանը կողքին «քէօշկ» մը շինէ, իբր «բարի» դրացի…:

Հայրս կռահելով Քիւրտի դիտաւորութիւնը ժխտական պատասխան տուաւ: Այդ խօսակցութեան ընթացքին, Քիւրտին աչքին զարկաւ իմ զոյգ մը ընտանի կաքաւը, որ նուէր էր բարեկամէ մը: Անմիջապէս ուզեց առնել: Հայրս չմերժեց, թերեւս մտածելով որ ատով կ'ազատուէինք: Աղան գոհացում ստանալէ յետոյ, պընդեց գիւղի մէջ տուն շինելու խնդրի մասին: Ժամանակ տուաւ որ պատասխանենք նպաստաւոր կերպով: Եւ իր ձիաւորներով հեռացաւ գիւղէն հետը տանելով իմ կաքաւներս:

Այդ օրէն հօրս բռնկեցաւ տխրութեամբ եւ վրէժխնդրութեամբ: Նոյն իրիկունն իսկ հայրս որոշեց թոյլ չտալ որ գիւղին մէջ մանաւանդ մեր տան կողքին քէօշկ շինուի. որովհետեւ այդ պիտի ըլլար ողջ ողջ գերեզման բանալ ամբողջ գիւղի գլխուն: Լուր ղրկեց աղային թէ չի կրնար ընդունիլ իր առաջարկը:

Այդ բաւական էր որ Ճպրանցի Իպոն իր Քիւրտերով վերցնէր մեր տան թալանը, ոչխարը զատելով գիւղի հօտէն, կովերը նախիրէն, եզն ու գոմէշը արտէն: Կը յիշեմ որ ունէինք 8 մատակ, 12 կով, երկու ձի, չորս զոյգ գոմէշ, նոյնքան եզ, եւ աւելի քան 100 ոչխար եւ այծ: Տարին նոյնիսկ հորթերն ու փոքր 1—2 տարեկան արջառներ:

Այսպէս 26 հոգինոց ընտանիքը մնաց չոր հացով, թանն ու մածունը կորած ըլլալով: Մեր ազգականներէն ոմանք քանի մը ոչխար տրամադրեցին մեզի կթելու համար: Երախաներու թան-մածունի միակ միջոցն էր այդ: Երկու օր չանցած, մեր կաղ մատակը զոր ճամբան ձգած էին ետ եկաւ, նոյնպէս փախած էր «պալադ» (նախշուն) եզ մը որ ետ եկաւ:

Գէորգ Զավուշը խնդիրը իմացած ըլլալով եկաւ գիւղը եւ պարտադրեց հօրս որ այդ մէկ եզն ալ ծախէ, իր ունեցած «աղալի» հրացանին հետ, եւ գնէ «պերտանկա» մը: Այդ պիտի ըլլար վերակառուցման իր առաջին գործը: Այսպէս ալ եղաւ: (Հայրս հրացան ունէր յեղափոխութեան շրջանին, բայց գրաւած էին):

Հայրս չէր կրնար երկար սպասել, հարկ էր օր առաջ լծկան անասուններ գտնել, յաջորդ տարին անօթի չմնալու համար: Ուստի Մուշ գնաց եւ 60 այծ բերաւ խօմէր անունով Թուրքի մը հետ կիսրար պահելու համար: Վանքէն ալ զոյգ մը գոմէշ, զոյգ մը եզ բերաւ ու «ընջպար»ները սկսան խաղաղ աշխատանքի: Տկար էր սակայն լուծքը, չորսի տեղ մէկ լուծք, ան ալ ուրիշին: Բայց պէտք էր գոհանալ այդքանով, ուրիշ միջոց չկար: Ցարատեւ բռնութիւնն ու թալանը չէին ներեր որ գիւղացին իր անասունէն զատ ունենար նաեւ դրամ: Անասունները չքացան,— ուրեմն աղքատ է գիւղացին…:

Կանխելու համար կրկնակի թալանը, Գէորգ Զավուշը իր խումբով մեր գիւղն էր այլեւս: Գիշերները մեր մարագը կ'անցընէին, որովհետեւ մեր տունը գիւղէն դուրս եւ լերան կողմն էր, շրջապատուած պարտէզներով: Թէ ապաստանելու համար հաւանական պարագային յարմար էր, թէ մանաւանդ պաշտպանելը մեր տունն իսկ էր:

Իրիկուն մը մարագէն Գէորգը քանի մը ընկերով անցաւ տան կողմը, թոնիրին առջեւ նստաւ, հրացանը ծունկերուն զետեղեց եւ սկսաւ խօսիլ հօրս հետ:

— «Ընկեր Սարգիս, մանչդ ա՞յս է»: Ձեռքը ուղղելով ինծ եւ հաստատական պատասխան ստանալով, դարձաւ ինծի: «Պիտիլիկ տղայ, եկուր-եկուր»:

Ես չուզեցի զատուիլ մօրս մօտէն: Ան որքան կանչեց ես յամառեցայ եւ անշարժ մնացի:

Գէորգը գրպանէն հանեց ոսկի ժամացոյցն ու տասնոց ատրճանակը ու ըսաւ.

— «Պիտիլիկ տղայ, եթէ գաս՝ երկուքն ալ քեզի կը նուիրեմ»:

Ես դարձեալ յամառեցայ ու չգացի:

Գէորգ յոյսը կտրելով ըսաւ.

— «Ընկեր Սարգիս, մենք պտի մեռնինք, ու ասոնք մեր տեղը չպիտի բռնեն»: Խոստովանինք որ Գէորգը մարգարէացած էր: Իրենց յաջորդող սերունդը (մենք) ոչ միայն իրենց տեղը չբռնեցինք, այլեւ կ'անճրկինք մեր նուիրական շատ մը պարտականութեանց մէջ…:

Մեր գիւղի մէջ միակը ըլլալով, Քիւրտ մը կար, Մահմուտ, Ապոի, կամ Ալոի Մահմուտ, որ Գէորգը մեր գիւղ գալ երթալու մասին կը տեղեկացնէ, մինչ Գէորգը մեկնած էր արդէն: Կառավարութիւնը քննութիւն կը բանայ եւ այդ եւ ուրիշ կարգ մը «յանցանքներով» կ'որոշէ գիւղին գլխաւորները բանտարկել: Ասոնք էին, հօրս հօրեղբօրորդին Օվօն (այլ անունով Քեռի), մօրեղբայրս՝ Վարժապետ Յարութիւն, հօրեղբօրորդիս Խաչիկ, մեր փեսայ Մուխսու Կրպօն եւ նոյնպէս մեր ազգական Գէորգի Սեդրակը: Իսկ հայրս եւ Շաքրոն, ուրիշ մի քանիներու հետ փախան լեռը ու չբռնուեցան: Այս անցուդարձը լսելով Հերկերտ գիւղացի ազնիւ ընտանիքի զաւակ եւ քաջ յեղափոխական Սլօ, 3—4 ընկերներով կուգայ գիւղը: Կառավարութիւնը կը հետապնդէ եւ զօրքը քաշելով գիւղին վրայ, երկար դիմադրութենէ յետոյ արիւնաթաթախ վիճակի մէջ ձեռք կ'անցընէ յեղափոխականներու դիակները:

ԼԵՒՈՆ ՏՕՆԻԿԵԱՆ

(2) (Շար.)

Գերմանիոյ Խորհրդարանին հրկիզման դատը

Այսօր, հինգշաբթի Լայփցիկի մէջ կը բացուի Գերմանիոյ խորհրդարանին հրկիզման դատավարութիւնը:

Ինչպէս գրած ենք, միեւնոյն ատեն անպաշտօն դատավարութիւն մը տեղի կ'ունենայ Լոնտոնի մէջ, երեւան հանելու համար բուն իրականութիւնը:

Լայփցիկի դատավարութեան պիտի լսուին 150 վկաներ: Նոյնքան թղթակիցներ հասած են բոլոր երկիրներէն: Դատավարութիւնը պիտի տեւէ 15 օր եւ պիտի վերջանայ հոկտ. 5էն առաջ, երբ ատեանը պիտի փոխադրուի Պերլինի մէջ, բուն իսկ հրկիզման վայրը, քանի մը օր ալ այնտեղ նիստ գումարելով: Ուրեմն, վերջնական որոշումը պիտի հաղորդուի հազիւ հոկտ. 15ին:

Հրկիզումը տեղի ունեցաւ անցեալ փետրուար 27ին, իրիկուան ժամը 9ին: Հիթլերականները իշխանութեան գլուխ անցած էին չորս շաբաթէ ի վեր եւ նոր ընտրութիւններ պիտի կատարուէին մարտ 5ին:

⁂ Կառավարութիւնը բացառիկ միջոցներ ձեռք առած է, այս դատավարութեան առթիւ: Դատական պալատը մտնելու համար մասնաւոր տոմսեր պիտի տրուին, վրայ – գլուխ պիտի խուզարկուի, օգնականներու թիւը եւ լուսանկարչութիւնը պիտի արգիլուին եւայլն:

Փարիզի խորհրդակցութիւնները

Դիւանագիտական խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին Փարիզի մէջ: Արտաքին նախարարը աջի օր երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Հէնտըրսընի հետ: Յետոյ խորհրդակցեցաւ Ամերիկեան պատուիրակին, Պ. Նորմըն Տէյվիսի հետ, որ այցելեց նաեւ վարչապետին: Այս խորհրդակցութիւնները ժամը ժամին կը հաղորդուին Փարիզի իտալական դեսպանին: Միւս կողմէ, Մուսոլինի կը խորհրդակցի Հռոմի ֆրանսական դեսպանին հետ: Մէկ խօսքով, խորհրդակցութեանց մանուածապատ ցանց մը կազմուած է, որուն հանգոյցը պիտի քակուի Ժընեւի մէջ:

Այս խորհրդակցութեանց պիտի մասնակցի նաեւ Լեհաստանի արտաքին նախարարը, որ Փարիզ հասաւ երէկ:

Խորհրդակցութեանց գլխաւոր նիւթն է՝ գտնել գործնական եղանակ մը, սպառազինութեանց կրճատման համար:

ԵՐԿՈՒ ԹԱԳԱՒՈՐՆԵՐՈՒՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Պուլկարիոյ թագաւորը Եւրոպայէն վերադարձին կանգ առաւ Պելկրատի կայարանին մէջ, եւ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Եուկոսլավիոյ թագաւորին հետ: Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս տեսակցութեան, որ առաջինն է պատերազմէն ի վեր:

Ց. Հ. Դ.

Փարիզ եւ շրջակաները

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ «Վարդան» Ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ. Ընտրութիւն եւ ընարութիւն: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Զարդարեան» գրադարանի սրահը: Կարեւոր օրակարգ:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕԻ (Մարսէյլ) «Վռամեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ, Հրայր, կայծակ, Մուրատ եւ գայլ վահան խումբերը, այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 5ին սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Բացականները նկատի կ'առնուին:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ

Ingénieurs CIVILSի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Եւրոպական եւ հայկական պարեր:

×

ՊԱՆԵԷՕ – ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 8ին, Կիրակի օր

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

30 Սեպտեմբեր շաբաթ իրիկուն, Պրէպան Մարսէյլի մէջ

Մանրամասնութիւնները ժամանակին

Կը խնդրուի բոլոր Միութիւններէն նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՕՓԵՐԷԹԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՏԱՐԻ — Ա. ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԲԱՑՈՒՄ 1933-934 ԹԱՏԵՐԱՇՐՋԱՆԻ

ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

9 Rue Danton, Paris - Métro St. Micel եւ Odéon

24 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ, ԺԱՄԸ 2.45ին

ՏԻԿԻՆ Մ. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ

Ամերիկա մեկնելէ առաջ վերջին անգամ կ'երեւի փարիզահայ բեմին վրայ

կը ներկայացուի **Մէկ Բաակ - Ջուր Պաակ**

(Ջուարթ Օփէրէթը երեք արար)

Հեղ.՝ Վ. Փափազեան (Լիլա), Երաժշ.՝ Ժ. Շահ-Պարոնեան, Ծաղ.՝ Դր. Վահան

կը մասնակցին փարիզահայ բեմի ամէնէն սիրուած դերասաններն ու դերասանուհիները:

Գիները.— Ա. կարգ 25, Բ. կարգ 15, Գ. կարգ 10, Դ. կարգ 7 ֆրանք:

Պարահանդէս Վիէնի մէջ

ՎԻԷՆԻ ԱՏԱՆԱՅԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ կազմակերպած է պարահանդէս մը, որ տեղի պիտի ունենայ այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ռ. Ա. Կ. սրահին մէջ, 150, rue Lafayette:

Մուտք այրերու՝ 3 ֆրանք, կիներու՝ 2 ֆրանք:

Եպրոցական Տիկնանց Վարժարան

1, Boulevard du Nord, Le Raincy (S. O.)

Վարժարանը կը վերաբացուի յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին:

Զբիավարժ աշակերտներուն թիւը լրացած է. կ'ընդունուին միայն թոշակաւոր աշակերտուհիներ շատ դիւրամատչելի պայմաններով:

Վարժարանը կ'ապահովէ իր աշակերտուհիներուն հայեցի առողջ դաստիարակութիւն: Խնամով կ'աւանդուին ուսման բոլոր ճիւղերը, ֆրանսացի եւ հայ մանկավարժ ուսուցիչներու կողմէ: Հոգ կը տարուի հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներու:

Մասնաւոր ուշադրութիւն կ'ընծայուի ձեռարուեստի եւ ձեռագործի ճիւղերուն:

Ֆիզիքական դաստիարակութեան հոգը եւ մարզանքի դասերը յանձնուած են Mlle LAHITTEի, որ Seineի նահանգին նախակրթարաններուն նոյն ճիւղի ուսուցչուհին է:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին Երկուշաբթի, Չորեքշաբթի եւ Կիրակի կէս օրերէ յետոյ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Վիէնի Ատանայի Հայր. Միութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ հայրենակից կարապետ Պէտիկեանի (Եգիպտոս) դառնաղէտ մահուան առթիւ իր կնոջ, զաւակներուն եւ պարագաներուն:

(կնիք)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Եղիսաբեթ Սարգիսեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Կիւլիզար Բալթեան, որ կը գտնուէր Tarare, Ֆրանսա: Իմացնել Պ. Ճիվան Տօնիկեանի, 15, rue Tustal, Bordeaux (Girond).

— Պիթլիսի Խուլթիկ գիւղացի Մանուկ Պարոնեան, կամ Սեդրակ, կը փնտռէ Խուլթիկ գիւղացի Աւետիս Չերքօեան, որ 1918ին, Սուրիոյ ֆրանսական բանակին սպաներէն մէկուն մօտ խոհարար եղած է: Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել Մանուկ Պարոնեանի 80, rue Longue des Capucines, Marseille.

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԼԷՅՎԷԻ եւ ՇՐՋԱՆԻ Հայրենակց. Միութեան ընդհ. ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, 22, rue Madame Curie, Պանեօ: Օրակարգ.— Նոր Վարչութեան ընտրութիւն եւ Ընթացիկ հարցեր: Կը հրաւիրուին անդամ եւ ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի համարուի:

ՃՇԴՈՒՄ.— Օր. Արշալոյս Գըլըճեան կը խնդրէ մեզմէ ճշդել թէ՝ ո՛չ ինք եւ է ազգականութիւն եւ ծանօթութիւն չունի Օր. Վերժին Գըլըճեանի հետ, որ դժբախտ արկածի մը հանդիպած էր երկու շաբաթ առաջ:

ԿԱՐԵՒՈՐ

Ծանօթ Օրիորդ մը կը ստանձնէ ֆրանսերէնի, անգլիերէնի, գերմաներէնի եւ հայերէնի դասեր տալ տուներու մէջ: Դիմել Յառաջի վարչութեան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (63)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ՋՈՒՇՆԻՆԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

— Երբ զինուորները ձերբակալե՞ն:

— Այո, երբ պահակները ճանչնան զիս:

— Պէտք չէ կրակել զինուորներու վրայ:

— Այն ատեն հարկ կ'ըլլայ վերադառնալ... խցիկ:

Ժպտեցաւ դարձեալ:

— Ոչ, ինչո՞ւ խցիկ:

— Հապա ո՞ւր:

— Երբ սպայ կ'ելլէ ձեր դէմը, կրակեցէք եւ սպաննեցէք: Իսկ երբ զինուոր մըն է, այն ատեն, հասկնալի է, դարձուցէք զէնքը ձեզի եւ անձնասպան եղէք:

Համաձայն էի:

Վայրկեան մը լռութիւն տիրեց:

Յանկարծ հարցուց.

— Որսի կօշիկներ ունի՞ք:

Ջունէի նման կօշիկներ: Այն ատեն բացաւ դուռը քովի խցիկին, ուր բանտարկուած էր սահմանապահ զինուոր մը: Զինուորը կը քնանար: Սուլխանիցկի վերցուց անոր կօշիկները, որ դրուած էին գետինը եւ պահակներու աչքերուն տակ յանձնեց ինծի:

Հագուեցայ: Ուսիս վրայ նետեցի զէնջակ մը եւ սկսանք քալել նրբանցքին մէջէն դէպի լուացարանին դուռը: Ընդհանրապէս երեք պահակ դրուած կ'ըլլար այդ ճամբուն վրայ: Այդ գիշեր Սուլխանիցկի յաջողեր էր կարգադրել դնելու համար միայն երկու պահակ, պատճառաբանելով թէ բաւական է երկու պահակը, քանի որ զինուորները շատ յոգնած են երկար հերթապահութեան հետեւանքով: Կարգով համաձայններ էր: Ինծի հետ միասին այդ երկու պահակներուն առջեւէն անցնելու ատեն, Սուլխանիցկի անփոյթ ձեւով մը ըսաւ անոնց.

— Լուացուելու կ'երթայ, կ'ըսէ թէ հիւանդ է:

Ինծի տրուած հրահանգներուն համաձայն, սովորութիւն չէի ըրած ժամը 5էն առաջ լուացուելու, եւ միշտ ինծի կ'ընկերանային ոստիկան մը եւ զինուոր մը այդ առթիւ: Եւ սակայն, երկու պահակները, որոնք կը գտնուէին Սուլխանիցկիի հրամանին տակ, կէս – քուն կէս – արթուն, տարօրինակ ոչինչ նկատեցին երբ ես, գիշեր ատեն, խցիկէս դուրս ելած, կ'երթայի պահակապետին հետ: Հասանք դրան առջեւ, նրբանցքին խորը:

Սուլխանիցկի խօսքն ուղղեց պահակին,

— Հէ՛յ, բարեկա՛մ, կը քնա՞ս:

Ոտքի կանգնեցաւ պահակը:

— Վերջը քնացիր, բայց հիմա դուռը բաց:

Պահակը բացաւ դուռը:

Լուացարան մտայ եւ սկսայ լուացուիլ:

Աջ ու ձախ, զինուորներ կային: Քովի սենեակին մէջ, որուն դուռը բաց կը մնար, խորունկ կը քնանար զինուոր մը, առանց երբեք հանած ըլլալու իր զգեստներն ու կօշիկները: Ես կը շարունակէի լուացուիլ, մինչ Սուլխանիցկի, նախ մեր ետեւէն բանալիով գոցելէ յետոյ դուռը, գնաց աչք մը նետեց պահականոցին վրայ, տեսնելու համար թէ մարդ – մարդասանք կա՞յ: Մէկ վայրկեան վերջ վերադարձաւ եւ զիս առաջնորդեց պահակներուն մէջէն դէպի հանդերձարան: Այնտեղ, մթութեան մէջ կարեցի պեխերս եւ արագօրէն վրաս նետեցի զինուորական տարազ մը, գլուխս դրի գլխարկ մը, մէջքիս կապեցի գօտի մը եւ կախեցի պայուսակ մը,— բոլոր այս առարկաները պատրաստ կը գտնուէին հանդերձարանին մէջ:

Եւ դուրս ելայ իբրեւ զինուոր:

Նոյն պահակներուն աչքերուն տակ, հետեւեցայ Սուլխանիցկիի դէպի պահակատուն: Զինուորներէն ոմանք կը քնանային, ոմանք ալ անկողինի մը վրայ դրուած լամբարի մը շուրջը խաղալու՝ մինչ կ'ընէին զինուորի մը ընթերցումին: Մեր ոտքերուն ձայնը լսելով, մէկը ետին նայեցաւ, սակայն մութին մէջ ոչ ոք ճանչցաւ զիս: Մրտանք դուրսի նրբանցքը: Հերթապահ սպաներու սենեակին դուռը բաց կը մնար: Սեղանի մը մօտ, որուն վրայ լամբար մը կար, նստեր էր պահակախումբին պետը, կռնակը մեզի դարձուցած: Կորտակով պառկեր էր տիվանին վրայ եւ կը տեսնուէր որ կը քնանար: Կառքի դրան մօտ, պահակը մեզ տեսաւ, աչք մը նետեց մեր ուսնոցներուն, յետոյ անդին դարձաւ: Անկիւնը հասնելէ յետոյ, ուղղուեցանք դէպի քաղաք: Ամրոցին պարիսպներուն վրայ, պահակներուն ստուերները ճերմակ մը կ'երեւային մշուշին մէջէն:

Նեղ փողոցի մը մէջ, որ սալարկուած էր, հանդիպեցանք մարդու մը, զոր տեղաւորած էր Սիլբէրբէրգ, նախկին նաւաստ մը, Ֆէդոր Բոսենկօ: Ձեռքին մէջ կը կրէր սակառ մը, ուր դրուած էին զգեստներ: Մեզի առաջարկեց փոխել մեր հագուստները անմիջապէս եւ այդտեղ: Մերժեցինք: Հետապնդումը հաւանաբար սկսած էր, այնպէս որ չէինք ուզեր վայրկեան կորսնցնել: Նետեցի զինուորի տարազը: Սուլխանիցկի ձեռքս դրաւ արտօնագիր մը Լիթուանիոյ գունդէն զինուորի մը անունով: Այս արտօնագիրը ցոյց տալու համար այն պարագային, երբ հարցաքննութեան մը ենթարկուէինք փողոցը:

Զգլջացինք զինուորի մեր համազգեստը չհանելնուս եւ զգեստ փոխելու համար վայրկեան չկորսնցնելու համար: Արդարեւ մեր փախուստը երեւան ելած էր մեր մեկնումէն վայրկեան վերջ: Անմիջապէս կարգով զինուոր ղրկեց մեր ետեւէն, խուզարկելու համար մեզ եւ կատարել տուաւ կուլթիւն մը քաղաքին յարկաբաժնին մէջ: Գրեթէ վազեր էր, որ քաղաք ուղղուեցանք: Անցեր էր... կը ծագէր այլեւս: Յանկարծ մեր դէմ ելան խումբ մը զինուորներ, մակ ժապաւէնի մը նման բանած փողոցը: Կասկած չկար, մեզ կը հետապնդէին: Փախելու տեղ չունէինք: Մեր ետեւը կը գտնուէր բանտը: Մեր կայն մօտենալով, տեսանք որ խմբապետ ուած ենք: Այս ճերմակ տարազաւոր զինուորները նաւազներ էին, որ ելած էին չուկայէն պաշար գնելու: Շունչ նոր կը բացուէր: Մեզի բնաւ ուշ դրութիւն չըրին: Երկու վայրկեան վերջ մենք կը գտնուէինք բանտը բնակարանը:

(Շարունակելի)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme :-: PARIS (13e)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 22 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

22 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2298

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՏԱՀՄՈ՞ՒՆՔ ԹԷ ՍԿԶԲՈՒՆՔ

Պատահմո՞ւնք է, եթէ Բարեգործականը յաճախ կը բռնուի անմիտ գործերու մէջ, ինչպէս է Սելանիկի պարագան։

Դժբախտաբար ոչ։ Այլապէս, չէր արժեր զբաղիլ։

Բարեգործականի եթէ ոչ հիմնադիրներուն, գոնէ ներկայ վարիչներուն համար սկզբունքի խնդիր է դարձեր՝ հովանաւորել որ եւ է հակադաշնակցական տարր կամ ձեռնարկ։

Անոնք մթնոլորտ կը ստեղծեն ուղղակի կամ անուղղակի միջոցներով։

Անոնք պատրաստ են փայփայիչ ժպիտները շօշափելի վարձատրութեանց վերածելու, կը բաւէ որ հարուածն ուղղուի Դաշնակցութեան դէմ։

Այլապէս, ինչո՞ւ գոյնզգոյն բացասական տարրեր ապաստան պիտի գտնէին Բարեգործականի շուքին տակ, այստեղ եւ ամէն տեղ։

Բարեգործականի հիմնադիրները եւ վարիչները իրենք են որ, որքան խոտելի, սառուցեալ մթնոլորտ ստեղծած են այդ համազգային Միութեան շուրջը։

Տարիներէ ի վեր Բարեգործականի դէմքը կ'երեւայ «դափէս»ներու մէջէն։ Եւ դուք ի զուր պայծառութիւն կը փնտռէք մարդոց դէմքին, ինչպէս գործերուն մէջ։

«Զպղտորուելու» վախ մը վարակեր է մեծէն մինչեւ փոքրը։ Ալաթօն պէյերէն մինչեւ նորընծայ սալոնականները։

Սողոսկուն՝ տխղոսաւորներու եւ ունեւորներու, վսեմաշուքներու եւ իշխանաւորներու առջեւ, անոնք, Բարեգործականի վարիչներն ու պաշտօնեաները միշտ «պատշաճ» հեռաւորութիւն մը կը պահեն բուն ժողովրդական խաւերուն հետ։

Ատոր համար է որ, իրենց դրամենեակներուն մէջ ուժ կայ, բայց հոգի չկայ։

Ատոր համար է որ, իրենց անմիջական շրջապատէն դուրս ո՛ր եւ է որոշեալ խօսք, թելադրութիւն կամ առաջարկ ծուռ կը մեկնուի, որքան ալ կենսական ըլլայ եւ համապատասխան՝ Բարեգործականի կոչումին։

Ատոր համար է, վերջապէս, որ «պետական» երկդիմի ժպիտ մը կ'ջեր ստորագրել կուտայ, բայց գաղութներէն արձակուած հազարաւոր ձայներ լռութեան կը դատապարտուին։

Քանի մը տարի առաջ, փորձ մը կատարուեցաւ ժողովրդականացնելու Բարեգործականը։ Փարիզի Մասնաժողովը կարգ մը հրապարակային ժողովներ սարքեց, մերձեցում հաստատելու համար։

Դուք տեսա՞ք որ եւ է շօշափելի բարեփոխում, բացի ուռուցիկ ճառերէ եւ քանի մը «պրօշիւր»ներէ։

Ընդհակառակն, կը թուի թէ՝ երկու քայլի վրայ հինգ ալ ետ գացին։

Ո՛վ որ փորձեց նորութիւն մը ներմուծել կամ թելադրել, կա՛մ մէջ ճամբէն քաշուեցաւ, եւ կամ հարթուեցաւ։ Իսկ անոնք որ քաջածանօթ էին չարիքի բոլոր ծալքերուն, անոնք ալ չարունակեցին իրարու մէջ փսփսալ եւ յօրանջել։

Ոչ, պատահականութեան հետեւանք չէ Բարեգործականի [illegible] տնավարի ուղղութիւնը, այլ ծրագրուած, կանխորոշ քաղաքականութիւն։

Ան ե՛ւ բարեգործական Միութիւն է, ե՛ւ դաւադիր կոմիտէ, համաձայն տեղին եւ պարագային։

Անոր պաշտօնական նամակներուն չափ դեր կը կատարեն անստորագիր նամակներն ու կապակցութիւնները։ Մանաւանդ որ, ամե՛ղ է անունը — Բարեգործական — եւ մարդիկ խրտչելու պատճառներ չեն ունենար...

Եւ սակայն, այս բոլոր ծուռ գործերուն եւ մանուածապատ ձեռնարկութեանց մէջ, ամէնէն առաջ Բարեգործականն է որ կը տուժէ, պղտորելով իր դիմագիծը եւ կորսնցնելով լրջութիւնը։

Աւելորդ է թշնամիներ փնտռել դուրսը։

Դաշնակցական մամուլին բոլոր «թշնամութիւնը» չպիտի կրնար այնքան վնաս պատճառել Բարեգործականին, որքան, օրինակ, անոր կրթական ծրագրին առթիւ երեւան եկած նենգամտութիւնը։ (Սելանիկը առաջին փորձն է տակաւին)։

Մենք, «թշնամիներս», ուրիշ բան չենք պահանջեր Բարեգործականի վարիչներէն, եթէ ոչ աւելի պայծառ եւ աւելի պարզ ուղղութիւն, աւելի հաւատարմութիւն՝ իր իսկ հիմնական ծրագրին։

Այդ ծրագրին ո՞ր կէտին մէջ գրուած է դիրք բռնել զանազան [illegible] կամ թերթերու հանդէպ, եւ կարգադրութիւններ թելադրել ազգ. իշխանութեանց գլխուն վերեւ։

Այդ ծրագրին ո՞ր բառը կը թելադրէ մարդիկ հովանաւորել եւ ուրիշներու դէմ, «բանիւ եւ գործով»։

Եւ վերջապէս, այդ ծրագի՞րն է որ կը թելադրէ խտրութիւն հաստատել մտաւոր — կրթական մշակներու միջեւ, զարգացնել ստրկացումը, անբարոյացումը կամ դառնութիւնը։

Բարեգործականը մեր հանրային կեանքին խրուարարը չէ, այլ անոր ծառան։

Ինչո՞ւ կը լքէ իր կոչումը, հետզհետէ փողոց իջնելով։

Ինչո՞ւ, գոնէ մէկ անգամ, քննութիւն մը չի կատարեր ինքն իր մէջ, ծուռն ու շիտակը զանազանելու համար։

Միայն անտեսական տագնա՞պն է որ բազմութիւնները կը հեռացնէ Բարեգործականէն, թէ կա՛յ նաեւ հոգեկան տագնապ մը, որ կը բխի այդ հաստատութեան մութ գործերէն։

Ինչո՞ւ չեն ըմբռներ որ, նոյն իսկ բարեմիտ հետեւորդները հեռացած են այսօր, թէեւ չեն համարձակիր բաց խօսիլ...

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԶԳՈՒՇԱՑԷՔ ԱՐԿԱԾՆԵՐԷՆ

Նորէն ազդարարութիւն, պատուէր կամ աղաչանք՝ ձեռագիրները մաքուր գրելու համար։

Ո՛վ որ մտիկ չըներ, կը պատժուի... իր իսկ ստորագրութեան տակ։

Նոր փա՞ստ կ'ուզէք։

1. « Յառաջ »ի երկրորդ էջի թերթօնին, « Ալպեան նօթեր »ու մէջ (20 սեպտ.), Բ. սիւնակ, վարէն վեր 10րդ տող, « ՍՈՒՏԻ »ն շարուեր եւ տպուեր է... « Սուրի »։

2. Գ. Աբուլեանի նուիրուած դամբանականին մէջ (21 սեպտ.), հանգուցեալին «հոգիի ՄԵԾՈՒԹԻՒՆԸ » դարձեր է « հոգիի ՄԹՈՒԹԻՒՆ »...

Անշուշտ յանցաւորը միայն գրաշարը չէ։

Եւ սակայն, « արկած »ները անխուսափելի են մինչեւ իսկ տեղական թերթերուն մէջ, որ ունին տասնեակներով սրբագրիչներ, եւ ձեռագիրները գրաշարին կը յանձնեն մեքենագրուած։

Այս տողերը գրողին գիրն ալ կրնայ մրցիլ բժշկագիրներու հետ։ Բայց, գրաշարներուն համար գաղտնիք չունի անոր հիւսուածքը։

Եւ յետոյ, ինք միշտ ներկայ ըլլալով, կրնայ հսկել եւ շտկել։

Կ'ուզէի՞ք որ իւրաքանչիւր յօդուածագիր կամ թղթակից խմբագրատուն հրաւիրուէր, անձամբ կարդալու համար իր փորձերը...

Զգուշացէք արկածներէն, մաքուր գրելով գոնէ... արկածալի բառերը։

Արկածը մէկ անգամ կը պատահի եւ նոյն իսկ «փասած քլութէ»ն չի կրնար փրկել։

Իսկ արկածը պատահելէն յետոյ, որո՛ւ օձիքէն կ'ուզէք բռնեցէք...

ՎԱՀԷ

ԹՈՒՐՔԵՒՅՈՒՆԱԿԱՆ ՍԻՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

— oo —

Յունաստանի վարչապետին եւ երկու նախարարներուն Էնկիւրիի այցելութեան առթիւ, Մ. Քէմալ իր ստորագրութիւնը կրող լուսանկարներէն մէկ մէկ օրինակ նուիրած է։ Նոյնը բրած են նաեւ Ըսմէթ փաշա եւ Թէվֆիք Րիւշտի պէյ։

Առնցմէ զատ, Ըսմէթ փաշա հելլէն նախարարներուն նուիրած է մէկ մէկ ոսկիէ ծխատուփ, մէջը գրուած « 11 սեպտ. 1933» եւ իր կողմէ ստորագրուած։ Նուիրուած են նաեւ տեղական սաթէ ծխամորճներ եւ տեղական կերպասներ։

Պ. Ցալտարիս 1000 ոսկի նուիրած է Կարմիր Մահիկին։

ՉՈՐՍ ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՂՋԻԿԱՆ ՄԸ ՄԵՂՔԸ

— oo —

Օփերայի արուեստագէտներէն հուչակաւոր թէնոր Ֆրանց ամառը օդափոխութեան գացած էր Լօրիան։ Ամայի ծովափի մը վրայ, իր չորս տարեկան աղջիկը ջուրերուն հետ կը խաղար մօրը մերկ, երբ ծերուկ ոստիկան զինուոր մը երեւցաւ եւ ծուռ ծուռ նայելով հօրը երեսին, ազդարարեց.

— Կա՛մ բաղնիքի հագուստ մը հագցուր, կամ հանէ ջուրէն, հանրային բարոյականի դէմ է։

Հայրը ի զուր փորձեց համոզել թէ՝ երախաները օրէնքէ դուրս են, թէ չորս տարեկան աղջիկ մը չի կրնար գայթակղութիւն պատճառել։ Նախկին զինուորական ըլլալով, քիչ մըն ալ խիստ խօսեցաւ։

Ոստիկան-զինուորը ոչ միայն չհամոզուեցաւ, այլեւ նոր յանցանք մըն ալ աւելցուց, տեղեկագրելով թէ նախատած է իշխանութեան ներկայացուցիչը։

Թէնորը դատուեցաւ առջի օր, եւ դատապարտուեցաւ 50 ֆրանք տուգանքի, ոչ թէ աղջիկը մօրը մերկ ձգելուն, այլ ոստիկան-զինուորը անարգած ըլլալուն համար...

Պատիժը չպիտի գործադրուի, ըստ սովորութեան, առաջին յանցանքն ըլլալով։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱ ՍՕՖԻԱՅԻ ՄԷՋ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԽՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սօֆիայէն կը հեռագրեն սեպտ. 20 թուականով.— Թուրքիոյ վարչապետ Ըսմէթ փաշա եւ արտաքին գործավար Թէվֆիք Րիւշտի պէյ Սօֆիա հասան այսօր, եւ ընդունուեցան վարչապետ Պ. Մուշանովի եւ միւս նախարարներուն կողմէ։

Կառախումբը գիծէն դուրս հանելու փորձ?

Դարձեալ Սօֆիայէն կը հեռագրեն, միեւնոյն թուականով.—

Ըսմէթ փաշան եւ Թէվֆիք Րիւշտի պէյը փոխադրող կառախումբը գիծէն դուրս հանելու փորձ մը կատարուեցաւ երէկ Իզմիթի մէջ։ Մահափորձին հեղինակները որոշ հեռաւորութեան մը վրայ հաներ էին գիծերը։ Դաւադրութիւնը ժամանակին երեւան հանուած ըլլալով, ճամբորդները վար իջան եւ դէպի Պոլիս ճամբան շարունակեցին շոգենաւով։ Մնացեալ ճամբուն վրայ արտակարգ զգուշութիւններ ձեռք առնուած էին։ Պուլկարական մասնաւոր կառախումբը որ Պոլիսէն Սօֆիա պիտի փոխադրէր թուրք նախարարները, իր առջեւը ձգած էր շոգեշարժ մեքենայ մը, իբրեւ ուղեցոյց։ Թրքական իշխանութեան պահանջին վրայ, Սօֆիայի ոստիկանութիւնը կրկնապատկած էր հսկողութիւնը եւ երէկ իրիկուն Սօֆիայի փողոցները պարպուած էին։ Աւելի քան հարիւր կասկածելիներ ձերբակալուեցան։ (Ուրիշ հեռագիր մը կը հաշուէ երեք հարիւր։ Դաւադրութեան լուրը տուած է միայն մէկ թերթ)։

Ըսմէթ փաշա հերքեց թէ թուրքեւյունական դաշնագիրը զինուորական գաղտնի տրամադրութիւններ կը պարունակէ երրորդ պետութեանց, մասնաւորապէս Պուլկարիոյ դէմ։

⁂ «Թրակիա» կազմակերպութիւնը, որ Թուրքիոյ թշնամի է, որոշած էր համաժողով գումարել Գըրճալիի մէջ, բայց Պուլկարիոյ ներքին նախարարութիւնը արգիլած էր։

Այս պատճառով, Թրակիա կազմակերպութեան Վառնայի մասնաճիւղը ժողով մը գումարեց իր կեդրոնին մէջ եւ բուռն կերպով բողոքեց իրենց համաժողովին արգիլուելուն դէմ։ Միւս կողմէ, ժողովուրդին ուղղեց յայտարարութիւն մը, ուր կ'ըսուի ի մէջ այլոց.

— « Ամբողջ Թրակիան (այսինքն մինչեւ Էնոս — Միտիա գիծը) պէտք է կցուի Պուլկարիոյ։ Մեր երկրին փրկութիւնը միայն Միջերկրականի մէջ է»։

Ցալտարիս կը շարունակէ փառաբանել

Վարչապետ Ցալտարիս Աթէնքի մէջ ալ արժանացաւ փառաւոր ընդունելութեան մը, համաձայն պաշտօնական հեռագիրներու։ Ամբողջ քաղաքը զարդարուած էր հելլէնական եւ թրքական դրօշներով։ Գիշերը լուսավառութիւններ տեղի ունեցան։ Ահագին բազմութիւն խռնուած էր Սինտագմայի հրապարակը։ Աթէնքի քաղաքապետին ուղերձէն յետոյ, Պ. Ցալտարիս ճառ մը խօսեցաւ հաշտ գործակցութեանց նախարարութեան պատշգամէն։ Մասնաւորապէս չեշտեց թէ թուրքեւյունական դաշնագիրը, առանց երրորդի մը դէմ ուղղուած ըլլալու, կ'երաշխաւորէ Յունաստանի եւ Թուրքիոյ սահմանները։ Այս կերպով, երկու երկիրները կրնան ազատօրէն եւ առանց մտահոգութեան շարունակել իրենց խաղաղասիրական գործը։ Ցայտարարեց թէ իր ճամբորդութեան ատեն տեսաւ որ թուրք ազգին վարիչները եւ ժողովուրդը անկեղծօրէն բարեկամ են Յունաստանի եւ կ'ուզեն սերտօրէն գործակցիլ խաղաղութեան համար։ Վերջացնելով, վարչապետը յորդորեց պահպանել ներքին խաղաղութիւնը, որպէսզի կարելի ըլլայ լուծել օրուան ծանրակշիռ խնդիրները։

Բանակցութիւններ Ֆրանսայի եւ Ռուսիոյ միջեւ

Զորեքշաբթի օր պաշտօնապէս սկսան բանակցութիւնները Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան միջեւ, զարկ տալու համար երկու երկիրներուն տնտեսական յարաբերութեանց։ Խորհրդային պատուիրակն է Պ. Կուբեւիչ, որուն կ'աջակցին չորս մասնագէտներ։ Առաջին խորհրդակցութիւնը նուիրուած էր ընդհանուր հարցերու։ Բանակցութիւնները պիտի շարունակուին յառաջիկայ շաբթու։

Ո՛վ կրակի տուաւ Գերմանիոյ Խորհրդարանը

Լոնտոնի մէջ կազմուած միջազգային ատեանը հրատարակութեան տուաւ իր տեղեկագիրը, որ կ'եզրակացնէ թէ « ծանրակշիռ պատճառներ կան ենթադրելու թէ Րայխստակը կրակի տրուած է ազգային — ընկերվարական կուսակցութեան պատկանող կարեւոր անձերու կամ անոնց գործակալներուն կողմէ»։ Այս եզրակացութիւնը հիմնաւորելու համար, տեղեկագիրը կ'ըսէ.— 1. Ամբաստանեալ Վանտէր Լուպէ անդամ չէ համայնավար կուսակցութեան, այլ հակառակորդ, միւս կողմէ, բացարձակապէս անկարելի է որեւէ կապ հաստատել համայնավար կուսակցութեան եւ հրդեհին միջեւ։ Հետեւաբար, ամբաստանեալներ Թորկլէր, Տիմիթրով, Փոփով եւ Թանէվ ոչ միայն անպարտ են իրենց վերագրուած ոճիրին մէջ, այլ եւ չունին անուղղակի կամ անուղղակի մեղսակցութիւնն հրդեհին մէջ։— 2. Ատեանին (յանձնաժողով) ձեռքը եղած փաստաթուղթերը եւ լսուած բերանացի վկայութիւնները կ'ապացուցանեն թէ Վանտէր Լուպէ չէր կրնար մինակը կրակի տալ Պերլինի խորհրդարանը։— 3. Րայխստակին մէջ մտնելու եւ անկէ դուրս ելլելու բոլոր միջոցներուն քննութիւնը կը ցուցնէ թէ շատ հաւանական է որ հրձիգները օգտուած են այն ստորերկրեայ ճամբէն որ խորհրդարանէն կ'առաջնորդէ անոր նախագահին բնակարանը։

⁂ Ինչպէս գրած էինք, բուն պաշտօնական դատավարութիւնը սկսաւ երէկ, հինգշաբթի, Լայփցիկի մէջ։ Գերմանիոյ Գերագոյն ատեանն է որ պիտի դատէ։ Ամբողջ աշխարհ լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի դատավարութեան։ Ամբաստանեալներէն միայն Հոլանտացին խոստովանութիւններ ըրած է։ Երեք Պուլկարները եւ համայնավար Թորկլէր կը մերժեն ո՛ր եւ է մեղսակցութիւն։ Ինչ որ ալ ըլլայ ամբաստանագիրը, Լայփցիկի դատավարութիւնը պիտի ջանայ լուսաբանել հետեւեալ կէտերը.—

1. Ի՞նչպէս կարելի եղաւ կրակի տալ հանրային շէնք մը որ միշտ հսկողութեան տակ է եւ ուր մարդ չի կրնար մտնել առանց մասնաւոր արտօնութեան։

2. Տեղին վրայ ձերբակալուած է միայն մէկ հոգի։ Արդ, ոստիկանութեան զեկոյցները կ'ըսեն թէ « կենդինարներով հրձիգ նիւթեր » պէտք եղած են եւ բազմաթիւ տեղերէ հրդեհ ձգած կամ ձգելու պատրաստուած են, շատ կարճ ժամանակի մը մէջ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

Ի խնդիր Ազգ. վիճակահանութեան

— :-: —

Թերթերը սիւնակներով մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն, Ֆրանսայի ազգային վիճակահանութեան աննախընթաց յաջողութեան մասին։

Ինչպէս գրած էինք, վիճակահանութեան տոմսերը, շրջաբերութեան հանուեցան չորեքշաբթի օր։ Առտուն կանուխէն ահագին բազմութիւն խռնուած էր դրամատուններու, նամականատուներու, ծխավաճառներու եւ ուրիշ հաստատութեանց առջեւ, տոմսակ ճարելու համար։ Դուռները հազիւ բացուած, պաշտօնեաները կը ծանուցանէին թէ տոմսակ չէ մնացած։ Կեդրոնական նամակատան մէջ անգամ կարելի չէր տոմսակ ճարել ժամը 8ին։

Ամէն տեղ ալ, ճարպիկ մարդիկ ուզեցին օգտուիլ առիթէն։ Հարցնողներուն տոմսակ կ'առաջարկէին 115,120, նոյնիսկ 130 ֆրանքէն։ Կային որ յանձն կ'առնէին տասնից տոմսակ ճարել 1200 ֆրանքէն։ Երբ դիտողութիւն ըլլար, կը պատասխանէին.

— Տասնէն մէկը անպատճառ պիտի շահի առնուազն 200 ֆրանք։ Զարաշահութի՞ւն է 1200 ֆրանք պահանջել, փոխանակ 1000ի...

Վիճակահանութեան կազմակերպիչները իրենք ալ յանկարծակիի եկած էին։

Առաջին եւ երկրորդ տպագրութիւնները բոլորովին սպառած ըլլալով, այժմէն արձանագրութիւններ կը կատարուին Գ. եւ Դ. շարքերուն համար։

Այս առթիւ աւելորդ է յիշեցնել թէ՝ իրար անցնելու բան չկայ։ Բոլոր շարքերն ալ միեւնոյն արժէքն ունին եւ միեւնոյն պատեհութիւնները։

Վերջին տեղեկութիւններու համաձայն, նոր տոմսակներ պիտի հանուին հոկտ. 5ին, 20ին եւ նոյ. 5ին եւ յետոյ աւելի կարճ ընդհատումներով։ Եթէ առաջին վիճակահանութիւնը կատարուի նոյ. 11ին, երկրորդն ալ տեղի պիտի ունենայ նոյ. 25ին։

Վիճակահանութիւնը միեւնոյն յաջողութիւնն ունեցած է գաւառներու, եւ մասնաւորապէս Մարսէյլի մէջ։

Կը նշանակէ թէ՝ դրամ շահելու բընական միջոցները սպառած են...

Բազմաթիւ հայ մտաւորականներ ալ արձանագրուած են ընկերովի եւ կը սպասեն... տոմսակներուն։

ՎԻՈԼԷԹ ԵՒ ՄԱՅՐԸ ՆՈՐԷՆ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ

Յառաջիկայ շաբթու նորէն դէմ դիմաց պիտի հանուին Վիոլէթ Նոզիէռ եւ մայրը։

Հարցաքննիչ դատաւորը կը շարունակէ լսել զանազան վկայութիւններ։ Բայց շատեր սկսած են խուսափիլ։ Այս կարգին է Վիոլէթի ամէնէն մտերիմ ընկերուհին, Մատլէն Տէպիզ, որ կը մերժէ ներկայանալ։ Հարցաքննիչ դատաւորը ամէն միջոց պիտի փորձէ, խզելու համար այս աղջկան լռութիւնը, որովհետեւ շատ մը գաղտնիքներ գիտէ։

Միւս կողմէ, խստիւ կը փնտռուի մեծահարուստ գործարանատէր «Պ. Էմիլ»ը, վաթսուն տարեկան «պաշտպանը», որ առատաձեռնօրէն կ'օգնէր Վիոլէթի։

Տիկին Նոզիէռ ընդարձակ յուշագիր մը յանձնած է հարցաքննիչ դատաւորին, որ տակաւին ժամանակ չէ ունեցած կարդալու...

Շարունակ անանուն նամակներ կը հասնին հարցաքննիչ դատաւորին, գայթակղութեան մատնելու համար։

Կ'ըսուի թէ Նոզիէռներու տան մէջ գտնուած վաւաշոտ պատկերները վերջին պահուն դրուած են, սենեակները կենքուած չըլլալով։

Ոստիկանութիւնը կը շարունակէ իր խուզարկութիւնները Փարիզի աշխարհիկ շրջաններուն մէջ, երեւան հանելու համար Վիոլէթի ամբողջ կեանքը, դպրոցէն մինչեւ փողոց։

Նոր պատմութեան մը համաձայն, հայրասպան աղջիկը ծնած է իր հօրը եւ մօրը ամուսնութենէն հինգ ամիս յետոյ...

ԹՈՒՐՔԻԱ ՆԵՐՍԷՆ ԵՒ ԴՈՒՐՍԷՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՊԱԼՔԱՆՆԵՐԸ

Այս պահուս Թուրքիոյ վարչապետ Ըսմէթ փաշա շքախումբով մը կ'այցելէ Պուլկարիոյ մայրաքաղաքը:

Յունաստանի վարչապետ Ցալտարիսի եւ երկու նախարարներուն Էնկիւրի կատարած այցելութենէն եւ սեպտեմբեր 14ի ծանօթ համաձայնագրին ստորագրումէն վերջ, Ըսմէթի դէպի Սօֆիա կատարած այս ճամբորդութիւնը շատ ուշագրաւ է:

Տարակոյս չկայ թէ վերջին ատենները կարեւոր դէպքեր տեղի կ'ունենան Պալքաններու մէջ: Ու բոլոր այդ դէպքերուն մէջ ամէնէն աւելի աչքի կը զարնէ Թուրքիան: Կարծես թէ առանց Թուրքիոյ մասնակցութեան, երբեմն նոյն իսկ առանց անոր ղեկավարութեան, ո՛չ մէկ բան տեղի կ'ունենայ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ:

Համաշխարհային քաղաքականութեան առանցքը կը կազմեն Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ յարաբերութիւնները: Միջին Եւրոպայի մէջ Գերմանիոյ աշխարհակալական ախորժակը հետզհետէ սպառնական ձեւ մը կը առնայ: Մասնաւորաբար Հիթլէրի ազգայնամոլ ու գրգռիչ քաղաքականութիւնը՝ ժողովուրդներու աչքին կը ցցէ նոր ու ահաւոր պատերազմի մը վտանգը: Ու քաղաքական բոլոր դասաւորումներն ու խմորումները Եւրոպայի մէջ եւ անոր շուրջ՝ տեղի կ'ունենան այդ վտանգին հակազդելու մտահոգութեամբ:

Երբ գերմանական վտանգը այսքան շեշտուած հանգամանք չունէր, Իտալիա՝ իբրեւ մէկը Մեծ Պատերազմէն դժգոհ մնացած ազգերէն՝ Գերմանիոյ նման մրցակից էր Ֆրանսայի: Գաղթավայր կ'ուզէր Գերմանիոյ պէս՝ իր յարաճուն բնակչութեան համար: Մասնաւորաբար աչք տնկած էր Թունուզի վրայ, որ սահմանակից է ափրիկեան Տրիպոլիսի եւ ուր իտալական գաղութը աւելի մեծ թիւ կը կազմէ քան ֆրանսականը: Միաժամանակ նաւային սպառազինման հաւասարութիւն կը պահանջէր Ֆրանսայի հետ:

Այս մրցակցութիւնը շատ բուռն արտայայտութիւններ ունեցաւ պահ մը: Իտալիա՝ հակազդելու համար Ֆրանսայի ստեղծած Փոքր Համաձայնութեան, ձեռնարկեց զօրաւոր խմբակցութիւն մը կազմել Մօտաւոր Արեւելքի մէջ՝ իր հովանիին տակ համախմբելով Հունգարիան, Յունաստանը, Ալպանիան, Թուրքիան եւ Պուլկարիան:

Պալքանեան նոր խմբակցութեան այս ծրագիրը գլուխ հանելու մտահոգութիւնն էր որ առաջին առթիւ մղեց Մուսոլինին միջնորդի դեր կատարելու Յունաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ՝ երէկի այս երկու ոսոխները հաշտեցնելու եւ առկախ բոլոր խնդիրները միանգամ ընդ միշտ լուծելու համար: Իտալիոյ արտաքին նախարար Կրանտիի Էնկիւրի կատարած այցելութիւնը ճամբայ հարթեց Յունաստանի վարչապետ Վենիզելոսի, որ 1931 հոկտ. 30ին անձամբ Թուրքիոյ մայրաքաղաքը երթալով բարեկամութեան դաշինք կնքեց:

Այդ օրէն մինչեւ այսօր Թուրքահելլէն բարեկամութիւնը յարաճուն վերելք մը ունեցաւ: Վենիզելոսէն վերջ նոյն սիրալիր քաղաքականութեան հետեւեցաւ իր հակառակորդը՝ արքայական Ցալտարիս, այսօրուան վարչապետը, որ սեպտ. 14ի նոր դաշինքով ստուգան մը եւս ամրապնդեց երկու երկիրներու բարեկամութիւնը:

Եւ սակայն, ի՞նչ է կացութիւնը այսօր:

Երէկ Թուրքիան ու Յունաստանը կը բարեկամանային Իտալիոյ հովանաւորութեամբ եւ գործիք դառնալու համար անոր քաղաքականութեան ընդդէմ Ֆրանսայի: Պալքանեան խմբակցութեան կորիզը կազմող Յունաստանն ու Թուրքիան կը հնազանդէին պարզապէս Հռոմէն հասած հրամաններուն:

Իսկ այսօ՞ր:

Այսօր կացութիւնը բոլորովին փոխուած է: Այլեւս չի լսուիր Մուսոլինիի ձայնը: Ընդհակառակն Փարիզն է որ Աթէնքի ճամբով Էնկիւրի եւ Սօֆիա կ'երթայ:

Ֆրանսայի մրցակից Իտալիոյ նախասուրը Ֆրանսան է որ կ'ուսէ այսօր: Դերերը փոխուած են: Աւելի ճիշդ դերերը վերջնապէս ճշդուած են հիմա:

Հակագերմանական վտանգը ա՛յնքան բուռն արտայայտութիւններ ունի այսօր, որ Հիթլէրի աշխարհակալական ծրագիրներուն դէմ ինքնապաշտպանութեան կը դիմեն Ֆրանսայէն զատ եւ Ֆրանսայի հետ ձեռք ձեռքի՝ Գերմանիոյ մօտաւոր եւ հեռաւոր բոլոր դրացիները, մէջն ըլլալով Իտալիան: Ծանօթ դիւանագէտ Հանրի տը Ժուվընէլ, Սուրիոյ նախկին մարզպանը, վեց ամիս Հռոմի արտակարգ դեսպանութիւնը վարելով, յաջողեցաւ Իտալիան եւ Ֆրանսան միացնել գերմանական վտանգին դէմ: Ու այսօր հասարակաց վտանգին առջեւ երէկի մրցակիցները դարձած են բարեկամ ու գործակից:

Գերմանիան եթէ մէկ կողմէ աչքը տնկած է Սաարի եւ Ալզաս – Լօռէնի վրայ, միւս կողմէ բուռն ու գործօն ձեռնարկներ կ'ընէ Աւստրիան իրեն կցելու համար: Իսկ Աւստրիոյ կցումը կը նշանակէ գրաւել Թիրոլն ու Թրիէսթէն, որ Զինադադարէն ի վեր իտալական դարձած են: Գերմանիա նաեւ չէ մոռցած իր հողային միւս կորուստները, ու ակռայ կը կրճտէ Լեհաստանի, Չեխոսլովաքիոյ, Պելճիքայի, Տանըմարքի, Տանցիկի նրբանցքին եւն. դէմ: Այս բոլորը միացեալ ճակատ կազմած են այժմ Գերմանիոյ դէմ, որ լրջօրէն կը սպառնայ աշխարհի խաղաղութեան: Իտալիայէն զատ Անգլիա եւս Ֆրանսայի հետ է: Իսկ վերջին օրերու ամէնէն կարեւոր դէպքն էր Խորհ. Միութեան ցոյց տուած բարեկամութիւնը հանդէպ Ֆրանսայի:

Հիթլէրական վտանգը, մանաւանդ Գերմանիոյ մէջ համայնավարներու դէմ ձեռք առնուած ծայրայեղ խստութիւնները որոշ ազդեցութիւն ունեցան Մոսկուայի նոր քաղաքականութեան ճշդումին մէջ:

Կ'ապրինք այնպիսի շրջանի մը մէջ, որ շատ կը յիշեցնէ Մեծ Պատերազմի նախօրեակը: Սա տարբերութեամբ, որ ներկայիս դիրքերն ու դերերը աւելի որոշ են քան 1914ին:

Ֆրանսան առաւել քան երբեք ապահով է ներկայիս: Իր ցամաքային, ծովային ու օդային ուժերը բաւական զօրաւոր են՝ Գերմանիոյ կողմէն գալիք ոեւէ յարձակում յաղթականօրէն վանելու համար: Իսկ նոր պատերազմի մը պարագային, վստահ է թէ Գերմանիա չորս կողմէն պիտի պաշարուի ամրակուռ օղակի մը մէջ: Գուցէ հարթիչ գլանն ալ շարժման մէջ դրուի կրկին, կամ առ նուազն բարեացակամ չէզոքութիւն պահէ:

Այս օրերս Զինաթափութեան Խորհրդաժողովը դարձեալ պիտի գումարուի: Գերմանական վտանգին դէմ այս անգամ Անգլիայէն ու Ամերիկայէն սկսած՝ բոլոր պետութիւններն ալ վճռական դիրք պիտի բռնեն: Եւրոպայի մէջ ոչ ոք կ'ուզէ նոր պատերազմ մը, որ ահաւոր պիտի ըլլայ այս անգամ, իր թունաւոր կազերով եւ օդային ռմբաձգութիւններով: Փարիզի մէջ կատարուած նախապատրաստական խօսակցութիւնները շատ պերճախօս են եւ կը ձգտին պայծառացնելու անստոյգ կացութիւնը:

Անդրադառնալով Պալքաններուն, միակ դժգոհ երկիրն է Պուլկարիան, որ Գերմանիոյ կողքին մեծ պատերազմին մասնակցելուն պատիժը կը կրէ մինչեւ այսօր: Քսան տարի առաջ, Պալքանեան առաջին պատերազմէն վերջ, որքան բարձր կը հնչէր իր ձայնը: Հիմա ամքած է բոլորովին, տնտեսական, ելմտական ու քաղաքական տագնապ, անզօրութեան մատնած են զինքը: Այս բոլորին վրայ կ'աւելնայ ներքին անհամերաշխութիւնը քաղաքական զանազան հոսանքներու:

Տարակոյս չկայ թէ Իտալիա կը շարունակէ իր ազդեցութիւնը ցար Պօրիսի երկրին վրայ, մասնաւորապէս զայն նկատելով իբրեւ պահեստի ոյժ մը՝ կռնակէն զարնելու համար Եուկօսլաւիան: Սակայն գերմանական վտանգին դէմ Իտալիա ստիպուած է բարեկամութիւն մշակել նաեւ Եուկօսլաւիոյ հետ: Պուլկարիոյ եւ Եուկօսլաւիոյ Թագաւորներուն վերջին տեսակցութիւնը շատ յատկանշական է այս տեսակէտէն:

Ի՛նչպէս գոհացնել սակայն դժգոհ Պուլկարիան, որ պահանջ ունի թէ՛ Եուկօսլաւիայէն եւ Յունաստանէն (Մակեդոնիա եւ Եգէականի վրայ նաւահանգիստ մը), թէ՛ Ռումանիայէն (Տօպրուճա) եւ թէ Թուրքիայէն (Էտիրնէ):

Ներկայիս խօսք չի կրնար ըլլալ բոլոր այս պահանջներուն մասին: Անհրաժեշտ է սակայն գոհացում մը տալ Պուլկարիոյ՝ զայն ալ առնելու համար պետութեանց այն խմբակցութեան մէջ, որ կազմուած է այսօր Մօտաւոր Արեւելքի մէջ:

Լոնտոնի համաշխարհային տնտեսական խորհրդաժողովին ատեն, պուլկար պատուիրակութեան նախագահ Մելենով քաղաքական ու տնտեսական հանգամանք ունեցող կարգ մը առաջարկներ բրաւ հելլէն պատուիրակութեան եւ իրաւարարի դեր ուզեց տալ անգլ. կառավարութեան: Հելլէնները չընդունեցին այս առաջարկը: Նման ձեռնարկ մը ձախողած էր դարձեալ 1931ին Պոլսոյ մէջ գումարուած միջպալքանեան խորհրդաժողովին պահուն:

Այս անգամ թերեւս հողը պատրաստուած ըլլալով, Ըսմէթ փաշա կը փորձէ միջնորդի կամ իրաւարարի դերը կատարել: Պիտի յաջողի՞: Դժուար է դրական պատասխան տալ:

Յունաստանի եւ Ռուսիոյ հետ բարեկամանալէ վերջ, Թուրքիան կ'ուզէ նաեւ ապահով ըլլալ Պուլկարիոյ կողմէն, որպէսզի պատերազմի մը պա-

ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԻՒՆ

— o —

Ներքին բազմազան վէճերէն ու պառակտումներէն յետոյ, մեր եռագոյնին դէմ բացուած անարգ պայքարը հասած է այլեւս այնպիսի սահմանի մը որ խղճայս անհանդուրժելի է: Մենք մեր մէջ խայտառակուելէ յետոյ օտարներու ալ առջեւ ծիծաղելի ու արգահատելի դառնալ սկսած ենք: Անհրաժեշտ է ի գին ամէն զոհողութեան կասեցնել այս անտեղի եւ աններելի պայքարը ու գտնել միջոց մը համերաշխութեան: Երբ մարդիկ այնքան կ'իյնան որ 2 անգամ 2=4ն իսկ կը յանդգնին չընդունիլ՝ անհրաժեշտ է որ չէզոքացուին: Անոնք իրենք զիրենք կը մատնեն արդէն դիմելով տեղական կառավարութիւններուն, չարախօսելով եւ արգելք յարուցանել տալով մեր եռագոյնին դէմ: Անոնք արժանի են սեւ ցանկին:

Ըստ երեւոյթին զարմանալի հակասութիւններու մէջ ինկած է ռամկավար կուսակցութիւնը: Մէկ կողմէ կը խօսի Թրքահայ դատի մասին, առանձին յիշատակագիր ներկայացնելով Ազգերու Դաշնակցութեան եւ միւս կողմէ տենդագին պայքար կը մղէ Դաշնակցութեան դէմ որ նոյն դատին առաջին պաշտպանն է: Ժամանակին ինքն ալ խանդավառութեամբ ընդունեց Հայաստանի նորակազմ եւ ինքնավար հանրապետութիւնը ու պարզեց անոր նուիրագործած դրօշը, ու հիմա կ'ուրանայ թէ մէկը եւ թէ միւսը: Մէկ կողմէն ինքզինքը ցոյց կուտայ իբրեւ հայ մշակոյթի եւ հայկական կրթութեան ջերմ պաշտպան ու միւս կողմէ ձեռք չերկարեր Դաշնակցութեան որ ամբողջ հոգիով նուիրուած է անոր: Կարելի չէ հասկնալ պատճառը այն մոլուցքին որով բռնուած է Դաշնակցութեան դէմ, ու հիմա ալ այդ մոլուցքին սաստկութիւնը կը Թափէ հայ եռագոյնին վրայ, դիմելով ամէնէն անարգ ու աններելի միջոցներուն:

Ինչ որ ալ ըսեն, ինչպէս որ ալ շարժեն, Թրքահայաստանի դատը շահուած է ու վաւերացուած Սեւրի դաշնագրով, հետեւաբար եւ նուիրագործուած է անոր եռագոյն դրօշը: Օտար ազգերը երբ ճանչցան հայկական ազատ հանրապետութիւնը՝ ճանչցան նաեւ իր դրօշը: Ուրեմն, երբ պարագաներու բերումով մեր շահուած դատը անիրաւաբար զոհեցին ուրիշ շահերու ու մենք կրկին կը հետապնդենք զայն, կը նշանակէ թէ կը հետապնդենք եւ իր դրօշը ու եթէ լքենք մէկը՝ լքած կ'ըլլանք նաեւ միւսը: Եթէ այսօրներկայ Հայաստանի կառավարութիւնը կարենար ընդունիլ եւ ընդունիլ տալ բոլոր տարագիր Հայերը իբրեւ իրեն հպատակները՝ մեզի կը մնար պարզել իր դրօշը, եթէ սակայն Թոյլատրելի ըլլար, մեզ հիւրընկալող պետութիւններուն կողմէ: Որքան ատեն որ ուրեմն չի կրնար ընել այդ բանը, պարտաւոր է հանգիստ ու ազատ Թողուլ մեզ: Հայաստանի ներկայ կառավարութիւնը միայն իր հպատակներէն կրնայ պահանջել որ պարզեն իր դրօշը: Երբ միեւնոյն բանը կը պահանջէ ոչ – հպատակներէն ալ, կը նշանակէ թէ ոտնձգութիւն կ'ընէ եւ իր նպատակը ուրիշներուն անդորրութիւնը խանգարել է եւ ոչ ուրիշ բան: Գալով ռամկավարներուն, եթէ այդքան հոգիով փարած են խորհրդային Հայաստանին՝ լաւ կ'ըլլայ որ բոլորն ալ հոն ամփոփուին եւ մնացեալ հայութիւնը ձգեն հանգիստ. իսկ եթէ եռագոյնին դէմ պայքարելով կը կարծեն սիրաշահիլ Հայաստանի կառավարութիւնը՝ չարաչար կը սխալին որովհետեւ անոր վարիչներուն արդէն ծանօթ է իրենց բոլոր կեղծիքը:

Մեր ներկայ տարագիր ու ցրուած վիճակի պայմանները միայն ու միայն ՄԷԿ ԲԱՆ կը Թելադրեն մեզի,— համերաշխութիւն: 10—15 տարի գզուըտեցանք, ներքին հալածանք ճակատներով իրար գետնելու աշխատեցանք. կը բա՛ւէ...: Մեր անցեալ պատմութիւնն ալ եթէ քրքրենք՝ մէկ բան միայն կը գրաւէ մեր ուշադրութիւնը.— Հայը անյաղթելի է եղած միայն երբ ձեռք ձեռքի է աշխատած. պարտուած է երբ ներքնապէս բաժան բաժան է եղած: Ով որ խիղճ եւ սիրտ ունի, անցեալէն եւ վերջի 10–15 տարիներու փորձառութենէն խթանուած կը մտածէ այլեւս միայն ու միայն միութեան եւ համաձայնութեան վրայ: Պիտի առարկուի. «Շատ փորձեր են եղած ու անյաջողութեամբ պսակուած, անօգուտ է ամէն ջանք այդ ուղղութեամբ»: Բայց ես պիտի կրկնեմ զայն կրկին եւ կրկին անոր համար որ մեր ցեղին փրկութիւնը անոր մէջն է միայն ու առանց անոր՝ զուր պիտի անցնին մեր մտաւոր բոլոր ճիգերը:

Պէտք է գտնել վերջապէս այն ճըմարիտ գլուխները որոնց բանն ու գործը միմիայն ջուր պղտորել է, որ կուսակցութեան ալ պատկանին: Առանց անոնց՝ փրկարար համերաշխութիւնը կ'իրականանայ անպայման: Հարիւրաւոր լաւ Հայեր կան որոնք տարուելով այդ ցեցերէն՝ չեն սատարեր միութեան: Շփումն է որ կը ստեղծէ լոյսը ու ճշմարտութիւնը. պէտք է մտածել եւ գտնել վերջապէս այն միջոցը որ պիտի ստեղծէ այդ շփումը իր կարելի ամենալայն սահմանին մէջ ու բերէ վերջապէս լոյսը որուն կը կարօտինք:

Թող ամէն Թեմ ընտրէ իր ներկայացուցիչները այդ համերաշխական ժողովին համար: Թող բոլոր կուսակցութիւնները ջանան իրենց քուէները կեդրոնացնել նաեւ իրապէս չէզոք բայց մտացի ու արժանաւոր անհատներու վրայ ու կազմուի պատկառելի ժողով մը ուր ծեծուին բոլոր խնդիրները եւ ճշդուին ուղեգիծները:

Անհրաժեշտ է նաեւ որ այդ ժողովին բոլոր մանրամասնութիւններուն (անշուշտ բացի այն կէտերէն որոնց հրատարակութիւնը ներելի չէ) տեղեկանայ միայն ժողովուրդը: Ուստի կարեւոր է անոնց մանրամասն նկարագրութիւնը տալ առանձին յաւելուածով մը զոր կրնայ հրատարակել ամէն Թերթ, պայմանով որ վաւերական մանաւանդ ստորագրուած՝ [...] սակցութիւններու կողմէ:

Բայց, ո՞վ պիտի ստանձնէ [նախա]ձեռնութիւնը...

Բոլոր կուսակցութիւններուն վար[իչ] մարմիններն ալ փոխադարձաբար [...] ճանչնան հեղինակաւոր եւ [...] մարդիկ: Ահա, անոնք են որ [...] քով քովի գալ առաջուընէ [...] րաստել առողջ սաղմ մը որ [...] պիտի ըլլայ շուտով զարգանա[լու] մարմին առնելու: Այսպէսով համ[երաշ]խութեան պահանջը պիտի ներկ[...] յանձնայ վարէն վեր՝ անհատներէն [...] պի կեդրոնները, որոնք պարտա[ւոր] են ընդառաջ գալու ներկայացու[...] փափաքին: Ուրեմն ամէն անհատ [...] կուսակցութեան ալ պատկանի, կր[նայ] նետուիլ ասպարէզ եւ գտնել գործ[ա]կիցներ ու գաղափարակիցներ: [...] ա՛լ անոնց որ պիտի նետուին [...] վճռականօրէն, անվհատ ու յարատ[եւ] [...] կերպով մինչեւ յաջողութիւն:

Ժողովներու նկարագրական յատ[...] ուսմնները կարելի է անշուշտ [...] անջատաբար եւ շատ աժան գինով [...] որպէսզի մատչելի ըլլայ ամէն [...] տի ու ամէն ոք փոխանակ տարա[...] լու «բուի – բաւու»ներէ՝ հոն կար[...] եւ հասկնայ թէ որո՞նք են համե[րաշ]խութեան խուսափողները:

Փոքրիկ փչրուած ազգ մըն ենք [...] տեսակ կուսակցութիւններ ունինք [...] բոնք ամէնն ալ կը յաւակնին փր[կել] ազգը եւ հայրենիք ստեղծել: [...] ինչո՞ւ ձեռք ձեռքի չտալ նոյն [...] տակին համար... Ով որ չի վախ[նար] լոյսէն ու ճշմարտութենէն, Թող [...] հրապարակ, Թող փաստէ Թէ իրեն [...] դոյութեան իրաւունք ունի: Թող [...] յոր նետերը ուղղուին միայն արտաք[ին] թշնամիին դէմ եւ Թող ամէն ոք [...] մօրուի Թէ համազգային համերաշ[խու]թեան մը խուսափողները ուր[իշ] բան չեն բայց եթէ Թշնամի գործ[...] կալներ, դաւաճաններ: Ի՞նչ հրաշ[...] չպիտի կրնար գործել մեր ցեղը, [եթէ] կարենար ճանչնալ իր մէջ արդ[...] Թունաւոր տարրերը:

Բայց հերիք է, պէտք է ցնց[...] պէտք է իրագործել փրկարար [համե]րաշխութիւնը: Անդունդն է որ [...] բացուի մեր ոտքերուն առջեւ, [...] ցնելով Թշնամին:

ԱՐՄԱՒԻՐ

[...] րագային, իր սահմանները զերծ ըլլան ամէն վտանգէ: Ու այս արդիւնքին հասնելու համար, կանգ չպիտի առնէ ոեւէ զոհողութեան առջեւ:

Ժամանակները յղի են անակնկալներով: Թուրքերը պատրաստ են եւ ուշի ուշով կը հետեւին դէպքերուն՝ ջանալով լաւագոյն օգուտը քաղել անոնցմէ: Իսկ մե՞նք, արտասահմանի մէջ տասը ճակատի բաժնուած ենք ու ժամավաճառ կ'ըլլանք բիւզանդական վէճերով: Պատերազմի նախօրեակին «բացի – գոցի» խնդիր ունէինք. իսկ հիմա՞, դրօշամարտ եւ չնչին, գձուձ, քաղաքակիրթ ու գիտակից ժողովուրդի մը անվայել վէճեր:

Դարձեա՞լ անպատրաստ պիտի գտնուինք՝ երբ ժամը հնչէ:

ՀՐԱՆԴ – ՍԱՄՈՒԷԼ

836,000 ՊԱՇՏՕՆԵԱՅ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

— o —

Պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակ[...] ուած զեկոյցէ մը կը տեղեկանա[նք] Ֆրանսայի քաղաքային պաշտօնեա[...] րուն թիւն է 511,041, իսկ գիւղա[...] կաններուն թիւը՝ 190,349· հան[...] գումար 701,390, առանց հաշուե[լու] 135,000 օժանդակ պաշտօնեաներ:

Կլոր հաշիւն առնելով, 700,[...] պաշտօնեաներուն 96,000ը կը ստա[նայ] առ նուազն 9000 ֆրանք թոշակ, 22[...] 000 հոգի՝ 9000 – 11,500, 127,[...] հոգի՝ 15 – 20,000, 148,000 հո[գի՝] 20,000 – 100,000, 340 հոգի՝ 10[...] 125,000, եւ 43 հոգի՝ 125,000էն վ[եր]:

Այս 836,000ի ցանկին մաս չեն [...] մեր նահանգային եւ շրջանային պա[շ]տօնեաները:

ԱՂԲԵԱՆ ՆՈԹԵՐ

— o —

— Ի՞նչ կը պակսի, ի՞նչ կ'աւելնայ ... պատասխանեց: Հէքեաթ ըլլալէն յետոյ Թող կատարեալ հէքեաթ ըլլայ:

— Ըսել է հէքեաթի չափ անուշ են այդ բոլորը, հարցուցի նոյն տխուր շեշտով որուն քիչ մըն ալ պարսաւական զարմանք խառնուած էր: Այսպիսի յիմար գրութիւններ կան ուր մարդ ակամայ դերի մը արտայայտութիւնները կ'առնէ:

Աչքերուն մէջ կայծկլտուք մը շողաց: Ո՛վ գիտէ միտքը մինչեւ որ տեղերը գնաց Թափառելու...

— Չէ՛ է՛... Ես կը սիրեմ պարզ կեանքը: Գիրքին գեղջկականը:

— Հաւանաբար դուք ինքներդ ալ չէք գիտեր: Ճիշդը սա է որ հիմակուընէն գոհ չէք եւ այդ՝ (կատակի շեշտով եւ պատուելիական) լաւ նշան չէ...

— Չէ՛, իրաւ կ'ըսեմ... Սա՛մ սիւֆի — մը բաւ է ինծի... կը քննէ դէմքս օտարոտի ուժգնութեամբ:

— Կ'ուզէք որ...

— Իմացա՞ք լուրը, կ'ընդհատէ մեզ Ռուսը Թեւէս բռնելով եւ պտտելով:

Այն ստուգանի խառնուած է որ ոչ կը նշմարէ կարմիր բաճկոնակին քննող դէմքը, ոչ ալ ներողութիւն կը խնդրէ մեզ ընդհատելուն համար:

— Երեւակայեցէք, երեւակայեցէ՛ք ... Անհաւատալի բան ... Սպասարկութեան այդ բոլոր դանդաղութիւններուն, մեր բոլոր չարչարանքներուն պատճառը այն է եղեր որ մէթր տ'օթէլը իր խօսքը անցնել ուզեր է ...տէրերուն, ըսեր է որ այսքան սպասարկող անբաւական է: Անոնք ընթացք չեն տուեր այդ պահանջին եւ ան ալ ըսեր է. «Կեցէք որ տեսնէք ...»: Եւ ահա, եւ ահա՛... կը կրկնէ կատարեալ յուսահատութեամբ եւ կատաղութիւնով:

Զանգը զարնուած է արդէն: Խումբով կը մտնենք ճաշարան:

— Ճի՛շդ է, ճիշդ է, կը հաստատէ Հրեան: Մատղաշ աղջիկը կը խայտայ:

Իրաւ ալ նոր սպասարկողի մը դէմքը կայ: Շատ չանցած կը տեսնենք որ նորը երբեք արհեստէն լուր չունի բայց... Սպասարկութիւնը անհամեմատ աւելի լաւ է:

Սեղանապետին սովորական տեսքը անօրինակ ջղայնութեան կը մատնէ Ռուսը: Պէտք է ըսել որ մասնաւորապէս դաժան է անոր հետ: Կը զգա՞յ արդեօք դիմացինին հակակրանքին ստուգանը ... բռնապետութիւններուն ամէնէն սոսկալին է: Այս գռեհիկ մարդը որ մեզ կը պահէ քանի մը րոպէով իր տիրապետութեան տակ: Գոնէ բացօրէն չար ըլլար, այսքան աղեղ չըլլար, այսքան աննշմարելի ու գիւղացի չըլլար: Այդ ոլորուած պեխերը, զառամած դէմքին սափրուիլը, այդ ռէտէնկօթը կատարեալ, բիրտ հեգնանք է բոլորին ուղղուած: Տեսակ մը գռեհիկ մուժիկ, տեսակ մը Ռասպութին ածխուած իր սամոյաեան վարսերէն... Ռուսին ձեռքերը կը դողան եւ շրթները այնքան կը շարժին որ երբեմն պատառ կտոր մը վար կ'իյնայ...

Կարմիր բաճկոնակը ակնարկներս կը փնտռէ հասուն քաղցրութեամբ: Ալ չի ժպտիր: Ահագին ճամբայ է կտրուած: Ինչո՞ւ ... ժամը հնչած է... խորհուրդը մտաւ աչքերուն մէջ: Աղջիկը դարձաւ հրաշք: Ոսքը կ'երկարէ սեղմին՝ որուն զուար նաղանքով կը բացուի սիրոյ գդեակին առջեւ...Դաշտանէն յետոյ, յղութենէն առաջ՝ այս ամէնէն անուշ պահն է աղջկան ...

×

... Կը հաչակեմ: Թշնամի են մեր ցեղին բոլոր անոնք որ կը կասեցնեն հայկաղնեան ինքնանմանացման մեծ աշխատանքը: Ամէն ինչ լքած է մեզ. ամէն կողմէ լքուած ենք մենք: Մէկ փնտռտուք ունինք կատարելիք: Երթալ գտնել մեր ցեղի հոգին: Զուեր կոտրտող ձեռքին պէս՝ պիղծ է այն ձեռքը՝ որ քող կը քաշէ, ճամբայ ինկած, վճիտ տեսողութիւններուն առջեւ: Ուրիշ է մեր ճակատագիրը: Մենք չենք ուզեր փոխակերպուիլ «անուն»ի ու «Թիւի»... Պէտք է վանել անխնայ բոլոր անոնք սնոպիզմի, այլասերման այլապաշտութեան, Սէն Կիրի պարէն բռնուած՝ մեր զգալուն զարաւոր եղանակը կ'ուզեն խաթարել...

Ի՞նչ ըսել է Մօն Պլան, ի՞նչ ըսել է Մօն Ժօլի, Էկիլլ տը Միտի... Ողորմելի՛, ողորմելի՛... Մենք կ'ուզենք զգալ լեռը, զգալ գետը, զգալ դաշտը: Հայ գիւղացիին արտասանած ամէն մէկ անունը՝ խուժում էր հողի ու ջրի, ասպետութեան ու հէքեաթի...Մեռած մեծ մօրս հնչիւնը միայն՝ որ կուզայ ականջիս. «Խուլայի վա՛նքը»... սիրտըս կը լեցուի բանաստեղծութեամբ: Մենք փրկութեան մէկ ճամբայ ունինք: Ոչնչացնել մեֆեճանը մեր մէջ: Դառնալ մարդ...

Ունինք հսկայական, հսկայական աշխատանք վերադնահատման: Հարկ է հաւաքական մեծ աշխատանք, ամէնօրեայ, բոլորէն կողմէ: Հարկ է որ այս կամ այն անկիւնը, օրուան ոեւէ ժամուն, ընդունուած արժէքները հակակշռի ենթարկելու աշխատանք մը կատարուի, վաւերական միտքերու կողմէ...:

Դարեր անցեր են, դարերու հաւաքական աշխատանք կատարուած է Ռասինէի մը, Շէքսփիրի մը, Կէօթէի մը վրայ՝ քննուած են անոնք չիւղով ու չամանդաղով, լոյսերը ձգուած են անոնց վրայ տեսակէտներու բոլոր անկիւններէն՝ բայց նորէն, ամէն օր, ամէն նոր մտածող, նոր երանգով մը կուգայ վաւերացման իր կնիքը զարնելու... Չկայ գրականութենէ հասկցող երկու մարդ մեր մէջ, որ միեւնոյն կարծիքը ունենայ Վարուժանի մը կամ Սիամանթօի մը վրայ, օրինակ, որոնց ձայնը դեռ մեր ականջին է... Անչափախնդիր եւ խղճմտալի քննադատութիւնը տեղի է տուեր մեր մէջ կամ գինետոնական պերճ խօսքերու, կամ բարեկամ վաստկելու ու կորսնցնելու հետապնդման... այդ պաշտօնը առնողներէն որ [...] տեսական օրհնումի վիճակին մէջ [...]

Մեր սերունդը ինքն ալ [...] համեմատութեամբ, այդ գործ[...] ներէն սահելու վախեր կը [...]

Ե՞րբ, ի՞նչպէս հնար պիտի [...] մեզի այս աշխատանքը...

×

— Գիտէ՞ք, կը հարցնէ մեզի [...] այսօր պատահմամբ զինքը [...] ռէտէնկօթի տեսայ... Պեխերն ալ [...] ոլորած ... ճճին, ճճի... վիժած [...] բարած մը... փաթթէս կը [...] լուացարարուհիին խնդալով ... [...] դուքի ամէնէն լպիրշ տեսակը [...]

— Սիրելի Իվան Ցէ[...] ընկերս, (հիմա գիտենք իր [...] չէ՞ք խորհիր որ լաւագոյնը [...] դրութիւն չդարձնելն է իրեն [...] առանց իսկ ձեզմէ արտօնութիւն [...] րելու, ուզեցինք ուրախութիւն [...] ննալ ձեզ մեր սեղանին: [...] որ, սպասարկութեան համար [...] կը խանգարէր:

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐ[ԵԱՆ]

(5)

(Շար·)

ԿՈՎԿԱՍ

Վրացիները ալ կը բարեփոխեն իրենց տառերը

— o —

Վրաստանի կառավարութիւնն ալ որոշեց բարեփոխել վրացական տառերը եւ կազմեց վրացական տպագրական տառերու բարեփոխման կոմիտէ մը, որուն կ'անդամակցի նաեւ Ն. Մառ։

Այդ կոմիտէին նպատակը պիտի ըլլայ վրացական տառերը բարեփոխել «բազմակողմանի կերպով», այսինքն պահպանել «գեղեցկութիւնը, պարզութիւնը եւ խնայողութիւնը», ինչպէս նաեւ պատշաճեցնել տպագրական արդի թեքնիքին։

Կոմիտէն «պիտի հաւաքէ եւ ուսումնասիրէ այն բոլոր նիւթերը, որոնք կը վերաբերին մինչեւ այժմ վրացական տառերու բարեփոխման համար կատարուած աշխատանքին, եւ անմիջապէս պիտի ձեռնարկէ տպագրական գործի զանազան ճիւղերուն մէջ տառի օրինակներ պատրաստելու»։

Միւս կողմէ, հրահանգ տրուած է կրթական գործավարութեան՝ կազմել մանկավարժութեան գիտական — ուսումնասիրական կաճառին կից աշխատանոց մը, օժանդակելու համար տպագրական տառերու բարեփոխման գործին։

Տառերու բարեփոխման գործին յատկացուած է անհրաժեշտ չափով վարկ մը, 70,000 րուբլի։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Բազմարուեստական վարժարան

— o —

Սեպտ. 1ին Երեւանի մէջ բացուեցաւ բազմարուեստեան վարժարանը։ Այս տարի ընդունուած են 100 ուսանող։ Շէնքը վերանորոգուած է։ Լրացուցիչ կերպով, 500 հոգիի համար շինուած է լսարան մը։ Ուսանողութեան մեծ մասը (75 առ հարիւր) ապահովուած են բնակարանով։ Աշխատանոցները՝ գործիքներով։ Հայ լեզուի դասագիրքերն ալ ամբողջացուած են։

Դպրոցները բացուեցան

— o —

Սեպտ. 1ին բացուեցան նաեւ Հայաստանի բոլոր միւս դպրոցները, մանկապարտէզէն սկսեալ մինչեւ համալսարանները։ Այդ առթիւ եղան նաեւ ցոյցեր, տօնելու համար Միջազգային երիտասարդութեան օրը։

Երեւանի դպրոցներէն յիշենք մէկ քանին։

Աբովեան վարժարանը եւ Միասնիկեան վարժարանը իրարու կից են։ Աբովեան վարժարանը ունի 40 դասարան, որոնք կ'աշխատին երկու հերթով։ Ուսուցչութիւն, դասագիրք, գրենական պիտոյք ապահովուած են։ Միասնիկեան վարժարանը ունի 312 աշակերտ։ Շէնքը վերանորոգուած է։ Դժբախտաբար դասարանները փոքր, դրասեղանները հին ու անպէտ։

Մաքսիմ Գորքի վարժարանը մէկն է Հայաստանի ամենամեծ դպրոցներէն։ Ունի 60 դասարան, 2500 աշակերտ։ Դասաւանդութիւնները կը կատարուին երեք հերթով։ Շէնքը հին է, դպրոցի անյարմար է։ Աշակերտութեան մէկ մասը պիտի տեղափոխուի Սարեան վարժարան։

Շահումեան վարժարանի շէնքը նոր է հիմնուած, մեծ է եւ ունի երեք յարկ։ Երրորդ յարկը այս տարի շինուեցաւ, որովհետեւ աշակերտութիւնը շատ կուգար։ Աշակերտներուն թիւն է 1800, ընդամէնը 42 դասարան, ուսուցիչներուն թիւը՝ 61։ Այս տարի ընդունուած են 250 հոգի։

Այս դպրոցը տասնամեայ վարժարան մըն է եւ միջազգային, ունի երեք բաժիններ, հայկական, թրքական եւ ռուսական։

Խանջեան վարժարանը դեռ վերանորոգուած չէ ամբողջովին։

Գաւառներէն կը հասնին երբեմն մխիթարական լուրեր, երբեմն տրտունջներ դպրոցներու վերաբացման այս եղանակին։ Գիւղեր կան, որ ապահովուած են դպրոցական շէնքով, ունին ուսուցիչ եւ դասագիրք։ Գիւղեր ալ կան, որ դպրոցի շէնք չունին, կամ դասագիրքը կը պակսի, կամ ուսուցիչը։

Յառաջիկայ տարին, ըստ ծրագրի, այն վերջին տարին է, երբ այլեւս Հայաստանի մէջ մարդ չպիտի մնայ, որ գրել — կարդալ չգիտնայ։

«Գիքոր»

■■■

Հայաստանի շարժանկարի ընկերութիւնը կ'աշխատի սինէմայի վերածել Յ. Թումանեանի Գիքորը, որուն պատկերագրութիւնը (սէնարիօ) պատրաստած են Մ. Գէորգեան եւ Մարտիրոսեան։ «Գիքոր»ի ժապաւէնի վրայ կ'առնուի Երեւանի, Թիֆլիզի եւ Դսեղի մէջ։ Բեմադրութեան կը մասնակցին դերասաններ Ա. Աւետեան, Յասմիկ, Հ. Ներսէսեան, Ջրպետեան, Ամիրբէկեան։ Շարժանկարը պատրաստ կ'ըլլայ այս տարեվերջ։

Մշակելի նոր հողեր

— :-: —

Ջրային տնտեսութիւնը որոշած է օգտագործել Ղարասու — Զանգիբասարի հարթավայրը գտնուած 20 հազար հեկտար հողամասը։ Այդ տարածութեան մէկ մասը, մօտ 8 հազար հեկտար մինչեւ չէ այժմ չէ օգտագործուած, որովհետեւ ճահճային էր։ Մնացեալ մասը թէեւ կ'օգտագործուէր, բայց բերքը շատ քիչ կ'ըլլար, ոռոգումը կանոնաւոր չըլլալուն համար։ Ոռոգման ներկայ ցանցը չի հասնիր մեքենայացուած գիւղատնտեսութեան պահանջներուն։ Ճահիճները չորցնելէ եւ ոռոգման ցանցը կարգի դնելէ յետոյ, կարելի պիտի ըլլայ լրիւ օգտագործել այդ հողամասերը եւ բարձրացնել բերքին քանակը։

Զուգընթացաբար վերջ կը դրուի ջերմախտին (մալարիա), որ հետեւանք է ճահիճներու գոյութեան։

Նկատի պէտք է ունենալ որ այս հողամասերը կը գտնուին թանկագին մշակութիւններու (մասնաւորապէս՝ բամպակ) շրջանին մէջ, ահա թէ ինչու օգտագործումը շատ արժէքաւոր պիտի դարձնէ հողի այդ շերտերը։

Նոյն ատեն պիտի ամրացուին Զանգուի եւ Ղարասու գետերուն եզերքները առաջքն առնելու համար հաւանական վարարումներու։

ԻՆՉՈ՞Ւ ԿԸ ԿԱՂԱՅ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ

Գրած ենք թէ ներկայիս Լէնինականի մէջ կը շինուի հսկայ սպանդանոց մը, որ պիտի ունենայ Անդրկովկասեան արժէք։

Խորհ. Հայաստան կը գանգատի, որ կը կաղայ սպանդանոցին, մասնաւոր սառնարանին շինութիւնը։

Սառնարանը, որ պէտք է աւարտի այս տարի, պիտի ունենայ 3 յարկ, առանց հաշուելու գետնայարկը։ Պիտի բռնէ 2590 քառ. մէթր տարածութիւն, գետնէն 20 մէթր բարձրութիւն, 2,5 մէթր խոր հիմ։

Շինութիւնը կը կաղայ նախ անոր համար, որ բանուոր չկայ։ Ասկից զատ աշխատող բանուորները «կը հոսին«, տեղ կը փոխեն շարունակ։ Ապրիլին կը պահանջուէր օրական 250 բանուոր, մինչ կ'աշխատէին միայն 140 բանուոր։ Մայիսին կը պահանջուէր 450 բանուոր, մինչ կ'աշխատէին միայն 254 բանուոր։ Յունիսին կը պահանջուէր 552 բանուոր, մինչ կ'աշխատէին միայն 381 հոգի։ Յուլիսին կը պահանջուէր 760 բանուոր, մինչ կ'աշխատէին միայն 510 հոգի։ Չենք հաշուեր գործալքումները, բացակայութիւնները։ Ու մինչ մէկ կողմէ անձրեւը կ'ընդհատէր աշխատանքները, միւս կողմէ բանուորի պակասը ետ կը ձգէր շինութիւնը։ Բանուոր հաւաքող պաշտօնեաններն ալ զբաղած էին աթոռի կռիւով կամ խառնակչութեամբ։

Մեծ պահանջ կայ քարտաշի, ամբաշաղախ պատրաստողի, հիւսնի։ Ասով հանդերձ այս արհեստաւոր բանուորները յաճախ կը զբաղեցնեն հող փորելու սեւ աշխատանքով։ Վերջին ամսուան՝ շինութիւնները կը պահանջէին 250 բանուոր, որ չկայ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Խոշոր չարիքին պզտիկ բարիքը

— oo —

ԼԱՊԷԿԻՒՏ, 18 սեպտ. (Յառաջ).— Փոն տ'Օպնայի երբեմնի ժիր կեանքը մօտ երեք տարի է որ դադրած է, Դաշնակցականներու ցրուելուն պատճառաւ։

Վերջերս եռագոյնի դէմ սարքուած անախորժ դէպքերը բաւական լուսաբանեցին գաղութիս գիտակից երիտասարդութիւնը որ ինքնաբերաբար կը մօտենայ Դաշնակցութեան։ Այստեղ մնացած երկու դաշնակցական ընկերներուն եկան միացան հինգ չէզոքներ, եւ վերակազմեցինք Փոն տ'Օպնայի Հ. Յ. Դ. «Կորիւն» խումբը։ Բոլորն ալ վառվռուն երիտասարդներ են, չափող — կշռող եւ գիտակից։

Կրցանք զանազանել, կ'ըսէ նոր ընկերներէն մէկը.

— Անոնք որ իրենք զիրենք Հայաստանին եւ հայ ժողովուրդին բարեկամներ կը ձեւացնեն, զժբախտաբար, իրենց մամուլով ու բեմով բոլշեւիկներուն մէկ երեսը միայն կը տեսնեն, կը ծածկեն ինչ որ կ'անցնի կը դառնայ Հայաստանի մէջ։ Այս տեսակները Հայաստանի ու հայ ժողովուրդի բարեկամներ չեն կրնար ըլլալ։ Իսկ դաշնակցական մամուլը որ անաչառօրէն կը խօսի Հայաստանի շինարարութեան մասին, չի թերանար նաեւ հանրութեան ներկայացնել չարիքները։ Որո՞ւ համար գաղտնիք է թէ Հայաստանի մէջ հայ ժողովուրդին անտեսութիւնը խորտակուած է, թէ բազմութիւններ կ'երթան կորսուիլ անծայրածիր Ռուսաստանի խորերը, թէ ուրիշներ ճարահատ կը փախչին։ Այս բոլորը դիտելով եկայ այն եզրակացութեան թէ Հայաստանին ու հայ ժողովուրդին իրական բարեկամը Դաշնակցութիւնն է եւ ահա կը մտնեմ անոր դրօշին տակ։

Այո, սիրելի ընկեր, Դաշնակցութիւնը կը ցաւի որ ահագին ճիգերով ստեղծուած հայրենիքը ուժասպառ կ'ըլլայ եւ ժողովուրդը կը ցրուի, իսկ ռամկավարները իրականութիւնը կը ծածկեն, որովհետեւ այդ ճամբուն վրայ մազ խանձած չունին։ Վէրքի տէրը միայն ցաւ կը զգայ։

Մարգար Բարխեան

Կեմերեկի շուրջ

—..—

ՎԻԷՆ.— Անցեալ օր Պրիւքսէլէն հայրենակից Մահտեսեան դիտողութիւն կ'ընէր «Յառաջ»ի միջոցաւ թէ ինչո՞ւ Մարսէյլէն Կէմէրէկի Վերաշինացը եւ Վիէնի Հայր. Միութիւնը Կէմէրէկի հին անունի ծագման մասին լուսաբանութիւն մը չեն տար։ Այս առթիւ կը յայտնէր իր տեսակէտը։ Իմ կարծիքով կը սխալի եւ երկու կէտերու շուրջ.— Ա. Կէմէրէկի բնակչութիւնը, մէջն ըլլալով Թուրքերն ալ կը հաշուէ 7–8000։ Եթէ չեմ սխալիր, միայն հայ բնակչութեան թիւն էր 7–8000։ Բ. Կէմէրէկի հին անունը Կամարակ չէ, այլ «Կարմիրակ», որովհետեւ քաղաքին անուշ աղբիւրները հարաւային արեւմտեան կողմը գտնուող կարմիր ակէն կը բխին։ Լուսահոգի Յակոբ Պայրամեան (Պահլաւունի) մեզ այսպէս պատմեց։ Ժողովուրդը Կարմիրակը դարձուցած է Կամարակ, Թուրքերը փոխած են Կէմէրէկի։

Գալով Մարսէյլի Վերաշինացին, կարծես կը վախնան որ Նոր Կամարակը չի շինուիր, եթէ կապ ունենան «Յառաջ»ի հետ։

Ես որ եւ է կուսակցութեան չեմ պատկանիր, եւ ամէն տեսակ թերթ կը կարդամ։ Օրինակ, անցեալ օր ձեռքս անցաւ Լիոնի «Կայծեր» անուն թերթը, ուր ոմն Ե. Պապօ կը հրաւիրէ Պելֆօրի եւ Վիէնի հայրենակիցները որ չհետեւին Դաշնակներու քաղաքականութեան։ «Հայրենակիցներ, եկէք միացէք վերաշինութեան գործին եւ ներկայ Հայաստանին»։ Ի՞նչ կը նշանակէ այս։ Ամէնքս ալ Հայ չե՞նք, միեւնոյն հայրենիքին զաւակները չե՞նք։ Ինչո՞ւ պառակտում սերմանել վարչաձեւի պատճառաւ որ յաւիտենական չէ։ Մեր հայրենակիցներուն մէջ ալ կը գտնուին ամէն կուսակցութեան պատկանող մարդիկ։ Ցօնք չինեմ ըսելով աչք չհանենք։ Ո՞վ է հակառակ վերաշինութեան։ Այս կարգի ափեղցփեղ գրութիւններն են որ տուն կը քանդեն։

Մարտիրոս Կ. Տօնիկեան

ԻՐԵՆՑ ԴԵՐԻՆ ՄԷՋ

Աթէնքի Նոր Օրը կը գրէ այս խորագրին տակ (10 սեպտ.).—

Փարիզի մէջ վերջերս վերսկսած է հրատարակուիլ (ԽՄԲ.— Նորէն դադրած) ծանօթ «Մարտկոց» թերթը, Դաշնակցութեան դէմ պայքարելու, հայհոյելու միեւնոյն առաջադրութիւններով։

Սոյն թերթին Աթէնքի թղթակից եւ գործակալը, մէկ օրինակ «Մարտկոց» ղրկած է գաղտնի ոստիկանի մը հասցէին։ Որպէսզի առաքողը անծանօթ մնայ. թերթին հասցէն գրուած չէ ձեռագրով, այլ մեքենագիր։

Թերթը ստացող գաղտնի ոստիկանը, «Մարտկոց»ը թարգմանել կուտայ «Արեւ»ի Աթէնքի թղթակից Պ. Յ. Դարբինեանին որուն պատահարար հանդիպած է ոստիկանը։

«Մարտկոց»ի այդ թիւը կարմիր մատիտով գծած է ուղարկողը, ուր բազմաթիւ զրպարտութիւններ կան դաշնակցական անձերու վերաբերեալ։

Ձեկայի ու անոր գործակալներուն կողմէ կատարուած բոլոր զրպարտութիւնները, դեռ առիթը պիտի ունենանք ամբողջովին հանրութեան ներկայացնելու։

ՄԱՄՈՒԼ

Տապալումին յետոյ

— o —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ, Ղեւոնդ արք.ի տապալման առթիւ (7 սեպտ.).

— «Դժբախտաբար, լաւ ճանչնալով Ղեւոնդ արք.ի ետեւ կանգնած տարրերուն ազգադաւ հոգեբանութիւնը, եւ դատելով շարք մը չարաշուք նշաններէ, չենք տարակուսիր երբեք, որ այդ անուղղելի մարդիկ իրենց անփառունակ պարտութենէն յետոյ ալ որոշած են նոր սադրանքներ նիւթել մեր գաղութի ներքին խաղաղութեան դէմ եւ փորձ ընել երկու հակամարտ մասերու բաժնելու անգամ Հայոց եկեղեցին Ամերիկայի մէջ։

Ինչպէս կ'երեւայ Նիւ Եորք Թայմզ թերթի տուած մէկ լուրէն, որ կը հաստատուի նաեւ «Պայքար»ի հրատարակած հաղորդագրութեամբ, պաշտօնանկ եղած Առաջնորդին կողմնակիցները հաւաքուեր են Մարթինիք պանդոկի մէջ եւ բացարձակօրէն ապօրինի կերպով «ազգային նոր Կեդր. Վարչութիւն մը» ընտրեր են՝ հարկաւ չմոռնալով «շնորհակալութեան» բանաձեւ մը հանել Ղեւոնդ արք.ին, իր գործած բոլոր չարիքներուն համար երեւի։

Ըստ իր բարի սովորութեան նման պարագաներու մէջ, «Պայքար» յիշատակութիւն իսկ չէ ըրած օրինական Երեսփ. Ժողովի մասին, որուն՝ Ղեւոնդ արք.ի իսկ խնդրանքով նախագահած է Յովսէփ եպ. Կարապետեանը, մինչդեռ նոյն «Պայքար» երկար գրութիւն մը հրատարակած է Երեսփ. Ժողովը լքած խումբ մը Ռամկավարներու կատարելապէս ապօրինի հաւաքոյթի մասին եւ զայն ներկայացուցած իբրեւ օրինական եւ ամբողջական Երեսփ. Ժողով։

Ըստ երեւոյթին, մեր հարեւան ռամկավար թերթը իրեն համար այնքան յատկանշական այդ անամօթ կեղծիքը գործելու ատեն ամերիկահայ գաղութը դրած է յիմարներու բազմութեան մը տեղ եւ անսահման միամտութիւնն ունեցած է կարծելու, թէ այդքան տղայական կերպով կարող է խաբել, մոլորեցնել մեր հասարակութիւնը։

Ղեւոնդ արք. չի կրնար արդարանալ այն պատճառաբանութեամբ թէ սկիզբէն իսկ չէ ճանչցած զինքը պաշտօնանկ ընող Երեսփ. Ժողովին օրինաւորութիւնը։ Եթէ այդպէս ըլլար, ան չպիտի լիազօրէր Յովսէփ եպիսկ. Կարապետեանը իր փոխարէն բանալու Երեսփ. Ժողովը։ Եթէ այդպէս ըլլար, ան չպիտի յանձնէր Յովսէփ եպ. Կարապետեանի իր տարեկան տեղեկագիրը կարդալու պաշտօնը։ Եթէ այդպէս ըլլար, Ղեւոնդ արք.ի կողմնակիցները սկիզբէն իսկ չպիտի մասնակցէին Երեսփ. Ժողովին։ Ակներեւ է, որ այդ պարոնները այն ատեն միայն հեռացած են Երեսփ. Ժողովէն, երբ տեսած են, որ փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն ժողովին մէջ, հետեւաբար դատապարտուած են անխուսափելի պարտութեան։ Եւ որպէսզի գէթ ձեւականօրէն խուսափին պարտութենէ ու կարենան շարունակել իրենց պառակտիչ գործը՝ առանձին հաւաքոյթ մը գումարած են պանդոկի մը մէջ։

Մինչեւ այժմ Ղեւոնդ արք. եւ իր Ռամկավար ու Հօկճի բարեկամները կը շահագործէին իրենց պաշտօնական հանգամանքը եւ իրենց հակառակորդները անխղճօրէն կը ներկայացնէին իբր չնչին փոքրամասնութիւն մը։ Այժմ, երբ Երեսփ. Ժողովի անվիճելի մեծամասնութիւնը՝ ծառանալով Ղեւոնդ արք.ին դէմ՝ զայն պաշտօնանկ ըրած է, նախկին Առաջնորդն ու իր պաշտպանները ոչ միայն զրկուած են արդէն ձեւական իսկ հնարաւորութենէ խօսելու մեր գաղութի մեծամասնութեան անունով, այլ եւ ի վիճակի չեն այլեւս չարաչար գործածելու Առաջնորդի բարձր պաշտօնը ընդդէմ հայ ազգային շահերու։

Նախկին Առաջնորդի հովանիին տակ պանդոկի մը անկիւնը, խումբ մը ռամկավարներու մասնաւոր մէկ հաւաքոյթի կողմէ «Ազգային Կեդր. Նոր Վարչութիւն» մը ընտրելու ծիծաղելի փորձը աւելորդ անգամ մը եւս շատ պերճախօս կերպով ցոյց կուտայ, թէ Ղեւոնդ արք. գիտակցաբար կը ձգտի պառակտել Հայոց եկեղեցին, որուն իբր թէ կոչուած է ծառայելու։ Ատիկա ցոյց կուտայ նաեւ, որ այդ անարժան հոգեւորականին համար եկեղեցի, գաղութի եւ ազգի շահերէն շատ վեր է իր պզտիկ, շատ պզտիկ եսը։ Վերջապէս ատիկա ցոյց կուտայ կրկին, որ Ղեւոնդ արք. իր այդ եսը անյուսալի, անուղղելի կերպով ի սպաս դրած է հայ եկեղեցիի, գաղութի եւ ազգի շահերուն թշնամի խումբ մը ցաւագար անձերու մութ նպատակներուն»։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Նոր ընտրութիւն

ՎԻԷՆ, 19 սեպտ. (Յառաջ).— Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղի վարչութեան հրաւէրով ընդհ. անդամական ժողովը տեղի ունեցաւ կիրակի օր, Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Խաժակ» Ակումբի սրահին մէջ։ Ամենավերջին հարցն էր վարչական ընտրութիւն։ Կարդացուեցաւ նախկին վարչութեան բարոյական եւ նիւթական զեկոյցը, եւ ժողովը միաձայնութեամբ գնահատեց տարուան գործունէութիւնը։ Յետոյ ընտրուեցաւ նոր վարչութիւնը՝ Ե. Յակոբովիչ, Մ. Փափազեան, Հ. Լուսարեւեան, Յ. Մաթոսեան, Ս. Փլաւճեան, Ա. Տիգրանեան, Պ. Գալիկեան։ Ֆութպօլի խմբապետ ընտրուեցաւ Ահարոն Տիգրանեան։ Մեր մասնաճիւղը նախանձելի դիրք ունի։ Միշտ նորեր կուգան լեցնելով յոգնածներուն կամ վհատածներուն գործը։

Յ. Մաթոսեան

ԳՐՔԻ ՕՐ

Հպա՞րտ էք ձեր ազգային փառաւոր Մշակոյթով, քաջալերեցէք հայ լեզուով հրատարակութիւնը։ Թո՛ղ ամէն Հայ գոնէ մէկ հայերէն գիրք գնէ տարին անգամ մը՝ «ԳՐՔԻ ՕՐ»ը։

Հայ Գրողներու Ընկերակցութիւն

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ՝ 1915-1924

— o·o —

«Յաղթական» Թուրք զինուորներու բազմութիւնը ...ուելով գիւղակաքի առջեւէն եւ ետեւէն հեռացան, ...թի գայլերու վոհմակի նման որ եւ է առիթի սպասող ...երուն յանձնելով գիւղին բախտը։

Եւ առիթը երբեք չի պակսիր երբ մարդիկ ուզեն չարագործել։ Ահա մեծ առիթը,— գիւղի մէջ «Փէտայի» ...ւիլը։ Եւ երկրորդ՝ ձիու մը թամբի խնդիր կար ...գիւղի եւ Քիւրտերու մէջ։ Շատ չանցած, Քիւրտերը գիւղը պաշարեցին եւ սկսան հրացանաձգութեան։

Տղամարդիկ կորսնցուցած էին իրենց գլխաւորները (ոմանք բանտ, ոմանք փախստական)։ Միւս կողմէ կառավարութիւնը կը խրախուսէր Քիւրտերը, իսկ իրենք ...չունէին։ Ուստի, իբրեւ նուազագոյն չարիք չդիմա...եցինք եւ քաշուեցանք աստին–անդին։ Իսկ ընտանիք եւ ...խաները ոչխարի պէս իրար խառնուած՝ փախուստի ...եցին դէպի հարեւան գիւղերը որոնք բարեբախտաբար հայկական էին։ Եղաւ վայրկեան որ «մէր դիմադնելու» վիճակն էր, 1907ի անիծական Թուականն էր։ Մայրս ձեռքէս բռնած կը դիմէինք դէպի Զիա... գիւղը հօրաքրոջս՝ Հռոսի տունը։ Մօրս կողքին ...էր իր մայրը՝ Շուշանը։

Յանկարծ քիւրտ ձիաւորներ մեր առջեւը կտրեցին։ ...տի լեցնէին մեզ մեր տուներու մէջ եւ այրէին։ Էկիթ ...անուով Քիւրտ մը իր գլխարկը գետին զարնելով երդում ըրաւ որ եթէ ընտանիքի պատուին դպչող ըլլայ, պիտի ստիպուի կրակել իրենց վրայ։ Այդ կ'ընէր տեղացի Հայերու հետ կապ հաստատելու համար։ Այս միջամտութեան վրայ, թոյլ տուին որ ժողովուրդը քաշուի իրեն ծանօթ գիւղերը,— Մեղտի, Նորակ, Խէյպան, Գոմս, Շեխլան, Գըլախաճ, Զիարաթ, Սորդար, Աւրան, եւայլն։

Հազիւ այդ գիւղերը ապաստան գտած, տեսանք որ սկսաւ մուխ բարձրանալ գիւղէն։ Երկու օրուան մէջ, ամբողջ գիւղը մոխիրի վերածուեցաւ։

Մէկ – երկու ամիս անցաւ մեր այդ Թափառական կեանքի վրայ։ Ոչ ոք կը համարձակէր դառնալ, վերաշինելու համար իր աւերուած բոյնը։ Բայց կառավարութիւնը իր ժանտարմներով եւ խարազանի հարուածներով կը վերադարձնէր մեզ աւերուած գիւղը, ուր արագիլներու բոյներն անգամ քանդուած էին։ Վերադարձանք վերջապէս։ Երբ գիւղը հասանք, տեսանք ռուսական հիւպատոսը 8 — 10 զինուորով, նախ վախցանք, ապա հասկցանք որ եկեր է գիւղին վիճակը լուսանկարելու։

Կատարեալ Բաբելոն, ժողովուրդը հաւաքուած տուներու մոխիրներուն վրայ, կին երախայով կուլայինք։ Միակ բախտաւորութիւնը այն էր որ ամառ էր եւ ապաստան գտանք բարտի ծառերու տակ։

Դարձեալ նոյն գիւղերէն բեռներով փոխ – ալիւր բերին, ցախ վառելով բոլի վրայ հաց կը թխէին ու այսպէս կ'ապրէինք։ Տղամարդիկ զբաղած էին վերաշինելու տուները, որոնց պատերը քարէ ըլլալով գրեթէ անվնաս մնացած էին։ Կը մնար ուրեմն այրած մոխիրն ու հողը պարպել եւ գոցել...։ Եղաւ վերջապէս։ Ո՞ւր են ապա լծկան – կթան եւայլն անասուններ։ Եւ ոչ մէկը ունի։ Գիւղը թալանուած էր ամբողջովին, ամէն մարդ իր գլխու ճարը կը նայէր։ Իմ օրովս գիւղի թալանն ու մոխրացումը առաջինն էր։ Իսկ հօրս տունը երկրորդը։ Ամէն մարդ իր նիւթական եւ բարոյական միջոցները ի գործ դնելով, ուրիշ գիւղերու խնամիներու ազգականներու օգնութեամբ նորէն ունեցաւ իր լուծքը ու հետզհետէ կթանը։

Իսկ մեր փրկութեան աղբիւրը, միակ յոյսն ու լոյսը հօրեղբայրս, Գալուստն էր, որ կը գտնուէր Պուլկարիա։ Ան ուսուցչութեան պաշտօնով երկրէն ելած էր դէպի Քղի, հոն պաշտօնավարելէ յետոյ անցած էր Կիլիկիա, բաւական մնալէ յետոյ կ'անցնի Տէտէ Աղաճ, դարձեալ նոյն պաշտօնով։ Ու ապա Սոֆիա, ուր կը բանայ սրճարան, միշտ նիւթական օգնութիւն հասցնելով։

Այդ հօրեղբայրս որ հօրս ամուսնութեան ժամանակ մերժած էր վերադառնալ երկիր, եւ կ'առարկէր թէ՝ իր օտարութիւն մնալը միշտ կարեւոր էր։

Ահա կ'արդարանար իր նախատեսութիւնը։ Ինքն էր որ այս առթիւ ալ, պուլկարական ոսկիները կ'ուղարկէր Մուշ, եւ հայրս գանձելով կը գնէր անհրաժեշտ անասունները։

Ժողովուրդի ժրաջանութեան հետ, կար նաեւ Տարօն աշխարհի բնական բարեբերութիւնը։ Զափազանց առատ էին վայրի բանջարեղէնները եւ պտուղները, որոնցմէ կը յիշեմ կանկառ ու խանեն, սինձ ու կրծիկ, ճմբռուկ ու ջուղուղիկ, պխտրունք ու նուիկ, թթուարոշ ու երնջնակ, մոմեմար, խանտամոլիկ, ժախ, ու բող, տան-դռնիկ ու փափուիկ, կանտոխ ու կոճղեղ, տանձ ու դաւինջ, ալուճն ու քարճին, սավտուկ ու Թորթիկ, խաւրծիլ ու օղին, մամոխն ու Թուխամպ, էշուիդն ու շլոր, պնտուկ ու պլուԹ (կաղին, խող կաղին), մանտակն ու փնկի, սխտորակ ու խնձորակ, փշատողն ու աղմազիդօն։ Այս ամէնուն վրայ Թերեւս գեղեցկագոյնը, մանանան (զազպէն), մանանխ, դատրակ ու դեռ ինչեր որ խուսափած են յիշողութենէս։

Այս բարիքներով էր որ շատ անգամ իրենց գոյութիւնը կը պահէին նաեւ մեր ազատատենչ Հայերը, յեղափոխական – փախստական, այծեամներուն դրացի։

Այսպէս օր անցուցինք նաեւ մենք մեր մոխրացած գիւղին մէջ, 1907ի անիծական Թուականը։ Նոյն այդ Թուականին էր որ, Սուլուխ գիւղի մէջ Քէօսէ պինպաշիի հետ ընդհարելով նահատակուեցաւ «Սարիլի Ասլանը» մեր աննման Գէորգը, իր քաջարի երկու ընկերներով, Գալէ եւ Ակօ, սատկեցնելէ յետոյ այդ շրջանի մեծագոյն Թշնամին Քէօսէ պինպաշին իր բազմաթիւ հետեւորդներով։ Սուլուխ գիւղը Թալանի տրուեցաւ հետեւեալ օրը, երբ յեղափոխականները նկատելով իրենց դէմ գալիք ուժի գերազանցութիւնը, գիշերանց հեռացած էին գիւղէն։

Գէորգի մարմինը որ դրուած էր Սուլուխ եւ Խաչխալտախ գիւղերու միջեւ, մայիսեան ծաղիկներու մէջ, ընկերները չէին կրցած անհետացնել։ Թուրք զինուորները գտնելով քաղաք տարին եւ ցուցադրեցին, յետոյ կառավարութիւնը արտօնեց որ պատուով Թաղուի։

ԼԵՒՈՆ ՏՕՆԻԿԵԱՆ

(3) (Շար.)

3. Իբրեւ հրձիգ ձերբակալուած Հոլանտացին չատոնց վտարուած է համայնավար կուսակցութենէն: Արդ, պաշտօնական զեկոյցները հրդեհին յաջորդ օրն իսկ համայնավար կուսակցութիւնը ներկայացուցին իբրեւ բուն հեղինակը այս արարքին:

⁂ Գերագոյն ատեանին հինգ անդամները ինչ որ վճռեն, անվերաքննելի է: Անոնք պիտի ըսեն թէ ամբաստանեալները յանցաւո՞ր են իբրեւ հայրենիքի դաւաճաններ: Այնուհետեւ ինքնին կուգայ վճիռը, — մահապատիժ:

Դատավարութեան մանրամասնութիւնները ժողովուրդին կը հաղորդուին ձայնարձակներու միջոցաւ:

Ժողովներ, տեսակցութիւններ եւ ծրագիրներ

Քանի կը մօտենան զինաթափութեան խորհրդաժողովին գումարման օրերը, այնքան կը բազմանան դիւանագէտներու երթեւեկները, տեսակցութիւնները, եւ բանակցութիւնները:

Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը կարեւոր ժողով մը գումարեց չորեքշաբթի օր, օրակարգ ունենալով զինաթափութեան խնդիրը եւ մասնաւորապէս արտաքին նախարարութեան խորհրդականին տեղեկագիրը՝ Փարիզի մէջ կատարուած բանակցութեանց մասին: Մասնաւոր զեկոյց չհրատարակուեցաւ այս մասին, բայց լրագիրներ կը հաւաստեն թէ մեծ տարբերութիւններ չկան անգլիական եւ ֆրանսական տեսակէտներուն միջեւ: Անգլիական տեսակէտով, անհրաժեշտ է ամէն բանէ առաջ զինաթափութեան պայմանագիր մը ունենալ, ապահովաբար կրճատելու համար սպառազինութիւնները: Դեռ վերջնական որոշում տրուած չէ այս մասին, բայց Լոնտոնի մէջ կը յուսան միջին ճամբայ մը գտնել, նոր բանակցութիւններով: Արտաքին նախարարը եւ իր խորհրդականը Ժընեւ գացած ատեն կանգ պիտի առնեն Փարիզի մէջ, խորհրդակցելու համար ֆրանսական կառավարութեան եւ ամերիկեան պատուիրակին հետ: Պիտի տեսակցին նաեւ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ ներկայացուցիչներուն հետ:

⁂ Փարիզի պաշտօնական շրջանակները ձեռքի վրայ կը պատրաստեն Լեհաստանի արտաքին նախարարը, Պ. Պէք, որ հասաւ առջի օր: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ՝ երկու երկիրներու արտաքին նախարարները քննելով օրուան խնդիրները, հաստատեցին որ կատարեալ համամտութիւն կը տիրէ: Արեւելեան Եւրոպայի պետութեանց միջեւ կնքուած ոչ-յարձակման դաշինքն ալ բարեբար ազդեցութիւն ունեցած է մասնաւորապէս Լեհաստանի եւ Ռուսիոյ յարաբերութեանց միջեւ:

Արտաքին նախարարը հացկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ Պ. Պէքի:

⁂ Թերթերը կը գրեն թէ՝ Իտալիան այլեւս չպիտի պահանջէ որ կրճատուին Ֆրանսայի սպառազինութիւնները, համակերպելով ներկայ մակարդակին: Յետոյ, չպիտի հակառակի որ ստուգում (հակակշիռ) կատարուի Գերմանիոյ սպառազինութեանց մասին: Բայց, փոխադարձաբար պիտի պահանջէ որ վերաքննութեան ենթարկուի Գերմանիոյ զինուորական կացութիւնը եւ որոշ զիջումներ ըլլան անոր, արտօնելով որ 200,000նոց բանակ մը պահէ, ինչպէս առաջարկած էր Պ. Մաքտոնըլտ:

Փարիզ եւ արուարձաններ

Հ. Յ. Դ.

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԸ-ԿՈՆԷՍԻ «Վարդան» Ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ. Ընտրութիւն եւ ընարութիւն: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄԿԻԼԻՆՈՅԻ «Վռամեան» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այս Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Ընտրութիւն վարչութեան:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Զարդարեան» գրադարանի սրահը: Կարեւոր օրակարգ:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕԻ (Մարսէյլ) «Վռամեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ, Հրայր, կայծակ, Մուրատ եւ գայլ վահան խումբերը, այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 5ին սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Բացականները նկատի կ'առնուին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» Ենթակոմիտէի ժողովը վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատոմսով:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ

Ingénieurs CIVILSի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Եւրոպական եւ հայկական պարեր:

×

ՊԱՆԵԷՕ – ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 8ին, Կիրակի օր

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

30 Սեպտեմբեր շաբաթ իրիկուն, Պրէպան Մարսէյէի մէջ

Մանրամասնութիւնները ժամանակին

Կը խնդրուի բոլոր Միութիւններէն նկատի ունենալ այդ թուականը:

Թէյասեղան

կազմակերպուած ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հ. Կ. ԽԱՉի մասնաճիւղին կողմէ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 7ին, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՕՓԵՐԷԹԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՏԱՐԻ — Ա. ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԲԱՑՈՒՄ 1933 - 934 ԹԱՏԵՐԱՇՐՋԱՆԻ

ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

9 Rue Danton, Paris - Métro St. Micel եւ Odéon

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ. ԺԱՄԸ 2.45ին

ՏԻԿԻՆ Մ. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ

Ամերիկա մեկնելէ առաջ վերջին անգամ կ'երեւի փարիզահայ բեմին վրայ

կը ներկայացուի **Մէկ Բաակ - Զուս Պաակ**

(Զաւարթ Օփերէթը երեք արար)

Հեղ.՝ Վ. Փափազեան (Լիլա), Երաժշ.՝ Ժ. Շահ-Պարոնեան, Ծաղ.՝ Գր. Վահան

կը մասնակցին փարիզահայ բեմի ամէնէն սիրուած դերասաններն ու դերասանուհիները:

Գիները.— Ա. կարգ 25, Բ. կարգ 15, Գ. կարգ 10, Դ. կարգ 7 ֆրանք:

Պարահանդէս Վիէնի մէջ

ՎԻԷՆԻ ԱՏԱՆԱՅԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ կազմակերպած է պարահանդէս մը, որ տեղի պիտի ունենայ վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ժ. Ա. Կ. սրահին մէջ, 150, rue Lafayette:

Մուտք այրերու՝ 3 ֆրանք, կիներու՝ 2 ֆրանք:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԷՅՎԷԻ եւ ՇՐՋԱՆԻ Հայրենակց. Միութեանս ընդհ. ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, 22, rue Madame Curie, Պանեէօ: Օրակարգ.— Նոր Վարչութեան ընտրութիւն եւ Ընթացիկ հարցեր: Կը հրաւիրուին անդամ եւ ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի համարուի:

ԿԱՐԵՒՈՐ

Ծանօթ օրիորդ մը կը ստանձնէ ֆրանսերէնի, անգլիերէնի, գերմաներէնի եւ հայերէնի դասեր տալ տուներու մէջ: Դիմել Յառաջի վարչութեան:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

ԳՈՅԱՄԱՐՏ օրացոյց 1934 Ե. Տարի

Սեպտեմբեր 30ին լոյս կը տեսնէ Մարսէյլի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան «ԳՈՅԱՄԱՐՏ» պատկերազարդ պատի օրացոյցը՝ Միութեան Տասնամեակին առթիւ:

Բովանդակութիւն.— Մեր քննական պատմութիւնը, սկիզբէն մինչեւ Վարդանանց (հետեւողութեամբ Հ. Ս. Տէր-Մովսէսեանի): Յեղափոխական դէմքեր եւ նշանակելի դէպքեր առանց կուսակցական խտրութեան, կրօնական տօները լրիւ:

Օրացոյցին ճակատը զետեղուած է Հ. Յ. Դ. Զինանշանը եզերուած հայկական զոյգ եռագոյններով, իսկ մէջտեղը դէպի Ազատութիւն նկարը, օրացոյցին տակը Դաշնակցութեան Եռրորդութիւնը Յուշարձանով, ձախ եւ աջ կողմերը հինգական նկարներով:

Օրացոյցի թերթերուն մէջ զետեղուած են 25 նկարներ Հայոց Պատմութեան պատմական եւ յեղափոխական զանազան դէմքեր:

Օրացոյցը ամէն Հայու սրտին մօտիկ գործ մըն է եւ պատի զարդ մը բարեկամներու տրուելիք լաւագոյն նուէրը:

Այս տարուան օրացոյցին գեղեցկութիւնը եւ մաքրութիւնը աւելի գեղեցկացնելու համար, յանձնուած է Փարիզ, Հրանդ-Սամուէլի խնամքին:

Հայրենակիցնե՛ր, ինչպէս գիտէք անցեալ տարի երկրորդ տպագրութիւնով դարձեալ չկրցանք գոհացում տալ բոլոր ապսպրանքներուն, ուստի այս տարի որոշուած է առաջին տպագրութիւնով միայն բաւականանալ, ուստի աճապարեցէք՝ չզրկուելու համար այս գեղեցիկ եւ խնամուած գործէն:

Դիմել Միութեանս հասցէին K. Antikian, 49, rue Nationale, Marseille.

Փարիզի եւ շրջաններու ընդհ. գործակալ՝ Գրատուն Հրանդ-Սամուէլ 51, rue Mr. le Prince, Paris (5):

Լիոն եւ Տէսին, Վահան Հիւսեան, 3, rue Tellier. Décines:

Պէյրութ Գրատուն Ապաճեան եղբայրներու:

Հալէպ Խորէն Գըրքեսէյեան, 22, rue Boustan Kulak:

Աղեքսանդրիա, Ներսէս Ղազիկեան Գրատուն:

Գին Մարսէյլի համար 5 ֆրանք: Գաւառներ եւ Արտասահման 5.50 ֆր.

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՂՔԷՆ (Գ. Գեղարքունի) 10 ֆր.: ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր (Նարդունի) 15 ֆր.: ՇԱՔԷ, Արեւելեան իշխանուհին 20: Ետքը, Է. Մարիա-Ռէմարք 20: ԸՆԴԱՐՁԱԿ ԵՐԳԱՐԱՆ, տպգր. Աթէնք, 1932, 636 էջ, կազմեալ, 30 ֆրանք: ՋՈՅԳ ՈՃԻՐՆԵՐ, կազմ. 10 ֆր.: ԱԻԱՋԱԿԱՊԵՏԸ, Բ. տպգր. կազմ. 25 ֆր.: ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐ (Գ. Քաթիպա) 6 ֆր.: Սայեաթ Նովա 6 ֆր.: Զրոյց պարսկահայ բարեկամիս հետ (Լ. Մեսրոպ) 5 ֆր.: կոոպերացիա (Վ. Տօնոյեանց) 10 ֆր.: Թէոֆանօ 25 ֆր.: Վոսփորի գաղտնիքը 30 ֆր.: Հայաստանի Աշխարհագրութիւն (Պապէսեան) 10 ֆր.: Իմաստութեան քառեակներ (Ա. Ձ.) 5 ֆր.: Մանկական Աշխարհ (Մարզպետ) 5 ֆր.: Ութ հէքեաթներ (Ա. 5 ֆր.: Ծովին աղջիկը 5 ֆր.: Թալիսման 5 ֆր.: Պարտուածներ՝ (Ա. Ծիրոնեան) 10 ֆրանք:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ.— ԱԻԱՐԱՅՐԻ ԱՐՇԻԿԸ (Ս. Բիւրատ) 5 ֆր.: ՔՈՐՐԱՏԻ 8 ֆր.: ԱՆՈՒՇ, հայկ. օպէրէթ 5 ֆր. եւայլն:

Պահանջել մեր ընդարձակ ցուցակը:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ .— 955 ֆրանք:
ՓԱՐԻԶ (17), Գ. Ս.— 70:
ՐԻԼԻ, Ժ. Թոմ.— 35:
ԹԱՒՐԻԶ, Գործ.— 1000:
ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ, Գ. Անդ.— 210:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա. Միութ.— 30:
ՊՈՐՏՕ, Գործ.— 200:
ՄԷՇԷՏ, Մ. Ա.— 786:
ՔԱՎԱՅՈՆ, Ման.— 20:
ԼԻՈՆ, Պետր.— 35:
ՄԱՔՈՆ, Տօլ.— 70:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Թէր.— 200:
ՔՐԷՕԶՕ, Ա. Ա.— 35:
ՔԼԷՐՄՈՆ ՖԷՐԱՆ, Լ. Թ.— 140:
ՕՊԸՆԱ, Ս. Վ.— 35:
ՔՈՄՓԻԷՆ, Ա. Արք.— 105:
ՎԱԼԱՆՍ, Գործ.— 427:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Եղիսաբեթ Սարգիսեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Կիւլիզար Բալթեան, որ կը գտնուէր Tarare Ֆրանսա: Իմացնել Պ. Ճիվան Տօնիկեանի, 15, rue Tustal, Bordeaux (Girond):

— Պիթլիսի Խուլթիկ գիւղացի Մանուկ Պարոնեան, կամ Սեդրակ կը փնտռէ Խուլթիկ գիւղացի Աւետիս Չերքօեան, որ 1918ին, Սուրիոյ Ֆրանսական բանակին զօրաներէն մէկուն մօտ խոհարար եղած է: Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել Մանուկ Պարոնեանի 80, rue Longue des Capucines, Marseille:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (64)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ՋՈՒՇՆԻՆԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Այդտեղ մեզի կը սպասէր Սիլբէրբէրգ: Փոխեցինք մեր հագուստները եւ ընկերակցութեամբ Սիլբէրբէրգի եւ Բոսէնկոյի, մեկնեցանք այս վերջինին տունը: Բոսէնկո գործազուրկ էր, կը բնակէր խոնաւ եւ մութ նկուղի մը մէջ: Կարելի չէր ենթադրել թէ ոստիկանութիւնը կրնար գալ խուզարկելու մեր այս ապաստանը:

Ազատած էի:

Սիլբէրբէրգ, փախուստին ձեռնարկիչն ու վարիչը, կորսնցուց իր պաղարիւնը: Այնքան ուրախ էր, որ կը համբուրէր մեզ, Սուլիատիցկին եւ զիս: Սակայն իրեն կը սպասէր ուրիշ գործ մըն ալ, գործ մը ոչ նուազ դժուար, — կազմակերպել մեր փախուստը դէպի արտասահման: Ամբողջ ոստիկանութիւնը ոտքի էր հիմա: Քաղաքին մէջ եւ քաղաքին չուրջը, ամէն կողմ ոստիկաններ կային հետեւակ եւ ձիաւոր: Պէտք էր անցնիլ այս ցանցին մէջէն:

Սուլիատիցկի, ինք եւս, ուրախ էր: Պէտք է ըսեմ թէ ինծի տրուած չէ երբեք հանդիսատես ըլլալ այսքան հանդարտ քաջութեան մը, զոր ցոյց տուաւ ան, այդ գիշեր: Եւ դեռ չեմ խօսիր զոհողութեան իր ոգիին մասին, վերջապէս, չէ՞ որ բոլորովին օտար էի իրեն:

Այդ օրը, Բոսէնկոյի բնակարանին մէջ, խմբագրեցինք հետեւեալ յայտարարութիւնը, զոր տպել տուինք բազմաթիւ օրինակներով.—

«Յուլիս 15 — 16ի գիշերը, էս-էր կուսակցութեան Մարտական Մարմնին որոշումով եւ Լիթուանիոյ 51րդ գունդէն կամաւոր Վ. Մ. Սուլիատիցկիի օժանդակութեամբ, բանտէն ազատուեցաւ էս-էր կուսակցութեան անդամ՝ Բորիս Վիկտորովիչ Սավինկով, որ կը գտնուէր Սեւաստապոլի զինուորական բանտը:

Սեւաստապոլ, 16 յուլիս 1906»:

Երբ իրիկուն եղաւ, հեռացանք Բոսէնկոյի բնակարանէն: Հագեր էինք բանուորական շապիկ ու գդակ: Հինգ հոգի էինք, — Սիլբէրբէրգ, Սուլիատիցկի, Բոսէնկօ, ես եւ մեր առաջնորդը Սէպի, ուսանող Ճարտարագիտական վարժարանի:

Սէպի մեզի ցոյց պիտի տար ճամբան, որ, անցնելով քաղաքին եւ տափաստաններուն մէջէն, պիտի տանէր գերման գաղթականի մը՝ Կարլ Ստալբէրգի ագարակը: Այդտեղ մեզի պատրաստուած էր ապաստան մը բնակութեան համար: Հեռու էր: Ընտրեցինք կարճ ճամբայ մը: Բոսէնկօ, Սիլբէրբէրգ եւ Սէպի կարծես չէին գիտեր թէ ինչ է յոգնութիւնը: Սակայն Սուլիատիցկիի եւ ինծի համար, գիշեր մը անքուն անցընելէ յետոյ, տաժանելի էր 40 քիլոմեթր երկար այս ճամբորդութիւնը: Սէպի կ'աշխատէր փութացնել մեր քայլերը, որպէսզի ագարակ հասնէինք գիշեր չեղած: Զինուած էինք բոլորս ալ: Սակայն բարեբախտաբար մեր ճամբուն վրայ ոստիկանի չհանդիպեցանք:

Ստալբէրգի ագարակը կը գտնուէր նեղ հովիտի մը մէջ, չորս բոլորը բլուրներ: Բլուրներէն մէկուն վրայ դէտ մը դրինք, շարունակ աչքի տակ պահելու համար Սեւաստապոլի ճամբան: Ստալբէրգի մեծ տղան, 14 տարու լաճ մը, կը կատարէր պահակի այդ պաշտօնը, օրն ի բուն սպասելով այդ տեղ: Գիշերը կը փոխէինք պահակը, եւ այնտեղ կը հսկէին Սիլբէրբէրգ եւ Ստալբէրգ: Զգուշութեան համար, գիշերը չէինք պառկեր ագարակին մէջ, այլ հեռուն, անտառին մէջ, բաց երկնքի տակ: Իրիկունը Սիլբէրբէրգ անտառին մէջ մեզի համար ապահով տեղ մը կ'ընտրէր, գետինը կը փռէր փսիաթ մը, բոլորս կը ծածկէր խոշոր վերմակով մը եւ մենք կը քնանայինք, մեր մօտը դրած մեր զէնքերը, մինչ անդին բլուրին վրայ կը հսկէր մեր պահակը: Եթէ նոյնիսկ ջոկատ մը զինուոր պաշարէր ագարակը, մենք դարձեալ միջոց կ'ունենայինք փախչելու եւ պահուըտելու քարանձաւներու մէջ, որ կը գտնուէին մօտակայ լերան ստորոտը:

Այն տասը օրերը, զորս անցուցինք ագարակին մէջ, կը կազմեն իմ կեանքիս լաւագոյն յիշատակները: Ստալբէրգ բազմանդամ ընտանիք մը ունէր: Շուտով բարեկամացանք իր զաւակներուն հետ: Այս փոքրիկները գիտէին թէ ինչ կ'անցնէր կը դառնար: Եւ իւրաքանչիւրը կ'աշխատէր իր ձեռքէն եկածը ընել՝ օգտակար ըլլալու համար մեզի որ եւ է ձեւով: Յաճախ կ'օգնէին իրենց մեծ եղբօր, որ կը հսկէր Սեւաստապոլի ճամբուն վրայ: Անոնց պահակութեան ապաւինած՝ ապահով կը զգայինք մենք մեզ:

Ագարակին տէրը, Կարլ Ստալբէրգ, 40 անցած մարդ մըն էր, դէմքը արեւէն այրած, գիւղացիի կոշտացած ձեռքերով: Յաճախ իր հետ ժամերով կը նստէինք բլուրներէն մէկուն վրայ, ուրկէց կարելի էր տեսնել լեռներու ամփիթատրոնը: Ինծի կը պատմէր իր կեանքը, կը բացատրէր թէ ինչու, 40 տարեկանին, յեղափոխական էր եղած: Իր կեանքը անցուցած էր աշխատանքի, զրկանքի եւ տառապանքի մէջ: Իր կինը, մօտիկ հայրենակցուհի մը, կը բաժնէր ընտանիքին ծանր հոգերը:

Օր մը ըսաւ ինծի.

— Գիտէ՞ք, որոշած եմ ամբողջովին նուիրուիլ յեղափոխական գործունէութեան:

— Ի՞նչպէս, ագարակը պիտի թողո՞ւք:

— Այո, պիտի ձգեմ ագարակը եւ պիտի գործեմ իբրեւ յեղափոխական:

— Իսկ ձեր տղա՞քը:

— Անոնք առանց ինծի ալ կրնան ապրիլ:

Իրեն ըսի թէ սխալ կ'ընէր, թէ երբ պատճառ մը չունէր՝ պէտք չունէր յեղափոխական դառնալու, մանաւանդ որ կրնար օգտակար ըլլալ, իր ագարակին մէջ, ապաստան տալով, ...պատրաստելով, զէնք պահելով, վերջապէս ընելով ինչ որ քանից ըրած էր յեղափոխութեան համար: Սակայն Ստալբէրգ համաձայն չէր ինծի:

Ըսաւ վերջապէս.

— Դուք արտասահման կ'երթաք, ... Զիս ալ տարէք ձեր հետը: ... ծանօթանալ Բրեշկովսկայայի եւ ... ձի հետ: Յետոյ պիտի մեկնիմ Վոլգայի շրջանը, գիւղացիներու մօտ:

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. .. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 23 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

23 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2299

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Կ'ԱՐԺԷ՞Ր ԶԲԱՂԻԼ...

Սօֆիայի «Ազատ Խօսք»ը երեք խմբագրական նուիրած է կոչի մը, որ Փարիզի մէջ տպուած եւ բաշխուած է աջ ու ձախ:

Առաջին օրէն մեր ձեռքն էր այդ շոշորթապատումը, բայց յուզեցինք գրաղիլ:

Քանի որ մեր պաշտօնակիցը հարկ դատեր է իր մասին լուսաբանել այս նոր դաւը, երկու խօսք ալ մեր կողմէ:

Կոչը հրատարակուած է Փարիզի մէջ, 1933 օգոստոսին, եւ ղրկուած մամուլին, «Հրատարակութեան խնդրանօք»:

Անշուշտ, զայն գլխու վրայ ընդունած եւ անմիջապէս դրաշարին յանձնած ա՛յն խմբագիրները որ մասնագիտութիւնն ունին գարշահոտ գործերու:

Ի՞նչ կ'ըսէ «կոչ»ը, որ ուղղուած է «գաղութահայ հասարակութեան»:

— «Դաշնակցութիւնը՝ անկարող այլեւս խաբելու գաղութահայութիւնը, խօսքի եւ գրչի ձեւերով՝ կը դիմէ հակառակորդները լռեցնելու իր աւանդական զէնքին՝ ահաբեկչական սիսթէմին: Դաշնակ Պիւրօն լաւապէս կը զգայ թէ գաղութահայութիւնը՝ հետեւելով խորհրդային Հայաստանի բանուորութեան, որ դուրս շպրտեց դաշնակ արկածախնդիրներու խմբակը, չուզեր այլեւս հետեւիլ իրեն:

... Սոյն տերրորը ուղղուած է մասնաւորապէս անոնց դէմ որոնք իրենց աչքերը կը սեւեռեն խորհրդային Հայաստանի վերելքին ու խանդավառ՝ կը մասնակցին շինարարական աշխատանքներուն, հոս՝ գաղութահայութեան մէջ: Այս գծով՝ ահաբեկչական սոյն աքթերը ուղղուած են ուղղակի թէ անուղղակիօրէն մեր խորհրդային Հայրենիքին դէմ:

Տասը տարուայ ընթացքին, տասնեակներով ընկերներ ինկան դաշնակ գնդակի տակ: Ֆիզիքական յարձակումները, բանուոր եւ մտաւորական անհատներու դէմ, գաղթահայութեան պատմութեան մէջ ամէնօրեայ դէպքեր դարձան: Դաշնակ Պիւրօն զանազանութիւն չդրաւ իր զոհերուն միջեւ: Ամէն հոսանքի պատկանող Հայեր, որոնք այս կամ այն կերպով չէին հետեւեր դաշնակ կործանարար քաղաքականութեան՝ վատաբար զարնուեցան»:

Կոչէն կ'իմանանք որ, Փարիզի մէջ կազմուած է «Դաշնակ Տեռորի Զոհերու Պաշտպանութեան Կեդր. Յանձնախումբ» մը, որուն մէջ կը կազմեն շատ մը կազմակերպութիւններ եւ անհատներ, ամէն հոսանքէ եւ գաղափարէ»:

Կոչը կը յանձնարարէ «գաւառի եւ ամէն քաղաքներու մէջ կազմել մասնաճիւղեր, եւ յարաբերիլ Կեդր. Յանձնախումբին հետ»:

Ու վերջապէս, իբրեւ գործնական եզրակացութիւն այս բոլորին.

— «Կազմակերպեցէ՛ք տեղական միթինկներ ընդդէմ դաշնակ տերրորիզմի եւ դաշնակ ոճիրներու շարանը ծանօթացուցէք բոլորին՝ իրենց իսկական գոյներով եւ դրդապատճառներով: Հանգանակեցէ՛ք եւ տուէք ձեր լուման ի նպաստ դաշնակ տերրորի զոհերու: Ամէն տեղ, աշխատանքի վայրերէն մինչեւ ձեր հաւաքատեղիները, հնչեցուցէք դաշնակ ահաբեկչութեան դէմ պայքարի զանգակը»:

×

Այսպէ՛ս, ուրեմն, ճակատ մը եւս կը յարդարուի Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ:

Աւելի ճիշդ՝ հին, հանրածանօթ ճակատն է որ կը վերակազմուի նոր դիմակի մը տակ, չահագործելով դժբախտ, այլ պատահական դէպքեր:

Կոչը կ'ըսէ.— «Տասը տարուայ ընթացքին, տասնեակներով ընկերներ ինկան դաշնակ գնդակի տակ»:

Լաւ կարդացէք,— «Տասնեակներով ընկերներ»:

Իսկ իրրեւ փաստ կը յիշէ միայն հինգ դէպքեր, որոնց մէկը միւսին հետ կապ չունի, որոնց ամէն մէկուն պատմութիւնը գաղտնիք չէ նոյն իսկ իրենց համար:

Արդ, ձեռնարկին կազմակերպութեան ձեւը եւ այս արիւնրեւան թուեցիկին լեզուն իսկ որ եւ է կասկած չեն ձգեր հետապնդուած նպատակին մասին:

Մանաւանդ որ, այս տմարդի եւ դաւադիր ձեռնարկին հեղինակները կը յիշե՛ն Դաշնակցութեան վերագրուած դէպքերը, բայց կը մոռնա՛ն նոյն Դաշնակցութեան տուած զոհերը:

Անոնք չեն մոռցած Լեւոնի Պաղտասարեանը, որ իրենց իսկ մէկն էր, բայց մոռցե՛ր են դաշնակցական Վահան Վարդապետեանը (Պէյրութ), որ ինկաւ իրենց կաթընկերներուն ձեռքով:

Անոնք լսե՛ր են որ Ազատեան մը սպաննուած է Սելանիկի մէջ, թիւրիմացութեամբ, սակայն երբեք չեն իմացած դաշնակցական Տէրինեանի կանխորոշ սպանութիւնը, Աթէնքի մէջ:

Կը նշանակէ թէ, մեր դիմացն ունինք «քլիք» մը — հին հրոսը — որ կ'ուզէ խաբել ու մոլորեցնել միամիտները, կերպարանք ու դերան փոխելով:

Այս նոյն «քլիք»ը երէկ թոյն կը ցանէր Հօկի բերնով, եւ դըլայը ինկաւ իր լարած թակարդին մէջ:

Ան, տակաւին քանի մը ամիս առաջ, Ֆրանսացի բանուորները կը դրդէր խանգարելու դաշնակցական հանդէսները, օգնութեան կանչելով ոչ — յարձակման դաշինքը եւ ոստիկանութիւնը:

Ան գարշելի քուեթիւններ գրել կուտար Ֆրանսերէն թերթերու մէջ, իրրեւ Փաշական, մարդասպան, ահաբեկիչ ներկայացնելով «դաշնակ»ները եւ պահանջելով անոնց վտարումը:

Եւ հիմա հագեր է «Դաշնակ տերրորի զոհերու պաշտպանութեան» խարդախ շապիկը, աւելի եւս պղտորելու համար թունաւոր մթնոլորտը:

Հարց է այժմ,— ո՞ւր կ'ուզեն յանգիլ այս ընթացքով:

Զե՞ն մտածեր, գոնէ մէկ անգամ, թէ այսպէս արիւն պղտորելով տարին տասներկու ամիս, վերջ ի վերջոյ կրնան լուրջ ինքնապաշտպանութեան մղել Դաշնակցութիւնը:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԿԱԶԻՆ ԳԾԱԾ Է ՃԱՄԲԱՆ »

Կը պատմեն թէ, Ռուսնուքի մէջ, բարձր դասու տիկին մը, օր մը, փողոցէն անցած ատեն, կը հանդիպի « Հայաստանի բարեկամ » աղայի մը: Աղան, ըստ սովորութեան, յարգալիր կը բարեւէ տիկինը, մինչ այս վերջինը կը փոխարինէ աղային բարեւը, ըսելով՝

— Աստուծու բարին, Օսման աղա:

Աղան կ'այլայլի, կը յուզուի, աջ ու ձախ կը դժգոհի ու երբ բացատրութիւն կ'ուզէ, տիկինը կը պատասխանէ.

— Օսման՝ ի հարկէ, ուրիշ ի՞նչ ըսեմ ձեզի երբ հայկական դրօշը չէք ճանչնար:

Կը պատմեն, դարձեալ, որ Ցուլնաստանի քաղաքներէն մէկուն մէջ, « Հայաստանի բարեկամ» Հայ մը ըսեր է.

— « Թուրք մը կախելու տեղ, Դաշնակցական մը կը կախեմ »...:

Ստոյգ է որ գաղութէ գաղութ Օսմաններու եւ Ալիներու այս շարքը բաւական խիտ է: Ինծի կը թուի որ հակադրօշեան պայքարին խորը ոչ թէ իրական հայաստանասիրութիւն, այլ հոգեկան թրքացում կայ: Այստավաբակ ստրկութիւն մը: Անոնց արիւնին, էութեան, հոգիին հետ խառնուած բան մը: Ահա թէ ինչո՛ւ յարմար կը դատեմ ստորեւ արտագրել թուրք դրօշին ուղղուած ոտանաւոր մը, զոր տեսայ, վերջերս, պոլսահայ նախակրթարաններուն համար տպուած հայերէն դասագրքի մը մէջ.—

Ես մարդանք կ'ընեմ ամէն օր ձախ, աջ,
Որ հայրենիքիս գինուոր ըլլամ քաջ,
Ամուր դիմացկուն բազուկներս տես,
Քաջասիրտ գինուոր մ'ըլլալ կ'ուզեմ ես:

Աստղիկ մը ճակտին մահիկն անուշակ՝
Երկինքէն իջած է մեր դրօշակ,
Անոր տեսքն անգամ կը բաւէ միայն,
Որ թուրք գինուորներ առիւծներ դառնան:

Թուրք դրօշակը ահա ծիրանի
Իր փառքովն հպարտ հոս կը ծածանի,
Ծափահարելը միայն չի բաւեր,
Ամէնուս պարտք է զայն բռնել միշտ վեր:

Մեծ Կազին ճամբան գծած է արդէն
Ցատա՛ջ պիտ' երթանք մենք ամէն տեղէն,
Որպէս զի օրին մէկն ալ մեր կարգին,
Թեւ թիկունք ըլլանք մեր հայրենիքին:

Աղուո՛ր է, չէ՞: Ու որքա՜ն պատշաճ: Ռուսնուքէն մինչեւ Շիքակօ՝ բոլոր Ալիները ու Օսմանները կրնան երգել ու փառաբանել «երկինքէն իջած իրենց դրօշը»: Կրնան, նաեւ, իրենց բոլոր հանդէսները անով բանալ: Ալ ի՛նչ վարանում,— «Մեծ Կազին ճամբան գծած է արդէն»:

ՎԱՀՐԻՃ

ԶԷՆՔԵՐԸ ՎԱ՞Ր ԹԷ ՎԵՐ

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, Մ. Նահանգներուն մէջ է որ ամէնէն մեծ յաւելումը կը ցուցնեն զինուորական ծախքերը, 1923էն 1930: Պատերազմէն առաջ բանակին եւ նաւատորմին նշմտացոյցները շատ կրճատուած էին, բաղդատելով եւրոպականներուն հետ: 1932ին զինուորական ծախքերը հասած էին 2,770,617,000 տոլարի, մինչ սովորական ծախսումներուն գումարն էր 2,121,228,000: Ներկայ տարեշրջանին համար, բացի սովորական նշմտացոյցէն, ամերիկեան բանակը եւ նաւատորմը զուտ զինուորական նպատակներու համար ստացած են 263 միլիոն տոլար, հանրօգուտ շինութեանց վարկերէն: Ցիսուն միլիոն տոլար պահանջուած է բանակին մեքենական կազմածներուն եւ 50 միլիոն ալ՝ զօրանոցներու շինութեան համար:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ըամէթ փաշա Սօֆիայի մէջ

Պուլկար ժողովուրդը անհանգիստ է

Սօֆիայէն հասած վերջին լուրերը կ'ըսեն թէ Ըամէթ փաշայի եւ Թէվֆիք Րիւշտի պէյի այցելութիւնը քիչ հետաքրքրութիւն շարժած է Սօֆիայի ժողովուրդին մէջ: Նոյնիսկ « Թան »ի թղթակիցը դիտել կուտայ թէ՝ բաղդատելով Պ. Եւթիմի եղած խանդավառ ցոյցերուն հետ, ներկայ ընդունելութիւնը բաւական պաղ տպաւորութիւն կը գործէ: Այս վերապահութիւնը կը վերագրուի Թուրքեւյունական ուխտին եւ այս առթիւ պուլկար մամուլին մէջ երեւցած հրատարակութեանց:

Երկու Թուրք հիւրերը երկար տեսակցութիւն մը ունեցան վարչապետ Պ. Մուշանովի հետ, Պուլկարիոյ արտաքին նախարարութեան մէջ ի ներկայութեան էնկիւրի պուլկարական եւ Սօֆիայի թրքական դեսպաններուն: Խօսակցութեանց գլխաւոր նիւթն էր Թուրքեւյունական դաշնագիրին հետեւանքը՝ Պուլկարիոյ համար: Ըամէթ փաշա զարմանք յայտնեց որ պուլկարական մամուլը ծուռ մեկնութիւններ կուտայ անոր եւ հաւաստեց Պ. Մուշանովի թէ դաշնագիրը երբեք ուղղուած չէ Պուլկարիոյ դէմ: Նախարարները յետոյ այցելեցին երեսփ. ժողովի նախագահին:

Մահափո՞րձ թէ արկած

Առտուան թերթէ մը առնելով, երէկ հաղորդած էինք թէ Ըամէթ փաշա եւ Թէվֆիք Րիւշտի կէս ճամբէն շոգենաւ նստած են, էնկիւրի – Պոլիս գիծը որոշ կէտի մը վրայ հանուած ըլլալով:

Այս լուրին աղբիւրն է « Թայմզ »ի Սօֆիայի թղթակիցը, որ կը հեռագրէ սեպտ. 20 թուականով.—

Երէկ ձախող փորձ մը կատարուած էր Իզմիթի մօտ, գիծէն հանելու համար Թուրք նախարարները փոխադրող կառախումբը: Խանգարիչները երկաթեայ ձողերէն մաս մը հանած էին ճամբէն, բայց ոստիկանութիւնը ժամանակին տեսաւ եւ կեցուց կառախումբը: Նախարարները իրենց ճամբան շարունակեցին շոգենաւով:

Իսկ Հավասի թղթակիցը կը հեռագրէ Պոլսէն, սեպտ. 21 թուականով.—

Էնկիւրիէն եկած խումբին անցնելէն քիչ առաջ, պահակ մը գիտեց որ ձող մը քակուած, հանուած է Կէյպզէի կայարանին մօտ: Անմիջապէս լուր տուաւ երկաթուղիներու արհեստագիտական ճիւղին, որ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առաւ, արկած մը կանխելու համար:

Ճարտարագէտներէ եւ ոստիկաններէ կազմուած յանձնախումբ մը քննութիւն կը կատարէ, ստուգելու համար թէ մահափո՞րձ մը սարքուած էր թէ պարզապէս արհեստագիտական զանցառութիւն մը տեղի ունեցած է:

Ո՞Վ ԿՐԱԿԻ ՏՈՒԱՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ

Լայփցիկի դատավարութեան մանրամասնութիւնները

Ինչպէս գրած էինք, հինգշաբթի օր սկսաւ Րայխսթակի հրկիզման դատավարութիւնը: Արտասովոր խստութիւններ ձեռք առնուած էին դատական պալատին ներսը, որպէսզի որ եւ է յարձակում չկատարուի ամբաստանեալներուն կամ դատաւորներուն դէմ: Դատասրահը չարաշուք երեւոյթ մը ունէր: Նստարաններուն տեղ դրուած էին աթոռներ: Նախագահը եւ հինգ դատաւորները երբ ներս մտան, ընդունուեցան գերմանական ողջոյնով: Սրահին խորը զետեղուած էր պայտաձեւ սեղան մը, որուն ձախ ծայրը նստած էին ամբաստանեալները, իրենց փաստաբաններուն եւ թարգմաններուն հետ: Առաջին անգամ ներս մտաւ գլխաւոր ամբաստանեալը, հոլանտացի Վան տէր Լիւպէ, բանտարկեալի տարազով եւ ձեռնակապով: Գունատ, կորաքամակ, շլմորած երեւոյթ մը ունէր եւ խելագարի տպաւորութիւն կը գործէր: Երկրորդ ամբաստանեալը, համայնավար Թորկլէր, ձեռնակապ չունէր: Միւս երեքը Պուլկարներ են որոնք բառ մը գերմաներէն չեն գիտեր:

Սովորական ձեւակերպութիւններէն յետոյ, կարդացուեցաւ ամբաստանագիրը, որ կ'ըսէ թէ Վան տէր Լիւպէ կրակի տուած է խորհրդարանը, թէ, քանի մը օր առաջ, փորձած է կրակի տալ Պերլինի քաղաքապետարանը, կայսերական դղեակը եւ ուրիշ հաստատութիւն մը: Միւս ամբաստանեալներուն համար կ'ըսէ թէ դրդիչներ եւ մեղսակիցներ եղած են: Բոլորն ալ ենթակայ են մահապատիժի, իբրեւ հայրենիքի դաւաճաններ:

Առաջին անգամ հարցաքննուեցաւ Հոլանտացին, որ ինքն իր վրայ փլած, աչքերը նախագահին ուղղած, հարցումներուն կը պատասխանէր հազիւ լսելի ձայնով մը: Նախագահը յաճախ կը յիշեցնէր որ բարձր խօսի, բայց նորէն դժուարաւ կը լսուէր: Պատասխանները կուտար միավանկ բառերով, իսկ երբ հարցում չուզղուէր, աչքերը գետին յառած չէշտակի կը նայէր: Երբեմն ալ քրքիջներ կ'արձակէր, առանց պատճառի: Ամբաստանեալը սովորութիւն ունէր ոտքով ճամբորդելու:

— Ինչո՞ւ ոտքով կը ճամբորդէիք, հարցուց նախագահը.

= Որովհետեւ դրամ չունէի շոգեկառք նստելու համար:

Գտնուած է Գերմանիա, Լեհաստան, Հունգարիա, Պելժիա եւ Ֆրանսա: Նախագահը միշտ կը հարցնէր թէ համայնավար եղա՞ծ է, կուսակցութեան յանձնարարութեամբ գործեր կատարա՞ծ է, Ռուսաստան գացա՞ծ է:

— Ռուսաստանի համար անցագիր ուզեցի, բայց չտուին:

— Ինչո՞ւ համար Ֆրանսա երթալ ուզեցիք:

— Կ'ուզէի մասնակցիլ Մանշը լողալով անցնելու մրցումին, որուն շնորհիւ կարեւոր գումար մը պիտի շահէի:

Ամբաստանեալը երեք պզտիկ դատապարտութիւններ կրած է իր երկրին մէջ, ըմբոստացած ըլլալով ոստիկանութեան դէմ: Խոստովանեցաւ թէ համայնավար եղած է, թէ թռուցիկներ եւ թերթեր ցրուած է Հոլանտայի մէջ, բայց 1931էն ի վեր որ եւ է կապ չէ ունեցած համայնավարութեան հետ, « անձնական պատճառներով »: Նախագահը ուզեց հասկնալ այդ պատճառները, բայց ամբաստանեալը մերժեց ըսել: Նախագահը եւ ընդհ. դատախազը հարցում հարցումի վրայ տեղացուցին, որպէսզի խոստովանի թէ այժմ ալ համայնավար է, բայց Վան տէր Լիւպէ միշտ ժխտական պատասխան տուաւ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Վերադարձ դէպի «հակայեղափոխութիւն»

Մոսկուայէն կը գրեն.—

Կեդր. կոմիտէն սեպտ. 14ի նիստին մէջ նկատելով որ կարելի չէ միայն պրոպագանդի գիրքերով կերակրել երիտասարդութիւնը, որոշեց գիրքեր նարել « մանուկներու դասական գրականութենէն »: Այս որոշումը հիմնովին կը շրջէ վերջին 15 տարիներու քաղաքականութիւնը եւ կը վերահաստատէ բազմաթիւ արգիլուած գործեր: Այսուհետեւ հարիւր հազարաւոր օրինակներով պիտի տպագրուին մանուկներու սիրական գիրքերը: Տրուած որոշման մէջ բացորոշապէս կ'ըսուի թէ մանկական առաջին նոր գիրքը պիտի ըլլայ « Ռոպէնսոն »ի ռուսերէն թարգմանութիւնը. գիրք մը որ մինչեւ հիմա թոյն կը համարուէր համայնավար նորաբողբոջ երիտասարդութեան համար, եւ 1931ին հռչակուած էր «իբրեւ կտակը այն աշխարհակալական մշակոյթին որ գունաւոր ցեղերը կ'ենթարկէ սպիտակ ցեղերուն, գիրք մը որ կը պատկերացնէ Անգլիոյ քաղքենի դասուն մթնոլորտը »:

Հրատարակելի երկրորդ գիրքը պիտի ըլլայ « Կիւլիվերի նամբորդութիւնը», որ խորհրդային կարմիր ցանկին վրայ նշանակուած է իբրեւ «ուժգին յարձակում մը քաղքենի դասուն դէմ»: Մասնաւոր յանձնախումբի մը պաշտօն կը տրուի գիրքեր ընտրել հոկտեմբերիկներուն համար: Յանձնախումբը վերաքննութեան պիտի ենթարկէ այն սեւ ցանկը որով արգիլուած են Անտէրսընի, Կրիմի, Փէռոյի եւ Հօֆմանի հէքեաթները, որոնք « մոլորեցուցիչ » կը համարուէին մինչեւ հիմա:

Մանուկներուն ընթերցանութեան գիրք նարելու համար կազմուած է նոր պաշտօնատուն մը, ղեկավարութեամբ Պ. Սմիրնովի: Ո՛ր եւ է գրքի հրատարակութիւնը 20,000 օրինակէն պակաս չպիտի ըլլայ:

ՍՈՒՐԻՈՅ « ՑԱՆՑԱՌՈՐՆԵՐԸ » ԹՈՒՐՔԻՈ՞Յ ՊԻՏԻ ՅԱՆՁՆՈՒԻՆ

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ թուրք-եւսուրիական սահմանային յանձնաժողովը որ կը գտնուի Ուրֆայի գայմագամ Թէվֆիք պէյի նախագահութեան տակ, Նուսէյպինի մէջ աւարտած է իր աշխատանքը: Ստորագրուած պայմանագրին համաձայն, երկուստեք խստօրէն պիտի հետապնդեն եւ պիտի պատժեն զրգռիչները, մաքսանենգները եւ աւազակները:

Ֆրանսացիները սահմանէն պիտի հեռացնեն 24 մաքսանենգներ եւ 18 յանցաւորներ ալ Թուրքիոյ պիտի յանձնեն:

Երկու կողմերն ալ պիտի ներեն յանցանք գործած աշիրէթի անդամներուն, իսկ ասկէ վերջ տեղի չպիտի տրուի սահմանային ո եւ է դէպքի:

ՆՈՐԷՆ ԴԱՇՆԱԿ – ՀՕՅՊՈՒՆ

Պոլսոյ « Ազդն » թերթը կը գրէ.—

Դաշնակները եւ Հօյպունի մարդիկը, յուսադրուելով Ասորիներու վերջին ըմբոստութենէն, սկսած են շարժումի անցնիլ: Այդ դաւաճանները հոս հոն գլուխ կը զարնեն եւ կ'ուզեն գործ մը գտնել իրենց, ապրուստի դրամ նարել:

Մ. ՔԵՄԱԼԻ ԾՆՆԴԱՏՈՒՆԸ

Սելանիկի « Ֆոս » թերթը կը գրէ մասնաւոր շրջանակի մը մէջ.—

« Ափօսթօլօս Փավլօս փողոցի մէկ տան մէջ ծնաւ Կազի Մուսթաֆա Քեմալ, Սելանիկցի, Նոր Թուրքիոյ բարեկարգիչը:

«Հելլէնեւթուրք դաշինքի ստորագրութեան առթիւ, որուն մէջ առաջնակարգ դեր խաղաց երկաթեայ մարդը, կ'առաջարկենք որ Քաղաքապետութիւնը գնէ այս տունը, ցանկապատի մէջ առնէ եւ պահպանէ զայն իբրեւ թանկարժէք իր, եւ, նշանատախտակ մը զետեղէ անոր վրայ իբրեւ յիշատակ:

« Եւ, երբ երբեք թուրք հանրապետութեան նախագահը ուզէ այցելել իր ծննդավայրը, թող տեսնէ, որ քաղաքը գիտէ շքեղանքով շրջապատել անոր խեղճուկ տունը »:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

5.- Գերման երիտասարդութիւնը

Տեսնուեցաւ որ գերման ազգային-ընկերվարութիւնը կ՚աշխատի իր տիրապետութիւնը տարածել երիտասարդութեան վրայ մտնելով ամէն ասպարէզէ ներս եւ գործադրելով ամէն միջոց որ կը ներկայանայ իրեն: Այսպէս ազգային ընկերվարութիւնը ձեռք դրաւ կրթական ծրագիրներու, աշխատանքի կազմակերպութեան, խաղերու եւ զբօսանքներու պատրաստութեան վրայ: Զմոռցաւ նոյն իսկ արտաքին խորհրդանշանները, ճիշդ ինչպէս կ՚ընէին զանազան կրօնքներ, օրինակ՝ կաթոլիկութիւնը: Արդէն տեսակէտով մը, արդի պետական կուսակցութիւններու վարդապետութիւնները կը նմանին միջին դարու կաթոլիկ եկեղեցիին: Նոյն անհանդուրժողութիւնը, նոյն տարամերժութիւնը, հաւաքական եւ անհատական կեանքի բոլոր խնդիրներուն մէջ նոյն միջամտութիւնը, մարդկային իմացականութիւնը մէկ կաղապարի մէջ ձուլելու նոյն յաւակնութիւնը: Վերջապէս նոյն նախնային բարոյականը, նոյն թանձր մտածողութիւնը, նոյն ատեն սէր մը մարդուն խորունկ բնազդներուն եւ կռիւի ցանկութիւններուն, ճաշակը հրաբորբ կեանքի եւ անհատական զոհողութիւններու:

Պէտք է, սակայն, խոստովանիլ, որ կաթոլիկ եկեղեցին հաշտ չէ գերման ազգային-ընկերվարութեան հետ: Կաթոլիկ երիտասարդութիւնը, երբ դեռ ջնջուած չէր կեդրոնի կուսակցութիւնը Գերմանիոյ մէջ, խեթիւ կը նայէր Հիթլէրեան երիտասարդութեան եւ չէր ծածկեր իր զգացումները: Իսկ հիմա Հիթլէր երբեք չպիտի թոյլ տայ որ երիտասարդութիւնը ենթարկուի եկեղեցիին,— Գերմանիոյ իմացական ու բարոյական բոլոր ուժերը պէտք է դրուած ըլլան ի սպաս ազգային-ընկերվարական պետութեան, եւ ոչ երբեք եկեղեցիին:

Այսուհանդերձ կաթոլիկ եկեղեցին համակերպութիւն մը ցոյց կուտայ, խորհելով նաեւ որ Հիթլէր կը կռուի համայնավարութեան դէմ:

Համայնավարութիւնը, կամ Մարքսի վարդապետութիւնը, արդարեւ, դժուար թէ ապրելու գետին գտնէ Գերմանիոյ երիտասարդութեան մէջ, Հիթլէրի մականին տակ: Ինչպէս ամէն տեղ, նոյնպէս Գերմանիոյ մէջ, կրնան մաս մը երիտասարդներ, միտքով անկախ եւ ըմբոստ, խուսափիլ ազգային-ընկերվարութեան մտածման կաղապարէն, եւ սակայն չպիտի կրնան աճիլ եւ հոսանք ստեղծել: Հիթլէրեան երիտասարդութիւնը իր բազմութեան մէջ պիտի խեղդէ այդ ձախ մտածման ներկայացուցիչները: Մանաւանդ որ ձախ երիտասարդութիւնն ալ յաճախ գնահատութեան կէտեր կը գտնէ Հիթլէրի կատարած գործին մէջ, երբ, օրինակ, կ՚ըսէ· «Հիթլէր ինծի երբեք բան մը չըրաւ, դէթ այն լաւ գործը կատարեց, որ ջնջեց «երկիլ»ները եւ կուսակցութիւնները:»:

Ժամանակին հետ, ազգային-ընկերվարութեան աւազանին մէջ, գերման երիտասարդութիւնը պիտի համաձուլուի, միատարր զանգուած մը պիտի դառնայ: Այդ ձգտումը կար արդէն տարիներէ ի վեր: Ընդհանուր միութեան մը հակումը ցոյց տալով հանդերձ, այդ երիտասարդութիւնը կը քալէր զանազան ուղղութիւններով: Գէթ հաւասարակաց էին, ընդհանրական եւ միապաղաղ, ցանկութիւնները, որ կը բանաձեւէին այդ հոսանքները: Բայց չէին ներկայացներ սիստէմ մը: Ահա գերման ազգային-ընկերվարութիւնը կուգայ եւ սիստէմի կը վերածէ բոլոր այդ ցանկութիւնները, եւ խարիսխ նետելով երիտասարդ հոգիներու վրայ, կը քանդէ կամ կը ջնջէ իրեն օտար ամէն աշխատանք:

Այս յաւակնութեամբ, կ՚ուզէ հիմնել քաղաքական եւ բարոյական փիլիսոփայութիւն մը:

Ի՞նչ է ազգային-ընկերվարութեան քաղաքական եւ բարոյական փիլիսոփայութեան հանգամանքը:

— Ցեղապաշտութիւն, կ՚ըսեն հոսանքին վարիչները:

Վարդապետութիւն մը, որ նոր չէ Գերմանիոյ համար: Արդարեւ գերմանական փիլիսոփայութիւնը, գիտութիւնը, դպրոցները բոլորը թաթխուած են գերման մաքրարիւն ցեղի մը գոյութեան հաւատքով եւ հպարտութեամբ: Անոնք ոչ միայն կ՚աւանդեն թէ գերման ցեղը մեծ կղզի մըն է ժողովուրդներու, խառնածին բազմութիւններու ովկիանոսին մէջ, այլեւ, իբրեւ օտար արիւնէ զերծ՝ հետեւաբար ազնուական, առաքելութիւնն ունի վարելու եւ առաջնորդելու բոլոր ազգերը: Այդ իմաստն ունի իրենց ազգային երգը·

Գերմանիա ամէն բանէ վեր ···

Այս վարդապետութեան դէմ, կը ծիծաղի՛ Ֆրանսական վարդապետութիւնը, որ կը մերժէ ցեղի գաղափարը, իբրեւ նախնային (փրիմիթիւ) արտայայտութիւն, իբրեւ պատմական հին երեւոյթ մը: Եւ այսօր բոլոր դպրոցները, բացի գերմանականէն, կը հաւատան թէ չկայ ցեղ: (Պատերազմէն առաջ, հայ մտաւորականներն ալ հասկնալի խանդավառութիւն մը ցոյց տուին ցեղի գաղափարի մասին, մեր բանաստեղծները ցեղը կ՚երգէին եւ գրողները ցեղը գլխագիր կը գրէին,— ցեղի մասին այդ խանդավառութիւնը հասկնալի պատճառներ ունէր Օսմանեան կայսրութեան մը մէջ): Որքան ալ արդի ընկերային փիլիսոփայութեան համար չփոթ եւ անըմբռնելի համարուի, ցեղի գաղափարը անհրաժեշտութիւն մըն է Գերմանիոյ վարիչներուն համար՝ իբրեւ աղբիւր խանդավառութեան, իբրեւ միջոց ոգեւորութեան: Գիտական ճշմարտութիւններու փնտռտուք մը չէ որ կը կատարուի այնտեղ, իմացական մարզանքներու մրցում մը չէ որ կը փորձուի հոն,— կռի՛ւ իմացապաշտութեան դէմ, կը յայտարարէր Կէօպէլս: Կարելի է մասամբ այդ ձեւով բացատրել նաեւ գրքերու խարոյկը:

Որոշ է թէ իմացական եւ մտաւորական յաւակնութիւններ չի սնուցաներ գերման արդի երիտասարդութիւնը: Մտաւորական դառնալէ աւելի կը նախընտրէ հերոս ըլլալ: «Մենք, կ՚ըսեն գերման երիտասարդները, մենք կ՚ուզենք ստեղծել նոր ընկերութիւն մը եւ նոր մարդ: Ազատական դարը ստեղծեց սակարկող մարդը, քննադատ մտքով մարդը, որ կը բարոյալքէր ու կը քանդէր: Մենք կ՚ուզենք ստեղծել նոր տիպար մը,— հերոսը»:

Գեղեցիկ փառասիրութիւն, ազնըւական, նոյնիսկ գնահատելի: Բայց նոր տիպար մը չէ հերոսը: Հերոսներ եղած են ամէն ազգի մէջ: Դժբախտաբար,— եւ իրականութիւնը այդ պիտի ըլլայ միշտ,— մարդկութիւնը կազմուած չէ միայն ու միայն հերոսներէ: Ոչ ալ հերոսութեան ցանկացողներէ: Գերման այն զանգուածը, փոքր քաղքենիներ եւ գիւղացիներ, որոնց կը կոթնի գերման արդի իշխանութիւնը, շատ է համեստ՝ հերոսութիւն երազելու համար: Արդարեւ, ի՞նչ կ՚ուզեն գերման գիւղացիները,— շահիլ օրուան հացը, վրան քիչ մը կարագ՝ եթէ հնար ըլլայ, (ներկայիս Գերմանիոյ գիւղացիները ստիպուած են ծախել իրենց արտադրած կարագը եւ ուտել մարկարին):

Իրականին մէջ, գերման արդի երիտասարդութիւնը, որ կը յաւակնի ստեղծել «նոր մարդ», «նոր ընկերութիւն» եւ կ՚երդուըննայ յանուն վաղուան «հերոս»ներուն, վերջապէս այս աղմկող եւ կռուարար երիտասարդութիւնը, որ կ՚որոտայ եւ կը սպառնայ, ահա կը հնազանդի ուժերու, որ կը վարեն երկիրը: Ինչպէս կը հետեւի Պերլինի Ֆրանսական դեսպանին՝ Ֆրանսուա-Փոնսէի եզրակացութենէն, զինուոր մըն է գերման երիտասարդը, զինուոր մը, որ չի գրաւիր քաղաքականութեամբ, այլ միայն կը հնազանդի իր վարիչներուն: Ու Ռընէ Լօրէ իր կարգին կ՚աւելցնէ թէ այս նկարագիրով, գերման արդի երիտասարդութիւնը նման է նախորդ սերունդին, որովհետեւ սովորութիւն է Գերմանիոյ մէջ չէզոքաբար կատարել ու գործել ինչ որ կը թելադրէ քաղաքական առաջնորդը: Այժմ եւս քաղաքական առաջնորդը՝ Հիթլէր տուն կուտայ, եւ երիտասարդութիւնը կը շարժի, կարծես ինք ըլլար հեղինակը յեղափոխութեան:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՇՈՒԱՊԱՀ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ

— o —

Մեր սերունդին, Ապրիլի սերունդին, կրակի մէջ ծնած եւ տակաւին խարոյկին ափը նստած սերունդին, ծնած օրէն՚ի վեր օր-լոյս չտեսնող սերունդին է խօսքս:

Ցեղային պաշտպանութեան նուիրուած՝ մեր աշխատանքի միջոցին, մինչ մեր ոտքերուն առջեւ հազարաւոր քարերը հարթելու եւ մեր ուժով ոտքերով գլանելու կը ձգտէինք, մեր ազնիւ ժողովուրդի ողջ հատուածը նոր պարտականութիւն մը կը յանձնէ մեզի ու կ՚ըսէ·

— «Քու գործդ հաշիւ բռնել է»:

Մեր ժողովուրդի վաստակաւոր տարրը, ռամկավարներ եւ ընկերութիւն մեզ կը ստիպեն որ իրենց մասին հաշիւ բռնենք, սեւ ցանկ շինենք:

Բացասական գիծերով հարուստ այդ մարդիկը կարծես կարգի կը սպասեն, իրար կը հրմշտկեն, սեւ ցանկը լեցնելու համար:

Գիտակից ազգ մը, ապրելու կամք ունեցող ժողովուրդ մը ընդվզելու համար աւելի խոշոր պատճառներ չէր կրնար ունենալ քան այն ինչ որ մենք կ՚ունենանք այս օրերս:

Մարդիկը սկսան նախ Հայաստանի անկախութիւնը ուրանալով: Յետոյ յանդգնեցան Ապրիլ 11ին զանազան իմաստներ տալ, Թուրքը արդարացնել եւ դատապարտել այն սերունդը որ ջարդի եւ հալածանքի օրերուն ունենալով փրկուելու ամէն հնարաւորութիւն, մնացին հոն, կրակին մէջ:

Անոնք ուզեցին ջնջել «Մեր Հայրենիք»ը: Նորաձեւութեան մոլեգնութենէն բռնուած սալոնականներու պէս անոնք «մօտա» կը փնտռեն, «Մեր Հայրենիք»ը շատ հին է:

Ու վերջապէս յանդգնեցան դրօշահալածութեան:

Ամերիկայի մեր հարիւր հազարնոց գաղութը մեր հայրենիքէն բաժնուած է երկու ահաւոր ովկիանոսներով, մենք կը ձգտինք հայ պահել, ներշնչելով մեր պատմութենէն, մեր ազատագրական պայքարէն եւ սրբութիւններէն:

Ապրիլ 11, Մայիս 28, «Մեր Հայրենիք» ու եռագոյն:

Ըսենք որ Ապրիլ 11ի համար կը տատանին ռամկավարները:

Մայիս 28ը կ՚ուզեն Ապրիլ 11ի տեղը դնել, իբրեւ սուգի օր: Մտիկ կ՚ընէ՞ք իմ ընկերներս, իմ դաւանակիցներս: «Մայիս 28»ը սուգի օր: Ձեր մազերը փուշ-փուշ կ՚ըլլա՞ն, իմ եղբայրներս: «Մայիս 28»ը սուգի օր: Ցնցուէ՛ ժողովուրդ, Վասպուրականի, Շ. Գարահիսարի եւ Ուրֆայի հերոսներ, եւ դուք Սարտարապատի եւ Ղարաքիլիսէի մարտիկներ, ցնցուեցէք եւ կարդացէք անգամ մը եւս· Մայիս 28ը սուգի օր:

Իսկ դրօշա՞կը, իսկ եռագո՞յնը: Երանի թէ զէնքերով ծակ ծակ ընէին զայն, երանի թէ զայն կրակը կապարի կոյտ դարձնէին· բայց Արարատէն անգամ բարձր հայ եռագոյնը լեզուով պղծելու համար մարդիկ պէտք է իրենց մահապատիժը իրենց ձեռքով ստորագրեն:

— Ապահովեցէք կինս, եւ ինծի տուէք հասցէն այդ խայտառակ ստահակի գրող խողին, կ՚ըսէր անցեալ օր հին մարտիկ մը, Անդրանիկի զինուոր մը, երբ հաւաքուած էինք հայ ծերունի կին մը թաղելու համար:

Նոթ առ, հաշուապահ սերունդ, բաց տետրակդ եւ հաշիւ բռնէ:

Բոլոր գաղութներու մէջ ընտրուած երիտասարդներու արդարադատ խումբեր պէտք է արթուն հսկեն եւ դատեն այլասերման առաջնորդող տարրերը:

Եթէ խուսափիս, կրնայ գալ սերունդ մը որ քեզ ալ կը խառնէ անոնց հետ, ամբաստանելով թէ լուր ունէիր եւ ձայն չհանեցիր:

×

Մենք չենք ուրանար մեր արդի հայրենիքը եւ անոր լաւ կողմերը: Մեր թերթերը լիուլի կը ներկայացնեն Հայաստանի շինարարական աշխատանքները: Բայց միւս կողմէ մենք ունինք նաեւ պատճառներ եւ ցաւեր, քննադատելու համար:

Մենք չենք կրնար աչք-ականջ փակել, երբ Հայաստան գացող գաղթականները խմբովին կը փախչին Պարսկաստան:

Մենք զզուելի կը գտնենք ռամկավարներուն լռութիւնը եւ կեղծիքը:

Անցեալ իրիկուն Մոսկուայի ռատիօն բացած էի: Լուրերու կարգին անգլերէն լեզուով յայտարարեցին թէ միջխորհրդային երկիրներու մէջ ֆութպոլի մրցումները շահած է Հայաստանի խումբը: Ուրախութենէս ոտքս գետնէն կտրուեցաւ: Կ՚ուզէի բոլոր ծանօթներս կանչել, որպէսզի լսեն: Եթէ այդ յաղթանակը Դաշնակցութիւնը տարած ըլլար, ուրախութիւնս մաղաչափ աւելի չպիտի ըլլար:

Բոլշեւիկները ռամկավարներու չափ թերամիտ չեն: Անոնք կ՚ընդունին թէ աւելի լաւ է Դաշնակցութեան պէս հակառակորդ մը ունենալ քան ռամկավարներու պէս բարեկամներ:

Արձագանգ տուր, հաշուապահ սերունդ:

Արձագանգ տուր, որովհետեւ մարդիկ կան որ այս ազգը կ՚ուզեն առաջնորդել դէպի խորխորատ, դար-վար գլորելու համար: Մեր թշնամին կը ցնծայ ի տես մեր շփոթութեան: Բայց պիտի մռայլի անոր գարշելի դէմքը, երբ տեսնէ որ մենք նոր պատուաստ ենք: Ան ալ մեզի պէս ու ամբողջ աշխարհի պէս կ՚ընդունի որ բան մը ընելու համար երբեք ուշ չէ:

Դեռ հայ ժողովուրդը ողջ է ամէն տեղ, եւ ինքն իր մէջ, բայց դուն, հաշուապահ սերունդ, պարտականութիւն ունիս ողկոյզին փտած հատիկները խնամքով զատելու, որպէսզի ողկոյզը ամբողջ ալ դիմանայ: Պարբերաբար հայ անունը կը հոլովուի ամէն տեղ: Մոսկուայի հեռարձակը, Հայ, Հայ, Հայ կ՚աղաղակէ: Պուտափէշթի մէջ հայ արիները փայլեցան եւ խօսեցուցին իրենց վրայ:

Այսուամենայնիւ, հսկէ դուն անոր վրայ, հաշուապահ սերունդ: Սրիկաներ, դաւադրապորտներ, բախտախնդիրներ կան եւ պիտի ըլլան. հաշիւդ մաքուր բռնէ:

Հաշուապահ սերունդ,

Ոչինչի դէմ, անգոյի դէմ չէ որ ինքզինքդ պիտի պաշտպանես, ինչպէս եւ նուիրական աւանդութիւններդ, այլ պիտի պաշտպանես վտանգի դէմ: Ահա վտանգը,— ահա խողերն ու իժերը, բարի ծերուկի ձեւով, եպիսկոպոսի կերպարանքով, դրամատէրի եւ բանաստեղծի հոգիով, ազգասէրի յաւակնութիւններով, բարեգործի շա[…] բարեգործութեամբ, սրտցաւի կեղծ արցունքներով եւ պէս պէս գոյներով (բացի հայկական գոյներէն քու դէմ են): Դիր հոգեչափի մեքենադ անոնց սրտերուն վրայ, քննէ անոր չարութեան ու վատութեան չափը ու բաց տետրակդ եւ արձանագրէ:

Այս պարտականութեանդ ընթացքին, Հաշուապահ Սերունդ, բարձրացիր Հայոց Դրօշը, աւելի բարձրացիր քան Արարատ:

Յ. ՊՈՒՌՆԱԶԵԱՆ

ԱՀԱՒՈՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՍՈՎԱՀԱՐ ՇՐՋԱՆՆԵՐԷՆ

— o —

Մարդ չենք գտներ դիակները ժողվելու համար

ԹԵՀՐԱՆ, 11 սեպտ. (Յառաջ).— Պետրովսկի քաղաքից (Թերեքի շրջան), ստացուել է հետեւեալ նամակը որ գրուած է 8 օգոստոսին:

Սիրելի եղբայր եւ հայրիկ, երեխաներով: Նախ եւ առաջ ընդունէք անվերջ բարեւներս եւ համբոյրներս, ցանկանալով ձեզ առողջութիւն եւ ուրախ կեանք: Գոնէ դուք եղէք յաջող, իսկ մենք դժբախտներս ամէն ինչից զուրկ ենք եւ կարօտ, մանաւանդ ներկայումս երբ աւելի սարսափելի ու անտանելի դրութիւն է ստեղծուել քան թէ առաջները: Հաց բոլորովին չկայ, կերակրւում ենք պտուղներով եւ կանաչ խոտերով, որոնից առաջ են գալիս զանազան տեսակ հիւանդութիւններ: Չափազանցրած չեմ լինի եթէ ասեմ որ բոլոր ժողովուրդը ենթարկուած է ոչնչացման: Քաղաքի բոլոր փողոցներում թափուած են աջ ու ձախ սովամահ եղած դիակներ, ոչ ոք ուշադրութիւն չի դարձնում: Տեղիս իշխանութիւնը քաղաքի բոլոր հրապարակներում դրել է ռատիօ-գրամաֆոններ, որոնցով ամէն օր յայտնում է համայնավար ընկերներին.

— «Այս թափուած դիակները փողոցներում, մեր ոխերիմ թշնամի պարազիտ կուլակների նեխուած դիակներն են, մի յուզուէք, սիրելի ընկերներ, այլ ընդհակառակն վճռական քայլերով եւ կոխկրտելով անցէք վրաներից, որովհետեւ սրանց ոչնչացնելով միայն մենք կարող ենք հասնել այն երանելի մեր փառաբանած սոցիալիզմին»:

Պէտք է ասել որ ուրիշ հնարք չունինք թաքցնելու այդ տխուր տեսարանները, եկուոր համայնավարներից: Ես աշխատում եմ հին տեղումս, բայց շատ դժուար է, քանի որ չնչին բանի համար հինգ կամ տասը տարիով բանտարկում են կամ աքսորում: Օրինակ, երեք օր սրանից առաջ, իբրեւ թէ ժողովրդական դատ եղաւ եւ երեք հոգու հինգական տարի բանտ որոշեցին, հարցրու ինչո՞ւ համար: Սրանցից մէկը տասը հատ գետնախնձոր էր գողացել պահեստից, երկրորդը հինգ կոպէկ վաճառելու ցախ, իսկ երրորդը իր համայնավար ընկերոջ բաժինն էր գողացել եւ կերել մէկ փունտ հացը: Երկու տարի հանքային ջրերում շատ քիչ եկուորներ կան: Նոր բերքից ժողովուրդը ոչինչ ունի սպասելու քանի որ գիւղացու ձեռքն էլ ոչինչ չէ ընկնելու: Ահա Ռոստովից եկողների պատմածը:

Մենք մի քանի ընկերներով աշխատում էինք Ռոստովում իբրեւ սափրիչներ, սափրիչների արտելում: Մի օր տեղական իշխանութեան ներկայացուցիչ եկաւ եւ պահանջեց մեր արտելից քսան սափրիչներ եւ հրամայեց վերցնենք հետներս միմիայն խուզելու մաշինկաներ, ուրիշ ոչինչ: Մեզ բոլորիս ուղարկեցին Բաթայսկ կայարանը որ Ռոստովից 15 վերստ հեռու է: Գալով այնտեղ, մենք տեսանք հազարաւոր ժողովուրդ տղամարդ, կին, աղջիկ, շատերին լցրել էին բեռնատար վագոններում, իսկ միւսները մնացել էին բացօթեայ, շրջապատուած չեկիստներով: Չեկիստները հրամայեցին տկլորուել բոլորին ոտքից մինչեւ գլուխ եւ մեզ պատուիրեցին խուզել անխտիր թէ տղամարդկանց եւ թէ կանանց, ամբողջ մարմնի մազերը: Խեղճ ու կրակ կանայք եւ աղջիկները ամօթից յուզուած աչքերը լաց էին լինում, իսկ չեկիստները ծիծաղում էին եւ լկտի հայհոյանքներ էին տալիս: Երեկոյեան մի քանի ժամով երբ ազատ էինք լինում, գնում էինք մօտիկ քաղաքից դուրս, վա՜յ իմ Աստուած, ի՛նչ զարհուրելի տեսարան, ամբողջ դաշտը թափուած էր ուռած նեխուած դիակներով: Մարդիկ չէին որ փոսեր փորէին եւ դիակնե[…]

ԱԼՊԵԱՆ ՆՕԹԵՐ

— o —

— Պէտք չկար այդպիսի բան ընելու, պատասխանեց ան, խոժոռօրէն, յօնքերը կիտած:

Րոպէ մը յետոյ, մտերմօրէն եւ այնպիսի շեշտով որ յայտնապէս քիչ առաջուան խոժոռութիւնը կ՚ուզէր մեղմել·

— Ես կարգադրեցի արդէն···ըսաւ, չորս կողմը նայելով եւ մեծապէս խռոված:

— Ինչպէ՞ս:

— Ինչպէ՛ս··· Զանգը զարկին· երթանք ներս···

Մեծ մարմինը կ՚ընթանայ մեր առջեւէն: Քալուածքը, հասարակութեան մէջ մտնելու իր եղանակը, ծանօթներէն երկու երեքին բարեւ տալու ձեւը, վերապահութեան եւ սիրալիրութեան աներեր իր կիրառումը կնիք մը ունէին որ չի կրնար խաբել: Լա՛ւ ընկերութեան անդամ եղած է:

— Այսօր բացառապէս խռոված կ՚երեւայ, փսփսաց ականջիս արագօրէն իմ ընկերը:

Մեր սեղաններուն չէինք հասեր՝ երբ յանկարծ ետեւ դարձաւ·

— Եկէք ինծի հետ, խնդրեմ··· բան մը պիտի ըսեմ···աւելցուց պղտորած ձայնով:

Մեր երկվայրկեանի տատամսումը նկատելով·

— Բարեկամներս, դո՛ւրս երթանք ··· Պէտք է որ ձեզի բան մը յայտնեմ: Իմ ընկերը մտաւ թեւը, ելան դուրս, մինչ ես կը հետեւէի իրենց: Մարմարէ սանդուղներէն իջնելու ատեն մեծ շունչեր կ՚արձակէր եւ մեր աչքին դիմաց արիւնը կը խուժէր գըլուխը, աչքերը մորթուած ոչխարի աչքեր դարձնելով՝ դուրս ինկած եւ առանց արտայայտութեան: Շէնքին ետեւի մասը բոլորովին միայնութիւն էր: Մտանք թաւուտներուն մէջ:

Հոն մէկ ձեռքը իմ թեւիս, միւսը ընկերոջս՝ մռայլ, թուշը ուռած սկըսաւ մեր աչքերուն մէջ նայիլ···

Օրեր յետոյ իմ ընկերը ինծի կը հարցնէր թէ ես ինչպէս չխնդացի այդ թատերային ձեւերէն· ես որ մնայուն միտումը ունիմ եղերերգութիւններուն մէջ իսկ դերասանութիւն տեսնելու:

Զարհուրանքը այնքան մերկութեամբ կը ծորէր անոր ամբողջ անձէն որ երկվայրկեան մը իսկ, ուղեղային այն կայծակային խաղերէն մէկն իսկ չունեցայ, այդ ուղղութեամբ:

— Ճիշդ ըսելով, սկսաւ թանձր պաղ ձայնով, յիմարութիւն էր ըրածս: Այդքան ալ կարեւոր բան չունիմ ըսելիք:

— Նշանակութիւն չունի, Իվան Ֆէտորովիչ, վրայ բերաւ իմ ընկերը, մենք ազատ ենք մեր ուզածը ընելու··· Ճիշդ ալ՝ գաղափար մը յղացուց··· Քառորդ ժամ դիտմամբ կը հասկնա՞ք, դիտմամբ ուշ երթանք ճաշելու: Վերջացաւ գնաց:

— Չէ՛ է՛··· ըրաւ, յոգնած: Աչքերը կը փնտռէին, կը փնտռէին ··· Ես կարգադրած եմ արդէն··· յիմար խնդիր··· բայց հարցը հոն է որ մարդ մինչեւ ո՞ւր ինկած պիտի ըլլայ որ··· Ներողութիւն, ներեցէք ինծի··· Ձեզմէ ո՞ր մէկն էր որ Տօսթոյեվսքի կը կարդար:

— Ըսէ՛ք խնդրեմ, ըսէ՛ք···:

— Ե՛ս էի, վրայ բերաւ ընկերս: Երէկ երեկոյ երկու ժամ անընդհատ կեանքին դրուագները կը թուէինք: Չէ՞ք յիշեր:

— Սէ սա, սէ սա··· Այն ժամանակ ոչինչ, ոչինչ··· եղաւ··· երթանք··· Ժընեւ, այստեղէն հեռու չէ: Ժընեւի մէջ այդ մարդը կը մսէր ձմեռը, այնպէս չէ՛: Դո՛ւք ըսիք· ես չէի: Կը մսէր այդ մարդը··· փոխանակ իր ազնուագոյն առաքելութիւնը կատարելու կը մսէր··· Այնպէս չէ՞: Եղաւ այն ժամանակ: Երթա՛նք···

— Ճիշդ է, մանրիկ զրկանքներով շատ չարչարուած է:

— Մանրի՛կ, մանրի՛կ··· Սէ սա:

Թոյլ չտալու համար որ լռութիւնը գայ նստի եւ չեղելու համար մեր անձկութիւնը, այս անգամ, անտարբեր շեշտով, ես շարունակեցի, բայց միեւնոյն ատեն կը քալէինք:

— Կնոջը վերջին շրջազգեստը կուրծքին սեղմած, նիհար, ցցուած այտոսկրերով, անհանգիստ աչքերով երբ Մօն տը Փիէթէ կ՚երթար··· Կինը տղաբերքի մէջ···

Տառացիօրէն կը ծծէր բառերս հակառակ անոր որ երէկ երեկոյ երկարօրէն խօսած էինք:

— Կը տեսնէ՞ք, կը տեսնէ՞ք ··· Աս աւելի սոսկալի է: Ըսել կ՚ուզեմ աս ··· սոսկալի է պարզապէս···

Ճաշարահին առջեւ նորէն կանգ առաւ: Չեմ գիտեր ինչպէս, ոչ իսկ ցած ձայնով ու հայերէն·

— Ի՞նչ պատահած է նանըմ սա մարդուն, հարցուցի ընկերոջս:

— Ի՞նչ, ի՞նչ, պոռաց Ռուսը, անսպասելիօրէն, ինքզինքէն դուրս ելած··· Դուք ալ կ՚անարգէք զիս ··· կորսուեցէ՛ք աստեղէն··· Կուժաններ էք դուք···

Եթէ չօգնէի եւ թիկնոցի մը մէջ չնստեցնէի՝ վար պիտի իյնար, այն աստիճան որ տարուած էր ախտաւոր յուզումէն: Ընկերս արագ քայլերով հեռացաւ: Աննկատ չանցաւ այդ անոր աչքէն եւ մեծ խուճապով·

— Ո՞ւր կ՚երթայ, ինչո՞ւ կ՚երթայ հարցուց·

Բայց ընկերս յայտնուեցաւ արդէն: Շիշ եւ գաւաթ մը ձեռքին:

— Հոս եկէք, ըսաւ, նշանակալից: Օգնէ Իվան Ֆէտորովիչին որ հոս գայ:

Քաշուեցանք փոքրիկ սալոնին մէջ եւ դուռը գոցեցինք:

— Ինչ կայ գիտէ՞ք, Իվան Ֆէտորովիչ··· Նախ սա խմեցէք··· խմեցէք սա··· հը՛ ը՛, այդպէս··· ի՞նչ կայ գիտէ՞ք, վերսկսաւ ընկերս, հաշիւ պահանջելու միջոցներ շատ կան ···բայց ձեր ձեռքը պիտի կեղտոտի:

— Շատ չկայ· մէկ հատ կայ: Ոտքիս տակը պիտի առնեմ, մորակով պիտի սատկեցնեմ···

— Կը հաւատացնեմ ձեզ, ձեր […] ու մորակը պիտի կեղտոտի···

Տեսայ որ ճար չկար: Ոչինչ կը […] գտացնէր զինք:

Ես քիչ մը կը ճանչնայի այսպիսի[…] ները···

— Ինծի կ՚ուզէ՞ք լսել, սակայն […] թէ բարկացող, թշնամին մեր մէջ […] ոչ թէ մեր անձէն դուրս: Հաւատացէք ինծի, Իվան Ֆէտորովիչ, մեծ […] տես, շատ մեծ պատիւ կ՚ընէք […] ճճիին: Լա՛ւ հաշուեցէք, պիտի […] նէք···

— Ե՛ս, ե՛ս···

— Ո՛չ, թոյլ տուէք որ վերջացնեմ […] Դուք ազատ էք: Ըրէք ինչպէս որ կ՚[…] ...էք: Ես պիտի ըսեմ — ինչո՞ւ […] ըսեմ··· ամչնալու ոչինչ ունիմ··· […] լոր թեր ու դէմ այնքան զատեր […] ցուցած եմ: Ես պիտի ըսեմ այն […] որ պատահեցաւ ինծի, անցեալ […] Փարիզէն ոչ իսկ շատ հեռու, […] ձանի ճաշարանի մը մէջ, […] րեկոյ մը ուր յանկարծ […] նացի բարեկամուհիս […] բանի տիրոջը, կառաօնի մը եւ […] քաղաքէթ դրած յաճախորդներու […]

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

(6)

(Շար·)

...ցնէին հողի տակ, չնայած որ կառավարութիւնը խոստանում էր հաց տալ փոքրիկներին: Մեզ հետ էր եւ մի քոյր փորողներին: Մեզ հետ էր եւ մի երիտասարդ համայնավար: Նա մեզ պատմում էր եւ ասում.

— «Սա ի՞նչ է որ, մի ամիս սրանից առաջ ես գտնւում էի «ուտարշիկ»ներու շարքում եւ մեզ ուղարկեցին գիւղերում շրջելու, տալով մեզ մօտաւոր .... քառասուն փութ հաց որ բաժանենք նրանց ովքեր կը ցանկանան փորելու դիակները լցնելու համար, բայց դժբախտաբար գիւղերում մարդիկ չէինք տեսնում, համարեա թէ բոլորը մահացել էին, մտնում էինք .... եւ ինչ էինք տեսնում, կայք եւ մարդիկ բոլոր թափուած .... ուռած եւ շատ շատեր մեռած .... երբեմն պատահում էինք կիսամահ եղածներին, որոնց առաջարկում էինք որ գնան փոս փորելու դիակները .... եւ խոստանում էինք էս աշխատանքի համար հաց տալ: Նախ .... կարողանում էին պատասխանել .... — թողէք մեզ ի սէր Աստուծոյ, գնէք հանգիստ մեռնինք: Ահա այս է ամբողջ Կուբանի, Դոնի եւ Թէրէքի .... վիճակը:

.... մի կին գրում է իր .... , թէ այլեւս գիւղը նամակ մի .... գիւղերում ոչինչ .... ուտելու, ուստի ենթարկուած .... սովամահութեան, այդ նկատի .... վերցրի երեխաները եւ .... նք թափառելու քաղաքները: .... որ դեռ ոտքերումս ուժ կայ, ... կարողանամ կեանքներս փրկել սովից:

Կան Ախալքալաքից եկողներ, քանի .... որ դուրս են եկել էնտեղից, նոյնպէս պատմում են անտանելի կացութիւնը էդ երկրում: Ահա եւ սրանց պատմածը: Ամէն օր, օրը երկու անգամ առաւօտ եւ երեկոյեան ավտոբուսը շրջում է քաղաքը, հաւաքում է սովամահ եղած դիակները որոնց եւ .... լցնում են նախօրօք պատրաստուած եւ քաղաքից դուրս փոսերում: Ախալքալաքում մթերքների գները հետեւեալն է: Ցորենի ալիւր չուկայում փութը 320 ր., եգիպտացորենի ալիւրի փ. 180 ր., գարիի փութը 150 ր., ... քիլոն 8 ր., մի հատ .... դրած ձուկ 8 ր., քալամ քիլոն 3 ր., մի հատ ոչխար 700 ր., հաւ 40 ր. .... կաթ 6 ր., մի ձի 2000 մինչեւ 3000 ր., կովը 6000 ր., մի զոյգ կօշիկ 150 ր., տասանոց ոսկի 800 ր., ... 200 ր., քարիւղի շիշ 4 ր., ... միս քիլոն 30 ր., ուղտի միս 20 ր., եփած կրեայ մի «պօրձին» 4 ր., մէկ շիշ գինի 11 ր., օղի 20 ր., ... Դաշքենտում քաղաքում մի փութ .... 650 ր., եւ նմանապէս մնացեալ .... մթերքների գները կրկնակի .... այնտեղ. բայց Ախալքալաքում որոշ չափով էժան է քանի որ .... մօտ է:

ՄԿՐՏԻՉ ՇԱՐՈՅԵԱՆ

ԳՐՔԻ ՕՐ

Մի՛ մոռնաք: Փարիզի մէջ «Մշակոյթի Օր»ը կը տօնուի Հոկտ. 7ին: Մի՛ մոռնաք նաեւ ձեր պարտականութիւնը Հայ Մշակոյթին հանդէպ: Արժեւորեցէ՛ք, եւ վարժեցուցէք ձեր զաւակները, հայերէն գիրք գնել:

Հայ Գրողներու Ընկերակցութիւն

Անձոռնի սուտեր եւ խեղաթիւրումներ

— o —

«Հայրենիք» մանրամասնօրէն նկարագրած էր Ամերիկայի Երեսփ. ժողովին այն նիստը, ուր պաշտօնանկ եղաւ առաջնորդ Դուրեան արք.:

Ինչպէս կ'երեւայ, Ռամկավարները չեն մարսած իրենց «քաջարի» փիլոնաւորին ջախջախիչ պարտութիւնը, կը շարունակեն սուտեր եւ խեղաթիւրումներ թխել:

«Հայրենիք» օրը օրին պատասխանած է այդ հէքեաթներուն: Անհրաժեշտ կը գտնենք արտատպել այդ պատասխաններէն մէկը (7 սեպտ.).—

Ինչպէս գրեցինք, Երեսփ. ժողովին Ռամկավարները պարտուեցան ջախջախիչ կերպով: Բայց անոնք փոխանակ քիչ մը ազնուութիւն ունենալու եւ քաջութեամբ ընդունելու իրենց կրած պարտութիւնը, Պոսթընի իրենց օրկանին միջոցաւ կ'աշխատին ցոյց տալ իրենց ընթերցողներուն որ իբր թէ ոչ մէկ բան պատահած է Նիւ Եորքի մէջ, Երեսփ. Ժողովը անցած է շատ խաղաղ, գոհունակութեամբ ընդունուած է Ղեւոնդ արք. Դուրեանի տեղեկագիրը եւ ընտրուած է նոր վարչութիւն:

Իր օգոստոս 6ի համարով Երեսփ. Ժողովի «տեղեկագրութիւնը» ընելու ժամանակ, «Պայքար» չի ըսեր թէ ինչո՞ւ «Սրբազան Առաջնորդը» ներկայ գտնուած չէ ժողովին: Չըսեր նաեւ թէ, ի՞նչպէս եղած է որ «մօտ 60 երեսփոխաններով սկսած է ժողովը», բայց երբ Ռամկավար երեսփոխաններ իրենց թիւի մասին գաղափար կազմելէ յետոյ լռիկ – մնջիկ եւ բոլորովին գաղտնաբար քաշուած են Հօթէլ Մարթէնիք, այս վերջինները այն տեղ նորէն ներկայացուցած են ոչ թէ 60, այլ «60է աւելի երեսփոխաններու թիւ մը»: Ո՞ւր մնացին Առաջնորդի հակառակորդ երեսփոխանները, որոնք դեռ ժողովի սկիզբէն իսկ մեծամասնութիւն կը կազմէին՝ Առաջնորդի կողմնակիցներուն համեմատութեամբ: Այս մասին ինչո՞ւ տող մը բան իսկ չէ գրած «Պայքար» իր նոյն տեղեկագրութեան մէջ:

Եթէ Առաջնորդը Յովսէփ եպ. Կարապետեանին գրաւորապէս յանձնարարած է որ իր փոխարէն նախագահէ ժողովին, եթէ անոր վրայ պարտականութիւն դրած է նաեւ կարդալ ժողովին իր տեղեկագիրը, ինչ որ նոյնութեամբ տեղի ունեցած է, հապա ի՞նչպէս եղած է, որ այդ նոյն Առաջնորդը ուրիշ պաշտօնագրով մը Հօթէլ Մարթէնիքի ժողովին նախագահ կարգած է Նիւ Ճըրզիի հովիւ Մամբրէ վ. Գալֆայեանը: Այս հանելուկը ինչո՞ւ չէ պարզած «Պայքար»:

Երեսփ. Ժողովի առաջին նիստը անցած է շատ խաղաղ, կատարուած է որոշ աշխատանք, կարդացուած են նաեւ տեղեկագրեր: Հետեւեալ օրը միայն Ռամկավար երեսփոխաններ, առանց ՈԵՒԷ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ, կամ առանց ՈԵՒԷ ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ընելու, քաշուած են Հօթէլ Մարթէնիք: Ինչո՞ւ արդեօք այս գաղտագողի փախուստը, օրինական ի՞նչ հիմունքով: «Պայքար» այս կարեւոր կէտի վրայէն ինչո՞ւ լռութեամբ անցած է, եւ չէ բաւականաց գոնէ փոքրիկ լուսաբանութիւն մը տալ:

Ուրիշ պարագայ մը.— Իրաւասութիւնները ճշդող յանձնախումբի հինգ անդամներէն երկուքը Դաշնակցականներ եղած են. երկուքը Ռամկավարներ, իսկ հինգերորդը նախկին ռամկավար մը: Այս յանձնախումբին համար կը պարզուի որ ռամկավար երեսփոխանները փոքրամասնութիւն կը կազմէն ժողովին մէջ: Սարսափը կը տիրէ իրենց՝ ինչպէս մեր թղթակիցն էր գրած: Եւ ահա ռամկավար ննենգամտութիւնն ու անպարկեշտութիւնը հրապարակ կուգան: Համաձայն նախապէս եղած գաղտնի կարգադրութեան մը, Յանձնախումբի սենեակը կը մտնէ ռամկավար մը եւ կը յայտնէ որ իրաւասութիւնները ճշդող յանձնախումբի երկու Դաշնակցական անդամները — Սանտալ եւ Մ. Թաշճեան, թելեֆոնի վրայ կը կանչըւին: Երբ այս վերջինները մէկ րոպէով դուրս կ'ելլեն, ռամկավար հերոսները, Յանձնախումբի միւս անդամները եւ ուրիշ ռամկավարներ, սեղանի վրայ գտնուած կարգ մը թղթերը գողնալով կը տանին իրենց սիրելի Առաջնորդին: «Պայքար» այս խայտառակ գողութեան մասի՞ն ինչու չէ գրած երկու տող. գողութիւն մը, որ իրապէս պատիւ կը բերէ իր պանծալի կուսակցութեան:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՌԱԳՈՅՆԸ ՊԱՇՏՊԱՆ ՈՒՆԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Պուլվառ Օտտոյի Հ. Ե. Մ. «Արծիւ» Միութիւնը, իր երեք տարուան գործունէութեամբ, եղած է պաշտպան հայրենիքի եւ եռագոյնի, հակառակ բոլոր քսութեանց:

— Միութեան անդամները այնքան տոգորուած են հայրենասիրութեամբ որ, եթէ մինակ ալ մնան, պիտի քալեն անվհատ, երգելով բանաստեղծին հետ,

Արիւնի մէջ ենք ծնած!
Եւ անոր մէջ զայրացած,
Եւ արիւնի մէջ կ'ուզենք մեռնիլ:

1930 Օգոստոսին էր որ քանի մը ժրաջան երիտասարդներ հիմքը դրին սոյն միութեան: Այսօր կը համրէն 55 — 60 անդամ, բոլորն ալ կարգապահ եւ հաւատաւոր: Միութիւնը իրարու մարմնակրթական ընկերութիւն երկու տարիէ ի վեր վաւերացուած է Ֆէտէրասիոնէն եւ ունի առանձին խումբ:

Միութեան նպատակն է համախմբել երիտասարդութիւնը, մարզել ֆիզիքապէս եւ բարոյապէս, հեռացնելով պարահանդէսներէն, գնծուհիներէն եւ այլասերման ցանցերէն: Իրենց պաշտօնական թուղթերու եւ անդամատետրներու ինչպէս եւ շապիկներուն վրայ կը տեսնէք եռագոյնը, հայ ազգի դրօշակը: Անոր հանդէսներուն մէջ հայրենասիրական ոգին է որ կը տիրապետէ:

Որբ

ԶԻՆԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

Դիւրին է բախտ չինելը, բայց դժուար է զայն պահելը:

× Փորձառութիւնը իմաստութեան մայրն է, յիշողութիւնն ալ անոր հայրը:

× Ապուշներն են միայն որ կը գործածեն ծռած սուսը, իսկ ծոյլերը՝ երկայն դերձան:

× Եթէ երկինքէն ապուր տեղայ, մուրացկանն այդ օրը դգալ չունենար:

× Սոորդաս մարդիկ գզջումի խոռանին առջեւ խունկ ծխելով կը դրաղին:

8000 ՈՍԿԻ ՏՈՒՐՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԷՆ

Տուրքի պաշտօնեաներ ներկայանալով Պոլսոյ Պատրիարքարան, 8000 ոսկի պահանջեցին, իբրեւ ինձարէներէ մնացած պարտք:

Պատրիարքարանը դիմումներ կ'ընէ, բացատրելով թէ շէնքին մէկ մասը միւլք է եւ հետեւաբար մեծ գումար մը չի կրնար պահանջուիլ:

ԻՏԱԼԱՑԻ ԿՆՈՋ ՏԱՍՆԱԲԱՆԵԱՆ

—..—

1.— Սիրէ՛ ամուսինդ, ամէն բանէ աւելի, կրցածիդ չափ սիրէ մերձաւորդ:

2.— Ամուսինդ ականաւոր հիւրի մը տեղ դիր, թանկագին բարեկամ մը նրկատէ զայն, եւ ոչ թէ բարեկամուհիի մը, որուն կը պատմեն կեանքին փոքր տաղտուկները: Այդ բարեկամուհիէն հեռացիր, եթէ կրնաս:

3.— Թո՛ղ քու տանդ մէջ կարգ կանոն տիրէ, ու դէմքդ ժպտուն ըլլայ երկանդ վերադարձին: Սակայն ներողամիտ եղիր, եթէ ժպիտդ իսկոյն չընշմարէ:

4.— Աւելորդ բաներ մի պահանջեր տանդ համար, եթէ կրնաս պահանջէ ծիծղուն տուն մը, քիչ ազատ անջրպետ եւ տղոց համար հանդարտութիւն:

5.— Տղաքը թող ըլլան թարմագեղ եւ մաքուր: Դուն անոնց պէս եղիր թարմունակ ու մաքուր: Թող ամուսինդ ժպտի քեզ տեսած պահուն, իսկ քու վրադ խորհի բացակայ եղած ատեն:

6.— Յիշէ՛ որ անոր հետ ամուսնացած ես թէ գէշ եւ թէ լաւ բախտ մը ունենալու համար: Եթէ ամէն ոք լքէ ամուսինը, դուն դարձեալ պարտաւոր ես ձեռքդ պահել անոր ձեռքերուն մէջ:

7.— Եթէ երբեք ամուսնոյդ մայրը ողջ է, յիշէ՛ որ չպիտի կրնաս պէտք եղած բարութիւնը եւ անձնուիրութիւնը ցոյց տալ այն կնոջ հանդէպ, որ ամուսինդ օրօրած է իր մանկութեան ատեն:

8.— Կեանքէն մի՛ պահանջեր այն բանը, զոր ոչ մէկուն կրցած է ընծայել, արդէն իսկ երջանիկ ես, եթէ օգտակար կ'ըլլաս:

9.— Եթէ դժբախտութիւնը վրայ հասնի, մի՛ վհատիր, մի՛ յուսահատիր, հանդարտութիւնը պիտի վերահաստատուի: Վստահութիւն ունեցի՛ր երկանդ վրայ ու քաջութիւն պիտի ունենայ երկու հոգիի համար:

10.— Եթէ երբեք ամուսինդ հեռանայ, սպասէ՛ անոր: Եթէ երբեք լքէ քեզ, դարձեալ սպասէ՛ անոր: Որովհետեւ ո՛չ միայն անոր կինն ես, այլեւ անունին պատիւը: Ու օրին մէկը քովդ պիտի վերադառնայ օրհնէնքով:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Խասքովայի մէջ, իր տան առջեւ հրացանի քանի մը գնդակով սպաննուած է Զաւէն Շիրինեան, որ զաւակն է Յակոբ Շիրինեանի: 30 տարեկան էր, կերպասի վաճառական: Ամուրի էր: Պուլկար թերթերը կը գրեն թէ սպանեալը ցերեկին բուռն վէճ ունեցած է քանի մը յաճախորդներու հետ:

Կը ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

Ո՞ւր է գաղտնիքը

— o —

Սելանիկի «Հորիզոն»ը կրկին արծարծելով Բարեգործականի կողմէ ազգ. վարժարանի գլխուն փաթթըւած նպաստընկալին խնդիրը, կը գրէ (10 սեպտ.).

— «Ուսուցչական թոշակներու քանակութեան մասին գաղափար ունեցող սեւէ մէկը զայրոյթ միայն պիտի զգար իմանալով, որ կեանքին մէջ ուսուցչութիւն չըրած մէկը չաբաթական 6–7 պահ դասով պաշտօնի կը կոչուի եւ իր այս «կրթական» ծառայութեան համար կը վարձատրուի ամսական 2000 տրախմիով: Սելանիկի ազգ. վարժարաններու ուսուցիչ – ուսուցչուհիներուն ամսաթոշակները կը տատանին 1200 – 2500 տրախմիի միջեւ: Տնօրէնը կը ստանայ 2700 տրախմի: Անոնցմէ խրաքանչիւրը, միջին հաշուով, շաբաթական կ'աւանդէ 30 պահ դաս: Հետեւաբար, դարձեալ, միջին հաշուով, դաս – գլուխ կը վըճարուի ամսական 60 տրախմի: Այս համեմատութիւնները պահելով, Բարեգործականի անստգի՛տաթեկնածուն 7 պահի փոխարէն պէտք էր ստանար 420 տրախմի ամիսը: Նոյն իսկ, անոր այցելու «ուսուցչի» հանգամանքը նըկատի ունենալով, կարելի էր ամսական խրաքանչիւր դասաժամը 100 տրախմիէն հաշուել ու վճարել 700 տրախմի: Բարեգործականը սակայն առատաձեռն է: Ուրիշի հաշւոյն՞ եւ ուրիշ նպատակի յատկացուած դրամով կը սիրէ բարեգործութիւն ընել անարժէք թմրկահարի մը: Անոր համար ալ կը սահմանէ 2000 տրախմիի ամսաթոշակ մը: Այսինքն, մնայուն եւ փորձառու ուսուցիչ – ուսուցչուհիներուն 60 տրախմիով վարձատրուած դասաժամը, յօգուտ անփորձ վարժապետացուի մը դրպանին կը գնահատուի չուրջ ԵՐԵՔ ՀԱՐԻՒՐ տրախմի: Սովորական սակէն ՀԻՆԳ ԱՆԳԱՄ աւելի: Այս համեմատութիւնով, ազգ. վարժարանի մէջ, ամսական 1600 տրախմիի փոխարէն պաշտօնավարող ուսուցիչ մը պէտք է ստանայ 7–8000 տրախմի, 2500նոցը՝ 12,500 եւ 2700նոցը՝ 13,500 տրախմի: Եթէ այս համեմատութիւնը կարելի չէ պահել— աւելորդ է ըսել որ կարելի չէ — ապա ուրեմն անոր պէտք էր ենթարկել վարժապետացուին տրուելիք գումարին քանակութիւնը եւ վարձել զայն, ինչպէս հաշուեցինք, առ առաւելն 700 տրախմի ամսաթոշակով:

Այս հաշիւներու մասին չէ խորհած բնաւ Բարեգործականի կեդրոնը, եւ, հրամայած է ամսական 2000 տրախմիի յատկացում մը: Չէ խորհած նմանապէս, որ իր այս ընթացքը կը վիրաւորէ արժանապատուութիւնը ազգային վարժարաններու տասնեակ մը ուսուցիչ – ուսուցչուհիներուն, որոնք իրենց կողքին պիտի ունենան՝ կեանքին մէջ ուսուցչութիւն չըրած, բայց իրենցմէ հինգ անգամ աւելի վարձատրուող կրթական մակաբոյծ մը: Ու այս վերջինը, օրը ժամ մը պիտի հանդիպի դպրոց, պիտի «դասաւանդէ» իր չգիտցած նիւթերը, պիտի գրպանէ ամսական 2000ը եւ երթայ, մինչ իրենք, առաւօտէ իրիկուն ամբողջ հինգ ժամ չունչ հատցնելով պիտի ըստանան ամիսը 500նոց մը պակաս կամ աւելի:

Զուտ շահագիտական այս գայթակղութիւնը, սակայն, ունի եւ տարբեր ծալք մը, զոր անդգուշութեամբ պարզած է առջի օր ռամկավար Երեմիա Պողոսեանը, մեր հայրենակիցներէն մէկուն: Այս վերջինը կը պատմէ մեզի, թէ ,այդ ռամկավարի ըսածին համաձայն, Բազրեւանդեանի հրատարակած քուրջը մօտ օրէն պիտի վերածուի ռամկավար պաշտօնաթերթի, որուն «խմբագրութիւնը» պիտի ըստանձնէ նոյն այդ տէօնմէն: Ռամկավարները առանձին վճարում չպիտի ընեն «խմբագրին», որ պիտի բաւականանայ Բարեգործականէն ստանալիք 2000ով: Օրական մէկ ժամուան դասաւանդութիւնը ձեւ է միայն եւ աչքի փոշի, Բարեգործականի կողմէ, «արդարացնելու» համար վճարուելիք ամսականը: Ասով, Բարեգործականն ալ վարձատրած կ'ըլլայ իր ծառայականը, որ, նիւթական բացայայտ անկեղծութիւններով, վերջին քանի մը ամիսներու ընթացքին, ամէն առթիւ, փաշայական Միութեան ճաթած թմբուկը զարկած է: Բարեգործականին ու ռամկավարներուն ներքին կապերը անծանօթ չեն մեզի ու շատ ճիշդ կը գտնենք ռամկավարէ մը մեզի փոխանցուած այս վկայութիւնը»:

ԱՐԱԳԻԼՆԵՐՈՒ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

—..—

Տանըմարքայի մէջ 1927ին 120,000 արագիլներ բռնեցին, մատանի անցուցին անոնց տոտիկներուն եւ արձակեցին: Այս ամառ 800 արագիլներ, որ կը կրէին այդ մատանիները, եկեր էին այցելել Տանըմարքան: Օգոստ. 20ին, քանի մը օր առաջ կամ վերջ, արագիլները կը մեկնին Տանըմարքայէն, կ'անցնին Գերմանիայէն, Չեխօսլովաքայէն, Հունգարիայէն, Ռումանիայէն, Վոսփորէն դէպի Փոքր Ասիա, Պաղեստին ու Եգիպտոս: Յետոյ Նեղոսի հովիտն ի վար իջնելով կ'երթան մինչեւ մեծ լճերը, ձմեռը անցընելու Նաթալի մէջ: 12,000 քիլոմեդր այս հեռաւորութիւնը, արագիլները կը կտրեն 2 ամսուան մէջ: Հարաւէն հիւսիս ճամբորդած ատեն, մէկ ամիս:

Տանըմարքայէն վերջին անգամ մեկնած 800 արագիլներէն միայն 400 տեսնուած են տակաւին:

ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՆՈՒԱԶԻՆ

Անգլիոյ Աշխատաւորական կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին տարեկան տեղեկագրէն կը հասկցուի, որ անդամներուն թիւը քիչ մը պակսած է անցնող տարուան ընթացքին: Ներկայիս աշխատաւորականներու թիւն է 2,000,180, անցեալ տարի՝ 2,060,180 էր: Արհեստակցական Միութեան անդամներուն թիւը պակսած է, 2,024,216էն իջած է 1,910,269ի:

Աշխատաւորական կուսակցութեան համար օրուան հարց դարձած է պայքարը Ֆաշականութեան կամ Հիթլէրականութեան դէմ, իբրեւ «պետական դրամատիրութեան» երեւոյթներու:

Հպա՞րտ էք ձեր ազգային փառաւոր Մշակոյթով, քաջալերեցէք Հայ լեզուով հրատարակութիւնը: Թող ամէն Հայ գնէ մէկ Հայերէն գիրք գնէ տարին անգամ մը՝ «ԳՐՔԻ ՕՐ»ը:

Հայ Գրողներու Ընկերակցութիւն

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ՝ 1915-1924

— o.o —

3.— ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ (1908)

— o.o —

.... Կայծակի արագութեամբ «ազատութեան» ձայնը .... մինչեւ Հայոց աշխարհը:

Հայ յեղափոխականը լեռնէն վար իջած էր, եւ իր .... մարկի տակ ազատ կը պտտէր: Իսկ տարիներու ընթացքին Հայու արիւն խմած ու վայրենացած Քիւրտը .... կը նայէր «ֆէտայի» Հայուն, որու հանդէպ անզօր էր սակայն: Մեր ժողովուրդը նման էր, պատերազմէն դարձող, իր մէկէ աւելի անդամները կորսնցնող .... որ իր ծնողքին քով հասնելով, սրտի ուրախութենէն, եւ կորսնցուցած անդամի ցաւէն դառնութեան ու կսկիծի արցունքներ կը թափէր, երգախառն: .... երգ՝ սուգի, երգ՝ ազատութեան:

Սուգի երգերն էին Գէորգ Չաւուշի, Զաւէնի, Հրայրի, Սերոբի մահերգները, յաղթանակի երգերէն՝ «Հեռու մնաց», «Կովկասի Քաջեր», «Ձայն մը հնչեց Էրզրումէն»: Ազատութեան երգերէն՝ «Հայաստանից եկած զինուոր», «Ո՜հ, բարբարոս սեւ չուն»...:

Ու չատ չանցած նոր սուգի երգը, Կիլիկիոյ ջարդը: «Կոտորածն անգութ Հայերը թող լան»: Այս վերջինը անգամ մը եւս կուգար մեզի ազդարարել թէ տարբերութիւն չկայ հին եւ նոր իշխանութեան միջեւ:

Բայց ենվէրները այնպէս հաւատացին թէ եղածը թիւրիմացութեան արդիւնք է: Դէպքը մոռցուեցաւ, հայ գիւղացին դարձեալ սկսաւ իր հոռովելը արտի մէջ, առանց սակայն զինեալ կազմակերպութեան պատեհութենէն լայնօրէն օգտուելու: Կային հեռատեսներ որ իրենց կարելին կը փորձէին, ապագայ անակնկալներու առաջքն առնելու համար: Անոնք կրցան իւրաքանչիւր գիւղի մէջ մացնել քանի մը ատրճանակ եւ հրացան: Ինչ որ երբեք չէր համապատասխաներ մեր ինքնապաշտպանութեան պահանջին: Դժբախտաբար հայ ժողովուրդը անփոյթ գտնուեցաւ եւ երբ աչքը հասաւ, շատ ուշ էր: 1908 Թուի սահմանադրութենէն մինչեւ 1915ի անիծեալ թուականը, միակ կարեւոր դէպքը որ կը յիշեմ «Գոմս» գիւղացի Կորիւն (Իսրօ)ի խնդիրն էր:

Կառավարութիւնը քաջ գիտնալով Կորիւնի «վտանգաւոր» մէկն ըլլալը, ուզեց խաբերայութեամբ ձեռք ձգել, ղրկելով միւտիր մը վեց ոստիկան – զինուորով, ինչպէս եւ չէյխ Մէհմէտ էմինը, որ յայտնի հայատեաց մըն էր:

Կորիւնը հիւրանոց ունէր ուր հաւաքուած էին այդ մարդորսները: Սովորական հիւրասիրութիւնը կը չուայլուի, սակայն այդքանով չեն գոհանար, եւ Կորիւնը անարգելու համար կ'առաջարկեն կիներ եւս բերել իրենց:

Կորիւնը պաղարիւնը պահելով եւ յանկարծակիի բերելով զանոնք, դուրս կը թռչի հիւրանոցէն, դուռը կը գոցէ, կը կանչէ տղաքը եւ խոտ ու քարիւղ լեցնելով իր տանը եւ հիւրանոցին վրայ, կրակի կուտայ: Մինչ այդ Թուրք միւտիրը, շատ կը պաղատի Իսրոյին, աղաղակելով.

— «Ֆէտայի պաղթը թամամ օլուր, ֆէտայի պաղթընա տիւշմիւշիւմ»:

Այս խօսքերը կը փրկեն միւտիրը: Իսրօն վեհանձնօրէն կ'ազատէ այդ անարգ մարդուն կեանքը: Իսկ միւսները հաշհոյելով բոցերուն հըրոյ ճարակ կը դառնան:

Այս դէպքին վրայ, հայ – քիւրտ յարաբերութեանց լարումը իր ծայրայեղ աստիճանին հասաւ: Թուրք դահիճը վանդակին մէջ դրուած գազանի կը նմանէր, սակայն ատամները քանդուած չէին:

Շուտով Հասան Գալէն, Սարը Ղամըշը, Եկմալը դարձան կռուի դաշտ Ռուսին և Թուրքին միջեւ: Կառավարութիւնը քիւրտ եւ հայ ոստիկան – զինուորներ արձանագրեց, զօրքին ցորեն, ալիւր, իւղ, չուան, հակ, ձի, եզ, եւայլն ճարելու համար:

Քիւրտ ճանապարհան երբ հայկական գիւղ մտնէր, կրնաք երեւակայել թէ ինչ կ'ըլլար գիւղին վիճակը:

Պատերազմը կը զարգանար ի նպաստ Ռուսիոյ: Որքան կը յառաջանար Ռուսը, նոյնքան անտանելի կը դառնար Հայոց վիճակը: Կամաց կամաց հայ զօրքը զատեցին Թուրքէն եւ ոչնչացուցին, միւս կողմէ, տուները կը կողոպտէին եւ կ'ըսէին. «Ձեր տղաքը զինուորութենէ փախած են, յանձնեցէք»: Երբ կ'ըսուէր չեն եկած. «Ապա ուրեմն փախած են Ռուսերուն մէջ»: Եւ չարչարանքը կը սաստկացնէին:

Ձմեռ էր, ո՞վ չի գիտեր սարսափելի ձմեռը Հայաստան աշխարհին: Ճամբաները գոցուեցան: Շինականէն խլուած եզն ու ձին, որ չորեկտաքի դեր կը կատարէին, սատկեցան ցուրտէն: Նոյն պատճառաւ պիտի մեռնէր նաեւ զօրքը:

Կառավարութիւնը սկսաւ մարդ հաւաքել: Այր մարդոց չալակը կուտար պարէն եւ կը ղրկէր ռազմաճակատ: Տեղտեղ ալ կ'ըներ հաւաքեցին, հաղուստ լուալու, կարկտելու համար:

Մեր գիւղէն տարին չատերու կարգին նաեւ Հօրեղբայրս Պաղտասարը որ Պուլկարիայէն նոր վերադարձած էր (գացած էր իր եղբայրը բերելու, բայց մինակ եկաւ): Ինչպէս նաեւ կնքահայրս՝ Մելիք Բարսեղեանը: Վերջինի կռնակը տուած էին ցորեն եւ ճամբան չարչարանքէն ուժասպառ ինկած էր: Իր վրայ հսկող չավուշ մը պեխը բռնելով քաշած եւ մէկ կողմը կաչխատոն հանած էր:

Մարած վիճակի մէջ քաշած, ձիւնին մէջ ձգած անցած էին: Գիշերը ոտքի կ'ելլէ, դրամ խոստանալով «վալաս»ներուն որ զինքը տուն բերեն: Երկու չաբաթ չանցած մեռաւ: Նոյն բախտին արժանացած էր նաեւ Պաղտասար հօրեղբայրս, որմէ լուր չունէինք: Իրիկուն մը երբ Մելիքի սուգը կը սգայինք, ու կը խօսէինք Պաղտասարի մասին, երկուքուկէս տարեկան Զարուհի քուրիկս ըսաւ. «Հօրաքը եկաւ»: Եւ իսկապէս, տեսանք որ Պաղտասար դուռը հրելով ներս մտաւ, եւ երախային ուղղելով իր խօսքը, ըսաւ. «Հօրար խուրպան եկայ, աջօ»: Մեր մէջն էր այլեւս: Կը բացակայէր հայրս, քաղաք գացած ըլլալով: Այդ գիշեր հանգիստ պառկեցաւ խեղճ Հօրեղբայրս, յաջորդ առաւօտ ջերմը բռնեց եւ սկսաւ մարմնի բոլոր մասերէն ցաւ զգալ:

ԼԵՒՈՆ ՏՕՆԻԿԵԱՆ

(4) (Շար.)

Դատավարութիւնը շարունակուեցաւ երէկ։

⁂ Ութսուներկու օտար եւ 41 գերմանացի թղթակիցներ կը հետեւին դատավարութեան, որ լարած է բոլորին ուշադրութիւնը։ Դատարան մտնելու արտօնութիւն չտրուեցաւ Մոսկուայի երկու պաշտօնաթերթերուն եւ Հեռարձակի գործակալութեան, ինչպէս եւ «Մանչեսթըր Կարտիըն»ի եւ ուրիշ կարգ մը թերթերու թղթակիցներուն։

Աւստրիան ալ դէպի փաշական դիկտատուրա

Համաձայն իր յայտարարութեան, Պ. Տոլֆուս, Աւստրիոյ վարչապետը, սեպտ. 21ին վերակազմեց իր դահլիճը, հեռացնելով ձախակողմեան տարրերը եւ իր ափին մէջ կեդրոնացնելով ազգային պաշտպանութեան ղեկը։ Ներքին նախարարութիւնը յանձնուած է Հայրենասէրներու միութեան թեկնածուին (նախապէս ընկերվարական էր)։ Նոր նախարարները անմիջապէս երդում ըրին եւ գործի ձեռնարկեցին։ Պատերազմական նախարարութիւնը պիտի վարէ կաթոլիկ իշխան մը, որ նախապէս զօրավար էր կայսերական բանակին մէջ եւ ճանչցուած է իբրեւ կուսակից միապետութեան վերահաստատման։

Նոր դահլիճը պիտի ձգտի վարել զուտ աւստրիական քաղաքականութիւն մը, մասնաւորապէս ծառանալով ազգային — ընկերվարութեան դէմ (հիթլէրականութիւն)։ Թէեւ, Աւստրիոյ ընկերվարական կուսակցութեան գործադիր կոմիտէն ժողով գումարելով, հաստատեց թէ նոր դահլիճը թունդ աջակողմեան է, եւ, ձգտելով փաշականութեան, չի կրնար խուսափիլ հիթլէրականութենէն։

ԱՄԷՆ ԿՈՂՄԷ ԴԻՒԱՆԱԳԷՏՆԵՐ ԿՈՒԳԱՆ ԵՒ Կ'ԵՐԹԱՆ...

Երէկ Փարիզ հասան Պ. Պօլտուին, Անգլիոյ փոխ — վարչապետը, արտաքին նախարարը եւ խորհրդականը եւ անմիջապէս վերսկսան բանակցութիւնները Ֆրանսական կառավարութեան հետ, զինաթափութեան վերաբերեալ հարցերու մասին։ Խորհրդակցութեանց կը հետեւի նաեւ ամերիկեան պատուիրակը, որուն հետ առանձին տեսակցութիւններ տեղի կ'ունենան։

Կ'ըսուի թէ Իտալիա հետզհետէ կը հակի անգլեւֆրանսական տեսակէտին, եւ կ'ուզէ լեզու գտնել Ֆրանսայի հետ։

Ֆրանսական յուշագիր մը ասորական դէպքերու մասին

929 ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ ՍՈՒՐԻԱ ԱՊԱՍՏԱՆԱԾ

Երէկ բացուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին 76րդ նստաշրջանը։ Ա. նիստը յատկացուեցաւ օրակարգի պատրաստութեան։ Այս առթիւ Ազգերու Դաշնակցութեան քարտուղարութիւնը հրատարակեց ֆրանսական կառավարութեան մէկ յուշագիրը, ասորական դէպքերու մասին։ Այս պաշտօնաթուղթով, ֆրանսական կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ Սուֆան Տէրէի հիւսիսակողմը բանակած Ասորիները ուզելով օգտուիլ Իրաքի կառավարութեան հետ եղած կարգադրութենէ մը, օգոստ. 4ին փափաք յայտնած էին Իրաք վերադառնալու եւ խնդրած էին վերադարձնել իրենց զէնքերը։ Այդպէս ալ եղաւ։ Անոնք ջուրը անցան առտուն եւ կէս օրին բոլորը մէկ համախմբուած էին Սուֆան Տէրէի հարաւակողմը, Իրաքի հողին վրայ։ Ժամը 2.45ին անոնք սկսան նորէն անցնիլ Տիգրիսը։ Ժամը 5ին 500 հոգի անցած էին եւ ժամը 6ին ամէն բան վերջացած էր։ Առաջին խումբերը սկսան քալել դէպի Իրաք, երբ հրացանաձգութիւն մը պայթեցաւ, ուր մասնաւորապէս աչքի կը զարնէին Իրաքեան ինքնաշարժ հրացանները։ Երբ Ասորիները նորէն խուժեցին դէպի Սուրիա, հետապնդուեցան եւ ռմբակոծուեցան Իրաքի օդանաւերուն կողմէ։ Մէկ հոգի սպաննուեցաւ եւ երեք հոգի վիրաւորուեցան։ Օգոստ. 9ին Սուրիա հասած փախստականներուն թիւն էր 929 առողջ մարդ եւ 13 վիրաւոր։ Փախստականները զինաթափ ըլլալով, Հասիչէ տարուեցան, ուր կը կերակրուին տեղական իշխանութեանց կողմէ։

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնս կը ծանուցանէ Փարիզի եւ շրջականներու բարեպաշտ հայ հասարակութեան թէ վաղը, Կիրակի, Եկեղեցւոյս անուանակոչութեան տօնակատարութիւնն է եւ Տ. Վռամշապուհ եպիսկոպոս հանդերձեալ է Ս. պատարագ մատուցանելու։ Այս առթիւ տեղի պիտի ունենայ Կաթողիկոսի անդրանիկ օրհնութեան Կոնդակի ընթերցումը եւ Տօնին առթիւ մատաղ պիտի բաշխուի։

Կնիք

ՏԻԿԻՆ ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ

ՑՈՒՑԱՏԱԽՏԱԿ

ԿԷՅՎԷԻ եւ ՇՐՋԱՆԻ Հայրենակց. Միութեանս ընդհ. ժողովը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, 22, rue Madame Curie, Պանեէօ։ Օրակարգ.— Նոր Վարչութեան ընտրութիւն եւ Ընթացիկ հարցեր։ Կը հրաւիրուին անդամ եւ ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի համարուի։

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ «Վարդան» Ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այսօր Շաբ. երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ. Ընտրութիւն եւ հաշուետուութիւն։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄԿԻԼԻՆՈՅԻ «Վասպեան» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այս Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Ընտրութիւն վարչութեան։

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕԻ (Մարսէյլ) «Վասպեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ, Հրայր, կայծակ, Մուրատ եւ Գայլ Վահան խումբերը, վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 5ին սովորական հաւաքատեղին։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» Ենթակոմիտէի ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրով։

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ

Ingénieurs CIVILSի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

19, rue Blanche Métro: Blanche et Trinité

Կը Նախագահէ ընկեր՝ ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ ՍԻՓԱՆ երգչախումբը, Թաթիս Ժօրժ, Ա. Քէչէճեան եւ ծանօթ արուեստագէտներ։

Հայկական եւ եւրոպական պարեր կէս գիշերէն վերջ

կը նուագէ **Pigalle**ի լաւագոյն ճազերէն մէկը, մասնակցութեամբ՝ ԹԱԹԻՍ ԺՕՐԺի։

ՃՈԽ ԵՒ ԱԺԱՆ ՊՈՒՖԷ — ՄՈՒՏՔ 7.50 ՖՐԱՆՔ

×

ՊԱՆԵԷՕ – ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 8ին, Կիրակի օր

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

30 Սեպտեմբեր շաբաթ իրիկուն, Պրէպան Մարսէյէի մէջ

Մանրամասնութիւնները ժամանակին

Կը խնդրուի բոլոր Միութիւններէն նկատի ունենալ այդ թուականը։

Պարահանդէս Վիենի մէջ

ՎԻԷՆԻ ԱՏԱՆԱՅԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ կազմակերպած է պարահանդէս մը, որ տեղի պիտի ունենայ այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ը. Ա. Կ. սրահին մէջ, 150, rue Lafayette։

Մուտք այրերու՝ 3 ֆրանք, կիներու՝ 2 ֆրանք։

ՆԱՒԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓՈՆ Տ'ՈՊՆԱ, Յ. Կ.— 35 ֆրանք։

ԼԻՈՆ – ՎԵԶ, Խաչ.— 35։

ՓԻԷՐՖԷՕ, Յ. Վարդ.— 35։

ՄԻԼԱՆՕ, Գործ.— 68 լիր. 45։

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

ՓՈՆ Տ'ՈՊՆԱ, Յ. Կ.— Սկսած ղրկել սեպտ. 20էն։

ՊՈՐՏՕ, Ճ. Տ.— Սկսած ղրկել սեպտեմբեր 19ին։

ԹՈՆԿ ԹՈՆՔԻՆ, Զ.— Սկսած ղրկել սեպտ. 16ին։

ՍԷՆ ՓԻԷՌ ՍՈՒ Զ'ՕՊՆԱ, Ս. Վարդ.— Սկսած ղրկել սեպտ. 18ին։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Եղիսաբեթ Սարգիսեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Կիւլիւզար Բոլաթեան, որ կը գտնուէր Tarare, Ֆրանսա։ Իմացնել Պ. Ճիվան Տօնիկեանի, 15, rue Tustal, Bordeaux (Girond)։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (65)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ՋՈՒՇՆԻՆԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Ստալբէրգ ինծի մեծ ծառայութիւն մատուցած էր,— գիս պահած էր իր տանը մէջ, վտանգելով նոյնիսկ իր կեանքը։ Չէի կրնար մերժել իր խնդրանքը։ Խոստացայ եւ ըսի իրեն, որ կրնար մեզի հետ արտասահման անցնիլ։ Սիլբէրբէրգ յաճախ ոտքով Սեւաստապոլ կ'երթար։ Լուր կ'առնէինք որ ոստիկանութիւնը անընդհատ փնտռտուքներ կը կատարէր քաղաքին մէջ, շրջակայքը, նաւահանգիստին մէջ, կայարաններուն մէջ, մօտակայ արուարձաններու կայարաններուն մէջ։ Բազմաթիւ ոստիկան – զինուորներ, լրտեսներ կը ճանչնային զիս։ Որոշեցինք չոգեկառք չնստիլ, այլ մեկնիլ ծովի ճամբով Ռումանիա։ Այս խնդիրը Սիլբէրբէրգի մեծ հոգ պատճառեց, տեղեկացուած ըլլալով ազդին անդին զարնուելու։ Սեւ ծովէն անցնելու համար, պատեհներ էր մաքսանենգի մը, զոր կը ճանչնար։ Սակայն այս մարդը յանձն չէր առներ իր առաջարկութեամբ մեզ փոխադրել Կոնստանցա։ Եւ կ'առաջարկէր սպասել ժամանակ մը եւս, մինչեւ որ հասնէր երկկայմ նաւ մը Թուրքիայէն։ Այդ նաւը կը պատկանէր իր թուրք բարեկամներուն։ Ժամանակը կ'անցնէր, նաւը չէր հասներ։ Մաքսանենգը մեզի կը հաւաստէր թէ նաւը կ'ուշանար հովին պատճառով, եւ մենք ի զուր կը սպասէինք լեռներուն մէջ։

Սիլբէրբէրգ գոհ չէր։

Ստանձներ էր Սուխոտինսկիի, ինչպէս նաեւ իմ կեանքիս ապահովութեան պատասխանատուութիւնը։ Հետեւաբար շատ կը վախնար։

Երբ Սեւաստապոլ կ'երթար եւ Ստալբէրգ կը զբաղէր ագարակի իր գործերով, ես կը մնայի Սուխոտինսկիի հետ։ Այս երիտասարդը, որ կեանքս ազատած էր մահուընէ, հետզհետէ աւելի կը գրաւէր համակրանքս։ Իր խօսքերը ինծի կը ներշնչէին խաղաղ վստահութիւն մը իր ուժին մասին, որոշում չէր տար առանց հասուն խորհրդածութեան։ Նկատեր էի արդէն իր քաջութիւնը, իր վճռականութիւնը։ Այժմ կը տեսնէի որ իր համոզումները շատ խորունկ էին եւ մտածուած։ Ահաբեկիչ մըն էր ամէն բանէ առաջ, եւ, ինչպէս Կալիայեւ, ահաբեկչական գործունէութիւնը կը համարէր իբրեւ լաւագոյն ձեւը յեղափոխական պայքարի, ինչպէս կատարեալ իրագործումը յեղափոխական պարտականութեան։

Մեր փախուստէն երեք օր վերջ, ինծի կ'ըսէր.

— Բայց ես չէի գիտեր թէ դուք եւ Սիլբէրբէրգը անդամ էք Մարտական Մարմնին։

— Հիմա գիտէք այլեւս։

— Այո, գիտեմ եւ ուրախ եմ։ Սակայն... կ'ուզէի ձեզի ըսել... կ'ուզէի ձեզի ըսել թէ կը փափաքիմ ես ալ մտնել ահաբեկչական կազմակերպութեան մէջ։

Աշխատեցայ տարհամոզել զինք, որ հրաժարի այդ ծրագրէն։ Հակառակ իր երիտասարդութեան, ան կը յայտնուէր հրաշալի տիպար մը ահաբեկիչի, սակայն, թերեւս առաջին անգամ ըլլալով, մէջս ուժ չէի զգար ընդունելու իր առաջարկը։ Որովհետեւ գիտէի թէ առիթը պիտի յանգէր Սուխոտինսկիի վաղահաս մահուան։

Մտիկ կ'ընէր ինծի, ժպտելով։

— Որոշած եմ, կ'ըսէր, այս կամ այն ձեւով պիտի մասնակցիմ ահաբեկչութեան։

Լռեցի։

Սիլբէրբէրգ որոշեց այլեւս չսպասել թրքական նաւին։ 25 յուլիսին, Սեւաստապոլէն վերադարձաւ եւ հաղորդեց մեզի թէ մէկ կայմով փոխադրանաւ մը, լաւ զինուած, կայսերական դրօշով, մեզի պիտի սպասէր գիշեր առեն ծովուն բացը, Կաչայի գետաբերանին դիմաց։ Ծովուն վրայ պտոյտ մը կատարելու նպատակով, այս նաւը առնուած էր Սեւաստապոլի կենսաբանական գննութեանց կայանէն, հանդստեան կոչուած նաւապետ Բ. Ն. Նիկիտէնկոյի կողմէ, որ այդ ժամանակ չէր պատկաներ յեղափոխական որեւէ կազմակերպութեան։

25 յուլիսի երեկոյին, հեռացանք ագարակէն։

Հինգ հոգի էինք,— Սիլբէրբէրգ, Ստալբէրգ, Սուխոտինսկի, Բուէնկօ եւ ես։ Արշալոյսին, տեղատարափ անձրեւի մը տակ, կը հասնինք Կաչայի գետաբերանը։ Հեռուն, հորիզոնին վրայ, նշմարեցինք տորփիղի մը լոյսերը, որ կը փայլփլէին ծովուն վրայ։ Այս տորփիղը դիպուածով գիշերը եկեր էր այդտեղ՝ թնդանօթաձգութեան փորձեր կատարելու։ Տորփիղին ձախ կողմը, ցամաքէն 40 մեթր հեռու, հազիւ նշմարեցինք անձրեւին մշուշին մէջէն մեր նաւուն առագաստը։ Չէր տեսնուեր ծովային պահակախումբը։ Ծովուն բացէն կը փչէր զով հով մը։

Սիլբէրբէրգ լողալ չէր գիտեր։ Նաւէն իրեն նետեցին ապաստարար գօտի մը, որուն շնորհիւ կրցաւ լողալ։ Իսկ ես լողացի բռնելով չուանէ մը, որ ծանրութեանս տակ ջուրին մէջ մխրճուեցաւ։ Ալիքները զարնուելով կ'անցնէին գլխուս վրայէն։ Երբ վերջապէս կառչեցայ նաւուն կողերուն, զգացի թէ ուժերս բոլորովին սպառած էին այլեւս։ Երկու բազուկներ բռնեցին զիս եւ վեր քաշեցին։

Նաւը փոքր էր, սակայն ամուր եւ դիմացկուն։ Նաւուն մէջ կային Նիկիտէնկօ եւ երկու նաւազներ,— Քուսէնկօ եւ Ծիշմարեւ, ուսանող տերսբուրգի արհեստագիտական վարժարանին։ Իբրեւ ճամբորդ՝ մենք, Սիլբէրբէրգ, Ստալբէրգ եւ ես։

26 յուլիսին, առտուն, վերցուցինք խարիսխը։

Անցանք գրեթէ զրահաւորին հրամանատարի տակէն։ Զրահաւորին հրամանատարը կէսօրէ դիտակով քննեց մեզ բոլորս։ Կէսօրէ հեռուէն կը նշմարէինք Եայլան, եւ բերկունը՝ Սեւաստապոլի կողմը, ծովուն խոր անորոշ գիծ մը։ Դիտակով նայեցանք եւ հասկցանք որ թորփիլահալած մըն է։ Ուղիղ կը սուրար մեր կողմը։ Երկա՛ր, երկար դիտեցինք, վերջոյ թորփիլահալածը չեղեց ուղղութիւնը եւ կորսուեցաւ։ Նիկիտէնկօ նաւուն քիթը դարձուց դէպի Կոնստանցա։

(Շարունակելի)

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme :-: PARIS (13e)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԻՐԹԻՒԵՒԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Այլ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 24 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933
24 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ Թիւ 2300 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԲԱՌ ԵՒ ԼԵԶՈՒ

Գրած էինք թէ Երեւանի մէջ կազմուած է յանձնախումբ մը, գիտական բառեր կերտելու պաշտօնով:

Ընդհանրապէս առողջ են անոր եզրակացութիւնները եւ կրնան նպաստել գիտական լեզուի զարգացման, եթէ գործադրուին անկողմնակալօրէն եւ բարեխղճութեամբ:

Ամէն պարագայի մէջ, ուրախութեամբ կ'արձանագրենք հետեւեալ տեղեկութիւնը.— Օտար գիտական բառերու կազմութեան համար, յանձնախումբը առաջնորդուեր է «լեզուական յատկութեան տեսակէտէն, խուսափելով օտար բառերու անտեղի գործածութենէն այն բոլոր պարագաներուն մէջ, երբ հայերէնը ունի համապատասխան բառեր կամ նման բառեր կարելի է ստեղծել հայերէն լեզուի բառակազմութեան օրէնքով, առանց աղճատելու բառին իմաստը»:

Միայն այս ուղեցոյցը բաւական էր, որպէսզի արեւելահայ բարբառը, եւ մանաւանդ այսօրուան խորհրդահայ լեզուն մաքրէր, պայծառանար եւ դառնար ... հայերէն:

Տարիներ ու տարիներ, ամբողջ սերունդ մը շունչ եւ մելան սպառած է ամէն տեղ, արժեցնելու համար այս տարրական տեսակէտը:

«Խուսափիլ օտար բառերու գործածութենէն այն բոլոր պարագաներուն մէջ, երբ հայերէնը ունի համապատասխան բառեր կամ կարելի է ստեղծել հայերէն լեզուի բառակազմութեան օրէնքով»:

Ա՛յդ կը պահանջէն ոչ միայն լեզուական յատկութիւնն ու հարազատութիւնը, այլեւ լեզուին անհատականութիւնը եւ զարգացման օրէնքը:

Տարիներ ու տարիներ, պայքար է մղուած այս գետնին վրայ, սակայն, մատի վրայ կը համրուին անոնք որ սթափած եւ փորձառուած են չխառնել ձամբան բռնելու:

Ինչո՞ւ: Որովհետեւ սովորամոլութիւնը, մտքի ծուլութիւնը կամ անգիտութիւնը թոյլ չեն տար զանազանել ծուռն ու շիտակը, հարազատն ու շինծուն, բնականն ու աղճատը:

Դեռ կարելի է վիճիլ գիտական բառերու եւ բացատրութիւններու մասին:

Դժբախտութիւնն այն է որ, մարդիկ տեղի չեն տար նոյն իսկ սովորական բառերու համար:

Եւ դուք մինչեւ այսօր ալ բուներով կը ժողվէք «ռէնէկատը» (ուրացող), «ղեկերատոր»ը (դաշնակք), «դիվիդենդ»ը (շահաբաժին), «ակցիոներական» կամ ... «փայատիրական»ը (բաժնետիրական), «լոզունգ»ը (նշանախօսք), «օրիգինալ»ը (ինքնատիպ), «աբսուրդ»ը (այլանդակ, անհեթեթ), եւն.:

×

Անոնք որ պայքար կը մղեն լեզուի յատկութեան եւ ներդաշնակութեան համար, վարակուած չեն տիրացուական հայկաբանութենէ:

Գոնէ մենք ազատ ենք այդ մեղքէն եւ կ'ընդունինք թէ կան բառեր, բացատրութիւններ, մասնագիտական տարազներ որոնք չեն կրնար թարգմանուիլ:

Օրինակ, դժուար է գտնել անգլիերէն «ճէնթլմէն» բառին ճշգրիտ իմաստը ոչ միայն հայերէնի, այլեւ ֆրանսերէնի մէջ:

Դառնալով յատկապէս գիտական բառերու կազմութեան, յանձնախումբը իր մատնանշած հինգ պարագաներուն մէջ կը գտնէ տեսակ մը մտավախութիւն: Իր դրած սկզբունքը աւելի լայն է քան կանոնը:

Այսպէս, անհրաժեշտ կը գտնէ օտար բառ գործածել, «երբ թարգմանութիւնը կը թուլցնէ կամ կը փոխէ բառին ընկերային արժէքը: Օրինակ, «դիկտատուրա», «կուլակ»:

Դժբախտաբար տրուած օրինակը բաւական չէ եւ դուռ կը բանայ շատ մը սայթաքումներու:

Յետոյ, յանձնախումբը կը յանձնարարէ պահել միջազգային «իզմ»երը եւ «իստ»երը, երբ կը ներկայացնեն գիտութիւն:

Արդ, հայերէնի բառակազմութեան եւ գիտական օրէնքի ո՞ր մէկն կը համապատասխանեն հետեւեալ օրինակները,—ֆաշիզմ, ֆաշիստական, մարքսիզմ, մարքսիստական, կոմունիստական եւն.: Ինչո՞ւ կարելի չէ «ֆաշիզմ»ը հայացնել եւ դարձնել «ֆաշականութիւն», քանի որ արմատը «ֆաշիօ»ն է, եւ իբրեւ ածական գործածել «ֆաշական»ը: Նոյնպէս, անճոռնի եւ հակագիտական է ըսել «մարքսիստական» վարդապետութիւն, երբ գիտենք որ արմատը «Մարքս»ն է եւ ածականը կը դառնայ մարքսեան:

Յանձնախումբը անհրաժեշտ կը գտնէ գործածել օտար բառ, երբ նոր հասկացողութիւն մը կ'արտայայտեն: Եւ իբրեւ օրինակ կու տայ «կոմիսար»ը:

Խնդիրը այն է որ, այս մէկ հատիկ բառը իր նոր առումով խոկ ունի մէկէ աւելի իմաստներ:

«Կոմիսար» կը կոչուին ոստիկանական աւագ պաշտօնեան եւ խորհրդային նախարարը, մասնաւոր պաշտօնով տեղ մը ղրկուած պատուիրակը եւ դրաւեալ երկրի մը մէջ հաստատուած ներկայացուցիչը (բարձր կոմիսար):

Արդ, հետեւելով լեզուի զարգացման օրէնքին եւ յատկութեան պահանջին, մենք առաջինը կը կոչենք «տեսուչ, երկրորդը՝ «գործավար» երրորդը՝ «լիազօր» (տեղին եւ գործին համեմատ), չորրորդը՝ «մարզպան» (որ բուն իսկ պաշտօնին բացատրութիւնն է):

Այս կերպով, ոչ միայն լեզուն կը հարստանայ, այլեւ կը պահուին իմաստի նրբութիւնները:

Ամէն պարագայի մէջ, հարկ է շնորհաւորել յանձնախումբը, որ առաջին քայլը առած է սահմանափակելու համար լեզուական շփոթութիւնը, լաբիւրինթոսը:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀՐԷՇ ՄԸ

Քիչ անգին պիտի կարդաք լուր մը— «Հայ լրտեսի մը մահը»:

Քիչ է բառը,— լրտես:

«Հրէշ»ն իսկ հազիւ պիտի կրնար տալ պատկերը այս մարդուն, որ կրցաւ դիմակ փոխել համաձայն կացութեան, եւ միշտ ջուրին երեսը մնալ:

Պատերազմի շրջանին, Բանթիկեան գործած էր ի հաշիւ Համաձայնութեան, հետեւաբար ընդդէմ Պուլկարիոյ: Պուլկարները ողջ – ողջ պիտի թաղէին, եթէ ձեռք անցնէր:

Զինադադարին, Պոլսոյ մէջ, հաստատեց գրասենեակ մը, միշտ ի հաշիւ Համաձայնութեան:

Այս առիթով, իբրեւ թէ կը ծառայէր նաեւ իր ժողովուրդին, մինչդեռ նորէն դիմակ դրած էր եւ կը գործէր քանի մը նակատի վրայ:

Իր քաջագործութիւններէն մէկն եղաւ փրկել թրքացած հրէշ մը, Հիտայէթ, երբ «մաքրողական» գործողութիւնը գետին կը փռէր երեւելի եւ աներեւոյթ լրտեսներ:

Բանթիկեան կը պաղատէր աջ ու ձախ.

— Մի՛ դպչիք այս մարդուն, Անատոլու պիտի երթայ, էնվէրին տեղը գիտէ, ձեռքովը պիտի բռնէ եւ պիտի բերէ:

Իսկապէս, թրքացած հրէշը գնաց Անատոլու: Այսինքն՝ փրկուեցաւ, դիւային քրքիջ մը արձակելով:

(Հայերուրք պատերազմին, Հիտայէթ կը գտնուէր Կարս, եւ փայլեցաւ այլապէս նիւաղային գործերու մէջ: Եւ մինչեւ այսօր ալ, պատնէշին վրայ է):

Երբ քէմալականները Պոլիս մտան, բոլորին համոզում այն էր թէ Ալի Քէմալին վախճանը պիտի ունենայ:

Մինչդեռ, ան հանգիստ շարունակեց իր գործը, կրկին փոխելով դիմակը, դառնալով ամենէն վստահելի գործակալը էնկիւրիի գաղտնի ոստիկանութեան:

Իրազեկներ կ'ըսեն թէ նոյնինքն Մ. Քէմալի կողմէ տրուած թուղթով կը պտտէր:

Առեն մը վերջը, անպէտ համարուելով (թռչակը շատոնց փորած էր կուրծքը), լռիկ – մնջիկ անցաւ Սոփիա:

Անշուշտ հիւանդութեան անկողինն էր որ փրկեց զինքը իր կաթընկերներուն վախճանէն...

ՎԱՀԷ

ՀԱՅ ԼՐՏԵՍԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

«Հորիզոն»ի մէջ կը կարդանք (17 սեպտ.) .—

Սոփիայէն կ'իմացնեն մեզի, թէ վերջերս, հոն, բնական մահով մեռած է բնիկ Էտիրնէցի Արմենակ Բանթիկեանը, որ զինադադարի վաղորդայնին եւ մինչեւ 1922ի վերջը, կը ծառայէր անգլիական լրտեսական սպասարկութեան մէջ, աշխատելով միաժամանակ ի նպաստ Թուրքերուն եւ մասնաւորաբար օգնելով քէմալական շարժման:

Բանթիկեան, համաշխարհային պատերազմի շրջանին ալ իբր անգլիական լրտես ձերբակալուած էր պուլկար զինուորական իշխանութեանց կողմէ, Կիւմիւլճինայի մէջ եւ դատուած՝ տեղւոյն պատերազմական ատեանին առջեւ: Այն ատեն գլուխը փրկեց՝ պուլկարական երեսփ. ժողովի այժմու նախագահ Պ. Ա. Մալինովի շնորհիւ, որ ստանձնած էր իր պաշտպանութիւնը:

1922ին, Անգլիացիները ձերբակալեցին զայն, հաստատուած ըլլալով անոր դաւաճանութիւնը եւ երեւան հանուած ըլլալով, որ անիկա քանիցս ռազմանիւթ ղրկած է գաղտնօրէն քէմալականներուն: Այս անգամ ալ սակայն անիկա կրցաւ փրկել իր գլուխը եւ ապաստանեցաւ Պուլկարիա:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Դաւադրութիւն մը Ուրալի շրջանին մէջ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն սեպտ. 22 թուականով.—

Առեն մը ի վեր խմբակցութիւն մը կասկածելի գործունէութիւն կը ցուցնէր կարգ մը նահանգներու եւ մասնաւորապէս Ուրալի մէջ: Այս խմբակցութիւնը որ վճռած էր բոլոր միջոցներով կռուիլ խորհրդային իշխանութեան դէմ, կ'ըլլար աղկանար բազմաթիւ սպաներէ՝ նախկին կայսերական բանակէն եւ ծովակալ Կոլչակի կուսակիցներէն: Մեծ մասը կեղծ անուններով արձանագրուած էին համայնավարական կուսակցութեան մէջ եւ ոմանք նոյնիսկ շատ բարձր դիրքեր կը գրաւէին խորհրդային իշխանութեան եւ կուսակցութեան մէջ: Թէեւ խորհրդային մամուլը երկարօրէն կը խօսի դաւադրութեան մասին, բայց տակաւին յայտնի չէ շարժման բուն արժէքը: Զեկայի վերստուգիչ յանձնաժողովէն մասնաւոր պատուիրակի մը յանձնուած է քննութիւն կատարել դաւադիրներու կատարած գործերու մասին: Պատուիրակը արդէն մեկնած է Մոսկուայէն եւ պիտի երթայ խռովութեանց զանազան վայրերը:

Մ. Նահանգները պիտի ճանչնան Խ. իշխանութիւնը

Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարը սեպտ. 21ին խոստովանեցաւ թէ կառավարութիւնը նկատի առած է խորհրդային իշխանութիւնը ճանչնալու խնդիրը: Նախարարը աւելցուց թէ տակաւին որոշուած չէ թուականը, բայց ուրիշ իրազեկ շրջանակներ կը հաւաստեն թէ մինչեւ նոյեմբեր 1 պիտի նշանակուին երկու երկիրներու դեսպանները, որպէսզի խորհրդարանը կատարուած իրողութեան մը առջեւ գտնուի եւ վիճաբանութիւնները չձգձգուին:

Այս առթիւ, կը պատմեն թէ Լոնտոնի տնտեսական խորհրդաժողովին ատեն, Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարը եւ իր խորհրդականը ճանաչման մասին խօսակցութիւններ ունեցած են Պ. Լիթվինովի հետ: Երկու երկիրներու ներկայացուցիչները այս առթիւ խօսած են առեւտրական փոխանակութեանց մասին: Ամերիկացիները յոյս տուած են լայն վարկեր բանալու, որպէսզի Մոսկուան ապրանք գնէ, իսկ Պ. Լիթվինով իբրեւ նախապայման առաջարկած է խորհրդային իշխանութեան ճանաչումը:

Կը հաւաստուի թէ բանակցութիւնները պիտի շարունակուին Ուաշինկթընի մէջ, նախագահ Րուզվէլթի եւ Պ. Պորիս Սկվիրսկիի, որ խորհրդային միութեան անպաշտօն դեսպանը կը համարուի, եւ կամ Պ. Փեթր Պոկտանովի միջեւ, որ տնօրէնն է Մոսկուայի արտաքին առեւտուրի գրասենեակին (Նիւ Եորք):

Մինչ այս մինչ այն, առեւտրական բանակցութեանց համար ներկայացուցիչ նշանակուած է Պ. Մորկընթօ, Պոլսոյ նախկին դեսպանը:

Հաւանական կը նկատուի որ Մոսկուան առաջին առթիւ գնէ 500,000էն մինչեւ մէկ միլիոն հակ բամպակ, ինչպէս եւ ուրիշ հողագործական արտադրութիւններ, կարագ, միս, եւ վերջապէս ծանր մեքենաներ եւ գործիքներ:

Ֆրանսայի առեւտուրին անկումը

ԳԼԽԱՒՈՐ ԱՐՏԱԴՐՈՂՆԵՐՈՒՆ «ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԿՈՉԸ»

Ֆրանսայի արտածող առեւտրականներուն գլխաւոր կազմակերպութիւնները հաւաքաբար ղրկեցին վարչապետ Պ. Տալատիէի, «գերագոյն կոչ մը» ուղղելով եւ նկարագրելով արտածման առեւտուրին յուսահատական վիճակը:

Այս կոչին մէջ, որ բաց նամակի հանգամանքն ունի, արտածողները կ'ըսեն թէ ամբողջ արտածման առեւտուրը անելի մատնուած է եւ եթէ ազդու միջոցներ ձեռք չառնուին, ամէն գործառնութիւն պիտի դադրի: Վերջին 48 ամիսներու ընթացքին աւելի քան 30,000,000,000 ֆրանքի անկում տեղի ունեցած է արտածուած ապրանքներու արժէքին մէջ: Աւելի ծանրակշիռ պատճառ մըն ալ այն է որ, մինչդեռ ներքին ճարտարագործութեանց մէջ թեթեւ բարւոքում մը կը նշմարուի 1932ի աշունէն ի վեր, արտածումները երբեք չեն բարձրացած: Ընդհակառակն, շարունակ իյնալով, 1933ի առաջին եօթը ամիսներու ընթացքին կը ցուցնեն հարիւրին 10 նուազում՝ 1932ի նոյն շրջանին վրայ: Յետոյ, թէ արտաքին եւ թէ ներքին առեւտուր ընող տուներու մեծ մասը փակած են իրենց արտածման մասնաճիւղերը:

Կոչը այս առթիւ կը յայտնէ թէ՝ արտածողները իրենք կարելին փորձած են արտադրութեան ծախքերը նուազեցնելու համար, եւ հիմա կը դիմեն կառավարութեան, տուրքերը վերաքննութեան ենթարկելու, ապրուստը աժանցնելու եւ ուրիշ միջոցներ գտնելու համար:

Ռայխստակին հրկիզման դատավարութիւնը

Գերմանիոյ խորհրդարանին հրկիզման երկրորդ դատավարութիւնն ալ յատկացուած էր ամբաստանեալ Վան տէր Լիւպէի հարցաքննութեան: Ամբաստանեալը միշտ քիթը կախ, աչքերը որոշ կէտի մը յառած, առանց գլուխը վերցնելու, կցկտուր պատասխաններ կու տար եղած հարցումներուն:

Նախ լսուեցաւ այն բժիշկը որ քննած էր ամբաստանեալին մտային վիճակը: Բժիշկը յայտարարեց թէ երբ անցեալ մարտին քննեց, ամբաստանեալը առողջ էր թէ մարմնով եւ թէ մտքով, թէ լեզուանի էր եւն.: Այն ատեն կ'ըսէր թէ ինքն իր ձեռքով կատարած է հրկիզումը, համաձայն համայնավարական սկզբունքներուն: Նախագահը փորձեց բացատրութիւն մը գտնել ամբաստանեալին այսօրուան վարմունքը, անկապակից եւ յաճախ առեղծուածային վիճակին: Բժիշկը չկրցաւ լուսաբանել, շատ բան վերագրելով ամբաստանեալին երկարատեւ բանտարկութեան եւ ուժասպառութեան:

Յետոյ լսուեցան զանազան վկաներ: Դադարի պահուն, ամբաստանեալը խօսեցաւ պաշտպան փաստաբանին հետ, որ ղրկուած էր իր ընտանիքին կողմէ, առանց իր հաւանութեան: Այնուհետեւ նախագահը ինչ որ հարցուց, ամբաստանեալը կամ լուռ կը մնար, եւ կամ անորոշ պատասխաններ կու տար:

ԱՆԳԼԻԱ, ԱՄԵՐԻԿԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԾ ԵՆ

Վերջին տեղեկութիւններու համաձայն, Փարիզի մէջ կատարուած բանակցութիւնները նպաստաւոր ելք ունեցած են: Անգլիա, Ամերիկա եւ Ֆրանսա համաձայնած են գլխաւոր կէտերու մասին եւ գրեթէ միեւնոյն տեսակէտները պիտի պաշտպանեն զինաթափութեան խորհրդաժողովին առջեւ:

Ֆրանսական մամուլը շատ գոհ կ'երեւայ այս արդիւնքէն:

Ազգային Վիճակահանութեան նոր տոմսերը

Ելմտական նախարարութիւնը կը հաղորդէ.—

Ազգ. վիճակահանութեան ընդհ. քարտուղարութիւնը կը յիշեցնէ թէ տոմսերու երկրորդ տպագրութիւն մը շրջաբերութեան պիտի հանուի հոկտեմբեր 5ի միջոցին եւ այնուհետեւ 15 օրը անգամ մը, որպէսզի կարելի ըլլայ գոհացում տալ բոլորի պահանջին: Պարբերաբար հրապարակ հանուած այս բոլոր տոմսերը յարեւնման են եւ միեւնոյն իրաւունքները կը վայելեն:

Քանի որ հասարակութիւնը այսպէս ամէն պատեհութիւն ունի արձանագրուելու եւ տոմսակ ճարելու, պէտք է զգուշանայ այն բոլոր խաղերէն որ կը փորձուին վիճակահանութեան յաջողութեան շնորհիւ եւ մասնաւորապէս հարիւր ֆրանքէն աւելի արժէքով տոմսակ ճարելու առաջարկներէն:

Հոկտեմբեր 1էն կարելի է կանխաւ արձանագրուիլ ելմտական եւ թղթատարական գրասենեակներու մէջ, 2րդ 3րդ եւ 4րդ շարքերուն համար: Այսպէս կանխիկ վճարուած գումարներուն փոխարէն պիտի տրուին ընկալագիրներ, մինչեւ որ յանձնուին բուն տոմսակները:

*** Իրաւասու շրջանակներէ կը հաղորդեն թէ վիճակահանութեան ծախսերը չպիտի անցնին հարիւրին 5ը: Չկայ վիճակահանութիւն մը որ այսքան նպաստաւոր պայմաններով հրապարակ հանուած ըլլայ: Պարգեւները պիտի բռնեն հարիւրին 60, որով կառավարութիւնը պիտի շահի հարիւրին 35:

ԲԱՆԿԱԼԹԻԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ԴԱՏԸ

Պոլսոյ Իրաւական Դ. ատեանը սեպտեմբեր 16ին սկսաւ զբաղիլ Բանկալթիի գերեզմանատան դատով:

Դատարանը ասկէ առաջ ընդունած էր Պատրիարքարանի դատ բանալու իրաւունքը, բայց որոշած էր թէ գերեզմանատունը քաղաքապետութեան կը պատկանի:

Վճռաբեկը, առանց գործին էութեան մէջ մտնելու, այսինքն առանց քննելու թէ գերեզմանատունը որո՞ւ կը պատկանի, բեկանած էր վճիռը, ըսելով թէ Պատրիարքարանը իրաւունք չունի իբրեւ դատախազ ներկայանալու:

Իրաւական դատարանը ահա այս մասին է որ որոշում պիտի տար: Պատրիարքարանի փաստաբանները, Նէճաթի պէյ եւ Պ. Միսաք Նարլեան, բերանացի բացատրեցին թէ դատարանը պէտք է պնդէ իր նախորդ որոշումին վրայ, որուն համաձայն կը ճանչցուի Պատրիարքարանի դատ բանալու իրաւունքը: Միւս կողմէ յանձնեցին յուշագիր մը որ օրինական փաստերով կը հաստատէ իրենց տեսակէտը:

Քաղաքապետութեան փաստաբանները ուզեցին պատասխանել, բայց ատենը ուշ ըլլալով, ատեանը հոկտ. 4ին յետաձգեց դատը, լսելու համար անոնց առարկութիւնները: Որոշուեցաւ նաեւ որ այդ օրուան առաջին դատը ըլլայ, որպէսզի ժամանակ մնայ բացատրութիւններու:

Եթէ դատարանը պնդէ իր որոշումին վրայ, այն ատեն Վճռաբեկի բոլոր ճիւղերը ընդհանուր ժողով մը գումարելով պիտի տան վերջնական որոշումը:

Իսկ եթէ դատարանը համակերպի եւ ընդունի թէ Պատրիարքարանը չի կրնար դատախազ կանգնիլ, այն ատեն համայնքին կողմէ դատ պիտի բացուի:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՊԻՏԻ ՎԻԺԵՑՆԷ՞ ԺՈՂՈՎԸ

«Մաթէն» ձեռք անցուցած է Գերմանիոյ պրոպագանտի նախարարին մէկ շրջաբերականը, որ ուղղուած է մամուլին եւ գաղտնի հրահանգներ կու տայ:

Համաձայն այդ շրջաբերականին, մամուլը պէտք է պայքար մղէ Ֆրանսայի դէմ երեւան հանելով անոր ռազմատենչ ձգտումները եւ անոր վրայ ձգելով զինաթափութեան ժողովին պատասխանատուութիւնը:

ՌՈՒՍԵՐՆ Ի՞ՆՉՊԷՍ ԳՐԱՒԵՑԻՆ ԵՐԵՒԱՆԸ

(Գրաւման տարեդարձին առթիւ)

(Բ. եւ վերջին մաս)

25 սեպտեմբերին (1827) կը սկսի կատաղի կռիւը Երեւանի բերդին դէմ: Ռուսերը կը սաստկացնեն ռմբակոծումը, եւ Պարսիկները կը պատասխանեն կրակով: Երբ մութը կ'իջնէ, կը դադրի կրակը երկուստեք, եւ Պարսիկները, գիշերը, եռանդագին կ'աշխատին վերանորոգել բերդին աւերուած մասերը: Առտուն, 26 սեպտեմբերին կը վերսկսի ռմբակոծումը աւելի սաստիկ: Պարսիկներու դիմադրութիւնը կը շարունակուի նոյն թափով: Գիշերը բերդը կը մնար տակաւին անսասան: Պարիսպներուն վրայ, պարսիկ պահակները կը հսկեն անվրդով, ժամէ ժամ կանչելով իրարու արթուն մնալու համար,— Սա՛ր – բա՛ղ…:

Սակայն 27 սեպտեմբերին Ռուսերուն կրակը կը կրկնապատկուի: Երկու մարտկոցներէ 18 թնդանօթներ անընդհատ ռումբ կը տեղան բերդին վրայ եւ պարիսպներուն դէմ: Իսկ 28 սեպտեմբերին երկուքի տեղ կը գործեն 14 մարտկոց, բերդէն 150 սաժէն հեռու տեղաւորուած: Պարիսպները չեն դիմանար այլեւս այս սաստիկ ռմբակոծութեան, կը քանդուին հրացանաձիգներու ծերպերը, տեղ տեղ կը փլին պատնէշները եւ կը լեցնեն պարիսպները հրջապատող փոսը: Պարսիկներուն թնդանօթներն իսկ լռութեան կը դատապարտուին հետզհետէ, կը տկարանայ դիմադրութեան կրակը, գիշերը չի լսուիր այլեւս պահակներու կանչը: 29 սեպտեմբերին կը կործանի արեւելեան պարիսպներուն աշտարակը: Ռուսերը կը շարունակեն քանդել արտաքին պարիսպները, լեցընելու համար փոսը, որպէսզի բերդ մտնեն առանց սանդուղի:

Այս կացութեան մէջ մարդ կը ղրկուի բերդապաշտպան Հասան-խանի, հրաւիրելով անձնատուր ըլլալ: Ռուս հրամանատարը կը խոստանայ ազատ ճամբայ տալ իր զինուորներուն դէպի Պարսկաստան: Պատասխանի համար 6 ժամ կը դադրեցուի կրակը: Պարսիկները պատասխան չեն տար սակայն: Այն ատեն Ռուսերը Հերակլեան բլուրին վրայ կը զետեղեն մարտկոց մըն ալ, եւ 30 սեպտեմբերին կը սկսի ահեղ կրակ մը բերդին դէմ:

Եւ ահա անձնատուութեան առաջին նշանը: Հասան – խան կը խնդրէ, որ անձնատուր ըլլալու համար՝ իրեն արտօնութիւն տրուի հաղորդակցութեան մտնելու Աբբաս Միրզայի հետ, որ այդ միջոցին կը գտնուէր Խոյի մօտերը: Ժամանակ շահելու պատրուակ մըն է այս, կը խորհին Ռուսերը, կը մերժեն եւ կը վերսկսին կրակը:

30 սեպտեմբերի երեկոյեան 40 թնդանօթ անընդհատ կ'որոտան, բերդը կ'առնուի կրակէ օղակի մը մէջ: Հասան – խան, յուսահատած, կը փորձէ իր մօտիկ մարդոցմով փախչիլ բերդէն: Բերդապահ զինուորներէն մաս մը դուրս կ'ելլէ եւ կ'աշխատի անցնիլ Հրազդանը հիւսիսային կողմէն: Չեն յաջողիր, կը նահանջեն, բերդ կը մտնեն առանց դիմադրութեան: Խանին մօտիկ մարդիկն են, անոնց մէջ նաեւ Հասան – խանը, որ կը դիմադրեն: Սակայն թնդանօթներուն կրակը այդ պահուն այն աստիճան սաստկացեր էր, որ բերդին մէջն ու եզերքը, ամէն բան պաշարուած էր կրակով: Բոլոր շէնքերը կը սարսին, կը կործանին մզկիթները, կը քանդուին տուները՝ իրենց աւերակներուն տակ թաղելով բնակչութիւնը: Ժողովուրդը, յուսահատած եւ խելագարած, կ'ըմբոստանայ եւ խանէն կը պահանջէ անձնատուր ըլլալ, բանալ բերդին դուռները, սակայն խանը գաղտնիք կ'ընդունի հայհոյութեամբ միայն:

Ռուս մը այսպէս կը նկարագրէ կացութիւնը, որ ստեղծուած էր այդ ահաւոր գիշերը Երեւանի բերդին մէջ.—

Բերդին մէջ հաւաքուած բազմութեան վիճակն անտանելի էր: Տարիներ վերջ տակաւին, ծերունիները սարսռալով կը յիշէին այդ գիշերը, երբ բերդը ռմբակոծուեցաւ 40 թնդանօթներով: Ռմբակոծութիւնը շարունակուեցաւ ամբողջ գիշերը, մինչեւ արեւածագ: Աւելի քան հազար ռումբ նետուեցաւ բերդին վրայ: Հրդեհներ ծագեցան բերդին մէջ, եւ հրդեհին բոցերուն տակ կը նշմարուէր աւերակներու տխուր տեսարան մը: Բերդը կը քայքայուի հետզհետէ, կը ստեղծուի խուճապ մը, աղմուկը, իրարանցումը աննկարագրելի: Կիները եւ երախաները կու լան ու կը ճչան, այս ու այն կողմ կ'ապաստանին, ամէն բան՝ գոյք եւ հարստութիւն հրոյ ճարակ կը դառնան: Եւ ինչ որ կ'ազատի բոցէն, յետոյ, քաղաքն առնուելէ ետքը, կողոպուտի կ'ենթարկուի կատղած ռուս զինուորներուն կողմէ, որոնք չեն խնայեր նոյն իսկ իրենց կողմնակից Հայերուն: Իսկ Խ. Աբովեան այսպէս կը նկարագրէ այդ զարհուրելի վիճակը.—

Ամսի 25ն էր, որ Երիվանու բերդը ծխումը կորաւ: Երկնքի կրակը ջոկ էր վեր թափում խեղճ կենողների գլխին, թոփի, թոփխանի գիւլլէն ջոկ, 5 օր 5 գիշեր սար ու ձոր դըմբում, դըմբ-դըմբում էր: Հէնց գիտես Սոդոմ Գոմո՞րի քուքուրթն ու կրակը էս օր ա վեր գալիս: Երիվանու բերդը ձէթը հատած պատրուքի պէս՝ թէ մէկ ճըրթ-ճըրթում էլ էր մէկ սհաթի քիմի, էլ էդ հանգչում, խաւարում էր. Էնքան թոփի գիւլլայ էր գլխին ու սրտին դիպել, հոգին բերանը հասցրել: Սարդարը, Շահզադէն վաղուց էին իրենց սեւ օրը լաց ըլելով Երիվանու երկրիցը ձեռք քաշել, իրան փախել: Հասան խանն էր մնացել մենակ թոռումը, որ իր արած չարութեան պատուհասն առնի ու էն մարգարէական ձէնը կատարվի, որ Աքարանումը նրա ականջն ընկաւ, բայց խելքը գլուխը չեկաւ: Նըրհախ որքան բերնումը լեզու ու ձեռին հունար կար՝ բանացրեց, որ իր ազգին սիրտ տայ, իրենց գլուխը ձեռ չքցին: 5 օրուանից յետոյ խալխը որ տեսաւ, ճար չկայ, իրան մէջի մեծամեծներից մէկ քանի մարդ ընտրեց, ու հէնց էն ա վերջին սհաթն էր մնացել, որ բերդը հոգին տայ, կենողները իրանց իրանց դուրս եկան բրջերի գլուխն ու բալանըքները ձեռներին բռնած՝ սաջի եկան»:

Բոլոր այս սարսափները այնքան խոր դրոշմուած էին Հայոց հոգիին մէջ, որ հայ աշուղ մըն ալ, Ցոլաքի կամ Սէֆի – Իւսուֆ, Թուրքերէն երգով մը կ'երգէր Երեւանի բերդին առումը.

Նիկոլա Պավլովիչըն թախթընայ համ
թաջընայ դուրբան,
Հոքմի հար փադիշահտան ալդըղի խաբաջընայ դուրբան,
Բիր Ներսէս խալիֆանըն էթդղի իլլաջընայ դուրբան,
Ղլդի ուչքիլիսդայ նամազ մէհրաջընայ դուրբան,
Եդդի գիւն արավերդի, այեաղ բասթի Երիվանայ,
Բաղլադի թոփդա ղոմբարայ դամ ու դաշլար թութար եանայ,
Հասան խանի թուդտիլար, ուղընայ չաքդիլար դարայ,
Գենայ սոյ հա սոյ դուշդի ուզուն բոյլու սարբազլարայ:

Հոկտեմբեր 1ին, բնակիչները կը տեսնեն, որ Ռուսերը իրենց պաշարման աշտարակներով եւ սանդուղներով կանգնած են արդէն պարիսպները հրջապատող փոսին եզերքը: Շատեր կը վազեն, պարիսպներուն վրայ կը բարձրանան, իրենց գլխարկներն ու թաշկինակները շարժելով կ'աղաղակեն թէ անձնատուր կ'ըլլան: Դարձեալ շատեր վար կը նետուին, ռուսական բանակը կը վազեն՝ գնդակներու տեղատարափին տակ: Այդ միջոցին Ռուսերը գրոհ կուտան եւ պարիսպներուն քանդուած կործանած կողմէն կը բարձրանան ու կը գրաւեն Հարաւ – արեւելեան աշտարակը: Զօրավար Կրասովսկի, իր օգնականին՝ Բեյովի հետ կ'անցնի փոսը եւ կը կանգնի հիւսիսային դրան մօտ: Ահագին, հաստ ու ամուր դուռը փակուած էր, ետեւը քարով ու հողով լեցուած: Դրան ետեւ կռիւ կար, ոմանք կ'ուզէին բանալ դուռը, ոմանք կ'արգիլէին: Բեյով, որ Թուրքերէն կրնար խօսիլ, կը հրամայէ բանալ դուռը: Իրեն կը պատասխանուի կրակով: Գետին կը փռուի Բեյով անկենդան, մինչ ռուս զինուորները կը յարձակին կատաղի գրոհով մը:

Ի վերջոյ անձնատուր կ'ըլլան բերդապահ զինուորները: Հասան – խան իր մօտիկ մարդոցմով եւ ընտանիքով կը փակուի մզկիթին մէջ: Զօր. Կրասովսկի կը մտնէ մզկիթը եւ գերի կը վարէ խանը, առնելով իր զէնքերը: Հետը գերի կը բռնուին նաեւ 6 խաներ եւ այլ մեծամեծներ, 205 հոգի: Գերի կ'առնուին նոյնպէս 4 հազար զինուոր:

Հոկտեմբեր 2ին Ռուսերը եւ Հայերը կը տօնեն յաղթութիւնը: Բերդին հարաւային դրան մօտ, ռուս զինուորներուն առջեւ, կը կարդացուի Պասկեւիչի ճառը.—

— «Արի արանց ընկերներ, դուք շատ էք աշխատեր Թագաւորին փառքին համար, ռուս զէնքին պատւոյն համար: Ես գիշեր ցերեկ ձեզի հետ եմ եղեր, վկայ եմ եղեր ձեր արիութեան: Յաղթութիւնը ամէն տեղ ուղեկցեր է ձեզի: Չորս օրուան մէջ նուաճեցիք Սարդար – Աբադը, վեց օրուան մէջ Երեւանը, այն հռչակաւոր ամրութիւնը, որ Ասիոյ անմատոյց պատուարի համբաւը կը վայելէր: Առաջ ամիսներով պաշարեր են զայն եւ ամէն կողմ հռչակուեր է թէ տարինե՛ր պէտք են գրաւելու համար Երեւանի բերդը: Ձեզի համար, սակայն, բաւական էր, որ քանի մը գիշեր մնայիք: Եւ դուք քարուքանդ ըրիք անոր պարիսպները, կանգնեցաք խրամին եզերքը եւ ահ ու սարսափ ձգեցիք պաշտպաններուն մէջ: Երեւանն ինկաւ ձեր առջեւ, դուք այլեւս ախոյեան չունիք բովանդակ Պարսից պետութեան մէջ, ուր ալ երթաք, թշնամիներու բազմութիւնը կ'ոչնչանայ ձեր առջեւ, Աբբաս – Աբադի, Սարդար – Աբադի եւ Երեւանի յաղթականներուդ առջեւ: Քաղաքները կը բանան իրենց դուռները ձեր առջեւ, բնակիչները անձնատուր կ'ըլլան, եւ իրենց հարստահարիչներէն ազատուած՝ կը յանձնուին ձեր մեծահոգութեան եւ պաշտպանութեան: Ռուսիա երախտապարտ է ձեզի, դուք պահպանեցիք իր մեծութիւնը, իր զօրութիւնը: Շնորհակալութիւն ձեզի ի սրտէ, Կովկասեան բանակի քաջարի սպաներ եւ զինուորներ: Իմ պարտքս է ձեր քաջութիւններուն եւ փառաւոր գործերուն մասին զեկոյց տալ մեր մեծ Թագաւորին»:

Իսկ Ներսէս Աշտարակեցի այս յաղթութեան առթիւ, գոհաբանական մաղթանքներ կը կատարէ, եւ Պասկեւիչ գովասանական խօսքեր կ'ուղղէ Հայերուն, որոնք բազմութեամբ եւ իրենց ընտանիքներով, իբրեւ հանդիսատես, շարուեր էին խարխուլ պարիսպներուն վրայ: Հրազդանի եզերքէն յանկարծ կ'որոտան յաղթութեան թնդանօթները եւ որոտումէն կը կործանին խարխուլ պարիսպները, աւերակներուն տակ թաղելով մեծ թիւով Հայեր: (Երբ, ժամանակ մը յետոյ, Պասկեւիչի տրուեցաւ «Երեւանի կոմս» տիտղոսը, ուրիշներ սրբագրեցին այդ խօսքը եւ ըսին՝ «Երիքովի կոմս»):

Վերջին զոհերը չէին դեռ այդ դժբախտ Հայերը:

Թէեւ 9–10 փետրուար 1828ին [illegible]

ԹԱՒ ՋՈՒԹԱԿԻ ՎՐԱՅ

ՆՈՒՌԻ ԵՂԱՆԱԿ

Նո՛ւռ, նո՛ւռ, նուռե՛ր,
Ո՛վ պտուղներ հեքանոս,
Բացուած էք մագաղաթեայ մատեանի պէս,
Եւ արեւը կը հեգնէ ձեր գողթանը կռապաշտ…
Գարնան երբոր տեսայ ձեզ,
Կարծեցի որ կարտինալներ էին իջած՝
Գարնան վէմն օծելու,
Ծիչ մը փրթաւ հոգիէս,
Կարծեցի, որ պապերս իմ թագաւոր՝
Արքայ մը կ'օծեն վահագնի պէս գերազօր,
Այնքա՜ն կարմիր, այնքա՜ն կարմիր կար տօնական…
Մինչ աւանդութիւնը Ցեղին, պտուտակին վրայ մտքիս՝
Դարձա՛ւ…
Դարձա՛ւ՝ ինչպէս տարփանք մ'առկայծեալ
Կայծեր տալով մեքենայիս…:

×

Արեւազալն Ամանորին, պապս մեհեան կ'երթար,
Եւ կը պագնէր Անահտին ոսկի ստինքը պաղպաջուն,
Վերադարձին, հարսը տունին — փոքրիկ Անահիտ—
Կանգնած շէմքին վրայ՝ զերթ նուռի ծառ մը ճկուն,
Կ'երկարէր նուռ մը պապին՝ ստինքի մը պէս հասուն…
Ծերունազարդ պապս, աստուածական Նաւասարդով,
Կը համբուրէր, կ'օրհնէր՝ նուռն այդ Եդեմեան,
— Ստինքը աշնան—
Եւ կը փշրէր հուսկ՝ պտուղն այդ հրազուն՝
Շեմին վրայ մեր օճախին հեքանոս…
Հար'ս, (եւ կը պագնէր հարսին ճակատը բիւրեղ),
Շէ՜ն ըլլայ Ցեղն Հայկեան,
Որդիներդ բազում ըլլան՝ հատիկներուն պէս այս նուռին,
Եւ ուս – ուսի, կողք – կողքի՝ ըլլան նուռի պէս միակամ,
Թեւ տան իրարու, շրթունք – շրթունքի՝
Սիրե՜ն զմիմեանս,
Սէրն իրենց, թո՛ղ կրակոտ ըլլայ՝ այս նուռին պէս բոսորանայթ,
Մէկ բարձի վրայ, մէկ երդիքի տակ՝ գլուխ – գլխի՝
Թո՛ղ միատեղ, թո՛ղ միակուռ ըլլան անոնք,
Ինչպէս նուռն այս զանգուած…:
Ցետոյ հարսը կուտար դաշխուրան մը պապին,
Եւ կը պագնէր երկիւղած՝ անոր կուրծքն ալեհեր…
Ցետոյ ծննդայ, յետոյ կնտրուկ, շէնշող շուրջպար եւ գինի՛…
Եկո՛ւր, ո՛վ պապ, եկո՛ւր, եկո՛ւր,
Եւ Ամանորդ Հայկեան,
Նուռ մ' ի ձեռին, Հարսն այրի քու Ցեղիդ,
Նոճենիի պէս անձկո՛ւն, ու մոխրագոյն ճիւղերով,
Դեռ կը սպասէ՛, դեռ կը սպասէ՛
Շեմին վրայ աւերակեալ Օճախիդ…:

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

[illegible]

ԳՐՔԻ ՕՐ

[illegible]

ԱԼԹԵԱՆ ՆՈՒԷՐ

[illegible]

(7)

(Շար.)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ԹԱՐԱՁ»ը

ԵՌԱԳՈՅՆԻՆ ՀԵՏ

Գ.

Կ'իջնէ գիշերն երկնքէն. չըկայ աստղի՛ մ'իսկ նըշոյլ,
Համատարած մութին մէջ ինծ կ'երեւի, ո՛վ սարսուռ,
Անարգուած դէ՛մքն անճանաչ Եռագոյնին հողմակուլ...
Եւ մայրերու զայրոյթով փոթորկող սի՛րտն հեշտալուր:

Կը սուլէ հովն, ու ճռճիռն յոգնած ճիւղերն իր խոհուն
Կը յենու քաղցըր շունչով հոգւոյս անքո՛ւն թախիծին...
Կ'իջնեն երա՛մ առ երամ մըտածումներս անկայուն,
Եւ խաւարին մէջ անծայր յոյսերս տակաւ կը հալին:

Բայց ըսէ՛ք ինծ, թէ ի՞նչպէս այցելուն ա՛յս անսովոր
Կը փարթէ սի՛րտն իմ սրտին, եւ կուտայ ո՛յժն երկնային՝
Երակներուս արփազաղջ հոսանքներո՛ւն բիւրաւոր:

Մո՛ւթ է...: Հեռուն բստուերներ ոնըրապա՛րտ կամքերու,
Հալածական ոգիէն անմահական Դրօշին՝
Սարսափահար կը փախչին դէպի խաւարն այրերու...:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ԳԻՆՈՎ ԵՐԳԸ

«ՄԵՂԵԴԻՆԵՐ»ու հեղինակին

կայսրը պարտէզ իջաւ կանանչ մար-
գարեայ աստիճաններէն: Անոր ետե-
ւէն հծծիւնն ու խշրտուքը պայծառա-
զգեստ ղրանիկներուն, եւ բեհեզեայ
զգեստներուն շրշիւնն ու սրսփանքը:
Կայսեր առջեւէն կը քալէին երկու ջա-
հակիր, եւ ետեւէն երկու ճրագակիր:
...ները իրենց ձեռքը ունէին փոքր
...տերներ — տփաձեւ, բոլորշի, եւ
...ւ այնպիսիներ՝ որոնք երկընկեկ
...ներու կը նմանէին: Կարմիր ու
կանաչ կը լողային խտացած խաւա-
րին մէջ պսպղուն աչքերու հանգոյ-
նակ: Դէմքերը ուրուաձեւ լուսափայլ
— գեղաչորթ ու վարդանշոյլ, այ-
տերուն վրայ խոր, ժանեւոր շուքե-
րով՝ կիսածիծաղ լուսինին պէս:
Անձայն կը սահէր թափորը. երկայն
համրունջ, գունագեղ, հրաբուն օձ մը:
Լայն, փղոսկրեայ բազմոցին վրայ,
...իրանի բարձերու մէջ թաղուած, կը
սպասէր գինով բանաստեղծը: Ձեռքը
թուլակի բռնած սկահը՝ որ լեցուն էր
դեռ կայծկլտուն գինիով, բայց ճեր-
մակ վինը գետինը ինկած: Երբ մուտ
գործեց կայսրը, չտկուեցաւ յամրօրէն
եւ անոր երեսը նայեցաւ, մանրիկ,
թարթափ աչքերով որոնց մէջ արբե-
ցութիւնը կ'այրէր: Յետոյ ձեռքերը
խաչաձեւեց կուրծքին վրայ եւ խո-
նարհութիւն ըրաւ յոգնած ու ծանր:
...անդուստ լայնշի ու թանկ պա-
...օտը կը դողդղար դէմքին շուրջ եւ
...ծամին ծոպը կ'երերար ճօճանակի
մը նման: Յոյր կերպարանքը բարակ-
ցած, քնաթաթախ, — հիւթաքամ կիտ-
րոն մը, ճմռթքուած: Ասիկա էր մեծ
երգիչը Լի – Թայ – Փէ:

Ներսը տաղաւարին մէջ նշան ըրաւ
կայսրը սենեկապաններէն: Որ ծնրադրեց
ճերմակ ամպհովանիին առջեւ, կարդի
...բարձերը, բաժակը լեցուց մե-
ղափորիկ սափորէն, որ կը հանգչէր
...շողշողուն բեհեզի վրայ: Կայսրը
...կուեցաւ եւ հրամայեց. «Երգ մը եր-
գէ»: Եւ Լի – Թայ–Փէ առաւ վինը դե-
տինէն ու երգեց: Երգն էր երկայն,
...րուն մէջ գինովութիւնը կ'այրէր:
Երգն էր բիւրեղ երկնքին, շողակն
աստղերուն եւ ոսկեգոյն լուսինին: Երգն
էր մութին մէջ ծաղկարուխ պուրակ-
ներուն, ճամբուն վրայ գտնուած ճա-
ղատ վարդերուն, եւ գիշերային քա-
միէն տատանող երփներանգ լոյսե-
րուն: Աղու երազա՛նք, ծիծաղկոտ ան-
դո՛րր, լիառատ հեշտա՛նք: Արբեցու-
թիւն ու կիրք կը վառէին, եւ ահա հետ-
զհետէ պարտասում եւ չիջո՛ւմ յորդա-
բորբ զեղումներու, եւ, վերջապէս,
լուծո՛ւմ տառապանքի եւ հոնդի՛ւն
քնամոլիկ:

Հինաւուրց դարաստանը մարմարա-
կուռ սպիտակ քաղրիքներով եւ լուսա-
փայփ նարնջենիներով: Սփինքսի
պատկերները, հսկայակերպ ու սեւա-
թորմի, կը դայլէին անխլիրտ, վայ-
րահակ, լայնափեռեկ, բաց աչքերով:
Ակերը կը վժային ու կը ժայթքէին,
հայլիանման արծաթ լիճին բոլորակ
լուսացնցուղ մկանունքին վրայ թուխ
կարապներ իրենց պարոյրը կը ծրեն,
լուրջ ու հանդիսաւոր: Կարմիր ան-
դուսէ ծածկոյթներով եւ ճնաշխարհիկ
գունագեղ ապակիէ ճաճանչող լապ-
տերներով ոսկի մակոյկներ կ'ելլեն
կ'իջնեն քարէ կամուրջներուն ստորո-
տը: Կուպրի պէս սեւ ջուրերուն մէջ
կը տարուբերին դողդոջուն աստղեր:

Եւ ահա ոժգունեցաւ երկինք գորշ
ու աչխէտ: Շափիւղայ մշուշը կը հո-
սէր վարդերանգ մկանունքին վրայ:
Գոլորշիի եւ ամպի ծուէններու փաղ-
փուն քօղի մը ետեւ կը տատանէր ա-
րեւը ճառագայթարձակ, ոսկեծղի,
գիրգ ու դեղին երփներով, բոցով պի-
սակուած խոշոր գունդ մը: Վոխ
ճերմակ կռունկներ բարակ տոտիկնե-
րով կը կանգնէին պատկառոտ ու ան-
շարժ, մածուցիկ ու տամուկ դաշտե-
րու վրայ: Թարմ հողի հոտ կը բու-
րէր: Ու իրիկուն եղաւ, եւ արեւը
մխրճեցաւ ծիրանեվառ ու խոստմնա-
լից:

Լի – Թայ – Փէ խոնարհեցուց ար-
տեւանունքը, ձայնը փափկացաւ,
անծայրածիր քաղցրութեամբ թաթա-
ւուն: Եւ հետզհետէ կ'ուռէր ոլորակը
ձայնին, կը ծաղկէր կը փերեւերուէր
յաղթական շեշտերով, գարնանային
գիշերուան մը շողիւնով: Պուէտին
սիրտը ընդլայնած էր անծանօթ բա-
րութեամբ: Կ'երգէր բիւր լուսարփի
ծաղիկներու բոյրով: Կ'երգէր իր խը-
մած գինիին կրակը, եւ արծաթ սկա-
հը իրեն երկարող կնոջ գեղեցկութիւ-
նը: Կը բարբառէր անոր մազերուն
ճաճանչագեղ ծփանքը եւ խոշոր աչ-
քերուն տամուկ շողը: Անոր լանջքին
կճեայ հրաշալիքը կը նուագէր վարդի
բոց շղթաներով պրկած եւ բուրեան
պսակներ ցանուցիր ղալարուտին գիրգ
գորգին վրայ:

Սիրոյ խորհուրդը եւ հազարաւոր
հեշտանքներ կը կողկողին կը վառէին
պուէտին անընտել երգին մէջ: Արձա-
գանգի պէս կը տարածուի կը սողոսկի,
երգը մաքրութեան, գեղեցկութեան եւ
խրոխտ ուժի: Ինչ որ խորհած ու տե-
սած էր ցարդ, կը հասցնէր զայն յան-
կուցիչ պայծառութեամբ երգի վճիտ
բիւրեղին մէջ, ի գովեստ ուրախու-
թեան եւ բոլոր վայելքներուն: Կ'եր-
գէր կարմիր ոսկին եւ շողակնայեռ
քարերը, երփնագեղ թռչունները եւ
ընդարձակ լուսազարդ անտառները,
զմրուխտ լիճերն ու ոսկեզրուագ դղ-
եակները, ջերմին շունչը սիրախանձ
համբոյրներուն եւ մարգարիտ ծի-
ծաղներուն, երկնագեղ յոյսին, յաւի-
տենական սիրոյ եւ պարող բարեպաշ-
տութեան:

Այլեւս երգ չէր, պարզ երգ չէր.
փոթորկող կեանքին մոլեգնութիւնն
էր. ամէն խոհականութիւն եւ հան-
դարտութիւն քարացած էր. մէն միակ
աղաղակ մըն էր դոռ խինդի, թաւա-
լում մը կիրքի եւ վիշտի, կոչ մը գե-
րամաքուր կատարելութեան: Տեսակ
մը երգ, որուն մէջ գինովութիւնը
կ'այրէր...

Ու երբ ան, այսպէս, ուղղաբերձ,
ցնծագին, եւ սուրբ հուրով մրկուած,
երիտասարդութեան, սիրոյ, գեղածի-
ծաղ կեանքին երգը կ'երգէր, պատա-
հեցաւ որ յանկարծակի ինկան բոլոր
մշուշները, եւ իրեն վրայ կանգնած
տեսաւ խաւարչտին գիշերուան լայ-
նափեռեկ, կլանող ակնակապիճները,
ճակատագրին քօղածածուկ մթամած
անեզրութիւնը, երկաթեայ ծանրու-
թեամբ, քասքնելի ու հեղձուցիչ. եւ
տեսաւ որ կը քարանար: Բնութեան
գաղտնիքներուն, սարսափին ու յա-
ւերժութեան դալուկ վերջալոյսէն
դուրս կը սողար տխտանեան մթասքօղ
կուփ մը իր վրայ շեշտակի, եւ կա-
պարի պէս ծանր ու դառնագին,
կ'ընկճէր իր պարանոցին վրայ: Մահ-
ուան սարսուռը եւ սառնամած անձ-
կութիւնը ցրտակէզ դողով կ'անցնէին
թափ իր ցնցուած մարմինին մէջ: Ու
մեծղի ոսկեփեղկ դուռը ճռնչեց, այն
դուռը որ յայսկոյսն ու յայնկոյսը ի-
րարմէ կը բաժնէ, եւ տեսաւ մահը
դժնէատեսիլ եւ սեւաթոյր, որ կը սու-
րար քան թէ կը քալէր հսկայատիպ,
անխոով ու յաւերժակայ: Ապականու-
թեան եւ վախճանի սառուցիկ շունչ
մը, իրմէ դուրս, կ'երթար կը տիրէր
անոր սիրտին. վշտակոծ պայքար մը,
որ պիտի զգետնէր զայն տախտապար:

Եւ ահա աղաղակեց կենդանիի մը
պէս, ծառացաւ եւ երազեց վազքը,
թեւերը նետեց անծայր միջոցին մէջ,
գնաց զարնուեցաւ այն սիւներուն՝ ո-
րոնք կը կրեն յաւիտենական առեղծը-
ւածին մեհեանը: Սրտմտեցաւ ու լա-
ցաւ, հզօր շարժուձեւերով երդուըն-
ցաւ, ա՛յնքան որ գիշերը կ'արձագան-
գէր իր կանչը: Պուէտը ինք միակ
զանգին մը դարձած էր. տառապա-
լից կոչը աղքատներուն եւ նեղուած-
ներուն, չարչարուածներուն եւ բռ-
նաւորներուն, յոյսի զուարթ երգը,
ճշմարիտ արիութեան յորդորակը, նե-
րող սիրոյ եւ ազատ սփոփանքի ներշն-
չարանը — պատասխանը մահուան —
հաւա՛տք եւ բարութի՛ւն: Ահա՛ ներ-
դաշնակութիւնը բոցավառ երկնագե-
ղին եւ ամենազօր սկզբնազօր Բովան-
դակին: Պուէտը երգն էր դարձած հա-
մակ խաղաղիկ սիրոյ, երազատենչ
ցանկութեան, ծիծաղախիտ կեանքին,
ե՛րգը վախճանի աշխարհին:

Վինը չի՛ջա՛ւ, եւ այնքան լուռ էր
պարտէզին մէջ որ կը լսուէր չղջիկին
թեւազարկը եւ գիշերային թիթեռնին
չչիւնը: Այրերը նստած կը դողդղային
եւ կիները սառնալոյս կապոյտին տակ
ընդարմացած, եւ իրենց հոգիները
նախազգացումներու երկիւղին նշա-
ւակ. ամէնքն ալ յաւիտենականու-
թեան շունչով բռնուած: Լուռ էր,
բոլորովին լուռ, մինչեւ հաւկ յետին
ժամակը: Գիշերային քամին միայն կը
հծծէր մացառներուն մէջ եւ կը հակէր
պատարուն ոստերը:

Եւ ահա յանկարծ քայքայում մը,
կործանում մէկ կողմէն, միւս կողմէն
ծափ ու խնծիղ, որոտագոչ ու հրա-
ղայր...

Կայսրը դեփդեղին՝ իր վրանին ճեր-
մակ բեհեզէ ամպհովանիին պէս: Կա-
մաց կամաց վինէն քակեց խոշոր կար-
կեհանով ոսկեկուռ մանեակը եւ նե-
տեց բանաստեղծին: Լի – Թայ – Փէ
հէքը սակայն կարկամած կը զոփար
ամպամած արշալոյսի մը պէս: Ու մինչ
դուրսը ցնծութիւնը յանչափս կը ճոխ-
ճեմէր, հէքը գլխիկոր ու վատոյժ
դուրս կը սպրդէր եղբեւանիներու
ցանկապատին ետեւը, ուր սոխակ մը
կ'երգէր:

Հոն կուլար ան...:

ԵՍԱՆ

Թարգմ. գերմ. է

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Գրական վէճ մը

ԿԱՄ... ՀԱՒՆՈՑԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

— o —

Երեւան ու Թիֆլիզ կը վիճին նորէն:

Վէճը կը բանայ բանաստեղծ Յակոբ
Յակոբեան, որ իրաւունք ունի, թե-
րեւս, պարծենալու ոչ թէ բանաս-
տեղծի, այլ կոմունիստի տիտղոսով:
Հի՛ն մարդ է Յակոբ Յակոբեան, բայց
կը սիրէ ղրաղիլ երիտասարդներուն
աշխատանքով:

Այսպէս դիտեր է, որ վերջերս երեք
վէպեր են լոյս տեսեր, մէկը Թիֆլիս,
Գրոհում (Վ. Ալազան), միւսները՝
Երեւան, Սպիտակ քաղաք (Ս. Զօրեան)
եւ Վերելքի ճամբին (Մ. Պետրոսեան):

Եւ այս երեք վէպերն ալ
կը նմանին իրարու, — հերոսները նոյն
տիպարներն են, «ճնշուղխազմով տար-
ուած հարուածայիններ», հերոսուհի-
ները նոյն «կոմունիստկա»ներն են,
«ծաղկափթիթ, ջահել ամուսիններ»,
որ «մտածում են մի այլ, ուրոյն «լաւ»
կեանքի մասին, այն է՝ չարունակ
սիրուել, փայփայուել ու կենտրոնա-
կան, սիրոյ առարկայ դառնալ»: Ու
երբ կը տեսնեն թէ շատ են զբաղած ի-
րենց ամուսիններու ընկերներուն»:
րենց ամուսիններու ընկերներուն»:

Յակոբ Յակոբեան, «հարիւր տոկո-
սով կոմունիստ», կը զայթակղի եւ կը
յարձակի հեղինակներուն վրայ, ո-
րոնք ... հաւնոցի նմանցուցեր են բոլ-
շեւիկ երկրի կեանքը:

Դիտելի է, որ Յակոբ Յակոբեան
շատ լեցուած է Ս. Զօրեանի դէմ, Ե-
րեւանի շնորհք ունեցող այս գրողին
դէմ, զոր կ'անուանէ պոպուտչիկ: Ա-
տե՛ն մըն էր, սակայն, երբ սովորու-
թիւն ըրած էին անտաղանդ գրողնե-
րը, պրոլետ գրողի իրենց տիտղոսով
հպարտ, հեգնե՛լ ուղեկիցները, որքան
ալ տաղանդ ունենային այս վերջին-
ները: Պրոլետ գրողներու Միութիւ-
նը քանդուելէ յետոյ, տակաւին Յա-
կոբեան կը յամառի այդ հին դասա-
ւորումով զարնելու Զօրեանի: Կը թը-
ւի թէ Յակոբեան քէնը քալեցնելու ո-
րոշ պատճառ մը ունի, — կը հաւնի
Ալազանի գործին, կոմունիստի վայել
գիծեր կը գտնէ այդ վէպին մէջ: Կը
հաւնի դարձեալ Պետրոսեանի վէպին,
30 տարի առաջ ալ գրող այս հեղինա-
կին մէջ կը տեսնէ նոր ժամանակին
համապատասխան ըմբռնում, բայց
չի յօժարիր Զօրեանը ճանչնալ իբրեւ
«խորհրդային» գրող, նոյն իսկ կաս-
կածի տակ դնելով անոր հաւատքը
բոլշեւիկեան յեղափոխութեան մա-
սին:

Թիֆլիզի Պրոլետարի մէջ հրատա-
րակուած այդ երկար յօդուածաշար-
քին իբրեւ պատասխան, Ս. Զօրեան Ե-
րեւանի Գրական թերթին մէջ գրեց
«բաց նամակ» մը:

Ս. Զօրեան նախ կը ճշդէ խնդիր մը:
Յակոբեան կ'ըսէր թէ Զօրեանի վէպը
նման է Ալազանի վէպին. «Վիպագիր-
ներից ո՞վ ումից է ընդօրինակել իր
վէպի սխեման, ո՞վ ումից է ազդուել,
ո՞վ ումից է օգտուել»: Զօրեան կը պա-
տասխանէ թէ չէ կարդացած Ալազանի
վէպը, եւ իր վէպը տպուած է Գրա-
կան Դիրքերումի մէջ շատ կանուխ,
1929ին: Յետոյ Զօրեան կ'ակնարկէ
Յակոբեանի գայթակղութեան: «Առա-
ջին պրոլետ» այս բանաստեղծը կը
ցաւէր, որ Զօրեանի հերոսուհին իր
էրիկը կը խաբէ, բայց խղճի խայթ
չի զգար: Զօրեան կը պատասխանէ
թէ իր 80 տարեկան մամիկն ալ այդ-
պէս կը մտածէր: Բարր ուղղուած է
Յակոբեանի տարիքին եւ հին մարդու
հոգեբանութեան:

Հայաստանի Խորհրդային Գրողնե-
րու Միութեան կողմէ, Գրական թեր-
թին մէջ, այս առթիւ, գիտել կը տր-
ուի եւ ցաւ կը յայտնուի որ Յակոբ
Յակոբեան չի քաշուիր բոլշեւիկեան
իրականութեան «խորթ եւ օտար» հա-
մարել Զօրեանը, «որ չի կարողացել
դեռեւս թափանցել նոր կենցաղի մի-
ջուկը»: Ցաւ կը յայտնուի նաեւ Պրո-
լետարին, որ տպեր է այդ յօդուածա-
շարքը: Պրոլետար արտատպեց Զօր-
եանի բաց – նամակը: Բայց Յակոբ
Յակոբեան չուշացաւ պատասխանել
Զօրեանի: Յակոբեան կը պնդէ, որ
եթէ 80ամեայ մամիկը խղճի խայթ
կը զգայ, որ հերոսուհին էրիկէն
գաղտնի կ'ապրի էրկանը ընկերոջ
հետ, ապա ուրեմն Զօրեանէն «առաջ
է անցել ու աւելի կոմունիստօրէն է
մտածում»: Յակոբեան, որ կը զայ-
թակղի թէ ինչո՛ւ հերոսուհի «կա-
նայք, դժգոհ իրենց կոմունիստ ա-
մուսիններից, նետւում են սրա կամ
նրա գիրկը, ապրում սրա կամ նրա
հետ ամիսներով», կը յամառի մեղա-
դրել Զօրեանը թէ «չի թափանցել նոր
կենցաղի միջուկը, չի ուսումնասիրել
նրա կոմունիստ հերոսների հոգեբա-
նութիւնը»:

Պրոլետարի խմբագրութիւնը եւս
(խմբագիրն է Վ. Ալազան), իր կար-
գին, կը ցաւի որ Զօրեան հեգնած է
Յակոբեանի տարիքը, եւ Յակոբեան
«խորթ եւ օտար» համարած է Զօր-
եանը:

ՍԻՐՈՅ ԵՐԳԸ

«Ես ննջեմ, եւ սիրտ իմ արթուն
կայ: Ձայն սիրելւոյ իմոյ բախէ ի
դրանն: — Բա՛ց ինձ, հարսն իմ, մեր-
ձաւոր իմ, կատարեալ իմ, զի գլուխ
իմ լցաւ ցօղով, եւ վարսք իմ ի շա-
ղից գիշերոյ» (ԵՐԳ ԵՐԳՈՑ):

Հրաշալի՛ է հատուածը իբրեւ պատ-
կեր, (աւելի եւս հրաշալի է իբրեւ լե-
զու, — օ՛ քաղցրութիւնը մեր հին լեզ-
ուին):

Այս հատուածին կը կապուի շար-
ժանկարի նոր ժապաւէն մը, Սիրոյ եր-
գը, զոր բեմադրած է հայ տաղանդա-
ւոր բեմադրիչը, Ռուբէն Մամուլեան:

Սիրոյ երգին նիւթը առնուած է
Զուդէրմանի մէկ վէպէն եւ Շէյլընի
մէկ թատերախաղէն: Մամուլեան շաղ-
ուած է իրար իրեն անհրաժեշտ տար-
րերը, կենդանացուցած է իր դնահատ-
ուած ճարտարութեամբ, հեւքով
պատմողի իր ինքնատպութեամբ:

Նիւթը. —

ԺԸ. տարու որբուհի մը, Լիլլի, որ-
դեգիր Պերլին բնակող իր ծերուկ մօ-
րաքրոջ՝ տիկին Ռասմուսէնի տունը:
Տիկին Ռասմուսէն գրավաճառի խա-
նութ մը ունի: Եւ Լիլլի կը սիրէ ըն-
թերցումը: Իր ձեռքը կ'անցնի Սողո-
մոնի Երգ Երգոցը, զոր կը կարդայ.

— Ես ննջեմ, եւ սիրտ իմ արթուն
կայ: Ձայն սիրելւոյ իմոյ բախէ ի
դրանն: — Բա՛ց ինձ, հարսն իմ, մեր-
ձաւոր իմ, կատարեալ իմ, զի գլուխ
իմ լցաւ ցօղով, եւ վարսք իմ ի շաղից
գիշերոյ...:

Լիլլիի սիրտը լեցո՛ւն է հիմա սի-
րոյ ծանրութեամբ, ինչպէս ծաղիկնե-
րուն բաժակը՝ ցօղով: Մանաւանդ որ
տաժանելի կեանք մը կ'ապրի իր խս-
տաբարոյ մօրաքրոջ մօտ: Աստու իրի-
կուն՝ գրավաճառանոցին մէջ: Երի-
տասարդ մը, քանդակագործ Վալտով,
կը նշմարէ աղջկան գեղեցկութիւնը:
Սէրը թել է նետած արդէն սիրտէ
սիրտ: Վալտով կը խնդրէ որբուհիէն
գալ իր մօտ, որպէսզի քանդակէ իր
գեղեցկութիւնը: Ու գիշեր մը, գաղ-
տագողի, Լիլլի կ'երթայ բախելու իր
սիրականին դուռը: Աղքատ է Վալտով
եւ կամպաուրկ: Ահա թէ ինչո՛ւ թոյլ
կուտայ, որ Ֆոն Միրցպախ գրաւէ
Լիլլիին սիրտը, եւ ամուսնանայ: Ա-
նուհետեւ Լիլլի դղեակներու մէջ է,
լեզու կը սորվի, դաշնակ ու երգ:
Հպարտ է Ֆոն Միրցպախ իր կնոջ գե-
ղեցկութեամբ: Երկար չի տեւեր գի-
նովլութիւնը, եւ իրիկուն մը, երբ դղ-
եակը խրախճանքի մէջ է, Լիլլի ձանձ-
րոյթով եւ պժգանքով լեցուած, խոյս
կուտայ պարտէզին խորը: Վալտով,
որ հրաւիրուած էր խրախճանքին, ի
զուր կ'աշխատի համոզել Լիլլին, որ
մնա՛յ, մնա՛յ: Լիլլի կը փախչի սա-
կայն եւ կը բախէ դղեակին երիտա-
սարդ գործակատարին սենեակը: Երի-
տասարդը գաղտուկ կը սիրէր Լիլլին,
դղեակի իր տիրուհին: Յանկարծ հը-
դեհ կը ծագի երիտասարդին յարկա-
բաժնէն: Երիտասարդը, թեւերուն մէջ
առած Լիլլին, դուրս կը վազէ բոցե-
րուն մէջէն, բոլորին աչքին տակ: Մեծ
է գայթակղութիւնը: Լիլլի կը փախ-
չի:

Ժամանակ կ'անցնի: Լիլլի կը տես-
նուի գիշերային զբօսարաններու մէջ:
Հաճոյքի աղջիկ մըն է ան այլեւս:
Վալտով զբօսարանին մէջ կը գտնէ
զինք, կը համոզէ եւ կը տանի իր աշ-
խատանոցը: Արուեստագէտը հիմա իր
արժանին է, որ կը պատրաստէ: Մերկ
եւ գեղեցիկ, հրաշալիք մը: Լիլլի,
յանկարծ, կը յիշէ անցեալը, ցաւագին
կատաղութիւն մը կը ցնցէ իր հոգին,
եւ այդ նոպային մէջ՝ մուրճի հար-
ուածներով կը խորտակէ գեղեցիկ ար-
ձանը:

Լիլլի դերը կը կատարէ հռչակաւոր
արուեստագիտուհի մը, Մարլէն Տիէ-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ՝ 1915-1924

— o.o —

3.— ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ (1908)

— o.o —

Անվերջ կ'աղաղակէր. « ի սէր Աստուծոյ, եղբայրս,
եղբայրս, Սարգիսը կ'ուզեմ տեսնել »: Այդ օրը հայրս
եկաւ, այլ հետեւեալ օրը: Երբ եկաւ, հօրեղբայրս ան-
կողնի մէջ նստաւ փարեցաւ եղբօրը վզին եւ ըսաւ. —
« Աղբեր դու բարի եկար, ես ճամբորդ եմ »:

Եւ այդ իրիկունը մահացաւ: Երբ զգեստները հանե-
ցին, մարմինը լուալու համար, ամբողջ մորթը շա-
պիկի հետը ելաւ. սեւ ու ածխացած միսը կ'երեւար, կը-
րած հարուածներէն: Նոյնն էր վիճակը բոլորին, բոլորին
որ գացած էին բեռ շալկելու եւ թուրք զօրքին պարէն
հասցնելու:

3.— ՄԵԾ ԱՐՀԱՒԻՐՔԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

— o.o —

1915ի գարունը, բարով եկած չըլլար:

Ամէն տարուան պէս գիւղացին ուրախ սրտով ամ-
բողջ ձմեռը խամ կապուած իր գոմէշ – եզը, դուրս ար-
ձակեց, խամէն հանեց, ու սկսաւ լուծքը, գարնցանն ու
գարին ցանելու համար: Բոլորովին անտեղեակ այն ա-
հաւոր դաւադրութենէն որ նոյն տարուան ամառը պիտի
անհետէր Հայկազեան սերունդը:

Եկաւ մայիսը իր վարդ ու սոխակով: Զուշացաւ եւ
ոճրին ահազանգը, իր ահ ու սարսափով: Խոտուքաղի
ժամանակը մօտեցաւ, նոյնպէս եւ գարի քաղելու եղա-
նակը: Երբ ամէն մարդ կը պատրաստուէր հունձքի,
խուճապահար բեկորներ Վարդոյի շրջանէն հասան մեր
գիւղերը, տեղեկացնելով ջարդը, որ տեղի ունեցած էր
իրենց գաւառին մէջ: Մինչ մենք բոլորովին անտեղեակ
էինք: Վարդոյի շրջանին մէջ Քիւրտերը մեծամասնու-
թիւն կը կազմէին եւ արիւնռուշտ Իթթիհատին հրամա-
նը գործադրելու համար երբեք չէին ընկրկած, անմիջա-
պէս սկսած էին ջարդել հայ զանգուածը: Ողջ մնացողնե-
րը լեռնէ լեռ փախչելով ապաստանած էին մեզ մօտ, յե-
տոյ բոլորը միասին ջարդուելու համար: Ստոյգ էր ուրե-
մըն որ պիտի մեռնէինք այլեւս, մեր անհօղութեան
հունձքը պիտի քաղէինք մեծ ու պզտիկով:

Նկատի ունենալով մօտալուտ վախճանը, ոչ ոք
փորձեց հնձել խոտն ու գարին: Նենգամիտ կառավա-
րութիւնը իւրաքանչիւր գիւղ Չակն պաշտօնեայ ղըր-
կեց, յորդորելով որ ամէն մարդ իր գործով զբաղի, թէ
Վարդոյի ջարդի հեղինակները անպատիժ չպիտի մնան
եւայլն:

Այս բոլորը ի դերեւ ելան: Ականջներեւ ըլլալով վտան-
գը, ոչ ոք մանգաղը ձեռք չառաւ: Եւ օր մըն ալ « խա-
ղաղութիւն » քարոզող պաշտօնեաները գացին եւ ալ չե-
կան:

Գիւղէն հեռացան նաեւ հովիւները որ Քիւրտեր էին:
Որպէսզի համոզեն թէ իրենք կը մնան մահմետականներ,
ստիպուեր էին մօրուք ձգել, որովհետեւ կ'ամբաստան-
ուէին թէ Հայոց գիւղերու մէջ մնալով հայկական կրօն-
քը իւրացուցած են, եւ թէ զաւակները աւելի շատ հայե-
րէն կը խօսէին քան քիւրտերէն, եւ խաչի վրայ երդում
կ'ընէին:

Ահա ուրեմն այս Քիւրտերու հեռացումն ալ կ'ազ-
դարարէր մեզ — Պատրաստուեցէք մեռնելու:

Գիւղին մէջ վայնասունը իր ծայրայեղութեան հա-
սած էր: Անասունները լքուած էին դաշտը իրենց բախ-
տին: Փոքրիկներուն վիճակուած էր երբեմն երթալ աչ-
քէ անցընել կենդանիները:

Շաբաթ օր մը գացի Բերդիկ, մեր խոտքաղի տեղէն
գոմէշ – մատակները հաւաքելու: Խոտերու մէջ հանդի-
պեցայ կռունկի մեծութեամբ փետրափոխուած թռչունի
մը զոր կ'անուանէինք « արոս »: Խեղճ կենդանին չէր
կրնար թռչիլ, բայց երբ կը փորձէի բռնել, ինքնապաշտ-
պանութեան համար կը փորձէր գլխս խածնել: Ես երկար
մաքառեցայ բռնելու համար զայն, սակայն ի զուր: Ժա-
մանակը սահած էր եւ քոյրիկս՝ Խազալը եկաւ օգնու-
թեան, մատակները հաւաքելու: Թռչունը տեսնելով մէ-
կէն վիզէն բռնեց: Յետոյ մատակները հաւաքելով բե-
րինք գիւղին շատ մօտիկ, իսկ թռչունը տարինք տուն եւ
մորթեցինք: Պառկի մէջ եփելով 25 հոգինոց մեր ընտա-
նիքը պիտի ուտէր առոր մսէն, եթէ նոյն իրիկունն իսկ
խուճապ չփրթէր գիւղին մէջ թէ շուտով կը պաշար-
ուինք: Թռչունը եփուած մնաց պտուկին մէջ, եւ մենք
ապաստանեցանք լեռը: Կին – երախայ մնացին գիւղը,
որովհետեւ ամէն մարդ կը կարծէր թէ մանուկի ջարդ
միայն պիտի ըլլայ, յայտնի մարդիկ միայն պիտի ջար-
դուին, իսկ կին եւ երախայ անձեռնմխելի պիտի մնան:

Այդ գիշերը ստուգուեցաւ որ առանց խտրութեան
պիտի մեռնի ամէն Հայ, եթէ ձեռք անցնի: Ուստի ըն-
տանիքները եւս քաշուեցան լեռը որ անմիջապէս կռնա-
կըն է մեր գիւղին:

Լուսցաւ կիրակին, չար առաւօտը: Մենք այլեւս
տէրը չէինք մեր ուրտ ու օջախին, այլ լերան մէջ պահ-
ուած եւ զանազան կողմեր խումբերու բաժնուած: Սով
հացի, ու սով զէնքի: Այս երկու տաժանելի պարագանե-
րը եւ զազան թշնամին հետզհետէ լափեցին մեր կեանքը:

Ամբողջ գիւղին մէջ տասը կանոնաւոր հրացան չը-
կար, բացի քանի մը կրականոց ատրճանակէն:

Զէնք ունեցողի մը հետ կար աւելի քան 50 — 100
անզէն մարդ:

Մեր խումբի ունեցած զէնքերը հետեւեալներն էին,
— Մէկ պրաունինկ, 9 կրակնոց ատրճանակ, հայրիկիս,
« խարադլի » անշնորհ հրացան մը հօրեղբօրս Միքա-
կին, 1 հատ բերտանկայ եւ քանի մը ատրճանակներ: Ահա
ինքնապաշտպանութեան միջոցը աւելի քան 200 անձի...

Կիրակի երեկոյեան երբ մենք պահուած էինք լեռը,
մեր գիւղը թալանի տրուեցաւ եւ մնացողներն ալ զոհ-
ուեցան: Զէնքի ձայնէն Ինակեան ամբողջ լեռնաշղթան
կը դղրդար:

Հայրս ընկերակցութեամբ 20 — 25 հոգիի, որոշեց
վերադառնալ գիւղը, գիշեր ատեն լրտեսելու անցուդար-
ձը: Զիս հետը առաւ, իսկ մայրս, քոյրիկս, հօրեղբայր-
ներու ընտանիքները եւայլն մնացին, Գառնիկ (Պարխէ)
հօրեղբօրս քով, լերան մէջ: Մեզ հետ էր նաեւ իմ ապա-
գայ փրկիչը՝ Գառնիկի որդի Արօն, 18 — 19 տարեկան,
այսինքն ինձմէ հինգ տարի մեծ:

ԼԵՒՈՆ ՏՕՆԻԿԵԱՆ

(Շար.)

(5)

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ

Ingénieurs CIVILSի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

19, rue Blanche Métro: Blanche et Trinité

Կը Նախագահէ ընկեր՝ ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ ՍԻՓԱՆ երգչախումբը, Թառխա ժօրժ, Ա. Քէչէճեան եւ ծանօթ արուեստագէտներ:

Հայկական եւ եւրոպական պարեր կէս գիշերէն վերջ

կը նուագէ **Pigalle**ի *լաւագոյն ճազերէն մէկը, մասնակցութեամբ՝ ԹԱՌԻՍ ԺՕՐԺի:*

ՃՈԽ ԵՒ ԱԺԱՆ ՊԻՒՖԷ — ՄՈՒՏՔ 7.50 ՖՐԱՆՔ

Պ Ա Ր Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

ՍԻՓԱՆ երգչախումբի պարահանդէսը *ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ* 14ին, *ՇԱԲԱԹ* իրիկուն:կը խնդրուի նկատի առնել այդ թուականը:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ

7 ՀՈԿՏ- ՇԱԲԱԹ ԻՐԻԿՈՒՆ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ **Salle GAVEAU**ի ՄԷՋ

45, Rue la Boëtie Métro: Miromesnil

Կազմակերպուած Փարիզի եւ շրջաններու Հայ Մշակութային Միութիւններու եւ հաստատութիւններու կողմէ: Նախաձեռնութիւն՝ « ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ »ի:

Կը նախագահէ՝ Պ. ՌՈՒԲԷՆ ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ

Աննախընթաց երեկոյթ նուիրուած ամբողջութեամբ Հայ երաժշտութեան: Պիտի նուագուին հին եւ նոր հեղինակներու երկերը մեծ մասամբ առաջին անգամ:

երգչուհիներ.— *Օր. ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԲԱԲԱՅԵԱՆ* եւ *Օր. Ի. ՊԻՒԼՊԻՒԼԵԱՆ*
ջութակահար.— *Պ. Ժ. ԱՂԱՋԱՐԵԱՆ:*
դաշնակահար.— *Պ. Ս. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ:*
երգչախումբեր՝ «*Կոմիտաս*» ղեկավարութեամբ *Պ. Ն. ՍԵՐԳՈՅԵԱՆի:*
» » «*Կիլիկիա* » » *Պ. Գ. ԱԼԷՄՇԱՀի:*

Սէնֆոնիկ մեծ նուագախումբ, բաղկացած *40* արուեստագէտներէ, ղեկավարութեամբ՝ *Պ. Պ. Գ. ԱԼԷՄՇԱՀի* եւ *Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆի:*

ՏՈՄՍԵՐԸ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻՆ.— «Հայ Մշակոյթի Օր»ուան յանձնախումբի քարտուղարութեան Պ. Հ. Բալուեանի մօտ, *1, Rue l'Aqueduc, Paris (10). Tél. Nord 75-69: Salle Gaveau. 45, rue la Boëtie* ամէն օր ժամը *9-12* եւ *2-6*: Գրատուն Հ. Սամուէլ, *51, rue Mr. le Prince*: ճաշարան Ֆլօրիա, *61, rue Mr. le Prince*: Հանդէսին օրը կիշէն:

բոլոր տոմսերը թուագրուած են: գիները 5-20 ֆրանք:

կը խնդրուի կանխաւ ապահովել տեղերը:

Հաղորդ. միջոցներ.— մէթրօ *Miromesnil*: Օթօպիւս *AT, ATbis, AO, AH, B, BE, CD, CE, CC*: Հանդէսը պիտի վերջանայ գիշերուան ճիշդ *11.30*ին:

18րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ — ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄ 1933 – 34 ԹԱՏԵՐԱՇՐՋԱՆԻ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Հիմնադիր - Ղեկավար՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆ

1 *ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ ԺԱՄԸ 3ին*

Ե Ւ

1 *ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ ԿԻՐԱԿԻ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ 9ին*

կը ներկայացուի

ՑԵՐԵԿՈՅԹ — ԵՐԵԿՈՅԹ

Studio Rudolf*ի սրահին մէջ* 6bis Rue Campagne Première (Métro: Raspail)

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂԲԱՐ

Թրիխ, որ անցեալ օր Փարիզ կը գտնուէր եւ Ամերիկա մեկնեցաւ: Այս արուեստագիտուհին նախապէս կրեց Սթէրնպէրկի շունչը: Այս տաղանդաւոր արուեստագէտն էր, որ Մարլէնի կալը թրծեց եւ ստեղծեց զգաւէչ կին մը, մերժուած սէրերու տառապանքէն, անցեալ օրերու կարօտէն այրած աչքերով, նուաղկոտ նայուածքով, զառն քաղցրութեամբ մը օծուն:

Նոյն կաւը կը թրծէ այս անգամ հայ արուեստագէտ մը, Մամուլեան: Քննադատները բոլորն ալ կը գնահատեն որ Մամուլեան ստեղծած է նոր Մարլէն մը, աւելի ուժեղ, աւելի խորունկ: Հոգեբանական քանդակագործութիւն մըն է ամբողջ գործը, որուն ոչ կշռոյթը, ոչ ալ հիւսուածքի գաղտնիքը կարելի է տալ պատմելով: Պէտք է դիտել Մարլէնը կենդանի պաստառին վրայ, — որքան մարդկային է եւ յուզիչ, երբ կը խայտայ առանց երբեք կարենալու ծածկել իր տխրութիւնը, իր խորունկ տխրութիւնը: Ու ժ պէտք է ձուլելու համար տխրութիւնը հրճուանքին հետ, յուսահատութիւնը հաճոյքին հետ, խռովահար եւ սիրող սիրտը խաղաղ եւ անտարբեր հոգիին հետ:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԸ-ԿՈՆԷՍԻ Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնս կը ծանուցանէ Փարիզի եւ շրջականերու բարեպաշտ հայ հասարակութեան թէ 1 Հոկտեմբեր Կիրակի, Եկեղեցւոյս անուանակոչութեան տօնակատարութիւնն է եւ Տ. Վռամշապուհ եպիսկոպոս հանդերձեալ է Ս. պատարագ մատուցանելու: Այս առթիւ տեղի պիտի ունենայ Կաթողիկոսի անդրանիկ օրհնութեան Կոնդակի ընթերցումը եւ Տօնին առթիւ մատաղ պիտի բաշխուի:

ԿՆԻՔ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԼՅՎԼԻ եւ ՇՐՋԱՆԻ Հայրենակց. Միութեանս ընդհ. ժողովը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, 22, rue Madame Curie, *Պանեէօ Օրակարգ.— Նոր Վարչութեան ընտրութիւն եւ Ընթացիկ հարցեր: Կը հրաւիրուին անդամ եւ ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի համարուի:*

ՏԻԿԻՆ ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՕՓԵՐԷԹԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՏԱՐԻ — Ա. ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԲԱՑՈՒՄ 1933 - 934 *ԹԱՏԵՐԱՇՐՋԱՆԻ*

ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

9 Rue Danton, Paris - Métro St. Micel *եւ* Odéon

ԱՅՍՕՐ ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ, ԺԱՄԸ 2.45ին

ՏԻԿԻՆ Մ. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ

Ամերիկա մեկնելէ առաջ վերջին անգամ ըլլալով

կ'երեւի փարիզահայ բեմին վրայ

կը ներկայացուի ***Մէկ Բաւկ - Ձուս Պաւկ***

(Զուարթ Օփէրէթը երեք արար)

Հեղ.՝ Վ. Փափազեան(Լիլյա), *Երաժշ.՝ Ժ. Շահ-Պարոնեան,*

Ծաղ.՝ Գրիգոր - Վահան

կը մասնակցին փարիզահայ բեմի ամէնէն սիրուած դերասաններն ու դերասանուհիները:

Գիները.— Ա. կարգ 25, Բ. կարգ 15, Գ. կարգ 10, Դ. կարգ 7 ֆր.

:::: LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 26 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933
26 Septembre 1933

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

93րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2301 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՐՈ՞Ւ ԱՍՊԱՐԷԶ ԿԸ ԿԱՐԴԱՆ...

Այս միջոցին, կատարեալ ռազմադաշտի մը վերածուած է ռամկավար մամուլը:

Թողո՛ւնք հեռուները եւ առնենք մեր հարեւան «Արարատ»ն, որ պաշտօնաթերթն է իրենց Կեդր. Վարչութեան:

Կրա՛կ եւ կարկուտ, շանթ եւ փրփուր՝ ամիսներէ ի վեր:

Որո՞ւ դէմ: Անշուշտ՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

Ի՞նչ ածականներով,— Եռագոյն, Խ. Հայաստան, Թաւրիզի փախստականները, Ամերիկայի առաջնորդը: Չի՞ բաւեր:

Կը կարդաք սիւնակէ սիւնակ, խմբագրական թէ յօդուած, կը վերլուծէք շարուած բառերն ու խօսքերը, եւ կը մղուիք հարցնել, բնազդաբար.

— Այս կամկար եւ նստուկ մարդիկը ուրկէ՞ առացան այսքան համարձակութիւն: Ո՞վ ներշնչեց այս աշխուժացումը՝ այս ի ծնէ ծեր գլխներուն, որ բառերն անգամ կը մաղէին երէկ, փչելով տաքն ու պաղը...

Առէք պաշտօնաթերթին վերջին թիւը, 23 սեպտեմբեր: Թե՛ւ առած, շունչ առած կը թռին: Կը թռին եւ կը թռցնեն:

Ի՞նչ է պատահեր,— Ամերիկայի առաջնորդը ոչ թէ պաշտօնանկ եղած, այլ շնորհակալութեան բանաձեւ ստացած եւ փառաւորապէս վերահաստատուած է: Չի՞ բաւեր...

— «Անկէ մէկուկէս ամիս առաջ, այս սիւնակին վրայ խօսելով Շիքակոյի միջադէպի մասին, կը գրէինք թէ արտասահմանի թեմերուն առաջնորդներէն Ղեւոնդ արք. Դուրեանը հինգերորդն է որ կուրծք պիտի տայ Դաշնակցութեան հրէտանիին դէմ եւ վերջ ի վերջոյ պիտի զգետնէ իր հակառակորդները»:

Կը հասկնաք իմաստը: Ինչպէս միւս առաջնորդները, Ղեւոնդ արք.ն ալ քաջաբար կուրծք տալով, յաղթա՛ծ է Դաշնակցութեան:

Յաղթա՛ծ է՝ Ծիքակոյի միջազգային ցուցահանդէսէն վար առնել տալով հայկական դրօշը. յաղթած է՝ անտեսելով Ամերիկայի Ազգ. Կեդր. Վարչութեան հրահանգներուն. յաղթած է՝ ժողովի գալով եւ նորէն խաբելով, յաղթած է սուտ հիւանդ ձեւանալով եւ չներկայանալով Երեսփ. Ժողովին. յաղթած է՝ նոյն ժողովի նիստին հետ զուգընթաց դաւադրական ժողով մը սարքելով իր պանդոկին մէջ. յաղթած է՝ երկուքի բաժնելով ամերիկահայ գաղութը:

Պարապ տեղը չէ որ Խաւրնէցինները «ուղուն ախմախ» կը կոչէին այս վեղարաւորը:

Բայց, մենք Ղեւոնդ եպիսկ.ի խնդիր չէ որ ունինք այսօր: Ամերիկայի գաղութին ջախջախիչ մեծամասնութիւնը ամուր բռնած է անոր օձիքէն, եւ կրնայ խելքի բերել զայն ուշ - կանուխ, ինչպէս ըրին Խաւրնէի, Սոֆիայի, Իզմիրի եւ Աթէնքի մէջ:

Ամերիկայի առաջնորդին խնդիրը փակագիծ մըն է այն ընդհանուր յարձակողականին մէջ, որ ուղղուած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ, եւ որուն յառաջապահ - նապաստակները կը հանդիսանան մեր ամսեղուկ ռամկավարները:

Նոր չէ այդ յարձակողականը: Բայց, նոր ուժ է ստացած, վայելելով հովանաւորութիւնը ոչ միայն Երեւանի, այլեւ Հայ կղերին, այսինքն անոր ամէնէն բացասական, երկերես եւ փարձու տիպարներուն:

Եւ սրտառո՛ւչ է մարտակոչը.— Պայքար՝ Դաշնակցութեան «հակահայաստանեան» քաղաքականութեան դէմ:

Այսքա՞ն: Լսեցէ՛ք տակաւին, լսեցէք ու սարսափեցէք.

— «Դաշնակցութեան այս պայքարը կուսակցական պայքար է, բայց ուղղուած է ոչ ռամկավար - ազատական կուսակցութեան եւ ոչ ալ Յուսիկ կամ Ղեւոնդ եպիսկոպոսներու դէմ, ԱՅԼ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ԵՒ ԱՆՈՐ ՆԵՐԿԱՅ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ ԴԷՄ»: (Ստորագծումը մեր կողմէ):

Ուրեմն, հասկցաք թէ ինչո՛ւ այսքան աշխուժացեր, առագաստները բացեր եւ կրկէս իջեր է ռամկավար մամուլը, իրբեւ Երեւանի ունենալով ափ մը հաստափոր կղերականներ:

— Հայրենիքը վտանգի մէջ է, հէ՛յ, իմացէք. Դաշնակցութիւնը կ'ուզէ կործանել ազգն ու Հայաստանը ... Օ՛ն անդր յառա՛ջ, Յուսիկ, Ղեւո՛նդ, Կարապետ, մենք ձեր կողքին ենք... Կաթողիկոսին կոնդակն ալ ձեզի առաջնորդ: Մատա՛ղ ձեր փիլոնին ու վեղարին...

Այսուհետեւ, Երեւանը կրնայ հանգիստ յօրանջել: «Կրիտիկական» է կացութիւնը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան համար:

Երեւակայեցէք,— աջէն՝ ռամկավարը, Բարեգործականը եւ բարձրաստիճան կղերը. ձախէն՝ Հօկը, կարմիր - կանանչ բլիթները, Ալֆորվիլի եւ Արնուվիլի կարմիր բանուորները, իսկ այս բոլորին վերեւ՝ ագաներ, պէյեր եւ «մէրքանթի»ներ: Կարելի՞ է դիմանալ...:

X

Թշուա՛ռ, թշուա՛ռ մարդիկ: Եւ երկիցս թշուառ ժողովուրդ: Ահաւասիկ տե՛ս,— գացինք եկանք եւ իջանք մինչեւ 60ական թուականները:

Ի՞նչ կ'ըսենք: Նոյն իսկ 60ական թուականներուն մարդիկ շատ աւելի լուսամիտ էին եւ յառաջադէմ, Պոլսէն մինչեւ Թիֆլիս, քան այսօր, Փարիզի կամ Նիւ Եորքի մէջ:

Եւ մարդիկ աւելի պարկեշտ էին այդ շրջանին: Սրիկան սրիկայ էր եւ ապուշը ապուշ:

Տեսէք այսօր,— կրնա՞ք ո՛ր եւ է անուն տալ այն արհեստին, որ փառաց ի փառս կը բարձրացնէ տասն անգամ վարկաբեկուած Մալէմեաններ եւ Դուրեաններ, որ փրկութեան գօտի կը հռչակէ փիլոնը, որ գիտակցօրէն կը յամառի բանուոր հօտի վերածել հայրենի արթնցած ժողովուրդ մը, որ ծախու կը հանէ ազգային արժէքներ եւ սրբութիւններ եւ կը ծափահարէ վաճառողն ու գնողը:

Բայց, վերջապէս որո՞ւ ասպարէզ կը կարդան այս բրածոներն ու փերեզակները:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԱՒԵԼԻ ԱԺԱՆ...

— o —

Մէկ շաբաթէ ի վեր, ձեր ուշադրութեան կը յանձնուի նորութիւն մը.— «Գրքի Օր»:

Մշակոյթի Օրուան առթիւ, Հայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը կ'ուզէ մղում տալ հայերէն գիրքերու սպառման: Այս առաջադրութեամբ, ազդեր տպել կուտայ բոլոր թերթերուն:

Բարի եւ գեղեցիկ: Մանաւանդ գործնական:

Միայն թէ՝ չկրցայ հասկնալ նորութեան նորութիւնը:

Ազդերուն մէկուն մէջ կը կարդամ.

— «Բոլոր գիրքերը կէս արժէքով, միայն Մշակոյթի Օրուան համար»:

Ինչո՞ւ այս պատկառելի զեղչը:

Պատժելո՞ւ համար անոնք որ... սըխալած եւ Մշակոյթի Օրէն առաջ գընած են ո՛ր եւ է գիրք:

Գիտենք որ «ընթերցող հասարակութիւնը» միշտ պատրուակներ կը գտնէ խուսափելու համար հայերէն գիրքէն: Գոնէ անոր արժէքին լման կամ կանխիկ վճարումէն:

Ահա նոր պատրուակ մը եւս:

— Հարիւրին 30 — 40 — 50 զեղչով կուտա՞ս, կ'առնեմ: Եթէ ոչ, Մշակոյթի Օրը ողջ մնայ...

Այնուհետեւ կրնաք երեւակայել հեղինակներուն եւ գրավաճառներուն վիճակը:

Ի՞նչպէս կարելի է պատուել հայկական Մշակոյթը, կտրելով անոր արտադրութեանց գինը, եւ փորձութեան ենթարկելով «գրասէր հասարակութիւնը»:

Կը բողոքեմ...

ՎԱՀԷ

« ԵՍ ԾՈՎԱԿԱԼ... »

— o —

Պոռտոյի մէջ ձերբակալուեցաւ Մարսէլ Ռու, 31 տարեկան, որ ինքզինքը դեր - ծովակալ եւ կոմս ներկայացնելով, խղոտ գումարներ շորթած էր:

Խաբեբան յաջողած էր մտնել ազնուապետական ընտանիքներու մէջ եւ մտերմանալ պատուաւոր ընտանիքի մը հետ: Շատ չանցած, ընտանիքին աղջկան ձեռքը կը խնդրէր:

— Բայց ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ համազգեստ չունիք, հարցուց իրիկուն մը աղջիկը:

— Դեռ նոր ստացայ այդ աստիճանը, որով ծովակալի համազգեստս պատրաստ չէ և առ այժմ կը գոհանամ հարիւրապետի զգեստով:

Իրականին մէջ, այս հագուստն ալ կեղծ էր: Իսկ միամիտ աղջիկը չէր գիտեր թէ 31 տարեկան ծովակալ չի կրնար ըլլալ:

Եւ Մարսէլ Ռու կը պատմէր թէ մեծագումար դրամ եւ արժեթուղթ ունի Պանք տը Ֆրանսի մէջ, թէ հօրմէն ժառանգած է 600,000 ֆր.ի կալուած մը, թէ իր եռամսեայ եկամուտն է 200 հազար ֆրանք եւայլն:

Աղջիկը այսպէս հրապուրելէ յետոյ, «դեր - ծովակալ»ը առտու մը զունաբաթի վազեց անոր քով եւ պատմեց թէ առջի օր ինքնաշարժին մէջ կորսնցուցած է իր դրամապանակը որ 6500 ֆրանք կը պարունակէր, թէ դրամ չունէր Պանք տը Ֆրանսին հեռագրելու համար եւն.: Այս առթիւ, աղջկան ցուցուց Պանք տը Ֆրանսի նամակագլուխով թուղթ մը՝ ուղղուած « Ն. Վսեմութիւն դեր - ծովակալ Ռու տը Լէսի »:

Աղջիկը համոզուեցաւ եւ վճարեց: «Ծովակալ»ը խոստացած էր վերադառնալ Փարիզ երթալ գալէ յետոյ, բայց ա՛լ չերեւցաւ...

12,000 ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

— o —

« Իւմանիթէ » կը գրէ թէ Սեպտ. 10էն ի վեր Հալէպի հիւսուածեղէնի բանուորները գործադուլ հռչակած են, բողոքելով աշխատավարձի հարիւրին 10 կրճատման եւ աշխատանքի երկարաձգման դէմ: Համայնավար թերթը 12,000 կը հաշուէ բանուորներուն թիւը, եւ Ֆրանսայի բանուորներուն ուշադրութեան կը յանձնէ Սուրիացի բանուորներուն հերոսական պայքարը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Ի՞ՆՉ ԸՆԹԱՑՔ ՊԻՏԻ ԲՌՆԷ ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ

Երէկ, երկուշաբթի, բացուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան 14րդ ընդհ. ժողովը, որ մասնաւոր կարեւորութիւն ունի այս անգամ, կապուած ըլլալով զինաթափութեան ժողովին հետ: Գերմանիան իբրեւ պատգամաւոր ղրկած է պրոպագանտի նախարարը, Պ. Կէօպէլս, որ Ժընեւ հասաւ օդանաւով եւ որուն ապահովութեան համար բացառիկ միջոցներ ձեռք առած է զուիցերիական ոստիկանութիւնը: Մեկնելէ առաջ, Պ. Կէօպէլս հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— «Մէկ ժամէն օդանաւը Ժընեւ կը տանի զիս, պաշտպանելու համար ազգին իրաւունքները: Այս միակ իրողութիւնը կ'ապացուցանէ թէ շատ բան փոխուած է Գերմանիոյ մէջ, որովհետեւ, այն աթոռին վրայ ուր երբեմն կը նստէր Շթրէզէման մը, պիտի բազմի ազգային - ընկերվարական մը եւ գերման ժողովուրդին իրաւունքները որ երբեմն կը ներկայացուէին շահախնդիր կուսակցութեանց կողմէ, այժմ կը գտնուին ազգային - ընկերվարական շարժումին ձեռքը: Ազգային ընկերվարական շարժումին առաջին գործն է միակ կամքի մը մէջ ձուլել բոլոր սովորութիւնները, բոլոր դասակարգերը, բոլոր արհեստները: Ես կը կարծեմ թէ արտասահմանը կասկածանքով կը դիտէ այս երեւոյթը: Աշխարհը միշտ կասկածոտ է, երբ Գերմանիան աւելի կը զօրանայ, որովհետեւ ժողովուրդներու զօրութիւնը սպառազինութեան մէջ չի կայանար, այլ ապրելու կամքին մէջ: Իշխանութիւնը ստանձնելով, մենք յանձն առինք երկու խոշոր գործեր,— ներսը՝ աշխատանք ճարել մեր ժողովուրդին, դուրսը՝ խաղաղութիւն: Մենք չենք ամչնար մեր կատարած գործէն: Մեր հակառակորդները կ'ըսեն,— Ահա ձմեռը եկաւ: Ամէն պարագայի մէջ, կը հաւատանք թէ յառաջիկայ ձմրան ընթացքին գործազուրկներուն թիւը մէկ հատ իսկ չպիտի աւելնայ: Մեր հպարտութիւնը թոյլ չի տար երթալ Գերմանիոյ համար մուրալ արտասահմանի մէջ: Մենք մեզի պիտի օգնենք, բայց միեւնոյն ատեն անդադար պիտի յայտարարենք թէ Գերմանիա խաղաղութիւն կ'ուզէ: Հռենոսը ոչ թէ սահմանագլուխ մը պէտք է ըլլայ, այլ գերմանական գետ մը:

⁂ Ժողովին բացումէն առաջ, բազմաթիւ խորհրդակցութիւններ տեղի ունեցան մասնաւորապէս Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներու նախարարներուն եւ պատուիրակներուն միջեւ:

Թուրք նախարարները վերադարձան Սոֆիայէն

Ըսմէթ փաշա եւ Թէվֆիք Րիւշտի պէյ շաբաթ օր մեկնեցան Սոֆիայէն, մասնաւոր կառախումբով մը, եւ Պուլկարիոյ վարչապետին հետ պտտեցան Թրնովօ պատմական քաղաքը: Յետոյ Վառնա գացին եւ, Պոլիս վերադարձան « Եավուզ » յածանաւով:

Ինչպէս գրած էինք, Թուրքեւյունական վերջին դաշինքը շատ ծանր տպաւորութիւն գործած է Պուլկարիոյ մէջ, եւ Թուրք նախարարները սառն ընդունելութիւն մը գտան: Այնպէս որ, ուրիշ բան չկրցան ընել եթէ ոչ հինգ տարուան համար նորոգել 1929ի բարեկամութեան դաշինքը: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցն ալ կը գոհանայ ընդհանուր խօսքերով: Զեկոյցին մէջ արձանագրուած է թէ Թուրք նախարարները ինքնաբերաբար յայտարարեցին որ 1933 սեպտ. 14ին Էնկիւրիի մէջ կնքուած Թուրքեւյունական դաշինքը երբեք Պուլկարիոյ դէմ ուղղուած չէ, ոչ ալ ուրիշ որ եւ է պետութեան դէմ:

Երկու կառավարութիւնները որոշած են խառն յանձնաժողովի մը յանձնել Թուրքիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ առկախ մնացած քանի մը խնդիրներու քննութիւնը եւ հաշուեյարդարը:

«Օջախ» կը փնտռեն Ասորիներուն համար

Ասորական վերջին դէպքերուն խնդիրը քննուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին կողմէ, Սեպտ. 22ի նիստին մէջ: Որոշուեցաւ քննութեան ենթարկել Ասորիներուն բողոքագիրը, Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին փակումէն առաջ: Կը նշանակէ թէ՝ մերժուած է այս խնդիրը անպայման ժամանակով յետաձգելու առաջարկը զոր դրած էր Իրաքի կառավարութիւնը: Անգլիա մասնաւորապէս շահագրգռուած է այս հարցով, քանի որ ինք առաջարկեց Ազգերու Դաշնակցութեան անդամ արձանագրել Իրաքը:

Այսպէս կամ այնպէս, ելք մը գտնուած չէ լուծելու համար ասորական հարցը: Հոգատարութեանց յանձնաժողովը ինքն ալ կը խոստովանի թէ անկարելի է Ասորիներուն ինքնավարութիւն տալ Իրաքի սահմաններուն մէջ եւ թէ լաւագոյն ելքն է տեղաւորման ծրագիր մը կազմել ի հարկին Իրաքէն դուրս: (Բայց ո՞ւր...):

Խելագար Հայու մը ոճիրը Սեն Միշէլի մէջ

ՅԱՆԿԱՐԾ ՍՊԱՆՆԵՑ ՍՐՃԱՐԱՆԻ ՄԸ ՎԱՐԻՉԸ ԵՒ ՓՈՐՁԵՑ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԸԼԼԱԼ

Կիրակի օր, իրիկուան ժամը 3.45ին, խելագարութեան զոհ գնաց Քաֆէ տը լա Սորպոնի վարիչը, Հայու մը ձեռքով:

Պոլսեցի Հայ մը, Պետրոս Խորասանճեան, որ անկիւն մը քաշուած սուրճ կը խմէր, յանկարծ տեղէն ցատկելով, ուղղուեցաւ դէպի հաշուեսեղանը, եւ ատրճանակը ուղղեց վարիչ Պ. Փանիսի ճակտին: Գնդակը վիզին եւ շնչերակին հանդիպած ըլլալով, Պ. Փանիս աթոռէն գետին գլորեցաւ առանց բառ մը արտասանելու: Պետրոս դիւային կերպարանք մը առած էր եւ աջ ու ձախ կը կրակէր, մասնաւորապէս նշան առնելով սպասաւորի մը: Այս վերջինը յաջողեցաւ փախչիլ եւ նկուղը ապաստանիլ: Փրփուրը բերնին, Պետրոս կը սպառնար յաճախորդներուն, որոնք բնազդաբար ապաստանած էին սեղաններուն տակ: Այդ միջոցին ճակտէն թեթեւապէս վիրաւորուեցաւ բանաստեղծ Ռոսանիկ: Սպասաւորներէն մէկը յանկարծ խոյացաւ խելագարին վրայ, բայց ուշ էր: Պետրոս վերջին գնդակը իր փորին պարպելով, փռուեցաւ գետին: Ամբողջ տրամը հազիւ տասը երկվայրկեան տեւած էր: Երկու մարդիկ մարդասպանին թեւերէն բռնելով առաջնորդեցին ինքնաշարժի մը մէջ, որ տարաւ Օթէլ Տիէօ հիւանդանոցը: Իսկ սրճարանին տէրը, որ շատ արիւն կորսնցուցած էր եւ չէր կրնար խօսիլ, փոխադրուեցաւ Շառիթիէ հիւանդանոցը: Հազիւ հոն հասած, աւանդեց հոգին:

Ամբողջ անցուդարձը եւ ոստիկանութեան առաջին քննութիւններն ալ կը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«Կասկածելի Հայեր» Սոֆիայի մէջ

Ամէն անգամ որ Ըսմէթ փաշա տեղէն շարժի, «Հայկական խնդիր» կը ծագի:

Երկու տարի առաջ Աթէնք պիտի երթար, եւ դեռ ճամբայ չելած, կերան տարաբախտ Վիտինեանի գլուխը:

Այս անգամ ալ, Սոֆիա երթալուն առթիւ, արտակարգ խստութիւններ ձեռք առնուած են, «կասկածելի» Հայերու դէմ:

Գէթ այսպէս կը պատմէ «Ճիմհիւրիէթ»ը, Սոֆիայի թղթակցին բերնով. (20 սեպտ.): Կ'արտատպենք նոյնութեամբ, իբրեւ զուարճալիք.—

Մէկ շաբաթ առաջ պուլկար ոստիկանութեան կողմէ ձեռք ձգուած է Աթէնք գտնուող չէրքէզ Տավուտէն հասած գաղտնի նամակ մը Արիֆ Օրուճի: Այս նամակին մէջ գրուած է թէ Իսքէչէցի նշանաւոր քոմիթաճիներէն Ստեփանեան անուն Հայ մը իրեն օժանդակող երկու քոմիթաճիներու հետ՝ դրամ առնելու համար փութով պնդութեամբ Փարիզ գացած է եւ հոնկէ Պուլկարիա պիտի գայ: Այս նամակին վրայ պուլկար ներքին նախարարութիւնը Արիֆ Օրուճը, չէրքէզ Հայտարը, Հաճի Նուրէտտինը եւ միւս դաւաճանները, Հայոց փութպօլի Միութեան նախագահ Սերգիսեան եւ կարգ մը կասկածելի Հայեր Սոֆիայէն հեռաւոր քաղաք մը փոխադրած է: Անկէ զատ, Սոֆիայի մէջ շատ մը Հայեր հսկողութեան տակ առնուած են: Պուլկար ներքին նախարարութեան կողմէ փախստականներուն եւ Հայ քոմիթէճիներուն հանդէպ ձեռք առնուած այս խիստ միջոցները այս տեղի քաղաքական շրջանակներուն մէջ գոհունակութեամբ ողջունուած են:

ԼՈՆՏՈՆԷՆ ՀՌՈՄ ԳԱՑԻՆ ԱՂՕԹԵԼՈՒ ԵՒ ԳՈՐԾ ԳՏՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

— o —

Կիրակի օր Անգլիայէն դէպի Հռոմ ճամբայ ելան 420 գործազուրկներ, ընկերակցութեամբ 30է աւելի օգնականներու եւ քահանաներու, թէ Պապին ուխտի երթալու եւ թէ գործի համար աղօթելու մտքով: Այս ծրագիրը յղացած էր կաթոլիկ շաբաթաթերթի մը խմբագրութիւնը: Նկատելով որ շատ մը բարեկեցիկ մարդիկ չպիտի կրնան Հռոմ երթալ, Քրիստոսի խաչելութեան 1900ամեակին առթիւ, թերթին խմբագրութիւնը առաջարկեց հանգանակութիւն կատարել, իբրեւ ուխտաւոր ղրկելու համար մաս մը այն գործազուրկներէն որոնք կը հաւատան աղօթքի ուժին: Հանգանակութիւնը բացուեցաւ վեց ամիս առաջ եւ հասաւ մօտ 7000 ստեռլինի: Անոնք որ 12 ստեռլին եւ 12 շիլին վճարած են, իրաւունք ունին նշանակելու իրենց ուխտաւորը: Շատ մը համակիրներ ղրկած են իրենց զոհարեղէնները եւ ուրիշ արժէքաւոր իրեր, ծախուելու եւ դրամը հանգանակութեան յատկացնելու համար:

Հռոմի մէջ մեծ հետաքրքրութիւն շարժած է այս նորօրինակ ուխտագնացութիւնը:

ԲՈԼՈՐ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐԸ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԻՏԻ ԿՈՉՈՒԻՆ 60 ՏԱՐԵԿԱՆԻՆ

— o —

Վարչապետ Պ. Տալատիէ նախարարական խորհուրդին ներկայացուց օրինագիծ մը որուն համաձայն պետական պաշտօնեաներու հանգստեան տարիքը պիտի ըլլայ 60: Այս օրինագծին նպատակն է թէ խնայողութիւն կատարել եւ թէ պատեհութիւն ընծայել երիտասարդներուն: Ուրեմն, եթէ օրինագիծը քուէարկուի, պետական ամէն պաշտօնեայ իրաւունք պիտի ունենայ հանգստեան թոշակ պահանջելու 60 տարեկանին: Բացառութիւն պիտի կազմեն պետական խորհուրդին եւ վճռաբեկ ատեանին անդամները, պաշտօնավարելով մինչեւ 70 (նախապէս մինչեւ 75 էր):

ՅԱՌԱՋ

ԳԷՈՐԳ ԱԲՈՒԼԵԱՆ
(ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ)

— oo —

Ժամանակը յաճախ կ'աղօտացնէ կամ կը մարէ հմայքը շատ անձերու, մանաւանդ անոնց, որոնց ազդեցութիւնը խարուսիկ արժանիքներու կառչած է։

Կան մարդիկ սակայն, որոնց բարոյական հմայքը կ'աճի, կը հասուննայ ժամանակին հետ։ Իրենցմէ բաժնուելէ վերջն է միայն, որ իրենց ծանօթները կը զգան անոնց թաքուն բայց խոր նշանակութիւնը, ու այդ տպաւորութիւնը կը զօրանայ տարուէ տարի, կեանքի փորձառութեամբ կարծէք։

Ինծի համար, ու անշուշտ Սանասարեան բազմաթիւ սաներու համար, այսպէս եղած է մեր դաստիարակ տնօրէնին Գէորգ Աբուլեանի պարագան։

Որքան ժամանակ որ երբեմն կը գտնուէինք դպրոցի շրջափակէն ներս, իր անմիջական շունչին տակ, մեր պատանի հոգին լիովին չէր ըմբռներ ուսուցիչ Աբուլեանի, դաստիարակ Աբուլեանի բազմակողմանի յատկութիւնները, կ'օգտուէինք իրմէ, կ'ազդուէինք իր անձնաւորութենէն, առանց անդրադառնալու անոր տարողութեան, այնպէս ինչպէս մանուկները կը վայելեն բարիքները անխութօրէն(?), զանոնք նկատելով ձրի իրաւունք մը։

Որքան սակայն տարիներու անջրպետը կը լայննար մեր ու մեր դպրոցական շրջանին միջեւ, Աբուլեանի դիմագիծը, փոխանակ պղտորելու, ընդհակառակն կ'ընդլայնէր։ Ամէն անգամ որ կ'անդրադառնայինք այն օրերուն, մեր հասուն միտքը աւելի ճշգրիտ կերպով կը տեսնէր սահմանը իր արժանիքներուն։ Ահա թէ ինչու իրմէ բաժնուելէ վերջ աւելի ի վիճակի եղանք գնահատելու զինքը։ Իրմէ հեռու միայն մեր համարումը եւ յարգանքը մնայուն պսակ մը ստեղծեցին իր անունին շուրջ։

Անիկա կարծեմ լաւագոյն վարձատրութիւնն է կեանքի մը որ ամբողջութեամբ նուիրուեր է կրթական գործին։

×

Դժբախտաբար ծանօթ չէ ինձ իր մանրամասն կենսագրութիւնը։ Հաւանաբար լաւատեղեակ սաներու գործակցութեամբ կարելի պիտի ըլլայ օր մը ամբողջացնել իր կեանքին պատմութիւնը, ու վերակենդանացնել իր անձին կապուած յիշատակներ կամ դրուագներ։

Աբուլեանի դերը կամ նշանակութիւնը անկախ է եղած սակայն թուականներէն կամ արտաքին դէպքերէն, պարագայ մը որ յատուկ է առ հասարակ դաստիարակչական – բարոյական կոչումի նուիրուած անհատներուն։

Կը բաւէ միայն յիշել որ Սանասարեան վարժարանի բացումի օրերէն մինչեւ 1920 թուական, 30–35 տարիներ շարունակ, բացի ակամայ ընդմիջումներէ, Աբուլեան գտնուած է միշտ պատնէշին վրայ, ծանրաբեռն եւ պատասխանատու դերերուն մէջ։ Այո, կը բաւէ երեւակայել թէ ինչ բարոյական յոգնութիւն, ջղային լարում, մտքի ծխրում(?) կը նշանակէ այդ երկար շրջանը, խոնարհելու համար իր յոգնաբեկ այլ բեղուն կեանքին առջեւ։

Ու ինչ որ մանաւանդ աւելի կը գեղեցկացնէ Աբուլեանի բոլորանուէր կեանքին պատկերը, այն լուրջ, պատկառազդու, կրնամ ըսել նոյն իսկ վեհ եղանակն էր, որով Աբուլեան կը տանէր իր ստանձնած բոլոր պաշտօնները եւ գործերը։ Աբուլեան մէկն էր այն անհատներէն, որոնք իրենց աշխատանքին մէջ բարեխղճութիւն ու նուիրում դնելով հանդերձ, կը սիրեն զայն հասցնել լուրջ կոչումի մը բարձրութեան, կը սիրեն իրենց ճիգին ու կեցուածքին մէջ դնել ազնուական հըպարտութիւն մը։ Անիկա իր ամէնէն ընթացիկ յարաբերութիւններուն, իր սրտաբաց րոպէներուն մէջ անգամ գիտէր դնել թէեւ ժպտուն բայց տպաւորիչ ծանրութիւն մը, որ հիմքը եղաւ իր ազդեցութեան։

Իբրեւ ուսուցիչ, Աբուլեան գիտցած էր միացնել լայն ու բազմակողմանի հմտութիւն մը մանկավարժական նոր մեթոտներու հետ։ Իր մասնագիտութիւններն էին —առաւելապէս գիտութիւնները եւ պատմութիւնը։ Հազուադէպ են հայ իրականութեան մէջ իրեն չափ ներհուն զարգացումի հասած մտաւորականներ. ոչ միայն իր մշակումով, այլ եւ իր հայեցողութեամբ – մտայնութեամբ անիկա եւրոպական մտքի, գերման ոգիի ներկայացուցիչ մըն էր արդարեւ։ Ինչ որ սակայն կը խանդավառէր իր աշակերտները, իր դասաւանդումի եղանակն էր մանաւանդ։ Ան գիտէր հրապուրիչ ընծայել ամէնէն չոր ու դժուարին նիւթերը, սիրցնել դասը եւ ուսումը աշակերտներուն, հետաքրքրութիւն արթնցնել ու վառ պահել անոնց մօտ։

Եթէ երբեք Սանասարեան վարժարանը Բարձր Հայքի մէջ եղաւ մտաւորական կեդրոն մը, որ իրեն կապած էր Կարնոյ ոչ միայն հայ ընտրանին այլեւ օտար գաղութը, եւրոպացի ճամբորդներուն ուշադրութիւնը գրաւելու աստիճան, ու եթէ երբեք Սանասարեան վարժարանը նախաձեռնարկ եղաւ առաջին մէկ օրէն արդիական սովորութիւններու եւ առողջ բարքերու ճաշակը տալու իր սաներուն եւ իր շրջապատին — ինչպէս արհեստագիտական եւ Փիզիքական կրթութիւն, ձմեռնային մարզանքներ (չմշկում), արձակուրդի բանակումներ, (Սրտաձորի երկամսեայ ամարանոցը), հայրենագիտական պտոյտներ, եւն., այդ ամէնուն մէջ, բոլոր իր գործակիցներու կարգին նշանակելի եղած են Աբուլեանի դերը եւ բաժինը։

Այո, շնորհիւ իրեն եւ իր գործակիցներուն, Սանասարեան վարժարանը եղաւ, մնաց միջնակարգ կրթութեան կեդրոն մը, նոյնքան հայ ոգիի, հայաւանդ դաստիարակութեան հնոց մը, որ նոյն գաղափարական խանդավառութեամբ թրծեց բոլոր իր սաները։

Ահա թէ ինչու Սանասարեան վարժարանը իբրեւ բերումով ուսուցչանոցի դեր կատարած էր իր ժամանակին երկրի մէջ։ Իր հասցուցած սան – ուսուցիչներուն միջոցաւ իր ազդեցութիւնը կը տարածուի ամբողջ գաւառի վրայ։ Հնօրեայ տիրացու վարժապետներու տիպարին Սանասարեանը հակադրեց երիտասարդ, լուսամիտ ու խանդոտ գործիչներ որոնք բարձրացուցին դպրոցին եւ ուսուցչին վարկը գաւառի մէջ։

Այս գործը պատուաբեր արժանիքը կը կազմէ Սանասարեանի վարիչ ու կրթիչ դեկավարներուն, որոնց մէջ, կը կրկնենք անգամ մըն ալ, անմոռանալի է Աբուլեանի դերը։

×

Ստոյգ է որ Սանասարեան վարժարանի տնօրէն – վարիչները նշաւակ եղած են երբեմն տեղի եւ անտեղի քննադատութիւններու։ Նոյնքան ստոյգ է որ վարժարանը ապրած է երբեմն ներքին խռովայոյզ, չփոթ շրջաններ։ Բայց տարիներ վերջ, այսօր, երբ աւելի պաղարիւնութեամբ կրնանք վերագնահատել երեւոյթները, ստիպուած ենք խոստովանիլ թէ այդ ամէնէն պատասխանատու անձերէն աւելի դպրոցի վարչական սխալն էր մեծ մասամբ։ Դպրոցը ենթարկուած էր Պոլսոյ մէջ Խնամակալութեան մը, Կարնոյ մէջ՝ Հոգաբարձութեան մը ու ինք իր մէջ տեսակ մը եռապետութեան այսինքն եռանձն տնօրէնութեան մը, — Աբուլեան – Սողիկեան – Մատաթեան։ Այս դրութիւնը անվրէպ պատճառ պիտի ըլլար որ հեղինակութիւնները տկարանան ու փափաքներ, կամէութիւններ(?) իրար խաչաձեւեն։ Որոշ ատրակաս(?) պաշտօնեաններ շահագործեցին այդ կացութիւնը, ու միանգամայն վարժարանը երբեմն թատերավայրը եղաւ ամուլ ու անվաղորդայն(?) փորձարկութիւններու։

Անկեղծ ըլլանք ըսելու որ քննադատութիւնները չկրցան հասնիլ երբեք Աբուլեանի անձին։ Այդ պղտոր շրջանէն ան անցաւ առանց զոհելու իր հեղինակութիւնը եւ բարոյական դիրքը։ Իր վրայ դրուած վստահութիւնը չթուլցաւ երբեք. ու քննիչ – տնօրէն Զաքարեանի մահէն վերջ (1906) կրկին աչքերը դարձան Աբուլեանի կողմը ու ինք է որ ստանձնեց տնօրէնութիւնը որոշ շրջաններ։

Նոյն պատրաստակամութեամբ է որ ան, աւելի ուշ, զինադադարի շրջանին (1919–1920) հակառակ իր յառաջացած տարիքին, իր ուսերուն կ'առնէր Գուլէլիի (Պոլիս) Կեդրոնական Որբանոցի տնօրէնութիւնը։ Բարեբախտաբար իր նախկին սաներէն գտաւ գործակիցներ որոնք սիրով բաժնեցին այդ ծանր բեռը։

×

Ափսո՜ս, Սանասարեան վարժարանը եւ հասոյթներու մեծ մասը զոհ գացին մեր ազգային աղէտին։ Անիկա վիշտը եղաւ Աբուլեանի վերջին տարիներուն։ Ինք որ իր կեանքի լաւագոյն տարիները ինչպէս եւ կորովը տրամադրած էր այդ հաստատութեան, ցաւով կը նշմարէր որ քաղաքական աննպաստ պարագաներ ու ծանօթ արգելքներ կը շարունակեն վտանգի տակ պահել վարժարանին ապագան։

Այդ ցաւը կը բաժնենք մենք, Սանասարեան բոլոր սաներս, մեր մայր – հաստատութեան համար գլխաւորաբար, ու միանգամայն անոր համար, որ մեզ անկարելի եղաւ արժանաւորապէս տօնել անոր հիմնարկութեան յիսնամեակը 1931ին։ Անիկա առիթ պիտի տար մեզ ի վեր հանելու վարժարանին երբեմնի վարիչ – ուսուցիչներու, մանաւանդ Գ. Աբուլեանի երկարաշունչ ու արդիւնաւոր ծառայութիւնը, որ անծանօթ մնացած է առ հասարակ, իրենց համեստ ու անաղմուկ գործունէութեան պատճառաւ։

Հիմակ որ իր ոսկորները կը հանգչին Քլամարի բարձունքին վրայ, մեր միակ փափաքն է — այն՝ որ իրն ալ էր— տեսնել մօտաւոր ապագայի մը Երկրի հողի վրայ իսկ վերաբացումը Սանասարեան մայր – վարժարանին։ Հոն անտարակոյս չպիտի մոռցուի ազնիւ բարերարի եւ Եղեանի անուններէն յետոյ յիշատակել նաեւ Աբուլեանի անունը իբրեւ մէկը հաստատութեան բարոյական հիմնադիրներէն։

Մինչ այդ՝ յարգանք իր յիշատակին։

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԷՆ ՆԵՐՍ

— o —

Վերջերս Դպրոցասէրի ներքին մատակարարութեան մասին եղած քննադատութեանց առթիւ, որոնց անդրադարձաւ նաեւ «Յառաջ» (5 օգոստոս), պարտականութիւն կը սեպեմ հրապարակ դնել իմ գիտցածներս, իբրեւ իրազեկ։ Մանաւանդ որ, հարցումներ կը տեղան ամէն կողմէ։

Դպրոցասէրը ոչ թէ 120 այլ 156 աշակերտուհիներ ունի, որոնց 99ը կ'ուսանին, 47 արհեստանոցին մէջ են եւ 10ը զանազան պաշտօններ կը վարեն։

Այս 156 աշակերտուհիներէն միայն 45ը թոշակ կը վճարեն։ Իւրաքանչիւր աշակերտի ամսականը մօտաւորապէս 105 ֆրանք է եւ այդ ալ վճարողներուն կողմէ շատ անգամ տոկոսի ձգուած։ Իսկ արհեստանոցին 47ը աշակերտուհիներուն աշխատելու եղանակը բացարձակապէս դպրոցական ուսանողներու նման է, դասարաններով ընդմիջուած եւ տօներու հանգիստ օրերով եւ նոյնիսկ տարը ամիս մը արձակուրդով։ Ուրեմն բնական է որ այս ձեւով աշխատանքը մը ամսական միայն 75 ֆրանք հասոյթ ապահովէ ամէն մէկ աշակերտուհիի։

Եթէ նկատի ունենանք թէ միջին հաշուով իւրաքանչիւր աշակերտուհիի ամսական ծախքն է 250 ֆրանք, ամէն Հայ պիտի ըսէ — «Կարելի չէ որ այս պայմաններուն մէջ սնունդը սքանչելի ըլլայ»։

Ճիշդ է որ աշակերտուհիները նախանձելի պայմաններու մէջ չեն, բայց բացարձակ սուտ է երբ կ'ըսուի թէ անօթի կը պառկին։ Ճիշդ է որ անոնք երեք տեսակ չեն ուտեր։ Իսկ սուտ է մանաւանդ երբ խօսքը այդ տղոց(?) առողջութեան մասին է։ Ունենալ գրեթէ մնայուն բժիշկ մը Հայ Կարմիր Խաչին կողմէ որոշուած եւ դրկուած, օգտուիլ դարձեալ Կարմիր Խաչի եւ զանազաններու դեղարաններէն, կը նշանակէ ապահովուած ըլլալ առողջապահութեան հոգը։ Անշուշտ 156 աշակերտուհիներ ունեցող հաստատութիւն մը պիտի ունենայ իր փոքրիկ հիւանդանոցը եւ հիւանդները։

Եթէ խօսքը հագուելուն մասին է, այստեղ ալ ի պատիւ Դպրոցասէրին պիտի ըսենք թէ ան ալ ինչպէս մենք՝ ունի վարժարանին ներսի եւ դուրսի հագուստ։ Եւ կը յուսամ թէ ժողովուրդն այն գաղափարը որ կեանքը կը դիտէ այնպէս ինչպէս որ է, բնական պիտի գտնէ որ չարքաշ մէջ պատահաբար աշակերտուհիի մը սոնամաքը կամ հագուստը թեթեւ մը պատռած ըլլայ (թէեւ ես չտեսայ)։ Մեր տուներուն մէջ ալ չի՞ կրնար պատահիլ։ Բայց ոչ մէկ կիրթ կարելի է աշակերտուհիները տեսնել այնպիսի վիճակի մը մէջ որ պատիւ չբերէ դպրոցին։

Այս հաստատութեան ծանօթ եմ 1908էն ի վեր, երբ Կիլիկիոյ աղէտէն անմիջապէս յետոյ, այնտեղէն եկած որբուհիներ առիթը կուտային որ վերաբացուէր Դպրոցասէրը իբրեւ վարժարան։

Այդ օրերուն շատ մօտ էի դպրոցին եւ տղոց աչքերս կը տեսնէին աւելի բան քան նոյնիսկ շատ մը անդամուհիները, որ հազիւ տարին մէկ անգամ կը հետաքրքրուէին Դպրոցասէրով։

Անցան տարիները եւ ես ճանչցայ դաս դաս բոլոր անդամուհիները որ այդ աշխատանքին իրենց մասնակցութիւնը կը բերէին։ Ճանչցայ եւ դասախօսները եւ ուսանողութիւնը։ Մանաւանդ խորապէս ուսումնասիրեցի աշխատանքին ձեւաւորումը։

Գործը խիստ կարծուածէն աւելի դժուար է այսօր։ Եւ այդ ամէն տեսակէտով, նիւթապէս թէ բարոյապէս, ներքին թէ արտաքին երեւոյթներով եւ դաստիարակչական աշխատանքներով։

×

Վերջերս առիթ ունեցայ յանկարծ այցելելու եւ հաստատութեան ներքին կեանքը գտայ այնպէս ինչպէս որ էր։ Գրասեղաններու առջեւ նստած աշակերտուհիներ։ Փոքրիկ աղջիկներ ամէնքն ալ, 4 տարեկանէն 14 տարեկան։

Ի՜նչ տարբերութիւն բոլոր անոնցմէ որ պատերազմէն առաջ նոյն հաստատութեան մէջ վարժուհի ըլլալու կը պատրաստուէին։ Տարիքի, լրջութեան եւ մտքի պաշարի։ Անոնք հասած աղջիկներ էին իսկ այսօրուանները, պզտիկ՝ դեռ խաղալու եւ նոր Ա. Բ. Գ. սորվելու պատրաստ։ Երէկ երազկոտ եւ վազուռն յոյսերով, աչքերը ուղղած դէպի դաշտը Վան, Մուշ կամ Կիլիկիա, իսկ այսօր կեանքին անծանօթ բայց աշխոյժ շարժուձեւերով, միամիտ ու անմեղ նայուածքներով։

Ահա այստեղ է որ Դպրոցասէրը կը մեծնայ մեր աչքին։ Երէկուան Հայուհիները արդէն մաս մը կրթութիւն էին ստացեր եւ կուգային մանկավարժական օրէնքներու ենթարկուելու, ինչ որ կը նշանակէր աշխատանք մը ամբողջացնել։ Եւ այդ կ'ընէր երէկի Վարժուհինոցը։ Իսկ այսօր մանկապարտէզէն սկսելով տանիլ բարձրագոյնը եւ վարժուհի հասցնել, կը նշանակէ կատարելութիւն մը։

×

Ահա պրպտումներուս արդիւնքը.— ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾ.— Այժմ Դպրոցասէրը ունի նախակրթարան մը (նախապատրաստական եւ 5 կարգեր)եւ լրացուցիչ դասարան մը։

Հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուները կ'աւանդուին լրջօրէն, ընդհ. զարգացում մը տալով աշակերտուհիներուն։ Լաւ հիմքերու վրայ դրուած են նաեւ գիտութեան, աշխարհագրութեան, ինչպէս նաեւ մաթեմաթիքի եւ առեւտրական ուսման դասերը։

Ձեռարուեստին մեծ հոգ կը տարուի եւ աշակերտուհիները ձեռական գեղեցիկ նմոյշներ կ'արտադրեն։

Առողջապահութեան դասերը կ'աւանդէ բժիշկ մը, որ միեւնոյն ատեն կ'ուսուցանէ մանկատածութիւն եւ մայրական պարտականութիւնները։

Ձեռնհասօրէն կ'աւանդուին նաեւ պատմութիւն, գեղագրութիւն, գծագրութիւն եւ երգի եւ մարմնի դասերը։

Բարձրագոյն դասարաններուն մէջ կազմակերպուած է ընդհ. զարգացման պահ մը, ուր տեղի կ'ունենան վիճաբանութիւններ եւ ասուլիսներ։ Այն աշակերտուհիները որ անծանօթ են ֆրանսերէն լեզուին, մասնաւոր կարգադրութեամբ մը կը յաճախեն գիւղին վարժարանը։

Վարժարանին շրջանաւարտուհիներուն մեծ մասը կը նուիրուին ուսուցչութեան, ստացած ըլլալով մանկավարժական գիտելիքներ։

Հաստատութիւնը ունի նաեւ կարի եւ ձեռագործի արհեստանոց, որուն մասնակցող աշակերտուհիները մնայուն չեն. երբեմն ամուսնական խնդիր մը կրնայ անմիջապէս ո եւ է աշակերտուհի […] տանտիկին մը դարձնել։

Արդէն բաւական աղջիկներ ամուսնացած են, տանտիկին եւ մայր դառնալով։

Տեսայ ճաշացուցակը։ Շաբաթը երեք անգամ միս, մէկ անգամ ձուկ եւ բանջարեղէն ու պտուղ ամէն օր։

Ամէն կենդանի գործ կ'ունենայ իր թերութիւնները։ Այս հաստատութիւնն ալ անշուշտ զերծ չի կրնար ըլլալ […]։ Վրիպումներ, որոնք կրնան դրուիլ ժամանակի ընթացքին։

Մեր ազգակիցները պէտք է օգնեն այս հաստատութեան եւ բարեացակամութեամբ մատնանշեն պակասները, որոնք երբեք չեն խանգարեր վարժարանին ներքին ներդաշնակութիւնը։

Ց. ՑՐԵՆԿԵԱՆ

Լուսնկայ գիշեր

— o —

Կէս գիշեր է. խոր լռութիւն։ Փողոցը(?) քունի մէջ, ու ես արթուն։ […] թառանիս փեղկերը լայն – լայն բաց […] երկինքի պլպլուն հարսներուն […] որպէսզի իմ տարագիր սիրտս […] գիշերուան լռութեան մէջ արբենայ։

Կը դիտեմ երկինքը՝ կապոյտ ծով[…] մը պէս խորախորհուրդ. աստղեր[…] շողշողուն, ճրագ առ ճրագ, աստղ[…] ծային ջահերով։ Լուսինը, ձեւ–ձեւ[…] մակ, հայրենի հարսի մը նման՝ […] ու ժպտուն, անհամար աստղերով […] ցնծա՜յ։

Ու իմ երիտասարդ տարագիր […] գիս, կ'ուռի, հով մը ըլլալ կ'ուզ[է] որպէսզի սուրայ, Հայու կարմիր […] ներով քաղցր պաչիկ մը դրոշմէ […] ռաւոր աստղերուն, եւ լուսինին, […] բախտաւոր են իմ հայրենի աշխար[հ…] ր, պայծառ երկինքը դիտելով…

Դուն երկիր ծաղկաստա՜ն…։ […] իմ երիտասարդ վանդակուած հոգի[ն] կը կառչի աշխարհի ցաւին ու տառա[…] պանքին, ու անոր մէջ ապրող եղբա[…] ներուն հանդէպ, որ չարիքներ, […] բիքներ հասցուցին իմ փառաւոր […] իմ դարաւոր ցեղին, որ այսօր, […] ղաքութեան բեռը շալկած՝ կը […] նարել ուսերուն վրայ, իր սեւ […] կուլայ…

Ո՜ր լռութիւն։

Աշխարհը քունի մէջ, ու ցեղը […] թուն։

Մ. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

ՋԻՆԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

× Ջուտ ոսկին կրակէ չի վախնար։

× Հեռացած ազգականներ չեն ար[ժեր] մէկ մօտիկ դրացի մը։

× Որքան ծառը բարձր ըլլայ, […] ձեւալ տերեւները վերջ ի վերջոյ գետին կը թափին։

× Լաւ մեղուն գետին ինկած ծաղկի վրայ չի թառիր։

× Որքան ալ ծովը մեծ ըլլայ, […] ւերը դարձեալ անոր մակերեսին վրայ իրարու կը հանդիպին։

× Սրտին մէջ փառասիրութիւն […] նուցանելը՝ թեւերուն մէջ վագր կրել կը նշանակէ։

× Մուրճը կը ծեծէ կացինը, կացի[նը] կը ծեծէ փայտը։

ԱՂԲԵԱՆ ՆՕԹԵՐ

— o —

Այո՛, բայց այդ ամենապարզ գործողութեան մէջ իր զէնքերը այլազան են,— չըսելու համար սարսափելի— որ մարդս շուտով խելքի կը բերեն։ Մէկդի ձգենք այն անհամար միջոցները որ քիչ մը սովորական են. մուտքդ չի տեսներ թերթ կը կարդայ։ Կը տեսնէ՝ բայց ուշ ոտքի կ'ելլէ։ Բարեւդ չի պատասխաներ։ Քեզմէ յետոյ եկողին… սխալմամբ անոր առաջ կը ծառայէ… Այս բոլորը ծանօթ է։ Բայց սակական ջուր տալու գործողութեան մէջ՝ ինչ երանգներ է գտեր… Գաւաթը չի ցողեր։ Ուրիշին գաւաթէն սըխալմամբ քանի մը կաթիլ քուկինիդ մէջ կը վազցնէ։ Ճիշդ չափը կը մոռնայ։ Տասն անգամ ալ չակել տաս՝ քիչ մը աւելի կամ պակաս կը լեցնէ։ Գաւաթին տակը առանց սրբելու կուտայ եւ այնպէս մը որ մետաքսէ հագուստ կամ բաճկոնակ կը թրջէ։ Գաւաթը զարնելով առջեւդ կը դնէ եւ. վուալա մը կ'ըսէ որ, «խմէ ու կորսուէ» ըսել է։ Իսկ եթէ վստահ է յիսունոցին վրայ, յիշողութիւնը անվրիպելի չէ։ Ձեր խմելիքը ճիշդ բժշկական չափով կը լեցնէ. կաթիլ մը աւել չըլլար, գաւաթը լաւ մը ցողուելէ յետոյ, ճերմակ սրբիչով կը սրբէ շնորհալիօրէն գաւաթին տակը, քաղցրութեամբ կը դնէ առջեւդ. վուալա մէօսիօ կամ վուալա մատամ որ «անուշներ» ըսել է այս անգամ։ Ջէ՛, ըսելիք չկայ, յիսունոցները իրենն են, ինք յիսունոցներունն է։ Իրարու մէջ կայ գերբնական ձըգողութիւն մը։ Պաշտամունք բառը ոչ թէ շատ այլ ամբողջական չպիտի ըլլար. պիտի մնար երանգէ զուրկ։ Երէկ իմ ընկերը.

— Քանի օր է միտքս է, չեմ համարձակիր ըսել, դիտել տուաւ, աս աղջիկը բացարձակապէս յիսուն սանթիմի կը նմանի։ Ո՞ր մասով, ինչպէս, չեմ գիտեր։ Անհեթեթութիւն է թերեւս, բայց բացարձակապէս յիսուն սանթիմի կը նմանցնէ։

Ինչպիսի հեշտանքով խնդացեր եմ։ Ճի՛շդ էր, ճիշդ էր, երեւակայեցէք։ Եթէ կարելի ըլլար որ քաղաք բերէի եւ ձեզի ցոյց տայի յանկարծ. «Յիսուն սանթիմ է» պիտի բացագանչէիք անմիջապէս։

Եւ այսպէս բոլոր սպասարկողները։ Վերը բաղնիքով զբաղողները, մարձողը, դանձին գլուխը նստողը, բոլորը, բոլորը։ Անոնց գործածած միջոցները, «թիփ»ներուն անհուն երանգները կը խնայեմ ձեզի. հատոր մը կը լեցնեն։

Ջուրէն յետոյ՝ լաւ է քիչ մը հանգստանալ։ Հիւրասրահը հսկայական է։ Կարմիր բաճկոնակը չի տեսներ մեզի։ Թող դիտենք քիչ մը այսպէս։ Մօրը հետ նստած է։ Խիտ դէր ու կապոյտ աչքերով մայրը թերթ կը կարդայ եւ բոլէն անգամ մը բան մը կ'ըսէ աղջկան։ Կարմիր բաճկոնակը՝ կապոյտ մը կը հիւսէ հիմա։ Հաճոյքով կը լսէ մօրը խօսքերը ու իր պատասխանին մէջ կայ եւ մտերմութիւն եւ զաշնակցութիւն։ Իրենցմէ քիչ անդին վաթսունենոց մարդ մը նստած է, խմիչքի գաւաթի մը առջեւ։ Յայտնապէս անոր վրայ կը խօսին։ Վաթսունենոցը ականջներուն քովի քանի մը մազերը ձգեր է որ երկարին եւ տարեր հասցուցեր է մինչեւ միւս ականջին շուրջը։ Գէշ փոխառութիւն չէ… Ծերունին դրամապանակը բացաւ, հազարնոց տոմսակներու տրցակի մը մէջէն հատ մը հանեց եւ տուաւ կառաւոնին(?)։ Մայր ու աղջիկ լրջացան։ Արտակարգ ակնարկներ ձգեցին ծերունիին վրայ եւ լուսարձակներուն պէս իրենց աչքերը հետեւեցան անոր, մինչեւ դուռը ուրկէ դուրս ելաւ եւ որուն մօտ հանդիպեցան մեզի… Մեղրալուսնէ անմիջապէս յետոյ, եթէ դաւաճանութեան անկողնին առջեւ իյնայի յանկարծ՝ դէմքը աւելի ուժգին խռովք չպիտի առնէր։ Երկվայրկեանի հարուածով տիրապետեց։ Ոտքի ելաւ, մօրը քանի մը բառ ըսաւ եւ կարմրած դէմքին վրայ ժպիտով մը ու բնական ողեւութեամբ մը մօտեցաւ մեզի։

— Դուք հո՞ս էիք։ Շատո՞նց…

— …

— Ջուրը խմեցի՞ք արդէն…

— …

Կը նայիմ իր աչքերուն ու մեղմօրէն կը շարունակեմ երգել։ Խռովքը որ վերնամաշկին տակ էր՝ դուրս ելաւ։

— Ի՞նչ ունիք… Զգալով որ գրեթէ զինքը մատնող խօսք մը ըսաւ ակամայ.

— Այսօր տխուր կ'երեւաք։ Ինչո՞ւ … Ես բա՞ն մը ըրած եմ…

= Ի՞նչ է այս։ Բաճկոնակ մը եւս կը շինէ՞ք։

— Այո՛, պատասխանեց զուարթութեամբ եւ երկու ուսերէն բռնած ցուցադրեց–

= Կապո՞յտ…

— Այո՛։ Ինծի շատ կը վայլէ։

= Չէ՛, չէ՛, սեւը աւելի կը վայլէ ձեր դէմքին։

— Իմ դէմքի՜ս… կրկնեց մեքենաբար ու շուարած։

= Ձեր աչքերուն ըսել կ'ուզեմ…

Կարծրութիւն մը եկաւ երեսին։ «Շաքօր»ը վրայ հասաւ եւ յայտնեց թէ Պարոն Ռուսը մեզ տեսնել կը փափաքի։

= Ներեցէք, խնդրեմ։

— … Եթէ գիտնայիք թէ որքան անիրաւ էք… մրմնջեց մեր ետեւէն, մինչ մենք ուղղուեցանք մուտքի սրահը եւ տեսանք որ սանդուղներէն, դանդաղօրէն ու արժանավայելօրէն Իվան Ֆէտորովիչը վար կ'իջնար։ Ոչ միայն մարմինը, ամբողջութիւնը՝ աւելի քան մռայլ էր։ Սեւ ու կարմիր տարիներու դէզի սոսկալի խառնուրդ մը, սոսկալի կնիք մը։ Երկու օր սենեակէն դուրս չելլալ այն անգամէն ի վեր որ քանի մը գաւաթ աւելի խմեց։ Երեք անգամ իմ ընկերոջը հետ այցելութեան գացինք իր սենեակը եւ մօտաւորապէս կէս ժամ մնացինք ամէն անգամին։ Զխանդուեցաւ մեր խօսակցութեան որ մասամբ արուեստական էր։ Երբ կ'ուզէինք հրաժեշտ առնել՝ քաղաքավարութեան համար իսկ չառաջարկեց աւելի մնալ։ Ընդհանրապէս դ[…] պաշտօնական մեզի հետ։ Այլ[…] մնաց լռակեաց, խիստ, ու կծկուա[ծ…] ստոնամանիք վերապահութեան մէ[ջ…] Աչքերը երբեմն կը հաստատ[…] վայրագ ցասումով։ Ակնարկները […] բեմն կը դառնային կասկածոտ, գէ[շ…] ու դաւադիր։

— Անզգալաբար աշունը եկեր է […] դէն, երեւակայեցէք, Իվան Ֆէտո[րովիչ…] վիշ, սկսաւ իմ ընկերը եւ […] կեց։ Ան անտարբեր գլուխը երերց[ուց…]

— Ջանդը զարկա՜ծ են արդէն, […] ցուց։ Ապա «շաքօր»ը ղրկեց […] մը բերել տալու։ Նստանք օթոց[…] վրայ, նախադուռին մէջ։ Քանի […] րոպէ կարդալէ վերջ.

— Ջանդը զարկա՞ծ են արդէն, […] ցուց կրկին ու անմիջապէս […] դարձաւ։ Հա՛, ոչինչ …կը […] շատ անօթի ալ չեմ…

Թերթը դրաւ մէկդի եւ […] խլիրտ։ Գլուխը իրանին վրայ […] ըլլալուն՝ չերտ չերտ մեխեր […] կ'ելլէին իր հաստ վիզէն։

ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

(8)

(Շար.)

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ԱՅԼԵՒՍ ՉԵՆՔ ՏՊԵՐ»

— o —

Մխաքէթի մէջ Մ. Սալահէտտին կը գրէ.—

Գրատուն մը՝ մեր հրապարակին վրայ։ Անձերը գրատան տէրը եւ ես։ Խօսակցութեան նիւթը ծանօթ է.

— Գրավաճառութիւնը Թուրքիոյ մէջ։

Փոշոտ բաֆներուն վրայ հին ու նոր հարիւրաւոր գրքեր կարծես մեզ մտիկ կ'ընեն։

Գրավաճառը հետեւեալը կ'ըսէ.

— Թուրքերէն գիրքերը շատ քիչ կը ծախուին։ Որովհետեւ գնորդները բաւարարող գիրք չկայ։ Հանրութիւնը ինչո՞ւ դրամ տայ բանի մը որուն չի հաւնիր։ Առեն մը մեծ ակնկալութեամբ կարգ մը գիրքեր տպեցինք, [illegible] այսօր, բեռնակիրներու կռնակը դրուած ու օխայով ծախու հանուած [illegible] հանդերձ, ծախքին մէկ քառորդն իսկ չենք ստանար։ Քանի կը [illegible] այն մեծ ջանքը, զոր թափեցինք սա փեղկերուն մէջ շարուած գրքերը մէջտեղ հանելու համար, [illegible] որ շատ մեծ սխալ գործած եմ։ Որպէսզի Թուրքերէն գրքերու վաճառումը աւելնայ, հարկ է [illegible] սերունդ մը եւս։ Այդ սերունդը հիմա 8-10 տարեկան է. տասը տարի վերջ գործերը կը բացուին, կը կարծենք։ Բայց այդ տասը տարին ինչպէս անցընենք։

Երբ գրավաճառը իր դառնութիւնը կը պարպէր աղջես, [illegible] մը երկարեցաւ։ Մօնչէր մը ձեռքը գաւազան ու մազերը ցրիւ ցրիւ։ Աղօթին տակ թերթեր, պարբերականներ, գրքեր...

Բարեւեց գրավաճառը ու անցաւ իր նիւթին։

— Ձեզի համար նոր երկ մը պատրաստեցի։ Գրավաճառը ինծի նայեցաւ. կը ժպտէ՞ր, թէ կ'ուզէր լալ,— չկրցայ ճշդել։

Մօնչէրը իր երկի մասին բացատրութիւններ տուաւ.

— Բոլոր կիները չահագրգռող նիւթ մը... «Ինչո՞ւ կը սիրենք, զո՞վ կը սիրենք»։

Ու չալըմով մը գլուխը ցցեց։ Ան կարծեց թէ երկին վերնագիրը կարդալու փափաք մը ստեղծեց գրավաճառին մէջ։ Մինչդեռ գրավաճառը կարճ պատասխան մը տուաւ.

— Այլեւս չենք տպեր։

Մօնչէր գրագէտը չփոթեցաւ.

— Ինչո՞ւ. չէ՞ որ նախապէս կը տպէիք։

Գրավաճառը երկու բառով կտրեց անցաւ.

— Այլեւս չենք տպեր...

Մօնչէր երբ մեկնեցաւ, գրավաճառը մատնանշելով բաֆերուն մէջ փոշոտ գրքերը, ըսաւ.

— Ահա քիչ առաջ եկող մեծ գրագէտին երկերը... Հազիւ 10 հատ ծախած եմ։

Ու աւելցուց.

— Այլեւս չենք տպեր...

Ու յետոյ մրմռաց.

— Ամօ՛թ...

ԲԺԻՇԿ ԵՒ ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ ԿՌՈՒԶԵՆ

— · —

Գամըշլըէն (Հիւս. Սուրիա) կը գրեն «Ազդակ»ի.—

Գամըշլի գիւղը, իր բազմաթիւ բնակչութեամբ հեղհեղէ քաղաքի մը կերպարանքը կը ստանայ, գիւղացի ժողովուրդէն զատ հոս գալ սկսեր են բազմացեղ քաղաքացիներ։ Հոս կան բազմաթիւ ազգեր, որոնք ունին եւ ունենալու վրայ են իրենց սեփական եկեղեցին ու դպրոցը։ Ամէնէն ուշը մենք Հայերս հոս եկած ենք թէեւ, սակայն ունեցանք այս տարի եկեղեցի մը, եւ կառուցանելու վրայ է լաւ դպրոց մը, որ ամենակարեւորն է մեզի համար։ 3–400 երկսեռ աշակերտութիւն մը թափառական փողոցները կը մնան դեռ։

Գիւղը օժտուած է լաւ արհեստաւորներով, ունինք երկու Հայ բժիշկներ եւ դեղագործ մը։ Կը պակսի լաւ ատամնաբոյժ մը, դեղագործ մը եւս ու կարող եւ փորձառու վիրաբոյժ մը։

Գիւղը ունի առատ արմտիք եւ բանջարեղէն, ամէն բան աժան, հակառակ սահմանամերձ ըլլալուն ապահովութեան տեսակէտէն կատարեալ է, ժողովուրդը միայն իր հացով կը զբաղի, եւ ամէնն ալ ինքնաբաւ են եւ հանգիստ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ԱՐԾԻՒ» ՓԱՆՓԱՌԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

— oo —

ՏԵՍԻՆ, 20 սեպտ. (Յառաջ).— Երկու տարի առաջ տեղւոյս Վասպ. Հայր. Միութիւնը նիւթական խոշոր զոհողութեան մը տակ մտնելով եւ գնելով 24 կտոր զանազան գործիքներ կազմեց փանփառի խումբ մը՝ Վասպ. «Արծիւ» փանփառ անունով։ Խումբը դրուած էր Պ. Ժ. Խաչիկեանի ղեկավարութեան տակ։ Պէտք է խոստովանիլ թէ շնորհիւ Պ. Խաչիկեանի թափած ջանքերուն, խումբը կրցաւ քանի մը ամիսէն նուագել եւ երթալով յառաջանալ, շարժելով նոյն իսկ տեղացիներու նախանձը։ Մինչեւ այժմ «Արծիւ» փանփառը իր մասնակցութիւնըբերած է շատ մը ազգային հանդէսներու,— Տեսին, Լիոն եւ Վիէն — արժանանալով ժողովուրդի գնահատութեան։

Քանի մը ամիս առաջ Հայր. Միութիւնը կը ստանայ նամակ մը Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութենէն,— կը խնդրէին որ փանփառը իր գործիքներով տրամադրուի իրենց, այն պայմանով որ կը ստանձնեն գործիքներու ապահովութեան պատասխանատուութիւնը, պահելով հանդերձ խումբին անունը — Վասպ. «Արծիւ» փանփառը։ Վասպ. Հայր. Միութիւնը նկատի ունենալով այս բուռ մը յանդուգն պատանիներու եռանդը, սիրով ընդառաջ գնաց առաջարկին։ Վերջերս ղեկավարին տեղէս մեկնելուն պատճառաւ, պատանիներու կողմէն կը հրաւիրուի «Կոմիտաս» երգչախումբի ղեկավար ընկ. Ա. Մելքոնեան, ստանձնելու փանփառի ուսուցիչ – ղեկավարութիւնը։ Ընկերը սիրով կ'ընդունի հրաւէրը եւ այժմ եռանդով փարած է գործին։ Յաջողութիւն եւ կորով մաղթելով նոր ղեկավարին, կը յուսանք թէ իր կարելին պիտի ընէ փանփառը նախանձելի բարձրութեան հասցնելու համար, նման երգչախումբին։ Եւ ահա ի նպաստ «Արծիւ» փանփառին, ամսոյս 17ին, կիրակի, ծանօթ «Պաղ աղբիւր»ին վրայ սարքուած էր դաշտապարահանդէս մը։ Հակառակ անոր որ 12 ժամուան մէջ միայն կազմակերպուած էր հանդէսը, դարձեալ կոկիկ բազմութիւն մը ներկայ էր։ Մուտքին երկու կողմերը կը ծածանէին Ֆրանսական եւ Հայկական եռագոյնները։ Ֆրանսական ընտիր ճաշի մը առաջնորդութեամբ պարասէր զոյգերը կը դառնային շարունակ, չմոռնալով նաեւ պիւֆէն։ Ընկ. Ա. Մելքոնեան քանի մը ազդու խօսքերով, ներկայացնելով Հայ փանփառին օգտակարութիւնը, կոչ ըրաւ ներկաներուն եւ բոլոր Տեսինի Հայութեան, որ իրենց նիւթական եւ բարոյական օժանդակութիւնը չզլանան թէ փանփառին եւ թէ երգչախումբին, որոնք դրուած են ժողովուրդի տրամադրութեան տակ՝ առանց կուսակցական խտրութեան։ Թելադրեց ծնողներուն որ իրենց զաւակները ղրկեն երկու քոյր երաժշտական միութիւններու մէջ։

Ի նպաստ փանփառին Պատ. Մխութեան կողմէն սադ մը դրուած էր աճուրդի, որմէ գոյացաւ փոքրիկ գումար մը եւ շահեցաւ ընկ. Մ. Գրիգորեան, իր կողմէն նուիրելով 10 ֆր. եւս։ Ընդհանուրին երգ ու պարին մէջ ուշ ատեն ներկաները սկսան կամաց կամաց քաշուիլ դաշտէն փանփառին «Յառաջ Նահատակ» քայլերգով։

Վեհունի

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

— o —

ՆԻՍ, (յապաղած).— Սեպտ. 3ին տեղի ունեցաւ Ֆ. Կ. Խաչի Նիսի մասնաճիւղին դաշտապարահանդէսը։ Առտուն ժամը 7.30ին արդէն կազմ ու պատրաստ ոտքի վրայ էին անդամուհիները եւ Կ. Խաչի համակիր հասարակութիւնը։ Ժամը 8ին եկան երեք օթօքարներ որոնց մէջ տեղաւորուեցաւ ժողովուրդը, մանուկներուն տեղ տալով իրենց ծունկերուն վրայ։ Եւ ամէնը միասին ուրախութեամբ երգելով ճամբայ ելան դէպի Պուչ – տը – Լու, հանդէսին վայրը։

Կէս օրէ առաջ ամէն մարդ ընտրեց իր ընտանիքին համար մասնաւոր տեղ մը։ Շատեր բերած էին նուագարաններ, որով սկսան նուագել եւ ընտանիքով զուարճանալ։ Ճոխ պիւֆէ մը պատրաստուած էր Կ. Խաչի կողմէ։ Կէսօրէ վերջ տեղի ունեցաւ ներկայացումը։ Երգիչ խումբը Պ. Շէհլըբեանի առաջնորդութեամբ «Մեր հայրենիք»ով բացաւ հանդէսը։ Յետոյ բացման խօսքն ըրաւ Պ. Հ. Ապաճեան, որ վեր հանեց Կ. Խաչի գործունէութիւնը պարզեց անոր գործին ծանրութիւնը։ Խօսքը վերջացուց խրախուսելով Հ. Կ. Խաչի անդամուհիները։

Երգեր երգուեցան Պ. Շէհլըբեանի եւ Տ. Եաղուպեանի կողմէ, ինչպէս եւ խմբերգներ։ Պ. Ճոչկունեանի կողմէ Կ. Խաչին նուիրուեցան երկու գեղեցիկ թաչկիններ իրենց վանդակով աճուրդի դրուելու համար։ Աճուրդը բարձրացաւ մինչեւ 207 ֆր.ի։ Մասնակցեցան նաեւ Ֆրանսացիներ։

Աճուրդէն վերջ հանդէսը շարունակուեցաւ հայկական պարերով եւ սկաուտական խաղերով և տեւեց մինչեւ երեկոյ։

Որոշուած ժամուն կառքերը եկան հանդէսի վայրը, եւ ժողովուրդը ինչպէս առաւօտուն, նոյնպէս եւ երեկոյին կանոնաւորապէս տեղաւորուելէ վերջ երգելով տուն վերադարձան։

Անդամուհի

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՆՐԱՎԷՊԵՐ ԽՈՐՀ. ՌՈՒՍԻԱՅԷՆ

Անգլիական մամուլն իսկ սկսած է մանրավէպեր հրատարակել Խորհ. Ռուսիոյ կեանքէն։ Այսպէս, «Մորնինկ Փոսթ» կը գրէ թէ Խարկովի մէջ կը կառուցուի հսկայ օդանաւ մը, որ աշխարհի մէջ ամենամեծ օդանաւը պիտի ըլլայ։ Այս օդանաւին շուրջ կան բազմաթիւ մանրավէպեր։ Համաձայն ատոնցմէ մէկուն, Խարկովցի մը կը փափաքի այդ օդանաւով Կիեւ երթալ, քանի որ գիտէր թէ հոն, տոմսի փոխարէն, մարդ կրնայ՝ երեք հաւկիթ ստանալ։ Իր խօսակիցը, սակայն, կ'ընդմիջէ զինքը ու կ'ըսէ.

— Բոլորովին աւելորդ յոգնութիւն։

— Ինչո՞ւ։

— Որովհետեւ Կիեւի մէջ հաւկիթի սպառողներուն պոչը այնքան երկար է որ վաղը միւս օր մինչեւ Խարկով պիտի հասնի...։

Անշուշտ, ոմանք կը ճգնին չինծու նկատել այս պատմութիւնները։ Դիմենք, ուրեմն, բուն իսկ խորհ. թերթերուն։

«Կրասնայա Կազէթա»ն կը գրէ.—

Փեթերսպուրկցի ելմտ. քննիչ մը երկար ատեն կը փնտռէ Կոկոլը տուգանք առնելու համար, որովհետեւ այս վերջինը իր եկամուտները յայտնող թուղթ չէր ներկայացուցած։ Ի զուր մարդիկ իրեն կը յայտնեն թէ իր փնտռած անձը մեռած է։

— Մենք գիտենք այդ աճպարարութիւնները — կը վրդովուի քննիչը — երբ փէշս գրելու մասին է ողջ է, իսկ երբ տուրք տալու մասին է՝ մեռած է։

×

Մոսկուա կը հասնի, Պեթերսբուրգի համալսարանէն, փրոֆէսօր Թուրաքի։ Այս մարդը, ջերմ համակիր մը Կոկոլի, կ'ուզէ գրագէտին գերեզմանը այցելել։ Կոկոլի աճիւնները երկար ատենէ ի վեր փոխադրուած են, Տօնի վանքէն, Նովօ – Տէվիչէյսքի։ Փրոֆէսօրը հոն կ'ուղղուի։ Դրան աջեւերը քը կը կեցնեն։

— Ես Լէնինկրատի համալսարանի փրոֆէսօր եմ, կ'ուզեմ Կոկոլի գերեզմանը տեսնել, թոյլ տուէք ինծի, խնդրեմ — կ'ըսէ Թուրաքի, ներկայանալով գերեզմանի վարչութեան ներկայացուցչին։

— Ձեր ազգակա՞նն է։

— Ի՞նչպէս թէ ազգական։

— Շատ պարզ է. կ'արտօնուին միայն ազգականները ու ազգական կը նկատուին երկու սեռէ տղաք, թոռներ, քոյր, եղբայր...

— Բայց ի՞նչ կապ ունին հոս քոյրն ու եղբայրը։ Ասիկա Կոկոլն է, կը հասկնա՞ք, Կոկոլը։ «Մեռեալ հոգիներ»ու հեղինակը...

— Հոս մենք բոլորս մեռեալ հոգիներ ենք, փրոֆէսօր։ Կոկոլը բացառութիւն մը չէ։ Ամէն մարդ իր կարգին։ Ոչինչ կրնամ ընել։

— Բայց, հասկցէք ի վերջոյ, ասիկա սովորական գերեզման մը չէ՛։ Այս գերեզմանը, ի՞նչպէս ըսեմ, պատմական նշանակութիւն ունի, այս մարդը մեծ գրագէտ է, հանճար, դասական...

— Գիտեմ որ դասական է։ Բայց, մի՞թէ դասականները ազգական չունին... Ունի՛ն, անշուշտ։ Թող գան ուրեմն անոնք։ Գերեզմանը ընտանեկան բան մըն է։ Թողեցէք ձեր ազգականներէն մէկն ու եթէ կ'ուզէք օրն ի բուն կեցէք հոս։ Աս աս է, ուրիշ խօսք չունիմ...

Ու փրոֆէսօրը, ճարը հատած, կը վերադառնայ Լէնինկրատ։

Տղեկ մը, նախակրթարանի աշակերտ, գլուխը հակած կը կարդայ «Աղուէսն ու Պանիրը» պատմութիւնը,

«— Ծառի մը ճիւղին վրայ, օր մը, Աստուած դրաւ կտոր մը պանիր»...

Տղուն հայրը, որ թունդ համայնավար մըն էր, յանկարծ կ'ընդմիջէ ու կ'ըսէ.

— Ի՛նչ յիմար յիմար դուրս կուտաս։ Քեզի հազար անգամ ըսած եմ որ Աստուած չկայ։

Տղան կը վախնայ ու կը լռէ։ Ու մինչ հայրը կրկին իր գործովը կը զբաղի, տղեկը, կամաց մը կը մօտենայ հօրը ու սիրտը դող կը հարցնէ.

— Հայրիկ, եթէ Աստուած չկայ, պանիր կա՞յ...

⁂ Երեք ճանճեր կ'որոշեն ճամբորդութիւն մը կատարել։ Կ'ուզեն աշխարհը տեսնել։ Ու կը թռին։ Իրենցմէ մէկը կը ծարաւնայ ու կը թառի գաւաթ մը գարեջուրի վրայ, ու կը թունաւորուի։ Երրորդ ճանճը, իր ընկերները կորսնցուցած ըլլալուն, կը յուսահատի ու կ'որոշէ անձնասպան ըլլալ, ու վճռապէս կը նետուի «Մահ ճանճերուն» գրուած թունաւոր թուղթին վրայ։ Բայց, այդ թուղթն իսկ կեղծուած էր...

ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔՔԵՒՅՈՒՆԱԿԱՆ ԴԱՇԻՆՔԸ

— o —

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (17 սեպտ.)։

— «Սեպտ. 14ին Էնկիւրիի մէջ հանդիսաւորապէս ստորագրուեցաւ հելլէնեւթուրք նոր դաշինքը, որ տասը տարուան տեւողութիւն ունի։ Հակառակ երկուստեք տրուած հաւաստիքներուն, թէ նոր դաշնագիրը լիովին կը համապատասխանէ կողմերուն քաղաքական ու տնտեսական շահերուն, ապահովելով նաեւ դիւանագիտական գործակցութիւնը միջազգային համաժողովներու մէջ եւ Թրակիոյ սահմաններուն ներկայ դրյավիճակին պահպանումը, դժուար չէ կռահել Աթէնքի քաղաքական շրջանակներուն հիասթափութիւնը։ Ինչ որ կ'ակնկալուէր, չստացուեցաւ։

Փոքր ու անկարեւոր խնդիրներ, որոնց լուծումը յունական անձնասիրութիւնը պիտի շոյէր, մնացին առկախ եւ կամ յետագայ բանակցութիւններու նիւթ պիտի կազմեն, դուռ բանալով նոր տարակարծութիւններու։

Այս խնդիրներն են՝ գաղթականներու ազատ երթեւեկը Թուրքիա եւ ի հարկին հոն հաստատուելու պարագան եւ Պոլսոյ յոյն վարժարաններու եւ հանրածանօթ Փափա Էֆթիմի խնդիրները։ Առաջինը, կենսական նշանակութիւն ունի Յունաստանի համար։ Հելլէն մամուլին այդ մասին հրատարակած խմբագրականները ապացոյց են որ Էնկիւրիի բանակցութիւններէն բան մը կը սպասուէր այդ ուղղութեամբ։

Մինչեւ անգամ, կառավարական թերթերէն մէկը գրեց թէ եթէ վարչապետը Թուրքիայէն առանց զիջում կորզելու Աթէնք դայ, արդարացուցած պիտի չըլլայ իր առաքելութիւնը։ Ու փաստ է որ Պ. Ցալտարիս Աթէնք կուգայ, իր հետ բերելով Թուրք կառավարութեան վճռական մերժումը գաղթականներու երթեւեկի հարցին մէջ։ Գաղթականները միայն առեւտրական նպատակով պիտի կրնան Թուրքիա մտնել, առանց տեղաւորուելու։ Յունական համբաւաւոր բարեկամութեան դաս մըն է ասիկա։ Առկախ մնացած երկրորդ խնդիրը Պոլսոյ փոքրամասնական վարժարաններուն մէջ դասաւանդութեան Թուրքերէնով կատարուելուն կը վերաբերի։ Այս սիւնակներուն մէջ, ուրիշ առթիւ գրած էինք թէ Թուրքիոյ կրթական գործավարութեան փոքրամասնութեանց վարժարաններուն համար պատրաստած ծրագրին համաձայն, բոլոր դասաւանդութիւնները պիտի ըլլան Թուրքերէն լեզուով եւ մայրենի բարբառը պիտի դասաւանդուի իբր օտար լեզու։ Իր ատենին, հելլէն թերթերը՝ հելլէնեւթուրք բարեկամութեան ոգիին հակառակ գտած էին այդ ծրագիրը։ Կը թուի թէ Թուրք կառավարութիւնը այս խնդիրը, ինչպէս նաեւ Փափա Էֆթիմի պարագան, ներքին խնդիր նկատած ըլլալով, ուզած չէ բանակցութեան նիւթ դարձնել։ Ահա, առկախ ձգուած երեք խնդիրներ, որոնց լուծման անհամբերութեամբ կը սպասէր հելլէն հանրային կարծիքը։

Հելլէն շրջանակներու հիասթափութիւնը արձանագրելէ յետոյ, պէտք է նշել որ նոր դաշնագրին քաղաքական նշանակութիւնը կարծուածէն աւելի մեծ է։ Ա. յօդուածին տրամադրութեան համաձայն, երկու երկիրներու սահմաններու անբռնաբարելիութեան մասին խօսուելով, թոյլ կը տրուի հասկնալու թէ երրորդ մը՝ եթէ յարձակի մէկ կամ միւս կողմի սահմաններուն վրայ, իր դէմ պիտի գտնէ երկու երկիրները։ Որոշապէս յայտնի չէ թէ այս յօդուածը Թուրքիոյ ամբողջ սահմանները կ'ընդգրկէ թէ ոչ միայն Թրակիան։ Պատճառներ կան ենթադրելու թէ Ա. յօդուածը Թրակիոյ սահմաններուն կը վերաբերի, ուր երկու երկիրները հասարակաց շահեր՝ ունին։ Այսինքն կը գտնուին պուլկարական պահանջներու առջեւ։ Յունաստան Թրակիոյ սահմաններուն ապահովութիւնը Թուրքիոյ վստահելով, պուլկարական վտանգը չէզոքացուցած կ'ըլլայ։

Հարցումին պատասխանը պիտի տայ ապագան։ Կարելի չէ սակայն անտեսել Պուլկարիոյ մէջ ծայր տուած դժգոհութեան վրայէն, որ բան մը ենթադրել կուտայ»։

ՎԵՐԱԴԱՐՁ.— Մէթր Bernard Wahé, որ La Baule հրաւիրուած էր Փարիզի Առեւտրական Սենեակի մը նախագահին կողմէ՝ դատական կարեւոր խնդրի մը համար, Փարիզ վերադարձած է եւ իր խորհրդակցութիւնները վերսկսած կանոնաւորապէս։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ՝ 1915-1924

— o.o —

4.— ԱՌԱՋԻՆ ՋԱՐԴԸ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻ ՁՈՐԻՆ ՄԷՋ

[illegible] կը քալէինք դէպի գիւղը։ Գիշերը խիստ մութ էր, [illegible] չկար։ Բաւական հեռու կը քալէինք ճանապարհէն եւ կը յառաջանայինք առանց շշուկի։ Գիւղին վերեւ [illegible] անունով քարերու կոյտ մը կար, անոր ձախ կողմը փշատի հսկայ ծառ մը, ո՞վ գիտէ որ դարէն մնացած [illegible], միայն թէ գիտեմ որ այդ ծառին շուքին [illegible] ամառ ատեն կը տեղաւորուէր աւելի քան հազար [illegible]։ Այդ ծառին տակ կար ինքնաբուխ գեղեցիկ աղ[illegible] մը որ ամառը սառի նման պաղ էր, իսկ ձմեռը [illegible], այնպէս որ իր շուրջը ձիւնը պարիսպի պէս կը [illegible] բարձրանար, մինչ իր ջուրը կը շոգիանար։ Այդ ջուրը [illegible] գիւղի կենաց աղբիւրն էր, որմէ սնած էին մեր պա[illegible]պերը, կը սնանէինք մենք ու պիտի սնանէին դեռ այնքան [illegible]րունդներ...։

Հազիւ 500 քայլ մնացած էր այդ սրբավայրին, երբ [illegible]մբին առաջնորդը յանկարծ կեցաւ։ Հայրս էր, որ իր [illegible]նքը ուղղեց մեր կեանքին համար։

— Կեցէք տղաք, ըսաւ, ես աղբիւրի մօտ կրակ կը [illegible]մարեմ։ Ի՞նչ են ասոնք, արդեօք մե՞րոնք թէ թշնամի[illegible]ր։

Անորոշ էր։ Ուստի Հայրս բաներ մը պատուիրեց ըն[illegible]րներուն, եւ երիտասարդ հօրեղբօրորդիս Տիգրան Մէ[illegible]եանի ընկերակցութեամբ առաջ գնաց դէպի կրակը։ [illegible] մօտեցան կրակին դիրք բռնելով, նշանախօսք սուլ[illegible]ով մը հարց կ'ուղղէր անծանօթներուն։ Դիմացիները մերոնք չըլլալով անշուշտ սուլոցին չկրցան պատասխանել, ուստի մեր երկու առաջնորդները կրակ բացին ու Քիւրտերը փախան։ Մեր խումբն ալ իր ունեցած խեղճ ու կրակ քանի մը ատրճանակով կրակ բացաւ, ու հաւաքուեցանք կրակի շուրջ ուր Քիւրտերը թալանէն ոչխար մը մորթած կ'եփէին։ Բոլորս ալ անօթի էինք, կիսեփ ոչխարը բաժնեցինք ու շարունակեցինք ճամբան դէպի գիւղ։

Քիւրտերէն չհետապնդուելու համար շատ խոհեմութեամբ կը շարժէինք։ Կը զգուշանայինք աղմուկէ, ուստի կը լսէինք թալանի ենթարկուած կովերու եւ հօրթերու բառաչը, խեղճերը իրար կորսնցուցած սրտաճմլիկ տեսարան մը կը պարզէին։ Հսկայ լռանշղթան գիշերուան լռութեան մէջ մահասարսուռ արձագանգ կուտար։ Մեզմէ շատերը փղձկեցան։

Ու շարունակեցինք ճամբան դէպի գիւղ։

Գիւղին վերեւ քեռիս Յարութիւնի արտին մէջ փշատի ծառ մը կար, երբ հոդ հասանք զգուշութեամբ կը դիտէինք մեր նորաւեր գիւղը։ Լուսինը դեռ նոր քիթը դուրս նետած էր Սէրկի լերան ետեւէն, հեղհեղէ բարձրանալով եւ լոյս սփռելով։ Լոյս տեսանք եւ գիւղին մէջ, ուստի մնացինք այդ ծառին տակ։ Գիւղին մէջ երեւցած լոյսը անել կացութեան մատնեց խումբը, լուսինը հեղհեղէ բարձրանալով իմ շուրջս կը ստեղծէր տեսարաններ։ Վայրի խոտեր որոնց բազմաթիւ տեսակները կան, հեռուէն կարծես մարդու կերպարանքն ու շուքը կը ստանան։ Ձեռքս հօրս ձեռքի մէջն էր, բայց ան մտքով զբաղած էր եւ լուր չունէր իմ հոգեկան վիճակէն։ Բնական նախազգացում մը համակեց զիս եւ հոգիս խռովքի մէջ կը գալարուէր։ Նայուածքս անդադար կը շարժէր մերթ դէպի գիւղ, մերթ դէպի լուսինն ու իր առեղծուածաւորութիւնները, ու մերթ այն ճամբան ուրկէ եկած էինք։ Ականջներս չէին լսեր խօսակցութիւնը որ տեղի կ'ունենար շուրջս։ Եւ ահա խշրտոցը խոտերու, սուլոցներ... երկար գլխարկաւորներ։—Հայրի՜կ...«Հա, տղաս, բան չկայ»...։

Հրացանի առաջին հարուածը, մեր կողմէ։ Թշնամին փոխարինեց աւելի ուժեղ։

— Ա՜յ, օ՜յ, վա՜յ...։

Ու մէկ մըն ալ ինքզինքս զգացի մինակ, գտնուած տեղէս հազիւ 10 մեթր հեռացած ու ինկած։ Կը սպասէի մահուան վայրկեաններու, եւ մահս կ'ուշանար։ Կատարուած էր անխուսափելին։ Մեր եւ Քիւրտերու ընդհարման վրայ գիւղէն ալ զէնքի ձայն ելած ըլլալով, թէ Քիւրտերը եւ թէ մերինները, իրարանցումը գիւղի մէջինները իրեն թշնամի կարծելով փախած էին։ Իսկ ես խոտերու բարձրութենէն պարտուելով փախած պահուած ինկած էի։

Ելայ ոտքի։ Կը յառաջանամ դէպի գիւղ։ Գայլի բերնէն փրթած մոլորեալ ոչխարի նման, հասայ մեր տան վերեւ։ Մուխսու տան պարտէզի քովէն անցնելիք պահուս պարտէզի մէջէն խշրտուք մը լսեցի, եւ սրտիս բաբախումէն ազատելու համար խենդի նման «Ո՛վ է» պոռացի։ Մեր Արօն էր, ապագայ փրկիչս որ հօրս մահէն յետոյ պիտի առաջնորդէր զիս։ Նոյնքան խենդութեամբ «Ես եմ, Լեւոն» ձայնեց եւ վրաս հասաւ զիս ալ պարտէզը տանելու համար։

Մինչ անդին գիւղին մէջէն ձայն մը կ'որոտար.

— «Ձեռք արէք, մի վախնաք, գեղի մէջ մենք ենք...»։

Մեր Հլղաթն էր։ Մեր տղաքն են եղեր ուրեմն գիւղին մէջ, որ մեզմէ առաջ եկեր են, բայց մենք չգիտնալով երկար սպասեցինք ծառին տակ, մինչեւ որ փորձանքին հանդիպեցանք։ Հաւաքուեցանք գիւղին մէջ։ Մեր խումբէն կը պակսէին Հայրս եւ մեր սանահայր Պարխէն, երկուքն ալ ընտրեալներ, վիրաւոր վիճակի մէջ հեռացած գացած մեր անտէր սարու խորքեր, եւ հետեւեալ օրը Քիւրտերու ձեռքը անցած ու սուրով բզկտուած։ (Այս բոլորին տեղեկացայ ամիսներ յետոյ, ինչպէս պիտի պատմեմ)։ Գիշերուան վախճանը մօտ էր, հօրեղբայրս Մելիքեան Միսակի կինը (միակն ըլլալով կին) թոնիրը վառեց, հաց թխեց, մածունն ալ դեռ մէկ օր առաջ բռնուած էր։ Զիս ստիպեցին հացով մածուն ուտել, հազիւ պատառը բերանս տարած, հօրս կորուստի վիշտէն կոկորդս սեղմուելով պատառը ետ եկաւ։ Ալ չստիպեցին։ Արշալոյսն ալ մօտ ըլլալով քաշուեցանք դէպի լերան բարձունքները, ուր կը գտնուէին ընտանիքները եւ երախաներ, սնունդի սպասելով։

Հօրս կորուստով մեր Արօն եւ ես որբացած էինք, ապաւինեցանք մեր հօրեղբայր Խաչիկեան Օվոյին որու հետ երբեմն կը պտտէինք, երբեմն ալ հօրեղբայր Խաչիկ եւ Հլղաթ եղբայրներուն։ Կարելի չէր կապուիլ կին ու երախային։ Իբրեւ թէ զանոնք կը պահէինք ապահով տեղ եւ մենք կ'երթայինք հեռուները, մանաւանդ գիշերները սնունդ հայթայթելու համար։ Քիւրտաւթուրք խուժանը ապաւինած կանոնաւոր զօրքին, ամբողջ օրը մեր անտառէն դուրս չէր ելլեր։

ԼԵՒՈՆ ՏՕՆԻԿԵԱՆ

(6) Տ' (Շար.)

հաստատեն թէ՝ ոճիրը խենդի մը գործն է։

Ջոհը, Պ. Փանիս, 25 տարեկան, բարեմոյն մարդ մըն էր, թշնամի չունէր եւ խաղաղօրէն կ'ապրէր իր կնոջը եւ զաւկին հետ։ Գալով Պետրոս Խօրասանճեանի, ծնած է 1896ին, եւ Պոլսէն Փարիզ եկած՝ 1926ին։ Իր ծնողքը Պոլիս կը բնակին։ Ամբաստանը կը ճարէր ծառայելով վաճառատան մը մէջ։ Երեք ամիսէ ի վեր անգործ էր եւ գործազրկութեան նպաստ կը ստանար քաղաքապետութենէն։ Կը բնակէր Տէքարթ փողոցին մէկ պանդոկը (թիւ 6)։ Պանդոկատէրը հետեւեալ տեղեկութիւնները հաղորդեց իր մասին.

— Վարձակալս կանոնաւորապէս կը վճարէր իր վարձքերը։ Մարդ չէր ընդունէր, ոչ ալ կը խմէր։ Գանգատելու ո՛ր եւ պատճառ չունէի։ Երբեք աղմուկ չէր հաներ։ Ցաճախ դուրս կ'ելլէր, բայց կանոնաւորապէս կը վերադառնար ամէն իրիկուն եւ միշտ առանձին։ Կը կարծեմ թէ սենեակը քաշուած ատեն կրօնական գիրքեր կը կարդար։

Այս տեղեկութիւնները կը հաստատեն ուրիշ վկաներ ալ։ Թերթերը կը գրեն թէ Վազգէն Շուշանեան, որ Պետրոսի հետ միեւնոյն սեղանը նստած էր ոճիրէն առաջ, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է ոստիկանական տեսուչին.

— Ցաճախ կը շաղակրատէի Պետրոսի հետ։ Շատ մօայլ կ'երեւար եւ գրեթէ միշտ խօսակցութիւնը կը դառնար կրօնական նիւթերու շուրջ։ Շատ կը հետաքրքրուէր կրօնական աղանդներով, անոնց գաղտնիքներով եւ մանաւանդ ոգեհարցութեամբ։ Երբեմն ալ կը գանգատէր նիւթական անձկութենէն։

Պետրոսի վրան խուզարկելով, գտնուեցան բազմաթիւ նօթեր ոգեհարցութեան, կրօնական աղանդներու, մահուան եւն. մասին։ Նօթերէն մէկը, որ գրուած էր վերջերս, կը վերաբերի «Էքթօփլասմ»ի որ ծանօթ է ոգեհարցութեան մասնագէտներուն։ Այս գրութիւնները կասկած չեն ձգեր մարդասպանին մտային խանգարման մասին։ Ցետոյ, սրճարանին սպասաւորները կը պատմեն թէ միշտ սակաւախօս էր եւ վերջերս կ'ըսէր թէ ինք զաւակն է հզօր եւ մեծահարուստ մարդու մը, ինչ որ ծիծաղ կը շարժէր։

Ուրեմն, խելագարութեան նոպայի մը մէջ էր որ Պետրոս գործեց ոճիրը։

Պետրոս գործողութեան ենթարկուեցաւ հիւանդանոցին մէջ։ Շատ ծանր է վիճակը, այնպէս որ կարելի չէ հարցաքննել։

Ծանօթներ կ'ըսեն թէ ազգական մը ունի Պրիւսէլի մէջ։

Տրուած տեղեկութիւններէն կարելի չէ՞ եզրակացնել թէ չարաթապահ մըն էր կամ «բուհճի»։

Ուրիշ ոճիր մը եւս՝ կացինով

Կիրակի կէս գիշերին, հռչակաւոր «Փալաս» սինէմայի գրասենեակին մէջ սպաննուած գտնուեցաւ Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդին անդամներէն Պ. Օսքար Տիւֆրէն, որ միեւնոյն ատեն տնօրէնն է Քազինօ տը Փարիին եւ Փալասի։ Գլուխը ճեղքուած էր կացինի հարուածներով։ Ոստիկանական վերատեսուչ Պ. Քիափ անմիջապէս ոճիրին վայրը գնաց։ «Փալաս»ի վարիչն էր որ երեւան հանեց սպանութիւնը, իր տնօրէնին սենեակը մտնելով գիշերուան ժամը 12·30ին։ Գանկին վրայ բացուած էին երեք — չորս ճեղքեր։ Ուրիշ հարուած մը ծակած էր դէմքը, աջ քունքին վերեւ։ Մարմինը տախտակին վրայ փռուած էր, վրան ալ գորգ մը ծածկուած։ Առաջին քննութեամբ ո՛ր եւ է հետք չգտնուեցաւ մարդասպանէն։ Ինչպէս կ'երեւայ, յարձակումը անակնկալ եղած է, որովհետեւ պայքարի ո՛ր եւ է հետք չկար։

ԼԱՅՓՑԻԿԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Շաբաթ օր, Րայխստակի հրկիզման երրորդ դատավարութեան մէջ, ամբաստանեալներէն պուլկար Տիմիթրով ուժգնօրէն բողոքեց իրեն դէմ եղած ամբաստանութեանց դէմ։ Յայտարարեց թէ ինք յեղափոխական է, անդամ՝ Պուլկարիոյ համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին եւ կոմինտէրնին, բայց ո՛ր եւ է կապ չունի խորհրդարանին հրկիզման հետ։ Կը խօսէր շատ կտրուկ եւ նախագահը քանի մը անգամ սպառնաց, բայց ամբաստանեալը յայտնեց թէ հինգ ամիս շղթայակապ մնացած է եւ ջիղերը գրգռուած են։

Հարցաքննութեան ատեն, Հոլանտացի ամբաստանեալը անշարժ նստած էր տեղը, գլուխը կախ եւ դէմքը գունատ։ Ծոմ կը պահէ եւ վախ կայ որ մեռնի, եթէ արհեստական միջոցներով չկերակրեն։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վիէնի մասնաճիւղի վարչութիւնը սիրալիրաբար ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 7.30ին Հ. Յ. Դ. «Խաժակ» Ակումբին մէջ։ Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Կարեւոր օրակարգ ունի։

ԿԱՐԵՒՈՐ

Ծանօթ Օրիորդ մը կը ստանձնէ ֆրանսերէնի, անգլիերէնի, գերմաներէնի եւ հայերէնի դասեր տալ տուներու մէջ։ դիմել Յառաջի վարչութեան։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme :-: PARIS (13e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (66)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ՋՈՒՇՆԻՆԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Նիկիտէնկօ այնքան մեծ էր, որքան Սուլխատիցկի։ Լայն ճակատով, կորովի եւ արեւէն այրած, աչքերը շագանակագոյն եւ համարձակ։ Հրաժարած էր, երբ կը հրամայէր Շմիտ նաւին։ Իր յեղափոխական կարեւոր եւ առաջին գործունէութիւնն եղաւ մասնակցութիւնը իմ փախուստիս։ Իր ըսած քանի մը խօսքերէն հասկցայ, որ Սուլխատիցկիի նման կը պատրաստուէր նուիրուիլ ահաբեկչութեան։

Երբ կը նաւարկէինք, հովը բարձրացաւ, եւ հետզհետէ իրական փոթորիկի մը փոխակերպուեցաւ։ Մենք, չորս ճամբորդներս, ոչ մէկ օգտակարութիւն կրնայինք ցոյց տալ, այնպէս որ ամբողջ գործը կ'իյնար նաւազներուն ուսին։ Սակայն Նիկիտէնկօ շատ լաւ գիտէր իր գործը, ու թէեւ յոգնած՝ մեզ խաղաղ եւ ապահով կը տանէր դէպի Կոնստանցա։

Յուլիս 28ի գիշերը, հովը անսպասելի սաստկութեան մը հասաւ։Կը թըւէր թէ փոխադրանաւը չպիտի կարենայ դիմադրել ալիքներուն եւ պիտի ընկղմի։ Նիկիտէնկօ յայտարարեց թէ չպիտի կարենայ շարունակել իր ճամբան դէպի Կոնստանցա։ Ուստի առաջարկեց հետեւիլ հովին ուղղութեան մինչեւ Սուլինա, փոքրիկ նաւահանգիստ մը, որ կը գտնուի Դանուբի գետաբերանին դէմ, ռումանական ծովեզերքը։Գիտէինք որ Սուլինայի մէջ դժուարութիւններու պիտի հանդիպէինք, մինչդեռ Կոնստանցայի մէջ չպիտի ունենայինք այդ դժուարութիւնները։ Կոնստանցայէն կ'անցնէր դէպի Պուքրէշ երկաթուղին, այնպէս որ դիւրութեամբ պիտի կարենայինք Պուքրէշ երթալ, առանց նշմարուելու։ Մինչդեռ Սուլինի մէջ դժուար էր այդ, քանի որ նաւերը ճամբայ կ'ելլէին 24 ժամը անգամ մը։ Խնդրեցինք Նիկիտէնկոյէն շարունակել ճամբան դէպի Կոնստանցա հակառակ հովին։ Նիկիտէնկօ մերժեց, որովհետեւ վըտանգը որ եւ է ապահովութեան յոյս չէր ներշնչեր իրեն։ Բռնեցինք Սուլինայի ուղղութիւնը։28 յուլիսին, երեկոյեան ուշ ժամանակ, վերջապէս նշմարեցինք Սուլինայի փարոսները եւ զգուշութեամբ կրցինք անցնիլ խարակներուն մէջէն ու մտանք նաւահանգիստ։

Երեւցաւ ռումէն պաշտօնեայ մը, արձանագրեց մեր փոխադրանաւին անունը,— Ալեքսանդր Կովալեւսկի։ Ցետոյ մեզ արտօնեց ելլել ցամաք, ջուր եւ պաշար առնելու։ Ճամբորդներս ցամաք իջանք, այն յոյսով թէ յաջորդ առտու պիտի մեկնինք Կալացի։

Իսկ Նիկիտէնկօ, արշալոյսին, իր նաւազներուն հետ վերադարձաւ Սեւաստապոլ։

Սակայն Կալացի նաւը կը մեկնէր վաղայաջորդ օրը միայն։ Պէտք կ'ըլլար մնալ Սուլինայի մէջ եւ սպասել։ Առտուն եկաւ ոստիկանապետը եւ մեզմէ պահանջեց մեր անցագիրերը։ Միայն ես ունէի անցագիր մը արտասահմանի համար։ Միւս ընկերներուս անցագիրները կեղծ էին, կ'անցնէին միայն Ռուսիոյ մէջ, բայց ոչ արտասահմանի մէջ։ Անկէ յետոյ մեր թուղթերը, ոստիկանապետը յայտարարեց թէ չի կրնար թոյլատրել մեզի ճամբորդել դէպի երկրին ներսերը, քանի որ Ռուսիոյ ռումէն հիւպատոսները վիզա չէին տուած։

Միւս կողմէ զարմացաւ, որ չէինք փորձուիր պաշտպանելու մեր իրաւունքները, դիմելով ռուս հիւպատոսին։ Բայց մենք կը վախնայինք Նիկիտէնկոյի եւ իր երկու ընկերներուն համար։ Երբ ռուս հիւպատոսը իմանար, որ մենք փախստականներ ենք, կրնար հետապնդել Սեւաստապոլ, եւ այն ատեն անմիջապէս կրնային ձերբակալուիլ անոնք։ Որոշեցինք երթալ ներկայանալ ռուս հիւպատոսին։ Եւ անոր ըսինք թէ Սեւաստապոլէն մեկնած ենք պարզապէս պտոյտ մը կատարելու համար ծովին վրայ, մինչեւ Թէոդոսիա։ Սակայն փոթորիկը մեզ նետեց ռումանական ցամաքին վրայ։ Սակայն չուզելով վերադառնալ ծովի ճամբով, խնդրեցինք, որ մեզ արտօնէ Ռուսիա վերադառնալ Կալացի եւ Եաշի ճամբով։ Ու ռուս հիւպատոսին ներկայանալէ յետոյ, ինծի վերադարձուցին իմ անցագիրս, եւ ռումէն ոստիկաններու հսկողութեան տակ, ես մեկնեցայ Պուքրէշ։ Գացի տեսնել Զ. Կ. Արբորէ – Ռալլին, խնդրելու որ օգնէ մեզի ազատելու համար ընկերներս, որ կը մնային Սուլինայի մէջ։

(Շարունակելի)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Եղիսաբեթ Սարգիսեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Կիւլիւզար Բոլաթեան, որ կը գտնուէր Tarare, Ֆրանսա։ Իմացնել Պ. Ճիվան Տօնիկեանի, 15, rue Tustal, Bordeaux (Girond)։

— Վէզիր Քէօբրիւցի (Սամսոնի շրջան) Վահրամ Տարագճեան կը փնտռէ իր եղբայրը Լեւոն Տարագճեան (Որբանոցին մէջ իր մականունը փոխած են Տէմիրճեանի)։ 1918ին կը գտնուէր Հալէպի Ահարոնեան որբանոցին մէջ։ 1926ի վերջերը որբանոցէն ելած է եւ իբրեւ շօֆէօր կը ծառայէր Համիտիէ գիւղին մէջ (Հալէպի շրջան) Սայիտ աղայի մօտ։ Իր մասին տեղեկութիւն ունեցողներէն, մասնաւորապէս իր ընկերներէն Գրիգոր [illegible] պանտեանէ կը խնդրուի իր հասցէն իմացնել Արշամ Թաշլեանի 12 Impasse Doussineau, Bois Colombes, (Seine)։

Կը խնդրուի Սուրիահայ թերթերէն արտատպել։

— Կը փնտռուի Վէզիր Քէօբրիւցի Թոդէոս Թաշլեան, որ ընդհանուր պատերազմի սկիզբին զինուոր առնուած ըլլալով [illegible] սահմանագլուխին վրայ։ Լուր կայ թէ 1918ին թղթակցած է Հալէպ ծանօթի մը հետ։ Իր մասին տեղեկութիւն ունեցողներէն վերջին լուր տալու կը խնդրուի. իր որդին «Յառաջ» նուէր։ Իմացնել իր որդւոյն Յովհաննէս Թաշլեանի 12 Impasse Doussineau, Bois Colombes, (Seine)։

— Պիթլիսի Խուլթիկ գիւղացի Սեղբոս Մանուկ Պարոնեան, կամ Սեղբոս Ա[illegible] կը փնտռէ Խուլթիկ գիւղացի [illegible] տէր Զերքոեան, որ 1918ին [illegible] րիոյ ֆրանսական բանակին [illegible] ներէն մէկուն մօտ խոհարար եղած է։ Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել Մանուկ Պարոնեանի 80, rue Longue des Capucines, Marseille։

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

27 Septembre 1933

ՑՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2302 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԷԿՈՒՆ ՀԵՏ ՈՒԽՏ, ՄԻՒՍԻՆ ՀԵՏ ԺՊԻՏ

Ըւֆէթ փաշա եւ իր արտաքին նախարարը Սօֆիայի մէջ հանդիպեցան սառն ընդունելութեան մը:

Կարելի է ըսել թէ՝ հասարակ ձեւակերպութեան մը նմանեցաւ այս այցելութիւնը:

Առաջին օրն իսկ, Պուլկարիոյ թէ՛ հանրային կարծիքը եւ թէ՛ մամուլը չծածկեցին իրենց դառնութիւնը, քանի որ այցելութիւնը տեղի կ'ունենար Թուրքեւյունական ուխտէն անմիջապէս յետոյ. (14 սեպտ.):

Դառնութիւնը այնքան ակներեւ էր որ, զայն պարտկելու բոլոր փորձերը պիտի դառնային ծիծաղելի:

Ոչ գլուխ գլխի խօսակցութիւնները, ոչ ալ փոխանակուած բաժակաճառերը կրնային մթագնել պուլկար ժողովուրդին աչքը:

Վերապահութիւնը աչքի կը զարնէր նոյն իսկ պաշտօնական շրջանակներուն մէջ:

Այս տեսակէտէն որքա՜ն պերճախօս է 1929ի բարեկամութեան դաշնագրին նորոգման առթիւ հրատարակուած զեկոյցը:

Սովորական՝ ձուլածոյ նախադասութիւններէն յետոյ, զեկոյցը կ'ըսէ.

— « Այս կապակցութեամբ, թուրք նախարարները խնճնաբերաբար յայտարարեցին պուլկարական կառավարութեան թէ 1933 սեպտ. 14ին Ենկիւրիի մէջ կնքուած թուրքեւյունական դաշինքը երբեք ուղղուած չէ Պուլկարիոյ, ոչ ալ ուրիշ որ եւ է պետութեան դէմ եւ մասնաւորապէս ո՛ր եւ է թշնամական ձգտում չունի Պուլկարիոյ հանդէպ »:

Ո՛ր եւ է մեկնութեան կը կարօտի՞ այս պարբերութիւնը:

Հասկնալի չէ՞ որ Թուրք նախարարները « ինքնաբերաբար » հաւաստիքներ տուած են, բայց պուլկարական կառավարութիւնը զանոնք լսած է իբրեւ տեղեկութիւն, պահելով իր համոզումները:

Ոչ անակնկալ էր այս իրողութիւնը, ոչ ալ անբնական:

Այցելութենէն առաջ եւ այցելութեան ընթացքին, Սօֆիայի ամէնէն չափաւոր եւ պատասխանատու թերթերն իսկ բացորոշապէս կը յայտնէին թէ չօշափելի արդիւնքներ կը սպասեն Թուրքիոյ բարեկամութենէն:

Այսպէս, ռամկավարները (նախկին կառավարութեան) օրկանը կը հարցնէր.

— « Թուրքեւյունական նոր ուխտով, այլեւս պիտի չկրնա՞նք ստանալ Եգէականի տնտեսական ելքը, զոր մեզի տուած է Նէօյիի դաշնագիրը: Այս խնդիրը բնականաբար շփոթութեան կը մատնէ մեզ »:

Այս հարցումը անոր համար որ, կնքուած դաշնագրով Թուրքիա եւ Յունաստան յանձն կ'առնեն փոխադարձաբար պաշտպանել իրենց սահմանները:

Թերթը մտահոգութիւն կը յայտնէր նաեւ դաշնագրին մէկ ուրիշ յօդուածին համար, որով երկու երկիրները յանձն կ'առնեն փոխադարձաբար իրար ներկայացնել միջազգային ժողովներու մէջ:«Ասիկա թերեւս առաջին նշանն է միացեալ հանրապետութիւն մը կազմելու »:

Այդ պարագային, ի՛նչ խօսք որ Պուլկարիոյ կը մնայ միայն մէկ ելք,— լեզու գտնել Եուկոսլավիոյ հետ, կարճ կապելով չատ մը վէճեր:

Ազգային – ազատական կուսակցութեան օրկանն ալ կը յիշեցնէր նոյն դառնութեամբ.

— «Չկայ պուլկար պետական մարդ մը որ հրաժարի Եգէականի ծովային ելքի պահանջէն»:

Իսկ բազմաթիւ են այն թերթերը որ Թուրքեւյունական ուխտը կը համարեն յատկապէս Պուլկարիոյ դէմ ուղղուած զինակցութիւն մը:

Անոնք բացէ ի բաց կ'ըսեն,— Թուրքիա փորձեց իր եւեւէն քաշել Պուլկարիան, բայց երբ տեսաւ թէ յոյս չկայ, իր ճակատագիրը կապեց Յունաստանի հետ, որ կազմ եւ պատրաստ կը սպասէր:

Այս բոլոր արտայայտութեանց մէջ, կարմիր գիծի մը պէս կ'երեւայ պուլկար ժողովուրդին խոր դառնութիւնը՝ հաշտութեան դաշնագիրներէն եւ միւս համաձայնութիւններէն որ լեռներ կը կազմեն:

Ուրիշ խօսքով, Պուլկարիան կը սպասէ որ իր դրացիները մոռնան անցեալը եւ զոհացում տան իրեն, որպէսզի կարենայ ապրիլ ու զարգանալ:

Փափկանկատութեան համար է որ առ այժմ կը յիշուի միայն Եգէական ծով ելքը՝ Եգէականի ճամբով: Սակայն մոռցուած չեն ոչ Թրակիա – Մակեդոնիան, ոչ ալ Միտիա – Էնոս գիծը:

Աթէնքն ու Էնկիւրին գիտեն թէ ի՛նչ ըսել կ'ուզեն, երբ յանձն կ'առնեն փոխադարձաբար պաշտպանել իրենց սահմանները:

Սօֆիայի մէջ կը կարծէին թէ գոնէ Թուրքիան ուժ պիտի տար, լուծելու համար ծովային ելքի խնդիրը (Տէտէ Ազաճ կամ Գավալա): Մինչդեռ ան ալ իր կարգին կը փակէ դուռները, իբրեւ զինակից:

Ուրեմն, Պուլկարիան նորէն կը մնայ մէն – մինակ՝ իր ճակատագրին հետ:

1912 – 13ի պատերազմներուն եւ 1914ի խելագարութեան ատեն է որ կը տրորէ այս դժբախտ ժողովուրդին մէջքը:

Ոչ միայն մեծերը՝ յաղթականները կը խեղդեն զայն, պատերազմական հատուցումներով եւ ուրիշ կաշկանդումներով, այլ եւ իր դրացիները կը շարունակեն ծուռ նայիլ, եւ ի հարկին ձեռք տալ, ո՛ր եւ է անակնկալի հանդէպ:

Այս քաղաքականութեամբ է որ Թուրքիան ալ ուխտ կապեց Յունաստանի հետ, միայն աժան ժպիտներ ցանելով Սօֆիայի մէջ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՇՆԱԿԱՆ

— o —

Կը հայհոյե՞մ: Լսեցէք եւ յետոյ դատեցէք:

« Արեւ », Եգիպտոսի ռամկավարներուն պաշտօնաթերթն է որ կը պատմէ. (15 սեպտ.).

— « Անցեալ կիրակի խումբ մը դաշնակցական « տղերք » իրենց ընտանեկան պարագաներով դէպի Ռամլէ – Պեօա ծովային պտոյտ մը կատարելու ցանկութեամբ, ինչպէս եւ «Անկախ Հայաստան » մը ձեռք ձգելու մտադրութեամբ, ճամբայ կ'ելլեն, չմոռնալով նաեւ միասին առնել « եռագոյն»ը որուն ծածանումը ցամաքի վրայ բացարձակապէս արգիլուած ըլլալով եգիպտական իշխանութեանց կողմէ, կ'որոշեն ճամբորդութեան ընթացքին պարզել ծովին վրայ »:

Նաւակը հազիւ ճամբայ ելած—միշտ համաձայն ռամկավար պաշտօնաթերթին պատմութեան — պահականաւ մը կը հանդիպի եւ ոստիկանները եռագոյնը վար առնելով, կը տանին պահականոց:

Լսեցէք մնացորդն ալ, բառը բառին եւ տառը տառին.

— « Տղերք »ը իրենց պարագաներով գգջացած այս արշաւանքէն, մելամաղձոտ եւ ընկճուած երեւոյթով կը հարկադրուին շարունակել ճանապարհը, լաւագոյն դաս մը եւս առած ըլլալով:

« Կ'երեւի թէ « հերոսիկ »ները ուզած էին Միջերկրականէն դէպի Սեւ ծով, Սեւ ծովէն դէպի Պաթում երեւակայական արշաւանք մը կատարել եւ գէթ ժամուան մը համար իրականացնել ծովէ ի ծով նոր Հայաստանի մը կազմութիւնը »:

Դատեցէք հիմա: Կը հայհոյե՞մ:

Ծաղրե՛լ, զուարճանա՛լ, հրճուի՛լ որ 1. որ բացարձակապէս արգիլուած է « եռագոյն »ը (միշտ չակերտաւոր). — 2. Հրճուի՛լ, ցնծալ որ ոստիկաններ եկած, վար առած եւ պահականոց տարած են եռագոյնը,— 3. Հեգնե՛լ, անարգե՛լ անկախ եւ միացեալ Հայաստանի գաղափարը (իրենց «Մեծ Տեսիլք»ը)...

Ոչ, ոչ, «շնական »ն անգամ (սինիք) պատիւ է այս բոշաներուն համար:

Մէկ բառ միայն, թուրքերէն «պայաղի »ն պիտի կրնար բնորոշել զանոնք, շառաչուն ապտակ մըն ալ՝ իբրեւ եզրակացութիւն:

ՎԱՀԷ

ԳԱՐԱԽԱՆ ԹԷՀՐԱՆ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐՈՒԻ

Կիրակի դէպի Թէհրան ճամբայ ելաւ հայազգի Պ. Գարախան, Խ. Միութեան արտաքին գործավարի օգնականը, Պարսկաստանի կառավարութեան հրաւէրով: Կ. Գարախան մասնագէտ մըն է արեւելեան գործերու:

ԱՆԳԼԵՐԷՆ ԵՒ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆԸ ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ

Խորհրդային Միութեան կրթական գործավարութիւնը հրամայեց ֆրանսերէն կամ անգլերէն լեզուները դասաւանդել Մոսկուայի, Լէնինկրատի եւ շրջանային կեդրոններու դպրոցներուն մէջ: Օտար լեզուներու դասաւանդութիւնը պարտաւորիչ է նաեւ գիւղական դպրոցներու մէջ:

ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ԱԼ ՉԵՆ ՎՃԱՐԵՐ ԻՐԵՆՑ ԱՆԴԱՄԱՎՃԱՐՆԵՐԸ...

Ազգերու Դաշնակցութեան քարտուղարութիւնը յուշագիր մը ուղղելով անդամ պետութեանց, կը յայտնէ թէ՝ 1933ի համար նշանակուած 33,429,132 ոսկի ֆրանքէն գանձուած է, առաջին ութ ամիսներու ընթացքին, միայն 14,459,157 ֆրանք, այսինքն հարիւրին 43ը: 1932ի վերջը անվճար մնացած գումարն էր 23,958,258 ֆրանք, որուն վրայ գանձուած է միայն 1 միլիոն 680,066 ֆրանք: Ուրեմն, հին հաշիւէն ալ առկախ կը մնայ 22,278,-198 ֆրանք (միշտ ոսկի):

Կը նշանակէ թէ պետութիւններն ալ մրցումի ելած են հայ թերթերու շատ մը բաժանորդներուն եւ միութեանց անդամներուն հետ...

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ո՞Վ ՀՐԿԻԶԵՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ

ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԸ ԿԸ ՄԵՐԺԵՆ ՈՐ ԵՒ Է ՄԵՂՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պուլկար համայնավար Տիմիթրովէն յետոյ, որ ուժգնօրէն բողոքած էր իր մասին եղած ամբաստանութեան դէմ, երկուշաբթի օր լսուեցաւ անոր քոյրը: Աղջիկը Փարիզէն յատկապէս Պերլին գացած էր, պաշտպանելու համար իր եղբայրը: Երբ սրահէն ներս մտաւ, գորովագութ ժպիտով մը նայեցաւ իր եղբօրը: Նախագահը ազդարարեց որ իրեն նայի եւ այդպէս չխնդայ, լուրջ ըլլայ: Յետոյ հարցուց թէ ո՞ւրկէ եկած է, ինչո՞ւ եկած է եւն.: Աղջիկը պատմեց թէ երէկ իսկ Փարիզէն ճամբայ ելած է, պաշտպանելու համար իր եղբայրը: (Կը խօսէր թարգմանի լեզուով): Եւ նկարագրեց իր եղբօր կեանքը: Հաստատեց որ ան անդամ է Պուլկարիոյ համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին :Երբ սխալ կամ պակաս բաներ ըսէր, եղբայրը կը միջամտէր:

Այս առթիւ, նախագահը թոյլ տուաւ որ Տիմիթրով նորէն խօսի եւ պարզէ իր տեսակէտները: Բուն ամբաստանեալը, Հոլանտացին անշարժ նստած էր իր տեղը, ոչ կը հետաքրքրուէր, ոչ ալ կը հասկնար: Յետոյ հարցաքննուեցան Փոփով եւ Թանէվ, երկուքն ալ Պուլկար: Երկուքն ալ մերժեցին ո՛ր եւ է մեղսակցութիւն: Միայն անցագրի խնդիր ունեցած են ոստիկանութեան հետ, ուրիշ ոչինչ:

Ամէնէն վերջը առեան կանչուեցաւ Թորկլէր, նախագահ՝ Րայխստակի համայնավար խմբակցութեան: Ամբաստանեալը անմիջապէս յայտարարեց թէ բոլորովին անմեղ է, թէ ո՛ր եւ է կապ չունի խորհրդարանին հրկիզման հետ, ուղղակի թէ անուղղակի: Եւ շարունակեց.

— « Այս վստահութեամբ էր որ փետր. 28ին ներկայացայ Պերլինի ոստիկանութեան տեսուչին, բողոքելու համար իմ անձի մասին եղած վերագրման դէմ: Ձերբակալութենէս ի վեր եօթը ամիս զնտանը մնացի եւ հինգ ամիս ձեռնակապ անցուցին: Եթէ կրցայ տոկալ այս բոլորին, պատճառը այն չէ որ զօրաւոր կազմ ունիմ, այլ որովհետեւ գիտեմ որ անմեղ եմ »:

Ամբաստանեալը դեփ դեղին կտրած էր զայրոյթէն: Նախագահը գիտել տուաւ թէ շատ կը կրքոտի: Թորկլէր պատասխանեց.

— Առաջին անգամ է որ առիթ կ'ունենամ յայտարարելու ի լուր աշխարհի թէ բացարձակապէս անմեղ եմ:

Յետոյ պատմեց իր կեանքը: Ծնած է 1889ին, Պերլինի մէջ: Մասնակցած է պատերազմին եւ վիրաւորուած: Ամուսնացած է 1918ին: Ունի տղայ մը, 14 տարեկան:

— « Դիպուածով չէր որ ընկերվարութեան եւ համայնավարութեան յարեցայ: Մայրս ընկերվարական էր: Տակաւին դպրոցական՝ Պէպէլի եւ միւսներու գիրքերը կը կարդայի: 1920ին բանակէն քաշուելով համայնավար կուսակցութեան մէջ մտայ: 1925ին երեսփոխան ընտրուեցայ, իսկ 1929ին նախագահ խորհրդարանի համայնավար խմբակցութեան»: Այստեղ կանգ առաւ իր պատմութիւնը: Նախագահը կարդալ տուաւ իր մէկ յօդուածը որ հրատարակուած է 1933 յունուարին: Թորկլէր խանդավառութեամբ պաշտպանեց իր գաղափարները, պնդեց թէ Վան տէր Լիւպէ եւ միւսները ոչ բարոյական, ոչ ալ նիւթական կապ ունեցած են համայնավար կուսակցութեան հետ:

Հոլանտացին մինչեւ վերջը անտարբեր մնաց ինքն իր վրայ կքած: Պաշտօնական տեղեկագիր մը կ'ըսէ թէ վիճակը սկսած է բարւոքիլ:

Ազգերու դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը

—•—

ՈՉԻՆՉ ՓՈԽՈՒԱԾ Է 15 ՏԱՐԻ ՑԵՏՈՅ...

Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին մէջ, որ բացուեցաւ երկուշաբթի օր, նախագահ ընտրուեցաւ Պ. Թէ Վաթէր, Հարաւ. Ափրիկէի պատուիրակը: Վեց փոխ – նախագահներուն մէջ կը գտնուին Ֆրանսայի եւ Պարսկաստանի վարչապետները, Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ արտաքին նախարարները: Բուն ժողովէն աւելի ուշադրութիւն գրաւած են մասնաւոր խորհրդակցութիւններն ու խօսակցութիւնները: Մթնոլորտը շատ ալ պայծառ չէ: Նորվեկիոյ արտաքին նախարարը իր նախագահական ճառին մէջ ըսաւ.

— «Պատերազմէն 15 տարի վերջը, աւելի բարւոք համաձայնութեան մը եւ աւելի պայծառ մթնոլորտի մը հասած չենք: Պատերազմի մը հաւանականութեան մտածումը միշտ կը ճնշէ ապագային վրայ եւ առոր անորդար բայց բնական հետեւանքը այն կ'ըլլայ որ մարդիկ պատասխանատու կը հռչակեն Ազգերու Դաշնակցութիւնը որուն վրայ այնքան մեծ յոյսեր դրած էին: Եթէ աշխարհի գործերը այսքան գէշ կ'երթան, պատասխանատուն Ազգերու Դաշնակցութիւնը չէ, այլ այն չորս — հինգ պետութիւնները որ զինաթափութեան եւ տնտեսական խորհրդաժողովները սարքեցին առանց նախապէս համաձայնելու որոշ ծրագրի մը վրայ: Դժբախտաբար Ազգերու Դաշնակցութեան դիրքը չէ բարւոքած անցեալ տարիէն ի վեր: Ան ծանր յուսախաբութիւններ կրեց Մայր. Արեւելքի եւ նոյնիսկ Եւրոպայի մէջ:

Յետոյ գովեց չորսերու դաշինքը, եւ այս առթիւ երախտագիտութեամբ յիշեց Շթրէզէմանի եւ Պրիանի ջանքերը՝ մերձեցում հաստատելու համար Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ: Կրկնեց անոնց խաղաղասիրական խօսքերը, ընդհանուր ծափերու մէջ:

Վասիկան ալ կ'ուզէ լեզու գտնել Մոսկուայի հետ

Վատիկանի շրջանակներէն կը հաւաստեն թէ հաւանական է որ փորձեր կատարուին բնականոն յարաբերութիւններ հաստատելու համար պապական պետութեան եւ խորհրդային իշխանութեան միջեւ: Վատիկան չխառնուելով Ռուսիոյ ներքին գործերուն, պիտի ջանայ ապահովել հռոմէական եկեղեցիին ազատութիւնը: Ինքն ալ յանձն պիտի առնէ հակախորհրդային պայքար չմղել եւ ուժ չտալ Սպիտակ Ռուսերուն: Ռուսաստանի հռոմէական կղերը պիտի ղեկուի Հռոմէն, եւ պիտի ընտրուին այնպիսի մարդիկ որ կապ չեն ունեցած նախկին իշխանութեան հետ:

Ո՞վ սպաննեց Օսկար Տիւֆրէնը

Ոճիր – արկածի տեղատարափ մը բռնած է Փարիզեան մամուլին սիւնակները: Վիոլէթ Նոզիէրի գործը դեռ չլուսաբանուած, ահա « զգայացունց »

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Նոր փախստականներ Թաւրիզի մէջ

—•—

Թաւրիզի մեր թղթակիցը կը գրէ սեպտ. 14 թուականով.—

Վերջին շրջանին եկած փախստականներու սատծները նոյնութեամբ ճշդուեցան: Մէկ ամսից աւելի է, ինչ գաղթականութեան հոսանքը սկսել է եւ նրանց թիւը 120ից անցել է: Այս անգամ եկողները ոչ միայն տղամարդիկ են, այլեւ կին ու երախայ:

Թաւրիզի փողոցները լեփ լեցուն են փախստականներով: Իր ժամանակին առաջին եւ երկրորդ կարաւանով (իսկ անցեալ տարւայ հաշւով կը լինի 15 եւ 16րդ կարաւան) փախածների նկարները ու նրանց անուն – ազգանունները ուղարկուած են մամուլին :Ահա եւ երրորդը, չորրորդ ու հինգերորդ կարաւանով փախածների նկարները ու ազգանունները: Իսկ որպէսզի սրանց հայրենակիցները կարողանան լրիւ պատկեր կազմել իրենց բարեկամների մասին, շուտով բոլոր եկողների մանրամասն ցուցակը կ'ուղարկեմ:

Այս եկողների վիճակը շատ ծանր է: Առաջնորդարանն ու տեղիս Կանանց Միութիւնը արել են այն ինչ որ հնարաւոր է եղել: Սակայն դրանով խնդիրը չի փակւում, քանի որ եղած օգնութիւնը չնչին է, իսկ քանի գնում այս թշւառների կացութիւնը վատթարանում է: Այսօր երբ ամառ է, գերեզմանատան քարերի կողքին են պառկում հանգստանալու, բայց երբ վաղը ցուրտ ձմեռը վրայ հասնի, ի՞նչ պիտի անեն այդ խեղճերը:

Բարեգործականը, որ ստեղծուած է նման դէպքերում օգնութեան ձեռք մեկնելու, ի՞նչ է մտածում: Տեղիս համբաներից կազմուած մասնաճիւղը միթէ՞ անւան համար է կազմակերպուել:

Որքան յանցանք է ներգաղթի դէմ արտայայտուելը, նոյնքան յանցանք է մէկ ոսկիով փրկուած ու Տէր – Զորից ազատագրուած դժբախտ բեկորների կեանքի հետ խաղալը:

Նոր փախստականների մէջ գրագէտ մարդիկ շատ կան: Խոստացել են իրենց գլխու եկածները գրի առնել. իսկ մենք յօզնեցանք սրանց պատմածները գրի առնելով:

⁂ Վերջին պահուն լուր առինք որ նորէն մէկ խումբ փախստականներ ոստիկանատուն տարան: Պարտ ենք համարում յիշատակելու, որ պարսիկ կառավարութեան վերաբերմունքը շատ սիրալիր է հանդէպ ցնցոտիներով եւ կիսամեռ վիճակում Թաւրիզ հասած փախստականների:

Ք. Մ.

ԽՄԲ.— Ստացած ենք 4րդ եւ 5րդ խմբանկարները, եւ պիտի հրատարակենք անուններով:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ ԿԱԼՈՒԱԾԱՏՈՒՐՔԸ

Պոլսոյ Տուրքի պաշտօնեաներ Գումգափու գացած եւ հաճզ դնելու եկած են Մայր եկեղեցիի կալուածներուն վրայ, Պատրիարքարանի ունեցած 8 հազար ոսկիի խճարէի պարտքին համար: Թաղ. խորհուրդը բացատրած ըլլալով թէ այդ կալուածները թաղին կը պատկանին եւ ոչ թէ Պատրիարքարանին, պաշտօնեաները մեկնած են:

ՍԷՆ ՄԻՇԷԼԻ ՈՃԻՐԸ

Երէկ ընդարձակօրէն գրած էինք Սէն Միշէլի մէջ գործուած ոճիրը: Պետրոս խօրասանեան Օթէլ Տիէօ հիւանդանոցն է տակաւին: Հարցաքննիչ դատաւորը վախնալով որ ստացած վէրքերէն կը մեռնի, հիւանդանոց գնաց արձանագրիչ պաշտօնեայի մը հետ: Խեղճ մարդասպանը հազիւ կրցած է քանի մը անկապ խօսքեր արտասանել: Որոշուեցաւ մտային քննութեան ենթարկել:

ՄԻ՛ ՄՈՌՆԱՔ

Հոկտեմբեր 1էն սկսեալ անարժէք են նիքէլէ 25 սանթիմնոցները (լեցուն): Փութացէք փոխանակել մինչեւ սեպտեմբեր 30:

ՀԱՑԸ ԿԸ ՍՂԻ

Այս օրուընէ (չորեքշաբթի) սկսեալ հացին քիլօն պիտի ծախուի 1.95ի, փոխանակ 1.90ի:

Կաթն ալ սղած է:

Ի ԶՕ՞ՐՍ ԿԸ ԽԵՂԱԹԻՒՐԵՆ

Պարտկելու համար իրենց պարտութիւնը

«Հայրենիք»էն (9 սեպտ.) կ'արտատպենք հետեւեալ թղթակցութիւնը, իբրեւ լուսաբանութիւն վերջին անցուդարձերուն, որոնց մասին այնքան անհոռնի խեղաթիւրումներ հրատարակեցին ռամկավար թերթերը.—

Ա) Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ՔՈՒԷՆԵՐԸ

Այժմ երբ կրքերն ու հետաքրքրութիւնը ժամանակաւորապէս դադրած են, կ'արժէ տալ պատմական այս ժողովի մանրամասնութիւնները: Ժողովի արտաքին տեսքի նկարագրութենէն աւելի կարեւոր է ծանօթութիւնը ներքին ծալքերուն հետ:

Ինչպէս յայտնի է, Ռամկավարները ռազմական տրամադրութեամբ եկած էին, համոզուած որ իրենք ժողովի մէջ մեծամասնութիւն պիտի կազմեն եւ ձայներով պիտի ջախջախեն ժողովրդական ընդվզումը: Ատոր համար անոնք շատ զօրաւոր հիմքեր ունէին: — Նախ՝ անցեալ տարուան իրենց մեծամասնութիւնը (2-3 հոգի) եւ երկրորդ՝ նախկին Առաջնորդի ապօրինի կարգադրութիւնները՝ Դաշնակցական երեսփոխանները ապօրինի հռչակելու համար: Այդ նպատակով էր որ Նիւ Պրիթընի քահանան փիլոնազուրկ հռչակուեցաւ: Այդ պատճառով էր, նաեւ, որ Ֆիլատէլֆիոյ մէջ օրինաւորապէս ընտրուած երեք երեսփոխանները հրաւիրագիր չստացան եւ Ռամկավարները տարբեր եւ ապօրինի ժողովի մը մէջ 6 նոր երեսփոխաններ կ'ընտրեն եւ կ'ուղարկեն Նիւ Եորք: Իրենց հաշուով Երեսփ. Ժողովի մէջ 8-10 մեծամասնութիւն պիտի կազմէին:

Շաբաթ երեկոյեան, առաջին նիստին, անոնք տեսան նախ՝ որ անցեալ տարի բացակայող մեր երեսփոխանները բոլորն ալ ներկայ էին, երկրորդ՝ ժողովը հաստատեց Նիւ Պրիթընի քահանային (փիլոնազրկուած նախկին Առաջնորդի կողմէն) եւ Պինկհէմթընի երեսփոխանի իրաւունքները: Երրորդ՝ հոգեւորականութիւնը բաժնուած էր եւ մեծամասնութիւնը մեր կողմը, եւ, վերջապէս, իրաւասութիւնները քննող յանձնախումբի ընտրութիւնները նոր փաստ մը տըւին, որ մեր ձայներու թիւն է՝ 29, իրենցը՝ 27, առանց նոր ընտրութիւններուն: Նոր ընտրութիւններն ալ մեր թուին վրայ պիտի աւելցնէին՝ 11, իսկ անոնց՝ 5,— որով օրինաւորապէս ընտրուածներու թիւը պիտի ըլլար 72 երեսփոխան եւ 15 հոգեւորականներ — 87 հոգի: Այս թիւէն մերոնք պիտի ունենային 47 հոգի, իսկ իրենք՝ 40: Եւ այդ հակառակ այն իրողութեան, որ մեր համակիրները պայքարի մտած էին Շիքակոյի դէպքէն վերջ անցնող երկու ամսուան ընթացքին եւ հակառակ այն փաստին, որ Ուէյնինի, Քենօշայի եւ Ուոքէկընի ընտրութիւններու նախօրեակին իրենց բարեկամները հարիւրաւոր տոլարներ տրամադրած էին՝ նոր անդամներու եւ հիներու տուրքերը վճարելու համար:

Անշուշտ, վերակազմուած Կեդր. Վարչութիւնը անուններով, թիւերով եւ փաստերով հրապարակ կուգայ՝ հասարակութեան հետաքրքրութիւնը գոհացնելու համար: Մինչ այդ մենք ընդհանուր գծերով կը ներկայացնենք պատկերը: Թիւերու այդ յարաբերութիւնը տեսնելով ռամկավար պարոնները նոր խարդախութիւններու մասին կը խորհին:

Հետեւեալ առաւօտեան, ինչպէս գըրած էի նախորդ թղթակցութեանս մէջ, ընտրուած յանձնախումբի մէջ կ'որդեգրուի Տօքթ. Գույումճեանի առաջարկը — ճանչնալ Շիքակոյի դէպքէն առաջ գոյութիւն ունեցող հոգաբարձութիւնները եւ անոնց անդամական ժողովի կողմէն ընտրուած երեսփոխանները: Մեր երկու ներկայացուցիչներն իրենց համաձայնութիւնը կուտան: Միւսներն ալ՝ առանց հաշուելու իրենց թիւը, անգիտակցաբար կը համաձայնին: Ցետոյ միայն խելքի կուգան: Մատիտը կ'առնեն եւ սեւով ճերմակի վրայ կը գրեն թիւերը: Արդիւնքը — իրենց երեսփոխաններու թիւը նուազ է, հակառակորդները՝ այսինքն մենք, 7ով աւելի: Իսկ այդ եօթը հոգինկրնային ժխտել իրենց ապօրինի երեսփոխաններու ներկայութիւնը: Այս հարուածը շատ ծանր պիտի ըլլար «ժողովրդական լայն համակրութիւն վայելող» Ռամկավարներու համար: Եւ նախկին Առաջնորդի հետ համախորհուրդ կ'որոշեն կազմալուծել Երեսփ. Ժողովը... վարելով դէպի հօթէլ Մարթինիք, առանց լուր տալու ժողովի նախագահ Ցովսէփ Եպիսկ.ին եւ կամ իրենց ընկեր երեսփոխաններուն:

Բ) Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Դեռ Ուստրի դէպքէն առաջ ականաւոր ազգային մը կը մօտենայ մեր շրջանակին եւ կը յայտարարէ ընկերոջ մը միջոցաւ թէ ինք եւ քանի ուրիշներ (ինքը երեսփոխան է) կողմնակից են, որ Առաջնորդը հեռանայ, բայց յարմար չեն գտներ որ խնդիրը այս Երեսփոխանական Ժողովի մէջ քննուի: Հրաժարումի ձեւը պիտի ըլլար այսպէս.— Դուրեանը պիտի երթար Քանատա, արձակուրդով, յետոյ մէկ ամիսէն իր հրաժարականը պիտի ուղարկէր:

Այս առաջարկին մէջ խորամանկ խաղ մը կը նկատուէր: Ոչ ոք հաւատաց ատոր անկեղծութեան: Ուստրի դէպքէն վերջ այդ նոյն պարոնը ռամկավար, ինքն ալ իր քուէն կը միացնէ իր ընկերներուն:

Երեսփ. Ժողովի նախօրեակին այդ ձեւի խօսակցութիւններ յաճախակի տեղի կ'ունենային — խնայել Հայ Եկեղեցւոյ բարձր պաշտօնեային, չամբաստանել զայն եւ չհրաժարեցնել — այլ պատեհութիւն տալ որ ամիս մը վերջ տեղի ունենայ հրաժարականի խնդիրը: Մեր մէջ հաւատքը դէպի մեր հակառակորդները կորսուած էր: Մեր ընկերները եւս կը մերժէին նման առաջարկներ:

Եւ ահա բարձրաստիճան հոգեւորական մը կ'ուզէ Դուրեան եպիսկոպոսը տեսնել: Երեսփ. Ժողովին քանի մը ժամ մնացած է միայն: Նախկին Առաջնորդի սենեակէն ուղղակի Դաշնակցութեան քլըպը կ'երթայ տեսնելու համար ղեկավար ընկերները: Իր պատմելով Առաջնորդը ընկճուած էր խորապէս: Ցայտարարած է որ ինքը դրօշակի դէմ ոչինչ ունի, որ պատրաստ է զայն համբուրելու: Ուժերս սպառած են, չեմ կրնար պայքարիլ: Այդ բարձր հոգեւորականը կը խնդրէ որ հրաժարականի խնդիրը չքննուի Երեսփ. Ժողովին մէջ, խոստանալով որ մէկ ամիսէն այդ խնդիրը կը կարգադրուի:

«Ինքն ալ, մենք ալ համոզուած ենք որ այս վիճակին մէջ անկարող է շարունակել իր պաշտօնը, կ'ըսէ բանագնաց հոգեւորականը, միայն թէ պէտք է խնայել անոր կոչումին եւ դիրքին»:

Բոլոր բանագնացներու հիմնական տեսակէտն ալ այն էր, որ այս պայքարը երկու հոսանքներու միջեւ տեղի կ'ունենայ՝ Դաշնակցական եւ հակադաշնակցական պլոքի: Եթէ Երեսփ. Ժողովի մէջ հրաժարեցնեն — Ռամկավարները պարտուած են, եթէ ոչ՝ Դաշնակցականները: Մենք վստահ էինք մեր քուէներու վրայ եւ այդ պատճառով ալ չէինք ուզեր ընդառաջ երթալ այդ առաջարկներուն: Մենք իրաւունք չունէինք համաձայնելու, որովհետեւ ժողովրդական հսկայ զանգուածներու բողոքները կային, որոնք Առաջնորդի անմիջական հրաժարումը կը պահանջէին:

Գ) Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ

Տօնական 3 օրերը միայն Նիւ Եորքցիներուն չէին պատկաներ: Զանազան քաղաքներէ բազմաթիւ ունկնդիրներ եկած էին՝ տեսնելու համար թաւալգլոր անկումը Ռամկավար — Բոլշեւիկ միասնական ճակատի եւ իրենց հրամանատար Ղեւոնդ արք.ի:

Երբեք տեղի ունեցած չէր այնպիսի խաղաղ ժողով մը, ինչպիսին տեղի ունեցաւ բազմաց օրը: Կանայք եւ այրամարդիկ լրջութեամբ կը հետեւէին բոլոր խօսողներուն: Կարգապահութիւնը կատարեալ էր, կրքերը՝ զսպըւած եւ հետաքրքրութիւնը՝ լարուած: Ոչ ոքի մտքէն կ'անցնէր այդ պատկառելի ժողովը խանգարել: Սակայն հակառակորդները առիթ կը փնտռէին յայտարարելու թէ իրենք ապահով չէին զգար 27րդ եկեղեցու սրահին մէջ: Հակառակ որ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնն ամէն զգուշական միջոցներ ձեռք առած էր, հակառակ որ երկու ոստիկաններ ալ կային հոն՝ կարգապահութեան վրայ հսկելու համար, Ռամկավարները շատ դժգոհ էին եւ «մեր կեանքը ապահով չէր», կը յայտարարեն այժմ:

Բացարձակ զրպարտութիւն է այս. վրան բաց սուտ: Եւ երբ Ռամկ. երեսփոխաններէն ոմանք կ'առաջարկեն դռնփակ ժողով գումարել, ժողովուրդը կը զգայ ներքնապէս թէ պլօքի պարտութեան ժամը մօտալուտ է:

Հետեւեալ օրը երբ Ռամկավար փոքրամասնութիւնը կը լքէ Երեսփ. Ժողովը եւ կը փակուի հօթէլի մը չորս պատերուն մէջ, նորէն շրջապատուած ոստիկաններով, ժողովրդական զանգուածը իր գագաթնակէտին կը հասնի:

Բոլորի բերանին մէջ ալ մէկ հարց կար.— Նիւ Եորքի եւ շրջակայքի մէջ հինգ եկեղեցիներ կան: Մի՞թէ Առաջնորդ կոչուածը եւ իր կողմնակիցները ամօթ չզգացին երբ լքեցին հայ եկեղեցիները եւ ապաստանեցան հիւրանոցի մը դահլիճին մէջ: Այդքա՞ն իրաւազուրկ են հայ եկեղեցիները, առանց վերին տէրերն ու իշխանաւորները, թէ բոլոր այդ եկեղեցիներու մէջ ալ ապահով չէին զգար ինքզինքնին: Եւ այդ հոգեբանութեամբ պիտի շարունակեն ըլլալ հայ հաւատացեալներու եւ եկեղեցիներու վերին մարմինները:

Շատ մանրամասնութիւններ կան գրելու: Անկարելի է բոլորը յիշել այս յօդուածին մէջ: Այսքանն ալ, կը կարծեմ, բաւական է համոզելու բոլորին թէ ինչպէս յոխորտացող Ռամկավարները եկան, պարտուեցան եւ մտան հիւրանոցի պատերու եւ ոստիկաններու պաշտպանութեան տակ:

Երիտասարդական շարժումը Թաւրիզի մէջ

380 ՍԿԱՈՒՏ

Սկաուտական շարժումը իր էութեամբ երիտասարդական շարժում է: Նրա յաջողութիւնը, որ եւ է միջավայրում, բացարձակապէս կախում ունի այն ոգուց որ ի յայտ է բերում տեղի երիտասարդութեան կողմից: Սովորաբար այս կարգի կազմակերպութիւնները ղեկավարւում են երիտասարդ ուժերի միջոցով եւ այդ իսկ պատճառով նրանց գոյութիւնը չի կարելի պատկերացնել առանց վերջիններիս կորովն ու զոհողութիւնը նկատի առնելու: Ուստի նախքան Թաւրիզի սկաուտական կեանքի մասին խօսելը, անհրաժեշտ է պարզել այնտեղի երիտասարդութեան մի քանի յատկանշական կողմերը:

Թաւրիզի երիտասարդութիւնը առ հասարակ ոգեւորւում է այն բոլոր ձեռնարկներով ու շարժումներով որոնք ազգային բնոյթ են կրում: Երիտասարդութեան գիտակից մասը, եւ բարեբախտաբար թուի տեսակէտից մեծամասնութիւնը, գիտակցում է որ հանրային կեանքում ինքն էլ որոշ դեր ու պարտականութիւն ունի: Նա փոխանակ տարուելու առօրեայ վայելքներով կամ այլ խորուսիկ երեւոյթներով, սովորաբար զբաղւում է աւելի բարձր ու կազդուրիչ աշխատանքներով:

Այս պարագան կարելի է բացատրել այն իրողութեամբ որ Թաւրիզի երէց գործիչները մարդկային սուտերի յատկութիւնը չունեն: Նրանք չեն խուսափում երիտասարդութեան հետ մօտից շփում ունենալուց եւ միշտ էլ սերտ կապերով կապուած են նրանց հետ: Այս հանգամանքը վարժեցնում է երիտասարդ ու անփորձ ուժերը եւ ապահովում վաղուան հանրային կեանքի վիճակը:

Թաւրիզի երիտասարդութիւնը գիտէ հաւաքականօրէն մի նպատակի ձգտել: Համերաշխութիւնը այնտեղի կազմակերպութիւնների հիմնաքարը կարելի է համարել: Այնտեղ չկան մի քանի մարզական եւ մշակութային միութիւններ, ինչպէս ուրիշ գաղութներում: Ուժերը համախմբուած են եւ ահա վերոգրեալ տարբեր ասպարէզներում գործող միութիւնների յաջող գործունէութեան գաղտնիքը:

Սակայն պէտք չէ կարծել որ Թաւրիզի հայ համայնքը մի տիպար հաւաքականութիւն է ներկայացնում: Այնտեղ էլ կան մտքեր պղտորող անձեր որոնք ի ծնէ օժտուած են քայքայիչ յատկութիւններով: Բայց աննշան է մոլորածների ու խոտորուածների թիւը: Երիտասարդութեան գիտակից եւ կենսունակ տարրը ստեղծագործող աշխատանքի է հետեւում: Եւ բարեբախտաբար իբրեւ հետեւանք վերջիններիս արհամարհանքի ու բարոյական սաստի՝ չէզոքանում է այս հատուածի ոյժն ու ազդեցութիւնը:

Այսպիսի միջավայրում էր որ 1924ին ծնունդ առաւ սկաուտական շարժումը: Ամբողջ Պարսկաստանում սկաուտական շարժման առաջամարտիկները եղան Թաւրիզի երիտասարդները: Պատի՛ւ իրենց...

Մեծ մասամբ որոշ ասպարէզներում տարբեր առիթներով, գործելու եւ գործին ընթացք տալու վարժուած երիտասարդներն էին որ աշխատանքի լծուեցին: Այսուհանդերձ զարգանալու եւ ծաւալուելու բոլոր պայմանները վայելող նորակազմ այս միութիւնը, որոշ հանգամանքների բերումով, ունեցաւ իր թերութիւնները որոնք 1931ին կազմակերպութիւնը հասցրին աննախանձելի վիճակի: Պէտք է խոստովանել որ սաղմնային վիճակում գտնուող այս կազմակերպութիւնը դէպի ժամանակաւոր անկում առաջնորդող գլխաւոր պատճառներից մէկը՝ հասարակութեան որոշ խաւերի թերըմբռնութիւնն էր: «Ապագայ դաշնակցականներ պատրաստելու ծրագիր»ը դամի պէս ցցուել էր այս կարգի մարդոց ուղեղներում: Բաւականի ճիգ ու եռանդ սպառեց հաստատելու համար որ սկաուտական կազմակերպութիւնը զուտ ազգային, բարոյական կազմակերպութիւն է:

Սկաուտական գործերի վարիչի քաղաքից հեռանալու պատճառով, կիսաքայքայուած կազմակերպութեան գործերի ամբողջ ծանրութիւնը ընկաւ, սկաուտների միջից, սկաուտների միջոցով ընտրուած գործադիր խորհրդի վրայ: Կազմւեց մարմին, ազգային դպրոցների տեսչութիւնից, որ եւ իր կողմից խորհրդատու ներկայացուցիչ նշանակեց Հայկազեան — Թամարեան դպրոցի ուսուցիչներից Պ. Խաչատուր Գրիգորեանին:

Նոյն այս գործադիր խորհուրդն էր որ յաջողացրեց սկաուտական կազմակերպութեան միացնել, մեծ մասամբ աշխատաւոր երիտասարդներից բաղկացած մարմնակրթական միութիւնը: Այս միացման շնորհիւ էր որ կազմուեց Ատրպատականի Հայ Մարմնակրթական Ընդհ. Միութեան կենտրոնական վարչութիւնը որի ամենափառաւոր գործը եղաւ, պարսիկ սկաուտութեան կենտրոնի կողմից վաւերացնել իր մարզական եւ սկաուտական բաժինները: Թաւրիզի հայ սկաուտական կազմակերպութիւնը պաշտօնապէս ճանաչուելուց յետոյ էր որ նրա վարիչը նշանակուեց Ատրպատականի պարսիկ եւ հայ սկաուտութեան պետ, մի բան որ պատիւ է բերում թէ Պ. Խ. Գրիգորեանին եւ թէ Թաւրիզի գաղութին առ հասարակ:

Այս տարի սկաուտական աշխատանքներին միայն մասնակցում են 380 հոգի որոնցից 130ը աղջիկներ են: Եւ արդար լինելու համար պիտի ասել որ շնորհիւ համերաշխութիւն պահպանելու ընդունակութեամբ օժտուած իր վարիչի եւ մի քանի զոհաբերող պաշտօնեաների, հասարակութեան գուրգուրանքի առարկայ այս կազմակերպութիւնը այսօր նոր թափ է ըստանում եւ կարծւում է որ մօտիկ ապագայում նա պիտի կարողանայ արդարացնել իր կոչումը եւ բաւարարել հասարակութեան ակնկալութիւնները:

ՀՐԱՄԱՐՏ

ԳՐՔԻ ՕՐ

Մոսկուան ալ կը հետեւի ամերիկեա[ն] մեթոտներու[ն]

ԽՄԲ.— Փ. Պարտի գիրք մը
տարակեց վերջերս՝ «Ֆաշակ
սովիէթներու երկրին մէջ»
գրով: Ստորեւ հատուած մը այ
քէն.—

Կը գտնուիմ Տնիէփէրի վրայ
ստանձուած է եւրոպական մեծ
Թումբովը. այս վերջինը,
մեծագոյն կեդրոնին միջոցաւ,
տրականութիւն պիտի տայ
ամենահարուստ հողին, ու այդ
պով պիտի իրականանայ նոր
վարութիւնը, ինչպէս երբեմն
Լէնին: Անոր մէկ անդրին կը
հիմնարկութեան տարածքին
ու գեղատեսիլ եւ պղնձական
ծերուկ մը, որ հիմնարկութեան
չական բաժնին պետն է զայն
կուտայ իբրեւ զբօսաշրջիկներ
տուկ նորութիւն: Ան խտալական
գանութեամբ կը խօսի ֆրանս
Ընկեր Եօսիֆ Մայէվսքի ինձ կը
ծնած է Թիֆլիսթէ. հայրը ուզբ
ցի է իսկ մայրը՝ խտալուհի.
սի խտալերէն եւ ինձ ծանօթութ
կուտայ զանազան խնդիրներու
սին: Ու կ'ըսէ.— «Մեր մասնագ
րը, Ամոտիէյի ղեկավարութ
Վոլկայի վրայ, Եարոսլավի
չինեն հսկայ Թումբեր: Հոս Ա
կացիներ աշխատած են»:

Թումբը երեւակայածին բան
ամերիկակերպ: Տնիէփէրը կը
750 մէթր երկարութեամբ ու
մակերեսը կը բարձրացնէ 38
9 «Թիւրպին»ներով, որոնց ամէն
8000 ձիու ուժ ունի, իսկ
3000 ձիու ուժով՝ ներքին պէտ
համար: Թիւեր, որոնք, ինչպէս
սական միւս բոլոր թիւերը պէտ
վերապահութեամբ ընդունիլ
րովհետեւ կարելի չէ Թումբ
խէժալ արդիւնքի մը հասնիլ
ժամ չարունակ, երեք հեղ
անձերէ լսեցի երեք իրարմէ
տարբեր արդիւնքներ, քանի
նոնցմէ ամէն մէկը թիւրպիննե
ժը ցոյց տուաւ զանազան
Երբ այս տեղեկութիւնները
ղորդէն, անմիջապէս կ'աւելց
կը ծրագրուի Կոլկասի մէ
Թումբ մը, որ պիտի ունենայ
բարձրութիւն եւ 233 մէթր լայ
տոյ կուգան բացատրութիւ
միւս եղերքը գտնուող Զափո
քաղաքի մասին, ուր այժմ կը
նոր քաղաք մը, ան վերջին
կի ընթացքին պէտք է ունենայ
000 ռուս բնակչութիւն: Բացա
թիւնները թիւով են. քեզի ըսին
թէ սովետները տարիներ վերջ
գեն չինել 150,000 ձիու ուժով
պիններ (փոթորակ), կը հաս
թէ հոս պիտի շինուին 6 գործ
ներ ալիւմինիոմէ, երկաթեայ
պատեայ նիւթերու, ու տարբեր
կան արտադրութեանց հսկայ
տանոցներ, որոնք պիտի
ելեկտրական ուժի կէսը, իսկ
կէսը պիտի բաշխուի 300 քի
ռատիուսի մը երկայնքին:

Ստորագրելէ վերջ յայտար
թիւն մը թէ լուսանկարի գործ
նիմ, կրցայ չորս ժամ անընդհա
ջիլ Թումբին մէջ, մէկ բաժ
միւսը անցնելով: Թումբը կը

ԱԼՊԵԱՆ ՆՕԹԵՐ

— Ի՞նչ եղաւ այն օրը ... հարցուց յանկարծ եւ մենք հասկցանք թէ ո՛ր օրուան կ'ակնարկէ:

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, Իվան Ֆէտորովիչ, ըսի խստութեամբ... Ես խիստ չէշտը բռներ էի, իմ ընկերը՝ համոզեր: «Ես ախորժակ չունիմ. կը նախընտրեմ հանգստանալ», ըսիք եւ առանձնացաք ձեր սենեակը: Գիշերները ցուրտ է հոս: Անպայման քիչ մը...

— Հը՛ ը՛ ... ըրաւ:

Ձանգը զարկին:

— Ինչո՞ւ չպիտի գամ ... հարցուց զայրացած: Ես պիտի ճաշեմ հոն, ուր կը ճաշէի առաջ...

— Ի հարկէ՛ Իվան Ֆէտորովիչ: Մենք հոս եկեր ենք առողջանալու եւ հանգստանալու: Այս բոլոր մարդիկը պաշտօն ունին մեզի ծառայելու այդ նպատակին համար: Այս բոլոր մարդոց կը վճարեն այդ նպատակին համար: Մեր հաճոյքը ինչպէս որ ուզէ այդպէս կ'ընենք: Մտանք ճաշարան:

Իվան Ֆէտորովիչին սպասարկութիւնը ուշացաւ, որովհետեւ երբ ներս մտանք՝ իր սեղանը պարապ էր:

— Ցայտնա՞ծ էիք որ վարը պիտի ճաշէք, հարցուց սեղանապետը:

— Ո՛չ... պատասխանեց Իվան Ֆէտորովիչը եւ յանցանքի մը մէջ բռնըւածի պէս, զատը կորսնցուցածի պէս՝ ընկճուեցաւ: Մենք աղանդերները վերջացուցած էինք եւ երկրորդին սկսած՝ երբ իրեն սեղանը դեռ նոր շտկեցին:

Մեր կողմէ սկսած էր ուշադրութիւն գրաւել: Մասնաւորապէս Ռուսը: Գրեթէ լուկ հաճոյքի առարկայ էր դարձած: Կը տեսնէին այդ հսկայ մարդը որ կեանքի ամենափոքր դժնդակութիւններուն մէջ գլուխը վանդակի պատերուն կը զարնէր: Մէջէն չէր կրնար ելլել ... Իրենք ինչպէս ելեր էին, ինչպէս գիտէին սահիլ ատոր եւ դեռ ինչպիսիններուն մէջէն...: Այս վերջի խնդիրները ոչ միայն բարելաւում մը յառաջ չէին բերած՝ այլ աւելի դըդուած կ'երեւէին սեղանապետը: Գինին ուզելը, ջուր ուզելը, առանձին առանձին, ճշմարիտ խաչելութիւններ եղան: Քովը կը կենար եւ չէր լսեր:

— Կառսօն...

Չի լսեր:

— Կառսօ՛ն...: Աւելի բարձր: Միւսը չի լսեր:

— Կառսօն... Չորս կողմէն կը նային: Ձայնը կուլ կը հոսի: Չի լսեր միւսը: Ու յանկարծ, արագօրէն կ'ուղղուի դէպի խոհանոց:

Իվան Ֆէտորովիչ աննկարագրելի դէմք մը առաւ: Ուզեց ջրամբարին վըրայ բացուած հսկայական ծակը մատով գոցել: Մեզի դարձաւ եւ.

— Զլսեց, ըսաւ քիչ մը զարմացումով եւ բոլորովին հաւատալով իր ըսածին:

«Խըքալօփ»ը բերին առանց գետնախնձորի: Իվան Ֆէտորովիչ դիտել տուաւ այդ կէտը անմիջապէս, քանի ան իր մօտն էր եւ երեսը իրեն դարձած: Սեղանապետը աններեւակայելի սիրալիրութիւն ցոյց տուաւ՝ պատասխանելով թէ շուտով կուգայ, թէ կը տապկէին նորէն:

— Շտապելու բան մը չկայ, աւելցուց Իվան Ֆէտորովիչ: Ես միսը դանդաղ կը ծամեմ, մինչեւ այդ կը բերէք:

Սեղանապետը հեռացաւ այն աշխուժութեամբ որ իրեն կուտար իր արհեստին սուսերամարտը անսայթաք վարպետութեամբ գործածելուն խոր գիտակցութիւնը:

Մէկը ըլլար եւ հարցնէր... ինչո՞ւ ... ինչո՞ւ ... ինչո՞ւ այս սուսերամարտը: Սուսերամարտ չէր. տեսակ մը թունաւորուած աղէտ որ կը քաշէր հոս հոն: Անդադրօրէն իր աւերները եռեւ եռեւէ դիզելու մոլուցքին մէջ — որ ալ իր միակ բնաւորութիւնն է — աւելի գիտակցութիւն ունենալու չէ քան թէ կատղած շուն մը որ կը խածնէ աջ ու ձախ:

Աջին անդին, սեղաններուն փոքրիկ ծառայութիւն կուտար ու կ'անցնէր: Ծանրաշուք այդ մարդիկը՝ բերնէն բառ մը կը մուրային:

Իվան Ֆէտորովիչ, իրաւ ալ դանդաղօրէն միս կը ծամէր ու բան մը կը մրթմրթար:

Ի վերջոյ մեզի ուրեց հասաւ վիզը, մեծ դժուարութեամբ ու.

— Պէտք է ըսել որ աշխատանքնին ալ շատ է, յայտնեց կարեկցութեամբ: Անպայման ինքզինքին պարտաւանքի խօսքեր կ'ուղղէր հիմա լռելեայն:

Սեղանապետը ընդհանրապէս երկարօրէն կը կենար «քօնթ»ին եւ «քօնթէս»ին սեղանին առջեւ ու կը խօսակցէին: Միեւնոյն երկրէն ըլլալու էին: Քօնթը ժիլէ չէր հագներ եւ տափարը յաւելուածական մաս մը ունէր, որուն ծայրը երբ ան նստած էր այդպէս, մինչեւ վիզը կը հասնէր: Ուզած չուզած հակակրանքը փոթորկալից ծովու ալիքներով, անընդհատ կուգար զարնուիլ երեսիդ: Այդ խօսակցութիւններու ընթացքին՝ շատեր, մեծին հընազանդութեամբ կը սպասէին որ վերջացնէ՝ խնդրելու համար իրենց պակսածը: Կարգ մը բաներ, ինչպէս գինին, խմիչքները, պտուղ եւ ճաշցուցակի փոփոխութիւն իրմէ կախուած էր միայն:

Սեղանապետը արտօրանքով առաջացաւ, տաք, թարմ գետնախնձորներու մեծ պնակը դրաւ քօնթին ու քօնթէսին սեղանին, առաւ անկէ անոնց պնակը որ քանի մը պաղած գետնախնձոր մնացած էին եւ արագ, սահուն շարժումով մը դրաւ Ռուսին առջեւ:

Իվան Ֆէտորովիչին դէմքը դարձաւ աւելի ճերմակ քան թէ վզէն կախուած սրբիչը: Աչքերը խաւարում մը ունեցան: Ոտքի ելած ատենը սեղանը մեծ աղմուկով շրջեցաւ:

— Պիտի սատկեցնեմ եւ սա ճճին, ըսաւ ակռաներուն մէջէն: Ձախ ձեռքովը բռնեց անոր երկու օձիքէն եւ աջ մեծ ձեռքովը ահաւոր ապտակ մը իջեցուց:

Առինք զինքը մեր թեւերուն մէջ:

Ցանկարծական յոգնութիւն մը
ուց իր կատաղութիւնը: Բազկ
վրայ նստած առնը.

— Հիմա կրնամ մեռնիլ ...

Հետաքրքրականը սեղանապ
Երկու ձեռքը զարնուած երես
ամբողջ ուժովը սկսաւ փախիլ:
ծեցինք թէ խոհանոց կ'ապաստ
Ոչ: Հոն, արագ, բաներ մը ըր
ժոխքը ինկած աչքերով եւ պա
մէջէն շարունակեց փախչիլ:
յող աղջիկներուն յայտներ է,
պահար, որ ականջին թմբուկը
թեր է: Անոնցմէ մէկը աւելցու
յաճախ ականջի ցաւ ունէր եւ
ները երբեք առանց բամպակի
տեսնուեր:

Բոլորը երջանիկ էին:

Խումբ մը մարդիկ վազեցին
պատուհանները: Մենք ալ
այդ ճղճիմ մարմինը,
արտակարգօրէն շարժուն
բարակ սրունքները, գունէկ
ւոր գլուխը՝ աւրուած մազեր
կը պպզէնար, որ կը ճչէր:

(9) ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐ

(Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵԱՌՆԻԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ

— o —

Հայաստանի Մշակոյթի կաճառը լոյս ընծայեց ճարտարապետ նկարիչ Բունիաթեանի նկարազարդ աշխատութիւնը, որ կը վերաբերի Հայաստանի հեթանոսական դարաշրջանի Գեառնիի յուշարձանի հետազօտութեան:

Յուշարձանը կը գտնուի Երեւանէն 27 քիլոմէթր հեռաւորութեան վրայ, Բաշ–Գեառնի գիւղին մէջ: Գեառնիի յուշարձանը կը ներկայացնէ առաջին դարու հռոմէական ճարտարապետական արուեստի գեղարուեստական բարձր արժէքը: Յուշարձանը կանգնած է Տրդատ Թագաւորը, Ներոն կայսեր ժամանակ:

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ

— o —

Սեպտեմբեր 15ին տօնուեցաւ Ստեփանակերտի պետական թատրոնին հիմնադրութեան առաջին տարեդարձը, եւ այս առթիւ նաեւ՝ թատրոնին ...

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆ

— oo —

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ԽԱՐԴԱԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— o —

Ամերիկայի վերջին թղթաբերէն կ'իմանանք թէ օրինաւոր Երեսփ. ժողովէն ընտրուած ազգ. կեդր. վարչութիւնը գործի ձեռնարկած է արդէն: Կաթողիկոսին հեռագրուած է Ղեւոնդ արք.ի պաշտօնանկութիւնը:

Այս առթիւ «Հայրենիք» կը գրէ խմբագրականի մը մէջ (13 սեպտ.).

— «Ռամկավարներու ապօրինի համաքոյթը, որ կ'ուզէ իրեն Երեսփ. ժողովի անունը կուտայ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ուղարկած է խիստ յատկանշական հեռագիր մը:

Այդ հեռագրին մէջ իրենց «անվերապահ վստահութիւնը» յայտնելէ ետքը իրենց «սիրեցեալ Առաջնորդ» Ղեւոնդ արք.ին՝ այդ պարոնները կը գովաբանեն եկեղեցին ու գաղութը պառակտող այդ անարժան եւ խառնակիչ հոգեւորականը՝ ըսելով թէ ան «մեծ խոհականութեամբ արդիլեց Հայրապետական հրահանգի ռանհաւումը եւ կրցաւ պաշտպանել Հայաստանի կառավարութեան հանդէպ եջմիածնի լոյալ դիրքը»:

... անհիմն, իրականութեան հակառակ զովասանքները չտայլէ յետոյ, էջմիածին գրկած իր հեռագրին մէջ փորձ է ըրած նաեւ կեղծ տեղեկութիւններ հաղորդելու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին՝ իբրեւ ապօրինի հռչակելով օրինաւոր Երեսփ. Ժողովը, որ դատապարտած էր Ղեւոնդ արք.ի գործունէութիւնը եւ պաշտօնանկ ըրած զայն:

Այս կեղծ տեղեկութիւններուն նպատակն է անկասկած՝ մոլորեցնել կաթողիկոսը եւ անկէ կորզել Ղեւոնդ արք.ին ի նպաստ գրութիւն մը:

Ճիշդ է, որ օրինաւոր Երեսփ. Ժողովն ու Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնն ալ հեռագիրներ են ղրկած էջմիածին՝ Ղեւոնդ արք.ի տապալման մասին հաղորդելով: Սակայն, ի նկատի ունենալով Խորհրդային Ջեկայի յոռի սովորութիւնները, երբեք չպիտի զարմանանք, եթէ կաթողիկոսի ձեռքը չհասնին այդ հեռագիրները եւ, էջմիածինը Ամերիկայի անցուդարձերուն ծանօթանայ միմիայն Խորհրդային կառավարութեան թմբուկը զարնող Ռամկավար խմբակցութեան հեռագրէն եւ այլ գրութիւններէն: Սպասելի է նոյնպէս, որ խորհրդային Ջե...

... անոր համար կը կատարուի Թիֆլիզի մէջ, ուրկէ ալ խթան մը դառնայ Անդրկովկասեան հանրապետութիւններու բուսամշակութեան վերելքին:

Մշակոյթի Տօնին առթիւ ամէն Հայ թող ազգային պարտականութիւն համարէ գնել գոնէ մէկ հայերէն հատոր:

Հայ Գրողներու Ընկերակցութիւն

... կը ծանուցանեն իրենց երկրորդ զաւակին՝ ՇԱՔԷի ծնունդը:

10 սեպտ. 1933 Տեսին

ՕՐ. ՇՆՈՐՀԻԿ ՋԱԳԻԿԵԱՆ

ԸՆԿ. ԿԻՒԼՊԷՆԿ ԱՍԼԱՆԵԱՆ

ամուսնացած

կնքահայրութեամբ ընկ. Աղապապ Պարսամեանի:

16 սեպտ. 1933, Իսի – լէ – Մուլինօ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔ

ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒ ՅԱՒԵԼՈՒՄԸ

— o —

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՎԱՆԸ ԿԸ ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԻ

«ՁԱՐՆԵՆ»ՈՒ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԻՄ ՅԵՍԱԾՆԵՐՍ 1915-1924

— o-o —

4.— ԱՌԱՋԻՆ ՁԱՐԴԸ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻ ՃՈՐԻՆ ՄԷՋ

... գլ. քիչ մը կրակ տեսած գոմէշի միսը կը լափէինք, այդ մեծ օրհնութիւն էր արդէն:

Վանքի ձորը չուտով դարձաւ գերեզմանը այդ մնացորդ խլեակներուն, որոնք «Զանկլի Տիւան»ին ապաւ...

ԼԵՒՈՆ ՍՈՆԻԿԵԱՆ

(7) (Շար.)

դէպք մը եւս,— Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդի անդամներէն Պ. Օսկար Տիւֆրէնի սպանութիւնը:

Խնդիրը չէ լուսաբանուած տակաւին, բայց քաղքենի թերթերը արդէն սկսած են գողութեան վերագրել ոճիրը, չեչտելով թէ մարդասպանը պարպած է զոհին գրպանները եւ դրամարկղը: «Փալաս»ի տնօրէնը ոչ թէ հարուածներէն մեռած, այլ խեղդամահ եղած է: Ականջը ծանր ըլլալով, չէ լսած երբ մարդասպանը ներս կը մտնէր եւ գլխուն կ'իջեցնէր գործիքով մը: Ուշաթափ իյնալով գետին, հեղձամահ եղած է վրան փռուած վերմակներէն եւ գորգերէն: Տոքթ. Փօլ քննելով դիակը, 17 վէրքեր կամ սկրդուքներ երեւան հանեց դէմքին եւ գլխուն վրայ. բայց գանկը ջախջախուած չէր:

Առաջին քննութեանց վրայ, կասկածներ կը ծանրանան իրական կամ կեղծ նաւաստիի մը վրայ, որ շատ մտերմօրէն կը տեսնուէր սպանեալին հետ եւ վերջին գիշերն ալ միասին է եղեր: Այս պատմութեան առթիւ, թերթերը կը յիշեն յոյն բանաստեղծ Սքուֆին, որ կը սիրէր երիտասարդներ ընդունիլ իր պանդոկին մէջ եւ որ առտու մը մորթուած գտնուեցաւ: (Մինչեւ այսօր ալ մարդասպանը չէ բռնուած):

Պ. Օսկար Տիւֆրէն 58 տարեկան էր եւ ասպարէզ նետուած էր դերասանութեամբ: Միշտ կ'ըսէր թէ բախտ ունի, եւ շատ չանցած դարձաւ հանրածանօթ, վարելով Փարիզի զանազան թատրոնները եւ զբօսարանները: 1923ին բացաւ «Փալաս»ը եւ մէկ տարի յետոյ՝ «Անփիռ»ը: Շատ չանցած, կը դառնար տնօրէն Քազինօ տը Փարիի: Թեկնածու էր երեսփոխանութեան համար:

ՎԻՈԼԷԹ ՆՈԶԻԷՌ ԵՒ ՄԱՅՐԸ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ

Երէկ երկրորդ անգամ ըլլալով դէմ դիմաց հանուեցան հայրասպան աղջիկը եւ մայրը:

Նախընթաց օր, հարցաքննիչ դատաւորը լսած էր մայրը, որ դատախազ կանգնելով, անողորմաբար ամբաստանեց Վիոլէթը թէ երեք անգամ փորձած էր սպաննել զինքն ու ամուսինը, իրենց խնայած 180,000 ֆրանքը գողնալու եւ սիրահարին հետ ապրելու համար:

—•—

ՕԴԱՆԱՒՈՐԴ ԼԻՆՏՊԷՐԿ Մոսկուա հասաւ առջի օր, ջրօդանաւով մը, եւ ջերմ ընդունելութիւն գտաւ:

Ց. Դ. Հ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԱՆԻԷՌ-ՊԷԶՈՆԻ «Վիշապ» Ենթակոմիտէն ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Պէզոնի կայարանին դիմացի ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայանալ անդամատետրով:

Ներկայացում Ֆր. Կարմիր Խաչի
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ին «ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲ»ԻՆ ՄԷՋ

1, Boulevard Carnot, Alfortville

Կը ներկայացուի՝ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴԸ

Հեղինակ Զէնկիլէրցի Մ. ՏԷՐ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Մուտք 3 եւ 5 ֆրանք:

տասը տարեկանէն վար փոքրիկներուն մուտքը արգիլուած է:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ՍԵՒՈՒՆԻ Գրատունը

փոխադրուած է՝

3bis rue de Strasbourg
Asnières (Seine) France.

Այս առթիւ գրատունը իր յարգոյ յաճախորդներուն ծարիւրին 25 բացառիկ զեղչ մը կը տրամադրէ մէկ ամսուան համար:

Առողջապահական.— Ամուսնական առողջապահութիւն, Սերնդագործում, Բժիշկին գիրքէն փրձուած էջեր 10ական ֆրանք:

Երազահան.— Երազահան Ընդարձակ 12, Երազահան Բակլխօսթրօյի 25, Երազահան Լուսնացոյց 8 ֆրանք:

Երգարան.— Կիլիկիա 40, Երգարան Իւվէզեան 15 ֆրանք:

Դպրոցական.— Լուսաբեր Այբենարան 6, Լուսաբեր Ընթերցարան Ա. Տարի 8, Բ. Տարի 10, Գ. Տարի 12, Դ. Տարի 14ական ֆրանք:

Զրուցատրութիւն 10, Զրուցատրութիւն 12, Զրուցատրութիւն 1.50 ֆրանք:

Այլեւայլք.— Հայաստանի Հանրապետութիւն (Վրացեան) 150, Հայաստանի Հանրապետութիւն (Խատիսեան) 50, Հայաստանի մեծադիր քարտէսը 15 ֆրանք:

Աղօթագիրք Հիսարլեան 50 ֆր.:
Լուսանկարչութիւն 7 ֆր.:
Խոհանոցին Գիրքը 5 ֆր.:
Սիրային նամականի 3 ֆր.:
Օրիորդը 4 ֆր.:

Լուսանկարներ.— Անդրանիկ 3 եւ 1 ֆր.: Անդրանիկ զօնաւոր եւ իր կինը 2 ֆր.: Հայկական Զինանշանը 2 ֆր.: Հայկական Ազատամարտը 2 ֆր.:

Զանազան քարթեր 50 սանթիմ:

դիմել՝ Mme A. Sévouni, 3bis, rue de Strasbourg, Asnières (Seine):

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Տ. ՍՂ.— Կրնաք դրկել տեղեկանալու համար: Միւսը կը հրատարակուի:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. Էթիէնի դպրոցի վերաբացման առթիւ արձանագրութիւնները պիտի կատարուին 1 Հոկտեմբեր առաւօտուն ժամը 9—12 Եկեղեցւոյ սրահը: Դասաւանդութիւնները կանոնաւորապէս կը սկսին Հոկտ. 5ին:

Ուսուցչուհի Տիկին Եսթեր Աբրահամեան:

Կը խնդրուի ծնողներէն նկատի առնել այդ թուականը:

Վարչութիւն

ԱԶԳ

ՊԷՅՐՈՒԹ.— ի պատասխան ցուլիս 5 Թուակիր Յառաջի մէջ ամուսնոյս՝ Տիգրան Եազմաճեանի կողմէ հրատարակուած ազդին, կը յայտարարեմ թէ եղածը զրպարտութիւն է եւ ես հոս կը գտնուիմ իր իսկ հաւանութեամբ:

Վերժին Եազմաճեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (67)

ԱՀԱԲԵԿԻՉԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ՋՈՒՇՆԻՆԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԸ

Արրար – Բալի եռանդագին աշխատեցաւ, ազատելու համար մեզ այդ անելէն: Իբրեւ ռուսերէնի ուսուցիչ ռումէն գահաժառանգին, Պուքրէշի մէջ մեծ հեղինակութիւն կը վայելէր: Անմիջապէս հեռագրեց Սուլմէին, որ ազատ արձակէ ձերբակալուած իր ազգականները, սպառնալով բողոքել թագաւորին՝ եթէ գոհացում չտրուէր իրեն: Իբրեւ պատասխան այս հեռագրին, Սիլբէրբէրգ, Սուլխաուցկի եւ Ստալբէրգ Պուքրէշ բերուեցան ռումէն ոստիկաններու հսկողութեան տակ: Բոլորս իրա՛ր գտանք Բալիի տանը մէջ:

Առաջին անգամ ըլլալով, կատարեալ ապահովութեան մէջ կը զգայինք մենք մեզ:

Ծերունի Բալին, իր կինը, տղան, աղջիկները մեզ ընդունեցին ոչ միայն իբրեւ ընկերներ, այլեւ իբրեւ բարեկամներ, գրեթէ իբրեւ ազգականներ: Միշտ երախտագիտութիւն պիտի ըզգամ հանդէպ այս ընտանիքին:

Կը մնար լուծել վերջին դժուարութիւն մը: Փոքրիկ անշուշտ: Անցագիր չունէինք: Արդ, անհրաժեշտ էր անցագիր ներկայացնել հունգարական սահմանին վրայ: Բալիի մեծ աղջիկը, Կատարինէ, գիս յարաբերութեան մէջ դրաւ ռումէն ընկերվարականի մը հետ, ընկեր Կոնստանտինէսկու: Այս մեր ընկերը մեզի օգնեց անցնելու համար հունգարական սահմանը: Հունգար ոստիկանը, կաշառուած, չտեսնել ձեւացուց մեզ: Հունգարիոյ մէջ, հրաժեշտ առինք Ստալբէրգէն, որ մինակը Ժընեւ գնաց: Գալով մեզի երեքիս՝ մենք կը փափաքէինք երթալ տեսնել Գոձը, որ կը գտնուէր Հայտէլբէրգ:

Կը վախնայի, որ իմ փախուստս դէչ ազդեցութիւն կը թողու Դվօյնիկովի եւ Նազարովի ճակատագրին վրայ: Ուստի Պալէն հետեւեալ նամակը ղրկեցի զօրավար Նեպլոյեւի.

Նորին Վսեմ. Զօրավար Նեպլոյեւի.—

Պարոն,

Ինչպէս գիտէք, այս տարի, 14 մայիսին ձերբակալուեցայ Սեւաստոպոլի մէջ այն ամբաստանութեամբ թէ մահափորձ կատարած եմ ձեր կեանքին դէմ: Մինչեւ յուլիս 15 բանտարկուած էի Դվօյնիկովի, Նազարովի եւ Մակարովի հետ Զին. Բանտին մէջ, ուրկէց, էս – էր կուսակցութեան Մարտական Մարմնին հրամանով, ազատուեցայ: Փախուստս օժանդակեց Լիթուանիոյ 51րդ գունդին կամաւորներէն Վ. Մ. Սուլխաուցկի: Բանտէն փախայ 15 — 16 յուլիսի գիշերը: Ներկայիս, ռուսական օրէնքներէն վախնալու վիճակի մը մէջ չեմ, եւ դարձեալ պարտականութիւն կը համարեմ ինծի հաստատել ինչ որ կրկնած եմ քանիցս, բանտարկութեանս միջոցին, թէ պատիւ ունիմ պատկանելու էս – էր կուսակցութեան, թէ բոլորովին կը բաժնեմ իր ծրագրին տրամադրութիւնները: Այսուհանդերձ, կը յայտարարեմ որ ոչ մէկ մասնակցութիւն ունեցայ, ուղղակի կամ անուղղակի, ձեր կեանքին դէմ պատրաստուած մահափորձին մէջ: Գալով այն բարոյական պատասխանատուութեան – բաղմաթիւ անմեղ մարդիկ զոհ գացին մահափորձին եւ անչափահաս պատանի մը ահաբեկչութեան մղուած էր, — ոչ մէկ մեղք ունիմ: Ոչ Դվօյնիկով, ոչ Նազարով, իրենց կարգին, մասնակցութիւն չունէին յիշեալ մահափորձին մէջ:

Այս յայտարարութիւնը հաղորդեցի նաեւ զօրավար Կարգլինալովսկիի, պաշտօնին ալ իմ փաստաբաններուս, Իգնատովի եւ Մալեանդովիչի:

Մնամ յարգանօք
ԲՈՐԻՍ ՍԱՎԻՆԿՈՎ

Պալ, 6)8)1906

1906ի հոկտեմբերի սկիզբը, Սեւաստոպոլի մէջ տեղի ունեցաւ դատավարութիւնը Դվօյնիկովի, Նազարովի, Մակարովի, Կալաշնիկովի,— Այս վերջինը, իմ փախուստէս յետոյ, Պետերբուրգէն բերուած էր Սեւաստոպոլ:

Դվօյնիկով, Նազարով, Կալաշնիկով անպարտ արձակուեցան այն ամբաստանութենէն, որ գլխենք մեղսակից կը դարձնէր Զօր. Նեպլոյեւի դէմ կատարուած մահափորձին, սակայն յանցաւոր դատուեցաւ անոր համար որ կը պատկանէին դաւադրական ընկերութեան մը, որ կը գործէր պայթուցիկ նիւթերով: Երեքն ալ դատապարտուեցան զանազան պատիժներու,— Կալաշնիկով՝ 7 տարուան, Դվօյնիկով եւ Նազարով՝ 4ական տարուան թիաչարութեան: Զրկուեցան նաեւ իրենց քաղաքացիական իրաւունքներէն:

Մակարով, իբրեւ անչափահաս, դատապարտուեցաւ 12 տարուան բանտարկութեան: Արգելափակուած էր Սեւաստոպոլի բանտին մէջ, ուրկէց փախաւ 15 յունիս 1907ին:

Նոյն տարին, սեպտեմբերին, Մակարով գնաց սպաննեց Պետերբուրգի բանտին տնօրէնը, Իվանով: Ձերբակալուեցաւ եւ կախաղանի վրայ մեռաւ:

(Վերջ)

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Զ. Ռ. ՄԻՌՈՒԹԵԱՆ Վիէնի ... նահճիւղի վարչութիւնը ... բար ժողովի կը հրաւիրէ իր ... ընկերները այս Հինգշաբթի ... կոյ ժամը 7.30ին Հ. Յ. Դ. «Խաժ... Ակումբին մէջ: Ընկերներու ներ... յութիւնը պարտաւորիչ է: Կարգ... օրակարգ եւյլն.:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Մարզուանցի Պ. Միսաք Պ... Նէօզեան կը փնտռէ իր եղբայր... Անդրանիկ եւ Սեդրակ Պալ... եանները. իրենց հօր անունը՝ ... տուր, մօր անունը՝ Զարուհի:

1914ին Անդրանիկ զինուոր... գրուած է եւ ղրկուած Սեբաստի... իսկ Սեդրակ տեղահանութեան ... Չօցին ձերբակալուած է եւ աքս... ուած անծանօթ ուղղութեամբ: ... րենց մասին լուր ունեցողներէն ... խնդրուի իմացնել Missak Ba... liozianի, 6bis, Route de Choisy, Alfortville (Seine) France:

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 28 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

28 Septembre 1933

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

9րդ ՏԱՐԻ Թիւ 2303

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՈՒԻ

Դրամատիրական պետութեանց մէջ, Ֆրանսան ամէնէն պահպանողականն ու անհաշտը կ'երեւար, խորհրդային իշխանութեան հանդէպ:

Տարիներ առաջ, ինչե՜ր չըսին, Փարիզի մէջ, երբ Մեծն Բրիտանիան անհրաժեշտ կը գտնէր դիւանագիտական յարաբերութիւններ եւ տնտեսական համաձայնութիւններ կնքել Մոսկուայի հետ: Ի՛նչ հեգնութիւններ եւ չարագուշակ մտահոգութիւններ:

Գլխաւոր առարկութիւնն այն էր թէ՝ այսպիսի յարաբերութիւններով խորհրդային իշխանութիւնը ուժ կ'առնէ, ապաւէն կը գտնէ եւ կը սպառնայ Եւրոպայի ոչ միայն ընկերային, այլ եւ քաղաքական կարգ ու սարքին:

Եւ սակայն, միւս պետութիւններն ալ, մասնաւորապէս Գերմանիա եւ Իտալիա նոյն ճամբան բռնեցին:

Թէ քաղաքական եւ թէ տնտեսական շահեր կը մղէին լեզու գտնել պետութեան մը հետ, որ հակառակ իր յեղափոխական կարգ ու սարքին, իր տարածութեամբ կը ներկայացնէ աշխարհի մէկ վեցերորդ մասը եւ կը համրէ 160 միլիոն ժողովուրդ:

Մոսկուայի հետ կնքուած զանազան կապակցութեանց, դաշնագիրներու եւ պայմանագիրներու ցանցին մէջ, Ֆրանսա տեսակ մը կղզիացման կը դատապարտուէր:

Ան ալ վերջ ի վերջոյ կնքած էր տնտեսական համաձայնութիւններ, բայց կը շարունակէր իր վերապահ ընթացքը, մանաւանդ որ ահագին առնելիքներ ունէր ցարական շրջանէն:

Այս վերապահ եւ կասկածոտ քաղաքականութիւնը լայնօրէն ճեղքուեցաւ երկու տարի առաջ, երբ ձախակողմեան տարրերը սկսան աւելի բարձր խօսիլ:

Այս վերջինները, իրենց գլուխն ունենալով մասնաւորապէս Պ. Էռիօն, այլեւս անիմաստ կը գտնէին վարանումը: Քաղաքականէն անկախաբար, տնտեսական տագնապն ալ կը հարկադրէր ճիգի դնել նախապաշարումները:

Բայց բուն ճեղքը բացաւ գերմանական վտանգը:

Գերմանիա անդադար կը բողոքէր ու կը պահանջէր: Արդէն թօթուած էր շատ մը կապանքներ, եւ յամրաբար բայց վստահօրէն ճամբան կը հարթէր ուրիշ նուաճումներու համար:

Յետոյ, Գերմանիան սերտօրէն կապուած ըլլալով Խ. իշխանութեան հետ, յաճախ կարմիր խօսքեր ալ կը խառնէր իր պահանջներուն: Բացէ ի բաց կը հասկցնէր թէ՝ երկիրը կրնայ կարմրիլ, եթէ չճանչնան, օրինակ, սպառազինութեանց հաւասարութիւնը:

Քանի թթու եւ ցասկոտ ձեւեր կը ստանար Գերմանիոյ ազգայնականութիւնը, այնքան ուշադրութեան արժանի կը համարուէր Մոսկուան՝ Փարիզի համար:

Եւ եկաւ հիթլէրականութիւնը, իր դղրդագին ելոյթներով եւ նշանախօսքերով:

Առաջին առթիւ մահացու պայքար բանալով համայնավարութեան դէմ, կեռ խաչի ասպետները կոնակ դարձուցած կ'ըլլային Մոսկուային, որ պարտուած Գերմանիոյ թիկունքն էր 1921էն ի վեր:

Հիթլէրականութիւնը անակնկալներ կը սպառնար ոչ միայն Ֆրանսայի, այլեւ խորհրդային Միութեան:

Ան որքան ալ անփոփոխ պահէր արտաքին քաղաքականութեան սկզբունքները, չէր կրնար շարունակել նախկին մտերմական յարաբերութիւնները՝ Մոսկուայի հետ: Ուրեմն, ժամանակն էր որ Ֆրանսան օգտուէր բացուած ճեղքէն:

Եւ մենք տեսանք թէ, տակաւին քանի մը ամիս առաջ, ի՛նչ փութկոտութեամբ — ու միաձայնութեամբ — քուէարկուեցաւ ֆրանքօ-ռուս ոչ-յարձակման դաշինքը, որ այնքան քաշքշուքի տեղի տուած էր անցեալ տարի:

Քուէարկութեան առթիւ, իրարու հետ կը մրցէին համայնավար եւ աջակողմեան երեսփոխանները...

Նոր կացութենէն օգտուելու եւ իր ապահովութիւնն ամրապնդելու մտահոգութեամբ էր որ, Ֆրանսան Մոսկուա ղրկեց նախկին վարչապետն ու օդային նախարարը:

Թերթերը գրեցին թէ Լիոնի քաղաքապետը Թուրքիա, Պուլկարիա եւ Ռուսաստան գնաց առանց որ եւ է պաշտօնական հանգամանքի: Պ. Էռիօ ինքն ալ միշտ կը կրկնէր այս խօսքը:

Օդային նախարարին այցելութեան առթիւ ալ, գրուեցաւ թէ պիտի ուսումնասիրէր տնտեսական եւ արհեստագիտական գործակցութեան եղանակները:

Այս երկու բացատրութիւններն ալ միայն ձեւական արժէք ունին:

Իրականութեան մէջ, սովորական այցելութիւն մը չէր որ կը կատարէին նախկին վարչապետը եւ ներկայ նախարարը:

Անոնք ամէն բանէ առաջ ունէին քաղաքական մտահոգութիւններ, իբրեւ հետեւանք նոր կացութեան մը:

Հազիւ իր հայրենիքը վերադարձած, Լիոնի քաղաքապետը քանի մը ժողովներ սարքեց եւ առանց այլեւ այլի շեշտեց ֆրանքօ-ռուս գործակցութեան թանկագին բարիքները:

Իսկ օդանաւային նախարարին «արհեստագիտական» (օդանաւային) գործակցութիւնը արդէն կը թարգմանուի ֆրանքօ-ռուս զինակցութիւն:

Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթը կատղած է՝ այս ակնարկէն:

Եւ սակայն, բոլոր երեւոյթները, նոյն իսկ Մոսկուայի թերթերուն արտայայտութիւնները ցոյց կուտան թէ՝ նախկին աւանդութիւնը վերահաստատելու փորձ մըն է որ կը կատարուի: Այնքան, Փարիզը եւ Մոսկուան, թէեւ հակոտնեայ, ինքնապաշտպանութեան միջոցներ կը փնտռեն, հաստատելով զանազան գործակցութիւններ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՍԿԱԿԱՆ ԶԶՈՒԵԼԻՆԵՐԸ

— o —

Նորէն գռեհիկ լեզուագարութիւններ, առնուազն խծբծանքներ՝ «Յառաջ»ի եւ առհասարակ Դաշնակցական թերթերու դէմ, վերջին փախուստներուն առթիւ:

Առտուն կանուխ արթնցողը ձայնը ձգած կը պոռայ, առանց աջ ու ձախ նայելու:

Խումբ – խումբ մարդիկ փախեր են: Ցանկ, լուսանկար, վկայութիւններ՝ նոյնիսկ «Հօկ»ի մարդոցմէն:

Այդ բոլորը ոչինչ կ'արժեն:

Մարդիկ ոչ իսկ եղած հրատարակութիւնները կը կարդան: Կամ ծուռ կը կարդան:

Անոնք իրենց մտքին մէջ եղածն է որ պիտի պարպեն, ոչ թէ իրենց կարդացածն ու տեսածը:

Հազարումէկ աղբիւրէ տեղեկութիւններ կը հասնին ամբողջ Խ. Միութեան, ինչպէս Հայաստանի մասին:

Անոնք ամուր փակած են իրենց աչքերն ու ականջները:

Անոնց փափուկ ջիղերը չեն կրնար «գէշ բաներ» լսել:

Լեղապատառ նկարագրութիւններ կը հասնին ուխտեալ հակադաշնակցականներու ստորագրութեամբ:

Ի՞նչ նշանակութիւն ունի: Իրենց իմացածը, իրենց տասը տարի առաջ գիտցածը տակաւին տասը տարի ալ կը բաւէ...

Ջէ՞ որ իրենք հանգիստ են, իսկ Երեւանն ու Թաւրիզը՝ շատ հեռու:

Եթէ ասոնք չեն իսկական զզուելիները — այն ատեն խոստովանեցէք թէ բառերը կորսնցուցած են իրենց իմաստը:

ՎԱՀԷ

ՍՏԵՐԼԻՆԸ ԵՒ ՏՈԼԱՐԸ Կ'ԻՑՆԱՆ

— o —

Անգլ. ոսկին եւ տոլարը, որոնք շտկուած էին քանի մը օր առաջ, նորէն իյնալու հակամէտ են: Առջի օր ստերլինը իջաւ մինչեւ 79ի, իսկ տոլարը՝ 16.60ի:

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆԸ ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ

Առջի օր գրեցինք թէ անգլերէնը կամ ֆրանսերէնը պարտաւորիչ պիտի ըլլան խորհրդային դպրոցներուն մէջ:

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ պատերազմական գործավարութեան հրամանով, ֆրանսերէնը իբրեւ ուսման նիւթ պիտի աւանդուի բոլոր զինուորական վարժարաններու մէջ:

ՀՐԴԵՀ՝ ՕՓԵՐԱՅԻՆ ՄԷՋ

Առջի գիշեր բազմաթիւ անցորդներ դիտեցին որ ծուխ կը բարձրանայ Օփերայի շէնքէն: Անմիջապէս լուր տրուեցաւ եւ հրշէջ խումբեր հասան հինգ զօրանոցներէ: Բարեբախտաբար եղածը՝ մեծ բան մը չէր: Հրդեհի սկզբնաւորութիւն մը տեղի ունեցած էր ձեղունէ մը, բայց Օփերային պաշտօնեաները կրցեր էին մարել անմիջապէս: Վնասն ալ աննշան է:

ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ՕՐԻՆԱԿ՝ «ԻՄ ՊԱՅՔԱՐԸ»

— o —

Պերլինէն կը հեռագրեն թէ Հիթլէրի գրքին՝ «Մայն Քամփֆ»ի (Իմ Պայքարը) տպագրութիւնը անցաւ առաջին մէկ միլիոնը: Ամերիկեան եւ անգլերէն թարգմանութիւններն ալ պիտի հրատարակուին հոկտեմբերին: Կը պատրաստուին նաեւ իտալական եւ դանիական թարգմանութիւնները:

Այս գրքին մէջ, Հիթլէր կը պարզէ իր վարդապետութիւնը եւ անոր յաղթանակին համար թափած ջանքերը:

ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

— • —

Հոկտեմբեր 21 – 24ին Վիէննայի մէջ կը բացուի սափրիչներու միջազգային համագումարը: Այս առթիւ սափրիչներու ցուցահանդէս մըն ալ պիտի սարքուի:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ո՞Վ ՀՐԿԻԶԵՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ

ՀՈԼԱՆՏԱՑԻՆ ՕՐԷ ՕՐ Կ'ԻՑՆԱՅ...

Երեքշաբթի օր շատ կարճ տեւեց Լայփցիկի դատավարութիւնը: Բայց եւ այնպէս, արտակարգ տեսարաններ պարզուեցան: Այս առթիւ վճռապէս հաստատուեցաւ թէ Վան տէր Լիւպէ, հոլանտացի ամբաստանեալը մատնուած է խակապէս անբացատրելի վիճակի մը: Այնքան ուժասպառ եղած եւ ապուշցած է որ, հազիւ կրնայ գլուխը վերցնել, պատասխանելու համար նախագահին հարցումներուն: Բայց տուած պատասխաններն ալ «այո» կամ «ոչ»էն անդին չեն անցնիր:

Նախագահը ի զուր ջանաց որոշ պատասխան մը կորզել անոր բերնէն: Այլեւս ձանձրանալով, որոշեց կարդալ ամբաստանեալին առաջին հարցաքննութեան առթիւ եղած յայտարարութիւնները:

Այդ յայտարարութեանց մէջ, Հոլանտացին խոստովանած էր թէ համայնավար է: Բայց մեծ կարեւորութիւն չի տրուիր այս յայտարարութեան: Նախագահը փորձեց հաստատել թէ ինչպէս կրակի տուաւ Րայխստակը:

Նախ.— *Վան տէր Լիւպէ, ի՞նչու ձգեցիր այս երեք հրդեհները: (Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ փորձած է կրակի տալ նաեւ ուրիշ շէնքեր):*

Ամբաստանեալը.— *Չեմ գիտեր:*

Նախ.— *Բայց որոշ բացատրութիւններ տուած էք հարցաքննութեան ատեն: Ըսած էք թէ հարկ էր բան մը ընել, թէ գերման բանուորները վատ են եւ անհրաժեշտ է մղում տալ անոնց, որպէսզի յեղափոխութիւն մը յարուցանեն:*

Ամբաստանեալը.— *Ո՛չ: (Այսքան միայն, ուրիշ ոչինչ):*

Նախ.— *Բայց այո՛, ըսած էք, ըսած էք:*

Ամբաստանեալը.— *Չեմ կրնար յիշել:*

Նախագահը կարդալ տուաւ հարցաքննութեան ատենագրութիւնը ուր ամբաստանեալը կ'ըսէ թէ կուսակից է ուղղակի ահաբեկչութեան, իբրեւ ամէնէն կտրուկ միջոցը, ոչնչացնելու համար դրամատիրութիւնը: Նախագահը կ'ուզէր հաստատել թէ ամբաստանեալը նորէն միեւնոյն տեսակէ՞տն ունի: Բայց ամբաստանեալը լռութիւն կը պահէր: Այս անգամ հրամայեց որ գլուխը վերցնէ, բայց Հոլանտացին չհամակերպեցաւ: Այն ատեն դատական բժիշկը մօտեցաւ ամբաստանեալին եւ անոր գլուխը ձեռքերուն մէջ առնելով ուղղեց դէպի նախագահին կողմը: (Միեւնոյն ատեն փորձեց մտային քննութեան ենթարկել): Նախագահը այս անգամ կարգ մը նոր հարցումներ ուղղեց ամբաստանեալին, բայց անօգուտ: Պատասխան չկար: Երբ բժիշկը հեռացաւ, ամբաստանեալին գլուխը նորէն կուրծքին վրայ ինկաւ: Ասոր վրայ, նախագահը յայտարարեց.

— Ստիպուած եմ առ այժմ դադրեցնել ամբաստանեալին հարցաքննութիւնը: Պիտի քննեմ թէ ի՛նչ միջոցներ պէտք է ձեռք առնել Վան տէր Լիւպէի դէմ:

Յետոյ հարցուց երեք պուլկար ամբաստանեալներուն թէ ըսելիք մը ունի՞ն: Անոնք զանազան հարցումներ ուղղեցին, իսկ մասնաւորապէս Տիմիթրով նեղացուցիչ դիրք մը բռնեց, այն աստիճան որ նախագահը որոշեց այլեւս խօսք չտալ:

Մեծն Բրիտանիա իր գինուն ճարը կը նայի

Երէկ Լոնտոնէն դէպի Ուաշինկթըն ճամբայ ելաւ անգլիական պատուիրակութիւն մը, որ պիտի բանակցի ամերիկեան կառավարութեան հետ, պատերազմական պարտքերու մասին: Պատուիրակութիւնը մանրամասն հրահանգներ ըստացած է կառավարութենէն, վերջնական կարգադրութեան մը յանգելու համար, պայմանաւ որ մեծապէս կրճատուին պարտքերը: Իրազեկներ կը հաւատեն թէ նախագահ Րուզվէլթ ինքն ալ համաձայն է Անգլիոյ պարտքին վերաքննութեան: Փարիզի մէջ դժգոհ են Անգլիոյ այս անջատ գործունէութենէն:

Հայրասպան աղջիկը եւ մայրը դէմ դիմաց

Ինչպէս գրած էինք, երեքշաբթի օր երկրորդ անգամ ըլլալով դէմ դիմաց հանուեցան հայրասպան Վիոլէթ Նոզիէս եւ իր մայրը, որ կը ներկայանար իբրեւ դատախազ:

Այս անգամ հանդիպումը տեղի ունեցաւ դատական պալատին մէջ: Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած էր, ապահովութեան համար: Կէս օրէն ահագին բազմութիւն խռնուած էր դատական պալատին առջեւ, ներսն ու դուրսը, բակին եւ նրբանցքներուն մէջ, շրջակայ պատուհաններուն առջեւ եւ ամէն տեղ: Հարկ եղաւ բռնութեան դիմել եւ ցրուել բազմութիւնը: Այս առթիւ տեղի ունեցան բուռն հրմշտուքներ եւ ուրիշ անախորժութիւններ: Վիոլէթ առտուն ժամը 10ին բանտային կառքով մը փոխադրուած էր մասնաւոր խցիկ մը: Կառքը անցած ատեն, շատեր կը պոռային — «Պէտք է մեռցնե՛լ»:

Մօրը դիմացը հանուելէ առաջ, Վիոլէթ հարցաքննուեցաւ իր տարփածուներէն մէկուն հետ, որուն ըսած էր. «Հօրս մահը պիտի դիւրացնէ գործերուս կարգադրութիւնը»: Երբ մայրը ներս մտցուցին, Վիոլէթ սկսաւ դողալ, չհամարձակեցաւ վերցնել աչքերը եւ անոր ոտքն իյնալով, աղաղակեց.

— Մայրի՛կ, մայրի՛կ, կ'ուզեմ քեզ տեսնել մեծ մայրիկին հետ: Ո՞ւր է մեծ մայրիկը: Ան պիտի հասկնայ զիս, կ'երդնում: Ներէ՛ ինծի, մայրիկ, ներէ, ես ճշմարտութիւնը ըսի:

Ու փռուեցաւ տախտակամածին վրայ: Ջիղերը բռնուած էին: Բժիշկը քովն ըլլալով, փոխադրեցին յարակից սենեակ մը, ետեր շնչել տուին եւ սթափեցաւ: Քիչ յետոյ նորէն դէմ դիմաց հանուեցան մայր ու աղջիկ, բայց նորութիւն մը երեւան չելաւ հարցաքննութենէն: Մայրը հարցնել տուաւ թէ մեղսակից չունի՞: Վիոլէթ ժխտական պատասխան տուաւ: Յետոյ հարցուց թէ կը պնդէ՞ հօրը դէմ ըրած ամբաստանութեանց վրայ: — Այո՛, պատասխանեց հայրասպան աղջիկը: Խօսք դարձաւ նաեւ հռչակաւոր «Էմիլ»ի մասին, որ թէեւ մտած Օփերա տարած էր զինքը, դրամ տուած էր, եւայլն:

Մոսկուայի ազդարարութիւնը Ճափոնի

Արտաքին գործավարութեան փոխանորդ Սօքօլնիքով սեպտ. 23ին Մոսկուայի ճափոնական դեսպան Օթայի յանձնեց յայտարարութիւն մը, որուն մէջ ըսուած է ի մէջ այլոց.— Անհուսած վստահելի տեղեկութիւններու նայելով, Մանչուքոյի պետութեան իշխանութիւնները, ճափոնական կառավարութեան կողմէ տրուած հրահանգներուն վրայ, վերջին օրերս անակնկալ կերպով փոփոխութիւններ պիտի կատարեն արեւելեան չինական երկաթուղիին վարչութեան մէջ, առանց Խ. Միութեան բան մը հարցնելու: Այս վարմունքը բոլորովին կը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Այսօր, չորրորդ էջ

մեր նոր թերթօնը

«ԳԱՂՏՆԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼ»

ՈՐ ՄԷԿ ԱՆԳԱՄԷՆ ՊԻՏԻ ԼԱՐԷ ՁԵՐ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅ ՄԸ ԶՈՀ ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԻ ԱՐԿԱԾԻ ՄԸ

— o —

Ս. ՇԱՄՕՆ, 24 սեպտ. (Յառաջ).— Այս առաւօտ սոսկալի արկած մը պատահեցաւ Սէնթ Էթիէն Ռօանի ճամբուն վրայ, Մոնրօն – լէ – Պէնի եւ Քիւզիէօի միջեւ: Երկու հայ «մարշէնի»ներ, Սարգիս Կէօհէրեան եւ Երուանդ Տօնիկեան (28 տարեկան, Զոբումցի) ինքնաշարժով կ'երթային Սէն – Ժէրմէն – Լավալի տօնավաճառին, երբ յանկարծ կառքին ետեւի անիւներէն մէկը ելլելով կը շրջի, հակառակ Տօնիկեանի ջանքերուն: Ճիշդ այս պահուն Կէօհէրեան ինքնաշարժին դուռը բանալով կը փորձէ դուրս ցատկել, սակայն սօսի ծառի մը զարնուելով ջարդուփշուր կ'ընէ գլուխը: Մահը վայրկենական կ'ըլլայ: Իսկ կառքը բախումին սաստկութենէն կ'իյնայ փոսի մը մէջ, ուր հրաշքով կ'ազատուի վարիչը, պզտիկ քերթուածներ կրելով ճակտին եւ ծունկերուն վրայ:

Տարաբախտ Կէօհէրեան որ երկար ատենէ ի վեր անգործ էր, կը թողու այրի մը եւ զաւակ մը ու երեք եղբայրներ:

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՎՏԱՐԷ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԹԵՐԹԵՐՈՒ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

— oo —

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ խորհրդային թերթերը նկատելով որ իրենց թղթակիցները զանազան դժուարութեանց կը մատնուին Գերմանիոյ մէջ, որոշեցին ետ կանչել զանոնք: Այսպէս, պիտի վերադառնան «Իզվեստիա»ի, «Պրաւդա»ի եւ Թաս հեռագրական գործակալութեան թղթակիցները: (Գերմանական կառավարութիւնը թոյլ չէ տուած որ ասոնք ներկայ ըլլան Լայփցիկի դատավարութեան):

Միւս կողմէ, խորհրդային իշխանութիւնը երեք օր պայմանաժամ սուաւ գերմանական թերթերու թղթակիցներուն, որպէսզի հեռանան Մոսկուայէն:

Այս որոշման դէմ բողոքեց Մոսկուայի գերմանական գործակատարը, անձամբ ներկայանալով արտաքին գործավարին: Խորհրդային իշխանութեան որոշումը մեծ յուզում պատճառեց Մոսկուայի օտար դիւանագիտական շրջանակներուն մէջ ուր կ'ըսեն թէ Հիթլէրականներու իշխանութեան հասնելէն ի վեր յարաբերութիւնները երբեք այսքան լարուած չէին Ռուսիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

— o —

Երեքշաբթի օր բացուեցաւ Ֆրանսայի Աշխատանքի Համադաշնակցութեան 22րդ համագումարը: Ներկայ էին 1250 պատուիրակներ, որոնք կը ներկայացնեն 900,000 կազմակերպուած բանուորներ: Բացումը կատարեց Պ. Ժուհօ, իբրեւ ընդհանուր քարտուղար: Յետոյ աւանդական ճառը խօսեցաւ ժողովին նախագահը, Պ. Կիռօ, որ նախ երեւան հանեց եղած յառաջդիմութիւնները: 1931ին Սէնի մէջ կային 100,000 անդամներ: Այժմ ունին 108,000 հոգի: Ընդհանուր յաւելումը եղած է 17,500: Յետոյ ներկայացուց կազմակերպութեան կատարած գործերը՝ տնտեսական տագնապին առթիւ:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Երկրաշարժի բուռն ցնցումներ զգացուեցան հարաւային Իտալիոյ մէջ (Նափոլի ՀՆ.): Զոհերուն թիւրկրիաշուեն 15 մեռեալ եւ 150 վիրաւոր: Շատ աւելի ծանր են նիւթական կորուստները:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՖԱՇԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ

Ֆաշականութիւնը վէրք մըն է Եւրոպայի կուրծքին վրայ: Այդ վէրքը օրէ օր կ'ուռի ու կը ծաւալի:

Մտահոգ է ամբողջ աշխարհը:

Ֆաշականութիւնն իր զարգացման ճամբուն վրայ, համաձայն տեղական եւ ազգային պայմաններու, միշտ դիմակ ու ճակատ կը փոխէ եւ կը դառնայ պատուհաս խաղաղութեան գործին:

Ֆաշական վարդապետութիւնը, դաւանանք մը ըլլալէ աւելի, բուռն անհատապաշտութիւն մըն է, որ առաքելական դեր կը վերագրէ իրեն:

Մոլեռանդ ցեղապաշտութեան վըրայ է հիմնուած Գերմանիոյ մէջ, ցասկոտ ազգայնամոլութեան վրայ՝ Իտալիոյ մէջ, քաղքենի տիրակալ տենչերու վրայ՝ Աւստրիոյ մէջ: Ամենուրեք, զէնքն ու բանակը եղած են պատուանդան իր յաջողութեան: Ստեղծած են տեսակ մը Թանձրապաշտութիւն եւ զինուորագրեալ ազգ:

Ի՞նչն է պատճառը այս բոցավառ խելագարութեան, որ փոթորիկի պէս կ'անցնի երկիրէ - երկիր, վերստին հրկիզելու համար մարդկութիւնը:

Պատասխանը պարզ է.— Մեծ պատերազմը եւ անկէ յետոյ, օղակ առ օղակ հիւսուած դաշնագիրներն ու ուխտերը, ծանր պարտադրութիւնները եւ պարտուած ու ճնշուած ժողովուրդները:

Իւրաքանչիւր յաղթական պետութիւնն իսկ, պարտուած մըն է, ներքնապէս, տնտեսական եւ բարոյական գետնի վրայ:

Դժգոհ է մարդկութիւնը եւ ծարաւ է աւելի ամրակուռ կարգերու, արդար հաշուեյարդարի, շինարար ու խաղաղ աշխատանքի:

Դաշնագիրները իրրեւ սպեղանի, հազիւ բոլորած իրենց մեղրամիսը, կը ճարճատին ու կը դեղնին եւ կը դառնան անվաւեր ու անզօր:

Այսօր յիշողութիւն է դարձած Պրիան - Քելլոկ դաշինքը, յիշողութիւն է դարձած Ազգերու Դաշնակցութեան վերին իրաւարար դերը, յիշողութիւն են դարձած Վերսայլի դաշնագրի կարգ մը կէտերը (հատուցումներ, պարտքեր եւն.) եւ յիշողութիւն պիտի դառնան Չորսերու Թարմ դաշինքն ու «լինելոց» համաձայնութիւնները:

Բոլոր ժողովուրդները, յանուն ապահովութեան՝ նախապատրաստական ջղային տենդէ մը բռնուած են:

Խմբակցութիւններ կը կազմուին, ուխտեր ու համաձայնութիւններ կը կնքուին օր ցերեկով, սեւ օրուան համար: Որքան կ'որոտայ գերման ֆաշականութիւնը, յենած ազգային դրամատիրութեան վրայ, նոյնքան դիրք կը բռնեն անոր հակառակորդները:

Խիստ յատկանշական է նախկին վարչապետ Էրիոյի Ռուսաստան ճամբորդութիւնը, որ շատ կը յիշեցնէ Փուանքարէի նախապատերազմեան ճամբորդութիւնը:

Իրերու այս խառնակ վիճակին մէջ արեւելեան ժողովուրդներն ալ, ազգային գիտակցութեան եկած, կը պահանջեն իրենց արդար իրաւունքներն ու անկախութիւնը:

Մեծ պետութեանց հոգատարութիւնը սկսած է յոգնեցնել զանոնք, որովհետեւ յաճախ աչքը շինելու տեղ յօնքն ալ կը հանեն: Անարիւն ձեւով ներս կը մտնեն, արեան դաշտի կը վերածեն ու հողն կը քաշուին:

Պետութիւններն ու ժողովուրդները՝ արեւելքէն արեւմուտք կը խմբուին ու կ'ամրանան ազգային ու ցեղական պատուանդանին վրայ եւ կը մտնեն հեւ ի հեւ, մշտապատրաստ վիճակ մը:

Ի՞նչ բանի պիտի յանգին այս պատրաստութիւնները: — Պատերազմի՞: Դժուար է ըսել: Աւելի ճիշդը, պատերազմի երկիւղը մտավախութիւն է, բայց ո'չ հնարաւորութիւն: Անաղմուկ պատերազմը գոյութիւն ունի արդէն: Մի՞թէ տարիներէ ի վեր տեւող տնտեսական տագնապը նուա՞զ պատերազմ է:

Բայց, այս գետնի վրայ ուժգնօրէն ճակատագրական պայքարի մէջ են երկու քաղաքական մտածողութիւններ,— Ազգայնամոլութիւն եւ ցեղապաշտութիւն, խաղաղասիրութիւն եւ ժողովրդապետութիւն:

Մենք մատնանշեցինք արդէն ազգայնական բարձրացող ալիքը եւ անոր ապատենչ ուղին: Այժմ ցոյց տանք այն փորձերը, որ կը կատարեն ժողովրդապետութեան եւ խաղաղասիրութեան ջատագովները:

×

Ժողովրդապետութեան եւ խաղաղասիրութեան անվարան եւ հաւատաւոր ջատագովներն են միջազգային ընկերվարութիւնը եւ հանրապետական տարրերը:

Ժիւլ Ռոմէն, «Եւրոպական Հարցերը» գրքին մէջ, մանրամասն եւ լուսամիտ քննութեան կ'ենթարկէ խաղաղութեան եւ պատերազմի ազդակները, ֆաշականութեան եւ ընկերվարութեան տագնապը, եւ առ հասարակ այն բոլոր հարցերը, որ կապուած են մարդկութեան ճակատագրի բարւոքման հետ եւ խօսելով մանաւորապէս մարքսիզմի մասին կը յայտէ.

— «Այն ատեն, երբ մարքսիզմը հրապարակ իջաւ, իր հետ բերաւ տրուեալ երեւոյթներու կարգաւորում մը, սիստէմ մը եւ միաժամանակ նախատեսութիւն մը ապագայ կարգերու: Այդ պատճառով ալ մարքսիզմն ապահովեց նախապատուութիւն մը իր ժամանակի բոլոր վարդապետութիւններուն վրայ: Սակայն այդ սիստէմը իր թերութիւններն ունէր, զորս ժամանակն ու փորձառութիւնը ցոյց տուաւ յետագային:

Եւ կ'եզրակացնէ.

— «Մարքսիզմը, իր հիմնադիրի կենդանութեան ատեն ու մահէն վերջ, փոխանակ կրօնական դպրոց մը ըլլալու եւ բերելու խաղաղութեան ձիթենին, դարձաւ գիտական հիմնարկութիւն մը: Անոր հետեւորդները պէտք է գիտնային որ Մարքսի վարդապետութեան բառացի կրկնութիւնը չէր, որ պիտի ըլլար յարգանքի լաւագոյն տուրքը, այլ այն սրբագրութիւնները, որ պիտի ըլլային, հիմնուած յարափոփոխ իրականութեան վրայ»:

Այս անարդար քննադատութիւնը ետ կը մղուի ընկերվարական ղեկավարներու կողմէն եւ կը մատնանշուի թէ ցնորական ընկերվարութիւնը շատոնց տեղի է տուած գործնական ընկերվարութեան:

Ճիշդ է, որ այսօր, ժամանակաւորապէս նահանջ կայ: Ճիշդ է որ ժողովրդապետական կարգերը զանազան երկիրներու մէջ զարնուած են Պրոկուստի երկաթեայ մահճակալին, սակայն եւ ճիշդ է, որ ընկերվարական եւ հանրապետական տարրերը կը պատրաստուին վճռական դրոհի:

Ժողովրդավար հոսանքները շատ լաւ գիտեն թէ՝ Ազգերու Դաշնակցութեան եւ թէ զինաթափութեան խորհրդաժողովի արժէքը, բայց ըստիպուած են չլքել միջազգային քաղաքականութեան եւ գործակցութեան այդ հաստատութիւնները, օգտագործելով անոնց նուազագոյն «բարիք»ները:

Միջազգային ֆաշականութիւնը եւ միջազգային ժողովրդապետութիւնը օրհասական պայքարի պիտի բռնուին ուշ - կանուխ: Որքան ֆաշական պարեգօտը կը սեղմէ Եւրոպայի մէջքը, այնքան ահաւոր կը դառնայ բախումը:

Ժամանակաւոր սպեղանիներն ու կիսամիջոցները չեն կրնար գոհացնել այլեւս, դժգոհ ու տագնապահար ժողովուրդները:

Այս հիւանդագին աշխարհավարութեան ու մարտնչումներուն մէջ, ուզենք - չուզենք, փորձութեան քարը, վերստին պիտի անցնի մեր գլխէն: Եւ մենք պարտաւոր ենք, այժմէն իսկ կշռելու չարիքները, բաց աչքերով մեր շուրջը դիտելու եւ պատրաստուելու:

Մեր ոտնահարուած իրաւունքներն ու արդար պահանջները մեզ կը թելադրեն ըլլալ աչալուրջ, եւ կրկին չերթալ այն փշոտ ճամբաներէն եւ չխորտակել մեր ապատենչ ժողովուրդի յոյսերը:

ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՓԱՌԱՒՈՐ ՊԱՅՔԱՐԻ ՄԸ ՅՕԱՄԵԱԿԸ

Իր անկախութիւնը կորցնելով եւ դարեր շարունակ ենթակայ լինելով օտար բռնակալ պետութիւնների անվերջ հալածանքներին եւ կոտորածներին, ամբողջ հայ ժողովուրդը իր աչքերը յառել էր դէպի հիւսիս, իր յոյսը դնելով մեծն Ռուսաստանի ազատարար բանակի վրայ, որ հայկական գաւառներն եւս գրաւելով եւ միացնելով ռուսական իշխանութեան, հնարաւորութիւն կուտար հալածական՝ բայց ի բնէ շինարար եւ խաղաղասէր հայ ժողովրդին ազատ շունչ քաշելու եւ իր դառն քրտինքով ձեռք բերած վաստակը վայելելու:

Տասնեակ տարիների պատերազմներից յետոյ վերջապէս ռուսական յաղթական բանակը հասաւ մինչեւ Մասիսի ստորոտը: Ինչ խօսք որ ռուսական զէնքի յաջողութեան անվերապահօրէն իր գործօն մասնակցութիւնը բերեց նաեւ հայ ժողովուրդը:

Սկզբնական շրջանին ռուսական իշխանութեան անհամեմատ ազատ վարչաձեւի տակ, ռուսահայ ժողովուրդը սկսեց ազատ շունչ քաշել, աստիճանաբար կարգի բերել մանաւանդ մահմետական բարբարոսութեան օրօք քարուքանդ եղած հայրենի քաղաքներն ու աւանները, ինչպէս նաեւ եկեղեցիները, վանքերը, դպրոցները եւ մշակութային հիմնարկները:

1836 թուին ռուս կառավարութիւնը պաշտօնապէս ճանաչեց հայ լուսաւորչական եկեղեցիի սեփականութեան իրաւունքը եւ նրա վարչական իրաւասութիւնը: Եւ մեր միամիտ ժողովուրդը այն հաւատքը ունէր որ պատերազմի ժամանակ գործօն աջակցութիւն ցոյց տալով ռուսական իշխանութեանը եւ խաղաղութեան օրերին էլ որպէս հպատակ ժողովուրդ եթէ պետութեան հանդէպ կատարէր իր բոլոր պարտականութիւնները, այլեւս ինքը ազատ էր իր ազգային եւ ընտանեկան գործերը կարգադրելու իր գիտցած ձեւով, յամենայն դէպս, ոչ ի վնաս Ռուսաստանի:

Բայց այս անգամ էլ հայ ժողովուրդը յուսախաբ եղաւ: Դեռ անցած դարու ութսունական թուականներից ցարական կառավարութիւնը հալածանք սկսեց մեր կրթական եւ մշակութային հաստատութիւնների դէմ: Քանի - քանի անգամ փակեց հայկական դպրոցները, բարեգործական, հրատարակչական եւ զանազան ազգային մշակութային հիմնարկներ եւ բանտարկեց ու աքսորեց յայտնի գործիչներ, որոնց գործունէութիւնը երբեք ուղղուած չէր ռուսական պետութեան դէմ: Նոյն իսկ ռուսական դպրոցների հայ աշակերտներին փորձեցին ռուսական կրօնը պարտադրել, բայց չյաջողեցան: Ռուսական կառավարութիւնը տեսնելով, որ շնորհիւ առատաձեռն հայ բարերարների, հայ եկեղեցիներն ու վանքերը ունին հաստարեր հարուստ կալուածներ եւ կանխիկ դրամ, որոնցով պահւում են հայ դպրոցներ եւ հոգեւոր ու մշակութային հաստատութիւններ, 1903 յունիս 12ի բարձրագոյն հրամանով որոշեց յարքունիս գրաւել հայ եկեղեցիներին եւ վանքերին պատկանող բոլոր հարստութիւնները, որով արդէն իր թաթը դնելով հայ կրօնական, կրթական եւ մշակութային հիմնարկների վրայ, այլեւս իր հայեցողութեամբ կարող էր տնօրինել այդ հիմնարկների գործունէութիւնը: Ցարական կառավարութեան նպատակն էր այս միջոցով պայքարել հայ կրօնի եւ լեզուի դէմ, բռնութեամբ հայ ժողովուրդին ընդունել տալով ռուսական կրօնն ու լեզուն:

Հայ ժողովուրդը կարող է ամէն տեսակ հալածանք ու զրկանք տանել, բայց երբեք չի կարող հանդուրժել երբ հարցը վերաբերւում է իր ազգային սրբութիւններին, կրօնին, լեզուին եւ դպրոցին:

Ցարական կառավարութիւնը 1903 թ. յունիս 12ի հրամանագրով՝ զարկաւ հայ ժողովուրդի ամէնէն նուրբ ջղերին: Եւ հայ ժողովուրդը ռուսական կառավարութեան այս նոր ձեւի հալածանքի դէմ առիւծի պէս մռնչեց եւ ծառացաւ մէկ մարդու պէս, այնպիսի ուժգնութեամբ, միակամութեամբ եւ համարձակութեամբ, որ զարմանք եւ հիացմունք պատճառեց ամբողջ աշխարհին եւ նախանձ մեր դրացի այն փոքր ժողովուրդներին, որոնք վաղուց էին իրենց ազգային սրբազան իրաւունքներից յօժարակամ զրկուել ցարական իշխանութեան մէկ հրամանագրով:

Մինչեւ այս դէպքը, ռուսահայ ժողովուրդը համեմատաբար աւելի նըպաստաւոր պայմանների մէջ ապրելով, իր բարոյական եւ նիւթական միջոցներով աջակցում էր իր Թրքահայ եղբայրների քաղաքական եւ տնտեսական պայմանները բարելաւելու: Մեր ժողովրդի գլխաւոր դժգոհութիւնը ցարական կառավարութեան դէմ այն էր, որ Թրքահայաստանը Թրքական լծից ազատելու եւ կամ Թրքահայ ժողովրդի դէմ եղած հալածանքներին վերջ տալու համար ռուսական իշխանութիւնը շօշափելի միջոցների չէր դիմում:

Կլանուած լինելով Թրքահայ ազատագրման խնդրով, ռուսահայ ժողովուրդը մինչեւ յունիս 12ի հրամանագրի լոյս տեսնելը, ցարական կառավարութեան դէմ մղուած յեղափոխական շարժմանը գործօն մասնակցութիւն չէր ունեցել: Ռուսահայ ժողովուրդը իր սեփական միջոցներով ամէն կերպ աշխատել է իր նախնիքներից մնացած միակ հոգեւոր իշխանութեանը նեցուկ լինել, ուծացման վըտանգի դէմ պայքարել եւ նոր սերունդը կրթել ազգային ոգով: Ճիշդ այս սրբազան պարտականութիւնները մեր ժողովրդից խլելու նպատակով է որ ցարական կառավարութիւնը ասպարէզ եկաւ իր յունիս 12ի հրամանագրով, որի դէմ ընդվզեց ամբողջ հայ ժողովուրդը եւ իր սրբազան իրաւունքները պաշտպանելու համար անհաւասար պայքար մղեց կառավարութեան դէմ: Պայքարը տեւեց ամբողջ երկու տարի, տալով բազմաթիւ զոհեր եւ բերելով ծանր հալածանքներ, բայց վերջ ի վերջոյ, ի պատիւ իրեն, մեր քանակով փոքր, բայց որակով շատ բարձր ժողովուրդը այս անհաւասար պայքարի մէջ յաղթող հանդիսացաւ:

Պայքարի յաջողութեան գլխաւոր ազդակներն են անյողդողդ վճռականութիւն, միակամութիւն եւ անձնազոհութիւն:

Այն օրերին մեր ժողովուրդը ունէր այս երեք հատու զէնքերը, որոնցով եւ յաղթող հանդիսացաւ:

Պարտք եմ համարում ժամանակագրական կարգով մի շարք համառօտ, բայց շատ կարեւոր քաղուածքներ բերել «Դրօշակ»ի 1903 թուի համարներից, ինչպէս եւ իմ համառօտ յուշերը Գանձակի արիւնոտ ցոյցի մասին:

Առաջին ժողովրդական խոշոր ցոյցը մօտ հինգ հազար հոգու մասնակցութեամբ տեղի է ունեցել Ալեքսանդրապոլում, երբոր Խրիմեան Հայրիկը յուլիս 29ին (թուականները հին տոմարով են) օդափոխութիւնից Էջմիածին վերադարձին հասել էր Ալեքսանդրապոլի կայարանը: Ժողովուրդը Հայրիկի ժամանումի լուրը իմանալուն պէս կայարան է շտապում եւ քաղաք տանելով հսկայ ցոյց կազմակերպում, յունիս 12ի հրամանագրի դէմ իր վրդովմունքը յայտնելու նպատակով:

Օգոստոս 3ին Երեւանից բազմահազար ժողովրդի թափօրը ուղեւորւում է դէպի Էջմիածին (18 քիլոմէթր) պահանջելով Կաթողիկոսից, որ «բոլոր ուժով բողոքէ ռուսական բռնակալ կառավարութեան վերջին կարգադրութեան դէմ եւ ոչ մի դէպքում կամովին չյանձնէ կալուածները, թող բռնի ուժով խլի, որպէս աւազակ»: Ցուցարարները ընդհարուելով զօրքի եւ ոստիկանութեան հետ, տալիս են մի շարք վիրաւորներ եւ 30ի չափ ձերբակալուածներ:

Օգոստոս 24ին Էջմիածնի շրջանի ժողովուրդը մօտ 3000 հոգի, որոնցից 4–500կիններ, հաւաքուելով Էջմիածին, տղամարդիկ եւ կիները զատ զատ պատգամաւորներով ներկայանում են Խրիմեան Հայրիկին յատուկ պատշաճի բողոքներով եւ պահանջներով: Գրաւոր բողոքներ են ներկայացրել Արարատեան դաշտի բոլոր հայ գիւղերը:

Զօրքի, ոստիկանութեան եւ ժողովուրդի միջեւ լուրջ ընդհարումներ են տեղի ունեցել Աշտարակ, Օշական, Ղզլթամիր եւ մի շարք ուրիշ հայ գիւղերի մէջ:

Օգոստոս 24ին Կարսում ցոյց է կատարուել 6000 հոգով:

Օգոստոս 29ին Գանձակում (այս մասին առանձին):

Օգոստ. 31ին Թիֆլիսում հսկայ ցոյց է կատարուել Վանքի Մայր Եկեղեցի բակում:

Սեպտ. 2ին Բագւում, բազմահազար ժողովրդ. ցոյց եկեղեցու բակում: Զօրքի, ոստիկանութեան եւ ցուցարարների միջեւ ընդհարման միջոցին ցուցարարներից սպաննուել են 4ը եւ 45 վիրաւորուել, մօտ 100ի չափ էլ ձերբակալուել: Սպանուած եւ վիրաւոր տուել է նաեւ զօրքն ու ոստիկանութիւնը:

Սեպտ. 2ին Կարսում տեղի է ունեցել երկրորդ ցոյցը 4–5000 հոգու մասնակցութեամբ, որին զոհ են գնացել 4 հոգի, բազմաթիւ վիրաւորներ եւ 85 հոգի էլ ձերբակալուել:

Ղազախի (որի մի մասը այժմ կցուած է Հայաստանին եւ կոչւում է Դիլիջանի գաւառ) գաւառապետը յորդորին՝ կառավարութեան հրամանին ենթարկուելու մասին, ժողովուրդը պատասխանում է հետեւեալ բիրտ խօսքերով.

— Աղա, դու գիտես որ քեզ սիրում ենք, ինչ կ'ուզես կ'անենք, բայց այս բանը չենք անի, մեռնել կայ, գոյքերը տալ չկայ:

Հիմա անցնեմ Գանձակի արիւնոտ ցոյցի համառօտ նկարագրութեան, որին անձամբ մասնակցել եմ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԲԵՆՕ

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՌՈՒՍԻՈՅ ՀԱՄԱՐ

— oo —

«Խ. Միութեան անկումը վերջ գտած է»

Ֆաշական դիկտատորը այս խորագրով կը գրէ Ն. Ֆ. Փրէսի սեպտ. 24 թիւին մէջ.—

Սեպտ. 2ին Իտալիա իր բարեկամական եւ ոչ - յարձակողական դաշ[…]ներուն վրայ աւելցուց Ռուսիոյ […] կնքած ուխտը: Այս ուխտը սկիզբ[…] դաւ ժամանակաշրջանի մը, ուր […] եղաւ սրբագրել միջազգային […]նակներուն մէջ տիրող այն սխալ կար[…]ծիքը, թէ Չորսերու դաշինքը […] մըն է Խորհ. Ռուսիան կղզիացնելու: Հիմա Իտալիա իր ստորագրութեամբ ցրուեց ամէն կասկած Չորսերու ուխ[…]տին նաեւ անբարեկամական դիտում[…]ներուն մասին: Արդէն 1924 փետր. […]էն ի վեր Իտալիա Ռուսիոյ հետ […]կանոն դիւանագիտական յարաբերու[…]թիւններ հաստատած էր: Այդ օր[…] իսկ Հռոմի կառավարութիւնը շարու[…]նակ անկեղծ ու հաւատարիմ քաղաք[…]կանութեան մը հետեւած է վաճառ[…]ներու փոխանակութեան հարց[…] շուրջ, որուն պսակումը եղաւ […] նոր դաշինքը:

Իրաւ է թէ Ռուսիա ատեն մը […] արեւմտեան տէրութիւններէն կղզի[…]ցած էր: Էրիօ իր ժամանակին […] ձեռնման քաղաքականութիւն մը […] պնդեց մինչեւ որ 1932 նոյ. 19ին […] քուեցաւ ռուսեւֆրանսական հա[…]ձայնութիւնը: Անգլիոյ հետ ռուս[…]կան յարաբերութիւնները, որոնք […]րիներու ընթացքին բազմաթիւ վար[…]նումներու ենթարկուեցան, […] հետզհետէ կ'աւելնան: Վերջապէս […]վետ Ռուսիա 1922էն ի վեր Գերմանի[…] հետ բարեկամական սերտ կապուի[…] մը մէջ կը գտնուէր, եւ իրաւ է […] վերջին յեղաշրջումէն ի վեր այդ […]ցութիւնը կերպով մը փոխուած […] բայց առեւտրական յարաբերութի[…]ները, ընկերային եւ մշակութ[…] համակրութիւնները աւելի դի[…] գոյութիւն ունին երկու ազգերուն […]ջեւ, մանաւանդ երբ աշխարհա[…]եցքով եւ քաղաքական դրութ[…]ով հիմա աւելի մօտեցած կը […] իրարու:

Իտալիա այս ուղղութեամբ նշ[…]կալից օրինակ մը կ'ընծայէ: Իր […]մունքներէն իւրաքանչիւրին մէջ […] կառավարութիւնս անխոտոր […]կեղծօրէն առաջնորդուած է […]բունքէն թէ պէտք է յարգել իւ[…]քանչիւր ժողովուրդի փափաքը […] ներքին կառավարական ձեւին […]մամբ: Չորսերու ուխտը այնպէս […] քուեցաւ հասարակարար մէկ կողմ[…] ֆաշական Իտալիոյ եւ միւս կողմ[…] սահմանադրական - միապետական […] Անգլիոյ եւ ժողովրդավարական […] հանրապետական Ֆրանսայի միջեւ […] եւ որուն մասնակցեցաւ նաեւ […]

ԱԼՊԵԱՆ ՆՕԹԵՐ

— o —

Երեք օր չկայ — սեպտեմբերի առաջին երեք օրերը — եւ արդէն աշունը սողոսկեր է: Արեւը ճամբան զգալապէս կարճցուցեր է: Սովորական մեր պարթումի ժամուն տաստ ցօղ կայ ու մշուշ կը ծածանի մօտակայ ձորերուն, բլուրներուն վրայ: Մայրիները երկար ատեն կը մնան գըխատուած: Գիշերները զով չէ ալ, այլ՝ ցուրտ: Երբ արեւը քիչ մը կը տաքնայ՝ Թռչուններուն իրարանցումը սրբերգական է: Ո՞ւր պիտի երթան. Ի՞նչպէս պիտի ընեն: Անցեալ գիշեր, ամբողջ գիշերը, փոքրիկ թռչուն մը սենեակս անցուց: Առաջին արեւին՝ բացուեցաւ: Բայց ինչ որ ամէնէն աւելի ակնբախ է՝ ծառերուն արագ գունափոխութիւնն է: Անոնցմէ ոմանք, մէկ անգամով, տապկուած փաթթէխի պէս, կէսը դեղին, կէսը կարմիր դարձեր են: Ուրիշ կարճահասակ ծառ մը կայ, որթատունկի նմանող տերեւներով, ան մայրիներու տիրապետող կանաչ զանգուածը կոտրած է ամբողջովին կարմրած իր գլուխով: Բայց ի՜նչ կարմիր: Կարելի է արտասուել:

Մեր փանսիոնէն քաղաքավար Ֆըրանսացի մը, խօսէ գլխարկը կը հանէ ու մեր ակնարկներուն մէջ հաւանաբար մտահոգութիւն տեսնելով.

— Վստահ եղէք, կ'ըսէ համոզուած, մինչեւ սեպտեմբեր քսան լաւ օր պիտի ընէ: Ես ալպեան որսորդ եղած եմ եւ գիտեմ... Լուսնին փոփոխումը երբ անձրեւի մէջ տեղի ունենայ— ինչ որ քանի մը օր առաջ պատահեցաւ — օդը կը գեղեցկանայ եւ կը տեւէ մինչեւ քսանը: Անկէ յետոյ չեմ ապահովեր:

Ընթրիքէն յետոյ քիչ մը կը սպասենք մինչեւ որ լուսինը դիմացի բլրան գլխուն ելլէ: Լիալուսին է: Կապոյտ երկինք, զով գիշեր: Խորհուրդ չենք տար Իվան Ֆէտորովիչին մեզի ընկերանալ: Ցօղացաւ ունի: Կը հնազանդի:

Կարմիր բաճկոնակը հեռուէն, սուր ակնարկով կը սպասէ...

— Իրաւ անիրաւ ես, կը հաստատէ ընկերս, երբ դուրսը, արծաթաջրուած կածանին վրայ ենք:

— Դուն անոր ակնարկը չտեսար...

Ընկերս, այս միջոցիս, կիներու մասին հետեւեալ տեսութիւնը ընդունած է: Իրենց կոչումին բերումով՝ անոնք աւելի բնազդական են: Բնութեան եւ Աստուծոյ համար իրենց դուռը աւելի դիւրութեամբ կը բացուի: Անոնք չեն կորսուած վարակուած են: Ընկերութիւնը, մեքենան, մանաւանդ տղամարդը իր փճացման բուն պատճառներն են: Երբ կինը կը գործէ՝ հրեշտակ է. երբ կ'ենթարկուի՝ սատանայ: Կինը փճացած է: Տղամարդը կորսուած: Կնոջ փրկութիւն կայ: Տղամարդո՞ւն ...

... Կարմիր բաճկոնակը, եթէ հասկնալ կ'ուզեմ, շէմքի վրան է: Կը տեսնեմ. շէմքի մը վրայ: Որմէ՞ կախուած է ան որ մնայ մէկ կողմը կամ անցնի միւսը: Ինք ապատագրուած չէ: Հետեւաբար ամէն բանէ կախուած է՝ բացի իրմէ: Ծրջապատեցէք (ընկերս ձայնը կը բարձրացնէ) կարմիր բաճկոնակը ամուսնական տաղաւարի, մայրութեան խորհուրդին ճերմակ մթնոլորտով, ան կը դառնայ արարածներուն ամէնէն չքնաղը: Երբ անձնուիրումը իր նուազագոյն առաքինութիւնը կ'ըլլայ: Մատ մը աղջի՛կ ... Անոր դրապաշտութիւնն ու արգիտապաշտութիւնը՝ ծիծաղ կը պատճառեն...:

Իմ ընկերը ինչ կ'ուզէ թող ըսէ: Լեզուս վառած է անգամ մը: Խօսքով չեմ համոզուիր: Եւ արդէն...

Հիմա լուսինը ելեր է անարատ լիութեամբ: Բլրան մութ գագաթին կախուեր է այստեղի կովերուն ուռած ծիծերուն պէս: Դրամի կլորութեան տպաւորութիւնը չէ որ կուտայ. այլ ձմերուկի, զանգի կլորութիւնը: Իր ետեւ կը զգանք դեռ անհուն տարածութիւն: Դեղին ու կլոր թուղթի մը պէս երկինքին չէ փակած: Գեղեցկութիւնը չափէն աւելի կը խառնուի խորհուրդի ... Կարելի չէ երկար տանիլ այսպէս: Ծղրիթները անընդհատ, անընդհա'տ: Թուփերուն մէջ յանկարծ ուժգին աղմուկ մը: Սրտերնիս կը զարնէ: Թռչուններու տարմ մը տեղ կը փոխէ: Հեռացեր ենք: Անհնարին է խօսիլ: Հեշտագին անձկութեան մէջ մարդ կը խեղդուի: Խրճիթ մը առջեւ, աղբիւր: Մեր աղբիւրներուն պէս: Ծառի պարպուած բուն մը: Ու անոր առջեւ լաթ լուալու տաշտ: Երկինքի աչուկներէն զատ, լեռներու բարձունքներուն, սարսռազդեցիկ միայնութեան մէջ, աղին անդին, դեղին լոյս մը կը պլպլայ: Յանկարծ շանի հաչոց մը մութը ճերմակով կը պատռէ ու լռութիւնը, պահ մը յետոյ, կուգայ սեւցնել:

— Վերադառնա՞նք:

— Վերադառնանք:

Սրտերնիս կը սեղմուի քնանալու հարկադրանքէն: Վաղը կը մեկնինք: Այնքան գանձ ձգել դուրսը որ աչքերէ հեռու տարրալուծուի ... Երբ կանգ կ'առնենք երբեմն, երբ կը տեսնենք մայրիներու, բարտիներու սլացիկ անշարժութիւնը, իրենց անհուն բանակը, բուսականութեան լռին ու յաւերժական կեանքը լուսնին դիտակից, լուատես պաշտպանութեան տակ՝ կեանքը կը դառնայ ահեղ պատրանք ու կ'ուզենք փախչիլ դէպի մեր անկողինները:

— Արեւին լոյսը երբ կ'իյնայ երկրի վրայ՝ մարդ աշխարհը կը զգայ: Լուսինինը երբ կ'իյնայ՝ մարդ տիեզերքը կը զգայ, շշնջացի իմ ընկերոջս, երկար ատեն լուռ քալելէ վերջ:

— Արուեստն ալ լուսնին լոյսին պէս է, շշնջալէն պատասխանեց իմ ընկերը, երբ կեանքին վրայ կ'իյնայ՝ խորհուրդը եւ տիեզերքը ցոյց կուտայ:

(10) ՀՐԱՉ ՅԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԵՐՋ

նական – ընկերվարական գերման պետութիւնը: Մենք ուրիշներէն կը պահանջենք միայն ինչ որ մենք իրենց հանդէպ ցոյց կուտանք, այսինքն ամենամեծ յարգանք մեզի համար, մեր սահմաններուն մէջ մեր վարչաձեւին համար, եւ արտասահմանի մէջ, ի- ոյ հեղինակութեան եւ հռչակին համար: Այն իրողութիւնը թէ իմ կառավարութիւնս բոլոր ազգերուն հետ երկամաբար կ'ընթանայ իրենց ներքին կառավարական ձեւերուն մէջ հակ մեծամեծ տարբերութիւններին, նպատակ ունի բոլոր ժողովուրդներու միջեւ ստեղծել խաղաղիկ յարաբերութիւններ:

Զօրսերու դաշինքը չունի առնել ուաւ արեւմտեան Եւրոպայի: Լոյս ինեց կացութեան մը մէջ՝ որ կրնար վտանգաւոր դառնալ եւ պատերազմը անխուսափելի դարձնել: Այս դաշինքը ջնեց մանաւոր կապակցութիւննե_ րը եւ չորս արեւմտեան եւրոպական պետութիւնները տասը տարուան համար միացուց խաղաղութեան հասարակաց քաղաքականութեան մէջ:

Մանաւորապէս Ռուսիոյ դալով, համոզուած եմ թէ կարեւոր է օգնել անոր, ազատել իր կղզիացումէն եւ արեւմտեան պետութիւններուն հետ համերաշխութեան մէջ դնել զայն ի շահ խաղաղասիրութեան եւ խաղաղութեան: Ես չեմ կրնար անգիտանալ Ռուսիոյ կարեւորութիւնը: 164 միլիոնոց ժողովուրդ մը պէտք է իբրեւ արեւմտեան պետութիւն նկատի ունենալ, Իտալիա ճանչցած է Ռուսիոյ կառավարութիւնը իր պատշաճ դիրքին համար, եւ օգնած է Ռուսիոյ այդ դիրքը պահպանելու ընդհանուր ժողովուրդներուն մէջ եւ վստահեցնելու զինքը թէ արեւմտեան պետութիւնները նպատակ չունին զինքը կղզիացնելու: Ինչ է ռուսեւիտալական դաշնագրին նպատակը: Ժողովուրդները ընդհանրապէս համաձայնութիւններ կը կնքեն որովհետեւ ընդհանուր քաղաքականութիւն մը կը հետապնդեն եւ ասկէց փոխադարձ շահեր եւ օգուտներ կը յուսան: Իտալիոյ եւ սովետ Ռուսիոյ միջեւ որ է նկատի առնուի սա՛ պարագան թէ քաղաքական դիտումներ չկան այլ գլխաւորաբար ընդհանուր բարեկամութիւն մը տնտեսական գործակցութեան հիման վրայ: Մեր քաղաքական հայեացքներուն մէջ անանցանելի անդունդ մը կայ մեր Ռուսիոյ միջեւ, բայց սակայն կը ներքին քաղաքականութեան, որուն խառնուելու պէտք չունի Իտալիա եւ երբեք ալ պիտի չխառնուի:

Մեզմէ հեռու է ոեւէ ծրագիր ոեւէ ի դէմ: Ռուսեւիտալական դաշնագիրը այս մասին ծայր աստիճան յստակ է: Մէկ միտք միայն անկէց դուրս կուգայ, այն թէ երկու դաշնակից կողմերէն ոչ մին զէնքի պիտի դիմէ աջակից ըլլալու համար պետութեան մը՝ որ պատերազմ յայտարարած ըլլայ Ռուսիոյ կամ Իտալիոյ: Իտալիա ինչպէս նաեւ Ռուսիա ճանչնան իրենց փոխադարձ իրաւունքը իրենց երկրին յարմարագոյն ներքական օրէնսդրութիւնները եւ ձեւերը ընտրելու, եւ երկու ժողովուրդներէն ոչ մին միւսին ներքին գործերուն պիտի չխառնուի: Ուխտին յարգը եւ ճշգրտօրէն բռնած տնտեսական գործակցութիւն եւ ծրագրի վտարում:

Զինամական զանգուածներու կամ խմբերու կազմութեան ամէն հնարաւորութիւն ջնջուած կը կարծենք: Զօրսերու դաշինքը Արեւմտեան Եւրոպայի մէջ այնպիսի վտանգ մը կը հեռացնէ: Քանի որ ես Իտալիան կը կառավարեմ, կը յուսամ թէ Արեւելեան Եւրոպայի եւ Արեւմտեան Ասիոյ համար ալ վտանգի առաջքը առնել կարելի պիտի ըլլայ իտալեւռուսական դաշնագրին շնորհիւ:

×

Տարօրինակ կը թուին իրատես Մուսոլինիի այս մշուշոտ բացատրութիւնները: Ի՞նչպէս կարելի չէ այսօր տեսնել զանգուածներու կամ խումբերու կազմութիւնը, երբ Հելլէններն ու Թուրքերը մէկ կողմէն, միւս կողմէն Փոքր Համաձայնութիւնը եւ տակաւին չըսենք անգլեւֆրանսական կամ ուրիշ հաւանական գործակցութեան խարխափներ օրէ օր կը բուսնին սունկի պէս... Իտալիոյ «առաջնորդ»ը ի՞նչ նպատակ կը հետապնդէ այս բացայայտ իրողութիւններուն լոյսը ծածկելով...:

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ընկերական խնջոյք

— o —

Մեր Զաւարեան կոմիտէն անցած շաբաթ երեկոյեան, ընկ. Յ. Մինասեանի ճաշարանում, (Պիյանքուռ) սարքել էր հերթական ընկերա – համակրական խնջոյք մը, որ անցաւ ոչ միայն շատ յաջող եւ ջերմ ու զուարթ Դաշնակցական մթնոլորտի մէջ, այլեւ չափազանց յուզիչ, շնորհիւ ընկերներ Ռուբէն Տէր Մինասեանի եւ Կարօ Սասունիի ներկայութեան: Մանաւանդ ընկ. Ռուբէնի ներկայութիւնը ստեղծեց շատ յուզիչ մթնոլորտ, որպէս Տարօն աշխարհի հերոսական պայքարին գործօն ղեկավարներից մէկը:

Սեղանապետ ընկ. Հրաչ Հանտալեան եւ բոլոր ընկերները իրենց բաժակաճառերը նուիրեցին մեր երկու հիւրերին: Մինչեւ կէս գիշեր տեւեց ընկերական խնջոյքը, որի ընթացքին փոխն ի փոխ ունեցանք նուագ, երգ ու պար: Այդ երեկոյ իրենց երգերով ու պարերով փայլեցին մեր Տարօնցի ընկերներն ու իրենց տիկինները: Կ. Խաչուհի տիկ. Ծաղիկեանը երգեց Սերոբի երգը եւ «Հեղեղի պէս»ը: Ընկ. Դաւիթին պարտականութիւն էր ընկած Գէորգ Չաւուշի երգը երգելու, բայց այս անգամ Դաւիթի բանաւոր բացակայութեան պատճառով սարերի աւլան Գէորգ Չավուշին նուիրուած մի ուրիշ երգ երգեց ընկ. Դանիէլի կինը, խորապէս յուզելով եւ յուզուելով: Տեսարանը շատ էր յուզումնալից, կարծես թէ Գէորգի մահը դեռ նոր էր պատահել եւ մենք հաւաքուել էինք մեր թանկագին ընկերոջ կորուստը սգալու...

Նուագով ու երգերով աշխատեցինք ցրել մի քիչ այդ յուզիչ մթնոլորտը: Ընկ. Ռուբէնը իր շնորհակալութեան խօսքին մէջ յորդորեց մեզ իւրաքանչիւր Հայու սրտի մէջ վառ պահել Հայաստան ստեղծելու եւ մեր հայրենիքը օտարի լծից ազատելու գաղափարը: Ընկ. Կարօ Սասունի խօսեցաւ յայտնապէս յուզուած եւ ապա որպէս կնքահայրը երեք նորագիր ընկերների կատարեց երդման արարողութիւնը: Տեղական օրէնքների հարկադրանքի տակ ստիպուած եղանք կէս գիշերին փակել խնջոյքը, մինչ բոլորի բաղձանքն էր շարունակել մինչեւ լոյս:

Բ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Ամերիկայի ազգ. կեդր. վարչութեան որոշումները

— o —

Ամերիկայի Ազգ. Կեդր. վարչութիւնը հետեւեալ որոշումները տուած է իր երկրորդ նիստին մէջ.—

1. Նկատելով որ Երեսփ. Ժողովէն յետոյ մամուլէն ստուգապէս պարզուած է որ Կեդր. Վարչութեան անդամներէն Գեր. Տ. Մամբրէ Ծ. Վ. Գալֆայեան, Պ. Պ. Պետրոս Հազարապետեան եւ Տիգրան Սըմսարեան, թոյլ տուած են իրենք իրենց իբրեւ թեկնածու ներկայանալ Հօթէլ Մարթինիքի մէջ գումարուած ապօրէն ժողովի մը եւ անդամ ընտրուած են ապօրէն Կեդր. Վարչութեան մը, ժողովը աւելորդ համարեց այլեւս զանոնք նիստի հրաւիրել: Իսկ ինչ կը վերաբերի Պ. Հայկ Սմսարեանի, ժողովը պաշտօն յանձնեց իր ատենադպիրին, ստուգում կատարել յիշեալին տրամադրութիւններուն մասին եւ եթէ համաձայն է ան գործակցելու մեզի, հրաւիրել զայն ժողովի:

Ժողովը նկատի ունենալով տուեալ պայմանները, լրացուց իր կազմը, անդամակցութեան հրաւիրելով 1933 յունուար 21 եւ 22ի Երեսփ. Ժողովին մէջ ընտրուած անձնափոխանորդները,— արժ. Տ. Նշան քհյ. Փափազեան, Տօքթ. Ս. Յ. Աբգարեան եւ Տիար Մ. Սանտալ: (Տես Երեսփ. Ժողովի տպագրեալ արձանագրութիւնը, էջ 44):

2. Ատենադպիր Տք. Մ. Գարակէօզեանէ տեղեկանալով որ Գեր. Յովս. եպ. Կարապետեան Երեսփ. Ժողովէն օր մը վերջ, անգիտակ Հօթէլ Մարթինիքի մէջ եղած անցուդարձերուն, յուզեալ տրամադրութեան տակ հրաժարած է Կեդր. Վարչութենէն Երեսփ. Ժողովի կողմէ ատաջնորդութենէ հրաժարեցուած Տ. Ղեւոնդ արք.ի ուղղուած նամակով մը եւ նկատի ունենալով նաեւ պատճէնը այդ հրաժարագրին, ինչպէս նաեւ այն պարագան, որ Յովս. եպս. յատենի Երեսփ. Ժողովի պաշտօնապէս յայտարարած ըլլալով թէ պիտի շարունակէ մնալ Կեդր. Վարչութեան մէջ, ժողովը որոշեց այս պարագաները յանձնել Գեր. Տ. Յովս. եպս.ի ուշադրութեան եւ հրաւիրել զինքը իր պարտականութեան:

3. Վերջին Երեսփ. Ժողովի ատենագրութիւնները, բոլոր կարեւոր փաստաթղթերով միասին, տետրակի ձեւով տպագրել մինչեւ մէկ ամիս:

4. Որոշելով որ յետ այսու Կեդր. Վարչութիւնը ինքը ուղղակի պիտի վարէ տնտեսական եւ ուսումնական գործերը, այս թուականէն սկսեալ լուծեալ կը յայտարարէ Տնտեսական եւ Ուսումնական խորհուրդները:

5. Թեմերու կազմակերպման զարկ տալու մտօք ճշդուեցան կարեւոր տեսակէտներ:

6. Շրջաբերականով մը մանրամասն տեղեկագրել Հոգաբարձութիւններուն եւ Հոգեւոր հովիւներուն, Երեսփ. Ժողովի որոշումներն ու ներքին անցուդարձերը, ինչպէս նաեւ հրահանգել որ թեմական տուրքերու հաշւոյն դրամական առաքումներ փութացնեն մեզի:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

Կեյվեցիներու ժողովը

■■■

Կէյվէի եւ Շրջանի Հայրենակցական Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի ունեցաւ կիրակի օր Պանեօյի մէջ: Հայրենակիցները մեծամասնութեամբ ներկայ էին:

Ժողովը օրակարգի անցնելով, լսեց նախկին վարչութեան տեղեկութիւնները եւ հաշուետուութիւնը: Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ յետոյ ընտրեց նոր վարչութիւնը, հետեւեալ անդամներով.— Պ.Պ. Անդրանիկ Յովհաննէսեան, Օննիկ Կարապետեան, Յարութիւն Պաղտասարեան, Սարգիս Յովհաննէսեան եւ Հրանտ Սրապեան:

Լիայոյս ենք որ նոր վարչութիւնը ամէն ջանք ի գործ պիտի դնէ Միութիւնը կանգուն պահելու ամէն խոչընդոտի առջեւ:

Ժողովը լրանալէն յետոյ, հայրենակիցները հաւաքուելով, յիշեցին հին աւանդական ուրախութիւնները՝ Միջագիւղի, Գընճըլարի, Գուրտպէլէնի եւ Էյմէի մէջ: Խօսակցութիւնը այնքան մտերմական էր, որ, հայրենակիցները չէին ուզեր իրարմէ բաժնուիլ: Բայց ժամանակը ուշ էր եւ իրարմէ բաժնուեցան ուրախ տրամադրութեամբ:

Ներկայ մը

Ի՞նչպէս անցանք Արախը

— o —

Հայաստանէն Թաւրիզ հասած գաղթականներէն Մ. Աւետիսեան հետեւեալ կերպով կը պատմէ իրենց փախուստը, Աթէնքի «Նոր Օր»ին մէջ (21 սեպտ.).

— Յուլիս 18ին հանգիստի օր է: Երեւանէն 38 հոգի կազմ ու պատրաստ շոգեկառք նստանք Դաւալու բռնած գիւղը երթալու համար, որ Արաքս գետէն գրեթէ 25 քիլօմէթր հեռու է: Ժամը չորսին Դաւալու հասանք եւ մինչեւ ժամը տասը սպասեցինք Տաք Ջուր բռնած լճակին քով, որպէսզի որ եւ է կասկած չարթնցնենք: Լուսին չկար, մութ գիշեր էր: 38 հոգինոց խումբը կ'երթայ դէպի Արաքս գետը վախով ու դողով: Մայրերը երախաներուն բերանը ծիծերը դրած են, որպէսզի ձայն չհանեն:

Բախտերնէս Արաքսի եզերքի եղէգները մեծցած էին: Մտանք եղէգներուն մէջ: Այդ իրիկուն չկրցինք անցնիլ Արաքսէն: Արդէն լսած էք թէ շատ մարդոց գլուխը կերած է: Քիչ մնաց եղբօրս եւ իմ գլուխս պիտի ուտէր: Բայց ազատուեցանք առաջին անգամ:

Գէորգը գետին մէջ գիշերը քիչ մընաց որ խեղդուէր, բարեբախտաբար, մէջքէն չուան կապած էինք, որուն շնորհիւ ազատեցաւ: Առտուն կանուխ խումբերը իրար կապեցինք. միասին առած էինք տիկեր եւ ֆութպօլի լաստիկներ: Ասոնք կապեցինք խումբերուն: Արաքսի լայնքը գրեթէ 115 մէթրէն աւելի է, բայց մենք 300 մէթրէ աւելի չուան առած էինք: Ժամը կէսօրուան 12ին սկսանք գործի: Գիշերուան տեղէն 50 մէթր առաջ գացինք, այնտեղ ջուրը լաւ էր, բայց շատ խորունկ էր: Գրեթէ երկու ժամէն միւս ափը անցանք: Տակաւին ռուսական հողի վրայ էինք, երբ տեսանք 12 ձիաւոր որ կուգային մեր ուղղութեամբ: Մեր անցած կողմը քրտական սահման էր ամայի տեղ, որոնք Փաթրասի չափ տարածութիւն ունէին: Երկու ձիաւոր անցան մեր ետեւէն: Վախերնուս խումբերուն մէջ մտանք: Հետերնիս շատ քիչ հաց առած էինք: Խումբերուն մէջ երեք օր մնալէ յետոյ Արաքսի եզերքով բռնեցինք քալել: Իրիկուան վրայ, հասանք Սեւ Ջուր բռնած գետի մը քով: Այդտեղէն ալ անցանք դժուարութեամբ: Ցետոյ, ուրիշ ջուրի մըն ալ հանդիպեցանք: Շատ չերկարենք: Անօթի ծարաւ 12 օր ճամբայ քալեցինք, մինչեւ Ջուլֆա: Ասկէ ալ մինչեւ Թաւրիզ քալելով պիտի երթայինք, եթէ Թաւրիզի առաջնորդարանը չօգնէր: Թէեւ կեանքի կորուստ չունեցանք, բայց բոլորովին մերկ մնացինք: Հազար անգամ շնորհակալ եմ որ ազատ երկրի մէջ եմ»:

ՄԱՄՈՒԼ

Արարայի յիշատակին

— o —

Արարայի ճակատամարտի 15րդ տարեդարձին առթիւ, սեպտ. 17ին հոգեհանգիստ կատարուեցաւ Գահիրէի մէջ:

«Յուսաբեր» արդար դառնութեամբ այս փառաւոր տարեդարձին նուիրած խմբագրականի մը մէջ կ'ըսէ. (16 սեպտ.).

— «Հայրենասէր ու անձնուէր կարճներու նահատակութեան այս 15րդ տարեդարձին, երբ փոշիացած խոստումներու ամօթանքը չապրելու համար փորձեր կ'ըլլան հերոսներու արի գործերն իսկ խաւար մոռացութեան տալու, թող ներուի մեզ, իբրեւ անթառամ պսակ մը իրենց խնկելի նշխարներուն, հոս յիշատակել այն փաստ_ քերը, որ այդ արիները կերտեցին իրենց արիւնով:

Արարայի հերոսամարտէն անմիջապէս վերջ, Պաղեստինի ճակտին վերին հրամանատարը, զօր. Ալենպի, խորապէս ներշնչուած այն քաջագործութիւններէն, որ հայ անձնուէրները կերտեցին լերան բարձունքին, կը հեռագրէր ամէն ուղղութեամբ.

— Հպարտ եմ հրամանատարութեանս տակ հայ զօրամաս մը ունենա_ լով: Անոնք կռուեցան փայլուն կերպով եւ մեծ բաժին մը ունեցան յաղթանակին մէջ:

— Պաղեստինի հայկական զօրագունդը արիաբար կռուեցաւ եւ կարեւոր բաժին մը ունեցաւ յաղթանակին մէջ:

— Հպարտ եմ այն իրողութեամբ,— կը հեռագրէր Զօրավարը Հայ Պատուիրակութեան,— թէ Արեւելեան Լեգէոնի ձեր հայրենակիցները գործօն բաժին մը վերցուցին կռիւին մէջ եւ մասնակից եղան մեր յաղթանակին:

Իսկ Ֆրանսական կառավարութեան պաշտօնական բերանը, «Թան», իր 1918 հոկտ. 16ի թիւին մէջ, այս նոյն քաջագործութեան առիթով կը գրէր.

«Այն զօրագունդերուն մէջ, որոնք Ֆրանսական հրամանատարութեան տակ գործօն մասնակցութիւն ունին սիւրիական երկիրներու ազատագրման մէջ, կը գտնուի Հայկական Լեգէոնը, Ֆրանսացի սպաներէ ղեկավարուած: Այս վերջին շաբաթներու բոլոր գործողութեանց ընթացքին, հայկական այս զօրագունդերը զինուորական լաւագոյն յատկութեանց եւ ամենամեծ քաջութեանց ապացոյցը տուին»:

Երբ 1918 սեպտ. 20ին Արարայի հայ նահատակները հողը կը դնէին, անոնց հրամանատարը, գնդապետ Ռոմիէօ, յուզումնալից դամբանականի մը մէջ կ'երդնուր անոնց դիակներուն առջեւ.

—Քնացէք ձեր փառքին մէջ. դուք բացիք ճամբան Արդարութեան եւ Իրաւունքի, որոնք դարերէ ի վեր վտարուած էին այս հողերէն: Պիտի գիտնանք ձեզի արժանի ըլլալ, որպէսզի հատուցումը կատարեալ եւ տեւական ըլլայ:

Ատիկա կ'երդնում ձեր դամբանին վրայ, այս գերեզմանատան առջեւ, զոր Փառքի Ցիշատակարանի մը պիտի վերածենք ու պիտի կոչենք Արարայի Նահատակատունը, այս անունին մէջ միացնելու համար յիշատակը մեր մեռելներուն, անոնց զոհաբերութեան, անոնց յաղթանակին եւ այն հորիզոնին զոր այդ յաղթանակը կը բանայ իրենց հայրենակիցներու ազգային բաղձանքներուն առջեւ »:

Ու գնահատանքի եւ երախտագիտութեան այս ալիքը իր ջերմ յորձանուտին մէջ առնելով քաղաքական աշխարհի կատարները, հետեւեալ բառերը կը դնէր Ֆրանսական Հանրապետութեան նախագահի, Փօլ Տէշանէլի բերնին մէջ.

«Ո՛վ փառապանծ Հայաստան, այն օրը երբ մեր դրօշակները կը տեսնես որ կը ծածանին Սթրասպուրկի եւ Մեցի մայր եկեղեցիներուն վրայ, նոր արշալոյս մը պիտի լուսաւորէ հպարտութիւնը քու լեռներուդ, պիտի նետես խաչդ, ու պիտի քալես դուն ալ, արդարութեան մէջ»:

«Հանրապետական կառավարութիւնը,— կ'ազդարարէր այդ օրերուն Ֆրանսայի ամենազօր առաջնորդը՝ Քլեմանսօ,— չէ դադրած հայ ազգը հաշուելէ մէջը այն ժողովուրդներուն, որոնց բախտը դաշնակիցները մտադիր են վճռել մարդկայնութեան եւ արդարութեան բարձրագոյն կանոններուն համեմատ»:

«Հայաստանի պատմութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ երկար մարտիրոսագրութիւն մը»,— կ'ազդարարէր Ֆրանսայի վարչապետներէն մէկ ուրիշը, Փօլ Փէնլըվէ: «Ան դարերու ընթացքին, Արեւմտեան քաղաքակրթութեան արշաւն է եղած Ասիական հորդաներու դէմ: Ան խաչուած է մոնկոլներէն եւ Թուրքերէն: Բայց որքալ ալ խոր ըլլայ իր վէրքը, հայ ժողովուրդը պիտի չմեռնի: Զոհերուն արիւնը հերոսներ կը ծնի»:

> **Այսօր, Զորրորդ էջ**
>
> ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ՝
>
> **«Գաղտնի Գործակալ»**
>
> Շատ կը յիշեցնէ «ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ»ն,
>
> ԲԱՑՑ ԿԸ ԳԵՐԱԶԱՆՑԷ ԶԱՅՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ՝ 1915-1924

— o.o —

ԱՌԱՋԻՆ ՋԱՐԴԸ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻ ՋՈՐԻՆ ՄԷՋ

Մինչ մեզ պաշարած էին Վանքի մէջ խռնուած ստուարաթիւ զօրքը եւ հետեւեալ գիւղերու Քիւրտերը.— ու, Սահակ, Խամչլու, Խալիան, Խլճօսխ, Կվարս, եան, Խըրըպէկ, Սալանկօլ: Ասոնց վրայ աւելցուցէք ռուսական սահմաններէն փախած Չէրքէզները որ փռայն մեր շուրջը: Մարդ գազաններու այդ փոհկատաղօրէն կը յառաջանար, ընդդիմութիւն չգտնելով իր առջեւ:

Մեր զէնքերու թիւը թէ քանակով եւ թէ որակով չէր տար ճակատիլ, դիմադրել, փրկելու համար բազմութիւնը: Եւ անոնք հանդիպածը սուրէ անցուցին:

Իմ ձեռքէս բռնեց դարձնել մեր Արօն եւ փարեցանք ներուն որ իրենց կոնակները բոլորաձեւ իրարու ծունկի եկած էին: Ինծ նմանները իրենց մէջտեղ առած, բոլորին ալ ոտքերուն տակ ոզորներով փաթթած էին, որ դիրք փոխած պահուն չտահէինք:

Այդ լռուած վիճակին մէջ կը սպասէինք, իսկ թշնամին երթալով օղակը կը սեղմէր: Երբ մեզ կը մօտենային համազարկով մը կը ցրուէինք զանոնք, ու դիրք կը փոխէինք: Այսպէս մինչեւ իրիկուն:

Անդէն ժողովուրդը կոտորուեցաւ՝ աչքերը յառած Վանքի գմբէթին:

Անխնայ այդ Վանքը որ տարիներ շարունակ ստաճացած էր նոյն ժողովուրդի լումաներով, իր խեղճուկ Ս. Կարապետին միջոցաւ երբեք օգնութեան չփութաց: Այն Ս. Կարապետը որու գերեզմանին վրայ ծնրադիր աղօթելու կ'երթայինք, վախնալով որ «կը պատժէր»... Սուրբը՝ բնաւ չհարցուց աղօթող բազմահազար մայրերը եւ նորափթիթ հայկազեան զաւակները որ մէկ օրուան մէջ ոչնչացան արեան ճապաղիքներու մէջ: Եւ արիւնով ներկուեցան ոչ միայն այդ պատմական Վանքի քանի մը հազար քառ. մեդր անտառը իր ծառ ու ճիւղերով, իր քար ու սարով, այլեւ իր պարիսպներով եւ ցնորական սուրբին գերեզմանով:

Մթնեց: Գազանը նպատակին հասած էր ջարդելով ձեռք անցած կին ու երախան, հիւանդն ու ծերը, անխնայ:: Գիշերուան մութին հետ անհետացան Քիւրտերը, բայց հետեւեալ օրը գալու պատրաստութեամբ, իսկ զօրքը արդէն Վանքին մէջն էր:

Ու ողջ մնացողներս ինկանք անտառին մէջ իրար փնտռելով: Ես ու Արօն իջանք այնտեղ ուր հաւաքուած էինք ցորեկին: Հոն տեսանք Արոյի քոյրիկը 8 տարեկան Եղիսը, գլխէն զարնուած: Համբուրելէ յետոյ թաղեցինք: Ի զուր փնտռեցինք մեր միւս սիրելիները: Միայն փոքրիկ եղբայրս Ազատը գտած էր հօրեղբօրս՝ Օվոյի տղան Զաքարը զոր բերին յանձնեցին մեզ:

Երախան գիս տեսնելուն պէս ըսաւ.

— «Աղբար, մաման քնացաւ, չելաւ, ես անօթի էի, Զաքար գիս բերեց»:

Մայրիկս զարնուած է եղեր: Մենք փնտռեցինք գիշեր տուն մարմինը չգտանք, միւս բոլորը, տասը հոգի մեր ընտանիքէն, բոլորովին անհետացան: Հոս տեսայ եւ մօրեղբայրս Յարութիւնը, իր ներկայութեան սիրտս փղձկեցաւ եւ լացի, բայց որովհետեւ եղբայրս Ազատը քովս էր, քեռիս զիս սրտապնդելու համար քանի մը խօս_ քեր ըսաւ եւ նեղացաւ ինծի թուլութեանս համար:

Այլեւս անկարելի էր մնալ այդ արեան դաշտը: Որոշեցինք դառնալ Սէրկի լեռը, հակառակ պարագային յաջորդ օրը ոչ ոք պիտի ազատէր: Ես ու Արօն փոխն փոխ շալկելով եղբայրս մեկնեցանք ուրիշներու հետ: Երբ հասանք հոն գտանք նաեւ Արոյի մայրը զոր կորսնցուցած էինք: Առաւ մեզմէ Ազատը, եւ ըսաւ որ մենք իր մօտ չմնանք: «Պէտք է միշտ հեռու ըլլանք, գուցէ ազատուինք ու վերակազմենք տան օճախը» : Ես ու Արօն համբուրուեցանք ու գնացինք Սէրկի լերան ձորը, հոն եւս կային Դաշտի զանազան մասերէն հաւաքուած 2–300 հոգի որոնք ունէին 60 կանոնաւոր զէնք:

Այդ տեղ էր որ 3 — 4 օր առաջ սպաննուած էր Միսակը իր ընկերներով: Տեսանք մարմինները, մերկ, ուռած ու անճանաչելի դարձած: Արեան մէջ շաղախուած մէկ մէկ շապիկ ունէին իրենց անշունչ մարմիններուն վրայ եւ վէրքերը սկսած էին որդերով ծածկուիլ: Անկարելի էր երկար մնալ հոս: Պէտք էր այդ գիշեր իսկ բարձրանալ լերան գագաթը, նախ աւելի ապահով ըլլալու, երկրորդ՝ այդ սոսկալի տեսարանէն խուսափելու համար:

Մրջիւնի նման շղթայ կազմած սկսանք բարձրանալ: Հազիւ ծայրը բարձրացան, լոյս էր արդէն: Այդ հսկայ լեռը (Սէրկի) որ առաւօտները երկար ժամանակ մեր գիւղի արեւը կը ծածկէր, այդ օրը անզօր էր ծածկելու մեր արեւը, քանի որ մագլցած էինք իր գագաթը:

Ցոգնած եւ գեղնած, իրարու երես կը նայէինք: Կը դիտէինք մեր շուրջը: Իննակեանի բարձրագոյն գագաթն էր այդ, ուրկէ կը տեսնուէին մինչեւ Ախլաթ ու հեռուները, մէկ խօսքով Տուրուբերանի ամբողջ նահանգը, իր սար ու անտառով, իր դաշտ ու ձորով, երբեմնի չէն գիւ_ ղերով, սեւ սեւ վրաններով:

Անդին Ներրովդը իր հասակը ծռած սուգը կուլար Հայոց աշխարհին, Նէմրովդը, Հայկի պաշտպանը, Բէլի գերեզմանը, Աղբիւր Սերոբի հսկայ օթեւանը: Հապա Տալուրի՞կը, ուր հսկայ նստեր են «Սասմանց ծուռ» առիւծաձեւ Մհերը, իր հինգ ճժերը, Ցրան Վէգօ, Ճնճղափորիկ, Զէնով Օհան, Խորդուսան, Դաւիթ Անյաղթ որդին Մհերը: Սիրուն Սասունը, հայրենի մեր տունը, որ փախցուած էր թշնամու քունը...

Անդին Աշտիշատը, Սահակ Հայրապետ, Հայ Մշակոյթի փառքի կարապետը, իրեն օգնական Մեսրոպ Մաշտոցը, Հայ մտքի անմար հնոցը, սիրուն Հացեկը՝ իր մայրանոցը:

Անդին Խորոնքն է (Մայրն Խորենացուն) տխուր նստած անձէն ու անձուն, ինքն էր որ ծնաւ Հայոց Պատմութեան այս դէմքը ցցուն: Ու դեռ ինչ փառքի ու սրբութեան վայրեր: Չկայ թիզ մը հող, չկայ բլրակ մը որ իր պատմութիւնը չունենայ Մամիկոնեաններու այս փառաւոր հայրենիքին մէջ:

ԼԵՒՈՆ ՏՕՆԻԿԵԱՆ

(8) (Շար.)

խանգարէ հաստատուած կարգը։ Ցայտարարութիւնը կ՚աւելցնէ.— Միեւնոյն ժամանակ Մանչու իշխանութիւնները, ճափոնական կառավարութեան գործակալներուն հրահանգին վրայ, նոյն երկաթուղիին սովետ - ռուսական պաշտօնատարներուն դէմ ոստիկանական միջոցներ ձեռք առած են։ Խ. Կառավարութիւնը կը խորհի որ Խարպինի մէջ այս կամ այս տեսակ միջոցներու գործադրութիւնը դաշնագիրներով հաստատուած կացութեան հակառակ է եւ այն յանձնառութիւններուն անհամապատասխան, որոնք Թոքիոյի եւ Մոսկուայի միջեւ կարգադրուեցան։ Խ. Կառավարութիւնը կը նկատէ որ այս ընթացքին ուղղակի պատասխանատուութիւնը ճափոնական կառավարութեան կը վիճակի։ Թոքիոյի ռուս դեսպան Եուրէնէվի յանձնարարուած է սոյնօրինակ յայտարարութիւն մը ընել ճափոնական կառավարութեան։

Պուլկարիոյ պարտքերը

Պուլկար կառավարութեան մասնաւոր ներկայացուցիչները, ելմտական նախարար Սթէֆանով եւ պետական պարտքերու վարչութեան տնօրէնը Ժընեւի մէջ Ազգերու Դաշնակցութեամբ ելմտական յանձնաժողովին առջեւ երկարօրէն կը պարզեն Պուլկարիոյ արդի անգոհացուցիչ տնտեսական կացութիւնը, եւ ժողովին օժանդակութիւնը կը խնդրեն, որպէսզի կարելի եղած ամէն դիւրութիւններ տրուին նախապատերազմեան պարտքերուն վճարման համար։ Պուլկարիա ստակ զեղչեր կ՚առաջարկէ։ Արդէն այս հարցի մասին Հոկտ.ին Փարիզի մէջ բանակցութիւններ եւ քննութիւններ պիտի կատարուին։

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ

Ingénieurs CIVILSի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

19, rue Blanche Métro: Blanche et Trinité

կը Նախագահէ ընկեր՝ ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

կը խօսին ընկերներ՝ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ ԿԱՐՕ ՍԱՍՈՒՆԻ

կ՚արտասանեն՝ Պ. Պ. ԳՄԲԷԹԵԱՆ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ ՍԻՓԱՆ երգչախումբը, Թառիստ Ժօրժ, Ա. Քէչէճեան եւ ծանօթ արուեստագէտներ։

Հայկական եւ եւրոպական պարեր կէս գիշերէն վերջ

կը նուագէ **Pigalle**ի լաւագոյն ճազերէն մէկը,

մասնակցութեամբ՝ ԹԱՌԻՍՏ ԺՕՐԺԻ։

ՃՈԽ ԵՒ ԱԺԱՆ ՊՈՒՖԷ — ՄՈՒՏՔ 7.50 ՖՐԱՆՔ

Փարիզ եւ արուարձաններ

Հ. Յ. Դ.

ԱՆԻԷՌ-ՊԻՇՕՆԻ «Վիշապ» Ենթակոմիտէն ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Պէքոնի կայարանին դիմացի ծանօթ հաւաքատեղին։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Շավիլի սովորական հաւաքատեղիին մէջ։

Գաւառ

ՇԱԼԷԹԻ «Բաբգէն-Սիւնի» խումբի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին ընկ. Արամի բնակարանին մէջ։

Թէյասեղան Ֆր. Կարմիր Խաչի

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ԱՅՍ ՇԱԲԱԹ ԻՐԻԿՈՒՆ ԺԱՄԸ 8ին

6bis, Boulevard RODIN, Issy-les-Moulineaux

փափաքողները կրնան ներկայ գտնուիլ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ՔԱՐՏԷՍԸ

ԱԻԴԱԼԲԵԳԵԱՆ եւ ՄԻՆԱՍԵԱՆ, ծաւալ 1.60 × 160, աստիճան 1 միլիոն 200,000։ ցասը գոյն տպագրութեամբ եւ նորագոյն վիճակագրական տեղեկութիւններով։ մինչեւ հիմա լոյս տեսած Հայաստանի քարտէսներուն ամենէն ընդարձակն ու լաւագոյնն է։

Արտասահմանի համար գին նշանակուած է 5 տոլար։ Տնտեսական տագնապին պատճառաւ կը ծախենք միայն 50 ֆրանքի։

դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆԴ-ՍԱՄՈՒԷԼ, 51, rue Mr. le Prince, Փարիզ (5), ուր կը գտնէք Հայաստանի բոլոր գրական ու գեղարուեստական հրատարակութիւնները։

Թատերական ներկայացում

ՖՐ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԱԼՖՕՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ին «ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲ»ԻՆ ՄԷՋ

1, Boulevard Carnot, Alfortville

կը ներկայացուի՝ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴԸ

Հեղինակ Չէնկիլէրցի Մ. ՏԷՐ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Մուտք 3 եւ 5 ֆրանք։

ցասը տարեկանէն վար փոքրիկներուն մուտքը արգիլուած է։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Մարզուանցի Պ. Միսաք Պալեօզեան կը փնտռէ իր եղբայրները Անդրանիկ եւ Սեդրակ Պալեօզեանները- իրենց հօր անունը՝ Ասատուր, մօր անունը՝ Զարուհի։

1914ին Անդրանիկ զինուորագրուած է եւ ղրկուած Սեբաստիա, իսկ Սեդրակ տեղահանութեան միջոցին ձերբակալուած է եւ աքսորուած անծանօթ ուղղութեամբ։ Իրենց մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել Missak Baliozianի, 6bis, Route de Choisy, Alfortville. (Seine), France։

— Վէզիր Քէօբրիւցի (Սամսոնի շրջան) Վահրամ Տարագճեան կը փնտռէ իր եղբայրը Լեւոն Տարագճեան (Որբանոցին մէջ իր մականունը փոխած են Տէմիրճեանի)։ 1918ին կը գտնուէր Հալէպի Ահարոնեան որբանոցին մէջ։ 1926ի վերջերը որբանոցէն ելած է եւ իբրեւ շօֆէօր կը ծառայէր Համիտիէ գիւղին մէջ (Հալէպի շրջան) Սայիտ աղայի մօտ։ Իր մասին տեղեկութիւն ունեցողներէն, մասնաւորապէս իր ընկերներէն Գրիգոր Նալպանտեանէ կը խնդրուի իր հասցէն իմացնել Արշամ Թաշլեանի 12 Impasse Doussineau, Bois Colombes, (Seine)։

կը խնդրուի Սուրիահայ Թերթերէն արտատպել։

— Կը փնտռուի Վէզիր Քէօբրիւցի Թադէոս Թաշլեան, որ ընդհ. պատերազմի սկիզբին զինուոր էր ռուսական սահմանագլուխին վրայ։ Լուր կայ թէ 1918ին Թղթակցած է Հալէպ ծանօթի մը հետ։ Իր մասին ստոյգ լուր տուողին վեցամսեայ «Յառաջ» նուէր։ Իմացնել իր եղբօրորդւոյն Յովհաննէս Թաշլեանի, 12 Impasse Doussineau, Bois Colombes, (Seine)։

կը խնդրուի Սուրիահայ Թերթերէն արտատպել։

— Պիթլիսի Խուլթիկ գիւղացի Մանուկ Պարոնեան, կամ Սեդրակ, կը փնտռէ Խուլթիկ գիւղացի Աւետիս Չերքօեան, որ 1918ին, Սուրիոյ ֆրանսական բանակին սպաներէն մէկուն մօտ խոհարար եղած է։ Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել Մանուկ Պարոնեանի 80, rue Longue des Capucines, Marseille։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վիէնի մասնաճիւղի վարչութիւնը սախպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այսօր Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 7.30ին Հ. Յ. Դ. «Խաժակ» Ակումբին մէջ։ Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Կարեւոր օրակարգ եւայլն.։

ԱԶԳ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ս. Թարգմանչաց Մայր-Եկեղեցիի Կրօն. Ընկերակցութիւնը կը ծանուցանէ թէ այս Կիրակի Հոգեհանգիստ պիտի կատարուի ԶՕՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿի մահուան հինգերորդ տարելիցին առթիւ։ Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Տ. Գրիգորիս Եպս. Պալաքեան։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (1)

ԳԱՂՏՆԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼ

ՄԻՍ ՔԻՆԿ

Համաձայն գնդապետ Ռ....ի տըւած հրահանգին, Էշընտէն նաւ նստաւ Ժընեւ երթալու համար։ Գիշերը մութ էր եւ սառուցեալ քամի մը կը փչէր լեռներէն։ Պզտիկ շոգենաւը ուժգնօրէն կը ճեղքէր լիճին փրփրադէզ ջուրերը։ Անդադար բարակ կարկտախառն անձրեւ մը կ՚աւլէր կամրջակը։

Էշընտէն Ֆրանսայէն անցած էր տեղեկագիր մը խմբագրելու եւ ղրկելու համար։ Նախորդ օրը երեկոյեան ժամը 5ի միջոցին իր հնդիկ գործակալներէն մէկը եկած էր իրեն հետ խօսելու։ Այս այցելութիւնը յանկարծակիի բերած էր զինքը, որովհետեւ գործակալները շատ բացառիկ եւ սախպողական պարագաներուն միայն պէտք է երեւային պանդոկներու մէջ։

Այս մարդը լուր տուած էր թէ Գերմանիոյ ծառայող Պենկալցի մը, Պերլին հասած է սեւ ազորէնիէ անունով մը, լիփ - լեյոն՝ բրիտանական կառավարութեան վերաբերող փաստաթուղթերով։

Այդ օրերուն Գերմանիա եւ Աւստրիա - Հունգարիա կ՚աշխատէին խըռովութիւններ յարուցանել Հնդկաստանի մէջ, որպէսզի Մեծն Բրիտանիան ստիպուի զօրք պահել հոն եւ նոյնիսկ աւելցնել եղածներուն թիւը։

Կարելի եղած էր Պենկալցին ձերբակալել Պերնի մէջ, այնպէս որ երկար ատենի համար վնասելու անկարող վիճակի մը կը մատնուէր. բայց սեւ անտուկը մնաց անգտանելի։

Էշընտէնի գործակալը, արթուն եւ քաջ տղայ մը, չէր վարաներ մտնել Անգլիոյ դատին ամէնէն հակառակորդ իր հայրենակիցներուն։ Պենկալցին, ըսեր էին իրեն Պերն գալէ առաջ, աւելի ապահով ըլլալու համար անտուկը ձգած էր Ցիւրիխի կայարանին պահեստը, բայց այժմ, մինչեւ իր դատավարութիւնը բանտարկուած ըլլալով, չէր կրնար իր գործակիցներուն յանձնել անտուկը ստանալու յատուկ տոմսը։

Գերման լրտեսական սպասարկութիւնը մեծ շահ ունէր կարելի եղածին չափ շուտ այդ փաստաթուղթերը ապահով տեղ մը տեղաւորելու եւ որովհետեւ իր գործակալները այլեւս յոյս չունէին օրինական ճանապարհով ստանալու զանոնք, որոշած էին նոյն գիշերն իսկ կայարանէն գողնալ սնտուկը։

Այս խիզախ ծրագրին առջեւ Էշընտէն անգամ մը եւս հասկցաւ Գերման հակա - լրտեսական սպասարկութեան յանդուգն գործելակերպը, որ երբեք չընկրկիր ոչ մէկ խղճահարութեան առջեւ։ Սնտուկը պիտի խորտակէին յաջորդ առտու ժամը 2ին. կորսնցնելիք վայրկեան մը չկար։ Անկարելի էր վստահիլ հեռագիրին կամ հեռախօսին հաղորդակցելու համար Պեռնի գործակալին հետ։ Գալով Հնդիկին, իր կեանքը անգամ մը վտանգած էր Էշընտէնի քով գալով։ Եթէ ճանչցուէր, տարակոյս չկար որ առտու մը պիտի ճօճէր լիճին վրայ, երկու առուներու միջեւ, դանակ մը մխուած երկու ուսերուն մէջտեղ։

Ուրեմն, Էշընտէն միայն ինքն իր վրայ կրնար յոյս դնել։

Շոգեկառք մը կար Պեռնի համար։ Էշընտէն վերարկուն եւ գլխարկը առաւ, սանդուղներէն չորս - չորս իջաւ եւ ինքնաշարժի մը մէջ ցատկեց։ Զորս ժամ վերջը կը հնչեցնէր գաղտնի սպասարկութեանց կեդրոնին զանգը։

Զինուորական կցորդ մը միայն գիտէր իր անունը։ Զայն փնտռեց։

Բարձրահասակ անծանօթ մը, յոգնութենէն քաշուած դիմագիծերով, եկաւ զինքը առնելու եւ առանց բառ մը փոխանակելու, առաջնորդեց գրասենեակ մը։ Էշընտէն պատմեց թէ ինչու եկած է։

Կցորդը ժամացոյցը նայեցաւ։

— Շատ ուշ է, եթէ ուզենք մենք անձամբ գործել. ժամանակին չենք կրնար Ցիւրիխ հասնիլ։ Եւ սկսաւ խոկալ։

—Զուիցերիական իշխանութեանց լուր տանք։ Անոնք կրնան հեռաձայնել եւ երբ գաւառիրնները փորձեն գլուխ հանել իրենց ծրագիրը, կայարանը լաւ պաշտպանուած պիտի գտնեն։ Ձեզի կը մնայ միայն Ժընեւ դառնալ։

Ու սեղմելով Էշընտէնի ձեռքը ճամբեց։ Էշընտէն որոշումը տուած էր, միշտ պիտի անգիտանար պատմութեան վախճանը։ Ան բարդ մեքենայի մը համեստ մէկ օղակն ըլլալով, երբեք չէր մասնակցեր գործի մը ամբողջութեան։ Խառնուած կ՚ըլլար կա՛մ սկզբնաւորութեան, կամ վախճանին, երբեմն իրադարձութեան մը, բայց ընդհանրապէս իր մասնակցութեան արդիւնքը անյայտ կը մնար իրեն։ Այսպէս են շատ մը ժամանակակից վէպեր. կազմուած անջատ դրուագներէ, որոնք ընթերցողին երեւակայութեան կը թողուն գտնել կապակցութիւնը։

Էշընտէն կը դողար մինչեւ ոսկորները։ Բայց ուշադրութիւն չգրաւելու համար, համակերպեցաւ մնալ կամրջակին մթութեան մէջ, հակառակ տաքուկ սրահին ձգողութեան։ Ժընեւի ուղղութեամբ ոչ մէկ լոյս կը նշմարուէր եւ ձիւնը որ սկսած էր տեղալ, Թոյլ չէր տար տեսնել նշանատախտակները։ Լեմանը որ այնքան ծիծղուն է արեւին տակ, կ՚ալեկոծէր փոթորիկէն, սպառնալից եւ խորհրդաւոր ինչպէս ծովը։

Էշընտէն ջանաց սիրտ տալ ինքն իրեն, երեւակայելով այն կրակը որ քիչ յետոյ պիտի բոցավառէր իր պանդոկի սենեակին մէջ, իր բաղնիքին գաղջութիւնը եւ այն հաճելի խրխինջը զոր պիտի անցընէր գիշերազգեստով, վառարանին անկիւնը, ծխամորճը բերանը եւ ձեռքը գիրք մը։

Երկու նաւաստիներ քաւեցան իրենց ոտքերը քաշքշելով եւ գլուխնին ծռելով կարկուտին տակ որ կը ծեծէր իրենց դէմքը։ Անոնցմէ մէկը ըսաւ.

— Հասա՛նք։

Նաւաստիները եղերքի երկաթեայ մէկը վերցուցին, որպէսզի ճամբորդները ցամաք ելլեն։ Թանձր խաւարին մէջէն Էշընտէն նշմարեց քարափին լոյսերը։ Քանի մը վայրկեան վերջ, նաւը կը տատանէր եղերքին։ Էշընտէն մինչեւ ականջները փաթթուած սպասէր ցամաք ելլելու համար։

Հակառակ անոր որ բազմաթիւ անգամներ անցած էր այս ճամբէն— լիճը բաթը անգամ մը կը ճեղքէր տեղեկագիրը ղրկելու եւ հրահանգներ ստանալու համար — առանց կարծիքի ցամաք չէր ելլեր։

(Շար.)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone: Glacière 15-70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 29 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

29 Septembre 1933

9րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2304

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՅԼԱՍԵՐՈՒՄ

Հետզհետէ լուրջ, վրդովիչ այլասերման մը կը մատնուի մեր հանրային կեանքը, շնորհիւ այսպէս կոչուած « մտաւորական » դասուն:

Առէք միայն լրագրական կեանքը, եւ պիտի սարսափիք համատարած անխղճմտութենէն:

Բոլորս ալ վարժուած ենք տեղի – անտեղի « պաշըպօզուք » անուանել մեր ժողովուրդը:

Արդար եղէք. բուն « պաշըպօզուք »ը անոր ուսումնական դասը չէ՞,— այն ինչ որ կը կոչենք « մտաւորականութիւն »:

Աչքի առջեւ ունենալով միայն վերջին տասը տարիներու պատմութիւնը, մենք պիտի յայտարարենք անվարան.— կարելի է ո՛ր եւ է տեսակէտի շուրջ համերաշխութիւն, միակամութիւն հաստատել հարիւր գիւղացիներու եւ բանուորներու միջեւ:

Բայց, հրաշք պիտի ըլլար, եթէ կարենայինք նոյն միաբանութիւնն ու միակամութիւնը ստեղծել տասը « մտաւորական »ներու մէջ:

Ըսինք թէ այս մեղադրանքը կ'ուղղենք աչքի առջեւ ունենալով վերջին տասը տարիներու հանրային կեանքը:

Անհրաժեշտ չէ պրպտումներ կատարել տասը տարուան վրայ:

Եթէ կը հետեւիք հայկական մամուլին ու հանրային կեանքին, եթէ ունիք բաւական յիշողութիւն եւ քիչ մըն ալ սրատեսութիւն, միայն մէկ տարուան, վեց ամսուան պատկերը բաւական պիտի ըլլար, այդ համոզման բերելու համար ձեզ:

Ու կը բաւէր աչք մը նետել միայն մէկ հայաշատ գաղութի վրայ:

Այլասերումը այնքան թանձրացած է ու խորացած որ, մարդիկ միտք եւ արիւն կը պղտորեն մինչեւ իսկ անվիճելի, անվիճաբանելի եւ բնական երեւոյթներու առջեւ:

Եւ ճակատներ ու ճակատներ:

Նիզակ նիզակի դէմ կ'ուղղուի, վէճ վէճի վրայ կը բարդուի, փոսեր բանալով ամէն տեղ:

Եթէ գաղութներու հանրային կեանքը տափարակ դաշտի մը վերածուէր, դուք պիտի չկրնայիք տասը քայլ առնել, առանց սայթելու, գլխիվայր կամ կողն ի վար իյնալու:

Ու եթէ մէկը փորձէր սրահի մը մէջ հաւաքել կեդրոնական քաղաքի մը ուսումնականներէն հարիւր հոգի, տարեց թէ երիտասարդ, ո՛ր եւ է հարցի մասին ելք մը գտնելու համար,— երկու ժամ չանցած սրահը պիտի դառնար ռազմադաշտ:

Իսկ այն մէկ հատիկ հարցը զոր պիտի լուծէիք, պիտի վերածուէր անճանաչելի թնճուկի մը, փշուր – փշուր տեսակէտներու բաժնուած:

×

Կը չափազանցե՞նք: — Բարեհաճեցէք վերլուծել միայն վերջին ամիսներու, նոյն իսկ սա քանի մը շաբաթներու դէպքերը:

1. Դրօշակի խնդիր.— Մոռնա՛նք տեղին – անտեղին պատահած դէպքերու մանրամասնութիւնները, եւ առնենք միայն երեւոյթը:

Այնքան «տեսակէտներ»ու մէջ, դուք հանդիպեցա՞ք մէկ հատիկ արդար ըմբռնումի, հակառակորդներու բանակին մէջ: Ըմբռնում մը որ ըսէր թէ՝ անմտութիւն եւ անկրթութիւն է եռագոյնը դարձնել հակադաշնակցական պայքարի առարկայ, թէ սրիկայութիւն է ո՛ր եւ է պատրուակով վար առնել ԿԱԽՈՒԱԾ դրօշ մը, իսկ աւելի մեծ սրիկայութիւն՝ փառաբանել եւ գլխու վրայ նստեցնել այդ արարքը կատարող ռեւէ մարդ, աշխարհական ըլլայ թէ կրօնական, [illegible] թէ հասարակ մահկանացու:

Մինչդեռ, ի՞նչ տեղի ունեցաւ:

Մարդիկ ծափ զարկին — ու մինչեւ այսօր ալ կը քրքջան դիւային չարախնդութեամբ մը, երբ թշուառական մը հրապարակաւ գրեց թէ Պուլկարիոյ համար նուաստացում է թոյլ տալ որ իր փառաւոր դրօշին քով ծածանի «կերպասի ծուէն մը»,— հայկական եռագոյնը:

Ծափ զարկին ու կը զարնեն, երբ ուրիշ թշուառական մը — [illegible] — վար առնել տուաւ եռագոյնը, Շիքակոյի մէջ:

Ծափ զարկին եւ մինչեւ այսօր ալ բանիւ եւ գրչով կ'արտայայտեն իրենց հրճուանքը, երբ եպիսկոպոսական [illegible] [illegible] հայկական դրօշին գործածութիւնը:

Ուրիշ առեն, մէկ բառով կ'որակէիր այս կարգի արարքները, [illegible] կը կազմուէր հանրային կարծիքը: Այսօր կը [illegible] մէկ տարի գիր գրել, մէկ տարի ալ դիմացէն կը գրեն,— եւ ամէն ինչ կը մնայ անկախ...

2. Փախստականներու խնդիր.— Բազմաթիւ մարդիկ չկարենալով յարմարիլ խորհրդային կարգերուն եւ տաժանելի պայմաններուն, կը ձգեն կը փախչին: Անցեալ տարի միայն որբեր էին, [illegible] ընտանիքներ են որ կը հեռանան խումբ – խումբ: [illegible] [illegible] վրայ, այս տարի աւելցած է անօթութիւնը: [illegible] պարագայի մէջ, ողբերգութիւն մըն է որ տեղի կ'ունենայ [illegible] ե՛ւ պատճառները ե՛ւ հետեւանքները քննելու պարտական ենք բոլորս ալ:

Բայց, ի՞նչ կը տեսնենք: — Մարդիկ ոչ փախստականներով կը հետաքրքրուին, ոչ մաս մասի կը զարնեն՝ վաւերական տեղեկութիւններ քաղելու համար հայրենիքի բուն կացութեան մասին, [illegible] կը մատնուին: Այլ՝ կը դիմեն ամէնէն աժան միջոցին,— հայհոյել Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ անոր [illegible] հարցնել գարշելի հաւատաքննութեամբ մը.

— Ինչո՞ւ կը տպէք այս լուրերը, ինչո՞ւ կը հրատարակէք լուրերը... Դուք թշնամի էք մեր հայրենիքին...

Եթէ այլասերում չէ այս, ուրեմն յետ – պատերազմեան [illegible] թիւն է:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊՈՒԼՎԱՐԻ ԱՍՊԵՏՆԵՐՈՒՆ

— o —

Կունծեր է,— լմա՛ն կունծի,— բերանը « Հայաստանի բարեկամներուն », որոնք թերթ կը հանեն բայց չեն համարձակիր արձանագրել ոչ միայն Հայաստանի կեանքին վերաբերեալ տըխուր դէպքերը, այլեւ Ռուսիոյ զանազան շրջաններու ահաւոր կացութիւնը:

Երբ մենք կ'արձանագրենք Հայաստանէն փախած գաղթականներու լուրերը, կարգ մը սրիկաներ, որոնք երբեք չպիտի ձգեն Փարիզի « թռթուար »ը, պուլվարները եւ սալոնները, կը պոռան թէ Դաշնակցականները կ'ուզեն քանդել Հայաստանը: Ե՞րբ վերջ պիտի գտնէ այս ցնդաբանութիւնը: Վերջապէս կուզայ ատեն մը, երբ «Ապագայ»երու, « Արեւ »երու, «Պայքար»երու եւ իրենց աշխատակիցներու օձիքէն կը բռնենք եւ կ'ըսենք.

— « Ատե՛ն է հայրենասիրութիւն ցոյց տալու, ձգէ՛ նայիմ կինկդ, « մէքրէս»ը, Փարիզի սալոնները եւ քալէ երթանք, վտանգի մէջ է հայրենիքը »:

Այս մարդիկը, որ Հայոց պատմութիւն չեն գիտեր, Հայաստանցի չեն կրնար ըլլալ, դաս պիտի տան, հա՞, Դաշնակցականներու, որ յանուն հայրենիքի արիւն են թափեր: Պապը – Ալիի ծառաներուն այս վերջին մնացորդներուն, յետադիմական, «ընդառաջ» փարիսեցիներուն կարելի՞ է սակայն հասկցնել թէ Դաշնակցականները պէտք չունին իրենց խրատին, եւ երբ կ'արձանագրեն Հայաստանի եւ Ռուսիոյ չարն ու բարին, ատիկա կ'ընեն յանուն արդարութեան, մարդկային խղճմտանքին:

Դաշնակցութիւնը ընդդիմադիր կուսակցութիւն մըն է, որ կը հրճուի Հայաստանի մէջ տեսնելով հայ ժողովուրդին անունը, չի մոռնար քննադատել թերութիւնները օրուան իշխանութեան: Մեր քննադատութիւնը կը կատարուի ընդդէմ իշխանութեան, եւ ոչ թէ ժողովուրդին: Եւ երբ մարդիկ կը փախչին երկրէն,— հաստատեցէք թէ երկրէն մարդ չէ փախած, հաստատեցէք թէ փախստականները հակադաշնակցականներ չեն, հաստատեցէ՛ք,— մեր թերթին խղճմտանքը չի կրնար լռել, նախ կ'արձանագրէ լուրը, յետոյ կը ցաւի որ փախած են մարդիկ, որոնց ներգաղթին համար ազգային ու պետական դրամներ են ծախսուած, եւ ի վերջոյ, մեղադրելով հանդերձ փախստականները, այդ իրողութեան արձանագրութիւնով դառնօրէն կը հաստատէ թէ երկրին իշխանութիւնը — եւ ոչ թէ ժողովուրդը — անտանելի վիճակ մըն է ստեղծած այնտեղ այնպէս որ ռամկավար թերթերու սուտ խօսքերէն խաբուած մարդիկ չկարենալով տոկալ՝ փախած են երկրէն: Կրցա՞նք հասկցնել:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, այսօր, ընդդիմադիր, վաղը,— վտանգի ժամանակ,— ա՛յդ Հայաստանը պաշտպանելու համար՝ պատրաստ է կտրելու անցնելու երկաթէ սահմաններ, վարարուն գետեր, իր արեան գնով ցոյց տալու իր սէրը Հայաստանին:

Այդ օրը դուք ի՞նչ պիտի ցոյց տաք Հայաստանին, ցամքած Ռամկավարներ, ի՞նչ.

— Ձեր հաստ կռնակը, չէ՞:

ՄՐՐԿԱՀԱՒ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՍՈՎԸ ԵՒ ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

— o —

« Ժուռնալ տը Ժընեւ » կը գրէ թէ՝ Նորվեկիոյ պատուիրակը Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդի յառաջիկայ նիստին պիտի առաջարկէ յանձնախումբ մը ղրկել Ուկրայնա, սովահարներուն վիճակը ուսումնասիրելու եւ անոնց պարենաւորումը ապահովելու համար, հովանաւորութեամբ Ազգերու Դաշնակցութեան:

ՎԵՆԻԶԷԼՈՍ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Թերթերը կը գրեն թէ Պոլիս հասած է Վենիզէլոս, մէկ շաբաթ հիւր մնալու համար Ըսմէթ փաշայի:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՌՈՒՍԵՒԳԵՐՄԱՆ ՄԻՋԱԴԷՊԸ

Գրած էինք թէ խորհրդային իշխանութիւնը երեք օր պայմանաժամ տուած է գերմանական թերթերու թղթակիցներուն, որպէսզի հեռանան Մոսկուայէն: Միեւնոյն ատեն, խորհրդային թերթերը ետ կանչած են իրենց թղթակիցները:

Այս առթիւ ծանուցագիրներ փոխանակուեցան երկու կառավարութեանց միջեւ: Գերմանական գործակատարը բողոքեց գերման թղթակիցներու վտարման դէմ եւ խնդրեց ետ առնել այդ հրամանը: Պ. Լիթվինով պատասխանեց թէ այդ որոշման պատճառն է խորհրդային թղթակիցներու դէմ կատարուած հալածանքը: Այս առթիւ, յիշեց թէ խորհրդային թղթակիցները յաճախ ենթարկուած են ձերբակալութեանց եւ խուզարկութեանց, թէ մարտական վաշտերէն մարդիկ մտած են անոնց բնակարանները, թէ արտօնութիւն չէ տրուած որ անոնք ներկայ ըլլան Լայփցիկի դատավարութեան եւայլն: Խորհրդային ծանուցագիրը կ'աւելցնէ թէ՝ հակառակ տրուած խոստումներուն, այս կարգի արարքները ոչ միայն չեն դադրած, այլեւ աւելի յարձակողական ձեւ ստացած են եւ յանցաւորները որ եւ է պատիժ չեն կրած:

Ծանուցագիրը կ'եզրակացնէ թէ խորհրդային իշխանութիւնը եւ մամուլը չէին կրնար հանդուրժել այսպիսի կացութիւն մը: Խորհրդային կառավարութիւնը չուզելով դիմել վրէժխնդրական միջոցներու կամ մասնաւոր կանոններու ենթարկել գերման թղթակիցները, նախընտրեց յայտարարել թէ անկարելի է որ նոյն թղթակիցները մնան Խ. Միութեան մէջ, քանի խորհրդային թղթակիցները չեն կրնար իրենց արհեստը ի գործ դնել Գերմանիոյ մէջ:

Խորհրդային մամուլը կը պաշտպանէ կառավարութեան կորովի ընթացքը:

Գերմանիոյ հեռագրական գործակալութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց այս մասին, բացատրելով իր բռնած դիրքը:

Փոքր Համաձայնութեան խորհրդաժողովը

Սեպտ. 27ին վերջացաւ փոքր համաձայնութեան խորհրդաժողովը, որ գումարուած էր Սինայայի մէջ (Ռումանիա): Ժողովը մասնաւոր կարեւորութիւն ստացաւ Ռումանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ թագաւորներուն ներկայութեամբ: Ժողովը առաւելապէս քննեց միջազգային խնդիրներ: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցէն կ'երեւայ որ մասնակցողները գոհ են արդիւնքէն: Լուրի մը համաձայն, քննուած է երեք պետութեանց բանակները միացնելու եւ միօրինակ ձեւի մը վերածելու ծրագիրը, քանի որ երեքն ալ համախորհուրդ կը գործեն քաղաքական ասպարէզի մէջ:

Աւստրիան անկախ պիտի մնայ

Շաբաթը կը լրանայ, բայց տակաւին չէ « տաքցած » Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը:

Առաջին հանդիսաւոր ճառը խօսեցաւ, առջի օր, Աւստրիոյ վարչապետը, որ եղած աջակցութեանց համար շնորհակալութիւն յայտնելէ յետոյ, յայտարարեց.

— « Իր գոյութեան համար տաժանելի տարիներ անցընելէ յետոյ, Աւստրիան այսօր աւելի քան երբեք կը յայտարարէ իր ազատութիւնը եւ անկախութիւնը, թէ համաձայն կնքուած դաշնագիրներուն եւ թէ իր ժողովուրդին ազատ կամքով: Մեր պատմութիւնը, մեր աշխարհագրական կացութիւնը եւ մեր մշակոյթը իրաւունք կուտան եւ կը պարտադրեն մեր գերմանական փոքր երկրին՝ դառնալ օգտակար անդամ մը ազգերու միութեան »:

Գերմանական պատուիրակութիւնը այս ճառին ունկնդրեց քար լռութեամբ:

Ուսուցիչները կ'ըմբոստանան

Ֆրանսայի ուսուցիչներու սէնտիքային վերջին համագումարը կարգ մը ծանրակշիռ որոշումներ տուած ըլլալով, կրթական նախարարը խիստ ազդարարութիւններ ուղղած էր շրջաբերականով մը:

Սէնտիքային վարիչ մարմինը իր կարգին շրջաբերական մը հրատարակեց, բողոքելով նախարարին միջամտութեան դէմ եւ պնդելով տրուած որոշումներուն վրայ: Շրջաբերականը կ'ըսէ թէ նախարարին ազդարարութիւնը ոչինչ կը փոխէ կացութենէն, թէ պիտի գործադրուին համագումարին որոշումները, եթէ խորհրդարանը ղոհացում չտայ, թէ ի հարկին գործադուլ պիտի հռչակուի, թէ պիտի շարունակուի պայքարը՝ պատերազմին դէմ, դպրոցին մէջ եւ դպրոցէն դուրս եւայլն:

Լայփցիկի դատավարութիւնը

Վեցերորդ նիստին ալ կարելի չեղաւ որոշ լուսաբանութիւններ ստանալ ամբաստանեալ Հոլանտացիէն: Զրոյց շրջած ըլլալով թէ Վան տէր Լիւպէ ամէն գիշեր կը չարչարուի բանտին մէջ կամ թունաւորուած է, ամբաստանեալը յանձնուեցաւ Սթօքհոլմէն կանչուած մասնագէտի մը քննութեան: Մասնագէտը յայտարարեց թէ ամբաստանեալին մարմինը քննած եւ խոշտանգումի կամ ներարկումի որ եւ է հետք չէ գտած, թէ Վան տէր Լիւպէ քիչ մը վախկոտ է, եւ ատոր համար թմրած, ապուշցած վիճակ մը ունի դատարանին մէջ:

Յետոյ լսուեցան ոստիկանութեան այն քննիչները որ կատարած էին առաջին հարցաքննութիւնները: Այդ վկաներէն Հայլիկ ըսաւ թէ ամբաստանեալին համայնավար ըլլալը հասկցած էր իր յայտարարութեանց ամբողջութենէն: Երկրորդ վկան ալ չկրցաւ վճռական յայտնութիւններ ընել: Ունկնդրութեան ընթացքին, պուլկար ամբաստանեալ Տիմիթրով միշտ կ'ընդմիջէր, ջղայնացնելով նախագահը:

Նոր տեսակցութիւններ եւ խորհրդակցութիւններ

Ազգերու Դաշնակցութեան ժողովին եւ զինաթափութեան խորհրդաժողովին գումարման առթիւ, խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին օրուան հզօրներուն միջեւ:

Ազգերու Դաշնակցութեան առջի օրուան նիստին մէջ, Անգլիոյ արտաքին նախարարը խօսք առնելով, դիտել տուաւ թէ զինաթափութեան խորհրդակցութեան խորհրդաժողովին նոր յետաձգումը շատ գէշ տպաւորութիւն պիտի ձգէ:

Միւս պատուիրակները չեն արտայայտուած տակաւին, եւ խորհրդաւոր մթնոլորտ մը կը տիրէ ժողովին մէջ:

Յաջողութեան հաւանականութիւնները աւելցնելու համար, կը շարունակուին մասնաւոր տեսակցութիւնները:

Այս կիրակի, Փարիզի մէջ պիտի տեսակցին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վարչապետները, օրուան հրատապ հարցերու մասին:

Ազգային վիճակահանութիւնը

ԿԸ ՔԱՇՈՒԻ ՆՈՅ. 12ԻՆ ԵՒ 26ԻՆ

Ազգային վիճակահանութեան վարիչ մարմինը առջի օր նիստ գումարելով, որոշեց առաջին վիճակահանութիւնը կատարել Նոյեմբեր 12ին, կիրակի առտու ժամը 9.30ին, Թրոքատէրոյի սրահին մէջ: Երկրորդ վիճակահանութիւնը տեղի պիտի ունենայ Նոյեմբեր 26ին:

Կարելի չէ եղած աւելի կանուխ կատարել այս գործողութիւնը. որովհետեւ Նոյեմբեր 5ին պիտի յանձնուին այն ութը մեքենաները որ պիտի ծառայեն վիճակ քաշելու: Ութ օր ալ փորձեր պիտի կատարուին:

Վարիչ մարմինը միեւնոյն ատեն որոշեց որ տոմսակներու Բ. եւ Գ. շարքերը հրապարակ հանուին հոկտ. 5ին եւ 16ին: Չորրորդը հաւանաբար պիտի հանուի հոկտ. 29ին, իսկ հինգերորդ եւ վեցերորդ շարք մը պիտի հրատարակուի Նոյեմբերին, որով մէկ միլիառ 200 միլիոն փրանքի պիտի հասնի առաջին վեց շարքերու գումարը:

Հոկտեմբեր 1էն սկսեալ, կարելի է ելմտական նախարարութեան հաշուակալներու սնտուկին եւ նամակատուներու մէջ արձանագրուիլ 2րդ, 3րդ եւ 4րդ շարքերուն համար: Վճարումներուն փոխարէն առժամեայ ընկալագիր մը պիտի տրուի, մինչեւ բուն տոմսակներուն յանձնումը:

Վիճակահանութեան օրը, Թրոքատէրոյի մէջ ձայնարձակներ պիտի տեղաւորուին, որով արդիւնքները պիտի լսուին ամբողջ Ֆրանսայի եւ աշխարհի հինգ մասերուն մէջ:

Ջրհեղեղ Հարաւային Ֆրանսայի մէջ

— o —

15 ՀՈԳԻ ԽԵՂԴՈՒԱԾ

Առջի օր բուռն փոթորիկներ պայթեցան եւ հեղեղանման անձրեւներ տեղացին Հարաւային Ֆրանսայի մէջ, ահագին կորուստներ պատճառելով: Ողողումները ամէնէն աւելի ծանր էին Մարսէյլի մէջ, ուր հին նաւահանգիստը անանցանելի դարձաւ, Մոնփէլիէի, Ավինեօնի եւ Նիմի մէջ: Գետերը յորդեցան, ջուրերուն տակ թաղելով ոչ միայն դաշտերն ու հովիտները, այլեւ բազմաթիւ բնակարաններ: Մոնփէլիէի քաղաքապետութիւնը 100 հազար փրանք պահանջեց Փարիզէն, իբրեւ առաջին օգնութիւն:

Մարդկային զոհեր ալ կան: Մոնփէլիէի մէջ տաղաւար մը ջուրերէն քշուեցաւ եւ ամբողջ ընտանիք մը՝ ծոլը հոգի խեղդուեցաւ, ծնողքով եւ երախաներով: Սովի մէջ (Կառի նահանգ), կամուրջ մը քշուեցաւ ջուրերէն, եւ ընտանիքի մը երկու աղջիկներ խեղդուեցան (6 եւ 12 տարեկան): Խեղդուեցան նաեւ 12 տարեկան տղայ մը եւ 40 տարեկան կին մը: Ուրիշ տեղեր ալ հաշուելով, խեղդուած են ընդամէնը 15 հոգի:

Մարսէյլի մէջ փոթորիկը պայթեցաւ անսովոր ուժգնութեամբ: Քաղաքին շատ մասերուն մէջ երթեւեկը դադրեցաւ եւ հանրակառքերը չկրցան բանիլ առտուան մեծ մասը: Ամբողջ փողոցներ ոչնչացան, մանաւանդ Բէլ տէ Պէյժը: Կայծակ ինկաւ կարգ մը վայրերու մէջ: Բոլոր կառախումբերը քանի մը ժամուան յապաղումներ ունեցան: Փոթորիկը սարսափելի էր նաեւ ծովուն վրայ: Շոգենաւերը յապաղումներ ունեցան, բայց արկած չպատահեցաւ: Արլի եւ Նիմի միջեւ հաղորդակցութիւնները խզուեցան:

Կայծակ ինկաւ Էքս – ան – Փրովանսի հիւանդանոցին վրայ:

ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՆԵՐԸ ՎԵՐՍԿՍԱՆ ԳՈՐԾԵԼ

Պելկրատէն կը հեռագրեն թէ սեպտ. 27ի կէս գիշերին դժոխային մեքենայ մը պայթեցաւ Կէվկէլիի մէկ սրճարանին առջեւ, յունական սահմանագլուխէն քանի մը մեթր հեռու: Երկու հոգի մեռան եւ հինգ հոգի վիրաւորուեցան:

ՊՈԼԻՍ ԿԱՄ ՔԱՂԱՔԸ ՈՐ ԿՈՐՍՆՑՈՒՑ ԻՐ ՀՈԳԻՆ

ԽՄԲ.— Դէպի Պոլիս՝ Էռիոյի ճամբորդութեան, Թուրքիոյ մասին Լիոնի քաղաքապետին շռայլ ու անկշիռ գովասանքներուն առթիւ, թեր ու դէմ յօդուածներ գրեցին ֆրանսական թերթերը: Նկատի չենք առներ պուլվարի թերթերը, «լուրջ» թերթերէն Տէմպըն շատ չհաւնեցաւ Էռիոյի դիւանագիտական պտոյտին կամ առաքելութեան: Աւելի համարձակ եւ աւելի խիստ ակնարկ մըն է Շարլ Փիշոնի յօդուածը Թուրքիոյ մասին, անշուշտ իբրեւ պատասխան Թուրքիան փառաբանողներուն, էքօ տը Փարիին մէջ:

Ահաւասիկ առաջին մասը.—

Ի՛նչ տարօրինակ քաղաք է դարձեր, յամին Շնորհաց 1933ին, Կոստանդինոսի, Յուստինիանոսի, Թէոդորայի, եւ Ֆաթիհ Մէհմէտի քաղաքը: Ոչ արեւմուտքը կը ներկայացնէ, ոչ ալ արեւելքը: Արդի քաղաքակրթութիւնը իր վրայ դրած է միօրինակ եւ տգեղ կնիք մը: Այրերը հագեր են գունեղ զգեստներ, եւրոպական գործարաններէ բերուած շապիկներ ու թեթեւ գլխարկներ: Կիները՝ արուեստական մետաքս: Տղաքը՝ մուճակներ գունաւոր ներբաններով: Եւ որպէսզի Սթամպուլը, բիւզանդական կայսրերու քաղաքը, աւելի լաւ նմանի Հելսինկֆորսի, Հոնոլուլուի կամ Եոքոհամայի, Մուսթաֆա Քէմալ, Կաղին, արգիլեց ֆէսը, որով աւելի դիւրին էր երկրպագել, արգիլեց չարշաֆը, որ կը քողարկէր իսլամուհիներուն երեսը:

Ու հիմա, ֆէս դնող մը որ տեսնէք, գիտցէք որ Եգիպտացի է, չարշաֆ կրող մը որ տեսնէք, խամ մըն է: Այսպէս Պոլսոյ բնակչութիւնը 1933ին կը ներկայացնէ աշխարհի պատկերը: Աղքատ թաղերը կարծես բնակուած են գաղթականներով, հարուստ թաղերը՝ դարավերջիկ պարասէրներով:

Այսուհանդերձ, Հակառակ այս սթանտարտիզասիոնին, Հակառակ սինէմաներու չատութեան կամ հեռախօսին, որուն գոյութիւնը ցոյց կը տրուի խանութներուն վրայ գծագրուած վարդագոյն գեղեցիկ զանգակով մը, Հակառակ Օսրամ Լամբին, «Ֆրիժիտէր»ին, «Շէլ»ին, կայ եւ կը մնայ Արեւելքը: Փողոցները անա՛նկ խեղճ ու կրակ ձեւով սալարկուած են, որ դժուար թէ տեսնէք այդքան ողորմելի պատկեր մը: Եւ այդ փողոցներէն կ'անցնիք՝ մինչ հոտած ձուկին «իչկէմպէ»ին, ճեմիչներուն հոտը չի դատուիր ձեռքէ եւ սրտխառնուք կը պատճառէ: Առարկայական այս մանրամասնութիւնները նշանակութիւն չպիտի ունենային, եթէ չնշմարէիք ամուսնալուծումը Պոլսոյ երբեմնի կեանքին ու արդի կեանքին միջեւ:

Կ. Պոլիս կամ, ինչպէս կ'ըսեն հիմա, Սթամպուլ, Կաղին եւ իր մարդոց համար, քաղաքն է, որ կը ներկայացնէ անցեալը, անցեալին սարկութիւնը: Արդ, իրենց Թուրքերն կը ներկայացնէ միայն ապագան: Անոնք կ'ուզեն նոր Թուրքիա մը, բոլորովին Թրքական, զինուորական, բանատիրական, ռասիոնալիսթ, մեքենայավար: Միամտութեամբ մը իրենք զիրենք կ'երեւակայեն Հիթթիթներէն սերած, հին արեւելքի այդ մեծ ցեղէն: Եւ սկսած են իրենց պետութենէն հեռացնել բոլոր անոնք որ չեն պատկանիր առանձնաշնորհեալ ցեղին,— Լատինները, Անգլեւսաքսոնները, Յոյները, Հայերը եւ Հրեաները: Անոնք կ'ուզեն ապրիլ բացարձակապէս մինակ, առանց արտաքին օժանդակութեան, առանց փոխանակութեան, առանց դրամագլուխի, գլուխ գլխի տուած իրենք իրենց մէջ, որովհետեւ իրենք կը ներկայացնեն կատարելութիւնը: Այստեղ ձեր միտքը կուգան անշուշտ անմտութիւնները, որոնցմով գինովցած են Հիթլէրեան ցեղապաշտները, ծանր բեռան մը տակ խեղդելով Կոպէնոյի յիշատակը:

Այսպէս Քէմալականները իրենց ամբողջ յոյսը դրած են այն Թուրքիոյ վրայ, որ իբրեւ խորհրդանշան ունի Էնկիւրին,— փոշոտ ծակ մը, անապատի մը կեդրոնը շինուած, բայց շինուած իրենց կողմէ, ամէն անդիէն բերուած կարկտուած: Իսկ դարաւոր Պոլիսը, հինաւուրց քաղաքը բիւզանդական խճանկարներու եւ խեցեղէն մզկիթներու, իրենց աչքին կը ներկայանայ միայն իբրեւ եւրոպական ճիւղ մը, որ կը ծառայէ իբրեւ հանգստավայր Կաղին, երբ ամառը, գայ հանգչիլ Տոլմա — Պաղչէի եւ իր զովասուն ծառուղիներուն մէջ, որոնք օձագալար կը բարձրանան կապոյտ ջուրերու վրայ:

Սակայն Պոլիս կ'ապրէր միայն արտասահմանի բարեկամական աշխատակցութեամբը, մասնաւորապէս Ֆրանսացիներուն հետ, երկուստեք ապահովելով հաւասար շահեր: Մեր դրամագլուխներով էր, որ կը բարգաւաճէր երկիրը, մեր մարդոցմով էր, որ կ'արժեւորուէր երկիրը, մեր վարժարաններով էր, որ կ'օժտուէր մտաւորական կեանքով եւ մասնագէտներով: Վերջապէս արեւելքցի ցեղեր էին, երբեք Թուրք, որ իրեն կը հայթայթէին արհեստաւորներ, առեւտրականներ, փաստաբաններ, բժիշկներ: Անգամ մը պտըտեցէք վաճառականական փողոցները եւ շուկաները, նոյն իսկ կրամոֆոններով թնդացող շուկան, որ կը գտնուի, զարմանալի զուգադիպութեամբ մը, զինավաճառանոցին կից, բարձրակերտ ինչպէս տաճար մը,— դուք նշանատախտակներուն վրայ պիտի կարդաք միայն Փափազօղլու, Սարէֆ, Արոնոֆ, Նազարէթեան, Պապայեան, այսինքն վաճառատուներ, որոնց տէրերը Յոյներ են, Հրեաներ են կամ Հայեր, բայց ոչ մէկ Թուրք: Արդ, երբ Կաղին վերջապէս արտաքսէ այդ «օտարական»ները (մէթէք) գրկելով իրենց օրապահիկէն, (իրաւ ալ, նոր օրինագիծ մը պայման կը դնէ այս իրաւազրկութիւնը լրացնել երկու տարուան մէջ), արդեօք կը յուսա՞յ թէ Թուրքերը պիտի յաջողին զանոնք փոխարինել այն ասպարէզներուն մէջ, որոնց ո՛չ պատրաստութիւնը ունին, ո՛չ ճաշակը, ո՛չ ալ կարողութիւնը: Արդեօք կը յուսա՞յ թէ Թուրքերը, որոնք փողոց մը մաքրել անգամ չեն գիտեր, ոչ իսկ իրենց նաւերը ներկել վերջապէս որ եւ է գործ կատարել, պիտի կրնան լքել իրենց դարաւոր թուլամորթութիւնը եւ անհոգութիւնը, որպէսզի սկսին առեւտուր ընել, դատել ազնիւ եւ իրենք իրենց միջոցներով վաստկիլ իրենց հացը: Թրքական տնտեսութիւնը եւ Թրքական իմացականութիւնը, պիտի տեսնուի որ, պիտի իջնեն մինչեւ զէրօ: Եւ թող քէմալական կառավարութիւնը խորհի թէ ո՞ւրկից պէտք է գանձել իր տուրքերը, երբ կամաւորապէս, իր ուղեղովը, երկիրը վերածուի քարքարուտ հովիտներու եւ ոչխարի հօտերու: Վասնզի, «նախնային», ցեղային կամ նման գաղափարները շատ քիչ անգամ կը համապատասխանեն իրողութեան: Այնպէս որ ամէնէն ճարպիկ վարչութիւններն իսկ դժուար թէ յաջողին դրախտ ստեղծել հրովարտակներու շուքին տակ:

Եւ սակայն, այս Թուրք երիտասարդ մտաւորականները, որոնց գլուխը դարձած է Մուսոլինիի օրինակէն (կարծես բոլորովին տարբեր չըլլային պայմանները), երբ կ'ուզեն առանց դրամի եւ առանց մարդու ստեղծել «արդիական» պետութիւն մը, այսինքն օտարատեաց բայց ապատախոհ, եւ սակայն այս Թուրք սպաները, որոնք բոլշեւիկեան տիպարին վրայ ձեւուած, փողոցներուն մէջ կը պտտցնեն իրենց կոպաքամակ մարմինը եւ դաժան նայուածքը, եւ սակայն այս «վաթան - փէրվէր»ները, որոնք Կազին կը ներեն իր մոլութիւնը ողելից ըմպելիներու եւ խեւլակորոյս հաճոյքներու՝ անոր համար որ իր մէջ կը տեսնեն հիմնադիրը նոր Թուրքիոյ, եւ սակայն, վերջապէս, բոլոր այս յեղափոխականները (նորաղանդները) մի՞թէ կը ներկայացնեն Թուրք ժողովուրդը, զանգուածը, որ, հակառակ կատարուած բռնութիւններուն, մէկ ձայն իսկ չունի ազգային ժողովին մէջ:

Ես ատիկա գացի հարցնել, Բերայի եւ Սթամպուլի աղմուկէն հեռու, հին մզկիթներուն եւ էյուպի գերեզմանին:

ՓԱՌԱՒՈՐ ՊԱՅՔԱՐԻ ՄԸ ՅՕԱՄԵԱԿԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ինչպէս ամենուրեք, Գանձակի ժողովուրդն էլ չափազանց վրդովուել էր կառավարութեան դէմ, յունիս 12ի հրամանագրի պատճառով: Այդ ատեն էր որ Գանձակ ժամանեց Էջմիածնից նոր նշանակուած առաջն. փոխանորդ Բենիկ վարդապետը, որ ներկայիս Խ. Հայաստանի մէջ «Ազատ Եկեղեցի»ի պարագլուխներից մէկն է: (Գանձակը ենթարկւում էր Վրաստանի եւ Իմէրէթի թեմին, որի կեդրոնը Թիֆլիսն է):

Օգոստ. 24ին, Գանձակի Ս. Լուսաւորիչ հսկայ եկեղեցու մէջ, պատարագից յետոյ, Բենիկ վարդ.ը դիմեց հազարաւոր ժողովուրդին մի շատ յուզիչ քարոզով, եւ աւելի ելեկտրականացրեց գրգռուած բազմութիւնը: Այդ օրերին Բագուի Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէն Գանձակ էր ուղարկել Վանի Արամին, տեղական ընկերների հետ միասին, կառավարութեան դէմ բողոքի ցոյց կազմակերպելու համար: Որոշում են ցոյցը կատարել օգոստ. 29ին, ուրբաթ օր: Այդ օրը վաղ առաւօտից մի խումբ կուսակցական երիտասարդներ, բաժնելով մի քանի մասերի, յորդորում էին ժողովրդին հաւաքուել նոր (Ս. Լուսաւորիչ) եկեղեցիի բակը: Ինչ որ ժողովուրդը կատարում է ամենայն սիրով:

Եւ առաւօտեան ժամը 9ին արդէն փակ էին թէ հայկական եւ թէ թրքական քաղաքամասերի հայկական բոլոր խանութները, արհեստանոցներն ու գրասենեակները, եւ բազմահազար երկսեռ ժողովուրդը հաւաքուել էր նոր եկեղեցիի բակը:

Քանի որ ցոյցը կրելու էր խաղաղ բնոյթ, կազմակերպիչը՝ Գանձակի Հ. Յ. Դ. մարմինը որոշեց կարմիր դրօշակ չպարզել: Տասը հազարի չափ համբուռ երկսեռ ամբոխը ժամը տասին շարժուեց դէպի Առաջնորդարան, միայն մէկ նպատակով, պահանջելու Բենիկ վարդապետից որ ոչ մի պայմանով չհամաձայնուի ռուս. իշխանութեանը յանձնել Գանձակի շրջանի եկեղեցիներին ու վանքերին պատկանող կալուածներն ու գոյքերը:

Ցոյցին խաղաղ հանգամանք տալու համար ամբոխի առաջն անցան պատկառելի ծերունիները:

Ի՛նչ խօսք, որ այդ պատմական վայրկեանին հազարաւոր ցուցարարների սրտի խորքից թնդաց «Մեր Հայրենիք»ը: Ազգերի կեանքի մէջ այսպիսի յուզիչ դէպքեր շատ քիչ կը պատահին: Մինչեւ առաջնորդարան հասնելը, ոստիկանապետը կազքով, ձիաւոր ոստիկաններով շրջապատուած երկու անգամ փորձեց թափորը կանգնեցնել եւ ցրել բայց չյաջողեցաւ, մի խումբ կորիճ երիտասարդներ փախուստի մատնեցին: Երբ որ թափորը մօտեցաւ Առաջնորդարանին, հազարաւոր սեւազգեստ կիներ մտան Ս. Յովհաննէս եկեղեցիի բակը եւ ծունկի գալով սկսան լացախառն աղօթել: Ցուցարարների միջից մի քանի երիտասարդներ, բռնի բանալով Առաջնորդարանի մուտքի դուռը, թաւն սրահը եւ պատշգամ հրաւիրեցին Բենիկ վարդ.ին, որի երեւալուն պէս հազարաւոր բռունցքներ օդի մէջ ճօճացին սպառնալից շարժումով եւ հազարաւոր բերաններից լսւեց «Չյանձնես, չստորագրես» բառերը: Բենիկ վարդ.ը պատշգամից յայտարարեց որ առանց Վեհափառ Հայրապետի հրամանին իրաւունք չունի ոչ մի քայլ անելու: Իսկ ժողովուրդը այն հաստատ համոզումը ունէր, որ մեծ ազգասէր եւ հայրենասէր Խրիմեան Հայրիկը ոչ մի պայմանով չպիտի ենթարկուէր յունիս 12ի հրամանագրին: Ցուցարարները բաւարարուելով Բենիկ վարդ.ի յայտարարութիւնից եւ կատարուած համարելով իրենց ըստանձնած առաքելութիւնը սկսան կամաց կամաց ցրուել: Ճիշդ այդ ատեն Առաջնորդարանի դրան մօտ երեւցաւ Գանձակի փոխ - նահանգապետ Անդրէեւը, իր յետեւից էլ մի վաշտ զօրք եւ ոստիկաններ: Անդրէեւին մօտենալով ներկարար Կոստին, գոռում է երեսին.

— Դու քո հաւատը ուրացար, կարծում ես որ մենք էլ մեր հաւա՞տը պիտի ուրանանք: (Ասում են որ Անդրէեւը Հրեայ էր եւ ուղղադաւանութիւն ընդունած):

Անդրէեւը ատրճանակը քաշելով մէկ գնդակով Կոստին մեռցրեց եւ հրամայելով զօրքին եւ ոստիկաններին կրակել ցուցարարների վրայ, ինքը մտաւ Առաջնորդարան:

Թաթարական քաղաքամասից եկած զօրքն ու ոստիկանները ճակատ էին բռնել փողոցի լայնութեամբ: Առաջին համազարկը եղաւ օդի մէջ եւ փամփուշտները լցուած էին գնդակի փոխարէն թղթով, ինչոր գործ են ածում նորակոչ զինուորներին վարժեցնելու համար: Ցուցարարները իրար սիրտ տալու համար գոռացին թէ «Թուղթ է, վախիլ միք»: Բայց երկրորդ համազարկից երբոր այստեղ այնտեղ մարդիկ ընկան մեռած ու վիրաւոր, այն ժամանակն էր որ սկսաւ խուճապահար փախուստը:

Ճիշդ քովս կրծքից զարնեց 13 – 14 տարեկան մի հայ աղջիկ, որ միայն կարողացաւ ասել «Մարա՛ եմ, մի քիչ ջուր տուէք», եւ թէեւ աղբիւրին կից էինք, բայց մինչեւ բուռ ջուր հասցնելը խեղճ աղջիկը շունչը փչեց: Հրացանաձգութիւնը տեւեց մի քանի վայրկեան միայն, բայց այդքան ժամանակն էլ բաւական էր, որ ցուցարարներից սպաննուեն 15 հոգի եւ 70ի չափ էլ վիրաւորուին:

Մեր զոհերի թիւը տասնապատիկը կը լինէր անշուշտ, եթէ զինուորների մեծ մասը ձեռնպահ չմնային եւ կամ օդի մէջ չկրակէին:

Այդ օրուայ նահատակները մեծ հանդիսաւորութեամբ թաղուեցան նոր գերեզմանատանը, իրար քով: Գանձակի նահատակների համար ցոյցեր եւ հոգեհանգիստներ տեղի ունեցան Կովկասի բոլոր հայաշատ վայրերում:

Ցոյցից յետոյ Գանձակում տեղի ունեցան բազմաթիւ ձերբակալութիւններ: Ձերբակալուածների մեծ մասը անմեղ մարդիկ էին: Շատերը երկար ամիսներ բանտարկուած մնացին, եւ պէտք է ասել, որ իրենց շատ լաւ պահեցին: Գիտէին որ բանտային լուծը կրում են յանուն հայ ժողովուրդի սրբազան իրաւունքների պաշտպանութեան:

Երկար ու բարակ հարցաքննութիւնից յետոյ, Գանձակի շրջանային դատարանում տեղի ունեցաւ բանտարկեալների դատավարութիւնը: Թիֆլիսից, Բագուից եւ Ռուսաստանի մեծ քաղաքներից յայտնի իրաւաբաններ էին հրաւիրուած, որոնց շնորհիւ շատերը անպարտ արձակուեցան եւ քիչերը միայն կրեցին թեթեւ պատիժներ: Իր անձնական շահի եւ քմահաճոյքի համար ձերբակալութիւնների մէջ իր դաժանութեամբ աչքի ընկաւ մի հայ ոստիկան, Սէրգի անունով: Այս ստոր արարածը մտնելով Հայերի խանութները, իր ուզած իրերը կը վերցնէր անվճար եւ կամ 25, 50 – 100 րուբլի կը պահանջէր եւ վայ նրան ով որ իր հրամանը կը մերժէր կատարելու, միւս օրը կը ձերբակալուէր որպէս ցոյցին գործօն մասնակցող: Նոյն տարուայ հոկտեմբերին այս սրիկան ստացաւ իր արժանի պատիժը եւ ժողովրդի միահամուռ պահանջմամբ թաղուեցաւ առանց որ եւ է արարողութեան: Իսկ փոխ – նահանգապետ Անդրէեւը որ անձամբ գնդակահարեց ցուցարարներից մէկին եւ որի հրամանով զինուորների եւ ոստիկանների համազարկերից սպանուեցան 15 հոգի եւ 70ի չափ էլ վիրաւոր, այս հերթն էլ յաջորդ ամառը (1904), Գանձակից 25 քիլոմեդր հեռաւորութեան վրայ, Հաջիքենդ ամարանոցի գլխաւոր փողոցներից մէկում, օրը ցերեկով Դաշնակցական ահաբեկիչի ձեռքով ստացաւ իր արժանի պատիժը:

Չմոռանամ աւելացնել, որ ցոյցի առաւօտը, դեռ եւս զօրքը հայկական քաղաքամասը չանցած, Գանձակեցի թաթար ոստիկանապետներից մէկը դիմել էր նահանգապետին, իր 200 զինուած թաթարական խմբով, զինու զօրութեամբ անմիջապէս ցրել հայ ցուցարարներին: 1905 եւ 6 թուականներին էր որ Ռուս. կառավարութիւնը իր ձեռքին կոյր գործիք դարձրեց թաթար զինուած ամբոխին, հայ – թաթարական վէճը աւելի խորացնելու նպատակով:

Հայ ժողովուրդի միահամուռ կամքը եւ իր սրբազան իրաւունքների համար ամէն տեսակ զոհաբերութեան պատրաստ անյողդողդ վճռականութիւնը ստիպեց Ռուս. կառավարութեանը, երկու տարի բանի եւ փափուկ բոլոր միջոցները փորձելուց յետոյ, 1905 թւի օգոստոսին, մի նոր բարձրագոյն հրամանագրով ջնջել 1903 թւի յունիս 12ի հրամանագիրը, եւ յետ քաշելով իր արջի թաթը, արտօնել հայ ժողովուրդին շարունակելու տէր ու տնօրէն մնալ իր պապերից ժառանգութիւն մնացած եկեղեցիներին, վանքերին եւ սրանց բոլոր հարստութիւններին:

Այն ժամանակւայ հայկական փոխարքայ տխրահռչակ իշխ. Գոլիցին էր գլխաւոր դրդիչը յունիս 12ի հրամանագրի, որի վրայ Հնչակեանները անյաջող մահափորձ կատարեցին դաշոյններով, հազիւ մի քանի թեթեւ վէրք հասցնելով:

Իր ձախաւեր քաղաքականութեան պատճառով Գոլիցինը պաշտօնանկ եղաւ եւ նոր փոխարքայ նշանակուեցաւ իշխ. Վորոնցով – Դաշկովը, որ տասը տարի Կովկասը կառավարեց տարբեր քաղաքականութեամբ: Վորոնցով-Դաշկովը կովկասեան ժողովուրդներին ռուսացնելու նպատակով դիմեց խաղաղ, բայց մեզ համար աւելի վտանգաւոր միջոցների:

Հայ եկեղեցական գոյքերից յետոյ, ռուսահայ ժողովուրդը, խորապէս ցնցուած, սկսաւ խոշոր քայլերով յառաջանալ ազգային, քաղաքական եւ ընկերային մարզերում: Մինչեւ այդ ցոյցերից առաջ, ռուսահայ զանգուածը, իր մտաւորական եւ քաղքենի դասով, մասամ սերունդով, նոյնիսկ համեստ աշխատաւոր դասակարգով, արագօրէն վարակւում էր ռուսախօսութեան մոլութեամբ: Ռուսական լեզուն արդէն մուտք էր կոխել նոյնիսկ հայ շինականի խրճիթը:

Ճիշդ այնպիսի ահաւոր վտանգի առաջ էինք կանգնած, ինչպէս ներկայիս քաղաքակիրթ այն երկիրներում, որտեղ ունինք հայ գաղութներ:

Շատ ցաւալի է որ մեր գաղթահայ մամուլը գոնէ հինգ տարին մի անգամ չի անդրադառնում հայ եկեղեցական ցոյցերին:

Հայ եկեղեցական ցոյցերի քառասնեհինգամեակը անցաւ աննկատելի, ըստ երեւոյթին երեսնամեակը, այս տարի լրացաւ, նոյնպէս անցնելու է աննշմար: Մինչդեռ այս շարժումը, որ ունէր համաժողովրդական բնոյթ, ներկայացնում է մի փայլուն յաղթանակ՝ մեր ազատագրական ճամբուն վրայ:

ԲԵՆՕ

ԳՐՔԻ ՕՐ

Հետեւեցէք Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան գրացանկին: Բոլոր գրքերը կէս արժէքով, միայն Գրքի Օրուան համար: Գնեցէք ձեզի, ձեր բարեկամներուն, ձեր ընտանիքի անդամներուն համար:

Հայ Գրողներու Ընկերակցութիւն

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ը

ԱՅԳԻՆԵՐԷՆ ՈՒ ԱՐՏԵՐԷՆ

Հայրենի Սուր - Սուրբ յուշերէն

Այգեկութք:

Կալերը լրացած եւ դաշտային աշխատութեան արդիւնքը, արդասաբեր ու սիրելի հողին բերքը ամբարուած է: Անձրեւը ժամանակ առ ժամանակ, կ'իջնէ եւ կամնուած հատիկներու տեղերը — կոթնիք — կը քըրի եւ անոնց մէջ մնացած հատերը ծծելով ջուրը՝ կը սկսի կանանչնալ: Հաւերու եւ մանր տաւարներու կեր են այդ կանաչութիւնները:

Գեղացիք փոխան գերանդիի եւ մանգաղի, կրկին եզներով դաշտ կ'իջնեն, յաջորդ տարուան ցանքի համար արտեր հերկելու: Ի՛նչ հրաշալի պատկեր: Լծվարը արօրին բանակը բռնած, կ'երթեւեկէ եզներուն ետեւ ու արտը հեղհեղէ երկար տողերով կը սեւորի...

Կալերը լրացած են: Աստուածածինը եկած անցած է եւ խաղողը օրհնըուած... Ջիթհանքը սկսած է անդուլ անդադար աշխատիլ: Կը ծեծեն ձաւար (պլղուր), կը պատրաստեն կորկոտ (ծեծած – հում ցորեն), կը քամեն շուշմա եւ կտաւատ, իւղատու հատիկներ... ձմրան ուտելիք եւ վառելիք իւղը գեղացիին...

Տակաւին իրենց արդիւնքով բեռնաւոր՝ կը հանգչին, կարդաւ, որթատունկերը: Պէտք է զանոնք ալ թեթեւցնել իրենց ծանր բեռներէն, որոնք՝ դեղնած ու նօսրացած տերեւներուն ներքեւէն կը ժպտին, բոլոր անցորդներուն ու խելայեղօրէն իրենց կը քաշեն սրտերը մասնաւորապէս փոքրիկներուն...

Այգեկութք:

Ծերը այգիի վերի գլուխը կեցած, արդիւնքէն գոհ, աչքերը կը շոէ ու այգին վերէն վար կը չափէ, գոհունակ ժպիտ մը դէմքին վրայ: Ողկոյզները կը փայլին... մանուկները կը վազվզեն, թուփէ – թուփ, կ'իյնան, կ'ելլեն, բոլոր ողկոյզները կը համտեսեն... կիներ ու երիտասարդներ, ոմանց ձեռքը կողով ու հատու դանակ մը կամ մկրատ, ոմանց առջեւը կապուած հասակաւոր եւ կամ կէս մէջքէն վար գոգնոց, կը կողոպտեն որթերը... Ու որթերը կը մերկանան, կը դառնան խուզուած ոչխարներու երամ, բայց յամառօրէն յուսադրական ժպիտներ սփռելով չորսդին: Աղպուքերի (խաղողի անուն) պտուղները նոր արբունքի հասած աղջիկներու ծծերուն նման ցից են ու շլացնող... Ամէն կթող անոնց առջեւ կանգ կ'առնէ, կը համտեսէ եւ ուրախութեան բացագանչութիւն կ'արձակէ...

Մասնաւոր տեղ մը կայ կ'ըլլայ խաղողը, ուրկէ էշերու բեռներով տուն կը կրուի, կը քամուի եւ գինի կը դառնայ, հատիկներու կալի նման, այգեկութքն ալ կալ կը դառնայ: Զանեւորը կ'օգտուի, ճամբորդը կ'ուտէ ու կը գովաբանէ այգետէրերը եւ առատ ու համեղ բերքը... ցորենի արտերուն նման, այգիներուն մէջ ալ պաշար կը կատարեն — ունեւոր թէ չունեւոր — փոքրիկներ: Շատեր պէտքէն դրդըուած շատեր ալ հաճոյքի համար...

Աղպուէնըրի պէս ցըցուն
Ծըծիկնըրըդ համբուրեմ,
Կարմիր կոգի պէս լեցուն,
Նուռ այտերուդ կարօտ եմ...

Սիրահարներ գաղտնօրէն այգիէ այգի, դաշտի պահուն, եւ կամ որթերուն ետեւ ու ճամբաներուն վրայ կը փսփսան, մաքուր սէր արտայայտող համարներ...

Անո՛ւշ, անո՛ւշ, կապուտակ
Աչքերուդ մէջ անյատակ
Սէր կը փայլի, կը ծորի,
Ինչպէս խաղողէն գինի...

Ու այս երանելի օրերը, որոնք կեանք ու կենցաղ, հաճոյք ու սէր, արեւ եւ հող էին մեզի համար, չկան հիմա, յուշ են դարձեր, փուշ են դարձեր, այս ափերուն վրայ կը խանձեն մեր հոգին...

×

Այս արեւին տակ, այգեկութք է:

Բազմաթիւ ուրիշներու կարգին մեր եղբայրներն ու քոյրերն ալ խումբ – խումբ կը մեկնին դաշտ, բայց օդին, հողին ու խաղողին հետ համբուրուելու, հաղորդուելու:

Կառաշարը կը սուրայ: Ճամբուն երկու կողմերը՝ կ'արածին ոչխարներ, խուզուած ու բրդոտ... լայնեզր ծղօնէ գլխարկներով կիներ ու մարդեր կ'երթեւեկեն: Ուրիշ տեղ մը, որթերու երամին մէջ, մարդեր կը ճերմկտան, խաղող կը կթեն...

Այգեկթուորները, ցերեկի աշխատանքէն յետոյ, կը գիշերեն բաց տուներու պատերուն տակ, խոտերու եւ խշտեակներու վրայ... Ի՛նչ հոգ... կը բաւէ որ ծխոտ ու զզուելի քաղաքէն հեռու, բաց երկինքի տակ, իրենց երկնակամարի օդին ու հովին նմանող բնութեան ծայրը կը լողան... հիմա օդին ու հողի եւ խոտի բոյրին ալ կարօտ ենք այս պողոտաներուն վրայ...

Տառապանքի ընկեր — գիւղացիիս տունը կը գիշերեմ, տունը պարապուած է շունչէ: Այգեկութքի են գացեր: Աստղածորան անլուսին երկինքին տակ ու մութին մէջ նստած ենք... հովը կը սուլէ ու բաղեղը որ տանիքին հասակն է բարձրացեր, կը շրշէ... սը ա՛ւ... բնութեան հրաշագան երգը... Հեռուն շուն մը կը կաղկանձէ.

— Դաւիթ, գէշ նշան է, չէ՞, կը հարցնեմ, երկիրը պատերազմի նախօրեակին էր որ այսպէս գէշ ու երկար կ'ոռնային շուները...

Դաւիթ կը հաստատէ լռանս, բայց սրտամորմոք կ'աւելցնէ.

— Խե՛րն անիծեմ... հիմա ի՞նչ ունինք, հիմա ի՞նչ պիտի ըլլայ... Մեր ի՞նչը մնաց ... թող ըլլայ՝ բոլորն ալ թող մեզի հաւասարին...

Խօսքը կ'երկարի, տխուր պահեր եւ խայթող յուշեր մէջտեղ կուգան: Կը փորձեմ Դաւիթին ուշադրութիւնը դարձնել ուրիշ կէտի վրայ, հարցնելով.

— Դաւիթ, մեր երկիրը այգիները կը ջրէի՞ն...

Դաւիթ հողի զաւակ է, մասնագէտօրէն կը խօսի.

— Երբեմն տեղ այո, երբեմն տեղ ոչ: Ջրուած այգիներու խաղողը շուտ կը հասնի եւ քաղցր կ'ըլլայ: Չջրուած այգիին խաղողը ուշ կը հասնի, գիմացկուն եւ ամպակ կ'ըլլայ, բայց գինիի համար օգտակար է, որովհետեւ աւելի շատ «չիրա» կուտայ...

— Դաւիթ, ինչ երջանիկ պիտի ըլլայինք, եթէ պատերազմը չպատահէր ու մեր գիւղին համար՝ գիւղացիներու ծրագրած որոշումը գործադրուէր ... կը հարցնեմ ակամայ թաղուելով սուր – սուրբ յուշերու մէջ, Ամերիկայի տղաքը պիտի գային, գիւղը պիտի տեղափոխուէր կալերը, հրապարակ եւ մեծկակ տեղ ու սուսաւօլին (մեծ պողոտան) գիւղին մէջէն պիտի անցնէր...

ՏԻԳԱՐ ՍՂԱՄԻ

(Մնացեալը յաջորդով)

Մովը եւ մարդակերութիւնը Ռուսիոյ մէջ

Մաթէն կը հրատարակէ երկու նամակներ, (որ իրեն հաղորդուած են փրոֆ. Փուզինայի կողմէ, նախկին … փերրոկրատի համալսարա…), որոնք սհաւոր գոյներով կը պարզեն թշուառութիւնը Ռուսիոյ քանի մը շրջաններուն մէջ: Ահա թարգմանութիւնը այդ նամակներուն.

Մեր կեանքը արիւն — արցունքով է … Մովը այնպիսի համեմատութիւններ է առած, որ մարդիկ կը … փողոցներուն մէջ: Անօթիներէն … մարմինը մանիշակագոյն … է, ուռած եւ վէրքերով ծածկուած: Ցաւահար մայրեր փողոց ձըգած են իրենց զաւակները, անոնց … վրայ փակցնելով թուղթ մը, վրան անունը մականունը գրած: Ոմանք ալ կը սպաննեն իրենց զաւակները եւ իրենք ալ անձնասպան … Հիւս. Կովկասի մէջ ամէն … կարելի է տեսնել անօթի մարդիկ, որ ինկած են գետին, — պարտէզներու եւ շուկաներու մէջ, փողոցներու եւ հրապարակներու վրայ: …ութիւնը տեղէն չի շարժիր, անցորդներ կը դիտէ, քանի անոնք արդէն … բանուոր կամ աշխատելու … մարդիկ չեն:

…թիւ մուրացկաններ ուտելու բան կը փնտռեն աղբանոցներու մէջ, … այդ դժբա՛խտ արարածները կը … չըջիկ դիակներու:

… կը պատահի, որ բանակ գերեզմաններ … եւ հանեն ուտեն նոր թաղուած …ներու միսը: Մարդու միս ուտե… …նպատակով կատարուած մարդասպանութիւնները յաճախադէպ են …: Մարդու միսի, մանաւանդ … երախայի մսի վաճառումը … բան դարձած է այլեւս: …ներ կան, կը վախնան որ իրենց զաւակները կը գողցուին, կը մորթըւին եւ կ'ըլլան: Եւ կը զգուշանան … փողոց հանելէ: Ստավրոպոլի … մէկ ամսուան ընթացքին, արձա… երախաներու կորուստի …: Հազուադէպ չէ տեսնել մար…ներ, որ գնդակահարութեան կը … ոչ թէ որովհետեւ …կային միս կերած են, այլ որովհետեւ մարդկային միս ծախած են …ին մէջ: Ծաղկեալ ու բարգաւաճ … մը այսպէս դարձաւ գերեզմանը, շնորհիւ բարբարոսներու: … գաւառներու բնակչութիւնը … կը նուազի: Կառքերով … կը հաւաքեն, երախաներ, որ … կը նմանին, եւ այս հաւաք… երախաները կը ղրկուին անծա[նօթ] ուղղութեամբ:

…ութիւնը այնքան անգութ է, որ … է բնակչութիւնը, ձեռքէն խլե… ամէն անհրաժեշտ նիւթ: Գրաւած … Ուքրանիէն, եգիպտացորենի վեր… պահեստը: Ցանելու համար սերմնցուն կերած է բնակչութիւնը, եւ հիմա սերմնցու չկայ որ …: Արդէն ո՞վ մնաց որ ցանէր: …դասպանութիւնն ու գողութիւ… …ներու համար բնական բան մը … են: Կը սպաննեն, … համար ոսկի ակռաներու, որպէս… … ոսկիով կարենան քիչ մը բան … «Տորգսին»էն: Սակայն հիմա … «Տորգսին»ը կը մերժէ ընդունիլ այդ … ակռաները: … ոչ կրնայ իր քաղաքը լքել ու … առանց մասնաւոր արտօնա…

Բազմաթիւ քաղաքներ գաղտնօրէն պաշարման վիճակի մէջ առնուած են, արգիլելու համար համաճարակը, (ըրծաւալ ժանտատենդը յաճախադէպ է): Անունդի պակասը, միայն եգիպտացորենի ալիւրով սնանիլը պատճառ կը համարուին այս կացութեան:

Բանտերէն ահաւոր լուրեր կը հասնին: Ամէն օր բազմաթիւ բանտարկեալներ կը մեռնին անօթութենէ: Անօթիները չեն ընդունուիր հիւանդանոցներու մէջ: Մեռելները տասնեակներով կը թաղուին մէկ փոսի մէջ:

Հետզհետէ կ'աճի ժողովուրդին ատելութիւնը ընդդէմ իշխանութեան եւ յաճախ կը պատահի, որ յարձակումներ գործուին կոմունիստ պընուորներու վրայ՝ սպանութեան միտքով: Դարձեալ կը յարձակին նաեւ «Տորգսին»ներու վրայ, աւարի տալու նպատակով:

Ընդհանուր կերպով, բարոյական ընկճուած վիճակ մը կը տիրէ եւ խոնջապարութեան սարսափելի զգացում մը:

Կին մը, չկարենալով տոկալ իր երախաներուն տառապանքին, կը սպաննէ զանոնք ու… կ'ուտէ:

Մայր մը, որ կը գտնուէր «Տորգսին»ի մը մօտ, լուր կը ստանայ թէ ամուսինը մեռեր է անօթութենէ, թէ իր մեծ տղան սպաններ է իր փոքրիկ եղբայրը եւ միսը կերեր:

Ինչ որ ամէնէն զարհուրելին է այս դժբախտներուն համար, այն մտածումն է թէ բոլորովին լքուած են, դատապարտուած են մահուան, ամբողջովին անօգնական:

Շուկային ուտեստի գիները չափազանց անմատչելի են: 4—5 րուբլի կ'արժէ փոքրիկ տոպրակ մը ալիւր (եգիպտացորենի): Առաջնակարգ կարեւորութիւն ներկայացնող բաները, — աղ, լուցկի, եւն. — կարելի չէ գտնել: Չէք կրնար փոքրիկ տուփ մը սուրճ գտնել:

Ոմանք գործազրկութեան դատապարտուած են, ոմանք ալ տարապարհակ աշխատանքի:

Բանուորները Փիլիքապէս այնքան ուժասպառ դարձած են, որ արտադրութիւնը նուազած է, տեղ տեղ գրեթէ անհետան:

Ամէն կողմ տխրութիւն, յուսահատութիւն:

Աստուած փրկէ Ռուսաստանը:

Այս առաջին նամակը կը հասնի Հիւս. Կովկասէն: Հետեւեալ նամակը՝ Սեւ Ծովի մէկ նաւահանգիստէն. —

Մեր կեանքը միշտ նոյնը կը մնայ, — զրկանք եւ թշուառութիւն: Մեր կեանքի սովորական հիւսուածքը: Կարելի չէ հաց գնել: Միայն բանուորներն են, որ օրական կը ստանան մէկ քիլօ հաց, իսկ պաշտօնեաները՝ կէս քիլօ: Մուրացկաններու թիւը շատցած է: Մայիս 1ի տօնէն առաջ, անօթիներու, գողերու, անապաստան երախաներու իրական արշաւ մը տեղի ունեցաւ, շատեր մեռան փողոցներուն մէջ անտէրունջ: Որովհետեւ օտարականներուն պէտք չէր ցոյց տալ մեր թշուառութիւնը եւ անօթութիւնը, — օտարականներուն կ'ըսուի թէ ոչ անօթի կայ, ոչ ալ գործազուրկ, — ինքնաշարժ բեռնակառքերով փողոցներէն հաւաքեցին, յաճախ բռնի եւ կապուած չուաններուպէս, բոլոր այսթշուառները: Ցետոյ փոխադրեցին տարին, ո՞ւր, ոչ ոք գիտէ:

Կարծեցինք թէ այլեւս մուրացկաններ չպիտի տեսնենք, սակայն շուտով երեւցան անոնք, արցունքը իրենց աչքին, աղաչելով պաղատելով կտոր մը հացի համար: Կամ … կը սպաննէին ուտելու համար զոհին միսը: Անօթութեան պատճառով, մարդասպանութեան դէպքեր կը պատահին: Երբեմն կը ձերբակալուին անանկներ, որ մարդու միս ծախած են շուկային մէջ: Մեզի ծանօթ մարդասպանութեան վերջին երեք դէպքերը տեղի ունեցած են առտուան ժամը 2ին: Ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վերջը:

Շատ ցանուած է այս տարի, սակայն որովհետեւ գէշ հերկուած էր հողը, մոլախոտերը կը խեղդեն հունձքը: Այս աղէտին դէմ, իշխանութիւնները, հանգիստի օրերը տարապարհակ կերպով կը հաւաքեն մարդիկը, այր, կին, պատանի, մաքրելու համար մոլախոտերը արտերէն: Առանց հարցնելու թէ դաշտի աշխատանքի ընդունա՞կ են, ծանօ՞թ են:

Իսկ քաղաքներու բնակչութի՞ւնը: — Ոմանք աքսորուած են, ուրիշներ փախած են այլ քաղաքներ՝ մեռնելու համար անօթութենէ:

Այգիներուն վիճակը ողբալի է: Ոչ ծծումբ կայ, ոչ ալ արջասպ, իսկ մոլախոտը բարձր է քան որթատունկը:

Ահա մեր կեանքը: Ի՞նչ կրնանք ըսել աւելի: Ասոնք բանե՛ր են, որոնց կարելի է հաւատալ միայն տեսնելով:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՆՈՐԷՆ ԿԸ ՓՈԽԵՆ ՆԵՐԱԾՄԱՆ ՕՐԷՆՔԸ

— o —

Վերջին թղթաբերով հասած Թուրքերէն թերթերը կը գրեն. —

Գործավարներու խորհուրդը օգոստոս 20ի իր նիստին, նոր որոշմնագիր մը պատրաստած էր հաշուակցութեան (Թաքաս) մասին: Այս որոշմնագրին մէջ յութիւն պահուած էր նախորդ որոշմնագրերու այն տրամադրութեան մասին, որուն համաձայն, եթէ Թաքասը վերցուի. պէտք է երեք ամիս առաջ լուր տալ եւ այս երեք ամսուան ընթացքին նանչնալ շահագրգռուողներու ստացական իրաւունքը:

Նոր կանոնագրով մը, նկատի առնուած են Թաքասի ջնջման արթիւ եղած գանգատները եւ ապահովուած են շահագրգռուողներուն ստացական իրաւունքները: Նախապէս կնքուած բոլոր պայմանագրութիւնները պիտի գործադրուին: Նոր տրուած վկայքաները պիտի ճանչցուին եւ կառավարութիւնը հաւատարիմ պիտի մնայ նախորդ սկզբունքին, որուն համաձայն պէտք է երեք ամիս առաջ յայտարարել թաքասի ջնջումը:

Այս ձեւով ջնջուած կ'ըլլայ 20 օգոստոսին հրատարակուած որոշմնագրին 15րդ յօդուածը: Երեք ամիս յետոյ, երկրի տնտես. վերջնական վիճակին համաձայն հիմնական որոշումներ պիտի տրուին, եւ պիտի ճշդուի թէ ո՞ր նիւթերու մասին շարունակելու է թաքասի դրութիւնը: Ի միջի այլոց հանքային նիւթերը որոշ ատեն մը թաքասի պիտի ենթարկուին: Տնտես. գործավար Ճէլալ պէյ այս մասին շըփումներ պիտի ունենայ հանքագործներուն հետ եւ ձեռք առնէ այնպիսի միջոցներ որով անոնք քաջալերուին ապագայի համար:

Նոր որոշմնագրին հրատարակութեան թուականէն սկսեալ երեք ամիս թաքասի դրութեամբ արտածում պիտի ըլլայ: Միայն թէ ներածումն ալ տեղի պիտի ունենայ այն երկիրներէն ուր կը կատարուի արտածումը: Որոշմնագիրը պայման կը դնէ ասիկա:

Հին գործառնութիւնները ենթակայ պիտի ըլլան նախկին տրամադրութեանց: Նոր որոշմնագրով, թէյը կըրկին բաժնեցուցակի կ'ենթարկուի:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Գործակցական շարժումը

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՄԷՋ

— o —

Սոֆիայի Հայ Համագործակցական «Թրակիա» Դրամատունը, ներկայ սեպտ. ամիսը յայտարարած է պըրպագանտի ամիս: Արդէն իսկ կազմըուած է Յանձնախումբ մը, որ որոշած է սինէմայի ներկայացմամբ, գեղարուեստական ցերեկոյթներով, թէյասեղաններով, ազդարարութիւններու, տեղեկատուներու եւ մամուլի օժանդակութեամբ, տարածել համագործակցական շարժումը թէ Սոֆիայի հայ համայնքին, թէ Պուլկարիոյ բոլոր գաղութներուն եւ թէ բովանդակ հայ գաղթաշխարհին մէջ:

Իր այս ծրագրին գործադրութեան սկսած է արդէն ան, իր հրատարակած կոչերով, տեղեկատուներով, բացատրութիւններով եւ հաշուետըւութիւններով: Իսկ վերջերս, տուաւ իր սինէմայի ներկայացումը, Սոֆիայի մէջ:

Դրամատան տնօրէնը, Պ. Հալըճեան թուանշաններով եւ փաստերով ներկայացուց Դրամատան հիմնուելէն մինչեւ ցարդ կատարած գործունէութիւնը եւ ներկայ վիճակը: Մասնաւորապէս շեշտեց թէ երկու տարի առաջ ոչինչով սկսող Դրամատունը, այժմ մօտաւորապէս երկու միլիոն լէվի ուժ մը կը ներկայացնէ: Յայտնեց թէ դրամատունը երկու տարի վերջ պիտի ունենայ 5 միլիոնի ուժ մը, իսկ տասներորդ տարիին ան արդէն իր սեփական շէնքը պիտի ունենայ, խոշոր հաւաքման սրահով, գրադարանով, ակումբով եւ 10 միլիոնի հասած դրամագլուխով: Պ.Ա. Հալըճեան շեշտեց նաեւ թէ Հայն ալ, ինքնօգնութեամբ եւ կամքի զօրաւոր մըղումով, կրնայ իր փոքրիկ ուժերով խոշոր ընկերութիւններ յառաջ բերել,

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Վէնսէնի մանկապարտէզը

— o —

ՎԷՆՍԷՆ, 15 սեպտ. — Վէնսէնի եւ Մօնթրէօյի հայ մայրերու բաղձանքին համաձայն, Վէնսէնի Հ. Կ. Ե. Միութիւնը այս երկրորդ տարին ալ մանուկներու համար ապահովեց ընդարձակ եւ մաքուր մանկապարտէզ մը:

Տեղական իշխանութիւնը այս տարի եւս ձրի տրամադրած է Լիպէօթէ փողոցի մանկապարտէզը, որ կրնայ 100 մանուկներ առնել: Այս տարի եւս մեր մանկապարտէզը ունի 20ի մօտ մանուկներ: Բացումը տեղի կ'ունենայ 10 հոկտ.: Այս առթիւ կը հրաւիրէ ծնողները որ առանց խտրութեան ղրկեն իրենց զաւակները, որպէսզի հայերէն սորվին:

Կրթասիրացը կը ստանձնէ չքաւոր մանուկներու հոգը: Այս տարի 8 չափահաս մանուկներ պիտի արձանագրէ Վէնսէնի սկաուտական խումբին մէջ: Անշուշտ ծնողները սիրայօժար պիտի արտօնեն որ իրենց զաւակները վայելեն մարզանքին բարիքները: Շնորհիւ ուսուցիչ Պ. Ա. Գալֆաեանի աջակցութեան, այս տարի եւս լաւ ուսում պիտի ստանան մեր մանուկները: Յաջողութիւն կը մաղթենք մեր սիրելի ուսուցչին եւ բոլորին:

Պ. Ղուկասեան

ՄԱՄՈՒԼ

Բարեգործականին իմաստուն գործերը

— o —

Անգամ մը եւս կը հաստատուի որ «պատահմունք» չէ Բարեգործականի Կեդր. Վարչութեան վերջին յիմար կարգադրութիւնը Սելանիկի մէջ: Աթէնքէն ալ նոյն հոտը կուգայ:

Այս առթիւ «Նոր Օր»էն կ'արտատպենք հետեւեալ բուռն խմբագրականը (21 սեպտ.).

— «Անունը պէտք է փոխել այլեւս, որովհետեւ հետապնդուած նպատակին ու գործին չի համապատասխաներ: Բարեգործականը գոյնն ալ փոխած է: Նախապէս անգոյն էր, այսինքն «անկուսակցական»: Հիմակ ալ «անկուսակցական» է, բայց գոյն ունի: Կ'ուզէ ազգը ներկայացնել ու գործել իբր ազգային վերին իշխանութիւն: Սելանիկի գայթակղութիւնը անառարկելի ապացոյց: Նոր հրահանգով մը, որ հաղորդուած է Աթէնքի ազգային մարմիններուն, Բարեգործականի կեդրոնը ազգ. վարժարաններուն ընելիք օժանդակութիւնը կը պայմանաւորէ: Աւելի ճիշդ, խանութպանական սակարկութեան մըտած է Թաղ. Խորհուրդներուն հետ: Տրուելիք նպաստը՝ ժողովուրդէն ըստացուելիք գումարներուն եւ ի նըպաստ Բարեգործականի կատարուելիք փոխականին համեմատ պիտի ըլլայ:

Եթէ Ֆիքսի Թաղ. Խորհուրդը Բարեգործականի մասնաճիւղին շատ անգամ արձանագրէ, պիտի վարձատրուի դրամական նպաստով: Ճիշդ հակառակը պիտի պատահի, եթէ Բարեգործականի փառքին ու մեծութեան փառաբանութիւնը զլացուի:

Պարզ բացատրութեամբ, աղա էֆէնտիները կ'ուզեն իրենց ձեռքին գործիք դարձնել ազգային մարմինները, օգտուելով՝ անոնց նիւթական անձկութենէն եւ տագնապէն: Ասիկա նորաձեւ անբարոյութիւն է, որուն դէմ պէտք է ընդվզին իրենց արժանապատուութեան վրայ գուրգուրացող ազգային մարմինները:

Բարեկամներ ու համակիրներ կը հարցնեն մեզի թէ ի՞նչ պէտք է ըլլայ իրենց վերաբերումը Բարեգործականի նոր քաղաքականութեան հանդէպ: Պէտք չէ ընդունիլ Բարեգործականի պայմանաւոր նպաստը: Քանի մը հազար տրախմի ստանալու համար պէտք չէ պղծուիլ ու մղուիլ համիտեան բարքեր ցուցադրելու: Այս ժողովուրդը իր ճակտին քրտինքով պահած է ազգային վարժարանները եւ անկէ վերջ ալ կրնայ պահել: Ոչ միայն պէտք չէ ենթարկուիլ հրահանգին, այլ եւ ժողովրդական ճակատ կազմել պայքարելու համար Բարեգործականի դէմ, որ կը սպառնայ անբարոյացնել ժողովուրդը, դրամի ուժով: Սելանիկի գայթակղութիւնը պատճառ եղաւ որ Բարեգործականի տեղւոյն մասնաճիւղի անդամներէն շատեր հրաժարին: Նոյնը պէտք է ըլլայ նաեւ այս շրջանին մէջ: Բարեգործականը պէտք է հասկնայ որ չի կրնար իր քմայքներուն զոհել ազգին արժանապատուութիւնը, որ դրամով ծախու չառնուիր:

Բոլորս Բարեգործականի դէմ, յանուն հանրային բարոյականի եւ ազգային մարմիններու պատիւին ու դիրքին փրկութեան»:

ՕՐ. ԳԱՅԻԱՆԷ ՉՂՐԿԱՆԵԱՆ

եւ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ամուսնացած

Կնքահայրութեամբ Պ. Յակոբ Մինասեանի (Պուքրէշէն):

Փարիզ, 19 սեպտ. 1933

Սամուէլ Զավուշի դատապարտութիւնը

— oo —

1932 օգոստ. 27ին, Հալէպի մէջ մահափորձ մը կատարուած էր ոստիկանական քննիչ Պ. Կարապետ Ծաղկունիի դէմ, Սամուէլ Զավուշի կողմէ:

Հալէպի խառն ատեանը վերջացնելով դատավարութիւնը, 15 տարի բանտարկութեան դատապարտած է ոճրագործը:

Վճռագիրը կ'ըսէ. — Սամուէլ Զավուշ յանցապարտ կը նկատուի կանխամտածուած ոճրագործութեամբ. եւ վիրաւորմանը համար մէկէ աւելի անձերու, իր ձերբակալման ատեն: Ունի ոչ մէկ մեղմացուցիչ պարագայ, իր անցեալը յանձնարարելի չէ, իր ընթացքը ոճիրէն վերջ ու դատավարութեան ընթացքին շատ այպանելի, եւ անոր համար դատարանը զինքը միաձայնութեամբ կը դատապարտէ 15 տարուան տաժանակիր աշխատանքի, որուն մէկ երրորդը զեղչուի ներման օրէնքով:

Բանտարկութեան պատիժը լրանալէն յետոյ դատական ատեանին մեծամասնութեան տրուած վճիռով, Սամուէլ պիտի ենթարկուի նաեւ 10 տարուան ոստիկանական հսկողութեան:

Կը դատապարտուի նաեւ դատախազ երկու կողմերու հատուցանել երկու ֆրանք ինչպէս նաեւ դատական ծախքերը:

Նախագահի հարցումին թէ ունի՞ որ եւ է ըսելիք, Սամուէլ պատասխանեց.

— Ես ծառայեցի Ֆրանսացիներուն, անոնց համար կեանքս յաճախ վտանգեցի, ստացած վէրքերուս սպիները, եւ ռումբի կտորներ ունիմ մարմնիս մէջ: Ես կը կարծէի որ իմ ըրած մէկէ աւելի դիմումներս որ եւ է արդիւնք մը պիտի ունենային, եւ խնդիրը մինչեւ հոս չպիտի հասնէր…

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ՝ 1915-1924

— o.o —

ԱՌԱՋԻՆ ՋԱՐԴԸ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻ ՋՈՐԻՆ ՄԷՋ

Մեր աչքերը յառած աջ ձախ, դեռ կը մտածէինք ու կը խորհրդածէինք, երբ անխուսափելի թնդանօթի գոռումը … լռութիւնը: Արեւը հազիւ սկսած էր տաքնալ, երբ թնդանօթի յաջորդական հարուածներ լսուեցան քաղաքէն: Այնպէս կը թուէր թէ քաղաքի հայկական թաղը կը …էին: Երկար լսեցինք ահաղդեցիկ այդ ձայնը որ կը …ակուէր:

… ահա մօտէն անմիջական հրացանի ձայներ որ ե… թնդանօթի որոտումը:

Պաշարուած էինք: Հսկայական այդ լեռը շրջապատուած էր ճերմակ «քոլոս»ներով: Լեռը անմատչելի էր …, լերան առջեւէն լայն ճամբայ մը կ'անցնէր: Հակառակ շրջապատը անտառ ըլլալուն, ճանապարհի երկու կողմն ալ լերկ էր: Ուստի երբ Քիւրտերը առկէ …ցնէին, մերինները վերէն խփելով կը գլորէին այդ …ները:

… կը յիշեմ մեր Օվայի որդի Ներսէսի — իմ ուսուց… մէկ խօսքը.

— Հայրիկ, այն քոլոսով հպարտ Քիւրտը գարնե՞մ, … դուրանէն կ'անցնի:

— Զարկ տեսնեմ, տղաս, ըսաւ հայրը:

Ներսէսը կրակեց իր ուզածը գլորելով եւ անոր յաջորդեց երկրորդ մը: Կռիւը կատաղեցաւ էր այլեւս, մեր …ները ծառուէն կը տապալէին լերան այդ ապառաժ գագաթին արեւուն դիմաց: Մեր միակ յոյսը կանխաւ թրջուած հագուստներն էր որով կը թրջէինք մեր լեզուն: Ջուր ճարելու միջոց չկար: Ոչ աման ունէինք, եւ ոչ ալ կարելի էր ողջ՝ առանց կորելու վար հանել զայն:

Թշնամին իր քանի մը մարդու կորուստէն կատղեցաւ եւ սկսաւ սաստկացնել իր յարձակումները: Քիւրտ մը մեր մէջ տեսնելով Հերկերտ գիւղացի տէրտէրը, կ'ոռնար.

— «Քըշիշ, քըշիշ, քու տա տը ռըվի, ըղ պավի Մամըտ ըմ: (Տէրտէր, տէրտէր, ո՞ւր կը փախչիս, ես Մահմէտի հայրն եմ):

Իսկ մեր արիասիրտ տէրտէրը Քիւրտին կը պատասխանէր իր լեզուով.

— Դու ժի մը ռըվը, ըղ զալէ Մամըտ. (դուն ալ մի փախչիր, ես Մահմէտիդ մեծ հայրն եմ):

Եւ իր տասնոց մաուզերով խփեց, լերան կողէն վար գլորեց Մահմէտի «պաւոն»:

Քրտական ուժը անհաշիւ էր: Բարեբախտաբար մեր դիրքը անառիկ էր: Կարկուտի նման գնդակ կը տեղար, երբ յանկարծ ոտքէն վիրաւորուեցաւ մեր աննման Ներսէսը: Արեւը մար մտնելու մօտիկ էր եւ Քիւրտերը նահանջեցին: Այսպէսով մենք ունեցանք քանի մը վիրաւոր, իսկ Քիւրտերը տասն զգալի կորուստ:

Մենք եւս ստիպուեցանք վար իջնել, մեր դիրքը փոխելու համար: Հակառակ պարագային հետեւեալ օրը փամփուշտները պիտի հատնէին եւ պիտի կոտորուէինք: Վերցնելով մեր վիրաւորները, իջանք վար: Այդքան մարդ իրարու հետ պատել անկարելի էր, ուստի խմբակներու բաժնուեցանք պատսպարուելու համար բուլերու եւ պուրակներու մէջ: Ի զուր վերադարձանք փնտռելով Արօն, մայրը չորս երախաներով: Քիւրտերը գըտած ըլլալով զայն, 10 տարեկան Ապրշում անուն աղջնակը տարած էին իբրեւ ջուր բերող իրենց, իսկ մայրը միւս երախաներով հոն թողած, որովհետեւ այդ Քիւրտերը մեր ծանօթներէն եղած էին: Անոնց հետամալէն յետոյ գաղթական Քիւրտեր կը հանդիպին, կը չարչարեն խեղճ կինը՝ դրամի տեղ ցոյց տալու համար: Երբ կը տեսնեն որ զուր է այդ փորձը, կատղելով տեղն ու տեղը կը սպաննեն զայն, նոյնպէս եւ երախաները: Այս խողութիւնը մեզ պատմեց քիչ հեռուն պահուած ուրիշ հայ բեկոր մը որ թէև այդ օրը ազատուած էր, սակայն յետոյ ինք եւս մեռաւ թշնամու կրակով:

×

Ինչպէս միշտ, անգամ մը եւս ռուսական սահմանագլուխէն եկած գաղթականութիւնը ետ վերադարձաւ: Անոնք կապուած կը մնային իրենց ծննդավայրին, Ռուսը երբ յառաջ կը խաղար, իրենք ալ կը փախչէին: Ռուսը երբ կը նահանջէր, կը վերադառնային նաեւ քիւրտ եւ չէրքէզ այդ գաղթականները:

Այժմ անոնց հետացումով մենք կրնայինք օգտուիլ մեր ցանած ցորենի արտերէն: Գիշերներն ալ առաջուան նման կը մտնէինք մեր գիւղը, ուր կը հանդիպէինք թալանէն ճողոպրած մեր անասուններուն — գոմէշ, եզ, կով եւայլն: Մեր գոյութիւնը պահելու համար ստիպուած կը մորթէինք մեր այնքան հաւատարիմ կենդանիները:

Մեր դրացի Կիկօեան Սահակի գոմէշը որ գէնքի ձայնէն կատղած էր, կը յարձակէր Քիւրտերու վրայ եւ 1 — 2 հոգի կոտոշահար կը սատկեցնէ, ապա գնդակահար կ'իյնայ վրիժառու կենդանին: Գիշեր մը դարձեալ բաւական թիւով Հայեր հաւաքուած էինք մեր գիւղը, որ թալանէն, ջարդէն, առաջուան պէս այրուած չէր: — Կանխամտածուած ծրագիր: Տէրը մեացնել՝ տուները իրենց պահելու համար:

Այդ գիշեր կարծես ամէն մարդ կեանքէն զզուած՝ զգուշութեան որ եւ է փորձ չէր ըներ: Կրակ վառել փողոցներու մէջ, աղմուկ հանել եւն.: Նոյնիսկ զէնքի ձայն լսեցինք մերիններէն, հակառակ ոմանց խոհեմութեան եւ համբերութեան քարոզին:

Կատարուեցաւ անխուսափելին: Քիւրտերը պաշարեցին գիւղը: Մօտակայ Զիարաթ գիւղէն միւտիրին զօրքն ալ կը մասնակցէր: Կարկուտի նման գնդակ տեղալ սկսաւ: Լոյսը մօտ էր, եւ մեր վիճակը անել: Պէտք էր որ եւ է ձեւով անմիջապէս հեռանալ, ուստի մեր ուժերը կեդրոնացան նոյն ուղղութեան վրայ եւ համազարկով մը գիշերուան մութի օգնութեամբ հեռացանք, ցրուելով այս ու այն կողմ, տալով անշուշտ զոհեր ալ որ այլեւս մահը կը նախընտրէին դաժան կեանքէն:

Ես դարձեալ փրկչիս՝ Արօյի հետ էի, զատուած ուրիշներէն: Չկրցանք հասնիլ անտառը, այդ գիւղի արեւելեան կողմը, մեր գերեզմաններու ներքեւ խոտերու մէջ կռնակի վրայ պառկեցանք: Վարժուած էինք այլեւս, ինչպէս պառկէինք այնպէս անշարժ պիտի մնայինք, մինչեւ որ մթնէր եւ ոտքի ելլէինք, որովհետեւ մարդորսները ամէն տեղ էին եւ փոքր շարժումով մը մեր կեանքը վտանգուած էր:

ԼԵՒՈՆ ՏՕՆԻԿԵԱՆ

(Շար.)

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Ingénieurs CIVILSի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ **19, rue Blanche** **Métro: Blanche et Trinité**

Կը նախագահէ ընկեր Գ. ԲԱԼԱՑԵԱՆ

Կը խօսին ընկերներ՝ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ ԿԱՐՕ ՍԱՍՈՒՆԻ

Կ'արտասանեն՝ Պ. Պ. ԳՄԲԷԹԵԱՆ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝

Տիկ. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ (երգ), Պ. Ս. ՊԷՉԷՃԵԱՆ (երգ), «ՍԻՓԱՆ» երգչախումբը ղեկավարութեամբ ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ եւ Թառիստ ԺՕՐԺ։

Հայկական եւ եւրոպական պարեր կէս գիշերէն վերջ

Կը նուագէ **Pigalle**ի լաւագոյն ճազերէն մէկը, մասնակցութեամբ՝ ԹԱՌԻՍՏ ԺՕՐԺի։

ՃՈԽ ԵՒ ԱԺԱՆ ՊՈՒՖԷ — ՄՈՒՏՔ 7·50 ՖՐԱՆՔ

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԱՆԻԷՌ-ՊԷԶՈՆԻ «Վիշապ» ենթակոմիտէն ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Պէզոնի կայարանին դիմացի ծանօթ հաւաքատեղին։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՇԱՎԻԼԻ «Արցունքեան» խումբի ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Շավիլի սովորական հաւաքատեղիին մէջ։

ՍԷՆ ԺԷՌՕՄի (Մարսէյլ) Վրէժ խումբի ընդհ. ժողովը այս Երկուշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, իր սովորական հաւաքատեղին։ Ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Բացականները նկատի կ'առնուին։

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ «Վարուժան» ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։

Գաւառ

ՇԱԼԷԹԻ «Բաբգէն-Սիւնի» խումբի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին ընկ. Արամի բնակարանին մէջ։

«ՎԷՄ»

ԵՐԿԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր՝ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Առաջին թիւը, շուրջ 180 էջ, ընտիր թուղթի վրայ, լոյս կը տեսնէ քանի մը օրէն հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

«Վէմ»ը (Խմբ.) — Խաչ. Աբովեանի վախճանը՝ Պրոֆ. Ն. Ադոնց.— «Ամենայն Հայոց բանաստեղծ»ը՝ Ա. Ջամալեան.— «Ռ. Պատկանեանի անտիպ նամակները»՝ Ռ. Բերբերեան.— «Սայեաթ Նովա»՝ Յ. Զաւրեան.— «Փորձ համեմատութեան եբրայական բանաստեղծութեան եւ գողթան երգերու միջեւ»՝ Շ. Նարդունի.— «Օպոզիցիան Հանրապետական Հայաստանում»՝ Ա. Խոնդկարեան.— «Հայկ. բարենորոգումները»՝ Վ. Փափազեան.— «Անջատական շարժումը»՝ Վ. Մինախորեան.— «80ական եւ 90ական թւականները Մոսկւայում»՝ Բժ. Մ. Ջալեան, Յ. Թադէոսեան.— ԱՆՑԵԱԼԷՆ՝ «Աւ. Շահխաթունեան, Ն. Աղբալեան», «Արմէն Գարօ», «Նար-Դոս»՝.— ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ. «Հայրիկի նամակը», «Շահան Ջրպետի նամակը Ղուկաս կաթող.ին.— ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ, «Խ. Աբովեանի արձանը».— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԴՐԱԽՕՍԱԿԱՆ.— ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ.— «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը», Վահրամ եպ. Մանկունի.— Նկարներ։

Առաջին թիւէն իսկ «Վէմ»ի ստացումը ապահովելու համար անհրաժեշտ է բաժանորդագրուիլ այժմէն՝ բաժնեգինը ուղարկելով կանխիկ։ Բաժնեգինը չվճարուած ապսպրանքները նկատի չպիտի առնուին։

Բաժանորդագրութեան պայմանները.—

Ամերիկա, Բրիտ. կայսրութիւն, Եգիպտոս, Իտալիա՝	տարեկան	65 ֆրանք
Ֆրանսա եւ այլ երկիրներ	»	50 ֆրանք
Ռումանիա, Պուլկարիա, Յունաստան, Սուրիա, Պարսկաստան	»	40 ֆրանք

Բաժանորդագրութեան համար դիմել՝

L. Kévonianի 17 Rue Damesme, Paris (13)

Թատերական ներկայացում

ՖՐ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ին «ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲ»ԻՆ ՄԷՋ

1, Boulevard Carnot, Alfortville

Կը ներկայացուի՝ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴԸ

Հեղինակ Զէնկիլէրցի Մ. ՏԷՐ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Մուտք 3 եւ 5 ֆրանք։

Ցասը տարեկանէն վար փոքրիկներուն մուտքը արգիլուած է։

18րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ — ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄ 1933–34 ԹԱՏԵՐԱՇՐՋԱՆԻ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Հիմնադիր - ղեկավար՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆ

1 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ ԺԱՄԸ 3ին

եւ

1 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ ԿԻՐԱԿԻ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ 9ին

կը ներկայացուի

ՑԵՐԵԿՈՅԹ — ԵՐԵԿՈՅԹ

Studio Rudolfի սրահին մէջ 6bis Rue Campagne Première (Métro: Raspail)

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂԲԱՐ

Կը մասնակցին՝ Պ. Պ. Գմբէթեան, Թորոսեան, Սարաֆեան, Լաթիֆեան, Տէրվիշեան, Կոթիկեան։ Տիկ. Գայեանէ։

Տիկին Սուրաբեան «ԱՆՈՒՇ» դերով

Լեւոն Յարութ (արտ. Յ. Թումանեանէն)

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐՆ ԵՆ՝ 10, 7·50, 5 ՖՐԱՆՔ

Տոմսերու համար դիմել Հրանտ-Սամուէլ գրատունը եւ միւս սովորական տեղերը։

ԱԶԴ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ս. Թարգմանչաց Մայր-Եկեղեցիի Հոգ. Ընկերակցութիւնը կը ծանուցանէ թէ այս Կիրակի Հոգեհանգիստ պիտի կատարուի ԶՕՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿի մահուան հինգերորդ տարելիցին առթիւ։ Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Տ. Գրիգորիս Եպս. Պալաքեան։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիֆլիսի Խուլթիկ գիւղացի Մանուկ Պարոնեան, կամ Սեդրակ, կը փնտռէ Խուլթիկ գիւղացի Աւետիս Չերքօեան, որ 1918ին, Սուրիոյ ֆրանսական բանակին սպաներէն մէկուն մօտ խոհարար եղած է։ Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել Մանուկ Պարոնեանի 80, rue Longue des Capucines, Marseille։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ԳԱՂՏՆԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼ

Իր անցագրին մէջ չկար բան մը որ յայտնէր թէ Ֆրանսա իջած է։ Շոգենաւը իր շրջագայութեան ընթացքին երկու տեղ կը հանդիպէր ֆրանսական հողին, բայց որովհետեւ Զուիցերիային կը մեկնէր նորէն հոն վերադառնալու համար, կրնար ճամբորդ եւ բերել դէպի Վէվէյ կամ Լօզան, պարզ պտոյտ մը յետոյ։ Եթէ օր մը գաղտնի ոստիկանութիւնը հետապնդէր Էշընտէնը եւ բռնէր, վիզէի պակասը դէշ դիրքի մը մէջ պիտի դնէր զինքը։

Իր բացատրութիւնները անշուշտ շատ յարգելի չպիտի թուէին եւ եթէ, փաստ չունենալով Զուիցերիական իշխանութիւնները ուղէին ոչ եւ է գրօսաշրջիկի մը տեղ դնել զինքը, դարձեալ չէր կրնար խուսափիլ երկու երեք օրուան բանտարկութենէ եւ դէպի սահմանագլուխ առաջնորդուելու նուաստացումէն։

Զուիցերիացիները գիտէին որ հազար տեսակ ղաւեր կը նիւթուին իրենց երկրին մէջ. գաղտնի սպասարկութեանց գործակալներ եւ խռովարարներ կը սողոսկէին գլխաւոր քաղաքներու պանդոկները եւ չէզոքութիւնը պահելու հոգը կը ստիպէր Զուիցերիոյ իշխանութիւնները շատ խիստ հսկողութիւն մը կատարել։

Արդարեւ, անհրաժեշտ էր պահել իրաքանչիւր պատերազմիկ պետութեան բարեհաճութիւնը։

Ինչպէս միշտ, երկու ոստիկաններ կը հսկէին քարափին վրայ, դուրս ելած առեն եւ Էշընտէն անցաւ անտարբեր երեւոյթով մը։

Մութին մէջ կորսուեցաւ եւ ածապարեց դէպի իր պանդոկը որ քարափին վրայ կը նայէր։ Դէշ օդը այս գեղեցիկ պտոյտին ամբողջ հրապոյրը մեռցուցած էր։ Խանութները փակ էին։ Մէկ հատիկ անցորդ հանդիպեցաւ միայն։ Պիտի կքէր, կարծես փախած ըլլար Անծանօթին կոյր բարկութեան առջեւ։

×

Այժմ կարկուտն էր որ կը տեղար լճեզերեան մայթերուն վրայ։ Էշընտէն շատ զգուշութեամբ կը յառաջանար։ Զինքը նշմարելով, պանդոկին սպասեակը բացաւ դուռը եւ հովի ուժգին հոսանք մը թռցուց դռնապանին գրասեղանին վրայի թուղթերը։

Լոյսը շլացուց Էշընտէնի աչքերը։ Կանգ առաւ իր նամակները առնելու համար։ Բան մը չունէր։ Երբ վերելակին կը մօտենար, ծառան տեղեկացուց թէ երկու պարոններ կը սպասեն իր սենեակին մէջ։ Էշընտէն մարդ չէր ճանչնար Ժընեւի մէջ։

— Ա՛հ, բացագանչեց, խիստ զարմացած, ո՞վ են։

Առատաձեռն պարգեւները ամբողջ պաշտօնէութեան համակրանքը շահեցուցած էին իրեն։ Դռնապանը կամացուկ մը ժպտեցաւ.

— Կրնամ ըսել ձեզի։ Այս պարոնները կարծեմ ոստիկաններ են։

— Ի՞նչ կ'ուզեն ինձմէ։

— Չեմ գիտեր։ Ձեզ հարցուցին եւ երբ պատասխանեցի թէ պտոյտի ելած էք, ըսին որ ձեր վերադարձին պիտի սպասեն։

— Երբէ՞ն ի վեր հոս են։

— Մէկ ժամէ ի վեր։

Էշընտէնի սիրտը սկսաւ բաբախել, բայց զսպեց իր յուզումը.

— Լա՛ւ, կ'երթամ։

Վերելակին սպասեակը ճամբայ տըւաւ որ մտնէ. բայց Էշընտէն գլուխը ցնցեց եւ ըսաւ.

— Կը մնամ, աւելի լաւ է որ ոտքով ելլեմ։

Այսպէսով ժամանակ կ'ունենար մըտածելու, բայց երեք յարկերը մագլցելով սրունքները կապարի պէս ծանրացած զգաց։ Այս այցելութեան պատճառը շատ յստակ էր։ Ցանկարծ մեծ խոնջէնք մը զգաց։ Պիտի՞ ունենար պէտք եղած ուժը բոլոր հարցումներուն պատասխանելու համար։ Եթէ լրտեսութեան ամբաստանութեամբ ձերբակալուէր, առաջին գիշերն իսկ բանտը պիտի անցնէր։ Օ՛հ, իր տաքուկ լոգանքը եւ կոկիկ ընթրիքը կրակին անկիւնը։ Վայրկեան մը խորհեցաւ, ետ դառնալ եւ ամէն ծրագիրէ ձեռք քաշել, անցագիրը գրպանն էր եւ գոց գիտէր Ֆրանսայի համար բոլոր շոգենաւերուն ժամերը։ Իշխանութիւններուն շարժելէն առաջ ինք արդէն ապահով վայր մը հասած կ'ըլլար։ Բայց շարունակեց բարձրանալ, Առաջին իսկ դժուարութեան իր պաշտօնը ձգելու գաղափարը դէշ եկաւ իրեն։ Ինք Ժընեւ ղրկուած էր մասնաւոր գործով մը, պէտք էր հոն մնար։

Երկու տարուան բանտարկութիւն մը տարօրինակ չպիտի ըլլար, բայց այս վտանգը կը նմանէր թագաւորներու դէմ եղած մահափորձերու վտանգին։

Անցաւ երրորդ յարկի միջանցքէն եւ իր սենեակը ուղղուեցաւ։ Անշուշտ կը պահէր տակաւին կատակելու տրամադրութիւն մը, քանի որ մտնելու վայրկեանին իր վիճակը ծիծաղելի երեւցաւ իրեն յանկարծ։

Համարձակութիւնը վերագտնելով, որոշեց յանդուգն ըլլալ եւ ժպիտը շրթունքին էր որ դարձուց դրան բռնակին եւ իր այցելուներուն դէմ գնաց։

— Բարեւ ձեզ, պարոններ, ըսաւ։

Բոլոր լոյսերը վառուած էին ու վառարանին մէջ փայլուն կրակ մը կը վառէր։ Թանձր մուխ մը մթնոլորտը կը ծանրացնէր։ Իրենց երկար սպասման միջոցին օտարականները չէին քաշուած շատ դէշ գլանիկներ ծխելու։ Առանց սեղանին վրայի փոքր մոխրամանը լեցնող մոխիրին, պիտի կարծուէր որ նոր եկած էին, նայելով իրենց անձրեւանոցներուն եւ գլխարկներուն։ Այս երկու յաղթանդամ երիտասարդները, հաստատուն կազմուածքով եւ սեւ պեխերով՝ մինչդ կը բերէին «Հեննոսի Ոսկին»ին երկու հակաները՝ Ֆաուստը եւ Ֆաֆնէրը, թերեւս իրենց հաստ կօշիկները, թիկունքները, մէկ բազմելու իրենց ձեւը, իրենց թէմիամիտ և թէ հետաքրքրական տարօրինակութիւնը ցոյց կուտար թէ ոստիկանութեան կը պատկանէին։ Առաջին իսկ ակնարկով Էշընտէն հետեւցուց որ խուզարկութիւն մը կատարուած էր արդէն։ Զգուշացած էր, ոչ մէկ բան, իր բնակարանին մէջ ոչ կասկածելի թուղթ կը պահէր եւ ծածկագիրը գոց գիտէր եւ Լոնտոն մեկնելէ առաջ պատռած էր, իսկ զեկոյցները մանրամասն ստացած գործակալներ տրուէին ձեռքերով կը տրուէին հանդէն։ Բայց իր կասկածները հաստատուեցան։ Մատնած էին զինքը։

— Ի՞նչ կրնամ ընել ձեզի համար, պարոններ, հարցուց ժպիտով։ Տաք է հոս, չէ՞ք ուզեր հանել ձեր վերարկուները եւ ձեր գլխարկները։

(Շար.)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1933

30 Septembre 1933

9ՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2305

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

«Դաշնակցութեան Օր»ը այսօր, Շաբաթ իրիկուն, ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՍԱՅԹԱՔՈՒՄՆԵՐ

Այլասերման մխեւոյն պատկերը չէ՞ որ կը ցցուի, երբ դաշնակցական մամուլը կը քննադատէ Բարեգործականին այս կամ այն գործը:

Հազիւ կծու խօսք մը լսած, աչքերը կը մթագնին եւ ջիղերը կը լարուին: Նոյն իսկ հանդարտեան կոչուած պէյեր ու աղաներ լեզու կ'ելլեն, դէր կը գրեն ու կը տպեն, փրփուր տեղալու համար:

Այս հարցին մէջ ալ, մարդիկ յոգնութիւն չեն կրեր հասկնալու «ինչո՞ւ ու ինչ»ը: Անմիջապէս մէջտեղ կը նետեն վայրերան ազգասէրը.

— «Դաշնակցութիւնը կ'ուզէ կործանել Բարեգործականը, արթնցէ՛ք...»:

Բաւակա՛ն է այսքանը, որպէսզի մոռացութեան տրուի բուն խնդիրը, եւ հանդիսատ քուն քաշեն յանցաւորները:

Այդպէս չեղա՞ւ, օրինակ, երբ դաշնակցական թերթերը ձաղկեցին Բարեգործականի գրասենեակին մէջ կատարուած մսխումները: Երբ ապացուցեցին թէ այդ Միութիւնը իրաւունք չունի թերթեր վարձելու, նախարարական թոշակ սահմանելու, պարգեւներ բաշխելու եւ անավարի գործեր կատարելու:

Փակագիծ մը, այս առթիւ: Անցեալ չարթու պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուեցաւ եւմտական նախարարութեան մէկ զեկոյցը, Ֆրանսայի պետական պաշտօնեաներու թիւին եւ անոնց ստացած թոշակներու մասին:

Երեւան կուգայ որ՝ 800,000 պաշտօնեաներու մէջ, տարեկան 100-125,000 ֆրանք ստացողներուն թիւն է միայն ԵՐԵՔ ՀԱՐԻՒՐ ՔԱՌԱՍՈՒՆ հոգի: (125,000էն վեր կը ստանան միայն 43 հոգի):

Եզրակացութիւնը դուք հանեցէք, բաղդատելով ֆրանսական պետութիւնը՝ իր 40 միլիոն բնակչութեամբ եւ անսպառ հարստութեամբ, եւ Հ. Բ. Ը. Մ.ը՝ կէս միլիոն ցիրուցան մնացորդով:

×

Հեռուն չերթանք: Ահա Բարեգործականի նորագոյն յիմարութիւնը՝ Սելանիկի եւ Աթէնքի մէջ:

Թերթերը գրեցին թէ Բարեգործականի կեդր. Վարչութիւնը կոմսնեակին մէկը փաթթեր է Սելանիկի ազգ. վարժարանի դրան, պատուիրելով իր յատկացուցած նպաստէն վճարել անոր թոշակը, այլապէս կը դադրեցնէ օգնութիւնը...:

Հաշիւներէն կ'երեւայ որ, 39,000 տրախմի նպաստէն 24,000ը պիտի ծառայէ ոչ թէ Սելանիկի դպրոցը զարգացնելու, այլ հակադաշնակցական հրատարակութիւն մը եւս հովանաւորելու համար:

Բայց, խայտառակութիւնը Սելանիկով չի վերջանար:

Երէկ արտատպեր էինք «Նոր Օր»ի մէկ խմբագրականը, որմէ կ'երեւայ որ՝ Բարեգործականը իսկապէս խանութպանութեան ձեռնարկած է:

Այսպէս, Հ. Բ. Ը. Մ.ը Աթէնքի ազգ. մարմիններուն ուղղած է նոր հրահանգ մը, որուն համաձայն այսուհետեւ նպաստը կախում պիտի ունենայ ժողովուրդին օժանդակութեան եւ պրոպականի չափէն:

Աւելի պարզ խօսելով, նպաստ պիտի կրնան ստանալ այն թաղ. խորհուրդները որ անդամներ կ'արձանագրեն եւ մասնաճիւղեր կը կազմեն:

Նոր չէ այս քաղաքականութիւնը: Մենք անոր փաստերը տեսած ենք նաեւ Փարիզի մէջ: Եթէ մանկապարտէզի մը օգնելու ենթէր ներկայացուի թաղէ մը կամ արուարձանէ մը, Բարեգործականը պայման կը դնէ որ մասնաճիւղ մը կազմուի:

Երեւութապէս անմեղ է այս պայմանը, բայց մենք վստահ ենք որ քար գայթակղութեան պիտի դառնայ, մասնաւորապէս արեւելեան գաղութներուն մէջ:

Ի՞նչ կը խորհին մեր պատուարժան «ուսումնական»ները:

Բարեգործականը իրաւունք ունի՞ սակարկութեան մտնելու թշուառութեան հետ:

Իրաւունք ունի՞ քիչ-շատ բախտաւոր շրջաններէ, Եւրոպայէն եւ Ամերիկայէն հաւաքած գումարները քծէ բերնէ բերելու Յունաստանի կամ Սուրիոյ գաղթականներուն մէջ:

Ի՞նչ կը նշանակէ խանութպանական պայմաններ առաջարկել ո՛ր եւ է ազգ. մարմնի, ո՛ր եւ է գաղութի մէջ:

Մեզի համար գաղտնիք չէ Բարեգործականի այսօրուան վարիչներուն բուն ծրագիրը:

Անոնք Բարեգործականը կ'ուզեն դարձնել վերին իշխանութիւն մը, աճուրդի դնելով անոր դիրքն ու հարստութիւնը:

Անոնք իրենց նպաստներով եւ զանազան օժանդակութիւններով կ'ուզեն հպատակութեան հրաւիրել գաղութներու ազգային իշխանութիւնները:

Իբրեւ «թշնամի» Բարեգործականին, բարեկամաբար դիտել տանք թէ՝ ելք չունի այս ճամբան:

Ան պիտի ծառայէ ոչ միայն սերկութիւնն ու անբարոյացումը զարգացնելու, այլեւ խորապէս վարկաբեկելու Բարեգործականը:

Այդպիսի ռազմավարութիւն մը հակառակ է նախ բարեգործութեան հիմնական սկզբունքին, եւ յետոյ տարրական պարկեշտութեան:

Բարեգործականի անդամները եւ ուրիշներ դրամ կուտան, այս ու այն թշուառութեան դարման տանելու, ոչ թէ դայն չահագործելու եւ պատակտում սերմանելու համար:

Եթէ պիտի յամառին այս քաղաքականութեան մէջ, կը նշանակէ թէ որոշած են սապարէզ կարդալ եւ տրամաբանութեան արգարութեան պահանջներուն:

Այն ատեն, թող թոյլ տան ըսելու թէ քրտական հոտ մը կուգայ իրենց կրթական ծրագրէն:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏԱԿԱՒԻՆ ՃԱՄԲԱՅ ՉԵԼԱԾ...

— o —

« Յառաջ » թելադրեց որ մեր—Փարիզի — մտաւորականները պտոյտ մը կատարեն դէպի Արեւելք, մասնաւորապէս Յունաստան եւ Սուրիա:

Այս առթիւ, յանձն կ'առնէր ինքն ալ կատարել իր բաժինը, եթէ ձեռնարկուէր բաւարար գումար մը կազմելու:

Մանաւանդ որ, թեկնածուներ չէին պակսեր:

Դժբախտաբար, խնդիրը չհասունցած, « գնաց ամառ, եկաւ ձմեռ »:

Բայց ոչինչ: Գաղափարը մէջտեղ դրուած է անգամ մը, եւ ես վստահ եմ որ ուշ կանուխ գլուխ պիտի հանուի:

Այս առթիւ, ի՞նչպէս չարձանագրել այն խանդաղատանքը որ արտայայտուեցաւ անմիջապէս, երբ մէջտեղ կը դրուէր ծրագիրը:

Մեր բոլոր պաշտօնակիցները արձանագրեցին առաջարկը:

Աթէնքի « Նոր Օր »ը փութաց խրախուսել եւ բարի գալուստ մաղթել: Պէյրութի « Ազդակ »ը մեղադրեց որ մեր ուսումնականները չեն բաժնուիր Փարիզէն:

Իսկ ահա թէ ի՛նչ կը գրէ « Երիտասարդ Հայունի »ն, որ երէկ հասաւ.

— « Յառաջ » օրաթերթը նախաձեռնարկ եղաւ Հայերս ալ վարժեցնելու այն շարժումին որ կը ճանչցուի « Մտաւորականներու Փոխադարձ Այցելութիւն » անունով: Եւրոպա եւ Ամերիկա տարիներէ ի վեր կը գործադրեն մտաւորականներու ճամբորդութեան ծրագիրը մեծ յաջողութեամբ:

« Փարիզէն ճամբայ ելած խումբ մը երիտասարդ հայ գրողները վստահ կրնան ըլլալ որ չենք մոռցած արեւելեան հիւրասիրութեան սովորութիւնները: Սուրիոյ եւ Լիբանանի մտաւորականներուն թիւը փոքր է, բայց սիրտը շատ մեծ »:

Դուք ալ ձեր կարգին չէ՞ք խանդաղատիր, տեսնելով այս խանդաղատանքը՝ դեռ ճամբայ չելած...

ՎԱՀԷ

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԸ

— oo —

Սըտքի փաշայի հրաժարման հետեւանքով, Եգիպտոսի նոր դահլիճը վերջնապէս կազմեց Ապտէլ Ֆաթթահ փաշա Եէհեա, որ միեւնոյն ատեն պիտի վարէ արտաքին քաղաքականութիւնը: Նոր նախարարներէն ութը անդամ էին նախկին դահլիճին: Վարչապետը յայտարարեց թէ դահլիճը պիտի հետեւի Սըտքի փաշայի քաղաքականութեան, մասնաւորապէս ուշադրութիւն դարձնելով տնտեսական կացութեան: « Թայմզ » կը կարծէ թէ դեկտեմբերին երբ խորհրդարանը վերաբացուի, դահլիճը պիտի պարտուի եւ թագաւորը պիտի հարկադրուի կա՛մ նոր ընտրութիւններ կատարել տալ եւ կամ երկիրը կառավարել առանց խորհրդարանի:

ՈՒԶԵՍ-ՉՈՒԶԵՍ ԶԻՆՈՒՈՐ ԵՍ

— o —

Խորհրդային բանակի սպայակոյտին պաշտօնաթերթը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն փոփոխութիւններ կը կատարուին այն զինուորցուներուն համար որ հաւատքը հակառակ են զինուորութեան: Այս վերջինները մինչեւ հիմա ազատ կը համարուէին: Նոր հրամանագրով, այն քաղաքացիները որ կրօնական համոզումներու պատճառով ազատ համարուած էին զինուորութենէ, բայց ատակ են զինեալ ծառայութեան, երկու տարի պիտի ծառայեն մասնաւոր ջոկատներու մէջ: Պատերազմի ատեն, այս քաղաքացիները աշխատանք պիտի կատարեն նոյն ջոկատներուն մէջ, մինչեւ 40 տարեկանը:

ԱՅՍՕՐ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐՆ Է

Այսօր վերջին օրն է 25 սանթիմնոցները (ոչ ծակերը) այլեւս արժէք չունին հոկտ. 1էն անդին, ոչ պետութեան համար, ոչ ալ անհատէ անհատ: Մի մոռնաք փոխել:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Պուլկարիոյ թագաւորը Պոլիս կ'երթայ

Պոլսէն կը հեռագրեն « Թայմզ »ի.— Պուլկարիոյ թագաւորը այստեղ կը սպասուի այս չաբթու: Թէեւ այցելութիւնը անպաշտօն պիտի ըլլայ, բայց կը կարծուի թէ թագաւորը պիտի տեսակցի Մ. Քէմալի, Ըսմէթ փաշայի եւ Պ. Վենիզելոսի հետ, որ այժմ հիւր է Ըսմէթ փաշայի:

Իսկ Պուքրէշէն հեռագիր մը կ'ըսէ.—

Պաշտօնական շրջանակներու մէջ ամենամեծ վերապահութիւն կը տիրէ այն լուրի մասին թէ մօտերս տեսակցութիւն մը տեղի պիտի ունենայ Ռումանիոյ թագաւորին եւ Մ. Քէմալի միջեւ, Պոլսոյ մէջ: Բայց կը հաստատուի թէ Ալէքսանդր թագաւորը Ռումանիոյ այցելութիւնները լրացնելէ յետոյ, նաեւ պիտի նստի Քոնսթանցայէն, Պոլիս երթալու համար: Վառնայի մէջ, թագաւորը պիտի ողջունուի Պուլկարիոյ թագաւորին կողմէ, որուն հետ տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ: Այս երկրորդ տեսակցութիւնը պիտի ըլլայ, երկու չաբթուան ընթացքին:

Միւս կողմէ, Պ. Թիթուլէսքօ հոկտեմբերին տեսակցութիւններ պիտի ունենայ Էնկիւրիի մէջ:

Այս առթիւ, ռումանական մամուլը կը գրէ թէ ճամբան կը հարթուի Պալքանեան Լոքառնոյի մը համար: Ամէն պարագայի մէջ, ուշագրաւ է որ հետզհետէ կ'արծարծուի Սեւ ծովու պետութեանց՝ Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ, Յունաստանի, Թուրքիոյ եւ Խ. Միութեան միջեւ դաշինք մը կնքելու գաղափարը:

Պելկրատի թերթերն ալ կը հաստատեն այս տեղեկութիւնները, աւելցնելով թէ Վառնայի տեսակցութիւնը պիտի տեւէ երկու ժամ, լրացնելու համար Պելկրատի կայարանին մէջ եղած խօսակցութիւնները:

Կ'ըսուի թէ՝ Յուկոսլաւիոյ եւ Ռումանիոյ արտաքին նախարարները Ժընեւի մէջ տեսակցելով Պուլկարիոյ վարչապետին հետ, պիտի առաջարկեն որ Պուլկարիան ալ մտնէ Փոքր Համաձայնութեան մէջ:

Հետզհետէ կը ստուգուի թէ Փոքր Համաձայնութիւնը կ'ուզէ ընդարձակել իր գործունէութեան սահմանները:

Ի՛ՆՉ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ ՏՐՈՒԵՑԱՆ ՓՈՔՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Թերթերը կը գրեն թէ՝ Փոքր Համաձայնութեան վերջին խորհրդաժողովը, որ գումարուեցաւ Սինայայի մէջ, յանգած է հետեւեալ եզրակացութեանց.

1. Միաձայնութիւն կը տիրէ երեք պետութեանց միջեւ, քաղաքական եւ տնտեսական խնդիրներու մասին:

2. Բարեկամական սկզբնաւորութիւն մը կը համարուին Փոքր Համաձայնութեան եւ Խ. Միութեան միջեւ սերտ յարաբերութեանց վերսկսումը եւ կնքուած ոչ-յարձակման դաշինքը:

3. Երեք պետութիւններն ալ վճռապէս հակառակ են դաշնագիրներու վերաքննութեան, ի՛նչ ձեւով ալ ըլլայ:

4. Երեքն ալ բացարձակապէս հակառակ են Աւստրիոյ եւ Գերմանիոյ միացման:

5. Երեքն ալ հաստատապէս կ'ուզեն գործակցիլ Ֆրանսայի եւ բոլոր պետութեանց հետ, խաղաղութիւնը պահպանելու եւ սպառազինութիւնները կրճատելու համար, համաձայն բացորոշ պայմանագրի մը:

6. Ցանկալի կը գտնեն Պալքանեան ոչ-յարձակման դաշինքի մը կնքումը, յարեւմտան վերջերս կնքուած Թուրքեւյունական դաշինքին:

Այս առաջադրութեամբ, հաւանական է որ աւելի սերտ գործակցութիւն հաստատուի Պալքանեան պետութեանց եւ Թուրքիոյ միջեւ եւ ասոր համար է որ Էնկիւրի պիտի երթայ Պ. Թիթուլէսքօ:

Տնտեսական դետնի վրայ եւս, երեք պետութիւնները յանգած են որոշ համաձայնութեանց: Մէկ խօսքով, Փոքր Համաձայնութեան ամէնէն կարեւոր ժողովն եղած է այս, թէ երկու թագաւորներու ներկայութեամբ եւ թէ ձեռք բերուած արդիւնքներով:

Դիմումներ՝ Ուկրայնայի սովին առթիւ

Գրած էինք թէ Ազգերու Դաշնակցութեան Նորվեկիոյ պատուիրակը պիտի առաջարկէ յանձնաժողով մը ղրկել Ուկրայնա, քննութիւններ կատարելու եւ սովահարներուն պարենաւորումը կազմակերպելու համար:

Նոր լուրերու համաձայն, նախկին նախարար Իշխան Քարասեւիչ, որ նախագահն է սովահարներու օգնութեան մարմնին, սարսափազդեցիկ նամակ մը յանձնած է Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին: Քանի մը հատուածներ այդ նամակէն.

— « Անվիճելի կերպով հաստատուած է թէ սարսափելի սով մը կը տիրէ Ուկրայնայի մէջ, որուն բնակիչները հազարներով կը մեռնին ամէն օր: Կարելի չէ եղած ճշդել միայն աղէտին համեմատութիւնները: Օտար ճամբորդներու կամ փախստականներու բերած տեղեկութիւնները, ինչպէս եւ դրաքննութենէն փախցուած նամակները այնքան ահաւոր են որ հանրային կարծիքը յուզուած է: Զանազան երկիրներու մէջ կազմուած են մարմիններ եւ կոչեր ուղղուած են ամբողջ աշխարհի: Անհրաժեշտ է միջազգային յանձնաժողով մը ղրկել եւ օգնութիւն հասցնել: Մենք մասնաւորապէս յոյս դրած ենք այն երկիրներու վրայ ուր առատ քանակութեամբ ուտեստ կը փճացնեն, յաճախորդ չգտնելով »:

Խորհրդակցութիւններ եւ ճառեր Ժընեւի մէջ

Առջի օր տեսակցութիւն մը տեղի ունեցաւ Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ արտաքին նախարարներուն միջեւ: Պ. Փոլ Պոնքուր հասկցուց թէ իր կառավարութիւնը չի կրնար նոր զիջումներ ընել զինաթափութեան մասին: Ասոր վրայ Պ. Ֆոն Նէօրաթ յայտարարեց թէ Պերլին պիտի երթայ, իր կառավարութենէն հրահանգ ստանալու համար: Այս առթիւ տեղական թերթերը գոհունակութեամբ կը չեշտեն թէ հիմնական սկզբունքներու մասին համաձայնութիւն կը տիրէ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներուն միջեւ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՍՈՐԻՆԵՐՈՒ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԴԷՊԻ ԺԸՆԵՒ

— o —

Լոնտոնէն կը հեռագրեն թէ Մար Շիմուն, Ասորիներու աքսորական պատրիարքը, ճամբայ ելաւ սեպտ. 28ին, Ժընեւ երթալու եւ իր ժողովուրդին ցաւերը պատմելու համար: Պատրիարքը անցեալ ամսու բողոքագիր մը ղրկած էր Ազգերու Դաշնակցութեան, Իրաքի դէպքերուն առթիւ:

« ԲՈԼՈՐ ՀՐԵԱՆԵՐԸ ՍՊԱՆԻՍ ՂՐԿԵՆՔ »

— o —

Վերջերս Իզմիրի շրջանին մէջ դէպք մը պատահած ըլլալով, « Վաքըթ » հետեւեալ պահանջը կը դնէ.—

— « Միլասի Հրեաները զաւազանով եւ հայհոյանքով ընդունած են անոնք որոնք իրենց կը յանձնարարէին թուրքերէն խօսիլ: Եահուտին ծեծէ: Ասիկա պատմութեան մէկ գլուխ գործոցն է: Դարերէ ի վեր ծեծ ուտող այս տարրը, Թուրքիոյ մէջ թեւ կ'առնէ, կ'ոգեւորուի եւ յետոյ ալ կ'ապտակէ, կը պարծենայ...

Բացառութիւն ըլլալով բոլոր երկիրներու մէջ, Թուրքիա շատ երես տուած է Եահուտիներուն: Թուրք պատմութիւնը գոհ է ասկէ, որովհետեւ Եահուտիները այնքան կտրին դարձան որ համարձակեցան ըսել թէ չենք ուզեր խօսիլ երկրին լեզուն:

Բայց քանի որ չեն ուզեր, քանի որ կը փափաքին սպաներէն խօսիլ, խնդիրը չմնար: Գերմանական ձեւով բոլորը մէկէն Վալէնսիոյ ծովեզերքները ղրկենք, թող երթան հոն եւ հանգիստ ապրին: Կամ, ոսկի հորթը փնտռելու ելլեն այն անապատին մէջ ուր Մովսէս 40 տարի անօթի պտտեցաւ:

1933ին, Եահուտիները Գերմանիոյ մէջ մինչեւ իրենց ողնածուծը զերմանացած են: Իսկ Միլասի մէջ, գլուխ կը բռնեն թուրքերէնին: Այսքանը ապերախտութիւն չէ այլեւս, այլ թշնամութիւն՝ սեփական հանգիստին դէմ»:

ԵՐԿՈՒ ՕՐ ԵՒՍ ԿՐՆԱՆ ՄՆԱԼ

— o —

Գերմանացի այն չորս թղթակիցները, որ հրաման ստացեր էին Մոսկուայէն հեռանալու երեք օրէն, երկու օր եւս պայմանաժամ ստացան, իրենց գործերը կարգադրելու համար: Իսկ խորհրդային թղթակիցները Պերլինէն պիտի հեռանան այսօր, շաբաթ:

Մոսկուա չուզեր ետ առնել իր որոշումը, մինչեւ որ գերմանական կառավարութիւնը լուրջ երաշխաւորութիւններ չտայ խորհրդային թղթակիցներու մասին:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆ

Աֆղան կառավարութիւնը բանակցութիւններ կը կատարէ Թուրքիոյ հետ, որպէսզի շարք մը գիտնականներ Քապուլ երթան եւ բարձրագոյն վարժարաններ բանան:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՆՈՒԱԶԻ

— o —

Պաշտօնաթերթին վերջին թիւէն կը տեղեկանանք թէ սեպտ. 23ին նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 227,815, մինչ նախորդ շաբթու 231,487 էր: Ուրեմն, պակսած են 3672 հոգի: Անցեալ տարի միեւնոյն ժամանակաշրջանին նպաստընկալ գործազուրկներուն թիւն էր 295,956, ուրեմն պակսած են 32,141 հոգի կամ հարիւրին 12: Անցեալ տարի նպաստի սընտուկներուն թիւն էր 594, մինչդեռ այս տարի 607 է:

150ՆՈՑՆԵՐԸ ՆԵՐՈՒՄ ԿԸ ԽՆԴՐԵՆ

150նոցներէն Հասան Սատըզ եւ Ճէլալ Գատրի, Հալէպի *Սօղրու Եօլ* թերթին մէջ խնդրագիր մը ուղղած են Մ. Քէմալի, թախանձագին խնդրելով որ ներում շնորհէ իրենց:

Նոյն թերթը երկար գրութեամբ մըն ալ նոյն բանը կը խնդրէ Ազգ. Ժողովէն:

ԷՆԿԻՒՐԻ - ԱԹԷՆՔ - ՍՕՖԻԱ

Սեպտեմբերի երկրորդ տասնօրեակին, երկու կարեւոր դէպքեր տեղի ունեցան։

Անոնց առաջինը Ցալտարիսի այցելութիւնն է՝ Էնկիւրի։ Երկրորդը՝ Ըսմէթ փաշայի ժամանումը Սօֆիա։

Կ'արժէ զբաղիլ այս երկու այցելութիւններով։ Զբաղիլ՝ ոչ թէ անոր համար որ պետական մարդիկ դրացի մայրաքաղաք մը այցելած են, այլ անոր համար որ մանաւորապէս Ցալտարիսի Էնկիւրի այցը բացառիկ հանգամանք ստացաւ։

Եւ այս՝ քանի մը պատճառներով։

Ինչպէս ծանօթ է, Թուրքիոյ հետ սերտ բարեկամութեան տեսակէտը առաջին անգամ մէջտեղ դրաւ Վենիզելոս։ Առաջնորդուած՝ բացառապէս իր երկրի շահերէն, պայմաններէն ու պահանջներէն, Կրետացին իրատես քաղաքականութիւն մը որդեգրեց տարօրէն յանդգնութեամբ մը հրապարակ դնելով զայն։ Ցալտարիս այն ատեն ընդդիմադիր էր։ Արքայական։

…

տոյթին մէջ։ Այսինքն, մինչ տասը տարիէ ի վեր անընդհատ կը ճառէր ու կը խօսէր «խաղաղութիւն ամէն տեղ ու ամէնքին հետ» նշանաբանէն, Թուրքեւհելլէն զինակցութեամբ զինական յարձակման մը դէմ զինական գործակցութեան մը ուխտը կը դնէ մէջտեղ, ձխտելով, այսպէս, «խաղաղութիւնը» ոչ միայն «ամէն տեղ», այլ մանաւանդ իր ու Յունաստանի սահմաններուն վրայ, ու, ժխտելով միանգամայն, «խաղաղութիւնը ամէնքին հետ»ը, քանի որ իրենց զինական գործակցութիւնը ուղղուած պէտք է ըլլայ որ եւ է երրորդի մը կամ ուրիշին դէմ։

Բայց, ըսինք, արդէն, թէ իր քաղաքականութեան արտաքին երեւոյթն է որ փոփոխութիւն կը կրէ, քանի որ Թուրքիա երբեք զաղրած չէ զինուելէ, պատրաստուելէ եւ յարձակումներու մտահոգութիւնը ունենալէ։ Իսկ այդ փոփոխման նշանակութիւնը պէտք է փնտռել զայն ցոյց տալու

…

կայ Պուլկարիան։

Ուրեմն, պարզ հետեւողութեամբ, Թուրքիա եւ Յունաստան գործակից պաշտպանութիւն մը յանձն առած են Պուլկարիոյ դէմ։

Այս պարագան, արդէն, առաջին իսկ օրէն իրար անցուց Սօֆիան։ Էնկիւրիի պուլկար դեսպանը բացատրութիւն ուզեց։ Ժխտեցին։ Ցալտարիս ու Ըսմէթ հերքեցին։ Բայց, ահա հելլենական թերթ մը, «Էլէֆթէրոս» Անթրոփոս» իր սեպտ. 19ի թիւով եկաւ հաստատեց Սօֆիայի այդ մտահոգութիւնը, գրելով.

— «Թուրքեւհելլէն ուխտին կցուած է յաւելուած մը, որ կ'ապահովէ ընդհանուր գործակցութիւն մը որ եւ է երրորդի դէմ, որ պիտի ուզէր յարձակիլ Յունաստանի կամ Թուրքիոյ վրայ։ Ուխտին նշանակութիւնը շատ մեծ է ոչ միայն անոր համար որ յոյն բնակչութիւնը շատ շուտով պիտի կարենայ ազատօրէն երթեւեկել թրքական հողերուն վրայ, այլ անոր համար որ կ'ապահովուի Պալքաններու համար ամուր խաղաղութիւն մը, եւ ապագային համար վերջնականապէս կը մեկուսացուի ամէն տեսակի

…

…ղանց արտաքին տեսակցութիւնը, եւ, մանաւանդ, Պուլկար զանազան հոսանքի թերթերու վերջերս ըրած արտայայտութիւնները ցոյց կուտան, որ Սօֆիան, իրականին մէջ, ոչ թէ կը

…

Այս պայմաններուն մէջ, ի՞նչ կրնայ տալ Ըսմէթի Սօֆիա այցելութիւնը։

Խօսինք եւ այդ մասին։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ԼՈՒԾՈՒԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

— • • —

ԱՆՍՏՈՒԳՈՒԹԻՒՆ ՄԷԿ ԾԱՅՐԷՆ ՄԻՒՍԸ

Քաղաքական աշխարհի արդի տխեգերական դէմքերէն մին Լորտ Սէսիլ հետեւեալ խորհրդածութիւնները գրի առած է Ն. Ֆ. Փրէսի համար.—

Անուրանալի է թէ համաշխարհային …

այդպիսի համաշխարհային ժողովի մը կամ համաշխարհային լուծումներու յաջողութեան համար անհրաժեշտ նախապայմանները պատրաստ չէին տնտեսական շրջանակներուն …

…

…չունենալով իրենց մէջ լուծելի որ եւ է խնդիր, Պուլկարիա եւ Թուրքիա, որոնց աշխարհագրական դիրքն ու փոխադարձ շահերը զիրենք կը մօտեցնեն, որոշած՞ են իրարու հետ համաձայնիլ»։

…

Ի՞նչու այս մոռացում

— o —

…

եղած ըլլայ միայն, զոր մենք նոյ… խակ իբր առաւելագոյն թիւը կարծեցինք։ Զենք ուզեր չափազանցել։ Մընաց որ, այս հարցը երրորդական է, զոր կարելի է, ի հարկին, ճշդել։

Նոյնպէս, ուրիշ հարց է նաեւ թէ Կէմէրէկին հին անունը «Կամարա՞կ» է թէ «Կարմիրակ»։ Այս խնդիրներով չենք ուզեր «Յառաջ»ի էջերը գրաւել։ Ըսենք միայն որ Պահլաւունիի գաղափարակից ու եռանդուն գործիչ Գ. Պետրոս Ծառուկեանը (Կակաղ վարժապետը՝ իր մականունը) եւ Մանուկ Էֆէնտին (ու ի՜նչ վարժապետներ) կ'ըսէին մեզի՝ աշակերտներուս թէ «Կամարակ» անունը կամարաւոր աւէ… է առնուած։ Պէտք է հոս մատնանշ…

…

ԱՅԳԻՆԵՐԷՆ ՈՒ ԱՐՏԵՐԷՆ
Հայրենի Սուր - Սուրբ յուշերէն

— • —

(Բ. եւ վերջին մաս)

— Ա՜հ, Տ… ցաւերս մի նորոգեր… Կը մտնենք մահիճ. երկու եղբօր պէս կողք կողքի կը պառկինք։ Քունը չի տանիր… Դաւիթ կը հազայ ու կողմ կը փոխէ… Դաւիթ օր ու արեւ տեսած մարդ է, 30 տարեկան մը, գիւղին լաւ ու գէշ կողմերը տեսած։

…

որ աքիները (ցանքերը) վերցան, յետոյ կարգաւ ջարդեցին… Այրերը կապեցին իրարու, բանակի նման, առջեւէն մեր տէրտէրը, ետեւէն ալ Սագրաթ գիւղինը, ու գնդակահարելով, Եփրատի արագավազ ալիքներուն յանձնեցին… գիւղը խարապա դարձաւ… Կիները դեռ կ'ապրէին, ապրեցան մինչեւ որ կալերը վերցան…

…

րուն կը բաւէր, բերի հարուածներուն տակ կաթիլ մը ջուր զլացան Զէթ գիւղի եւ մեր գիւղի հաւաքուող կիներուն… պէկերը իրարու ներհակ ինկած, մէկզմէկու «մարապա»ները կը զարնէին նշանառութեամբ, կարծես ծառին վրայ ճնճղուկ որսային… Տալուչէի Կիրակոսը Տէրտրանց կալը լողը վերցուցած տանը, ետեւէն զարկին, զպրոցին պատին տակէն կըրակելով…

«Քէօս Մհօն գիս իր տունը տարաւ… տուն փախայ… Գիւղը ամայի…

…

ԹՈՒՐՔԻԱ

Էսքիշէհիր աւերակոյս

—•—

Աթէնքի «Էթնոս» թերթը հետեւեալ տեղեկութիւնները ստացած է թղթակցէ մը.—

... Այցելեցի Գըյըք, ժամանակին, խորհուրդներուն այնքան սիրական ու գեղեցիկ արուարձանը: Բայց Գըյըքը այլեւս գոյութիւն չունի: Աւելի ճիշդը, գոյութիւն ունի անունով միայն: Տուներուն մեծ մասը աւերակներ դարձած են, իսկ մնացածներն ալ փլելու վրայ են:

Կ'անցնիմ կեդրոնական փողոցէն, ուր ժամանակին կը գտնուէր շուկան,

...

ՍԵԴՕ

ՄԱՄՈՒԼ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՈԳԻՆ

— o —

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ. (21 սեպտ.).

— «Մեր նախահայրերը՝ մեզմէ աւելի լաւ կ'ըմբռնէին ազատութեան եւ անկախութեան գաղափարը: Անոնք, կրօնական եւ այլ բարոյական սկզբունքներու տակ, նկատի ունէին ամէն բանէ առաջ եւ ամէն բանէ վեր՝ Հայրենիքը, մի միայն ցեղային արժէքները եւ անոնց պահպանութեան

...

ԿԷՄ ՕՐ ՄԸ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

...

ԵՌՀՆ ՄԱՀՏԵՍԵԱՆ

ՎԱԶԳԷՆԵՐՈՒ ԲԱԳԱՒՈՐԻՆ ՁՈՐՍ ԿԻՆԵՐԷՆ ԵՐԿՈՒՔԸ ՀԱՅ ԵՆ...

...

որոնց արժէքին գիտակցելով՝ ճարպիկ վաճառականներ գնած եւ զանոնք Արաբիա բերած էին: Այս աղջիկները Թուրքերու յառաջխաղացումէն փախուստ տուող գաղթականներ էին:

Ասոնցմէ մէկը, ամէնէն գեղեցիկը՝ Լիբանանէն եկած է, կ'ըսուի թէ՝ ան ոչ միայն գեղեցիկ է եւ մեծ հմայքներով օժտուած, այլ եւ բարձրօրէն ուշիմ է եւ նուիրուած իր ընտանեկան պարտականութիւններուն:

Ան եւ իր քրիստոնեայ քոյրը Թա—

...

Հայ Գ...

(10)

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ՝ 1915-1924

— o.o —

ԱՌԱՋԻՆ ՋԱՐԴԸ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏԻ ՁՈՐԻՆ ՄԷՋ

— o.o —

Այդ օրը եւս չուշացան անոնք: Գիւղը խուզարկելէ ետք եկան հրջակայքը մեզ փնտռելու: Հազիւ 20 մեդր հեռացած էր որ մեր վրայ կոխէին, չարունակ կը պոռային իրենց լեզուով. երբեմն ալ հայերէն.

— «Հայեր, ելէք ձեզ տեսած ենք, մի վախնաք, ... սպանններ»:

...

անդթութիւն գործեցին ճէնկիզխաններու եւ Լէնկթիմուրներու թոռները... Իսկ մենք երբեւ ապաւէն ունէինք մեր անհամար «սուրբերը», որոնց շատ աղօթած էինք եւ շատ խունկ ու մոմ վառած: Աւետարանը կը պատուիրէր խոնարհիլ ապտակին առջեւ եւ դարձնել միւս երեսը, արքայութենէն չզրկուելու համար: Աւետարանիչները հասան իրենց նպատակին, Թուրքիոյ հայ ժողովուրդին կործանումով...

×

5.— ՃԱՐԱՀԱՏ՝ ՅԱՆՁՆՈՒԵՑԱՆՔ ՔԻՒՐՏԵՐՈՒՆ

— o.o —

Սովորականի նման իրիկուն մը եւս երբ հանդիպեցանք մեր հաւաքատեղին, մնացած էինք հազիւ 20 տղայ, 14 — 20 տարեկան: Նոյնքան մըն ալ յաջողած էին անցնիլ Ռուսերուն մէջ որ կը տիրէին Տուրուբերանի արեւելեան մասին:

ԼԵՒՈՆ ՏՕՆԻԿԵԱՆ

(Շար.)

"ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ„Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Այսօր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Ingénieurs CIVILSի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ **19, rue Blanche** **Métro: Blanche et Trinité**

Կը նախագահէ ընկեր Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ

Կը խօսին ընկերներ՝ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ ԿԱՐՕ ՍԱՍՈՒՆԻ

Կ'արտասանեն՝ Պ. Պ. ԳՄԲԷԹԵԱՆ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝

Տիկ. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ (երգ), Պ. Ս. ՔԷՉԷՃԵԱՆ (երգ), «ՍԻՓԱՆ» երգչախումբը ղեկավարութեամբ ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆի եւ Թառիստ ԺՕՐԺ։

Հայկական եւ եւրոպական պարեր կէս գիշերէն վերջ

կը նուագէ **Pigalle**ի լաւագոյն ճազերէն մէկը, մասնակցութեամբ՝ ԹԱՌԻՍՏ ԺՕՐԺի։

ՃՈԽ ԵՒ ԱԺԱՆ ՊՈՒՖԷ

ՄՈՒՏՔ 7·50 ՖՐԱՆՔ

***

*** Տօքթ. Կէօպէլս, Գերմանիոյ պրոպագանտի նախարարը, որ Ժընեւ կը գտնուի, շարք մը յայտարարութիւններ ըրաւ մամուլի ներկայացուցիչներուն, պարզելով ազգային – ընկերվարութեան տեսակէտները։ Գերման թղթակիցներէն զատ ներկայ էին 50ի չափ օտար լրագրողներ։ Քանի մը հատուած՝ իր ճառէն.

— «Ազգային – ընկերվարութիւնը եզական եւ աննախընթաց փորձ մըն է իր տեսակին մէջ։ Ազգային – ընկերվարութեան պետերը ջանացին ամէն բան շարժման մէջ դնել, յաղթելու համար յուսահատութեան զգացումին որ վարակած էր Գերմանիան եւ անոր ներշնչելու համար հաւատալից լաւատեսութիւն։ Մեր կառավարութիւնը փոխանորդն է ժողովուրդին. ան ոչ ժողովուրդին դէմ կը գործէ, ոչ ալ կրնայ գործել առանց անոր։ Մենք միայն իր կամքին գործադիրներն ենք։ Գերմանիան անկեղծօրէն եւ սրտանց տրամադիր է գործակցելու խաղաղութեան համար։

Նախարարը շօշափեց նաեւ հրէական հարցը, խոստովանելով թէ կարգ մը ցաւալի դէպքեր պատահած են անպայ տարրերու կողմէ։

***

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ընդհ. ընկերական ժողովը տեղի պիտի ունենայ վաղը Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Շավիլի սովորական հաւաքատեղիին մէջ։

Գաւառ

ՇԱԼԷԹԻ «Բաբգէն-Սիւնի» խումբի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին ընկ. Արամի բնակարանին մէջ։

ՍԷՆ ԺԷՌՕՄԻ (Մարսէյլ) Վրէժ խումբի ընդհ. ժողովը այս Երկուշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, իր սովորական հաւաքատեղին։ Ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Բացակաները նկատի կ'առնուին։

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ «Վարուժան» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։

***

Թատերական ներկայացում

ՖՐ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ՎԱՂԸ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ին «ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲ»ին ՄԷՋ

1, Boulevard Carnot, Alfortville

Կը ներկայացուի՝ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴԸ

Հեղինակ Չէնկիլէրցի Մ. ՏԷՐ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Մուտք 3 եւ 5 ֆրանք։

Տասը տարեկանէն վար փոքրիկներուն մուտքը արգիլուած է։

***

18րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ — ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄ 1933 – 34 ԹԱՏԵՐԱՇՐՋԱՆԻ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Հիմնադիր - ղեկավար՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆ

ՎԱՂԸ, ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ ԺԱՄԸ 3ին

ԵՒ

ՎԱՂԸ, ԿԻՐԱԿԻ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ 9ին

կը ներկայացուի

ՑԵՐԵԿՈՅԹ — ԵՐԵԿՈՅԹ

Studio Rudolf-ի սրահին մէջ 6bis Rue Campagne Première (Métro: Raspail)

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂԲԱՐ

Կը մասնակցին՝ Պ. Պ. Գմբէթեան, Թորոսեան, Սարաֆեան, Լաթիֆեան, Տէրվիշեան, Կոթիկեան։ Տիկ. Գայեանէ։

Տիկին Սուրաբեան «ԱՆՈՒՇ» դերով

Լեւոն Յարութ (արտ. Յ. Թումանեանէն)

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐՆ ԵՆ՝ 10, 7·50, 5 ՖՐԱՆՔ

Տոմսերու համար դիմել Հրանտ – Սամուէլ գրատունը եւ միւս սովորական տեղերը։

***

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնս կը ծանուցանէ Փարիզի եւ շրջականներու բարեպաշտ հայ հասարակութեան թէ վաղը Կիրակի, Եկեղեցւոյս անուանակոչութեան տօնակատարութիւնն է եւ Տ. Վռամշապուհ եպիսկոպոս հանդերձեալ է Ս. պատարագ մատուցանելու։ Այս առթիւ տեղի պիտի ունենայ Կաթողիկոսի անդրանիկ օրհնութեան Կոնդակի ընթերցումը եւ Տօնին առթիւ մատաղ պիտի բաշխուի։

Կնիք

ԱԶԴ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ս. Թարգմանչաց Մայր-Եկեղեցիի Կրօն. Ընկերակցութիւնը կը ծանուցանէ թէ վաղը Կիրակի Հոգեհանգիստ պիտի կատարուի ԶՕՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ մահուան հինգերորդ տարելիցին առթիւ։ Պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Տ. Գրիգորիս Եպս. Պալաքեան։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կիւրինցի Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը Անդրանիկ Մէնտիլեան որ 1915ի տեղահանութեան միջոցին կորսնցուած է 5 տարեկան հասակին։ Կը փնտռէ նաեւ իր քոյրը Ազնիւ Չիթպաշեան, մայրը Մարիամ, մեծ մայրը Հաճի Աննա։ Տեղահանուած են Շարգշլայէն (Սեբաստիոյ շրջան)։ Իրենց մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել Տիկին Սրբուհի Մէնտիլեանի, Usine Diederich, Bourgoin - Dortoir, Isère (France)։

***

ԱԶԴ

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ Վարժարանի Տեսչութիւնը կը ծանուցանէ թէ վարժարանը կը վերաբացուի Հոկտեմբեր **5**ին։

Նոր արձանագրութիւնները պիտի ընդունուին մինչեւ Հոկտ. **31**։

Արձանագրութիւններու համար դիմել անձամբ կամ նամակով ամէն օր Վարժարանի Քարտուղարութեան ժամը 9էն 18ը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԱՐՕՆ - ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆ Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը Սեպտ. 17ին ընտրեց իր նոր վարչութիւնը։ Նոր հասցէն.— Սամսոն Ալէքսանեան, 74 rue de Belleville. Paris։

ԿԱՐԵՒՈՐ

Ծանօթ օրիորդ մը կը ստանձնէ ֆրանսերէնի, անգլիերէնի, գերմաներէնի եւ հայերէնի դասեր տալ տուներու մէջ։ Դիմել Յառաջի վարչութեան։

***

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ԳԱՂՏՆԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼ

Իր սենեակին մէջ գլխարկը գլուխը տեղաւորուած այդ պարոնները սրտնեղութիւն կը պատճառէին իրեն։

— Վայրկեան մը միայն պիտի մընանք, պատասխանեց անոնցմէ մէկը։ Անկէ կ'անցնէինք եւ որովհետեւ դռնապանը ըսաւ որ չուտով կը վերադառնաք, ձեզի սպասեցինք։

Խօսողը չհանեց գլխարկը։ Էչընտէն քաշեց վզնոցը եւ հանեց հաստ վերարկուն։

— Գլանի՞կ մը, առաջարկեց տուփը ոստիկաններուն երկարելով։

— Ինչո՞ւ չէ, յայտարարեց Ֆափնէր հատ մը բռնելով։

Ասոր վրայ Ֆազօլտ բնաք ալ հատ մը առաւ, շնորհակալութեան դոյզն բառ մը իսկ չգտնելով։

Գլանիկներուն տեսակը խոր տպաւորութիւն գործեց։

Երկուքն ալ հանեցին գլխարկները։

— Ի՛նչ խելք պտտցնել եղել այս սարսափելի օդով, ըսաւ Ֆափնէր, ակռաներուն ծայրովը գլանիկին ծայրը կտրելով եւ կրակին մէջ թքնելով։

Էչընտէն սկզբունք ըրած էր սովորական կեանքի, ինչպէս իր պաշտօնակցութեան մէջ կրցածին չափ չխօսիլ, որով պատասխանեց.

— Որո՞ւ տեղ կը դնէք զիս։ Ես խե՞նդ եմ որ փաթթուիմ եւ հաճոյքիս համար դուրս ելլեմ տասնի անձրեւի մը տակ։ Բայց այսօր պէտք էր Վէվէյ երթայի հիւանդ բարեկամ մը տեսնելու համար։ Շողենաւով վերադարձայ եւ լիճին վրայ մարդ կը սառի, հաւատացէ՛ք։

— Մենք ոստիկանութեան պաշտօնեաներ ենք, յայտարարեց Ֆափնէր անտարբեր շեշտով մը։

Պէտք էր որ զարմացք չունենային Էչընտէնի հաստատութեան վրայ, երեւակայելու համար թէ ան-չէր կռահած արդէն, բայց կատակի ժամանակ չէր։

— Իրա՞ւ,

— Ձեր անցագիրը վրանի՞դ է։

— Բնականաբար, տասնը ժամանակի մը մէջ օտարական մը կրնա՞յ բաժնուիլ անկէ։

— Շատ ճիշդ է։

Էչընտէն երկարեց իր նոր եւ գեղեցիկ անցագիրը։ Իր Լոնտոնէն մեկնումէն զատ որ երեք ամիս առաջ էր, իր ճամբորդութիւններէն ոչ մէկը նշանակուած էր։

Ուշադիր քննութենէ մը վերջ, ոստիկանը իր ընկերոջը տուաւ զայն։

— Կանոնաւոր կ'երեւայ, ըսաւ։

Վառարանին առջեւ ոտքի կեցած, սիկառը շրթունքին, Էչընտէն լուռ կը մնար։ Ճիգ կ'ընէր, ոստիկանները դիտելով հանդերձ, անտարբեր քաղաքավարութեան արտայայտութիւն մը պահելու։ Ֆազօլտ անցագիրը Ֆափնէրի վերադարձուց որ մտածկոտ՝ մատով ցուցամատով մը զարկաւ անոր։

— Մեր մեծաւորը մեզի յանձնարարած է բացատրել (Էչընտէն հասկցաւ որ տաղտկալի վայրկեանը հասած է) որ դանք քանի մը տեղեկութիւններ քաղենք ձեզմէ։

Երբ չես կրնար հարուածին հարուածով պատասխանել, նախընտրելի է լռել։ Արդէն մէկու մը համար որ պատասխանի կը սպասէ, չկայ աւելի չփոթեցնող բան մը քան լռութիւնը։ Ուստի Էչընտէն թողուց որ ոստիկանը շարունակէ։ Ան չատ ամուր հողի մը վրայ կեցողի երեւոյթը չունէր արդէն։

— Ժամանակէ մը ի վեր գանգատներ կը լսենք ազնուական մը զոր կը համեն գիշերաշրջիկներ, քաղինոյէն դուրս ելած ատեն։ Կ'ուզէինք գիտնալ թէ երբեք անհանգիստ ըրա՞ծ են ձեզ։ Որովհետեւ ձեր սենեակները լիճին վրայ կը նային եւ այս ազմկարարները ձեր պատուհանին տակէն կ'անցնին, եթէ իրապէս զայթակղելի բան մը կայ, դուք ամէնէն աւելի լաւ պիտի տեսնէիք։

Վայրկեան մը Էչընտէն ապշած մընաց։ Այս ի՛նչ հէքեաթ էր… Ինչո՞ն այսքան հոգածութիւն ոստիկանութեան մեծաւորին կողմէ, իր քունը ապահովելու համար։ Թակարդ մը չէ՞ր արդեօք։ Բայց որպէսզի այդ հարցումը ուղղելու ստիպուած ըլլար, գաղտնի ոստիկանը պէտք էր որ որեւէ ապացոյց չունենար իրեն դէմ։ Մտանութիւնը որուն զոհ գացած էր, ոչ մէկ հաստատ հիմք չունէր եւ խուզարկութիւնը ոչ մէկ արդիւնք տուած էր։ Ի՛նչ ողորմելի չարժանիք այս այցելութիւնը արդարացնելու համար եւ ի՛նչ խեղճ հնարք։

Բոլոր պատրուակները զորս ոստիկանները կրնային ունենալ իրեն դէմ, մէկիկ մէկիկ մտքէն անցան եւ ցուցաւ որ չէր կրնար անոնց երեւին բսել զանոնք։ Այսքան միամտութիւն երեւակայութենէ դուրս էր։

Էչընտէն միշտ տկարութիւն մը ունէր պոռնիկներու հանդէպ եւ այսուհետեւ այդ երկու մարդիկը անսպասելի համակրանք մը ներշնչեցին իրեն։ Պատասխանեց սակայն կատարեալ լրջութեամբ.

— Շիտակն ըսելու համար, կապարի պէս ծանր քուն մը ունիմ, ինչպէս կ'ըսեն՝ արդարներու քունը, եւ երբեք բան մը չեմ լսած։

Համարձակեցաւ ժպտիլ քիչ մը, բայց անոնց դիմագիծը չպայծառացաւ։ Այս անօգուտ սրամտութենէն վերջ, Էչընտէն որ հակառակ բրիտանական գործակալ մը ըլլալուն, իր բուն գործը չէր մոռցած, յօրանջում մը զսպեց։ Ցեռոյ աւելի ծանր չեշտով մը աւելցուց.

— Մնաց որ, եթէ նոյնիսկ արթնցած ըլլայի անցորդներու աղմուկէն, մաքէս չպիտի անցնէր գանգատիլ։ Այս թշուառութեան եւ աղէտի օրերուն չպիտի ուզէի խանգարել հանգիստը այն թշուառներուն որ զուարճանալու բախտը ունին։

— Ճիշդ է, վրայ բերաւ ոստիկանը. բայց եւ այնպէս զանուեր են մարդիկ որ անհանգիստ եղած են այդ բանէն եւ մեր մեծաւորը կ'ուզէ որ խնդիրը լուսաբանուի։

Իր պաշտօնակիցը որ մինչեւ վայրկեանին ձուկի պէս համր էր, րոշեց խօսակցութեան խառնուիլ ըսաւ.

— Ձեր անցագրէն կը տեսնեմ որ բազմէտ էք, պարոն։

Դարձեալ յուզուելով, Էչընտէն հաստատեց թէ ընդունակ է անսահման բերութեան մը։ Ուստի վերջնականօրէն.

— Ճիշդ է, տաժաննելի գործ սակայն ունի իր հաճոյքները։

— Փառքը, յարեց Ֆափնէր կոււթեամբ։

— Օ՛հ, շատ չատ համբաւ։

— Իսկ ի՞նչ կը բանիք ժընեւի մէջ…

Հարցումը այնքան բնական կերպով եղաւ որ Էչընտէն վերջապէս տեղեկացաւ թէ երկու մարդերը մտածել։ Հեղահամբոյր եղած ատեն ոստիկան մը աւելի աչալուրջ է քան սովորաբար։

— Թատերգութիւն մը կը գրեմ, ըսաւ Էչընտէն։

(Շար.)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13)